Danskernes Historie Online
Danske Slægtsforskeres Bibliotek

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliserings-projekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt vores arbejde – Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat

Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

Slægtsforskernes Bibliotek: https://slaegtsbibliotek.dk
Danske Slægtsforskere: https://slaegt.dk

Leo Tandrup

Svensk agent ved Sundet

Skrifter udgivet af Jysk Selskab for Historie: nr. 26

Svensk agent ved Sundet

Toldkommissær og agent i Helsingør
Anders Svenssons depecher
til Gustav II Adolf og Axel Oxenstierna
1621–1626

Udgivet med
indledning og kommentarer
ved
Leo Tandrup

Universitetsforlaget i Aarhus 1971

Trykt på
Statens humanistiske Forskningsråds
bekostning

ISBN 87 504 0280 3
Aarhuus Stiftsbogtrykkerie A/S

Til Bodil Tandrup

Anders Svensson,
Sveriges förste infödde diplomat,
har i sina innehållsrika,
välskrivna
och i regel på säkert bedömda
underrättelser
byggda brev
. . . skänkt oss en källa
till 1620-talets historia,
som sent skall sina
Nils Ahnlund

Omslagsbillede:
kobberstik fra
G. Brauns og F. Hogenbergs
»Liber quartus urbium præcipuarum totius mundi«,
1594

Forord

Anders Svenssons dygtigt affattede depecher til Gustav II Adolf og Axel Oxenstierna fra Danmark 1621–26 har hidtil kun i ret ringe udstrækning været udnyttet af den historiske forskning. De giver imidlertid et dybt indblik i tidens økonomisk-sociale og frem for alt politiske klima i Europa og især i Norden i disse første afgørende år af Trediveårskrigen, hvor habsburgerne under katolsk banner søgte at sikre sig overmagten i Europa, ikke mindst i Tyskland, og hvor Christian IV og Gustav Adolf kæmpede om herredømmet i Norden og i Østersøen.

Da denne magtkamp, der især udkrystalliserede sig i toldpolitikken, blev så intens, at man kun med nød undgik en dansk-svensk krig, og Anders Svensson ud over sit diplomatiske arbejde havde til opgave som toldkommissær ved Sundet at varetage de svenske undersåtters interesser i Danmark, kom han tæt ind på den nordiske problematik. Forholdet mellem Christian IV og rigsrådet, mellem kongemagt, adel og borgerstand belyses, og disse gruppers syn på begivenheder i ind- og udland træder frem. Dertil behandles de militære tilstande og den danske regerings nordtyske politik, ligesom depecherne kaster lys over de indre forhold i Danmark. Endelig giver de et levende indtryk af, hvorledes Anders Svensson og befolkningen i Helsingør og København modtog og vurderede de rygter og meddelelser, der indløber fra strømmen af skibe i Sundet om forholdene rundt om i Trediveårskrigens Europa.

Det var oprindelig tanken at udgive depecherne blot med variantapparatur. Inspireret ikke mindst af C. F. Brickas og J. A. Fridericias udgave af Christian IVs egenhændige breve indføjedes der, trods det tidrøvende arbejde, alligevel en indgående realkommentar. Det skete ud fra den betragtning, at udgaven derved ville blive langt mere værdifuld som opslagsbog. Den ville på den måde bedre belyse ikke blot de indre forhold i Danmark, men også Christian IVs og Danmarks udenrigspolitik i disse betydningsfulde år, hvor landet kom nærmere stormagtsstatus end i noget andet tidsrum i nyere og nyeste tid.

Udgaven omfatter desuden indledning, bilag og oplysning om indholdet af Anders Svenssons depecher til andre end Gustav Adolf og Axel Oxenstierna. Hensigten med den udførlige indledning har været at opridse den for depecherne relevante politiske udvikling, så disse forhåbentlig læses med større udbytte. Dertil er det i indledningen søgt belyst, hvilket arbejde der var forbundet med toldkommissær- og agentskabet og, i tilknytning hertil, hvilken rolle det fik i det politiske spil mellem Danmark og Sverige. Endelig drøftes problemerne om Anders Svenssons kilder og om depechernes kildeværdi.

Jeg er Statens humanistiske Forskningsråd tak skyldig for at have bekostet trykning af udgaven, Aarhus Universitet for at have bidraget økonomisk til studieophold i Stockholm, Haag og København. Det svenske Riksarkiv har imødekommende udlånt depecherne til Århus i lang tid, og arkivets embedsmænd har ydet udstrakt og venlig service under mine lange ophold i Stockholm. Arkiver, museer og biblioteker har fremskaffet utrykt materiale, illustrationer og litteratur. Birgit Bjerre Jensen har lånt mig xerox-materiale m. m. fra sine studier i London. Lene Hauboe har bistået med korrekturlæsning o. a. Troels Dahlerup og Vagn Dybdahl har givet værdifulde råd og vink. Knud Hannestads personlige interesse har været til megen opmuntring undervejs. Ole Degn har gennemgået hele manuskriptet og har bidraget med værdifulde korrigerende bemærkninger og råd, også ved mange frugtbare diskussioner. For hjælp og interesse takkes alle.

Bogen er dediceret min kone for talløse timers utrættelig bistand i alle faser af arbejdets forløb. Udarbejdelsen af registrene er i stor udstrækning hendes indsats.

Arbejdet med selve manuskriptet forelå i det væsentlige afsluttet i efteråret 1970.

Århus 1. november 1971.

Leo Tandrup

Indhold

side

Forord 7

Liste over Anders Svenssons ruller og fortegnelser 11

Illustrationer 12

Indledning: Svensk agent ved Sundet 13

Den politiske baggrund for Anders Svenssons virke ved Sundet 15

Anders Svensson indtil 1621 22

Toldkommissær ved Sundet 1621 25

Agent ved Sundet 1622–1626 30

Forflyttelsen til Hamburg og tiden her 1625–1630 48

Anders Svenssons kilder 54

Depechernes kildeværdi 68

Editionsprincipper 74

Anders Svenssons depecher til Gustav II Adolf cg Axel Oxenstierna nr. 1–165 79

Bilag 623

Gustav II Adolfs kommission for Anders Svensson Stockholm 29. marts 1621 625

Gustav II Adolfs kreditiv for Anders Svensson til Christian IV Stockholm 12. april 1622 626

Gustav II Adolfs missive til Anders Svensson Stockholm 24. maj 1622 627

Det svenske rigsråds instruktion for Anders Svensson Stockholm 24. maj 1622 628

side

Gustav II Adolfs missive til Anders Svensson
Stockholm 6. april 1624 629

Gustav II Adolfs missive til Anders Svensson
Stockholm 30. april 1624 630

Gustav II Adolfs missive til Anders Svensson
Stockholm 20. juli 1624 631

Gustav II Adolfs missive til Anders Svensson
Stockholm 31. juli 1624 632

Gabriel G:son Oxenstiernas brev til Christen Friis
Jönköping 1. februar 1625 633

Maren Roses' vidnesbyrd mod Anders Svensson
Kronborg 28. februar 1625 634

Liste over Anders Svenssons depecher til andre, anført i udgaven 637

Forkortelser 639

Personregister 651

Skibsregister 673

Stedregister 677

Anders Svenssons ruller og fortegnelser

side

Rulle af 30. juni 1621 118
Christian IVs skibe

Fortegnelse og rulle fra slutn. af 1621 115
Civile og militære embedsmænd
Christian IVs skibe

Rulle af 5. december 1622 222
Kaptajner og fodfolk i den nationale milits

Fortegnelse af ⟨15. maj 1624⟩ 446
Toldtakster i Øresund

Rulle af 20. maj 1624 451
Christian IVs skibe

Rulle af 21. november 1624 517
Christian IVs skibe

Illustrationer

side

Christian IV 16

Udsnit fra 1610-årene af dobbeltportrættet af kongen og dronning Anna Kathrina på Rosenborg slot. Udført af Peter Isacsz

Allegori på Øresund 20

Oliemaleri fra 1622 på Kronborg. Udført af Isac Isacsz

Anders Svenssons underskrift 22

Fra depeche til Axel Oxenstierna af 27. juli 1624

Satire over sundtolden 33

Stik fra Daniel Meisners Politica-Politica, Nürnberg 1700

Axel Oxenstierna 41

Udsnit af oliemaleri fra 1626 i Hamburg. Udført af David Dumonstier

Christen Friis til Kragerup 49

Udsnit af oliemaleri fra 1635 på Børringe kloster. Udført af ukendt kunstner

Gustav II Adolf 58

Udsnit af oliemaleri fra 1626 i Bysta, Närke. Udført af ukendt kunstner

Indsejlingen til Sundet 64f

Oliemaleri fra 1620 på Helsingør bymuseum. Antagelig udført af H. Cornelisz Vroom

Anders Svenssons håndskrift 78

Første side af depeche til Axel Oxenstierna af 9. juni 1621

En af skriverhænderne 80

Første side af depeche til Axel Oxenstierna af 17. februar 1625

Indledning

Svensk agent ved Sundet

Den politiske baggrund for Anders Svenssons virke ved Sundet

Anders Svensson til Isberga, der den 29. marts 1621 forordnedes til svensk toldkommissær i Helsingør[1], blev den første i Danmark fast akkrediterede svenske diplomat.

Han kom til Danmark på en tid, hvor verden var i skred. Trediveårskrigen rasede. Den internationale spænding steg. Set fra Norden tog to hovedmomenter sig særligt faretruende ud. For det første var Sveriges forhold til Danmark i forværring. For det andet var habsburgerne og katolicismen i fremmarch og truede via Polen og Nordtyskland de nordiske staters sikkerhed og deres herredømme over Østersøen.

Såvel Sverige som Danmark-Norge søgte at afværge denne fare. Sverige iværksatte en kraftig erobringspolitik over for det Polen, hvis katolske konge, Sigismund III Vasa, tilmed gjorde krav på sin fætter Gustav II Adolfs trone. Det var den svenske regerings strategi, at den polske konge ved svenske erobringer skulle tvinges til at opgive dette krav, hvorved man også effektivt ville hindre katolicismen i atter at få fodfæste i Sverige.

Den danske kongemagt gik tilsvarende i lag med en aggressiv politik i Nordtyskland, især i Den nedresachsiske Kreds. Christian IV søgte ved diplomatiske midler, ved bestikkelser og ved begrænsede rustninger at sikre sig hovedindflydelsen her. Især koncentrerede han sig om at vinde administrationen over kredsens stifter til sine sønner. Derved ville han sikre disse et passende underhold. Og nok så vigtigt: derved ville han opnå, at den katolske modreformation og dermed kejsermagten og Den katolske Liga ikke vandt indpas i disse stifter. Dette havde de svage tyske protestantiske fyrstehuse ikke selv kræfter til at forhindre. Endelig ville han derved hindre den farlige situation i at opstå, at katolske magter kom til at grænse lige op til Hertugdømmerne, til Østersøen og Vesterhavet.

1. GAs kommission for AS af Sth. 29. marts 1621, Riksreg. f. 145 ff SRA, trykt i bilag herunder s. 625 f.

Christian IV er hovedperson i Anders Svenssons depecher. Disse giver et levende indtryk af det ambitiøse, stædige og rastløse i kongen og hans politik, ikke mindst i den udenrigspolitik, der præges så stærkt af magtkampen mod Sverige.

Kongen ses her åndfuldt portrætteret af den svenske agents meddeler, Peter Isacsz, nederlandsk agent og kongelig hofmaler. Billedet fra 1610-årene er et udsnit af dobbeltportrættet på Rosenborg af kongen og dronning Anna Kathrina.

Hverken Sveriges eller Danmarks aggressive politik dirigeredes dog blot af disse overvejende præventive hensyn. Aggressionen hang også sammen med den indbyrdes traditionelle magtkamp mellem de to lande. Denne kamp bundede i den danske kongemagts århundredgamle stræben efter med magt at sikre sig herredømmet over Sverige. Forsøgene herpå var senest slået fejl i Syvårskrigen 1563–70 og i Kalmarkrigen 1611–13. Kampen bundede ligeledes i et stadigt stigende ønske fra svensk side om en afrunding af rigets grænser ved en erobring af Skåne, Halland og Blekinge og af de fremskudte danske øbastioner i Østersøen, Gotland, Øsel og Bornholm. Særlig vigtigt forekom det svenskerne at sikre sig en anderledes sikker adgang mod vest til de nye rige lande og deres militære og økonomiske ressourcer end det smalle, sårbare

Älvsborgområde, der klemtes inde mellem Bahus len og Halland. Dette område kunne let i krig spærres af den danske flåde og var tilmed blevet erobret både i Syvårskrigen og Kalmarkrigen. En erobring af Skånelandene ville samtidig bryde de svenske grænseprovinsers økonomiske afhængighed af Danmark, og en erobring af de danske ølande i øst ville fjerne enhver berettigelse i Danmarks krav på det overvejende herredømme over Østersøen, det såkaldte dominium maris Baltici.

De to sidste krige havde vist, at ingen af staterne havde evnet at tiltvinge sig en afgørende militær sejr på grundlag af deres daværende territorielle magtbasis. Det var derfor naturligt, at de to landes politiske aktører måtte se med største jalousi og mistænksomhed på ethvert forsøg på landvinding fra den anden part. Et dansk overherredømme i Nordtyskland med kontrol over Elben og Weser, over det militært meget vigtige nordtyske lejetrop-hvervemarked og over Hansestæderne, især Lübeck, ville forrykke magtbalancen alvorligt til Danmarks fordel og sikre dette land et langt fordelagtigere grundlag for et militært opgør med Sverige. Et svensk herredømme over den polske Østersøkyst, over Riga og Danzig, og dermed over den vigtige handel med Østeuropa, ville give Sverige økonomiske og militært forsyningsmæssige ressourcer i en krig mod Danmark som aldrig før. Det ville tilmed indskrænke det danske Østersødominium stærkt, mindske de danske muligheder for et militært fremstød til søs imod det svenske kærneområde omkring Mälaren og lette den svenske erobring af Skånelandene tilsvarende.

Såvel Sverige som Danmark måtte følgelig sætte alt ind på at hindre den anden part i at udvide sin territorielle magt. Var man trods alle anstrengelser ikke istand hertil, måtte man selv ekspandere tilsvarende. Ellers satte man sin stats eksistens på spil. Det er den anden, og særdeles væsentlige, baggrund for de to rigers aggressive politik i henholdsvis Polen og Nordvesttyskland i disse år.

En omstændighed gjorde i dén situation det dansk–svenske modsætningsforhold særlig problematisk og appellerede til et vist mådehold i magtkampen. Begge stater følte et behov for den andens hjælp for at kunne imødegå de blottede tænder fra den katolske restaurationspolitik. Denne ville nemlig let få for frit spil, hvis den ene nordiske stat bukkede under. Det betød, at der var grænser for, hvor hårdt hver især kunne sætte ind imod den militære, politiske og økonomiske aggression, som de begge indledte. Det var en aggression, som samtidig skulle sikre de nordiske stater større andel i den økonomiske blomstring ud

fra nye merkantilistiske idealer, som især de vesteuropæiske lande oplevede i disse år[2].

Den katolske trussel mod Norden havde aldrig tidligere været så alvorlig som efter Frederik V af Pfalz' nederlag på Det hvide Bjerg i slutningen af 1620. Den protestantiske Union var i fuld opløsning, da Anders Svensson blev dirigeret til Danmark. Jacob I af England drømte om en spansk prinsesse til prinsen af Wales og var atter faldet tilbage til sin gamle og ineffektive mæglerpolitik mellem Pfalz og Habsburg uden alvorlig brug af militære midler. Den franske kongemagt tænkte næsten kun på sit huguenotproblem. Nederlandene havde nok at gøre med at redde deres egen eksistens; våbenstilstanden med stormagten Spanien var netop udløbet. Det tyske Riges protestanter var overladt til sig selv, og kun enkelte af rigets protestantiske fyrster og ingen af rigsstæderne turde sætte noget ind på en effektiv modstand mod den sejrende kejser Ferdinand II og mod Den katolske Liga under Maximilian af Bayern. De nordiske stater var ikke i tvivl om, at turen ville komme til dem, når Tysklands protestantisme var blevet knægtet. Et katolsk Østersøherredømme, oprettet ved spansk og polsk hjælp, lurede lige bag hjørnet.

Christian IV lå efter alt at dømme nærmest for tur. Selv om svenskerne var rædde for en polsk invasion, havde Gustav II Adolf dog Østersøen og en slagkraftig flåde som barriere. Danmark var mere sårbart. Det var nærmere centret for den katolske restaurationspolitik, Det tyske Rige, som Hertugdømmerne og Jylland tilmed lå landfast med. Ikke mindst derfor reagerede den danske konge først. Fra omved midten af forrige årti havde han arbejdet på at skabe sig en stærk indflydelsessfære i Nordtyskland, mest energisk i de seneste år. Men først nu var der fare for, at han skulle begynde at få rigtigt held med sig. For England var blevet passiviseret ved betydelige danske lån til den pengehungrende

2. Vedr. de mere strategiske synspunkter i forholdet Sverige–Danmark, se i øvrigt især S. U. Palme, *Sverige och Danmark 1596–1611, 1942,* spc. kap. 1; *Sv. Krig I* s. 20 f m. fl. st.; desuden Ahnlund, *1917;* Thyr. kap. 1 og 2; L. Stavenow, *Freden i Knäred 1613, 1913;* N. Ahnlund, *Svensk östersjöpolitik under det tidigare 1600-talet, Forum Navale 1946;* Schybergsons. 8 ff; Fridericia kap. 1; Tham s. 95 f, 127 f, 135 ff; Roberts I s. 38 ff; 169 ff; 228 ff; Schäfer s. 413 ff; Ellehøj s. 191 ff; 247 ff; C. E. Hill, *The Danish Sound Dues and the Command of the Baltic, 1926* s. 63 ff; G. Lorenz, *Das Erzstift Bremen und der Administrator Friedrich während des Westfälischen Friedenskongresses, 1969* s. 7 ff.

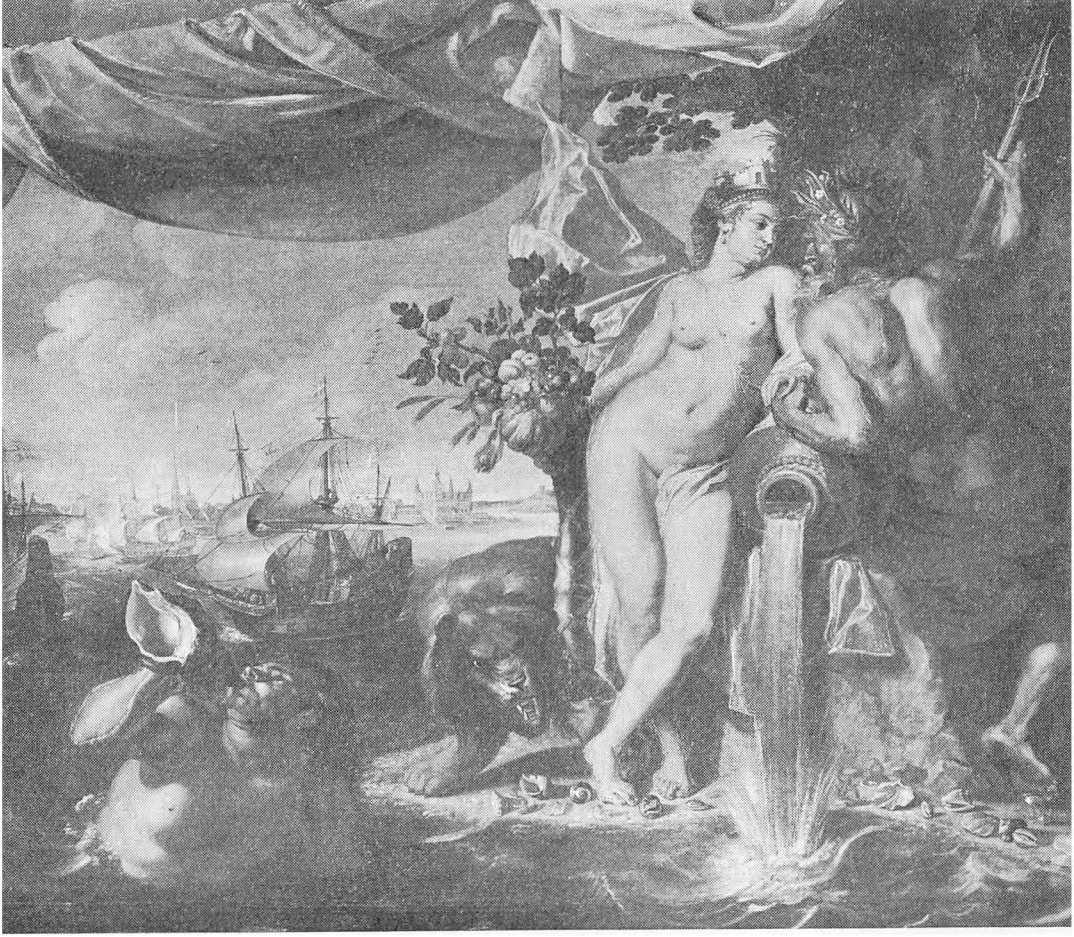
Jacob I, og en dansk–engelsk alliance var tilmed ved at blive etableret. Og endnu værre: en dansk tilnærmelse til Nederlandene havde fundet sted i de seneste år og kronedes netop i foråret 1621 med en alliance. Ikke mindst derfor var Hamburg ved at bekvemme sig til at anerkende Christian IVs overhøjhed over byen. Og nok så vigtigt: ikke mindst derfor var selve det for dominansen over Den nedresachsiske Kreds og over Elben og Weser så fundamentalt vigtige ærkestift Bremen ved at bukke under for Christian IVs tryk, for hans krav om et koadjutorskab for sønnen Frederik og dermed for en hovedindflydelse i stiftet. Hidtil havde Nederlandene, Hansestæderne og Sverige i fællesskab dæmmet op for hans ekspansionsiver, i baggrunden støttet af Jacob I. Men Hansestæderne og Sverige evnede det ikke alene, og Sverige havde ikke, trods ihærdige forsøg, held til at få de nordtyske fyrster med i et antidansk forbund[3].

Den svenske regering var derfor så alvorligt alarmeret som nogensinde. Ikke mindst for at opretholde den nordiske magtbalance gik den straks igang med at forberede en vældig offensiv i Livland, med Rigas erobring som det første store mål. Og over for den kraftigt intensiverede danske og katolske ekspansion fandt den det mere end før nødvendigt at få den mest intime føling med den politiske udvikling i Danmark, Nordtyskland, ja hele Europa. En langt større omverden end hidtil blev brutalt nærværende for de svenske statsmænd. Sveriges udenrigspolitik var for første gang i landets historie på vej til at blive europæisk.

Den hidtil ret svage kommunikation udadtil måtte følgelig udbygges kraftigt. For ukendskab til eller forkerte meddelelser om Danmarks og andre europæiske staters udenrigspolitiske intentioner og handlinger kunne nu om nogensinde få katastrofale følger for Sveriges sikkerhed, idet landet atter var blevet temmelig isoleret diplomatisk set. Den svenske regering sikrede sig derfor i disse år en række agenter, residenter og rapportører rundtom. To af de vigtigste stillinger i den svenske nyhedsformidling blev besat i 1620 og 1621.

Hollænderen Leonard van Sorgen blev 1620 svensk resident i Hamburg, der var centrum for post- og nyhedsformidlingen i Nordeuropa. Herfra dirigerede han som svensk postmester sine postbude gennem Danmark via bælterne og Helsingør til den lille grænseby Markaryd, hvorfra länsman Brodde Jakobsson ekspederede posten videre til Stock-

3. Jvf. nærmere herom T h y r. kap. 7.

Anders Svensson kom i 1621 ned til kærneområdet i Det danske Rige. Herom vidner Isac Isacsz' billede, Allegori på Øresund. Det smukke og tidstypiske oliemaleri på Kronborg af Peter Isacsz' søn fra 1622 er vistnok produceret netop til Christian IV. Ikke blot skibenes, men også guden Neptuns tilstedeværelse illustrerer Sundets betydning for Danmark som trafikåre. Neptun holder om venstre hånd på en yppig kvinde, der sikkert symboliserer Danmark. Hun bærer murkrone og i højre hånd et overflødighedshorn, sikkert et billede på, hvad Sundet, d. v. s. sundtoldindtægterne, betød for Danmarks rigdom. En bister løve synes sammen med krigsskibene og Kronborg og Kärnan i baggrunden at skulle illustrere Danmarks vilje og evne til at forsvare riget, dets rigdomme og dets herredømme over Sundet og dermed over indgangen til Østersøen. Tritonen i vandet udblæser måske den danske konges og Det danske Riges pris i sin konkylie.

Da Anders Svenssons egen regering, akkurat som den danske kongemagt, gjorde, hvad den kunne for at øge sit herredømme over Østersøen, og den derfor så med modvilje på den stigende danske kontrol over indgangen til dette hav, forstår man, hvor let stillingen som toldkommissær ved Sundet kunne give dens indehaver vanskeligheder og måtte appellere til størst mulig diplomatisk takt.

holm med svenske bude. Postsækkene fra Hamburg indeholdt ikke blot den betydeligste svenske udenlandske diplomatiske brevveksling, men også de depecher fra korrespondenter og aviser fra en stor del af Europa, der var så vigtige for den svenske regerings vurdering af den udenrigspolitiske situation[4].

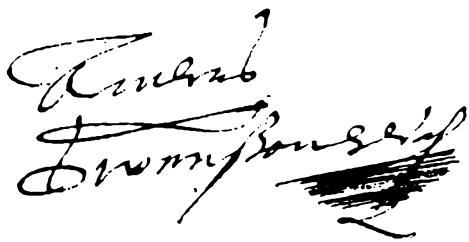
Også stillingen i Helsingør skulle snart vise sig at blive meget betydningsfuld. Anders Svensson havde her til opgave at oparbejde en effektiv nyhedsformidling for det indre Danmarks forhold, skabe sig meddelere og dertil opsamle den strøm af nyheder fra Europa, der såvel over land, især fra Hamburg, som via den blomstrende skibsfart gennem Sundet sivede ind i Helsingør og gav denne by international duft. Ud over efterretninger om de danske land- og sømilitære dispositioner, om danskernes politiske forhandlinger og ikke mindst om deres stemning over for Sverige var det vigtigt at skaffe viden om tilstanden i Polen, om polsk spionvirksomhed og om eventuelle polske anfaldsplaner. I særlig grad skulle han rette øjet i lur imod ethvert tegn på dansk-polsk korrespondens. Endelig, om end mere i anden række, havde han til opgave at skaffe underretninger om priser og erhvervsforhold[5].

Det var følgelig ikke uvæsentligt, hvilken mand man havde valgt til denne i det ydre ganske vist så beskedne rolle som toldkommissær med den officielle opgave at varetage de svenske undersåtters interesser ved tolden i Sundet.

4. Jvf. Holm s. 15 ff, 37 ff; N. Forsell, *Svenska postverkets historia I, 1936* s. 28 ff; H. Hjorth-Nielsen, *Den svenske Post gennem Danmark og den dansk-norske Post gennem Sverige i Tiden før 1735, 1936* s. 17 ff; C.-F. Palmstierna, *Utrikesförvaltningens historia 1611–1648* i *Den svenska utrikesförvaltningens historia, 1935* s. 41 ff; Tham s. 153 ff.
5. Hovedtrækkene af den ikke bevarede instruks har kunnet rekonstrueres ud fra ASs depecher sammenholdt med GAs instruks for Jonas Buræus som agent i Danmark Riga 19. okt. 1625, Riksreg. f. 601 ff SRA.

Anders Svensson indtil 1621

Hvordan var da Anders Svenssons baggrund og forudsætninger? Man ved ikke meget om den første snes år af hans liv. Han var søn af en skrædder, Sven Knutsson, der vistnok var identisk med den borger i Vadstena af samme navn, der var rådmand her den meste tid mellem 1580 og 1598[1]. Han blev sandsynligvis født i årene omkring 1590. Der omtales tre brødre til ham: Udde Svensson, tiendefoged i Småland og på Öland ved Kalmarkrigens tid; den senere major Knut Svensson, født 1592, nok en halvbror til Anders; endelig en tredie af ukendt navn, der i hvert fald var hans halvbror[2]. Anders Svensson stammede antagelig fra Östergötland, hvor faderen blandt andet ejede gården Börsjö (nu Stjärnvik) i Risinge sogn ved Finspång. Sammen med sine halvbrødre havde han arveret til denne gård, som Udde besad frälseret på til sin død i 1622. Var hans far, skrædderen, lig med omtalte rådmand, skal det »Wast« eller »Wast:is«, som han altid undertegnede sine depecher med, uden tvivl opløses »Wastenensis«, fra Vadstena[3].

Anders Svenssons egenhændige underskrift på depeche til Axel Oxenstierna af 27. juli 1624

1. Elgenstierna IX s. 202. For enkeltheder fra ASs liv, som der i det flg. ikke er givet belæg for, se Ahnlund, *AS* s. 658 ff.
2. AS synes (s. 479, sml. s. 228) at nævne to halvbrødre, hvoraf Knut nok var den ene.
3. Det må i hvert fald bestrides, at det hænger sammen med Västbo herred i Småland, som Ahnlund, *AS* s. 658 opstiller som alternativ mulighed til tolkningen »Wastenensis«. For allerede i 1613 og i 1616 (jvf. de i n. 5 og

Vistnok allerede under Karl IX trådte han ind i statens tjeneste; en Anders Svensson, der tidligere havde studeret i Frankrig, deltog i hvert fald som underordnet i det store svenske gesandtskab 1610 til Nederlandene og Frankrig[4]. Han stræbte ivrigt efter at skabe sig en diplomatisk karriere og protegeredes da som siden af Axel Oxenstierna, der fra 1612 skaffede ham en årlig understøttelse af tolden i Västerås på 100 rigsdaler.

Med den som ballast drog han i slutningen af 1612 til udlandet for at forøge sit kendskab til fremmede sprog og forhold. Fra Lübeck takkede ham hjerteligt rigskansleren for velvilje imod sig og for hans befordring af de »fattige personer, som lust och willia hafua att beflijtha sig om främmande tungemåål«. Anders Svensson lovede at gøre, hvad han kunne, for at lære »någodt gådt« til gavn for sin konge og sit fædreland i fremtiden[5].

Siden opholdt han sig, rekommanderet af rigskansleren, en tid i England hos markisen af Northampton, den svenskfødte Helena Snakenborg. Her havde han en prægtig tid, lige bortset fra lommesmerter, idet han kun det første år havde modtaget de 100 rigsdaler fra Västerås. »Den swenske grefinnan« betragtede den unge mand »såsom en af hennes egne barn, och huar någodt war till att se, war jagh«, skrev Anders Svensson, »wiss theropå, att hon wille föra migh in«. Hun gav ham anbefalingsskrivelse til den berømte diplomat Dudley Carleton og angav ham ovenikøbet heri som en slægtning til sig[6].

Anders Svensson rejste nu ned til Carleton i Italien og fulgte ham siden til Haag. Men stadig var det rent galt fat med pengene. Han bad om at måtte få midler fra tolden i Stockholm i stedet for de udeblevne penge fra Västerås. »Gudh weet, huru swårt thet ähr för en, som lust hafuer någodt godt till at lära och inhet hafuer att komme fort medh. Hade jagh hafft någodt i förrådh den tidh, jagh war vthij Italien, hade jagh ännu inthet så snart kommit therifrån; ... af min herre hafuer jagh inthet annat än mathen frij ..., men kläder och

n. 6 nævnte breve) underskrev han sig henholdsvis »W« og »Wast« og først o. 1620 ægtede han den hustru, der medbragte godset Isberga i Västbo herred. »Wast« har næppe heller forbindelse med Västerås. De 100 rd., som han fra 1612 skulle have herfra (se den flg. tekst), fik han ikke mere, da han tog ophold i Danmark.

4. Jvf. Tor Berg, *Johan Skytte, 1920* s. 179, 210.
5. AS til AO Lübeck 10. marts 1613, orig. i O. S. E 759 SRA.
6. AS til AO Haag 29. maj 1616, orig. i O. S. E 759 SRA.

huadh annatt jagh behoff hafuer, måste jagh migh sielff försöria, effter som andre hans förnempste tienere giöra, huilke tiene alenest, på thet the må se fremmende seder«[6].

Hjemme igen omkring nytår 1617 fik Anders Svensson snart efter, den 6. juni 1617, stilling som tolk i kancelliet, såkaldt »dolmesker« i det italienske, franske og engelske sprog[7]. Det blev dog snart klart, at regeringsledelsen havde større planer med den unge, ikke-adelige mand. Denne havde nemlig dristigt kastet sine øjne på velbårne jomfru Agneta Kijl, datter af Brita Olofsdotter og afdøde admiral Knut Kijl til Skäggesnäs. Og Gustav Adolf sagde god for forbindelsen i et brev fra maj 1619 til hendes farbrødre. Disse havde åbenbart sat sig imod denne mesalliance. I brevet stilledes Anders Svensson i hvert fald et adelsbrev i udsigt, om han ellers holdt, hvad han lovede. Og det betonedes, at han måtte beholde de godser, han fik med jomfru Agneta, med adelige friheder. Anders Svensson havde været Gustav Adolf en ærlig, nyttig og nøjagtig tjener, og selv om han ikke var adelig, så kunne en uadelig, der havde beflittet sig på adelige dyder, gælde som jævnbyrdig med mangen adelsmand, fremhævede kongen[8]. Dette brev kunne familien vanskeligt sidde overhørig, og snart efter fandt giftermålet sted.

Anders Svensson var kommet med i den for datidens Sverige ikke usædvanlige, men for deltagerne hyppigt vanskelige standscirkulation opad. Og så fulgte i hælene herpå det første større og mere selvstændige politiske hverv.

7. GAs bestalling for AS i Riksreg. f. 534 f SRA.
8. GAs forskrift for AS til Nils og Måns Kijl Sth. 30. maj 1619, Riksreg. f. 161 f SRA; trykt i S. Loenbom, *Uplysningar i swenska historien III nr. 8, 1774* s. 42 ff.

Toldkommissær ved Sundet 1621

Da spændingen mellem Danmark og Sverige steg i begyndelsen af tyverne, blandt andet manifesteret ved en skarpere svensk toldpolitik over for danske handlende i Sverige og ved en nøjere dansk visitering af svenske skibe i Sundet med krav fra dansk side om beedigede certifikater, fik den hidtidige »dolmesker« sin chance.

Den 15. marts 1621 bevilgede Gustav Adolf ham »rett frelsse och adeligh frihet« til behagelig tid på alt det gods, som hans kone havde arvet fra sin fader eller måtte arve i fremtiden[1]. Den 29. marts udnævntes han til »lingvist« i de nævnte sprog og samme dag til toldkommissær i Helsingør. Hans opgave var på én gang at hindre, at de svenske misbrugte deres toldfrihed i Sundet, og at de blev besværet ud over sædvanen og de svensk-danske traktater[2].

Som det klart fremgår af hans depecher, var efterretningstjenesten en hovedsag. Dette syntes den danske regering i øvrigt også straks på det rene med. I Axel Oxenstiernas rekommendationsskrivelse til den danske kansler Christen Friis til Kragerup var denne blot blevet bedt om ved behov i toldsager at give Anders Svensson audiens og pålægge tolderne at høre ham i »billighe ährende«. I dét brev nævnes kun Helsingør som hans opholdssted[3]. Men i svaret på kansler Friis' andragende herom hos Christian IV svarede denne, at han gerne så Anders Svenssons tilstedeværelse dér »och wdi wor kiøbsted Kiøbenh:«[4].

1. GAs brev herpå af Sth. 15. marts 1621, Riksreg. f. 112 SRA. Da AS frygtede, at nogle af Agneta Kijls slægtninge, der til nu havde haft hendes gods i hænde, nødigt ville slippe dette og sætte ham allehånde hindringer i vejen, fik statholderen på Älvsborg ordre til at hindre dette. GA til Nils Stiernsköld s. st. og d., Riksreg. f. 111 f SRA.
2. GAs kommission af Sth. 29. marts 1621, Riksreg. f. 145 ff SRA, trykt i bilag herunder s. 625 f.
3. AO til CF Sth. 27. marts 1621, *AOSB I,2* s. 413 f.
4. Chr. IV til GA Kbh. 2. maj 1621, 2. konc. el. kopi i Sverige A I 8, kopi i Sv. Acta 1619–24 f. 78 f og i Danica 487 SRA. Jvf. om dette brev iøvrigt s. 81 f og nr. 1 n. 3.; Thyr. s. 291 f.

Anders Svenssons tilstedeværelse i Danmark var en nydannelse i forholdet mellem de to lande, hvis indbyrdes relationer hidtil var blevet varetaget udelukkende ved brevveksling, gesandtskaber og grænsemøder. Der var tydeligvis tale om et eksperiment fra de idérige svenske statslederes side. Hvor permanent det skulle blive, ville i den situation let komme til at afhænge af omstændighederne og af den udsendte persons kvalifikationer. Anders Svensson skulle ligge i Helsingør »någhon tijdh«[5], og han fik kun tærepenge med til to måneder[6].

Omstændighederne var gunstige. Det syntes længe usikkert, om Christian IVs bestræbelser på at sikre sig koadjutoriet i Bremen ærkestift skulle krones med held. Først i august kunne Svensson give sikker meddelelse om den for Sverige så betænkelige succes[7]. Lige så vigtigt var det for den svenske regering at sikre sig viden om de langvarige alliance-forhandlinger mellem Nederlandene og Danmark[8], der atter placerede Sverige i næsten diplomatisk isolation.

Dertil kom i efteråret 1621 kong Sigismunds langstrakte og, som det skulle vise sig, stort set forgæves forsøg på at liste britiske lejetropper gennem Sundet til Polen med Jacob Is hjælp[9]. Dén trafik måtte naturligvis i høj grad alarmere Sverige, der netop da var i heftig kamp mod polakkerne og i september således erobrede Riga. Netop forlydender om flere soldaters ankomst til Sundet bidrog i november til at forlænge Anders Svenssons tilstedeværelse i Danmark[10]. I den forbindelse var det, som også siden hen, af største betydning at få kundskab fra Polen via Danzig om de tyrkisk–russisk–polske relationer. Og Anders Svensson søgte da også ivrigt at erfare, om den polsk–tyrkiske krig var endt og med hvilket resultat[11]. Videre var det yderst vigtigt for svenskerne at få viden om den danske regerings og offentlige menings syn på togtet til og erobringerne i Livland, specielt Rigas fald. En negativ reaktion fra dansk side ville øge faren for en tofrontkrig mod et med Polen allieret Danmark og måtte mane til forsigtighed med hensyn til en for kraftig svensk krigsførelse imod Sigismund. Anders Svenssons rapporter i så henseende var dog længe beroligende.

5. *AOSB I,2* s. 414.
6. Se s. 100 og 103.
7. Se s. 130. Jvf. dog den mere uvisse notits s. 128. Jvf. ligeledes s. 148.
8. Jvf. indledningen s. 56.
9. Se nr. 14–20.
10. Se s. 159.
11. Se s. 156, 158, 161 ff og 170.

Toldkommissæren selv var blevet godt modtaget af de danske myndigheder med kansler Christen Friis i spidsen, der befalede tolderne at gøre Svensson trolig bistand[12]. Han blev inviteret ud til kammerjunkerne, tolderne og andre i Helsingør[13] og mente, at både kansleren og de andre, som han var i forbindelse med, ønskede Gustav Adolf og Sverige alt godt[14]. Christian IV lod kammerjunker Vincens Steensen bevise Anders Svensson stor kurtoisi, og toldkommissæren fik det indtryk, at både kongen og befolkningen nærmest var fjendtligt sindede imod polakkerne og ønskede, at Gustav Adolf måtte få held til at erobre Riga[15]. Da erobringen var en realitet, blev Svensson dog hastigt på det rene med, at man fra dansk side i virkeligheden havde været imod en svensk succes. Arrig over at være blevet taget ved næsen ønskede toldkommissæren, at Gud ville gøre de ord i Christian IVs og de andres mund, at Gustav Adolf ikke længe ville kunne holde byen, til skamme[16]. Anders Svenssons hengivenhed for konge og fædreland kom rigtigt og utvivlsomt oprigtigt til orde i hans frygt for, at Gustav Adolf og de svenske våben skulle komme til kort i Livland[17]. Nogen forværring i det hidtidige personligt gode forhold mellem Anders Svensson og danskerne synes erobringen dog ikke at have medført. Den kom først senere, da den dansk–svenske spænding yderligere steg i 1623 og 1624, og det skyldtes næppe Svensson, der i det hele[17a] synes at have optrådt forsigtigt og diplomatisk over for en stadig mere irritabel dansk regering.

På den interne front havde toldkommissæren i øvrigt nok at se til i sit første år i Danmark. Der var meget besvær med at skaffe den rulle over det kongelige danske krigsfolk, som instruksen gav ham ordre om. Den syntes først klar i slutningen af året[18]. Gustav Adolf gav ham dertil i maj ordre om i Sundet at skrive kontrakt med ankomne fragtskibe, der skulle anvendes ved sommerens invasion ved Riga[19]. Men bestræbelserne herpå strandede som følge af, at Svensson ikke

12. Se s. 81 f og 95.
13. Se s. 127 og 172.
14. Se s. 82.
15. Se s. 127, 102 f, 132 ff og 149. Jvf. dog s. 128.
16. Se s. 170 f.
17. Se s. 134, 149, 153, 166, 170 f og 176.
17a. Jvf. dog indledningen s. 42.
18. Se s. 83 f og 115 ff. En rulle over kongens skibe var klar 28. juni. Jvf. s. 118 ff.
19. Jvf. nr. 8 n. 1.

disponerede over rede penge til skipperne[20]. Pengemangel var den svenske regerings kroniske problem, hvad Anders Svensson også selv fik at føle. Gang på gang bad han forgæves om flere tærepenge og truede indirekte, omend i forsigtige vendinger, med at forlade sin post. Endnu den 30. august, sytten uger efter sin ankomst, havde han kun modtaget de omtalte penge til de første to måneder og var ved at få for stor en regning hos sin vært, Ippe Watzer[21]. Også siden skulle Anders Svensson få det største besvær med sin løn, selv om hans regering ikke var ufølsom over for det argument, at den store gæld, han blev tvunget til at stifte, når lønnen udeblev, tjente til at nedsætte Gustav Adolfs og Sveriges reputation i danske øjne[22].

Kommissæren havde i 1621 desuden, udover opkøb til den svenske krones behov, nok at gøre med forhandlinger med tolderne og kansleren om svenske undersåtters gods gennem Sundet, hvor f. eks. mester Willem i Finspång måtte bøde en stor told for en kobbereksport, fordi skipperen på det hollandske skib hverken havde certifikat eller salgsbrev på kobberet. I øvrigt lykkedes det i adskillige lignende tilfælde Anders Svensson at få de svenske varer toldfrie igennem, når han blot til gengæld selv ville borge for certifikaterne[23]. Anders Svenssons sidste opgave det år ved Sundet var at sørge for, at en række skibe, der skulle eksportere 1.500 skålpund kongeligt svensk kobber, uhindret fik lov at passere Sundet. Han havde ordre til ikke at forlade Danmark, før det var sket[24]. I begyndelsen af december var han omsider klar til at rejse til Sverige, men fremmede gesandters ankomst fik ham til at vente, – og bede om flere tærepenge. I sit herberge i Helsingør skyldte han efterhånden værten over 127 rigsdaler[25].

Da kaldte en privat tragedie ham kort før jul pludselig væk fra Danmark. Og dét til trods for en polsk gesandts forventede ankomst og den svenske regerings uhyre ømfindtlighed over for enhver polsk–dansk tilnærmelse. Årsagen var hans hustrus meget svage tilstand, efter at deres første, nyligt fødte søn var død. Bortrejsen var et uhyre dristigt skridt, og Anders Svensson vidste det selv. Statens tarv var også i den tids stater langt højere prioriteret end privatmenneskets. Anders

20. Se s. 103 f, 107 ff og 112 f.
21. Se s. 136.
22. Se således s. 171 f, 379 f og nr. 29 n. 1.
23. Se s. 149.
24. Se s. 159.
25. Se s. 171.

Svensson var da også rystende nervøs og appellerede »vthij all ödmiukhet« om Axel Oxenstiernas overbærenhed, spillende på sit protegéforhold til denne[26]. Trods ordre om straks at begive sig til Stockholm for at aflægge beretning om sin kommission for majestæten, forblev Anders Svensson endnu i midten af februar hos sin stadigvæk meget svage kone[27]. Omsorgen for hende havde sejret over hensynet til karrieren. Det tyder på en personlig integritet, der ikke ville tillade hans utvivlsomme ærgerrighed noget eneherredømme.

26. Se s. 174.
27. Se nr. 27 n. 1; desuden s. 174 f og 177 f.

Agent ved Sundet 1622–1626

Og så kom forfremmelsen dog lige ovenpå. Gustav Adolf og Axel Oxenstierna havde åbenbart været godt tilfreds med Anders Svenssons hidtidige tjeneste. Den 23. marts 1622 fik han sin bestalling som agent med en årsløn på 1.460 rigsdaler. Han skulle residere i Danmark i ét år[1]. Anders Svensson selv regnede med, at hans hverv skulle være af mere permanent karakter. Dette indiceres af, at han snart efter ankomsten til Helsingør anskaffede sig hus og fik sin kone og sit husgeråd bragt ned til sig med stor bekostning[2]. Den 12. april udstedtes hans kreditiv til Christian IV, hvoraf det tydeligt fremgik, at udnævnelsen var et modtræk mod Christian IVs udnævnelse i efteråret 1621 af Peder Galt til Tidselholt til dansk residerende agent i Sverige[3].

Galt ankom til Stockholm i begyndelsen af 1622. Hans opgave var at fremføre klager for den svenske regering over dennes politik, især dens toldpolitik, hvor den efter dansk opfattelse imod Stettinfreden afkrævede told af danske undersåtter i Sverige. Desuden skulle han hjælpe disse i deres anker og fremme deres handel, og sidst, men ikke mindst, skaffe underretninger om den svenske politik og tilstanden i riget[4]. Sendelsen var et led i starten på en mere aggressiv dansk politik over for Sverige. Den skyldtes, at magtbalancen i Østersøen med den svenske erobringspolitik i Livland og Kurland begyndte at vippe i svensk favør. Peder Galt skulle hurtigt skabe det slettest tænkelige forhold til den svenske regering med sin temperamentsfulde, usmidige og temmelig ubeherskede optræden. Hertil kom, at han, som Anders Svensson snart med rette fik nys om, ikke tolkede alt til det bedste, hvad han ifølge den svenske agent

1. Jvf. nr. 29 n. 1.
2. Se s. 209.
3. Kreditivet trykt i bilag herunder s. 626 f.
4. Jvf. Chr. IVs instruks for Peder Galt af Kbh. 7. nov. 1621, *Galt* s. 130 ff.

burde gøre[5]. Derved bidrog Galt til at forværre forholdet mellem Sverige og Danmark yderligere.

Svenskerne tog snart udfordringen op. De svarede afvisende på Galts besværinger og sendte i april den indflydelsesrige rigsråd Gabriel Gustavsson Oxenstierna på gesandtskab til Danmark. Målet var at opnå fri passage gennem Sundet for svenske krigsfolk, skibe, våben og andre krigsfornødenheder mod tilsvarende fortsat lukning for polakkerne. Christian IV svarede rent ud nej. Sundet skulle ikke åbnes, hverken for polakkerne eller for svenskerne[6].

Så foretog disse et nyt diplomatisk udspil, der bragte Anders Svensson midt ind i billedet. Den nyudnævnte agent var først nået tilbage til Helsingør i midten af maj, forsinket, fordi den løn, som kammerrådet havde deputeret ham, ikke var disponibel[7]. Ikke nogen usædvanlig situation for den tids svenske statstjenestemænd og ikke sidste gang, Svensson skulle opleve den. I begyndelsen af juni fik han ikke blot ordre om at overdrage Christian IV en fornyet skriftlig anmodning om Sundets åbning for Sverige, men også om at bearbejde kansleren og rigsrådet til en bedre resolution end den, som Oxenstierna havde fået. Mente agenten, at dette ville mislykkes, skulle han forsøge at få rådet til at arbejde for en åbning af Sundet for såvel Sverige som Polen[8].

Dette hverv, der krævede den største diplomatiske takt, vidner om den svenske regerings betydelige tillid til den unge agent. Men også dette sidste svenske kompromisforslag, udformet i en skrivelse fra det svenske rigsråd til det danske råd, mødte trods agentens bestræbelser hos de danske rigsråder en klar afvisning. Hovedbegrundelsen lagde man ikke skjul på over for Anders Svensson: et ja ville have præjudiceret det i forvejen af svenskerne truede danske dominium maris Baltici[9].

Blot et par ammunitionsskibe, undervejs fra Holland, fik den svenske agent lempet igennem, men så var også den trafik lukket. Helt uartigt lød i svenske øren den danske kanslers gode råd til svenskerne, at de

5. Se s. 192, 195 n. *a* og 202; nr. 34 n. 4 og 5; jvf. videre Galts depecher i *Galt* s. 1 ff. Galts mørke og modvillige syn på svenskerne skildres i Nils Runeby, *Monarchia Mixta, 1962* s. 100 f.
6. Thyr. s. 249 ff, 293 ff.
7. Se s. 178 f.
8. Jvf. GAs miss. til og det svenske rigsråds instruks for AS af Sth. 24. maj 1622, trykt i bilag herunder s. 627 ff. Se desuden s. 186 ff og 194 f; dertil nr. 32 n. 1–4.
9. Se s. 194, 196 f og 201.

blot kunne sende deres folk og ammunition den *korte* vej fra Älvsborg til Kalmar og derfra videre til søs til Riga, eller hvor der nu var behov herfor[10]. Danmark havde for alvor strammet grebet om indgangen til Østersøen, begrundet især med det påskud, at man ville bevare den strengeste neutralitet i det polsk–svenske opgør.

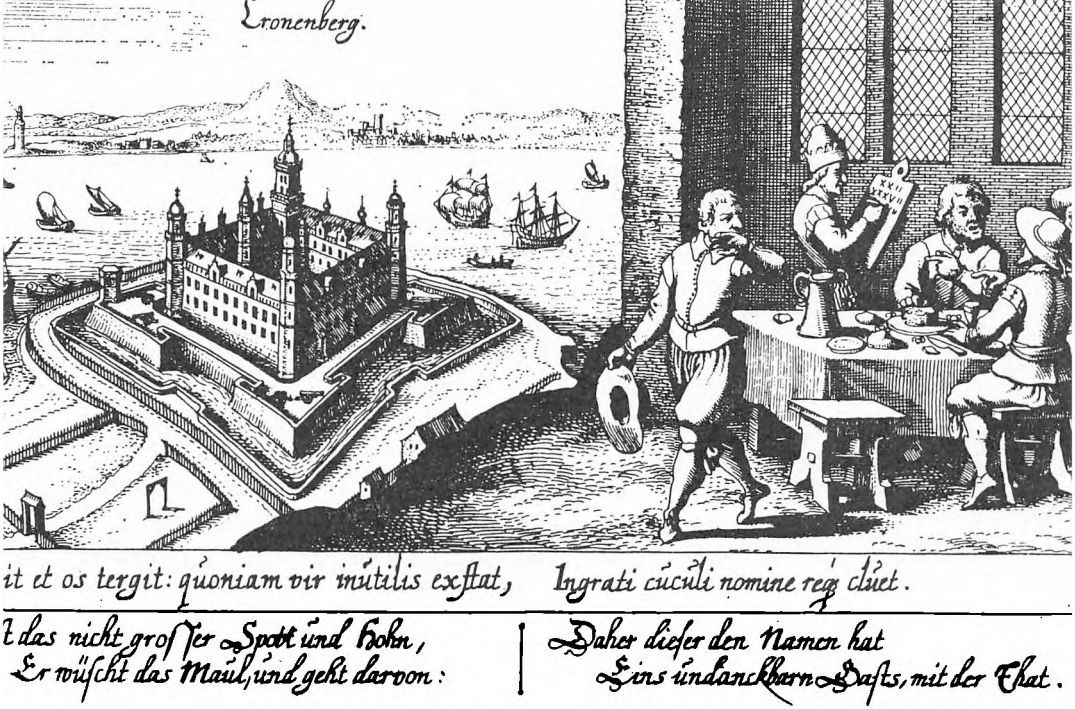
Sommerens forlydender fra agenten om hvervninger i Polen, om udrustning af polske kaperskibe ved Danzig og om hvervninger for Sigismund i England, der bragte en invasion ved Älvsborg i tanken, var imidlertid ikke overvældende foruroligende[11]. Det modsatte gjaldt derimod de krigsforberedelser i Danmark og Hertugdømmerne og ikke mindst de, forlød det, meget omfattende hvervninger i Holsten og Nordtyskland, som Christian IV sent på året 1622 satte i værk[12].

Anders Svenssons rapporter kunne ganske vist nok give det indtryk, at krigsforberedelserne gjaldt forsvaret af ærkebispedømmet Bremen imod lejetropføreren Ernst af Mansfeld, der havde slået sig ned i Ostfriesland, og især imod den katolske hær, der fulgte efter og truede Den nedresachsiske Kreds' grænser[13]. Men samtidig talte de fornemste i Helsingør meget mere om Göteborg end før og frygtede, at denne by snart ville give anledning til strid mellem Gustav Adolf og Christian IV.

Den tidligere gode atmosfære mellem agenten og disse danskere begyndte at blive lidt anstrengt, hverken deres tale eller optræden behagede Anders Svensson[14]. Talen om Göteborg forstummede dog snart, men til gengæld blev der, om end kun hos »de gemene«, mumlet om, at Christian IV, hvis han ikke forhindredes af tyske forhold, vist havde noget i sinde mod Gustav Adolf[15]. De så surt på agenten og troede ham ikke, da han benægtede, at den svenske konge skulle ligge på grænsen med nogle tusinde mænd og allerede have opbrændt nogle byer[16]. Hertil kom lukning af grænsen imod Sverige, og, særligt alarmerende, indlægning af tropper i Skånelandenes grænsefæstninger[17].

Resultatet af disse forlydender lod ikke vente på sig. Gustav Adolf satte i januar 1623 sin stat i alarmberedskab og ilede til Jönköping. Han

10. Se s. 197; desuden nr. 36 n. 4 og 5.
11. Se s. 179, 180 f, 185 f, 190, 193, 198, 200 og 202; desuden nr. 38 n.**.
12. Se s. 215 ff, 221 og 224 f.
13. Se især s. 217 f og 224 f; jvf. nr. 42 n. 1.
14. Se s. 216.
15. Se s. 219 og 221; desuden nr. 43 n. 6.
16. Se s. 226 f.
17. Se s. 216 f, 226, 228 og 230.

Den ulovlige danske toldopkrævning af svenske undersåtter i Sundet 1623 vakte stærk vrede i Sverige. Udlandet i øvrigt så heller ikke med blide øjne på den danske krones store indtægter af Sundtolden. Det illustreres af denne satiriske tegning fra Daniel Meisners Politica-Politica.

ville herfra selv lede den hastemobilisering, der skulle værne landet mod den ventede danske overrumpling[18]. Den kom dog ikke. Christian havde fortsat fuldt op at gøre i Den nedresachsiske Kreds[19], hans rigsråd ønskede med sin udprægede fredspolitik ingenlunde krig mod Sverige, og krisen fortog sig.

Den danske grænselukning, begrundet med den grasserende pest i de svenske grænseprovinser[20], gav imidlertid for første gang Anders Svensson en central rolle i den for den svenske stats sikkerhed så betydningsfulde nyheds- og postformidling fra Hamburg. Før havde de tyske postbude blot medtaget Anders Svenssons depecher på deres vej via Helsingør til Markaryd. Nu nægtede danskerne disse bude tilladelse til at rejse tilbage fra Markaryd, hvorfor de blev tvunget til at aflevere posten hos Anders Svensson. Denne etablerede herefter på eget initiativ fra februar 1623 en veritabel illegal viderebefordring til grænsen[21].

18. Jvf. Hallenberg V s. 268; *Sv. Krig II* s. 157; *Galt* s. 44 f, 47 f; *AOSB II,10* s. 269.
19. Se s. 224 f, 229 f, 232 og 234 ff.
20. Se s. 228, 230 og 240 f; desuden nr. 44 n. 13.
21. Se s. 243 f og især 245 f.

Den danske chikane var et nyt led i den dansk–svenske magtkamp, idet den danske regering under traktatmæssig påberåbelse krævede en svensk ansøgning om lov til fri postføring gennem Danmark[22]. En sådan ville Gustav Adolf ikke indgive; han har sikkert hverken fundet den nye danske fordring retmæssig eller i overensstemmelse med sædvanen. Først i slutningen af juni fik de tyske postbude atter lov til at rejse til Markaryd[23], og da havde den danske regering forinden taget et langt alvorligere og set med svenske øjne yderst provokerende skridt.

Den havde fra april, især som repressalie mod den svenske toldpolitik, pålagt svenske undersåtter told i Sundet i åbenbar modstrid med de gældende traktater. Toldpålæggelsen faldt som en bombe for Anders Svensson, der straks afkrævede Christen Friis en forklaring. Denne begrundede i en lang samtale med agenten repressalien ikke blot med den indirekte told, der pålagdes danske handlende i Sverige, men også med, at disse i Sverige, imod fredstraktaten, pålagdes indskrænkninger i deres handel. Den tredie hovedtanke var, at Gustav Adolf ikke ville give tilkende, hvor langt op i landet mellem Varanger og Titisfjord, han mente, Christian IVs rettigheder strakte sig, og ej heller ville overdrage ham en kopi af Teusinafreden fra 1595, så han kunne se, hvor meget land russerne havde afstået til Sverige. På agentens forespørgsel udtalte kansleren, at pålægget ikke ville blive ophævet, før danskerne atter blev toldfri i Sverige[24].

Når Sverige, militært så krigsberedt som ingensinde før, alligevel ikke greb til krig efter denne udfordring, skyldtes det ikke mindst en stigende frygt for, at Sigismund trods den fra sommeren 1622 herskende våbenstilstand ville forsøge en invasion af Sverige[25]. Hertil kom den engelske tilnærmelse til Spanien i og med prinsen af Wales' sensationelle friertur til det spanske hof; videre katolikkernes fremgang i Tyskland, der i juli kulminerede med den tyske protestantismes idealistiske forkæmper Christian af Halberstadts afgørende nederlag ved Stadtlohn til Den katolske Ligas hærchef Tilly[26].

Disse omstændigheder manede til den yderste forsigtighed. Den danske regering fortsatte ganske vist sin irriterende nålestikpolitik over for

22. Se s. 266 og nr. 54 n. 14; jvf. s. 245 f og 252 n. *a*.
23. Se s. 298 ff.
24. Se s. 269 ff og 274; desuden nr. 56 n. 4, 11, 12, 13 og 14.
25. Jvf. s. 256 f, 261, 264, 268, 272 og 280 f; desuden nr. 52 n. 8 og nr. 53 n. 10.
26. AS omtalte frierturen i en række depecher fra 1623, Stadtlohn-nederlaget s. 317 ff og 320 f; jvf. nr. 70 n. 2.

Sverige: Anders Svensson havde således længe intet held med at få vin til Gustav Adolfs eget forbrug toldfrit gennem Sundet, fordi den svenske konge nægtede at anmode skriftligt herom[27]. Men til gengæld forlød det, at der var chancer for en kongelig dansk krig mod kejseren. Christian IV foretog således i Nordtyskland betydelige hvervninger og holdt møder med Den nedresachsiske Kreds[28]. Blev dén krig en realitet, ville Danmark aldeles utvivlsomt blive føjeligere. Videre tydede endnu i sommeren 1623 intet på en dansk tilnærmelse til Polen. Tværtimod modtog man i Danmark en skotsk greve i polsk tjeneste, oberst Robert Stuart, yderst køligt og nægtede ham tilladelse til at få de tropper gennem Sundet, som han i Storbritannien skulle hverve for Sigismund[29].

I stedet for at starte krig med Danmark benyttede Gustav Adolf da sommeren til yderligere militære forberedelser og til en vældig flådedemonstration mod Danzig. Hans mål var at få denne vigtige hansestad til at erklære sig neutral i det polsk–svenske opgør. Danzig, der efter Rigas fald var det eneste virkeligt brugbare udgangspunkt for en polsk invasion af Sverige over Østersøen, nægtede dog dette[30]. Magtdemonstrationen undlod imidlertid ikke at gøre et betydeligt indtryk, ikke blot i Danzig og hos Sigismund, men også i Danmark[31], hvis dominium maris tillige kunne anses for krænket herved.

Vejen var dermed banet for det næste svenske diplomatiske udspil over for Danmark. Dette blev ikke tildelt Anders Svensson, men derimod sekretær Johan Salvius. Hovedformålet med dennes gesandtskab var at få det danske rigsråd til at overtale Christian IV til at ophæve sundtolden. På den betingelse ville det svenske råd anbefale Gustav Adolf afholdelsen af et grænsemøde til afgørelse af de opståede stridspunkter. Det danske råd viste ganske vist en vis imødekommenhed, hvad et grænsemøde angik, men det svenske råds betingelse afvistes rent ud[32]. En krig var dermed rykket snublende nær.

Imidlertid var Anders Svensson selv siden sundtoldens ikrafttræden i april sat under nøjere kontrol fra dansk side, idet man her i landet

27. Se s. 276 f, 280, 295 f og 298 f; jvf. nr. 59 n. 6, samt s. 386, 393 og 408.
28. Se bl. a. s. 267 f, 277, 279, 286, 293, 300 f, 303 f, 306 og 314; jvf. nr. 62 n. 5 og nr. 64 n. 3 og 6.
29. Se s. 291 f, 295, 299 og 305; desuden nr. 63 n. 1.
30. Se s. 297, 302, 305 ff, 310 og 315; desuden nr. 63 n. 6, nr. 64 n. 12, nr. 65 n. 8, nr. 66 n. 3 og nr. 69 n. 4.
31. Se s. 335 og 354 f; desuden nr. 75 n. 1.
32. Jvf. nr. 77 n. 4 og 5; desuden s. 347.

frygtede et svensk angreb, hvis en lang fred mellem Sverige og Polen kunne etableres. I september 1623 fik agenten et nyt og i den situation særligt vanskeligt og tidrøvende hverv overdraget af sin regering. Han skulle registrere, hvor meget svensk gods der passerede Sundet, og hvor meget der betaltes i told heraf. Baggrunden var utvivlsomt den svenske regerings ønske om ved en eventuel senere gunstig lejlighed at være i stand til at kræve godtgørelse for den erlagte told. Anders Svensson begrundede udførligt, hvor unøjagtigt et sådant register måtte blive, ikke mindst fordi man fra de danske toldmyndigheders side saboterede forehavendet; men han gjorde dog sit bedste for at imødekomme ordren. Idérig, som han ofte viste sig at være, foreslog han i den forbindelse, at Gustav Adolf skulle beordre sine undersåtter til at melde sig hos agenten i Sundet til registrering, før de meldte sig hos tolderne, så han kunne være sikker på, at de overhovedet kom[33]. Selv om majestæten ikke reagerede på forslaget, tillod han sig selvbevidst og uimponeret at gentage det i januar og marts næste år[34].

Til dette arbejde kom, også i september, en ny grænselukning med nyt forbud mod de tyske postbudes rejsen mellem Helsingør og grænsen. Da Anders Svensson klagede herover, gav kansleren ham ironisk det råd, at han blot kunne antage fem eller seks tjenere, sende én afsted hver måned og så lade dem blive i Sverige. Dette ville både være dyrt og helt utilstrækkeligt, og i stedet for tog agenten atter i med den besværlige illegale postformidling[35].

Hertil kom, at han måtte bistå sekretæren Jonas Buræus i dennes sendelse til Danmark for at få en tidligere svensk foged, Anders Andersson, der sad fængslet i Helsingborg, udleveret til Sverige. Den svenske regering håbede at kunne få ham til at røbe sine forbindelser. Manden, der havde bedraget den svenske krone, var nemlig nu i polsk tjeneste, vistnok som spion ved de svenske grænser. Den danske regering, der ikke kunne have interesse i at mindske spændingen mellem Polen og Sverige ved at bidrage til en optrevling af den fra de danske grænseprovinser udgående polske spion- og propagandavirksomhed til fordel for Sigismunds genindsættelse i Sverige, nægtede ikke blot Buræus passage fra Helsingborg til Helsingør og dermed foretræde for den danske regering,

33. Se s. 333 ff.
34. Se s. 386 f og 408 f.
35. Se s. 348 f.

men også udlevering af fangen. Han blev dømt og hastigt efter hængt som simpel tyveknægt i Helsingborg[36].

Dertil havde Anders Svensson travlt med at skaffe underretninger om den polske efterretningstjeneste, der netop ved denne tid syntes at udfolde en kraftig aktivitet. Et centrum herfor lå i Halland, på egnen mellem Falkenberg og grænsen, hvor såkaldt polske bønder var bosat under fogeden hos fru Anna Basse til Sannarp, Oluf Petersen på Tangen. Agenterne fra Polen, de såkaldte luranter eller spyfluer, kom ofte til Danmark, forklædt som købmænd eller simpelthen som Sigismunds tjenere, med breve til den danske regering, for at føre sag for polske undersåtter eller så[37]. I februar 1624 var Anders Svensson endog selv på jagt op i Halland efter en af deres hovedmænd, svenskeren Staffan Ståle, der via Anna Basse og Oluf Petersen syntes at søge efterretninger om Gustav Adolfs militærforberedelser og eventuelt forestående togt til Livland[38]. Svensson fik bl. a. opsnuset, at Ståle stod i forbindelse med Christian IVs agent Peder Galt[39].

Der var andre grunde til, at den svenske regerings mistro til Danmark voksede i løbet af vinteren 1623–24. Ikke nok med, at Christian IV søgte at udvide sit dominium i Nordhavet på Ruslands bekostning[40]. Men han opnåede at få det braunschweigske amt Syke i pant, tragtede tilsyneladende også efter administrationen over selve Braunschweig-Wolfenbüttel[41], og syntes desuden at have gode udsigter til at sikre sig Halberstadt stift for sin søn Frederik[42]. Disse gevinster ville have gjort ham aldeles dominerende i Den nedresachsiske Kreds. Hertil kom, at den militære situation for Christian i hans nordtyske indflydelsessfære bedrede sig så meget fra december 1623, at den tillod ham at aftakke en stor del af sit militær hernede. Grunden hertil var ikke mindst, at Mansfeld blev tvunget til at opløse sin hær i Ostfriesland[43].

Hvad de direkte dansk–svenske relationer angik, mærkede Anders Svensson klart, at man gerne så ham væk fra Danmark, selv om han blev

36. Se s. 343, 345 ff, 350, 355 f og 359; desuden nr. 77 n. 7, 8, 9 og 10; nr. 78 n. 7 og nr. 80 n. 1.
37. Se således s. 343 f, 350 f, 360, 399 og 403.
38. Se s. 398 ff og 403 ff.
39. Se s. 407; jvf. indledningen s. 45 f og 61.
40. Se s. 326 ff, 332 f og 364 f.
41. Se s. 357, 360 f, 373 f og 376 f.
42. Se s. 377 f, 382 og 388 f; jvf. nr. 85 n. 4 og nr. 87 n. 13.
43. Se s. 381, 389 f og 396; desuden nr. 88 n. 5; jvf. nr. 86 n. 2 og nr. 87 n. 16.

inviteret til bryllup hos Jørgen Urne og sat ved Christian IVs bord. Derfor foreslog han da også, som den forsigtige diplomat, han var, at han af hensyn til sin fortsatte residens i Danmark forholdt sig så diskret som muligt vedrørende luranterne, så Sigismund ikke skulle besvære sig over ham hos Christian IV og derved give de danske et påskud til at søge at bringe agentskabet som sådant til ophør[44]. Den danske regering demonstrerede atter sin uvilje mod Göteborg, og i store herrers mund forlød det, at Danzig let kunne føre til strid mellem Gustav Adolf og Christian IV[45]. Mest afgørende var imidlertid den skarpe danske holdning i toldstriden.

På et utskottsmøde i Strängnäs i november 1623 var Gustav Adolf og hans rådgivere på nippet til at beslutte præventiv krig mod Danmark, men blev så dog, i betragtning af den i øvrigt udenrigspolitisk så truende situation, enige om at give Danmark endnu en chance[46]. Anders Svensson skulle i januar 1624 overbringe tre nye skrivelser til Christian IV og det danske råd. Gustav Adolf anmodede den danske konge om atter at åbne passagen fra grænsen for postgangen, hvilket til dels blev imødekommet. Og vigtigere, man foreslog igen, og denne gang over for både Christian og det danske råd, afholdelse af grænsemøde, men fastholdt i temmelig truende vendinger kravet om en dansk opgivelse af tolden på svenskerne i Øresund som betingelse herfor[47].

Anders Svensson fik åbenbart til opgave at bearbejde danskerne til et gunstigt og snarligt svar. Han modtog i hvert fald af Axel Oxenstierna et referat af Gustav Adolfs breve til Christian IV til brug ved samtaler med den danske regering. Dette referat var han imidlertid ikke tilfreds med, men anmodede, antagelig som et led i sit forsøg på at give agentskabet og dermed sig selv en mere central position i det diplomatiske spil mellem Danmark og Sverige, om selve kopierne, så han kunne stå bedre i drøftelserne. Det lykkedes ham da også snart at konstatere en vis vaklen fra dansk side i toldspørgsmålet[48], hvilket muligvis bidrog til, at hans egen regering fandt det umagen værd at fastholde forsøget på at skaffe klaring ved et grænsemøde, det vil sige ved forhandling fremfor ved krig.

44. Se s. 401 f.
45. Se s. 391 f og 394.
46. Ahnlund, *Sveriges riksdag* s. 156 f; Ahnlund, *AO* s. 279; *AOSB I, 1* s. 517 f; jvf Roberts I s. 231 f.
47. Se s. 382 ff; desuden nr. 87 n. 1, 2 og 4.
48. Se s. 385 f.

Det følgende halvår, til juli 1624, blev nok det mest nervepirrende, som agenten oplevede i Danmark. Det kom til at stå i den skarpest tænkelige dansk–svenske modsætnings tegn. Danskerne nærede mistanke til de kraftige svenske rustninger og troede ikke på, at de alene gjaldt Polen[49]. Svenssons rapporter om Sigismunds og Robert Stuarts hvervninger virkede kun i årets første måneder betænkelige. Senere så det mere og mere ud til en fornyelse af våbenstilstanden[50]. Derimod trak det op til krig mellem Danmark og Sverige, mente folk her i landet[51]. Christian IV startede krigsforberedelser, udbedring af fæstninger, hvervninger, mønstringer af den nationale hær, klargøring af flåden, antagelse af bådsmænd, indkaldelse af rigsrådet og krigsbefalingen til møder i København. Svenssons rapporter herom[52] måtte dybt forurolige den svenske regering.

Det trak også ud med svar på svenskernes grænsemødeforslag. Først midt i marts afsendtes det med rentemester Axel Arenfeldt til Stockholm. Rigsrådet havde hindret et dansk afslag, men danskerne havde stillet en modbetingelse for mødet, der yderligere forøgede spændingen: svenskerne skulle indtil mødet opgive deres indirekte told på danske undersåtters handel i Sverige. Nølende gik Gustav Adolf og hans råd med hertil[53]. Anders Svensson fik ordre til hurtigst muligt at udvirke svar på, om danskerne kunne godkende den svenske fastsættelse af tid og sted for mødet, grænsen mellem Knærød og Ulvsbäck den 20. maj. Det danske ja afgik, før agenten modtog sin ordre[54].

Faren syntes overstået. Christian IV afblæste sine rustninger, tilskyndet af rigsrådet, aftakkede endog med utroligt letsind hvervet folk, både soldater og bådsmænd, – og tog på lystsejlads til Norge med prinsen og Kirsten Munk for at bese sølvminerne ved Kongsberg[55].

Men i Sverige gik de militære rustninger videre. Om mod Polen eller Danmark, vidste man ikke, måske mod begge parter på én gang[56]. Anders Svenssons rapporter om polsk–danske forhandlinger i Køben-

49. Se s. 401; desuden Peter Isacsz til AO Kbh. 5. og 23. febr. 1624, orig. i O. S. E 689 SRA.
50. Se s. 396 f, 410 ff, 418 f, 424, 427, 431 og 440 f.
51. Se nr. 90 n. 3; desuden s. 401, 408 og 416 f.
52. Se s. 401 f, 409 f, 412 f, 416 ff, 422 og 425 f.
53. Se s. 415 f; desuden nr. 94 n. 1.
54. Se s. 428 f; desuden nr. 97 n. 1 og 2.
55. Se nr. 97 n. 5; desuden s. 429 f og 432.
56. *Sv. Krig II* s. 159 ff; jvf. desuden Hallenberg V s. 283; *AOSB II,1* s. 239 ff; *AOSB II,3* s. 72 ff.

havn i tiden op imod grænsemødet måtte i hvert fald virke alarmerende[57]. Så indløb der den 19. maj meddelelse til den svenske konge om afslutningen af en polsk–svensk traktat, der forlængede våbenstilstanden bare ét år[58]. Gustav Adolf kunne koncentrere sit militære beredskab om Danmark og slå til, hvis de danske kommissærer ikke ville give sig på grænsemødet i hovedsagen, toldspørgsmålet[59].

I Danmark fik også Anders Svensson travlt. En ordre fra hans regering om at sikre sig så mange danske toldforordninger som muligt til brug for de svenske kommissærer i forhandlingerne ved grænsemødet havde agenten ikke meget held med at efterkomme, da danskerne naturligvis ingen interesse havde i at bedre svenskernes forhandlingsposition. Selv bestikkelser hjalp ikke, hverken på toldboden i Helsingør eller andetsteds. Forhørte Anders Svensson sig om oplysninger, så danskerne på ham som »onde tyre«, og han fandt det nødvendigt at omgås dem med stor behændighed, især i sådanne sager[60].

Større held havde han med en anden påtrængende opgave, at skaffe sin regering en rulle over Christian IVs krigsskibe[61]. Med besvær fik han ligeledes lov at få et ammunitionsskib fra Holland igennem Sundet, dog først efter en personlig samtale med kongen og på visse betingelser[62]. Dertil skulle han forberede indkøb til grænsemødets svenske delegation og var bl. a. i den anledning i Ulvsbäck under mødets første fase[63].

Her lykkedes det ham under Gustav Adolfs tilstedeværelse at opnå en betydelig forbedring af sine hidtil alt andet end gunstige lønforhold[64]. På turen mødte agenten i Markaryd en ældre kvinde fra Helsingør, der var på vej til den svenske konge ved grænsen med en gældsfordring imod en svensker. Han vekslede åbenbart nogle ord med hende om den efterhånden spændte situation på grænsemødet, intetanende de konsekvenser, dét møde skulle få[65].

Tilbage i Helsingør og København oplevede han dernæst i juni virk-

57. Se s. 437 ff, 444 ff og 449 f.
58. Se nr. 138 n. 3.
59. Jvf. A h n l u n d, *AO* s. 285 f; *AOSB II,1* s. 243 ff.
60. Se s. 443 f og 450.
61. Se s. 444 f, 448 f og 451 ff.
62. Se s. 432 f og 448.
63. Se s. 454 n.*
64. Se s. 471; desuden nr. 107 n. 17.
65. Jvf. indledningen s. 49 ff.

Den nordiske magtbalancepolitiker, rigskansler Axel Oxenstierna, stod med et hovedansvar for den ret skarpe og ubøjelige svenske politik over for Danmark. Denne politik kulminerede i Anders Svenssons Helsingørtid ved grænsemødet i Knærød 1624 og kom til at bidrage til agentens forflyttelse til Hamburg.

Portrættet af rigskansleren er et udsnit af David Dumonstiers dygtige maleri fra 1626 i Hamburg.

ningerne af det stadig mere dramatiske grænsemøde ved Knærød. Den svenske forhandlingsleder Axel Oxenstierna benyttede her lejligheden til at tage hævn for nederlaget i Knærød 1612–13. Støttet af en meget stor svensk kampklar hær og flåde og af sin viden, ikke mindst fra Svenssons depecher, om Danmarks meget ringe militære beredskab[66], drev han de danske grænsekommissærer fra den ene indrømmelse til den anden, fra den ene ydmygelse til den anden, fandt disse. I hovedstriden om tolden kunne svenskerne således snart notere en total sejr. Flere gange siden var forhandlingerne ved at bryde sammen.

Hjemme ved Sundet modtog Christian IV stadig mere hed i hovedet efterretningerne om de indløbende danske forhandlingsnederlag. Han færdedes rundt omkring som »en grum løve« og foretog sine interimistiske militære forholdsregler, hvervninger i Danmark, Hertugdømmerne og Nordtyskland, placering af afdelinger af den nationale hær i grænsefæstningerne, arrestation af købmandsskibe, klargøring af flå-

66. Se s. 444 f, 448 f og 458 ff.

den, sikring af Sundbyerne, især København, mod en svensk overrumpling[67]. Den svenske agent kunne berette, hvorledes det kun med største besvær lykkedes Albert Skeel, Jacob Ulfeldt og deres rådskolleger at få Christian IV til at sluge de svenske ydmygelser, hvorved de reddede freden i land. Han kunne også fortælle, hvorledes kongen selv, karakteristisk nok, havde villet krigen, selv på trods af Danmarks håbløse militære situation[68].

Anders Svensson selv følte sig vistnok under krisen i største fare, angst som han sikkert var for at lide personlig overlast som følge af de ophidsede danske gemytter[69]. Og agentens tjenestekarl blev på en indkøbs- og spionagetur til København anholdt og ført op på slottet. Her måtte han sidde natten over og fik opbrudt et brev, der dog intet kompromitterende indeholdt[70].

Hvor opblæst den danske stemning var efter forhandlingsnederlaget på grænsemødet, der afsluttedes den 29. juni, illustreres af, at den danske kansler synes at have benyttet lejligheden til at tage hævn herfor på den i så henseende sagesløse svenske undersåt, købmand Lucas Wastesson fra Stockholm. Denne havde, sekunderet af Anders Svensson, de sidste måneder ført en godssag mod toldskriveren i Helsingør Villum Mortensen, men tabte ifølge agenten uretmæssigt sagen, ikke mindst fordi Christen Friis bakkede toldskriveren op. Nu, efter at denne dom blev fældet, har jeg først sporet deres hjerte mod os svenske, lød det bittert fra den svenske agent. Denne var dog ikke selv uden skyld i sagens udfald. Anders Svensson havde, i betragtning af den herskende antisvenske bølge uklogt, drevet sagen for hårdt, sikkert ikke mindst fordi han, præget af krisen, tabte noget af sin vanlige besindighed[71].

Baggrunden for den danske ophidselse, der syntes særlig kraftig hos lensmanden på Helsingborg, rigsråd Anders Bille, var en udtalt fornemmelse eller overbevisning om, at man var blevet snydt af den svenske regering. Gustav Adolf havde om foråret erklæret Christian IV sit ønske om at holde godt venskab og naboskab med denne. Derpå havde Christian aftakket sit fremmede folk, men Gustav Adolf havde fortsat sin præparation. Denne »stratagema«, fandt en del af rådet, især

67. Se s. 458 ff og 462 ff; desuden nr. 104 n. 2, 3 og 6, nr. 105 n. 4 og nr. 106 n. 1 og 3. For den vigtigste litt. vedr. grænsemødet, se nr. 104 n. 1.
68. Se s. 461 f og 467 f.
69. Se s. 497; sml. s. 450 og 460.
70. Se s. 459.
71. Se s. 487 ff; jvf. om sagens forløb s. 454 ff, 470 f og 473.

Anders Bille, krævede hævn, når Gustav Adolf mindst af alt ventede det[72].

Ikke mindst disse oplysninger om en helt ændret holdning hos dele af det danske rigsråd, til hvis fredselskende sindelag og moderation i Sverigespolitikken man fra svensk side hidtil med en vis succes havde kunnet appellere imod den danske konge, bidrog i den følgende tid til en næsten konstant svensk nervøsitet for et pludseligt dansk angreb på Sverige. Nervøsiteten, der varede til næste forår, nåede et højdepunkt i tiden lige efter grænsemødets slutning. Baggrunden var ikke mindst Anders Svenssons indberetninger om fortsat danske militære forberedelser, flådens fortsatte beredskab, ankomsten af flere hvervede tyske soldater, og forlydender om, at hele 6.000 lejesoldater skulle indlægges i grænseegnene mod Sverige[73]. Oveni kom, at depecherne fra Anders Svensson pludselig i nogle uger udeblev, så Gustav Adolf frygtede, at agenten holdtes fangen, og at Christian IV forberedte et angreb på Sverige[74]; så meget mere, som det trak ud, inden han modtog den danske konges bekræftelsesbrev på, at han ville holde grænsemødetraktaten[75].

Snart indløb dog dette sammen med mere beroligende oplysninger[76]. Anders Svensson trivedes således godt nok, bortset fra en heftig »tertiana febris«, der tvang ham til sengs i nogen tid[77]. Hertil kom, at den internationale udvikling var i skred og syntes at ville give Danmark andet at tænke på end et opgør med Sverige. Den engelske regering var nemlig omsider blevet træt af de frugtesløse og ydmygende forsøg på at få et spansk–engelsk ægteskab i stand og forhandlede nu i stedet om en fransk prinsesse til tronfølgeren. I Frankrig havde tilmed Richelieu fået tag i roret i april 1624, og forudsætningen for en stor antihabsburgsk liga, den engelsk–franske tilnærmelse, var ved at blive skabt. Jacob I tog da også i sommeren 1624 et alvorligt initiativ til at få dannet en omfattende evangelisk liga ved at afsende den engelsk–danske agent Robert Anstruther til Danmark og Nordtyskland og den engelsk–svenske agent Jacob Spens til Sverige. Anstruther ankom til København i juli, men hans ligaforslag mødte, som Svensson kunne be-

72. Se s. 468 f og 492 f; sml. s. 542 f.
73. Se s. 463 f, 466 ff og 472 ff.
74. Se s. 475 og nr. 110 n. 1.
75. Se s. 484, 492 og især s. 499.
76. Jvf. s. 479 og 481 f.
77. Se s. 497 og 500.

rette, kraftig modstand hos rigsrådet, især hos kansler Christen Friis og Holger Rosenkrantz, der ikke troede på Englands bestandighed i den affære. Christian IV, der ikke syntes uvillig, bandt sig da heller ikke til nogen endelig resolution[78]. Og så længe han ikke var fast engageret i kampen for Pfalz' restitution og Tysklands friheder, måtte den svenske regering stadigvæk regne det for en realistisk mulighed, at han slog til over for Sverige for at hævne sommerens forsmædelige diplomatiske nederlag. Dette havde nemlig mindsket Danmarks internationale prestige alvorligt og omvendt forøget Sveriges.

Et temmelig ubetydeligt grænseproblem ved Bahus, der som aftalt ved grænsemødet skulle løses ved kommissærer, fik af den grund fra svensk side selveste Gustav Adolf og Axel Oxenstierna som personlige overvågere, fra dansk side blot Anders Bille og Tage Thott som kommissærer. Sagen afgjordes til svensk tilfredshed[79], og det måtte også forekomme ret beroligende, at Christian IV i efteråret tillod sig langvarige rejser til Gotland og Norge. Det samme gjaldt forlydender om forestående aftakning af hvervet krigsfolk[80].

Men så blev depecherne fra Anders Svensson ud på efteråret mere og mere foruroligende. En af Christian IV estimeret kaptajn bebudede allerede i september dansk hævn for sommerens svenske puds[81]. Danskerne begyndte i Sundet i samme måned at kræve nøjagtige certifikater af svenske undersåtter, som Anders Svensson pludselig ikke mere måtte stille kaution for, hvis de ikke medbragte tilfredsstillende papirer. Agenten ville ikke have noget imod, at danskerne i Sverige fik en tilsvarende behandling[82]. Hertil kom, at kongen i slutningen af oktober atter hvervede en del af de netop aftakkede soldater, syntes at ville antage endnu flere[83], begyndte at udbygge Københavns forsvarsanlæg og klargjorde den nationale hær og flåde[84]. Altsammen, som det syntes, af angst for og vendt imod Gustav Adolf, fordi denne stadig øgede sit militære beredskab. Der gik rygter om, at Christian IV intet ville have at gøre med den evangeliske liga, men gjorde klar til krig mod Sverige[85].

78. Se s. 477 ff og 482 f.
79. Se nr. 117 n. 3; desuden s. 495 f og 513.
80. Se s. 493 ff, 499 ff og 504 f.
81. Se s. 500.
82. Se s. 501 f.
83. Se s. 508 ff.
84. Se s. 515 ff og 524; desuden nr. 129 n. 4.
85. Se s. 509 ff, 518 f og 521.

De danske krigsforberedelser forekom den svenske regering særlig truende, fordi det gamle spøgelse, rygtedannelsen om en dansk–polsk alliance mod Sverige, blev stadig mere truende imod årets slutning[86]. Den blev ikke mindst næret af Anders Svensson, der bl. a. kunne fortælle om polske posters hemmelige tilstedeværelse i København og om et polsk gesandtskabs forventede ankomst[87].

De svenske politikeres uro blev ikke mindre, da det lykkedes dem at opsnappe to breve, det ene til Sigismund fra den svenske udligger i polsk tjeneste Staffan Ståle[88], det andet til lederen af den svenske eksilbevægelse i Polen, Gabriel Posse, fra Halmstad-købmanden Frederik Ludvigsen[89], der i Sverige havde varetaget de danske undersåtters private interesser i samarbejde med Peder Galt[90].

Da Anders Svensson havde ment at vide, at Galt stod i kontakt med Ståle, og denne tilmed i sit brev bl. a. fortalte, at Christian IV havde lyst til at indgå nye beslutninger med Sigismund, mens Ludvigsen fortalte om kongens afventning af et gunstigt tidspunkt for et opgør med Gustav Adolf, er det forståeligt, at Gustav Adolf sidst på året samledes med sit rigsråd og andre betroede mænd til drøftelse på et utskottsmøde af den åbenbart kritiske situation. Det besluttedes at sende rigsdrost Gabriel G:son Oxenstierna til Danmark for at få klar besked, om Christian IV ville indgå alliance med Sigismund eller ej, og for at få Galt og Ludvigsen straffet[91]. Samtidig gjorde man klar til krig[92], og Axel Oxenstierna gav Anders Svensson, der i november efter ordre havde udarbejdet en ny rulle over den danske flåde[93], besked om straks at tilbagesende de breve, han havde modtaget fra Gustav Adolf og Axel Oxenstierna. Dertil fik agenten ordre til om nødvendigt at anvende kode i sine breve[94].

Ingen af delene skete. Krisen drev over. Gabriel Oxenstierna fik efter

86. Jvf. nr. 126 n. 4.
87. Se s. 511 ff, 516 og 519 ff.
88. Staffan Ståle til Sigismund Kbh. 19. aug. 1624 (n. st.), Sv. Acta 1619–24 f. 324.
89. Jvf. nr. 134 n. 4.
90. Jvf. *Galt* s. 123 m. fl. st.; *SRP* s. 2 n. 3; *Egh. Br.* s. 443 n. 1.
91. Om mødet, beslutningen og instruksen for sendelsen, se *SRP* s. 4 ff; Ahnlund, *AO* s. 298 ff; Ahnlund, *Sveriges Riksdag* s. 159 f; Weibull s. 11 ff; *Oxenstierna* s. 51 ff; jvf. nr. 134 n. 2.
92. Jvf. nr. 134 n. 1.
93. Se s. 512 og 514 ff.
94. Se s. 530 f.

nogen tøven fra dansk side tilfredsstillende resolution den 27. januar på sine spørgsmål[95]. Danmark ville ikke slutte forbund med Polen. Galt frikendtes ganske vist, men Ludvigsen dømtes til døden, om end han, bl. a. efter anmodning fra Gustav Adolf, benådedes[96].

Såvel den svenske gesandt som Anders Svensson kunne fortælle, hvorledes Christian IV efter Robert Anstruthers nylige ankomst til Danmark åbenbart agtede at gå ind i krigen mod kejseren og Den katolske Liga. Heri tilskyndedes han også kraftigt af en udsendt fransk gesandt, Louis Deshayes de Cormenin. Denne bidrog tillige til at skabe afspænding mellem Sverige og Danmark og undersøgte på svensk anmodning endog mulighederne for et nyt møde mellem Gustav Adolf og Christian IV. Heri var den danske konge dog ikke interesseret, fyldt som hovedet var med at realisere den nu besluttede krig i Tyskland. Til den havde han, som Svensson rigtigt kunne fortælle, forpligtet sig til selv at stille 5.000 mand imod et engelsk bidrag på 7.000 soldater[97].

Mistanken mod Christian IV lå dog for dybt til, at den svenske regering var fuldt overbevist om, at de rustninger og hvervninger, som den danske konge foretog fra februar 1625, ikke alligevel var rettet imod Sverige. I marts og april iværksatte Gustav Adolf således forholdsregler til imødegåelse af et dansk overraskelsesangreb[98], vel ikke mindst foranlediget af meddelelser fra Anders Svensson om en kraftig dansk flådeudrustning og om danske hvervninger i Nordtyskland og Hertugdømmerne; dertil kom forblommet tale fra en højt anset kaptajn og fra fornemme danske om en dansk hævnaktion mod Sverige, når man først havde fået stablet en armada på benene[99].

I den følgende tid svandt mistanken dog ind. Hertil bidrog forlydenderne om Christian IVs valg til kredsoberst i Den nedresachsiske Kreds og om hans forhandlinger med de andre evangeliske fyrster vedrørende dén evangeliske liga[100], hvor England bittert nok for svenskerne havde valgt ham og ikke Gustav Adolf til direktor; videre Christen Thomesen Sehesteds forgæves gesandtskab til Sverige i april 1625 for at bede Gustav Adolf om militær hjælp til krigen i Tyskland[101]; dertil efter-

95. Se s. 530 og nr. 134 n. 3.
96. Se s. 573 og nr. 149 n. 8 og 9.
97. Se s. 527 f, 534 ff, 538 f og 541 f.
98. Jvf. nr. 138 n. 4.
99. Se s. 535 f, 538 ff og 542 ff.
100. Se s. 549 f, 552 f, 555 og 557 f.
101. Se s. 554 f, 557 f, 563 og 568; desuden nr. 143 n. 2 og 3, 144 n. 2 og nr. 147 n. 6.

retningerne fra Anders Svensson om udtyndingen i Skånelandene af Christian IVs troppestyrker, hvoraf mange sendtes til Nordtyskland[102]; endelig og ikke mindst underretningerne fra juni 1625 om hans fremrykning gennem Bremen ærkestift og videre sydpå til de forestående kampe med Tilly[103] og snart også med Wallenstein.

Dermed var tyngdepunktet i den danske konges udenrigs- og militærpolitik for alvor blev forskudt fra det østlige Danmark og opgøret med Sverige til det nordlige Tyskland og opgøret med kejseren og Den katolske Liga. Depecherne præges da også i den sidste tid, Anders Svensson var i Danmark, af efterretninger om dette opgør, om Christian IVs, Mansfelds og Christian af Halberstadts forsøg på at hamle op med den katolske krigsmaskine og om det frafald af evangeliske fyrster og stænder og den helt utilstrækkelige hjælp fra England, Nederlandene og Frankrig, der gjorde opgaven yderligt vanskelig for den danske konge og hans to lejetropførere.

I denne tid kom Anders Svenssons og den svenske regerings ambivalente forhold til den danske konges krigsførelse tydeligt frem. På den ene side ønskede man katolicismen i Tyskland stækket og kunne derfor, med Sveriges eget alvorlige engagement i Polen in mente, dårligt hilse et nederlag til Christian IV velkomment. På den anden side var man dybt bekymret for, at det ikke skulle lykkes de nordtyske stænder, ikke mindst Hansestæderne, specielt Lübeck, at bevare deres selvstændighed over for Danmark, hvis »juten« skulle få succes med sit tyske felttog[104].

Den svenske regering måtte i den situation overvåge udviklingen i Tyskland så nøje som muligt. Anders Svensson var med andre ord på sin post i Helsingør ikke mere som før i begivenhedernes centrum. Det kom han dog snart igen, for allerede i sommeren 1625 var Axel Oxenstiernas og den svenske regerings beslutning om at flytte agenten til Hamburg modnet[105].

102. Se s. 562 f; jvf. nr. 145 n. 3 og 4.
103. Se nr. 149 og de flg. depecher.
104. Jvf. således nr. 144 n. 2, nr. 145 n. 5 og især nr. 163 n. 6; desuden s. 542, 563 f, 604 f, 612 f og 618. Sml. indledningen s. 17.
105. Jvf. s. 582.

Forflyttelsen til Hamburg og tiden her 1625–1630

Der lå flere årsager bag den beslutning. Leonard van Sorgen skyttede sin post dårligt. Ikke bare var hans depecher hyppigt overfladiske og skødesløst udformede, kort sagt utilfredsstillende[1], men de indløb også ofte for uregelmæssigt. Han undlod tilmed i perioder at afsende postbude til Markaryd, fordi betalingerne fra den svenske regering indløb sent eller slet ikke[2]. Dette blev særlig utåleligt i løbet af 1625, da det blev bydende nødvendigt at få pålidelige og regelmæssige underretninger om Christian IVs tyske krigsførelse og i det hele taget om situationen i Nordtyskland.

Anders Svensson syntes som skabt til at overtage hvervet i Hamburg. Han havde i Danmark samvittighedsfuldt og dygtigt passet sin stilling. Trods hyppigt svigtende og alt for sene lønudbetalinger var hans depecher, så vidt muligt, blevet afsendt med jævne mellemrum. Axel Oxenstierna havde ganske vist engang klaget over, at han ikke skrev hyppigt nok, men anklagen herfor kunne agenten, tydeligt nervøs ved tanken om ikke at gøre sin regering tilpas, med rette afvise[3]. Denne nervøsitet indicerede, hvor evigt optaget han var af at skabe sig en karriere i det svenske diplomati og vel også af at opnå det adelskab, der var stillet ham i udsigt allerede i 1619. Det gjorde ham yderligere velegnet til stillingen, ansporende ham, som det måtte, til anspændelse af kræfter og intelligens. Dertil var han modsat van Sorgen svensk i sind og skind, engageret som få i sin konges og sit lands skæbne[4]. Endelig kom den utvivlsomt meget væsentlige årsag til forflyttelsen, at Anders Svenssons forhold til den danske regering og vistnok især til kansler Christen Friis havde udviklet sig yderst uheldigt i den senere tid.

Dette blev åbenbart under Gabriel Oxenstiernas gesandtskab til Dan-

1. Jvf. Leonard v. Sorgens depecher til AO i O. S. E 721 SRA.
2. Jvf. s. 207 og nr. 38 n. 12 og 13; dertil s. 233 og 290 m. fl. st.
3. Se s. 290 f.
4. Herpå giver depecherne en række eksempler.

mark i begyndelsen af 1625, hvor ikke blot Peder Galt, men også Anders Svensson kom i skudlinien. Den 23. januar fortalte den danske kansler således Oxenstierna, hvad Frederik Ludvigsen havde meddelt Christian IV. Ludvigsen havde via andre hørt, at en stor del af de tidender, som han havde skrevet i det omtalte brev til Gabriel Posse, var kommet fra Anders Svensson og var foranlediget af uvenskabet på grænsemødet i 1624 og de skarpe forhandlinger her. To dage senere uddybede Christen Friis sagen for Oxenstierna. Den svenske agent havde, da grænseforhandlingerne var skarpest, sendt den tidligere omtalte kvinde fra Helsingør, Maren Hermand Roses, til kansleren i Knærød. Hun skulle meddele de danske grænsekommissærer, »att hvar dhe icke snart cederade, skulle det oförtöfvat komma till krigs och blifva itt sådant blodstörtigt krigh, som väl aldrig emellan Dannemark och Sverige varit hafver«.

Oxenstierna, der ikke selv var i tvivl om, at Ludvigsens anklage mod Anders Svensson var løgnagtig[5], svarede herpå, at agenten, hvis den var rigtig, og han havde sagt noget, der kunne tjene til andet end godt venskab mellem rigerne, ikke skulle forblive ustraffet herfor[6]. Hjemkommet til Jönköping underrettede han på den danske kanslers anmodning Gustav Adolf om sagen. Den 1. februar meddelte den svenske regering herpå Christen Friis, at man ville føre agenten til doms i Sverige, hvis man ønskede det fra dansk side og mente at kunne skaffe ordentlig dokumentation for anklagen[7].

Da var den danske kansler allerede gået igang med et forsøg herpå. Lensmanden på Kronborg, Jørgen Urne, fik ordre til at kalde Maren Roses til sig. Han skulle stævne hende og Anders Svensson i rette for borgmestre og råd i Helsingør, hvis hun vedstod sine ord, og kongen gav befaling hertil. Samtidig skulle Urne flittigt forhøre sig hos borgmestre og råd og søge at skaffe vidner på, om det var rigtigt, som toldskriveren Villum Mortensen havde fortalt, at Anders Svensson på rådhuset i Helsingør under sagen mellem toldskriveren og Lucas Wastesson skulle have rådet denne til ikke at befatte sig med nogen dansker, ud fra den begrundelse, at han hverken ville få lov eller ret imod ham.

5. Gabriel G:son Oxenstierna til AO u. st. og d., urigtigt placeret efter brev af 24. sept. 1625 i *AOSB II,3* s. 88. Brevstykket skal uden tvivl dat. Kbh. [23.–27.] jan. 1625. Jvf. også nr. 138 n. 7.
6. *Oxenstierna* s. 99 f, 109 f.
7. Gabriel G:son Oxenstierna til CF Jönköping 1. febr. 1625, Riksreg. f. 78 f SRA, trykt i bilag herunder s. 633.

Anders Svensson fik af de danske toppolitikere mest at skaffe med Christen Friis. I den første tid gik samarbejdet godt, men da spændingen mellem Sverige og Danmark steg, mødte agenten en stadig mere kølig holdning fra kansleren. Denne endte med at gøre, hvad han kunne, for at miskreditere Anders Svensson og få ham fjernet fra sin post. Christen Friis var hverken så omgængelig som menneske eller så svag som politiker som hidtil troet.

Portrættet er et udsnit af en ukendt kunstners oliemaleri fra 1635 på Børringe kloster.

Desuden fik Urne ordre til diskret, men ihærdigt at undersøge, om agenten her og der i Helsingør skulle have udtalt andre præjudicerlige ord[8].

Forsøget på at ramme den svenske agent blev imidlertid en fiasko. Jørgen Urne lod ganske vist Maren Roses' erklæring nedskrive[9], og af den fremgik det, at Anders Svensson havde talt med hende i Markaryd under grænsemødet, hvilket heller ikke kan betvivles. Derimod er der næppe grund til at tro, at agenten havde udtalt sig så drastisk til en fremmed, ovenikøbet dansk person, selv om atmosfæren var ophedet den sommer og selv om Svensson selv var smittet af den. Det var løs tale af en gammel kælling, fandt Anders Svensson[10], og det var der sikkert meget om. Af Maren Roses' erklæring fremgik det i øvrigt ikke, at

8. CFs miss. af Kbh. 27. jan. 1625 til Jørgen Urne, *KBB 1624–26* s. 316.
9. Maren Roses' egh. undertegnede vidnesbyrd mod Anders Svensson udfærdigedes af Jørgen Urne, dog ikke egh. Orig. i DKIB, trykt i bilag herunder s. 634 f.
10. Se s. 565.

agenten havde givet hende nogen direkte opfordring om at advare de danske kommissærer. Selv om det nok havde været muligt for Urne at give erklæringen den drejning, om det endelig skulle være, så stod han i et venskabeligt forhold til agenten[11] og har næppe, som kansleren, ønsket at ramme den korrekt optrædende diplomat. Det havde borgmestre og råd i Helsingør heller ikke, for de aflagde ed på, at de aldrig havde hørt ham sige noget, der krænkede dansk lov eller nogen ærlig dansk mand. Trods ordre fra kansleren om intet at røbe om sagen, gjorde den ene borgmester og en af rådmændene tilmed Svensson den tjeneste at advare ham under hånden. Og den anden borgmester gik så vidt, at han omtalte sagen for den svenske agent i nærværelse af vidner, der underskrev dennes beretning herom[12].

Forinden havde Anders Svensson øjensynlig næret frygt for, at hans regering skulle fæste lid til anklagen, hvilket kunne have kostet ham hans stilling. Men med beretningen havde han sikret sig et godt alibi i en sag, hvor han i øvrigt havde optrådt diskret og klogt. Han havde således valgt ikke at tale med kansleren selv om den. Ikke blot ville han nødigt provokere ham til at køre sagen videre, men han var også for stolt til at bede ham om ikke at »achta något kärlinge swaller«, at det ikke skulle se ud, som var han skyldig og bad om godt vejr[13]. Agenten selv var i øvrigt ikke i tvivl om, at kanslerens aktion var en hævn for den svenske regerings anklager mod Frederik Ludvigsen og Peder Galt[14]. Denne havde Axel Oxenstierna tilmed offentligt, om end ikke uden grund, ved grænsemødet i 1624 beskyldt for at være fræk og opføre sig, så man ikke vidste, om man skulle regne ham for kongelig agent eller prokurator[15]. Christen Friis indrømmede da også siden, at der havde været tale om en hævnaktion for denne grænsemødeepisode[16], om end han, vistnok ubeføjet[17], syntes at ville lægge skylden herfor på Christian IV[16].

11. Jvf. nr. 164 n. 3; jvf. desuden s. 402.
12. Se s. 565 ff.
13. Se s. 540 f.
14. Se s. 567.
15. *Galt* s. 142 ff.
16. Se s. 620.
17. Efter at den tyske krig netop var besluttet, havde Chr IV andet og vigtigere at spekulere på og måtte ønske mindst mulig spænding over for Sverige. Selv opfatter AS da også CF som ophavsmand til hævnaktionen (se s. 537, sml. s. 541 og 565 ff). Jvf. CFs optræden imod Lucas Wastesson og Gabriel G:son Oxenstierna s. 490 og 568 f, desuden nr. 147 n. 7.

Selv om Anders Svensson således med støtte fra Helsingør-styret med held havde modarbejdet den lidet tiltalende aktion, bidrog denne uden tvivl alligevel til hans forflyttelse. Efter alt at dømme var det nemlig agentens udførlige beretning herom i depechen af 10. maj 1625, der bragte tanken til barsel. Axel Oxenstierna kunne herefter ikke mere nære tvivl om, at Anders Svensson var uønsket hos den danske regering.

Først fra Riga den 19. oktober udgik dog Gustav Adolfs ordre om agentskiftet. Sekretær Jonas Buræus skulle afløse Svensson i Helsingør, hvortil han ankom lige efter nytår 1626 medbringende besked herom og ny instruks til Svensson[18]. Buræus kom til at sidde her til 1629, men uden at vise samme sans for embedet og uden at forme depecher af samme kvalitet som sin forgænger[19]. Ikke overraskende forsinkede problemer med lønnens deputation, størrelse og udbetaling Svenssons afrejse til slutningen af februar[20].

Forinden var der afskedsaudiens hos Christen Friis. Han undskyldte ganske vist meget, at han havde angivet agenten hos Gabriel Oxenstierna. Men meget betegnende: nogen afskedsgave fra den regering, som han havde været akkrediteret i henved fem år, blev det ikke til. Selv om kansleren bedyrede, at Svensson nu havde Christian IVs nåde[21], var det dog ikke nogen persona grata, der forlod Danmark. Det var et menneske på en udsat post, der var blevet offer for de foregående års til tider ulidelige spænding mellem de to nordiske stater.

Anders Svensson kom ned til et nyt kompliceret og yderst vigtigt hverv i Hamburg, netop i gennembrudsårene for Sveriges orientering mod den tyske scene, kulminerende med Gustav Adolfs landstigning i Pommern. Hamburg var blevet selve brændpunktet for det svenske underretningsvæsen. Gustav Adolfs udenlandske legater, agenter og korrespondenter havde ordre til at adressere deres breve til Anders Svensson, og de skulle af denne have udbetalt deres lønninger pr. veksel. Agenten skulle sørge for, at de ordinære postbude fra Hamburg ankom til grænsen hver lørdag, idet de fik ordre til at gøre ophold hos Buræus på både ud- og tilbagerejsen. Da »Andersses fornembligeste charge ähr att idkeligen advisera h: k: m:t om altt, som vttrijkes passerer«, fik han besked om at skabe god kontakt med de rette folk i

18. Se s. 610 og nr. 163 n. 1.
19. Jvf. Buræus' depecher til AO, rigsrådet og GA i O. S. og Danica SRA; E. Vennberg, *Jonas Bure, Svenskt biografisk lexikon, VI, 1926* s. 712.
20. Se s. 611 f, 615 f og 619 f.
21. Se s. 620 f.

Hamburg og have korrespondance andetsteds, især i Polen, Danmark, England, Nederlandene, Spanien og ved kejserens hof. Særlig folk fra »dette parti« skulle han søge at bestikke til at give sig oplysninger, som han i øvrigt også skulle skaffe fra de nærmest liggende fyrstelige hoffer. Fremfor alt gjaldt det om at hitte nyt om rådslagninger i Polen og Danmark, rettet imod Gustav Adolf og Sverige. Endelig skulle Anders Svensson rapportere om pris- og handelsforhold, især hvad angik det for Sverige så vigtige kobbermarked[22].

Alt dette søgte han også ivrigt at opfylde, og desuden gik en række vekselaffærer og andre økonomiske forehavender gennem hans hænder. Derimod havde han, modsat sin tid i Danmark, længe ingen selvstændige diplomatiske hverv. Det fik han først i sine sidste år i Hamburg, i 1629–30. Da blev det især hans opgave at knytte alliancer i Nordtyskland, således med Hansestæderne, hvad der dog ikke var politiske muligheder for. Endelig købte han eget hus og ville have sin familie ned til sig.

Alt tegnede lyst for den svenske diplomat. Han var i sin bedste alder, dygtig, vital, ærgerrig. Men så ramtes han, og dét vist meget hårdt, af sin hustrus tidlige død i april 1630. Kort tid efter fik han ganske vist to gamle løfter opfyldt. I juli rejste han til sin konges lejr i Pommern, blev den 11. august adlet under navnet Ödell[23] og fik donation på Börsjö og det nærliggende Ölstad[24]. Desuden udnævntes han til resident i Hamburg og Lübeck og akkrediteredes nærmere de to byers råd[25]. Men han fik kun stakket glæde af sin nye politiske og sociale position. Døden overhalede ham i Lübeck den 3. september 1630 på tilbagerejsen til Hamburg[26].

22. Jvf. GAs instruks af Riga 19. okt. 1625 for AS som agent i Hamburg, orig. i Germanica D II SRA.
23. Adelsbrev af Stettin for flittig, tro, retsindig, ivrig og patriotisk virke i GAs og Sveriges tjeneste, Riksreg. f. 469 ff SRA.
24. Donation af Stettin 10. aug. 1630, Riksreg. f. 468 f SRA.
25. GAs kreditiv af s. st. og d. for AS til rådet i Hamburg og mut. mut. til rådet i Lübeck, Riksreg. ty. f. 203 SRA.
26. Om tiden i Hamburg, se iøvrigt ASs depecher til AO, GA og Johan Salvius i O. S., Germanica D II og Salvii saml. SRA; desuden Ahnlund, *AS* s. 660 f. m. litt.henv.

Anders Svenssons kilder

Det havde ikke været nogen ligetil opgave for Anders Svensson at levere en tilfredsstillende nyhedstjeneste fra Danmark. Ikke blot var hans regering fordringsfuld[1], men efterretningsvæsenet skulle også bygges op næsten fra bunden.

Begyndelsen til en fortløbende, mere regelmæssig nyhedsformidling var dog allerede skabt, da Anders Svensson ankom. I 1618 havde Erik Jöransson Tegel, historieskriver i Gustav Adolfs tjeneste, således sluttet aftale med den nederlandske agent i København Emanuel Agenna. Denne skulle mod en løn på 30 rigsdaler årligt skaffe efterretninger fra Danmark og Polen[2]. Hertil kom, at den svenske regering i vinteren 1619–20 fik kontrakt med den dygtige kongelige portrætmaler Peter Isacsz, nederlandsk agent i København og Helsingør, om at blive hemmelig svensk agent mod en løn på 400 rigsdaler årligt[3].

Lønforskellen mellem de to indicerer, hvem man fra svensk side så som den største fisk. Det samme gør lønudbetalingen. Isacsz fik stort set sine penge til tiden, idet Anders Svensson dog én gang, om end ufrivilligt, blev skyld i en forsinkelse[4]. Agenna derimod klagede så sent som i december 1621 over, at han endnu ikke havde modtaget løn for fire års tjeneste[5].

Der er da heller ikke tvivl om, hvis efterretninger der var af størst værdi for de svenske politikere. Modsat Agenna havde Isacsz som hof-

1. Jvf. s. 350 ff og 290.
2. Jvf. Holm s. 11; Emanuel Agenna til AO Kbh. 12. marts 1621, orig. i O. S. E 555 SRA.
3. AO til Peter Isacsz Sth. 27. april 1620, orig. i Sverige A II 36, trykt i *Aarsberetn. fra det kgl. Geheimearchiv VI, tillæg, 1882* s. 21 og i *AOSB I, 2* s. 380 ff. Jvf. O. Andrup i *DBL XI, 1937* s. 241 ff. Om Isacsz som kgl. portrætmaler, se bl. a. Eller s. 82, 84 f; F. Beckett, *Kristian IV og Malerkunsten, 1937* s. 83 ff.
4. Se s. 208 f, 211, 222 og 227 f.
5. Emanuel Agenna til AO Kbh. 11. dec. 1621, orig. i O. S. E 555 SRA.

portrættør og især som formidler af den løbende diplomatiske kontakt mellem Nederlandene og Danmark nemlig lejlighed til selv at fritte de danske politiske hovedaktører, kongen, dennes tyske sekretær Frederik Günther, rigsrådet og fremfor alt kansler Christen Friis, om den danske regerings intentioner og især om dens syn på den udenrigspolitiske situation[6].

Agennas efterretninger derimod indskrænkede sig stort set til den ydre konjunktur. Bortset fra i reglen ret overfladiske meddelelser om den danske udenrigs- og militærpolitik var det især efterretninger fra det europæiske udland, han brugte plads på, og dét efterretninger, der, så vidt det ses, hyppigt blot afspejlede ankomne aviser og rygtedannelse ved Sundet.

Agenna korresponderede med Erik Jöransson indtil begyndelsen af 1621[7], da han erfarede, at denne ikke mere var for hånden. Derefter gik han, vist på eget initiativ, over til at sende depecher til Axel Oxenstierna. Det blev han ved med til marts 1623, den sidste tid dog med lange mellemrum, idet han i stigende udstrækning i stedet leverede nyheder til Anders Svensson[8]. Den 18. marts 1623 spurgte han Axel Oxenstierna, om han fremover skulle skrive til ham eller blot fortsætte korrespondancen med den svenske agent[9]. Det sidste blev vistnok tilfældet[10]. Isacsz derimod blev ved med at skrive til Axel Oxenstierna, om end ofte med lange mellemrum, idet han ind imellem adviserede Anders Svensson[11].

Denne synes at have haft et godt samarbejde med Agenna, der ligesom Isacsz døde i efteråret 1625. Den »godh(e) man i Köpenhambn, som Anders plegar att correspondere medh«, og hvis død Jonas Buræus i 1626 fandt meget skadelig for sin underretningsvirksomhed, var vist-

6. Jvf. en række af Isacsz' depecher i O. S. E 689 SRA.
7. Agennas rapporter til denne findes i Kanslitjänstemäns brevväxling 14 SRA.
8. Jvf. således Emanuel Agenna til AO Kbh. 17. dec. 1621 og Kbh. 30. marts 1622, orig. i O. S. E 555 SRA.
9. Jvf. orig. i O. S. E 555 SRA.
10. Der er i hvert fald ikke bevaret depecher fra Agenna til AO efter denne dato.
11. Jvf. Peter Isacsz til AO Helsingør 26. sept. 1623; s. st. 15. juli 1624 (hvor han nævner, at han siden sin sidste skrivelse til AO af 20. april havde holdt god korrespondens med AS); s. st. 13. sept. 1624; s. st. 23. april 1625 (hvor han nævner, at han ikke har skrevet i lang tid, men fortalt AS, hvad han vidste). Orig. i O. S. E 689 SRA.

nok identisk med Agenna. Det var dog givet Isacsz, der spillede den største rolle for Anders Svensson, »som bekenner sigh mykit aff honom haffwe fått wetta, som han sielff icke så torde skriffwe om«. Betydningen af de to mænds underretninger til Svensson understreges af, at han efter deres død ikke kunne henvise sin efterfølger, Buræus, til nogen, som han »nogot fast skal kunne lijta till«[12].

På den anden side var der grænser for, *hvor* åbenhjertige de kunne være, ikke blot, som ovenfor antydet, over for den svenske regering, men også over for den svenske agent. Det skyldtes den afstand, der i disse år opstod mellem Sverige og Nederlandene[13]. Disse så med stigende uro på den svenske ekspansion i Østersøområdet, på Livlands og Rigas erobring og på Gustav Adolfs truende holdning over for Danzig og Polen. Karakteristisk nok fik Anders Svensson således ingen sikre efterretninger om indholdet af den dansk-nederlandske traktat fra 1621[14]. Det fik Axel Oxenstierna heller ikke, hverken fra Isacsz eller Agenna[15]. Der er næppe tvivl om, at afsendelsen af Anders Svensson til Danmark netop dette år hænger sammen med den svenske regerings erkendelse af, at dens to nederlandske korrespondenter ikke mindst fra den tid nok måtte være pålagt begrænset ytringsfrihed.

På den anden side så Nederlandene med stor modvilje på den danske ekspansion i Nordtyskland, ikke mindst mod Elben, Weser og Ems. Denne var et slag mod deres egen økonomiske og politiske interessesfære, hvorfor Isacsz og Agenna sikkert har haft beføjelse til at levere Anders Svensson meddelelser om den. Sikkert ikke mindst derfor var den svenske agent trods afstanden så relativt godt orienteret om forholdene i Nordvesttyskland, akkurat som han var det om tilstanden i Nederlandene, hvor i hvert fald Agenna var en vigtig kilde for ham[16].

Trods støtten fra de to nederlandske agenter følte Anders Svensson sig imidlertid efterretningsmæssigt set temmelig ene i verden, især i den første tid. Selv om han søgte »troværdige« mænds vidnesbyrd for at

12. Jonas Buræus til AO Helsingør 9. febr. 1626, orig. i O. S. E 575 SRA. Jvf. ASs omtale af Agenna ved dennes død s. 589. Isacsz døde kort tid efter Agenna; se s. 594.
13. Jvf. T h a m s. 121 ff; T h y r. s. 276 ff.
14. Se s. 86, 103, 105, 121 og 131.
15. Jvf. således bl. flere depecher: Peter Isacsz til AO Kbh. 27. juni 1621, hvor han intet nærmere siger om Jacob Ulfeldts sendelse til Nederlandene, selv om han havde fået brev fra Caspar v. Vosbergen herom.
16. Jvf. de n. 8 nævnte depecher.

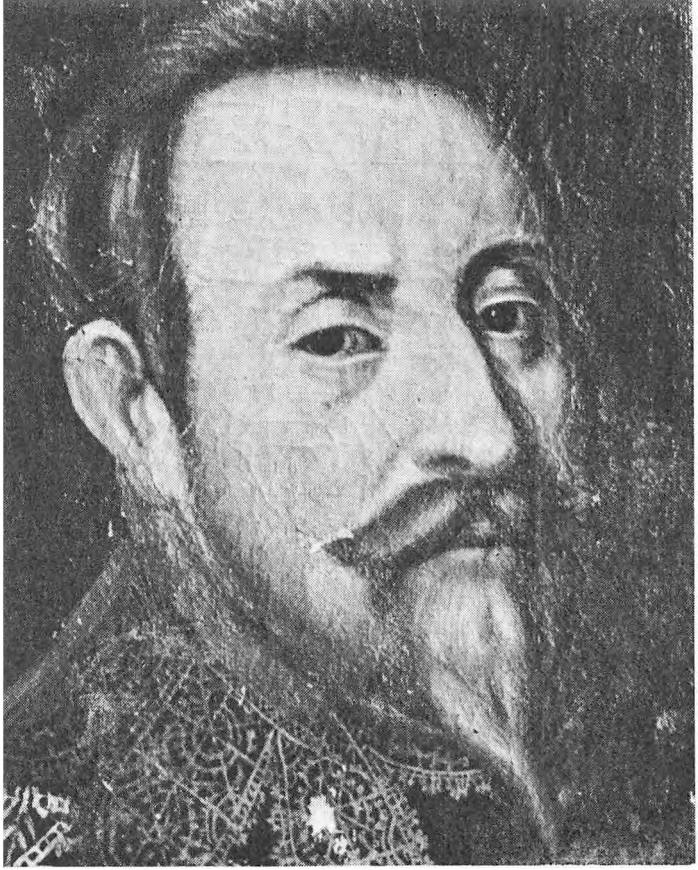
erfare størrelsen af Christian IVs hær, så siger den ene aldrig som den anden, klagede toldkommissæren således[17]. Vanskeligt var det også at skaffe sikre efterretninger om den kongelige danske flåde, dens kaptajner og togter. Ingen turde søge oplysninger til Svensson herom[18], og regeringen gjorde ofte, hvad den kunne for at holde flådernes rejsemål hemmelige.

Det var i disse års spændte situation, ikke mindst i 1623 og 1624, af vital betydning at holde svenskerne uvidende om, hvor mange orlogsskibe Christian til enhver tid kunne disponere over, hvis en krisesituation pludselig skulle indtræffe og svenskerne påtænke et overraskelsesangreb. Begge landes regeringer måtte efter Syvårs- og Kalmarkrigens erfaringer være på det rene med, at et sådant kun havde chance for succes, hvis ens egen flåde i den givne situation var den overlegne. Det er samtidig baggrund for, at Anders Svensson brugte så megen tid og plads på at advisere sin regering om den danske orlogsflåde og dens bevægelser. Et middel til at holde svenskerne i uvished herom var den skik, der ved behov praktiseredes, at admiralens instruks for sejladsen først blev opbrudt efter rejsens start[19].

Undertiden vildledte man også, som det synes helt bevidst, Anders Svensson. At Sverige ikke fik nys om den aggressive danske politik i de grænseegne til lands og især til vands mellem Norge og Rusland, der selv efter Knærødfreden stadigvæk af Gustav Adolf opfattedes som svensk interessesfære, var således af uomtvistelig betydning, ikke mindst efter at danskerne i april 1623 med sundtoldrepressalien havde øget spændingen over for Sverige til noget nær bristepunktet. Kaptajn Jens Munk, der i maj 1623 som admiral over fire orlogsskibe sendtes til Malmis-egnen for at hævde de danske højhedskrav og hævne russiske overgreb, bildte da også, uden tvivl efter ordre fra regeringen, den svenske agent ind, at han vistnok skulle ligge i farvandene mellem Frankrig og England, og man antog endog skibsfolket til at tjene imod Frankrig[20].

Det puds blev Gustav Adolf uden tvivl rasende over, at agenten var gået på. I hvert fald synes det at have været medvirkende til at udløse en skarp og temmelig uretfærdig reprimande til Anders Svensson

17. Se s. 83.
18. Se s. 92.
19. Jvf. således nr. 3 n. 4; desuden s. 90 og 280.
20. Se s. 279 f og 352 f; jvf. nr. 59 n. 4.

Anders Svensson nærede, som depecherne viser, en ikke ringe frygt for ikke at tilfredsstille sit kongelige overhoveds strikse krav om en effektiv nyhedsformidling.

Portrættet her fra 1626 i Bysta, Närke, er et udsnit af et oliemaleri, udført af ukendt kunstner. Det tegner bedre den mistænksomme realpolitiker Gustav II Adolf end mange andre samtidige, ofte mere idealiserede billeder.

for svigtende nyhedsformidling i det hele taget. Herpå svarede denne dog både godt og overraskende hvast for sig. Man anede bag svaret en mand, der dårligt tålte kritik selv fra overordnede, især da hvis den var ubeføjet.

Alt, hvad danskerne tog i med, fremhævede Svensson, udbredte de modstridende rygter om, så sandheden først kom for en dag, når forehavendet var udført. Dertil var der ikke en ærlig svensker i Danmark, som han kunne have nogen hjælp af. Kongen lå tilmed idelig på rejse, hvorfor det var svært at erfare, hvad der foregik hos ham. Svensson havde intet påskud til at rejse efter ham, og desuden skulle han det meste af tiden ligge stille i Helsingør for at varetage de svenske undersåtters interesser her. Dertil kom, at han ikke havde beføjelser til uden videre at rejse andre steder hen end til København[21].

Alligevel lykkedes det med få undtagelser agenten at holde sin rege-

21. Se s. 352 ff; jvf. s. 351 f.

ring godt underrettet såvel om hærens som om flådens virksomhed, desuden om de øvrige begivenheder af betydning, der fandt sted i landet, især selvfølgelig i dets østlige del. Nævnte reprimande var da også, så vidt det ses, den eneste af sin art, som Anders Svensson modtog. Hans succes som nyhedsformidler hang ud over personlige kvaliteter[22] sammen med flere omstændigheder.

Han kunne sikre sig oplysninger af posterne, der rejste mellem Markaryd og Hamburg foruden af mere tilfældige rejsende, vigtigst af alt, når det angik de betydningsfulde troppebevægelser, af folk, der kom fra grænseegnene, fra Skånelandene og Hertugdømmerne.

Dertil var han ikke alene om sit hverv, men chef for en legation, der i december 1623 talte hele ti mand[23]. Alt som Svensson selv blev bedre kendt i befolkningen, og det blev vanskeligere for ham selv at opsnuse nyt fra denne, måtte han sikkert i stigende udstrækning trække på sit personale. Men efterhånden blev også dette lovlig kendt, og under grænsemødekrisen i sommeren 1624 holdtes der så god opsigt med legationens bevægelser, at hans tjenestekarl, som omtalt, arresteredes i København, mistænkt for spionage[24].

Medvirkende til successen var det også, at Svensson efterhånden, ud over de to nederlandske agenter, skaffede sig visse kontakter i Danmark. Vi kender utvivlsomt langt fra alle disse mænd, der i depecherne sikkert ofte skjuler sig under de hyppigt nævnte »troværdige« personer, som Svensson nævner som sine hjemmelsmænd. Det har uden tvivl været en elementær regel for disses og Svenssons egen sikkerhed, at de normalt ikke omtaltes i depecherne. Selv om agenten var påpasselig med kun at befordre sine breve med egne folk eller med sikre og troværdige personer, hvis de tyske poster mellem Hamburg og Markaryd svigtede, som det så ofte skete, eller hvis det var nødvendigt at sende dem med skippere til Livland[25], så passerede det dog, at depecherne ikke nåede frem, og at de kunne tænkes at være blevet opsnappet[26].

Nogle af sine kontakter røbede Svensson dog. Allerede i maj 1621 bestak han således værten i sit herberge i Helsingør, hollænderen Ippe Watzer, til at skaffe sig underretninger fra Danmark. Han var edsvoren

22. Jvf. kap. om depechernes kildeværdi s. 68 ff; desuden s. 24, 48 og 53.
23. Se s. 379.
24. Jvf. indledningen s. 42.
25. – således når GA lå i felten
26. Jvf. bl. a. s. 159 og 481.

dansk undersåt, og folk var derfor ikke nervøse for at udtale sig til ham[27]. Svensson synes vedvarende at have haft et godt samarbejde med Watzer[28]. Fra denne fik han sikkert en række af de værdifulde oplysninger om opinionen hos høj og lav i Helsingør og deromkring over for Sverige, dertil om de militære og indrepolitiske tilstande, som det især under de dansk-svenske kriseperioder sikkert ofte har været så temmelig håbløst for den svenske legation selv at komme under vejrs med.

Også i sine forsøg på at optrevle den polske efterretningstjeneste skaffede den svenske agent sig nyttige meddelere. Vist ikke mindst efter at have fået en næse af Gustav Adolf, fordi statholder Nils Stiernsköld på Älvsborg fik kundskab om luranten Anders Andersson før Svensson selv[29], synes denne for at rehabilitere sig at have arbejdet ihærdigt herpå. Muligheden for at få de under lovligt dække arbejdende polske luranter forvist fra Danmark, endsige sat fast, var dog som følge af den danske neutralitetspolitik ringe[30], med mindre der var tale om folk, der som Anders Andersson ligefrem havde forbrudt sig mod loven[31]. En af dem, Gotskalk Jonsson, lykkedes det dog agenten at få den danske regering til at forvise, men først efter gentagne forgæves klager hos kansler Christen Friis over hans spionage[32].

God hjælp til optrevlingen fik Svensson af Peter Isacsz, hvis regering uden tvivl på ethvert plan har ønsket at modarbejde en polsk erobring af Sverige, der ville spolere den daværende for Nederlandene endnu ganske fordelagtige magtbalance i Østersøområdet. Isacsz synes via en kontaktmand, der havde nær forbindelse til luranterne, at have bragt Svensson på sporet af en anden svensk lurant i Sigismunds tjeneste, Jörgen Nilsson Norbagge. Og vigtigere: Isacsz fik kontaktmanden til at afgive løfte om levering af lurantbreve til Svensson mod belønning[33]. Selv byfogderne i Helsingør og Helsingborg lykkedes det den svenske agent at bestikke til at give sig oplysninger om luranter på vej over Sundet og ind under grænsen[34]. Under sin jagt i Halland efter Staffan Ståle i februar 1624 lykkedes det ganske vist ikke den svenske agent at

27. Se s. 92.
28. Jvf. således s. 156, 566 og 573; desuden nr. 146 n. 6.
29. Se s. 351.
30. Se s. 360, 345 f og 351.
31. Jvf. indledningen s. 36.
32. Se s. 351.
33. Se s. 343 f og nr. 77 n. 12.
34. Se s. 360.

sikre sig hverken Ståle selv, der havde fået pas til rejsen af Christen Friis og ikke vovede sig ind over den svenske grænse, eller breve fra Ståle, men han fik skaffet sig tre nye meddelere, en af de polske bønder, desuden en borger i Falkenberg og en snild bonde ikke langt derfra, begge godt kendt med de polske bønder[35].

Den af Svensson startede offensiv mod det polske spionagenet gav snart et sensationelt og for Sverige foruroligende resultat. Det lykkedes nemlig agenten at konstatere en kontakt mellem selveste den danske regerings udsending i Sverige, Peder Galt, og Staffan Ståle, en af nettets hovedmænd. Desuden mente agenten, at der var mulighed for forbindelse eller ved at blive skabt en sådan mellem Ståle og den danske prokurator Frederik Ludvigsen[36]. Siden skulle denne farlige dansk–polske forbindelse for alvor blive til vished for den svenske regering og bidrage til at udløse den dansk–svenske januarkrise i 1625[37].

Hertil kom, at det også lykkedes for Anders Svensson at få en anden værtshusholder i Helsingør, Morten Häcker, på sin side[38], og ved dennes formidling yderligere i april 1624 den forhenværende Stockholmborger, Zacheus Lehusen, bosat i København. Denne havde tidligere, i 1618, været meddeler til den svenske regering[39]. Aftalen blev, at Lehusen af hemmelighedshensyn skulle blive boende i København og kun levere sine oplysninger om polske luranter og andre til Svensson via Häcker i Helsingør[40]. Denne nyetablerede linie gav snart sine første frugter, efterretninger om en polsk posts tilstedeværelse i Danmark, om hans lange samtaler med Christen Friis, dertil postens udførlige, om end ganske vist noget fortegnede, referat til Häcker af et brev fra Sigismund til Christian IV med et for Sverige meget truende indhold[41].

Det var ikke blot fra sine undergrundskontakter, Anders Svensson fik værdifulde oplysninger, men også fra mere officielle kanaler. Vigtigst af disse var så uomtvisteligt forbindelsen til den danske regering eller til kredse, der stod denne nær. Den forbindelse havde tre aspekter. Man tilstillede agenten oplysninger eller rygter, som det var i dansk interesse, at den svenske regering fik kendskab til. Man søgte selv oplysninger fra

35. Se s. 399 ff og 404 f.
36. Se s. 407.
37. Jvf. indledningen s. 45 f.
38. Se s. 405 og 437.
39. Jvf. Holm s. 12; S. Ljung, *Erik Jöransson Tegel, 1939* s. 57.
40. Se s. 437 f og nr. 100 n. 6; jvf. s. 405.
41. Se s. 437 ff, 444 og 449 f; desuden s. 449 n. *d*.

agenten om den svenske regerings politik. Og man førte direkte forhandlinger eller samtaler med agenten om interne svensk–danske forhold, hyppigt om toldstriden og sundpassagen og dermed om det politiske klima i Norden, eller også om andre politiske forhold, særlig vedrørende Polen og kampen mod katolicismen.

Den førstnævnte metode til påvirkning af Sveriges politik fandt man snart ud af at anvende fra dansk side. Anders Svensson fik således så hyppige efterretninger om betydelige hvervninger for Sigismund i Polen og Nordtyskland og om den skotske oberst Robert Stuarts hvervninger på Storbritanniens hvervemarkeder, at den danske regering må formodes af og til at have stået bag disse, ofte temmelig overdrevne, forlydender, også når det ikke direkte fremgår af agentens depecher[42]. Danmark havde nemlig af hensyn til sin magtkamp med Sverige den største interesse i at holde frygten for en polsk invasion levende hos de svenske politikere. Det synes også uden for tvivl, at den danske regering har ladet underretninger om polsk–dansk korrespondens sive ud til agenten; således før og under grænsemødet 1624 for at gøre svenskerne føjeligere i forhandlingerne[43]; desuden omkring det følgende årsskifte[44], sikkert for at afskrække Sverige fra at indlede den krig mod Danmark, som man fra dansk side frygtede som følge af de fortsatte svenske rustninger. I februar 1625 tilflød der, delvis gennem Jacob Is gesandt Robert Anstruther, der stod den danske konge nær, Anders Svensson så vigtige og detaljerede oplysninger om den nystartede danske mobilisering imod kejseren[45], at det utvivlsomt må ses som et led i forsøget på at overbevise svenskerne om rigtigheden i den danske påstand om, at man blot brugte modsætningen til Sverige som påskud for sine rustninger[46]. Og efter at krigen mod Tilly og Wallenstein var i gang, fik agenten ligeledes temmelig solide underretninger om denne[47]. De danske politikere har derigennem sikkert villet bidrage til at skabe det bedst mulige forhold til Sverige under Christian IVs alvorlige engagement i Tyskland.

Udfritning af Anders Svensson om den svenske regerings politik fandt

42. Se således s. 181, 264, 272, 323 f, 347 f og 420; desuden nr. 65 n. 7.
43. Se s. 437 ff, 444 ff, 449 f, 449 n. *d* og 459 f.
44. Se s. 511 ff, 516, 519 ff, 523, 526 og 534; jvf. nr. 135 n. 8.
45. Se s. 533, 535 f, 538 f, 541 og 544.
46. Jvf. s. 536 og nr. 136 n. 1, 2 og 3.
47. Se således s. 574 f, 577 f, 581, 583 ff, 589 ff, 592 ff, 600 ff, 606 ff, 612 ff og 617 f.

også sted ved adskillige lejligheder; dog uden videre held, hvis man skal tro depecherne, idet Svensson syntes forsigtig og diplomatisk i sine udtalelser[48]. Særlig ivrigt lod den danske konge forespørge, om Riga var faldet, ligesom man fra dansk side i foråret 1624 i virkeligheden søgte at få agenten til at røbe sin regerings holdning over for Danmark, var den indstillet på krig eller fred[49].

Så havde Anders Svensson gennemgående meget større held med sig, når det gjaldt at konstatere den danske regerings virkelige holdning over for udlandet især Sverige, selv om han også kunne tage fejlt bestik. Agenten blev gjort bekendt med den danske regerings officielle politik over for Sverige ikke blot på de felter, der vedrørte hans eget snævre agentskab, som i sundpassage- og postanliggender, men i reglen også i bred almindelighed[50]. Den svenske regering fik herigennem et godt supplement til den brevveksling mellem rigerne og de gesandtskaber, der ellers tegnede den officielle danske politik. Dertil lykkedes det Svensson ved forhandlinger og samtaler med dé danske myndigheder, som han kom i kontakt med, først og fremmest kansleren, men også kongen, tolderne i Helsingør og lensmændene på Helsingborg, Anders Bille, og på Kronborg, især Jørgen Urne, at skabe et indtryk ikke blot af den danske regerings politiske holdning[51], men også af magtkampen mellem konge og råd[52]. Denne undlod Axel Oxenstierna og hans rådskolleger da heller ikke at spille på, således i deres appeller til det danske råd om at få Christian IV til at føre en mere svensk-venlig politik[53]. Et lille indicium på denne magtkamp var Christen Friis' faktiske krav til agenten om at få leveret brevene fra den svenske regering direkte til sig selv, ikke til kongen[54]. Et godt vidnesbyrd om kongens og rådets uenighed i Sverigespolitikken lykkedes det blandt andet agenten at give sin regering, da han ved samtaler i begyndelsen af 1624 konstaterede, at kansleren ikke stod fast på den danske regerings officielle toldpolitik over for Sverige, men var tilbøjelig til indrømmelser[55]. Medens den iltre Christian IV overraskende godt forstod at forstille sig over for agenten,

48. Jvf. således s. 433 f og 542 f.
49. Se s. 134 og 417.
50. Jvf. således s. 193 f, 196 f, 205, 246 f, 266, 270 f, 295 f, 298 f, 367 og 407 f.
51. Jvf. således s. 239 f, 264, 347 ff, 354 f, 391 f, 415 f, 464 ff, 500 og 617.
52. Jvf. således s. 229 f, 258 f, 422 f og 467 f.
53. Jvf. indledningen s. 31 og 35.
54. Se s. 187 og 355; desuden nr. 79 n. 4.
55. Se s. 385 f.

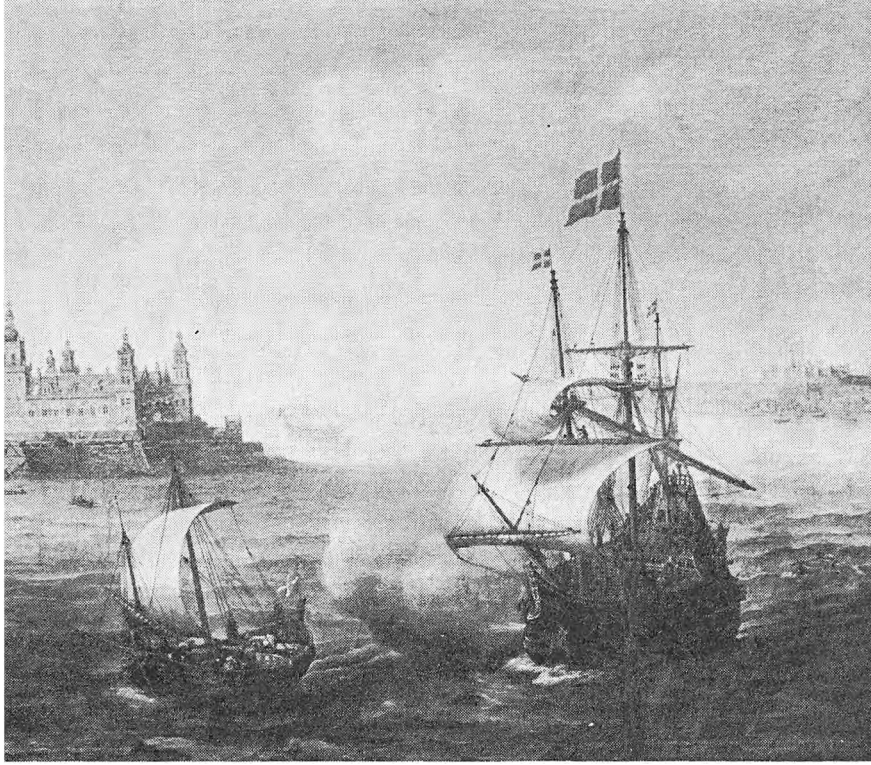
Anders Svensson var ikke mindst henvist til meddelere fra det væld af skibe, der passerede Sundet, når han skulle give sin regering rapporter fra Trediveårskrigens Europa.

Maleriet her fra 1620 over indfarten til Sundet er vistnok malet af hollænderen H. Cornelisz Vroom. Det er mættet med en atmosfære, som også Anders Svensson og hans samtidige kunne opleve den.

lykkedes dette i meget ringere udstrækning for rådet[56]. Både Christen Friis og Anders Bille lod således temperamentet løbe af med sig og kom derved til at røbe den splittelse, der herskede mellem konge og råd ikke blot i Sverigespolitikken, men også i Tysklandspolitikken. Anders Svensson gav således et særdeles tydeligt indtryk af, med hvilken modvilje rådet, ikke mindst kansleren og Holger Rosenkrantz, betragtede den aggressive kongelige politik her[57].

Det var ikke blot den danske, men også den polske regering, der betjente sig af den praksis at tilstille agenten ved Sundet oplysninger. Såvel luranterne Staffan Ståle og Gotskalk Jonsson som Robert Stuart og andre officerer i Sigismunds tjeneste var således i reglen ivrige efter at give agenten et overbevisende indtryk af realiteten bag Sigismunds storstilede planer om via kraftige hvervninger at iværksætte en erobring af Sverige, baseret blandt andet på landgange ved Älvsborg og Kalmar[58]. Selv om agenten i reglen forholdt sig klogt skeptisk over for disse forlydender, lader det sig næppe nægte, at hans gengivelser af de mange for-

56. Jvf. ASs vurdering s. 492: Chr IV kan meget bedre »dissimulere« end rådet.
57. Se s. 249, 464 ff, 479 f, 483, 491 og 544.
58. Se således s. 291 f, 340 f, 344 f, 411 f og 508. Jvf. også s. 338 f.

lydender herom, som i øvrigt også om den polsk-danske korrespondens[59], undertiden bidrog til at forskrække den svenske regering ganske eftertrykkeligt og få den til at iværksætte dyre og i og for sig overflødige militære forholdsregler. Dette synes netop ofte at have været såvel Sigismunds som i øvrigt også Christian IVs hensigt med at levere den svenske agent omtalte forlydender[60].

Ud over de nævnte kilder, der bortset fra sidstnævnte gruppe hovedsagelig belyste forholdene i Danmark og den danske udenrigspolitik, havde Anders Svensson også behov for kilder, der bragte efterretninger fra England, Nederlandene, Frankrig, Tyskland, habsburgernes domæner, Polen, Tyrkiet og Rusland. Han var udover tilfældige rejsende hovedsagelig henvist til købmænd, skippere og mandskab på det væld af skibe, der passerede Sundet.

Særlig ivrigt forhørte han sig hos folk, der kom fra Østersøens storhavn, Danzig, og de var talløse: udrustede Sigismund skibe dér? Samlede han militær dér? Trak det op til invasion af Sverige? Eller havde han nok at gøre med at holde sig tyrkere og plyndrende tatarhorder fra

59. Jvf. indledningen s. 29, 39 og især 44 f.
60. Jvf. således nr. 60 n. 4 og s. 339; for Chr IVs vedk. bl. a. s. 264, 418 og 420.

livet? Hvordan gik det Gustav Adolf selv i Livland? Havde man observeret danske orlogsmænd i Østersøen? Og da hvor?

Men også fra vest spurgte han ihærdigt nyt. Var der til at færdes på de vestlige have? Eller var dynkerksørøverne igen så frække, at man var nødt til at sejle i konvoj? Hvor stærkt bekæmpede man disse grove fribyttere fra dansk hold, fra hollandsk og fra engelsk? Hvordan gik det Nederlandene i deres frihedskamp imod Spanien? Kunne Maurits af Oranje magte spaniernes eminente feltherre Spinola? Breda var vel ikke faldet? Hvad nyt fra England? Var der det mindste håb om, at den vankelmodige engelske konge ville gøre noget virkeligt, noget militært, så hans svigersøn, kurfyrst Frederik af Pfalz, kunne få sine arvelande tilbage igen? Eller lå Jacob I fortsat lunt i lommen på spanierne? Var Ludvig XIII stadigvæk mest optaget af at knægte sine egne huguenotundersåtter? Eller var der håb om virkelig indre ro i Frankrig, så han kunne forventes at sætte noget ind på at bekæmpe det habsburgdynasti, der truede med at erobre verden? Hvordan gik det protestantismens to næsten eneste militært aktive bannerførere, Christian IVs nevø, den idealistiske og ridderlige Christian af Braunschweig, bisp af Halberstadt, og den mere opportunistiske, mere jordnære Ernst af Mansfeld? Var der håb om, at de kunne standse Tilly, Den katolske Ligas drevne hærchef i dennes fremmarch? Fra hvem fik de militær eller økonomisk støtte? Fra Christian IV? Generalstaterne? Ludvig XIII? Jacob I?

Af de svar, som Anders Svensson fandt på disse spørgsmål, afhang i det mindste til dels den europæiske strategi, som den svenske statsledelse skulle forme. At han så hyppigt måtte nøjes med at søge dem hos de ikke altid lige troværdige eller velorienterede skippere eller andet søfarende folk, fik ham gang på gang til mismodigt at udbryde: det er ikke uden skippertidender[61]. For at få sikrere grund under fødderne søgte han at få sine venner fra udenlandsårene i Nederlandene og England til mod betaling at sende sig nyheder[62]. Men om dette lykkedes, vides ikke; der er i hvert fald ingen dokumentation for, at han udover Leonard van Sorgen havde faste korrespondenter i udlandet, sådan som han senere i stor stil fik det i Hamburg-tiden.

Anders Svensson synes hele sin tid i Danmark at have kæmpet med et alvorligt handicap i sine bestræbelser på at skaffe meddelere. De be-

61. Se således s. 112.
62. Se s. 92.

stikkelsesmidler, der stod til hans rådighed, var meget begrænsede, hvorfor han hyppigt måtte nøjes med at *love* belønninger[63]. Men disse løfter har næppe åbnet munden så hyppigt eller så vidt som penge på lommen eller virket så inspirerende på lysten til fremover at skaffe nyheder.

Det kan dog konkluderes, at det trods de forholdsvis beskedne midler, der stod til disposition, lykkedes Anders Svensson at skabe givtige personlige kontakter for den vigtige nyhedsformidling, men at han ikke efterlod sig et egentligt apparat i form af varige forbindelser, der kunne overtages af hans efterfølger på posten, Jonas Buræus. Denne skulle derfor, som Svensson, blive yderligt afhængig af sin personlige evne til at vinde folk for sin sag.

63. Se således s. 344, 351, 404 ff og 439 f.

Depechernes kildeværdi

Tilbage står at belyse det vigtige problem, allerede sporadisk berørt i det foregående, hvorledes Svensson forstod at udbytte disse personlige kontakter, med andre ord problemet om depechernes kildeværdi.

Meget afhang her af hans politiske sans og vurderingsevne og af hans menneskekundskab. Var han tilstrækkeligt inde i den internationale politiske problematik? Kunne han vurdere, om den og den meddeler var troværdig? Dette var så meget mere nødvendigt, som de kilder, Svensson hyppigt måtte anvende, kunne være højst problematiske, hvad enten det nu var politikere eller luranter, der søgte at snøre ham, eller skippere og andre rejsende. Hertil kom, at han måtte kunne sortere og prioritere det ofte meget diffuse materiale, han fik kendskab til. Anders Svenssons sanseapparat skulle agere flaskehals for den forvirrende manfoldighed af oplysninger, der strømmede det i møde i Helsingør, dette knudepunkt for international samfærdsel, for den baltiske handel og for kommunikationen inden for det danske rige. Var det nu også det rigtige, det for Gustav Adolf og Axel Oxenstierna relevante, som trængte gennem denne vigtige flaskehals op til de svenske beslutningstagere?

Anders Svensson var trods sine læreår i udlandet novice i diplomatiet, da han kom til Danmark, for så vidt som han hidtil ingen selvstændige hverv havde haft; men han formåede hurtigt at vokse ind i og udfylde sin nye stilling. Det er ikke så ligetil at vurdere, hvor godt han var inde i den internationale problematik. Det skyldes, at han i reglen holdt sig til reportage af selve begivenhederne og bevidst overlod konklusionerne til Gustav Adolf og Axel Oxenstierna. Begivenhederne i forskellige lande indlod han sig således sjældent på at kombinere. I al valg, prioritering og behandling af materiale ligger dog en fortolkning gemt, er den end nok så ubevidst, og den røber for Svenssons vedkommende en ret habil forståelse for det internationale politiske miljø.

Den første tid var han dog noget blåøjet i sit syn på forholdet Danmark

–Sverige og så således ikke, hvad der lå bag den danske konges lukning af Sundet for tropperne fra Storbritannien til Polen[1]. Anders Svensson lå på det tidspunkt utvivlsomt under for en tendens, meget udbredt i diplomatiske kredse, til at assimilere sig med det fremmede miljø for at begå sig så meget bedre dér. Da spændingen i Norden steg, fik han dog et meget mere realistisk syn. Af adelens opbud og dansk recognoscering ind over grænsen til Sverige kan man noksom dømme om, hvilken god tillid de her i Danmark har til Gustav Adolf, lyder det således ironisk fra Svensson i januar 1623[2]. Hans pro-svenske holdning synes på den anden side ikke at have farvet hans syn på danskerne og deres politik særligt[3]; i hvert fald ikke i en sådan grad, at det for den svenske regering kunne skabe noget faretruende svælg mellem det operationelle miljø, i denne forbindelse danskernes virkelige holdning over for Sverige, og det psykologiske miljø, det vil sige regeringens, af Anders Svensson prægede, opfattelse af denne holdning. Et sådant svælg opstod derimod i nogen grad for den danske regering, fordi hans kollega i Sverige, Peder Galts vurdering af Sverige og svenskerne ofte helt fortegnedes af Galts egen anti-svenske indstilling[4].

Svagheder var der imidlertid i Anders Svenssons nyhedstjeneste. Således var han ikke straks i stand til at gennemskue baggrunden for Christian IVs indkaldelse af rigsrådet og krigsbefalingen i februar 1624, nemlig den dansk-svenske spænding, men nøjedes i begyndelsen med at referere, at den hang sammen med truslen fra Tilly[5].

Ikke blot for det dansk–svenske forhold, men også for forholdene i Christian IVs nordtyske indflydelsessfære gav Svensson en ganske god og stadig bedre orientering, selv om han også her kunne gå galt i byen. Det må således undre, at han ikke udtrykte skepsis over for det virkelighedsnære bag forlydenderne om Christian IVs overtagelse af administrationen i Braunschweig-Wolfenbüttel[6].

Hvad han måtte savne i overblik over en også fra Helsingør uhyre

1. Se s. 132 f, 136 ff, 140 ff og 147. Chr IV ønskede at stramme sit greb om Østersøen; jvf. indledningen s. 31.
2. Se s. 235.
3. Jvf. især en række depecher fra første halvdel af 1624 og af 1625.
4. Jvf. herover s. 30 f og 31 n. 5. Vedr. omtalte skelnen mellem de to miljøer, se Joseph Frankel, *The Making of Foreign Policy. An Analysis of Decision Making, 1968* s. 4 (med litt.henv.), 95 ff.
5. Se s. 412 ff. Jvf. også ASs utvivlsomt gale vurdering vedr. Sundoverfarten s. 421.
6. Se s. 357, 360 f, 373 og 376 f.

svært overskuelig storpolitisk situation, der stadig vekslede, vandt han ind ved en række andre kvaliteter. Hans iagttagelsesevne var således eminent og hans beskrivelse af luranten Staffan Ståles udseende så malerisk levende og minutiøs, så luranten træder lige lukt frem for én[7]. Og nok så vigtigt: modsat Galts vurderinger, der ofte var letkøbte, unuancerede, manglede balance og af og til var rørt op med varsler og andre overtroiske indslag, var Anders Svenssons vurderinger ikke skråsikre, men tværtom næsten altid uhyre forsigtigt og nøgternt formulerede.

Hans reportager var sobre, og nogen sensationsoptik forfaldt han ikke til. Det tjener således til hans ros, at han ikke i foråret 1624 overdramatiserede den herskende spænding mellem Danmark og Sverige[8], hvilket kunne have fået katastrofale følger for freden i Norden. Derimod søgte han med held at leve op til det ry for velafbalanceret dømmekraft, der til alle tider har været hovedforudsætningen for en diplomatisk karriere. Forudsigelser, der kunne nedbryde hans høje foresattes tillid til ham, hvis de var fejlagtige, indlod han sig da også yderst sjældent på. Skete det endelig, skulle han nok sørge for at få dem delfisk formuleret[9]. Var der flere og modstridende oplysninger og vurderinger i omløb om samme sag, syntes han omhyggelig med at referere disse, tog ikke bare den første den bedste forklaring.

Fandt han, at hans nyheder var usikre, anførte han dette. Formuleringer som: dette er kun almindelige rygter eller løs tale, hvad sandheden er, kan man ikke fornemme, er hyppige i hans depecher. Forlydender, som siden viser sig urigtige, er han omhyggelig med at dementere, således rygtet om Christian IVs generobring af Hameln i 1625[10]. Sine personers troværdighed er han om sig for at erfare, og han var tilsyneladende svær at narre. Da han gengiver Staffan Ståles omtale af Sigismunds angrebsplan mod Kalmar og Älvsborg, nævner han i samme åndedrag, hvor letfærdig og løsagtig han anser ham for at være.

Den hårde vurdering af Ståle som en løgnagtig og spidsfindig »booff«[11] er dog ikke karakteristisk for Svenssons personteginger og næppe heller ganske dækkende for en af spidserne i Sigismunds efter-

7. Se s. 400.
8. Jvf. nr. 94 ff.
9. Jvf. således nr. 145 n. 5.
10. Se s. 599 og 601.
11. Se s. 411 f; jvf. s. 470.

retningstjeneste. Den siger nok så meget om det had, hvormed agenten ud fra sit svenske og protestantiske sindelag måtte betragte de svenske luranter, der som forrædere var trådt i polsk katolsk tjeneste. Tillige har han selvfølgelig haft al grund til at tro, at en sådan karakteristik ville behage Gustav Adolf og Axel Oxenstierna. Og Anders Svensson var uden tvivl på det rene med, at den praksis at indberette, hvad man forventede velhørt hos ens regering, også var en måde at skaffe sig selv goodwill på[12]. Han var dog sober nok til kun sjældent at falde i denne grøft, som altid har fristet diplomater, men som er så farlig for enhver regering, der på den måde kan erhverve sig eller få bekræftet et falsk billede af det internationale miljø.

Anders Svensson synes yderst sjældent at have glemt at referere begivenheder af betydning, som han havde kendskab til. En enkelt gang fik han dog slemt på puklen af Gustav Adolf, fordi han ikke havde givet ham en oplysning om hertuginde Elisabeth af Braunschweig-Wolfenbüttel, Christian IVs søster. Svensson gav herpå en forklaring, der nok i hvert fald til dels må betragtes som en udflugt[13] fra en mand, der åbenbart ikke gerne indrømmede en, som det synes, selv oplagt forglemmelse.

Hvor han er i stand til det, giver han som regel nøjagtige oplysninger. Hans referater af kanslerens udtalelser om den danske regerings svenske politik er således rigtige, hvor de har kunnet kontrolleres[14]. Ligeledes gengiver han i hovedsagen opslåede forordninger og lignende rigtigt[15]. På ét felt er agenten dog til tider unøjagtig, nemlig ved gengivelsen af tidspunkter for stedfundne begivenheder, fyrsters eller skibes afrejse og så, hvor disse angives som stedfundne »i går«, »för 2 dagar sedan« eller lignende[16]. Unøjagtighederne, som historikeren må være opmærksom på, var dog uvæsentlige for modtagerne af depecherne, der i reglen var undervejs i op til to, tre eller flere uger. De hang uden tvivl sammen med, at depecherne ofte blev til over flere dage, for hvor Anders Svensson direkte angiver ugedag eller/og dato, f. eks. »förledne fredagh . . ., som war den 17.«[16a], har han ikke kunnet gribes i fejldatering som følge af sjuskeri[16a].

12. Se s. 351 f.
13. Se s. st.; – »til dels«, jvf. det netop anførte.
14. Jvf. således s. 196 f, 270 f og 384.
15. Jvf. således s. 131, 148 og 157.
16. Jvf. bl. mange eks. s. 142 f og nr. 16 n. 7 og 8.
16a. Se s. 129. Jvf. dog nr. 110 n. 2.

Han registrerer efterhånden den danske offentlige menings opfattelser og synspunkter meget følsomt og er i reglen omhyggelig med at nævne, om det drejer sig om »gemene folks« eller om »fornemme folks«[17]. Almuens syn tillægger han, karakteristisk for tiden, ikke særlig vægt[18]. Han er også hyppigt i stand til at referere karakteristiske kongelige udtalelser[19], ligesom han formår at give et godt indblik i den ofte spændte atmosfære, politisk mellem rigsråd og kongemagt[20], økonomisk mellem borgerstand og adel[21]. Derimod lykkedes det som oftest ikke for ham at skaffe sikre underretninger om selve indholdet af de vigtige politiske forhandlinger på herredage og rådsmøder. På herredagen 1622 debatteredes således stort set kun forholdet til Sverige, hvilket ikke gik op for agenten[22]. Fremmede gesandters tilstedeværelse og formålet hermed er han til tider godt, til tider slet orienteret om. Hans kendskab til og vurdering af Robert Anstruthers vigtige gesandtskab til Danmark i sommeren 1624 er eksempelvis fortræffelig[23].

Depechernes kendemærke er et vågent blik for det relevante. Også det kunne dog ind imellem svipse. F. eks. fortalte han næsten intet uopfordret om danskernes syn på Gustav Adolfs flådedemonstration over for Danzig i 1623, selv om han vidste meget og endda kendte kanslerens udtalelser herom[24]. Ej heller refererede han af sig selv indgående sin samtale med Christian IV ved Jørgen Urnes bryllup i februar 1624[25].

Endelig er der grund til at nævne depechernes form. Efter nogle begyndervanskeligheder i starten, hvor ind- og udenlandske begivenheder temmelig kaotisk kastes ind imellem hinanden, fik depecherne hurtigt en klar og overskuelig disposition, hvor de danske begivenheder[26] i reglen omtales først, de fjernere begivenheder herunder. Endelig anføres som regel sidst i depecherne eventuelle særlige problemer i forbindelse med kommissær- og agentskabet, post- og lønningsproblemer

17. Jvf. således s. 215 f, 221, 385, 396, 401 og 512 f.
18. Se således s. 226 f.
19. Se således s. 259, 263, 303, 371, 416, 432 ff, 462 f og 467 f.
20. Jvf. således s. 173, 225, 229 f, 259 f, 268, 360 f, 467 f, 479 og 483.
21. Se således s. 247 f og 252 f.
22. Se s. 191 og 201; jvf. nr. 37 n. 3.
23. Se s. 477 ff og 482 f. Dette kunne AS sikkert ikke mindst takke Isacsz for. Denne talte indgående med Anstruther og den danske regering herom. Jvf. nr. 115 n. 1.
24. Se s. 353 f og nr. 79 n. 2; jvf. dog s. 305 f.
25. Se s. 402 og 407 f.
26. – eller de polske begivenheder, især når Sverige syntes truet af polsk invasion.

og lignende, idet disse som oftest omtales kortere eller helt udelades i depecherne til Gustav Adolf. Hvad personlige forhold og vanskeligheder angik, appellerede Anders Svensson i reglen til rigskansleren, idet han aldrig fik noget nærmere forhold til sin konge.

Sammenlignet med tidens diplomatiske reportager i øvrigt er Svenssons sprog på én gang livligt og afvekslende, klart og nuanceret, utvivlsomt præget på grundig vis af mandens hidtidige arbejde som tolk[27].

Form og indhold i Anders Svenssons depecher er således i bedste overensstemmelse og gør disse til en så værdifuld kilde til belysning af, hvorledes disse afgørende års europæiske og især nordiske historie tog sig ud for en svensk og protestantisk sindet, undertiden lidt naiv, men i det hele nøgtern og årvågen iagttager ved Sundet.

27. Jvf. indledningen s. 24 f.

Editionsprincipper

De udgivne originale depecher findes i det svenske Riksarkiv i Stockholm; depecherne til Gustav II Adolf i Danica 19, en tyk brevbog, hvori de indklæbede sider er folierede; depecherne til rigskansler Axel Oxenstierna i Oxenstiernska Samlingen E 759 og 760, to ikke folierede pakker, der indeholder Svenssons breve 1621–25 og 1626–29. Nogle udaterede tillæg eller sedler til depecherne er placeret ved forkerte depecher i de to samlinger, enkelte endog i den forkerte samling. Det har været muligt i alle tilfælde at bevise eller sandsynliggøre, hvor disse hører hjemme. Herfor redegøres der i noter. Enkelte tillæg (sedler) til depecherne ligesom nogle aktstykker med tilknytning til Anders Svenssons virksomhed i Danmark, således depecher til forskellige andre[1], er fundet dels i nævnte, dels i andre samlinger i Riksarkivet, desuden i Uppsala Universitetsbibliotek. For indholdet af disse depecher, der hyppigst ligger nær op ad de samtidige eller omtrent samtidige depecher til Gustav Adolf eller Axel Oxenstierna, er der redegjort i noter, hvor de indholdsmæssigt eller/og kronologisk hører hjemme.

Udgavens tekst er søgt gengivet bogstavret. *ß* gengives dog *ss,* idet Svensson kun yderst sjældent skrev enkelte *s*'er lige efter hinanden. *ij* gengives *ij, ÿ* gengives *y.* Anvendelsen af store og små bogstaver er normaliseret, kun egen- og stednavne skrives med store forbogstaver, ligesom også *I* og *E(ders)* i tiltaleform. Da der ikke er nogen klar forskel mellem *I* og *J,* er anvendelsen af disse bogstaver i ords begyndelse normaliseret; Svensson brugte næsten aldrig store bogstaver midt inde i ord. Tilsvarende er anvendelsen af *i* og *j* i ords begyndelse normaliseret.

Anders Svenssons orddeling er søgt fastholdt, selv hvor den ikke svarer til nutidig skik og brug. Af og til har det dog ikke været muligt at se, om et ord er delt eller ej; i så fald følges nutidig skik. Alle forkortelser vedrørende mønt, mål og vægt er opløst efter Anders Svenssons

1. Jvf. listen over disse herunder s. 637.

egen skrivemåde. Det samme gælder mere ualmindelige forkortelser. Opløsningerne er kursiveret. Mere letforståelige forkortelser derimod er ikke opløst, f. eks. be:d (be*nämd*), be:te (be*mel*te), för:ne (för*schref*ne), h. (h*err*), h: k: m:tt (h*ans kungliga majestätt*), E: h:tt (E*ders höghet*t) og lignende. Hvor et bogstav forkortes –, kursiveres dette; »kom̄e« gengives således »kom*me*«.

Ord, som Anders Svensson skriver helt eller overvejende med latinske bogstaver, gengives som den øvrige tekst. Det drejer sig især om de fleste ord af latinsk eller fransk oprindelse, desuden hyppigt om egen- og stednavne.

Interpunkteringen er udgiverens. Anders Svensson anvendte, som det var sædvane på den tid, en inkonsekvent tegnsætning, ofte med lange sætningskæder. Hans stil er dog fortrinlig, og sætningerne er meget sjældent gået i stykker for ham. Hvor dette dog er sket, er overflødige ord sat i skarp parantes, manglende i rund.

Opdelingen i afsnit efter de i depecherne behandlede emneområder er udgiverens. Det bør dog tilføjes, at Anders Svenssons opdeling hyppigt er meget overskuelig og velmotiveret og i så fald selvsagt følges.

De indledende og afsluttende hilsefraser er kun gengivet i de første og sidste depecher. Det samme gælder adressatens titulatur og Anders Svenssons underskrift.

Anders Svensson skrev i reglen samtidigt til Gustav Adolf og Axel Oxenstierna, og da hyppigst enslydende eller omtrent enslydende depecher. Ved enslydende tekst er depechen til Oxenstierna lagt til grund ved gengivelsen. Ellers er den fyldigste tekst lagt til grund og gengivet som nr. 1, mens mere betydelige varianter fra brev nr. 2 markeres ved bogstavnoter. Hvor det er muligt uden at ødelægge brev 1-tekstens sammenhæng, indføjes disse varianter som regel i selve teksten, ellers i noter.

Depecherne er som helhed vel bevarede. Hvor der har været tvivl om læsningen af et stykke tekst i en depeche, som oftest kun om få ord, har det som regel været muligt at komme til klarhed ved en sammenligning med den tilsvarende tekst i parallelbrevet. Hvor enkelte ord i nogle tilfælde har været helt udviskede i nr. 1 teksten, er nr. 2 tekstens tilsvarende ord uden videre lagt til grund ved gengivelsen. Hvor en dobbelttekst ikke findes, er en udvisket tekst, der er søgt tydet, sat i spids parantes.

Forskellig stavning af de enkelte ord og udeladelser i den ene paral-

leltekst af småord, der er uden betydning for meningen, er som regel ikke anført i noterne. Det samme gælder mere ubetydelige og rent formelle og nødvendige ændringer i teksten ved Anders Svenssons tiltale eller omtale af henholdsvis Gustav Adolf og Axel Oxenstierna.

Side 78 vises et udsnit af en depeche, skrevet med Anders Svenssons egen håndskrift, side 80 af en depeche, skrevet med skriverhånd, sådan som de fleste depecher er det. De førstnævnte angives med signaturen *e* over depechens nr. Er kun de vedlagte sedler egenhændige, anføres *e*'et foran det første ord på sedlen.

Da Anders Svensson hyppigt skrev med ca. en uges mellemrum, forekommer der af og til mere eller mindre direkte gentagelser. De mere direkte gentagelser er udeladt og anføres i teksten med .... I bogstavnoter henvises der til, hvor i foregående eller efterfølgende depecher man kan finde det udeladte.

I et fåtal af pardepecherne er dispositionen forskellig; afsnit, der står først i depechen til rigskansleren, står f. eks. senere eller sidst i depechen til kongen. Da dette i intet tilfælde, så vidt det ses, har været taktisk begrundet fra Svenssons side, er der som regel ikke taget hensyn hertil i noterne.

Der er i form af bilag aftrykt en række aktstykker, først og fremmest en række instrukser og missiver fra den svenske regering til Anders Svensson. Formålet hermed har været at udfylde billedet af hans diplomatiske virksomhed i Danmark.

Da det først og fremmest var den ydre og indre danske politik og de danske forhold, som Svensson skulle underrette sin regering om, og han ofte her var meget tæt på begivenhederne, er realnoterne hertil temmelig fyldige. Anders Svenssons oplysninger er således i vid udstrækning søgt kontrolleret, og vigtigere forhold, hvor han har været i tvivl, er søgt oplyst. Da Anders Svensson var den svenske regerings officielle repræsentant i Danmark, og da depecherne til belysning af det dansk–svenske politiske spil er særligt givende, er noterne hertil viet særlig opmærksomhed. Dette hænger også sammen med, at udgaven på én gang må ses som et forarbejde og et supplement til en kommende afhandling, *Den danske politik over for Sverige 1613–1625*.

Derimod er realnoterne for begivenheder, som agenten kun mere indirekte, ofte gennem flere mellemled, havde kendskab til, såsom indre forhold i Polen, Nederlandene, Frankrig, Tyskland, England, Spanien o. s. v. eller ydre politiske forhold disse lande imellem ingenlunde ud-

tømmende, men tværtimod ret knappe. Forhåbentlig vil læseren dog for hovedtrækkenes vedkommende ikke føle sig ladt i stikken.

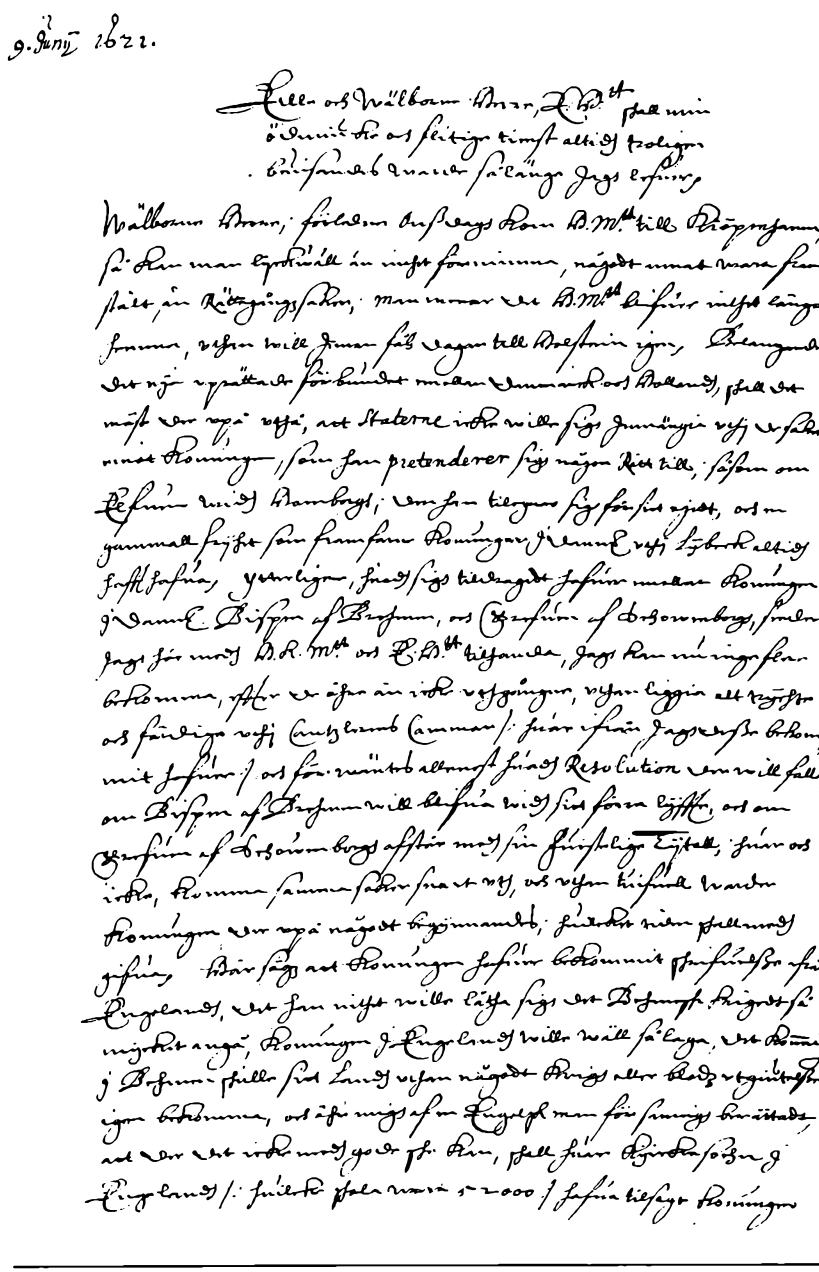
Hvad dateringen angår, følges den julianske kalender (g. st.), ikke den gregorianske (n. st.), med mindre dette direkte angives.

Som støtte ved brugen af udgaven er der, ud over person-, skibs- og stedregister, i noteapparatet foretaget hyppige henvisninger til andre steder i tekst eller noter, hvor samme eller beslægtede forhold omtales.

Til slut skal det nævnes, at Anders Svenssons depecher fra Danmark kun i ringe udstrækning har været udnyttet af den danske historiske forskning[2]. Dette hænger sammen med, at Danmark-Norges ydrepolitiske historie i de vigtige år op imod Kejserkrigen ikke er blevet intensivt udforsket. Svenske historikere derimod har i højere grad været opmærksom på depecherne[3]. Dette skyldes ikke mindst stor interesse for den svenske stormagtstid, hvortil et væsentligt grundlag netop skabtes i de år, Anders Svensson færdedes ved Sundet som sit lands toldkommissær og agent og skrev de her udgivne depecher.

Hovedlinierne i den for disse depecher relevante politiske udvikling er ridset op i denne indledning.

2. De benyttes således hverken i Erslev eller i *Egh. Br.* Rockstroh anvender dem dog i en vis udstrækning, ligesom også H. Hjort-Nielsen i det s. 21 n. 4 nævnte værk.
3. Jvf. således Ahnlund, *AO;* H. Almquist, *Göteborgs historia I, 1929;* Broomé; Ericsson; *Galt;* Holm; Paul; *Sv. Krig II;* Thyr.

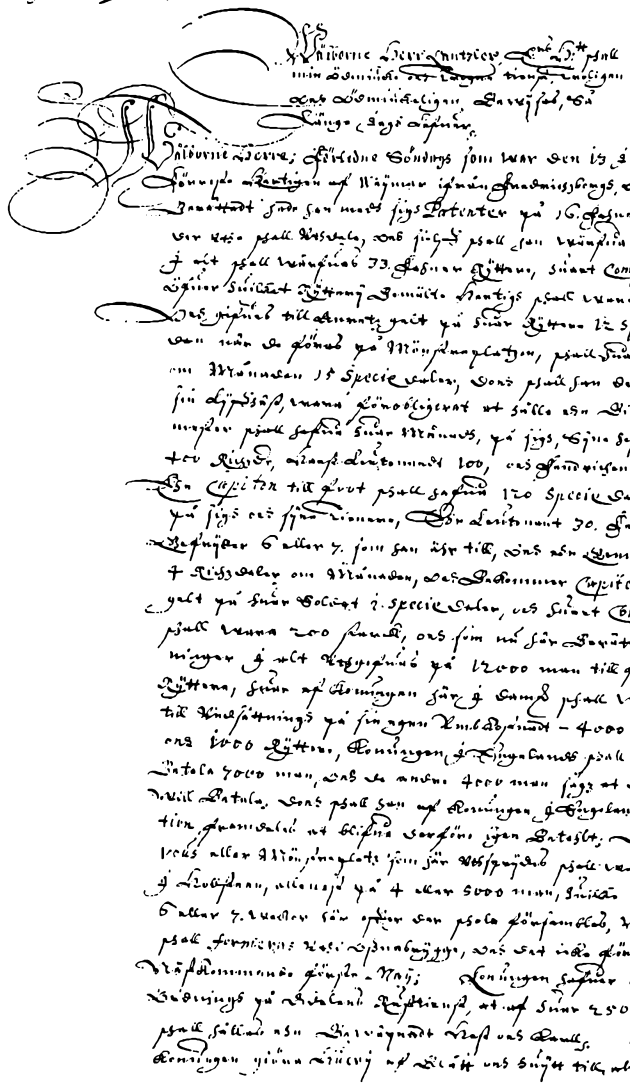

Det her affotograferede udsnit af Anders Svenssons egenhændige depeche til Axel Oxenstierna af 9. juni 1621 findes gengivet herunder s. 105 f.

Anders Svenssons depecher til Gustav II Adolf og Axel Oxenstierna

---

nr. 1-165

Det her affotograferede udsnit af Anders Svenssons depeche til Axel Oxenstierna af 17. februar 1625, skrevet med skriverhånd, findes gengivet herunder s. 538 f.

1 5. maj 1621

[e]*1. Til Gustav II Adolf*
[e]*2. Til Axel Oxenstierna*

[a]Den stormechtigeste högborne furste och herre, her Gustaf Adolph, Swäriges, göthes och wändes konungh, storfurste till Finlandh, hertigh vthij Estlandh och Carelen, herre vtöfuer Ingermanlandh. Min allernådigeste konungh och herre, vnderdånligen och ödmiukeligen.

Stormechtige konungh, allernådigeste herre, E: k: m:tt min vnderdånige tienst altidh troligen och ödmiukeligen beuisendes, så länge jagh lefuer.

Allernådigeste konungh och herre[a]. E: k: m:tt fogar jagh vthij all vnderdånighet att förnimma, det jagh den 28. aprilis ähr till Kiöpenhamn ankommen och der strax cantzeleren mitt medgifne breff öfuer lefuereret [1].

[b]Och [c]effter h: m:tt till valete några dagar effter huar andre giorde[c] sigh lustigh, måste jagh förtöfua effter swar, till dess h: m:tt war förest[b]. Och vprychte h: m:tt den 2. may [d]ifrån Kiöpenhamn[d] på resan till Tysklandh [2]. Dagen der effter fick jagh sådan swar [e]af cantzeleren, samt och ett breff ifrån konungen i Danm*arch* till h: k: m:tt i Swärige[e] [3], att h: m:tt war wäl tilfridz, det jagh migh i Danmarck

a 2 i st.: K: m:tz så och Swäriges rijkes tro man, rådh och cantzeler, den edle och wälborne herre, her Axell Oxenstierna, frijherre till Kimmitto, herre til Fijholm och Tidhöönn, riddere, min gunstige herre och befordrere, detta ödmiukeligen.

Min ganscha ödmiuke och tienstflitige helssen medh huadh mere tienstligitt jagh någon tidh kan och förmå medh Gudh alzmechtigh nu och altidh tilförende.

Edle och wälborne her cantzeler.

b 2 i st. en anden forklaring: Men effter konungens rese då förestod, måste jagh så länge förtöfua, att h: m:tt war sin koos.

c 2 i st.: I tre dagar effter huar andre giorde konungen

d ikke i 1

e 1 i st.: Ett h: m:tz breff vthij Danmarck E: k: m:tt tilskrifuit, som cantzeleren migh öfuergaff, sender jagh och här medh E: k: m:tt,

1. AO til CF Sth. 27. marts 1621, *AOSB I,2* s. 413 f.
2. Han ankom til Steinburg 9. maj 1621. Schlegel, *Saml. II,1* s. 54 f.
3. Chr IV til GA Kbh. 2. maj 1621 (jvf. herover s. 25 n. 4). Chr IV be-

(fortsættes s. 82)

förhölle, huar jagh wille, antingen vthij Kiöpenhamn eller Helsingör, [f]till dess jagh finge widere beschedh ifrån E: k: m:tt[f]. Huar af man nogsampt kan see, att [g]de[g] wäll kunna förnimma, det jagh icke allenest för [h]den orsak[h] här ligger, [i]som vthij min commission förmäles[i] [4]; effter vthij h: h:tt cantzelerens breff till her Christian Frijs inthet något förmäles om Kiöpenhamn, vthan det jagh allenest schulle liggia vthij Helsingör.

[j]Cantzeleren hade gärna schrefuit E: h:tt till. Han war så siuk af det, han hade drucket medh konungen, att han det icke förmåtte. Vthan han badh migh, att jagh vthij min schrifuelsse schulle helsse E: h:tt medh hans kärlige tienst[j].

Belangandes förschrifften ifrån cantzeleren till tullenärerne här i Helsingör, sade han sigh innan några fåh dagar sielff willia komma hijt; och då wille han dem derom muntligen befala.

[k]Widere, huadh här dömes om h: k: m:tz och Swäriges närwarande stat[k], jagh kan inthet annat förnimma än [l]all godh benegenhet både af honom och andre, som jagh än medh conuerserat hafuer[l]. Och synnerligen nu sedan E: k: m:tt war vthij Halmstadh, huilcket alle här nogsampt wete att omtala [5]. Och ähr alment tahl, att om E: k: m:tt icke hade kommit hijt, hade de aldrigh så af hiertadt vnndt de swänsche godt, som de nu giöra.

[m]Här ähr alment tahl, att h: k: m:tt i Swärige medh sin krigzmacht

f ikke i 2
g 2 i st.: konungen
h 2 i st.: de swänsche kiöpmän schull
i ikke i 2
j ikke i 1
k ikke i 1
l 2 i st.: att de här alle önsche h: k: m:tt i Swärige mycken lycko.
m ikke i 1

(fortsat fra s. 81)
budede heri desuden afsendelse af en dansk agent til Sverige med den tilsvarende opgave at vogte de danske undersåtters interesser. Jvf. Thyr. s. 291 f. Om denne agents affærdigelse, se nr. 16 n. 11, nr. 19 n. 11 og herunder s. 154 og 173 f.

4. Jvf. bilaget herunder s. 625 f.
5. Efter tilbageleveringen af Älvsborg var Chr IV og GA sammen i Halmstad fra 25. febr. til 2. marts 1619. Det var et personligt hjerteligt, men politisk stort set resultatløst møde. Jvf. Thyr. s. 191 f; Tham s. 127; Schäfer s. 419; Slange s. 422 f.

will till Riga [6]. Hollenderne ähre för h: m:tz schiep schreckelige bångsse[m].

[n]Widere, effter som E: k: m:tt migh nådigest pålagt hafuer, det jagh medh flijt schulle förfara, huru mycket krigzfolck konungen i Danmarck hafuer, huru många främmande och huru många inhemsche, nampnen på officererne, af huadh nation de ähre och huar de tilförne tient hafua[n], så ähr det nu vthij hast omöijeligit att sådant kunna förfara [o]så till pricka, som vthij mit memorial förmäles[o]; helstmedan krigzfolcket ähr alrede sin kos, [p]för än jagh kom[p], och jagh icke mer än ett companie skånische soldater här sedt hafuer; för huilcket ähr captein en curlender benemdh Thomes Nolle, hafuer länge tient här i Danmarch; och [q]companiedt[q] ähr 220 starck, [r]alt vtwalt folck[r] [7]. [s]Ty den ene säger alrigh som den andre[s]. Men af några trowärdige män hafuer jagh förnummit, som synes och wara [t]någorlunda lijckt[t], att konungen skall hafua 8.000 man till foot och 2.000 ryttere [8], hertigen af Holstein 1.600 till foot och 400 ryttere, hertigen af Lyneborgh 1.200 till foot och 300 ryttere, hertigen af

n 2 i st.: Belangandes konungens krigzmacht här i Danmarch
o ikke i 1
p ikke i 1
q 2 i st.: fanan
r ikke i 1
s ikke i 2
t 2 i st.: lijkast

6. GA opsagde i foråret 1621 våbenstilstanden af 1619 med Polen og startede de umiddelbare krigsforberedelser. 24. juli afgik den 158 sejl store flåde fra Sandhamn, og 4. aug. begyndte landstigningen nær Riga med byens erobring som mål. Ericsson kap. III; *Sv. Krig II* s. 59 ff; *Sv. sjökrig* s. 139.
7. Thomas Nold til Maglø, hopmand på Kronborg, fik ved miss. af Fr.borg 31. marts 1621 ordre til at gøre sig klar til det forestående togt, hvor han skulle være kaptajn over kongens livgarde. *KBB 1621–23* s. 63. CF fik ved brev af Haderslev 10. marts 1621 besked om, at Thomas Nold i Skåne skulle udlede 200 frivillige af det aftakkede folk. *Egh. Br.* s. 200. Desuden skulle hans nye løjtnant Evert Helmus udtage de bedste og ældste soldater i 2 skånske kompagnier. Jvf. miss. af Fr.borg 6. april 1621 til Otte Marsvin, *KBB 1621–23* s. 67. Nold fik kaptajnsbestalling over 250 mand på Steinburg 26. maj 1621. Konc. og orig. i TKIA A 46.
8. Rigsrådet var ved betænkning af Kbh. 9. febr. 1621 i realiteten gået ind på at bevilge 4.000 til fods og 1.000 ryttere. Erslev s. 312. Chr IV bedyrede ganske vist 20. april over for CF, at der ikke var bestilt flere. *Egh. Br.* s. 204. Men det synes ikke at være rigtigt. Jvf. n. 11.

Brunzwijk 5.000 till foot och 1.000 ryttere [9]. Aff Henssestäderne kan man inthet förnimma, huadh för folck ifrån dem kommer [10].

Här ähr wäll några, som hafua wärfuat folck för konungen i Dan*march*, huilcke skola nu liggia vthij Holstein der att förbijda h: m:tt, huar och en mönstringh stå schall. Huilckes nampn ähre: her Gert Ransaw [u]till Bredenborgh[u], bor i Holstein; Marcus Pens [v]till Sägenbärgh[v]; Berent Geist, haf*uer* tilförne warit konungens skänck i Dan*march*; Nils Maltesson [w]till Högerijs[w] och hans broder Seest Maltesson, [x]bo både i Jutlandh[x]; Jörgen Kruus [y]till Wänget[y] och hans broder Enwoldh Kruus, huilcke [z]nu[z] skola liggia widh Sägenbärgh medh 1.000 man; [æ]så och Anders Blom och hans broder[æ]; huilcke alle bo [ø]mäst[ø] vthij Jutlandh. Desse alle hafua en hoop folck tilsammans; men huru många kan jagh nu denne resan inthet förnimma [11].

u ikke i 1
v ikke i 1
w ikke i 1
x ikke i 2
y ikke i 1
z 2 i st.: både
æ ikke i 2
ø ikke i 1

9. Chr IV havde indkaldt en række fyrster til et konvent i Segeberg i marts 1621 for at få opstillet en hær, der skulle hjælpe Den evangeliske Union med at uddrive den spanske hær fra Det tyske Rige og sikre de evangeliske friheder her. Ifølge den engelsk–danske agent Robert Anstruther regnede Chr IV med ved Nederlandenes, Englands, Unionens og Den nedresachsiske Kreds' hjælp at opstille en hær på mindst 30.000 mand. Robert Anstruther til Georg Calvert Fr.borg 31. marts 1621, orig. i S. P. Denmark 75,5 f. 241 PRO; Goll s. 28; *Theatr. Europ.* s. 553 ff.
10. Håb om frivillig hjælp fra Hansestæderne, der var i stærkt opposition til Chr IV, kunne denne ikke have. Goll s. 23 f; Schweitzer s. 120 f.
11. Ifølge Anstruther havde Chr IV i Holsten samlet 5.000 udvalgte folk til fods og 1.500 til hest, hvoraf 1.200 særlig godt udrustede kyrasserer, der efter kongens ankomst til Holsten 1. maj skulle mønstres mellem Krempe og Hamburg ved Elben. Robert Anstruther til Dudley Carleton Hamburg 18. april 1621, orig. i S. P. Holland 84,100 f. 205 PRO. Robert Anstruther til Georg Calvert s. st. og d., orig. i S. P. Denmark 75,5 f. 249 PRO. 140 ryttere af rostjenesten havde ganske vist ved miss. af Haderslevhus 10. marts fået ordre til at møde i Kolding 1. maj som kongens hoffane. *KBB 1621–23* s. 53 ff. Men mønstring af rytteriet, det ene regiment fodfolk og hoffanen fandt dog først sted 14.–16. maj i Ütersen. *Schlegel, Saml. II,1* s. 55. Chr IV mønstrede således oberstløjtnant Bernt Hagens (ellers kaldt Geist) og ritmester Herman v. Westerholz' 2 kompagnier kyrasserer på Ap-

(fortsættes s. 85)

Här sägs wist, att när h: m:tt hafuer fått sitt folck tilhopa vthij Holstein och der hållit mönstringh, rycker han sedan medh folcket till Bruntzwijkerlandh, huar de andre tysche fursterne medh derass folck möta schole. Och der will han sedan den 22. may hålla en general mönstringh [12].

Somblige säga wäll, att han sedan will ryckia till Bohemen, men det synes inthet wara lijckt. Vthan så mycket man af saken kan förnimma, schulle han hafua giordt sitt anslagh på några biskopzdömene, som ähre: Osenbrygg, Mönster, Cölen, Trijr och Mens [13]. Och mena wäll några, att han vthij hemresan skulle wela besöka de hamborger, men det ähr aldeles owist [14].

Emellan konungen här och bispen af Bremen hafuer warit någon controuersiæ [15]. Men de ähre nu, effter som migh berättadt ähr, wäll förlijchte, så att här för någon tidh sedan hafuer warit en post medh breff till konungen, huarvthinnan bispen tilbiuder konungen fritt att passere genom hans landh medh sitt folck. Samma post hafuer bekommit godh beschedh och ähr här wäll tracterat blefuen [16].

(fortsat fra s. 84)

penerheide 14. maj 1621. Mønstringsruller i TKIA A 153 I. Det drejede sig ifølge Anstruther om de 3.000 af de 5.000 mand til fods og de 1.500 ryttere. De andre 2.000 til fods, som lå i hertugen af Braunschweigs land under den gamle oberst Helversens kommando, havde han ved kommissærer ladet mønstre 7. og 8. maj. Robert Anstruther til Dudley Carleton Hamburg 12. maj 1621, orig. i S. P. Holland 84,101 f. 43 PRO. Aitzema mener som AS, at Helversens regiment var på 3.000 mand. Aitzema til Gen.st. Hamburg 16. maj 1621, orig. i LHD 6025 ARH.

12. Nogen generalmønstring fandt ikke sted. Unionen opløste sig, og England ønskede ikke nogen aktiv krigerisk indgriben til fordel for Frederik V af Pfalz. Den i Segeberg til det formål drøftede opstilling af en stor hær kunne derfor ikke føres ud i livet. Ene Chr IV aftakkede ikke sin hær. Den udgjorde nemlig et effektivt påtrykningsmiddel i hans stridigheder med Hamburg, greven af Schauenburg og ærkebispen af Bremen. Schäfer s. 391 ff.
13. Løse rygter.
14. Om striden med Hamburg, se videre nr. 4 n. 2, nr. 10 n. 4, s. 114, 122, 124 f, nr. 13 n. 5, s. 132.
15. Striden drejede sig om Chr IVs forsøg på siden 1616 at få ærkebisp Johan Frederik til at gå ind på valg af kongens søn, hertug Frederik, til koadjutor i Bremen ærkestift i stedet for ærkebispens brorsøn, hertug Adolf af Gottorp, der tidligere var blevet lovet koadjutoriet af ærkebispen. Striden var endnu uafgjort. *DNT III* s. 435 ff.
16. Posten var ankommet med brev af Bremervörde 10. april 1621, hvori Johan Frederik tværtimod anmodede Chr IV, om stiftet måtte blive forskånet for de ødelæggende troppegennemtog. Orig. i Bremen stift A I 4. Posten måtte nøjes med recepisse af Kbh. 23. april på brevet. Kopi i TKIA A 50 I.

Ytterligere, huadh sigh belangar om den holensche gesanten, Fossenbärgen benemdt, som nu för otte wekor sedan här ifrån förest ähr, hafuer han warit på slåttedt loserat och mechte wäll tracterat. Och sägs här, att i långan tidh ähr icke något sendebudh så stor ähra wederfarin. Och menar man wist, att emellan Danm*arch* och Hollandh skall ett starckt förbundh vprättas [17]. Ty nu ähre hollenderne här så kärkomne, som de woro Gudz englar.

[a]Jagh sender E: k: m:tt nu här medh de ordninger, som nu senest vtgångne ähre samt och en recess, som ähr wäll något gamall[a], huilcke saker E: k: m:tt vthan twifuell wäll tilförende sedt haf*uer*. [b]Såsom och[b] en oration, som konungen i Engelandh [c]för en tidh sedan[c] vthij sitt parlement huuss giort hafuer[18]. Sampt ooh ett vpsäijelsse breff ifrån turkische käijseren till konungen i Pålandh, [d]huilcket för den förträffelige tijtell schull inthet wäll synes wara san*n*ingen lijkmätigt; vthan i Hollandh måste der wist wara något tilsatt turcken till spått[d].

Men så berättas här [e]lijkwäll[e] vthij saningh, att turcken schall wara vthij vprustningh medh 180.000 man, huar medh han vthij Pålandh infalla will. Men det han vthij Pålandh alrede schulle wara infallen, [f]effter som tijenderne vthij Swärige ginge[f], det holtz här inthet wara lijckt [19]. Jagh hafuer och medh flijt förfarit af dem, som ähre

a 2 i st.: Såsom E: h:tt migh befalte att vpkiöpa de stadgar, ordninger och recesser, som här i landet giöras, så ähre här nu inge nyere än dem, jagh E: h:tt her medh nu tilhanda sender,
2 i st.: Jagh fick medh stor möda af en hollendere
c ikke i 2
d 2 i st.: huilcket föllier h: k: m:tz breff. Om E: h:tt täckes, kunnan I der wäll så seedt.
e ikke i 2
f ikke i 2

17. Caspar v. Vosbergen var ankommet til Kbh. 3. jan. 1621 for at søge hjælp til Den protestantiske Union mod den fremtrængende kejsermagt og Den katolske Liga. Han blev modtaget meget opmærksomt både af Chr IV, der også behøvede nederlandsk støtte for at få valgt hertug Frederik til koadjutor af Bremen, og af rigsrådet, der længe havde ønsket forbund med Nederlandene for at bryde Danmarks diplomatiske isolation. Vosbergen var i afskedsaudiens hos CF 9. febr. 1621. Om hans sendelse, se især *DNT III* s. 399 ff; Goll s. 18 ff; Schäfer s. 386 ff. Om det nederlandsk–danske forbund, se herunder s. 103, 105, nr. 5 n. 9 og nr. 7 n. 3.
18. Det synes at dreje sig om Jacob Is åbningstale af 30. jan. 1621. Jvf. Gardiner IV s. 25 ff. Jvf. ligeledes herunder s. 89.
19. Det var heller ikke rigtigt. Sultanens hær, der i april var brudt op fra

(fortsættes s. 87)

komme ifrån Dansich, huilcke alle inthet annat wete att säga, vthan vthij Littowen skall liggia mycket folck församlat. Men ingen wet, huart de skola.

De hafua hafft de tysche soldaterne för sigh att taga deras edh. Så hafua de inthet welet swäria, för än de finge weta, emot huem de schulle fechta. Om emot turcken, så wille de gärna swäria. Men der det skulle skee emot den tysche nationen, wille de alle samptligen falla konungen i Pålandh ifrån och honom icke en dagh länger tiena. Huar på de samptligen hafua lagt derass wapn ifrån sigh. [g]Widere wiste samma schiep inthet berätta herom, ty det kom på samma tidh der ifrån[g]. [h]Huadh widere der effter will föllia, warder tiden medgifuandes[h].

Ifrån Tysklandh hafuer man wisse tijender, att en starck stadh, Piltzen benemdh, widh pass tijo mil ifrån Pragh, schall wara käijseren öfuersåldh för 200.000 floriner; och capteinnerne medh soldaterne ähre samptligen käyseren tilfalne. Men grefuen af Manssfelt war inthet tilstädes, när staden vpgafz; wet man icke heller, huar han nu egentlich stadder ähr [20]. Man hafuer och, att Nornbärgh, Aussborgh och Strassborgh sigh medh käijseren föraccorderat hafua och wille sigh medh det bohemische kriget inthet merr befatta [21].

Ifrån Hollandh hafuer man, att konungen i Bohemen medh sin dråttning och sin broder, hertigh von Simmeren, ähr nu stadde

g ikke i 1
h ikke i 2

(fortsat fra s. 86)
Konstantinopel, stødte først i aug. 1621 for alvor sammen med den polske hær, der fra 23. aug. belejredes i byen Chocim ved Dnjester. Den tyrkiske hær skal have udgjort o. 160.000 mand udvalgt folk og 60.000 tatarer. Ericsson s. 35; jvf. Zinkeisen III s. 738 ff.

20. Uden den fraværende Mansfelds viden sluttede hans garnison i Pilsen 16. marts 1621 med Tilly en traktat, der overdrog kejseren byen. Til gengæld fik garnisonen fri afmarch med tros og udbetaltes 150.000 gylden. Gindely s. 31 f. Efter Pilsens kapitulation var Mansfelds sidste virkelige støttepunkt i Bøhmen gået tabt, og han opholdt sig derpå til okt. 1621 i Øvrepfalz med sin hær. Ritter s. 147 ff; Klopp II s. 106 f.
21. Kejseren lovede, jvf. traktat af Aschaffenburg 14. marts 1621, rigsstæderne (med Strassburg, Ulm og Nürnberg i spidsen) absolution for deltagelse i Unionen, bekræftelse af deres privilegier og forskånelse for indkvarteringer og troppegennemmarch. Til gengæld skulle stæderne udtræde af Unionen og ophøre at bidrage til dens krigshær. Samtlige rigsstæder i Unionen tilsluttede sig traktaten inden udløbet af første halvdel af april. Klopp II s. 18 f; Ritter s. 134 f.

vthij Hagen hoss grefue Mauritz, såsom och den vnge hertigen af Bruntzwijk och hertigen af Wimmeren; och att det nederlendische krigzfolcket ligger alt färdigt vthij garnisonerne. Och höres än af inthet wist vptogh emot de spanschee. Här sägs, att de hafua giordt stilleståndh sin emellan på 6 wekors tidh [22]. Men för Dynkerken och Ostende liggia 20 örlige skiep, ändoch de taga sigh nu inthet före; allenest de förhindre, att inge skiep ifrån för:ne städer vtkomma kunna.

[i]I dagh kom ett skiep ifrån Hollandh, huar af man i saningh förnimmer[i], att konungen i Spanien nu nyligen skall wara dödh blefuen [23]; och att den hollenschee skiepzfloten hafuer vnder den spansche cost tagit 3 spanschee skiep, som skulle wara wärde 30 tunnor gull, och dem medh sigh till Hollandh fördt [24]. Så att han, som migh detta berättade, hade sedt sölfuer [j]stycker[j], brede som ett halft bordh och [k]wäll så[k] tiucke som tw finger, som af för:ne skiep vttagne woro.

Huadh sigh belangar om käijserens krigzmacht, så wille här mestedelen säga, att han skall hafua 40.000 man till hest och foot, af huilcke han will sende konungen i Pålandh 15.000 till hielp emot turcken. Churfursten af Saxen skall hafua 14.000 och hertigen af Beijeren 12.000 män. Och att Spinola ähr vprycht ifrån Neder Paltz och till Bruxelles vthij Brabant, hafuer hafft medh tw regemente spansche soldater [25] och hafue strax sendt tw hele regemente italiener till Paltz igen, så att han nu vthij Paltz skall hafua 15.000 man.

i 2 i st.: Här ähre och wisse tijender
j 2 i st.: tackor
k ikke i 2

22. Trods forsøg på en forlængelse udløb den 12-årige våbenstilstand med Spanien 30. marts 1621, uden at en sådan fandt sted. 4. april blev kongen og dronningen af Bøhmen med følge modtaget i Haag. De af AS nævnte fyrster, der var tilstede i Haag, var Christian af Braunschweig-Lüneburg, bisp af Halberstadt, hertug Johan Ernst af Sachsen-Weimar og pfalzgreve Ludvig Filip af Simmern. Klopp II s. 51 ff; P. Geyl, *The Netherlands in the Seventeenth Century, I, 1961* s. 84 f; Wedgwood s. 137; Ritter s. 143.
23. Filip III døde 21. marts 1621. Khevenhiller IX s. 1239 ff.
24. Sikkert de 3 skibe, der var bestemt for Dünkirchen, og som opbragtes og førtes til Zeeland af den nederlandske flåde, der blokerede de flamske havne. Arend III,3 s. 624; jvf. Gardiner IV s. 225 f.
25. Forlydenderne om kejserens krigsmagt var overdrevne. Den genuesiske gene-

(fortsættes side 89)

Man säger och här för wist, att turcken hafuer schrefuit Bedlegauer, konungen i Vngern till, att han ingelunda skulle sigh inlåtha vthij något accord medh käijseren, så frampt han icke wille, att turcken schulle falla honom vthij hans landh. Och menar man här i saningh, att förːne Bedlegauer skall hafua 30.000 man, huar medh han på sin sido will giöra sitt bästa emot käijseren [26], så att konungen i Behem åth minste måtte sitt egit landh och förra grad igen bekomma.

[l]Ifrån Franckerijke kan man ingen tingh förnimma. Och icke heller synnerligit ifrån Engelandh, vthan huadh som vthij orationen förmäles; ändoch man hörer ännu af ingen vprustningh der till[l].

[m]Aff eett schiep, som för 3 dagar sedan ähr ifrån Cöningzbärgh afseglat, wart migh i saningh berättadt[m], att konungen i Pålandh och churfursten af Brandeborgh skulle komma till en godh förlijkningh, så att förːne churfurste samma landh, som hans salige her fader tilförende hade hafft, skulle få behålla [27].

Otte dager effter pingestdagh skall stå en richzdagh vthij Kiöpenhamn. Och 3 af richzens rådh skola der residere, så länge konungen ähr vthe. Man wet än icke, huilcke de blifua [28].

l ikke i 2

m 2 i st.: Ifrån Cöningzbärgen hafuer jagh förnummitt,

(fortsat fra s. 88)

ral Ambrosio Spinola var vendt tilbage til Bruxelles med ca. 6.000 mand efter afslutningen af den Mainz-traktat af 21. marts, der betød opløsning af Unionens hær og dermed af Unionen. *CSPV 1621–23* s. 45; Wedgwood s. 135.

26. Det var omvendt Bethlen Gabor, der bestræbte sig på at sikre sig tyrkisk og anden støtte til krigen mod kejseren. Jvf. Depner s. 84 f.

27. Trods hårde krav fra de kgl. polske kommissærers side ved forhandlingerne om investituren i Preussen, der var underkastet Polens lenshøjhed, stod Georg Wilhelm af Brandenburg i kraft af en fornuftig politik over for stænderne i Preussen, der derfor mere og mere støttede ham, med gode udsigter til på antagelige vilkår at nøde Sigismund af Polen til at give ham investituren. Jvf. K. Breysig, *Die Entwicklung des preussischen Ständerthums von seinen Anfängen bis zum Regierungsantritt Friedrich Wilhelms, 1894* s. 162 ff. Jvf. ligeledes nr. 16 n. 10. Det lykkedes også allerede i september samme år efter Rigas erobring. Koser s. 389 f; Lengnich s. 149 f.

28. Herredagen startede 27. maj efter et rådsmøde de forudgående dage. Erslev s. 315. Hvem de tre evt. residerende råder var, vides ikke. Ifølge Agenna skulle den unge prins Christian præsidere, indtil kongen kom hjem. Emanuel Agenna til AO Kbh. 27. maj 1621, orig. i O.S. E 555 SRA.

Konungens söner ähre alle 3 här widh Croneborgh och willia sigh här mäst förhålla, till dess konungen kommer igen [29].

Widh Kiöpenhamn liggia 3 schöne örlige schiep, som schole vt. De hafua mycket prouiant och krigz munition inne. Huartdere förer 36 stycker, och på huart schiep ähr 100 soldater och 120 båtzmän. Men huart de schola, ähr omöijeligit att kunna förnimma. Capteinerne sielfue wete det icke, ty här ähr sådan ordningh, att när några schiep vtsändas, gifz capteinerne breff medh, huilcket de vthij sine båtzmäns närwaro, när de till den ort komma, som dem befalt ähr, vpbryta schole; och då warde de först förnimmandes, huart deras rese schall giella. En part mena, doch effter gässninger, att för:ne schiep schola möta de danschee ostindischee farerna och dem medh folck och prouiant förfrischa [30]; ändoch här inge tijender ähre, huar be:te ostindische schiep schulle wara, antingen dem haf*uer* gådt illa eller wäll [31]; öfuer huilcket de här storligen förvndra.

Tullenärerne haf*uer* jagh öfuerantwardat cammeråds breff [32]. [n]Så låfua de att willia giöra migh bijståndh, när E: k: m:tt migh nådigest befaler något här att vpkiöpa. Och när något schiep kommer, som sill innehafuer, wille de giöra migh biståndh, som det woro för dem sielfue[n]. Och der man hafuer rede peninger, mene de [o]här[o], att man skall få lästen om 60 richzdal*er* [p]in specie, huilcket ähr 5 richzdal*er* tönnan[p].

Jagh hafuer och här talt medh några danschee kiöpmän om sill. Men här ähr ingen, som [q]på sådan condition medh migh handla will, att

n 2 i st.: Så hafua de wäll vtlåfuat att willia stå migh by vthij huadh måtto de kunna.
o ikke i 1
p 2 i st.: thet ähr otta dal*er* och 4 öre tunnan swänskt mynt
q 2 i st.: will på något annat sätt lefuerere, vthan de få strax fulle peninger derföre.

29. Chr IV ankom til Kbh. fra Steinburg i Holsten 6. juni. Schlegel, *Saml. II,1* s. 57.
30. Kaptajn Maurits Printz foretog, dog uvist hvornår, en sejlads ind under England for at skaffe efterretninger om kongens ostindienfarere. Rentem. regnsk. 1622–23 udgift f. 24. Om formålet med de to andre skibe, Sorte Rytters og Havhestens rejse, se herunder s. 94 og 96 samt nr. 3 n. 4.
31. Om Ove Gedde-ekspeditionens hjemkomst, se herunder s. 206 og nr. 38 n. 6.
32. Kammerrådet havde i skrivelse af 9. april 1621 anmodet tolderne Morten Jensen og Hans Meckelborg om at være AS behjælpelig med at opkøbe nogle læster sild og andet til GA til bedste pris. Kamm. reg. f. 74 KA.

de henne någorstädes föra schulle, vthan wille hafua rede peninger hemme hoss sigh[q]. Och sedan må jagh sielff föra henne, huart jagh will.

Saltedt ähr här mechte dyrt. Hollenderne begära för en läst om 18 t*un*nor grådt, grofft och ledt salt 24 richzdal*e*r.

Om E: k: m:tt nådigest täckes att .... sende migh några peninger att gifua dem på handen, som jagh om sillan [r]medh någon hollendere[r] medh handlandes warder; elliest ähr fåfängt att tala der något om. [s]Jagh kan inthet förnimma, att konungen här i Danm*arch* schulle hafua någon correspondentia medh konungen i Pålandh [33]; icke heller att här någon ifrån Pålandh schulle liggia, som här om några saker förfara schulle. Ty här ähr inthet gådt att få något hemliget att förnimma[s].

Och befaler jagh [t]E: k: m:tt[t] nu här medh och altidh vthij Gudz alzmechtiges milde bescherm till långwarigh lifzundhet [u]samt ett lyckesampt, roligit och långwarigt regemente[u], och migh vthij [v]E: k: m:tz kongelige[v] gunst och [x]nåde vnderdånligen och ödmiukeligen[x].

Aff Helsingör den 5. may åhr 1621.

[y]E: k: m:tz altidh vnderdånige
och ödmiuke[y] tienere
så länge jagh lef*uer*
Anders Swensson Wast:is

r ikke i 1
s ikke i 2
t 2 i st.: E: h:tt
u ikke i 2
v 2 i st.: E: h:ttz
x 2 i st.: gode benegenhet ganske ödmiukeligen och tienstligen.
y 2 i st.: E: h:tz altidh ödmiuke och gansche tienstuillige

33. Nogen polsk-dansk alliance kom ikke i stand, hverken da eller siden. Den danske regering fandt det mest fordelagtigt at holde sig neutral i det polsk-svenske opgør.

2 12. maj 1621

[e]*1. Til Gustav II Adolf*
[e]*2. Til Axel Oxenstierna*

Så mycket migh möijeligit ähr, hafuer jagh migh beflitadt att bekomma några wisse tijender. Men ganschc fåh finner jagh, som stämma medh deras taahl öfuerens, huilcket migh mycket quällier, när jagh schall E: k: m:tt tilschrifua. Jagh hafuer nu schrefuit till mine wänner vthij Engelandh och Hollandh, att de migh altidh några wisse tijender medele wille, [a]för huilcket jagh hafuer låfuat att willia dem contentere[a]. Jagh hafuer slagit widt omkringh hoss några [b]här[b] och ment att bringa dem der till, att de förfara schulle om konungens schiep och capteiner sampt annatt, som vthij mitt medgifne memorial förmäles. Men ingen fördrister sigh der effter något att fråga, föregifuandes, att dem warder strax frågat, till huadh ende de sådant giöra. Och nu, så länge konungen ähr vthe, fins här gansche fåh, som om sådant något wete. De, som här medh de vnge fursterne ähre, kan man inthet [c]komma vthij något synnerligit vmgänge medh, som enom schulle kunna något sanfärdigt berätta[c].

Här vthij mit härbärge ligger den yngste hertigens cammer juncker till gäst, benemdt Vincent Stensen, medh huilcken jagh esomofftast discurerer, menandes att förnimma något af honom. Men om huadh jagh honom frågar, säger han sigh inthet afwete. Jagh hafuer här handlat medh min wärdh, Ippe Watzer benemdt, en hollendere, att han schall granneligen vtfråga, huadh här i landet passerer. Och effter han ähr en edsworen wndersåthe, kan han mycket mer förnimma än den, som främmadt ähr. Han begärer derföre något timber af E: k: m:tt widh Elfzborgh, [d]och att E: k: m:tt nådigest täcktes påläggia ståthållaren[d], att bönderne måtte huggat och förat neder till stranden. Så will han sielff låtha tagat dedan. [e]Jagh hafuer på E: k: m:tz nådige behagh någorlunda förtröstadt honom der vppå, så frampt han

a ikke i 2
b ikke i 1
c 2 i st.: synnerligen af förfara.
d ikke i 2
e ikke i 2

elliest kan något vträtta, som kan wara E: k: m:tt till nådigt behagh[e]. Ähr jagh förthenschuldh på thet vnderdånligeste begärandes att förnimma här vthinnan E: k: m:tz nådige willie.

Konungen här ähr nu vthij en stadh, [f]som han hafuer[f], 4 mil ifrån Hamborgh, benemdt Hitzhowen. Der schall alt krigzfolcket församlas, som vthur Danmarch kommit ähr. Belangandes nampnen på konungens officerer, så ähr migh om desse effter:ne berättadt, att för h: m:tz lifhana ähr ryttemestere, en benemdt Wolff Bucholt, han ähr och hofmarschalch. Samma fhana ähr 500 starch, 300 ifrån Jutlandh och 200 ifrån Schåne. Vnder samma fhana ähr leutenant Jörgen Vrne, [g]han ähr och hoffjuncher[g]. Christoffer Vlfelt ähr ryttemestere för skånesche ryttere [h]fhanan[h]. Berent Geist ähr öfuerste öfuer 500 hester och Marcus Pens och för så många. Öfuerste Helmstäther hafuer 3.000 [i]man till foot[i] vnder sitt commendement; han ähr en bruntzwijker. Christoffer Stenssen ähr captein öfuer 235 man till foot; [j]han ähr denne förb:te cammer junckers broder[j] [1].

Ifrån Holstein hafuer konungen affärdigat ett sendebudh till käijseren, [k]man menar[k] om holstener lhän. Hans nampn ähr Sigwardt Pogwisch, han ähr en holsteiner och rådh der sammastädes [2].

Ett sendebudh ähr och kommit ifrån konungen i Bohemen till h:

f ikke i 2
g ikke i 2
h ikke i 1
i 2 i st.: soldater
j ikke i 2
k ikke i 1

1. Om den kgl. danske krigsledelse, se ASs udførligere liste herunder s. 115 ff.
2. Sigvard Pogwisch sendtes til Wien med skrivelse til kejseren af Steinburg 11. maj 1621 (A u s l. R e g. f. 325 f) og med nye instrukser til det i Wien tilstedeværende danske gesandtskab. Dette var blevet afsendt som resultat af Segeberg-fyrstemødet i marts 1621. Gesandtskabet havde i skarpe vendinger og under trussel om fare for udenlandske magters indgriben bebrejdet kejseren aktlysningen af Frederik V og besættelsen af Pfalz. Det havde yderligere opfordret kejseren til at afruste og til at sørge for, at de spanske tropper førtes tilbage fra Pfalz til Nederlandene. Forud for Pogwischs sendelse var Chr IV blevet klar over umuligheden af at få aktiv hjælp til generobringen af Pfalz fra England, Kursachsen, Den nedresachsiske Kreds og Unionen, hvorfor han for denne gang opgav tanken om krig med kejseren og Ligaen. I omtalte brev af 11. maj trak han derfor i land, bad blot i almindelige vendinger kejseren om at bevare freden og bedyrede sin egen fredsvilje. Jvf. iøvrigt T h. C h r. s. 47 ff; S c h ä f e r s. 390 f; *Theatr. Europ.* s. 555 ff.

m:tt. Man kan inthet förnimma, huadh dess wärff ähr [3]. [l]Här sägs, att konungen i Bohemen schall få sitt landh igen, men Bohemen talas inthet om. Man hafuer och[l], att Lybek och Hamborgh schulle hemligen hafua förschickat konungen i Danm*arch* en stor somma peninger till detta kriget [4].

I gåår kom här ett schiep förby ifrån Kiöpenhamn, som hade twå kostelige hester inne, som konungen hade sendt grefue Mauritz vthij Hollandh till en förähringh [5]. Den ene war kastanie brun och den andre något liusare. [m]Till huar hest war ett täckie, på huilcke tw täcken en mestere medh 4 mesterswänner ett helt åhr altidh arbetadt hade[m], så att huar hest medh sitt tilbehör ähr wärderat för 50.000 rickzdaler. Detta förvthan war der och ett schrin, vthij huilcket [n]war[n] några kostelige saker, som grefue Mauritz hafua schulle.

Här berättas för saningh, att konungen hafuer schrefuit ertzhertigen af Brabant till, att de dynkerker ingelunda schulle sigh fördriste några schiep på konungens strömar i Danm*arch* att antaste, wara sigh af huadh nation de helst wara kunde. Och huar sådant schiedde, schulle konungen derom giöra annat till saken [6].

De 3 schiepen, som jagh senest om förmälte, huilcke, man mente, schulle emot ostindische farerne, sägs nu, att de schola förhålla sigh vthmedh Norwägen, att inge schiep må af några siö röfuere på den sidan blifua antastade [7].

Man hafuer ifrån Hollandh, att der åther på nytt ähre insatte för

l 2 i st.: Man säger här
m ikke i 2 (uden tvivl faldet ud ved forglemmelse).
n 2 i st.: schulle och wara

3. O. 1. maj ankom et bud med breve af Haag 19. og 22. april 1621 fra Frederik V med opfordring til Chr IV om hjælp til Pfalz' generobring. Chr IV måtte med beklagelse svare afvisende i skrivelse af Kbh. 2. maj 1621. Begrundelsen var ikke blot, at Den nedresachsiske Kreds' fyrster og stænder nu ikke ville være med, men også, at der var liden hjælp at formode fra Storbritannien. Ausl. Reg. f. 321 f.
4. Dette er utvivlsomt et ubegrundet rygte.
5. Chr IV havde 19. april 1621 givet Maurits af Oranje besked om foræringen. Ausl. Reg. f. 312 f. Denne takkede i brev af Haag 5. juni. Orig. i Nederlandene A I 1.
6. Herom gav Chr IV ærkehertug Albrecht af Østrig besked i skrivelse af Kbh. 26. april 1621, der skulle overleveres af kongens agent i Haag, Adrian Strick. Ausl. Reg. f. 316 f; Peter Isacsz til AO Kbh. 29. april 1621, orig. i O. S. E 689 SRA; Slange s. 454.
7. Jvf. herunder s. 96.

förräderij 3 af de förnemste herrer vthij landet, som ähr min her von Amelandt och min her von Vpdam. Den tredie wet man här än inthet nampn vppå. °Domen öfuer de 3 förrädere, som nu nyligen vthij Hagen executerede ähre [8], sender jagh här medh E: k: m:tt tilhanda; såsom och den proposition, som ertz hertigens sendebudh vthij Hagen proponerat hafuer° [9].

För twå dagar sedan war her Christian Frijs här. Han befalte tullenererne att giöre migh troligit biståndh, om huadh jagh af dem på E: k: m:tz wägne någ*ot* schulle anmoda; såsom och, att de ingelunda schulle tilfoga E: k: m:tz vndersåter något, huar af de schulle kunna hafua orsach sigh öfuer dem att beklaga. Huilcket de nogsampt låfuade att effterkomma. Och sade både cantzeleren och de derhoss, att E: k: m:tt giör mycket wäll dervthij, att en E: k: m:tz tienere må altidh liggia här, Pså länge schiepen gåP, på det att icke i medler tidh någon osanfärdigh berättelsse för E: k: m:t komma schulle.

Aff Helsingör den 12. may åhr 1621.

3 19. maj 1621

1. Til Axel Oxenstierna
2. Til Gustav II Adolf

Vthij denne wekan ähr här inthet synnerligit förefallit, allenest förseende af tw hollensche schiep, som vthij Norwägen ähre till prijs tagne

o ikke i 2
p ikke i 1

8. De tre skyldige i forrædderiet, amtmanden Jakob Mom, adelsmanden fra Geldern Elbert v. Botbergen og schouten i Kuik, der havde forsøgt at spille byen Tiel i ærkehertug Albrechts hænder, blev halshugget i Haag 17. april. Arend III,3 s. 552 ff; K. Th. Wenzelburger, *Geschichte der Niederlande, 1886* s. 877.
9. Regenterne over de sydlige Nederlande, ærkehertugparret Albrecht og Isabella, sendte i marts 1621 deres kansler Pecchius til Haag for at proponere fortsat fred imod en forening af alle dele og medlemmer af Nederlandene under ét hoved, nemlig ærkehertugparrets. Gen.st., der ganske vist ikke var ivrige efter krigens genoptagelse, afslog dog eftertrykkeligt dette. Arend III,3 s. 560 ff; Aitzema s. 81 f; Klopp II s. 51 ff. Jvf. Jacob Ulfeldts vel informerede relation herom til Chr IV Haag 9. april 1621, orig. i Nederlandene A II 9.

och hijt förde för något ekewärck, som de emot konungens förbudh inlastadt hade. Vthij det ene schiepet war 6 tolfter ekebielcker, och i det andre 4 tolfter. Derföre måste de nu mista både schiep och godz, medh mindre de synnerligen åtniuta konungens gunst och nåde [1].

Förledne mondagh sendes en stor somma peninger till konungen, man säger af 100.000 rickzdaler [2]. Och i tijssdagz [3] ähre tw af de 3 schiepen, som jagh för om förmält hafuer, här vtlupne och schola sigh wist förhålla vth medh norrische sidan, som tilförne sagt ähr. Det tredie schall innan fåh dagar effter komma. Öfuer desse ähr admiral en dansch adelssman benemdt Hindrich Windt, hafuer tilförne tient till siös både vthij Spanien och Hollandh. På hans schiep ähr captein Johan Mårtensson, tullenärens Mårten Jönssons son här i Helsingör. På detta schiepet ähr 36 metalle stycker, och schiepet hether de Swarte Reuter. Det andre hether Hafhesten, der vpå ähr captein Jörgen Windt; han ähr förb:te admirals broder. Migh war wäll för berättadt, att på detta schulle och komma 36 stycker, men der ähr inthet mer än 18 [4]. På det tredie ähr captein Claes von Bysen, en tysk, hafuer tient konungen här i 3 åhr [5].

1. Det gjorde de ikke. 4. juli 1621 gav Chr IV i hvert fald kansleren besked om at lade skibene losse egetømmeret ved »dagelycke«. *Egh. Br.* s. 219; jvf. *Egh. Br. III* s. 439.
2. Det drejer sig muligvis om de penge til krigsforberedelser og soldateraflønning, hvorpå rigsrådet udstedte gældsbrev til enkedronning Sofie. Jvf. *Egh. Br.* s. 202 og 207; Schlegel, *Saml. II,1* s. 55; Erslev s. 309.
3. 15. maj.
4. Ved instruks af ca. 30. april 1621 fik skibshøvedsmand Henrik Vind til Grundet ordre om tilkommende sommer på kongens strømme i Vester- og Nordsøen med 2 skibe, Sorte Rytter og Havhesten, at opspore og bemægtige sig fribyttere og dynkerkere, der foretog sig noget ulovligt. Instruksen måtte ikke åbnes, før han havde passeret Lindesnes. Ved samme tid fik han instruks for en rejse samme sommer under Rusland ved Malmis, Kildin og de steder, hvor kongen på Norges krones vegne allerede tilholder sig nogen ret og rettighed. Formålet var at bemægtige sig de handlende og købmænd, der ikke havde kongens bevilling til at bruge købmandskab dér, og siden føre dem til Kbh. *KBB 1621–23* s. 97 f. Jvf. Slange s. 454. At Havhesten var det andet skib, ses af ASs rulle herunder s. 120 og af udbetalinger fra klædekammeret til rejsen på disse to skibe 5. maj 1621. Kongens klædekammer 1621–22 udgift f. 10. Om skibenes hjemkomst, se herunder s. 132.
5. Noget tredie skib synes ikke at have deltaget. I instruksen (n. 4) nævnes kun 2, og i brev af 22. jan. 1622 klagede tsaren til Chr IV over, at 2 danske krigsskibe havde ødelagt et købmandsskib ved Kildin. Šče-

(fortsættes s. 97)

I desse dagar hafuer jagh hafft mycket att beställa medh något salt och wijn, som war sendt ifrån Holland till mester Willem i Finspångh medh en schippere, benemdt Johaan Ariensen Cluijt. Detta godzet schulle hafua warit sendt medh Berent Hindrichson von Sardam, som för en monedt sedan ähr här igenom lupin. Men på hans schiep war 40 man frantzoser, som mester Willem bestält hade till arbetes folck widh Finspångh. Derföre wille kiöpmannen saltedh den vppå inthet inlasta, att det af derass trampande icke schulle fördärfuas. Samma schieppere hafuer hafft rätte certificatzet hoss sigh, huilcket och schulle lyda på detta saltedt och wijnedt, som effter kom. Och effter han det här icke effter sigh lefft hade, wille de, att denne schiepperen samma salt och wijn förtolla schulle. Men omsider medh stor möda hafuer jagh dem der till bracht, att de hafua tagit min wärdh till borgen för samma godz, till dess förb:te skieppere kommer tilbaka medh beschedh, att godzet hörer mester Willem till. Och der h: k: m:tz nådige willie ähr, det jagh något länge här fortöfua schall, och flere sådane irringer kunde förekomma, woro det nödigt, om h: k: m:tt så nådigest täcktes, att jagh hade en synnerligh fulmacht att wijsa dem, på det de sedan medh min tilsäijelsse på h: k: m:tz wägne måtte sigh låtha åtnöija, så att schiepen icke blefue vpphåldne och i derass resor förhindrede. Ty vthan någon synnerligh fulmacht der vpå vptaga de migh inthet i löffte för något. [a]Huadh nu h: k: m:tt och E: h:tt härvthinnan täckies giöre, låther jagh vthij E: h:tz höguijse betänckiende[a].

De stå och fast vppå att willia hafua beedigte certificatzier, föregifuandes, att ingen må här af landet något godz vtföre, medh mindre han måste swärie medh tw vprächte finger, att godzet hörer honom till, och ingen annan hafuer der någon part vthij. Huar till jagh dem sålunda swarade, att när en edsworin borgere en gångh sin borgere edh på rådstufuan giordt hade, schulle det icke wara nödigt, det han sedan schulle huar gångh swärie, när han något godz vthsende wille.

a ikke i 2

(fortsat fra s. 96)
b a č e v, *D. A.* s. 192. Dette tredie skib er sikkert Gribben, der sendtes ud for at ligge i Storebælt. Jvf. herunder s. 120 n. *o*. Dette skulle dog ifølge AS have haft Peter Kiel (= Kjeldsen) som kaptajn, hvilket passer med oplysningen om dennes vistnok tidligere tilstedeværelse i Storebælt i instruks for Sten Villumsen af Kbh. 30. aug. 1621. *KBB 1621–23* s. 161.

Huar på de migh swarade, att thet ähr så brukligit hoss dem, huilcket doch inthet ähr, effter som jagh af andre förfarit hafuer [6].

Aff Helsingör den 19. may åhr 1621.

4 26. maj 1621

1. Til Axel Oxenstierna
2. Til Gustav II Adolf

Vthij denne wekan hafuer jagh ifrån ingen ort några synnerlige tijender kunnit förnimma, effter än på ingen side något vptogh schiedt ähr.

Konungen här ligger ännu vthij Holstein och kring om Hamborgh medh sitt krigzfolck. Man kan inthet förnimma, huadh han i sinnet hafuer. Här [a]begynnes[a] nu mycket att talas om bispen af Bremen, det konungen schulle wela hempnas det spått, som grefuen af Oldenborgz syster wederfarit ähr, så frampt bispen af Bremen elliest icke will taga henne till echte. Och synes att gå mäst der vpå vth, att konungen will hafua bischopzdömet åth en sin son [1]. Detta thaal ähr nu nyligen vthspridt. Tilförende mente man, de woro wäll förlijchte. Och effter konungens folck, som i Tyschlandh wärfuat ähr, kom*m*er alt

a ikke i 2

6. Den danske regering havde fra 1618 flere gange besværet sig hos den svenske regering over, at de svenske misbrugte deres toldfrihed i Sundet. De udgav fremmede købmænds gods for svensk for at undgå told. Derfor var man fra dansk side begyndt at kræve beedigede certifikater om, at det gods, som svenske førte gennem Sundet, virkelig var svensk og købt for svenske penge. Trods klager fra svensk side over certifikaterne fastholdt den danske regering, at de krævedes med fuld ret. Der skete nemlig fortsat bedragerier, og man kunne, modsat den svenske regering, ikke se, at de voldte købmændene besvær. *DNT III* s. 343 f, 559 ff.

1. Chr IV brugte rigtignok striden mellem Anton Günther af Oldenburg og ærkebispen af Bremen som påtrykningsmiddel over for ærkebispen for at få sin søn, hertug Frederik, valgt som koadjutor i Bremen. Striden bundede i et løfte fra 1600, som ærkebispen havde givet om at ægte Anton Günthers søster, Anna Sofie. Da Johan Frederik siden ikke agtede at opfylde sit løfte og ikke ville skaffe oldenburghertugen »Genugthuung«, kom det til en strid, hvor GA tog ærkebispens og Chr IV Anton Günthers parti. Chr IV lovede først at forholde sig neutral i oldenburghertugens proces mod ærkebispen, da denne omsider ved traktaten af 3. sept. 1621 med Chr IV gik endeligt med til valget af hertug Frederik som koadjutor. *DNT III* s. 435 ff; Slange-Schlegel s. 95 ff og 145; Thyr. s. 259 ff.

hijt neder emot Hamborgh [2], synes det wara lijcht, att han inthet hafuer achtadt sigh åth Böhmin. Och elliest sägz här, att konungen i Böhmin schall sitt landh Paltz och förra grad igen bekomma.

Ifrån Hollandh höres inthet annat, vthan mandater ähre vtgångne, att ingen schieppere schall sigh fördriste der ifrån att vtsegle vthan confoierschiep; och der något schiep blifuer tagit, som icke hafuer blefuit hoss örlige schiepen, som dem confoiera schulle, måste schiepperen, som der vpå ähr, sigh sielff ransonera.

Ifrån Cöningzbärgen hafuer man, att de polensche commissarier liggia der änu stilla; och ähr än inthet kommit till någon fulkommeligh endschap emellan churfursten och dem. Och ähr migh berättadt, att de slå churfursten några hårde conditioner före, om han elliest lhänet bekomma schall, huilcke han inthet will eller kan vndergå. Nembligen, att konungen i Pålandh schall hafua macht att insättia sådane officerer och befalningz män vthij Prijssen, som han will, huilcke och honom schola wara medh edh förbundne. Men churfursten schall der till hafua swarat, det han lhänet ingelunda på någåt annat sätt vndfåh will, än som hans salige herfader det för honom hafft hafuer, och att han will sättia sådana befalningzmän vthij landet, som honom synes godt wara, och de der honom schola wara medh edh förobligerede. Man menar här, att de schola komma till en godh förlijkningh [3]. Ty aff vthwärtes affecter emellan offtb:te churfurste och commissarier synes dagligen mer och mer att vpwäxa bätter correspondentz och wänschap, och ähre de nu icke när så hefftige emot huarandre som i förstonde. Men effter som migh berättadt ähr, schole lijckwäll desse effter:ne och förnemeste herrar vthij Preijsen hafua sworit konungen i Pålandh, som ähr: her Fredrich, frijherre von Dona, landz hoffmestere och regementz rådh; her Hans Fredrich, erbtruchs och frijherre till Walchborgh, burch graff och regementz rådh vthij Cöningzbärgen; Morten von Wallenroot, cantzler; *N.* Kreijts, öfuerste mar-

2. Chr IV havde trukket en stor del af sine tropper sammen omkring Ütersen og Wandsbeck lige ved Hamburg. Formålet hermed var at få Hamburg til at aflægge sædvanlig hyldning til fyrstehuset Holsten og anerkende dettes overhøjhed over byen. Aitzema til Gen.st. Hamburg 16. og 23. maj 1621, orig. i LHD 6025 ARH; *DNT III* s. 424 ff; Fleischfresser s. 19 f; Loose s. 18 f; Emanuel Agenna til AO Kbh. 2. juni 1621, orig. i O. S. E 555 SRA.

3. Det lykkedes Georg Wilhelm at få lenet på samme betingelser som sine to forgængere, Joachim Friedrich og Johann Sigismund. Koser s. 390, jvf. s. s t. s. 339; jvf. ligeledes nr. 1 n. 27.

schalch. Det konungen i Pålandh schulle wela gifua sin dåtter till den yngeste Sigismundus, margraff von Brandeborgh, och han schulle sedan lhänedt behålla, som jagh för om förmält hafuer, ähr migh nu här om fast annorledes berättadt, som och synes wara lijkare; nembligen, att de preijsische ständer hafua begärat den yngste sonen af Brandeborgh till churfurste.

Vthij denne wekan ähr här try konungens schiep vtlupne, som schola på hualfischerij. På det förste ähr 80 båtzmän medh 16 biscaier och 16 stycker. På det andra ähr 46 båtzmän medh 10 biscaier och 8 stycker vppå. På det tredie 26 båtzmän, 6 biscaier och inge stycker. Desse biscaier låther konungen genom en hollendere benemdt Johan Bram åhrligen hempte ifrån Biscaien, fordij de kunna mycket bätter medh hualfischefänget omgåås än någon annan nation. I förledne åhr finge de mer thraan, än de hade tunnor eller åhmer till; nu hafua de medh sigh 1.400 åhmer [4].

I gåår rychte de vnge fursterne här ifrån till Kiöpenhamn till herredagen, huilcken öfuer morgon schall begynnas. Och mena wäll somlige, att konungen kommer sielf dijt medh [5]. I morgon, om Gudh täckies, begifuer jagh migh dijt, och menar migh der mäst förhålla, till dess herredagen ähr öfuer, [b]medh mindre E: k: m:tt i medler tidh migh något annat nådigest täcktes att vpåläggia[b].

[c]Om h: k: m:tz nådige willie ähr, det jagh öfuer de twå månader (som jagh tärepeninger till bekommit hafuer) här förtöfua schall, beder jagh vthij all ödmiuckhet, det E: h:tt hoss h: k: m:tt wille wara migh en gunstigh befördrere, att jagh till den tiden kan blifua försörgdh medh några flere tärepeninger; förmodandes här vpå E: h:tz gunstige och benegne swar. Och innan jagh det ifrån E: h:tt bekomma kan, schola desse 2 månader alt wara förbij[c].

Aff Helsingör den 26. may åhr 1621.

b ikke i 1
c ikke i 2

4. Det drejede sig om orlogsskibet Trost og om de 2 skibe, Hvide Løve og Røde Løve, som vistnok er identisk med 2 af kongen i Holland netop opkøbte hollandske fløjter. Målet var Spitsbergen. Johan Braem havde til dette togt i Biskayen antaget i alt 29 mand. Der var også netop blevet opkøbt 1.500 tranfade i Amsterdam. Dalgård s. 118 ff. Om skibene og deres hjemkomst, se iøvrigt herunder s. 119 f og 131 f, desuden nr. 14 n. 9.
5. Rettertinget varede fra 27. maj til 23. juni. Erslev s. 315. Chr IV selv

(fortsættes s. 101)

5 2. juni 1621

[e]1. Til Axel Oxenstierna
[e]2. Til Gustav II Adolf

Nästförledne mondagh, som war den 28. may, kom migh ett h: k: m:tz breff tilhanda, som war konungen i Danm*arch* tilschrifuit [1], medh huilcket jagh begaff migh strax hijt till Kiöpenhamn och det her Christian Frijs öfuerantwardade. Huilket och strax andre dagen der effter medh en synnerligh post blef till h: k: m:tt, som änu ähr vthij Holstein, förschickat.

Och förmenar man här wist, det h: m:tt kommer sielff hijt till herredagen; huilket många åstunda för wichtige saker schull, som inthet kunna slitas vthan h: m:tz närwarelsse, till huilkens hemkomst och många saker blifua vpsatte.

Jagh kan och inthet förnimma denne herredagen på något annat vtgå än rättegångzsaker [2]. Ähr ey heller än några andre saker förehafde; fördy huart annat åhr [3] pläga här sådana samquäm hållas, att adelen och andre, som några tuistige saker hafua, måge dem här deste bättre, vthij konungens och rikzens rådz bijsittiande, medh huar

(fortsat fra s. 100)
var ifølge sin skrivekalender kun tilstede i Kbh. fra 6. til 10. juni. Schlegel, *Saml. II,1* s. 57.

1. Sandsynligvis: GA til Chr IV Sth. 12. maj 1621, orig. i Sverige A I 8. Brevet var et svar på Chr IVs klage af Fr.borg 13. april 1621 over, at en svensk brevdrager imod Stettinforbundet uden pas var passeret forbi Kbh., og at svenske orlogsskibe imod hans og rigets højhed uden forudgående tilbørlig ansøgning og lejde for kort tid siden havde befundet sig på danske farvande. GA mente, at den pågrebne brevdrager var en af hans ordinære postbude mellem den svenske grænse og Tyskland, og at han var forsynet med hans postvåben og hans tjener i Hamburg, Leonard v. Sorgens pas, hvilket også i fremtiden skulle ske. GA erklærede sig uvidende om, at svenske orlogsskibe havde været på danske farvande, endsige, at de skulle være sendt derhen uden lejde. Jvf. Hallenberg V s. 5 f.
2. Her var AS galt underrettet. Herredagen prægedes af en hård debat mellem Chr IV og rigsrådet om fortsat troppehjælp til kongens Bremen-politik, hvad rådet kun nølende gik med til at give. Til gengæld forlangte det bl. a., at det svenske postproblem (jvf. herunder s. 135 f og nr. 14 n. 23) og de svenske krænkelser af det danske dominium maris Baltici (jvf. n. 1) skulle henvises til et kommende grænsemøde. Erslev s. 317 ff.
3. Herredage afholdtes sædvanligvis hvert år, dog med flere undtagelser. Jvf. Erslev III s. 578 f.

andre vtföre. Här ähr otta af rikzens rådh och förwäntes än flere till [4]. [a]Adelssmän ähr här en mächte hoop[a].

Man hafuer här tijender ifrån Dansich, det turken vthij nest förledne aprilis schall wara vthij Podolien infallen och konungen i Pålandh 20.000 man afslagit [5]; och att alt krigzfolcket, som omkringh Dansich och annorstädes der i landet legat hafuer, ähr nu vpfordrat och ähr på wägen åth Podolien. Man berättar och här, det konungen schall hafua tilsagt churfursten af Brandeborgh lhänedt. Och der emot schall bemälte churfurste hafua lofuat att willia hålla på sin egen vmkostnadh emot turcken 1.000 man till foot och 400 hester. Och så snart han medh samma folck comparerade, schulle honom lhänedt öfuerantwardas. Huru här om i saningh ähr, gifuer tiden medh [6].

Här talas mycket om konungens krigzfolck [b]och schiepzvtredningh[b] vthij Swärige, och synnerligen iblandh adelsspersoner, af huilke här vthij mit härbärge ligger en heel hoop. [c]Och ähr här husedt altidt fult medh andra adelssmän, som dem besökie[c]. De hålla wist derföre, att h: k: m:tt hafuer 30.000 man så ståteligit folck, som i långan tidh icke hafuer warit i Swärige; och säga, att det hade icke warit godt för de dansche, om [d]sådant folck hade waritt i Swärige, när feijgden war[d] [7]. Här går och stort roop om 24 ståthelige schiep, som h: k: m:tt schall hafua färdige på strömen för Stocholm liggiandes.

Och ähr alment thaal, det h: m:tt schall hafua giordt sitt anslagh på Riga. Och warder af allom sagt, det h: m:tt aldrigh kunde taga någon bättre tidh der till än som nu; helstmedan konungen i Pålandh ähr så af turken beengstiget och elliest weet, att der han icke goduilligen vplåther churfursten lhänedt, det han då på denne sidan icke allenest hafuer h: k: m:tt i Swärige till fijende, vthan och jämwäll

a ikke i 2
b ikke i 1
c ikke i 2
d 2 i st.: E: k: m:tz salige herfader hade hafft sådant folck för Calmar i feygdetiden.

4. Alle råder var ifølge Herredagsdombog 1621, bd. 27 til stede ved rettertinget. Jvf. Erslev s. 315. Anders Sincklar rejste dog først fra Helsingør til Kbh. 31. maj, hjemkommen fra sit gesandtskab til England. Helsingør byfogedregnsk. 1620–27, 100 b RA.
5. Det var heller ikke tilfældet. Jvf. nr. 1 n. 19.
6. Falsk rygte.
7. Fejden var Kalmarkrigen 1611–13.

konungen i Danmarck. Och så mycket jagh här än hafuer kunnit förnimma, ähre de pålackerne slätt inthet godhe.

Förledne tijssdagh, som war den 29. may, kom rickzens cantzler Jacob Vlfelt hijt till Kiöpenhamn ifrån konungen, hafuandes der först aflagt sin legation [8]. Och nu förledne torssdagh, som war den 31. may, giorde han här sin relation för rikzens rådh, huadh han vthij Hollandh förrättadt hade. Och menar man här förwist, att emellan konungen och Staterne schall wara vprättadt ett nytt [e]aliants och euigt warande[e] förbundh [9]; doch så, att de potentater, repupliquer och Henssestäder, som medh Staterne tilförne förbundne warit hafua, schola och nu medh wara vthij samma förbundh inslutne [10]. [f]Man warder vthan tuifuell nu snart saningen derom förnimmandes[f].

[g]Om E: k: m:tz nådige behagh ähr, det jagh länger här förtöfua schall, beder jagh E: k: m:tt vthij all vnderdånighet om några täre peninger. Ty de tuå monader, till huilke jagh peninger bekom, ähre nu snart förby[g].

Aff Kiöpenhamn den 2. juny åhr 1621.

På timan, som jagh hade lychtat schrifua, bekom jagh tränne breff tillijka ifrån Louys deGeer i Amsterdam, det han, effter h: k: m:tz nådige befalningh, hade bestält några schiep till h: k: m:tz tienst [11],

e ikke i 1
f ikke i 2
g ikke i 1

8. Jacob Ulfeldt opholdt sig kun en nat på Steinburg på vej fra Haag til Kbh. Robert Anstruther til Dudley Carleton Hamburg 2. juni 1621, orig. i S. P. Holland 84,100 f. 126 PRO.
9. Jacob Ulfeldt havde 4. maj 1621 i Haag afsluttet en evigtvarende venskabstraktat mellem Gen.st. og Danmark-Norge, der aldrig fra dansk side ratificeredes. Man lovede ikke at støtte hinandens fjender eller skade hinanden. Gen.st. forsikrede, at deres forbund med Sverige og Hansestæderne ikke skulle komme til at skade den danske krones rettigheder, højheder og regalier i Østersøen, Det baltiske Hav eller Nordsøen. *DNT III* s. 402 ff; Thyr. s. 275. Nogen sammenfattende skriftlig relation over sendelsens forløb er ikke bevaret.
10. Dette er ikke rigtigt. Gen.st. fik tværtimod i traktaten (§ 7) indført en passus om, at denne ikke skulle ophæve eller præjudicere traktater, indgået tidligere af parterne med andre magter. Det skete ikke blot for at berolige Sverige, med hvem man var trådt i alliance i 1614, men også og især for at berolige de Hansestæder, som man havde været i forbund med siden 1613 og 1616. Jvf. *DNT III* s. 405; Arend III,3 s. 608.
11. Det drejede sig om 20 skibe. GA til Louis de Geer Sth. 15. april 1621, Riksreg. ty. f. 116 SRA.

och att när de komme här i Sundet, schulle jagh handla medh huar schippere om wisse monadz peninger och h: k: m:t derom i synnerhet medh huar och en tilschrifua.

Så rychte jagh strax samma timme hijt till Helsingör, menandes att finna de 3 schippere, som be:te Louys deGeer migh tilsendt hade. Men så snart de woro förtollade och besöchte, ähre de till segels gångne och schola till Dansich. Och effter de hafua sagt vthij mit härbärge, att der komma flere effter, menar jag att fördröija här, till dess jagh förnimmer, om några komma. Och som migh synes, will det gå nästan för långsampt till, om de först schola dijt, de ähre frachtade, och sedan till Swärige. Och effter jagh icke hafuer någon schrifftteligh commission att handla medh dem, ey heller peninger att gifua dem en monadz soldh eller något förvth, schola de näpligen sättia någon tro till, huadh jagh dem föreställer. På det ödmiukeligeste fördenschuldh begärandes, det jagh kunde förnimma, hurulunda jagh migh här vthinnan förhålla schall.

Nu på timan, sedan jagh kom hijt till Helsingör, kom åther en schippere ifrån Hollandh och presenterede sin tienst. Han hafuer ett nytt schiep om 140 läster, och kan föra 16 stycker. Men så snart han förnam, det jagh icke hade peninger att gifua honom på handen, wille han sigh inthet vthij något accord inlåtha. Vthan om h: k: m:tt nådigest täcktes att bruka honom, och jagh kunde hafua beschedh här, när han kommer ifrån Dansich igen, wille han det gärna giöra; men peninger måste der wara hoss. Han will inthet tiena vnder 1.000 hollensche gylden huar monadt, det ähr 625 daler swänsche, så schulle han sigh sielff medh prouiant försörie och aflöna sitt folck; han ähr sielf 12 starch. Dess förvthan will han och wara försäkrat, att der hans schiep något widkommer, det han då må sökia sin betalningh hoss h: k: m:tt. Och sådane conditioner warda de alle begärandes.

6 5. juni 1621

[e] *Til Axel Oxenstierna*

Denne brefuisere Moijses Johansson Judich ähr här berömder för en ståtheligh silckefärgare, såsom hans arbetha nogsampt vthuiser. Han hafuer vthij Hollandh af en, benemd Carl Tijsen, som här i Danmarch ähr principal för alt h: m:tz silcke och kläde wäfuande, warit antagen

vthij hans tienst. Och effter denne för:ne Moijses vthij hastighet hafuer låthit falla några ordh emot be:te Carl Tijsen, ähr han honom derigenom så gram blefuen, det han för honom en annan färgare antagit hafuer, oansedt han denne inthet oähnligit öfuertyga kan. Så aldenstundh offbe:te Moijses sin afschedh effter deras giorde contract och lyffte af Carl Tijsen icke bekomma kan vtan widlöfftighet, hafuer han samma saak vpschutidt till h: m:tz hemkomst och af migh begärat, det jagh medh honom E: h:tt tilschrifua wille, på det han i midler tidh hoss h: k: m:tt, der h: k: m:tt honom behöfde, sin tienst presentere kunde. Så effter migh sanfärdeligen berättadt ähr, det han vthij sin konst schall wara en snell man, hafuer jagh honom min schrifuelse till E: h:tt icke kunnit förwägra, effter jagh wisserligen tror, det hans arbete schall h: k: m:tt nådigest wäll behaga; allenest migh synes rådeligit wara att inthet slutha något wist contract medh honom, för än han här ifrån hafuer sin fulkomligh afschedh. Han warder E: h:tt wäll sielff om sin lägenhet berättandes.

Aff Helsingör den 5. juny 1621.

7 9. juni 1621

[e]*1. Til Axel Oxenstierna*
[e]*2. Til Gustav II Adolf*

Förledne onssdagh kom h: m:tt till Kiöpenhamn. Så kan man lijckwäll än inthet förnimma någodt annat wara framstält än rättegångzsaker [1]. Man menar, det h: m:tt blifuer inthet länge hemma, vthan will innan fåh dagar till Holstein igen [2].

Belangandes det nya vprättade förbundet emellan Danmarck och Hollandh, schall det mäst der vpå vtgå, att Staterne icke wille sigh inmängia vthij de saker emot konungen, som han pretenderer sigh någon rätt till; såsom om Elfuen widh Hamborgh, den han tilegnar sig för sitt egidt och en gammall frijhet, som framfarne konungar i Danm*arch* vthij Lybeck altidh hafft hafua [3].

1. Jvf. dog nr. 5 n. 2.
2. Chr IV afrejste fra Fr.borg 12. juni og ankom til Steinburg 14. juni. S c h l e g e l, *Saml. II,1* s. 57 f.
3. Nogen paragraf om kongens rettigheder over Elben indsattes ikke i trak-

(fortsættes s. 106)

Ytterligere, huadh sigh tildragidt hafuer emellan konungen i Danmarch, bispen af Brehmen och grefuen af Schowenborgh, sender jagh här medh h: k: m:tt och E: h:tt tilhanda [4]. [a]Jagh kan nu inge flere bekomma, effter[a] de ähre än icke vthgångne, vthan liggia alt trychte och färdige vthij cantzlerens cammar (huar ifrån jagh desse bekommit hafuer). Och förwäntes allenest, huadh resolution der will falla, om bispen af Brehmen will blifua widh sitt förra lyffte, och om grefuen af Schowenborgh afstår medh sin furstelige tijtell [5]. Huar och icke, komma samma saker snart vth. Och vthan tuifuell warder konungen der vpå någodt begynnandes, huilcket tiden schall medh gifua.

Här sägz, att konungen hafuer bekommit schrifuelsse ifrån Engelandh, det han inthet wille låtha sigh det behmesche krigedt så mycket angå. Konungen i Engelandh wille wäll så laga, det konungen i Behmen schulle sitt landh vthan någodt krigh eller blodzvtgiutelsse igen bekomma [6]. Och ähr migh af en engelsk man för saningh berättadt, att der det icke medh gode sche kan, schall huar kyrckesochn i Engelandh (huilcke schola wara 52.000) hafua tilsagt konungen att willia på derass egen vmkostnadh hålla konungen i Behmen en bewäpnadh krigzman tilgode, så länge kriget warar, och han dem begärer.

Man hafuer här, att vthij Hagen schall en käijserens sendebudh nyligen wara ankommen. På samma tidh hafuer konungen i Behmen

a 2 i st.: Ändoch

(fortsat fra s. 105)

taten af 4. maj 1621, selv om det blev en følge af den nederlandsk–danske tilnærmelse i 1621, at Chr IV modsat tidligere fik ret frit spillerum for sin aggressive nordtyske politik og dermed også for sin Elb–Weser-politik med sine højhedskrav hér. Jvf. T h. C h r. s. 53 ff.

4. Jvf. den »Wahrhafftige Deduction . . .« om de hidtil mellem Chr IV og ærkebispen af Bremen førte forhandlinger om koadjutoratet, 1621, 4°, trykt hos N o o d t, *Beiträge z. Civil-, Kirchen- und Gelehrten-Geschichte d. Herzogthümer 3. st.* s. 214 ff.
5. Ernst af Schauenburg var i 1619 af kejseren blevet ophøjet i fyrstestanden og havde derpå antaget titel af fyrste af Holsten. Herimod protesterede Chr IV og hertug Frederik III af Gottorp, idet Chr I i 1463 havde købt grevskabet Holsten af Schauenburg. Men først da Chr IV i maj 1621 lod en del af sine tropper indkvartere i grev Ernsts grevskab Pinneberg, begyndte denne at give sig. S c h l e g e l, *Saml. II,1* s. 55, 58 og 60; *DNT III* s. 425: S c h ä f e r s. 393; *Theatr. Europ.* s. 563 f. Jvf. herunder s. 109 f og nr. 8 n. 7.
6. Jacob I lod bl. a. Chr IV dette vide gennem Anders Sincklar, da denne var i England for at afslutte en dansk–engelsk traktat. R u s d o r f s. 353. Jvf. G o l l s. 29.

medh sin dråttningh och grefue Mauritz warit vthij Amsterdam, huilcke vthij hast ähre till Hagen igen vprychte. Alment thaal går, det samma gesant schall hafua macht och tilståndh att insättia konungen i Behmen i sitt förra landh och grad igen, der han elliest will afstå medh den konungzlige tijtell af Behmen och öfuergifua kaijseren den behmesche cronan [7]. Här ähr den, som hafuer hördt af konungens egen mundh, det han aldrigh will öfuergifua huarcken tijtell, crona eller pretention till Behmen, fast han än aldrigh schulle sitt landh igen bekomma [8].

Här ähr thaal vtsprijdt, huadh saningen ähr, kan man än inthet förnimma, att de vnierede furster nu medh aldraförste schulle hafua stämpt ett möthe widh Wolfenbytell hoss hertigen af Bruntzwijk. Man menar, att konungen här i Danm*arch* will och dijt [9]. Somblige säga, det han begynnar afdancka sompt aff sitt krigzfolck.

Ifrån Dansich fulföllia tijenderne, det turcken schall wara mechta starck vthij Pålandh.

I denne wekan hafuer här och warit några schieppere, som derass tienst tillbudit hafua. Men ingen will sigh låtha antaga vthan peninger på handen och stor försäkringh der hoss, huilcket jagh dem vthan h: k: m:tz eller E: h:tz nådige befalningh inthet tilsäga kan.

[b]I desse dagar ähr migh twå fransösche påicker medh några breff och en låda medh böker ifrån Petrus Falchius tilhanda komne, det jagh medh förste schiep till Stocholm schulle dem E: h:tt tilhanda senda. Så aldenstundh man owiss ähr, när några schiep komma, effter vthij Amsterdam inge färdige woro, huar ifrån de mäst komma måtte, hafuer migh tycht rådeligest wara att senda samma påicker till Brådde i Marckeridh, att han dem vpsender medh någon af enspennerne. Och lådan medh bökerne behåller jagh hoss migh till dess något schiep kommer, som jagh henne medhsenda kan.

E: h:tt påminner jagh vthij all ödmiukhet om några tärepeninger. Och tuiflar jagh inthet på E: h:tz gunstige befordran[b].

Aff Helsingör den 9. juny åhr 1621.

b ikke i 2

7. Om Haag-rejsen, se også *CSPV 1621–23* s. 62. Rygtet om tilstedeværelsen af en kejserlig gesandt med en sådan fuldmagt er urigtigt.
8. Dette er utvivlsomt rigtigt. Trods Segeberg-bestræbelsernes fallit og Unionens opløsning fastholdt Frederik V stort set dette skarpe standpunkt. W e d g w o o d s. 148 f.
9. Det kom han ikke. Noget sådant møde ses ikke afholdt.

8 16. juni 1621

e1. Til Gustav II Adolf
e2. Til Axel Oxenstierna

E: k: m:tz nådige schrifuelsse, datered i Stocholm den 27. may, ähr migh den 13. i denne monad vthij Kiöpenhamn tilhanda kommit, lydandes, hurulunda jagh medh de schieppere, som Luis de Gere öfuersender, föraccordere schulle [1]. Och såsom jagh tilförne E: k: m:tt vthij all vnderdånighet hafuer låtidt förnimma, det några alrede igenom Sundet förby passerede ähre, huilcke sigh hafua presentered, men inthet williandes vthij någodt contract ingå, effter jagh icke strax hade peninger att gifua dem på handen, ey heller någon schrifftteligh befalningh medh dem att accordere och handla. Hade jagh för 14 dagar sedan hafft E: k: m:tz nådige schrifuelsse härom, så hade vthan tuifuell några re, och kan sche alle, som här ifrån Luis de Gere warit hafua, sigh medh migh vthij accord inlåtid. Men nu will det falla försendt medh någon här effter att handla, effter här nu på 8 dagars tidh inge warit hafua. Han förmäler ey heller, huru många han bestält hafuer. Och om än här effter några flere komma, ähr det dem omöije-

1. GA til AS Sth. 27. maj 1621, Riksreg. f. 246 SRA. AS fik ordre om at handle med de fragtskibe, som de Geer og »andre flere« havde lovet fra Holland, på følgende vilkår: Att der du förnimmer dem af sigh sielfwara sinnade och fullhogsse hyt at komma, då skalttu skynda och drifwa derupå, att de sig med dedh förderligeste till wägz begifwa och dem derhoss förtrösta, att wy med dem wele tilbörligen och vthan deres skada handla låtha om frachten för hwar månadh att erleggia, och att de dereffter richtigdtt skole betalte blifwa. Men der de sigh någon wiss accord förutan förwägre hyt at löpa, då skalttu medh dem således, ded nögaste mögeligit är, accordera, nembligen att wi dem af hwart skep till hundrade fötter köl om månaden gifwa wele 5 eller 6, doch icke öfuer 700 hollendsche gyllen. Och effter samma proportion för andre skep, som mindre och icke af så många fötter köl och storlek äre. Derföre du och dyn högste flyth skalttu anwände på dedh nögaste med dem att betinga.

Hwar så hände, att desse skep, som wi ifrån Holland förmode, icke så till tyda komma, att dhe här aldra sidst till midsommaren wara kunne, då äre de oss inthedh nyttige. Derföre skalttu och samma termin i gran acht hafwa och så lagad, att du af dem äst assecurered, att de härtill förb:te tydh wara wele. Elliest skalttu digh med dem vthi ingen contract inlåtha, ey heller några andre skep betinga änn de samma, som Luis de Gere öfwersända skulle.

ligit att wara i Stocholm till Johanni [2]. Och effter de sedan E: k: m:tt inthet nyttige ähre, effter som E: k: m:tz nådige schrifuelsse förmäler, menar jagh här widh att låtha blifua, medh mindre vthij desse dagar några kommandes warde, som kunna 5 eller 6 dagar efter Johanni wara i Stocholm. Elliest handlar jagh inthet medh dem.

Förledne söndagh [3] effter middagen rychte konungen vp igen till Holsten förmeddelst ett breff, som han vthij hastighet bekom. Och bleff migh ett h: m:tz breff öfuergifuit, det jagh nu här medh E: k: m:tt tilhanda sender [4]. Här sägz, det konungen hafuer en heel hoop schutor och båtar inthet långt ifrån Hamborgh att föra folcket öfuer Elfuen medh. Och menar man wist, det han nu medh förste will till Brehmerlandh [5].

Här går thaal, det bispen af Brehmen ähr rychter till Spinola att begära hans hielp emot konungen [6], och att vthij Lingen (en starck stadh och befästningh, som de spansche innehafua), 12 mil ifrån Brehmen, schall liggia 9.000 man, huilcke, man menar, schola komma bispen af Brehmen till vndsättningh. Man warder snart förnimmandes, om så ähr.

Här sägz och, att grefuen af Schowenborgh tilbiuder sigh att afstå medh den furstelige tijtell till Holstein och schall willia kallas en rijkz

2. Flåden til Riga afsejlede dog først en måned senere, 24. juli. *Sv. sjökrig* s. 139.
3. Sidst forudgående søndag var 10. juni. Sml. med datoen i nr. 7 n. 2.
4. Sikkert Chr IV til GA Steinburg 3. juni 1621, 1. konc. i Sverige A I 8, kopi i Sv. Acta 1619–24 f. 82. Grev Anton Günther af Oldenburg havde nu besøgt Chr IV og bedt denne anmode GA om at lade den »grulle« og mistanke falde, som han endnu måtte have til greven i dennes strid med ærkebispen af Bremen, da GA allerede var blevet underrettet om stridens rette sammenhæng. Chr IV begærede herefter, at GA »gansche och aldelis« lod dette ske.
5. Aitzema meddelte 9. juni fra Hamburg, at Chr IVs krigsfolk endnu lå ved byen bortset fra nogle kompagnier ryttere, der nyligt havde konvojeret greven af Oldenburg over Elben og derpå havde indlogeret sig i ærkestiftet Bremen. Aitzema til Gen.st., orig. i LHD 6025 ARH. Chr IV selv kom ikke til ærkestiftet. Jvf. Schlegel, *Saml. II,1* s. 58 ff.
6. I vrede over, at de bremiske stænder og domkapitlet i hans stift mod hans vilje havde sendt et gesandtskab til Chr IV til forhandling om dennes troppegennemmarch, indkvartering i stiftet og om koadjutorvalget, meddelte ærkebispen 29. maj kapitlet, at han var nødt til at rejse til kejseren (ikke til Spinola; jvf. også herunder s. 111) og bringe sin sag for denne. På indtrængende opfordringer fra stænder og kapitel lovede ærkebispen dog midt i juni at indstille rejsen og vende tilbage. *DNT III* s. 462 f.

furste, [a]huar medh konungen ähr wäll tilfredz. Doch will han, att be:te grefue schall honom vpläggia hans omkostnadt[a]. [b]Somblige säga, det han medh konungen ähr alrede förlijchter[b] [7].

Ifrån Riga hafuer man wisse tijender, det de rigesche preparere sigh starcht och förwäntha E: k: m:tz ankomst [8]; och att Radcheuille schall hafua vthij Littowen 6.000 man [9], huar medh han hafuer befalningh att vndsättia be:te stadh, när så behöfues. Här ähr en, som bor i Riga; han säger, det de aldrigh hafua warit så bångse, som de nu ähre.

[c]E: k: m:tt påminner jagh vthij all vnderdånighet om några tärepening*er*[c].

Aff Helsingör den 16. juny åhr 1621.

Sedan jagh lychtade att schrifua, blef migh i saningh berättadt, det grefuen af Schowenborgh [d]schall nyligen wara dödh blefuen[d] [10].

a ikke i 2
b ikke i 1
c ikke i 2
d 2 i st.: ähr dödh. Efterskriften til AO står undtagelsesvist anført på selve depechens anden side, ikke som ellers på løs seddel. Sedlen med den tilsvarende efterskrift til GA er fejlagtigt placeret i O. S. E 759 SRA ved nr. 8,2.

7. Dette er rigtigt. Grev Ernst måtte opgive sin holstenske fyrstetitel og betale Chr IV 50.000 rd. for dennes udgifter til troppeindkvartering i Pinneberg. Til gengæld fik han af Chr IV lov at kalde sig rigsfyrste. Chr IV modtog de 30.000 rd. 15. juni, resten 5. juli. Schlegel, *Saml. II,1* s. 55 f, 58, 60; *DNT III* s. 425; Slange-Schlegel s. 146 ff. Jvf. herunder s. 113 f og 124.
8. Der var ikke tale om nogen stærk forberedelse, selvom Riga-borgerne havde forudset muligheden af et svensk angreb og forgæves havde søgt at rejse flere tropper. Ericsson s. 38, 65 ff.
9. Radziwill rådede vistnok kun over o. 1.500 mand. Ericsson s. 54 f.
10. Urigtigt rygte, der dementeres af AS herunder s. 113. Greven døde først 17. jan. 1622. Slange-Schlegel s. 150.

9 23. juni 1621

[e]*1. Til Axel Oxenstierna*
[e]*2. Til Gustav II Adolf*

Belangandes herredagen i Kiöpenhamn menar man, det han icke endas än på 14 dagar. Men konungens söner ähre öfuer morgon hijt förmodandes. Man hörer af ingen tingh trachteres, vthan som jagh vthij mine förre schrifuelsser förmält hafuer.

Man säger nu här förwist, det grefuen af Schowenborgh ähr dödh, och att konungen hafuer låtidt sättia alt sitt folck öfuer Elfuen, huilcket nu schall marchere emot Brehmerlandh [1]. Och, som jagh senest förmälte, det bispen af Brehmen schulle wara rychter till Spinola, nu sägz, det han ähr till käijseren.

Man berättar och, att ifrån Hollandh schall komma 25 stora smacker, huilcke [a]widh pass hoss[a] Brehmen schola intaga [b]ett antaal[b] krigzfolck. Ingen kan här förnimma, huadh folck det ähr, ey heller huart det schall. Somblige säga, det ähr folck, som hertigen af Bruntzuijk casseret hafuer och ähr af Staterne igen antagit. En part mena, det ähr konungen af Danmarcks folck, som öfuersendes till Staterne [2]. Man kan än här om ingen synnerligh rättelsse hafua.

Vthij Hagen ähr en polnisk gesant ankommen [c]ifrån Bruxelles[c]. Hans wärff kan man än inthet annars förnimma, vthan han persua-

a 2 i st.: på en wiss ort inthet långt ifrån
b 2 i st.: en hoop
c ikke i 2

1. Chr IV havde kun lagt en del af sin hær i ærkestiftet Bremen. Jvf. Frederik III af Gottorp til Chr IV Gottorp 18. juni 1621, orig. i TKIA A 70 I; nr. 8 n. 5. Efter Schauenburg-sagens afslutning (jvf. nr. 8 n. 7) førtes hovedparten af tropperne i Pinneberg til Lübeck stift, ind i ærkebispen af Bremens arvedomæne. Aitzema til Gen.st. Hamburg 23. juni 1621, orig. i LHD 6025 ARH.
2. 23. juni ankom en kommissær, Kornelius v. Hohenhouck, fra Maurits af Oranje til Chr IV i Steinburg. Kommissæren havde i Braunschweig og Lüneburg antaget det der afdankede krigsfolk og havde ordre til at hverve 7 faner fodfolk hos Chr IV. Denne beklagede, at han ikke for tiden kunne undvære disse. Schlegel, *Saml. II,1* s. 59; *Egh. Br.* s. 214; Chr IV til Ernst Cassimir af Nassau og til Maurits af Oranje Steinburg 24. juni 1621, Ausl. Reg. f. 354.

derer och råder Staterne till stilleståndh medh Spanien och sedan medh huar andre giöra Polandh bijståndh emot turcken [3].

Ifrån Franckerijke förnimmer man, att konungen medh 18.000 man och 30 stycker hafuer belagt en stadh, benemdt Sanct Jean d'Angely, inthet långt ifrån Rochelle, vthij huilcken stadh schall wara 3.000 soldater och 500 adelssmän, huilcke några reser hafua vtfallit och konungen öfuer 600 man afslagit. De euangelische furster hafua och mycket folck tilsammans emot konungen, huilcken brukar all flijt förb:te stadh att inbekomma, på det han sedan Rochelle deste bättre belägra kan [4]. Och sägz dhärd, att vthij Franckerijke gansche vnderligen vtseer, och att konungen schall wara de euangelische mycket hedsk och gram.

Ifrån Dansich hafuer man wisse tijender, att alt det krigzfolck, deromkringh legadt hafuer, ähr nu vprycht emot turcken, och att churfursten af Brandeborgh schall lhänedt bekommit hafua.

Ifrån Riga komma åtschillige, de der alle wete berätta om de rigesches stora fruchtan för h: k: m:tz ankomst.

Man säger wäll här, att både grefue Mauritz och Spinola schola nyligen wara vprychte i fäldt, och att grefue Mauritz schulle wela belägra Wesell. Men det ähr inthet vthan schieppere tijender [5]; derföre kan man än ingen synnerligh rättelsse der af hafua.

Här hafuer åther i denne wekan warit några schieppere, som sigh anpresentered hafua, medh huilcke jagh för fyre orsaker schull inthet hafuer kunnit accordere: 1. att de till den tidh, som vthij h: k: m:tz nådige schrifuelsse förmäles, inthet kunde wara i Stocholm. 2. att efter jagh icke hade peninger att gifua dem på handen, wille de, det jagh här schulle ställa dem bofaste löfftessmän för derass betalningh. 3. wille de, att derass monadz soldh schulle ifrån den tiden angå, som jagh dem här antoge, och jagh mente ifrån den tiden, de till Stocholm ankomne woro. 4. wille de och wara försäkrade på 3 eller 4

d ikke i 1

3. Gen.st. bevilgede den polske gesandt, Petrus Zeronski, fri udførsel af krigsfornødenheder til kampen mod de i Polen indfaldne og i Europa frygtede tyrkere. Arend III, 3 s. 615 ff.
4. St. Jean d'Angely blev efter flere ugers belejring tvunget til overgivelse 13. juni 1621. E. A. Schmidt, *Gesch. v. Frankreich III, 1846* s. 456; Laugel s. 110.
5. De dementeres herunder s. 114.

monaders tienst och icke för en monadh schull sådan rese antaga. Så att jagh för för:ne orsaker schull inthet på någodt sätt medh dem hafuer kunnit handla, effter vthij h: k: m:tz nådige schrifuelsse om sådane conditioner inthet förmäles. De stå och fast vpå att willia hafua 800 gylden om monaden för ett schiep, som ähr 100 fötter långdt. Men jagh menar, att der jagh hade hafft några peninger hoss migh, schulle jagh der medh någorlunda hafua kommit medh dem öfuereens.

I dagh ähr just 8 wekor sedan, jagh kom till Kiöpenhamn. Och såsom E: h:tt wäll wetterligit war, bekom jagh allenest till denne tiden tärepeninger. På det ödmiukeligeste förthenschuldh begärandes att förnimma, om h: k: m:tz nådige willie ähr, det jagh länger här förtöfua schall; [e]ändoch Gudh wet huru gärna jagh hade förloff på en monadz tidh eller någodt att ryckia till Wästergiötlandh, der några mine saker att beställa, såsom E: h:tt min och min *kära* hustrus fattige lägenhet wäll wetterligit ähr. Och förmodar jagh E: h:tz gunstige swar, huar effter jagh migh regulera kan[e]. Ty förr än jagh det bekommer, fördrister jagh migh ingestädz här ifrån att förrese, oansedt mine peninger nu alle förtärde ähre.

Aff Helsingör den 23. juny åhr 1621.

[f]Nu berättar migh posten, det grefwen af Schowenborgh icke ähr dödh, vthan lefuer och ähr medh konungen förlijkt. Han schall medh den furstelige tijtell afstå och konungen erläggia 50.000 rijkzdaler för hans omkostnadt[f].

10 30. juni 1621

1. Til Axel Oxenstierna
2. Til Gustav II Adolf

Belangandes herredagen i Kiöpenhamn, så ähr han nu mäst endat. Män rijckzens rådh ähre ähn der alle tilstädes. Och ähr migh i sanningh berättadt, det h: m:tt hafuer schrifuett dem till, att de inthet

e ikke i 2
f ikke i 2

schole begifua sigh der ifrånn, för ähn h: m:tt kommer dijtt, hwilken dagligen förwäntes [1].

Sägz här och för sanningh, det h: m:tt nu schall wara på Stenborgh vthi Holsten [2]. Der om kringh schall hans folck mäst wara förlegt, så at han nu aldeles medh grefuen af Schowenborgh förlycht ähr [3], såsom och medh de hamborger, att dhe schole blifua, som de honom tilförende sworitt hafua [4].

Dett folck, som jagh senest om förmälte, hwilke schulle wara öfuer Elfuen satte, ähr migh berättadt, at det, sampt och et antaal krigzfolck ifrån Bruntzwyk, skall nu liggia strax wydh Brehmen. Hwar nu de 25 smacker, som jagh senest om schreff, ähre ankomne om samma folck öfuer till Hollandh at bringe. Man säger här, at konungen hafuer alt detta folckett till Staterne öfuersendt [5]. Huru mycket det ähr, kan jagh intet förnimma. Allenest ehn schiepper, som kom ifrån Brehmen, sade migh, at der war 300 ryttere. Män om footfolcket wiste han ingen beschiedh.

Jagh hafuer tilförne förmält, dett grefue Mauritz och Spinola schulle i fält wara vpryckte. Nu berättes här, at ähn på både sydor ganscha stilla ähr. Ingen will först slå till. Gement thal går mycket, at der schall wara stoor lycknelsse till fredh.

Ifrån Franckeryke hafuer man, at konungen schall hafue låtitt tage all wapnen af dhe ewangelische både vthi Roan Diepe och Habel de

1. AS er hér utvivlsomt galt underrettet. Rådet skrev sin endelige betænkning 8. juli. Erslev s. 316. Og først 16. juli kom Chr IV til Fr.borg fra Hertugdømmerne. Schlegel, *Saml. II,1* s. 62. Også Agenna mente, at rigsråderne måske var blevet i Kbh. efter herredagens slutning for at vente på kongens hjemkomst. Emanuel Agenna til AO Kbh. 2. juli 1621, orig. i O. S. E 555 SRA.
2. Chr IV opholdt sig fra 14. juni til 9. juli på Steinburg bortset fra kortere ture ud herfra. Schlegel, *Saml. II,1* s. 58 ff.
3. Jvf. nr. 8 n. 7.
4. Selv om Chr IV i maj havde ladet sine tropper rykke bort fra Hamburgs umiddelbare nærhed og ind i Pinneberg, fandt Hamburg det klogest at udsone sig med kongen, idet byen ikke kunne vente støtte fra Nederlandene (jvf. nr. 7 n. 3). Ved flere forhandlinger med kongen i Steinburg i juni gik de hamburgske udsendinge med til, at Hamburg skulle anerkende fyrstehuset Holstens overhøjhed, indtil der forelå en afgørelse på den forlangte revision af den kejserlige kammerrets dom fra 1618, der erklærede Hamburg for en fri rigsstad. Recessen herom undertegnedes i Steinburg 8. juli 1621. Desuden måtte hamburgerne gå ind på at give Chr IV en stor foræring. *DNT III* s. 426 ff; Fleischfresser s. 19 ff; Loose s. 19 ff.
5. Det drejede sig dog næppe om Chr IVs folk. Jvf. nr. 9 n. 2.

Grace [6], såsom och dem befalledt at blifua vthi deras huuss till wydare förklaringh. Huar af storligen befruchtas, at et mordh will der effter föllia. Konungen ligger ähn för Sainct Jean d'Angelij; kan ingen tingh vthrätta. Honom warder alla dager mycke folck afslagitt.

Här sägz af alle, både de, som komma ifrån Riga, och andre, at om h: k: m:tt nu hafuer giordt sitt anslagh på be:te stadh, det h: k: m:tt honom nu denne resan wist inbekomma schall, effter turcken nu så grufueligen vthi Påland gracerer, så at pålacken intet kan duka op emott honom.

Nampnen på Danmarkz rykes rådh, som nu vthi Kiöpenhamn ähre, sender jagh E: h:tt här med till handa, såsom och nampnen på alla konungens schiep, som jagh nogast hafuer kunnitt förfara.

På dett vnderdånligaste E: h:tt påminnandes at förnimma h: k: m:tz nådige willie, om jagh här länger förtöfua schall.

Aff Helsingör den 30. juny åhr 1621.

[a]Nu på tymen bleff migh berättadt af ehnn, som kom ifrånn Brehmen, at dett folck, som till Hollandh öfuer schall, ähr wydh pass 4.000 man både medh ryttere och footfolck[a].

[b]Nampnet på konungen i Danmarck, hans söner, rijckzens rådh, marschalcken, cammer junkeren, hoff junckrarne, secretererne, krigzbefhelet til landh och wathn, medh nampnen och thaledt på för:ne konungens schiep efter den nogäste vthrägningh, som jagh nu i detta åhr 1621 hafuer kunnit förfara.

Konungens marschalck:
Wolff von Buckålt

a ikke i 1

b ikke i 2. I 1 findes to lister, A og B. Liste A, der ifølge senere påtegning er taget fra Handl. rör. Danmarks historia SRA (nu opløst), er med blyant af anden, ligeledes senere hånd fejlagtigt påtegnet: Det 1. brev

(fortsættes s. 116)

6. En række reformerte byer i Frankrig overgav sig ved denne tid til Ludvig XIII. E. A. Schmidt, *Gesch. v. Frankreich III, 1846* s. 456 f.

Konungens cammer juncker:
Oloff Passbiergh

Konungens hoff junckrar:
Jörgen Monck; Hindrich Hålck; Mandrup Duffwa; Jöns Juul; Jöns Hööck; Jörgen Vrne; Lorentz Ventzin [7]

Öffuerste secreterere:
Nils Frijss, cantzelerens broder

Andre vtaf adell, som brukas vthij cantzelijt, huilcke kallas vnder secreterere [8]:
Axill Alfelt; Erich Krabbe; Grels Krabbe; Måns Kååss; vnge Jacob Vlfelt; Eilert Hålck, Axill Vrne; Jörgen Krusse; Offee Högen; Ifwar Monck

Krigz befheel till landh:
h. Gert Rantzaw
Marcus Pens } ähre öfuerster huar för 500 häster
Bernt Geist
Marschalcken Wolff Buckholt ähr ryttemestere för konungens lifhana. Jörgen Vrne ähr hans leutenandt. Han ähr den, som vndsatte konungen

(fortsat fra s. 115)
från Anders Svensson (Ödla) 30. juni 1621. Det fremgår af listens oplysninger, at den stammer fra slutningen af 1621. Kongens skibe anføres som hjemkomne fra sommerens togter og oplagte ved Kbh.; hertug Frederik anføres som koadjutor i Bremen, hvad han først blev 14. nov. (jvf. nr. 17 n. 5), og Malte Juul som kammerjunker, hvad han først var fra 15. okt. 1621 (Grundtvig s. 132). Liste A hidrører imidlertid ikke fra nogen bevaret depeche fra AS og anføres hér, da dens oplysninger ligger så nær op ad liste Bs. B omfatter dog kun rullen over Chr IVs skibe, ikke de øvrige oplysninger. B har samme påtegning som den sidstnævnte i A og hidrører utvivlsomt oprindelig fra nr. 10,1 eller 2; jvf. denne depeches meddelelse om vedlagte liste over rigsrådet og kongens skibe. Navnet på kongen, hans tre sønner og de 12 rigsråder øverst i A er udeladt. De af AS rigtigt anførte rådsnavne findes i Erslev s. 504.

7. AS opregner ikke alle de kgl. hofjunkere. Jvf. Grundtvig s. 145 f.
8. De benævntes dog sædvanligvis kancelli-herremænd eller kancelli-junkere. Jvf. Grundtvig (s. 159 n. 2), hvor disse opregnes. Axel Urne var dog allerede afgået 11. febr. 1621. Grundtvig s. 162.

widh Warbergh medh sin häst, när de swensche wunno der de dansche öfuer

Christoffer Vlfelt, ryttemestere för skånesche rytterne [9]

Helmstether, öfuerste öfuer 3.000 man till foot. Han ähr ehn brunsswijker

Christoffer Stensson
Nils Maltesson Seest
Jörgen Kruss
Enwoldh Kruss
} capitener till foot

Krigz befheel till siös:

Hindrich Windt, ehn dansch adelssman, admiral [10]

Desse effter:ne ähre schiepz capitener:

Jörgen Windt, för:ne admirals broder; Johan Mårtensson, tollenerens son i Helsingör; Claes von Bysen, ehn tysck; Hans Marckedaner, ehn dansch adelssman; Nils Hammer, född i Kiöpenhamn; Moritz Prinss, ehn hollendere och förfaren siöman; Johannes Monck, ehn dansch; Otte von Hadell, ehn tysck, hafuer för tient i Franckerijke, Spanien och Italien; Tijme Jacobsson, ehn hollendere [11]; Wellem Pettersson, ehn hollendere

På dhe 4 [12] *schiepen, som till Ostindien ähre, 2 konungens och 2 kiöpmans schiep, war effter:ne capitener:*

Offe Gedde, ehn dansch adelssman, admiral
Nils Rosenkrantz
Hemmingh Gabriell, dansk adelssman
Peder Nilsson
Hanss Lindelow
} capitener

9. Tage Ottesen Thott, ikke Christoffer Ulfeldt, lensmand på Gotland, var ritmester ved Skånske Fane. Jvf. nr. 94 n. 18.
10. Henrik Vind var ikke admiral, men kun skibskaptajn som de følgende, selv om han og Niels Hammer tidligere havde været konstitueret som Bremerholms admiral, da Sten Villumsen (Rosenvinge) (admiral 1613–30) en kort tid var blevet suspenderet, anklaget for uregelmæssigheder. Lind s. 60.
11. Tijme Jacobsson var vistnok (jvf. herunder s. 120) identisk med den hollandske erhvervsdrivende, Timon Jacobsz Hinlopen, der siden søgte bevilling til at drive hvalfangst ved Nordnorge. Dalgård s. 180 f.
12. Ikke 4, men 5 skibe afsendtes i 1618. Jvf. nr. 38 n. 6.

På samma schiep war och 2 compagnie soldather. För det förste war capiten Tyge Tygesson, ehn dansch af adell. Hanss leutenandt war Nils Cose, och ehn dansch adelssman. Compagnit war 150 starck. För det andra compagnit war capiten Erich Grubbe, ehn dansch adelssmann. Hanss leutenandt heet Hindrich Hess, född i Helsingör; och 150 starck. Huar schiepz capiten hafuer om monaden 50, huar styreman 40, huar schieppere 30, huar arckelijmestere 30, hwar högbåtzman 24 och huar gemen båtzman 16 rijkzd*aler*.

Nampnen på konungens schiep,
[d]som vplagde ähre widh Kiöpenhamn[d]:

1. Tre Croner ..... förer [e]8[e] stycker; ähr gammalt och förnyes dagligen vp igen; der på ähr schiepper Schiepper Oloff.
2. Patientia ..... förer 54 stycker; ähr ett nytt och kosteligit schiep; der på ähr schiepper Nils Orne.
3. Recompens ..... förer 44 stycker; och ett nytt schiep; derpå ähr schiepper Oloff Selandz.
4. Spes ..... förer 30 stycker; ähr ett nytt schiep; der på ähr schiepper Rassmus Köge.
5. Raphael ..... förer 30 stycker; och ett nytt schiep; der på ähr schiepper Schiepper Rassmus.
6. Swensche Hector ... [f]förer 26 stycker[f]; som togz i feygden; ähr alt på annatt sätt förbygder; ähr ett wackert schiep; dess schiepper ähr Lasse Warbiergh.
7. Flemssborgh ..... förer 16 stycker; ähr spiller nytt, hafuer ähn ingen rese giordt, skall nu till Norwägen effter bielcker att försökia, huru dett will sägla; der på ähr schiepper Påwell Flämssborger.

d B i st.: i Danmark, och huru många stycker dhe föra kunne, hwar de nu ähre, och hwilke nye eller gamble ähre, effter som jagh nogast hafuer kunnitt förfara. Desse effter:ne liggia widh Kiöpenhamn:

e B i st.: 80

f i begge lister anført efter »förbygder«

8. Argo hafuer i krigedt fördt 18 stycker; förbygges alt på nyt igen och schall här effter brukas för ehn ostindisch färer; dess schiepper ähr Jöns Fåborgh.
9. Sanct Anna ..... förer 24 stycker; bygges alt aff nye, ähr ähn inthet färdigt; der på ähr schiepper Oloff Swensson.
10. Justitia ..... förer 24 stycker; ähr gammalt och förnyes; dess schiepper ähr Hanss Torkilsson.
11.
12. Desse 3 liggia vthij hamnen wijdh Tyghussedt; ähre gamble doch
13. store schiep och warde förnyede.

Desse effter:ne [g]*låge i sommar*[g] *på Elfuen widh Hamborgh:*

14. Nellebladh ..... förer 36 stycker; ähr ett nytt schiep; der på ähr capiten Nils Hammer, ähr född i Kiöpenhamn.
15. Fides ..... förer 28 stycker; och ett nytt schiep; der på ähr captein Moritz Prinns, ehn hollendere.

Desse effter:ne [h]*woro i sommar*[h] *till Grönelandh på hualfischerijedt* [13]:

16. [i]Der Trost[i] ..... förer 16 stycker; [j]hade[j] 45 man vpå, ähr ett nytt schiep; dess captain [j]heth[j] Otte von Hadell, [k]ehn tysk, hafuer för tient vthij Franckeryke, Spanien och Italien[k]; [l](kom heem i förtidh för läckningh schull)[l].

g B i st.: liggia
h B i st.: ähre
i B i st.: Gabriell
j B i st.: verbets nutidsform
k ikke i A
l ikke i B; i A tilføjet i randen

13. Jvf. herover s. 100 og nr. 4 n. 4.

17. De witte Lowe ..... aff 180 läst*er*; [j]hade[j] inge stycker vpå; der på [j]war[j] captein Tyme Jacopsson, ehn hollendere; der på [j]war[j] och 110 man, doch mäst fyschar och arbetes folch, som på fijschefänget arbethe scholle; [m](ähr hemkommit med 100 läst*er* thran)[m].
18. De rode Lowe ..... aff 150 läster, [j]hade[j] 8 stycker och 40 man vpå; dess captein [j]heth[j] Willem Pettersson, ehn hollender; [n](ähr blefuidt i Grönlandh medh folck och alt på bort resan)[n].

Desse effter:ne [j]*wore*[j] *på den norrische sijdan at hålle konungens strömmar rehne* [14]:

19. De swarte Reuter ... förer 36 stycker; der vpå [j]war[j] admiral Hindrich Windt, och Johan Mårtensson, tullenerens son, [j]war[j] der captein vpå.
20. Hafhästen ..... förer 18 stycker; der vpå [j]war[j] captein Jörgen Windt, för:ne admirals broder.
21. [o]Lågh i Bält, dess nampn ähr migh ähn okunnigt[o].

[p]För hwar hualfissk hafua dhe biscaijer bekommitt 80 croner till 3 gylden stycket. Dhe haffwa denne sommar tagidt 16 st*ycke*r, hwar aff ähr kommitt 100 läster thran[p].

Nampnen på konungens söners hoffmestere och cammer junckrar:
Christian Thomesson, princens hoffmestere
Malte Juul, hans cammer juncker
Vensil Rotkärck, hanss stalmestere och berijdere
h. Jörgen Schult, hertigh Fredricks cammer juncker
Vincent Stensen, hertigh Vlrickz cammer juncker

j B i st.: verbets nutidsform
m ikke i B; i A tilføjet i randen
n ikke i B; i A tilføjet i randen
o B i st.: Gryp, ligger i Bält, dervpå ähr captein ehn gammal man benändtt Peder Kiel.
p ikke i B

14. Jvf. herover s. 96 og nr. 3 n. 4.

Tollenärerne i Helsingör:
Mårten Jönsson; Hanss Meckelborgh

Secretererne på tollen:
Dauid Lucht; Wellem Mårtensson

Schrifuerne der sammestädes:
Hans Påwelsson; Lars Nilsson[b] [15]

11 14. juli 1621

1. Til Axel Oxenstierna
2. Til Gustav II Adolf

Ryckzdagen här ähr nu fulkommeligen endat, och ryckzens rådh ähre hwar hem tilsitt dragne så när som rykz cantzleren och Holger Rosenkrantz. De ähre förordnade (som man här berättar) at försändas vthi gesantwyss, ryckz cantzleren till Hollandh at confirmere och stadfäste det förbundh, som vprättadt ähr; Holger Rosenkrantz schall till Tyschlandh [1]. Man weet ähn icke till hwadh orth. Somblige mena, at der schall stå ett möthe af de vnierede furster, på huadh orth weet man inthet. Och dytt mener man, förne Holger Rosenkrantz warder förschickadt [2].

Konungen medh sitt folck ähr ähn vthi Holsten, förwänthes dagligen

15. Det var David Lucht og Villum Mortensen (Rosenvinge), der var toldskriverc i Helsingør.

1. AS er her ikke rigtigt underrettet (heller ikke herunder s. 124 og 130 f). Begge sendtes til Bremen for at forhandle med nederlandske kommissærer, der især ønskede en ratifikation af den 4. maj s. å. indgåede traktat, så Danmark-Norge blev forpligtet til at støtte Gen.st. i krigen mod Spanien. De danske kommissærer havde imidlertid ingen ratifikation med, og den reces af 30. sept., som man efter langvarige forhandlinger fra 14. aug. nåede frem til (om gensidig hjælp i tilfælde af angreb, om gensidig handelsfrihed og om god forståelse i Ost- og Vestindien) ratificeredes ikke af nogen af parterne. *DNT III* s. 506 ff; Erslev s. 333.

2. Desuden fik de to rigsråder instruks til forhandling med Braunschweighertugerne Frederik Ulrik og Christian om et defensivt forbund mellem Braunschweig, Danmark-Norge og Hertugdømmerne. Denne forhandling blev der dog vist intet af. Instruktion u. st. og d., konc. af Jacob Ulfeldt og orig. i Braunschweig-Lüneburg A II 36; jvf. Erslev s. 333.

till Fredrikzborgh. Här berättas, at på Stenborgh vthij Holsten hafuer warit twenne gesanter hoss h: m:tt ifrån hertigen af Mäkelborgh. Såsom almeent thaal gåår, schall det wara om byspen af Brehmens saack. Derass afschiedt hafuer inthet waritt effter deras begäran [3]. Förb:de byskop hafuer ehn långh tidh sigh förhållidt vthij Mäkelborgh; han schall der ännu wara stadder.

Dett konungen medh dhe hamborger schal wara förlycht, det gåår i stort swangh. Sägz, at dhe hamborger hafue vplåtidt honom alt det krigzfolck, som de hade.

Om det folck, som wydh Brehmen inschieppat ähr, berättas, at det alt till Hollandh ankommitt ähr.

Ifrån Hollandh kan man inthet förnimma, ähn någodt vptogh schiedt wara. Vtan alle de, som der ifrån komma, berätta, at der ähn aldeles stilla ähr, så att dhe inthett kunna wetha, antingen det blifuer krigh eller fredh.

Ifrån Franckeryke berättas i sanningh, at Sainct Jean d'Angeli medh apoinctement ähr konungen öfuergifuedt [4], och at dagligen handlas emellan konungen och Rochelle at komma till ehnn godh förlyckningh [5].

Konungen i Engelandh hafuer hafft sitt sendebudh der medh stora förmaninger, att bemälte stadh sigh icke emodt sin rätte öfuerheet upsättia schulle. Och der de ewangelische någodt oförrätt schedde, schulle konungen i Engelandh wäll tagha derass saack högre ahn, ähn han här till giordt hade [6]. Hwarföre mann förhoppas, at dhe warda förenade.

I denne wekan ähr ehn kutzwagn medh 4 gångere ifrån princen i Engelandh hytt ankomne. Wagnen ähr wärderett för 1.000 pundh sterlingh, och den schal konungen hafua. Hästerne ähre estimerede för 2.000 pundh sterlingh; der af schall hertigh Christian hafua twå och

3. De to gesandter fra de mecklenburgske hertuger, David Reventlow og Bartel Bülow, fik audiens hos Chr IV på Steinburg 22. juni og »intersederede for biskopen & quidem valde frigide«. *Egh. Br.* s. 214; jvf. *s. st.* s. 211 f; Schlegel, *Saml. II,1* s. 58.
4. Jvf. nr. 9 n. 4.
5. Noget forlig dengang kom dog ikke i stand. Jvf. herunder s. 134.
6. Den engelske ambassadør i Frankrig, sir Edward Herbert, meddelte 27. maj Ludvig XIII, der forberedte angreb på La Rochelle, at Jacob I ikke ville tillade overgrebene mod huguenotterne i Frankrig og ville sende en stor styrke til hjælp for La Rochelle, hvis disse overgreb fortsatte. *CSPV 1621–23* s. 72 f; Gardiner IV s. 290 f.

sedan dhe andre fursterne huar sine. Sadlerne der till ähre mechta kosteliga, medh perlesticker arbethe och edle stenar besatte [7].

Ifrån andre orther kann jagh inthet synnerligitt förnimma, vthan huadh som vthij aviserne förmäles. Allenast dhe, som komma ifrån Riga, wetha alle at berätta om dhe rigesches stora fruchtan för h: k: m:tz ankomst och begynna sielfue storligen at twifla, det dhe nu h: k: m:tt inthet synnerligitt motståndh giöre kunna.

Jagh hafuer nu waritt här tre wekor öfuer den tydh, som jagh täre penninger till hade. På dett ödmiukeligeste fördenschuldh E: h:tt påminnandes, om h: k: m:tz nådige willie ähr, dett jagh länger här förtöfua schall. Jagh dierfues ey heller at begifua migh här ifrån, för ähn jagh h: k: m:tz nådige befalningh der till hafuer [a]eller och någon bescheedh der om ifrån E: h:tt[a].

Aff Helsingör den 14. julij åhr 1621.

Jagh sänder E: h:tt här medh ett patent på fransöscha, som konungen i Franckeryke emodt dhe ewangelische hafuer låtidt vtgå. Sampt och ehn förklaringh på hollendsche, som dhe igen hafua emot konungen vtgå låtidt. Såsom och ehn förklaringh om menighethen i Engelandh om deras benägenheett emott konungen i Behmen. [b]Om h: k: m:tt ähr öfuer till Liflandh, at E: h:tt täcktes sända samme saker h: k: m:tt till handa, effter jagh derom förmält hafuer; jagh hafuer dem medh stor mödho bekommitt[b].

Här ähr på timan wysse tyender komne, det ertz hertigen Albertus af Brabrandt schall nyligen af denne wärlden wara afledin, huilkedtt vthan twifuell will förorsaka ehn stor förandringh [8].

a ikke i 2
b ikke i 2

7. Chr IV modtog gaven ved sin ankomst til Kronborg 19. juli. Schlegel, *Saml. II,1* s. 62; jvf. desuden herunder s. 125.
8. Ærkehertug Albrecht af Østrig døde 3. juli 1621, hvorefter hans hustru Isabella overtog enestyret. Dette medførte efterhånden en stærk afhængighed af Spanien. Wedgwood s. 144; Pagès s. 86.

12 20. juli 1621

1. Til Axel Oxenstierna
*2. Til Gustav II Adolf**

Jagh låther E: h:tt på det ödmiukeligeste förnimma, at konungen för twå dager sedan ähr ifrån Fredrichzborgh (huar hans concubina ligger i barnsängh af ehn vngh dåtter [1]) hijtt till Helsingör kommen. Och förmenar man, at han här 2 eller 3 dager blifuer. Sedan, berättas, at han will till Kiöpenhamn. Doch blifuer han inthet länge der, för ähn han rycker till Holsten igen [2].

Och såsom jagh senast skref om rykz cantzlerens rese till Hollandh och Holger Rosenkrantz till Tyschlandh, så berättas här nu fast annorlunda, huilkedt och af alle holtz för saningh. Nembligen, at de både ähre affärdade till bijspen och ständerna vthij Brehmen, huilcke samptligen (som här berättas) skole hafua sigh emott h: m:tt förklaratt att antaga hans melleste sonn hertigh Fredrich för coadiutor. Och effter bispens dödh skulle han fulkommeligen träda till bijskopz dömedt [3]. Om nu så ähr, warder man snartt förnimmandes.

På konungens, fursternes og andre förnemstes vthwärtes affecter sijnes dett wara lychtt nogh, effter huar i sin stadh så lustige ähre. Och frögde sigh alle öfuer den lycka, konungen i denne sommer hafft hafuer, nembligen at han bijspen af Brehmen, grefuen af Schowenborgh sampt dhe hamborger hafuer brachtt vnder sinn willie.

Här gåår och almeent thal, at h: m:tt will snartt cassere alt sitt främmande besoldningz folck [4], ooh at vthij Stenborgh i Holsten skall liggia ehn commissario ifrån Staterne i Hollandh, som samma folck

* påtegnet: præsent: i läghredt för Righa den 19. augusti 1621

1. Kirsten Munk fødte en pige, Leonora Christina, 8. juli på Fr.borg. Schlegel, *Saml. II,1* s. 61.
2. Chr IV drog dog ifølge skrivekalenderen først til Kronborg 19. juli, dagen efter herfra til Kbh. Schlegel, *Saml. II,1* s. 62. Han foretog ikke flere rejser til Holsten i 1621.
3. De to rigsråder havde ikke til opgave at forhandle med ærkebispen og stænderne i Bremen. Jvf. nr. 11 n. 1 og 2, desuden nr. 13 n. 2.
4. Chr IV havde allerede da ifølge Aitzema givet statholder Gert Rantzau ordre til at aftakke soldaterne. Aitzema til Gen.st. Hamburg 17. juli 1621, orig. i LHD 6025 ARH.

skall igen vthi Staternes tienst antaga. Widh Brehmen skall och ähn liggia ett ahnthaal folck, som till Hollandh skall.

Ytterligere warder här och berättadt, at konungens elste son hertigh Christianus skall widh pass 6 wekor här effter blifua hyllat i Hamborgh [5].

I gåår blef den engelske cutzwagnen medh dhe 4 hester på slåttedt medh stort process vpfördt och h: m:tt förähradt, huilken sigh både wagn och häster mechte wäll lät behaga. Ähr strax sielf medh dhe vnge herrer på samme häster vthredin dem at besökia. Och hafua dhe honom sedan bättre behagat ähn för. De måge och wäll passere för gångare.

Här berättas för sanningh, at Betlem Gabor skall wara 60.000 man starck, och at han hafuer slagitt Buquoy på fluucht ifrån Neussenvsel, så att Buquoy sielf medh 4.000 man wist skall wara blefuin [6].

Här ähr och nijligen tijender komne, det churfursten af Saxen skall wara af ett stijcke, dett han hafuer welatt probera och sönder sprangh, så illa slagen, at man här inthet annat weet, ähn at han allerede döder ähr. Huar och icke, menas, at han inthet länge kan vthstå [7].

Om Albertus dödh det continueras.

Konungen i Franckerijke hafuer låtidt neder brijta alle wallerna kringh om Saimct Jean d'Angeli, och nu skall kallas Bourgh Louys.

På timen kom ehn post ifrånn Kiöpenhamn medh bref till konungen, hwarföre h: m:tt strax vprychte till förbe:de ort.

Aff Helsingör den 20. julij åhr 1621.

13 28. juli 1621

Til Axel Oxenstierna

Låther jagh E: h:tt på det ödmiuckeligeste förnimma, att h: m:tt ähr ähnnu vthij Kiöpenhamn. Och weet man intet för wist, huru länge han

5. Det skete ikke. I Steinburg-recessen af 8. juli 1621 bestemtes det, at prinsen (Christian) efter Chr IVs død skulle hyldes på sædvanlig vis. *DNT III* s. 428.
6. Den kejserlige feltherre Karl Bonaventura v. Longueval, greve af Buquoi, faldt 31. juni ved belejringen af Neuhäusel, der opgaves, hvorpå Gabor rykkede frem og i aug. belejrede Pressburg. *Gindely* s. 251 ff.
7. Johan Georg af Sachsen døde først 1656.

der blifuer [1]. Man menar, till dess han får någon beschiedh ifrånn rijkz cantzleren och Holger Rosenkrantz, huru deress rese hoss bijspen och de brehmer aflöper. Huilke samptligen den näst kommande 8. augustj skulle komma tillhopa och då saken aldeles till en godh endskap vtföre [2].

Migh är af den cammer junckeren berättadt, som här vthij mitt härbärge ligger, den der hördett af h: m:tz egen mundh, när han senest war här, at det medh den brehmesche saak allrede så widt kommitt war, at vthan något twifuelssmåll skulle dett aldeles gå på den wägen, som konungen begärade.

Och på samme tijdh hafuer konungen taalt om ehn synnerligh ordningh, som grefuen af Manssfelt vthij Tijsklandh medh sine soldater bruker, när han dem först antager. Nembligenn at han gifuer dem 3 eller 4 daler på handen och sedan giör medh dem sådant accord, at de ingen mehre besoldning af honom förwänta schola. Vthan alt dett bijtha, de af sine fiender bekomme, dett skall höra dem till. Och hafuer han medh detta tilståndh fådt mijckett folck på syn side, så at han nu är 17.000 starck. Och går här wist roop, at han skall hafua Pragh igen inbekommitt och skall hålla sigh der vppe i Tijsklandh mechta wäll [3].

H: m:tt skulle hafua sagt, at om han icke hade tilsagt Staterne alt sitt besoldningzfolck (seden han medh bijspen af Brehmen sin saack vtfördt hafuer), då löpe de be:te grefue af Manssfelt samptligen till, at de på sådan condition tiena måtte, at de måtte löna sigh sielfue. Aff detta h: m:tz taal kan man nogsampt märkia, dett han medh offtb:te bijskop af Brehmen nu snartt warder förlijcht, och at han sedan sender alt sitt främmande besoldningzfolck öfuer till Hollandh [4].

1. Ifølge skrivekalenderen drog han fra Kbh. til Fr.borg 25. juni og først tilbage igen 1. aug. S c h l e g e l, *Saml. II,1* s. 62 f.
2. Chr IV meddelte 7. juli domkapitel og stænder i Bremen stift, at han ville sende gesandter til Bremen 8. aug. vedrørende koadjutorvalget. *DNT III* s. 468 f. Forhandlingerne i den flg. tid med hertug Frederik III af Gottorp og ærkebispen og stænderne i Bremen stift førtes dog ikke fra den danske konges side af de to rigsråder, men af Chr IVs statholder Gert Rantzau samt af gesandterne Baltzer v. Ahlefeldt, Ditlev Rantzau og Martin v. d. Meden.
3. Mansfelds hær har næppe været på meget over 10.000 mand. R i t t e r s. 146; jvf. dog K l o p p II s. 92. Nogen generobring af Prag forsøgtes ikke. Han stod dog endnu i juli ganske stærkt i Øvrepfalz efter at have slået Tillys angreb på hans lejr ved Waidhaus tilbage. R i t t e r s. 147 f.
4. Nederlandene var ifølge Carleton ikke mere (jvf. nr. 9 n. 2) interesseret i de

(fortsættes s. 127)

Här berättas och för sanningh, at ifrån Bruntzwijk skall än komma 2.000 rijttere, som och till Hollandh skola, huilkidt folck altsammans konungen här, effter som migh berättadt ähr, sänder på sin egen bekostnadt öfuer. Män när be:te folck ähr Staterne öfuer lefuererat, sedan koster konungen der intet mere opå.

H: m:tt hafuer och på samme tijdh taalt om h: k: m:tz rese till Liflandh och meente, at h: k: m:tt nu vthan twifuell wäll skulle blifua Riga öfuermechtigh, om h: k: m:tt icke gifuer dem förlänge tijdh, at de kunna reppa modh till sigh eller och få någon vndsättningh. Tij medh förste ahnlop, mente h: m:tt, måste dett angå, fördij då löpa de såsom ehn hoop galne fåår.

Konungen hafuer och på samme tijdh frågadt effter migh, om jagh ähn här war. Då swarade samme cammer juncker, at jagh än war här och lågh i samma härberge som han. Då befalte h: m:tt honom, dett han skulle beuisa migh huadh courtoisie, han kunde, och esomofftest medh migh conuersere. Huar vpå be:te cammer junker, dagen effter h: m:tt war föreest, strax kom och bödh migh medh sigh vth till gäst och beuiste migh all den ähre, han kunde, så at jagh altidh måste gå på högre sidan om honom. Hans nampn ähr Vincent Stensen, om huilken jagh vthij mine förre skrifuelsser förmältt haffuer.

Att churfursten von Saxen af ett stijcke så illa slagen är, dett continueras. Män om hans dödh weett mann ähn ingen wijss beschiedh. Och att Bucquoy skall wara slagin, det går här och alt fort i swangh.

Ifrån Hollandh hafuer man, at den 4. augustij skulle stå en almenneligh bönedagh. Och strax der effter skulle hans exellentie i fält vprijckia.

Här berättas och i sanningh, at margraf Hans Georg von Jäegerndorff skall hafua 5.000 man till foot och 2.000 rijttere, huar medh han will foga sigh till grefuen af Mansfelt [5].

(fortsat fra side 126)

tropper, som Chr IV da skulle til at aftakke. Det var derimod GA, kejseren og kongen i Bøhmen, hvis gesandt til Chr IV herom (jvf. nr. 14 n. 1) medbragte rekommendationsskrivelser fra Gen.st. og Maurits af Oranje. Dudley Carleton til Georg Calvert Haag 31. juli 1621, orig. i S. P. Holland 84,101 f. 237 f PRO. Om gesandtens hvervninger af de aftakkede danske tropper, se nr. 14 n. 1.

5. Johan Georg af Jägerndorf, der i april af Frederik V af Pfalz udnævntes til general og befuldmægtiget kommissær, samlede rigtigt nok en hær i Schlesien på o. 7.000 mand og brød 3. juli op mod Ungarn for at forene sig ikke med Mansfeld, men med Bethlen Gabor. Ritter s. 138; Gindely s. 257 f.

Ifrån Dansich berättes om pålackernes stat på åtskilligh sätt. Den ehne säger, at turcken nu på nijtt skall hafua pålacken 28.000 man afslagidt, och at dhe muscouiter och vthij Pålandh infalne ähre. Den andre säger, att emellan pålacken och turcken skall ehn godh fredh vprättes, huar om de nu medh flijtt skola tractera [6]. Man kan intet sijnnerligitt rätta sigh effter de tijender, som komma ifrån Dansich, tij de drabba seldan öfuer ehns.

Förledne tijsdagh [7] sändes här ifrån till lägeredt 60.000 rijkzdaler [8].

Nu i desse dagher ähr hijtt tijender komne om h: k: m:tz afresande ifrånn Stockholm öfuer till Liflandh. Och ähr i stortt roop, at h: k: m:tt skall wara afsegladt medh 200 skiep och 30.000 wäll vtrustade krigzmän, medh sådan ordningh och krigz munitien [9], som icke vthij manneminne tillförenne vthij Swerige waritt hafuer. Och alle de, som der om discurere, önske h: k: m:tt mijcken lijcke och wälsignelse. Om dhe nu der medh för migh dissimulere, låter jagh Gudh om dömme; nogh ähre orden gode.

På dett ödmiukeligaste förwäntandes ifrån E: h:tt någon beschied om mit quarliggiande här. Det är nu just 5 wekor, som jagh här vthan täre penninger warit hafuer.

Aff Helsingör den 28. julij åhr 1621.

Nu på timen kom ett schiep ifrån Hollandh, som wiste berätta, at der vthij alle städer på rådstufuurne afläsidt ähr om vppenbarligitt krigh och örligh, och at grefue Mauritz medh sitt folck alrede begynte at marchera. Staterne hafua och vtgifuidt 130 bestelninger till dem, som hafua lust at segla på frijbyterij medh tilsäijelsse, at alt det, de kunne bekomma, skal höra dem till.

I dagh äre några komne ifrån lägerredt. De berätta, at saken emellan konungen och bispen af Brehmen alt förlijcht är, så at dett dansche krigszfolckett begynna alrede at marchere huar hem till sitt. Här i byn boor captein Thomes Nolle. Han är och på wägen och wäntas huar dagh hem.

6. Nogen fred mellem Polen og Tyrkiet var ikke i sigte. Jvf. nr. 1 n. 19.
7. 24. juli.
8. Det drejer sig sikkert om de 53.000 speciedaler, 3.970 rosenobler og 180 guldgylden, som Chr IV fik fra Helsingørtolden 19. juli. Schlegel, *Saml. II,1* s. 62; jvf. Sundtoldregnsk. 1621 udgift f. 5.
9. Så stor var flåde og hær dog ikke. Jvf. *Sv. Krig II* s. 62 ff; *Sv. sjökrig* s. 139; Ericsson s. 54, 68 f.

Migh är af en berättadt, som kom ifrån Kiöpenhamn, at konungen will låtha påbiuda ehn hielpe skatt öfuer hela Danmark konungen i Behmen till vndsättningh. Och skall samme beskattningh wara vthij 2 åhr [10]. Kiöpenhamn skall gifua för sina 2 åhr 10.000 rijkzdaler [11] och sedan huar stadh effter sin storlek.

14 30. august 1621

1. Til Axel Oxenstierna
2. Til Gustav II Adolf

Låther jagh E: h:tt vthi all ödmiukhet förnimma, att h: k: m:tt ähr nu vthij Kiöpenhamn. Och för några dagar sedan är et sendebudh ifrån konungen i Behmen till Kiöpenhamn ankommitt; dess nampn är her Antonio von Dona. Han är en frijherre och född vthij Prijssen. Vthij hans föllie ähr en vngh grefue af Solens, som allenest för lust schull är medh kommen. För:ne sendebudh är sielff siette starck. Och när han här beschiedh bekommit hafuer, ähr migh berättadt, at han schall hafua befalningh af sin herre då strax at affärda ehn adelssman (som medh honom kommen är) till h: k: m:tt. Huilken alrede hafuer frågadt, huadh vägh han snarast kunde till h: k: m:tt komma. Ähr honom rådt at stiga på någodt schiep, som will antingen till Cöningzbergen, Refuel eller Perno, genom huilket medell han lätteligare och snarare kunde komma till h: k: m:tt ähn öfuer landh åth Stockholm.

Förledne fredagh 8 dagar sedan, som war den 17. i denne månadh, hade konungen för:ne sendebudh till gäst och tracterade honom mächta wäll. Och gaff konungen honom altidh öfuerste platzen. H: m:tt hafuer förtröstadt honom medh godh swar. Doch weet man än inthet, huadh hans wärff ähr. Man kann tänckia, at det allena om bijståndh vtgår, fördy alt thet folck, som konungen hafuer casseret, ähr för konungen i Behmen och Staterne igen antagidt [1].

10. 20. juli 1621 udstedtes fra Kbh. miss. og åb. breve om den 2-årige beskatning af Danmark-Norge, bevilget af rigsrådet 8. juli 1621, til dækning af Chr IVs omkostninger til hæren i Den nedresachsiske Kreds. *CCD III* s. 657 ff; *No. Rigs-Reg.* s. 152 ff; jvf. Erslev s. 320 f, *KBB 1621–23* s. 128.
11. Dette er urigtigt. Kbh. skulle kun give 3.440 dlr. *CCD III* s. 729.
1. Kongen af Bøhmens gesandt, Achaz v. Dohna, var til audiens i Kbh. an-

(fortsættes s. 130)

Här i Danmark ähr nu alt stilla. Det dansche krigsfolckedt ähr alt hemkommit och dett tysche mäst casseret. Doch sägs, at än någre companie liggia vthij Holsten.

Saken emellan konungen och bijsspen af Brehmen ähr all förlijcht, så at effter bijspens dödh schall konungens son fulkommeligen träda till bijschopzdömedt. Och den vnge hertigen af Holstein, som medh rätte der till hörde, hafuer konungen tilsagt åhrligen en somma penninger, så at han dermedh ähr till fredz och sin pretension der medh afstår; doch så, at när konungens son genom dödzfall någodt widkommer, skall han wara nemst at träda till bijschopzdömedt igen, huar till h: m:tt schall hafua samtycht [2]. Här berättas, at när samma förlijkningh schiedt är, schall bijspen sielf icke personligh hafua welat compareræ, vthan detta schall alt wara vthaf ständerne giordt. Nu berättas här, at h: m:tt will och affärda andra sendebudh till bijspen sielf, huilken man menar skall wara hoss hertigen af Mekelborgh [3].

Rijks cantzleren Jacob Vlfelt, Holger Rosenkrantz och konungens

(fortsat fra s. 129)
førte dag. Schlegel, *Saml. II,1* s. 63. Han blev ganske vist modtaget meget opmærksomt, men i sin prop. søgte han dog forgæves om hjælp fra Chr IV og forbund med Danmark. Chr IV begrundede især afslaget med Englands uberegnelige politik. Han nægtede endog at medvirke til, at hans netop aftakkede krigsfolk blev antaget i Frederik Vs tjeneste. Kreditiv og instruks af Haag 28. juli 1621; prop. af Kbh. 17. og 25. aug. Pfalz A II 14. Resol. af Kbh. 22. aug. 1621, kopi i TKIA A 50 I f. 333 ff, trykt i Lundorp II s. 608. Jvf. Th. Chr. s. 58; *Camerarius* s. 147, 161; Gindely s. 307 ff. På rejsen til Danmark var Achaz v. Dohna i Hamburg stødt på talrige officerer fra det aftakkede krigsfolk, som han da hastigt hvervede til kongen af Bøhmens tjeneste og gav penge til hvervning af 3.000 mand til fods. Tilbage i Hamburg efter sendelsen fortsatte v. Dohna hvervningerne, der dog ikke skulle nå op på mere end højst 3.000 til fods og 300 heste. Dudley Carleton til Georg Calvert Haag 24. aug., 17. og 20. sept. 1621. Orig. i S. P. Holland 84,112 f. 112, 197, 208 PRO; Gindely s. 308.

2. Ved Flensborg-traktaten af 13. juli 1621 mellem Chr IV og hertug Frederik III af Gottorp fastsattes det, at hertug Adolf af Gottorp for sin opgivelse af koadjutorkandidaturen årligt skulle modtage 5.000 rd. af Chr IV, der til gengæld forpligtede sig til at gøre sit yderste for at få Adolf valgt til koadjutor, så snart hertug Frederik havde overtaget administrationen af ærkestiftet. *DNT III* s. 467, 429 ff.
3. Om ærkebispens stejle modstand mod hertug Frederiks valg til koadjutor og hans forgæves besøg bl. a. hos hertugerne af Mecklenburg for at vinde støtte, se *DNT III* s. 467 f. Om resultatet af de kgl. sendebuds forhandlinger, se nr. 17 n. 5.

nyantagne tysche secreterere Fridericus Gynter (som medh samma legation förschickat är) [4] ähre ännu vthij Brehmerlandh, sampt 4 sendebudh ifrån Nederlandh, som äre borgmester Pao von Amsterdam, en ifrån Gelderlandh, ehn ifrån Öfuer Isell, och den fierde ifrån Frijsslandh [5]. När den brehmesche saken fulkommeligen endat är, sägz, at desse sendebudh medh konungens schola komma hijtt till Danmark och då wijdare confirmere och stadfäste det förbundh, som emellan Danmark och Hollandh vprättadt ähr [6].

I dagh är här på rådhusedt afläsidt om en ny toll, som konungen pålagt hafuer. Nembligen af alla waror, som af gull och sölfuer giorde ähre och här i landet förflijthas, schall gifues huar tiugonde penningh; af andre och ringare waror huar trettijonde penningh; af huar åhma renst och spanst wijn 4 rijkzdaler; och af et oxehöfdh franst wijn 3 rijkzdaler [7]. Och schall denne toll wara vthij 2 åhr. Dessförvthan schall huar stadh gifua en wijss summa penninger, såsom jagh tilförne vthij min schrifuelsse förmält hafuer. Denne staden schall gifua 500 rijkzdaler och sedan huar stadh effter sin storlek. Sägz alt wara för konungen i Behmen [8].

Ett af dhe schiepen, som woro till Grönlandh, nembligen De witte Lowe, är för några dager sedan hemkommitt medh 100 läster thran. Det andra schiepet, som medh vtseglade, nembligen De rode Lowe, är på bort resan vthij Grönlandh blefuidt medh folck och alt sammans. Det tredie, som desse tw confoijera schulle, kom strax hem igen, säijandes sich wara leek, huilket intet befans i sanningh. Derföre ähr captenen, nembligen Otte von Hadell, dömder till konungens högste onåde [9]. Schiepparen är spenter i jern, och skall han arbetha på

4. Frederik Günther var ikke nyantaget, men ansattes allerede i dansk tjeneste fra 1615 som sekretær i tyske kancelli. Han udnævntes dog 1621 til den udenrigspolitisk meget indflydelsesrige stilling som oversekretær samme sted. *DBL VIII, 1936* s. 518.
5. De nederlandske kommissærer var: Reinier Pauw for provinsen Holland, Sweder v. Haersolte for Overijssel, Martin v. Lyclama for Friesland og Gossen Schaffer for Groningen (ikke Gelderland). *DNT III* s. 506.
6. Dette skete ikke. Vedr. ratifikationen, se nr. 11 n. 1.
7. Jvf. § 2 og 3 i åb. brev af Kbh. 20. juli 1621. *CCD III* s. 659.
8. Jvf. nr. 13 n. 10.
9. Chr IV havde 4. juli givet ordre om, at kaptajnen på Trost skulle straffes, hvis skibet ikke havde været så læk, at det ikke havde kunnet holde søen. *Egh. Br.* s. 219. Otto v. Hadeln udtrådte af kongens tjeneste 6. aug. Dalgård s. 122. Dalgård betvivler, altså med rette, at Røde Løve kom hjem.

Schiepzholmen vthij hela 6 åhr. De, som hafua warit på den norrische sijdan [10], ähre och medh behållin rese hemkomne och blifua nu här medh hemma.

Såsom jagh för hafuer förmält om princens hyldningh vthij Hamborgh, sägz hon nu wara vpsat till nästkommande wåår.

För otta dager sedan ähr en boijordt här igenom Sundet lupin, som kom ifrån Antwerpen vthij Brabant. Han hade inne 4 cartoger och 1.500 muscheter, förvthan spisser, kruut, lodh och annan krigzmunition, som för konungen i Pålandh kiöpt war. För:ne boijordt blef här i Sundet anhållin, till dess gesanten hade sielf warit hoss konungen. Han fick tilståndh at passere. Doch ingen ähra medh några cerimonier blev honom beuist; han satte sin kooss åth Dansich. Detta war den samme gesanten, som war i Hollandh [11].

Den pålnische gesanten, som länge vthij Engelandh legadt hafuer [12], ähr för 4 dager sedan medh 2 schiep och 300 irlender hijtt i Sundet kommen. Han sende strax en af sit medföllie till konungen at anhålla om tilståndh at frijt passere. Samme budh fick ingen beschiedh, vthan gesanten måste sielf till Kiöpenhamn. Och der [a]hafuer han alt till i dagh waritt vppehållin, och nu ähr han sin koos åth Dansich [13].

a 2 i st.: är han ännu. Och är migh af trowärdige mån berättadt, at h: m:tt schall hafua befalt en sin capten, Moritz Prins, det han innan 4 dager medh sitt schiep schulle wara färdigh. Och weet man intet annadt, än at samma capten medh sitt schiep schulle vthij all möijeligh hast till E: k: m:tt at gifua E: k: m:tt kundschap om detta krigzfolckedt, som nu förhanden är. Och menar man, at h: m:tt samma gesant medh sitt folck, vnder någon annan pretext, så länge vppehållandes warder, till dess E: k: m:tt kan fhå kundschap af dem. Här komma ännu några schiep effter medh mere folck, ty de ähre

10. Jvf. nr. 3 n. 4.
11. Jvf. nr. 9 n. 3.
12. Grev Georg Osselinski var ankommet til England i marts 1621 for at søge hjælp til Sigismund mod Tyrkiet. *CSPV 1619–21* s. 607; *s. st. 1621–23* s. 2. Han fik succes, idet den pengebetrængte Jacob I bekostede hvervning og udrustning af 2.000 irske soldater, støttet af den spanske ambassadør Gondomar, men modarbejdet af kredse i England, der frygtede tyrkiske repressalier imod den engelske Middelhavshandel (jvf. herunder s. 170 og nr. 24 n. 11), og af det pfalziske parti, der frygtede tyrkisk tilbageholdenhed i kampen mod kejseren. Osselinski skal til gengæld have lovet, at tropperne ikke ville blive anvendt imod Sverige, Danmark eller Brandenburg. *CSPV 1621–23* s. 92 ff, 148; *Acts of the Privy Council 1621–23, 1932* s. 32.
13. 25. aug. afslog Chr IV ifølge sin skrivekalender den polske gesandts anmodning om at »føre noget folk igiennem«. Schlegel, *Saml. II,1*

(fortsættes s. 133)

Man mente wist, at h: m:tt wille sielf senda et schiep till wår nådige konungh at gifua h: m:tt kundschap om detta folckedt, som för handen är, effter ehn af h: m:tz capitener bleff strängeligen befaledt, det han medh sitt schiep innan 4 dager schulle wara färdigh; huilket och ähn gåår fordt. Och weet man inthett annars, ähn at han skall till Riga, at h: k: m:tt måtte wettha om det andra folckedt, som ähnnu effter komma skall, huilke dagligen hijt i Sundett förväntes [14]. Dett skall wara[a] vthij alt 1.100 man, 800 ifrån Engelandh och Irlandh och 300 ifrån Skåtlandh. [b]Gudh gifue, h: k: m:tt kunde i tidh fhå kundskap af dem. Wisserligen tror jagh, at h: m:tt medh Gudz hielp schulle förandra deras resa[b].

Ifrån Tysklandh fulföllier intet om käijsarens dödh. Churfursten af Saxen kommer sigh före igen. Grefuen af Manssfelt håller sigh mechta wäll. Här sägz för sanningh, at han hafuer giordt hertigen af Beijeren et stort nederlagh och honom mycket folck afslagidt. Men det han schulle hafua Pragh inbekommitt, det fulföllier intet [15]. Vthan elliest sägz, at de ewangelische nu vthij Tyschlandh begynna wackert at reppa modh till sigh; och huad de vpå slå, går dem mest fort. Betlem Gabor schall och hålla sigh wäll. För sades här, at han alt sitt folck hade bekommidt ifrån turcken. Nu sägz, at thet alt hans egidt och mäst vngersk folck ähr [16].

Ifrån Hollandh berättas, at grefue Mauritz skall nu nyligen wara vprychter. Om hans vpryckningh, som jagh för om förmälte, war intet annadt, vthan at Spinola förlade sitt folck, huarföre hans exellentie

b ikke i 2

(fortsat fra s. 132)

s. 64. Han modererede dog, vistnok senest dagen efter, sit afslag. Jvf. herunder s. 136 og n. 25.

14. Chr IV gav ikke GA meddelelse herom, selv om han sendte sin tjener Laurids (Lorentz) Hammer på skibet St. Mikael til Riga med brev til GA af Kbh. 18. sept. Heri lykønskede han denne med erobringen af byen og ønskede indkøb af nogle varer fra Riga. Desuden intercederede han for hertug Frederik af Kurland på dennes anmodning, om GA ville forskåne hertugens lande og undersåtter for krigen, som denne hverken havde opbragt eller havde magt til at afslutte. 1. konc. af CF i Sverige A I 8; kopi i Sv. Acta 1619–24 f. 84 f. Pas for Hammer af u. st. 20. sept. 1621, *KBB 1621–23* s. 171.
15. Jvf. nr. 13 n. 3.
16. Dette er rigtigt. Tyrkiet havde stort set svigtet sit løfte om hjælp til Bethlen Gabor, fordi Osman II ikke under sit felttog mod Polen ønskede også kejseren som fjende. Depner s. 88 f.

rychte medh på wägen; då kom han strax tilbaka igen. Nu menar man vist, at både han och Spinola ähre vthij marchering[17]. Och går här rychte, at hans broder grefue Hindrich och grefue Ernest schola hafua belagt Lingien. Man warder här om snart sanningen förnimmandes. Berättas och, at konungen i Behmen skall wara medh vprychter.

Ifrån Franckerijke höres inge gode tijender. Konungen tager in den ene staden effter den andre och kan medh Rochelle intet komma till någodt accord. Konungen will wara ehn regerande och absolut herre så wäll öfuer Rochelle som någon annan stadh vthij hans rijke, huar till staden ingelunda consentere will. Vthan samma privilegier, som hans *salig* herrfader dem gifuidt hafuer, wille dhe ähnnu blifua widh.

Om Pålandz stadt berättas här för sanningh, at den turkische käijsaren sielf person*l*igh ähr ifrån Constantinopel och till Adrianopell vprychter, och at han vthij egen person will öfuer till Pålandh. En part mena, at han der alrede medh 400.000 man ankommen är[18]. Altidh går det fort, at turcken schreckeligen vthij Pålandh gracerer, huilket migh nu för 2 dager sedan berättades af ehn förnemdh kiöpman, benemdh Jörgen Lunt, som kom ifrån Dansich.

Här ähre nu schiep komne, de der berätta, at h: k: m:tt schall hafua Riga mächta stark belägradt. Och dömes här intet annat, än at h: k: m:tt skall det snart blifua öfuermechtigh. Konungen är mechta curieux at låtha fråga der effter[19]. Hooss migh hafuer warit åtschillige, som h: m:tt hafuer vtsendt at låtha förfråga, om jagh någre tijender ifrån h: k: m:tz läger bekommit hade, at han måtte förnimma om h: k: m:tz lycka och framgångh. Och så mycket jagh kan förnimma, synes dett wara lijcht, at h: m:tt sampt många andre här gärna see, at h: k: m:tt må warda ehn säger herre öfuer h: k: m:tz fijender[20], huar till Gudh then aldra högste nådeligen förläne h: k: m:tt sin helige wälsignelsse.

Warder här och berättadt, at h: k: m:tt schall hafua sendt en

17. Jvf. nr. 19 n. 9.
18. Jvf. nr. 1 n. 19.
19. GA gav selv Chr IV besked om belejringen i brev fra feltlejren foran Riga 11. aug. 1621. Orig. i Sverige A I 8. Jvf. Hallenberg V s. 6.
20. Tværtimod. Sin virkelige mening om GAs togt til Riga udtalte Chr IV til CF i brev fra Steinburg 4. juli 1621: »Gud forbyde, atthand ted skulle bliffue mechtig, ty daa uar all uoriss Rustkammer luckt, huadh tackel och tou anlanger, naar, Gud forbyde, uy faar att gøre med Suerrig«. *Egh. Br.* s. 219 f.

trumethere in för staden Riga medh warningh till alle dhe främmande, som der inne ähre, nembligen frantzoser, engelender, [c]hollendere[c] och tysche, at dhe innan 48 timmer skulle begifua sigh vthur staden, så frampt de icke wille vndergå samma fahran, som borgerne vthij staden kunde på komma [21]. För denne förewarningh blifuer h: k: m:tt här både af dhe främmande och de dansche högeligen berömdt. Och säga, at det itt techn ähr, det h: k: m:tt en from, christeligh och barmhertigh konungh ähr.

[d]Jagh sender E: h:tt här medh twänne brefknipper ifrån Petter Falckio. Den ena måste wara någodt gammall, fördy hon hafuer warit genom försummelsse till Conningzbärgen och ähr nu hijtt tillbaka sendt[d]. Nu på 4 wekors tijdh hafuer ingen af dhe tysche poster waritt här. Huar af jagh förnimmer, at dhe effter h: k: m:ttz nådige befalningh måtte afsatte wara [22], [e]huilket hafuer warit orsak, at jagh nu på denne tijdh intet hafuer schrifuidt, ty jagh hafuer altidh wennt effter deres komst. Doch är der igenom intet försummat, ty här ähr inthet synnerligit förefallidt för ähn nu om detta krigzfolckedt. Så alden stund posterne nu intat meera komma, hafuer jagh affärdet min tienare till E: h:tt[e]; på det ödmiukaligaste begärandes E: h:tz gunstige willie at förnimma, hurulunda jagh best skall kunna öfuersenda mina breff [f]till Marckerijdh[f]. Om E: h:tt täckies påläggia de swensche poster, at dhe komma hijtt; eller och at här en beställes skall, som altidh reser emellan grentzen och här; huilket migh synes bäst at wara, på dett at icke så stort roop måtte gå af dhe swensche posters resende här i landet [23], helst medan de icke länger komma än hijtt till Hel-

c ikke i 2
d ikke i 2
e ikke i 2
f ikke i 2

21. GA gav i sin skrivelse af Mühlgraben 12. aug. 1621 disse fremmede handlende og skippere tilsagn om frit lejde fra Riga med deres skibe, gods og penge, dog imod toldaflæggelse til svenskerne. Trykt i A. Buchholz, *Mittheil. aus dem Gebiete d. Gesch. Liv-, Est- und Kurlands Bd. 14, 1890* s. 398.
22. Det var ikke tilfældet.
23. Danmark så ikke med sympati på den svenske regerings postføring gennem Danmark. Brodde havde således tidligere meddelt, at regeringens tyske postbude blev meget opholdt ved færgestederne i Danmark, hvorfor de bad om at få svenske pas eller postvåben for at komme til Markaryd til tiden. Brodde Jakobsson til AO Markaryd 17. okt. 1620, orig. i O. S. E 574 SRA. Jvf. desuden nr. 5 n. 1; Holm s. 24 ff.

singör. Förmodandes nu medh min tienare här vpå E: h:tz gunstige swar och befalningh, huar effter jagh migh sedan desse bättre rätta kan.

Såsom och på det ödmiukeligaste begärandes at förnimma, om jagh här länger förtöfua skall, och at E: h:tt wille migh gunsteligen förhielpa medh några täre penninger. Jagh hafuer nu waritt här i 17 wekor, och jagh bekom allenest täre penninger till 2 monader, dett E: h:tt wäll witterligitt är. [g]Jagh begynnar nu at komma förhögt på wärdens register. På det ödmiukeligeste förmodandes, at E: h:tt hielper migh snart der ifrån; ty jagh wille icke gärne, at han schulle begynna migh at kräfua, för än jagh hade medel at bethala honom; dett jagh ställer vthij E: h:tz högwijse betänckiande[g].

[h]Jagh sender E: k: m:tt här medh ehn prophetia om Behmen, som nyligen ifrån Tyschlandh kommen är, sampt en execution, som vthij Pragh öfuer de euangelische schieddt är[h] [24].

Aff Helsingör den 30. augustij åhr 1621.

[i]Nu på timen kom beschiedh ifrån Kiöpenhamn, at den pålendsche gesanten medh sitt folck måtte frijtt passere; och är han nu sin kooss åth Dansich. Doch är migh af trowärdige personer berättadt, det han skall hafua sigh emott h: m:tt hårdt för obligerat, at samme folck på ingen ort skall emott E: k: m:tt blifua brukat, vthan allenest mott turcken [25].

Det folck, som effter kommer, skall snart wara förhanden och äre fördeelte vthij 3 schiep, 2 engelsche och en hollender. Gudh gifue, E: k: m:tt finge i tidh kundskap aff dem. Wisserligen förhoppas jagh, dett E: k: m:tt medh Gudz hielp schulle förandra deras resa[i].

[j]I dagh ähre 3 schiep komna ifrån Riga, som inthet meer ähn 8

g ikke i 2
h ikke i 1
i ikke i 1
j ikke i 2. Dette og det flg. afsnit er indsat i Danica 19 f. 35 SRA efter nr. 16,1. Det er fejlagtigt, hvilket ses af omtaleformen: »h: m:tt« i st. f. »E: k: m:tt«. Afsnittet tilhører snarest nr. 14,1; sml. oplysningen om gesandtens afrejse med nr. 14,2-sedlens tilsvarende oplysning og med nr. 14 n. 27.

24. Det drejer sig sikkert om Prager-exekutionen af 21. juni 1621. Jvf. Gindely s. 70 ff.
25. Ved resol. af Kbh. 26. aug. 1621 (kopi af Leonard Metzner i Polen

(fortsættes s. 137)

dager hafua waritt der ifrån. De berätta, at h: k: m:tt skall hafua skantzsadt sigh rundt om kringh staden, och att h: m:tt hade fådt alt wathnet vthur stadzgrafuen. Och meente de, at h: m:tt nu widh denne tijden schulle hafua staden inne. Och sade dhe yttermeere, at oansedt pålacken kommo medh 10 eller 12.000 man (doch hördes ähn af ingen vndsättningh) [26] då kunde de icke på någodt sätt komma staden till hielp, så starck ähr h: m:tt beschantzsadtt. De schiepen, som ähre der vtkomne, hafua gifuidt h: m:tt toll, 5 af huardt hundredt[j].

[k]Nu på timen blef migh[k] berättadt [l]af en, som kom ifrån Kiöpenhamn[l], att konungen i Behmens gesant [m]hafuer alt[m] fådt sin affschiedh [27] och ähr [n]nu[n] sin koos åth Hamborgh.

15 1. september 1621

*Til Axel Oxenstierna**

Här ähre i dagh 3 konungens örlige schiep ifrån Kiöpenhamn komne. Och schall ähnnu i dagh eller morgon 2 komma effter. Desse schiepen schola medh macht förhindra det krigz folckedt, som för konungen i Pålandh än ifrån Engelandh komma skall. Och skall h: m:tt ingelunda willia dem tilstädia här igenom Sundet at passere [1]. Et af desse

* påtegnet: p*ræ*sent: den 12. sept: år 1621

k 1(?) i st.: Bleff migh och nu
l ikke i 2
m 2 i st.: för twå dager sedan hade
n ikke i 1

(fortsat fra s. 136)
A II 9) fik Osselinski lov til fri passage for de i Sundet tilstedeværende 300 soldater på den betingelse, at gesandten med hånd og segl ville stå inde for, at de kun blev brugt imod tyrken. Om resolutionens indhold i øvrigt, se herunder s. 140 f og nr. 16 n. 1 og 2.

26. Radziwill ankom dog 30. aug. med en undsætningshær, der imidlertid var alt for lille (under 3.000 mand) til at kunne bryde den stærke belejring eller slippe gennem denne ind i byen. Ericsson s. 88 ff.

27. Achaz v. Dohnas gesandtskab forlod 27. aug. Chr IVs gæstegård i Højbrostræde, hvor det var blevet underholdt frit af kongen. Rentem. regnsk. 1621–22 udgift f. 19.

1. Ved instruks af Kbh. 30. aug. 1621 fik admiralen på Bremerholm, Sten
(fortsættes s. 138)

schiepen skall till Engelandh. H: m:tt schall intet wäll wara tilfredz medh konungen i Engelandh, at han hafuer gifuidt pålacken tilståndh der så myckedt folck at wärfua [2].

Den pålandske gesanten, som samma folck wärfuadt hafuer, huilken migh war berättadt skulle wara sin koos åth Dansich, ähr sielf fierde öfuer landh rest. H: m:tt hafuer nu sendt twänne poster effter honom, at han skall komma tilbaka igen. Och skall h: m:tt intet wara medh honom wäll tilfredz. Huadh här vijdare vth warder, gifuer tijden medh.

De 300 man, som jagh om förmält hafuer, de ähra sin koos åth Dansich. Denne gesant föregaff, at det ialt intet meer ähn 1.100 man war [3]. Nu sägz för sanningh, at 4.000 skola ähn förhanden wara, huilket endels wäll kan wara ehn orsack af hans tilbaka kallelsse. Ähre dhe så starcke, och dhe blifua förhindrade här igenom at passere, ähr till at befruchta, at dhe giöra någodt infall widh Elfzborgh, när dhe draga tilbaka. Derföre hafuer jagh schrifuit öfuersten Nils Stierneskiöldh här om till, på det han må wetha, at sådant folck förhanden ähr [4]. Migh är och i sanningh berättadt, at några schiep giöras färdigh, som schola liggia vthij Bält at för:ne folck tillbaka hålla [5].

I gåår kom hijtt en gesant ifrån churfursten af Brandeborgh. Och kom han ifrån Hollandh. Han rychte strax till konungen, huilken är

(fortsat fra s. 137)
Villumsen (Rosenvinge), ordre til straks som høvedsmand på kongens skib Sorte Rytter og som admiral over Nældebladet, Gabriel, Marekatten og Jægeren at begive sig op i Sundet for at afvise de skibe med krigsfolk fra England, som man formodede ville passere kongens strømme uden kgl. tilladelse. *KBB 1621–23* s. 161. Ifølge skrivekalenderen blev »nogle af skibene« sendt fra Kbh. 2. sept. S c h l e g e l, *Saml. II,1* s. 64.

2. Jvf. nr. 16 n. 5.
3. Ifølge Osselinski selv drejede det sig (incl. de omtalte 300) om ialt 2.000 af kong Jacob I selv hvervede soldater. Jvf. resol. af 26. aug., nr. 14 n. 25. Jvf. ligeledes nr. 14 n. 12.
4. AS skrev ikke blot til generalstatholder Nils Stiernsköld på Älvsborg, men også til statholder Bengt Kafle i Jönköping herom. Jvf. Bengt Kafle til AO Jönköping slot 18. sept. 1621, orig. i O. S. E 634 SRA. »Effter sodana kunskaper, som både nu och nockre dagar tilförende är Stiärneskiyld så wäl som mig warnade, är krigsfolket både i Ostergiöttland så och här i länet tilsagde, att de sig skola time och stund hålla wederredo, dock icke til anat än sig til at munstra lata«, skrev Kafle, der ikke formodede noget fjendtligt indfald.
5. Sten Villumsen fik ved den i n. 1 nævnte instruks ordre til at lade skibskaptajn Peter Kjeldsen begive sig ind i Storebælt.

på Fredrikzborgh. Hans nampn ähr grefue Carl von Schwartzenborgh [6].

Ifrån Hollandh continueras, at krigedt ähr wist påbegyndt. På timen kom et schiep, som berättar, at grefue Mauritz schall hafua slagidt Spinola 6.000 man ifrån [7]. Sanningen här om warder man snart förnimmandes.

Ifrån Tyschlandh höres alle dager gode tijender. Gudh låthe det så länge wara.

Här berättas för sanningh, at 30 mijll ifrån Dansich vpe i landet vthij Pålandh öfuer en stadh benemdh Torn skall wara vtbrustin en sky medh sådant regn, at hela landet mäst fördrändt är. Det war en sådan förskräckeligh flodh, at emellan bemälte stadh och Dansich skall wathnet allestädes, der som slät landh ähr, wara öfuergådt. Det hafuer kommet medh en sådan ström neder wijdh Dansich, at det hafuer tagit sädan medh neder vthij siön, så nekerna hafua flutidt för schiepen, när de hafua segladt der vth. Schieperne hafua aldrigh sedt sådan ström; medh stor möda kunne alle deras ancker hålla på reddan. Boschapen vthij marcken är mäst borto blefuin. Kälrarna vthij Dansich woro mäst fulla medh wathn. Detta flödande warade vthij 2 dagar och hafuer giordt skräckeligh skada. Rogen ähr strax 6 gylden på huar läst vpstigen. Och will i åhr vthij Dansich blifua en mächta dyr tidh. Ty ingen rogh kommer nu neder vthur Pålandh.

Nu behöfdes esomofftast, at jagh woro i Kiöpenhamn, helst medan dessa gesanter der ähre, at någorlunda förnimma, huadh der tracteras. Men nu kan jagh för penninge nödh intet komma dijt, vthan måste migh låtha nöija medh sådanna berättelsser, som jagh der ifrån hörar, huilke seldom drabba öfuer eens. Jagh hade stor möda at fhå så många penninger af min wärdh, som jagh kunde bethala honom, som rychte medh desse breff til Marckerijdh. Och effter migh syntes, at der lågh stor macht vpå at kundgiöra öfuersten Nils Stierneskiöldh här om, dierfdes jagh det icke låtha gå förby, på det han kunde vthij wargärningh hafua någodt folck tillhopa. Såsom och icke heller wetandes huru stor macht kunde liggia vpå detta medfölliande breff, som ifrån Petter Falck kommit ähr.

6. Om grev Adam (ikke Carl) v. Schwarzenbergs sendelse, se herunder s. 144 og nr. 16 n. 10.
7. Urigtigt. Jvf. A r e n d III,3 s. 643 f.

I går kom jagh oförwarande vthij selschap medh en swänsk, som boor vthij Dansich. Hans nampn ähr Gåtskalck Joenson. [å] . . . . [å]

Hastigt af Helsingör den 1. september åhr 1621.

16 14. september 1621

1. Til Gustav II Adolf
2. Til Axel Oxenstierna

[a]Belangandes den pålensche gesanten, som jagh senest om förmälte, så ähr han icke till siös förest åth Dansich, som migh då berättadt war; vthan han ähr sielf fierde öfuer landh reest åth Råstock[a]. Och war han [b]mycket discontent[b] och illa tilfredz, at han här hoss h: m:tt fick så slätt [c]och kort[c] afschiedh. [d]H: m:tt tilstadde honom intet audientz, vthan lätt honom säga genom cantzeleren, at aldenstundh huarken konungen i Engelandh eller konungen i Pålandh [icke] hade schrifuit h: m:tt der om till och gifuedt honom et gådt ordh, at samma soldather passere måtte, derföre befalte h: m:tt, att de måtte draga samma wägen tilbaka, som dhe woro komne [1]. Ty h: m:tt wiste wäll, at oanseedt för:ne gesant sigh nogsampt förobligerade, det samma sol-

å I det udeladte afsnit omtales kortere end i nr. 16, herunder s. 145 f, ASs mistanke om, at Gabriel Jonsson var lurant, desuden dennes ihærdigt udtrykte ønske om gerne at ville tjene GA i Sverige. Denne udtalelse kom Jonsson efter ASs mening især med for at liste oplysninger ud af ham: Män han bleff intet wijsare af mig ähn jagh af honom.

a 2 i st.: Om den pålendsche gesantens tilbaka kommelsse höres ähn intet. Blifuer ey heller meer om taalt, at någodt budh ähr effter honom.

b 2 i st.: ganska conturberat

c ikke i 2

d ikke i 2

1. I resol. til Osselinski af 26. aug. 1621 (jvf. nr. 14 n. 25) fremhævedes det, at Chr IVs præeminens og højhed var trådt for nær, fordi Sigismund havde ladet føre et antal krigsfolk midt ind i riget uden forudgående tilladelse. De resterende (1.700) soldater kunne ikke tillades »liberum transitum per fretum Oresundicum«, da det var at befrygte, at andre fyrster eller stænder ville begære det samme. »Welches doch ihre kon. May. dem einen oder andern ins kunftige zuuerlegen nicht gemeinet ist«, da dette ville være imod de gamle forbund mellem Danmark og Polen og mellem Danmark og Sverige, hvilke forbund Chr IV var fuldt ud besluttet på at holde. Den engelske konge eller den brandenburgske kurfyrstes problem med lensoverdragelsen nævntes ikke i resol.

dather icke schulle blifua brukade emot E: k: m:tt, at konungen i Pålandh wäll kunde bruka dem emott turcken och taga igen så många pålacker at bruka emot E: k: m:tt, huilket schulle komma alt till ehn räckningh [2]. Och elliest, effter churfursten af Brandeborgh lhänedt icke ähn fulkommeligen bekommit hafuer, kunde konungen i Pålandh emot honom till ewentyrs någodt i sinnedt hafua. Wille h: m:tt derföre ingalunda tilstädia, at några flere ähn dhe 300, som medh gesanten komne woro, passere schulle.

Och blef strax vtrustade 5 af h: m:tz örlige schiep. 3 de störste liggia här på reddan [3]. (At der bemälte soldather wille medh gewalt passere, ähr admiralen, benemdh Steen Willemsson, befalt at slå der vp medh frögden). Det fierde håller sigh vthe widh Skagen at warna dem, när de komma, det dhe intet kunna passere. Dett fempte, som migh berättadt ähr, schall wara medh bref öfuer till konungen i Engelandh [4]; huar vthinnan h: m:tt schall sigh högeligen beswära öfuer bemälte konungh [5], i det at han sinnader ähr at giöra konungen i Pålandh bijstandh och icke sin egen måågh, som det meer behof hafuer[d].

[e]Denne offtb:te pålendsche gesant föregaf, at der schulle vthij alt intet wara flere ähn 1.100 man. Nu berättas här för sanningh, at ähn öfuer 4.000 skall wara förhanden. Och så behendigt gå de der medh om, at de icke komma alle tillijka, vthan pinucketaals, at dhet icke skall

e ikke i 2

2. Nævnes ikke i resol. af 26. aug. 1621. Jvf. dog nr. 14 n. 25.
3. De 3 største af de nr. 15 n. 1 nævnte skibe synes at have været Sorte Rytter, Nældebladet og Gabriel. Sml. *Sv. sjökrig* s. 270 med H. D. Lind, *Tidsskr. f. Søvæsen, Ny R. 25. Bd.* s. 424 ff og med ASs rulle herover s. 119 f.
4. Jvf. miss. af Fr.borg 4. sept. 1621 til Sten Villumsen (Rosenvinge) om at lade et af orlogsskibene konvojere de to første skibe, der kom til Sundet fra England, tilbage igen over kongens strømme. Villumsen skulle meddele kongen, om der kom så mange skibe, at det blev nødvendigt at sende ham flere kgl. orlogsskibe. *KBB 1621–23* s. 162.
5. Dette er sikkert rigtigt. Jvf. Chr IV til Jacob I Kbh. 31. aug. 1621. Opr. orig. i England A I 2. Udtog i Macray, *Second Report* s. 15. Jvf. *s. st.* s. 39. Kongen udtrykte stor overraskelse over de 300 engelske soldaters ankomst til Sundet uden anmeldelse i forvejen. Selv om han i begyndelsen havde været tilbøjelig til at nægte nogen overhovedet passage, fik de lov at passere, men han ville forbeholde sig at nægte de efterfølgende soldater passagen, til rigsrådet havde overvejet sagen. ASs begrundelse for Chr IVs misfornøjelse med Jacob I findes ikke i brevet.

gifua för stort anseende. Doch kan det dem intet hielpa. H: m:tt förstår deras practicker wälle.

För några dager sedan [6] kom et stort faf derasf schiep medh 250 gsoldather och före gofue, at intet flere skulle i åhr effterkomma, menandes der medh frijtt passere, det doch intet schieddeg. hOch kom det om natten, at ingen wiste, för än det lågh här på reddan. Och lade det sigh först tätt in vnder staden. Men när dagen kom, och man fick wetha, huem det war, måste de winna anker, ochh ide dansche admiralen, benemdh Sten Willemsson, gaf strax befalningh, at samma schiepi schulle sättia vthe på reddan emellan 2 af konungens jbäste örligej schiep, på det de om nattetijdh icke schulle hemligen komma igenom. kCapitenen för samma folck lätt medh flijt anhålla hoos h: m:tt om frijt passagek. lOch (be:te admiral) sende der medh strax budh till h: m:tt, om h: m:tt wille dem passere låtha, efter de icke flere woro. Huar till h: m:tt swarade, at han wäll förstodh de papistiske practicker, i det de meente at komma så pinucketals igenom och icke komma alle tillijka. Och sade, at det schulle dem lijkwäll intet angå. Gaf derföre befalningh, at dhe schulle passere samme wägh tilbaka, som dhe woro komnel. Och på det, at dhe vthij omwändningen icke måtte giöra något schelmstycke, mantingen medh landstigningh vthij Danmark eller Swärige eller och elliest bruka några putzer medh schiepperen och schiepet vthij siönm, blef af h: m:tt förordnadt, at 2 af desse schiepen, som här på reddan liggia, skola dem confoijera (som migh i sanningh berättadt ähr) in vnder Engelandh noch så widt, at dhe see dem landstigan.

Och hafua de för 2 dager sedan waritt sin koos här ifrån [7]; doch blefue genom storm och motwäder hijtt tillbaka drefne ooch wäntha nu

f 2 i st.: engelst
g 1 i st.: man.
h ikke i 2
i ikke i 1
j ikke i 1
k ikke i 2
l 1 i st.: Doch fick han inge andra swar, ähn at dhe måste tilbaka.
m ikke i 2
n ikke i 1
o ikke i 2

6. Antagelig 6. sept. Jvf. Schlegel, *Saml. II,1* s. 65.
7. Kongens 2 skibe afsejlede ifølge skrivekalenderen 8. sept., ikke 12. sept. (»för 2 dager sedan«), som AS skriver. Schlegel, *Saml. II,1* s. 65.

allenast effter godh windh. Icke ehn af soldatherne må här komma i landh, ja icke capitenen sielff. Vthan[o] han medh alle sine officerer och de förnembste ähre genom admiralens befalningh insatte på konungens schiep. [p]Schola och der blifua till dess dhe komma vnder Engelandh[p]. Sompt af dheras sägell medh alt det kruut och lodh, de innan bordz hade, ähr dem och ifrån tagit, på det at de i siön icke någodt schola kunna vträtta.

[q]Konungen kom i gåår hijt och förreste i dagh till Fredrickzborgh igen [8]. Och lätt capitenen för detta folcket på nytt anhålla hoss h: m:tt om frijtt passage. Doch fick han inge andre swar ähn som tilförne. Så snart winnen blifuer godh, måste de sin koos[q].

Admiralen blifuer här medh sitt schiep liggiandes, om några flere komma. Och ähre [r]i desse dager[r] ehn heel hoop stora stycker på slotzwallen vpsatte. [s]Der de elliest medh gewalt passere wille, ähr befalt at gifua fyr vpå dem vthan någodt skonssmål[s]. Och altidh 20 personer ifrån Kiöpenhamn komne medh bysseschyttere och andra, som [t]dem[t] regera schola. [u]Och måste dhe här blifua, till dess detta ähr öfuer stådt[u]. In summa, här lagas till, lijka som ehn stor krigzmacht woro förhanden.

[v]Strax jagh fick kundskap om detta folcket, schref jagh[v] öfuersten Nils Stierneschiöldh till. [w]Och tror intet annat, vthan at han nu wäll skall hafua ehn hoop folck tilsammans widh Elfzborgh vthi wargärningh, der de elliest på någon ort der om kringh schola giöra någodt hastigt infall, om konungens schiep icke dem fulkommeligen vnder Engelandh confoijera schulle[w]. [x]Ty effter de komma så piucketals, kunna konungens schiep dem alla intet wäll förhindra at giöra widh Elfzborgh någodt infall[x]. Doch sägz, at de allenest några fhå vnderwärior hafua och schola icke wara vtrustade till att giöra någodt ex-

p ikke i 2
q ikke i 1
r ikke i 2
s ikke i 1
t 2 i st.: bemelte stycker
u ikke i 1
v 2 i st.: Jagh hafuer pånyt schrefuit
w ikke i 2
x ikke i 1

8. Ifølge skrivekalenderen kom kongen til Kronborg 7. sept. og drog herfra til Fr.borg 10. sept. S c h l e g e l, *Saml. II,1* s. 65.

ploict [9]. Doch kan man intet see sigh förmycket wäll före. [y]Ty man hörer nu af desse, som här liggia, de ähre så förbistrade, för det de icke må passere, at om konungens schiep icke fölgde dem vth, schulle de wäll någodt attentera. Giorde dhe icke annat, kunde de wäll kasta schiepperen öfuer bordh och giöra sedan medh schiepet, huadh dhe willa[y]. [z]H: h:tt cantzeleren hafuer jagh och för några dager sedan här om tilschrifuidt[z].

Förledne 31. augustij kom en brandeburgisch gesant hijtt medh schiep ifrån Hollandh. [æ]Om hans nampn war mig senest orätt berättadt[æ]. Hans nampn ähr grefue Adam von Schwartzenbergh. Han war sielff siette starck. [ø]Han rychte strax till h: m:tt, huilcken war på Fredrickzborgh, och blef der mächta wäll vndfången och tracterat[ø]. Och kom han [å]förledne onssdagh[å] medh gådt contentement hijtt till Helsingör igen; blef hijtt fördt vthij konungens egen cutzwagn medh 5 aplegrå hester före. Han är nu medh schiep sin koos åt Cönningzbärgen. [a]Huadh hans wärff hafuer waritt, kan man ähn intet förnimma[a] [10].

Migh är berättadt, at h: m:tt här will affärda en adelsperson, benemdh Per Gaalt, huilken han will hafua liggiandes vthij Stockholm at avisere h: m:tt, huadh i Suerige passerer, och synnerligen om E:

y ikke i 1
z ikke i 2
æ ikke i 1
ø ikke i 1
å ikke i 1
a ikke i 2

9. Jvf. det svenske rigs- og kammerråds brev til GA 26. sept. 1621, orig. i Skr. till GA SRA. I henhold til breve fra AS (sandsynligvis nr. 16,1 og 2) »förmode wy, att dedh näst Gudz tillhielph ingen fahra haffua skall, effter folckett kommer mäst, som wy förnimme, obewärtt och elliest plocketaals«. Alligevel fandt AO og råderne alt dette »ganska misstänckeligitt«, hvorfor de havde befalet »alle öffuersterne och ståthollerne att hafua folckedt till redz och sakerne i godh vpsichtt, serdeles Stierneskiöldh och Ifwar Christerson«.
10. Adam v. Schwarzenberg anmodede Chr IV om at mægle i striden mellem Sigismund og Georg Wilhelm om investituren i Preussen. Sigismund havde stillet betingelser, som kurfyrsten af Brandenburg ikke kunne gå ind på. Chr IV indvilgede heri. Kreditiv for Schwarzenberg af 28. juni 1621, orig. i Brandenburg A II 20; jvf. Georg Wilhelm til Chr IV Crotin 5. okt. 1621 og Schwarzenberg til CF 6. okt. 1621, orig. i Brandenburg A I 9; Slange s. 470.

k: m:ttz [b]lyckelige[b] fortgångh vthij Liflandh. Jagh menar, at han i desse dagar fhår sin afschiedh [11].

Konungen hafuer medh stor flijtt låtidt fråga, om Riga war vpgifuidt. Doch weet man här ingen wijss beschiedh der om. En part säija ja, en part näy. Doch willia många sättia tyo emot ehn, at det alrede öfuer ähr.

[c]Alle de, som ifrån Dansich, Cönningzbärgen och andre orther der om kringh komma, berätta[c], at vthij E: k: m:tz läger skall wara stort feel på prouiant [12], så at ehn tönna ööll skall kosta tyo daler. Huar öfuer h: m:tt här skall hafua sigh någorlunda förvndrat, helst medan at nu vthij några åhr sådan ymnigheet på sädh i Swärige waritt hafuer.

[d]Jagh hafuer här funnit en swänsk, benemdh Gåtschalk Jonson [13]. Han säger sigh bo vthij Dansich och hafuer här antagidt en rättegångs saak at vtföre, den han alrede här på rådstufuan förlorat hafuer[d]. Nu säger han at willia apellera för landzdomeren, [e]huilkedt will gå långsampt till[e]. Jagh seer honom ahn för ehn lurant, och at han vnder denne saakz pretext här ligger at vtspeija, huadh som vthij Swärige och Danmark passerer. [f]Jagh hafuer schrifuit h: h:tt cantzeleren om honom till[f]. Och synes migh, at der h: h:tt wille schrifua her Christian Frijss et ordh eller tw till om honom, schulle han snart blifua här ifrån afwister [14]. Och der han stoge fast vpå sin saak här först at vtföra, kunde cantzeleren här wäll befalla honom at ställa en fulmechtigh vthij sin stadh, [g]och at han begofue sigh sedan vthur landet. Han säger wäll at willia gärna komma till Swärige och tiena E: k: m:tt, der

b ikke i 2
c 2 i st.: Och fulföllier här altidh tijender,
d andet ordvalg og færre oplysninger i 2
e ikke i 1
f ikke i 2
g ikke i 2

11. Chr IV havde allerede tidligere, som svar på affærdigelsen af AS til Danmark, bebudet afsendelsen af en dansk agent til Sverige (jvf. nr. 1 n. 3). Peder Galt til Tidselholt, der blev den første i Sverige fast akkrediterede danske diplomat, fik dog først kreditiv og instruktion af Kbh. 7. nov. 1621. (jvf. *Galt* s. I og 130 ff). Om baggrunden for og formålet med Galts sendelse, se indledningen s. 30. Galt kom først afsted i december; jvf. herunder s. 173 f.
12. Mangelen på proviant var dog ingenlunde katastrofal. Jvf. således *AOSB II,1* s. 158, 159, 160, 162 f, 164.
13. Jvf. herover s. 140 n. *å*. Jonsson var også siden i Helsingør for at føre retssag. Jvf. nr. 61 n. 4.
14. Noget brev til den danske regering herom findes ikke. Jvf. herunder s. 157 f.

han måtte få frij leijde. Men vthaf hans vtwärtes affecter kan jagh intet sättia någon tro till hans thall, ty det hänger förmycket på skrufuar. Jagh hafuer icke heller ähn af honom kunnit förnimma, medh huem han vthij Swärige någon correspondentz håller[g].

[h]. . . .[h]

På timen kom en trowärdigh person ifrån Dansich, huilken berättar, at den vnge princen vthij Pålandh skall liggia medh 150.000 man 12 mijll ifrån turckens läger, huilket sägz liggia strax på andre sijdan de store bärgen eller de Alpes, som åtskillia Pålandh ifrån Podolien. Och skall hafua formerat twänne läger; vthij det första och nämsta skall wara 300.000 man och vthij det andra 200.000 [15]. Och skall turcken hafua et stort thaal oliphanter, huilke han skall hafua afrättadt, så at de huarken för eldh eller schiutande någodt skygge ähre. Desse animaler skall han wela ställa främst vthij spitzen, menandes der medh at bräka sine fienders ordningh. Och der desse bester icke waritt hade, menar man, at pålacken länge sedan skulle emot turcken någodt attenterat hafua. Doch håls der före, at der intet länge liggia, för ähn någodt blifuer företagidt.

[i]Man hafuer här på 8 dagers tijdh inge synnerlige andre tijender kunnitt förnimma huarken ifrån en ort eller annan. I Tyschlandh skola de ewangelische hafua tämmeligh framgångh[i]. Ifrån Hollandh ähr och på [j]några[j] dager inge schiep komne. Man menar, de förbijda huar andra vthij flijtt at komma vthij ehn flotha medh någon confoijer, [k]effter man här intet annat weet, ähn at krigedt vthij Hollandh fulkommeligit på begyndt ähr[k]. [l]Elliest pläger här intet så länge wara ödhe[l]. [m]. . . .[m]

Af Helsingör den 14. september åhr 1621.

h Det udeladte afsnit om stormfloden i Polen er næsten enslydende med skildringen i nr. 15, herover s. 139.

i 2 i st.: Man hafuer nhu vthij några dager ifrån Tyschlandh inge tijender kunnit förnimma, annat ähn at der ähn wäll tilstår.

j 2 i st.: tijo

k ikke i 2

l ikke i 1

m ikke i 2. I det udeladte afsnit gentages rygtet fra nr. 15, herover s. 139, om Maurits' sejr over Spinola.

15. En undsætningshær under prins Vladislav gik i slutningen af aug. over Dnjester og sluttede sig til den polske hær i Chocim, der herefter skal have udgjort ca. 33.000 polakker og 30.–40.000 kosakker. Ericsson s. 35. Om den tyrkiske hærs styrke, se nr. 1 n. 19.

17 18. september 1621

*Til Gustav II Adolf**

Anlangandes dhe engelsche soldather, som jagh senest om förmälte, huilke för konungen i Pålandh wärfuade woro, så ähre de nu för 3 dagar sedan sin koos tilbaka. 2 h: m:ttz schiep ähre medh dem vthlopne, huilke dem vnder Engelandh confoijera schola, på det de icke vthij Swärige eller Danmark måge giöra någodt hastigt infall eller elliest vthij siön medh schiepet någodt schelmstycke företaga. Konungens admiral ligger här igen medh 2 schiep (af huilke et sedan tilkom) at förhindra, der några flere soldater komma. Ty h: m:tt ähr aldeles resoluerat, at inge af dem passera schola.

Här continueras, at ähn 4.000 schola wara förhanden. Doch hafuer man här, sedan desse vthlopne ähre, inge förnummitt. Man menar, om de andre fhå kundskap vthij siön, schola dhe wäll strax begifua sigh tilbaka igen heller ähn at blifua här vppehåldne. Ty desse seneste woro så tribulerade, at ingen aff dem måtte komma i landh. Capitenen måtte icke sielff en gång fhå tala medh admiralen. Icke heller måtte de för penninger fhå någon fettalie, på huilken de hade stoor bräck. Blifua dhe länge på resan, skola wäll en part af dem swälta ihiel.

Vthij Kiöpenhamn ähr en gesant ifrån Råstock ankommen medh (som berättas) 50.000 rijkzdaler sampt åtschillige förschriffter till h: m:tt medh flitigdt anhållande, at de här vthij Danmark medh deras öhl såsom tilförne frijtt handla måge[2]. De tilbiuda h: m:tt åhr-

* adresseret: Riga

1. Sten Villumsen (Rosenvinge) havde ved instruksen af 30. aug. (jvf. nr. 15 n. 1) fået ordre til med 2 skibe at følge de fremmede krigsfolk 50 uger søs fra Lindesnes ind på engelsk farvand, for at de ikke skulle molestere nogen søfarende. Ville krigsfolkene sættes i land på Vestersøen under Tyskland, skulle de kgl. skibe ledsage dem derhen imod. 5. okt. 1621 kunne den venezianske ambassadør i England meddele, at de første kompagnier soldater var vendt tilbage og stationeret i Tilbury. Chr IV havde ifølge ambassadøren udtalt, at han ikke ville tilstede hjælpepassage for en mand, som i den grad havde besværet hans nevø Frederik V. *CSPV 1621–23* s. 148.
2. Gesandtskabet fra Rostock ankom 12. sept. til Kbh. (Schlegel, *Saml. II,1* s. 65) med kreditiv af Rostock 5. sept. 1621 og intercessionsskrivelser fra enkedronning Sofie, fra Chr IVs bror, biskop Ulrik, fra hertug Johan Albrecht og fra ridderskabet i Mecklenburg. Orig. i Mecklenburg A

(fortsættes s. 148)

ligen en summa penninger och dess förvthan af huar bryggningh, som vthij Råstock brygges, en tönna öhll. Man kan ähn intet förnimma, huadh swar de bekomma [3].

Här ähr ehn ny toll pålagdt [4]. [a]. . . .[a] Och måste så wäll gifuas af det godz och wijn, som borgerne alrede vthij husen hafua, huilket alrede vptecknadt ähr, så wäll som af det, de här efter inbekommandes warda; öfuer huilket de sigh högeligen beswära. De willa gärna gifua, för huadh de här effter intaga, men icke för det, de tilförne hafft hafua. Och hafua här om supplicerat; doch gåår det dem intet ahn. Aff huadh sijdentygh och kläde, som här vthij landet giörs, gifz intet.

Här berättas, at den brehmesche saken fulkommeligen endat ähr. Konungens son skall wara antagin för coadiutor, och gesanterne skola wara på hemwägen. Man menar, at h: m:tt hafuer måst ingå swåre conditioner, för än det så widt kommitt ähr [5]. De hollensche sendebudh, som der woro, schola och wara tilbaka reeste.

Ifrån Hollandh berättas, at både grefue Mauritz och Spinola vthij fält vprychte ähre. Doch skall ähn ingen af dem någodt synnerligit hafua attenterat.

I dagh ähr här tijende komne, at E: k: m:tt schulla hafua förlorat 2 schantzer, huilke låge på andre sijdan om Dynen eller elfuen. Der vthij skall mäst hafua waritt finskt folck. Om nattetijdh schulle 4.000 pålacker dem hafua förraschat, så at E: k: m:ttz folck, som der på war,

a I det udeladte afsnit gentages stort set de i nr. 14, herover s. 131, angivne bestemmelser.

(fortsat fra s. 147)

I 29. Gesandterne aflagde prop. af Kbh. 18. sept. ved en audiens hos rigsrådet i rådstuen (Schlegel, *Saml. II,1* s. 65). De ifølge AS gjorte tilbud til Chr IV fremgår ikke af aktst. Sendelsen var foranlediget af det danske forbud af 16. febr. 1621 mod indførelse af udenlandsk øl. Jvf. *CCD III* s. 630 f; Erslev s. 309. De danske produkter kunne ikke klare sig heroverfor og især ikke over for Rostocker-øllet. For Rostock var forbudet alvorligt, da ølproduktionen og -salget udgjorde en vigtig del af byens erhvervsliv. Jvf. Schweitzer s. 741; Slange-Schlegel s. 176 f.

3. Om dette, se herunder s. 151 og nr. 18 n. 2.
4. Ved åb. brev af Kbh. 20. juli 1621. Jvf. herover s. 131.
5. De kgl. gesandters besværlige forhandlinger med ærkebispen og stænderne i Bremen under hertug Frederik III af Gottorps dygtige mægling afsluttedes med den for valget af kongens søn så betydningsfulde Ottersberg-traktat af 3. sept. 1621. (Om de af ærkebispen opnåede betingelser, se *DNT III* s. 469 ff). De danske indrømmelser var forholdsvis betydelige, og gesandterne ville ikke underskrive traktaten, men lovede kun at sende den til ratifikation hos kongen. 9. nov. overraktes den omsider af Chr IV underskrevne traktat til ærkebispen, og 14. nov. fandt valget sted. *DNT III* s. 471 ff.

schulle alt wara nederhuggit. Här sägz illa aff, det kan medh Gudz hielp intet wara sant. Berättas och, at E: k: m:tt schulle twänne reser hafua stormat, och både gångerne wara afslagen. Och som E: k: m:tt lagade till den tredie storm, skola desse för:ne skantzer samma natt wara förlorade. Och schall wara schiedh den 7. i denne monadh [6]. Man menar här, at Riga schulle derigenom fhå vndsätningh med folck. Doch sägz, at E: k: m:tt schulle wara så resoluerat at sättia ahn igen. Och schulle E: k: m:tt hafua sagdt, at fast om E: k: m:tt ähn alt E: m:tz folck der öfuer förlora schulle, wille E: k: m:tt icke wända igen, för ähn E: m:tt staden inbekommit hade. Gudh then aldrahögste fächte för E: k: m:tt medh sine helige englar.

Här tycker mången illa wara af desse tijender och önsche, at det icke må wara sant; och om så illa ähr, at E: k: m:tt må så hämpnas sin skada, att icke en af desse pålacker måge komma tilbaka igen. Huar till Gudh then alzmechtigeste nådeligen förläne E: k: m:tt sin helige wälsignelsse.

På timen kom et schiep in, som hade seedt och talt medh et engelsch schiep 8 mil här ifrån, huilket war fult medh soldather. Det lofuerade der af och till. Vthan tuifuell wäntar det effter några flere, elliest hade det såwäll kunnit wara här som detta.

I gåår war här et hollensch schiep ifrån Nykiöpingh medh 42 schieppundh kopper, som mester Wellem vthij Finspångh tilhörer. Der war hoss huarken certificatz eller bref til honom, som kopparen hafua schulle. Derföre måste schiepperen gifua 42 rijkzd*aler* och 42 lybesche schillinger. Det war icke möijeligit, jagh kunde komma dem till at taga borgen, till certificatzet kunde effterkomma. För åtschillige andras godz i åhr hafua de sigh medh borgen låtidt åtnöija, men mester Wellem wille de intet giöra så mycket tilwillie. Så mycket jagh kan förnimma, schola de hafua någon gammell afuundh till honom, huarföre de ähre glade at fhå någon orsak, huar medh de honom tribulera kunna. Doch ähr det intet hanss skull; ty hans tienare hafuer samma kopper vtschiepat, och är mäst genom hanss försummelsse schiedh, som schiepperne migh här wiste berätta.

Aff Helsingör den 18. september åhr 1621.

6. Dette er stærkt overdrevne rygter, selv om svenskerne under belejringen led visse tilbageslag. Nogen generalstorm på Riga fandt overhovedet ikke sted. En sådan var planlagt til 12., derefter udsat til 13. sept., men blev ikke til noget, da Riga gik ind på at åbne forhandlinger om overgivelse. Denne fandt sted 15. sept. E r i c s s o n s. 90 ff; *Sv. Krig II* s. 87 ff.

18 21. september 1621

*Til Axel Oxenstierna**

Det engelsche schiepet medh soldatherne ähr nhu inkommitt och ligger här på reddan hoss konungens skiep. Der vthij ähr 300 mann och kan schee wäll meer. Fördy på timen blef migh berättadt af ehn franssoos, som kom ifrån Dansich (doch wiste han intet, at jagh war en swänsk), at honom war i sanningh af ehn hans wän berättadt (doch wardt honom förbuditt här sådant at kundgiöra), dett vthij Dansich ähre ankomne 800 man; och här skulle intet meer ähn 300 igenom wara passerede. Här af kan man nogsampt förnimma, at den pålendsche gesanten här icke hafuer angifuidtt så myckedt folck, som han medh sigh hade; eller och, at de måste wara igenom Bält komne, aff huilkedt jagh doch slätt intet hördt hafuer.

Denne personen berättar migh och, det han hafuer seedt 12 stycker och 5.000 muscheter vtschiepas aff denne boijorten, som här igenom lupin ähr. Huilken (effter som här berättas) skulle intet meer innehafua ähn 4 cortoger och 1.500 muscheter sampt meedh någodt loodh och kruut. Här af kan man nogsampt see, medh huadh bedrägerij de här igenom komma.

Om detta nu så i sanningh ähr, måste besökerne här hafua stor skull, som intet bätter vpseende hafua. Och tror jagh wijsserligen, at om cantzeleren här wiste, at detta så sandfärdigt woro, skulle de wäll hårdeligen blifua tiltaalte. Denne frantzosen swor och förbannade sigh nogh, det han för:ne 12 stycker medh de 5.000 muscheter sielff seedt hade. Detta engelsche schiepet, som jagh förnimmer, måste och strax tilbaka igen [1].

* adresseret: Stockholm

1. Jvf. Johan Sparre til AO Bolmaryd 6. okt. 1621, orig. i O. S. E 723 SRA: »Ded engelske och irske folk, som kongen i Paaland haffuer laded werffue, maa intet komme igenom Orsund eller hans Maitz: i Danmarks strömme. Och ligger vdj Orsund 6 vdaff hans Maitz: schip i Dannemark med folk och munition alldeles parat bemelte folk passen (som, mann mehner, de med gewalt at schulle wille tage) at forhindre och igen vdj Westresöen at confojere. Der waar ett vdaff hans maitz: schip i söen for 3 weker seden att auisere for:ne folk, at de seg ifrån hans maitz: stromme forholle schulle. Mens hand hafuer ingen vtaf denom antrefet vdj söenn«. – Sidst i brevet

(fortsættes s. 151)

Jagh förmälte senest om ehn gesant ifrån Råstock. Nu är migh berättadt, at dhe ähre 3, nembligen doctor Linnebergh; Jochim Schytte, borgmestere; Johannes Lotterman, rådzherre. De hafua hafft audientz hoos h: m:tt, och menar man, at dhe fhå godh swar [2].

Aff Helsingör den 21. septembris åhr 1621.

19 28. oktober 1621

*Til Axel Oxenstierna**

I denne wekan ähr et hollenskt schiep åth Dansich här igenom lupitt, som kom ifrån Londen i Engelandh. Samme schieppere berättade migh, at dhe 2 schiepen medh de engelsche soldatherne låge då alt färdige at gå till segels. Och hade dhe medh bemälte schieppere wellet wara vthij admiralschap. Doch effter dhe drucko för länge valete, wille han intet effter dem töfua. Han sade, at dhe ähre på både schiepen intet meer ähn 260 man, doch mäst alla grofue papister. Och effter dhe kundschap hade, at dhe andre måste tilbaka, hafua de förwärfuat konungen i Engelandz förschrifft, menandes derföre at komma igenom. Doch ähre här mäste delen i den meningh, at dett warder dem föga hielpandes, fördy 2 konungens schiep komma i morgon hijt neder igen och schola här liggia, till dess de komma. H: m:tt schall hafua sagt, at capitenen medh sin frw må wäll passere, men soldatherne schola tilbaka igen [1]. Synes derföre intet wara lijcht, det de blifua tillåthne at komma igenom.

Denne schiepperen berättade och, at så mycket han vthij Engelandh förnimma kunde, schulle konungen der sammestädes intet hafua

* påtegnet: præsent: St*o*ch*olm* den 12. novemb: år 1621

(fortsat fra s. 150)
meddeles: »rett nu som bref*uet*t waar schreff*uet*, bekom jag budh ifrån Helsingöör, formeldendiss, att der hans maitz: schip haffde mod Engelland igien confojeredt ded engelske folk, ehre de dragen till Kiöpenhaffn igien och haf*uer* aftakled. Men nu schall der illigenn ware komen post effter dem, att de ofortöffuedt schulle vdt paa stromene ig*en*, fordj der schall nu atter ware folk forwentendiss. Huar de landstiger, giff*uer* tijden«.

2. Det blev ikke tilfældet. De fik afslående kgl. resol. af Kbh. 21. sept, trykt særskilt; jvf. S l a n g e - S c h l e g e l s. 176 f. Chr IV fastholdt i øvrigt importforbudet, trods senere forespørgsler. Jvf. herunder s. 211 f og nr. 40 n. 4.

1. Jvf. nr. 20 n. 1.

någodt synnerligit godt vthij sinnet emot Staterne i Hollandh. Ty han låther vtrusta 12 örlige schiep; till huadh ende wiste han intet fulkommeligen. Som talet gick, schulle dhe waka effter dhe hollensche schiepen, som fhara på Ostindien. Här hafuer wäll tilförne gådt thaal, at dhe engelsche och hollensche schiepen hafua i denne sommer på det ostindische fare wathnedt hafft någon tuist sin emellan. Och kan sche till ewentyrs, att dhe hollendere hafua då waritt dhe engelsche förstarcke. Och derföre måste nu desse vthan tuifuell giöras medh färdige, der någon widere oenigheet vthij siön emellan dem vpwäxa kunde. Men det han schulle medh Hollandh begynna et vppenbarligit krigh, det synes intet wara lijckt. Och kunde icke heller wara godt för Engelandh, om konungen i Spanien finge vthij Nederlandh förmyckedt öfuerhandh [2].

Doch schall oftb:te konungh i Engelandh wara dhe spansche och den papistische reli(gi)onen mächta tilgifuin. Ja så, at många af hans egne ähre fast i den meningh, dett han sielff vthij hierthat alrede medh papist ähr. Schall han det och mycket låtha påschina, i det at han afsätter de engelsche herrar, som caluiner ähre, aff deres höge kall och myndigheeter och tilsätter igen papister eller sådanne, som dem secten ähre tilbewågne. Huadh här nu effter fölgia will, må Gudh wetha. Nogh talas grofft derom [3], men det han schulle wela vndsättia och hielpa sin måågh till rätta igen, der talas inthet om.

Ifrån Cönningzbärgen ähr här tijender komne, att sedan wår aller nådigeste konung hade föröfradt Riga och der war hylladt och sworin [4], schall h: m:tt hafua lefft h: h:tt skattmesteren vthij staden medh 4.000 man och sedan sielf personligh medh hele lägredt vthij Churlandh inrychter. Och schall h: k: m:tt der några städer inbekom-

2. En udrustning af 12 skibe imod hollænderne fandt virkelig sted i sept., som repressalie imod hollandske overgreb mod engelske købmænd i Ostindien og under indflydelse af den spanske ambassadør i England Gondomar og af hertugen af Buckingham. Disse søgte også, om end forgæves, at få England i krig med Nederlandene. Flåden udsendtes dog ikke. Gardiner IV s. 226 ff.
3. Vigtigst var den stærkt protestantiske og anti-spanske Mandevilles afsættelse som Lord Treasurer og den for protestantismens sag ligegyldige Richard Westons indsættelse som Chancellor of the Exchequer. Dette vakte vrede i den offentlige mening, der var mere optaget af de tyske protestanters skæbne end af handelsrivaliseringen med Nederlandene. Gardiner IV s. 227 ff. I Jacob Is spansk-venlige politik skete der dog snart en ændring. Jvf. nr. 24 n. 10.
4. Dette skete 25. sept. Hallenberg IV s. 976.

mitt hafua. Radcheuile schall liggia medh 7.000 man widh den littowische grentzen. Honom, mena en part, at h: k: m:tt och wille besökia; doch schulle han alt wara vndan rychter [5]. Gudh then aldrahögste nådeligen kringwärfue wår allernådigeste konungh sampt h: k: m:tz hele medföllie medh sine helige englar och nådeligen beware h: k: m:tt för all olycka.

Och effter h: k: m:tt så nådeligen medh sine fijender procederer (effter som alla wetha berätta, som ifrån de orther komma, öfuer huilckedt h: k: m:tt och warder af alla mennischor högeligen berömdh) kan det intet annars wara (effter som alla säga), vthan att Gudh måste h: k: m:tt medh lycka och framgångh nådeligen wälsigne. Ty h: k: m:tt schall vthij fijendens landh hålla en sådan ordningh, at ingen af h: m:tz krigzfolck måge der tilfoga bönderne någodt öfuerwåldh antingen medh rappande eller röfuande och mycket mindre at slå dem ihiel. Vthan huadh soldatherne taga, schola dhe före bethala. Och är detta wäll rätta grepet att draga fiendens hierta till sigh. H: m:tt warder och myckedt berömdh, at han så wijssligen der medh omgåår. Der medh beweker h: k: m:tt sine fijender, det dhe heller schola wela wara vnder Swerige ähn Pålandh [6].

Vthij Dansich kiöpes många schiep; till huadh ende kan man intet wethe. Dhe gifua wäll före, at dhe wille bruka dem at löpa till Spanien, effter de der frij ähre. Doch kunna de der medh till ewentyrs wäll hafua någodt annat i sinnet. I denne wekan ähre 4 schieppere komne, som der hafua såldt sine schiep och alt för rede penninger. De berättade, at dhe af Dansich schola i denne sommer hafua kiöpt wäll 12 eller 14 stycker och inthet vnder hundrade läster.

Jagh hafuer i desse dager läsidt et bref hooss tollenäreren Hanss Meckelborgh, huilket war honom ifrån Hamborgh tilschrifuit. Der vthinnan förmältes om dett accord, som grefuen af Manssfält schulle

5. Rigaområdet underlagdes Jesper Mattsson Cruus som guvernør med en garnison på 4 regimenter eller ca. 4.700 mand. Jvf. GAs memorial af Riga 19. sept 1621, Riksreg. f. 458 ff SRA. GA brød op fra Riga 26. sept. med o. 11.000 mand og erobrede 2. okt. som den vigtigste by Mitau, hertug Frederik af Kurlands hovedstad. Radziwill, der forgæves havde søgt at hindre denne bys erobring, vovede sig ikke med sine underlegne styrker, (ikke 7.000, men kun omkring eller godt halvdelen heraf) i regulær kamp mod svenskerne. *AOSB I,2* s. 426; Ericsson s. 116 f; *Sv. Krig II* s. 96 ff; Roberts I s. 208.
6. Dette var netop GAs motiv. Jvf. GA til AO Mitau 5. okt. 1621, *AOSB II,1* s. 165.

hafua giordt medh käijsaren. Så var det icke hans meningh at falla öfuer (oansedt man intet annat wiste); vthan han meente sigh der medh fhå en summa penninger, huar medh han kunde bethala sine soldather [7]. Och weet man intet annat, ähn at han en godh post alrede bekommit hafuer [8].

Andre tijender ähre här inge i från Tyschlandh, vthan huadh som vthij aviserne förmäles; huar effter dhe sigh här och mäst hafua att rätta; och synnerligen nu, sedan det blifuer sendt på åhredt, at icke många rese öfuer landh.

Ifrån Hollandh berättas, det grefue Hendrich von der Bärgh schall sielf personligh medh sompt af sitt folck ifrån Gylick och till Spinolas läger (huilket än ligger wijdh Weesell) wara vprychter; doch sine schantzar besat, så at ingen kan komma in i staden, ey heller någon dervth [9].

Att princen i Pålandh schulle wara fången, det fulfölger intet. Men dett Codeowitz ähr slagin, det continueras. Och huru myckedt folck på både sijdor blefuidt ähr, kan man egentligh intet förnimma [10].

Förledne den 14. septembris förmälte jagh till E: h:tt om en dansch af adell, benemdh Peer Galt, som h: m:tt här will hafua liggiandes vthij Stockholm, huilken jagh meente schulle länge sedan wara sin koos. Nu är migh berättadt, at han är vthij Kiöpenhamn och schall i desse dager fhå sin afschiedh, så at han medh hustru och barn menar

7. En uholdbar militær stilling i Øvrepfalz og mangel på penge fik Mansfeld til med Tilly som mægler at afslutte en overenskomst med Maximilian af Bayern om mod en stor sum penge at opgive kampen for Frederik V. Om han virkelig påtænkte at gå i katolsk tjeneste, er omstridt. Han brød imidlertid overenskomsten, marcherede 1. okt. væk fra Øvrepfalz og undsatte Frederiks engelske allierede i Nedrepfalz, så den spanske general Cordoba måtte opgive belejringen af den vigtige fæstning Frankenthal. Ritter s. 148 f; Brünink s. 42 f.
8. Dette er uvist.
9. Spinola, der havde ligget ved byen Wesel og med held afskåret Maurits af Oranje fra at undsætte Jülich, som den spanske general Henrik v. d. Berg belejrede, forenede sig herefter med Berg. Det indesluttede Jülich kapitulerede dog først 22. jan. 1624, da levnedsmidlerne var næsten opbrugt. Arend III,3 s. 642 ff.
10. Den polske storfeltherre Chodkiewic faldt 14. sept. under den tyrkisk-tatariske hærs belejring af den i Chocim indesluttede polske hær, hvori også den ikke tilfangetagne prins Vladislav befandt sig. Efter store tab på begge sider sluttedes præliminærfred 29. sept. 1621. Ericsson s. 36; Zinkeisen III s. 739 ff; J. Tretiak, *Historja wojny Chocimskiej 1621, 1921.*

at begifua sigh till wägz [11]. Om han schall dijtt i åhr, måste det nu snart schee. Och sä länge som han der liggiandes blifuer, schall 2 dansche poster wara förordnade emellan Stockholm och Kiöpenhamn at rese.

Nu på timen kom schiepper Claes Cornelison hijt medh h: m:tz koppar, ett hundrede trettijo åtta schieppund ett pund. Han ähr af tollenärerne alt klar, och strax warder han besöcht. Så kan han i dagh wäll komma sin kooss. Detta ähr den förste post, som af dhe 1.500 schieppund hijtt kommin ähr.

I gåår kom konungen hijtt och förreste i dagh igen till Fredrickzborgh.

Aff Helsingör den 28. octobris 1621.

20 4. november 1621

Til Axel Oxenstierna

För 2 dagar sedan kom dett ehne engelsche schiepet hijtt, som capitenen vpå war. Och effter han hade starck förschrifft ifrån konungen i Engelandh, huar vthinnan förmältes, at han wille vthij Pålandh blifua boandes, derföre lätt h: m:tt honom medh sitt schiep passere [1].

11. Modsat AS, der havde fast opholdssted i Helsingør og hovedsagelig kun tog afstikkere til Kbh., skulle Galt hyppigt komme til at rejse rundt i Sverige. På oprejsen i dec. medtog Galt ikke sin familie. Den kom først derop følgende sommer. GAs pas for P. Galts hustru Birgitte Båd Sth. 13. maj 1622, K a m m. r e g. f. 37 f KA; *Galt* s. 4, 21, 47.

1. Det drejer sig uden tvivl om oberst sir Arthur Aston (jvf. herunder s. 314 f), der fra 1615 havde været i storfyrsten af Moskovs tjeneste og vistnok fra 1618 i polsk tjeneste. *Dictionary of National Biography I, 1908* sp. 680 f; S. K o n o v a l o v, *Anglo-Russian Relations 1620–24, Oxford Slavonic Papers IV, 1953* s. 82. Jacob I meddelte i brev til Chr IV af Roiston 6. okt. 1621 (orig. i E n g l a n d A I 2), at de i Sundet standsede hjælpetropper ikke skulle anvendes mod kristne fyrster, men kun mod tyrkerne. Han intercederede, ligesom Robert Anstruther i brev af London 7. okt. 1621 til CF (orig. i E n g l a n d A II 7) for Arthur Aston. Denne var på vej til Polen med 2.000 soldater, hvormed han skulle tjene Sigismund som livvagt imod tyrkerne. Soldaterne var hvervet for Jacob Is egne penge som gratifikation til Sigismund især for lensoverdragelsen af Preussen til kurfyrsten af Brandenburg. Aston skulle erfare Chr IVs vilje, før flere af de 2.000 overførtes. Anstruther bad, om tropperne måtte passere. Kort udtog

(fortsættes s. 156)

Och ähr han i gåår till segels gången åt Dansich. Han war i alt icke öfuer femptyo personer starck både medh hustru, barn, tienstefolck och soldather.

Det andra schiepet medh de 200 man, som medh honom ifrån Londen vthlåp, ähr i siön genom storm och owäder ifrån honom kommitt, så at man inthet weet, huar det ähr blefuit. Dett måste wist wara kommitt på någon olycka, elliest hade det nu wäll kunnitt wara här. Och om det ähn kommer, så slipper dett inthet igenom. Ty h: m:tt hafuer sagt, att effter capitenen will boo vthij Pålandh, må han wäll passere; men dhe soldather, som ähn effter komma, schole samma wägen tilbaka igen.

Några af dem, som vthij bemälte capitens fölgie wore, berättade migh, at vthij tilkommande wåår schall ähn 7 schiep medh irlendere komma ifrån Irlandh. Och hade dhe nu i höösst wäll scholit komma, men de kunde inthet så hastigdt blifua färdige. Doch hoppas jagh, att när de komma, går det så medh dem som medh dhe andre. Ty konungen här hafuer sagt, at de må wäll spare sigh dett omacket, dhe schola doch intet komma igenom.

Ett h: m:tz schiep ligger nu här på redden. Det andra ähr vtlupitt. Som migh berättadt ähr, schall det till Norgie der några wekor at liggia på wacht, effter det andre, som der tilförne legadt hafuer, ähr nu i denne wekan hemkommitt [2].

Jagh hafuer läsidt ett breff, som en borgere i Dansich, benemdh Geörgen Lunte, hafuer schrifuit min wärdh till, innehållandes, att emellan konungen i Pålandh och turcken schall en enigh fredh wara slutin. Så at turcken schall hafua afträdt pålacken 3 landschaper eller prouincier, nembligen Wallackey, Moldou och Sibenborgen, huilket schulle käijsaren igen inrymmas [3]. Desse tijender kunna inthet wäll wara sanne. Ty jagh hafuer sedan taalt medh åtschillige schieppere, som ifrån Dansich komne ähre. De wetha der slätt intet aff.

(fortsat fra s. 155)

af de 2 breve i Macray, *Second Report* s. 15, *Third Report* s. 56. Ifølge skrivekalenderen var den engelske oberst på Fr.borg 31. okt. 1621 (Schlegel, *Saml. II,1* s. 68). Dette passer ikke med ASs tidsangivelse i depechens begyndelse: »för 2 dagar sedan«, d. v. s. 2. nov.

2. Det hjemkomne skib var utvivlsomt Lamprenen. Jvf. *KBB 1621–23* s. 161.
3. Tyrkerne afstod ikke landområder ved præliminærfreden 29. sept. Om fredsbetingelserne, se i øvrigt *Roe* s. 12; Zinkeisen III s. 740 f; herunder s. 162 f, 164 f og 170.

I denne wekan hafuer jagh här ingen kåppar förnummitt.
Aff Helsingör den 4. nouembris åhr 1621.

Denne capitenens nampn ähr sir Edward Aston [4]. Han ähr en riddere och groff papist, och schall blifua öfuerste för ett regemente fotfolck vthij Pålandh.

21 11. november 1621

Til Axel Oxenstierna

I denne wekan ähr inthet synnerligit förefallit. Allenest det ene konungens schiep ligger ähn här på reddan. Aff det engelsche schiepet medh dhe 200 man hafuer man här sedan intet förnummitt. En part mena, det schall wara vthij Hollandh inkommitt [1]. Doch weet man ingen wiss beschiedh derom.

Förledne omssdagh blef här konungens breff på rådhusedt afläsidt, innehållandes, det ingen schulle sigh fördrista, ware sigh borgere eller härbärgerere, at inthaga några främmande gäster, aff huadh ståndh och condition de helst wara kunde, för ähn wärden, som dhe hooss liggia schulle, hade waritt hooss slotz herren medh deras pass och bewijss. På det man måtte wetha, huadh för personer de ähre, huar ifrån de komma, huart de wela, och huadh deras handell och wandell ähr. Och när wärden dem sålunda angifuidt hade och deras nampn inschrifua låtidt, måtte han dem sedan vthan någon fhara vthij sitt huuss inthaga; men förr inthet. Der och någon härbärgerere eller borgere finnes, som derom h: m:tz befhalningh flitheligen icke efterkommer och blifuer der öfuer beslagin, schall förste gången bötha ett hundrade rijkzdaler in specie, andre gången tw, tredie resan förwijsas staden och aldrigh mer der igen tillåthas at blifua boandes [2].

Migh ähr wäll berättadt, at wår aldra nådigeste konungh schulle hafua h: m:tt tilschrifuidt om denne Gotschalck Jonson, om huilcken jagh för förmält hafuer, och att der vthaff schulle detta breff wara

4. Ikke sir Edward Aston, men uden tvivl sir Arthur Aston. Jvf. s. 155 n. 1.
1. Jvf. herunder s. 164 og nr. 23 n. 1.
2. Jvf. forordn. af Fr.borg 29. okt. 1621 om, at herbergerne i Helsingør skulle anmelde ankomne fremmede på Kronborg. *CCD III* s. 672 f.

vthgångitt. Om nu så ähr, kan jagh inthett wetha, effter jagh derom ifrån E: h:tt ingen beschiedh hafuer [3]. Denne Gotschalck ähr nu sin kooss åth Dansich och hafuer wäll sagt, det han nu i höst will komma hijtt igen. Men jagh hoppas, han blifuer wäll tilbaka, när han här om fhår wetha. Och om han kommer, tror jagh wist, effter som taledt här gåår, at han på annat sätt blifuer annammat, ähn som han senest war.

Här continueres wäll om freden emellan pålacken och turcken. Doch ähr det allenest flygande tijender, och det alt ifrån Dansich och ingen annan ort. Derföre ähre fhå, som wele der sättia någon tro till, huilckedt och icke heller lätteligen så hastigdt schee kunde. Och huar så ähr, ähr det långt ifrån, at någon tror, det turcken schulle pålacken några landzchaper afträda, vthan snarare pålacken honom. Huadh wijdere här effter fölgier, warder tijden medgifuandes.

Tijender ifrån Tyschlandh ähre här inge vthan de, som vthij aviserne förmäles. Synes migh derföre wara onödigt någodt derom at schrifua.

De, som ifrån Engelandh och Skåtlandh komma, berätta, at i denne förledne höost schall på den engelsche siö costen en mächta stor schade wara schiedt, så at öfuer sextyo schiep schola wara blefne. Allestädes widh siöstranden ähre fundne hopetaals folck, som woro i landh drefne, huilcke widh trettijo och fyretyo ähre tilhopa vthij en kula begrafne. Man hörer, det Gudh bättre, ifrån alle orther effter denne förschräckelige storm, stor schade wara schiedt [4].

Förledne torssdagh, som war den 8. i denne monadt, föreste min herre Spänsis tiänere här igenom medh breff ifrån wår nådige konungh till h: m:tt i Engelandh [4a]. Och togh han sin wägh öfuer landh åth Hamborgh.

Ifrån wår nådige konungh höres här, Gudh schee ähra i ewigheet, inthet vthan gode tijender. Och at h: m:tt hafuer waritt in der Mittow, och nu schall wara kommin till Riga, och at h: m:tt will der ifrån till Pernow [5]. Och om dett blifuer förseendt, at h: m:tt medh schiep

3. Det var næppe tilfældet. Jvf. nr. 16 n. 14.
4. Også den venezianske ambassadør berettede herom fra London 12. nov. 1621 (n. st.). *CSPV 1621–23* s. 162 f.
4a. Det drejer sig af tidsmæssige grunde snarere om GAs brev af Riga 26. sept. end om hans brev af s. st. 3. nov. Riksreg. ty. f. 474 f, 531 ff SRA.
5. Mitau erobredes 3. okt. 1621. GA var 27. okt. tilbage i Riga igen, men tog ikke til Pernau. *Sv. Krig II* s. 99, 103.

icke kan komma öfuer till Swärige, menar man, det h: k: m:tt reser öfuer landh [6]. Gudh then aldrahögste nådeligen beledsage h: k: m:tt, antingen han reser till landh eller wathn, och hielpe h: k: m:tt medh behållin rese wäll hem till Swärige igen.

Kåppar ähr här och i denne wekan ingen igenom passeredt. Och der E: h:tt medh dhe wälborne herrar cammerådh migh icke hade befaladt, det jagh schulle tilsee, at samma kåppar, till dhe 1.500 schieppund woro igenom, måtte här omolesteredt och frijtt igenom passere, synes migh, at det inthet hade waritt nödigt, det jagh här mer ähn 14 dager effter martini liggia schulle, vthan det woro för de engelsche soldatherne schull. Men nu fördrister jagh migh inthett at draga här ifrån, för ähn offtb:te kåppar all igenom ähr, och at man kan wist förnimma, huart för:ne soldather ähre wägen tagne. Ty jagh kan tänckia, at så länge konungens schiep ligger här, måste dhe ähn wara förhanden. Förmoder derföre, E: h:tt warder migh gunsteligen betänckiandes medh några flere tärepenninger. Elliest kan jagh intet komma här ifrån, vthan jagh måste blifua en godh post vthij härbärgedt schyldigh. Huilkedt jagh för åthschillige orsaker schull inthet gärna wille, huilke E: h:tt sielff bätter ähre witterlighe, ähn jagh derom schrifua kan. Det jagh doch ställer vthij E: h:tz högwijse betänckiande.

De breff, som jagh i denne sommer medh åthschillige schieppere till wår nådige konung schrifuit hafuer, ähre mäst igen hijt komne, huilcke inthet hafua waritt till Riga; och somblige ähre på bort resan blefne, både medh schiep och godz. Derföre kan h: m:tt inthet många bref ifrån migh hafua bekommitt, det Gudh weet migh af hiertat ganscha ledt ähr. Men jagh kan det inthet bättra. Förmodar derföre medh Gudhz och E: h:tz tillhielp icka hafua en ogunstigh herre och konungh, huarföre Gudh migh nådeligen beware.

I dagh talte jagh medh en tysch kiöpman, som kom öfuer landh ifrån Cöllen. Han berättade migh för sanningh, att grefuen af Manssfält schulle medh 24.000 man wara vthij Neder Paltz kommin och hade vndsatt Franckendaal. Cordoua medh sitt folck war der ifrån vprychter. Och mente, at huadh dhe spansche der hade intagidt, schulle snart komma till sin rätte herre igen. Hertigen aff Beijeren hafuer wa-

6. Dette blev netop tilfældet. Efter erobringen af Wolmar i Livland 23.–26. dec. 1621 drog GA 27. dec. herfra til Narva, hvor han blev til midt i januar. Derfra fortsatte han rundt om Botniske Bugt og ankom til Sth. 7. febr. 1622. *Sv. Krig II* s. 107, 109; Ahnlund, *AO* s. 247.

ritt på wägen medh sin krigzmacht at ryckia effter bemälte grefue, menandes at förtaga honom hans anslagh. Doch schall han nu wara tilbaka rychter, huar igenom man förhoppas at offtb:te grefue af Manssfält schall nu snart så laga, at den spansche krigzmachten schall komma vthur Paltz, huilken man säger inthet schall wara öfuer 10.000 starck [7].

Aff Helsingör den 11. nouembris åhr 1621.

Sedan jagh hade lychtadt schrifua, kom twänna schiep medh effter:ne kåpper. Wollter Simonson hade ett hundrede fyretijo och sex schieppund fyra pund och tijo marker. Petter Jacobson von Horn hade inne ett hundrede adertton schieppund och fempton pund. De hafua strax på timen fådt deras afschiedh och ähre nu der medh sin koos.

22 18. november 1621

Til Axel Oxenstierna

Aff det schiepet medh dhe tw hundrede engelsche soldather hafuer man här ähn inthet förnummitt. Man menar wist, at det antingen ähr förlorat eller och tilbaka lupit åth Engelandh igen. At det schulle wara vthij Hollandh inkommit, derom ähr och ingen wijss beschiedh [1]. Konungens schiep ligger ähn här på reddan och schall här blifua liggiandes, till dess h: m:tt fhår wiss kundschap om bemälte soldather.

H: m:tt medh den vnge princen hafuer i denne wekan waritt till Nykiöpingh vthij Falster, huar h: m:tz frw moder, drottningh Sophia, håller huuss, henne at besökia, effter hennes m:tt ähr mycket swagh och siuk. Och ähr nu h: m:tt sampt princen i gåår [2] igen till Kiöpenhamn komne.

Och begynnar här rychte gå, at strax effter juul schall vthij Kiö-

7. Allerede 15. okt. overskred Mansfeld Rhinen. Først 29. okt. nåede den af Maximilian forordnede hær under Tilly Rhin-området for at støtte den betrængte spanske hær. Ritter s. 149. Det blev ikke spanierne, men Mansfeld, der 1622 fortrængtes fra Pfalz. Jvf. nr. 37 n. 6 og nr. 38 n. 11.
1. Dette var dog vistnok tilfældet. Jvf. nr. 23 n. 1.
2. »I gåår«, d. v. s. 17. nov. er sikkert forkert dat.; i hvert fald kom Chr IV ifølge skrivekalenderen tilbage til Kbh. 14. nov. Schlegel, *Saml. II,1* s. 69.

penhamn hållas en rijkzdagh [3]. Man menar wijst, det h: m:tt i tillkommande wåår schall wara tilsinnes at assistere konungen i Behmen, och der vpå schall denne rijkzdagen mäst vtgå [4]. Den schatt, som städerne här i Danmarck der till giöra schola, kräfz nu dagligen vp. De 500 rijkzdaler, som denne staden för ett åhr der till gifua schall, ähre nu i denne wekan mäst vpborne [5].

Här ähr nu både vthij Kiöpenhamn och i denne staden sådan nödh om brödh, så at menige man hafua sigh derom på gathorne slages. Ty de kunna icke alle fhå för penninger så mycket, som de behöfua, huar öfuer en schräckeligh klagan ähr schiedt [6]. Så at h: m:tt nu hafuer måst tillåtha, at främmande rogh, miöll och brödh må hijt i landet föras och här sällias och föryttras, såsom tilförne sedwanligit war. Allehanda slagz främmande ööll må och nu här effter hijt föras och försällias, råstocker ööl allenest vndantagandes. Doch ähre mäste delen i den meningh, at det blifuer och snart frijtt gifuidt, när de af Råstoch sigh förklarat hafua på de puncter, som h: m:tt dem före slagidt hafuer [7].

I desse dager ähre här åtschillige komne både ifrån Dansich och Cönningzbärgen. De hafua alle et thaal, at emällan pålacken och turcken schall wist en fredh wara sluthin; doch medh huadh conditioner war dem ähn okunnugt. Och effter det nu altijdh så fulfölgier, kan det wäll möijeligit wara i sanningh, oansedt det synes här wara otroligit, at det så hastigt schulle kunna schee. Hafuer konungens son i På-

3. Det blev ikke tilfældet. 31. okt. udgik fra Kbh. kaldelse til 8 råder om at møde i Kbh. 23. nov. *KBB 1621–23* s. 196. Rådsmødet varede ifølge AS til 8. dec. Jvf. herunder s. 173.
4. Udenrigspolitisk drejede rådsmødet sig bl. a. om størrelsen af en pengehjælp til de betrængte Nederlande, som rigsrådet godt ville bevilge imod en ét-års prorogation af den to-årige skat til Chr IVs krigsberedskab, som rådet havde bevilget 8. juli 1621 (jvf. Erslev s. 320 f). Videre burde England ifølge rådet bevilges hjælp mod Spanien eller for Pfalz, forsåvidt det var lovet i forbundet af 29. april 1621. Endelig fandt rådet vedr. de polske tropper (jvf. nr. 16 n. 5), at de burde have tilladelse til at passere Sundet mod tilbørlig begæring og skriftlig forsikring om, at de kun blev brugt imod tyrkerne. Erslev s. 328 ff.
5. Jvf. herover s. 131. Af miss. af 20. juli 1621 til købstæderne fremgår, at pengene skulle indgå til hver St. Mortens dag. *CCD III* s. 662.
6. Uden tvivl for at bøde herpå udstedtes forbud af Kbh. 28. nov. 1621 mod udførsel af havre fra riget. *KBB 1621–23* s. 214; *CCD III* s. 674 f. Endvidere fik flere lensmænd i riget ordre til straks at sende store partier rug og havre til Kbh.s slot. *KBB 1621–23* s. 214.
7. Nogen frigivelse af importen på de nævnte varer skete dog ikke.

landh waritt fången, som thaledt här hafuer gådt, så kan för hans igen lössningh schull mycket wara schiedt.

I denne wekan hafuer här warit tränne schieppere medh effterfölgiande kåpper. Tijss Johanson Boll hade 173 schieppund; Dirich Jacobson 175 schieppund 17 pund; Andres Petterson von Staveren hade vthij sitt schiep 130 schieppund 13 pund 5 marker. Huilcke ähre alle igenom passerede. Och förhoppas näst Gudz hielp, det de schola wäll komma öfuer, ty ähn hafua de inthet hafft någon synnerligh storm eller owäder. Aff de 1.500 schieppund ähr här nu i alt igenom passeredt 882 schieppund 10 pund 15 marker.

På timen kom et breff ifrån Dansich till tollenären Mårten Jönsson, huar vthinnan förmältes, at emellan pålacken och turcken war en wiss och fulkommeligh fredh giordh. Doch så, at pålacken hafuer måst ingå sådanne conditioner, som han icke wäll dierfdes at schrifua, huilcke och till ewentyrs icke wore honom alle witterlige; men desse förmältes vthij brefuedt; at pålacken war på alla sijdor af turcken besat, så at han war twingadt till at begära fredh, och hafuer effter turckens begäran måst ingå effterfölgiande conditioner:

Först schall han sigh hafua förplichtadt at giöra käijsaren slätt inthet bijståndh, huarken medh folck eller penninger, emott konungen i Behmen eller någon af den tysche nationen, som på hans sijdha ähr [8]. Detta ähr en sådan punct, som konungen i Pålandh nepligen hålla kan. Doch, huar han der emot träder, schall freden aldeles wara till inthet.

Till det andre schall han gifua turcken ehn åhrligh tribut och schatt, huilken schall wara en anseenligh stor somma penninger [9]; doch huru mycket ähr ähn okunnigt. Och denne skat, som han schrifuer, schal blifua ewighwarande.

Till det tredie schall pålacken afstå en starck befästningh medh en heel prouincia eller landskap der vnder, huilken ähr belegen på grentzen emellan Pålandh och Turckiedt. Huadh dess nampn ähr, förmältes inthet [10].

8. Ifølge en i O. S. E 759 SRA mellem nr. 22 og 23 vedlagt udat. kopi på tysk over fredsbetingelserne i 9 punkter gjaldt forpligtelsen også imod Bethlen Gabor (punkt 6).
9. Summen nævnes ikke i denne kopi, hvor der i punkt 2 tales om en årlig present.
10. Det drejede sig ifølge en anden kopi (omtalt herunder s. 170) korrekt nok om fæstningen Chocim, der skulle afstås til hospidaren Iwolosky »mit allen so wie es mitt dieser festungk vor itzo beschaffen« (punkt 5).

Förvthan många andre swåre puncter, som han mente, konungen i Pålandh hafuer medh gladt hierta måst ingå, tackandes ändå Gudh, at han der till kunde komma. Detta ähr långt ifrån det, som här i förstonde berättades, nembligen at turcken schulle afträda pålacken några landschaper.

Vthij samma breff förmältes och, det pålacken schulle inthet länge dröija, förr ähn han medh macht schulle komma vthij Liflandh. Ty der stodh vthij, det konungen hade schält de rigesche för fege horunger, och at han schulle så straffa dem, om han fhår staden in igen (det Gudh aldrigh sche låthe, medh mindre det scheer medh gode fredz conditioner), så at icke många schulle blifua öfuer huarken af borgere eller soldather.

Aff Helsingör den 18. nouembris åhr 1621.

Sedan jagh hade lychtadt schrifua, kom princen hijtt till Croneborgh. Och wardt migh af hans cammer juncker berättadt, det några aff rijkzens rådh schulle vthij denna tilkommande weka församblas vthij Kiöpenhamn. Men huadh der tracteras schulle, war honom aldeles owitterligitt [11]. Om nu detta schall räcknas för en rijkzdagh, weet jagh inthet. Bemälte cammer juncker sade sigh och hafua hördt, at effter juul schulle och en fulkommeligh herredagh hållas. Doch meente han, at effter rijkzens rådh nu komma ihop, kunde der medh rijkzdagen till ewentyrs wäll blifua tilbaka [12].

Om jagh förnimmer, i denne wekan någodt företages, will jagh draga dijt. Huar och icke, menar jagh at förtöfua till den andre wekan der näst och så medh det samma taga min afschiedh hooss cantzeleren, på det han, för efftertanckar schull, må wetha, när jagh begifuer migh här ifrån.

Och elliest will jagh försökia, om jagh kan fhå mester Wellems 42 rijkzdaler igen, som för hans kåpper här utgafz. Jagh förhoppas, det schall E: h:tt icke misshaga, det jagh talar der om. Jagh kan icke fhå wärre ähn ney.

11. Jvf. n. 4.

12. Om samtidens terminologiske skelnen mellem herredag, rådsmøde og rigsdag, se Erslev III s. 577 f, 577 n. 5, 580, 591. Først fra 16. juni 1622 holdtes der atter herredag. Den blev udskrevet 16. okt. 1621. Erslev s. 334.

23 26. november 1621

Til Axel Oxenstierna

Nu hafuer h: m:tt fådt wiss kundschap, at de 200 engelsche soldather ähre till Enckhysen vthij Hollandh ankomne. Schiepet, som de woro vpå, war der hemma. Derföre förde schiepperen dem dijt och satte dem der i landh. En part ähre sedan dragne till grefue Moritz läger der deras tienst at presentere, och somblige hafua begifuidt sigh till Engelandh igen [1]. Och effter nu inthet meer höres af några soldater, som i denne höost öfuerkomma schola, ähr konungens schiep för 2 dagar sedan till Kiöpenhamn igen vplupit.

I morgon eller öfuer morgon menar jagh, om Gudh will, at begifua migh derhedan. Så kan jagh medh det samma taga min afschiedh hoss cantzeleren och sedan, i Jesu nampn, begifua migh på hemresan.

Om möthedt går fort, som här sägz, dröijer jagh der några dagar at tilsee, om jagh något kan förnimma, huadh der tracteres. Man begynnar at groncka, det gemene man vthij Hamborgh (nu sedan de hafua förnummit rätta grunden der af) inthet wele kienna för godt det fördragh och contract, som emellan konungen här i Danmark och staden Hamborgh i åhr schiedt ähr [2]. Och hålles derföre, at rijkzens rådh schola mäst för samma saak schull wara ihopa stemde [3].

Anlangandes freden emellan pålacken och turcken, hafuer jagh pånyt igen läsidt et breff, som kom ifrån Dansich, doch af en annan person schrifuidt. Det innehölt effer:ne puncter och conditioner. Doch måste vthij Dansich inthet myckedt thalas der om.

Till det första schulle pålacken blifua ehn ewigh tributario till turcken och honom åhrligen gifua 120.000 vngersche ducater.

Till det andre schulle pålacken inträda turcken hele Wallackije medh alle de befästninger, som der på grentzen belegne ähre. Doch ähre här meste delen i den meningh, det de ähre förlijchte om en anseenligh somma penninger, och at turcken behåller detta landh medh befästningerne till en vnder pant, till dess han fulkommeligen betalt blifuer.

1. Det drejer sig tilsyneladende om det skib med over 300 soldater, der ankom til Nederlandene i beg. af nov., og hvis officerer vendte tilbage til England for at hverve soldater til den nederlandske hær. *CSPV 1621–23* s. 165.
2. Jvf. nr. 10 n. 4.
3. Urigtigt forlydende. Jvf. nr. 22 n. 4 og herunder s. 167 ff.

Fördy det står icke wäll till troendes, det pålacken schulle blifua en ewigh tributario till turcken. Hans stolte modh schulle det och ey gärna medgifua.

Till det tredie schall konungen i Pålandh sigh hafua måst förplichtadt at bethala päls tattrarne all den rest, som de af den polsche cronan hafua till at fordre. Och som migh ähr berättadt, schola de wara widh 40.000 man, huilke vthij trettijo åhr ingen synnerligh bethalningh bekommit hafua. Och schall dem wara ehn satt lhön föresat, nembligen på huar person om åhredt en vngersk ducat medh en päls och en polesch sabell. Och menar man, at den rest, som dhe hafua at fordre, schall stiga till några tunnor gull.

Till det fjerde schall pålacken bemälte tattrar dem icke allenest hafua försäkradt deras räst at bethala, vthan och dem lofuat här effter på huar person, effter som altijdh sedwanligit hafuer warit, bemälte ducat, päls och sabell åhrligen at bethala, så at ingen af dem schall hafua orsak sigh öfuer den polesche cronan någodt at beswäre.

Till det fempte. Om turcken will senda någodt folck Betlem Gabor till hielp, skall konungen i Pålandh hafua consenteret och samptycht, det bemälte folch, ehuru mycket det kan wara, schall vthan någon molestation eller förhindringh frijtt igenom Pålandh och in vthij Vngeren passere.

Till det siette och ytterste schall konungen i Pålandh sigh hafua förplichtadt (ehn punct honom omöijeligh at hålla, huilken och sträfuer emot naturen), dett han aldrigh vnder någon pretext eller scheen schall giöra käijseren någon hielp eller vndsättningh huarken medh folck eller penninger emot konungen i Behmen eller någon christen konungh och herre, som medh honom håller [4].

Desse ähre alle swåre puncter; och synes wara omöijelige, det pålacken schulle dem alle ingå. Doch förmältes vthij samma breff, at han war på alla sijdor af turcken så beängstiget och besat, at han gladeligen måste ingå, huadh turcken begärede. Och der pålacken hade så fådt öfuer handen öfuer turcken, ähre alle i den meningh, det han inthet schulle hafua warit så barmhertigh emot sin fiende, som turcken nu hafuer waritt emodt honom.

Och ähr freden wist sluthin, så dröijes inthet länge, för ähn han

4. Sml. de af AS anførte fredsbetingelser med J. T r e t i a k, *Historja wojny Chocimskiey, 1921,* hvor Chocimkrigen og fredsslutningen drøftes. Jvf. ligeledes herunder s. 170 og nr. 24 n. 12.

kommer i Liflandh. Gudh then aldrahögste nådeligen beware wår allernådigeste konungh och herre sampt h: k: m:tz hele krigzmacht för all olycka, schade och farligheet.

Ifrån Tyschlandh höres, at grefuen af Manssfält gracerer vthij Vnder Phals, drifuer alt thet spansche krigzfolckedt der vth och intager alle de städer och befästninger, som de spansche tilförne innehade [5]. Här går nu stort rop af honom, at han håller sigh mächte wäll.

Ehn, som kom ifrån Hollandh, berättade migh, det vthij Spinolas läger war en sådan förschräckeligh siukdom kommin, så at huar dagh döör widh hundrede personer sin kooss. Ähr detta så i sanningh, blifuer Spinolas stora macht snart minskat [6]. Han berättade och, at ifrån Engelandh war en gesant kommin, huilken medh flijt rådde bäggie parterne till en godh fredh eller ett wijdere långligitt stilleståndh [7]. Och wore många i den meningh, det dhe schulle komma till en godh förlijkningh. Doch synes det här wara mycket olijcht.

I denne wekan ähr här ingen kåppar kommin.

Aff Helsingör den 26. nouembris åhr 1621.

24 5. december 1621

Til Axel Oxenstierna

Jagh hafuer i denne wekan warit vthi Kiöpenhamn, huar alle rijckzens rådh ähre församblade [1]. Men h: m:tt war på Fredrickzborgh,

5. Dette er stærkt overdrevet. Spanierne blev ikke drevet ud. Efter at have undsat Frankenthal og brandskattet en række velhavende byer som Wimpfen, Mannheim og Worms, trak Mansfeld ind i bispedømmet Speier, som han hærgede voldsomt. G i n d e l y s. 296 ff.
6. Det var ikke tilfældet. Sygdommen opvejedes ved en tilsvarende hård sygdom i Maurits' lejr. *CSPV 1621–23* s. 168.
7. Jacob I sendte ganske vist i sept. 1621 Edward Villiers til Haag, men det konkrete formål var at få Frederik V af Pfalz til straks at trække sig tilbage fra den nederlandske krigslejr og afdanke sine tropper, så han ikke ødelagde dén engelske politik og fredsmægling mellem kejseren og vinterkongen, som efter Jacobs mening støttedes kraftigt af Spanien. W e i s s s. 41.
1. ASs oplysning om, at alle rigsråder var tilstede ved rådsmødet, bestyrkes af E r s l e v s. 328 n. 2. Isacsz udtalte dog, at *de fleste* rigsråder havde været forsamlet i sidste uge. Peter Isacsz til AO Kbh. 2. dec. 1621, orig. i O. S. E 689 SRA.

doch wäntas han dagligen till Kiöpenhamn [2]. Huadh der tracteras, schall wara, effter som man presumerer, förnemligest om bischopzdömedtt Brehmen och Ossenbrygge. Man wille der säga, det Spinola schulle hafua anmodat på käijsarens wägne at hafua sit winter läger eller för en deel af hans folch vthij bischopzdömedt Osenbrygge. Och som man vthij Kiöpenhamn presumerede, schulle rijkzens rådh mäst derföre wara ihopa komne at deliberere, huru h: m:tt här i Danmarck sådant schulle kunna lämpeligest förhindra [3]. Huilket man mente, inthet wäll schulle kunna schee, medh mindre at h: m:tt måste der hålla några tusende man sådant at afwäria, der det elliest medh gewalt blefue antastadt. Fördy man befruchtar här, at om Spinola kommer vthij stifftedt Osenbrygge, det han då sedan till ewentyrs någodt widere vthij Brehmer sticht attentere schulle. Här går der om åtschillige discurser. När nu rijkzens rådh schillias åth (huilket man säger widh pass 14 dagar här effter sche schall) [4], warder man snart förnimmandes, huadh der vpå eller der effter företages.

Här hafuer warit bispens cantzler af Osenbrygge, huilken i desse dagar ähr förester medh et hundrede tusende rijkzdaler, som h: m:tt hafuer lånt hans herre, eller, som ehn part mena, de stadt von Förne [5].

2. Chr IV drog fra Fr.borg til Kbh. 3. dec. og tilbage igen 5. dec. Schlegel, *Saml. II,1* s. 71.
3. I Hamburg gik der i dec. stærke rygter om, at Spinola ville indkvartere en stor mængde soldater i stifterne Verden og Osnabrück. Rygterne ophørte dog mod slutn. af måneden. Aitzema til Gen.st. Hamburg 15. og 29. dec. 1621, orig. i LHD 6025 ARH. Truslen mod de to stifter samt mod ærkestiftet Bremen viste sig først at blive virkelig alvorlig senere. Jvf. herunder 215, 217 f, 219, 225, 229 f, 232, 235 f, 242 samt nr. 41 n. 1, nr. 42 n. 2, nr. 44 n. 4, nr. 45 n. 2, nr. 46 n. 2, nr. 47 n. 5, nr. 49 n. 1. Af memorialen (jvf. nr. 22 n. 4) fremgår ikke, at bispedømmerne har været berørt på rådsmøderne, hvilket dog nok har været tilfældet. Jvf. nr. 25 n. 3. Chr IV arbejdede ved denne tid ihærdigt på at få fat i et dompræbende i Osnabrück (Jvf. Chr IV til kurfyrsten af Köln og til domkapitlet i Osnabrück Kbh. 18. nov. 1621, Ausl. Reg. f. 468 ff, 472 ff); desuden på at sikre sønnen Frederik selve koadjutoriet i Verden (jvf. *DNT III* s. 521 ff).
4. Det skete dog ifølge AS allerede 8. dec. Jvf. herunder s. 173.
5. Biskop Filip Sigismund af Verden og Osnabrücks kansler dr. Johan v. Langen og syndikus dr. Kasper Huberinus var af domkapitlet i Verden 31. okt. 1621 sendt til Chr IV med et elektionsdokument af 26. sept. 1621. Heri udtalte kapitlet med Filip Sigismunds samtykke, at det ville vælge en af Chr IVs to sønner, Frederik eller Ulrik, til koadjutor og successor i Verden stift, hvis hertug Frederik af Braunschweig-Lüneburg, som kapitlet nu ville vælge, skulle dø eller opgive stiftet. Chr IV gav 14. nov. kapitlet et forsikrings- og beskærmelsesbrev i anledning af valgløftet og udbetalte 19.

(fortsættes s. 168)

Man säger nu här, det konungens söner ähre både den näst förledne 4.de nouembris proclamerede vthij Brehmen, den ehne för coadiutor och successor och den andre för dom herre; och at här brehmesche gesanther förhanden ähre, huilche schola medh sigh hafua de breff och documenter, som der till höre [6]. Nogh lagas här till. Alle dhe förnemste schreddere här i staden ähre på slåttedt vpkallade at hielpa princens schräddere arbete [7]. Ty alle tre de vnga herrer måste hafua vthij hast huardere fyre klädninger förvthan det, som giörs för deras folch. Derföre måste här någodt synnerligit wara förhanden.

Vthij Kiöpenhamn bleff migh och för sanningh berättadt, at en polesch gesant schulle och snart wara dijt förwäntandes, huilchen sades schulle komma öfuer landh och schulle wara widh 60 personer starck. Den posten, som h: m:tt hade sendt till konungen i Pålandh medh schrifuelsse (huar vthinnan h: m:tt schall sigh hafua för excuseret, det han emot det fördragh, som nu emellan Swärige och Danmarck vprättadt ähr, icke kunde tilstädia de soldather, som här i sommar warit hafua, at passere) [8], hafuer för sanning berättadt, at bemälte polensche gesanter giorde sigh då färdigh medh aldraförste at komma effter [9].

Det jagh senest förmälte om de hamborger, det gemene man icke schulle wele förstå det contract, som emellan h: m:tt och dhe hamborgische herrar i denne sommar schiedt ähr, der taltes vthij Kiöpenhamn

(fortsat fra s. 167)

nov. et herfor tidligere lovet beløb på 60.000 dr. til domkapitlet og dets enkelte medlemmer. *DNT III* s. 520 f, 528 ff; Schlegel, *Saml. II,1* s. 70. »Förne« er formentlig lig Verden.

6. Domkapitlet i Bremen havde ikke 4., men 14. nov. 1621 valgt hertug Frederik til koadjutor. 14. dec. overrakte de bremiske gesandter postulationsdokumentet til Chr IV på Fr.borg. *DNT III* s. 475. Om gesandternes modtagelse, se herunder s. 172 og nr. 25 n. 1. Hertug Ulrik valgtes ifølge Slange (s. 484) først 1622 til kannik i Bremen-kapitlet. Forinden havde Chr IV, 24. okt. 1621, overdraget Martin v. d. Meden et beløb, der skulle bruges til at bestikke kapitlet til valget. Schlegel, *Saml. II,1* s. 67.
7. Jvf. herom Chr IV til Christen Thomesen Sehested Fr.borg 27. nov. og 10. dec. 1621. *Egh. Br.* s. 223.
8. Chr IV havde i skrivelse af Fr.borg 28. aug. 1621 givet Sigismund besked om sin holdning til sundpassagen i overensstemmelse med den (herover s. 140 f og nr. 16 n. 1) omtalte resol. til Osselinski. Latina 1616–31 f. 106.
9. Om de urigtige, men for den svenske regering så alarmerende, forlydender om et polsk gesandtskab til Danmark, se også herunder s. 173, 174 og 176. Også Isacsz havde hørt, at et sådant 60-mands gesandtskab snarest skulle komme. Peter Isacsz til AO Kbh. 2. dec. 1621, orig. i O. S. E 689 SRA.

slät inthet om. Ehuem jagh derom frågade, sade dhe, at det inthet kunde wara, vthan at dhe hamborger woro wäll till fredz medh dhe conditioner, som emellan h: m:tt och dem för accorderede ähre.

Om Lybeck hafuer man här och någodt talt, men vthij Kiöpenhamn talas der inthet om. Allenest alle ähre i den meningh, at om Spinola kommer till Osenbrygge, det h: m:tt då måste hålla några tusende män vthij Brehmer sticht.

Ifrån Engelandh warder här för sanningh berättadt, det käijsaren schall sigh hafua resolueret och gifuidt den engelsche gesanten till swar, at huadh han medh swärdh hafuer intagit, det wille han behålla, till dess någon det honom medh gewalt ifrån taga kunde [10]. Vpå detta swar schall h: m:tt i Engelandh hafua blefuit så förifradt, at han schulle hafua befalt den spansche gesanten at packa sig medh aldra-första vthur landet. Och schall der nu sedan hastigh förandringh wara schiedt, så at man menar, det h: m:tt innan en kort tijdh schall senda sin måågh till vndsätningh både folck och penninger. Här förundrar mången på denne hastige förandringh och önsche, at det måtte så wara i sanningh. Doch de förnemste sättia der ähn föga tro till, helst medan at vthij de seneste auiser förmältes, det giftermåledt emellan Engeland och Spanien schulle hafua sin framgångh [10].

Här ähre och wisse tijender komne, at för 3 wekor sedan schall et schiep medh 300 soldather wara ifrån Nye Casteel vthij Skåtlandh vtlupit och meente sigh här igenom. Det ähr vnder Skåtlandh blefuidt, så at icke meer ähn 4 man ähre medh lifuedt der ifrån komne. Der låge ändå 2 schiep medh soldather. Sedan de hafua förnummit, det de här igenom ey passere måtte, ähre de tilbaka blefne. Men den

10. Helt så udiplomatisk udtalte Ferdinand II sig ikke, selv om den engelske gesandt i Wien fra midten af juli til midten af sept., lord John Digby, fik afvisende svar på sine tre fordringer: restitution af Pfalz, ophævelsen af aktlysningen over Frederik V, genindsættelse af denne i alle sine værdigheder, naturligvis undtaget kongeværdigheden af Böhmen. Weiss s. 39 ff. Trods vrede over den mislykkede sendelse og levering af 30.000 £ til Frederik V i Haag faldt Jacob I snart tilbage i sin gamle ineffektive mæglingspolitik, baseret på venskab med Spanien og forhåbning om et engelsk–spansk ægteskab mellem prinsen af Wales og den spanske prinsesse Maria. Dette skyldtes ikke mindst, at Parlamentet i dec. som følge af magtkampen med kongen nægtede at bevilge nye subsidier til militær indgriben for Pfalz. Weiss s. 43 ff. Isacsz havde på Chr IV forstået, at denne nu nærede godt håb om, at Jacob I ville tage Pfalz-sagen til hjerte, og at den danske konge ville gå med og gøre sit bedste. Peter Isacsz til AO Kbh. 7. dec. 1621, orig. i O. S. E 689 SRA.

capitenen, som nu medh detta schiepet blefuin ähr, wille icke låtha sigh säga, vthan måste ändeligen försökia sin lycka.

Här warder och för sanningh berättadt, det turcken schall hafua confisceret alle dhe engelsche stapler, som de på åtschillige orther vthij hele Turckiedt hafft hafua. Så at man menar, det de engelsche schola der öfuer hafua ledit schade till meer ähn fyretijo milioner gull. Och detta schall turcken hafua giordt för desse soldather schull, som konungen i Engelandh i denne sommer pålacken tilsendt hafuer. Om detta så fulfölgier och ähr vthij sanningh, will det wara en stor schade för dhe engelsche [11]. Ty de hafua vthij Turkiedt altidh hafft en stor traficq och handell.

Jagh hafuer vthij Kiöpenhamn af en förnemdh person, benemdh Jahan de Willem, bekommit desse medföllgande fredz conditioner emellan konungen i Pålandh och turcken, huilche han sade sigh hafua bekommit af en vthaf rijkzens rådh. Och schulle freden sålunda wara sluthin, som der vthinnan förmäles. De synes och wara sanningen lijkmächtigere ähn de, som jagh tilförne om förmält hafuer, huilke doch wore alt förhårde. Här sades och wäll strax, när samma breff bleff läsidt, det pålacken aldrigh hade sådanne swore conditioner ingådt. Doch ähr den siette vthij desse slem nogh [12].

Här berättas och för sanningh, det ridderschapet i Pålandh schola hafua sworitt aldrigh at läggia deras wapn neder, för ähn de hafua Riga igen; och at nu om helige 3 konunges tijdh schulle de vprychkia till Lifland medh 30.000 man [13]. Nogh sägz här aff, Gudh then aldrahögste nådeligen beware wår allernådigeste konungh, och förfoge h: k: m:tt wäll hem till Swerige igen.

Här wethe dhe nu inthet annat at säga, vthan det h: m:tt inthet schall Riga länge kunna behålla. För ähn h: k: m:tt fick det in, sades wäll vthij min närwaru, det h: m:tt kunde det wäll blifua öfuermech-

11. Det var ikke rigtigt. Trods tyrkisk vrede over den engelske troppehjælp og vanskeligheder for den engelske handel, især forårsaget af Venezia, fastholdtes et gennemgående godt forhold mellem England og Porten. Zinkeisen IV s. 258 ff, 307 ff.
12. Punkt 6 i kopien lød: »Allen dess turcker feinden wolle Ihre maytt: vndt die Chrone (Polens) mitt feinden, vndt dero freundt freundt sein«. Om dette punkts skæbne, se nr. 56 n. 10.
13. Det blev ikke tilfældet. Trods fredsslutningen med Tyrkiet modtog den polske regerings feltherre i krigen mod svenskerne, Radziwill, i realiteten ingen eller næsten ingen understøttelse i denne og de følgende vintermåneder. *Sv. Krig II* s. 104, 114 f.

tigh. Men när jagh war der ifrån, mente de, det h: m:tt måtte der länge nogh föreliggia; han kunde det doch aldrigh bekomma. Och det samma schall h: m:tt här och sagt hafua, huilket migh och i desse dagar berättadt ähr. Och nu schall han och hafua sagt, det h: m:tt kan det inthet länge behålla. Här vthaff kan man giörligen märckia (oansedt de synas wara gode för ögonen), det de heller hade sedt, at Riga hade blefuit, som det tilförne war. Men jagh förhoppas, at den samma Guden, som wår aller nådigeste konungh hafuer wälsignadt och giordt h: k: m:tt der öfuer till en seger herre, han warder och h: k: m:tt genom sin gudhommelige försyn wälsignandes, at Riga medh Jesus tilhielp aldrigh medh gewalt må komma vnder Pålandh igen. Hwar till Gudh then aldrahögste nådeligen förläne h: k: m:tt sin helige wälsignelse, på det at det ordet, [a]h a n k a n i c k e l ä n g e h å l l a t[a], måtte komma vthur deras mun.

Jagh hafuer och talt medh cantzeleren om mester Wellems 42 rijkzdaler. Men jagh fruchtar, at de komma beswärligen tilbaka, medh mindre E: h:tt schrifuer cantzeleren et ord eller tw der om till. Han sade wäll, at han wille tala medh konungen derom och sedan låtha ransaka der efter. Men jagh märchte wäll så mycket af honom, at der ähr lithet hopp på färde E: h:tz schrifuelse förvthan.

Jagh war wäll till sinnes och mente i denne wekan at hafua begifuit migh till Swerige. Men nu, sedan jagh hafuer förnummit om desse främmande gesanter, som förhanden ähre, hafuer jagh icke dierfs at begifua migh här ifrån, för ähn jagh derom bekommer E: h:tz schrifftteligh befalningh. Derföre hafuer jagh affärdat min tienere, at han genom natt och dagh schall ryckia till Stockholm, at E: h:tt migh medh honom gunsteligen sin willie wille wetha låtha.

Jagh beder och E: h:tt på det ödmiukeligeste om några flere täre penninger. Effter den ordningh, som h: k: m:tt genom E: h:tz gunstige befördran och tillschyndan migh nådigest tilsagt hafuer, rester migh ähn in till denne dat⟨o⟩ (förvthan den tijden, E: h:tt täckies, jagh här ähn liggia schall) 137 rijkzd*aler* 44 öre. Här aff ähr jagh vthij mit härbärge schyldigh 127 rijkzd*aler* 13 öre, förvthan huadh jagh här effter schyldigh blifuer[14]. Fördy, när E: h:tt kallar migh här ifrån, kan jagh (för min nådige konungz reputation och gode nampn schull)

a udhævet af AS

14. AS fik snart efter løfte om at få penge. Jvf. nr. 27 n. 1.

inthet mindre giöra ähn at hafua cammer junckrerne, tollenärerne och andre här aff staden till gäst, effter dhe migh, medan jagh här legedt hafuer, på åthschillige tijder samma courtoisie bewist hafua. Förmodar derföre, såsom och beder på det ödmiukeligeste, det E: h:tt wille migh förhielpa, det jagh wäll och vthan schull kan komma härifrån, huar vpå jagh intet tuiflar.

Orsaken, huarföre jagh rychte så snart ifrån Kiöpenhamn igen, war, det jagh fick wetha, at här war ett schiep ifrån Stockholm kommit, huilket hade en godh post kåppar inne, den jagh meente schulle och wara h: k: m:tz. Men när jagh kom hijt, war schiepet sin koos; och den kåpper, der vpå war, hörde Erich Larson till. Annan hafuer jagh här i denne wekan intet förnummitt.

Aff Helsingör den 5. decembris åhr 1621.

25 15. december 1621

*Til Axel Oxenstierna**

Förledne mondagh, som war den 10. i denne monadh, kommo de brehmesche gesanter till Kiöpenhamn. Deras nampn eller huru många de ähre, hafuer jagh ähn icke egentligh kunnit förfara. En part mena, de ähre 3, och somblige 4. Derass wärff ähr inthet annadt (som jagh nogest kan förnimma), vthan at de allenest ähre komne at congratulere konungens son, huilken förwist, som jagh senest förmälte, vthij Brehmen vtropadt ähr. Nogh ähre de ståteligit vndfångne. På Fredrichzborgh lagas nogh till både medh fyr wärck och andre lustige saker, huar medh konungen dem ähra bewijsa will. Man menar wist, det de inthet fhå deras affschiedh för ähn effter helgie dagerne. I dagh ähr princen medh de vnge herrar till Fredrickzborgh förrester, dyt gesanterne innan ehn dagh eller twå och komma schola. Och ähr tillagat, at de der deras juul hålla schola [1].

* påtegnet: præsent: Stockholm den 21. decemb: år 1621

1. Ifølge Chr IVs skrivekalender (Schlegel, *Saml. II,1* s. 71 f) ankom prins Christian og de andre børn imidlertid til Fr.borg allerede 12. dec., de bremiske gesandter, domherrerne Burkard Clüwer, Jørgen Schulte og Laurenz Heisterman, dagen efter. Gesandterne drog allerede bort fra

(fortsættes s. 173)

Här continueres wäll, at den polsche gesanten schall wara förwäntandes. Men ähn weet man ingen wiss beschiedh, när han kan komma; ey heller, huar han nu stadder ähr.

Den 8. i denne monadh ähre rijkzens rådh åtschilde och huar hem till sitt dragne. Doch sägs, at de den 1. january schola wara vthij Kiöpenhamn igen. Senest, när h: m:tt kom vthur rådet, schildes han myckedt förtörnat ifrån dem. Han satte sigh strax på sin wagn och drogh till Frederickzborgh [2]. Dagen der effter schall han hafua sendt dem bodh, at de till för:ne tijdh schulle wara tilstädes igen [3].

Om Spinolas ankomst till Osnebrygge, det fulfölgier; och warder sagt, det han alrede till Lingen ankommin ähr. Man menar, det blifuer inthet långt till, nye beställninger komma vth at wärfua krigzfolck. De 100.000 rijkzdaler, som cantzleren ifrån Osenbrygge fick medh sigh, schola förnemligest till den ende wara vtsände, at man vthij hast kan få någodt folck ihop, till dess mehre blifuer wärfuadt [4]. Fördij här ähre alle fulkommeligen i den meningh, at i tilkommande wåår blifuer här någodt företagit.

För otta dager sedan drogh Peer Galt här igenom och schulle fort till Stockholm. Han hade hooss sigh ehn enspännere [5], huilken genom nat och dagh schulle ryckia dijt, han wår allernådigeste konungh finna

(fortsat fra s. 172)
Fr.borg 18. dec. med rekreditiv af s. st. 17. dec., Ausl. Reg. f. 483. Gesandterne fik hver bl. a. foræret en bekostelig kæde af kromguld, der oversendtes fra rentekammeret til Fr.borg 13. dec. Rentem. regnsk. 1621–22 udgift f. 30. Jvf. herunder s. 176.

2. Det skete 5. dec. 1621. Schlegel, *Saml. II,1* s. 71.
3. Erslev kender ikke til noget rådsmøde i beg. af jan. 1622. Rigsrådet var dog vitterligt samlet og havde gesandter fra Lübeck, Hamburg og Bremen til audiens 4. jan. i rådstuen (Erslev s. 352). Det er usandsynligt, at kongen skulle have sammenkaldt rådet så kort efter sidste mødes afslutning (8. dec.) alene for så mindre vigtig en sags skyld som Hansestædernes gesandtskab. Ikke usandsynligt har han derimod både ved nov.-, dec.- og jan.-mødet forgæves søgt at få en rådsbevilling til en troppeudskrivning til beskyttelse af sine interesser i Den, nu noget truede, nedresachsiske Kreds (jvf. herover s. 167). Genindkaldelsen har i så fald skullet tjene til at lægge pres på rådet i dén henseende. Dette kunne også forklare kongens fortørnelse, som ellers ikke let begrundes ved noget punkt i den bevarede memoriale (jvf. Erslev s. 328 ff).
4. Dette var næppe rigtigt. Jvf. nr. 24 n. 5.
5. Nemlig Poul Henriksen, ligger ved Kbh.s slot, der fik udbetaling til turen 4. dec. 1621. Rentem. regnsk. 1621–22 udgift f. 22. Jvf. *Galt* s. 2, 120.

kunde. Om de vthij Skåne icke hafua drögdt, måste de wara i Stockholm, för ähn denne min schrifuelsse E: h:tt tilhanda kommer [6].

Aff Helsingör den 15. decembris åhr 1621.

26 13. januar 1622

Til Axel Oxenstierna

Jagh fogar E: h:tt vthi all ödmiukhet at förnimma, at några dager för juul fick jagh bodh ifrån min fattige hustrw, det Gudh then alzmechtigeste igenom then timmelige döden nådeligen hafuer täckts at kalla af denne sorgefulle jemmerdaal min endeste lille son, när han war 17 wekor gammall. Och effter min *kära* hustrw på samme tijdh (det hon och ähnnu ähr) war mycket swagh, togh jagh migh (på E: h:tz gunstige behagh) den dristigheten vpå och rychte dijt, som min *kära* hustrw war, at jagh måtte låtha hans *salige* lijk begrafua. Jagh beder vthij all ödmiukhet, det E: h:tt till denne min bedröfuade lägenhet gunsteligen wille hafua något anseende.

Jagh förmodar medh Jesus tilhielp, at icke någodt synnerligit schall wara här igenom försummat, helstmedan jagh förnimmer, at den pålesche gesanten ähnnu icke ähr kommin till Danmark. Och der och så woro, det jagh här igenom någodt försummat hade, twiflar jagh inthet på E: h:tz gunstige förlåthande, det jagh och ganscha ödmiukeligen om beder. Och effter jagh dagligen förwänthar min tienere medh någon beschiedh ifrån E: h:tt, af huilken jagh ähn inthet förnummit hafuer, fördrister jagh migh icke at dröija, till dess han kommer, vthan begifuer migh nu strax till Helsingör der at förtöfua, till dess jagh E: h:tz gunstige befalningh bekommer.

Aff Marckerijdh den 13. january åhr 1622.

27 24. januar 1622

Til Axel Oxenstierna

Jagh bekom igår E: h:tz gunstige schrifuelsse och befalningh at begifua migh medh det förste vp till Stockholm, effter jagh nu, såsom det

6. Peder Galt ankom dog først til Sth. 3. jan. 1622. *Galt* s. 1.

och vthij sanningh ähr, vthij Danmarck föga annat vträtta kan ähn fhåfängt penninger förtäre[1]. Så aldenstundh jagh fick wiss kundschap (sedan jagh E: h:tt senest här ifrån tillschreff och menthe då strax at begifua migh therhedan) om de främmande gesanters afresande, syntes migh wara onödigt at begifua migh dijt, för ähn jagh ifrån E: h:tt fick någon beschedh. Hafuer derföre nu snart 14 dagar warit här i Marckerijdh. Och begifuer migh nu på några dagar dijt, som min fattige lägenhet ähr, och sedan medh aldrasnaraste vp till Stockholm. Förmodar wisserligen, E: h:tt warder det icke misshagandes, om jagh några dagar dröijer. Fördy Gudh weeth, huadh lägenhet jagh hafuer at liggia länge på stor förtäringh vthij Stockholm, helst medan at mine vhtgiffter hafua vthij detta åhr warit fast större och flere ähn vpbörden. Först hafuer jagh medh twå tomma händer måst sättia boo och kiöpa för rede penninger, alt huadh der till hörde. Sedan hafuer Gudh wälsignadt min *kära* hustrw medh barnssbördh, den han och nu effter sin gudommelige willie hafuer igen kallat. Vppå alt detta, schall Gudh wetha, ähr all min fattigdom sin kooss gången; ja fast meer, ähn vthij min förmågo war, huarföre jagh och nu vthij gieldh sitter. Doch förtröster jagh migh widh dhe hugnelige löffter, som E: h:tt migh aff medfödd godhet altijdh gunsteligen tilsagt hafuer. Såsom och betackar E: h:tt på det aldra ödmiukeligeste för E: h:tz gunstige promotion till denne lägenhet, som jagh nu hafuer vthij brukat warit, och twiflar inthet på E: h:tz ytterligere gunstige befordrande.

Och effter E: h:tt migh gunsteligen icke hafuer täckts at senda några penninger, synes migh wara onödigt och fåfängt at sielff draga till Helsingör der wijdere at spendere; vthan sender nu min tienere derhedan at handla medh min wärdh, det han gifuer sigh tilfredz, till dess jagh effter E: h:tz gunstige schrifuelsse fhår lägenheet at bethala honom. Han hafuer der alt mitt tingest hoss sigh; will han icke elliest gifua sigh till fredz, må han det så länge behålla.

1. Jvf. det svenske rigsråd til AS 1. jan 1622, Riksreg. u. f. SRA: »Effter dedh, Anders Swensson, att skipsfarten ähr nu giönom denne winteren förtagin, så att I vthi Edher commission på den orten, I nu äre, föge vthrätte kunne för wåren och öppenwattnett igen, hwarföre är opå konungh m:tz wår allernådigaste herres wägner wår befalningh, att I medh första begifwe Edher hitt till Stockholm, på dedh, att när h: k: m:t lyckligen hijt ankommer, I då kunne giöra h: k: m:tt opå Edher commission vnderdånigh berättelse. Hwadh Edher räst belangar, den I fordree, så skole I den wäll bekomma, när I komma hijtt«.

Huadh sigh om dhe brehmesche gesanters wärff och afresende anlangar, twifler jagh inthet, vthan det ju E: h:tt nogsamt kunnugt och witterligit ähr, at de medh store förähringer, frye pass och godt contentement ähre tilbaka reste.

Ifrån Lybeck och Hamborgh hafua och warit gesanter. Men effter som migh i sanningh berättadt ähr, icke när medh så godh beschedh afreste. Huadh deras wärff hafuer warit, kan man icke egentligh förnimma [2].

Aff den pålensche gesanten, som jagh förr juul om förmälte, höres nu inthet. Antingen det war et löst thal, eller konungen i Pålandh hafuer sitt sinne förandrat, kan man inthet wethe. Lijckwäl ähr den, som hafuer hördt af konungen i Danmarcks egen mundh, det han honom förwänthe.

Det pålacken rustar sigh starck at komma till Liflandh, ähr det E: h:tt vthan twifuel wäll witterligit. Doch menar man, det inthet wäll sche kan för ähn tilkommande sommar [3]. Gudh then aldrahögste nådeligen förfoge wår aldranådigeste herre och konungh wäll hem i rijket igen och sedan nådeligen bevare h: k: m:tz hele krigzmacht och sende sijne helige englar, som fächte för dem.

Jagh hafuer förnummit, det konungen i Danmark låther vthschrifua huar tijonde man, såsom och vpsökia dem, som tienlige ähre till båtzmen, huar som helst de finnas kunna [4]. Huarie nije bönder schola hålla den tijonde hoss sigh, till dess h: m:tt dem täckies till någodt låtha vpkalla [5]. Och den vnge hertigen aff Holsten schall hafua

2. 29. dec. 1621 ankom gesandter ikke blot fra Hansestæderne Lübeck og Hamburg, men også fra byen Bremen til Kbh. (Schlegel, *Saml. II,1* s. 73, kreditiver og prop. i Hansestæderne A II 13) for at klage over de nye danske toldpålæg som følge af skatteudskrivningen af 20. juli 1621 (jvf. nr. 13 n. 10), over ølaccisen i Bergen m. m., samt for at kræve stadfæstelse af privilegierne af 1560. Over for Hamburg og Lübeck svarede den danske regering afvisende. Mod Bremen, der havde støttet hertug Frederiks valg til koadjutor, vistes derimod en vis imødekommenhed. Schweitzer s. 742 ff.
3. Større operationer indledtes først i maj, selv om polakkerne i vintermånederne gik til modanfald i Kurland og Livland, startede belejringen af Mitau og i febr. med ca. 3.000 mand forgæves søgte at overrumple Riga. *Sv. Krig II* s. 109 ff.
4. 7. jan. 1622 udstedtes fra Kbh. åb. brev om udtagelse af bådsfolk forskellige steder til kongens skibsflåde. De udskrevne skulle selv møde i Kbh. senest førstkommende påske. *KBB 1621–23* s. 231 f.
5. Udskrivningerne skete i henhold til den nye krigsordinans af Kbh. 12.

(fortsættes s. 177)

beställningh at wärfua ett tusende ryttere, sägs för käijsaren [6]. Men ähr snarere till troendes, at det scher medh konungen i Danmarks penninger. Man warder här om sanningen snart förnimmandes.

Aff Marckerijdh den 24. january åhr 1622.

28 12. februar 1622

*Til Axel Oxenstierna**

Jagh kan vthi all ödmiuckhet E: h:tt icke oförmält låtha, det jagh nu snart 3 wekor sedan begaf migh ifrån Marckerijdh i den acht och meningh effter E: h:tz gunstige befalningh at ryckia fort till Stockholm. När jagh kom 6 mijl ifrån bemälte ort till ehn ländzmans gårdh vthij Bärga sochn, benemdh Åby, bleff min *kära* hustrw (huilken för wår *salig* lille sons så nylige aflijdande inthet kunde blifua hemma) så swagh, det jagh för:ne tijdh hafuer medh henne vthij för:ne ländzmans gårdh måst liggia stilla. Och nu medh stor möda hafuer jagh fådt henne hijt till Wärnamo och förmodar medh Jesus tillhielp at fhå henne medh det snareste hem till wår fattiga lägenhet, huilken ähr vthij Wässboheredh i Wilstadh sochn, benemdh Issbärga, inthet meer ähn 4 mijlar här ifrån. Gudh weet, huru ondt det giör migh, det jagh på så ringe wägh så länge måste liggia medh henne. Lijckwäll kan jagh vthij denne hennes ynckelige lägenhet inthet wäll draga ifrån henne.

* adresseret: Stockholm

(fortsat fra s. 176)

april 1621. *CCD III* s. 645 ff. Kronens og gejstlighedens bønder i Danmark, derimod ikke adelens, lagdes i læg, så 9 bønder holdt 1 soldat. Denne var imidlertid ikke, som ASs rapport kunne give indtryk af, fæste- eller selvejerbonde, men derimod tjenestekarl. Jvf. i øvrigt om udskrivningen Rockstroh s. 31 ff.

6. Dette er rigtigt. Efter at have måttet opgive at blive koadjutor i Bremen, da hertug Frederik valgtes, var hertug Adolf af Gottorp, sikkert ikke mindst af bitterhed mod Chr IV, gået i kejserens tjeneste. Hans hvervninger i Den nedresachsiske Kreds tilendebragtes i de første måneder af 1622. Regimentet samlede sig ifølge Aitzema i marts ved Neumünster i Holstein-Gottorp for derfra at skulle marchere direkte til Bøhmen. Aitzema til Gen.st. 23. marts 1622, orig. i LHD 6025 ARH; jvf. Chr IV til Christian, bisp af Minden, og til Frederik Ulrik af Braunschweig-Wolfenbüttel Fr.borg 13. april 1622. Ausl. Reg. f. 57 f; Handelmann, *Jahrb. d. Landeskunde d. Herzogtümer VIII, 1866* s. 39 f.

Jagh tror wisserligen, såsom och beder ganscha ödmiukeligen, det E: h:tt här före icke wille fatta någon ogunst till migh. Jagh hoppas, hon blifuer nu snart bätter. Så schall jagh vthij alsom störste hast komma vp till Stockholm. H: h:tt Nils Stierneschöldh, huilken i desse dagar hafuer warit här nedre och hållit mönstringh, hafuer sedt, huru hennes lägenhet ähr.

Aff Wärnemo den 12. februarij åhr 1622.

29 16. maj 1622

[e] *Til Axel Oxenstierna*

Jagh fogar E: h:tt vthij all ödmiukhet att förnimma, det jagh nu först ähr hijt till Marckeredh ankommen och will nu, om Gudh täckies, strax min koos åth Danmarck. Jagh hafuer inthet förr kunnit blifua färdigh. När jagh kom till Elfzborgh, war den anordningh, som de wälborne herrar cammerådh på mine tärepeninger giordt hade, owiss [1]. Ty der vpå, som jagh inwist war, fans inthet i förrådh. Lijckwäll bekom jagh 300 ryckzdaler, som h: h:tt Nils Stierneschöldh togh af annan vpbördh medh löffte och tilsäijelsse, att der han blifuer hemma i rijket, wille han wäll så laga hoss de gode herrar cammerådh, det jagh, huadh migh restar, framdeles bättre vtbekomma schulle. Huar och icke, tuiflar jagh inthet, vthan E: h:tt hielper migh wäll der till. Fördy, när jagh nu först hafuer betalt min wärdh i Helsingör, huadh jagh i förledne åhr hoss honom förtärdt hafuer, så blifuer inthet mycket öfuer att lefua vpå det förste halfua åhredt, som nu tilstunder. Och vpå den sedell, som de wälborne herrar cammerådh migh gåfuo på min förra rest [2], hafuer jagh ähn icke ett runstycke be-

1. GA havde i Sth. 23. marts 1622 bevilget AS til årligt underhold i Danmark 1460 rd. in specie, hvoraf Nils Stiernsköld på Älvsborg af boskapshjælpens rest for 1621 skulle levere ham 730 rd. og Erik Jöransson Ulfsparre på Kronoberg 730 rd. af Sunnerbo herreds årlige rente for 1622. Statholderne skulle sørge for at overdrage AS pengene, så han »såssom opå en fremmande ortt stadd icke må blifwe nödstellt, betrengder eller vthi wåre ärenders förrettande hos dee danske oss till despect, ondt nampn och efftertal bekomme«. Riksreg. f. 100 f SRA (tillige indført i Kamm. reg. f. 17 KA med utvivlsomt gal dato: 29. marts). De to statholdere fik ved miss. af Sth. 23. marts selv besked herom. Regest i Riksreg. f. 101 SRA.
2. Jvf. nr. 27 n. 1.

kommitt. Och ähr till att befruchta, det jagh der af slätt inthet fhår. Ty sedelen lyder på 1619 åhrs rest. Och dess förvthan hafuer samma fogdte wedh 6.000 dalers rest vpå sigh; ähr förthenschuldh hoss honom lithedt eller inthet att förmoda.

Nye tijender höres här inge, vthan huadh som vthij aviserne förmäles. Det och någon oro schulle wara vthij Östresiön, antingen af Wäijer eller andre hans anhangh, höres här inthet [3].

E: h:tt wille gunsteligen täckias att gifua h: k: m:tt om min rese tilkienna. Och der h: k: m:tt nådigest tycker, att det går någodt långsampt till, att E: h:tt då af medfödd mildhet wille migh hoss h: k: m:tt gunsteligen förvrsächta.

Aff Marckeredh den 16. may åhr 1622.

30 24. maj 1622

[e]1. *Til Gustav II Adolf** [e]2. *Til Axel Oxenstierna*

E: k: m:tt fogar jagh vthij all vnderdånighet att förnimma, det jagh för någre dagar sedan ähr hijt till Kiöpenhamn ankommin, [a]och cantzeleren h. Christian Frijs E: k: m:tz breff öfuerlefuereredt [1], huilcken det h: m:tt här strax öfuergaff[a]. Huar vpå konungen swarade, det han war wäll tilfredz, att jagh migh förhåller, ehuar som helst E: k: m:tt migh nådigest täckies vpåläggia, och E: k: m:tz saker det mest fordra. [b]Och om E: k: m:tt så nådigest täckies, synes migh bäst wara mest att residere vthij Helsingör för schiepzfartin schull sommaren vtöfuer och om winteren här i Kiöpenhamn, huar om jagh vthij all vnderdånighet E: k: m:ttz nådige befalningh widere förwänter[b].

* påtegnet: ankommit vthi junij månadh

a 2 i st.: och hafuer mitt creditif öfuer lefuereredt.
b ikke i 2

3. Den svenske regering frygtede et polsk angreb mod Kalmar under ledelse af obersterne Hans Georg v. Arnim (Arnheim), og Hans Weijer. *AOSB II,9* s. 23; jvf. *s. st. II,11* s. 200. Frygten viste sig ubegrundet.

1. GAs kreditiv til Chr IV for AS som agent Sth. 12. april 1622, orig. i Sverige A II 36, trykt i bilag herunder s. 626 f.

[c]Huadh Danmarcks stat wedkommer, så ähr här helt stilla. Konungen hafuer warit till sinnes att rese till Holsten, huar et companie ryttere schulle antagas. Nu menar man, att h: m:tt hafuer den resan afslagit förnembligest derföre, att här schulle wara några tijender komne, det twänne gesanter ifrån käijseren schola wara på wägen hijt till Danmarck [2]. Doch kan man här om saningen ähn ey egentligh förnimma[c].

[d]Om E: k: m:tt nådigest tycker, det jagh på resan något länge drögdt hafuer, så hafuer jagh inthet förr kunnit bekomma några peninger, huarom jagh h: h:tt cantzeleren widlöfftigen tilschrefuit hafuer [3]. Beder förthenschuldh vthij all vnderdånighet om en gunstigh herre och konungh.

Jagh förmodar, att ähn inthet synnerligit schall wara försummatt. Ty jagh kan här inthet förnimma, att Wäijer ähn medh några schiep schall wara i siön. Vthan här warder berättadt, det[d] tu [e]små schiep[e] schola liggia wedh Dansich, mest färdige att löpa till siöös [f]på fribytery[f]. Doch [g]blifua[g] de af dem af Dansich anholdne, till någon widere beschedh kommer ifrån konungen i Pålandh [4]. Fördy om samma schiep ändeligen blifua pålagde att löpa till siöös, berättas här, att de af Dansich slätt inthet wele tilstädie, att huarcken samma schiep eller, mycket mindre, någon prijs, som de taga kunna, [h]på det swensche farwathnet[h], schola till Dansich införas, [i]fördy de af Dansich bära stor fara för wår nådige herre och konungh[i]. [j]Och elliest hafuer h: m:tt här 2 sine schiep i Östresiön. Doch kan man tänckia, att det ähr mest till

c ikke i 1
d ikke i 2
e ikke i 1
f ikke i 1
g 2 i st.: ähre
h ikke i 1
i ikke i 1
j ikke i 2

2. Noget kejserligt gesandtskab indtraf ikke. Jvf. herunder s. 185.
3. Jvf. herover s. 178 f.
4. Det drejede sig vistnok kun om ét skib, en pinas, som Sigismund havde ladet skotten Jacob Murrey armere. Sigismund meddelte kort tid efter Danzigs senat sin misfornøjelse med arrestationen og befalede det ikke at hindre skibskaptajnen i at løbe ud. Derpå ophævedes arrestationen trods Danzigs frygt for svenske repressalier. *Sv. Sjökrig* s. 145; Leidig s. 18 f; Ericsson s. 244 ff.

att hålla farewathnet reent emellan Dansich, Cöningzbärgen och Öresundh[j] [5].

[k]Här talas mycket om konungen i Pålands preparation till krigs, och att han ähn dagligen låther folck antaga[k]. Huru mycket krigzfolck konungen i Pålandh hafuer, eller huart hans intent ähr, kan man ähn ey egentligh förnim*m*a. [l]Doch presumeres, det han wist will för[l] Riga; och wärfuer han ähnnu dagligen folck [6].

[m]Doch fhår han och nogh medh ryssen att beställa. Fördy här ähr wisse tijender, att[m] emellan Rysslandh och Pålandh ähr freden aldeles vpsagdt. Och sägz här för sanningh, det Smålendscho schall af muschouiterne icke allenest wara belagdt; vthan en part mena, att de staden alrede inbekommit hafua. [n]Freden emellan turcken och pålacken schall wist wara slutin. Och det turcken hafuer så mycket folck på foot, der medh menar man, han will giöra infall vthij Vngern och sedan widere försökia sin lyckia på Tyschlandh[n] [7].

Ifrån Tyschlandh schrifues, det konungen i Behmen och grefuen af Manssfelt schola hafua mons:r Dilli wedh pass 4 eller 5.000 man afslagit. Och wet man inthet, antingen för:ne mons:r Dilli ähr medh slagin, eller huart han ähr blefuin [8]. [o]Hertigh Christian von Bruntz-

k ikke i 1
l 2 i st.: Meste parten mena till
m ikke i 1
n ikke i 2
o ikke i 1

5. Så beskedne var den danske konges krav på ene-jurisdiktion i Østersøen ikke. I instruktion af Kbh. 25. april 1622 fik hans skibskaptajn, Niels Hammer, på turen ind i Østersøen med Sorte Rytter og Marekatten ordre til ikke at tilstede nogen anden magt nogen jurisdiktion eller rettighed på farvandene uden for Bornholm, Gotland og Øsel og derfra indtil under den preussiske side. Han skulle beskytte de søfarende mod Hans Weijers, de svenskes eller andres evt. plyndringer. *KBB 1621–23* s. 310 f. Kaptajnen på Marekatten var Christoffer Svendsen. Vinkælderregnsk. 1621–22. Om skibenes hjemkomst, se herunder s. 185.
6. Det lykkedes kun Radziwill at forøge sin hær med ca. 1.000 mand mellem beg. af april og midten af juni, så han da rådede over ca. 3.000 mand, mest rytteri. Ericsson s. 150 f.
7. Krig mellem Polen og Rusland udbrød først 1632. Nogen ratifikation af 29. sept.-traktaten (jvf. nr. 20 n. 3) var endnu ikke bragt i stand. Om denne ratifikation, se nr. 56 n. 10. Et af tyrkerne støttet angreb fra Bethlen Gabor på Ungarn kom først i stand året efter. Jvf. nr. 76 n. 3.
8. I slaget ved Wiesloch og Mingolsheim 17. april 1622 havde Mansfeld tilføjet

(fortsættes s. 182)

wyk eller[o] bispen af Halberstadt, [p]huru man honom kalla will[p], han håller sig och mechta wäll, [q]som E: k: m:tt af medfölliande aviser nådigest haf*uer* att förnimma[q]. Twärt emot berättas och, det hertigen af Bäijeren schall hafua grefuen af Durlack några tusende man afslagit; [r]i huilcket slagh och många förfarne officerer schola wara blefne[r] [9].

[s]I desse dagar ähr schrifuelsse ifrån Hollandh kommit, huar vthinnan förmäles, det grefue Mauritz broder[s], grefue Hindrich [t]von Nassau[t], hafuer vthij Brabant giordt stor schada och afbrendt många byer. Han hafuer warit på en mil när Bruxelles och der tagit till fånge aboten af Grimigen förvthan många andre fånger, öfuer 200 [10]. [u]Och förmäles vthij samma breff, det[u] grefue Mauritz ähr medh förste färdigh att ryckia i fält.

Aff ett schiep, som för 14 dagar sedan vtlop ifrån Rochelle i Franckerijke, berättas, att på den elfuen, som löper till Bordeaux, ähr en starck befästningh belegen, benemdh Alunn, huilcken de rocheller hafua innehafft. Och der vpå war gouerneur mons:r Soubise, huilcken war förordnet 4 rådz herrar till hielp. Desse för:ne rådz herrar hafua först medh behendighet kommit förb:de mons:r Soubise till att draga der ifrån till Rochelle. Sedan hafua de medh konungen i Franckerijke conspireret och honom sam*m*a befästningh för 8.000 duble pistoletter

p ikke i 1
q ikke i 2
r ikke i 2; i 2 karakteriseres kampens resultat som »ett stort nederlagh«.
s ikke i 2
t ikke i 1
u ikke i 2

(fortsat fra s. 181)
Tilly et betydeligt nederlag. Antallet af faldne i Tillys hær er uvist. Det anføres i forskellige kilder til mellem 500 og 4.000 mand. Wertheim II s. 357 ff.

9. I et forsøg på at forene sine tropper ved Rhinen med Ernst af Mansfelds i Elsass og Christian af Halberstadts i Westfalen tabte Georg Frederik af Baden-Durlach 26. april til Tilly og Cordoba ved Wimpfen. Mange officerer og ca. 2.000 mand faldt på badisk side. Selv om nederlaget ikke i sig selv var militært afgørende, tabte Georg Frederik dog herefter modet, og hans hær smeltede bort. Wertheim II s. 398 ff; Wedgwood s. 152 f.
10. Hendrik af Nassaus togt til Brabant var et rytteriplyndringstogt, der gav stort bytte og mange fanger, ifølge den venezianske ambassadør i England 422. Arend III,3 s. 703; *CSPV 1621–23* s. 330, 334.

vpgifuit; [v]huilcket schall wara dem af Rochelle till stort afbräck, efter samma befästningh mechta starck ähr[v]. Något der effter schola 2 af för:ne förrädare wara till fångne tagne och till Rochelle införde [11].

Jagh hafuer talt medh några engelsche, som för 14 dagar sedan ähre komne ifrån Londen. De berätta, att der woro några schåttsche capitener, som hade beställninger af konungen i Pålandh att antaga några schiep och folck [w]der medh att löpa vthij Östre Siön på fribyterij[w] [12]. Doch menthe desse engelsche, att dem feltes peninger, elliest kunde de wäll fhå både folck och schiep. Och som desse för:ne schåtsche capitener hade låtidt falla ordh, schulle de hafua fulmacht att antaga tiugo schiep, och menthe, att oansedt de nu så strax icke hade peninger, schulle de der medh innan en kort tidh wäll blifua försörgde.

Och effter h: m:tt här om samma schiep någon kundschap hafft hafuer, [x]ähre några schiep, som medh stycker igenom Öresundh komne ähre, mechta hefftigt visiterede blefne [13]. Doch ähr inthet annat befunnet, ähn att de hafua warit rätte vthij derass resor och wille till Dansich effter spannemål och sedan widere der ifrån till Italien. Der-

v ikke i 2

w ikke i 2

x 2 i st.: derföre hafuer han strängeligen befalt, att alla de schiep, som komma både ifrån Engelandh och Schåttlandh, schola granneligen visiteres, och der några finnas, som icke ähre rätte i deras ärender, ingelunda släppas igenom.

11. Efter at have erobret øen Oléron, Royan og Sables-d'Olonne og være nået til øen Riez, led Soubise her et stort nederlag 6. april til de kgl. tropper, bl. hvilke Ludvig XIII selv befandt sig. Mere end 4.000 mand skal være faldet eller fangedes. Soubise trak sig tilbage til La Rochelle, hvis stilling herefter var svækket. De kgl. hære havde den følgende tid yderligere fremgang. Laugel s. 132 ff; Lavisse s. 218.

12. To af disse skotske kaptajner var muligvis Michel Kloch og Alexander Myr. AO bad Peder Galt underrette sin regering om, at disse, der havde været i England, vist i ballasten på nogle koffardiskibe ville smugle kanoner og ammunition derfra igennem Sundet til Danzig. Galt til CF Sth. 26. maj 1622, *Galt* s. 27 f.

13. Heri havde AS ret. Ved instruks af Kbh. 10. maj fik kongens skibskaptajn Maurits Printz ordre til at begive sig til Sundet med Victor for at besigtige og opbringe skibe med ammunition og kanoner til Sigismund. Og ved miss. samme dag fik tolderne i Helsingør ligeledes ordre om at gennemsøge mistænkelige skibe. *KBB 1621–23* s. 348 f. Hertil kom, at Chr IV i skrivelse af Kbh. 18. maj 1622 til Sigismund afviste sundpassagen for de engelske skibe med tropper og krigsfornødenheder. Kopi i TKUA Alm. del 3 nr. 35 Øresundstold.

före synes det nogsampt wara lijkt, att om de schepen ifrån Engelandh komme, schulle dem näpligen blifua effterlåtidt här igenom Sundet att passere[x]. [y]Ähr förthenschuldh inthet att befruchta, det de kunna komma i Östre Siön. Vthan der så woro, att de komme effter deras willie ifrån Engelandh, kunde de till ewentyrs giöra något infall wedh Elfzborgh[y].

[z]Elliest om gifftermålet emellan Engelandh och Spanien wiste de inthet annorledes att berätta; vthan menthe, att der Paltz blifue konungen i Behmen goduilligen igen restitueret, kunde det till ewentyrs sedan wäll sche, men elliest icke [14]. De berätta och, att konungen i Engelandh låther wärfua några tusende man till hest och foot dermedh sin mågh att assistere. Dess förvthan schall han altidh hafua sendt konungen i Behmen peninger att betala 8.000 man till foot och 1.600 ryttere[z] [15].

Emellan Hollandh och Schagen löpa 6 dynkercker af och till. De hafua allenest warit 14 dagar i siön, och 11 hollendsche schiep hafua de alrede sin koos. [æ]Den seneste confoijer, som hijt kom, hafuer slagis medh twå och der inthet annat wunnit, vthan effter 7 eller 8 timars fechtande hafuer han måst gifua dem öfuer och ähr illa af dem lappader blefuin. Nu ähr han sin koos igen medh en annan flotha till Hollandh[æ].

Aff Kiöpenhamn den 24. may åhr 1622.

y ikke i 1
z ikke i 2
æ ikke i 2

14. Ægteskabsforhandlingerne skulle siden strande især på dette spørgsmål. Jvf. nr. 80 n. 12.

15. Det falske rygte i England om dette antal soldater knyttede sig til den engelske diplomat lord Chichesters sendelse til Pfalz i forsommeren 1622, hvor han skulle føre overopsigt med troppebesoldningen i den pfalzisk–engelsk–hollandske hær. Rygtet gik, at Chichester skulle bryde op med disse soldater til Pfalz. *CSPD 1619–23* s. 355; *CSPV 1621–23* s. 314; Weiss s. 50 f.

31 31. maj 1622

[e]*1. Til Gustav II Adolf* *
[e]*2. Til Axel Oxenstierna*

Jagh låther E: k: m:tt vthij all vnderdånighet förnimma, det [a]h: m:tt här i Danmarck hafuer warit sinnader att rese till Holsteen. Nu menar man, at samma rese aldeles afslagen ähr, till dess rijckzdagen blifuer[a] öfuerstånden, huilcken otta dagar effter pingessdagh vthij Kiöpenhamn begynnas schall. Sedan will h: m:tt medh den vnge princen till Norgie [1].

Man hafuer här förwänt twänne gesanter ifrån käijseren, nu talas der inthet mer om.

I denne wekan ähr 3 konungens schiep här ifrån vtlopne till Grönlandh på hualfischerijt, huar vpå ähr öfuerste capiten Johan Mårtensson, tollenärens Mårten Jönssons son här i Helsingör [2].

De 2 h: m:tz schiep, som hafua warit vthij Östresiön, ähre igen hemkomne och hafua inge fribytare förnummit. Allenest vthij Pusterwijk liggia 4 små pinckor. De kunna för folckenödh inthet komma vth. De 2 schiepen, som wedh Dansich liggia, ähre och aftacklade och vplagde, [b]effter som migh i saningh berättat ähr af någre, som för 4 dagar sedan ähre der ifrån vtlopne. De af Dansich wele ingelunda sleppa dem vth. Ty de befruchta sigh för E: k: m:ttz schiepzflotha, att deras traficq och handell der igenom icke schall blifua förhindratt[b].

Om pålackens macht och vptogh, hans intent, eller huart han will, kan jagh ähn inthet förnimma. Allenest det fulfölgier, att han tager

* påtegnet: ankommit den sidste junij

a 2 i st.: konungens rese till Holsteen ähr aldeles afslagin. Han blifuer hemma, till herradagen ähr
b ikke i 2

1. Herredagen i Kbh. begyndte rigtigt nok 16. juni. Erslev s. 334. Kongen afsejlede 18. juli fra Kronborg med prinsen til herredagen i Bergen, der indledtes 21. juli. *Da. Saml. II,3* s. 371; Erslev s. 339.
2. Kun ét af de tre skibe var vistnok kongens, nemlig antagelig Gabriel. De to andre menes at have været to store hollandske fragtskibe, fløjterne De Libste og Soutkiell, som tolderne i Sundet på Chr IVs vegne havde sluttet kontrakt med til turen til Spitsbergen. Selve togtets leder var Dirich Mölenhoff. Dalgård s. 124 f.

dagligen folck ahnn. [c]En hoop hafua legat nedre mot Dansich och ähre nu bättre vp i landet rychte[c]. Det ryssen schall hafua föröfrat Smålendscho, det fulfölgier. Och begynnes nu medh att grunckas, det freden emellan turcken och pålacken icke schall wara så fast, som man här till wäll hafuer tänckt; huilcket man menar, att turcken innan en kort tidh schall låtha påschina [3].

I går kom ett schiep ifrån Engeland, af huilcket jagh ytterligere hafuer förfrågat om desse schåtsche capitener. De mena, det hafuer inthet vpå sigh, inge peninger hafua [d]de[d], ey heller wetha de några tilfångh. Schulle derföre wäll blifua hema och inthet mer bekymra sigh om Pålandh.

Ifrån Hollandh hafuer man, det grefue Hindrich von Nassau ähr tilbaka kommin medh 600 fångar och hafuer vthij Brabant giort stor schada. Grefue Mauritz ähr inthet ähn vprychter [4].

[c]För konungen i Behmen schall det nu aldeles gå efter hans egen willie. Nogh talas här mycket derom. Man menar, att han schall nu mäst hafua[c] hele Paltz igen inbekommit [5].

Aff Helsingör den 31. may åhr 1622.

32 4. juni 1622

[e]*Til Axel Oxenstierna*

Nu på timen bekom jagh medh Brådde i Marckeredh wår allernådigeste herre och konungs nådige breff, dateret i Stocholm den näst förledne 24. may [1], medh ett h: k: m:ttz breff till konungen i Dan-

c ikke i 1
d 2 i st.: capitenerne
e 2 i st.: Här berättas, att det går nu tämmeligen fort för konungen i Behmen. Hafuer mäst

3. Den tyrkiske regering var ganske vist utilfreds med, at polakkerne ikke holdt våbenstilstandsbetingelserne, men var dog ikke meget interesseret i en ny krig. *CSPV 1621–23* s. 269, 311; *Roe* s. 24 f.
4. Jvf. herover s. 182 og nr. 30 n. 10.
5. Det var dog ikke tilfældet. Jvf. R i t t e r s. 155 ff.
1. Brevet fra GA til AS er aftrykt i bilag herunder s. 627 f efter kopi i R i k s r e g. f. 176 SRA, der er dat. Sth. 16. maj 1622. Den rigtige dato er dog uden tvivl 24. maj, som AS selv skriver, og som også de i n. 2 og n. 3 anførte breve er dat.

marck [2], såssom och ett ifrån rijckzens rådh till Danmarckz rijkes rådh [3].

I morgon tideligen, om Gudh helssen förläner, begifuer jagh migh der medh till Kiöpenhamn, oansedt konungen ähr på Fredrickzborgh. Will jagh finna någon benegenhet hoss cantzeleren, måste jagh först presentere honom h: k: m:tz breff. Och vtan tuifuel tager han det wäll af migh och förschaffer der vpå swar.

Jagh schall, näst Gudz hielp, giöra min högste flijt hoss rijckzens rådh (om h: m:tt sigh icke förklarer effter wår nådige konungs och herres willie och begäran) [4], att de deras herre och konungh till en bättre resolution beweka wele [5]. Will konungen inthet mer ansee den wänschap, som emellan Swerige och Danmarck vprättadt ähr, ähn den, som emellan Danmarck och Pålandh kan wara, synes det wara lijckt att blifua tillåtidt, det bägge parternes amunition må frijtt och obehindret passere. Der vtinnan beteer han och sin neutralitet.

Här ähr för 2 dagar sedan en heel schiepzflothe ifrån Hollandh inkommin. De wete af inge particulariteter berätta, annat ähn som vthij medfölgiende aviser förmäles.

Aff Helsingör den 4. juny åhr 1622.

2. GA til Chr IV Sth. 24. maj 1622, orig. i Sverige A I 8. GA takkede for, at Chr IV ikke ville tillade Sigismund at føre krigsfolk, krigsskibe eller ammunition gennem Danmarks strømme. Han anmodede om, at den danske konge ville tilstede ham den tilsvarende fri passage, hvilket ikke ville infirmere den danske neutralitet mellem Polen og Sverige. Et dansk nej ville derimod ikke stemme overens med rigernes afskeder og foreninger eller det fortrolige venskab mellem Danmark og Sverige.
3. Det svenske rigsråd til det danske Sth. 24. maj 1622, orig. i Sverige A I 9. Chr IVs opfattelse af sin neutralitet i forholdet til Sverige og Polen stred mod de hidtil værende afskeder og sædvaner mellem Danmark og Sverige og kunne snarere mindske end øge fortroligheden. Var man imidlertid fra dansk side besluttet på at tyde neutralitet så »rigide«, så GA hellere, at tilførslen gennem Sundet holdtes åben for både Sverige og Polen.
4. Jvf. instruktion for AS om andragende til det danske rigsråd i det svenske rigsråds navn, aftrykt herunder s. 628 f efter kopi i Riksreg. f. 176 f SRA, hvor den, utvivlsomt fejlagtigt (jvf. n. 1), er dat. 16. maj 1622.
5. »En bättre resolution«, underforstået: end den, som Gabriel G:son Oxenstierna på sit gesandtskab til Danmark fik af Chr IV på Fr.borg 29. april 1622 (konc. af CF i Sverige A II 36; kopi i Sv. Acta 1619–24 f. 98 og i Danica 467 og 487 SRA) som svar på sin prop. af Fr.borg 27. april (orig. i Sverige A II 36, trykt i S. Loenbom, *Uplysn. i Swenska Hist. IV* s. 45 ff). Chr IV nægtede her at gøre forskelsbehandling mellem Polen og Sverige, d. v. s. han stod fast på at nægte passage ikke blot for polakkerne, men også for svenskerne.

33 11. juni 1622

1. Til Axel Oxenstierna
*2. Til Gustav II Adolf**

[a]E: k: m:tz nådige breff .... ähr migh .... tilhanda kommitt, hwar medh jagh migh strax begaff hijtt till Kiöpenhamn och E: k: m:tz breff till konungen h. Christian Frijs öfuerlefuererede; huilken det strax til Fredrickzborgh till h: m:tt öfuersende. När konungen det igenom läsidt hade, swarade han sigh der vpå inthet kunna[a] förklara, för ähn rijkzens rådh komma [b]alla[b] tilhopa. Sedhan will han der vpå gifua fulkommeligitt swar. Otta dagar här effter går rijkzdagen ahn [1]. Der till ähre dhe alle hijtt stämde [2]. [c]Doch menar jagh, att 14 dager schola wäll gå förby, förr ähn någodt swar härvpå falla will.

Jagh hafuer helsatt cantzeleren på E: h:tz wägne (doch inthett ahnrördtt om rijkzens rådz breff, effter som migh nådigest pålagdt ähr, det icke att presentere, förr ähn h: m:tt sigh först förklaradtt hafuer) och beditt honom, dett han hoss h: m:tt, så myckett honom möijeligitt ähr, wille sigh denne sak låtha wara anlegen, dett hon till wår nådige konungh och herres nådige contentement någorlunda måtte blifua vthfördt. Han lofuade både medh handh och mundh at willia sigh derom beflitha, så mycket honom står till att göra. Och effter konungen hafuer det vpsatt till rijkzens rådz ankomst, menthe han, der schulle fölgia ett sådandt swar, som wår nådigeste konungh wäll skall behaga[c].

* påtegnet: ankommit vthi augusti monadh

a 1 i st.: Jagh hafwer nhu öfwergifwit wår nådige konungz och herres breff. Doch will h: m:tt sigh der vpå inthet ... De udeladte afsnit fra 2 gentager oplysningerne om brevene fra nr. 32, herover s. 186 f.

b 2 i st.: hijtt. I det flg. i dette afsnit anden sætningsopbygning i 2

c 2 i st.: Cantzeleren hafwer lofwadt at willia vnderbyggia, så mycket han kan, at denne saken till E: k: m:tz nådige behagh må blifua vthfördh. Och effter konungen hafuer henne vpsatt till rijkzens rådz ankomst, mente han, dhe schulle wäll rådha h: m:tt, till huadh E: k: m:tt nådigest kunde behaga.

1. »Otta dagar här effter«, d. v. s. 18. eller 19. juni, er ikke den rigtige dato. Jvf. nr. 31 n. 1.
2. Af samtlige 12 indkaldte rigsråder mødte Jens Juel ikke op på herre-

(fortsættes s. 189)

Konungen medh princen och dhe vnge herrar ähre här i Kiöpenhamn. Och strax effter herredagen ähr slutin, will h: m:tt till Bärgen vthij Norgie, dijt ständerne der sammestädes och till ehn herredagh förschrefne ähre [3].

Cantzeleren berättade migh för sanningh, det freden emellan turcken och pålacken icke fulkommeligh fast ähr. Och nu sedan ähr här ehn kiöpman, benemd Jörgen Lunt, ifrån Dansich kommin. Han berättade konungen sielff för wisse sanningh, att till Dansich war schrifuelse vthur Pålandh kommitt, det freden på nytt emellan turcken och pålacken aldeles vpsagder ähr; så att pålacken schall nu wara vthij starck vprustningh.

Om Smålendschos föröfringh följgier ingen fulkommeligh wiss beschedh. Ey heller talas der nu så mycket om såsom tilförne. Doch mente cantzeleren, dett ryssen hade det wist belagdt. Om pålackens vptogh till Liflandh, nääer eller huru starck, kan jagh inthet få någon wiss kundskap.

Migh blef och af cantzeleren sagdtt, effter som Martinus von der Meden, huilken i desse dagar ifrån Tyschlandh hemkommin ähr [4], dett för sanningh berättar, att hertigh Christian von Halberstadt ähr vprychter till Paltz medh 6.000 ryttere och 15.000 man til foot [5] och gracerer der vppe, som han sielff will. Och menthe, at hans ankomst schulle så mycket twinga hertigen aff Beijeren, på det hans landh icke måtte blifua förderfuat, det han schulle rådha kaijsaren till at inlåtha sigh vthij något billigt fredztractat medh konungen i Behmen. Och elliest ähr ehn engelsch gesant vthij Bruxell, som arbethar mycket dervpå [6]. Och mente cantzeleren, at det schulle fruchtsammeligen

(fortsat fra s. 188)

dagen. Herredagsdombog 1622, bd. 28. Heller ikke Manderup Parsberg sad i retterting, da han vistnok var udtrådt som aktivt medlem af rådet i første halvdel af 1622. Jvf. Erslev s. 334 og 334 n. 1.

3. Jvf. åb. brev og miss. af Kbh. 16. okt. 1621 til lensmændene i Norge om afholdelse af herredag i Bergen 21. juli 1622. *No. Rigs-Reg.* s. 179 f.
4. Chr IVs hofråd Martin v. d. Meden havde været i Verden for at føre de vanskelige forhandlinger, der endte med, at kapitlet i Verden 27. maj 1622 valgte Chr IVs søn, hertug Frederik, til koadjutor i stiftet. Jvf. *DNT III* s. 527.
5. Ifølge Wertheim (II s. 235 ff) var Christian af Halberstadts hær, på vej imod Pfalz, i midten af maj på o. 5.600–8.700 ryttere og næsten 13.000 infanterister.
6. Sir Richard Weston, Chancellor of the Exchequer, forsøgte i sommeren

(fortsættes s. 190)

aflöpa, så at konungen i Behmen schulle sitt arfwelandh och förra grad igen bekomma. Men om Behmens recuperation synes ingen förhopningh wara.

Ifrån Hollandh höres inge wisse tijender, om greffwe Mauritz ähr i fäldt vprychter eller icke.

De skåtsche capitener, som för konungen i Pålandh schiep och folck vthij Engelandh anthaga schulle, höres nu inthett meer omtalas. Man mehnar, dett blifwer alt till inthett.

I dagh ähr ehn konungens cantzely juncker, benemdh Grels Krabbe, affärdat, som man presumerer, medh breff till hertigen aff Pommeren. Och ähr ett h: m:tz egitt schiep medh honom sin koos [7].

[d]Will jagh och E: h:tt på dett ödmiukeligeste hafua betackatt för det E: h:tt gunsteligen hafuer täckts vpläggia secretereren Larss Nilsson, att han hafuer schrifuitt migh till om h: k: m:tz och E: h:tz rese till Liflandh (den Gudh den aldrahögste nådeligen låthe lyckeligen aflöpa) såsom och sendtt migh copierne aff bäggie brefuen, både till konungen och rijkzens rådh, på det jagh vthij saken deste bätter fundament hafua kan.

Migh blifuer och dagligen tilfrågat både om h: k: m:tz öfuerresande till Liflandh såsom och elliest, huru starck h: m:tt medh folck ähr [8]; det migh doch egentligh icke alt kunnugt ähr, medh mindre jagh derom någon wiss kundskap bekommer. Doch fins någodt at swara, huar medh frågaren måste sigh contentere. Will jagh derföre någon kundskap hafua, måste jagh androm något igen wetha berätta, det jagh ställer vthij E: h:tz högwijse betänckiande[d].

Aff Kiöpenhamn den 11. juny åhr 1622.

d ikke i 2

(fortsat fra s. 189)
1622 forgæves i Bruxelles at få skabt våbenstilstand i Pfalz. Weiss s. 47 f.

7. Skibet var muligvis Victor under kaptajn Maurits Printz, der 22. maj modtog levering fra vinkælderen. Vinkælderregnsk. 1621–22. Victor udsendtes i så fald straks efter på en ny rejse. Jvf. herunder s. 191. Chr IV anmodede i skrivelser af Kbh. 9. juni 1622 Ausl. Reg. f. 97 f) ikke blot Philip Julius af Pommern, men også Stralsund, om Gregers Krabbe måtte føre to personer, der sad fængslet i Stralsund, som vidner til Rostock i Anna v. Cramon-sagen. Om denne, se herunder s. 191 f og nr. 34 n. 3.
8. GA og AO afsejlede 6. juni fra Nynäshamn og ankom 16. juni til Riga. Den svenske armés styrke i Livland udgjorde i juli 1622 godt 12.000 mand. *Sv. Krig II* s. 568 f.

[e]Nu på timen kom schriffuelse ifrån Tysklandh, dett förb:te hertigh Christian von Halberstadt vthij sitt vpresande till Phaltz skall hafua churfursten aff Saxen några tusende man afslagidtt [9]. Nogh sägz här stort aff; om dett nu så fulfölgier, gifuer tijden medh[e].

34 21. juni 1622

*1. Til Gustav II Adolf**
2. Til Axel Oxenstierna

Jagh hafwer ähn af h: m:tt ingen beschedh bekommitt. I dagh war jagh hoss cantzeleren och soliciterede om swar. Hann menthe, at så snartt dhe förnemste saker (huilke ähre doch inthet vthan rättegångzsaker), som på herredagen slijthas schola, ähre förby, will h: m:tt medh rijkzens rådh sigh här vpå förklara.

Dett schiepett, som förde den cantzelij junckeren Grels Krabbe öfuer till Pommeren, om huilken jagh senest förmälte, ähr nhu igen kommitt. Han ähr på den pomersche sijdhan landstegen och sedan öfuer landh fortt rester. Huartt, kan jagh inthett egentligh förnimma [1]. Såsom rychtedt går, och någorlunda synes lijkttt wara, skall han wara sin koos till konungen i Pålandh. Om så ähr, will här näpligen falla något swar på E: k: m:ttz begäran, förr ähn han kommer tilbaka igen. Och aff vtwertes affecter synes detta någorlunda wara lijktt; fördy dagen effter konungen kom hijtt, bleff honom denne rese pålagdh.

I denne wekan ähre 2 gesanter affärdade till Råstock. Den ehne ähr princens hoffmestere, Christen Thomesson, och den andre ehn dansch herreman, benemdh Chay Rantzow. Dhe ähre medh ett konungens schiep [2] öfuerseglade. Deras wärff ähr förnembligest at sittia

* påtegnet: 26. julij 1622

e ikke i 2; jvf. dog herunder s. 193 n.*

9. Et urigtigt rygte, der sikkert hang sammen med, at det i april-maj nær var kommet til åben kamp mellem de underlegne kursachsiske forsvarsstyrker og den i kursachsisk indflydelsessfære indrykkende halberstadtske hær. Wertheim II kap. 14.
1. Jvf. nr. 33 n. 7.
2. Nemlig Victor under kaptajn Staller Kås. Søpas for denne af Kbh. 14. juni 1622, *KBB 1621–23* s. 367.

vthij rätten medh öfuer några personer, som haffwa welett ihiel schutidtt konungens broder hertigh Vlrich. Huilcke, som man presumerer, der till schulle wara kiöpte aff ehn adelssfrw, som hertigh Vlrich schall hafua schältt för ehn trålquinna. Ehn partt mena, dett offtb:te hertigh hafuer hafft sitt vmgänge medh samma frws dåtter, henne myckett tilsagdtt och inthett effterkommitt. Och nu skall han hafua tagit ehn annan, som han håller sigh till. Denne för:ne frw schall och vthij Råstoch wara ahnhållin till gesanternes ankomst, att h: m:tt må wetha, huadan dette mordische anslagh på h: m:tz broder sitt förste vtsprungh hafuer; eller om några flere herrar och potentater der medh menthe ähre [3].

Jagh hafuer förstådt, det h: m:tt schall någorlunda wara perturberat och discontent förmedels någon schrifuelse, som i desse dagar ifrån Pedher Galt kommen ähr [4]. Doch kan jagh här om rätte grunden icke ähnnu förnimma. Jagh schall ähn ytterligere migh beflitha detta att förfara. Såsom jagh här någorlunda hafuer förstådt, synes dett wara lijcht nogh, dett för:ne Peder Galt, der han någott hörer, icke vttyder alt till det bäste, som han medh rätta giöra borde [5].

[a]Annat ähr här i denne wekan inthet förefallit, vthan huadh som vthij aviserne förmäles. Allenast ehn kiöpman, som ähr kommen ifrån

a ikke i 2

3. Ikke to, men tre gesandter affærdigedes; ud over de nævnte også dr. jur. Daniel Faber, enkedronning Sofies kansler. Deres opgave var som Chr IVs kommitterede råder at føre proces mod den mecklenburgske adelsdame, Anna v. Cramon, Joachim v. Bülows enke. Modsætningen mellem hende og hertug Ulrik, biskoppen af Schwerin, bundede i, at Ulrik havde inddraget gods, der tilhørte hende. Processen trak længe ud, men endte med, at Anna v. Cramon erkendtes uskyldig i forsøg på at få Ulrik skudt. Jvf. den udførlige omtale af sagen i *Egh. Br. VII* s. 27 n. 1 og i Sehested s. 17 ff.
4. Det drejer sig utvivlsomt enten om Peder Galts depeche af Sth. 13. maj 1622 (*Galt* s. 20 ff) eller af Sth. 25. og 26. maj 1622 (*Galt* s. 24 ff). I begge depecher anker agenten kraftigt over den for Chr IV og rigsrådet så irriterende svenske toldpolitik.
5. Heri havde AS ret. De fleste af Galts depecher har en stærk undertone af irritation og vrede over Sverige og den svenske politik over for Danmark. Fra lejren ved Mitau bad GA 27. juli AO formane Galt til ikke med sine falske rapporter at forårsage vidtløftighed mellem Chr IV og GA, da GA ellers blev nødt til ved sendebud hos Chr IV at besvære sig herover. *AOSB II,1* s. 192. Jvf. AOs brev af Riga 24. juli til GA om, at Galts rapporter »duge inted synnerligen«, som det sås af de medfølgende breve fra Chr IV og AS. *AOSB I,2* s. 493.

Dansich, berättar, at Wäijer hafuer der ett litedt schiep om 40 läster, huar vpå ähr ehn skåtsch capiten, huilket han ändeligen will hafua vth. De aff Dansich willia det inthet gärna tilstädia. Doch schall denne capitenen hafua sagt, at oansedt dhe vthij vthlöpandet ähn wille schiutha honom i grund, lijkwäll will han effterkomma den comission, honom vpålagdt ähr[a] [6].

Aff Kiöpenhamn den 21. juny åhr 1622.

35* 28. juni 1622

1. Til Axel Oxenstierna
*2. Til Gustav II Adolf***

Jagh låther E: h:tt i all ödmiuckhet förnimma, att på förledne måndagh, som war den 24. i denne månadh, kom ett hollendisch schiep ifrån Amsterdam medh ammunition för h: k: m:tt, effter som medfölgiande register vtwijser, som Luis de Geer migh tilsendt hafuer. Schiepperens nampn ähr Johan Jansson von Sardam, som och vthij registredt [1] förmäles. Jagh måste angifua här hoss cantzeleren, huadh vthij schiepet war. Sedan bekom jagh h: m:tz breff till tollenären i Helsingör, att det schulle frijtt passere [2]. Och effter Luis de Geere schrifuer migh till om ett annatt schiep meth h: k: m:tz ammunition, som och innan fhå dagar skall komma effter, hafuer jagh det cantzeleren låtidt förnimma. Han menar, att om det ingen annan slags ammuniton innehafuer ähn detta, schulle h: m:tt det och wäll låtha passere. Och effter h: k: m:tz nådige breff till migh förmäler, att huadh ammunition här ankommer, schulle jagh migh beflitha, at det obehindrat till h: k: m:tt passerer, så aldenstundh här ähr wiss kundskap, det

* Jvf. AS til Johan Skytte Helsingør 28. juni 1622, orig. i O. S. E 759 SRA. Denne depeche er næsten identisk med nr. 35. Jvf. dog det n. 1 nævnte register og en vedlagt seddel, der er identisk med sedlen i nr. 33,1 (herover s. 191) og antagelig stammer fra nr. 33,2.

** påtegnet: 9. julij *1622*

6. Den skotske kaptajn Alexander Myr kom da også ud. Om hans kaperkrig i Danzig-bugten, se herunder s. 200 og nr. 36 n. 17.

1. Dette register findes kun i den n. * nævnte depeche til Johan Skytte.

2. Miss. af Kbh. 27. juni 1622 til tolderne i Helsingør herom. *KBB 1621–23* s. 373.

h: k: m:tt ähr öfuer till Liflandh, hafuer migh synts rådeligest wara att vpläggia schiepperen, det han schulle genast löpa åth Riga medh ödmiuk förhopningh, h: k: m:tt schall sigh det nådigest låtha behaga, effter jagh ingen synnerligh befhalningh hafuer, huart samma ammunition sendas schall.

Huadh dhen fry passagen anlanger, som h: k: m:tt begärer genom Öresundh medh folck, örlige schiep och ammunition, sade cantzeleren migh i gåår, det h: m:tt sigh der vpå muntheligen sålunda hade förklaratt och befhalt ställa breff till h: k: m:tt [3], att huadh denne ammunition anlanger, som nu förhanden ähr, den wille h: m:tt wäll låtha passere och sedan vthij andre måther bewijsa h: k: m:tt, huadh naborligh benegenhett han kan. Men wijdere här effter, menthe cantzeleren, schulle h: m:tt icke gärna willia tilstädia någon frij passage genom Sundett antingen medh folck, örlige schiep eller annan am*m*unition för någon potentat, ehwem som helst det wara kunde, föregifuandes, att det framdeles kunde lända bäggie rijkerne, Swärige och Danmarck, till stor nadeel och skade, och att h: m:tz egne strömar här igenom schulle blifua ofrije. Han föregaff och, huru hårdt konungen i Engelandh i förledne åhr ahnhölt om frij passage för dett folckedtt, som för konungen i Pålandh wärfuatt war, och kunde det lijkwäl inthett nåå [4].

När jagh nu denne h: m:tz mening aff cantzeleren förnam, stodh jagh in dubio, huru jagh migh medh rijkzens rådz breff [5] förhålla schulle. Doch på sijdlychtone, effter jagh förnimmer, att herredagen ähr snart endatt, och huar aff rijkzens rådh drager heem till sitt, och dessförvthan will h: m:tt strax fort till Norgie, huar och en herradagh beramett ähr, och h: m:tz breff till h: k: m:tt warder jagh kan sche icke bekommandes för ähn i sidste dagerne; derföre på h: k: m:tz och E: h:tz nådige och gunstige behagh och på det jagh i otidh icke skulle samme breff presentere, gaff jagh cantzeleren här om tilkienna. Då sade han, at det war aldrabäst, det rijkzens rådh i tijdh wiste deraff, på det dhe sigh beflitha kunde h: m:tz meningh förandre. Der vpå gaff jagh honom breffuett öfuer. Och loffwade han att willia låtha sigh denne saken till det bäste wara anlegen. Och nu i synnerheet will jagh gå till alle rijkzens rådh och helsse dem på rijkzens rådz wägner

3. Om disse breve, se herunder s. 196 f og nr. 36 n. 2 og 5.
4. Om Jacob Is forgæves intercession, se nr. 20 n. 1.
5. Om dette brevs indhold, se nr. 32 n. 3.

i Swerige, vnderbyggiandes der hooss så mycket migh möijeligitt ähr, att de godhe herrar wille sigh denne saken till det bäste låtha wara befhalat.

Här rustas 6 aff h: m:tz störste schiep till, som han will hafua medh sigh till Norgie. Och capitenerne wethe icke annatt, ähn at de scholle hafua på huart schiep 5 månaders fettallie. 4 aff rijckzens rådh schola medh, huilke dere weet man ähn inthett [6].

[a]....[a]

Ehn h: m:tz gesant, som hafuer waritt hooss kaijsaren, ähr i desse dagar hemkommin. Hans nampn ähr Siwert Powisk, ehn holstener rådh. Huadh han hooss käijsaren fruchtbarligitt för konungen i Behmen vträttadt hafuer, kan man egentligh inthett förnimma [7]. Aff vtwärtes affecter, och som rychtedt begynner at gå, synes wara lijkt, det käijsaren will försökia sin lycka och icke komma till sådan composition eller Palts restituering, som konungen i Engelandh och h: m:tt här i Danmark begäre, medh mindre konungen i Behmen aldeles afstår ifrån sin konungzlige titell och pretension, som han förmenar sigh hafua till Behmen; huilket, som man förnimmer, han icke gärna vndergåår.

Aff Helsingör denn 28. juny åhr 1622.

a Det udeladte afsnit er stort set en gentagelse af omtalen fra nr. 34, herover s. 192, om Peder Galt med den tilføjelse, at Chr IV, så vidt AS vidste, skulle »stötha sigh på några löffter aff E: k: m:tz giorde, huilke aldeles effter hans begäran icke schulle wara effterkomne«.

6. Om turen til herredagen i Bergen, se herunder s. 197 f, 200 f og 205, desuden nr. 36 n. 7.

7. Sigvard Pogwisch havde i Ödenburg i slutn. af maj og beg. af juni uden held anmodet kejseren om at benåde Frederik V og lade ham beholde sine arvelande og kurfyrsteværdighed, imod at han renoncerede på Bøhmens krone. Prop., resol., replik og duplik aftrykt i *Dennemarckische Commission Handlung am Käyserlichen Hoff, 1622;* Lundorp II nr. 129, 130, 131, s. 599 ff; jvf. Opel I s. 343 f; Th. Chr. s. 64.

36* 13. juli 1622

1. Til Axel Oxenstierna
2. Til Gustav II Adolf

Effter idkeligit och träget soliciterende både vthi Kiöpenhamn och på Fredrikzborgh haffuer jagh i dagh [1] här i Helsingör aff h: m:tt bekommitt fulkommeligh beschedh om passagen igenom Sundet och sender här medh h: k: m:tt wår allernådigeste herre och konungh twänne h: m:tz breff här vpå [2]. Ehuru jagh migh hafuer beflithadt hooss rijkzens rådh, huilke huar i synnerheett nogsampt loffwade att willia giöra deras bästa, haffwa likwäll icke kunnitt bringa h: m:tt till sådan resolution, som h: k: m:tt nådigest begärer; ey heller att ehn frij passage bägge parterne, Swärige och Pålandh, måtte tillåthas, till huilkett h: m:tt för ingen deel consentere will. Det vptages här, lijka som wår nådigeste konungh wille tillägne sigh ehn rättighet här i Sundett, så att h: m:tt icke wäll schulle kunna förwägra h: k: m:tt passagen [3], effter som jagh dett aff cantzelerens egen mundh nogsampt förmärktt haffwer.

Han sade och, dett jagh måtte frijtt schrifua de wälborne herrar rijkzens rådh i Swärige till, som hemma ähre, dett dhe ingen meer ammunition ifrån Hollandh förschriffwa och hijtt på Sundett försenda wille, effter h: m:tt aldeles resolveret ähr icke meer att låtha passere

* Det svenske rigsråd modtog 28. juli 1622 gennem AS de 2 breve fra Chr IV til GA og brevet fra det danske råd til det svenske. Jvf. det svenske råd til GA Sth. 30. juli 1622, orig. i Rådets brev till GA 1612–32 f. 47 SRA. Rådet oversendte ligeledes ASs depecher, utvivlsomt nr. 36, til GA og AO i Livland med en kopi af det danske råds brev. Jvf. det svenske råd til AO Sth. 1. aug. 1622, orig. i Rådets brev till rikskansleren AO 1612–32 f. 9 O. S. E 771 SRA.

1. »I dagh«: ifølge det udeladte afsnit *a* i nr. 37 (herunder s. 201) modtog AS de to breve til GA og brevet til det svenske rigsråd (jvf. n. 16) ikke 13., men 12. juli, og han sendte dem over land til Sth. 13. juli.
2. Chr IV til GA Kbh. 9. juli 1622, 1. konc. af CF i Sverige A I 8; kopi i Danica 488; (bl. a. påtegnet: »præsentered och läsedh in senatu den 30. july 1622«), i Danica 487 SRA og i Sv. Acta 1619–24 f. 109 f. Heri meddelte Chr IV, at han ikke ville tilstede GA den frie passage. Dette stred ikke, fandt den danske konge, imod noget forbund eller nogen afsked mellem rigerne. Om det andet brev, se n. 5.
3. Dette fremgår netop af det i n. 2 nævnte brev.

ähn dett ehne schiepett, som Louis de Geer om förmäler [4], till medh dhett, som den nästförledne 28. juny här igenom till Riga förby passeret ähr [5]; huilket jagh förmodar, näst Gudz hielp, skall länge sedan wara framme. Han hade många förebärningar; vnderstundom sågh den frij passagen så wijdtt vth, och stundom kunde dett lända Danmarck till stor nadeel och skade, giörandes dermedh h: m:tz strömar ofrije, så att dervthaff framdeles myckett ondtt schulle kunna vpwaxa. I ehn summa, den godhe herren wiste nogh att före bära, säijandes att dett war icke långtt emellan Elfzborgh och Calmar, kunde derföre både folck och ammunition lätteligen fhöras der emellan och sedan wijdere till siös åth Riga eller annorstädes, huartt det kunde behöffwas. Besched vpå rijkzens rådz breff måste jagh igen effter till Kiöpenhamn [6], effter rådett, som icke fölgia h: m:tt till Norgie, ähre der igen blefne, några saker att slijtha, som icke kunde endas för h: m:tz hastige affresende skull; huilken myckett hastar, effter herredagen vthij Norgie till den 22. i denne monad förschrifuin ähr. Hade winnen i dagh waritt godh, då hade h: m:tt alt waritt till segels.

Schiepen liggia här til redz 5 stycker, Patientia, huar vpå h: m:tt medh princen sielff wara will, S. Anna, Justitia, Swarte Reuter och Raphael. Det siette, benemdh Vector, som och till denne resan förordnatt war, ähr ähn icke hemkommit [7]. [a]....[a] Om nu detta schie-

a I det udeladte gentages meget kort formålet med gesandtskabet til Rostock; jvf. nr. 34, herover s. 191 f.

4. Dette ammunitionsskib ankom til Sundet 29. juli og ekspederedes samme dag af AS videre til Riga. Herefter manglede der endnu fra Louis de Geer at blive sendt noget ammunition. AS troede, at tolderne ville lade det passere, da det drejede sig om et mindre kvantum. Derfor fandt han det ikke tilrådeligt at skrive til de Geer, at han ikke skulle sende det her til Sundet. AS til kammerrådet Helsingør 10. aug. 1622, orig. i Ink. brev och supl. E II a : 3 KA.
5. Jvf. Chr IV til GA herom Kronborg 10. juli 1622, 1. konc. i Sverige A I 8, kopi i Danica 488 SRA, påtegnet: »præsentered och läsedt in senatu den 31. eiusdem (juli) om ammunitionens passering genom Öresundh«; desuden kop. i Danica 487 SRA og Sv. Acta 1619–24 f. 110 f.
6. Om dette brev, se herunder s. 200 og n. 16.
7. Nemlig fra Rostock, jvf. herover s. 191. I stedet kom dog vistnok Nældebladet med. I nr. 37 nævner AS ganske vist kun de førstnævnte 5 skibe (herunder s. 201). Det samme gør Worm i sit udtog af Chr IVs skrivekalender *(Da. Saml. II,3* s. 371). Og ifølge Isacsz deltog kun 5 skibe, fordi det sjette ikke nåede tilbage fra Rostock (Peter Isacsz til AO Helsingør 22.

(fortsættes s. 198)

pett skall fölgia, när dett kommer hem, weett man inthett. Desse, som här nu liggia, ähre alle wäll vtrustade, medh idell metalle stycker; dhe haffwa allenest 2 månaders kost inne. Konungen ähr 87 personer stark på dett schiepett, som h: m:tt sielff ähr, förvthan båtzmän och bysseschyttere. Hele h: m:tz fölgie förvthan schiepzfolkett kan wara wedh pass 250 perssoner. 4 aff rijkzens rådh komma medh, h. Albrechtt Scheel, rijkz admiral, Esche Bråk, Christen Holck och Oloff Rosensparre. Cantzeleren han bliffwer hemma.

Vthaff några kiöpmän, som ähre komne vthur Pålandh, haffwer jagh förnummitt, dett freden emellan turcken och pålacken någorlunda skall wara wiss. De berätta, att der affärdas ehn gesant, som skall till turcken att confirmere och stadfäste freden och sedan hooss turcken att residere. Hans nampn ähr furste Baratschy, rijkzens stalmestere i Pålandh [8]. Och dhe confederanter, som hade vpsatt sigh emott konungen i Pålandh, ähre nu aldeles contenterade [9]; skola wara 30.000 starck. De hålla nu ahn att willia låtha bruka sigh antingen i Liflandh eller emott ryssen. Till Liflandh will konungen dem inthet haffwa; orsaken, de fördärffwa landett slätt i grundh, der de framfhara. Men till Rysslandh skulle konungen wara tilfredz, de måtte förschickas. När jagh dem frågade, om någott krigzfolck war i vptogh till Lilfflandh, sadhe dhe, att de wille migh försäkra, dett på 4 wekors tijdh ifrån denne tijden kunde dher inthett folck vthur Påland komma [10]; orsaken, att dett ligger wijdtt ifrån hwartt annatt. Och wethe ähnnu icke, huilke der till schola bliffwa emploijerede.

(fortsat fra s. 197)

juli 1622, orig. i O. S. E 689 SRA). Men i nr. 40,2 omtaler AS imidlertid 6 skibes deltagelse (herunder s. 211); det samme gør Agenna og også Eske Brock i sin dagbog for 21. juli (sml. 19. juli), der udtrykkelig nævner Nældebladet. *Da. Saml. II,6* s. 32; Emanuel Agenna til AO Kbh. 6. juli 1622, orig. i O. S. E 555 SRA. Jvf. Brasch, *Vemmetoftes Historie I* s. 129 og Nicolaysen, *Norske Magasin II* s. 187. Forklaringen turde være, at Nældebladet stødte til på selve rejsen.

8. Fyrst Christoph v. Zbarawsky var i foråret 1622 affærdiget til Konstantinopel for ifølge præliminærfreden af 29. sept. 1621 (jvf. nr. 20 n. 3) at afslutte den definitive fred. Som følge af udbrudte uroligheder i Konstantinopel gjorde han dog foreløbig holdt i grænsebyen Kaminiek. Zinkeisen III s. 752. Om gesandtskabets videre forløb, se nr. 56 n. 10.
9. Ikke rigtigt. De fik først deres løn to år efter afslutningen af den polsk–tyrkiske stilstand i sept. 1621. Ericsson s. 36 f.
10. Radziwill modtog vistnok ikke forstærkninger denne sommer fra Polen, og 31. juli afsluttedes våbenstilstanden i Mitau. *Sv. Krig II* s. 116 ff.

Ifrån Tysklandh ähre inge andre tijender vthan dhe, som vthij aviserne förmäles. Det de förmäla, att hertigh Christian von Halberstadtt schall wara 1.000 man afslagne och elliest mist mycken krigz ammunition, derom haffwer man här synnerligh schriffwelse, att dett icke så grofft ähr, som vthij aviserne förmäles. Widh pass 400 skall han haffwa mist, i dett han sigh retirere wille [11].

Aviserne förmäla och, dett greffwe Mauritz skall haffwa belagdtt Hertzogen Busch. Derom ähr här och schriffwelse, att dett ähn icke fulkommeligen belagdtt ähr [12].

Vthij Franckerijke går dett inthett wäll till för dhe hugenotter. Konungen får allestädes öfuerhanden. Här ähre nu nyligen tijender komne, dett Montauban ähr medh stormande handh intagitt och huarken quinnor eller barn förschonthe [13]. Doch hålla de Rocheller sigh ähn frijske. Här berättas för sanningh, att de haffwa 80 kostelige och wälmunterede örlige schiep. Och skola nu nyligen haffwa bekommitt 4.000 engelsche, som konungen i Engeland dem till vndsättningh förschickat haffwer; och skola ähnnu förwäntha flere ifrån Engelandh [14]. Jagh haffwer thaltt medh ehn schieppere, som ähr kommin der ifrån, huilken säger sigh haffwa sedtt samma folck och berättar, att dhe ähre wäll vtrustade, så dem inthett behöffwes vthan bliffwa commanderede, hwartt dhe dem haffwa wele.

Den förste i denne månadh rägnade wijdh Kiöpenhamn vthe wijdh ehn holme, benemdh Steensholman, både rogh och korn, huilkett fhöll neder vthij fijskere båtherne, der de sigh förhölle att fiska; och wardtt aff dem infördtt och rijkzens rådh öfuergiffwidtt, huaröfuer man sigh storligen förvndrat hafuer. Både rogen och kornett war så kärnefult, som någott annatt kunde wara.

11. Det drejer sig utvivlsomt om slaget ved Höchst vest for Frankfurt am Main 10. juni 1622, hvor Christian af Halberstadt led et alvorligt, men langt fra ødelæggende, nederlag til Tilly og Cordoba. Han mistede megen ammunition og tros og et uvist antal mænd, dog næppe meget mere end 2.000. Wertheim II s. 508 ff.
12. Maurits af Oranjes forsøg på at overrumple Herzogenbosch mislykkedes. Arend III,3 s. 704.
13. Nogen belejring af Montauban fandt ikke sted (jvf. også herunder s. 203). Derimod forberedtes en belejring af Montpellier, der virkelig indledtes 20. aug. Laugel s. 135, 142 f.
14. Det forlød endog snart efter ifølge AS, at Jacob I udrustede alle sine skibe til undsætning af La Rochelle, og at byen havde antaget prinsen af Wales som skytsherre: »Här warder selsampt derom discureret«. Den n. 4 nævnte depeche.

Den skåtsche frijbyteren capiten Myr, som widh Dansich ligger, haffwer allenest i 2 daghar warit vthe; ähr nhu igen inkommin [15] och, som bätter ähr, inthett vträttadtt. Han låther sigh nu inthett meer höra att willia vth igen. De 3 konungens schiep i Pålandh, som wijdh Dansich liggia, haffwa kiöpmän vthij be:te stadh kiöpt för 24.000 polsche gylden och willia dem bruka på Spanien.

Emott dett jagh hade lychtadt schriffwa, wardtt migh Danmarks rijkes rådz breff till de wälborne herrar rijckzens rådh i Swärige medh en cantzelij post tilhanda sendt [16], det jagh nu här medh till dhe wälborne herrar förschickar.

På timen gick h: m:tt till segels, oansedtt winnen inthett synnerligh godh ähr. Måste derföre, om winnen sigh icke förandrar, vthan twiffwall strax komma tilbaka igen. Fördy här liggia öffwer 150 andre schiep, som willia till Hollandh, dhe biuda sigh inthett vth medh detta wädrett.

Aff Helsingör den 13. july åhr 1622.

Sedhan jagh hade lychtadt schriffwa, kom twänne schiep ifrån Dansich, huilke berätta emott dhe förre, att den skåtsche frijbyteren ähr icke till Dansich igen inkommin, vthan till Puschewijk. Dhe säga sigh och hafwa sedtt tränne wår nådige konungz schiep strax vthan för Dansich, huilke haffwa frågat effter samma frijbytere [17].

H: m:tt ähr nu igen inkommin, effter winnen ähr aldeles emott [18].

15. Ikke til Danzig, men til Putzig. Jvf. sedlen herunder.
16. Det danske rigsråd til det svenske Kbh. 12. juli 1622, 1. konc. af CF i Sverige A I 9. Aftrykt i Erslev s. 350 ff efter kopi i Sv. Acta 1619–24 f. 111 ff med forkert dato: 14. juli 1622. Rigtig dato (jvf. n. 1) i kopien i Danica 487 f. 382 ff SRA. Også rigsrådet begrundede sit afslag med, at GA opfattede den fri svenske passage som en rettighed. Men kravet om dén rettighed stred mod Sveriges ønske om, at Chr IV skulle nægte Sigismund passagen, da dette jo ikke kunne ske, med mindre kongen var berettiget hertil. Det svenske råd burde holde op at tyde sagerne til så besværlige og præjudicerlige meninger.
17. De tre svenske orlogsskibe var Orfeus, Harboviks Lejonet og Jupiter, der under kaptajn Lars Eskilsson var blevet beordret til den sydlige Østersø for at beskytte søhandelen imod polsk kapervirksomhed. Efter at Eskilsson havde indtaget station uden for Danzig, vovede kaptajn Myr sig ikke mere ud med sin orlogspinas fra Putzig. *Sv. sjökrig* s. 144 f.
18. Den 14. juli kom skibene tilbage igen med vinden i nordvest. Eske Brocks dagbog, *Da. Saml. II,6* s. 32.

37 30. juli 1622

1. Til Axel Oxenstierna
2. Til Gustav II Adolf *

[a]....[a] När jagh thalte medh cantzeleren derom [1], hade han såmånge förebärninger. [b]....[b] Han sadhe och, det jagh frijtt måtte schrifwa de wälborne herrar rijkzens rådh i Swärige till, att dhe ingen mer ammunition ifrån Hollandh förschrifwa och hijt på Sundet försende wille, effter h: m:tt sigh der vpå förklarat hade, som förb:t ähr; huilket jagh och giordtt haffwer [2].

Den förledne 18. i denne monadh ähr h: m:tt medh 5 schiep till segels gången åth Norgie. [c]....[c] Cantzeleren ähr hemma och förholler sigh vthij Kiöpenhamn.

Elliest ähr här alt stilla. Rijkzdagen ähr endat, och rijkzens rådh huar hem till sitt dragne. Jagh kan inthet förnimma, att något annat på för:ne rijkzdagh skall wara afhandlat och beslutidtt ähn rättegångs saker [3].

* påtegnet: ankommit i augusti

a I det udeladte gentages meddelelserne fra nr. 36, herover s. 196, om modtagelsen af de tre danske breve til den svenske regering om sundpassagen. Jvf. nr. 36 n. 1.

b I det udeladte gentages fra nr. 36, herover s. 197, CFs indvendinger mod fri svensk passage.

c I det udeladte gentages fra nr. 36, herover s. 197 f, skibenes og de fire medfølgende rigsråders navne.

1. Nemlig om de afslående danske svar vedr. sundpassagen.
2. Dette skete i en nu tabt depeche fra AS til det svenske råd af 28. juni 1622. Rådet refererede indholdet af denne depeche i et brev til GA af Sth. – juli 1622. Dette sluttede med, at Chr IV nægtede ammunitions- og krigsfornødenhedspassagen for alle potentater af samme »orsaker, som vthij herr Gabriel Oxenstiernes recreditif förebärs«. Orig. i Rådets brev till GA 1612–32 SRA.
3. Dette er urigtigt. Udenrigspolitisk debaterede konge og råd næsten udelukkende forholdet til Sverige. Chr IV fik rådet med til en skarp toldpolitik, hvor man enedes om at kræve den indirekte svenske udførselstold for varer til Danmark afskaffet inden næste påske, da man ellers fra da af ville tage told i Danmark af svenskerne for de varer, som de førte ud af riget. Chr IV forlangte dertil og fik også af rådet en præcisering af det danske Østersødominiums udstrækning, men måtte til gengæld opgive at få rådet til at bevilge de nødvendige store midler til virkelig effektive forsvarsforanstaltninger over for Sverige. Erslev s. 334 ff.

Här ähr tijender, det Peer Galt skall wara dödh. Och ähr vtsprijdt iblandh dhe gemenne, att han ähr förgifuin. Der till hafuer jagh sålunda swaratt, då måtte dett wara schiedt af gott spanst eller renst wijn, i dett han der aff förmycket intagitt haffwer och sigh sålunda sielff vmbracht. Dett jagh tilförne haffwer förmält, dett h: m:tt igenom hans schrifuelsse aff någott skulle wara perturberet och malcontent, der om hafuer jagh ytterligere på dett fogheligeste effterfrågat. Kan lijckwäll icke komma vnder någon widere grundh der medh ähn som tilförne, effter der om nu inthett meer örkas. Ehuru det ähr, så hafwer ju något waritt på färde.

Migh ähr berättadtt aff några, som ähre komne ifrån Kiöpenhamn, dett Clas Below för 4 dagar sedan ähr der afsomnadt och schal föras öfuer till Råstock och sedan wijdere till Meckelborgh, hwar hans begrafningh stå schall [4].

De, som komma ifrån Dansich, berätta, dett pålacken skall igen haffwa föröfradtt Mittow, och att h: k: m:tt wår aller nådigeste konungh och herre ligger derföre det på nytt att beschiuthe. Elliest om något krigzfolck ähr i marchering vthur Pålandh till Liflandh, weet ingen någon wiss beschedh. Vthan warder här för sanningh berättadt, dett wår nådigeste konungh står medh konungen i Pålandh vthij tractering om fredh eller långligit stillestånd [5].

4. AS beordredes til hurtigst muligt, men diskret at finde ud af, hvad der var sket med de sager, som den brandenburgske kurfyrstindes (og Adolf Frederik af Mecklenburgs) afdøde råd Claus Below havde bragt med sig på sin rejse fra Sverige til Tyskland, da han »hade några handlinger medh sigh, som oss anlägne äre och wy icke wele, allom skulle kunnige blifwa«. GA til AS Sth. 18. sept. 1622, Riksreg. f. 296 SRA. ASs svar herpå er ikke bevaret. Claus Below havde bl. a. været i Sth. for at drøfte, hvorledes Adolf Frederik kunne intercedere i striden mellem Sigismund og GA og for at bedre Wismars handelsforhold i Sverige. GA til Adolf Frederik Sth. 9. april 1622, Riksreg ty. f. 87 f SRA; GAs resol. til Wismar (der opnåede en vis begunstigelse) Sth – maj 1622, Riksreg. ty. f. 223a ff SRA. Below affærdigedes derpå af GA til Adolf Frederik og Lübeck med memoriale af Sth. – maj 1622 bl. a. for at undersøge mulighederne og vilkårene for en nærmere svensk-nordtysk korrespondens. Konc. af AO i O. S. E 543 SRA (utrykt). Denne memoriale skulle begribeligvis nødigt falde i danske hænder.

5. Radziwill generobrede Mitau 25. juni 1622, hvorpå GA rykkede frem og erobrede en skanse omkring 5 km. fra byen, hvor han slog lejr 6. juli og dagen efter indgik våbenhvile med Radziwill. De påfølgende forhandlinger om stilstand resulterede i Mitau-traktaten af 31. juli, der fastslog den territorielle status quo og fjendtlighedernes ophør til 21. april 1623. Det bestem-

(fortsættes s. 203)

Ifrån Tyschlandh höres inge andre tijender, vthan huadh som vthij aviserne förmäles. Huilke doch myckett falliere, effter som denne Jacques von de Geer bätter weet berätta, som nyligen der ifrån kommin ähr. Han berättar, dett konungen i Behmen ähr vthij Sedan hooss hertigen aff Bullion, och at bispen aff Halberstadt medh greffwen aff Manssfält skola wara infaldne vthij Franckerijke medh 42.000 man, här sägs 30.000, der medh att draga konungen medh sin krigzmacht ifrån Rochelle [6]. Detta infall synes här wara myckett vnderligitt och warder åthschilleligen derom discureret. Jagh förmälte senest, det Montauban skulle medh stormande handh wara intagitt. Derom ähr migh sedan annorledes berättadtt, att så icke vthij sanningh ähr, vthan att dett håller sigh ähn wäll.

Aff Helsingör den 30. july åhr 1622.

38** 29. august 1622

*Til Gustav II Adolf**

E: k: m:tt låther jagh vnderdånligen och ödmiukeligen förnimma, att nhu i desse dagar ähr här ett hollendisk schiep mädh swenskt godz ifrån

* påtegnet: ankom den 29. sept. 1622
adresseret: Riga

** Jvf. AS til kammerrådet Helsingør 10. aug. 1622, orig. i Ink. brev och supl. E II a : 3 KA. Den udførlige depeche omhandler den i Nederlandene tiloversblevne ammunition (jvf. nr. 36 n. 4), forlydender om (fortsættes s. 204)

(fortsat fra s. 202)
tes også, at der straks skulle genåbnes forhandlinger om en mere varig ordning. Ericsson s. 154 ff; *Sv. Krig II* s. 122 ff; Roberts I s. 213 f; *Sv. Trakt.* s. 212 f. Jvf. AS til kammerrådet 10. aug. 1622 (herover nr. 38 n. **), hvori han udover forlydende fra Øsel om polsk erobring af og svensk belejring af Mitau refererer rygte om svensk genobring af byen.

6. 3. juli var Mansfeld og Christian af Halberstadt trådt ud af Frederik Vs tjeneste, og denne trak sig nu, uden hære og besiddelser, tilbage til hertugen af Bouillon i Sedan for at søge nye allierede. Mansfelds og Halberstadts forbindelser med huguenotterne i Frankrig imod Ludvig XIII blev resultatløse. De faldt derfor ikke ind i selve Frankrig, men i bispedømmerne Metz og Verdun på vej til via de spanske Nederlande at undsætte nøglefæstningen Bergen op Zoom ved Schelde-mundingen, som Spinola var begyndt at belejre. Mansfeld selv opgav den forenede hærs styrke til 25.000 mand. Opel I s. 359 ff; Wedgwood s. 156; jvf. herunder s. 214 og nr. 40 n. 13.

Reffwel, hörandes Jöbst Dunthe till, genom skiepperens försummelsse och wrånga angifuande på skada kommitt och till h: m:tt här i Danmarck förbrutidtt [1] och nu till Kiöpenhamn fördtt, effter som E: k: m:tt nådigest hafuer aff medfölgiande doms copia att förnimma.

(fortsat fra s. 203)

kampene ved Mitau (jvf. nr. 37 n. 5); tidender om Frederik V, Christian af Halberstadt, huguenotkrigene, Bergen op Zooms belejring og om Jacob Is flådeudrustning til støtte for La Rochelle (jvf. nr. 36 n. 14); videre meddelelse om, at AS har sendt sin tjener med »desse breff« til Brodde i Markaryd, fordi der i 14 dage ikke var kommet post fra Leonard v. Sorgen, og AS havde fået at vide, at der heller ingen ville komme, før denne fik en anden ordning; endelig underretning om truslen mod Älvsborg:

Jagh hafuer förnummitt, att wedh Elfzborgh skall bäras någon fhara för infall aff dhe skåtsche capitener, som för konungen i Pålandh folck vthij Engelandh skola haffwa antagidtt; hwar om fougden Nils Börgesson migh tilschriffwitt hafuer, förmälandes vthij samma sin skrifuelse, dett till befästningen om sådanne farlige anslagh att förekomma skall aff E: h:ter medh dhe andre wälborne herrer aff rijkzens rådh ehn hop krigzfolck wara förordnatt, huilke alrede dijtt ankomne ähre. Så hafuer jagh medh all flijt eftter frågatt både aff dem, som ähre komne ifrån Engelandh och Skåtlandh så wäll som ifrån andre orther, kan lijkwäll icke förnimma någott sådant anslagh wara på färde. Dett ähr wäll sant, att först i wååras gick här stort rop om samma folck, men nu höres slätt inthett aff dem. Ehn orsak ähr, dhe finge icke penninger effter deras anordningh, den andre, att när dhe förnumme sigh medh samma folck och schiep icke förloffwas här igenom Sundett att passere, ähre dhe aldeles tilbaka blefne, effter som här för sanningh berättas. Och synes icke heller wäll wara möijeligitt, att sådant anslagh eller folcks antagande skulle kunna wara på färde, medh mindre man ju här i Sundett någott deraff höra skulle; helstmedan att vthij förledne åhr gick sådant stort rop aff den lille hoop, som då vthij Engelandh för konungen i Pålandh vptogs. Jagh hafuer skrifuitt till Elfzborgh, och tyckies migh mycket skadeligitt wara, om dhe icke snartt der vthur siön eller här ifrån migh fhå höra, någott skall wara vthij sanningh, som dhe sigh aff befruchta, dett krigzfolcket der länge på h: k: m:tz store omkostnadt liggia skulle. Ähr och någott farligitt anslagh på färde, kan dett vthan twifwell icke så hemligitt tilgå; vthan man warder ju snart der om någott förnimmandes. Så skall jagh medh Gudz hielp inthett försumma att giffwa dem wedh Elfzborgh derom tilkienna, huilkett och länge sedhan skulle wara schiedtt, der jagh någott förnummitt hade. Elliest tienthe jagh min nådige konungh och fädernes landett som ehn otrogen tienare, der Gudh migh nådeligen före beware.

---

1. Jobst Dunthe, borger i Reval, blev frataget 100 læster rug, sendt med skipper Hedde Clausson til Amsterdam, fordi denne havde opgivet forkerte mål i Øresund. Dommen over Dunthe indgik ved grænsemødet i 1624 som et led i den svenske regerings klagepunkter over danske brud på Stettinforbundet, hvad undersåtternes næring angik. *AOSB II,1* s. 238; *s. st. I,2* s. 628, 654, 663.

Jagh hafuer här om waridt till Kiöpenhamn och förmodatt skulle kunna hielpe kiöpmannen till något aff sitt godz igen; hafuer doch inthett kunnidtt vträtta. Vthan, när jagh thaalte cantzeleren derom till, swarade han, att hooss dette godz war et breff funnit, som för:ne kiöpman Jobst Dunthe hade skrifuidtt sijne factorer till vthij Amsterdam. Innehållandes, att huadh sijdhen och sammett, dhe honom öfuersende, skulle de inpacka vthij store packelakens packor, der medh att vndflij den store toll, som här vthij Sundett faller. Detta, sade cantzeleren, förderfuar hans saak slätt i grundh. Elliest skulle h: m:tt wäll hafua hafft någodtt medlijdhande medh honom och gifuidtt honom något aff sitt godz igen.

Men nu synes här inge nåder wara på färde, medh mindre offtb:te Jobst Dunthe eller hans fulmechtige kommer medh E: k: m:tz nådige intercessions skrifft [2]. Huilkett doch synes icke skulle här aff hiertadtt eller gärna blifua accepteret. Orsaken, att när jagh härom discurerede medh cantzeleren, förde han in några andre sådanne saker, som här tilförne skiedde ähre. Och att kiöpmännerne sedan ähre komne medh förschriffter, hafue doch inthett kunnitt erlange; vthan sade, att hans herre konungen vndrade vpå, dett någon herre wille vthij sådanne saker recommendere sijne vndersåther. Helst medan man wäll kunde tänckia, det ingen skulle här skee någon oförätt, medh mindre han sigh sielff förbruthe. Och sade ytterligere derhooss, dett h: m:tt vthij sådanne och slijka saker aldrigh hadhe eller wille intercedere för någon aff sijne vndersåther. Detta thaal, kunde jagh strax märckia, gick på inthet annatt vth, ähn jagh E: k: m:tt här om vnderdånligen skulle låtha förnimma, på dett E: k: m:tt vthij denna eller fleere sådhanne saker icke intercedere skulle.

H: m:tt ähr för 14 dagar sedan hemkommin ifrån Norgie [3]. Driffwer nu fort vpå och will i höst hafua ehn heel skiepz flotha här ifrån Danmark till Spanien effter salt [4]. Och menar man, att både ifrån Danmarck och Norgie skall komma wedh pass 30 kiöpmans skiep. 4

2. Det skete ikke. Derimod intercederede de svenske rigsråder Jacob de la Gardie og AO hos det danske rigsråd i skrivelse af Riga 6. sept. 1622 (orig. i Sverige A I 8) for »Jost Duntt«, »effter som han sin oskyldigheet nogsamptt kan bewijsa«.
3. Også ifølge skrivekalenderen ankom Chr IV til Sundet 5. aug. *Da. Saml. II,3* s. 372.
4. Jvf. Chr IVs forordning af Kbh. 26. aug. 1622 om konvojering på Spanien. *CCD IV* s. 23 f.

h: k: m:ttz egne örlige skiep skola dem confoyere både fram och tilbaka. Här lagas nogh till [5] och sägs stort af, menandes här effter att kunna försöria både Swärige och andre omliggiande städer vthij Östre Siön medh salt och andra waror, som vthij Spanien faller.

För 2 dagar sedhan ähr det seneste aff dhe ostindische schiepen, som vthe wore, hemkommitt [6]. Hafuer giordtt ehn godh rese; sägs skall hafua 100 läster pepper inne. Andre 3 rustas nu till; skola i höösst begiffwa sigh på resan [7].

Här war senest tijender, at Peer Galt skulle wara dödh; nu lefuer han och måhr wäll.

Mynthen ähre nu här afslagne [8]. Och håltz der medh strängh ordningh, så att några der öfuer alrede straffade ähre, som E: k: m:tt aff medfölgiande ordningh nådigest hafuer att see.

Här ähr wisse tijender, dett konungen i Engelandh hafuer så wijdtt bracht konungen i Behmen, att han hafuer casseret och förloffwatt både greffwen aff Manssfält och hertigen aff Bruntzwijk medh alt deras folck. Huilke nu ähre vthij Lutzemborgh och för:ne konungh vthij Sedam och skola aff Staterne igen wara ahntagne. Man hafuer här tilförne vtsprijdt, de skulle wara infaldne vthij Franckerijke medh så många tusende män. Det ähr inthet. Alt deras macht ähr icke öfuer 16.000 man, både till hästh och foot [9]. Hurulunda fredz handelen eller Chur och Phaltz restituering vthij Bruxel med den engelsche gesanten afflöper, hafuer man här ähn inge wijsse tijender [10].

5. Om forberedelserne, skibene, kaptajnerne og afrejsen, se herunder s. 209 f og 212, desuden nr. 39 n. 4.
6. Nemlig København, det ene af de tre skibe (udover København også Christian og Hollandske Fløjte), som det Ostindiske Kompagni i 1618 havde udrustet og sendt til Ceylon på den store rejse med kongens admiral Ove Gedde som leder af den 5 skibe store flåde. Gedde selv var kommet tilbage fra rejsen på orlogsskibet Elefanten 30. marts 1622, skibskaptajn Niels Rosenkrantz på Kong David 29. april s. å. *Da. Saml. II,3* s. 371. Jvf. om rejsen i øvrigt bl. a. Geddes dagbog i Schlegel, *Saml. I,2* s. 37 ff; Slange s. 475 ff; islændingen Jon Olafssons oplevelser i *Memoirer og Breve,* udg. af J. Clausen og P. Fr. Rist, *II, 1967; DNT III* s. 318 ff.
7. 8. okt. 1622 sejlede kongens skib Christianshavn til Ostindien. *Da. Saml. II,3* s. 372. Jvf. søpas af Kbh. 25. sept 1622 for kongens købmand Simon Johansen på dette skib. *KBB 1621–23* s. 434. De to andre skibe, Perlen og Jupiter, kom først afsted næste forår. Jvf. herunder s. 256, 262 f og 267.
8. Jvf. forordn. af Kbh. 16. aug. 1622 om de forskellige mønters (forringede) værdi. *CCD IV* s. 20 ff.
9. Jvf. nr. 37 n. 6.
10. Jvf. nr. 33 n. 6.

Bergen vp Som vthij Hollandh ähr ähnnu aff de spansche hårdt belagt. Och kan man inthet förnimma, att greffwe Mauritz någott synnerligitt attenterer.

Jagh hafuer och för wisse sanningh förnummitt, dett greffwen aff Manssfält, som ähr vthij E: k: m:tz beställningh, ähr aff dhe leopåldische tagne till fånge, när greffwen aff Manssfält vthij Tysklandh medh dem schermutzerede, hooss huilken han sigh funnitt hafuer [11]. Annatt höres här inthet, vthan huadh som vthij aviserne förmäles.

E: k: m:tt kan jagh och vthij all vnderdånighet icke oförmält låtha, att nu på 6 wekors tijdh hafuer här ingen aff dhe hamborger poster waritt. Som jagh kan förnimma, skall Leonhordh von Sorgen beswära sigh öfuer några penninger, som honom rester [12]. Jagh hafuer skriffwidtt honom till, det han skall låtha posterna gå och dem ingalunda nederläggia, medh mindre han der om hafuer E: k: m:ttz nådige befaldningh; och der hooss förtröstadt honom, dett han sin bethalningh wäll bekomma skulle [13]. Vnderdånligen förmodandes, dett skall E: k: m:tt nådigest behaga.

Aff Helsingör den 29. augusty åhr 1622.

11. Det drejede sig om greve Philip af Mansfeld. Ærkehertug Leopold af Østrig bekæmpede i sommeren 1622 Ernst af Mansfelds tropper i stiftet Speyer. Villermont I s. 187.
12. Den svenske resident i Hamburg Leonard v. Sorgen havde efter blot to års tjeneste fra påske 1620 hele 1.000 rd. til gode hos den pengebetrængte svenske regering for opretholdelse af postgangen mellem Hamburg og Markaryd. For at få pengene ind lod han fra juli til okt. 1622 posterne gå blot én gang månedlig mod normalt én gang ugentlig. Først fra begyndelsen af nov. blev postgangen atter nogenlunde normal. Leonard v. Sorgens regnskaber, Kanslikollegii arkiv, ser. G, handlingar ang. postväsendet V, fragmenter af arkiv m. m. 1620–94 SRA. Jvf. Holm s. 38 f.
13. I brev til Johan Skytte og senere til AO besværede v. Sorgen sig stærkt over ikke at have modtaget den ham af AO tilsagte veksel på de 1.000 rd. Det svenske rigsråd bad v. Sorgen om at være tålmodig i endnu 5 uger og anmodede AO om at ordne sagen, »på ded man sedhan så lage kunne, att wercked medh posterne icke nederligger och tillbake blifuer, alldenstund (som cantzelern wäl weet) ded aff tämeliged importans och vthij en wälbeställt republica högnödigtt ware«. Rigsrådet til AO Sth. [1. aug.] 1622, orig. i O. S. E 771 SRA; AS til kammerrådet Helsingør 10. aug. 1622, herover s. 203 f n.**; Leonard v. Sorgen til AO Hamburg 7. sept. 1622, orig. i O. S. E 721 SRA.

39 18. september 1622

Til Axel Oxenstierna

E: h:tz gunstige schrifuelse, dateret i Riga den nästförledne 26. augusty, medh twänne breff ifrån h: k: m:tt wår aller nådigeste herre och konungh, ett till konungen i Engelandh och dett andra till sig:n Rochus Nylandh, såsom och ett ifrån E: h:tt till Petter Izachsson, ähr migh i gåår om affton medh E: h:tz enspennere Lasse Månsson tilhanda kommitt. Huilke medfölgiande breff jagh medh förste och bäste lägenhet schall fort beställa [1]. Hafuer i dagh waritt på åtschillige orther och meent finna någon wiss, som jagh dhem ombetro kunde. Hafuer doch ähn ingen funnitt. Twiflar inthett, vthan jagh fhår ju snart någon wiss, jagh dhem medh sända kan. Fördy jagh ställer icke gärna sådanne breff, som macht vpå liggher, vthij någon oachtsam schieppers händer, att dhe sålunda genom hans försummelsse icke måtte bliffwa nederlagde.

Ahnlangandes dhe 400 rijckzd*aler*, som E: h:tt om förmäler, så hafuer jagh dem för ehn godh tijdh sedhan bekommitt. Och effter derhooss war ingen annan beschedh huarcken medh skriffwelse eller munteligh berättelsse, ähn att compagniedt hadhe befhalt, att samma penninger skulle migh lefuereres, icke heller förmälandes, huem dhem vpå lagt hade samma penninger att öfuer sende, att jagh der aff någon efftertancke kunde hafft hafua, derföre, effter migh i whåras slogh så mycket feelt på mine inwijsninger både wedh Elfzborgh och hooss fogdhen vthij Östraheredh, effter som jagh tilförne länge sedan E: h:tt och dhe wälborne herrer cammerådh hafuer genom min ödmiuke skriffwelse tilkienna gifuidtt [2], kunde jagh icke annatt tänckia, ähn att dhesse 400 rijkzd*aler* wore till min förtäringh deputerede. Huar till jagh dem och ahnwendtt hafuer, såsom och vthgifuidtt 117 rijkzdaler för 108 st*ycker* engelske fhår till hennes maij:tz wår nådige dråttningz behoff effter h. Johan Schyttes befhalningh. Hwaröfuer jagh nu vthij

1. AS fik desuden besked om »att öfuerantwarda konungen i Danm*arch*« GAs brev. GA til AS Riga 22. aug. 1622, regest i Riksreg. f. 283 SRA. Det drejer sig uden tvivl om et brev af Riga 14. aug. (orig. i Sverige A I 8). Om dette brevs indhold, se Hallenberg V s. 101 f.
2. Jvf. herover s. 178 f.

denna saken finner migh myckett perplex att wara, helst medan E: h:tt offtb:te penninger till ehn annan vthgifft förordnatt hafuer. Gudh gifue, jagh tilförne hade wist, de hade waritt till annat ähn min förtäringh deputerede. Dett skulle haffwa waridtt långt ifrån migh, det jagh dem skulle hafua anrördtt, ehuru jagh mine saker hade elliest kunnitt ghå igenom. Nu weet jagh migh här vthijnnan slätt ingen rådh, medh mindre jagh kunne fhå någott vp aff dett, migh räster wijdh Elfzborgh och vthij Östraheredh. Huar till jagh doch ganscha lithen förhopningh hafuer, effter jagh derom så offta sendtt och skrifuitt hafuer. Kunde jagh fhå desse för:ne 117 rijkzdaler igen ifrån h. Johan Skytte, som för fhåren vthlagde ähre, så måtte jagh see, huadh medell jagh finner, dett Petter Izaksson finge 200 rijkzd*aler*, till dess jagh ifrån E: h:tt här om finge wijdere befhalningh. Elliest woro dett migh omöijeligitt att giöre, fördy jagh hafuer nu här tagidtt mitt egitt huuss, synnerligh för min hustrus swaghet skull, den jagh och menar här att låtha curere, huilken medh wårt fattiga huussgerådh genom stoort beswär och mycken omkostnadtt ähr hijtt kommin. Haffwer och till huustrus behoff emott winteren måst anwända mäst alle dhe penninger, jagh hafuer kunnit bringe tillwäga. Och nu kommer migh dette offwan vpå, huar öfuer jagh ähr hierteligen bedröffwatt. Doch ähr jagh i den ödmiuke förhopningh, det E: h:tz höghe gunst och wanlige benegenhet emot migh ringe och owärdige person icke för denne min owetterlige förseelsse måtte förminskat warda, vthan heller desse för:ne orsaker gunsteligen till dett bäste öfuerwäge och betänckie. Fördy, så sant som Gudh lefwer, och jagh åstundar att bliffwa Gudz barn, hafuer jagh, intill detta E: h:tz gunstijge skriffwelse kom, icke annatt wist, ähn samma penninger wore migh förordnade.

Hwadh nye tijender ahnlanger, ähr h: m:tt medh sin broder hertigh Vlrich på Fredrickzborgh [3], huilken sägs skall i desse dagar förrese till sin frw moder.

Elliest drifz här fort vpå medh dhe schiepen, som skola till Spanien effter salt. 14 dagar för martini skola dhe möthas vthij Fläckerödh i Norgie. Man menar, de blifwa 30 vthij ehn flotha både ifrån Danmark och Norgie. 4 h: m:tz egne öhrlige schiep skola dem både fram och tilbaka confoyere. Nembligen De schwarte Reuter, der vpå kom-

3. Der leveredes ham vin i hans logi fra 1. til 20. sept. Vinkælderregnsk. 1621–22. Om formål med hans besøg, se herunder s. 211 f og nr. 40 n. 4.

mer admiralen Hindrich Windt; Nellebladh kommer hans broder Jörgen Windtt vpå; på Fides kommer Stallert Coose, och en dansch herreman; på dett fierde, benemdtt Dett rödha Leijonedtt, kommer capiten Mauritz Prins, ehn hollendere [4]. Desse schiepen ähre alle wackert store och förer inthet dhere mindre ähn 30 och alle metalle stycker vpå.

Ifrån andre orther höres inthett vthan dett, som drabbar öfuer eens medh aviserne.

Aff Helsingör den 18. septembris åhr 1622.

40 30. september 1622*

1. Til Axel Oxenstierna
2. Til Gustav II Adolf

[a]Jagh hafwer för 8 dagar sedan schrifwit E: h:tt twänne reser till [1], ett medh E: h:tz enspännere Lasse Månsson, dett andra medh Petter Spiringh, huilken fhor medh skiep öfuer till Refuel. Och ähr gladh, dett jagh fan nu denne lägenhet på Riga, huilken jagh förmodar schall gå wissest och snarast[a]. [b]Ahnlangandes[b] h: k: m:tz breff till konungen i Engelandh och de Herrer Stater, effter jagh här fan ingen wiss, som så hastigt wille till Engelandh, sende jagh dem både öfuer till Louys de Geer, dett han dem medh förste wille beställa. Förmodar icke annatt, ähn dhe skola så bäst komma till rätta.

* 2 i st.: 1. oktober 1622

a ikke i 2
b 2 i st.: Jagh bekom för 8 dagar sedhan h: h:tz cantzelerens skrifuelsse medh twänne

4. Jvf. instruks af Kbh. 13. okt. 1622 for Henrik Vind som admiral over skibsflåden på rejsen til Spanien over Flekkerø. Det var ikke Jørgen Vind, men derimod ifølge søpas af Kbh. 13. okt. 1622 og Vinkælderregnsk. 1622–23 Jørgen Ulfeldt, der var med som kaptajn på Nældebladet. Ud over til de 4 kaptajner udstedtes også søpas til skipperne Christen Andersen på Lange Hollænder, Mads Læsø på Heringnæs, Christoffer Jensen på Håbet og Laurids Hartvigsen på Nassouske Pris. *KBB 1621–23* s. 444 f. Om baggrunden for den store flådeudrustning, se Slange s. 473 f.

1. Den ene af disse depecher er, trods datoen, uden tvivl nr. 39; sml. den herpå flg. omtale af brevproblemerne og de 400 rd. med den tilsvarende i nr. 39. Den anden depeche er ikke bevaret.

[c]Dhe 400 rijkzdaler, som E: h:tt om förmäler (huar om jagh desse twänne för:ne reser samma tenor till E: h:tt skrifuit hafuer) ähre migh för ehn godh tijdh sedan tilhande komne. [d]....[d c]

[c]E: k: m:tt låther jagh vnderdånligen förnimma, migh för 2 dagar sedhan hafua bekommitt de edle och wälborne herrers rijkzens rådh i Swerige gunstige schrifuelsse, dateret i Stockholm den nästförledne 27. augusty. Huar vthijnnan jagh förnimmer, deras h:ter hafua waridtt berättade, det h: m:tt här i Danmark vthij sijn hemrese ifrån Norgie skulle aff dünkerkerne wara anfallin, huilket ähr aldeles ehn osanfärdigh vthsprijdningh. Och den, som deras h:ter sådant andragitt hafuer, ähr i den saken mächta illa berättedtt. H: m:tt hade medh sigh 6 wälmunterede skiep; derföre war han icke godh att angrijpa. Och elliest medh på den tijden war inge dynkerker v⟨thij⟩ siön, vthan aff dhe hollendsche confoyer på åthschillige orther vthij Skåtlandh alt tillförne injagade och belagde [2]. Hafuer och sedan intet hörds vthaf dhem, förr ähn nu för några dagar sedan ähr här tijender komne, dett ehn skall på nytt wara kommin i siön och schall alrede hafua fådtt 4 hollendsche schiep sin koos. Men detta vthsprijdde thaal, att h: m:tt skulle aff dhem wara anfallin, ähr kommit här vthaf, att nu i sommars war ett h: m:tz schiep, som skulle till Isslandh [3], ihop medh 2 af dem på samma fhare wathn, effter som capitenen, benemdh Enwoldh Kruus, sedan han kom heem, migh sielff berättadt hafuer. Doch förnam sigh emot dhem både intet kunna vträtta. Derföre lätt han dem passere och fulfölgde sin rese. Annat anfall på några aff konungens skiep här i Danmark i denne hele sommar hafuer jagh intet förnum*mit*[e].

H: m:tz broder hertigh Vlrich ähr nu igen förrester åth Tysklandh. Han hafuer medh flijt ahnhållidtt, att råstocker ööl måtte här igen frij låtas, biudandes på deres wägne vthij Råstock vthij accis på huar

c ikke i 2
d Det udeladte afsnit er næsten ordret lig med beretningen om de 400 rd. i nr. 39, herover s. 208 f.
e ikke i 1

2. Jvf. venezianske udsendinges omtale heraf i *CSPV 1621–23* s. 348, 360, 365, 390, 481.
3. Jvf. søpas og bestalling af Kbh. 1. maj 1622 for Enevold Kruuse, der med kongens skib Hector skulle begive sig ud i Vestersøen på det islandske og færøske farvand for at holde strømmene rene for sørøvere eller fribyttere. *KBB 1621–23* s. 341.

läst 12 rijckdaler continuo att gifua. Man kan ähn inthett förnimma honom hafua obteneret sijn begäran, synnerligen om råstocker öledt. Men andre främmande slags ööl menar man, dett h: m:tt för hans trägne solicitering skall hafua bewilliadtt. Doch hafuar man härom ähnnu ingen wisshet [4].

Aff dhe skiepen, som skola till Spanien, ähre 2 alrede här igenom passerede till Fläckerödh vthij Norgie, huar dhe någonn trälast intaga skola. De andre rustas dagligen till; skola och der möthas 14 dagar för martini och så om martini taga deras rese före, effter som E: h:tt aff medfölgiande trychte ordningh hafuer att förnimma [5]. Huadh ordninger elliest vthij denne hele sommar här vtgångne ähre, sender jagh och E: h:tt här medh. Huilke ähre tilhopa ⁽nye⁾ stycker.

För 3 åhr sedhan blefue 2 fransösche schiep prijs tagne vthij Norgie och till Kiöpenhamn förde. Huilke skulle hafua inlastadt sådant godz, som h: m:tt hade låtidt förbiuda schulle vthföras; doch aff ståthålleren der sammestädes förlofuadh att inschiepa [6].

I fiohl war här en fransösch kiöpman medh konungen i Franckerijkes recommendations skrifft till h: m:tt om samma schiep att ricuperere. Effter dhe nogsampt kunde bewijsa sigh hafua förloff samma waror att intaga, hafuer doch för:ne kiöpman medh oförrättadt saak måst draga tillbaka igen [7]. Och sigh sålunda för sijn herre och konungh

f 2 i st.: tyo

4. Ølsalget gaves dog ikke frit. Hertug Ulrik, bisp af Schwerin stift, drøftede uden tvivl også overdragelsen af koadjutoriet i sit stift fra hertug Frederik, der var blevet valgt til koadjutor i Bremen og Verden, til hertug Ulrik, Chr IVs tredie søn. Jvf. aktst. vedr. disse drøftelser i Schwerin stift A II 2.
5. Jvf. nr. 38 n. 4.
6. Kun det ene franske skib, Lion d'Or, tilhørende baron de Chapellaine, blev taget i 1619, nemlig ved Kap Verde som sørøver af Ove Geddes flåde, der førte det til Ostindien. Det andet skib, La Colombe, tilhørende købmand Abraham du Quesne, blev taget i 1615, nemlig af kaptajn Joakim Skomager for ulovlig hvalfangst under Andenes i Norge, og ført til Kbh. Rigsråden Enevold Kruuse var dengang Norges statholder. Han afløstes i april 1618 af Jens Juel. Det var dog ikke statholderen, men lensmanden i Nordlandene indtil 1618, Hartvig Bille til Billeskov, der ifølge Abraham du Quesne skulle have givet ham lov til hvalfangst dér. *KD II* s. 628 f; *Egh. Br.* s. 271 m. litt.henv.
7. Abraham du Quesne søgte i Kbh. i efteråret 1621, trods Ludvig XIIIs rekommendation forgæves, at få den af borgmestre og råd i Kbh. udstedte prisedom på sit skib og gods omstødt. *KBB 1621–23* s. 149, 158, 209. 8 rigsråder afgav 29. nov. 1621 dom i sagen. Erslev s. 326 f.

högeligen beswäradtt, att honom här stor orätt wederfaren war. Och der vpå strax begäradtt, dett för:ne hans herre wille gifue honom tilståndh att sökia sijn skade aff konungen i Danmarkz vndersåther igen, huar han dem kunde anträffa, huilket och honom effterlåtidt bleff [8].

Och nu för fhå dagar sedan kom en skåtte hijt, huilken rychte fort till h: m:tt medh tijender, att för:ne fransos war vthij siön medh ett kosteligit och wälmunteredt schiep och hade vnder Engelandh tagidtt 2 dansche kiöpmans skiep fulle medh sköne waror och ihielslagit så många, som der vpå wore, låthandes denne skåtten allenest behålla liffwedt, huilken och war der vpå, att han samma tijender här förkunna skulle.

Och hafuer capitenen der till medh gifuit honom copia aff dett gambla förbundh, som länge emellan Franckerijke och Danmark waritt hafuer [9], såsom och en copia aff konungen i Franckerijkes tillåtelsse breff att taga på de dansche. Huar vthijnnan och förmäles dhe orsaker, som konungen bewegt hafuer sådant breff att vthgifua, beschyllandes h: m:tt der vthij, att han hafuer först brutidt förbundet. Skall der före icke vndra, dett han offtb:te sijn vnder såthe sådanna macht och tilståndh gifuit hafuer.

Migh ähr för sanningh berättadt, det h: m:tt skall här vthöfuer wara mycket malcontent och skall hafua sagdt at willia gifua desse sijne capitener fulmacht, som kiöpmans skiepen till Spanien confoyere schola. Och när dhe dem vthij Spanien inbracht hafua, skola dhe sedan medh 4 konungens schiep löpa till siös och sökia att angrijpa fransösche schiep, ehuar som helst de dem anträffa kunne, handlandes lijka så medh dhem, som fransosen medh de dansche giordt hafuer [10]. Och till den förste marty skola dhe låtha sigh finna vthij Spanien att confoyere för:ne dansche kiöpmans skiep hijt till Danmark igen. I desse dagar hafuer h: m:tt schrifuit effter alle dansche adelssmän, som vthij Franckerijke ähre, att dhe incontinent skola begifua sigh vthur Franckerije och hijt till Danmark [11].

8. Ludvig XIII tillod 9. juli ikke blot de to franskmænd at opbringe danske skibe, men befalede endog at lade arrestere danske undersåtter og danske skibe og varer, som kom til Frankrig. *Egh. Br.* s. 271.
9. Jvf. den defensive alliancetraktat mellem Danmark-Norge og Frankrig af 29. nov. 1541. *DNT I* s. 404 ff.
10. Nogen sådan ordre fremgår ikke af instruksen af 13. okt. 1622 (jvf. nr. 39 n. 4) og er næppe givet. Jvf. *Egh. Br.* s. 271 f; Erslev s. 346.
11. Ved miss. af Kbh. 25. sept. 1622 lod Chr IV tilsige adelen at kalde deres børn tilbage fra Frankrig og købstæderne en tid at afholde sig fra sejlads

(fortsættes s. 214)

H: m:tt hafuer och nu i desse dagar fådtt wisse skrifuelsse, det turken hafuer låtidtt strangulere den pålandsche gesant, som war sendtt till Constantinopel, och att konungen i Pålandh skall dervthöfuer wara mycket perturberet; så att många ähre i den meningh, att krijgedt här igenom skall igen kunna yppas [12].

Ifrån Hollandh berättas för sanningh, att den 2. 8bris stilo nouo brächte de spansche vp deras läger för Bergen vp Som och marcherede till Brabant igen; så att för:ne stadh ähr nu aldeles rethett [13]. När fijenden rychte vp, lågh greffwe Mauritz 3 mijl der ifrån medh 22.000 man till foot och 8.000 ryttere. De hafua här vthöfuer vthij Hollandh bränt frögde fhyr. Derföre synes dett wara sanningen likmätigt. Desse tijender ähre i dagh först hijt komne; weet förthenschuldh denne gången inthet wijdlöfftigere här om att skriffwa.

Medh samma tijender fölgier, det mons:r Tilli hafuer intagidt Hedelbärgh medh stormande handh och ihielslagidt mest alle, som der inne wore [14]. Man hafuer här tilförne vtsprijdt, dett för:ne Tilli skulle wara vpbudin vthur Phaltz, och att Phaltzgreffwen skulle fhå sijt landh och förra grad igen. [g]Aff desse seneste tijender synes det intet wäll wara lijckt[g].

[h]Några schieppere, som ähre komne ifrån Franckerijke, berätta, det konungen der samme städes hafuer förbuditt, att ingen fransos skall

g ikke i 2
h ikke i 1

(fortsat fra s. 213)
på Frankrig. *CCD IV* s. 32 f. Han gentog påbudet 22. febr. 1623. *KBB 1621–23* s. 538; *CCD IV* s. 57 f.

12. Fyrst Zbarawsky var endnu ikke ankommet til Konstantinopel. Derimod havde den nyudnævnte storvezir i sommeren 1622 ladet den i 1620 tilfangetagne polske feltherre Samuel Korecki strangulere. Kun den dengang for Polen i øvrigt meget truede udenrigspolitiske stilling bevirkede, at dette ikke fik krigen til at bryde ud igen. Zinkeisen III s. 754 f; *Roe* s. 67.
13. Spinola måtte opgive belejringen af Bergen op Zoom 22. sept., efter at Maurits af Oranje havde fået forstærkning af Mansfelds og Christian af Halberstadts hære. Arend III,3 s. 736 f; Aitzema s. 294 ff; Ritter s. 165 f. Maurits' hær var ifølge Dudley Carleton på 120 kompagnier til fods og 35 til hest, Mansfelds på 27 til fods og 57 til hest. *Roe* s. 94.
14. Efter 6 ugers belejring kapitulerede Heidelberg slot 9. sept. 1622 mod troppernes frie aftog. Trods aftale om skånsel plyndrede og myrdede Tillys tropper voldsomt i byen, der faldt 6. sept. *CSPV 1621–23* s. 467; Ritter s. 166; Weiss s. 53. Herefter manglede kun Mannheim og Frankenthal, før hele Pfalz var erobret.

segla på Engelandh. Förnembligest derföre (som man och här för sanningh vtsprijder), att konungen i Engelandh skall hafua tagit de rocheller vnder sijn protection och der insatt sijn egen gobernator och skall hafua sendtt dem till vndsättningh både folck och penninger. Härom warder selsampt discureret[h] [15].

Aff Helsingör den [i]30. septembris[i] åhr 1622.

41 22. november 1622

[e]*Til Gustav II Adolf* *

Sedan jagh kom hijt till Helsingör, haf*uer* jagh medh flijt effterfrågat, om konungen här i Danmark låther wärfua. Och de förnemste här i staden, så wäll som ståthållaren på slottedt, giöra det så främmadt, lijka som de der af slätt inthet wiste, eller något sådant woro på färde. Lijckwäll ähr migh af några trowärdige personer för saningh berättadt, att både marschalcken Wolff von Bucholt och Berent Geist ähr åth Tyschlandh och der wärfua, alt det de kunna, både ryttare och footfolck [1]. Doch schall det gå så hemligen till, at ingen här schall wetha något der aff.

Ey heller kan jagh ähn fulleligen förfara, huart han der medh sinnader ähr. En part berätta, det bispen af Brehmen schall wara förester till käijseren och tagit alla sina löstörer medh sigh; och sålunda förmena sigh icke willia hålla, huadh han konungen tilsagt hafuer,

* påtegnet: inlefweret den 5. jan: *1623*

i 2 i st.: 1. octobris

15. Nogen engelsk guvernør over La Rochelle kom der ikke. Soubise, der hos Jacob I havde søgt støtte for det betrængte La Rochelle (jvf. nr. 30 n. 11) forlod i aug. England med 2 kgl. engelske godt armerede skibe, 3 skibe fra La Rochelle og vistnok med en ret beskeden troppe- og pengehjælp. *CSPV 1621–23* s. 392; jvf. *s. st.* s. 374, 377, 381, 389; *CSPD 1619–23* s. 441, 517 f.

1. Om disse hvervninger, se også herunder s. 217 f, 220 og 225. Ifølge Aitzema skulle Chr IV have sammenkaldt sine krigsoberster for i hast at sætte sig i beredskab med noget krigsfolk. Kongen skulle allerede have uddelt officersbestallinger forskellige steder til antagelse af nogle tusinde mand til fods og til hest. Aitzema til Gen.st. Hamburg 26. okt. 1622, orig i LHD 6025 ARH. Aitzema bekræftede forlydenderne om kongens krigspræparation i depeche af Hamburg 9. nov. (orig. s. s t.), hvor Chr IVs bekymring for byen og ærkestiftet Bremen kraftigt betones.

vthan käijseren sin rätt öfuergifuit; och att denne wärfningh förnembligest för den orsach schull sche schall. Doch ähr här derom ähn slätt ingen fast grundh eller wissheet, vtan allenest et vtsprijdt thaal [2].

Jagh finner nu hoss de förnembste här i staden stor förandringh både vthij affecter och thaal, så att jagh der af inthet annat kan judicere, ähn att Giötheborgh här medh meent ähr. Orsaken, att alla dem, jagh thalar medh, begynna nu mycket meer örcka om samma stadh ähn som tilförende; låthandes sigh vttryckeligen höre, det de befruchta, någon oenigheet emellan E: k: m:tt och konungen i Danmarck för samma stadh schull innan kort tidh schall kunna vpwäxa [3]. Huar af man nogsampt kan taga, att de och något här om förstådt hafua. Ehuru det ähr, så behagar migh huarcken deras thaal eller lather.

Konungen medh rijckzens rådh ähr ähnu vthij Hadersleff i Jutlandh. Och ähr man här i den meningh, det rijckzdagen schall snart wara endat [4]. Men omöijeligit kunna förnimma et ordh, huadh der tracteres. Jagh föreser nu till Kiöpenhamn. Kan jagh der ingen fast grundh bekomma, menar jagh att begifua migh dijt, som konungen ähr. Allenest jagh förbijdar den refuelsche kiöpmannens ankomst medh E: k: m:ttz recommendations schrifft om rogen [5], det jagh vnder sama pretext sålunda bäst kunde rese dijt.

De 3 schånische fhaner knechter, som ähre förordnade till Christianstadh, om huilcke jagh ifrån Marckeredh till E: k: m:tt vnderdån-

2. Rygtet dementeres herunder s. 218. Vistnok forårsaget af truslen fra de katolske tropper havde ærkebispen derimod i okt. flyttet sin hofholdning og meget inventar til Lübeck stift. Jvf. de n. 1 nævnte depecher.
3. Baggrunden for frygten var for så vidt reel nok. Chr IV havde på herredagen i juni-juli 1622 anmodet rådet om at overveje forholdsregler mod den genpriviligering af Göteborg (Erslev s. 336), der var en trussel mod den fremtidige danske økonomiske og politiske kontrol over Kattegat, Sundet og Østersøen. Jvf. også H. Almquist, *Göteborgs historia I, 1929* s. 2 f.
4. Chr IV var taget fra Kbh. omtrent 1. nov. over Antvorskov, Nyborg og Assens til Haderslevhus, hvortil han ankom 9. nov. Han tog først herfra igen til Koldinghus 6. dec. Vinkælderregnsk. 1622–23. Erslev (s. 339) kender ikke noget rådsmøde i Haderslev i nov. 1622. Noget taler dog for, at en del råder har været til stede ved et sådant. Jvf. herunder s. 217, 220 og 225; jvf. ligeledes udstedelsen af kornudførselsforbud af Haderslevhus 10. nov. 1622 (*CCD IV* s. 41; *KBB 1621–23* s. 470). Sml. dog Chr IVs prop. af Skanderborg 29. dec. 1622 (*Egh. Br.* s. 270, 273), hvor han intet nævner om et rådsmøde i Haderslev (hverken i punkt 1 eller 6); jvf. tillige de ganske vist meget ufuldkomne udtog af hans skrivekalender (*Da. Saml. II,3* s. 372), hvor der heller intet siges om et sådant møde.
5. Utvivlsomt sagen vedr. Jobst Dunthe. Jvf. herover s. 203 ff og herunder s. 240.

ligen förmälte, schall wara vthij saningh [6]. Doch mäst för den orsach, att ståthållaren nu mer ähn tilförende schall dem exercere vthij krigzsaker. Kringh om Halmstadh ähr och en hoop knechter förlagde allenest för samma orsack.

Anlangandes den dansche adelssman Jörgen Vrne, som ähr medh breff till konungen i Franckerijke om de dansche schiepen, som der arresterede ähre, så ähr han ähnnu inthet igen kommin. Wet man förthenschuldh inthet, huru der medh aflöper [7].

Några, som ähre komne vthur Pålandh, berätta, att der alt stilla ähr, och att konungen der sammastädes låther mäst afdancka sine främmande soldater. Och såsom här tilförne war vtsprijdt, det krijget emellan turcken och pålacken schulle igen angå, derom höres nu inthet. Ey heller något synnerl⟨igit⟩t ifrån andre orter.

Aff Helsingör den 22. nouembris åhr 1622.

42 26. november 1622

[e] *Til Gustav II Adolf* *

Jagh hafuer i dagh talt medh twänne hollendsche kiöpmän, som för tijo dagar sedan hafua warit hoss konungen och talt medh honom vthij Hadersleff. Huilke migh berätta, det samma herredagh schall på inthet annat vtgå, ähn att huru konungen bäst schall kunna förhindra Spinolas ankomst vthij Brehmer stifft. Huilcken, som de nu säga, schall fulkommeligen hafua i acht der att hålla sitt winterläger [1]. Och schall denne wärfningh förnembligest för den orsack schee.

* påtegnet: ankommitt den 10. jan. 1623

6. Depechen fra Markaryd er gået tabt. Det skulle dreje sig om 400 mand; jvf. herunder s. 226.
7. Chr IVs klage over arrestationerne og hans redegørelse for du Quesnesagen til Ludvig XIII. i brev af Kbh. 26. sept. 1622 (kopi i Frankrig A II 7) mødte et afvisende svar. Chr IV var herefter tilbøjelig til drastiske forholdsregler, jvf. hans prop. til rigsrådet af Skanderborg 29. dec. 1622 (*Egh. Br.* s. 271 f). Rådet tilrådede imidlertid, at man søgte en ordning i mindelighed med Frankrig (Erslev s. 344 ff).

1. Det skete ikke. Den danske regering var dog stærkt bekymret over såvel

(fortsættes s. 218)

Men det bispen af Brehmen schulle wara rychter till käijseren och gifuit honom sin rätt öfuer, som man här tilförne vtsprijdt hafuer, deraff hade de på de orter inthet hördt. Vthan de menthe wist, det konungen här i Danmarck schulle på den tysche side wäll fhå så mycket att beställe, det han sine andre omliggiande granner wäll schulle låtha omolesterede.

Det folck, som Berent Geist och Wolff von Bucholt wärfua, schall mäst wara ryttare. Fördy desse wiste och berätta, det grefuen af Mansfelt schall medh sitt folck liggia på den wästphalische grentzen och så när widh Lingen, att samma stadh af hans folck mäst all tilförningh förtagen ähr; och att be:te grefue schall och fast låtha wärfua, doch inthet vthan footfolck, till huilcket efect han schall hafua vtgifuit en heel hoop beställinger. Och säga somblige, att samma wärfwande schall sche medh Staternes peninger [2]; en part mena medh konungens här i Danmarck; doch ähr derom ähnu ingen wissheet.

Ehuru det ähr, så synes på den side willia blifua något buller. Fördy en dansk, som och ähr kommen der ifrån, sade migh för saningh, det huar adelssman vthij landt Holsteen och Jutlandh schall hålla en bewepnadt karl och hest på den tysche grentzen vthij wacht och wardgierning, om något vthij hastighet vpå komme, till dess konungen fhår mere folck ihop. Elliest medh ähr det wist, att både adelen och krigzfolcket här i landet ähre tilsagde att wara färdige, när så behöfues, och i synnerhet capitenerne öfuer footfolcket befalte att öfua deras knechter medh all flijt.

(fortsat fra s. 217)

Mansfelds som de katolske hæres indrykning i Den westfalske Kreds, og Chr IV anmodede i skrivelse af Haderslev 15. nov. 1622 kraftigt Mansfeld, Christian af Halberstadt, Cordoba og grev Henrik v. d. Berg om ikke at krænke grevskabet Oldenburgs neutralitet, der i første række var truet. Ausl. Reg. f. 192 ff. I den følgende tid blev også ærkestiftet Bremen truet, idet Mansfeld bl. a. i dec. forlangte indkvartering i Bremen, overskred Weser og besatte to amter i stiftet. Opel I s. 385. Om forholdsregler herimod, se herunder s. 224 f og 229 f.

2. I indforståelse med Nederlandene og udrustet af disse med artilleri, ammunition, marchforplejning og 200.000 floriner, men fra okt. ikke længere i deres tjeneste, drog Mansfeld i anden halvdel af okt. med mellem 5.000 og 8.000 mand, der yderligere øgedes ved hvervninger i Ostfriesland, op fra Nederlandene for at besætte Niederstift Münster og Ostfriesland i nov. måned. På vejen lod han besætte og befæste Lingen ved Ems, af stor betydning for forsvaret af Ostfriesland mod et fjendtligt fremstød langs denne flod. Brünink s. 63; jvf. herunder s. 220 f. Om hvervningerne, se herunder s. 221 og nr. 43 n. 6.

Tollenärerne här i staden hafua och fådt synnerligh befalningh att vpkiöpa till konungens behoff alt thet kruut, som här i Sundet ankommer [3]. Hafua och i dagh af twänne schiep ifrån Dansich, som wille till Spanien, anhållit 24 centenerer för betalningh, oansedt kiöpmännerne ähre der medh inthet wäll tilfredz. Lijckwäll måste det nu så här effter hafua sin fortgångh och slätt inthet kruut igenom låthas.

Sedan desse kiöpmän komme hijt, talar nu ingen mer om Götheborgh, vthan alt om det tysche kriget; hauar widh Gudh dem och altidh blifua låthe, så blifuer Götheborgh här wäll förgätidt.

Ifrån andre orter höres här inthet, vthan huadh vthij medfölgiande aviser förmäles.

Jagh sender och E: k: m:tt en ny ordningh om något mynt, som här nyligen afschaffat ähr, synnerligh för den nye och owanlige tijtell schull om Hamborgh, som der vthij formäles [4].

Aff Helsingör den 26. nouembris åhr 1622.

43 5. december 1622

[e] *Til Gustav II Adolf*

Sedan jagh kom hijt till Kiöpenhamn, hafuer jagh talt medh åtschillige, som ähre komne både ifrån Holsteen, Lybeck och Hamborgh, huilcke hafua alla eht thaal, att på den sidan mycket buller synes willia vpwäxia.

Några förnemblige personer vthij Brunsswijkerland hafua conspireret emot fursten der samma städes och welet förrådt käijseren landet öfuer. Och ähr så widt kommit, det några af de förnemste ähr aprehenderede; och schola alrede somblige deraf hafua ståndt deras rätt, och de andre vthij fengzle ähnu förwarade [1]; så att igenom denne conspiration schall wara et stort tumult vthij landet.

3. Miss. til tolderne herom er ikke bevaret. Jvf. dog miss. af Skanderborg 5. jan. 1623. *KBB 1621–23* s. 509.

4. I forordn. af Kbh. 15. okt. 1622 om fremmede fire-, to- og enskillingsstykker kaldes Hamburg »vor kiøbsted«. *CCD IV* s. 34.

1. Et 5-mands regeringskollegium med statholder Anton v. d. Streithorst i spidsen, der ifølge Chr IV var mindre dueligt til regering end æslet til skakspil, havde fra 1616 ført en administration for hertug Frederik Ulrik

(fortsættes s. 220)

Rijckzdagen vthij Hadersleff, berättas för saningh, schall nu aldeles wara endat. Och schall konungen medh rijckzens rådh wara rychter till Sönderborgh, huar hans faderbroder hertigh Hans nu i desse dagar begrafuas schall, som för någon tidh sedan dödde på Lyckzborgh, ehn mil ifrån Flenssborgh vthij Holsteen [2]. Och så snart samma begrafningh ähr öfuerstådt, sägz för wisso, det alle rijckzens rådh blifua hemförlofuade. Men huadh konungen will sedan taga sigh före, det wet man ähn inthet. Han begynner nu fhå wackert folck tilhopa, sägz alreda öfuer 12.000 man [3] medh sine och hertigens af Lyneborgh, huilcke ähre och på konungens besoldningh antagne. Och continueres, det han och flux låther wärfua mer till [3].

På huadh folck här ähr i huart landschap, både ryttere och knechter, warder E: k: m:tt af medfölgiande roller nådigest förnimma, efftersom jagh det på det nogeste hafuer kunnit vtfråga [4]. Doch ähr det medh dem ähn alt stilla, så att de icke ähre vpbudne, allenest befalte wara färdige, när behoff giörs.

Här ähr igen på nytt tijender komne, det bispen af Brehmen schall medh sine bäste lösörer wara rychter till käijseren. Ehn part säga, han schall wara dödh.

Grefuen af Manssfelt och hertigh Christian von Brunsswijk liggia medh deras folck vthij stijfft Munster och Paderborn, huar de mena att hålla deras winterläger [5]. Lingen hafua de förtagit all tilförningh

(fortsat fra s. 219)

af Braunschweig-Wolfenbüttel, præget af møntforfalskninger og udplyndringer af fyrstelige kammergodser, kirkebesiddelser og stiftelser m. m. I sept. 1622 fængsledes eller flygtede kollegiet. Streithorst sad fængslet i Wolfenbüttel til sin død i 1625. Hertuginde Elisabeth og hertug Christian af Braunschweig-Lüneburg, der havde ind- og afsat Streithorst-administrationen, indsatte i stedet en bedre regering. Opel I s. 226 ff, 404; Havemann, *Geschichte der Lande Braunschweig und Lüneburg II, 1855* s. 584 ff, 594 f; jvf. herunder s. 225.

2. Hans den yngre, hertug af Sønderborg, døde på Glücksborg 9. okt. 1622. Han blev begravet 27. nov. 1622. Dominic Laurentius' *ligpr., Rostock 1623; Fabricius* s. 29.
3. Også ifølge en fornem herres miss. af Lübeck 3. dec. 1622 (ekstrakt i LHD 6025 ARH, vedlagte depeche af Aitzema til Gen.st.) lod Chr IV hverve mange ryttere og knægte. Tallet 15.000 er dog uden tvivl stærkt overdrevet. Jvf. ASs egen korrektion herunder s. 225.
4. Se herunder s. 222 ff.
5. En del af Mansfelds tropper lå i det nordlige Münster, men hovedlejren havde han i Ostfriesland vinteren over. Paderborn derimod havde friherren

(fortsættes s. 221)

och afschurit Spinola passet, så han inthet wäll kan komma dijt. Och ähr migh för saningh berättadt, det furst Christian låther wärfua 3.000 man till foot och 1.000 ryttere. Och schall munsterplatzen wara beramat vthij grefueschapet Rafuenssborgh, inthet långt ifrån Lipstadh, på det Manssfelts och furst Christians folck på 2 eller 3 dagar kunna komma ihop, när så behöfues [6]. Nogh warder härom discureret och låther sigh ansee, att vthij tilkommande whåår will först kriget angå. Fördy man begynner nu säga för wisso, det konungen i Engelandh hafuer fådt annatt sinne.

Huadh som förmäles vthij medfölgiande aviser om freden vthij Franckerijke och Glatz öfuergifningh, det ähr och här genom åtschillige breff [7].

Jagh hörer nu inthet många thala om Swerige. Vthan iblandh de gehmene mumlas, att der konungen på den tysche sidan icke blifuer förhindret, schulle han wäll något hafua i sinnet. Och somblige bära fhara, det E: k: m:tt schall först begynna [8]. Ehuru det ähr, altidh ähr det wist, att konungens starcka breff ähr kommit till Christianstadh vthij Blekinge, lydandes, att ingen swensk schall förlofuas här effter att wara vthi staden om nattetidh [9]; men om morgonen må de komma in och drifua deras handell om dagen, men om afftonen måste de vth igen.

Doch synes detta förnembligest wara kommit här vtaff [10]. För

(fortsat fra s. 220)
af Anholt besat. Christian af Halberstadt ankom først til Mansfeld fra Nederlandene i jan. 1623. Brünink s. 61 ff; Weskamp s. 100 f.

6. Mansfeld og Halberstadt lod i denne tid ivrigt hverve rundt om, bl. a. i Bremen og Braunschweig. Som løbeplads var rigtigt nok udpeget grevskabet Ravensberg. Fra Haag udgav Christian af Halberstadt 1. nov. 1622 hvervepatent på 2.000 mand til fods og 500 heste. Weskamp s. 99 f; Ritter s. 227.
7. Der sluttedes fred i Montpellier 8. okt. 1622, der bl. a. bekræftede Nantesediktet og tillod La Rochelle og Montauban at beholde deres befæstninger. Lavisse s. 219. Glatz i Bøhmen kapitulerede i okt. 1622.
8. Tilsvarende hørte Johan Sparre allevegne i Småland rygter om stor tvist og uenighed mellem GA og Chr IV, som let kunne føre til åben fejde. Johan Sparre til kammerrådet Bolmaryd 16. dec. 1622, orig. i Ink. brev och supl. E II a : 4 KA.
9. Jvf. miss. af Antvorskov 3. nov. 1622 til Otte Marsvin, *KBB 1621–23* s. 466 f. Forbudet gjaldt ubekendte mænd, derimod ikke fremmede af nogen kvalitet, når lensmanden fik oplysning om deres hverv og bestilling.
10. Også i Småland satte befolkningen staldbranden i forbindelse hermed. Johan Sparres i n. 8 nævnte brev.

någon tidh sedan bleff et konungens stall vthij be:te stadh medh ehn wacker hoop schöna hester vpbränt. Och ähre många i den meningh, att några swensche, som på den tidh wore vthij staden, schulle det om natten giordt hafua. Doch wetha härom ingen wiss beschedh, vthan låtha här medh höre det goda förseende, de hafua till de swenske.

Anlangandes de tysche poster, så hafuer här ingen warit, sedan jagh nu kom hijt. Huarföre jagh måste altidh senda et wist bodh till grentzen medh mine breff, effter jagh migh icke fördrister dem någon att förtro, som elliest reser här emellan.

Medh näste schrifuelsse warder E: k: m:tt nådigest bescheedh bekommandes ifrån Petter Isachson om de 400 rijckzdaler; huilcke jagh honom till fullo nöije betalt hafuer och begärde, det han sielff schulle E: k: m:tt eller hans h:tt cantzeleren derom tilschrifua. Så aldenstundh han är nu något illa till pass, kunde det denna gången inthet schee.

Aff Kiöpenhamn den 5. xbris åhr 1622.

[e]Rolle på konungen i Danmarcks egne capitener och danst footfolck, effter som de vthij huart landschap boendes ähre, räcknandes både de gamble och nyvtschrefne knechter [11].

Vthij Blekinge ähr ett compagni, nembligen:

Johan Spelbärgh, en tysk, capiten, ähr starck ..... 230 man
De ryttere, som der bo, rida halfparten vnder den schånesche sche ryttere fhanan.

Vthij Göinge heredh ähr ett compagni, nembligen:

Ewert *N.*, capiten, ähr starck ..... 160 man
De ryttere, som der bo, rida halfparten vnder den schånesche fhanan och halfparten vnder den hallandsche.

Vthij Schåne ähr 3 compagni, nembligen:

Otte *N.*, en holstener, capiten, ähr starck ..... 155 man
Anders Sinckler, ehn schåtte, h. Andres Sincklers broder, capiteen, bor i Ystadh [12], ähr starck ..... 160 man

11. Sml. ASs rulle over Skånske og Jyske Regiment med de i Larsen (s. I) og Grundtvig (s. 102 ff) opstillede ruller.
12. En sådan bror til rigsråd og oberst Anders Sincklar kendes ikke. Obersten var selv kaptajn over kompagniet på Malmøhus. Larsen s. I.

Abraham Nilsson, ehn dansk presteson, capiteen, bor i Engelholm, ähr starck ..... 146 man

Vthij Hallandh ähr 2 compagni [13], *nembligen:*
Andres Nielsson, ehn dansk, inthet af adell, capiteen, bor i Falckenbärgh, ähr starck ..... 160 man
Hans Callenborgh, och ehn dansk, oädel, capiteen, bor i Kongzbacka, ähr starck ..... 150 man

Vthij Selandh ähr eet compagni [14], *nembligen:*
Peder Oolborgh, ehn dansk, oadell, bor strax widh Ringstedh, ähr starck ..... 180 man

Vthij Fyen ähr eet compagni, nembligen:
Hans Corssmyr, ehn lifländere, capiteen, ähr starck ..... 150 man

Vthij Jutlandh ähre otta compagni, nembligen:
Jöns Rassmusson, ehn dansk, oadell, capiteen, bor i Collen, ähr starck ..... 156 man
Petter Bruun, ehn tysk, oadell, capiten, bor i Rossborgh, ähr starck ..... 148 man
Nampn på de andre 6 capitener haf*uer* jagh ähn inthet kunnit vtfråga [15]. Doch schola deras compagnier samptligen wara nästan lijka starcke medh desse 2 före:ne.

Vthij Blekinge och Göinge heredh ähr knechter ..... 390 man
Vthij Schååne ..... 459 man
Vthij Hallandh ..... 310 man
Vthij Selandh ..... 180 man
Vthij Fyen ..... 150 man

13. Ikke 2, men 3 kompagnier. Ud over de nævnte, der lå i Varberg, også 1 i Halmstad under Jens Bruun. Larsen s. I; jvf. *KBB 1621–23* s. 180; *KBB 1624–26* s. 95, 204 f.
14. Sjællandske Kompagni var dog tidligere i 1622 blevet delt i 2 kompagnier. 17. maj 1622 fik Peder Ibsen Ålborg bestalling som kaptajn over bønderknægtene i Ringsted, Holbæk, Dragsholm og Kalundborg len. Samme dag fik Anthoni Flores, som AS ikke nævner, ligelydende bestalling for Kbh., Kronborg, Fr.borg, Roskilde og Tryggevælde len. *KBB 1621–23* s. 353 f.
15. Om navnene på disse, se Larsen s. I f; jvf. *KBB 1616–20* s. 870 ff.

Vthij Jutlandh, räcknandes 150 man på huar af de capitener, som onempde ähre ..... 1204 man

Summarum 2693 man

H. Andres Sinckler ähr öfuerste för alt krigzfolcket vthij Hallandh, Schåne, Blekinge och Seelandh. Mogeens Coose och Ifuar Dyr ähre öfuerster för det, som ähr vthij Jutlandh och Fyen [16].

44 18. december 1622

*Til Gustav II Adolf**

Min seneste schrifuelse war medh ehn Stockholms borgare, benemdh Jacob Garner vthi Rösnekrantz; huar medh war twänne aviser nº 46 och 47 sampt twänne roller på krigzfolcket här i Danmark, effter som dhe vthi huart landschap boandes ähre. Aff huilke bådhe dhe gamble och ny vthschrefne knechter ähre nu i desse dagar tilsagde att låtha sigh finna otta dagar effter juul på Rotscheldz heedh, 4 mijl här ifrån Kiöpenhamn, der att mönstras [1]. Och som jagh ähn icke annat kan förnimma, skola dhe bäste vthlethas och sendas till Holsteen, huar konungen ähnnu ähr [2]. Och dhe andre schola blifua förordnade till wisse orther der dagligen att excerceres och öfuas. Om rytterijts vpryckiande thalas ähn inthet; vthan, som migh berättas, schall konungen hafua pålagt alle riddere vthi Danmark, det de schola wara färdige, när hans bodh kommer, medh 24 wälbewäpnadhe hester [3].

* påtegnet: ankommitt Jönnkiöpingh den 10. january 1623

16. Det var Mogens Kås, der var oberst for Jyske Regiment. Ikke Iver Dyre, men Hans Dyre til Boller var hans oberstløjtnant. Larsen s. II.
1. Om denne mønstring, se også herunder s. 228 f.
2. Chr IV opholdt sig på Koldinghus fra 6. dec. til lige op imod jul, da han drog til Skanderborg. *KBB 1621–23* s. 493 ff; Vinkælderregnsk. 1622–23.
3. Isacsz meddelte, at alle lensfolk for to dage siden havde fået breve fra kancelliet om at holde sig klar, idet Chr IV skulle foretrække deres tjeneste fremfor at hverve flere folk. Peter Isacsz til AO Kbh. 16. dec. 1622, orig. i O. S. E 689 SRA. Jvf. miss. af Skanderborg 28. dec. 1622 til ritmestrene i Jylland om at tilsige lensmændene og de adelige at holde deres rostjeneste fuldt færdig og rede til straks at rykke op ved befaling herom. *KBB 1621–23* s. 500.

Om det myckna främmande krigzfolcket, jagh senest förmälte, konungen schulle hafua tilhopa vthi lant Holsteen, synes icke willia fulfölgia. De, som sedhan ähre der ifrån komne, berätta wäll, dett han låther wärfwa. Men alt, som det kommer, förschickas det till Brehmen, om huilket stifft stort parlemente synas willia vpwäxa [4]. Och hafua några personer af qualitet låtidt sigh höre, att konungen woro wäll tilfredz, det han inthet hade beschaffat sigh något der medh.

Och nu på rijckzdagen vthij Hadersleff, när han tilfrågade rijckzens rådh, om dhe wille troligen bijfalla honom, der om Brehmer stifft någodt tumult begynnas schulle; hwar till dhe schola hafua suarat, att så wijdt som Danmark och Holsteens grentzer sigh sträckia, wille de det medh liff och blodh fördefendere; men medh något krigh vthan rijkes wille dhe inthet hafua medh beställa. Och schulle konungen öfuer detta swar hafua blefuidt mycket perturberet [5]. Detta warder här sålunda vthi stilhet omthalt; sanningen weet jagh ähn icke fulkommeligen.

Anlangandes bispen af Brehmens förresende till käijsaren eller om hans dödh, som man här tilförne vthsprijdt hafuer, det fulfölgier sålunda. At han schall wara dragen till ett sitt arffhuus, som han hafuer 4 mijl ifrån Lybeck liggiandes, dess nampn jagh icke hafuer kunnet förfara; dijt dhe mehna, han schall hafua fördt sitt bäste godz, till huadh ende weth man inthet [6]. Och elliest blifuer derom så åthschilleligen thalt, det jagh ingen fulkommeligh wisshet eller fast grundh härom kan förnimma.

Den conspiration, jagh senest om förmälte, som vthi lant Brunsswijk schulle wara schiedt, derom fulfölgier sålunda. Ehn part säga, det schall så wara vthij sanningh; andre, att några förnemblige personer vthi landet schulle hafua håldit handen öfuer några mynts förfalschare och der igenom samlat stora rijkedomer, och att detta schulle wara orsak till deras antagelsse.

4. Ærkebisp Johan Frederik affærdigede netop 18. dec. fra Bremervörde sin råd Christoph Hans v. Bülow til Chr IV for at anmode om troppehjælp imod Mansfeld (kreditiv i orig. og instruks i kopi af nævnte st. og d. med en række akter fra hans sendelse i Bremen Stift A II 16). Om resultatet af sendelsen, se nr. 45 n. 2.
5. Jvf. herom rådsforhandlingerne i Skanderborg–Horsens, herunder s. 229 f og 231 f, desuden nr. 45 n. 2.
6. Ærkebispen var da atter (jvf. nr. 41 n. 2) vendt tilbage fra arvesædet Eutin i Lübeck stift til Bremervörde i ærkestiftet Bremen, efter at han alvorligt skulle være formanet hertil af sine landsstænder. Aitzema til Gen.st. Hamburg 18. dec. 1622, orig. i LHD 6025 ARH. Jvf. n. 4.

Warder här och för wisso berättadt, at den vnge hertigh aff Holsteen, som tiener käijsaren medh ett tusende hester, skall nu nyligen på grentzen widh Wästphalm, inthet långt ifrån Liepstadh (churfursten aff Brandeborgh tilhörande och medh Staternes folck besatt) wara förraskat aff hertigh Christians folck von Brunsswijk och Staternes, som vthi be:te Liepstadh liggia, så att han schall allenast medh 7 eller 8 hester wara vndan kommin [7]. Här warder nogh derom discureret, hurulunda den ehne systersonen hafuer luradtt effter den andre.

Vthi Wästphalm ligger hertigen von Anholt medh några tusende man käijsarens folck [8]. Huadh han will taga sig före, kan man inthet förnimma. Der emot ligger grefuen aff Manssfelt vthi Ostfrijsslandh och hafuer der hele landet inne, som E: k: m:tt widere aff medfölgiande aviser nådigest warder förnimmandes. Här ähr och ifrån andre främmande orther inthet, vthan huadh der vthi förmäles.

Såsom jagh tilförne hafuer förmält om några compagnij soldater, som schulle förordnas till Christianstadh i Blekinge der att hålla wacht wintheren vthöfuer, så ähr det sant, at 400 man ähre dijt komne, doch inthet vthan inlendsche knechter [9]. Och dess förvthan ähr nu öfuer hele Schåne, Hallandh och Blekinge strängeligen förbudit, at när marcknader ähre, schola inge swensche inlåthas vthi städerne der deras waror at förytra. Vthan dem schall förordnas ehn platz vthan för staden, hwar borgerne måge komma och kiöpslaga medh dhem; schall och wara förbudit någon swensch att herbärgeres vthi städerne [10]. Doch warder det sålunda föregifuit, at det schall sche för pestilentien schull. Men iblandh de gemene warder sådane osanfärdige berättelsser vthsprijdt och ähr vthi allemans mun. Och schämmas icke widh att säga, det E: k: m:tt schulle liggia på grentzen medh så många tusende man och schulle alrede hafua vpbränth några byer. Och oan-

7. Dette dementeres af AS selv herunder s. 238.
8. Anholt rykkede i nov. fra Maas op til Wolbeck og fordelte sine tropper i Oberstift Münster, i bispedømmet Paderborn og i hertugdømmet Westfalen. Weskamp s. 105 ff; Ritter s. 228.
9. Tilsvarende fik Johan Sparre i Småland foruroligende berettet, at krigsfolk af landfolket blev lagt i borglejr både i Halmstad, Christianstad og andre grænsebyer, og at almuen klagede sig hårdt derover. Johan Sparre til kammerrådet Bolmaryd 16. dec. 1622, orig. i Ink. brev och supl. E II a:4 KA.
10. Jvf. n. 13.

sedt jagh nogsampt der emot protesterer och säger dem, det ähr allenest falsche inbillninger, lijkwäll see dhe surt vpå migh och kunna icke annat tro, ähn at det ju måste så wara i sanningh. Doch iblandh förnemdt folck, som bätter wetha, warder det inthet omthalt.

Här rustas 2 schiep till, som i wåhr schola till Ostindien, Den stora Perlan på 600 läster och ehn jagt [11].

Ehn aff dhe tysche poster hafuer warit här hoss migh, när han kom tilbaka ifrån Marckeredh; icke wethandes, det jagh war här, när han drogh dijt, huarföre han reste migh förby. Och som jagh aff honom kunde förnimma, schulle Leonhard von Sorgen inthet wele stella posterne på deras förre gångh, för ähn han fhår någon widere beschedh ifrån E: k: m:tt; och schulle hafua låtidt sigh höra willia hafua penninger förr vth för detta tilkommande åhret. Och war denne posten för ingen annan orsak vtsendt ähn at förnimma, om nu på grentzen ingen beschedh ifrån E: k: m:tt wara schulle.

Jagh sender E: k: m:tt här medh, vthi ehn book inbundne, alle de ordninger, som konungen i Danmark hafuer låtit vthgå, sedhan hans cröningh stodh; såsom och en ordningh om några slagz daler, som der vthi inthet ähr; sampt och ehn aff de relationis, som twänne resor om åhret vthi Tyschlandh vthgå. De seneste, som pläga vthgå om mickilssmässan, ähre i höst inthet hijt komne. Doch twiflar jagh inthet, vthan de måste ju wara E: k: m:tt sende ifrån Hamborgh.

Ehn copia aff Petter Isakssons quittens på dhe 400 rijkzdaler, jagh honom lefuereret hafuer, sender jagh och E: k: m:tt, vnderdånligen och ödmiukeligen begärandes, att E: k: m:tt aff gunst och nåde nådigest icke wille wara migh ehn ogunstigh herre och konungh, effter jagh det (som Gudh skall wara mit witne) icke aff någon frij willie, vthan aff owethenhet giordt hafuer. Petter Isachsson hafuer sielff schrefuit h: h:tt cantzeleren här om till [12], huilkens breff ähr innelyckt vthi mit, som jagh och h: h:tt tilschrefuit hafuer, det jagh h. Gabriell Oxenstierna tilsendt hafuer. Sielffwe quittensen hade jagh gärna sendt E: k: m:tt, men effter samma penninger ähre vthi E: k: m:tz räck-

11. Jvf. bestalling af Kbh. 16. okt. 1622 for Lenart Tommesen som skipper på kongens skib Perlen. Han skulle stille i Kbh. senest 28. febr. 1623. *KBB 1621–23* s. 450. Jagten hed Jupiter. Om de 2 skibes afsejling, se herunder s. 256, 262 f og 267.
12. Dette skete i depeche af Kbh. 16. dec. 1622. Orig. i O. S. E 689 SRA. Kopien af kvitteringen er vedlagt nr. 44.

ninge cammer på migh införde, befruchtar jagh, det quittensen måtte blifua förlagdt. Och der migh sedan wijdere derom tiltaltes, hade jagh inthet, huar medh jagh migh försuara kunde.

Effter Gudh then alzmechtigeste hafuer kallat min *salig* broder Vdde Swensson af denne wärden, och han ehn lijthen lägenhet vthij Östergiötlandh strax widh Finspångh i Rijsinge sochn, Böresiö benemdh, effter sigh lefft hafuer, hwar till jagh medh twänne mine bröder ähre arffalne, så aldenstundh dhe vthij städer boandes ähre och samma gårdh ey kunna eller begära att besittia, förmodar jagh medh tijden genom Gudz och E: k: m:ttz nådige tilhielp kunna lösa dem der vth. Derföre ähr till E: k: m:tt min vnderdånige och ödmiuke begäran, dett E: k: m:tt af gunst och nådhe nådigest wille migh frijheten på samma gårdh förläne och migh E: k: m:tz nådige bref der vpå medele, effter jagh ingen lägenhet hafuer, der jagh kan sättia min fattige hustrw vpå; ey heller hafuer hon någon, som wij kunna boo vpå. Derföre twiflar jagh inthet, vthan E: k: m:tt warder denne min vnderdånige och ödmiuke begäran nådigest bönhörandes.

Aff Kiöpenhamn den 18. december åhr 1622.

Sedhan jagh hade lychtadt schrifua, thalte jagh medh några, som woro komne ifrån Skåne, huilke hade hört konungens breff afläsas, att inge swensche schulle der huarken traficquere eller härbärgeres för dhen hefftige siukdomen schull, som, här sägs, vthij Swerige skall wara [13].

45 2. januar 1623

Til Gustav II Adolf *

Den mönstringh, jagh senest om förmälthe, som schulle stå på Rodzschieldzheedh, ähr i desse dagar öfuerståndin. Doch hafue inge vthan

* påtegnet: 12. janu. 1623

13. Jvf. åb. brev og miss. af Haderslev 3. dec. 1622 til lensmændene i Skåne om lukning af grænsen, så længe pesten varede. *KBB 1621–23* s. 490 f. AS medsendte en afskrift heraf, påtegnet: »ankomit medh Anders Swenssons bref i Jönnkiöping den 10. jan.: 1623«. Afskriften findes i Danica 469 SRA.

dhe nyvthschrefne knecther vthi Jutlandh, Selandh och Fyn warit på mönstringen, huilke blefue allenest öfuersedde och strax igen heemförlofuade medh alfwarligh befhalningh, att dheres capitener skall dhem medh flijt excercere och öfwa vthij dheres wapn och wärior.

Konungen ähr nu på Schanderborgh vthij Jutlandh, huilken sägs schall wara heel melancolisch och dher hooss inthet wäll tilpass. Cantzeleren medh några flere aff rijckzens rådh ähre dijt förschrefne [1] att deliberere om stifft Brehmen, der dhet någodt anginge, för huilket icke allenest rijckzens rådh, vthan hele adelen i Danmarck låtha sigh höra icke willia sadla ehn hest, effter konungen sielff hafuer penninger nogh samma krigh medh att vthföra. Här öfuer skall han wara mycket perturberet, så at några, som ähre dher ifrån komne, sägha, det ingen kan komma till någon godh bescheedh hooss honom [2]. I dagh ähr ehn hollendere der ifrån kommin, som dijt hafuer warit at solicitere om något godz, som honom här i Sundet ifråntagit ähr [3]. Han kunde inthe komma till thals medh konungen, ey heller fhå någon beschedh. Han säger, at konungen håller sigh inne och ähr inthet wäll tilfredz. Cantzeleren medh dhe andre aff rijckzens rådh, som der ähre, hafuer han några reser seedt komma vth ifrån konungen myc-

1. Det drejede sig ud over de allerede til Kolding 19. dec. 1622 indkaldte, Albert Skeel, Eske Brock, Christen Holck, Jacob Ulfeldt og Iver Juul, også om de til Horsens 29. dec. indkaldte, CF, Oluf Rosensparre, Anders Bille og Anders Sincklar. Erslev s. 339 f. Kun Norges statholder Jens Juel og Holger Rosenkrantz indkaldtes ikke. Hverken Anders Sincklar eller Anders Bille underskrev rådsbetænkningen af Horsens 7. jan. 1623. I hvert fald for Billes vedkommende skyldtes det fravær fra mødet; jvf. herunder s. 230.
2. Hovedstridspunktet ved Skanderborg–Horsens forhandlingerne var utvivlsomt, som også AS har fået indtrykket af, spørgsmålet om den af ærkebisp Johan Frederik begærede troppehjælp til Bremen stift imod den truende indrykning i stiftet fra Mansfeld og den efterfølgende ligistiske hærfører Anholt. Efter tidligere, i nov. (jvf. herover s. 217 og 225), sandsynligvis at have undslået sig, gik rådet efter ugelangt tovtrækkeri omsider 7. jan. nølende ind på at understøtte Bremen med 2.000 mand til fods i 4 mdr. Disse tropper afsendtes. En udvidelse af forbundet med Hertugdømmerne gik rådet imod, ligesom det i realiteten nægtede en bevilling til sikring af fæstningerne i riget (imod Sverige). *Egh. Br.* s. 269 ff; Erslev s. 339 ff. Jvf. Th. Chr. s. 65 ff; Schäfer s. 398 f.
3. Det drejer sig måske om dén befuldmægtigede fra Gen.st., som kongen ved miss. af Skanderborg 6. jan. 1623 gav lov til at få noget i Sundet tvangsopkøbt krudt tilbage. *KBB 1621–23* s. 509.

ket perturberede [4]. Och effter öfuerste rentemesteren Siwert Beck (huilken vthij cantzelerens frånwaro alt regerede i Kiöpenhamn) ähr i förledne natt afledin [5], kommer vthan twifwell cantzeleren snart till Kiöpenhamn igen. Så fhår man förnimma, om här någodt företages.

Nogh ähr här vthij allemans mundh, att om Brehmer stifft will blifua ett stort parlementhe, effter man nu fulkommeligen säger, det bispen der sammestädes ähr icke på sit huuss Etyn, 4 mil ifrån Lybeck belegidt, som man här tilförne haffwer meent, vthan skall aldheles wara sijn koos till käijsaren [6].

Hwadh konungens wärfningh ahnlanger, den, sägs för sanningh, går alt fort. Juladagh förreste tollenärens son här ifrån till konungen medh 50.000 rijckzdaler, huilke dher till (effter som han migh sielffwer sadhe) ähre förordnade [7].

Om konungens förbudh, att dhe swensche vthij Schåne, Hallandh och Blekinge icke måge traficquere [8], det ähr wist och hålts der vthöfuer så strängeligen handh, det ländzmannen i Marckeredh, (huar doch ingen siukdom på många mijl när ähr), huilken för 3 dagar sedhan war i Helsingborgh och wille hijt at kiöpa något wijn till städthållaren Erich Jörenssons behoff, måtte icke effterlåthas at komma öfuer Sundett. Vthan h. Anders Bille läth honom säga, at der han icke medh hast packade sigh tilbaka igen, wille han låtha häfua honom vthij fängzle, huarföre han måste draga tilbaka medh oförrättadtt ährendhe.

E: k: m:tt låther jagh underdånligen förnimma, att dhen nästförledne 21. decembris förreste h. Johan Sparre här igenom på sijn wägh åth Tyschlandh [9].

4. Stemningen mellem konge og råd belyses yderligere ved, at Chr IV ved dette rådsmøde afskedigede Albert Skeel som rigsadmiral, ifølge traditionen som følge af utilbørlige ytringer over for majestæten. Jvf. Erslev s. 340 m. litt.henv.
5. Sivert Beck til Førslev, der havde været rentemester siden 1596, døde dog først 2. jan. 1623. *DAA LXVIII, 1951* s. 82.
6. Det var ikke tilfældet. Jvf. nr. 44 n. 6.
7. 25. dec. 1622 sendtes toldskriver Villum Mortensen, Morten Jensens søn, efter ordre fra CF til statholder Gert Rantzau ikke med 50.000, men med 26.000 rd. Rantzau gav ham kvittering for pengene i Kiel 10. jan. 1623. Sundtoldregnsk. 1622 udgift f. 7, 93.
8. Jvf. nr. 44 n. 13.
9. Han skulle for GA optage lån på ca. 100.000 rd. hos adelen og andre

(fortsættes s. 231)

Ifrån Tyschlandh eller andre orther kan man inthett förnimma. Här hafuer på 14 dagars tijdh inge poster waridt, huarken E: k: m:tz eller dhe, som elliest pläga resa emellan Hamborgh och Kiöpenhamn.

Vthij ett breff, som medh skiep ähr kommit ifrån Hollandh, förmäles, att det anslagh, som greffwe Mauritz war vth vpå, ähr honom feelt slagidt, och att han skall wara kommin till Hagen igen [10]. Der vthij continueres och om fredhen vthij Franckerijke, lijka som tilförne dherom schrefuit ähr. Men om konungen i Engelandh förmäles inthet.

Här ähr vthsprijdt, det freden emellan E: k: m:tt och konungen i Pålandh skulle wara slutin för femptijo åhr [11]. Men dhe store Hanser wille dhett icke tro. Och fast om ähn så woro, (säga dhe) skulle pålacken inthet hålla, huadh han lofuar. Och ähr detta dheras juditium, at om konungen i Danmark icke lägger sigh der vthij, skulle ingen fredh kunna sluthas emellan E: k: m:tt och Pålandh.

Aff Helsingör den 2. januarius åhr 1623.

46 11. januar 1623

Til Gustav II Adolf *

E: k: m:tt låther jagh vnderdånligen förnimma, dhet konungen ähr ähnnu på Schanderborgh i Jutlandh [1] och skall någorlunda wara

* påtegnet: 22. january *1623*

(fortsat fra s. 230)
velhavende i Holsten. Fuldmagt og instruks hertil af Sth. 21. nov. 1622, orig. i Gustav II Adolfs orig. brev 1617–26 SRA. Ifølge Peder Galt skulle han forhandle med Hansestæderne om forbund og desuden hverve tropper. *Galt* s. 61; jvf. nr. 47 n. 3.

10. Maurits af Oranje søgte o. 1. dec. 1622 forgæves et overraskelsesangreb mod Antwerpen. Arend III,3 s. 784 f; *CSPV 1621–23* s. 520 f.

11. Da det var Sigismunds mål at genvinde Sverige, var han ikke interesseret i så lang en fred. Efter stilstandsforhandlinger i efteråret 1622 afsluttedes i Ogra 27. nov. 1622 da også blot en traktat, der forlængede Mitau-stilstanden fra 21. april 1623 til 1. juni 1624. *Sv. Trakt.* s. 314 ff; jvf. Roberts I s. 213 ff.

1. Dette var ikke mere tilfældet. Chr IV rejste kort efter rigsrådsmødets afslutning, 7. eller 8. jan., fra Skanderborg til Steinburg, som han ankom til senest 17. jan. Jvf. *KBB 1621–23* s. 520, 525; *No. Rigs-Reg.* s. 294; jvf. ligeledes herunder s. 234.

kommin sigh före igen. Här ähr tijendher komne, at dijtt ähr nyss ankomne gesanter ifrån Brehmen, grefuen aff Oldenborgh och några flere fursters vthij Tyschlandh, huilkas nampn man ähn icke fulkommeligen weth [2]. Dheras begäran schall wara, dhet konungen wille taga sigh dhenne nedersächsische krigzhandell vpå och öfuer krigzfolked absoluto commandere såsom ehn general feltherre [3]. Dhe öfrige aff rijckzens rådh, som tilförne icke hafua warit förschrefne, ähre nhu till dhetta efect dijt kalladhe [4]. Man mehnar och, att dher skall komma gesanter ifrån churfursten af Sachsen [5]. Wärffningen går alt fort, doch vnder greffwen aff Manssfelts och hertighen aff Brunsswijks nampn [6]. I dhenne wekan ähr och ehn summa penninger här ifrån afsendt allenest till loopgelt. Hanssestäderne låtha och wärffwa, som man säger, 1.000 man huardhere, så att man i tilkommande sommar vthij Tyschlandh icke annat förmodhar ähn ett hefftigt religions krigh.

I gåår kom twänne konungen poster hijt, huilke ähre och strax öfuer reste. Dhen ehne skall till Norgie och den andre till Schåne och Blekinge medh konungens breff till alle dhem aff adell, som förlähningh hafua, dhet dhe till dhen nästkommandhe tredie februarij medh dheras häster skola låtha sigh finna vthij Collen i Jutlandh, huar dhe mönstras skola. Slåtz herren här på Croneborgh hafuer och fådt samma bodh [7].

2. Jvf. ASs korrektion herunder s. 235. Der havde været gesandter fra Mansfeld (jvf. herunder s. 235 og nr. 47 n. 5), fra hertug Anton Günther af Oldenburg og ærkebispen af Bremen, de to sidste for at søge støtte mod Mansfeld og de katolske tropper. Anton Günther havde afsendt sin kammerjunker Gerd v. Barleben med kreditiv af Oldenburg 5. dec. 1622 (orig. i Oldenburg A I 3); han fik positivt svar af Chr IV (jvf. Chr IV til Anton Günther Kolding 16. dec. 1622, Ausl. Reg. f. 245). 28. dec. var ærkebispens gesandt Christoph Hans v. Bülow ankommet til Skanderborg; *Da. Saml. II,3* s. 372; jvf. nr. 44 n. 4. Han fik rekreditiv af Skanderborg 30. dec. 1622, kopi i Bremen stift A II 16. Jvf. videre om troppehjælpen i *Egh. Br.* s. 277 ff.
3. Dette var kun Mansfelds ønske. Jvf. nr. 47 n. 5.
4. Jvf. nr. 45 n. 1.
5. Dette skete ikke.
6. Dette er urigtigt. Jvf. nr. 47 n. 5.
7. Jvf. miss. af Skanderborg 3. (og 6.) jan. 1623; *KBB 1621–23* s. 503, (518). Lensmændene tilsagdes ikke til 3., men til 5. febr. Mønstringen i Kolding gjaldt ikke Norge og Skånelandene, men kun den jyske, fynske og sjællandske rostjeneste. Jvf. herunder s. 234 og 234 n. *b*.

Ifrån andhre orther höres inthet, vthan huadh vthij medfölgiande aviser förmäles.

Effter Lehonard von Sorgen medh dhe tysche poster så länge vppehåller, och kan schee, som nogsampt synes lijckt, han icke ställer dhem till att rese, förr ähn han förvth bethalt ähr (som posterne sielfua berätta) eller dherom ähn ytterligere fhår någon synnerligh befhalningh ifrån E: k: m:tt [8], derföre hafuer jagh thalt medh ehn aff dhe hamborger poster, som alla 14 dagar komma till Kiöpenhamn. Han presenterer sigh på sijn och dhe andre hans stalbröders wägne att willia alla 8 dagar lefuerere migh eller huem E: k: m:tt nådigest täckies förordna här vthij Helsingör alle dhe breff, som på Swerige adresseres, såsom och föra dhe breff, som komma ifrån Swerige till Hamborgh igen, lijka och så troligen som dhe andre poster någon tijdh giöra kunna. Huar vpå dhe icke allenest willia giöra dheras högste eedh, vthan och ställa löfftessmän för sigh, ehuar E: k: m:tt nådigest täckies, antingen förnemblige Kiöpmän vthij Kiöpenhamn eller Hamborgh, huar dhe och elliest boandes och edhsworne ähre, och hafua medh konungen i Danmark inthet beställa. Dhe begära för huar resa 20 daler. Men dher jagh ifrån E: k: m:tt hade fulkommeligh commission at handla medh dhem, wille jagh vnderstå migh, at dhe skulle giöra resan för 15 daler. Och nu hafua E: k: m:ttz poster för huar resa 35 daler förvthan klädher och annat meer, huadh dhe fhå, huilket löper åhrligen ehn stor summa emott dhetta. Emellan grentzen och här kundh man hålla ehn löpande bodh för ehn ringa tingh, eller och elliest, om E: k: m:tt så nådigest täcktes, kundhe E: k: m:tz enspennere wäll komma hijt effter breffwen. Jagh förwänthar här om E: k: m:tz nådige willie och befhalningh at förnimma. För 20 daler tror jagh wist, breffwen kundhe alla wekor komma till Marckeredh. Dhet wore 15 daler för huar rese spardhe.

Här ähr flyghande tijender komne, dhet vthij Hollandh några främmandhe gesanter skola nyss wara ankomne att tractere om ett wijdhere stillaståndh emellan konungen i Spanien och Staterne. Dhess fulfölgiandhe giffwer tijdhen medh [9].

Aff Helsingör dhen 11. january åhr 1623.

8. Den svenske regering fik fortsat besvær med Leonard v. Sorgens tyske poster. Jvf. H o l m s. 39 f.
9. Jvf. herunder s. 236 f og nr. 47 n. 7.

47 23. januar 1623

*1. Til Gustav II Adolf**
2. Til Axel Oxenstierna

[a]Den 16. passato[a] [b]läth jagh E: k: m:tt i vnderdånighet förnimma om leehns adelens vpbudh i Jutlandh, Fyn och Seelandh, huilkedt alssåcontinueres och schyndas fort vpå, att dhe medh aldraförste schola låtha sigh finna vthij Coldingh i Jutlandh, huar dhe mönstras skola[b].

Konungen ähr i hast rychter ifrån Schanderborgh åth Holsteen. Och som man [c]presumerer[c], skall han hafua tagidt sijn wägh åth Brehmen [1], [d]effter man nu här icke meer twifflar om Spinolas ankomst, vthan sägs för sanningh, det han schall wara kommin på 4 mijl när Brehmen[d] [2]. [e]Om det så i sanningh ähr, warder h. Johan Sparre vthan twiffuell derom någon wiss kundskap hafft hafua [3], huilkens

* påtegnet: præsent Westerås den 5. february: aff herr J. Skytte migh samma dagen tilstält.

a 2 i st.: Min seneste schrifwelsse till E: h:tt war den nästförledne 10. i denne monadh.

b 2 i st.: (lidt senere i brevet) Adelen vthij Jutlandh, Fyn och Seelandh ähre medh deras hester vpbudne, och ähre de, som till den 3:die february schola wara vthij Coldingh i Jutland, huar dhe mönstras schola. Men nu ähr tijender komne, det Spinola schall wara på 4 mijl när Brehmen, derföre schyndas fortt vpå adelens vpryckiande.

c 2 i st.: här icke annat weth

d 2 i st.: huilket synes nogh wara lijkt, om Spinola ähr så när kommin.

e 2 i st.: Sanningen fåhr man snart förnimma.

1. Dette skete, så vidt det ses, ikke. Rigsrådet havde da også nærmest forlangt, at kongen holdt sin egen person borte. Jvf. Erslev s. 344.
2. Spinola stod så langt væk som i Jülich. Anholt, der lå i det sydlige Münster stift og i Paderborn, var i beg. af jan. også trukket ind i Osnabrück stift. Weskamp s. 150.
3. Angst for et dansk fredsbrud (jvf. Hallenberg V s. 268; *Sv. Krig II* s. 157) havde GA beordret Johan Sparre till »illigen« at advisere om forholdene i Chr IVs lande. Ankommet til Odense fra Hertugdømmerne kunne Sparre fortælle om »stor præparation« imod Spinola, der lå i garnison i stifterne Osnabrück, Minden og Verden (jvf. dog n. 2), selv om der i Holsten ikke var »myckett thill fangs, saa att kongen huarken kann faa saa mange officerer eller gemene soldater, som well ord gåår aff«. Johan Sparre til kammerrådet Odense 22. jan. 1623, orig. i Ink. brev och supl. E II a:4 KA.

breff jagh här medh E: k: m:tt vthij vnderdånighet tilhanda sender. Och som jagh aff h: h:tz schrifuelsse förnimmer, skall vthij ehn aff desse twänne brefknipper wara ett breff till E: k: m:tt, men vthij huilken dere ähr migh okunugt[e].

Om adelens vpbudh vthij Norgie, Hallandh, Schåne och Blekinge fulfölgier inthet annorledes, vthan som jagh senest förmälte, nembligen att dhe [f]ähre[f] tilsagde at wara färdige [g]medh deras häster[g], när konungens wijdhere budh kommer, hafuandes [h](effter ssom jagh nogsampt aff trowärdige personer hafuer förnummitt)[h] gran acht, huadh vthij Swerige och synnerligen nedre emott grentzerne passerer [4]. [i]Huar af man nogsampt kan döma, huadh godh tilförsicht dhe här i Danmarck till wår allernådigeste konungh och herre hafua[i].

[j]Om dhe hester, som cantzeleren hafuer låthidt sigh höra, städerne i Danmark schulle vthålla, fulfölgier sålunda, at borgerschapet låtha sigh höra der till ingelunda willia samtyckia. Vthan der de ändeligen på någodt sätt skola blifua betungade, wele dhe heller bewilgia ehn summa penninger, och att konungen sedhan der medh besolder sigh ryttere, huar honom synes. Huadh här aff blifuer, ähr att förwäntha[j].

[k]Jagh förmälte och senest om åthschillige gesanter, som skulle wara hoss konungen, hafuer lijkwäll sedhan inthet kunnit förnimma, det några andre skola der hafua waritt, vthan allenest ifrån Brehmen och greffwen aff Manssfelt[k] [5].

f 2 i st.: då genom samma breff blefue
g ikke i 1
h ikke i 1
i ikke i 1
j ikke i 2
k ikke i 1

4. 6 indberetninger fra lensmændene i de skånske provinser af 4. til 18. marts var svar på en ordre fra CF om at skaffe underretninger fra Sverige, nu hvor Sverige havde våbenstilstand med Polen. Indberetningerne var ret beroligende. Orig. i DKIB.
5. Mansfeld havde fra sit hovedkvarter i Aurich i Ostfriesland sendt sin generalvagtmester, oberst Joachim v. Capitzon, til Chr IV med kreditiv af Aurich 1. dec. (orig. i TKUA Alm. Del 61) og instruks af s. st. og d. (udtog af Nikolaus Eggebrecht i TKUA Alm. Del Realia 29). Mansfeld ville have ham (og de øvrige fyrster i Den nedresachsiske Kreds) til at træde ind i kampen mod kejser og Liga eller i det mindste til underhånden at støtte sin hær med en klækkelig pengesum. Desuden tilbød han ham Ostfriesland. Han var i audiens hos prins Christian i Kolding 16. dec. og fik undvigende resol. ved sekretær Niels Friis og Nikolaus Eggebrecht af

(fortsættes s. 236)

Migh ähr för sanningh berättadt, det konungen hafuer antagidt greffwen aff Manssfelt medh alt hans folck, huilkedt någorlunda synes wara lijkt, effter be:te greffwe [l]nu på en kort tijdh så[l] mycket folck antagit hafuer, och det, [m]som man säger[m], [n]mäst[n] medh konungens penninger [5].

[o]Man förmodhar och här för wisso[o], dhet churfursten aff Saxen skall [p]wara på ehn godh wägh att willia[p] bijfalla [q]de nedersächsische furster, effter han nu förnimmer käijserens tyrannij emot dhe ewangelische, och elliest skall honom icke aldeles wara hållidt, huadh honom aff käijseren tilsagt ähr, huar öfuer han skall wara mycket misslycter[q] [6]. [r]Doch ähr här derom ähn ingen fulkommeligh wisshet, vthan allenest ett almehnt rychte[r].

Här ähr och schrifuelsse ifrån Hollandh, [s]det greffwe Mauritz skall igen wara vprychter på ett nytt anslagh. Der vthijnnan förmäles och[s]

l ikke i 1
m ikke i 2
n ikke i 1
o 2 i st.: Man ähr och i den förhopningh,
p ikke i 2
q 1 i st.: denne nedersächsische krigzhandell
r 2 i st.: Vthgången gifuer tijden medh.
s ikke i 2

(fortsat fra s. 235)
Kolding 17. dec. (optegn. af denne i TKUA Alm. Del Realia 29). Capitzon fik rekreditiv af Kolding 16. dec. (Ausl. Reg. f. 244 f), ikke, som påstået i *Egh. Br.* (s. 272), af Skanderborg 3. jan. Rigsrådet frarådede desuden snart efter Chr IV at indlade sig med Mansfeld, hvilket heller ikke skete. Jvf. Chr IV til Mansfeld Skanderborg 2. jan. 1623, Ausl. Reg. f. 255 f; Molbech s. 124; *Egh. Br.* s. 272; Erslev s. 344; Brünink s. 95 f.

6. Ferdinand II havde i løbet af 1622 brudt sit løfte til Johan Georg af Sachsen ved at forbyde den af denne ønskede fortsatte udøvelse af luthersk gudstjeneste i Bøhmen. Desuden var Johan Georg imod den på Regensburg-konventet forestående overdragelse af Frederik Vs kurhat til den katolske Maximilian af Bayern. Hans overvejelser om dannelse af en ny evangelisk union af disse grunde blev dog ikke til noget. Wedgwood s. 158 f. I et brev til Chr IV af Dresden 2. febr. 1623 (orig. i Sachsen A I 13) som svar på dennes forespørgsel af Steinburg 21. jan. 1623 (Ausl. Reg. f. 269; jvf. *Egh. Br.* s. 239), om der kunne gøres noget prisværdigt for det adskilte fælles på Regensburgkonventet og imod Mansfeld, betonede Johan Georg således blot nødvendigheden af at bevare freden og værge sig mod Mansfelds og Halberstadterens væsen.

[t]om den fransösche gesantens proposition[t] om et wijdere stilleståndh emellan Spanien och Nederlandh. [u]Doch schulle Staterne der till inthet willia samtyckia[u] [7]; [v]vthan der något skulle handlas, wille det schee medh ständerne vthij Brabrant, som dem nämst liggia[v]. Vthgången gifuer tijden medh.

Ifrån Franckerijke och Engelandh höres ingen tingh, [x]som skriffwärdigt ähr[x]. [y]Det, som vthij de seneste aviser aff n:o ... förmältes om gifftermålet emellan Engelandh och Spanien, menar man, skall inthet hafua vpå sigh. Och der någodt sådant wijdere förhanden wore, skulle det allenest wara vnderstuckne practiker der medh at vppehålla konungen i Engelandh, till dess käijseren effter sijn egen begäran hadhe främiat sijn willie vthij Tyschlandh.

Hwadh vthij Pålandh passerer, kan jagh nu, medh wintheren ähr, icke det ringeste förnimma[y].

Aff Helsingör den 23. january åhr 1623.

48 31. januar 1623

*1. Til Gustav II Adolf**
2. Til Axel Oxenstierna

[a]Jagh schref E: k: m:tt i vnderdånighet till den nästförledne 23. i denne monadh medh Johan Glaudy, huilken togh sijn wäg åth Elfzborgh, menandes der finna E: k: m:tt. Vthij samma min brefknippa war includered twänne knipper ifrån h. Johan Sparre, den ehne adressered

* påtegnet: ankomitt Ny⟨kiöping⟩ 4. marty *1623*

t 2 i st.: det konungen i Franckerijkes residerende ambassadeur vthij Hagen hafuer proponeret

u 2 i st.: Man menar, det Staterne inthet willia sigh inlåtha vthij någon handell medh konungen i Spanien, huarken om fredh eller stilleståndh.

v ikke i 1

x ikke i 1

y ikke i 2; tallet efter n:o mangler.

a 2 i st.: Min seneste schrifuelsse till E: h:tt war den 23. i denne monadt.

7. Dette er rigtigt; Gen.st. søgte ved denne tid ivrigt økonomisk støtte hos flere lande, deriblandt Danmark, til den fortsatte krigsførelse mod Spanien. Arend III,3 s. 789 ff; Opel I s. 479 f; jvf. *CSPV 1621–23* s. 588.

till rijkzens rådh i Swerige, den andre till cammerådh Åke Axillsson, huar vthijnnan, jagh menar, breff till E: k: m:tt war inslutidt[a] [1].

Och såsom jagh då förmälte om adelens vpryckiande medh deras hester, så ähr der vpå nhu en förandringh schiedt. Konungens breff ähr kommitt, det de till wijdere beschedh schola liggia stilla, doch så at de laga sigh till och ähre färdige, när de ytterligere blifua tilsagde [2]. Orsaken för nembligest här till schall wara, at ständerne vthij Holsteen schola sigh aldeles hafua förklaradt, sielfue deras landh och grentzer wellia förswara och derföre inthet schola wela tilstädia konungens folck vthij deras landh at liggia. Och när han adelen vthij Holsteen om någodt vpryckiande anmodat hafuer, antingen till stifft Brehmen eller och till Halberstadt, der sijn systerssons furst Christians landh att förswara, hafua de der till inthet welet samptyckia, vthan sagt sigh icke wijdere ähn deras egne grentzser willia fördefendere. Huar igenom man begynner säga, att stort splijt emellan konungen i Danmark och de holsteener schall synas wellia vpwäxa. Och der något perlemente om stifft Brehmen sche schulle, ähr man i den fulkommeligh meningh, at de holstenische då wäll schola låtha påschina, till huem de ähre mäst affectionerede. Och oansedt denne regerende hertigh aff Holsteen (sijn broder till stor nadeel och schade, [b]huilken man doch säger störste rätten der till hade[b]) hafuer consentered, det konungen i Danmarkz son ähr vthwaldh för coadiutor [3], lijkwäll schola ständerne vthij Holsteen wara denne saken mycket fijendtlige och dierfuas offentligen önscha, at den vnge hertigh af Holsteen, som [c]der till rätt hafuer, huilken nu[c] hoss käijseren tiener medh ett tusende ryttere, (den, man här för någon tijdh sedhan sade, schulle medh mäst alt sitt folch wara slagin, huilket doch inthet ähr) måtte så wijdt begå, det käijseren efter sitt löffte kunde sättia honom in vthij de stiffter, som honom sålunda genom konungens practiker och medh alsomstörste orätt ähre ifrån komne; säijandes derhoss, at de hafua efuen så wäll sworitt de vnge herrer af Holsteen som konungen i Danmark. Detta hafuer migh några

b ikke i 1
c ikke i 2

1. Jvf. nr. 47 n. 3.
2. Jvf. miss. af Rendsborg 11. jan. 1623 til Otte Brahe og Knud Gyldenstjerne om ikke at lade de til Kolding tilsagte rykke nogetsteds hen eller gøre videre udrustning før nærmere tilsigelse. *KBB 1621–23* s. 524.
3. Ved Flensborg-traktaten af 13. juli 1621, jvf. nr. 14 n. 2.

trowärdige män berättadt, som nyligen ähre komne ifrån Holsteen, huar konungen nu stadd ähr vthij Hadersleff [4]. Och weth man der icke heller annorledes, ähn greffwen aff Manssfelt skall wara vthij konungens beställningh. De berätta och för wisso, det Spinolas folck ligger vthij stifft Mynden, och at de schola hafua intagidt Veerden, ett huuss vnder stifft Ossnabrugge, huar omkringh de nu schola wara liggiandes. [d]Och ähr man medh i den meningh, de hafua Ossnabrygge och inne[d] [5]. De schola och hafua hafft deras bud till Brehmen om en stor summa penninger, huilken dem schall wara förwägredt. Doch weth man här om icke fulkommeligen den rätte grundh.

Cantzeleren h. Christian Frijs war för [e]6 dagar sedan[e] här i staden och rychte strax till Kiöpenhamn igen; kan ähn inthet förnimma, huadh han här bestälte. Jagh war och besöchte honom, och iblandh andre discurser föll in om den oro, som nu vthij Tyschlandh ähr, såsom och om de stiffter, som konungens son ähr hylladt vthij. Då läth han sig höra, lijka som derom ingen fahra schulle wara på färde. Elliest menthe han wäll, att eth religions krigh vthij Tyschlandh war att befruchta [6]. Han thalte och om gifftermåledt emellan Engelandh och Spanien och mente wist, at det schulle hafua sijn fortgångh. Doch sade

d ikke i 2
e 2 i st.: två dagar

4. Chr IV opholdt sig ikke i Haderslev, men indtil 22. eller 23. jan. i Steinburg, hvorfra han drog til Rendsborg (jvf. *KBB 1621–23* s. 536 og A u s. R e g. jan.) uden tvivl for at være nærmere Kiel, hvor der da forhandledes med ridderskabet i Hertugdømmerne. Ridderskabet kunne i betragtning af dets fåtallighed og de øvrige stænders fravær ikke gå med til den af hertugerne af Holsten foreslåede udvidelse af unionen mellem Danmark og Hertugdømmerne, men godkendte, at tripelhjælpen til Den nedresachsiske Kreds' forsvar uden videre kunne opkræves. Mange, heriblandt hertug Hans d. y.s sønner, søgte dog at unddrage sig den pligtige landshjælp. *DNT III* s. 547; I p s e n s. 136 f, 142; W a i t z s. 499.
5. Verden, der ikke var besat af de katolske, hørte ikke under Osnabrück; hertug Filip Sigismund af Braunschweig-Wolfenbüttel var dog administrator af begge stifter. Anholt havde en del af sine tropper liggende i Osnabrück, men ikke i Minden. Spinola lå fortsat i Jülich, Ligaens øverstbefalende Tilly i Wetterau. W e s k a m p s. 235; B r ü n i n k s. 94; jvf. nr. 47 n. 2.
6. Også af Johan Sparre fik den svenske regering at vide, at man i Hertugdømmerne fandt en religionskrig forestående. Sparre havde med rette erfaret, at de nedresachsiske havnebyer ikke gerne så Chr IV som leder af en sådan af frygt for, at han, hvis det gik godt, ville »amplificere« sine grænser og autoritet. Johan Sparre til kammerrådet Odense 22. jan. 1623, orig. i I n k. b r e v o c h s u p l. E II a:4 KA.

han, ähn ifrån Engelandh derom ingen wiss beschedh wara kommen, vthan allenest genom breff ifrån andre orther.

[f]Jagh framdrogh och den kiöpmannens Jobst Dunthes saak vthij Räffwell om de 100 läster rogh, som i höstas togz honom ifrån här i Sundet [7]. Doch föll der inge andre swar vpå, vthan at det war allenest förlorat arbethe at thala nu mer derom, synnerligen effter förne Jobst Dunthe hade sigh sielff genom sijn egen schrifuelsse förseedt, idet han hade förmält vthij sitt breff om någodt godz, som schulle vnderstickas och icke gifuas toll vthaff. Derföre synes wara fåfängt nu någodt meer örcka dervpå. Johan Klingspors sack om de penninger, som konungens faderbroder hertigh Magnus bleff hans fader schyldigh, hafuer jagh och icke allenest nu, vthan några resor tilförne omtahlt. Men det ähr lijka så dermedh som medh alt annat. Konungen schall fulkommeligen hafua sagdt, at saken är förtegadt [8]. Och elliest medh weeth Johan Klingspor ingen beschedh, huru hans fader bleff quitteret och frijgiordh ifrån det förlähningz huuss, han på Össell hade. Hafuer derföre här lijthen tröst at förwäntha, medh mindre han kunde bringe någon beschedh om sijn faders administrations quitterende.

E: k: m:tt låther jagh vthij all vnderdånighet förnimma om den stränge vppehåldningh, som de swensche vthij Schåne wederfahras, så at ingen kan komma här öfuer, medh mindre han måste antingen förswärija sigh wara kommin ifrån Swerige eller elliest på någodt hemligitt sätt stiela sigh igenom; huilket doch icke lätteligen schee kan

f ikke i 2

7. Jvf. herover s. 203 ff og 216.
8. GA sendte intercessionsskrivelse til Chr IV af Sth. 31. marts 1620 for Johan Klingspor, der først da, påstodes det, havde supplikeret om pengene, fordi han ved sin far Staffan Klingspors død havde været et umyndigt barn, og obligationen var kommet ham af hænde (orig. i Sverige A I 8). Chr IV afviste begæringen i skrivelse af Kbh. 17. okt. s. å. under henvisning til den lange tid, der var gået, og uvisheden om, hvorvidt Staffan Klingspor var blevet endelig kvitteret for det len, han havde administreret en tid under hertug Magnus (konc. i Sverige A I 8, kopi i Sv. Acta 1619–24 f. 58 f (dat. 18. okt.)). En fornyet intercession fra GA af Sth. 23. april 1622 (med vedlagt suppl. fra Johan Klingspor) (orig. i Sverige A I 8) afvises med en blot og bar recepisse af Fr.borg 2. juni s. å., der henviste til den tidligere givne resol. af 17. okt. 1620 (konc. i Sverige A I 8). AS havde ikke i nogle af de bevarede depecher tidligere omtalt Klingspor-sagen.

för den noge ransakningh, som der medh håldz [9]. Petter Stryff i Jönnekiöpingh ligger vthij Helsingborgh, och ehuadh han derom giordh hafuer både hoss h. Anders Bille och stadzens förmän, kan det honom inthet hielpa. Jagh schreff och h. Anders Bille på det bäste sättedt till och förmälte, det han på denne rese några högnödige saker för E: k: m:tt hade at beställa [10]. Men det kunde lijkwäll inthet hielpe, vthan sedan h. Anders Bille hade läsidt mitt breff, swor han på sijn siäl, det honom så strängeligen war vpålagdt, at ingen schulle komme här öfuer, som kommer ifrån Swerige, ehuem det hälst wara kan. Nu will jagh i morgon (så frampt Petter Stryff ingalunda kan förlofuas) rese till Kiöpenhamn och försökia, om jagh kan nåh cantzlerens breff till h. Anders Bille, at icke aldeles medh de swensches vppehåldningh så strängeligen måtte fortf⟨ahr⟩es, och synnerligen medh dem, som ifrån E: k: m:tt deras gode beschedh hafua, och elliest om E: k: m:tz högnödige saker vthan rijkes förrese måste[f].

Här ähr och schrifuelsse ifrån Hollandh, att den spansche flothe ähr medh behållin rese ifrån Wästindien till Spanien ankommen medh 170 t*un*nor gull [11]. Vthij samma schrifuelsse förmäles och, at gifftermåledt emellan Engelandh och Spanien ähr wist beslutidt; såsom och, at den wästindische flothe, som vthij Hollandh tilrustas, schall hafua sijn fortgångh [12]. Elliest om någon wijdere fredzhandell emellan Spanien och Hollandh eller huadh swar på den fransösche gesantens proposition derom gifuit ähr, schrifuer han inthet [13].

Af Helsingör den 31. january åhr 1623.

9. Jvf. Per Brahe til faderen, rigsråd Abraham Brahe Helsingør 30. jan. 1623, orig. i Skoklostersaml. E 8133 SRA. Brahe beretter, at det kun med stort besvær og ved ikke at give sig til kende lykkedes ham at komme til Helsingborg og siden over Øresund.
10. Peter Struve var sammen med broderen Hans »vantmakere«, d. v. s. klædefabrikanter, i Jönköping med betydelig afsætning til den svenske krone, d. v. s. til hæren. E. F. Heckscher, *Sveriges ekonomiska historia I,2* s. 509 ff. Vantmakeriet fik pas af Strömsholm 8. febr. 1623 på frit at føre dets uld fra grænsen til Jönköping. Regest i Riksreg. f. 41 SRA.
11. Dette fik AS senere dementeret. Jvf. herunder s. 260 f, 272 og 284.
12. Dette var den første flådeudrustning i det hollandske vestindiske kompagni. Arend III,3 s. 830 f.
13. Jvf. nr. 47 n. 7.

49 11. februar 1623

*1. Til Gustav II Adolf**
2. Til Axel Oxenstierna

Den nästförledne 31. january förmälte jagh till E: k: m:tt, det adelen hade fådt bodh at liggia stilla medh deras hester till wijdere beschedh, huilket alsså ähnnu continueres. Doch blifuer det inthet långt, förähn de få vpbudh igen, effter här ehn heel hoop rustwagnar giöras färdige, som schola öfuer till konungen, huilken ähr nu vthij Holsteen. Och som man här för wisso säger, drifuer han fort vpå och will hafua både dett holstenische och sitt wärfuade krigzfolck öfuer Elfwen åth Brehmer stifft, huar hertigh Christian aff Brunsswijk medh ett antahl folch schall alrede wara ankommen, så at här nu inthet twifwelssmåhl ähr om krigh på den sijdhan [1]. Fulfölgier och för wisso sanningh, at de holstener sträfua hårdt emoth och willia inthet wijdere ähn deras grentzer. Man warder nu snart förnimmandes, om det så vthij sanningh ähr.

Här berättas och, det konungen schall hafua hafft sitt budh hoss Spinola eller den, som närwarandes feltherre ähr öfuer dett folckedt, som nu vthij Wästphalm och der om kringh ligger, at förnimma, huadh deras intent ähr eller igenom huems fulmacht de vnderstå sigh at antasta de stiffter och huuss, som hans son vthij hyllader ähr. Och schall hafua detta swar bekommitt, at sådanne orther, som de intagitt hafua och ähn ähre sinnade at giöra sigh bemechtige, ähre för käijseren och den vnge hertigh af Holsteen till gode [2]. Om detta så fulfölgier, gi-

* påtegnet: ankomit Nykiöp. den 4. marty 1623

1. Dertil kom det dog ikke. Christian af Halberstadts og Mansfelds tropper var ganske vist rykket ind i amtet Thedinghausen, der lå i ærkestiftet Bremen syd for Weser. Mansfeld gik dog på kongens anmodning med til at rømme amtet, som Sigvard Pogwisch, kongens kommissær i ærkestiftet, derpå 11. febr. fik ordre til at forsyne med garnison. Jvf. *Egh. Br.* s. 279 f; Opel I s. 405.
2. Chr IV havde i skrivelser af Steinburg 22. jan. 1623 på Filip Sigismunds af Osnabrück og Verden og Verden-domkapitlets vegne anmodet infantaen af Bruxelles, prins Maurits af Oranje og Spinola om ikke at krænke Verdens neutralitet, idet den spanske hær nu lå nær Weser-strømmen. Ausl.

(fortsættes s. 243)

fuer tijden medh. Lijcknelsse synes nogh, det han icke schall hafua fådt sådanne swar, som honom behager, effter krigedt på den sijdan ähr nu här kommitt vthij allemans mundh. Och nu för några fåh dagar sedan begynthe trumman gåh vthij Kiöpenhamn, at den, som hafuer lust at tiene för penninger, schall sigh angifua. Man menar, at här och på andre orther i Danmark dett samma schee schall [3].

Konungens budh ähr och kommitt till Kiöpenhamn, at der schall färdigh giöras ehn rännebahn, såsom och ehn heel hop fyrwärk. Huilkedt, som man säger, schall förnembligest schee för giftermåhledt emellan princen i Engelandh och fröken i Spanien, at när högtijden scheer, schall här och frögdetechn medh stor triumph och åtschillige slagz vptogh schee [4].

Vthij Magdeborgh, sägs, ett möthe af de nedersächsische furster till den 16. i denne monadh schall wara beramadtt, dijt, man menar, konungen här i Danmark warder sigh och förfogandes. Man hafuer tilförne sagt, dette möthe schulle stå vthij Brunsswijk [5].

Greffwen af Manssfelt ligger ähn vthij Ostfrijsslandh. Och kan man icke komma vnder den rätte grundh, om han vthij konungens beställningh ähr eller icke. En part mena, det konungen och Staterne hafua honom tilhopa antagidt at stå huardere halfue omkostnaden, effter konungen efuen så wäll om de nyss antagne stiffter som de Herrer Stater om deras landh och grentzer interressereder ähr [6].

[a]E: k: m:tz tysche poster ähre igen stälte at rese. Doch synes lijknelsse, att de icke blifua förloffwade at rese emellan Marckeredh och här, effter byfogdten vthij Helsingborgh, genom h. Anders Billes befalningh, nu sade till denne posten, som war öfuer till grentzen, at han

a ikke i 2

(fortsat fra s. 242)

Reg. f. 240 ff. Isabella svarede, at hun ville gøre sit til at hindre overlast fra denne hærs side. Isabella til Chr IV Bruxelles 28. marts 1623 (n. st.), orig. i Spanske Nederlande A I 3.

3. Dette blev også tilfældet. Jvf. herunder s. 244 og 248.
4. Jvf. videre herom s. 251.
5. Den nedresachsiske kredsdag åbnedes 26. jan. 1623, ikke i Magdeburg, men i Braunschweig. Chr IV deltog ikke i mødet. Opel I s. 387 ff.
6. Modsat Nederlandene, der var i krig med Spanien og derfor interesseret i, at Mansfeld dækkede deres grænse mod Ostfriesland, havde Chr IV, der ikke var eller dengang ønskede at komme i krig med katolikkerne, al interesse i at få fjernet Mansfeld herfra. Jvf. CFs begrundelse herunder s. 249.

wille honom denne gången wäll låtha passere; men han schulle inthet komma igen, medh mindre han aldeles wille blifua quar vthij Swerige. Weth derföre här medh ingen annan rådh, vthan om de ingelunda måge passere, will jagh gifua cantzeleren här om tilkienna. Kan dett inthet hielpa, will jagh så offta, som posterne komma, sända min drängh till Marckeredh, huilken, jagh menar, de icke schola förhindre, effter jagh honom åthschillige reser tilförne dijt förschikat hafuer, och ähr han inthet blefuin vppehållin. Om E: k: m:tt i medler tijdh nådigest wille skrifua konungen härom till, eller och at någon aff de wälborne herrer rijkzens rådh effter E: k: m:tz nådige befalningh schrefue cantzeleren till, menar jagh wist, at medh E: k: m:tz vthschickade eller andre, som komma ifrån Swerige, schulle icke aldeles så strängeligen fort faras [7].

Desse E: k: m:tz poster hafua hoss migh anmodatt om förloff att draga E: k: m:tz postwapn, på dett de dhesste säkrare och medh större anseende kunde rese här i landet; huilkedt jagh dem icke hafuer dierfs tillåtha, för ähn jagh E: k: m:tz nådige befalningh här om bekommer, den jagh vthij all vnderdånighet förwänther.

Petter Stryff hafuer tagitt sijn wägh åth Landz Crona, 3 mijl ifrån Helsingborgh, och effter jagh sedhan inthet hafuer hördt vthaf honom, måste han der wara öfuerkommen åth Kiöpenhamn[a].

Aff Helsingör den 11. february åhr 1623.

[b]Sedan jagh hade schrifuit, och posten stodh på resende footh, begynte trumman gå här i staden at antaga folck. Och sedan schall det vthij städerne i Hallandh, Schåne och Blekinge lijka så schee. Doch finnas ähn icke många, som låtha sigh antaga[b].

b Sedlen til GA findes fejlagtigt indsat i Danica 19 f. 80 SRA efter nr. 48,1. Af indholdet i nr. 49 og 50 (herover s. 243 og herunder s. 248) fremgår, at de to identiske sedler uden tvivl må placeres her.

7. GA anmodede ikke herom. Jvf. i øvrigt herunder s. 245 f.

50* 27. februar 1623

1. Til Axel Oxenstierna
2. Til Gustav II Adolf

Min seneste schrifwelsse till E: h:tt war den nästförledne 11. i denne monadh. Och war ehn af de tysche poster medh samme breff öfuer åth Schåne och förmente sigh att komma fort till grentzen, huilkedt honom doch aldeles förnekat bleff; måste derföre begifua sigh hijt tilbaka igen. Sedan sende jagh min drängh medh samma breff forth, huilken och hemligen måste rese igenom och säija sigh på en annan orth någodt hafua att vthrätta. När han kom tilbaka till Helsingborgh, bleff honom ey heller effterlåtidt at komma hijt till migh igen, vthan måste om natten hemligen medh ehn lijthen båth stiela sigh igenom. Huilkedt här effter inthet wäll sche kan, fördy några färgemän, som så hemligen hafua öfuerfördt dem, som vthur Swerige hafua kommet, ähre fast tagne och i hächtelsse insatte; huilke medh stort straff ähre hothade. Elliest medh ähr och nu på wägarne wacht satt, och gästgifuerne aldeles förbudne at tilstädie någon huarken hester eller annan fordenschap. Vthan måste min drängh, när han senest war till grentzen, som förb:tt ähr, sökia sin fordenschap annorstädes hoss bönderne, huar man någon öfuertahla kan. Huilket ähr att befruchta och icke länge sche kan, om de förnimma, någon annan straffader blifuer.

Jagh hafuer nu waritt i Kiöpenhamn och der förbijdat cantzelerens hemkomst, huilken war vthe på landet, att försökia, om jagh kunde nåh frijt pass för posterne. Huilkedt han sigh sade icke dierfues vthgifua, för ähn han hade hafft sitt bodh hooss konungen; och lofuade, dett jagh innan 10 eller 12 dagar schulle fåh beschedh här vpå. Han lät sigh nogsampt märckia, dett konungen ähr icke wäll tilfredz, att samme poster rese här igenom landett, och synnerligen effter h: k: m:tt uår allernådigeste konungh och herre icke hafuer schrefuit konungen derom till och begäradt, de måtte frijtt rese. Han sade och derhoss, att oansedt hans herre här till hade dermedh sedt igenom fingren och

* Jvf. AS til Älvsborgs generalstatholder Nils Stiernsköld Helsingør 27. febr. 1623, orig. i O. S. E 1073 SRA. I depechen berettes kun kort om postproblemerne, ikke om Erik Jöransson Tegels krønike, om Svante Sture-ligprædikenen eller om Mogens Villumsens kommission og hverveproblemer. Ellers er depechen identisk med nr. 50,1.

till ehn deel låthidt sigh dermedh nöija, lijkwäll war icke hans meningh, det man deraf schulle giöra något bruk eller der igenom tilmätha sigh någon rättighet och sålunda tänckia, at förb:te poster måge eller schola här igenom rese [1]. I ehn summa, det går på inthet annat vth, ähn att konungen vthaff h: k: m:tt will derom wara bedin. Doch lofuade cantzeleren willia denne saken, så myckedt honom möijeligitt ähr, fauorisere, at de måtte hafua sin fortgångh, som begynt ähr.

I medler tijdh hafuer jagh förordnat ehn min drängh at rese emellan Marckeredh och ehn wiss orth på ehn annan och hemligh wägh 2 mijl ifrån Helsingborgh, att han alle 8 dagar schall sigh der finna låtha. Så kan jagh på förelagdt tijdh sända den andre min drängh, som jagh hoss migh behåller, att han honom der möther, föregifuandes sigh något annat der hafua at beställa. Och effter denne min vthschickade kommer strax tilbaka igen, kunna de nogsampt see, det han på så stackot tijdh icke hafuer kunnitt rese till grentzen. Och menar jagh genom desse medel at komma brefuen till en tijdh fort, till dess någon annan lägenhet kan finnas antingen medh schiep eller elliest. Fördy posterne kunna nu inthet länger komma ähn hijt till Helsingör. Och om de, när beschedh kommer, icke förlofuas at rese till grentzen, ähr att befruchta, de blifua och förhindrede wedh Carssöör eller Beelt, huar nu sådan ordningh giordt ähr, dett ingen kan komma öfuer vthan pass. Det de och schulle blifua liggiandes huar på sijn sijda och sände brefuen medh färgemännerne öfuer och fördela sigh sålunda 2 på denne sijdan om Belt och 2 på den andre, synes icke heller wara rådeligit, hälstmedan de icke måge komma tilhopa och lefuerere huar andre brefuen i henderne.

Cantzeleren tahlte och om (saligh och höglofligh i åminnelsse) konungh Göstaffs Crönicka, som Erich Jörensson hafuer låthidt vthgå [2]. Och lätt sigh höra icke wäll wara tilfredz, att vthij förtaledt förmäles, det de swensche grentzer i fordom tijdh hafua sträkt sigh in till Öresundh; såsom och, att han der vthinnan schrifuer, det de swensche aldrigh genom något wänligitt tractat hafua kunnitt något nåh hoss de dansche. Icke wille han heller säija, huar igenom dett el-

1. Jvf. nr. 54 n. 14 og herunder s. 266.
2. Uden tvivl det eksemplar af Erik Jöransson Tegels bog om »Then stormechtige, höghborne furstes ... her Gustaffs ... Historia ...« Sth. 1622 (jvf. S. Ljung, *Erik Jöransson Tegel, 1939*), som Peder Galt havde tilsendt CF med depeche af Sth. 26. jan. 1623. *Galt* s. 51.

liest schulle wara schiedt, vthan bleff wijdh desse twänne puncter beståendes. Allenest förvndrade sigh, att sådant schulle blifua effterlåtidt, säijandes derhoss, att så snart hans herre förnimmer någon dansch schrifua eller tahla det ringeste, som kan lända h: k: m:tt wår allernådigeste konungh och herre eller Sweriges crona till förkleenringh, då blifua sådanne calumniatores derföre heffteligen straffade.

I lijka måtto tahlte han och om en lijkpredikan, som ehn Heinrico Martini Wiburgo-Carelio hade giordt öfuer *salig* grefue Swante Stures lijk anno 1616, huilken ähr på latin [3]. Huar vthinnan, han sade, många calumnier om den dansche nationen war infördt, och att sådant och annat slijcht icke war den rätte wägh att hålla bäggie nationerne vthij godh correspondentz medh huar andre. Här till swarade jagh honom, det jagh nogsampt war förwissadt, att sådant h: k: m:ttz nådige willie inthet war, ey heller derom hade någon kundschap. Vthan jagh wille h: k: m:tt härom vthij vnderdånighet låtha förnimma, huar medh han läth sigh åthnöija. Och dagen der effter hade han h. Johan Sparre och migh till gäst; doch wille han då icke eth ordh om alt detta falla låtha [4].

Han hafuer för 8 dagar sedan waritt vthij Ringstedh och hafft all adelen här i Selandh sampt en borgmestere och ehn rådhman af huar stadh här sammastädes tilhopa att försökia, om ett compagni på Spanien kunde vprättas [5]. Doch ähr ingen, som der vthij will wåga sijne penninger. Borgerschapet hafuer sigh höijeligen der emott beswäratt. Sedan begynte han handla medh adelen, om icke de samma compagni wille hielpa vprätta. De hafua sigh aldeles förklaratt dermedh inthet willia hafua at beställa. Om borgerschapet här effter der till

3. Om denne ligprædiken over hertug Johan af Östergötlands fyrstelige råd og kansler, jvf. *Svenskt Biographiskt Lexicon, XVI, 1829* s. 171 f.
4. Jvf. Johan Sparre til kammerrådet Kbh. 22. febr. 1623, orig. i Ink. brev och supl. E II a:4 KA. Selv om passagen ned fra Sverige var lukket for sygdommens skyld deroppe, fandt Sparre, der opholdt sig i Danmark i anledning af en gældssag, at han her i landet bevistes »stor cortesj« både af kansleren og andre officerer, så han for sin person »icke anned eend godh correspondentz aff dem alle fornimme kand«.
5. Jvf. miss. af Skanderborg 5. jan. 1623 til kommissærerne for indretningen af de spanske og franske kompagnier. *KBB 1621–23* s. 506 f. Kommissærerne for Sjælland var Oluf Rosensparre og Alexander Papenheim, der havde befalet vedkommende sjællandske byer at sende befuldmægtigede til Ringsted til 18. febr. med skriftlig resol. på kongens forslag. Jvf. Helsingørs erklæring om Spaniens-handelen af 16. febr. 1623, orig. i *DKIB*.

kunna persuaderes, gifuer tijden medh. Ähn synes ingen lijknelsse der till, och hoss adelen mycket mindre. Några förnembde borgere, som hoss adelen hafua stor schuldh vthestående, låtha sigh vttryckeligen höra, det adelen schulle först bethala, huadh de i städerne ähre schyldige [6]. Sedan, om de wille, måtte de vprätta, huadh compagni dem synthes.

Effter adelen sträfuer emot och will icke wijdere, ähn deras egitt landh förswara, håller konungen dem före, det de schola hålla flere hester, ähn de ähre wahne, på det, at om någodtt vpåkommer, de då kunna wara mächtige nogh at fördefendere deras egit landh. Man weht ähnnu icke, huadh resolution här vpå tages.

Här och i Schåne hafuer trumman gådt vnder en capitens nampn, Måns Wellemsson benemdh, huilken ähr född här i Helsingör. Hans commission lydde på 200 man. Dem hade han mäst bekommitt [7] och war der medh sijn koos. Och ähr honom på wägen 30 förlupne. Hafuer derföre sielff måst komma till Kiöpenhamn och låthidt trumman gå på nytt igen, at han sålunda kan fåh sitt compagni complet.

Konungen hafuer för några dagar sedan waritt på Schanderborgh i Jutlandh [8], och sägs nu igen schall wara rychter till Holsteen. Och

6. Det lykkedes dog i en del byer at få startet de spanske handelskompagnier, som kongen i 1621 havde besluttet at oprette med eneret på indførsel af salt og vin fra Spanien og Frankrig imod kompagniernes forpligtelse til i krigstid til gengæld at stille defensionsskibe til den kgl. flådes rådighed. En stor del af borgerskabet og adelen var dog uvilligt stemt, og den af borgerne og adelen indskudte kapital blev ret ringe. Jvf. *KBB 1621–23* s. 557 f, 601; en række erklæringer fra 10. febr. til 26. april fra skånske, blekingske og sjællandske byer om saltkompagniernes indretning i DKIB; Akter ang. oprett. af kompagnier i købstæderne i DKIB 103; *Danmarks Søfart og Søhandel I, 1919* s. 334 ff; P. Enemark, *Jens Bang og det ålborgske saltkompagni, Erhvervshist. Årbog, 1954* s. 31 ff; J. Kinch, *Ribe Bys Historie og Beskrivelse II, 1884* s. 291 f; jvf. ligeledes herunder s. 252.
7. Kaptajn Mogens (Magnus) Villumsen havde dog i Holsten ved Gert Rantzaus mønstring 24. febr. 1623 af hans kompagni kun samlet 80 mand, ved Sigvard Pogwischs mønstring 11. juni 161 mand og først ved Georg v. Ahlefeldts mønstring 1. sept. og Henrik Rantzaus 4. nov. s. å. henholdsvis 228 og 231 mand. Bestallingen lød imidlertid kun på 218 mand, og Villumsen modtog kun betaling for dette antal. Mønstringsruller i orig. i TKIA A 153 I.
8. Det er næppe rigtigt. Ingen miss., breve eller åb. breve er udstedt herfra. Chr IV opholdt sig i febr. til henimod slutn. af måneden hovedsagelig på Steinburg. Jvf. *KBB 1621–23* s. 532 ff; Aus. Reg. febr.

huadh folck, han der hafft hafuer, schall mäst till stifft Brehmen wara förschickat [9].

De spansche hafua intagitt några huus vthij stifft Ossnabrygge och der deras garnisoner inlagt [10]. Och säges nu wara så starcke i vptogh emot Den wästphalische Creijtz och de Herrer Stater, så att de på 100 åhrs tijdh icke hafua hafft sådan macht tilhopa.

Grefuen af Manssfelt ligger ähn vthij Ostfrijsslandh. Sägs för wisso, hans rätte macht skall icke wara öfuer 18 regementer, och huart regementhe räcknadt på 1.000 man. Och såsom jagh tilförne hafuer förmält, det han schulle wara vthij konungens beställningh här i Danmark, så synes aff cantzelerens discurser der till icke någon synnerligh lijknelsse wara. Effter han sade, att förne grefue ähr den, som drager den spansche macht neder vthy Den wästphalische Creijtz och sålunda förer konungen i Danmark på stor omkostnadt och, kan sche, på dett sidste mitt i danssen medh. Detta war cantzelerens egne ordh.

Dett möthe, jagh senest förmälte, som af de nedersächsische furster och städer schulle sche vthij Magdeborg, som man då här vthgaff, ähr nu öfuerstånditt vthij Brunsswijk. Och kan man ähn inthet förnimma, huadh der annat ähr beslutidt, ähn att huar och ehn både furster och städer schola sigh preparere till defension, der någodt vpå kommer [11].

[a]Vthij Hollandh ähr ett stort förräderij vptächt. Några arminianer

a 2 i st.: Dett förräderij, som vthij Hollandh är schied, huilkedt och vthij desse seneste aviser af n:o 7 förmäles, schall wara vthij sanningh. Cantzeleren sade sigh och hafua wiss schrifuelsse derom, såsom och, att emellan Franckerijke och Spanien synes ehn stor owillie wela vpwäxa om Veltolijn vthij Switzerlandh, öfuer huilkedt konunger i Franckerijke tilförne hafua warit schytzherrer. Och nu hafua de försakat det fransösische aliantz och gifuit sigh vnder konungen i Spanien. Huar om jagh inthet twiflar, vthan E: k: m:tt ifrån Tyschlandh och andre orther närmer der till belegne bätter vnderrättelsse hafuer.

9. Dette kunne Aitzema bekræfte. Depeche til Gen.st. Hamburg 22. febr. 1623, orig. i LHD 6025 ARH. Det gjaldt således kaptajn Jacob Sehested med hans kompagni. Jvf. Chr IV til Frederik af Gottorp Steinburg 8. febr. 1623, konc. i TKIA A 32.
10. Jvf. nr. 48 n. 5.
11. Kredsdagsafskeden er dat. 8. febr. 1623. Angst både for de mod kredsen fremtrængende tropper under Mansfeld og Halberstadt og for de under Ligaen og spanierne stående tropper og dermed for kejsermagten og den katolske reaktions trussel mod de sækulariserede bispedømmer besluttede

(fortsættes s. 250)

hade satt sigh före att bringe greffwe Mauritz om halssen, och ähre ehn deel deraf aprehenderede. Bernefelts söner ähre och bårtrymde, huilke ähre genom klockeliudh citerede att ställa sigh in innan 14 dagar, så frampt de icke wille, at alt deras godz, både löst och fast, schall confisceres. Deras moder ähr och inmant, såsom och deres swåger min heer von der Muijle. Några flere ähre och angifne, och ähr satt 4.000 gylden på huart hufuudt, den som kan bringe dem lefuandes till sin exellentie [12].

Vthij Franckerijke schall och ett förräderij hafua waritt förhanden genom några, som hafua waritt konungen i Spanien förmyckedt tilbewogne; af huilke ehn gansche hoop schola wara insatte. Och sägs för sanningh, det de spansche hafua hafft ett anslagh på Cales i Frankerijke.

Genom åthschillige schrifuelsser berättas och, att en stor tuist emellan Frankerijke och Spanien synes wellia vpwäxa om Veltolijn vthij Swidzerlandh, öfuer huilket konungen i Franckerijke tilförne hafuer warit schytzherre. Och nu ähre de honom ifrån falne och hafua igen antagit konungen i Spanien. Detta synes hafua ett wist vthseende till krigh. Och schall konungen i Frankerijke medh hertigen aff Savoia wara resolueret at hafua Veltolijn tilbaka igen [13]. Vthgången gifuer tijden medh[a].

(fortsat fra s. 249)

Den nedresachsiske Kreds at opstille en hær på ca. 9.800 mand til fods og ca. 2.900 ryttere til beskyttelse af kredsen mod gennemtog og indtrængen fra alle parter. Generalmønstringen skulle foregå 25. febr., men endnu midt i april var der kun samlet godt 1.400 ryttere og mindre end 2.800 infanterister. Opel I s. 387 ff; v. d. Decken s. 325 f; Ritter s. 235 f; Aitzema til Gen.st. Hamburg 12. april 1623, orig. i LHD 6025 ARH.

12. Der var udlovet en pris på 5.000 gylden for hovederne på mændene bag remonstrant-anslaget mod Maurits af Oranje: Oldenbarnevelts to sønner Stoutenburg og Groenevelt og deres svoger Adriaan v. d. Dussen. Groenevelt blev fanget og henrettet, og de to andre undslap til Bruxelles. Arend III,3 s. 799 f. Om oprulningen af sagen, se i øvrigt s. s t. s. 797 ff.

13. Veltlin-dalen var af uhyre strategisk betydning for habsburgerne, idet spanske penge og tropper måtte den vej igennem til Østrig eller Nederlandene. Dalen var i de seneste år, bekræftet ved Milano-traktaten i jan. 1622, kommet under spansk–østrigsk kontrol. De to magter truede dermed samtidig Venezias og Savoyens selvstændighed. Følgen blev, at disse to lande i Paris 28. jan. 1623 sluttede forbund med Frankrig med det formål at genindføre den tidligere tilstand, hvor Frankrig var toneangivende. Ritter

(fortsættes s. 251)

Dess förvtan schrifues och ifrån Hollandh, dett konungen i Frankerijke schall wela assistere de Herrer Stater medh 1.600.000 floriner, effter han befinner sigh i detta nederländische kriegh myckedt wara interressereder, der konungen i Spanien emott Nederlandh något preualere schulle. Somblige säga, att han de Herrer Stater denne summa schulle wara schyldigh effter dett förbundh, som emellan Franckerijke och Hollandh giordt ähr, nembligen att konungen dersammastädes vthij detta krigedt emot Spanien schulla hålla Staterne 4 regementher folck till gode och dem altidh sielff bethala. Och effter att sådant nu vthij detta seneste vpror icke schiedt ähr, schola desse penninger för denne räst wara förordnade [14]. [b]Vthgången ähr att förwänthа[b].

Om giftermåledt emellan Spanien och Engelandh tahlas inthet annat om, vthan att dett schall aldeles wara beslutidt. Den rännebahnen, som vthij Kiöpenhamn till samma efect schulle bygges, hafuer alt waritt färdigh. Och när han schulle vspättias, kom konungens bodh, dett samma wärckie såsom och fyrwärkedt, som der till war förordnadt, schulle föras till Fredrichzborgh; huilkedt och så schiedt ähr, doch ähn icke vpsatt. Ey heller blifuer der meer tilgiordt, för ähn konungens wijdere bodh kommer.

Aff Helsingör den 27. february åhr 1623.

b ikke i 1

(fortsat fra s. 250)

s. 230 ff; Zwiedineck I s. 240 ff. *Theatr. Europ.* s. 863 ff (med udførlig gengivelse af forbundsartiklerne). Først efter Richelieus magttiltræden i 1624 greb man dog til handling.

14. Frankrig nærmede sig i denne tid Nederlandene i reaktion mod udviklingen i Veltlin og habsburgernes magttilvækst, og den franske ambassadør i Haag, du Maurier, gav i april 1623 besked om levering af 600.000 gylden og endnu 600.000 inden årets udgang. Pengene var rigtignok tidligere blevet lovet Nederlandene. Arend III,3 s. 811 f, 787.

51 11. marts 1623

1. Til Axel Oxenstierna
2. Til Gustav II Adolf

a . . . . a

Såsom jagh och senest förmälte om det handels compagnijt, som konungen will hafua i wärket på Spanien, och att städerne wille dett inthet vndergå. Nu hafuer cantzeleren på nytt hafft några hoss sigh vthij Kiöpenhamn och dem så länge persuaderet, det de entligh hafua der till måst beiaka. Så at huar stadh, som migh för sanningh ähr berättadt, schall hålla ett wist taahl schiep till samma handell, Kiöpenhamn 16, Helsingör 4, Cöge 2 och städerne vthij Schåne ett huardere. Och schall detta compagnijt allenest hafua macht at föra salt in i Danmark och ingen annan, huarken främmande eller inlendsche, medh mindre de willia det sällia till samma compagni [1].

Denne salthandel schall mäst dervpå gå vth, at konungen will, dett alle hans siöstäder schola wara försörgde medh gode och tienlige schiep, som kunna brukas vthij krigztijder, der sådant till siös schulle vpåkomma. Och ähre de många och kostelige schiep, som h: k: m:tt wår allernådigeste konungh och herre hafuer byggia låthidt och ähn byggies vthij Swerige förnembligest orsaken till desse nye påfunder, såsom cantzeleren, när han dem till denne handell rådde, nogsampt läth sigh höra.

De förnembste af adelen, som förmögne ähre, hafua och måst bewillgie at inläggie vthij Det ostindische Compagnijt [2]. Och oansedt

a I det udeladte afsnit gentages kort meddelelsen fra nr. 50, herover s. 245 f, at AS endnu ikke har fået besked fra Chr IV om GAs tyske poster, hvorfor han for at få brevene til Sverige fortsætter den i nr. 50 skildrede påbegyndte praksis.

1. Forordn. af Kbh. 1. febr. 1623 indskærpede, at alene saltkompagnierne måtte sælge spansk og fransk salt og vin. Det af AS anførte forbehold anføres ikke i forordn. *CCD IV* s. 56 f. Jvf. forordn. af Kbh. 10. dec. 1621 og af Kbh. 16. aug. 1622. *CCD III* s. 681 ff; *s. st. IV* s. 22 f.
2. Jvf. således Chr IVs pres på den jyske adel for at få den til at bevilge indlæg i Det kapitalhungrende ostindiske Kompagni. Miss. af Skanderborg 6.

(fortsættes s. 253)

några der till beiakat hafua, lijkwäl ähr man här i den meningh, det ganscha fåh schola hafua någon förmögenhet på rede penninger att inläggia för de store löffter schull, som adelen brukar. Och hafuer nu den ehne så länge sagt godh för den andre, at mången der öfuer hafuer måst springe ifrån godz och alt thet, han hafft hafuer. Och ähre sålunda der igenom många komne vthij alsomstörste armodh och olägenhet, så att borgerne begynna nu vttryckeligen låtha sigh höre, att den, de här effter något förtro schola, måste wara synnerligen wäll kiender och de försäkrade, huar de deras betahlningh sökia schola. I en summa, sedan det seneste omslagh schiedde vthij Kijl i lant Holsteen, ähr den dansche adelens credit myckedt blefuin förswagadt [3].

Konungens bodh ähr igen kommitt, det adelen medh deras hester schola medh aldraförste låtha sigh finna vthij Coldingh i Jutlandh, huar de mönstras schola [4]. [b]Och ähre ståthållerens häster här ifrån alrede vprychte[b]. Och om de då icke wele medh fort vthur landet, ähr man i den meningh, dem blifuer vpå lagt flere hester att hålle, ähn de ähre wahne, effter som migh slotzherren här på Croneborgh, Christoffer Bass, sielfuer berättadt hafuer. Doch wiste han icke, huadh för ehn entligh resolution der aff blifua wille.

Konungen ähr på Steenborgh vthij Holsteen [5]. Och höres nu inthet synnerligit der ifrån, ahnnat ähn huadh vthij aviserne förmäles.

Förledne fredagh, som war den 7. i denne monadt, woro hertigh Christian aff Ahnholtz bäggie söner här, hertigh Christian och hertigh Ernest, at besee slottedt Chroneborgh. Och förreste strax här ifrån till Fredrickzborgh och så till Flemssborgh i Holsteen igen, dedan de kom-

b ikke i 1

(fortsat fra s. 252)
jan. 1623, *KBB 1621–23* s. 516 f. Jvf. et af Sigvard Grubbe omtalt møde i den anledning af den skånske adel i Lund 26. april 1623. *Da. Mag. IV, 3* s. 66; se i øvrigt *Danmarks Søfart og Søhandel I, 1919* s. 338 f; P. Enemark i *Erhvervshist. Årbog, 1954* s. 32 ff.

3. Kieler-omslag holdtes 7.–13. jan. Om den stadig mere forgældede adels situation, se også herunder s. 292 f og nr. 62 n. 6.
4. Jvf. miss af Steinburg 22. febr. 1623 herom til Frederik Reedtz vedr. de sjællandske, til Korfitz Rud vedr. de fynske og til Knud Gyldenstjerne vedr. de tre jyske faner. *KBB 1621–23* s. 538.
5. Chr IV var dog i beg. af marts taget fra Hertugdømmerne til Fyn. Han opholdt sig på Dalum kloster o. 8. marts og derefter på Antvorskov på Sjælland indtil ca. 12. marts. Derfra tog han til Kbh., hvortil han ankom 13. eller 14. marts. Jvf. *KBB 1621–23* s. 546 ff; *Egh. Br.* s. 290 ff.

ne wore [6]; huar deras fader hertigh Christian af Ahnholt sielff personligh ähr [7].

Aff Helsingör den 11. marty åhr 1623.

[c]Som jagh hade lychtadt schrifua, rychte ståthållerens hester vp här på Chroneborgh. Och woro 8 stycker, wäll vtrustade, medh ehn rustwagn der hooss. På dem syntes ingen lijknelsse, det de vthij hastighet schulle komma tilbaka. Och som jagh wijdere hafuer förfaritt, märker jagh wäll, at alle deras hester, som lähninger hafua, måste forth öfuer till den tysche sijde. Vthij Coldingh i Jutlandh, som förb:tt ähr, schola de försambles och der först mönstras[c].

52 19. marts 1623

1. Til Axel Oxenstierna
*2. Til Gustav II Adolf**

Såsom jagh den nästförledne 11. i denne monadh i ödmiukhet förmälte om h: k: m:tz wår allernådigeste konungz tysche poster, så ähr om deras resende ähn ingen beschedh kommitt. Cantzeleren lofuade schrifua migh till, så snart han ifrån konungen swar eller någon beschedh der om bekomma kunde.

Nu hafuer han i desse dagar waritt till Ottensse vthij Fyn, huar

* påtegnet: 24. marty 1623

c ikke i 2

6. Christian (II) af Anhalt-Bernburg beskrev i sin *Tagebuch ..., hg. von G. Krause, 1858* s. 85 ff meget indgående turen i febr.-marts 1623 fra Flensborg til Danmark og tilbage igen. Jvf. *Udlændinges rejser i Danmark indtil år 1700, udg. ved Harald Ilsøe, 1963* s. 38.
7. Christian I af Anhalt-Bernburg, Frederik Vs mangeårige ledende minister, der anførte kongen af Bøhmens styrker i slaget på Det hvide Bjerg ved Prag 1620, flygtede efter nederlaget til Sverige og kom derfra 1622 i asyl i Flensborg. Herfra søgte han fra april 1622 til begyndelsen af 1624 udsoning med kejseren. En sådan opnåede han også i 1624, presset dertil af den danske regering, der havde behandlet ham lidet imødekommende under asylet. Schubert, *Die pfälzische Exilregierung, Zeitschrift f. Gesch. d. Oberrheins 102, 1954* s. 642 f; *Galt* s. 36; *Fabricius* s. 79 f.

konungen medh några flere aff rådet hafua waritt församblade, och nhu igen åthschilde [1]. Och som här berättas, schall konungen i dagh förwänthes till Kiöpenhamn [2]. Om så ähr, och cantzeleren kommer medh, och jagh icke innan ehn dagh eller twå fåhr beschedh, will jagh sielff dijt och igen derom anhålla.

Effter konungen så snart förwänthes till Kiöpenhamn, ähre några i den meningh, det han sigh medh käyseren om stifft Brehmen och Ossnabrygge schulle hafua förlijkt. Doch synes der till slätt ingen lijknelsse, fördy jagh hafuer tahlt medh trowärdige personer, som ähre komne ifrån Holsteen. De der hafua seedt, konungens folck sättias öfuer Elfwen wijdh Hamborgh till 23 fahner footfolck och 1.500 ryttere, förvthan lehns adelens hester, som nu vprychte ähre, huilke schola och derhedan [3]. Dessförvthan ähr och nyligen konungens breff vthgångitt, det huarie twå prester öfuer hele Danmark schola vthrusta ehn wäll munteret och bewäpnadt ryttere, så att de medh aldraförste ähre färdige at ryckia vp, om konungens bodh kommer. Bönderne blifua wijdh deras gamble ordningh, nembligen tijo om ehn soldath att vnderhålla [4].

Vthij Kiöpenhamn rustas och twänne konungens schiep till, som nu i desse dagar schola vth. Och wethe capitenerne ähn icke annars, ähn de der medh schola liggia på räddan för Brehmen [5] att förhindra

1. Chr IV havde ved miss. af Steinburg 10. febr. 1623 indkaldt det menige rigsråd til ekstraordinært møde i Odense 10. marts. Foruden kansleren mødte 6 råder op: Oluf Rosensparre, Eske Brock, Christen Holck, Jacob Ulfeldt, Albert Skeel og Holger Rosenkrantz. Erslev s. 356, 391. Rigsrådets sidste betænkning på mødet er dat. 15. marts. Råderne var dog ifølge AS samlet endnu en tid; jvf. herunder s. 258 f.
2. Jvf. dog nr. 51 n. 5 og herunder s. 257.
3. Ifølge Isacsz havde Chr IV ca. 3.000 mand i Bremen stift for at beskytte fæstningerne. Peter Isacsz til AO Kbh. 23. marts 1623, orig. i O. S. E 689 SRA. Desuden lod kongen ifølge Agenna endnu hverve folk mange steder for at beskytte stifterne Bremen, Osnabrück og Verden. Emanuel Agenna til AO Kbh. 18. marts 1623, orig. i O. S. E 555 SRA.
4. Det var først med rigsrådets forsvarsplan af Kbh. 3. aug. 1624, gejstligheden som stand og herunder præsterne kom ind i defensionsbestræbelserne. Erslev s. 421; jvf. Rockstroh s. 54 ff. Der var ikke 10, men 9 bønder om hver soldat. Jvf. nr. 27 n. 5.
5. Jvf. søpas af Kbh. 7. april 1623 for Jørgen Vind på Marekatten. Han skulle ligge på Weser om sommeren for at forsvare de tilstødende lande og holde kronens strømme rene for sørøvere. *KBB 1621–23* s. 566. Om hans tur hertil, se *Egh. Br.* s. 314 n. 3. Om hans tilbagevenden og skibets genudsendelse under kaptajn Niels Rosenkrantz, se *Egh. Br.* s. 320, 320 n. 3. Om de 2 skibes afrejse, se herunder s. 271.

de spansches inlop, der de sigh medh schiep till den orth förfoga wille. Och effter på huart aff desse schiep blifuer förordnat 300 man medh soldater och båtzmän, och dess förvthan rustas och ähn 4 schiep till [6], som strax schola fölgia desse effter, synes det wara lijkt nogh, det de at bewara inlopet för Brehmen förordnas schola.

De twänne schiepen, som schola till Ostindien, nembligen Den stora Perlan, som man här schattar på 600 läster, och ehn jagt, Jupiter benemdh [7], ähre nu färdige och liggia alrede vthe på reddan för Kiöpenhamn och förwäntas huar tijme hijt neder till Helsingör at taga deras rese före till Ostindien.

Salthandels compagnijt på Spanien, effter det nu aldeles beiakat ähr, drijfz fort vpå, at de medh aldra förste kunde fåh några schiep färdige at löpe derhedan. Och synnerligen effter här ähr nu tijender komne, att de konungens schiep, som i höstas här ifrån vthlupe, ähre till Cales vthij Spanien wäll ankomne och, som man här säger, synnerligen wäll vndfångne. Huilket för många synes vnderligit wara, der elliest krigedt vpå den tysche sijdan schulle hafua någon framgångh. Och befruchtes derföre, at samme schiep schola der ifrån icke när så wäll licentieres, som de ähre vndfångne.

I denne wekan ähre schiep ifrån Cöningzbärgen hijt i Sundet ankomne, af huilke jagh hafuer förnummit, det konungens i Pålandh stränge bodh schulle till Wilden vthij Littowen wara kommit, det ingen wijdh alt sitt godz förbrytelsse schulle sigh fördriste något handla medh de rigesche, huarken lönligen eller vppenbarligh, låthandes här medh förstå, det konungen icke schulle wara tilfredz medh det stillestånd, som h: k: m:tz wår nådigeste konungs och de polsche commissarier nu senest vthij Liflandh beslutidt hafua [8]. Och låther han nu deröfuer dagligen wärfua folck, doch weth man icke egentligh, huart han der medh sinnader ähr. Wijdh Dansich, ähr migh och berättadt,

6. Ud over de to kgl. orlogsskibe sendtes ifølge Slange (s. 489) ikke fire, men »tvende maadelige galeer« til Weser.
7. Jvf. nr. 44 n. 11. Der skete et uheld ved afrejsen. Jvf. herunder s. 263.
8. Om Sigismunds forbud mod al handel på Riga, som Sverige opfattede som et brud på Ogra-stilstanden, se Ericsson s. 231. Sigismund ratificerede aldrig denne stilstand (jvf. nr. 47 n. 11) og følte sig ikke bundet af den. Ericsson s. 246. Han planlagde ovenikøbet i foråret 1623 en storstilet invasion i selve Sverige. Roberts I s. 216 f; *Sv. Krig II* s. 141 ff. Også GA tolkede Sigismunds Riga-handelsforbud som et tegn på, at denne ikke ville håndhæve stilstanden, men fuldføre »sitt onda vpsåt emot oss«. GA til Christina Västerås 15. april 1623, Riksreg. f. 108 f SRA.

schola ehn gansche hoop tijmbermän wara förordnade, de der sigh schola hafua vpå tagit at byggia för konungen i Pålandh 70 store båthar eller bråhmar och alle medh flatha botnar [9]. Och ähr man der i den meningh, at han medh samma båthar måste hafua något synnerligit anslagh före vthij Liflandh, och synnerligen, som desse berätta, effter han tager så myckedt tyscht folck ahn.

Ifrån Engelandh och Hållandh ähre och i denne wekan öfuer 50 schiep komne, som ähre här igenom lupne till åthschillige orther vthij Östersiön. De berättade, att 8 mächtige dynkerker schiep ähre i siön och hafua alrede fådt några hollendsche schiep sijn koos, medh huilkes folck de medh hugg och slagh först mächta tyrannicere, och sedan kasta de dem öfuer bordh.

På de engelsche schiepen woro några förnembde kiöpmän, huilke migh för sanningh berättade, det princen aff Engelandh sielff siette medh faderens, doch icke medh Parlamentens eller städernes rådh och samtyckie ähr hemligen öfuer rychter åth Franckerijke och så till Spanien att sielff hempta sijn brudh der ifrån. Huilket, som de menthe, wille vthij Engelandh gifua ett stort vproor iblandh de gemene, de der doch aldeles stå samma gifftermåhl emott [10]. Lijckwäll lagas der ehn heel hop schiep till, som medh förste schola till Spanien at hempta infantan der ifrån. Ehuru det will aflöpa, så ware desse wisse dervpå, at princen war sijn koos åth Franckerijke. Om han entligen reser der ifrån öfuer landh till Spanien, wore de icke fulkommeligen förwissade, annat ähn at der till en synnerligh lijknelsse måtte wara, synnerligen effter grefuen af Arondell, huilken ähr ehn groff papist, ähr ehn aff de förnembste, som ähre medh honom [11].

Aff Helsingör den 19. marty åhr 1623.

Posten berättar migh, at konungen ähr alrede kommin till Kiöpenhamn och låther schicka ehn heel hoop rustningh öfuer till Holsteen.

9. Om Sigismunds hvervninger og bådebygning, se videre herunder s. 261, 264, 268 f og 272.
10. 17 febr. startede prinsen af Wales forklædt sin hasarderede og af Jacob I blot nølende godkendte rejse til Spanien over land gennem Frankrig, kun ledsaget af hertugen af Buckingham og en tjener. Man nåede Madrid 7. marts. Turen vakte almindelig betyrtelse og modvilje i England. Jvf. Gardiner, *Prince Charles II* s. 297 ff; *CSPV 1621–23* s. 575, 581 ff m. fl. st.
11. Jarlen af Arundel, Thomas Howard, var ikke med på turen.

Han säger sigh hafua seedt femtijo wagner fulle medh idell harnisch, muscheter, lunter och wärior, som dijt schola [12].

Cantzeleren ähr icke ähnu kommin. Han bleff effter medh de andre af rådet at förwäntha swar på något, som konungen hade dem föreslagitt, huilket de inthet wille ingå [13]. Huar öfuer konungen vthij hast och medh et wredt modh ähr der ifrån rychter [a]til Kiöpenhamn[a] och sende bodh tilbaka till cantzeleren, det han schulle strax fölgia effter medh beschedh. Och der rådet konungens begäran icke wille efterkomma, schulle han stämma dem dijt igen 8 dagar der effter.

Konungen hafuer och vthan för Kiöpenhamn mött denne wår nådigeste konungs post och honom widlöffteligen om deras resende frågat. Och då sade posten honom, det de icke länger ähn hijt till Helsingör förlofuades att rese, huar vpå konungen frågade orsaken. Då sade posten, effter de icke h: m:tz eller cantzelerens pass hade. Och när konungen detta hörde, wände han sigh ifrån honom och swarade der till icke ett ordh. Derföre, så snart cantzeleren kommer till Kiöpenhamn, will jagh igen anhålla om ehn entligh beschedh, fördy, som jagh förnimmer, rycker konungen strax till Fyn igen och sedan wijdere till Holsteen [14].

Datum såsom vthij brefuedt.

53 25. marts 1623

Til Gustav II Adolf *

Detta innelychte breff [1] ähr migh i dagh lefuereredt aff tollenären här i staden, at jagh det strax schulle öfuerschickia. Derföre hafuer jagh sendt min tienere der medh till Marckeredh, effter ähn om posternes

* påtegnet: präsent Westerahrs den 7. aprilis *1623*

a ikke i 1

12. Om bestemmelsesstedet, se herunder s. 264.
13. Om dette »något«, se nr. 53 n. 2.
14. Dette blev ikke tilfældet. Kongen kom først til Hertugdømmerne i slutn. af april i forbindelse med landdagen i Rendsborg. Jvf. *KBB 1621–23* s. 593 f; A u s l. R e g. f. 343, 349; herunder s. 275 og 277.

1. Det drejer sig (jvf. herunder s. 262 n. *b*) om det danske rigsråds brev til

(fortsættes s. 259)

resande ingen beschedh kommin ähr. Ey heller ähr cantzeleren ähn kommin till Kiöpenhamn, vthan ähr ähn medh de andre af rådet vthij Fyn. Konungen ähr nhu på Fredrichzborgh. Och som man här icke annars weeth, blifuer han der, till dess cantzeleren kommer medh beschedh ifrån rådet, på huadh konungen dem föreslagit hafuer [2]. Huilkedt jagh ähn inthet kan förfara, huadh det annat schall wara, ähn at konungen ähr wäll tillsinnes at bijfalla Den nedersächsische Kräijtz både medh rådh och dådh och sålunda till ehn deel förekomma fiendernes anslagh och försååth, för ähn de komma förwidt och honom förnär vnder ögonen. Öfuer huilkedt rådet, som det synes, står i stort betänckiande [3], och synnerligen om konungen schall sielff begifua sigh vthur rijkedt, huar till, som här sägs, de inthet gärna willia consentere [4]. Lijkwäll synes här dagligen dags mehr lijknelsse till krigh ähn som till någon fredh. Och synnerligen nu, sedan beijer fursten ähr giordht till churfurste [5], hafuer konungen vttryckeligen sagdt, at det ähr nu högt tijdh, at huar hafuer sijne saker i acht.

(fortsat fra s. 258)

det svenske af Odense 14. marts 1623; konc. af CF i Sverige A I 9; kopi i Sv. Acta 1619–24 f. 123. Erslev (s. 391 n. 7) mener fejlagtigt, at der ingen kopi findes i SRA. Brevet er imidlertid indført i Danica 487 f. 384 f og er altså med sikkerhed afsendt.

2. Hovedstridspunktet var dog ikke, som AS i det flg. mener, hjælpen til Den nedresachsiske Kreds, som rådet allerede havde bevilget senest 12. marts (jvf. *Egh. Br.* s. 293), men derimod Chr IVs krav til rådet om en bevilling til sikring af grænsefæstningerne mod Sverige, »nu strax« højligt fornøden at sætte i værk. *Egh. Br.* s. 291 f. Rådet fastholdt imidlertid sin modstand herimod. Erslev s. 358. Vedr. den nærmere bevisførelse for denne opfattelse om fæstningernes sikring som hovedstridspunktet må henvises til den i indledningen s. 76 bebudede afhandling.
3. Efter anmodning fra Den nedresachsiske Kreds' fyrster og stænder af Braunschweig 8. og 9. febr. 1623 om troppehjælp og lån på 300.000 rd. indvilligede rådet dog allerede i betænkning af Odense 13. marts i at støtte kredsen i nødsituation med beskedne 300 heste imod gensidighed. Erslev s. 355 f. Pengehjælpen tog rådet slet ikke stilling til, og Chr IV afviste da også anmodningen herom i brev til hertug Christian af Braunschweig-Lüneburg af Antvorskov 12. marts. Ausl. Reg. f. 313 f; jvf. *Egh. Br.* s. 293.
4. Dette er rigtigt. Ganske vist anmodede rådet ikke i Odense skriftligt kongen om selv at blive borte, men dette skete ved Horsens-mødet 7. jan. 1623. Jvf. Erslev s. 344.
5. Maximilian fik den pfalziske kurhat overdraget på Regensburg-forsamlingens møde 15. febr. 1623. Ritter s. 185 ff; Pagès s. 76. Ferdinand IIs skrivelse af Regensburg 2. marts 1623 (n. st.) om overdragelsen blev modtaget i Kbh. 18. marts. Orig. i Kejseren A I 3.

De 2 konungens schiep, som jagh senest i vnderdånighet om förmälte, som schola till Brehmen, ähre icke ähnnu nederkomne ifrån Kiöpenhamn. Doch ähre de mäst färdige, och som här nu sägz, schall dervthij wara inschiepedt ehn anseenligh hoop ammunition och proviant. De 2 ostindische schiepen ähre och icke ähn nedkomne, vthan förwänthas och dagligen. Ett konungens schiep ligger här på reddan, som schall till Norgie och der blifua liggiandes, som åhrligen sche plägar, at förfara, om något eketijmber, emot konungens förbudh, föres vthaff landet [6].

I denne wekan ähre öfuer femptijo schiep i ehn flothe ifrån Spanien och Frankerijke här igenom lupne, huar aff ehn heel hoop ähre österländinger aff de schiep, som i förledne höst vthlupe ifrån Lybeck, Dansich, Strålsundh och andre orther i Östresiön. De berätta för sanningh, at twänne af de dansche schiepen, som och i förledne höst åth Spanien härifrån vthlupe, ähre aff turcken tagne. Ett war konungens, och det andre ifrån Kiöpenhamn [7]. Huar öfuer borgerne, som hafua inlagt och ähn vthij det salthandels compagny schola inläggia, blifua myckedt twähugse och bångse för den spansche handelen, fördy här i staden ähre och några, som hafua ledit stor schade. De säga sigh inthet gärne något mehre på samme reser wåga wela.

Anlangandes princen aff Engelandh, så continueres, det han wist schall wara öfuer till Franckerijke antingen der at möthe princessan aff Spanien eller och at rese öfuer landh derhedan. Och ähr här vthsprijdt, det han icke till at slutha något fulkommeligit giffterméhl schall wara till Spanien förester, vthan at han schulle wela besee, om princessan honom behagar [8]. Detta warder här sålunda sagt, doch hålles det icke vthan för ett löst thal. Men flere tro, at han ähr derhedan att hempta henne medh sigh till Engelandh.

De schiepen, som vthur Spanien komma, berätta och för wisso, det

6. Jvf. søpas af Kbh. 18. marts 1623 for kongens skibskaptajn Claus v. Byssen på Trost. Hans opgave var ud over opsyn med ulovlig vare- og tømmerudførsel at holde kongens strømme i Vestersøen rene for sørøvere eller fribyttere. *KBB 1621–23* s. 552.
7. Dette fik AS bekræftet ved konvojflådens hjemkomst 11. april 1623. Herunder s. 269; jvf. dog nr. 55 n. 10.
8. Der er det rigtige heri, at Karl ikke havde meget blik for det politisk ukloge i Spaniensopholdet, der i nogen grad bragte England i lommen på Spanien, men hovedsagelig ønskede sig en eventyrlig tur og en kærlighedsoplevelse. Jvf. Gardiner, *Prince Charles II* s. 297 m. fl. st.

konungens sölfwerflotha der sammestädes ähr ähnnu icke ifrån Wästindien hem kommin; ey heller war der några wisse tijender, huru der medh tilstodh. Tilförne hafuer man här vthsprijdt, det han schulle medh ehn dråpeligh skatt wara vthij Spanien ankommin [9].

Såsom jagh för 6 dagar sedan vthij vnderdånighet förmälte om konungens wärfwande i Pålandh, så hafuer jagh sedan tahlt medh några ifrån Dansich. De berätta, at konungen hafuer låthidt vthgifua beställninger på tijo tusende man, huilke vthij alsomstörste hast schola vptagas. Doch kan ingen wetha, huadh han der medh sinnader ähr. De båthar, som byggias wijdh Dansich, ähre icke större, ähn att huar kan bära wijdh pass femton personer [10]. Och som migh berättas, schola de till inthet annat wara duglige ähn at giöra brygger öfuer några smale wathn eller elffwer, at man sålunda kunde läggia bräder ofuan vpå för footfolch at marchere öfuer. Förmannen för samma båthar ähr capiten Pollidor. Och effter som migh af hans gestalt berättas, måste det wara den samme, som tilförne vthij E: k: m:tz nådige beställningh waritt hafuer. De säga, han schall och hafua beställningh at antaga 300 man.

Aff Helsingör den 25. marty åhr 1623.

54 31. marts 1623

*1. Til Axel Oxenstierna**
*2. Til Gustav II Adolf***

[a]Jagh hafuer aff wälb: Larss Schytte (som den näst förledne 27. i

* påtegnet: præsent: den 9. aprilis 1623 vti Westeråhrs
** påtegnet: præsént: den 10. aprilis 1623 i Westeråhrs

a ikke i 2. Det udeladte afsnit gentager ASs bedyring af sin gode tro og hans håb om ikke at komme i AOs ugunst på grund af de 400 rd. Kopi af Peter Isacsz' kvittering på beløbet af Kbh. 1. dec. 1622 er vedlagt nr. 54,1.

9. Jvf. herover s. 241.
10. Også fra anden side fik den svenske regering tidender om Sigismunds hvervninger af 10.000 tyske soldater og bygning af skærgårdsbåde. *AOSB I,2* s. 569. Jvf. *AOSB II,5* s. 200 ff. Den svenske regering iværksatte 15. april og de flg. dage en række forholdsregler til imødegåelse af invasionstruslen fra Sigismund. Se R i k s r e g. f. 110 ff SRA.

denne monadt reste här igenom) [1] medh hierthans glädie förnummitt, det E: h:tt medh godh helsse och behållen resa ähr wäll hemkommin [2] för huilckedt Gudh then aldrahögsta ware högtlofuadt, som E: h:tt så wäll hafuer hulpit ifrån wåra fijender.

Jagh hafuer esomofftast schrifuit E: h:tt i ödmiukhet till och sendt breffwen till E: h:tz broder, wälborne h. Gabriell Oxenstierna. Och effter E: h:tt icke hafuer waritt i landet, weth jagh icke, om h: h:tt hafuer hafft lägenhet at sända dem E: h:tt tilhanda. Och iblandh alt annat hafuer jagh några resor förmält om de 400 rijkzdaler, som E: h:tt till Petter Isachsons betahlingh förordnat hade; dem jagh honom till fulle nöije betahlt hafuer .... Oansedt jagh medh stort beswär fick så många penninger i ehn summa tilhopa, effter de rätte tilförende woro anlagde till inkiöp vthij husedt emot winteren, såsom och till min hustrus swaghet, huilken nu entligh, dess Gudhi sche ähra, ähr någorlunda kommin till sijn helssa igen. Och såsom Gudh i förledne åhr wälsignade oss medh en vngan son, den han effter sijn gudommelige willie strax kallade till sigh igen, så tackar jagh Gudh then aldrahögste, som på nytt nådigest hafuer giort min hustru fruchtsam, så att hon går nu vthij seneste dagarna. Derföre, effter just nu i desse dagar mitt förelagde åhr här at blifua ähr förby, förorsakas migh der vthaff E: h:tt så widlöfftigt om min fattige lägenhet beswäre medh ödmiuk förhopningh, E: h:tt promouerer migh här vthinnan till det bäste. Schulle jagh nu vthij hastighet fåh vpbudh här ifrån, då wille det falla migh myckedt swårt för hennes lägenhet schull, huilken weth sigh ingen tijmen frij[a].

[b]Huadh nye tijender anlanger, förmälte jagh den näst förledne 19. i denne monadht om de 2 schiepen[b], som schola till Ostindien. Så ähr det

b 2 i st.: Min seneste och vnderdånige schrifuelsse till E: k: m:tt war den nästförledne 25. i denne monadt medh ett breff innelycht ifrån rijkzens rådh här i Danmark till de wälborne herrer rijkzens rådh i Swerige. Och såsom jagh då vnderdånligen förmälte om de 2 schiepens afseglande,

1. Trods den danske regerings skarpe grænsespærring fik Anders Bille ved miss. af Steinburg 23. febr. 1623 dog ordre til at lade Lars Skytte passere frit gennem landet. *KBB 1621–23* s. 538. Skytte var af GA affærdiget til Tyskland for at købe silkegevandt og andre varer til det kgl. hof. Fuldmagt af Västerås 14. febr. 1623, Riksreg. ty. f. 25 SRA.
2. AO kom i beg. af marts tilbage fra sin lange rejse til Østersøprovinserne, hvor han bl. a. havde bragt Ogra-stilstanden af 27. nov. 1623 i stand. Jvf. Ahnlund, *AO* s. 260 ff.

störste, benemdh Perlan, sedan hijt nedh kommit, huar vpå konungen sielff medh kom att see och försökia, hvru det wille segla. Den andre jagten, Jupiter, som och schall till Ostindien, kom emellan Kiöpenhamn och här på olycka. Masten brast mitt i tw, och fåckeseglet, effter det någodt hårdt blåste, sletz alt i stycker sönder. Och bleff schiepet så lächt, att det nu inthet kan komma fort, för ähn det på nytt måste pynthas. Och som jagh förnimmer, blifuer Perlan här så länge liggiandes. Och effter konungen ähr sielff här och hafuer sagt icke willia här ifrån, för ähn han seer desse 2 ostindische schiepen gå till segels på deras resa, ähr wäll förmodeligitt, at det icke länge dröijes, för ähn det andet blifuer och medh igen färdigt giordt. Migh ähr för sanningh berättadt, at på för:ne Perlan schall wara 66.000 och på Jupiter 20.000 spansche realer eller stycker von achten. Och om altingh går, effter som förordnat ähr, schall denne jagten stadigt blifua vthij Ostindien att sambla ifrån söndrige orther till ehn wiss platz, som blifuer förordnat, sådanne waror, som der falla, på det de andre dansche schiepen, när de wijdere derhedan komma, altidh måge finna deras ladninger färdige och sålunda deste snarare komma på hem resan igen [3].

De andre 2 konungens schiep, som man tilförende hade ment schulle till Brehmen eller Weser, ähre ähnnu icke nedkomne. Ehn aff dess capitener ähr här at fordra någon wijdere beschedh derom [4]. Han säger migh, att de ähre ladde mäst medh idell ammunition, som schall till den nye stadh Lyckestadh, som konungen wijdh Elben eller inlopet för Hamborgh hafuer byggia låthidt. Denne capiten hafuer vthij sitt schiep 4 hele cartoger förvthan mycken annan ammunition. Den andre schall och hafua några swärre stycker in på sitt schiep. Och när de desse stycker och ammunition vthij för:ne Lyckestadh ifrån sigh lefuereredt

3. Dette lykkedes godt den kommende tid. Ifølge kontrakt mellem forvalterne og bewindhebberne ved Det ostindiske Kompagni og hollænderen Roland Crappé af 31. okt. 1622, stadfæstet af kongen dagen efter, skulle Crappé være overkommandør på rejsen såvel som over kompagniets kontor i Indien. Crappé fik selv lov at tage 2.000 stück von achten med sig. *KBB 1621–23* s. 465 f. Som en særdeles dygtig general og kommandør over Dansborg (i Trankebar) og over al kongens og kompagniets ejendom i Indien grundlagde han, trods den ringe tonnage og de små midler, der stod til hans rådighed, en særdeles givtig dansk handel i Østen. Jvf. *DBL V, 1934* s. 456 f m. litt.henv.; R. Willerslev, *Danmarks første aktieselskab, H. T. 10. R. VI* s. 608 ff.
4. Sikkert turens leder Jørgen Vind. Jvf. nr. 52 n. 5.

hafua, schola de sedan hele sommaren blifua liggiandes på samma Elb [5]. All den ammunition, som ähr ifrån Kiöpenhamn öfuer landh förschickadt, som jagh vthij [c]min seneste schrifuelsse[c] i ödmiukhet förmält hafuer, ähr och till samma Lyckestadh förordnat.

Cantzeleren ähr och nu medh hijt kommin, hoss huilken jagh hafuer waritt om beschedh för h: k: m:tz wår aller nådigeste konungz tysche poster. Han lofuer wäll den ehne tijden effter den andre att tahla konungen derom till, lijkwäll kommer det inthet länger.

Han säger sigh och hafua schrifuelsse om konungen i Pålandz wärffwande, och at han wijdh Dansich låther byggia et anseenligit tahl sådane båthar, som jagh tilförne om förmält hafuer. Doch kunde han sielff icke besinna, huadh konungen i Pålandh der medh schulle hafua i sinnet, medh mindre dett stillestånd, som senest i Lifflandh slutidt ähr, schulle wara stält på konungen i Pålandz ratification, och at konungen sålunda samme stillestånd inthet ratificere eller hålla wille [6]. Annat sade han sigh om denne wärffningh inthet kunna dömma.

Han tahlte och nogh om dett tysche krigedt och sade vttryckeligen, att han wiste icke ähnnu fulkommeligen, huru hans herre der medh stodh, effter de spansche icke ähn hade förklaratt sigh fijender emot honom. Lijkwäll fara de fort och intaga den ene orthen effter den andre. Der före menthe han till beslut, at der vthaff war icke annatt att förwäntha ähn ett hefftigt krigh. Han sade och, det princen aff Engelandh ähr wist till Spanien at hempta sijn brudh [7].

Här ähr och i denne wekan öfuer 300 schiep ifrån Hollandh ankomne. De berätta för sanningh, att Det westindische Compagnyt i Hollandh fåhr sijn fortgångh, så at de blifua starcke wijd pass siuttijo schiep ifrån Compagnyt, förvthan 20 andre handels schiep, som komma och vthij samma fölgie. Det förrädderijt, som de armenianer i Hollandh på greffwe Mauritz egitt liff anstifftadt hade, fulfölgier och. Den ehne Barnefelts son medh twänne secretary hafua alrede ståt deras

c 2 i st.: mine näste twänne schrifuelsser

5. Her havde man givet AS gal besked. Ikke Elben, men Weser var målet. Jvf. nr. 52 n. 5.
6. Dette var et berettiget forbehold. Jvf. nr. 52 n. 8.
7. Prins Karl fortalte selv i brev af Madrid 12. marts 1623 Chr IV om sin rejse til Spanien og sin gode modtagelse dér. Orig. i England A I 3; brudst. i Macray, *Second Report* s. 20 f.

rätt [8]; många sittia ähn, som och schola straffas till liffwedt, och synnerligen ehn armenianisch prest, huilken till alt detta ähr den förste och störste anstifftare [9].

Grefuen af Manssfelt förhåller sigh ähnnu vthij Ostfrijsslandh. Och berättas här för sanningh, det Staterne hafua honom på nytt antagidt för siu monader [10]. Och om han ähn wille sökia någon vthflycht till Tyschlandh, så menar man, det schall honom nu aldeles wara förbudit, sedan han det passet Wilsshaussen, 3 mijl ifrån Brehmen beleget, förlorat hafuer, huar om kringh de spansche schola sigh mycket stärcka [11]. Här sägs, den påwesche macht, som vthij Wästphalm och der om kringh ligger, schall hafua 40 feltstycker hoss sigh och dagligen stärckes medh mehre folch.

Här hafuer och i desse dagar warit min herr von Dona, förschickat ifrån konungen aff Behmen. Konungen hade honom till gäst, och ähr han nu igen förrester, om hanss wärff kan man inthet förnimma[12]. Ifrån stifft Ossnabrygge hafuer och hoss konungen warit ehn gesant, huilken fick strax sijn affschedh. Hans wärff ähr ey heller ähn witterligitt [13]. Man presumerer, bäggies deras begäran hafuer mäst gådt vth på assistents.

Aff Helsingör den 31. marty åhr 1623.

8. Jvf. nr. 50 n. 12.
9. Utvivlsomt den tidligere remonstrantiske (arminianske) prædikant i Bleiswijk, Hendrik Slatius. A r e n d III,3 s. 397 f, 800 f; *Roe* s. 130 ff, 138 f.
10. Mansfeld var ikke i nogens tjeneste. Han forhandlede dog ved denne tid om at træde i den fransk–savoyisk–venezianske ligas tjeneste, og i maj 1623 undertegnede han sin bestalling. O p e l I s. 487 f; B r ü n i n k s. 98.
11. Wildeshausen erobredes af en af Anholts afdelinger 8. marts. W e s k a m p s. 202 f.
12. Achaz v. Dohna affærdigedes 10. febr. 1623 af Frederik V til Chr IV og flere øvre- og nedresachsiske fyrster for at bringe et væbnet evangelisk forbund i stand til Pfalz' restitution. M. R i t t e r, *Untersuchungen über die pfälzische Politik, Hist. Zeitschr. 74, 1895* s. 414. Chr IV, der gav v. Dohna rekreditiv af Kbh. 19. marts 1623 (A u s l. R e g. f. 316 f), afviste forslaget, idet han da var uinteresseret i at anvende krigerske midler som reaktion imod Regensburg-beslutningen. Dette fremgår af breve til kurfyrsterne af Sachsen og Brandenburg Kbh. 21. marts 1623 (A u s l. R e g. f. 317 ff), som v. Dohna ifølge Isacsz havde bedt Chr IV skrive for at formane dem til at fremme sagen. Peter Isacsz til AO Kbh. 23. marts 1623, orig. i O. S. E 689 SRA.
13. Filip Sigismund havde sendt ikke én, men to gesandter. De fik rekreditiv af Kronborg 28. marts 1623. A u s l. R e g. f. 320. De havde klaget over,

(fortsættes s. 266)

Sedan jagh hade schrifuit, war jagh hoss cantzeleren och bekom sådan entligh beschedh om posterne, det konungen icke ähn war förwissedt, om siukdomen vthij Swerige aldeles vppehält, kunde derföre icke än tilstädia dem at rese derhedan; men hijt till migh ähr icke ähn förbudit, at de ju måge rese, och at jagh sedan kunde sende breffwen medh de schiep, som löpa på Swerige. Det går på inthet annat vth, ähn att konungen will derom aff h: k: m:tt wår allernådigeste konung wara bedin. Fördy cantzeleren sade vttryckeligen, såsom han och tilförende altidh sagt hafuer, at vthi fredzfördraget står, det ingen aff Swerige schulle rese igenom Danmark, vthan han först schulle sökia sitt pass vthij Kiöpenhamn [14]; och oansedt man tilförende hafuer tilstadt desse poster at rese, så ähr icke konungens meningh, at man deraff schulle giöra sigh någon rättighet. Detta war cantzelerens egne ordh, och badh migh här wijdh så låtha blifuat. Han wille ähn framdeles wijdere söka konungen derom. Derföre weth jagh inge bättre medell at få brefuen fort, ähn at jagh håller min tienere, som begynt ähr, vthij Schåne at rese emellan grentzen och här, effter han ähn här till hafuer kunnit letha sigh fram på ehn sådan wägh, som inthet många rese. Och elliest medh begynner han nu blifua bekant medh bönderne, så at jagh icke annat tror, vthan hans resende till ehn godh tijdh schall så wäll kunna continueres, medh mindre h: k: m:tt wår nådigeste konungh derom nådigest täckies annorledes förordinere.

Datum så som vthij brefuedt.

(fortsat fra s. 265)

at Anholt ikke blot fjendtligt havde overfaldet hans stiftshuse og indkvarteret sine soldater, men også tyranniseret befolkningen dér værre end tyrker og tatarer. I skrivelse af s. st. og d. opfordrede Chr IV kraftigt Anholt til uden yderligere tøven at rømme stifterne og restituere alt. A u s l. R e g. f. 320 ff.

14. Ifølge afskeden på grænsemødet ved Sjöaryd 12. okt. 1580 (§ 6) skulle de, som rejste gennem Danmark, give sig til kende og i Kbh. hos den danske konges tilforordnede tage bevis på, at de uhindret måtte komme over færgestederne, som af arilds tid. *DNT II* s. 508.

55 11. april 1623

*1. Til Axel Oxenstierna**
*2. Til Gustav II Adolf***

Såsom jagh den 31. passato i ödmiukhet förmälte om de 2 ostindische schipen, så ähre de för 3 dagar sedan färdigh blefne och nu till segels gångne på deras rese. De andre 2, som schola till Lyckestadh ähre icke ähn nedkomne, orsaken, at konungen hafuer fådt nyligen bodh, det bisspen aff Veerden och Ossnabrygge ähr nyligen afledin [1]. Och som här berättas, schola gesanter ifrån bemälte stiffter förwänthas till för:ne Lyckestadh der at wijdere hylla och investere konungens son hertigh Fredrich. Och schall derföre ähn vthij de 2 schiepen, som derhedan schola, icke allenest inschiepas meer ammunition, ähn som tilförne war förordnat, vthan och brede wijdh några pijper wijn och annat prouiant. Så at man här nu ähr i den fulkommelige meningh, det konungen genom denne för:ne bijsschopz affall det tysche krigedt icke wäll schall kunna vndfly, oansedt i desse dagar ehn post ifrån käijsseren medh breff hoss honom warit hafuer, lydandes, som migh ähr berättadt, det han sigh vthij den nedersächsissche handell inthet inmängia wille, ey heller käijserens fijender medh rådh eller dådh securrere. De stiffter, som hans son till hyllader ähr, schulle aldeles blifua oanfechtade både aff käijserens och det spansche krigzfolkedt. Huadh swar, konungen här vpå gifuit hafuer, kan jagh ähn inthet förnimma [2]. Man ähr här i den fulkommelige meningh, han schall i dette falledt icke sättia någon synnerligh troo till käijsserens rundelige löffter. Och der ähn medh desse stiffter aldeles effter hanss willie ginge, lijkwäll ähr han, för hertoghdömedt Holsten schull, så wijdt vthij den nedersächsissche handell interesseret, at han icke der ifrån wäll komma kan. Och elliest medh begynner man här at örka, det churfursten aff Cöllen schall till stifft Ossnabrygge någon pretension hafua. Och der det fulfölgier, då ähr ingen twifwell, vthan konungen måste

* adresseret: Wästerås
** påtegnet: 22. ap.

1. Filip Sigismund døde 19. marts 1623.
2. Nogen brevveksling fra denne tid herom findes ikke. Om det sidst modtagne brev fra kejseren, se nr. 53 n. 5.

ju taga den saken ahnn, medh mindre han aldeles medh wälb:te bijsschopzdömer will afstå [3], huilkedt man menar, han för spått och efftertahl inthet giör, fast han deröfuer all sijn skatt spendere schulle [4].

Han ähr nu i Kiöpenhamn, och som här sägs, will han medh förste öfuer till Holsteen. Leehns adelens hester hafua länge legadt vthij Coldingh i Jutlandh och på landet der om kringh och wänt effter bescheedh. Nu sägas de wara vprychte igenom Holsteen åth stifft Brehmen.

Migh ähr berättadt, det rådet i Danmark hafua entligh beslutidt at sittia stilla, till dess de blifua antastade [5]; ey heller willia de samtyckia, det konungen perssonligh schall sigh vthur landet begifua. De schola och hafua bracht honom så wijdt, det han afstår medh sijne store och många bygninger, och i den staden schall samblas penninger, at der det tränger, ett godt förrådh finnas kunde [6]. Här warder och för sanningh vthspridt, at Den nedersächsische Cräijtz hafuer vthwaldh hertigh Jörgen aff Lyneborgh för generalfeltherre [7].

Ifrån Dansich continueres om konungen i Pålandz wärfningh och om de båthar, som wijdh Dansich byggias. Doch giffz nu före, at ehn bijsschop vthij Pomeren afledin ähr, och at konungen i Pålandh schulle wela hafua en aff sijne söner dijt igen, huar till ständerne vthij bemälte landh icke schola wela consentere [8]. Ähr man derföre i den meningh,

3. Chr IV tog dog først i sommeren 1623 yderligere skridt til imødegåelse af truslen mod stifterne. Jvf. nr. 62 n. 5 og herunder s. 300 f, 303 f og 306.
4. Johan Sparre, der giver en beretning herom svarende til ASs, var overbevist om, at Chr IV ikke ville godkende Köln-kurfyrstens prætention. Var denne en realitet, frygtede Sparre, at kongen ikke ville sidde stille, men komme med i den nedresachsiske handel. Johan Sparre til AO Kbh. 7. april 1623, orig. i O. S. E 723 SRA.
5. Der var det rigtige heri, at rigsrådet i betænkningen af Odense 13. marts 1623 betonede, at adelen ikke var forpligtet til at sende deres rostjeneste videre end til Holsten til nogen defension. Samtidig gik rådet dog med til, at riget støttede Den nedresachsiske Kreds med 300 heste. Erslev s. 355.
6. Nogen skriftlig aftale herom foreligger ikke.
7. Hertug Georg af Braunschweig-Lüneburg var blevet øverstbefalende for den på kredsdagen i Braunschweig i jan.-febr. 1623 opstillede kredshær. Opel I s. 391 f; v. d. Decken s. 101 f.
8. Efter bispen i Kammin stift hertug Ulrik af Pommerns død 31. okt. 1622 søgte i hvert fald Chr IV forgæves at få en søn investeret. Domkapitlet og ständerne fik i stedet hertug Bogislav XIV af Pommern valgt. A. G. Schwartz, *Versuch einer Pommersch- und Rügianschen Lehn-Historie* s. 981 f; jvf. *Egh. Br.* s. 277.

det han detta folch och båthar till samma bijsschopzdömes intagelsse bruka will. Detta ähr nu här så vthsprijdt, doch ähn ingen gruntligh beschedh derom.

Annat höres här nu inthet, vthan det fulfölgier, at princen aff Engelandh ähr til Spanien.

De 3 konungens schiep, som i höstas lupe till Spanien, ähre i dagh [9] medh ehn stor flothe andre schiep, som de confoyeret hafua, hijt i Sundet ankomne och beröma sigh at hafua giordt ehn godh rese. Det fierde medh ett ifrån Kiöpenhamn hafuer turcken fådt sijn koos [10].

Aff Helsingör den 11. aprilis åhr 1623.

56 19. april 1623

1. Til Axel Oxenstierna
*2. Til Gustav II Adolf**

Min seneste och ödmiuke schrifuelsse war den 11. i denne monadt. Tijssdagen der effter, som war den femtonde, kom konungens breff hijt till tollenärerne, det de här effter till wijdere beschedh schulle efwen så wäll taga toll aff alt swenscht godz och der medh vthij lijka måtte procedere såsom medh någodt annat främmandes och ofrijt godz [1], huilket och alt sedan så schiedt ähr. Här hafua waritt åtschillige medh gode pass och bewijss, hafua doch måst gifua toll lijka som andre främmande.

Detta kom migh myckedt vnderligit före, effter jagh derom tilförende icke det ringeste ordh huarken af ehn eller annan förnummit

* påtegnet: 30. ap.

9. De tre skibe, Sorte Rytter, Nældebladet og Fides, hjemkom ifølge klædekammerregnsk. 13. april. Kongens klædekammer 1622–23 udgift f. 186. Om afrejsen, se herover s. 212 og nr. 39 n. 4.
10. Det fjerde kgl. skib, Røde Løve, blev ikke taget, men hjemkom 10. juni 1623. Kongens klædekammer 1622–23 udgift f. 203. Derimod blev skibet Heringnæs skudt i brand af tyrken under Spanien. S. st. f. 209; jvf. H. D. Lind, *Tidskr. f. Søvæsen, Ny R. 25. Bd., 1890* s. 427.
1. Jvf. miss. af Fr.borg 14. april 1623 til tolderne Morten Jensen og Hans Meckelborg herom. *KBB 1621–23* s. 573.

hafuer. Reste derföre strax till Kiöpenhamn och talte medh cantzeleren derom, det jagh måtte wetha orsaken, huarföre sådant schiedt war. Han slogh migh 3 synnerlige gravamina före, som konungen här i Danmark schulle stöta sigh vpå, som effter fölgier.

Till det förste. Ähr för honom berättadt (huilkedt och cantzeleren menthe nogsampt schulle kunna bewijsas), at oansedt de dansche i Swerige ingen toll gifua, huarken af det godz de in eller vth före, lijkwäll schulle här medh sålunda handlas, det de swensche, som aff de dansche någodt infördt godz afkiöpa, måste deraff gifua toll lijka som främmande. Så at de dansche derföre ähre tuingade at gifua så mycket bättre kiöp, på det de swensche der medh deste bättre schulle kunna blifua behåldne. Huilkedt här räcknas lijka som de dansche sielfue hade betahlt tollen. Vthij lijka måtte, när de dansche kiöpa någodt godz aff de swensche, som de vthföra wela, säga de swensche sigh deraff måste gifua toll, huarföre de godzet så myckedt högre sättia. Och oansedt de dansche ingen vttoll gifua, måste lijkwäll de swensche, som godzet såldt hafua, samma toll bethala, huilkedt nu sålunda meer ähn vthij tw eller tre samfälte åhr schall wara schiedt [2]. Derföre kan konungen här inthet see, det de dansche vthij Swerige någon mehre frijhet hafua ähn som andre främmande.

Till det andre. Och oansedt vthij fredzfördraget förmäles, at de dansche schulle hafua ehn frij handell vthij Swerige och dess tilliggiande prouincier, lijkwäll schola de dansche nu här nedre widh grentzen icke effterlåtas at handla vthan allenest på frije marcknader, och da icke heller at måge stå medh öpne boder meer ähn 3 dagar. Till andre marcknader at komma eller någodt landkiöp at drifua schulle dem aldeles wara förbudit, huilket konungen menar schulle sträfua emot det fördragh, som bäggie rijkerne emillan slutidt ähr.

Till dett tredie. At såsom h: k: m:tt wår nådigeste konungh vthij det seneste fördragh hafuer vpdragit konungen i Danmark de siölapper widh Wästrehafued, emillan Tittisfiorden och [a]Wärander[a], medh den skatt och rättighet, som ryssen tilförne Sweriges crono på för:ne

a 2 i st.: Waranger

2. Dette havde dog været under udvikling siden udstedelsen af de svenske toldforordninger af 1614 og 1615 om, at al exporttold skulle erlægges af de svenske købmænd. S t i e r n m a n, *Samling utaf Kongl. Brev, Stadgar och Förordningar . . . I, 1747* s. 604, 622.

orther cederet hafuer [3]; så ähr nu konungens störste beswär härom, att h: k: m:tt wår nådigeste konungh icke will nampn gifua, huilke de städer schola wara, och huru långt konungens rättighet bör sträcka sigh vp i landet emellan Tittisfiorden och Warander; såsom och, att de och här icke heller kunna få någon beschedh på de städer och orter, som ryssen cederet hafuer. Och som jagh förnimmer, tractar konungen efter och will gärna hafua sielfue originaled eller contractet, som emellan Swerige och Rysslandh derom slutidt ähr.

Desse ähre de 3 hufuudstycker, som cantzeleren förebar, konungen schulle mäst stötha sigh vpå [4]. Och när jagh frågade honom, om här så länge medh tollens vthgifuande af swenscht godz procederes schulle, swarade han, alt till dess vthij Swerige der medh annorledes blifuer remedieret, och at man giörligen hörer, at de dansche der ähre tolfrij. Han talte och om många andre klagemåhl, som konungen woro förekomne, doch läth han dem sigh inthet gå till hiertet, wille derföre inthet repetere, huadh det war.

Man menar, det konungens son schall medh aldra förste inuesteres vthij stifft Weerden. Martinus von der Meden ähr nu dijt och förwäntas snart tilbaka igen [5].

De 2 konungens schiep, som schola till Lyckestadh, lupe påschedagh [6] här igenom och toge här ahnn några styrmän, som wore befarne på Weserströmen. De wore så fulle medh ammunition, stycker, wijn och annat prouiant, som der vthij mäst rymmas kunde. Och hafua capitenerne befalningh inthet at vthschiepa, för ähn de derom få konungens wijdere befalningh; men på Elfuen för Lyckestadh schulle de så länge blifua liggiandes. Nu menar man, det konungen i morgon eller öfuermorgon rycker vp åth Holsteen. Vthij Kiöpenhamn lagas och

3. Jvf. fredstraktaten mellem Danmark-Norge og Sverige af Knærød 20. jan. 1613, § 4. *DNT III* s. 306 f. Den russiske cession var sket ved den traktat i Teusina 18. maj 1595 (*Sv. Trakt.* s. 84), som den svenske regering ikke ønskede at tilstille Danmark nogen kopi af.
4. Hovedindholdet i de 3 punkter, foruden en række hovedsagelig mindre væsentlige punkter, havde den danske regering med mellemrum fra 1618 forgæves søgt at få tilfredsstillende svar på fra svensk side. Thyr. s. 162 ff, 257 ff, 291 ff; *DNT III* s. 343 f, 558 ff; Hallenberg V s. 265 ff. Jvf. næsten alle Peder Galts depecher om toldbesværet for de danske i Sverige.
5. Martin v. d. Meden havde som kansler sammen med tre andre overtaget regeringen i stiftet efter Filip Sigismunds død, fordi hertug Frederik endnu var umyndig. *DNT III* s. 527 f. Om investituren, se herunder s. 285 f og nr. 61 n. 2.
6. 13. april. Om turens formål, se nr. 52 n. 5.

till ehn gansche hoop medh fyrwärk, som och medh schiep schall förschickas till Lyckestadh.

Jagh hafuer tahlt medh ehn tysch adelssman, som ähr kommin ifrån Dansich. Han berättar, det rijkzdagen vthij Warsow ähr endat, och at der schulle wara beslutidt, det commissarier schulle strax effter johanni förschickas till Liflandh att tractere och handle om ett wijdere stilleståndh emellan h: k: m:tt wår allernådigeste konungh och konungen i Pålandh [7]. Om de 10.000 man, som konungen i Pålandh schulle wärfua låthe, och de båthar, som wijdh Dansich äre bestälte, wille han inthet tahla, vthan sade sigh der aff inthet wethe. Lijkwäll berätta alle andre, at sådan wärfningh och båthebygningh, schall wara förhanden. Doch ähr nu igen månge i den meningh, at det anslagh, som konungen i Pålandh der medh förr hafuer hafft i sinnet, schulle nu wara förandredt. Men huad det egentligit warit hafuer, derom kan jagh ingen wiss beschedh bekomma.

Jagh hafuer och tahlt medh de dansche capitener, som ähre komne ifrån Spanien. De berätta, at der sammestädes schall wara stor bräck på penninger. Konungen schall hafua låtidt mynta öfuer tijo melioner idelt kåpparmynt, och [att] 3 aff hans rijkeste galeasser, som han vänte ifrån Wästindien medh fem rijke kiöpmans schiep af Spanien, som i deras fölgie woro, schulle wara genom storm vndergångne, och aff den resterende flotha ingen wiss kundschap.

Ifrån Frankerijke berättas för sanningh, det konungen ähr igen i vptogh at belägra Rochelle, så at det folck, som man hafuer tänckt, han wille bruka at igentaga Veltolijn, schall nu wara anwendt at vndertuinga sigh de hughenotter medh [8].

[b]H: h:tt h. Johan Sparre låther helsse E: h:tt medh sijn kärlige tienst

b ikke i 2. Jvf. dog en med *b* identisk efterskrift, der fejlagtigt er placeret ved nr. 54,1, og som uden tvivl tilhører nr. 56,2.

7. På Warszawa-rigsdagens sidste dag, 24. febr. 1623, udså stænderne fuldmægtige til afslutning af fredsværket med svenskerne, af hvilke stænderne dog krævede hensyntagen til Sigismunds arveret til Sverige. Denne betingelse hindrede selvfølgelig, at en fred kunne komme i stand, og kommissærernes sammenkomst, der først indledtes 10. aug. 1623, blev da også uden videre betydning. Ericsson s. 230, 226 ff.
8. Selv om La Rochelle frygtede, at royalisterne direkte skulle bryde huguenotfreden som følge af påståede kgl. brud på Montpellier-traktaten af 8. okt. 1622 (jvf. *CSPV 1621–23* s. 559), skete dette dog ikke, bl. a. på grund af den udenrigspolitiske situation vedr. Veltlin.

och badh, jagh schulle låtha E: h:tt wetha, det han med sijn wederpart Fredrich Passbiergh ehnnu icke war kommin till någon endschap. Doch förmeente han, det snart sche schulle [9]. Han hade sielff gärna schrefuit E: h:tt till, men kunde för hastighet det inthet giöra[b].

Aff Helsingör den 19. aprilis 1623.

[c]Sedan jagh hade schrefuit, talte jagh medh ehn, som nyligen war kommin ifrån Churlandh. Han sade sigh hafua seedt fursten der sammastädes wara hemkommin ifrån rijkzdagen i Pålandh och schulle sielff hafua sagdt, det commissarier wore förordnade at komma till Liflandh om et wijdere stilleståndh på 20 åhrs tijdh medh h: k: m:tt att tractere. Han sade och för sanningh, det freden emellan turcken och Pålandh icke war slutin. Turcken schulle begära nästan omöijelige tingh, som konungen i Pålandh inthet kunde eller wille ingå. Nembligen, at aldenstundh han ähr trädt vthij förbundh medh muschewiterne, schulle ehn hans anmodningh wara, det konungen i Pålandh wille restituere alt, huadh han aff musschowiterne innehafuer; till det andra, at pålacken schulle wara nästan som vassall vnder turcken. Huilkett de pålsche ständer slätt inthet schola wela ingå [10]. Om detta så

c ikke i 2

9. Med miss. af Kbh. 3. april havde Frederik Parsberg, der skyldte Johan Sparre en sum penge, fået ordre til enten uden videre forhaling at betale beløbet eller stille ham nøjagtigt tilfreds herfor. *KBB 1621–23* s. 559; jvf. *s. st.* s. 425. Sagen afgjordes først endeligt ved herredagsdom af Kbh. 25. juni 1623 til Sparres fordel. Herredagsdombog 1623, bd. 29 f. 209 ff.

10. Den polske rigsdag havde nægtet at gå ind på Chocim-stilstandens betingelser både om betaling af en tribut til tatarkanen og en æresgave til sultanen og om forpligtelse til at stå inde for, at kosakkerne holdt sig i ro. Den polske gesandt, fyrst Zbarawsky, der ankom til Konstantinopel i nov. 1622, ville ikke gå ind på de tyrkiske hovedkrav for en fredsafslutning: 1. at Polen ubetinget skulle erklære at ville have ven og fjende fælles med Tyrkiet. 2. at Polen ikke blot skulle betale tribut, men også straks erlægge en æresgave på 300.000 daler til Tyrkiet. 3. at Polen skulle holde en stående ambassadør ved Porten. Det lykkedes dog den engelske ambassadør og mægler sir Thomas Roe at få punkt 2 og 3 omgået og 1 ændret derhen, at de to magter blot ikke måtte yde hinandens fjender hjælp. Videre blev de tilfangetagne i krigen frigivet, og Chocim atter indlemmet i Moldau. Fredstraktaten på 19 punkter kom herefter i det væsentlige til at bekræfte de tidligere traktater, og freden mellem de to stater var i realiteten sikret.

(fortsættes s. 274)

i sanningh ähr, weth jagh inthet annorledes ähn aff dennes berättelsse[c].

[d]Jagh förgaat at förmäle, det cantzeleren sade migh, at konungen hade schrefuit h: k: m:tt wår allernådigeste konungh och herre till om de klagemåhl, som hans vndersåther honom förebracht hade om tollen [11], och at han och der vpå hade fådt swar, men icke nöijachtige [12], så at han der aff någon satisfaction kunde hafua; huar vpå han strax vpå lagdt hafuer, at här och aff suenskt godz toll schall gifuas. Rådet hade och derom schrefuit till de wälborne herrer rijkzens rådh i Suerige [13], men dervpå inge swar bekommit [14], huilkedt honom syntes vnderligit wara[d].

d ikke i 2

(fortsat fra s. 273)

Med den endelige ratifikation kom det dog til at trække ud til juni 1624, ikke mindst som følge af tyrkiske manipulationer med traktatens ordlyd. Zinkeisen III s. 753 ff; s. st. IV s. 486 f; N. Yorga, *Geschichte d. osmann. Reiches III, 1910* s. 376 f.

11. Chr IV til GA Kbh. 21. aug. 1622, kop. i Sverige A I 8, i Sv. Acta 1619–24 f. 115 ff samt i Danica 487 og 469 SRA (i 469 dog dat. 20. aug. 1622). Brevet blev først overrakt den svenske regering af Peder Galt 11. febr. 1623 (*Galt* s. 53). Hvis GA ikke inden påske 1623 ophørte med den mod Stettin- og Knærødfreden stridige toldpolitik over for danske og norske handlende i Sverige, blev Chr IV som gengæld nødt til at oppebære told af de svenske i sine riger.
12. GA til Chr IV Västerås 27. marts 1623, orig. i Sverige A I 8. GA benægtede, at han lagde told på de danske undersåtter imod fordragene mellem rigerne og formodede derfor, at Chr IV ville fastholde det påbegyndte venskab mellem rigerne og undlade at tage told af de svenske.
13. Det danske rigsråd til det svenske Kbh. 22. aug. 1622, konc. i Sverige A I 9, kop. i Sv. Acta 1619–24 f. 117 f, Danica 487 og 469 SRA. Det svenske råd modtog først brevet 17. febr. 1623. Det danske råd oversendte en kopi af Chr IVs brev af 21. aug. 1622 (se n. 11) og bad de svenske råder virke hos GA for toldens afskaffelse.
14. Det svenske rigsråd svarede dog fra Västerås 28. marts 1623, orig. i Sverige A I 9. Rådet betonede skarpt, at GA ikke kunne afvige fra sin kgl. højhed, vedlagde en kopi af GAs skrivelse af 27. marts 1623 (se n. 12), og håbede, at man ikke for en ringe ting (som tolden) ville lade den gode fortrolighed og venlige korrespondens mellem rigerne falde og svækkes.

57* 26. april 1623

1. Til Axel Oxenstierna
2. Til Gustav II Adolf

Såsom jagh den förledne 19. i denne monadt i ödmiukheet förmälte om tollens vthgifuande af swenscht godz här i Öresundh, så ähr der om ähn ingen förandringh schiedt, vthan procederes der medh vthij lijka sådanne måtto som medh andre främmandes.

Konungen ähr för 3 dagar sedan vprychter åth Holsteen.

Här ähre och wisse tijender komne, det Bergen i Norgie ähr alt afbränt på Bärgzbryggan när (som man det här kallar), huar alle de främmande, som der handla, hafua deras boder. Och schall elden der och så när hafua waritt, att tw huuss aff samma Brygga ähre afbrände, för ähn de hafua honom släckia kunnitt. Staden ähr så slätt afbrändt, som man hade sopat medh ehn qwast. Och schall der ehn träffeligh stor schade wara schiedt, fördy der hafuer gansche ringe tingh kunnitt bärgas, effter, som här sägs, det om nattetijdh schiedt ähr, och så vnderligitt, att man icke hafuer wist, för ähn staden war itändht i alla fyra hörnen. Och togh elden strax sådan öfuerhandh, att folkedt tackade Gudh, de komme till att bärga deras egitt liff. Ähre och många mennischior medh brende blefne. Ähn kan der till ingen schull gifuas [1], annat ähn att dät hafuer warit ett synda straff.

Jagh hafuer och wijdere tahlt medh några andre personer ifrån Dansich. De berätta efwen dett samma, som jagh senest förmälte, nembligen både om commissarierne, som schola till Liflandh förschickas, så-

* Jvf. AS til Gabriel G:son Oxenstierna Helsingør 26. april 1623, orig. i O. S. E 1073 SRA. Denne depeche er identisk med nr. 57, dog omtales meddelelserne fra Danzig svarende til nr. 56, herover s. 272. Desuden er der indlagt en »vnderrättelsse, hurulunda man ett ordh A. B. C. D. tilfogat kan bruka vthi hemligit schrifwande lijka såsom ciffrerne eller characterer, och ähr mycket bättare«. Endelig findes et af AS egh. skrevet post scriptum om koden, der dog indledes »nådige« herre og derfor ikke hidrører fra depeche til Gabriel Oxenstierna (el. AO), der tituleres »edle och wälborne«.

1. Den ødelæggende ildebrand skyldtes en kvinde i den såkaldte Trollegård i Bergen og opkom om morgenen mellem 8 og 9 under prædikenen palmesøndag 6. april. Bryggen reddedes, men i øvrigt brændte næsten hele byen. N. Nicolaysen, *Norske Magasin II* s. 187 ff; jvf. Y. Nielsen, *Bergen, 1877* s. 318 ff; *Theatr. Europ.* s. 890.

som och om den oenigheet, som på nytt synes wellia vpwäxa emellan turcken och pålacken.

Ifrån Engelandh berättas, ett stort tumult schall wara förhanden. Konungen schall hemligen wara förester ifrån Londen, så at man icke weeth, huar han ähr.

Annat höres här nu inthet.

Aff Helsingör den 26. april åhr 1623.

58 7. maj 1623

1. Til Axel Oxenstierna
*2. Til Gustav II Adolf**

Min seneste och ödmiuke schrifuelsse war den 26. passato. Sedan kom Mårten Weiwetzers broder [1] hijt i Sundet medh något wijn till h: k: m:tt wår allernådigeste konungh och herres eget behoff; huar wijdh war och h: k: m:tz vnderschrefne pass. Derföre mente jagh, at det schulle passere frijtt, huilkedt tollenärerne icke vnderstode sigh att giöre vthan cantzelerens befalningh, huarföre jagh strax reste till Kiöpenhamn och tahlte medh cantzeleren derom. Han vnderstodh sigh icke heller det at giöra, vthan gaff migh sådan bescheedh, det han wille schrifua konungen derom till. Och i medler tijdh schulle jagh ställa caution för betalningen, om konungen icke schulle kienna det frij [2].

När jagh förnam migh dervthinnan på h: k: m:ttz wår nådige konungz wegne lijthedt eller inthet blifua favoriseret, räcknade jagh medh tollenärerne, huru mycket på samma wijn sigh belop, huilket ähr 104 *rijckzdaler,* dem jagh aff wälb:te Mårten Weiwetzers broder till migh annammade. Och gaff dem min sedell, at om någon beschedh ifrån konungen kommer, det tollen derföre schulle betahlas, wille jagh dem penningerne strax erläggia. Och hafuer jagh detta förnembligeste der-

* påtegnet: 17. may

1. Uvist hvilken. Det drejer sig muligvis om Valentin Weiwitzer, der var købmand i Hamburg, eller om Berthold Weiwitzer, købmand i Lübeck.
2. Det gjorde han, men først i januar 1624. Se herunder s. 386, 393 og 408. Jvf. dog nr. 59 n. 6.

före giordt at försökia, om de waror och synnerligen wijn, som till wår nådigeste konungz egit behoff wore bestält, icke schulle hafua någon meer frijheet ähn ahnnat swenscht kiöpmans godz.

Konungen ähr nu i Holsteen och hafuer förschrifuit ständerne der sammestädes tilhopa, at de som i dagh schulle wara vthij Flemssborgh [3], huar några främmande herrer vthur Tyschlandh schulle förwänthas at wijdere deliberere om Den nedersächsichssche Craijtz handell [4].

Cantzeleren sade migh och sielff, det konungens son hertigh Fredrich ähr alrede proclameret för bijsschop vthij stifft Weerden och schulle sielff personligh medh aldraförste derhedan. Somblige mena, han schall alrede wara medh vprychter åth Holsteen at rese wijdere fort till förine stifft [5].

4 konungens schiep ähre och för 2 dagar sedan här igenom lupne. 2 scholla norr om kringh emot den rysche sijde och hålla der konungens strömar rehne. De andre 2 wåre förordnade at löpa till Elffwen för Hamborgh [6]. Huart de sedan wijdere schola, weth man ähn icke. Här tacklas och ähnnu 4 aff konungens bäste schiep till [7]. Doch kan jagh ähn inthet förnimma, huart de schola.

Här warder berättadt, det konungen i Pålandh medh sijn dråtningh schall dagligen förwäntas till Dansich. Doch weth ähn ingen här, för huadh orsak han kommer dijt [8]. Cantzeleren sade sigh och hafua schrifuelsse derom.

Ifrån Engelandh continueres om det tumult, som schall wara förhanden. Och sägs för sanningh, det erkebispen af Canterbourrie schall hafua satt sigh vp emot konungen och schall hafua fådt ett stort an-

3. Stænderne i Hertugdømmerne indkaldtes på Chr IVs initiativ til landdag i Flensborg 5. maj, men stedet ændredes til Rendsborg. De skulle dels forhandle om en bevilling til den på Braunschweig-kredsdagen besluttede tredobbelte tripelhjælp, dels og især om en udvidelse af unionen med Danmark. Denne vedtoges 9. maj og ratificeredes af Chr IV og rigsrådet 19. juni på herredagen i Kbh. *DNT III* s. 549 ff; Ipsen s. 142 ff, 137 f; Lackmann s. 590; D. H. Hegewisch, *Von den militär. Anstalten ... in den Herzogthümern, Blätter für Polizei u. Cultur II, 1800,* s. 182; Erslev s. 360, 391.
4. Dette møde fandt ikke sted i Flensborg. Jvf. nr. 59 n. 2.
5. Det var ikke tilfældet. Jvf. *Egh. Br.* s. 304 f.
6. Dette viste sig at være urigtigt. Jvf. herunder s. 279 f og nr. 59 n. 4.
7. Uvist hvilke.
8. Kong Sigismund og dronning Constantia ankom dog først til Danzig 21. juni 1623. Om årsager til tilstedeværelsen, se nr. 59 n. 8 og herunder s. 283.

hangh på sijn sijde [9]. Doch kan man sanningen härom ähnnu icke gruntligen förnimma.

[a]E: h:tt låther jagh ödmiukeligen förnimma, det min *kära* hustru, dess Gudij schee loff, för 4 dagar sedan bleff förlossadt aff ehn vngh dåtter. Och på det E: h:tt här vthinnan gunsteligen måtte wetha min lägenheet, hafuer jagh det E: h:tt icke welet oförmält låtha, medh ödmiuk förhoppningh E: h:tt warder så nu som tilförne mit bästa wethandes[a] [10].

Aff Helsingör den 7. may åhr 1623.

59* 19. maj 1623

1. Til Axel Oxenstierna
2. Til Gustav II Adolf

Såsom jagh den nästförledne 7. i denne monadt i ödmiukheet förmälte, det man här icke annat wiste, ähn at konungens son hertigh Fredrich schulle wara vprychter åth Holsteen at wijdere taga sin rese

* Jvf. AS til AOs hustru, fru Anna Åkesdotter Bååt, Helsingør 20. maj 1623, orig. i O. S. E 759 SRA. AS sender som tak for alt bevist godt fra AOs og fru Annas side denne »ett lijthet stycke armeniansch tygh«, der enten kan bruges »till ett borde täckie eller till en himmell öfuer ett bordh«.

a ikke i 2

9. George Abbot, ærkebispen af Canterbury, var ganske vist stærk antikatolsk, antispansk og imod ægteskabsprojektet, men ledede dog ikke nogen egentlig »tumult« imod Jacob I. Jvf. dog Gardiner, *Prince Charles II* s. 364 ff.

10. – En høflig finte til AO om ASs økonomiske situation. Kort tid efter bad denne kammerråd Johan Sparre skrive til AO for at få at vide, om han »der i Dannemark endnu lenger fortöffue schall, saa well som ochsaa, att hans deputerede lehnn motte honom auiseris, huar hann den faa schulle«. Sparre bad AO, om han ved lejlighed ville tale med GA herom. Johan Sparre til AO Bolmaryd 24. maj 1623, orig. i O. S. E 723 SRA. AS gentog sikkert sin anmodning i det nr. 71,1 omtalte memoriale. Kammerrådet beordrede derefter statholderen på Jönköping til i rette tid at tilstille AS eller dennes befuldmægtigede det deputat for 1623, som han årligt plejede at modtage fra Kafles statholderdømme, nemlig de henholdsvis 300 og 730 daler af den årlige rente i Västbo og Sunnerbo herred. Johan Skytte, Johan Sparre og Åke Axelsson til Bengt Kafle Gripsholm 19. sept. 1623, Kamm. reg. f. 493 f KA.

till stifft Weerden, så hafuer jagh sedan ingen sanningh härom kunnit förfahre, vthan menas, han schall ähnnu icke wara vprychter [1].

Konungen ähr sielff på Steenborgh vthij Holsteen, dijt några främmande furster och herrer schola wara ankomne medh konungen att deliberere om det nedersächsische kriegh, som ähre (effter som här berättas): hertigen aff Brunsswijk, hertigen af Meckelborgh, landt grefuen aff Hessen, medh åthschillige andre, huilkas nampn man här ähnnu icke weeth. Om deras förhandlingh höres ähnnu inthet [2].

Man will och här för sanningh säga, det käijseren schall nyligen hafua hafft sitt bodh hoss konungen och söker inthet annat vthan fredh och wänschap medh honom at hålla. Doch kan ingen förnimma, hwadh beschedh konungen ifrån sigh gifuit hafuer [3]. Många ähre nu i den meningh komne, att om konungen kan, schall han icke taga sigh denne beswärlige krigzhandell vpå. Doch kan man ähn ingen rättelsse hafua, för ähn man fåhr höra, huadh han medh desse främmande herrar tracterer och sluthar. Och så snart de ähre ifrån honom förreste, förwäntas han till Kiöpenhamn.

De 4 schiep, som jagh senest om förmälte, det 2 schulle nordan

1. Dette var uden tvivl rigtigt. Jvf. *Egh. Br.* s. 305.
2. Christian af Braunschweig-Lüneburg og Elisabeth af Braunschweig-Wolfenbüttel ankom til Steinburg 4. maj. Niels Friis til CF færgehuset v. Elben 5. maj 1623, orig. i DKIB. Ingen af Mecklenburg-hertugerne vides at have været til stede ved mødet, hvor man drøftede forholdsregler imod Christian af Halberstadt for at få ham til at opløse sin hær og skaffe sig pardon hos kejseren. Opel I s. 452 f; jvf. herunder n. 3.
3. Uden tvivl drejede brevvekslingen sig om Christian af Halberstadt. Chr IV havde fra Haderslev 6. marts (Ausl. Reg. f. 309 ff) anmodet Ferdinand II om at tage Christian til nåde igen. I sit svar af Prag 29. april (n. st.), som Chr IV modtog på Steinburg 4. maj (orig. i Kejseren A I 3), tilsagde Ferdinand Halberstadteren amnesti, mod at han holdt sig i ro og aftakkede sin hær. I breve af Steinburg 7. og 9. maj (Ausl. Reg. f. 357 ff, 389 f) takkede Chr IV herfor, men fandt det ønskeligt, om kejseren ville trække Tillys tropper tilbage, da Christian vist ikke ville opløse sin hær, så længe Tilly var i nærheden. Opel I s. 414 ff, 451 f, 454; *Egh. Br.* s. 308 n. 1. Johan Sparre, der i et brev fra AO af Västerås 26. april 1623 var beordret til at advisere GA om begivenhederne i Danmark, ville vide, at kejseren skulle have forsikret Chr IV, at stifterne Verden og Bremen ikke ville blive angrebet, og have begæret, at kongen ikke ville blande sig i den tyske tumult, hvortil denne »i nogen motte doch icke aldelis schall hafue resolueret segh«. Chr IVs hvervede folk, livgarden og rostjenesten af kongens len lå endnu på denne side Elben. Dertil var adelens rostjeneste nu atter fornylig tilsagt at være parat. Derfor var mange af den mening, at han endnu ville komme med i spillet. Johan Sparre til AO Bolmaryd 24. maj 1623, orig. i O. S. E 723 SRA.

omkringh och de andre 2 på Elfuen för Hamborgh, ähre sedan genom storm och motwäder igen hijt inkomne. Jagh hafuer tahlt medh öfuerste capitenen eller admiralen deröfuer, benemdh Jöns Munck. Han sade, at de schulle huarken nordan om kringh eller på Elfuen; vthan honom war befalt at löpa vnder Engelandh, och när han komme emellan Dofuer i Engelandh och Cales i Franckerijke, schulle han vpbrytha sijn instruction och sigh der effter wijdere förhålla [4]. Han mente, at det schulle allenest wara giordt på en brauada emot konungen i Frankerijke för de 2 dansche kiöpmans schiep, som han der vthi förledne åhr läth arrestere [5], effter han sade sigh ingen befalningh hafua (som han ähn af wiste) något fiendtligit emott konungen i Frankerijkes vndersåther att attentere, vthan allenest at löpa aff och till emellan Frankerijke och Engelandh.

För några dagar sedan war Erich Larssons tienere här medh en anseehnligh post wijn till h: k: m:tt wår allernådigeste konungz egit behoff, huar hoos war och h: k: m:tz vnderschrefne pass. Tollen derföre belop sigh 363 rijkzdaler, dem jagh till migh annammat hafuer och stält caution der före lijka som för det förre, som Mårten Weiwetzers broder här igenom förde. Kommer konungens befalningh, at det schall betalas, så liggia penningerne tilredz. Ehrkiennes det frij [6], så få de hos migh sine penninger igen, effter som jagh dem der vpå min förschrifuelsse gifuidt haffwer.

Ifrån Dansich ähre wisse tijender, det konungen i Pålandh ähr till Torn ankommin, och at vthij hast ähr et anseeheligit tahl krigzfolck vthur Pålandh kommit; så att kringh om Dansich schall liggia alrede öfuer 10.000 man förvthan ehn heel hop, som ähnnu schall komma

4. Jvf. søpas af Kbh. 19. april for søkaptajn Jens Munk som admiral på Hector sammen med kaptajnerne Jens Vognsen på Gabriel, Thimand Clausen på Havhesten og Clemens Blome på Gribben. De skulle ifølge passet i Vestersøen og Nordsøen holde kronens strømme rene for sørøvere eller fribyttere. *KBB 1621–23* s. 579. Hovedformålet var dog at foretage et hævn-plyndringstogt til Malmis-egnen imod russerne. Jvf. Dalgård, *1619* s. 72; herunder s. 326 ff og herover s. 57 f.
5. Jvf. herover s. 212 f.
6. Ved miss. af Kbh. 30. maj 1623 fik tolderne ganske vist ordre til at lade noget vin til GA passere toldfrit, når AS henvendte sig herom. *KBB 1621–23* s. 598. Men der synes snart efter at være kommet kontraordre. Jvf. herunder s. 296. Her opererer AS dog (24. juni 1623) mærkeligt nok kun med beløbet 432 rd. i told for såvel Larssons og Weiwitzers vin som Klercks tovværk, mens han (13. jan. 1624, se herunder s. 386) anfører beløb, henh.vis 363 og 104 rd. for Larssons og Weiwitzers vin, der passer med angivelserne 19. og 7. maj 1623 (herover s. 276).

neder [7]. Widh Dansich ähre och nu i desse dagar alle de främmande schiep beslagne, huilke man menar schola wara widh pass 60 eller 70 förvthan många, som ähn dagligen löpa derhedan. Och sägz, at staden schall dem hafua låthidt anhålla at bruka deras folck, om konungen i Pålandh der emot något fijendtligit attentere wille, som man här fulkommeligen tror, det han för ingen annan orsak ähr nederkommin, ähn, om han kan, at göra sigh samma stadh bemechtigh [8]. Några ähre och wäll i den meningh, det han vnder detta pretext kunde hafua något anslagh emott wår nådigeste konungh [a]och Sweriges rijke[a] [9], och att desse schiep för den orsak kunde wara beslagne, efter han der tilförne en hoop båthar hafuer byggia låthidt medh kädior vthij at heffta dem tilsammans, när så behöfues; huilke, efter som här om dömmes, till inthet annat kunna brukas ähn at giöra brygger vthaff, om vthij hast ehn hoop folck öfuer ehn elff och flatt wathn at sättia. Ehuru det ähr, så schall han hafua en stor hoop folck förhanden. Och synes stor lijknelsse, det han schall wist hafua ett anslagh antingen på Dansich eller och emott Sweriges rijke. Gudh then aldrahögste nådeligen afwände hans onde försååth.

Ifrån andre orther höres inthet synnerligit annat, ähn huadh vthij aviserne förmäles. Ey heller hafuer man sedan här om det tumult vthij Engelandh något synnerligit hördt, antingen det continueres eller icke.

[b]Medfölgiande sedell hafuer Petter Isachsson gifuit migh om E: h:tt at öfuersenda, at der h: k: m:tt wår allernådigeste konungh och herre samma guldsmedh hafuer behoff, så förmenas han wara en konstrijk mestere, och begärer han gärna medh första wetha någon beschedh tilbaka[b].

Aff Helsingör den 19. may åhr 1623.

a ikke i 2
b ikke i 2

7. Der var ikke tale om nær så store styrker. Jvf. herunder s. 287 f og nr. 61 n. 6 og 11.
8. Det var urigtigt. Baggrunden for beslaglæggelsen af de i havnen liggende fartøjer var en ordre fra Sigismund af 24. april 1623 til rådet i Danzig herom samt om at hverve besætning til disse. Ericsson s. 253. Sigismunds mål med rejsen til Danzig var snarest at inspicere rustningerne og desuden påvirke Danzig til at føre en mere aktiv polsk-venlig politik med opgivelse af sin mere neutralitetsprægede politik mellem Sverige og Polen. *Sv. Krig II* s. 142 f.
9. Hvornår Sigismund opgav sin storstilede angrebsplan mod Sverige for 1623s vedkommende, vides ikke med sikkerhed. Det skete dog før sommeren 1623. Roberts I s. 217.

[c]Nu på tijmen kom ett schiep ifrån Dansich, huar aff berättas, det bådhe konungen i Pålandh och staden låtha både vpkiöpa och arrestere de främmande schiepen. Doch kan man der ähn inthet märckia, huadh konungen skall hafua i sinnet. Somblige mehna, han schall begära hele puntcammerens inkompst, såsom och all räntan aff quarnerne i Dansich medh pharrkyrckian och ändoch ett closter der till, så at vthij staden schall wara et mächta stort rumor derom. All handelen schall der nu wara nederlagt, och tahlas om inthet vthan om preparation sigh at fördeffendere, om någodt vpå kommer. Femptijo aff de båthar eller sluper, som kunna hefftas tilhopa, ähre der färdige, såsom och ehn heel hoop schantzekorger, nyligen dijt komne, som för konungen i Pålandh bestälte ähre. Schiepperen på detta schiepet säger sigh hafua seedt både sluperne och schantzekorgerne[c].

60 28. maj 1623

1. Til Axel Oxenstierna
2. Til Gustav II Adolf *

Min seneste och ödmiuke schrifuelsse till E: h:tt war den förledne 19. i denne monadt. Sedan hafuer jagh ingen wissheet kunnitt förfahra om konungen och de främmande herrar, som på Stenborgh i Holsteen hos honom waritt hafua, annat, ähn at de schola nu igen wara ifrån honom förreste. Och weeth man här icke annat, ähn at de medh konungen schola strax effter pingstadh helgedagerne komma till Kiöpenhamn [1], fördy på Fredrichzborgh redes till för främmande herrers ankomst [2]. Doch weth man icke wist, huilke de blifua. De, som wore hos konungen på Stenborgh, wore allenest den regerende hertigh aff Brunsswijk, hans frw moder, konungens syster och landtgrefuen af

* påtegnet: 8. junij

c ikke i 2. Jvf. dog en med *c* identisk efterskrift, der fejlagtigt er indsat i Danica 19 f. 92 efter nr. 53. Af indholdet fremgår, at de to identiske sedler uden tvivl må placeres her.

1. Kongen selv kom ifølge AS netop pinsedag, 1. juni, til Fr.borg; jvf. herunder s. 285. Sml. med kongens rejseplan i *Egh. Br.* s. 314.
2. Noget møde med fremmede herrer fandt ikke sted på Fr.borg. Jvf. herunder s. 293 og 296 f.

Hessen. Men ingen kan här ähn förnimma, huadh konungen medh dem beslutidt hafuer [3].

De seneste schiepen ifrån Dansich lupe der ifrån förledne torssdagh, som war den 22. i denne monadt. Då war konungen i Pålandh icke ähn dijt kommin, vthan förväntas huar dagh. De schiepen, som de dansicher herrer hafua låthidt beslå, höra alla staden till. Konungen låther och beslå alle de främmande schiep, som stycker hafua, såsom och de störste af de andre vthan stycker. Der ähr alrede öfuer 12 schiep medh stycker beslagne, föruthan åthschillige andre. Men nu begynna schiepperne rotta sigh ihop och willia wetha, hos huem de schola sökia deras betalningh; willia icke heller någon tienst giöra, medh mindre några wisse män vthij staden säga godh för penningerne. Ty de wele medh konungen i Påland inthet hafua om betalningen något at beställa. Och fins ingen i Dansich, som will försäkra dem på deras penninger, huarföre folkedt begynna alrede löpa ifrån schiepen. Och elliest medh ähr der för konungen ingen preparation till någon schiepzvthredningh, huarken medh prouiant eller annat, huarföre man menar, at denne schiepz anhåldningh schall allenest wara anstält vnder et scheen, at lijka som han dermedh schulle wele öfuer åth Suerige och schall doch hafua någodt annat före [4]. Men effter som nu ifrån åthschillige orther blifuer berättadt, det freden emellan turcken och honom schall aldeles wara slutin, kan man inthet wetha, huadh han derigenom kan hafua fådt i sinnet.

Några, som ähre komne ifrån Brehmen, berätta, det hertigh Christian von Brunsswijk schall liggia medh 20.000 man vthij stifft Minden [5].

3. Som resultat af mødet i Steinburg (jvf. nr. 59 n. 2) synes Chr IV at have sendt Ditlev Rantzau som gesandt til Christian af Halberstadt med det mål at få Christians hær, der var en trussel mod Braunschweig-Wolfenbüttels og hele Den nedresachsiske Kreds' neutralitet og sikkerhed, opløst. Aitzema til Gen.st. Hamburg 10. maj 1623, orig. i LHD 6026 ARH; W. Havemann, *Arch. d. hist. Vereins f. Niedersachsen, 1846* s. 325 ff; Opel I s. 453 f; *Egh. Br.* s. 308 f. Moritz af Hessen passerede (ifølge Aitzemas depeche af 10. maj) først »dese dagen« Hamburg på vej til Chr IV.
4. Dette er rimeligvis rigtigt. Det havde i mange år været et led i Sigismunds strategi at fremme den uro, som vaktes i Sverige ved rapporterne om hans kraftige rustninger. Derved tvang han den svenske regering til stadige og udmarvende forholdsregler. Jvf. *Sv. Krig II* s. 143 og herunder s. 339.
5. Denne størrelsesangivelse på hæren, der hovedsagelig lå i Halberstadt stift, ligger nær de fleste øvrige kilders. Jvf. Weskamp s. 283; Opel I s. 447 f.

Grefuen af Manssfelt ligger ähn vthij Ostfrisslandh; och sägz, han schall nu icke wara öfuer 4.000 man starch. Han schall nu nyligen hafua bekommit 2 monadz soldh ifrån konungen i Frankerijke, medh befahlningh derhoss at förhålla sigh på de orther, han ähr, till wijdere beschedh [6].

Ifrån Hollandh warder schrefuit, det konungen i Frankerijke hafuer hafft 6 *tunnor* gull färdige att öfuerschicka till de Herrer Stater till de 4 regementars vnderhåldningh, som hans *salig* herfader dem tilsagdt hade. När den apostolische nuncius det förnam, giorde han konungen wijss, det konungen i Spanien hade hoss sigh beslutidt att träffa ett långligit stillestånd medh Staterne, huarföre det war onödigt at sende dem sådan träffeligh summa penninger öfuer. När konungen det förnam, schreff han strax de Herrar Stater till, om det så vthij sanningh war, och fich beschedh igen, at de af någonn tractering medh konungen i Spanien aldeles inthet wiste, vthan allenest, att det war jesuuitische prachtiker om icke allenest de penninger at vppehålla, vthan och der medh aldeles at disuadere konungen i Franckerike, det han samma penninger icke schulle öfuersenda. Lijkwäll menas det, sådanne stemplinger schola inthet kunna schaffa, vthan penningerne medh aldraförste öfuer till Hollandh förwänthas [7].

Aff schiep, som komme ifrån Spanien, warder för sanningh berättadt, at den wästindische sölfuerflota kan icke förwänthes till Spanien för ähn in augusti, huar öfuer vthij Spanien ähr ett stort bräck på sölfuer mynt. De mena och, det princen af Engelandh schall mäst wara persuaderet till den catolische religion, huilken han och, som man menar, innan en kort tijdh schall wist antaga. Och säga de och, det han icke kan komma till at wijgas medh sijn vnge brudh, för ähn han aldeles låther påschina, det han godh catolisch ähr [8]. Elliest om hans tilbakakommelse till Engelandh wiste de ingen beschedh.

Jagh sender E: h:tt här medh sententien aff de förrädere, som nyli-

6. Det var rigtigt. Hans hær, der dog snarest var 3 eller 4 gange større, skulle have 60.000 kr i mdl. sold og to mdr.s sold i forvejen. Ikke blot Ludvig XIII, men også dennes forbundsfæller Savoyen og Venezia skulle bidrage til hærens underhold. *Roe* s. 156; Brünink s. 98 f.
7. Jvf. herover s. 251 og nr. 50 n. 14.
8. Karl havde ikke til hensigt at konvertere til katolicismen. Fra spansk side gjorde man sig dog under hans ophold i Spanien sådanne forhåbninger og lagde stærkt pres på ham herfor. Gardiner, *Prince Charles II* s. 308, 311, 355 m. fl. st.

gen vthij Hollandh executerede ähre [9]; [a]sampt hollendsche aviser af den 29. may, stilo novo[a].

[b]E: h:tz gunstige schrifuelsse, dateret på Tijdöön den 13. i denne monadt, medh ehn pacquet till Lehonard von Sorgen ähr migh medh min tienere ifrån grentzen på tijmen tilhanda kommit och schall effter E: h:tz befalningh näst Gudz hielp wäll blifua bestält. Min plichtige flijt om pålackens procederende schall jagh icke spara, så mycket jagh möijeligitt kan förfahra.

Jagh frögder migh af alt mitt hierta, det min ödmiuke och wälmente tienst ähr E: h:tt någorlunda täck och behageligh. Önschar aff Gudh alzmechtig jagh migh ytterligere så ställa kunde, det E: h:tt wille sigh min ödmiuke och trogne tienst låtha behaga. Willien schall altidh finnas godh, så wijdt som Gudh gifuer nåden till[b].

Aff Helsingör den 28. may åhr 1623.

61 7. juni 1623

Til Axel Oxenstierna

Den 28. passato förmälte jagh i ödmiukheet till E: h:tt, det konungen icke war förmodandes hijt i landzorthen för ähn wijdh pass denne tijden. Nu kom han á posta till Fredrichzborgh om pingissdagh affton och ähr nu i Kiöpenhamn. Innan ehn kort tijdh förwänthas dråtningh Sophia, konungens moder, till Kiöpenhamn, sampt hans broder hertigh Vlrich medh hertigen af Lyneborgh och några andre främmande herrer. Konungens sönner, hertig Fredrich och hans broder hertigh Vlrich, schola, som här nu för sanningh berättas, wara förreste till stifft Weerden till den afledne bischopz dersammastädes begrafningh. Och medh dett samma schall förb:te hertigh Fredrich investeres vthij wälb:te bischopzdöme. Hoffmesteren Jochim von Buckholt [1] och Martinus

a ikke i 1
b ikke i 2

9. Jvf. nr. 50 n. 12, nr. 54 n. 9 samt herover s. 249 f og 264 f.
1. Det var ikke Joachim v. Buchwaldt, men sønnen Wulf, der var Chr IVs hofmarskal.

von der Meden ähre medh de vnge herrer derhedan förreste [2]. Elliest kan man här ähn inthet förnimma, huadh konungen medh de tysche furster hafuer beslutidt om det tysche krigedt. Man menar, det han tager sigh icke offentligitt något deraff, effter käijsseren icke söker vthan wänschap hoss honom. Doch schall han lijkwäll hemligen inhålla medh hertigh Christian af Brunsswijk och assistere honom medh penninger till soldaternes afbetalningh [3], och sålunda vnder det scheen schall konungen wara käijsserens wän och wälb:te hertigh Christian hans fiende.

Jagh hafuer för 3 dagar sedan bekommitt ett bref medh Gåtschalch Jonsson [4] ifrån Gabriell Påsse, huilkedt ähr både det förste och sidste, som han migh tilschrefuit hafuer. Och såssom jagh altidh hafuer och ähn ytterligere dagligen schall bedia, Gudh then aldrahögste migh nådeligen schall beware at hålla någon correspondentz medh h: k: m:tz wår allernådigeste konungh och herres så och Sweriges rijkes fiender, så will jagh icke heller åstunda at wetha, huadh der vthij schrefuit ähr, myckedt mindre det at vpbrythe, vthan sender det här medh till h: k: m:tt, lijka som det migh tilhanda lefuereret ähr [5]. Huadh h: k: m:tt migh derom nådigest täckies befahla, will jagh vthij alssomstörste vnderdånigheet förbijde och elliest der medh icke vthij det ringeste någodt hafua att beställa. Denne Gotschalch Jonsson hafuer wäll esomofftast waritt icke allenest hos migh, vthan och hos h. Johan

2. 25. maj 1623 udstedtes fra Steinburg kreditiv for Gert og Henrik Rantzau, Christen Thomesen Sehested og Martin v. d. Meden til domkapitlet i Verden. Ausl. Reg. f. 392. Jvf. *Egh. Br.* s. 310 n. 3 samt notarialakt ang. Verden stifts embedsmænds edsaflæggelse 14. juni 1623 til den valgte koadjutor i Sigvard Pogwischs nærværelse på Chr IVs vegne. Verden stift A II 2.
3. Chr IV var dengang ikke interesseret i en evangelisk tysk krig og havde da også vistnok kun indirekte (gennem en del af et lån til Frederik Ulrik af Braunschweig-Wolfenbüttel imod forpantning af amtet Syke) støttet Christian af Halberstadts hær, hvormed denne i febr. var kommet i 3 mdr.s tjeneste hos broderen Frederik Ulrik. Th. Chr. s. 66 ff; Opel I s. 443, 414 f.
4. Gotskalk Jonssons hverv i Danmark fremgår bl. a. af Sigismunds brev til Chr IV af Mevae 1. juni (n. st.), orig. i Polen A I 2; trykt i *Elementa* s. 76 f.
5. Baggrunden for ASs frygtsomme reaktion på modtagelsen af brevet fra Gabriel Posse, lederen af den exil-svenske gruppe ved Sigismunds hof, var den svenske regerings strenge håndhævelse af Örebro-ordinansen af 1617, der fastsatte dødsstraf eller exil for forbindelse med de svenske landflygtige i Polen. Jvf. Roberts I s. 106 ff.

Sparre och bracht så många förslagh före, hurulunda der schulle kunna vprättas ehn godh fredh emellan wår nådigeste konungh och herre och konungen i Pålandh, så aldenstundh han ingen schrifftteligh commission hafuer wijst, huar af man något fundament kunde taga, så hafuer icke heller huarken h. Johan Sparre [6] eller jagh honom dervpå någodt welett suara eller effter hans begäran någodt till h: k: m:tt derom öfuerschrifua. Derföre kan jagh tänckia, att detta breff måste lyda någodt derom.

Offtb:te Gotschalch berättar migh för sanningh och swär högeligen, det konungen i Pålandh hafuer icke meer ähn 7 fahner främmadt folch liggiandes vthij warder, och der öfuer ähr Pollidor öffwerste, som tilförne hafuer tient wår nådigeste konungh [7]. Annadtt krigzfolch säger han der slätt inthet wara, ey heller weth han någodt mer wara dijt bestält. De schiepen, som konungen hafuer låthidt beslå, säger han, schall förnembligest wara kommit aff ett breff, som h: k: m:tt wår allernådigeste konungh och herre medh ehn schåtz capiten schulle hafua schrefuit de dansicher herrer till, huar vthinnan h: k: m:tt schulle hafua begärt förnimma, huadh h: k: m:tt aff dem af Dansich schulle hafua att förmoda, antingen de vthij denne saken wille hålla sigh neutral eller och bijfalla konungen i Pålandh [8]. Detta breff schola de,

6. Johan Sparre havde ellers af AO i brev af Tälje 26. maj 1623, modtaget 4. juni, fået ordre til »med d*et* allerförste begiffue meg op« på grund af faren for et angreb på Sverige fra Sigismund. Sparre, der troede lige så lidt på realiteten i den polske trussel som ASs referenter denne sommer (se denne og de flg. depecher), tillod sig derfor alligevel at tage til Kbh. for selv at føre sin retssag. »Och förhoppes nest Gudz hielp der icke lenge adt ophollis, fordj cancelern haffuer meg altidh i min saak der fauoriseret och effter mogeligheten expedierit«. Johan Sparre til AO Bolmaryd 11. juni 1623. Også siden fandt Sparre både hos Chr IV, prins Christian og rådet »stor affectionn ... baade i een och annen matte«. Inviteret til Tage Thotts bryllup diskuterede han med Chr IV, hvem det forekom underligt, at Sverige nærede frygt for det polske anslag, fordi Sigismund »war icke sterker end 1.300 eller 1.400 mann. Huartill jag suarede, at wij haff*uer* æstimeret honom paa 14.000 mand«. Johan Sparre til AO Kbh. 24. juni 1623, orig. i O. S. E 723 SRA.
7. Oberst Pollidor skulle ligge med 4.000 mand ved Olivia kloster. *AOSB II,1* s. 222 f.
8. Et sådant brev udfærdigedes af Västerås 21. april Riksreg. ty. f. 59 ff SRA. Selv om GA fordrede skriftlig resol., modtog brevviseren kaptajn Alexander Forrath, der overrakte brevet 25. maj, blot recepisse af Danzig 26. maj. Det hed heri, at brevet var af så stor vigtighed, at det ikke kunne besvares så gesvindt. Orig. i Polonica 321 SRA. Alex-

(fortsættes s. 288)

strax effter de det läsidt hade, hafua sendt till konungen, huilkedt hos honom bleff mächta illa vptagidt och vttydt, lijka som wår nådigeste konungh wille giöra de dansicher herrer vpsturtzige emott honom. Och här upå schall han strax hafua låthidt beslå några schiep och vthij hast affärdet en polesch fältherre ifrån sigh åth Pålandh. Doch säger han sigh icke schulle kunna märkia, det samma fältherre schulle hafua befalningh om någodt krigzfolch at nederföra.

Han säger och, att der h: k: m:ttz och de polsche commissarier nu vthij Liflandh icke kunna träffa någon fredh eller stilleståndh [9], schulle en rickzdagh till Warsaw igen wara förschrefuin till den nästkommande förste septembris, huar då förnembligest om det suenscha krigedt schall delibereres [10]. Men det konungen i Pålandh nu, medan stilleståndet ähr, schulle någodtt fiendtligitt emott wår nådigeste konungh attentere, menthe han icke schee schulle, synnerligen effter man der af inthet meer krigzfolch weth ähn desse 7 fahner, huilkedt ähr 1.300 man [11].

Konungens sielff medh dråtningens och princens hele hoffgesindh ähr icke öfuer 300 personer, och säger han, det konungen ähr för inge andre orsaker nederkommin ähn att besökia de dansicher herrer och att remediere några oordninger, som vthij lant Preyssen schola wara vpkomne, och att konungen drager så aff och till och förluster sigh i landett och schulle icke på någodt sätt wara beredder till något fiendtligit anslagh. Han mehnte och, det konungen ähnnu icke på 3 eller 4 wekor schulle komma till Dansich, och när han kommer i staden, schall han hafua satt sigh före att blifua der vthij 3 weker.

Han berättar och, det freden emellan turcken och pålacken ähr aldeles slutin, så att Farentzbeck medh åthschillige andre fånger ähre hemkomne. Han menar och wist, att om krigedt går ahn igen emellan wår nådigeste konungh och pålacken, det förb:te Farentzbeck schall

(fortsat fra s. 287)
ander Forrath fik instruks for turen på Engelen af Västerås 21. april. Riksreg. f. 124 f (jvf. f. 130) SRA.

9. Egentlige direkte forhandlinger mellem de svenske og polske kommissærer kom ikke i stand i 1623. Ericsson s. 226 ff.
10. Jvf. Ericsson s. 230.
11. Ikke blot Chr IV (jvf. n. 6), men også de la Gardies spejdere i Danzig havde vurderet Sigismunds styrke til omtrent denne størrelsesorden, ikke over 1.500 eller 2.000 mand. De la Gardie til AO 1. maj og 24. juni 1623, *AOSB II,5* s. 206 ff, 218. Jvf. tilsvarende herunder s. 291, 294 og 297 f.

blifua fältherre vthij Liflandh, huar om han medh all flijt schall anhålla [12].

Andre ifrån Dansich berätta nu nästan det samma om krigzfolchzens myckenheet. Men jagh hafuer talt medh en trowärdigh man, som säger sigh hafua sedt 8 rustwagner komma neder ifrån Torn, fulla medh idell musscheter, huilke schola wara hemligen om nattetijdh förde till itt huuss, 3 mijl ifrån Dansich. Och schall der medh så hemligen vmgåås, det ingen må wethe, huadh vthij samma wagner ähr; men denne säger sigh wetha godh beschedh derom, att dett ähr idell musscheter. Denne samma man säger och, det konungen i Pålandh hade ett anslagh på Riga, huilkedt schall nu igen wara aldeles vthslagidt. Derföre förlofuas det ehne schiepet effter det andre af dem, som nu hafua waritt beslagne, så att han menthe, ingen fahra behöfues nu i denne sommar bäras för konungen i Pålandz ankomst, huarken till Riga eller och myckedt mindre öfuer åth Swerige. Detta anslagh på Riga schall Pollidor hafua anstält, menandes det vthrätta medh de sluper, han vthij Dansich hafuer byggia låthidt; nu sägs han wara vthij konungens ogunst. 5 schiep, berättar migh denne man, konungen schall hafua kiöpt och der till antagit 200 bådzmän, som han åhrligen menar att hålla [13]. 2 aff samma schiep schola nu wara vthlupne på kundschap at förfara, huar wår nådige konungz schiepzflothe ähr.

Ifrån andre orther kan jagh inthet förnimma, vthan huadh som accorderer medh aviserne.

Aff Helsingör den 7. juny åhr 1623.

12. Om fredsforhandlingerne se nr. 56 n. 10. Eventyreren og diplomaten Volmar v. Farensbach fra Kurland, tidligere bl. a. i svensk tjeneste og i polsk tjeneste som guvernør over polsk Livland, var efter den polske hærs nederlag i Moldau i okt. 1620 til den tyrkisk–tatariske hær ført til fængsel i Konstantinopel. Han blev dog ved sir Thomas Roes hjælp frigivet i foråret 1622. Han kom herefter ikke i Sigismunds, men i grev Heinrich v. Thurns og Bethlen Gabors tjeneste. *Roe* s. 26; N. Ahnlund, *Krigare, diplomat och statsfånge, Sv. Personhist. Tidskr., 1917* s. 81 f.
13. Dette korrigeres af AS herunder s. 294.

62 18. juni 1623

1. Til Axel Oxenstierna
2. Til Gustav II Adolf *

[a]Min seneste och vnderdånigeste schrifuelsse till E: k: m:tt war den förledne 7. i denne monadt[a]. [b]E: h:tz gunstige schrifuelsse dateret i Tälge den nästförledne 26. may ähr migh i gåår om affton tilhanda kommit, lydandes det jagh idkesammere h: k: m:tt war allernådigeste konungh och herre så och E: h:tt medh mine vnderdånige och ödmiuke schrifuelsser besökia schulle. Så will jagh vthi alsomstörste ödmiukhet E: h:tt hafua betackat för den gunstige wahrningh, E: h:tt migh ringe perssohn här vthinnan gifuer. Och förvndrar jagh migh derhos storligen, huar alle de breff taga wägen, som jagh schrifuer. Jagh befruchtar, de ähre komne vthi några missgynnares hender och således vnder stuckne, at E: h:tt dem inthet hafuer bekommitt. Ty jagh kan medh högh edh bekräffta migh mäst alle wekor hafua h: k: m:tt och E: h:tt tilschrefuit. Och om så ähr händt, det jagh några resor hafuer giordt 9 eller 10 dagar emellan, så ähr det schiedt förnembligest derföre, at jagh hafuer töfuadt effter de tysche brefuen ifrån Lehonard von Sorgen, medh huilke hålles ingen wiss ordningh. Huar igenom jagh esomofftastt ähr förorsakadt at hålla min tiennere vppe 3 eller 4 dagar öfuer sin rätte tidh, på det samma breff icke schola hos migh länge blifua liggiandes. Nu seneste gången förtöfuade jagh och min tienere der effter i 4 dagar, måste lijkwäll senda honom sijn koos vthan tysche breff, hafuer icke heller ifrån Lehonard von Sorgen sedan någodt förnummitt för ähn nu på tijmen, det posten kom medh ehn pacquet. Derföre hafuer jagh ondt till at giöra; jagh kunde wäll idkesammere senda min drängh till grentzen, men så blefue der igenom esomofftast de tysche brefuen länge hos migh liggiandes, huilke vndertijden och wäll kunna kräfua stor hast och liggia wår nådigeste konungh stor macht vpå.

* påtegnet: 30. juni *1623*

a ikke i 1
b 2 i st.: Sedan ähr här inthet synnerligit förefallitt för ähn i går, at några schiep ähre komne ifrån Dansich, huilke alla

Jagh schall migh medh Jesus hielp inthet försumma vthij alt det, jagh weeth kan lända wår allernådigeste konungh och fäderneslandet till wälfärdh. Och der jagh förnimmer någodt, som h: k: m:tt ligger macht vpå om vthij hast at wethe, schall jagh då effter inge breff eller annat dröija, vthan det strax advisere; och synnerligen om konungen i Pålandz procederende widh Dansich, huilketdh altsammans, som man här fulkommeligen menar, schall doch inthet vthij detta åhr hafua vpå sigh, synnerligen effter alla, som derifån komma[b], hafua nu ett tahl, idet han der inthet folch hafuer om någodt fijendtligit ahnslagh at fortbringe. Ingen kommer nu, som berättar, det han schall hafua öfuer 2.000 man både medh sitt egidt hoffgesindh och krigzfolchedt. Men wäll säga de, det han hade gifuit vth åthschillige beställninger om vthij hast at fåh någodt folch tilhopa, huilkedt hafuer doch inthet kunnitt schee, och blifuer icke heller mehr omtahlt.

Vthij detta åhr säger huar och ehn sigh wele wara godh före, det han emot wår allernådigeste konungh inthet fiendtligit attentere schall. Men emot tilkommande åhr synes wäll wara lijkt, det han schall hafua någodt i sinnet; för dy här ähr i går ehn schåtsch herre ifrån Dansich ankommin, benemdh h. Robbert Styfuert, huilken vthi den seneste dansche fäygden hafuer tient vthi Swerige. Han hafuer beställningh aff konungen i Pålandh at wärfua vthij Engelandh 8.000 man [1] och ähr nu sielff 14. rychter till Kiöpenhamn och hafuer breff ifrån konungen i Pålandh till denne konungh om ett frijt passage medh samma folck igenom Öresundh. Huadh swar han bekommer, warder man snart förnimmandes [2].

Jagh hafuer tahlt medh några af hans fölgie, huilke migh berätta, at om han någorlunda kan komma till rätte medh desse 8.000 man, så han kan på någodt sätt fåh dem igenom till Dansich, schall konungen i Pålandh hafua fulkommeligen satt sigh i sinnet vthij tilkommande wåhr 1624 att giöra ett anfall på Swerige, så frampt nu i denne sommar emellan wår aller nådigeste konungh och honom icke något stilleståndh blifuer vprättadt. Och der denne Robbert Styfuert icke kan fåh sine soldater igenom Öresundh, schall han hafua befal-

1. Kontrakt mellem Sigismund og Robert Stuart Warszawa 20. april 1623 (n. st.) om hvervning af 8–10.000 mand. Krigshist. handl. II SRA.
2. Stuart fik afslag. Jvf. herunder s. 299 og nr. 63 n. 1. Forinden havde rigsrådet utvivlsomt afgivet betænkning i sagen. Jvf. Erslev s. 362.

ningh at bruka sitt bäste dem at landsättia widh Hamborgh och sålunda medh schiep ifrån Lybeck eller någon annan orth fåh dem till siös öfuer åth Dansich. Några aff samma hans fölgie mena och, at der inthet dere af desse anslagh kan honom angå, antingen igenom Öresundh eller widh Hamborgh, schall han hafua befalningh at giöra infall widh Elfzborgh, och at konungen i Pålandh dåh wäll schulle wara tillredz at mötha på den andre sijden widh Calmar. Till denne wärfningh, säga de, han hafuer medh sigh 4 store kijstor medh penninger, så at de mena, på penninger schall ingen mangell finnas. Elliest medh schall han wara försäkradt på förloff af konungen i Engelandh om samma folch vthij hans landh at wärfua [3].

Denne Styfuert hafuer och så widht bracht, det alle de engelsche och schåtscha schiepen, som wijdh Dansich wore beslagne, ähre nu igen förlofuade. Allenest de hollendsche schiepen, som besloges, ähre ähnnu ahnhåldne, huilke, de menthe, och innan fåh dagar schulle gifuas lööss, effter till dess vthredningh inthet tillagas, huarken medh proviant eller annatt. Ey heller hafuer konungen sielff ähn waritt vthij Dansich, förwänthas icke heller ähnnu på 14 dagar. Alt det buller, som iåhr schiedt ähr, schall Pollidor hafua anstifftadt, och effter det nu alt sammans fallierer, schall konungen hafua hothadt honom medh galgen, så at han icke ähr när vthi sådant anseende som tilförende.

Tuenne konungens schiep, berätta de, schola wara ifrån Dansich vthlupne at taga på de suensche och schola hafua fådt ehn finsch schuta sin koos, som wille till Lybeck. Doch mena desse, effter dett vthij stillestånds tijden schiedt ähr, schulle samma schuta igen wäll blifua lööss gifuin [4].

Vthi Kiöpenhamn ähr konungen, princen och några af rickzens rådh [4a] församblade till herredagen, som åhrligen på denne tijdh plägar at stå. Och höres inthet, at der något schall tracteres vthan om gieldh saker ibland adelen [5], af huilke en part lära fåh stort neder-

3. Dette var rigtigt. Jvf. *Sv. Krig II* s. 142.
4. Jvf. herunder s. 294.
4a. Alle råder indfandt sig til herredagen, bortset fra Jens Juel. Erslev s. 360. Holger Rosenkrantz deltog dog først i rettertingets domsafsigelser fra 27. juni. Herredagsdombog 1623, b d. 29 f. 244.
5. Dette er urigtigt. Herredagen indledtes 8. juni og optoges ikke mindst af forhandlinger om udenrigspolitikken. De drejede sig dels om den stærke trussel fra kejseren og de papistiske hære imod Den nedresachsiske Kreds,

(fortsættes s. 293)

fall, i det dhe hafua borgat mehr, ähn de nu förmå betahla. Och ähr den hele dansche adelen en sådan nese schiedt, att de holstener hafua aldeles förklaradt sigh inthet effter denne dagh medh den dansche adelen något wele hafua at beställa medh penninge försträckningh. Vthan huadh de holstener hos dem vthestående hafua, wele de nu vpchräfuia. Huar igenom den dansche adelen ähr mycket perturberet, fördy der fins icke många iblandh, vthan de ähre medh der vthij interesserede [6].

Man hafuer här altidh talt om några främmande herrers ankomst; nu höres der inthet synnerligit vthaff. Konungen hafuer låthidt sigh höra wela innan 8 eller 10 dagar ryckia åth Holsteen igen. Det ähr och wist, det de vnge herrer ähre öfuer till stifft Werden. Man begynner nu och at säija, det en deel aff konungens rytterij schall komma hem igen, och at hans egen liffhana schall alrede wara på hemwägen.

Ifrån Hollandh berättas, det 5.000 man schola ifrån Frankerijke wara öfuerkomne till grefuen aff Manssfelt, och at 2.000 schola ähnnu komma effter; huilke allesammans konungen i Frankerijke honom tilschicker [7].

(fortsat fra s. 292)
dels om forholdet til Polen (Robert Stuart) og især til Sverige, der var yderst spændt efter sundtoldens iværksættelse i april. Rådet gik nølende med til at bevilge 3.600 mand til forsvar for protestantismen i Tyskland mod gensidighed og på betingelse af De øvre- og nedresachsiske Kredses fulde medvirken. Til gengæld er rådet utvivlsomt veget tilbage for en aktiv imødegåen af de svenske krigsskibe på det danske dominium maris Baltici, ligesom det med sikkerhed nægtede en bevilling til sikring af grænsefæstningerne imod Sverige. Jvf. Chr IVs prop. til rådet Kbh. 17. juni og replik til rådet Fr.borg 30. juni, Erslev s. 361 ff. Rådets betænkning er ikke bevaret; jvf. dog Erslev s. 369.

6. Forhandlingerne om gældssager på herredagen resulterede i en forordn. af Kbh. 1. juli 1623. *CCD IV* s. 79 ff. De sidste år op mod Kejserkrigen prægedes af stigende holstensk tilbageholdenhed med kreditgivning til den stadigt mere forgældede danske adel. Gældsbrevene til danske adelige optaget på Kieler-Omslag faldt således fra 38 i 1622 til 13 i 1623 og 4 i 1624. A. Rubow, *Renteforhold i Danmark i Tidsrummet fra Reformationen til Christian Vs Danske Lov, 1914* s. 121 f; jvf. Sv. Aage Hansen, *Adelsvældens grundlag, 1964* s. 131 ff; E. Ladewig Petersen, *Dansk adelig økonomi 1600–1660, Fortid og Nutid 22, 1965* s. 453 ff.
7. Der synes i alt kun at have været tale om ca. 6.000 mand fra Frankrig, hvoraf de første ca. 4.000 eller 4.600 først synes ankommet til Ostfriesland o. slutn. af juni. Opel I s. 490; Weskamp s. 289; Brünink s. 100; Zwiedineck II s. 14.

Elliest ifrån Spanien eller Engelandh kan man inthet förnimma, som schriffwärdigt ähr.

Aff Helsingör den 18. juny 1623.

På tijmen kom 2 schiep ifrån Dansich, huilke lupe derifrån förledne torssdagh, som war den 12. i denne monadt. Der vpå ähre och några trowärdige män, som säga willia sättia deras hals i waadh, det konungen i Pålandh vthij detta åhr emott h: k: m:tt wår nådigeste konungh inthet fiendtligit attentere kan. De berätta och efwen det samma om krigzfolchzens myckenheet såsom de andre, at han både medh sitt hele hoff och bijhafuande krigzfolch icke ähr öfuer 2.000 man starch.

Om hans ankompst till Dansich berätta de annorlunda, nembligen att han schall förwänthas såsom i morgon och må icke komma starckare in ähn medh 500 man. Alle de schiepen, som wore ahnhåldne, säga de, ähre mäst igen lööss gifne på 3 eller 4 hollendere när, huilke och, som de wist menthe, innan fåh dagar schulle blifua frij stälte, effter der slätt ingen preparation till någon schiepz vthredningh ähr.

Migh hafuer tilförende waritt berättadt, det konungen i Pålandh schulle hafua vpkiöpt 5 schiep, som han åhrligen wille hålla widh Dansich [8]. Desse berätta, at der war wäll omtahlt, det 5 schulle kiöpas, men ähre lijkwäll icke mehr ähn 3 ringe schiep kiöpte. Och schall ett der aff hafua waritt vthe och fådt en finsch schutha, huilken de hafua plundret och låthit henne sedan fahra. Annat bythe schola de inthet hafua bekommit, vthan ähre der medh igen till Dansich inlupne. De andre 2 schiepen, som migh förr berättat ähr, som schulle wara i siön, säga desse, at de hafua wäll i sinnet at löpa vth, men dierfuas det icke giöra för wår allernådigeste konungz schiep. Mena derföre, at de blifua wäll liggiandes, der de ähre. Detta berätta migh desse persohner, medh högh edh derhos, att det så vthij sanningh ähr.

Datum såsom vthij brefuedt.

8. Jvf. herover s. 289.

63* 24. juni 1623

1. Til Axel Oxenstierna
*2. Til Gustav II Adolf***

Min seneste och ödmiuke schrifuelsse till E: h:tt war den förledne 18. i denne monad. Sedan hafuer jagh ifrån Dansich om konungen i Pålandz wijdere procederende inthet förnummitt, fördy här ähr på 6 dagar icke ett schiep der ifrån kommitt, hafua icke heller för motwäder kunnit komma.

Robbert Styfuert hafuer icke ähnnu hos konungen någodt audientz bekommit, blifuer icke heller vthij någon synnerligh estimation hållin, vthan ligger till härbärges för sijne penninger. Jagh will i morgon, om Gudh will, ryckia till Kiöpenhamn at förfahra, huadh suar han bekommer [1], såsom och at fordra bescheedh om de penninger, som jagh

* Jvf. AS til rigsadmiral Carl Carlsson Gyldenhielm ⟨Helsingør⟩ 24. ⟨juni⟩ 1623, orig. i Carl C:son Gyldenhielms saml. E 3706 SRA. Depechen er delvis stærkt medtaget, men steds- og månedsangivelsen kan rekonstrueres ved tekstsammenligning med nr. 62 og 63. Depechen er dog skrevet før nr. 63,1 og 2, idet den giver en omtale af begivenhederne, således af Stuarts ankomst og Sigismunds planer, der i meget svarer til nr. 62,2, om end den er kortere. Herudover tilføjes vedr. drøftelserne på herredagen, at man ikke kan »förnimma, huadh der tracteres om det tysche krigedt. Man ähr här i den fulkomnelige meningh, som och wäll synes lijckt wara, at aldenstundh käijsseren på allehanda sätt icke söker vthan wänschap hos konungen, det han wäll schall sittia stilla och föga bekymbra sigh om det krigedt, aldenstundh det går nu effter hans willie, som han begärer. Hans son hertigh Fredrich ähr nu förrester till stifft Weerden; och menas, han schall widh denne tijdh wara investeret. Käijserens krigzfolch schall det land så hafua fauoriseret, det icke en bonde, som man här berättar, schall kunna säga, det så mycket som en höna ähr honom vthan godh betalningh ifrån tagin; huilket alt sammans så mycket mer beweker denne konungen at sittia stilla«. Selv om noget af Chr IVs rytteri og livfanen siges at være på hjemvejen derfra, og en krig med kejseren i så fald ikke er sandsynlig, så »ähre många i ehn contrarij meningh, at det icke schall gå så slätt aff, som en part wäll tänkia. När denne rickzdagen blifuer endat, fåhr man förnimma, huadh som då strax derupå blifuer företagit«.

** påtegnet: 3. aug.

1. Johan Sparre kunne allerede da berette, at Robert Stuart havde fået absolut afslag på sin anmodning om fri passage for de i England, Skotland og Irland for Sigismund hvervede folk, fordi Chr IV med GA stod »vtj stark

(fortsættes s. 296)

för h: k: m:tt wår allernådigeste konunghz egit inbestälte wijn och godz hafuer stält caution före, om det schall erkiennas frij eller icke. Jagh hafuer wäll någorlunda förnummitt, det cantzeleren schulle hafua sagt, att ähn ytterligere schulle wärfuas wår nådigeste konungz breff derupå till konungen, [a]om det schulle blifua frij stält[a]. Så synes migh, at effter wår nådige konungz vnderschrefne pass ähre der hos, att det ju nogsampt schulle giöra fyllest, och icke wijdere h: k: m:tt derom molestere, helst medan det icke meer ähr ähn till 432 rijkzdaler, både för Erich Larssons och Mårten Weijwetzers wijn, så och medh det toghwärck, som admiral Klerck till wår allernådigeste konungh och herres schiepzflota inbestält hafuer. Ähr jagh derföre i den vnderdånige meningh, att h: k: m:tt wår nådigeste konungh warder derom inthet synnerligit schrifuandes; helstmedan at här ingen synnerligh tro sättes der till, at samma godz schall vthaff h: k: m:tt wara införschrefuit; vthan menas, at det schall wara schiedt aff dem, som sådane lägenheter aff h: k: m:tt schulle för arrenderet hafua, huilke h: k: m:tt till bättre befordringh sine konungzlige pass schulle nådigest medele låtha. Detta ähr den fulkommelige meningh, som de här derom hafua. Och oansedt de wele icke för migh så fulkommeligen vth dermedh, så låtha de sigh lijkwäll hos andre nogsampt derom höre. Derföre, om detta för:ne godz, som vnder wår nådigeste konungz nampn ähr här igenom passeret, icke blifuer incontinente och vthan någon precauering frij stält, sedan jagh medh cantzeleren derom tahlt hafuer, så will jagh strax tilställa dem betahlningen för tollen der aff, effter migh synes, det h: k: m:tt wår nådigeste konungh icke nådigest schulle behaga, det jagh derom myckedt knechta schulle.

Hwadh som på herredagen vthij Kiöpenhamn förhandlas annat ähn om gieldsaker, kan man inthet förnimma [2]. Icke heller talas nu någodt mer om några främmande herrers ankomst. Man menar, det huar i sin stadh genom breff till konungen schall sigh hafua entschyllet. Här

a ikke i 2

(fortsat fra s. 295)
confoederation och tilforende i den sack aldeles neutrall erklerett ehr ... Jag kann re uera intet anned fornim*m*e end godh affection emodt oss. Endogh een partt tycke illa ware om den toll, som i Sunned schall vdgiffues, derom jag priuatim med mange discurrered haffuer«. Johan Sparre til AO Kbh. 24. juni 1623; orig. i O. S. E 723 SRA. Jvf. herunder s. 299.

2. Jvf. herom nr. 62 n. 5.

ähre ähnnu wäll några i den meningh, det hertigen aff Pommeren schal komma; doch är derom ingen wiss beschedh [3].

Några ifrån Engelandh berätta, det princen der sammestädes, schall nu wist wara wijgdh medh infantan vthaff Spanien och medh förste förwänthas till Engelandh [4]. De säga och för sanningh, det konungen i Behmen medh sin dråtningh, barn och hele hoffgesindh schall och medh aldraförste förwänthas till Londen, huar den förre dråtningens huuss Grynehuijtz ähr för honom prepareret och tillredt, om sigh vthij Engeland att förhålla, till dess konungen der sammestädes kan see, genom huadh medell han kan förhielpa honom till sitt landh igen [5].

Annat höres här nu inthet.

Aff Helsingör den 24. juny åhr 1623.

Som jagh hade lychtadt schrifua, kom twänne schiep ifrån Dansich, aff huilke berättas för sanningh, h: k: m:tt wår aller nådigeste konungh vthij egen persohn schulle medh 23 schiep wara på reddan för Dansich ankommin, och at konungen i Pålandh [som] i går eller i dagh schulle wist komma till Dansich [6]. Han schall på nytt hafua låthidt beslå några hollendsche schiep igen till 12 eller 14 stycker, huilke sigh doch aldeles hafua förklaradt honom inthet tiene wele, medh mindre de dansicher herrer wela säga godh för betahlningen, huilkedt de inthet giöra wele. Derföre löper folkedt mäst alt ifrån schiepen. Men de mehnthe doch alla, at det hafuer slätt inthet vpå sigh, fördy det ähr icke vthan cofardy schiep, huilke doch inthet ähre tienlige till att fächta. Ey heller ähr der någon preparation der till, och fast om han ähn kommer vth medh 20 eller 30 aff samme schiep, så hålles det doch före, at 3 eller 4 aff wår nådigeste konungz öhrlige schiep, som vthij floten ähre, schulle wara nogh at mötha de andre medh. Om krigzfolckzens myckenheet hafua desse samma tahl som de förre, och

3. Hverken hertugerne Bogislav eller Filip Julius af Pommern ses at have besøgt Danmark.
4. Baggrunden for denne gale opfattelse kan være, at Jacob I i den foregående tid helt urealistisk havde foretaget store forberedelser til modtagelsen af den spanske infanta. Gardiner, *Prince Charles II* s. 347 ff.
5. Frederik V forblev i Haag med sit hof.
6. GA ankom til Danzigs red 20. juni med 21 skibe, 1 pinas og 2 proviantfartøjer. Sigismund med følge modtoges dagen efter af byen. *Sv. Krig II* s. 152 f; *Sv. sjökrig* s. 150, 258.

säga ähndoch mindre, nembligen, at der icke schall wara öfuer 1.600 man.

Här ähr och flygahnde tijender komne, det hertigh Christian aff Brunsswijk schall hafua hållit et feltslagh medh mons:r Tilli och förloradt platzen [7]; doch weeth man ähn ingen gruntligh bescheedh derom. Man säger, det konungen schall derom hafua fådt breff och wara deröfuer mycket perturberet; om det så ähr, fåhr man snart förnimma.

Jagh hafuer och på tijmen talt medh några personer ifrån Schåne, huilke migh berätta sigh hafua hördt konungens breff vpläsas, at de suensche nu igen må frijtt komma hijt till Danmarch at bruka deras traficq och handell såsom tilförende [8], effter här nedre emot grentzen aff ingen siukdom höres. Kan derföre icke annat tänckia, ähn att wår allernådigeste konung och herres tysche poster måge och nu frijt rese till grentzen som tilförende, och till dess större wissheet will jagh nu igen anhålla om ett frijtt pass för dem.

Datum såsom vthij brefuedt.

64 1. juli 1623

1. Til Axel Oxenstierna
2. Til Gustav II Adolf *

Min seneste och ödmiuke schrifuelsse till E: h:tt war den 24. passato. Sedan hafuer jagh waritt i Kiöpenhamn och anhållidt om bescheedh på de penninger, som jagh för wår allernådigeste konungz wijn och toghwärck hafuer stält caution före, om tollen at betahla. Så swarade cantzeleren migh derupå, det konungen hade sigh sålunda förklaradt, at der h: k: m:tt wår nådigeste konungh nådigest täcktes schrifua honom till, så kunde h: m:tt åhrligen fåh här så mycket wijn frijtt igenom, som konungen i Pålandh och andre potentater hafua. Men vthan h: k: m:tz synnerlige schrifuelsse derom kommer här inthet huarken

* påtegnet: 14. july

7. Dette kunne AS selv afkræfte 1. juli. Jvf. herunder s. 302.
8. Jvf. miss. af Kbh. 20. juni 1623 til lensmændene på Bahus, Helsingborg, Halmstad, Laholm og Varberg herom. *KBB 1621–23* s. 608 f; *CCD IV* s. 75 f.

wijn eller annadtt frijtt igenom Sundet[1]. Weth derföre inthet, huru jagh schall ställa migh medh desse 432 rijkzdaler, som jagh hafuer hoss migh om samma toll at affläggia. Jagh menthe wäll senest at strax lefuerere dem ifrån migh, när jagh hade warit hoss cantzeleren. Nu dierfues jagh det icke heller wäll giöra, befruchtandes migh, at det wår nådigeste konungh icke schulle nådigest behaga. Derföre behåller jagh dem ähn hoss migh, till dess h: k: m:tt migh derom nådigest täckies någon beschedh gifua låthe; [a]eller och, at E: h:tt migh gunsteligen täckies någodt derom befahla, huarom jagh E: h:tt på det ödmiukeligeste will hafua om beditt. Fördy[a] det slemmeste ähr, att penningerne ähre här i staden på stor räntha vptagne, och på det sidste, om h: k: m:tt nådigest icke täckies derom något schrifua, så går capitalet medh räntan sijn koos.

Jagh tahlte och medh cantzeleren om h. Robbert Styfuert. Han sade, at wår nådigeste konungh måtte frijtt förlåtha sigh derupå, at honom blifuer inthet folch här igenom staddt. Han bleff här ganscha lithet respecteret. All hans affscheedh war ett lycht breff ifrån konungen här i Danmark till konungen i Engelandh[2]. Han begärde deraff ehn copia, säijandes sigh icke gärna wela före sådanne breff, medh mindre han wiste dess innehåldh. Det bleff honom strax afslagit. Konungen sende honom bodh, at der han sigh medh samma brefz öfuerlefuereringh något wille beswäre, schulle wäll finnas en annan, som det kunde öfuerbringe. När han sågh sigh inthet kunna vthrätta, behölt han lijkwäll brefuedt hoss sigh och ähr nu här i staden och wänther effter passage för Engelandh. Han och hans fölgie ähre mycket perturberede, i det de icke måge föra folckedt här igenom. Lijkwäll låtha de sigh höre, det wärfningen schall hafua sijn fortgångh. Han sende migh et breff till wår nådigeste konungh ifrån konungen i Engelandh, det jagh här medh öfuersender.

Wår aller nådigeste konungz tysche poster hafua på 14 dagar in-

a ikke i 2

1. En sådan anmodning sendte GA ikke.
2. Jacob I havde i skrivelse af Whitehall 30. sept. 1622 bedt Chr IV intercedere hos GA for Robert Stuart, så denne i Sverige kunne få udbetalt et større tilgodehavende. Orig. i England A I 2, udtog i Macray, *Second Report* s. 16. Dette lovede Chr IV i svarskrivelse af Kbh. 23. juni 1623. Orig. i S. P. Denmark 75,5 f. 286 PRO. Det skete i skrivelse af Kbh. 26. juni. Konc. i Sverige A I 8; udtog i Sv. Acta 1619–24 f. 129. Jvf. herunder s. 324.

thet warit här. När de komma, mehnar jagh at låtha dem rese fort till Markeredh, såsom de i begynnelssen giordt hafua, effter det ähr nu frij låthidt, at de suensche måge komma hijtt vth at handla, såsom gammalt och fördtt hafuer warit, så länge som aff ingen siukdom höres nedre emott grentzen. Jagh begärde ett frijtt pass för dem. Det wille cantzeleren inthet gifua, men sade sigh wellia förschaffa migh konungens, när han kunde fåh lägenhet der till. I medler tijdh menthe han, de måtte wäll rese till grentzen, så länge som passagen för andre vthur Swerige ähr frij gifuin.

Konungen ähr nu på Fredrichzborgh och sägz i morgon wellia rycka vp åth Holsteen. Och såsom här tilförende hafuer warit vthsprängdt, det hanss rytterij schulle komma heem, så ähr det nu heel contrary [3]. Han hafuer nu i desse dagar gifuedt vth beställninger på 2.000 man till foot och 1.000 ryttere [4]. Och, som man presumerer, will han hafua samma folch liggiandes vthij stifft Veerden om det at fördeffendere, der någon det wille attacquere. Till samma folchz wärfningh lop i går et konungens schiep [5] här igenom åth Lyckestadh i Holsteen, som

3. Allerede ved miss. af Kbh. 14. juni 1623 fik statholder Gert Rantzau ordre til straks at lade 1.000 mand til fods hverve. De skulle mønstres et bekvemt sted i ærkestiftet Bremen. Konc. i TKIA A 32. Kaptajn Vogn Vognsen fik således bestalling på at hverve 200 mand inden en måned til mønstring på en plads, som Gert Rantzau ville anvise. Konc. og orig. af Kbh. 26. juni 1623 i TKIA A 46. Hertil kom, at krigskommissær Sigvard Pogwisch 11. juni i Nienburg mønstrede oberstløjtnant Gödske v. Ahlefeldts kompagni på 218 mand og samme dag kaptajnerne Wilhelm v. d. Hudes, Claus Andersens og Mogens Villumsens kompagnier på 221, 212 og 161 mand. Villumsens kompagni øgedes den flg. tid (jvf. nr. 50 n. 7). Mønstringsruller i TKIA A 153 I. Over for ærkebispen af Bremen begrundede Chr IV beslutningen om at bringe noget mere krigsfolk sammen med den dagligt større fare for Den nedresachsiske Kreds, især ærkestift Bremen, og for Oldenburg. A u s l. R e g. f. 411 f.
4. Jvf. rådets bevilling på 3.600 mand, nr. 62 n. 5. Johan Sparre kunne ugen før meddele, »adt den thijdh Marting von der Med*en*, som her er tysk canceler(!), haffde giortt sinn relation (jvf. herover s. 285 f), ehr strax bestelning paa 3.000 mann thill hest och foedt vdtkom*m*en, och sendes mange penning*er* till Holstein adt werffe. Ehr dogh allickwell int*et* annedh deraf at formode end de stiffter ... scholle dermed defenderis«. Sparre mente derfor ikke, at Chr IV ville blande sig i den tyske tumult, »med mindre hann offenderis«. Johan Sparre til AO Kbh. 24. juni 1623, orig. i O. S. E 723 SRA. Også ifølge Isacsz lod kongen antage 3.000 mand. Peter Isacsz til AO Helsingør 29. juni 1623, orig. i O. S. E 689 SRA.
5. Muligvis kaptajn Niels Hammer på Victor, der 25. til 26. juni som eneste skib ved den tid modtog leveringer fra vinkælderen. V i n k æ l d e r r e g n s k. 1622–23.

hade inne 48 fierdinger medh rickzd*aler*; vthij huar war 4.000. Det ähr till sammans 192.000 rijckzdaler. Dessföruthan war på samma schiep konungens schänckeschifua och kläder, medh mycken ammunition derhos; så at samma schiep medh dess bijhafuande godz ähr schattadt på mehr ähn 3 t*un*nor gull. Många förundra, det konungen wille efuentyre så mycket på ett schiep; men effter det ähr sommardagh, menas, det schall ingen fahra wara på färde. Här ifrån öfuer landh åth Holsteen ähr och sendt 16 fierdinger medh penning*er* [6].

Käijsseren hafuer hafft ehn post här hoss konungen medh begäran, at han wille råde de tysche furster och hertigen aff Brunsswijk till att läggia deras wapn nedh. Så wille käijsseren för:ne hertigh aff Brunsswijk gärna pardonere, säijandes sigh allenest wellia förfölgia (som han honom vthij sine schrifuelsser kallar) den landzfördärfuaren greffwen af Manssfelt [7]. Konungen schall hafua suarat at wele giöra deruthinnan sitt bäste [8]. Och ähre nu twänne aff rijckzens rådh deputerede, som schole gesantzwijss til käijsseren, nembligen rickz cantzeleren h. Jacob Vlfelt och Esche Bråk [9], huilke, så snart herredagen ähr endat, schola begifua sigh på resan; men huadh deras wärff ähr, kan man ähn inthet förnimma. Man menar, det hertigh Christian aff Brunsswijk genom sijne breff till konungen schall hafua låthidt sigh märckia, at om konungen och den regerende hertigh aff Brunsswijk wele wara godh före, at alt, det honom aff käijsseren lofuas, schall blifua effter-

6. Allerede 24. maj og igen 11. juli 1623 tilstilledes der således fra rentekammeret Gert Rantzaus generalmønsterskriver Gevert Becker henholdsvis 10.000 og 48.000 enk. daler til besoldning af Chr IVs officerer og soldater i Holsten. R e n t e m. r e g n s k. 1623–24 u d g i f t f. 24.
7. Den danske regering modtog i Kbh. 16. juni 1623 et brev fra Ferdinand II til Chr IV af Wien 2. juni 1623 (n. st.). Orig. i K e j s e r e n A I 3. Som svar på en skrivelse fra Chr IV af Steinburg 7. maj lovede han Christian af Halberstadt og hans officerer pardon og tilbagetrækning af Ligaens hær fra Hessen-Kassel og der omkring, så snart Halberstadteren havde aftakket sin hær. Mansfeld karakteriseredes ikke i brevet. Kort tid efter strammede kejseren sin holdning i et brev af 21. juni (n. st.), som Chr IV dog først modtog 1. juli sent, efter at have forladt Kbh. Det kan derfor næppe være det brev, som AS her omtaler, og som refereres i *Egh. Br.* s. 317 f.
8. Dette skete i skrivelse af Kbh. 20. juni 1623, idet han anmodede kejseren om at få Tilly, der var rykket frem til grænserne af Braunschweig og dermed havde givet Christian af Halberstadt anledning til også at gå i felten, til at retirere, så man kunne undgå nye blodsudgydelser. A u s l. R e g. f. 413 ff.
9. Det kom de dog ikke. Jvf. nr. 65 n. 2.

kommitt, så wille han wäll på deras löffte disarmere och cassere sitt folch [10]. Och menas, at desse gesanter schola förnembligest för den orsachen vthschickas.

De vnge herrer, hertigh Fredrich och hertigh Vlrich, ähre igen hijtt i landet komne och ähre på Schanderborgh i Jutlandh. Oansedt hertigh Fredrich ähr solenniter investeret vthij stifft Veerden, lijkwäll tror konungen sigh icke at låtha honom der blifua för dett tumult, som nu vthij Tyschlandh ähr.

Här war för 8 dagar sedan flygande tijender, det hertigh Christian aff Brunsswijk schulle hafua slages i fält medh mons:r Tilli och förlorat platzen. Men nu ähr här wisse tijender komne, det de hafua icke ähn waritt tilhopa. Men menas doch lijkwäll, det blifuer icke långt, för ähn man fåhr höra något synnerligitt derifrån [11], effter de liggia icke meer ähn 6 mijl ifrån huar andre.

Ifrån Dansich berättas, det wår nådigeste konungh schall sielff i egen persohn liggia der på reddan medh en starck schiepzflotha, och att konungen i Pålandh schall liggia vthij staden. Några dansicher herrer, sägs här, schola hafua waritt vthe hoss wår nådigeste konungh, huilke h: k: m:tt schall strax igen hafua expedieret [12]. Annat höres här nu inthet ifrån Dansich, icke heller ifrån någon annan orth.

[b]Denne medfölgiande prodromus och relations historia twiflar jagh inthet, vthan E: h:tt ju dem ifrån Hamborgh länge sedan hafft hafuer. Lijkwäll, der så kunde hända, at de icke wore öfuerkomne, sender jagh E: h:tt desse. Jagh hafuer icke kunnit bekomma mer ähn desse medfölgiande aviser; om E: h:tt derföre, sedan E: h:tt dem läsidt hafuer, täckies senda dem h: k: m:tt, ställer jagh vthij E: h:tz gunstige behagh[b].

Aff Helsingör den 1. july åhr 1623.

b ikke i 2

10. Christian af Halberstadt tænkte næppe et øjeblik på at opløse sin hær, som han i juni havde ført fra Halberstadt stift til Calenberg, nær grænsen til Den nedresachsiske Kreds og nær Tillys hær. Ritter s. 248 f.
11. Dette blev også tilfældet. Jvf. herunder s. 309 f og 317 ff.
12. Danzig-sekretæren Mittendorf var 2 gange hos GA, der af Danzig havde krævet en neutralitetserklæring og garantier for, at dets havn ikke blev brugt af Sigismund som udgangsbase for et angreb mod Sverige. Sigismund tvang dog rådet til blot at give et undvigende og lidet forpligtende svar: Danzig ville holde Ogra-stilstanden, sådan som også Polens og Lithauens råd havde lovet. Ericsson s. 259 ff; *Sv. Krig II* s. 153 f; Leidig s. 20 ff.

65 7. juli 1623

1. Til Axel Oxenstierna
*2. Til Gustav II Adolf**

Min seneste och ödmiuke schrifuelsse till E: h:tt war den förledne förste i denne monadh. Dagen der effter ähr konungen vprychter ifrån Fredrichzborgh åth Holsteen och sende bodh till h. Jacob Vlfelt och Esche Bråk, det de honom der medh första mötha schulle; huilke och för 4 dager sedan ähre ifrån Kiöpenhamn derhedan förreste [1]. De hafua vthij Kiöpenhamn låthidt sigh höra, det deres wärf till käijseren schall wara at förmana honom at inlåtha sigh vthij några billige fredzmedell, så at det römische riket måtte komma vthij roo och stilleståndh igen. Elliest schulle konungen här i Danmarch medh Den nedersächsische Cräijtz för det farlige tilståndh och wijde vthseende, dette kriget synes hafua medh sigh, wara förorsakade at tage till wapens om dem at fördeffendere [2]. Och schall konungen hafua tahlt derom medh stort ijfuer och sagdt, at om han entligh måste taga till wapens och ähn sin hele schatt deröfuer spendere, schulle han icke wända igen, för ähn han store tingh hade vthrättat, så at käijsseren wäll sielff omsijder schulle sökia fredh igen. Ehuadh deraff will blifua, så tahlar

* påtegnet: 18. julij

1. Chr IV tog afsted senest 1. juli. *Egh. Br.* s. 316 f. Jacob Ulfeldt og Eske Brock deltog fra og med 30. juni ikke i rettertingets domsafsigelser. Herredagsdombog 1623, bd. 29 f. 271.
2. Jacob Ulfeldt og Eske Brock kom ikke på noget gesandtskab til kejseren. Det betroedes i stedet Sigvard Pogwisch. Derimod ledsagede de to råder Chr IV til det vigtige nedresachsiske kredsdagsmøde i Braunschweig fra 22. juli 1623, der skulle tage stilling til den truende fare fra Tillys hær. De ankom hertil omtr. 27. juli. Vinkælderregnsk. 1622–23; Jens Gødesen, *ligpr. over E. Brock 1626;* jvf. miss af Kbh. 30. juni 1623 til Holger Rosenkrantz om at varetage rigskanslerens bestilling, mens denne var ude af landet i kongens ærinde, *KBB 1621–23* s. 635. Ikke usandsynligt har rigsrådet som på Segebergmødet 1621 (jvf. Erslev s. 314 f) ved de to råders medrejsen villet sikre sig, at kongen ikke overskred sine beføjelser i Braunschweig. Erslev (s. 400 n. 3) stiller sig altså uden grund det spørgsmål, om miss. til Rosenkrantz skulle hænge sammen med den sendelse til Spanien, som Ulfeldt 1624 skulle have været på. Jvf. nr. 93 n. 3 og 4. Det gør det ikke.

konungen altidh nu medh fast större ijfuer om det tysche kriget ähn som tilförende i [a]förledne[a] åhr schiedt ähr. Han war så ijfrigh och perturberet, när han drogh ifrån Fredrichzborgh, at ingen kunde huarken komma till audientz eller fåh någon godh bescheedh vthaff honom, och det förnembligest genom några breff, som han då medh en post bekom ifrån Tyschlandh. Men huadh samma brefz innehåldh hafuer warit, kan jagh inthet förnimma [3].

Här ähr elliest vthsprängdt, det Tilli schulle vthur Hessen wara vprychter och infallin vthij Brunsswijkerlandh, huar han schall några adelsmäns huuss hafua schöflat och affbrändt. Och menas wäll, at desse breff till konungen schulle någodt derom förmält hafua, effter han rychte så hastigt vp och elliest sende bodh effter förb:te gesanter, huilke icke, för än herredagen war endat, hade achtadt sigh på resan. Doch kan man ähn härom ingen grundtligh beschedh förnimma.

Här ähr och vthsprängdt, det grefuen aff Manssfelt hafuer belagdt Lingen [4] och låthidt trumman gå vthij Emdehrlandh, at de, som wele giöra hans läger tilförningh, schola aff konungen i Frankerijke, hertigen aff Savoia och de venetianer incontinente blifua betahlt, huilke der hafua sijne commissarier tilstädes medh penninger om samma tilförningh at betahla.

Ifrån Hollandh berättas, det grefue Hindrich von Nassau schall medh det nederlendsche rytterijt wara vprychter åth Reenströmen vp emot Emerijk och Rees, dijt som grefue Moritz i förledne åhr hade sit läger [5]. Och presumeres, at grefue Hindrich der och nu et läger for-

a ikke i 2

3. Det drejer sig sandsynligvis om den i Lüneburg forsamlede nedresachsiske kredsdags skrivelser til Chr IV om kejserens ultimatum til kredsen. Ferdinand II havde forlangt, at Christian af Halberstadt inden 8. juli (n. st.) skulle have aftakket sin hær; i modsat fald ville Tilly rykke ind i kredsen. Tilly var i øvrigt da rykket ind i Braunschweig og havde plyndret og besat forskellige steder og passer. Kredsen bad derfor Chr IV intercedere hos kejseren imod ultimatumet. Dette skete i en skrivelse af (1.–4.) juli 1623, hvori Chr IV tillige krævede, at Tillys krigsfolk blev ført væk fra Braunschweig og Hessen. Ausl. Reg. f. 425 ff. Jvf. Th. Chr. s. 68; *Egh. Br.* s. 317 f.
4. Mansfeld trak ved denne tid tropper sammen mellem Haselünne i Niederstift Münster og Lingen ved Ems, der var i spansk besiddelse. Weskamp s. 291.
5. Hollænderne havde aftalt med Christian af Halberstadt, at de ville slå en

(fortsættes s. 305)

mere schall; om grefue Moritz schall fölgie effter, eller när, höres inthet.

Ifrån Engelandh warder schrefuit, at der 12 kostelige schiep hafua warit färdige, som schulle till Spanien effter princen. Och för några papistische officerer schull, som derupå hafua warit förordnade, schall aff dhet gemehne siöfolkedt et sådant tumult wara vpwäxt, så att de hafua lagt händer på somblige aff förb:te papistische officerer och dem ihielslagit, och sedan alle ifrån schiepen lupne, huarföre schiepen ähre nu igen vplagde [6]. Och ähr här igenom icke allenest rumor iblandh siöfolckedt, vthan och på landet medh, så at de, som nyligen ähre der ifrån komne, säga nogh illa deraff.

Her Robbert Styfuert ähr för 4 dager sedan här ifrån afsegladt åth Engelandh, och war både han och hans fölgie mycket malcontent. Lijkwäll läth han sigh höra, det wärfningen schulle gå fort [7], ehuar han sedan medh samma folch schulle komma igenom.

Ifrån Dansich kan jagh nu inthet annat förnimma, ähn at konungen i Pålandh schall ähn wara vthij staden, och at wår nådigeste konungh schall igen wara öfuer åth Suerige, hafuandes lefft mäste parten aff h: k: m:tz schiepzflote för Dansich [8]. Ähr här och vtsprängt, at wår nådige konungh schulle sigh hafua presenteret på frij leigde at komma i landh och tala medh konungen i Pålandh, huilkedt han schulle hafua vthslagit; och blifuer han derföre här af mången

(fortsat fra s. 304)
skibsbro over Rhinen ved Rees, så Christians hær kunne gå over, efter aftalen 1. aug., og forenes med deres hær. Ritter s. 250.

6. Baggrunden for, at den engelske flåde holdtes tilbage, var dog ikke denne hurtigt ophørte uro, men derimod ikke mindst uvisheden om ægteskabsforhandlingernes forløb og mangel på penge til udrustningen. *CSPV 1623–25* s. 63; jvf. *s. st.* s. 8, 50, 57.
7. Også Jacob Spens gav ifølge Galt den svenske regering meddelelse om Stuarts hvervninger i England, ligesom Galt selv efterkom en ordre fra sin regering af Kbh. 24. juni 1623 (konc. i Sverige A II 36) om i Sverige at udsprede rygter om en forestående hemmelig polsk invasion i Sverige. *Galt* s. 95.
8. Efter at være blevet klar over, hvor ufarlige Sigismunds rustninger ved Danzig var, afsejlede GA 27. juni med godt halvdelen af flåden. Resten, 8 orlogs- og 2 proviantfartøjer, under viceadmiral Claes Fleming fik ordre til at blive liggende, indtil det var klart, at de beslagne skibe i Danzig var forlovede eller til Fleming af byen eller de polske fik fuldkommen resol. om, at de ville holde stilstanden ubrydeligt. GAs instruks for Fleming af redden under Danzig 27. juni. Riksreg. f 237 SRA. De 10 skibe afsejlede 29. juni, efter at Danzig-sekretæren Mittendorf havde afleveret et nyt undvigende svar. *Sv. Krig II* s. 154; Ericsson s. 261 f.

spåtzligen omtahlt och tuärt emot wår nådigeste konungh högeligen berömdh, at h: k: m:tt sigh vthij egen person så mycket wåga wille [9].

Aff Helsingör den 7. july åhr 1623.

66* 15. juli 1623

1. Til Axel Oxenstierna
*2. Til Gustav II Adolf***

Såsom jagh den förledne 7. i denne monadh vthi ödmiukhet till E: h:tt förmälte om konungens vpryckiande till Holsteen, så och gesanternes h. Jacob Vlfeltz och Esche Bråcks förresende ifrån Kiöpenhamn effter konungen, om sedan wijdere att taga deras rese i handh till käijsseren, så blifuer det ähn alså continueret. Doch ähre här sedan inge tijender komne ifrån konungen, antingen wälb:te gesanter ähre ifrån honom expedierede eller icke. Icke heller kan man ähn något höra derifrån, huadh han tager sigh före, annat ähn att wärfningen på de 3.000 man, som jagh i ödmiukheet tilförende om förmält hafuer, schall hafua sijn fortgångh. Och tages här och annorstädes här om kringh ahnn, huem som hafuer lust. Doch hafua de icke ähnnu fådt hundrede man tilhopa. Capitenens nampn, som här låther gå thrumman, ähr Hindrich Pudibusch, en förnämbdh af dansch adell [1].

Herredagen vthij Kiöpenhamn ähr icke ähnnu slutin; doch menas, han endas i desse dager.

Ifrån Dansich berättas, det konungen i Pålandh ähr ähn der i sta-

* Jvf. AS til Carl Carlsson Gyldenhielm Helsingør 15. juli 1623, orig. i Carl C:son Gyldenhielms samling E 3706 SRA. Depechen er identisk med nr. 66.

** påtegnet: 30. july

9. Det ville han heller ikke. GA havde tilbudt Sigismunds søn Vladislav at komme ombord på flåden, mens dronning Constantia omvendt havde inviteret GA i land. Ingen af invitationerne blev modtaget. Roberts I s. 219.

1. Henrik Podebusk til Kjørups kompagni, der ikke blot kom til at bestå af danske rundt om fra riget, men også af folk fra Hertugdømmerne og Nordtyskland, mønstredes 4. aug. af Gert Rantzau, vistnok i Krempe. Kompagniet var da kun på 117 mand, men var ved Ditlev Rantzaus mønstring i Krempe 22. aug. blevet bragt op på 186 mand, og ved Henrik Rantzaus mønstring i Oldenburg 11. dec. 1623 på 227 mand. Mønstringsruller i TKIA A 153 I.

den, och triumpheres dagligen medh åthschillige vptogh och fyrwärk. Man hörer ähn inthet, det han schall något af staden hafua begärt. Menas, han blifuer der ähn i 8 dagar. Alle de, som komma der ifrån, hafua här vthijnnan mäst ett tahl, det han medh wår allernådigeste konungh schall hafua confirmeret det stilleståndh, som h: k: m:ttz wår nådigeste konunghz och hans commissarier vthij Liflandh på ett åhr giordt hafua [2], och sedan deröfuer lööss gifuit alle de schiep, som widh Dansich wore beslagne. Schola och de dansicher herrer hafua wår nådigeste konungh tilsagt, det konungen i Pålandh, emedan stilleståndet ähr, inge schiep widh Dansich huarken schall tillåthas att armere eller beslå, mycket mindre någon tilstädies vthlöpa om seglationen på Suerige at förhindre [3]. Warder och här berättat, at när h: k: m:tt wår nådigeste konungh lågh der på reddan, schulle h: k: m:tt nådigest hafua låthidt anmoda de dansicher herrer om något wijn och proviant till h: k: m:ttz schiepzflota om allenest at försökia, huadh benegenhet hoss dem finnas schulle. Så schola de strax på h: k: m:ttz nådige begäran hafua vthsendt stadzens secretario medh åthschillige slags wijn och annat proviant, huilket de altsammans h: k: m:tt schola hafua förähradt. Samma secretario schall h: k: m:tt hafua förärat en gulkiedh om 200 vngersche ducater [4]. Sägs och, det konungen schall sielff hafua hafft sijne gesanter vthe hoss h: k: m:tt, huilke h: k: m:tt icke schall nådigest hafua welet gifua audientz, vthan dem till rickz admiralen [5] och andre af rådet, som medh h: k: m:tt wore, förwijst, huar de deras beschedh schola sedan bekommit hafua [6]. H: k: m:tt schall nu aldeles wara därifrån åth Calmer lupin, och att ähn tijo aff h: k: m:tz schiep schola liggia vnder heel och der om kringh widh Dansich.

2. Sigismund, der blev i Danzig til 9. juli, ratificerede aldrig hverken Mitau- eller Ogra-stilstanden.
3. Sådanne løfter afgav Danzig ikke. Jvf. nr. 64 n. 12.
4. Om gaveudvekslingerne, se Hallenberg V s. 61 f; Lengnich s. 160 ff; Cronholm I s. 423 ff.
5. Riksadmiralen 1620–28, Carl Carlsson Gyldenhielm, var ikke med på togtet til Danzig.
6. Ikke Sigismund, men de hos ham tilstedeværende polske rigsråder sendte den kgl. polske sekretær Golinski ud til de på flåden værende svenske rigsråder for at få forklaring på dennes tilstedeværelse under våbenstilstanden og for at søge forhandling om fred. GA lod viceadmiral Nils Stiernsköld svare, at flåden skulle hindre Sigismund i at bryde stilstanden og henviste i øvrigt fredsforhandlingerne til Livland. Hallenberg V s. 62 f; Ericsson s. 260 f.

Vthij ett [a]synnerligit[a] breff ifrån Hamborgh förmäles, det ehn rickzdagh till Frankefort am Main ähr berahmedt till den nästkommande 15. augustij, huar då förnembligest schall tracteres om konungen i Behmen och hans barn anlangandes Chur Pfaltz och des restituition [7]. Doch ähre ähn gansche fåh i den meningh, at han eller hans barn schola någon tijdh komma der till igenn, synnerligen så länge konungen i Engelandh icke tager saken annorledes i handh, ähn han här till giordt hafuer.

Warder och vthij samma breff förmält, at vthij ehn fleck eller stor bondeby, Altena benembdh, ehn fierdingzwägh ifrån Hamborg belegen, [huar] några jesuiter och papister icke länge sedan schola hafua vpbygdt ett stort huuss, som dem war effter låthidt at öfua deras religion vthij, huar till åthschillige ifrån Hamborgh, som ähre papister, alle söndager komme at giöra deras Gudz tienst. Nu för 14 dager sedan, som war den 29. passato, på en söndagh vnder predikan blef samma huuss eller kyrckia oförmodeligit berändh aff 60 ryttere, kläddе vthij bondekläder och alle förmummade, huilke der hafua infallit medh spänte pistoler och dragne wärrior, och sålunda afklädt den minste medh den störste, alt huadh de hafft hafua, så att många hederlige quinnor och jungfrur, som wore komne ifrån Hamborgh medh ståtelige gullkedior och armebåndh, måste draga tilbaka igen (medh förloff till att säga) vthij bara särcken, och dessförutan åthschillige illa medfarne. Vthij samma perlemente ähre 2 personer vthij kyrckian ihielslagne, såsom och en aff samma ryttere, huilchen oförmodeligen af sine egne stalbröder ähr ihielschutin. Den hafua de lagt på en wagn och fört honom medh sigh derifrån. De hafua der fådt 3 wagnar fulle medh schöne kläder, föruthan gull och klenodier, och ähre der medh sålunda sijn koos komne, at ingen ähn weeth, huadan de wore komne, eller huems folch det war [7a].

a ikke i 2

7. Ferdinand II meddelte i skrivelser af Prag 10. maj 1623 (n. st.) kurfyrsterne, at der 16. aug. (n. st.) skulle afholdes en rigsdag i Frankfurt med det mål at oprette en stabil fred i riget. *CSPV 1623–25* s. 99. Rigsdagen blev dog ikke til noget.

7a. Ifølge *Theatr. Europ.* (s. 862) skulle overfaldet 7. juli (n. st.), der kostede to af de udplyndrede livet, være foretaget af noget af det danske krigsfolk, der efter afslutningen af defensionsværket i Nedresachsen var trukket over Elben. Chr IV skulle, da han 19. juli (n. st.) kom til Wandsbeck og hørte

(fortsættes s. 309)

Såsom jagh senest i ödmiukheet förmälte, at här war vthsprängdt, det mons:r Tilli schulle vthij Brunsswijkerlandh wara infallin, så berättas här nu contrarj, nembligen at hertigh Christian von Halberstadt schall oförmodeligen hafua förraschatt tijo compagni ryttere af för:ne Tillis folch och dem mäst alla nederhuggitt [8]. Det grefuen aff Manssfelt schall hafua belagt Lingen, det fulfölgier icke heller, vthan at han ähnnu ligger vthij Ostfrijsslandh och ruster sigh starck till vpryckningh. Man begynner här säga, det landet måste ähn gifua honom 3 *tun*nor gull, för ähn han will der uth [9].

Ifrån Hollandh continueres icke heller om grefue Hindrichz vpryckningh mädh rytterijtt, som jagh senest förmälte, vthan att det ligger alt färdigt och förwänter, huadh Spinola will taga sigh före, af huilkens vptogh ähn icke synnerligen höres; vthan sägs, at vthij Hollandh talas starckt om eet stilleståndh på 20 åhr, som man menar konungen i Spanien schall de Herrer Stater hafua tilbudit. Och ähre en part i den meningh, at om konungen i Spanien der medh fulfölgier, det Staterne schola det wäll antaga. En part ähre vthij en contrarij meningh [10].

Ifrån Engelandh continueres om det tumult på de schiepen, som schulle till Spanien efter princen. Doch sägs nu, at 4 eller 5 schola igen giöres färdige, som schola derhedan [11]. Och oansedt man tilförne här för sanningh hafuer berättadt, det princen medh infantan schulle wara wijgdh, så säga nu lijkwäll de, som komma der ifrån, at det ähn icke schiedt ähr. Här warder så åthschilleligen derom berättadt, så at man derom ähnnu ingen fast grundh kan hafua.

Aff Helsingör den 15. julij åhr 1623.

(fortsat fra s. 308)
om overfaldet, være blevet meget vred og have ladet gerningsmændene underkaste forhør.

8. Det synes at dreje sig om dét recognosceringstogt, hvor Christian af Halberstadt 15. juni ved Göttingen næsten helt oprev et tillysk regiment under hertug Franz Albrecht af Lauenburgs kommando. Opel I s. 534; Dudley Carleton til Georg Calvert Haag 15. juli 1623, orig. i S. P. Holland 84,113 f. 34 PRO. Jvf. herunder s. 310.
9. Jvf. nr. 65 n. 4, herunder s. 310 f og nr. 67 n. 5.
10. Trods stilstandsfølere fra Bruxelles-regeringen og krigstræthed fra Maurits' og Hollands side kom nogen stilstand ikke i stand, da Nederlandene ikke ønskede en sådan på spanske betingelser, og Frankrig atter lovede at støtte Nederlandenes krigsførelse. Arend III,3 s. 812 f; Blok s. 10 f.
11. Flåden fik 24. juli ordre til at afsejle hurtigst muligt. *CSPD 1623–25* s. 27 f; Gardiner II s. 390 f. Først 18. sept. kom den afsted. *CSPV 1623–25* s. 107.

67 20. juli 1623

1. Til Axel Oxenstierna
*2. Til Gustav II Adolf**

Min seneste och ödmiuke schrifuelse till E: h:tt war den förledne 15. i denne monadh. Sedan ähr herredagen vthij Kiöpenhamn aldeles slutin och endat, så att rickzens rådh ähre alle derifrån huar heem till sitt förreste. Höres inthet, at der schall något wara förhandlat annatt ähn idell gieldsaker. Konungen ähr vthij Holsteen och hafuer nu affärdett gesanterne h. Jacob Vlfelt och Esche Bråk till käijseren [1]. Och ähr vthsprängt, det han sielff i den tilkommande wekan schall komma till Kiöpenhamn [2]. Der giöres 4 af konungens bäste schiep färdige; huart de schola, kan man ähn inthet förnimma [3]. Ty capitenerne ähre icke ähn deputerede, som medh schola.

De, som komma ifrån Dansich, berätta för sanningh, det konungen i Pålandh schall den förledne 9. i denne monadh wara derifrån vprychter åth Pålandh igen. Dett han något aff staden schall hafua begärt, som tilförne war ment, höres ähn inthet. Wår nådigeste konunghs schiep, berätta och mäste parten, schola wara der ifrån öfuerlupne till Suerige. Ehn part säga, det några schola ähn liggia vnder heel [4]. Elliest schall nu wijdh Dansich för denne sommar alt wara i stillheet.

Genom åthschillige breff ifrån Tyschlandh continueres, det hertigh Christian von Halberstadt schall hafua mons:r Tilli öfuer 1.200 man afslagit och bekommitt öfuer 1.000 schöne hester, så och 7 cornetter, föruthan mycket annat kosteligit byte, så at brefuen medh aviserne häruthinnan komma nästan öfuereens. Man ähr och nu här i den fulkommelige meningh, det grefuen aff Manssfelt schall och wara vprychter ifrån Ostfrijsslandh, och at landet måste gifua honom 3 *tu*nnor gull, huilke penninger han till en deel schall hafua bekommitt;

* påtegnet: 30. julij

1. Urigtigt; jvf. nr. 65 n. 2.
2. Det blev ikke tilfældet; jvf. herunder s. 312 f.
3. Det drejer sig muligvis om Marekatten og de tre jagter, som Chr IV ville have liggende på Weseren under Niels Rosenkrantz som admiral. Chr IV til CF Rotenburg 14. juli 1623, *Egh. Br.* s. 320. Jvf. nr. 52 n. 5.
4. Jvf. nr. 65 n. 8.

för resten schola de Herrer Stater hafua sagt godh. Deremot sägs, han schall hafua restitueret alla de befästninger, som han vthij wälb:te Ostfrijsslandh hafuer innehafft [5].

Några ifrån Hollandh berätta, at vthij Hagen ähr en venedisch extraordinario ambassadeur den förledne 10. i denne monadt ankommin [6], huilken schall af grefue Mauritz och de Herrer Stater hafua warit synnerligen wäll vndfången och blifuer vthij sitt härbärge frij hållin. Hans wärff kan man ähn inthet förnimma. Anlangendes stilleståndet, jagh senest förmälte, huar aff man länge vthij Nederlandh hafuer lefuet vthij stortt hopp, menas, at det schall nu igen aldeles wara vthslagit. Doch wethe de, som nu komma derifrån, icke egentligen någon wiss beschedh derom. De wethe icke heller at säija kuarken aff grefue Mauritz eller Spinolas vpryckningh medh krigzfolkedt i felt, eller huadh som der ähn schall tages i handh [7].

Ifrån Frankerijke berättas, det konungen der sammestädes schall nyligen hafua affärdat extraordinarij gesanter till påwen angåendes Veltolin i Switzerlandh, at det måtte sättias vthij sitt förre stat och ordningh igen. Och huar det medh gode icke kan sche, synes lijknelsse, det konungen i Frankerijke schall medh gewalt wele bringe wälb:te Veltolin till sijtt förre wilkor igen. Och sägs, han alrede schall hafua et anseheligit tahl krigzfolck i vpryckningh emot den italiensche grentzen, så att, der icke hans vthschickade gesanter komma medh sådan beschedh tilbaka, som honom behagar, menas förwist, att deraff schall förorsakas ett hefftigt krigh [8]. Elliest sägs och, att vthij Frankerijke

5. Dette var ikke tilfældet, men han forhandlede i sommeren 1623 om en udbetaling af 150.000 floriner mod en rømning af grevskabet, der dog ikke blev til noget på dette tidspunkt. Brünink s. 117 f.
6. Antonio Morosini kom i juli ikke som ekstraordinær gesandt, men som ordinær ambassadør til Nederlandene, hvor han erstattede den hidtidige resident Christofforo Suriano. Arend III,3 s. 825.
7. Da spanierne i 1623 stort set nøjedes med at understøtte kejser og Liga i Tyskland, kunne Maurits af Oranje og broderen Hendrik af Nassau indskrænke sig til at bevogte grænserne, og den nederlandske hær kunne i nov., uden at være brugt til nogen større operation, atter gå fra hinanden. K. Th. Wenzelburger, *Geschichte der Niederlande II, 1886* s. 883.
8. Trods spanske forsøg på at undergrave den foreløbige traktat, der i 1622 var sluttet mellem Frankrig og Spanien om at lade pavelige tropper erstatte de spanske i Veltlin, lykkedes det dog trods veneziansk modstand paven, bl. a. ved forhandlinger med den franske gesandt i Rom, Noel Brûlart, at hindre en fransk indmarch i Veltlin. Ritter s. 244 f; Zwiedi-

(fortsættes s. 312)

blifuer ähn antagit 2.000 man, som schola öfuerschickas till grefuen af Manssfelt [9].

Ifrån Engelandh höres inthet, som man kan något rätta sigh effter, annat ähn att princen schall icke ähnnu wara wijgdh wijdh infantan. Honom schall ähn ytterligere aff konungen i Spanien wara några swåre conditiones och puncter föreslagne, som bringe store difficultet medh sigh [10], så att många stå ähn indubio, huadh der aff will blifua.

Ifrån Spanien sprijdes wäll vth, at den wästindische sölfuerflota schall tämmeligh rijk wara öfuerkommin. Doch, effter derom ähr ingen wiss kundschap, menas, att sådant tahl ähr allenest vthsprängdt för konungen i Spaniens krigzfolch schull vthij Brabant der medh dett att någorlunda stilla och ifrån mutination förhindra, huilke sigh elliest vttryckeligen schola hafua höra låthidt, at der de icke snart få penninger, nödgas dhe sökia nye herrar.

Aff Helsingör den 20. julij åhr 1623.

68* 28. juli 1623

1. Til Axel Oxenstierna
2. Til Gustav II Adolf

Den förledne 20. i denne monadh förmälte jagh i ödmiukhet till E: h:tt, att här war vthsprängdt, det konungen [som] i desse dager war förwäntandes hijt i landzorten. Nu ähr här tijender komne, det han

* Jvf. AS til Gabriel G:son Oxenstierna Helsingør 28. juli 1623, orig. i O. S. E 1073 SRA. Denne depeche har anden disposition end, men samme indhold som nr. 67 og 68, idet ASs sidste, nu tabte, depeche til Gabriel G:son Oxenstierna var dateret 15. juli 1623. – Det var uden tvivl disse tre depecher af 28. juli, som AS i Helsingør overdrog Johan Sparre, og som denne medsendte med den besked, at AS uden tvivl havde »well om alting auisered«. Johan Sparre til AO Markaryd 30. juli 1623, orig. i O. S. E 723 SRA.

(fortsat fra s. 311)

neck II s. 11 ff; *CSPV 1623–25* s. 79. Siden skred Frankrig imidlertid til militær indgriben. Jvf. herunder s. 524 og nr. 131 n. 4.

9. Jvf. nr. 62 n. 7.
10. Om disse betingelser, se herunder s. 315 f, 319 og nr. 69 n. 5 og 6.

schall wijdh denne tijdh wara vthij Brunsswijk, huar Den nedersächsische Cräijtz schall wara försambladt at tractere om det orolige tilståndh, som nu vthij Tyschlandh ähr [1].

Här ähr nu alt stilla. Cantzeleren allenest aff rådet ähr vthij Kiöpenhamn och drifuer fort vpå den nye beurs, som der begyndt ähr [2]. Och när han kommer till sijn fulkommelighet, will konungen sedan inge store bygninger företaga.

De schiepen, jagh senest om förmälte, giöres färdige. Doch kan man ähn inthet förnimma, huart de schola; man menar här, de tilredes allenest vthij wardgierningh, der konungen dem vthij hast på någon ort hafua wille.

Jagh hafuer tahlt medh en, som kom vthur Pålandh. Han berättar, det tuänne poster effter huar andre komme till konungen på wägen i hans vpryckiande ifrån Dansich medh breff, at de pelsstatrar och cossacker hade igen på nytt infallidt wijdh den turkische grentz och giordt stor schade, så att der igenom befruchtas, ett perlemente schall igen emellan turcken och konungen i Pålandh vpwäxa. Och hafuer konungen öfuer desse tijender warit mycket perturberet och hastadt fort på vpresendet till Pålandh [3].

Ifrån Hollandh ähr flygande tijender, det hertigh Christian von Brunsswijk schall på nytt hafua förraschat Tillis läger och wijdh 6.000 man nederlagdt. Will man och säga, dett Tilli schulle sielff vthij samma infall wara blefuin; doch säts ähn der till ingen tro [4]. Samma berätta och, det grefuen aff Manssfelt schall icke ännu, som här senest vthsprängdes, wara vprychter ifrån Ostfrijsslandh, vthan mena snarare, det han schall der blifua liggiandes såsom et bulwärkie för Hollandh på den sijdan, at de spansche, om han droge der vth, icke schola sedan taga landet in igen [5]. Andre ifrån Tyschlandh gifua före, det alle passen schola så wara belagde, at om han ähn wille vth,

1. Jvf. nr. 65 n. 2 og nr. 72 n. 2.
2. Arbejdet med Børsen, der påbegyndtes i 1619, afsluttedes først i 1640. G. F. Lassen, *Bidrag til Børsens Historie, 1858* s. 6 ff; Vilh. Wanscher, *Christian 4.s Bygninger, 1937* s. 114 ff.
3. Jvf. *Theatr. Europ.* (s. 887), ifølge hvilken tatarerne ved indfaldet havde bortført mange mennesker og meget kvæg og afbrændt flere byer og landsbyer.
4. Rygtet var også urigtigt.
5. Angst for at netop dette skulle ske, førte Nederlandene i den flg. tid forhandlinger med Ostfriesland og Mansfeld om overtagelse af alle fæstninger og borge i grevskabet efter denne. Brünink s. 117 f.

schall han icke wäll komma dess weder. Här blifuer så åthschilleligen berättadt, det man ingen fast grundh kan hafua derom at schrifua.

Här will lijkwäll continueres, det sölfuerflothen schall vthij Spanien wara ankommin. Elliest om princen af Engelandh höres nu icke det ringeste; icke heller ifrån andre orther annat, ähn huadh aviserne förmäla.

[a]Medfölgiande breff ähr kommit ifrån churfursten aff Saxen, och på det, det måtte wäll komma fram, hafuer jagh det här medh inslutit[a].

Aff Helsingör den 28. julij åhr 1623.

69 4. august 1923

*Til Gustav II Adolf**

Min seneste och vnderdånigste schrifuelsse till E: k: m:tt war den 28. passato. Sedan ähr här inthet förefallit, vthan alt stilla. Konungen ähr ähnnu vthij landt Brunsswijk; och schulle de nedersächsische furster komma der tilstädes såsom den förledne förste i denne monadh om der fulkommeligen at deliberere, huadh resolution de wele taga emot käijsserens procederende. Wärfningen här i landet går och fort. Här kom för 3 dagar sedan öfuer hundrede man ifrån Schåne, som der vthij städerne ähre wärfuade, huilke strax marcherede öfuer till Holsteen [1]. Trumman går ähnnu här allestädes.

I gåhr kom ehn engelsch öfuerste ifrån Dansich, benemdh sir Arter Aston, och ähr den samme, som i förledne åhr kom här igenom medh något folch [2]. Han ähr nu af konungen i Pålandh casseret och presenterer här sijn tienst. Han ähr sielff till Kiöpenhamn at tahla medh

* påtegnet: præsent: den 25. augusti 1623 på Gripsholm

a ikke i 2

1. Om hvervningerne, se også s. 300, 306, 318 og 322 f, desuden nr. 64 n. 3, nr. 66 n. 1 og især nr. 72 n. 3.
2. Jvf. nr. 20 n. 1. Sir Arthur Aston havde i Polen gjort tjeneste imod GA i Livland under Radziwill, der havde givet ham en anbefalingsskrivelse af Vilna 1. jan. 1623 for sin fine indsats ved Mitaus generobring. Han kom i polsk tjeneste igen og fik i 1625 af Sigismund bevilget en årlig pension på 700 floriner. 1631 vendte han tilbage til England. Jvf. *Dictionary of National Biography I, 1908* sp. 681.

cantzeleren derom. Doch menas, han blifuer här inthet accepteret [3], synnerligen för det han ähr ehn groff papist. Han hafuer här icke mehr ähn wijdh pass et hundrede man medh sigh, som och konungen i Pålandh tient hafua. Och der han här blifuer emploijeret, will han öfuer till Engelandh at wärfua mer folch [2].

Elliest berättas ifrån Dansich, det ett E:rs k: m:tz schiep schulle för några dagar sedan wara dijt kommit medh ett sendebudh ifrån E:rs k: m:tt till de dansicher herrer (som här presumeres) at förfara, huadh beschedh konungen i Pålandh schall hafua lefft effter sigh anlangandes fredzhandelen emellan E: k: m:tt och honom, såsom och at E:rs k: m:tt schulle nådigest begära af de dansicher herrer, det de sigh categorice schulle förklara (der fredh eller stillestånd emellan E: k: m:tt och konungen i Pålandh icke kunde vprättas), antingen de wele hålla sigh aldeles neutral eller mer bijfalla konungen i Pålandh ähn E: k: m:tt. Huadh swar här vppå fallit, derom ähr här ähn ingen gissningh giordt [4].

Ifrån Tyschlandh ähr ähn ingen wiss kundschap om det store nederlagh, som Tilli schall hafua fådt, såsom här senest vthsprängdes. Lijkwäll de, som sedan ähre komne ifrån Hollandh, hafua ähnnu mäst alla samma tahl; men så länge ingen synnerligh schrifuelsse derom kommer, säts här icke någon fast tro der till. Man hörer icke heller ähnnu af någon vpryckningh vthij Hollandh; men at den wästindische sölfuer flota schall wara till Spanien ankommin, det continueres ifrån åthschillige orther.

Om den engelsche princen kan man inthet wist förnimma. De, som komma ifrån Engelandh, ähre sielfue twetalige. Somblige säga, det han schall wara wijgdh widh infantan, och när konungen hafuer beiakat till några puncter, som den spansche ambassadeur hafuer proponeret, schulle princen medh sijn vnge brudh komma öfuer till Engelandh, huarvpå konungen schall hafua gifuet den spansche gesant godh för-

3. Det skete heller ikke. Jvf. herunder s. 318.
4. Utilfreds med Mittendorfs svar (jvf. nr. 65 n. 8) sendte GA o. 13. juli sin hofråd, Christoffer Ludvig Rasche, med skibet Andromeda til Danzig for at få byen til at erklære sig fuldt neutral. GAs instruks for Rasche af feltlejren v. Näs 13. juli 1623, Riksreg. ty. f. 121 ff SRA, konc. af AO af kreditiv for Rasche til Danzig og af instruksen i O. S. E 543 SRA (dat. 6. juli). I resol. af 1. aug. nægtede Danzig-rådet i realiteten dette, men lovede ikke selv at foretage noget fjendtligt fra dets havn under stilstanden. Ericsson s. 266 f; Hallenberg V s. 64 f; Simson s. 510; Leidig s. 27 ff.

tröstningh. Doch schall Parlamentet inthet wele consentere till några af de förnembste puncter, som framstälte ähre [5], af huilke schola wara twå förnembligeste: 1. Om den catolische religionen, som måtte frijtt öfuas vthij twänne kyrckior vthij Londen. 2. Om de frije hamner, som konungen i Spanien begärar hafua vthij Engelandh [6]. Emot desse twänne puncter schall rådet synnerligen sträfua. Andra berätta, det konungen schall wara myckedt perplex och illa tilmodz, önschandes at han hade sijn son igen vthij Engelandh [7], och at princen inthet kan komma ifrån Spanien, för ähn konungen och Parlamentet tilsammans samtyckie till, huad som de spansche begära [8].

Här ähr i desse dager konungens breff afläsidt, det ingen ifrån Brehmen må här i landet rese eller herbärgeres, orsakan at pestilentien schall der i staden hefftigt gracere [9].

Aff Helsingör den 4. augusty åhr 1623.

5. 20. juli 1623 aflagde Jacob I med Privy Councils modstræbende godkendelse i Whitehall ed på en ægteskabstraktat med Spanien i overværelse af den spanske ambassadør i England, Coloma, og den udsendte spanske gesandt, Mendosa. Også råderne aflagde privat ed. Traktaten gav katolikkerne og infantaen i England en meget fri stilling og overlod hende således opdragelsen af børnene til deres 10. år. Traktaten blev ikke forelagt Parlamentet, der heller aldrig ville have godkendt den. *CSPV 1623–25* s. 80 ff; Robert Anstruthers velorienterede depeche til Chr IV London 26. juli 1623, orig. i England A II 7. Jvf. Gardiner, *Prince Charles II* s. 361 ff. På grund af senere, nye og for Jacob I endnu mere uantagelige spanske betingelser for ægteskabet led forhandlingerne herom dog skibbrud. Gardiner, *Prince Charles II,* ch. XII.
6. Ifølge traktaten skulle der, hvor infantaen ville bosætte sig, rejses en offentlig kirke med adgang for alle englændere, mens noget punkt om frie havne ikke indgik i denne. Rushworth, *Hist. Collections I* s. 86 ff.
7. Det var rigtigt. Jvf. Gardiner, *Prince Charles II* s. 352, 358.
8. Naturligvis urigtigt.
9. Jvf. åb. brev af Rotenburg 11. juli 1623 om afbrydelse af al handel og forbindelse med Bremen, så længe pesten hærgede der. *CCD IV* s. 97 f. Jvf. desuden miss. af Kbh. 21. juli 1623 til nogle af lensmændene om at lade denne forordning forkynde i alle søkøbstæder i deres len. *KBB 1621–23* s. 646 f.

70 11. (14.) august 1623

1. Til Axel Oxenstierna
*2. Til Gustav II Adolf**

Den förledne 4.de i denne monadh war min seneste och ödmiuke schrifuelsse till E: h:tt. Sedan ähr här för wisso vthsprängdt, det konungen här i Danmarch så och de nedersächsische furster schola sigh medh de käijserlige gesanter vthij Brunsswijk hafua fördragit och saken så wijdt bracht, det både hertigh Christian von Halberstadt och mons:r Tilli schola wara vthur den landzorthen rychte. Och som man här berättar, schall hertigh Christian medh sitt läger wara marcheret igenom fijendens landh in emot Reehnströmen i den acht och meningh at begifua sigh medh sitt folch vthij Staternes tienst [1].

Vthij hans marcherande igenom Wästphalen hafuer mons:r Tilli medh Don Cordova och det anhaltische krigzfolkedt fölgdt honom hardt effter och öfuer 2.000 man af hans hinderhåldh honom afslagit och fådt till fånge hertigen af Weijmar medh några öfuerster och mycket folch, föruthan några stycker, wagnar och tross, som medh måste blifua i låpet. Hertigh Christian medh resten af sitt läger ähr sielff medh stor möda der ifrån kommin, och schall nu hans folch igen församblas wijdh Neer-Elten och der omkringh. Detta slagh schall wara schiedt vthij Wästphalen på en söndagh, när klåckan war 2 effter middagen, som war den 6. augustij, stilo novo, wijdh en lijthen stadh, benemd Stattloo [2]. Strax effter slaget war ståndet, schall hertigh

* påtegnet: præsent: den 25. augusti på Gripsholm 1623.

1. Allerede på den af den kejserlige gesandt friherre v. d. Recke besøgte kredsdag i Lüneburg fra 24. juni til 4. juli havde de nedresachsiske stænder 1. juli stillet bisp Christian af Halberstadt det ultimatum enten uden videre at antage kejserens pardon og aftakke sin hær inden tre dage eller straks forlade kredsen. Opel I s. 470. Bispen forlod da, yderligere presset af Chr IV, kredsen 17. juli med kurs mod Nederlandene. Th. Chr. s. 71; Ritter s. 249 f; *Theatr. Europ.* s. 844.
2. Nederlaget ved Stadtlohn 27. juli 1623 var langt mere katastrofalt end her skildret. Af den ca. 21.000 mand store hær nåede kun ca. 5–6.000 mand i ly over den nederlandske grænse og ind i fæstningen Breevoort. Resten af hæren blev fanget (deriblandt hertug Wilhelm af Weimar), tilintetgjort eller splittet ad. Næsten alt tros og artilleri faldt i Tillys og Anholts hænder.

(fortsættes s. 318)

Christian hafua låthidt föra ehn af sijne öffuerster, Kniphuusen benemdh, medh några flere soldather fångne till Schänckeschantz, de Herrer Stater tilhörande. Och presumeres, det wälb:te öfuerste schall hafua hafft något förståndh medh fijenden [3].

Grefue Hindrich von Nassau schall vthij hast wara vprychter till Arnheim at antaga offb:te hertigh Christian medh sitt folck vthij Staternes tienst och anamma deras edh [4]. Aff grefuen aff Manssfelts vpryckiande kan man ähn intet wist förnimma. Några berätta, det han och medh sit läger will sökia lägenhet at komma igenom Wästphalen till de samme orther, som hertigh Christian nu stadder ähr [5]. Doch höres här ähn inthet, huadh han wijdere schall hafua i sinnet.

Huadh elliest wärfningen här på de 3.000 man anlanger, om huilke jagh i synnerhet den nästförledne 1. julij på det ödmiukeligste förmält hafuer, så synes här, sedan desse tijender komme, icke drifuas så fort derupå som tilförende. effter de nu icke annat mena, ähn att de nedersächsische furster schola sigh medh käijseren aldeles hafua förlijcht [6], aldenstundh krigzfolket på både sijdor tager alt sijn wägh emot de nederländische provincier; så att man här nu giör sigh fulkom*m*eligh tancker, det ingen fahra schall mer wara på färde. Synes wäll och någon lijknelse der till af det suar, cantzeleren gaf den engelsche öfuersten Sir Arter Aston, om huilken jagh senest i ödmiukhet förmälte, i det han sade sigh af sijn herre ingen befalningh hafua någon sådan persohn at antaga, menthe icke heller, det hans herre och konung schulle på denne tijdh några flere soldater hafua behoff ähn dem, han alrede hade vthij bestälningh, huar igenom denne öffwerste ähr igen här ifrån öfuer åth Engelandh. Och läthe några af hans fölgie sigh höra, dett han i tilkommande wåhr schall wara til-

(fortsat fra s. 317)

Cordobas styrker deltog ikke i slaget. Brünink s. 112; Opel I s. 541 ff; Weskamp s. 297 ff; Aitzema s. 568 ff; *Theatr. Europ.* s. 845 f.

3. Christian af Halberstadt gjorde her især oberst Dodo v. Kniphausen ansvarlig for nederlaget på grund af dennes for sene udførelse af ordre til opbrud natten før slaget. I. B. Diepenbrock, *Geschichte des vormal. münsterschen Amtes Meppen,* s. 431 ff. Jvf. herunder s. 320 f og nr. 71 n. 4.
4. Christian af Halberstadt antoges 10. aug. 1623 med resterne af sin hær i nederlandsk tjeneste for 2½ mdr. *Roe* s. 172.
5. Dette blev ikke tilfældet. Tilly lukkede efter sejren ved Stadtlohn 27. juli Mansfeld inde i Ostfriesland, hvor denne i den flg. tid forskansede sig. Brünink s. 117 ff.
6. Dette var dog ikke ganske tilfældet. Jvf. nr. 72 n. 2.

sinnes (så frampt wärfningen går fort) at komma tilbaka medh sir Robbart Styfuardt till konungen i Pålandh igen.

Ifrån Dansich berättas, det wår allernådigeste konungs gesant öfuer de puncter, jagh senest i ödmiukhet förmälte, schall ähn ytterligere begära af staden all den omkostnadt, h: k: m:tt i denne sommar på h: k: m:tz schiepz vthredningh och detta toget kostat hafuer, öfuer huilket de aff Dansich schola sigh finna mycket besuärade och schola sigh hafua förklarat der till inthet kunna suara, för ähn de hafua hafft sitt budh hoss konungen i Pålandh. Berätta och de, som komma der ifrån, det samma wår nådigeste konungs gesant schall och medh wara vprychter till konungen. Doch säts här icke någon synnerligh tro der till [7].

Elliest continueres, det tatrarna schola wijdh den polsche grentz wara infaldne och giordt stor schade, så at man wisserligen förmoder någon orede schall igen emellan turcken och polacken vpkomma, oansedt konungen i Pålandh schall icke sökia något annat, vthan at komma alt vthij godt stilleståndh igen på den sijdan.

Några engelsche, som i desse dagar ähre komne ifrån Londen, berätta, det konungen schall nu entligen hafua beuilliadt och suorit sådane artickler, som de spansche gesanter hafua proponeret och framstält, oansedt Parlamentet hafuer nogh stådt deremot. Doch weth man ähnnu icke, huadh det ähr. Samma dagh, konungen suor articklerne, huilket war den nästförledne 30. julij, stilo novo, schall han hafua giordt et stort panquet för gesanterne och warit sielff medh synnerligh lustigh [8]. Doch berätta desse engelssmän, det konungen och Parlamentet kunna icke wäll komma öfuereens om schiepen, som schola hempta princen ifrån Spanien. Konungen will hafua många och de bäste derhedan, och Parlamentet will icke beuilgia till mehr ähn 5 stycker, så att ähnnu inthet war beslutidt, huru många afflöpa schulle.

Aff Helsingör den 11. augustij åhr 1623.

Sedan jagh hade schrefuit mine breff, kom migh medfölgiande aviser ifrån Hollandh tilhanda, huarvpå han, som migh tilschrifuer, sigh mäst refererer. Doch menar han, det hertigh Christian schall icke hafua förlorat så mycket folch, som vthsprängdt ähr. Den hamborgsche posten

7. Forlydendet var heller ikke rigtigt. Jvf. herunder s. 320.
8. Jvf. nr. 69 n. 5. Der var dog grænser for Jacobs lystighed ved banketten. *CSPV 1623–25* s. 81.

ähr i denne wekan inthet kommin. Hafuer derföre, sedan jagh 3 dager effter honom wändt hade, måst senda mitt egit budh till Marckeredh. I medler tijdh ähr ähn ytterligare schrifuelsse vthur Hollandh kommit, det grefue Mauritz ähr nu medh vprychter och schall hafua öfuer hundrede stycker medh sigh, huar aff en belägringh presumeres. Doch förmäles icke, på huadh orth han schall hafua sitt anslagh [9]. Grefuen af Manssfelt schall och wara vthij marchering igenom Gröningerlandh, och att förfoga sigh till de Herrer Stater [10]. Ifrån Dansich ähr och andre tijender om wår nådigeste konunghs gesant, nembligen at han schall wara öfuer igen till h: k: m:tt medh godt contentement [11].

Actum Helsingör den 14. augustij åhr 1623.

71 21. august 1623

1. Til Axel Oxenstierna
*2. Til Gustav II Adolf**

I gåhr om affton kom konungen till Fredrichzborgh [1], hwar af man mehnar, det altingh schall nu wara stilt vthij Den nedersächsiche Cräijtz. Doch hafuer jagh ähn ingen wiss kundschap, huru sakerne ähre der aflopne, kan icke heller ähn förnimma, om konungen rycker dijt vth igen [2]. Elliest tages här ähn inthet före, vthan ähr alt stilla. Icke heller tahlas något om konungens krigzfolch, som han vthij Tyschlandh hafuer, antingen det schall komma derifrån eller icke.

Om hertigh Christians nederlagh det continueres, aldeles såsom jagh senest vthij ödmiukhet till E: h:tt förmälte. Och blifuer nu derhoss berättadt, det mäst alt hans folch, som blef fångit och [a]för raschadt[a],

* påtegnet: 30. aug. 1623

a 2 i st.: förschingradt

9. Jvf. nr. 67 n. 7.
10. Urigtigt rygte. Jvf n. 5.
11. Noget »godt contentement« blev der ikke tale om. Jvf. nr. 69 n. 4.

1. Kongen var kommet tilbage til Kbh. fra Hertugdømmerne senest 15. aug. Endnu 13. aug. skrev han til Henrik Rantzau fra Glückstadt. Konc. i TKIA A 32. Jvf. *Egh. Br.* s. 322.
2. Det skete ikke; forholdene i Chr IVs nordtyske indflydelsessfære var i efteråret 1623 stadig spændt, men dog mindre truende efter Christian af Halberstadts aftog.

schall aff ehn frij willie hafua gifuit sigh vnder Tilli och suorit käijseren, huilket, man menar, schall wara öfuer 7.000 man [3]. Öfuersten Kniphuusen, berättas och för sanningh, schall hafua fådt sin rätt och mist hufuudet. Och warder vthsprängdt, det han schall hafua hafft befahlning at marchere natt och dagh medh folkedt igenom Wästphalen, huilket han inthet hafuer effterkommit, huarföre han bleff dömbdh ifrån lifuedt [4].

[b]....[b] Annat höres här nu inthet.

[c]Jagh hafuer medgifuet h. Johan Sparre et memorial och begärdt, dett h: h:tt migh der vpå aff h: k: m:tt wår allernådigeste konungh och herre så och aff E: h:tt till någon gunstigh beschedh förhielpa wille [5], ödmiukeligen och tienstligen begärandes, E: h:tt wille ähn ytterligere bewijsa migh den wahnlige gunst, som migh ringe person af E: h:tt altidh pläger wederfahras, för huilkedt jagh vthij alsomstörste öfuerbödighet schall finnas E: h:tt ehn ödmiuk tienere, så länge jagh lefuer[c].

Aff Helsingör den 21. augustij åhr 1623.

b I det udeladte afsnit gentages kort de i nr. 70, herover s. 319 f, meddelte rygter om Mansfelds opbrud til Groningen og som Mauritz' oprykning, desuden underretningen om Jacob Is ed på ægteskabsartiklerne.

c ikke i 2

3. Det var langt fra tilfældet. Jvf. B r ü n i n k s. 112 f.
4. Christian af Halberstadt havde ganske vist dømt oberst Kniphausen til døden, men kommandanten på Schenkenschanz fik udvirket nogle dages udsættelse med henrettelsen, og Hendrik af Nassau fik formidlet en ny undersøgelse, der viste oberstens uskyld. Jvf. nr. 70 n. 3.
5. I memorialen har AS sikkert, udover det i nr. 58 n. 10 anførte, anmodet om dækning for sine extraordinære udgifter under grænselukningen til sine tjeneres rejser mellem Helsingør og Markaryd. Dette bevilgedes i hvert fald i skrivelse fra kammerrådet (undertegnet: Johan Skytte, Johan Sparre og Åke Axelsson) til AS af Gripsholm 18. sept. 1623. K a m m. r e g. f. 491 f KA.

72* 29. august 1623

*1. Til Gustav II Adolf***
2. Til Axel Oxenstierna

Sedan min seneste och vnderdånigste schrifuelse af den 21. i denne monadh ähr här inthet synnerligit förefallitt. Konungen ähr vthij Kiöpenhamn; och warder vthsprängdt, det några främmande herrer, som ähre den regierende hertigh af Brunsswijk och hertigen af Mekelborgh, schola wijdh pass om 14 dagar förwäntas till Kiöpenhamn [1].

Elliest, huru sakerne vthij Den nedersächsische Chräijtz ähre aflopne, kan jagh derom inge andre kundschaper bekomma, ähn att gesanter ähre affärdade både ifrån konungen här i Danmarch så och Den nedersächsische Cräijtz till käijsseren. Och schall deras wärff förnembligest wara att begära wetha, huadh konungen och Den nedersächsische Chräijtz sigh till käijsseren schola hafua att försee, och att han sigh cathegorice wille förklara och dem icke länger hålla vthij någon suspens och sålunda bringe dem på stor omkostnadt [2].

De, som komma ifrån Holsteen, berätta, det konungen låther ähnnu antaga mehr folch, och att ingen lijknelsse synes, det krigzfolkedt schall

* Jvf. AS til rigsadmiral Carl Carlsson Gyldenhielm Helsingør 29. aug. 1623, trykt i J. Hallenberg, *Handl. til Gustaf II Adolfs Hist. I, 1784* s. 137 ff. Depechen er identisk med nr. 72,2.

** påtegnet: 8. septem: 1623

1. De ankom dog utvivlsomt ikke. Jvf. herunder s. 336 f og nr. 76 n. 1 og 2.
2. Det hovedsagelige resultat af kredsdagen i Braunschweig i juli og aug. 1623 var affærdigelsen af et 3-mands gesandtskab til Ferdinand II. Dette søgte dog uden held om fjernelse af den katolsk-ligistiske hær fra kredsen og dens nærhed og om definitiv bekræftelse på de evangeliske stænders gejstlige besiddelser. Chr IV affærdigede 4. aug. Sigvard Pogwisch til kejseren for at afvise dennes krav om, at kredsens tropper også uden for kredsen skulle bidrage til opretholdelse af ro i riget, for at kræve tilbagetrækning af Tillys tropper fra Höxter, for at fordre beskærmelsesbreve for sine nordtyske stifter og ikke mindst for at få løfte om regalierne til Halberstadt stift for prins Frederik. Pogwisch aflagde prop. 3. sept. (replik 22. sept.) og fik afslag i form af en undvigende resol. af Wien 14. sept. (duplik 26. sept.). Prop. og resol. trykt i *Neue Mittheilungen ... von dem Thür.-Sächs. Verein XIII* s. 14 ff. Jvf. Opel I s. 552 ff, 561 ff; Th. Chr. s. 72 f; *DNT III* s. 590; akter vedr. Pogwischs sendelse i Kejseren A II 12 og B 26.

komma derifrån [3]. Och om några af leehns adelens hester komma heem, så schola andre igen dijt förordnas.

Ifrån Dansich eller vthur Påhlandh hafuer jagh nu på ehn tijdh långh inthet kunnit förnimma, som schrifwärdigt ähr. Här reste i desse dager ehn engelsch agent igenom till konungen i Pålandh, huilken sedan vthij Dansich för den engelsche nationen resideræ schall [4]. Han berättade migh för sanningh sigh hafua talt medh sir Robbert Styfuart och seedt copian af det breff, konungen i Pålandh konungen i Engelandh tilschrefuit hafuer om de 8.000 man, som wälb:te Robbert Styfuart wärfua schall, och säger, att hon lyder, det konungen i Pålandh samma folch emot E: k: m:tt icke schulle wara tilsinnes at bruka. Vthan, effter det storfursten af Moskowien icke hafuer vprichtigt hållidt det stilleståndh, som emellan honom och Pålandh war vprättadt, schulle konungen i Pålandh wara tilsinnes honom medh alle macht förfölgie. Och emot honom förmäles samma folch schall employeres.

3. Udover Mogens Villumsens og Henrik Podebusks kompagnier (jvf. nr. 64 n. 3 og nr. 66 n. 1) forøgedes således også flg. kaptajners kompagnier: Dietrich Brugktorffs og Marquard Rantzaus kompagnier fra 101 og 138 mand ved Gert Rantzaus mønstring i Glückstadt 3. aug. til 212 og 214 ved kommissær Georg v. Ahlefeldts mønstring i Verden 6. sept.; Vogn Vognsens kompagni fra 171 mand ved Gert Rantzaus mønstring i Krempe 4. aug. til 194 ved Ditlev Rantzaus i Glückstadt 15. aug. og til 221 mand ved Godske v. Ahlefeldts mønstring i Havel 5. dec. Heinrich v. Buchwaldts kompagni var 10. aug. på 160, 13. dec. på 202 mand. Bertram v. Ahlefeldts kompagni øgedes fra 148 til 201 mand mellem 17. og 31. aug., da det mønstredes i Delmenhorst; ved mønstringen s. st. 12. dec. var det på 212 mand. Heinrich v. Ahlefeldt havde ved Georg v. Ahlefeldts mønstring i Dörbern 6. sept. 207 mand, ved Ditlev v. d. Hudes i Syke 14. febr. 1624 217 mand. Joachim v. Buchwaldts kompagni var ved Gert Rantzaus mønstring i Oldesloe 23. sept. på 211 mand. Samme dag mønstrede Ditlev Schulte Jens Sehesteds kompagni på 222 mand i Rotenburg; kompagniet var stadig fuldtalligt (218 mand) ved Ditlev v. d. Hudes mønstring 29. jan. 1624. Hertil kom, at Hude og Gevert Becker 23. sept. mønstrede ritmester Niels Sehesteds kompagni på hele 192 ryttere, Ditlev Schulte 6. okt. ritmester Christoffer v. Hagens kompagni på 170 ryttere (begge kompagnier skulle kun have været på 150 ryttere hver). Endelig kan det nævnes, at de i Nienburg 11. juni mønstrede kompagnier (jvf. nr. 64 n. 3) fortsat var fuldtallige ved mønstringer fra sept. 1623 til febr. 1624. Desuden havde kaptajnerne Daniel v. Buchwaldt og Marquard v. d. Wische i hvert fald siden foråret 1623 haft hver deres kompagni fodfolk. Mønstringsruller og kvittanser i TKIA A 153 I.

4. Trods langvarige forhandlinger fra 1622 med Danzig lykkedes det dog ikke på denne tid det engelske Østersøkompagni at blive enige med byen om oprettelse af et engelsk residentskab her. S i m s o n s. 480 ff.

Aff andre hafuer jagh förstådt, det offtb:te Robbert Styfuardt schall sigh hoss några af sijne wänner hafua höra låthidt, det E: k: m:tt schulle wara honom ehn ansehnligh summa penninger schyldig [5]. Och menthe, at om denne wärfningh går fort, schulle han wäll sielff snart sökia medell at betahla sigh. Och schall sigh dessföruthan vhttryckeligen hafua höra låthidt, det konungen i Pålandh vthij tilkommande åhr (så frampt dessförinnan icke någon fredh eller wijdere stillestånd emellan E: k: m:tt och honom blifuer vprättadt) schall hafua ett anslagh på Suerige, och att icke alt behöfdes kundgiöra konungen i Engelandh, huar han samma folch bruka wille.

Denne agent mente, honom schulle wäll blifua effterlåthidt samma folch att wärfua, effter han föregifuer, det schall brukas på andre orther och icke emot E: k: m:tt. Doch ähr der till ähn inthet giordt. Han schall ähn wijdere förtöfua effter befalningh ifrån konungen i Pålandh. Och när det gåhr alt om kringh, menas, det blifuer omsijdor till inthet, och at det förnembste, som ähr penningerne der till, schola honom fehlas. Går det fort, så begärer han inthet vthan idell schåttar och ihrlendere och låther sigh höra wele senda dem hopetahls öfuer till Hamborgh, att de sedan schola marchere öfuer landh för betalningh, huilket han menar schall honom icke blifua förwägradt [6].

Elliest, huadh gifftermåhledt anlanger, berättar och denne agent, det konungen hafuer suorit articklerne, så mycket honom står till att giöra; men huadh det ähr, wiste han icke. Parlamentet hafuer der till ähn inthet samptyckt. Befruchtas derföre, at dermedh omsijdor will selsampt aflöpa, och att aff hertigh Christians nederlagh ähn mycket hinder kunde förorsakas, effter princen ähnnu icke ähr wijgdh wijdh infantan, som här tilförende hafuer warit vthsprängdt. Icke heller schall det ähn wara närmer, ähn att de först på den 24. i denne monadh schulle handfästas [7]. Derföre tahlas ähnnu inthet om princens tilbaka kommelsse; icke heller schall rådet samptyckia, det flere schiep schola till Spanien ähn de 3, som alrede ähre derhedan.

Hwadh som vthij Hollandh företages, kan man ähn inthet förnim-

5. Jvf. nr. 64 n. 2.
6. Foruroliget af meddelelserne om Stuarts hvervninger i Storbritannien sendte GA Jacob Spens til England med instruks af Gripsholm 23. sept. 1623 for at modarbejde Sigismunds planer. Orig. i Anglica 4 f. 22 f SRA. Jvf. Rydfors s. 9.
7. Ægteskabet var fastsat til 7. aug., men blev udsat på grund af nye spanske betingelser. *CSPV 1623–25* s. 93; jvf. *s. st.* s. 81, 86.

ma. Vthan genom schrifuelser förmäles, det grefue Mauritz ähr vthij marchering medh krigzfolket Rehnströmen vp åth, och att hertigh Christian schall vthij Emerijch hafua försambladt af sitt förschingrade folch wijdh pass 8.000 man till hest och foot, huar medh han schall sigh vthij Staternes tienst hafua begifuit. Och såsom jagh senest i vnderdånigheet förmälte, det öffuerste Kniphuusen schulle hafua stådt sijn rätt, så berättas nu, det han schall hafua anhållidt om delation sigh att försuara, huilken honom genom grefue Mauritz intercession schall wara gifuin [8].

Anlangandes grefuen aff Manssfelt så hafuer jagh tahlt medh några, som förmena sigh wetha synnerligh godh beschedh om honom. De berätta, det konungen i Frankerijke gifuer honom på sijn persohn och hoffgesindh huar monadt 10.000 och på hans 10.000 man, som han för konungen i Frankerijke vthij bestelningh hafuer, 72.000 croner [9], och det han schall hafua synnerligh befahlningh af wälb:te konungh aldeles giöra och låtha, huadh grefue Mauritz och de Herrer Stater honom biuda och befahla, lijka som konungen det sielff giorde. Och ähre nu mäste delen i den meningh, det han blifuer liggiandes vthij Ostfrijsslandh, fijenden på den sijdan at afhålla [10].

Några trowärdige persohner ifrån Frankerijke berätta migh för sanningh, det emellan deras konungh och Spanien ehn stor oenigheet synes wele vpwäxa, förnembligest om Feltolins restituition och det store assistentz medh folch och penninger, som konungen i Frankerijke giör de Herrer Stater genom greffuen aff Manssfelt. Der schall vthij Frankerijke wara på 3 orther öfuer 40.000 man på foot, som konungen håller i wardgierningh. Ett läger ligger vthij Gascognien, emot de Monts Pirinei, som schillia Spanien och Frankerijke åth. Det andra läger ligger vthij de quarteer emot Feltolin, och deröfuer commanderer mons:r Lesdeguiere. Det tredie vppehålles vthij Picquardij och nedre emot Artois, och hether dess öffwerste mons:r Crecqui, för:ne Lesdeguieres måågh. Så att der den hefftige pestilentian icke wore, som mäst öfuer hela Frankerijke grasserer, så att huar weka vthij Parijss döör öfuer 3.000 mennischior, schulle det icke länge dröyas, för ähn

8. Jvf. nr. 71 n. 4.
9. Mansfeld var ifølge sin bestalling af maj 1623 forpligtet til at stille 20.000 mand til fods og 4.–5.000 ryttere mod et mdl. sold på 60.000 kroner. *Roe* s. 162; Brünink s. 98.
10. Dette blev også tilfældet. Nederlandene sendte ham ammunition, proviant og soldater til forstærkning. Brünink s. 123, 127 f.

något emot Spanien blefue attenteret. Men nu kan det inthet schee, så länge siukdomen regierer. Desse persohner berätta och, det konungen i Frankerijke, hertigen af Savoija medh de venetianer hafua wäll tilsammans på åthschillige orther öfuer 80.000 man vthij besoldningh. Huadh de medh alt det folch hafua i sinnet, weth man inthet; vthan mehnas, will på det sidste emot Spanien alt vthgå [11], fördy dråtningen i Frankerijke blifuer nu så strängh hållin, at den spansche ambassadeur tilstädies icke audientz hoss henne, medh mindre tuänne aff konungens rådh schola wara derhoss. Och så må icke heller den spansche gesant något tahla vthan idell fransösche, huarupå hon och honom swara måste [12]. Icke heller må något spanst bodh komma till henne huarcken medh breff eller annatt, vthan måste sigh först presentere för desse tuänne rådzherrer. Och oansedt detta synes wara något vnderligit, lijkuäll suore desse persohner, at dett war så i sanningh.

Af Helsingör den 29. augusty 1623.

[a]Som jagh schulle försegle mine breff, komme de 3 konungens schiep [13] in, som i wåhras lupe vth, huilke, man då sade, schulle hafua någon synnerligh befalningh att förhålla sigh vnder Frankerijke. Nu förnimmer jagh, de hafua warit nordan om kringh wijdh Rysslandh, långt på andre sijdan om Wardhuuss, huar de aff rysserne, som der låge på fijscherij, hafua tagit alt, huadh de hade, både penninger, schuthor och annat, och medh folket mycket okristeligen handlat; huilket de hafua satt på landet, så at rysserne på inthet annat sätt kunna komma derifrån, vthan måste löpa många mijl genom wijlde marken; och som wärst ähr, för kyldh och hunger förmenas de aldrigh schola kunna komma heem igen.

Detta perlemente, som här berättas, schall först wara förorsakat af ett danscht schiep, som rysserne för 2 åhr sedan på de samme orther schola hafua schöflatt, föregifuandes, att det fischade på deras strömar

a ikke i 2

11. Felttoget i Veltlin startede dog først, efter at Richelieu havde fået magten. Indtil da førtes en svingende og svag fransk politik uden militær indgriben. Ritter s. 233, 267, 270 f.
12. Den spanske ambassadør, om hvem disse rygter gik, var Don Antonio de Toledo y Davila, markis af Mirabel.
13. Udover Hector, Gabriel og Havhesten også jagten Gribben. Jvf. nr. 59 n. 4 og herunder s. 332.

vthan pass och förloff. Och nu schall konungen här i Danmarch förmena sigh hafua mer rätt till samma strömar ähn ryssen, huarföre han senest den rysche gesant anmodde, at samma schiep och godz schulle restitueres. Så schall gesanten hafua suarat sigh derom ingen commission hafua hafft att tahla. Och när konungen sågh sålunda, det ryssen inthet tänchte på någon restituition, sende han desse schiepen vth att bewijsa honom ett sådant puss igen. Hurulunda saken wijdere hänger ihop, fåhr man snart förnimma [14]. Capitenens nampn på desse schiepen ähr Jöns Munck, ehn dansch. Och ähre många i den meningh, effter han medh det fattige folch hafuer så mycket tyranniseret, det han schall hafua gådt öfuer sijn commission [15].

Datum såsom vthij brefuedt[a].

73 5. september 1623

1. Til Axel Oxenstierna
2. Til Gustav II Adolf *

Den 29. passato war min seneste och ödmiuke schrifuelse. Sedan hafuer man här inthet hördt vthan allenest om de främmandes ankomst, huar till både vthij Kiöpenhamn och på Fredrichzborgh synnerligen tilredes. Och förmenar man wist, det konungens moder dråtningh Sophia kommer medh.

Elliest, huadh de 3 schiep anlanger, som komme ifrån Rysslandh, om huilke jagh senest i ödmiukhet förmälte, så haf*uer* jagh sedan derom bätter förfarit rätta orsaken till samma perlemente. Så schall det sålunda först wara tilgådt.

För 4 åhr sedan hafua några borgere vthij Kiöpenhamn vthredt ett schiep medh åthschillige slags waror, som vthij Rysslandh ähre tienlige, huar vthij konungen hafuer och hafft sijn anpart. Samma

* påtegnet: præsent: den 20. septemb. 1623 på Gripsholm

14. Se den indgående skildring i nr. 73 og 74, desuden nr. 74 n. 3.
15. Dette er sandsynligt. Udover det politisk ukloge i at foretage så krast et hævntogt mod Rusland på et tidspunkt, hvor Danmark-Norge stod i det yderste modsætningsforhold til sin østlige nabo, Sverige, og hvor situationen i Nordtyskland var spændt, indiceres dette af ordlyden (»aldeliss« og »i naagen maade«) for næste års instruks til Jens Munk. Se nr. 91 n. 11.

schiep ähr vthsendt medh tuänne borgere af dess vthredere, huilke godzet vthij Rysslandh schulle föryttra och derföre igen kiöpa idell pelterij och schinwaror [1]. När schiepet kom nordan om kringh till de orter, som rysserne åhrligen komma neder af landet till siösijdan at bruka deras fijscherij, hafua desse dansche kiöpmän der lossadt alla sijna waror och sålunda låthit schiepet löpa tilbaka igen medh befalningh, att det vthij nästkommande åhret der effter schulle på samma tijdh förfoga sigh dijt igen, emot huilken tijdh kiöpmännerne då förmente sigh schulle hafua föryttradt deras waror och sålunda wara tilredz at komma derifrån. När nu godzet war vplagt och schiepet sijn koos lupit, kom bodh ifrån honom, som öfuer den landzorthen regerer, det samma kiöpmän schulle föras till honom, huilket strax schiedde, och blefue der håldne fängzlige vthij 9 monader. Sedan läth han dem lööss igen och gaff dem frij att fahra, huart dem godt syntes [2].

1. Skibet St. Mikael udrustedes og udsendtes 1619 af det samme år dannede Petsjoriske Kompagni. Flensborgeren Clemens Jørgensen Blome blev handelsmæssig leder af turen. En anden flensborger, Hans Nansen, samt den engelskfødte købmand i Chr IVs tjeneste, Marmeduck Wilson, var med som underkøbmænd. Wilson fungerede tillige som turens pilot. Skibet var ladet med klæde, Danzig-mel og -stangjern, krydderier og andre levnedsmidler m. m. Kompagniet var en slags kongeligt–borgerligt partrederi, hvori Chr IV betalte halvdelen af omkostningerne ved anskaffelsen af skibet og vist nok også af de øvrige udgifter, de 7 københavnske borgerlige parthavere resten. D a l g å r d, *1619* s. 39 ff, 79 ff, 30 ff.
2. Skibets mål var Pustozersk i Petsjora-mundingen, som det på gr. af isvanskeligheder ikke lykkedes at trænge ind i. I stedet sejlede man til Malmis, hvortil man ankom o. 1. sept. 1619. Blome søgte og fik derpå russernes tilladelse til at overvintre i byen på gr. af den sene årstid og forhandle skibets varer her. Derefter sejlede skibet hjem igen med returvarer. Siden arresteredes den danske købmandskoloni imidlertid og sendtes ud på foråret 1620 til Kolmogov til afhøring. Tsarens embedsmænd havde nemlig erfaret, at målet for rejsen var Petsjora, hvor udlændinge ikke havde lov at handle. Dertil synes det at være kommet til ordskifte mellem Blome og russerne om grænseforholdene i Lapland. Siden førtes de danske købmænd til Archangelsk, hvor de vist nok sidst i juli efter ordre fra tsaren af 31. maj 1620 blev løsladt efter ialt 18 ugers fængsel. Samtidig havde tsaren befalet, at det beslaglagte gods skulle sendes til Archangelsk og udleveres de danske købmænd. D a l g å r d, *1619* s. 62 ff. Jvf. tsarens tolkning af begivenhederne, især i skrivelse til Chr IV af Moskva 6. juni 1621 (orig. i Rusland A I 4; trykt i Ščerbačev, *R. A.* sp. 551 ff). Heri udtalte tsaren, at han havde frigivet Clemens Blome trods dennes utilbørlige ord om Laplandsgrænsen, da tsaren ikke ønskede at bryde nabovenskabet med Chr IV. Han fordrede bare, at kongen lod sine købmænd befale, at de ikke herefter søgte til steder, hvor der ikke tidligere havde været købmandsskab, at de ikke

(fortsættes s. 329)

När de sedan komme tilbaka dijt, som deras godz war, funne de inthet, vthan alt war borttagit, så at de icke wiste det ringeste att tilgå [3]. Icke heller kunde de fåh wetha, huem det tagit hade, annat ähn att dem blef sagt, att det gemene folket på landet hade det bortstulit. I medler tijdh, när åhret war om, kom deras schiep på försagdh tijdh till dem igen. Och när de såge sigh ingen rätt kunna fåh, ey heller något af deras godz igen bekomma, begafue de sigh der ifrån på hem resan [4]. Och när de komme till Kiöpenhamn, beklagade de sigh för konungen öfuer den store orätt, dem war wederfahrin, huarföre konungen sende strax ehn serdeles post medh breff til storfursten, at samma godz måtte igen restitueres och de straffas, som till sådant öfuerwåldh hade warit orsach [5].

Då schall han hafua fådt sådant suar, at den saken gick storfursten inthet ahnn, wiste icke heller deruthij något at giöra. Vthan den, som öfuer samma landzort regerede, war förobligeret at gifua konungen här vthinnan satisfaction, så frampt han de dansche någon orätt tilfogat hade [6]. Öfuer detta suar schall konungen hafua blefuit mycket förbittradt [7] och på nytt igen sendt en annan post til högstb:te storfurste, huilken schall och wara igen kommin nästan medh sådan beschedh som den förre. I medler tijdh, när konungen sågh sigh genom sijne

(fortsat fra s. 328)
udtalte sig utilbørligt, når de kom med tsarens billigelse, og at Chr IV gav tsaren sin fornemste titel, hvilket ikke var sket i Chr IVs pasbrev for Blome.

3. Tsaren beklagede i skrivelse til Chr IV af Moskva 22. jan. 1622, at varerne var blevet sendt for sent til Archangelsk, hvor de dog nu frit kunne afhentes. Orig. i Rusland A I 4; trykt i Ščerbačev, *R. A.* sp. 588 ff.
4. St. Mikael ankom til Archangelsk i slutningen af maj 1620, hvor skipper, skib og ladning arresteredes og vist nok først frigaves samtidig med Blome og hans folk (jvf. n. 2). Den 2 mdr. lange arrestation medførte, at en del af lasten blev ødelagt eller stærkt forringet, ligesom danskerne efter frigivelsen vist på grund af det fremskredne tidspunkt måtte handle deres varer med tab. Dalgård, *1619* s. 66 ff.
5. Dette skete dog først i skrivelse af Kbh. 12. sept. 1621, hvori Chr IV i øvrigt benægtede, at Blome skulle have udtalt sig utilbørligt om de dansk–russiske grænseforhold, men blot som svar på forsmædelige ord fra tsarens folk, »das wir vns des Landes Lapland ahnmassen wolten«, havde sagt, at dette var endnu udelt mellem Rusland og Norge. Ausl. Reg. f. 421 ff; jvf. Ščerbačev, *D. A.* s. 190. Det indiceres heraf, at baggrunden for fængslingsepisoden ikke mindst var disse års ganske heftige strid om grænserne mellem Rusland og Norge. Jvf. Johnsen s. 143; AS herover s. 327.
6. Dette havde tsaren ikke skrevet. Jvf. n. 3.
7. Chr IVs forbitrelse skyldtes derimod, at han modsat tsaren ikke mente, at

(fortsættes s. 330)

schrifuelser inthet kunna schaffa, läth han derwijdh blifua, till dess den rysche gesant kom hijt, för huilken samma saak war anbracht [8]. Då suarade han sigh derom intet wetha eller någon befalningh hafua, wiste sigh derföre dervthinnan på inthet sätt att kunna gifua h: m:tt någon satisfaction.

När nu konungen märchte, at ingen restituition war förhanden, förordnade han, att desse 3 schiepen schulle löpa till samme orth vthij Rysslandh igen och der medh behändigheet giöra ett infall vthij landet, tagandes sedan medh alt, huadh de kunde öfuerkomma [9].

Så förnimmer jagh, det capitenen af desse schiepen hafuer först medh list fådt de förnemste, som der wijdh stranden låge på fijscherij, in vthij schiepen, huilke han hafuer giordt druckne. Sedan ähr han medh sitt folch fallin i landh och borttagit alt, huadh der war, både godz og penninger, till ehn anseheligh summa, så att det dansche godz, som der bortkom, schall här medh wäll 4 gånger wara betahlt [10]. Sedan han hade schöflat och tagit, huadh han kunde fåh, läth han sättia rysserne på landet igen och fohr så der mädh sijn wägh. Detta, ähr migh för sanningh berättadt, schall sålunda wara tilgådt [11].

(fortsat fra s. 329)

man fra dansk side havde modtaget *tilstrækkelig* (jvf. n. 10) satisfaktion for den lidte overlast. Desuden var der opstået andre handelsuoverensstemmelser, ligesom tsaren stadig ikke viste imødekommenhed vedr. grænsestriden. Chr IV til tsar Michael Feodorovitsch Romanov Fr.borg 27. april 1622, Ausl. Reg. f. 66 ff, og 29. marts 1623, Ausl. Reg, f. 324 f; jvf. Ščerbačev, *D. A.* s. 194 f. Tsaren til Chr IV 18. dec. 1622, orig. i Rusland A I 4, trykt i Ščerbačev, *R. A.* sp. 583 ff.

8. Chr IV klagede netop i resol. af 6. marts 1622 (kopi og konc.brudst. i Rusland A II 14) til de to russiske gesandter Aleksei Michailovitsch Lvov og Stidan Michailovitsch Schipov bl. a. over den store skade, hans undersåtter havde lidt under deres handel på Rusland. De to gesandter var kommet med kreditiv af Moskva 16. sept. 1621 (orig. i Rusland A II 14; trykt i Ščerbačev, *R. A.* sp. 555 ff) for i prop. af 2. marts (orig. i Rusland A II 14, trykt i Ščerbačev, *R. A.* sp. 581 ff) at bede om svar på forespørgsel om ægteskab mellem tsaren og afdøde hertug Johan Adolf af Holstens datter Dorothea Augusta.
9. Jvf. nr. 59 n. 4.
10. Hævntogtet gav mindst 4.500 rd. i udbytte, mens de danske erstatningskrav for tabene i 1619 og 1620 udgjorde 9.359 rd. Dalgård, *1619* s. 73 f, 71.
11. Sml. Jens Munks optegnelser fra togtet i Additamenta 184, 4°; jvf. Dalgård, *1619* s. 72 og 72 n. 2. Tsaren klagede i skrivelse af Moskva 28. aug. 1623 over Jens Munks og hans konsorters grove behandling af russerne ved Kildin og Malmis. Disse var bl. a. blevet berøvet deres proviant

(fortsættes s. 331)

Ähr här för sanningh vthsprijdt, att vthij Emden schall hafua warit ett stort vpror, förnembligest för något krigzfolch schull, som de Herrer Stater hafua welet hafua vthij staden, huar till borgerschapet för det förste icke schola hafua welet samptycht. Lijkwäll schall grefue Ernest von Nassou omsijdor så wijdt hafua arbetadt, det han ähr inrychter vthij staden medh 7 fahner footfolch, huilke der schola liggia vthij garnison, och elliest samma stadh att fördeffendere, der han aff de spansche blefue attacqueret[12]. Schall och några statische örlige schiep wara förordnade, som hampnen dersammastädes schola bewara.

Aff Helsingör den 5. septemb: åhr 1623.

74 11. september 1623

Til Axel Oxenstierna

Den 5. i denne monadh war min seneste och ödmiuke schrifuelsse. Men effter jagh förnimmer, det E: h:tt för 14 dager sedan schulle hafua warit tilredz at begifua sigh på den lifflendische resan[1] (huar till Gudh then aldrahögste E: h:tt mycket lycke och wälsignelsse nådeligen wille förlähne och E: h:tt medh liffzundhet och gode tijender igen till wår allernådigeste konungh förhielpe), bär jagh fahra, det samma breff schall E: h:tt icke wara tilhanda kommit. Derföre gifuer jagh E: h:tt ähn ytterligere här medh på det ödmiukeligeste tilkienne, det några främmande herschap ähre hijt förmodandes, som ähre: konungens moder dråtningh Sophia, hertigen af Brunsswijk medh sijn frw moder, konungens syster. Man will och säga, det hertigen aff Mekelborgh schall komma. Doch weth man derom ähn ingen wiss beschedh, men desse andre förwäntas medh aldraförste. Och vthsprijdes, det orsachen

(fortsat fra s. 330)
og varer, havde fået trukket klæderne af og var blevet frataget penge, ifølge danskernes eget udsagn som hævn for russernes behandling af Clemens Blome. Orig. i Rusland A I 4, trykt i Ščerbačev, *R. A.* sp. 589 ff. Jvf. også nr. 81 n. 3.

12. Uroen i Emden skyldtes, at Nederlandene for at sikre den strategisk vigtige fæstning imod en katolsk erobring havde sendt grev Ernst Cassimir af Nassau dertil med en troppestyrke, ikke, som aftalen med byen var, på 200 mand, men på hele 1.600 mand. En del af Emden-borgerne søgte derfor, dog uden held, at hindre troppernes indtog i byen. Brünink s. 123.

1. AO blev dog hjemme, da rigsmarsken de la Gardie meddelte ham, at der var ringe udsigt til succes for fredsforhandlingerne med Polen. AO til Jakob de la Gardie 12. sept. 1623, *AOSB I,2* s. 587.

till deras ankomst schall förnembligest wara, det konungen schall wele rimouere s*alig* dråtningens lijk, huilket står vthij Wår Frw Kyrckia vthij Kiöpenhamn, om det solenniter att låtha begrafua vthij Rodschieldh [2], huar till ett synnerligit capelle schall wara förfärdiget. Sedan begraffningen ähr öfuerståndeu, sägs, det hertigen aff Brunsswijk och hans frw moder schola blifua här i landet öfuer winteren.

Jagh hafuer och tilförende förmält om tränne konungens schiep, som hafua warit nordan om kringh vthij Rysslandh widh Malmis, huar de hafua anrättadt ett stort perlemente. De hafua der anfallit rysserne, som låge vthij fijscheleije och dem afftagit alt, huadh de hade, till kläderne på kroppen; och alle dem, som hafua stält sigh till wärn, hafua de dansche ihielslagit [3]. Dessförvthan hafua de tagit 6 lådior fulle medh spannemål och annat proviant, huilket kom storfursten till och wardt sendt ifrån Moschow om Malmis slått medh at proviantere. De hafua af detta roff lastadt alle 3 konungens schiep sampt och en jagt, som de hade medh sigh, och hafua ändoch deröfuer såldt till engelsche, som der låge på fijscherij, 2.400 t*un*nor rogh, som de inthet kunde föra medh sigh. Lådiorne hafua de vpbränt, och huadh elden deraff icke kunde förtära, hafua de sänckt. Huadh kruut och loodh, de öfuer hade, sampt några bysseschyttere hafua de lefft på Wardhuuss, der ryssen det vthij winter på något sätt molestere wille. Elliest hafuer och capitenen, som dijtt war, huilkens nampn ähr Jöns Munch, en dansch, låthit sigh höra, det konungen i tilkommande åhr will hafua flere schiep dijt igen, huilke schola försökia deras lycka på sielfue husedt Malmis [4].

Orsaken till detta perlemente, ähr migh berättadt, schall wara som effterfölgier [a]....[a], som de och nu giordt hafua. Men huadh orsach

a Det udeladte afsnit er enslydende med skildringen i nr. 73, herover s. 327–30, fra »För 4 åhr sedan« indtil »Så förnimmer jagh«

2. Dette skete dog først senere. Chr IV gav i 1642 Corfitz Ulfeldt ordre til at lade sin dronnings, sine brødres og sine børns lig anbringe i Roskilde Domkirke. *Egh. Br. V* s. 217 f. Jvf. S l a n g e s. 1139 f; *Danmarks Kirker III, 1951* s. 1505.
3. Derudover nævner AS i depeche til Johan Skytte (jvf. herunder s. 333 n.*): »Och hafua de så fijendtligen gådt dermedh till wärckie, att de hafua vpgrafuit de döde vthur jorden, menandes finna store summor penninger. Och såsom hoss rysserne brukeligit ähr, att de deras döda begrafua medh sölfuerringer både på händerne och vthij öronen, det hafua de alt aff dödingerne tagitt och sedan kastat kroppen i jorden igen. In summa, de hafua der mehr ähn fientligen handlat«.
4. Selv om Jens Munk kom af sted igen 1624 (jvf. nr. 91 n. 11), skete dette dog ikke.

de dansche till detta perlemente först hafua gifuit, derom tahlas här inthet.

[b]. . . .[b]

De breff, jagh här effter schrifuer E: h:tt till, sender jagh till E: h:ttz käre broder, her Gabriell Oxenstierna.

Aff Helsingör den 11. septemb: åhr 1623.

75* 12. september 1623

Til Gustav II Adolf **

E:rs k: m:tz nådige schrifwelsse, dateret på Grijpzholm den 25. passato [1], ähr migh den 6. i denne monadh tilhanda kommit, innehållandes, det jagh schall hålla ett wist register på alt det swenscht godz, som här igenom Öresundh passerer, såsom och, huadh deraff gifues i toll, huilket jagh hemligen och exproposito måste giöra, på det deraff inge misstancke kunde förorsakas. Så hafuer jagh, strax tollen lades vpå, wäll warit tilsinnes sådant att giöra. För effterfölgiande orsacher schull hafuer det icke wäll kunnit sche:

1. Sedan de swensche förnumme, de wore ofrij, hafua icke många söcht till migh, medh mindre de wore komne vthij något klander, att jagh dem då schulle förhielpa till rätte. Elliest löpa de strax till tollenärerne och der angifua och förtolla deras godz, så att jagh esomoff-

* Jvf. AS til Johan Skytte Helsingør 14. sept. 1623, orig. i O. S. E 759 SRA. Depechen omhandler væsentlig Jens Munks hævntogt mod russerne, men omtaler desuden de fremmede fyrster, der hver især havde undskyldt ikke at kunne komme, og Chr IV, der var rejst til Nykøbing og derefter vist ville ned til den tyske grænse: »Och synes wäll stor lijknelse, det icke altingh måtte wara klartt på den sijdan, effter man inthet hörer, det konungens krigzfolch schall komma heem; vthan blifuer vthij Holsten mer antagit och till stifft Brehmen förschickatt«.

** påtegnet: præsent: den 20. septemb. 1623

b Det udeladte afsnit er enslydende med skildringen i nr. 73, herover s. 331, om oprøret i Emden og dets baggrund.

1. Regest i Riksreg. f. 270 SRA. Desuden befalede GA samme dag alle statholdere i Sverige og Finland at optegne, hvad de svenske i hvert statholderskab gav i sundtold, »på dett man må förnimma, huru högtt tollen i een summa öfuer hela åhret stiga kan«. Regest s. s t.

tast icke kan fåh wetha, när något swenscht godz föres här igenom. Och oansedt jagh på åthschillige tijder hafuer begärt af tollenärerne, att när någon sigh hoss dem angifuer, som hafuer swenscht godz inne, det de då wille wijsa sådanne persohner till migh, at jagh måtte fåh tahla medh dem, [men] så hafua de sådan min begäran seldan efterkommitt, föregifuandes sigh det förgäthe. Huar af jagh nogsampt kan märckia, det de icke gärna see, att jagh schulle wetha, huadh här igenom passerer.

2. Effter här ehn sådan ordningh ähr, att när ett schiep hafuer tuänne slagz godz inne, swenst och hollenst, så måste serdeles af desse tuänne slagz godzen öfuer deras rätte toll gifuas ehn rosenobell. Derföre sådant att förekomma föres här mycket swenscht godz igenom, som angiffz att höra andre främmande till, på det att alt godzet vthij ett schiep må gå vnder ett nampn, dermedh allenest den ehne rosenobell att spara. Huar aff här stora misstanker vpwäxa, låthandes sigh alrede höra, det de förundra sigh vpå det myckna swensche godz, som här tilförende pläger föras igenom, medan dett war frijtt, och nu, sedan de schola förtolla, kommer här, emot det förra, så lijthet igenom. Huar af de fatta, att tilförende många orichtige pass vthij Swerige måste wara vthgifne. Och ehuru jagh giör min flijt sådane deras inbildninger medh lämpe att afläggia, lijkwäll wele de icke annat tro, ähn att mycken orichtigheet måtte tilförende wara schiedt. Huarföre de och nu medh de swensche hafua et sådant noga vpseende, så att icke möijeligit ähr, någon vndersticknigh kan schee, medh mindre de wele ställa alt deras godz vthij fahra att blifua confisceret. Derföre förmanar jagh så många, som komma till migh, det de see sigh wäll före, att de för ehn ringe tingh icke sättia det mäste vthij fahra, att de sedan här deröfuer schola sigh glädia.

Derföre, allernådigeste konungh och herre, om jagh schall hålla ett wist register på alt det suenscht godz, här föres igenom, och huadh deraf förtolles, så att inthet schall komma igenom, vthan jagh måste weta deraff, så synes migh vthij all vnderdånighet icke wäll möijeligit wara, sådant till pricka kunna giöra, medh mindre E: k: m:tt nådigest wille låtha förordna vthij siöstäderne öfuer hela Swerige, att alt det suenst godz, som här föres igenom, antingen de suensche ähre sielfue medh eller elliest godzet stält vthij schieppernes wärie, måtte först hoss migh angifuas, för ähn de der medh lupe till tollenärerne, eller elliest sedan de hafua förtollatt, låtha migh derom wetha; huilket jagh alt-

sammans vthij alsomstörste vnderdånighet ställer vthij E: k: m:tz nådige behagh.

Jagh kunde wäll alla dager hafua mitt budh vthij alla wärdzhuusen, som schiepperne liggia, när dhe ankomna, och sålunda förfara, huadh godz de hafua inne; men så fruchtar jagh, att de lätteligen schulle märckia, huarföre jagh det giorde. Ty jagh förnimmer doch wäll, och synnerligen nu, sedan de suensche blefue ofrij, dett de vthij alla saker hafua mehr ögon på, huadh jagh migh företager ähn såsom tilförende. Fördy de hafua till E: k: m:tt slätt ingen godh tro och mena förwijst, att om emellan E: k: m:tt och Pålandh någon långligh fredh kunde vprättas, det de sedan icke länge schulle blifua oanfächtade. I förledne sommar, när E: k: m:tz krigzfolch lågh wijdh Calmar, war här inge ringe misstancker så wäll hoss de höge [2] som de låge, och det alt till dess de förnumme, E: k: m:tt war hemlupin ifrån Dansich.

Elliest om detta anteknande schall jagh giöra min högste flijt, så mycket jagh möijeligit vthan misstancker kan bringe tillwäge, till dess jagh härom E: k: m:tz nådige befalningh widere bekommer. Här hålles och register på alt dät suenscht godz, som föres igenom och derföre angiffz. Men så weth jagh inge medell deraff en copia kunna bekomma, medh mindre det schiedde medh alles deres samtyckie, som på tollen sittia. Och det giöra de inthet, synnerligen nu så länge godzet ähr ofrijtt. Men der jagh medh fogh och lämpe kan komma der till, schall jagh anwända all möijeligh flijth.

Konungen ähr i Kiöpenhamn, sägs innan fåh dagar wele vpryckia att mötha sijn frw moder dråtningh Sophia [a]....[a]

Ahnlangandes de schiepen, som ähre komne ifrån Rysslandh, om huilke jagh tilförende vthij vnderdånighet förmält hafuer, så synes deraff mycken orede wele vpwäxa [b]....[b]

Ifrån andre orther förnimmer jagh nu inthet, vthan huadh aviserne förmäle.

a Det udeladte afsnit svarer i indhold, men ikke helt i ordvalg, til den lidt længere skildring i nr. 74, herover s. 331 f, om begravelsen og de to hertugeliges forbliven i landet.

b Det udeladte afsnit svarer stort set i indhold, men ikke helt i ordvalg og disposition til skildringen af Jens Munks overfald i nr. 74, herover s. 332, fra »och alle dem« indtil »Orsaken till«.

2. Jvf. Chr IVs prop. af Kbh. 17. juni og replik af Fr.borg 30. juni 1623 til rådet om betimeligheden af at sikre grænsen mod Sverige. Erslev s. 363 f.

Hwadh swenscht godz här igenom passeret ähr, sedan jagh E: k: m:tz nådige breff bekom, som sigh hoss migh angifuit hafuer, warder E: k: m:tt af medfölgiande sedell nådigest förnimmandes.

Aff Helsingör den 12. septemb: åhr 1623.

[c]....[c]

För 2 dager lop ett suenscht schiep här igenom, war hemma vthij Hufuidzwall. Dess schiepper heth Åke Hansson och kiöpmannen, huilken war hans broder, Nilss Hansson. Jagh hade dem hoss migh och begärde, de schulle gifua migh en sedell på deras godz, såsom och huadh de deraff förtollade, huilket de lofuade att giöra. Men när de wore klare på tollen, komme de inthet mehr till migh, vthan droge der medh sijn koos, för ähn jagh något deraf wiste. Huilket ähr at tenke, det de inthet gärna wele, det E: k: m:tt schall nådigest wetha, huadh deras handell ähr, oansedt jagh dem inthet läth märckia migh derom ifrån E: k: m:tt någon befalningh hafua, på det att der detta antecknande omsijder blefue rychtbar, dett jagh då kunde säija migh sådant af mitt egit rådh, och vthan någon E: k: m:tz nådige befalningh, giordt hafua.

Datum såsom vthij brefuedt.

76 24. september 1623

1. Til Axel Oxenstierna
2. Til Gustav II Adolf

Såsom jagh den förledne [a]11.[a] i denne monadh i ödmiukhet förmälte, det de främmande herrer, som hijt hafua warit förwäntandes, hafua sigh hoss konungen genom deras schrifuelsser entschyllat [1], så ful-

c I det udeladte afsnit opregnes noget svensk gods, der 8. sept. førtes »igenom Öresundh till Åbo i Finlandh, huilket kom Johan Knutsson och Sijmon Blom der sammestädes till. Schiepperens nampn, som det inne hade, ähr Åtte Jacopsson von der Schellingh, och kom ifrån Amsterdam«.

a 2 i st.: 12.; jvf. nr. 75.

1. Dette fremgår ikke af nr. 74 og 75, derimod af depechen af 14. sept. til Johan Skytte. Jvf. herover s. 333 n.*. Brev med afbud, der også omfattede Elisabeth af Braunschweig-Wolfenbüttel, indløb kun fra Frederik Ulrik.

(fortsættes s. 337)

följer det ähnnu, att samma deras hijtkommelsse ähr för denne tijdh aldeles förandret. Doch kan jagh der till ähn rätte orsachen inthet förnimma. Somblige mena, det ständerne vthij landt Brunsswijk wele icke tilstädia, det deras herre vthij detta fahrlige tilståndh, som nu vthij Tyschlandh ähr, schall begifua sigh vthur landet [2].

Elliest ähr här och vthsprängt, det konungen schall hafua fådt någon synnerligh beschedh vthur Tyschlandh om et fulkommeligit vpsäijelsse breff, som turcken schall hafua käijsseren tilschickat, om honom at förfölgia medh eldh och brandh både till wathn och landh [3]. Och oansedt man ähn härom icke hafuer någon fulkommeligh eller wiss beschedh, lijkwäll menas, at desse främmandes tilbaka blifuelsse schall förnembligest för denne orsachen wara schiedtt, i den acht och meningh, att om sådant vpsäijelsse breffz vtschickelsse fins wara i sanningh, det käijsseren då för den orsachen schull wäll schall sökia medell om en godh fredh medh Den nedersächsische Cräijtz at stabilere [3].

Konungen ähr sielff vprychter till Nykiöpingh vthij Falster till sijn frw moder, dråtningh Sophia. Och weth man här icke annat, ähn att han medh det samma rycker vth till den tysche grentz [4].

Jagh hafuer ifrån Dansich wiss kundschap, att effter samma stadh

---

(fortsat fra s. 336)

Skrivelse af Wolfenbüttel 1. sept. 1623, orig. i Braunschweig-Lüneburg A I 8. Ingen af Meckenburg-hertugerne ses at have eller skulle have besøgt Danmark.

2. Frederik Ulrik begrundede netop sit afbud hermed. Jvf. det n. 1 nævnte brev. Også ifølge Isacsz blev fremmede herrer borte som følge af truslen fra Tilly. Peter Isacsz til AO Helsingør 26. sept. 1623, orig. i O. S. E 689 SRA. Tilly og Anholt befæstede netop i denne tid deres stilling ved at besætte Minden, Hoya, Diepholz, Osnabrück, Stade og amtet Polle. Opel I s. 569 f.
3. Noget selvstændigt tyrkisk angreb blev der ikke tale om. Bethlen Gabor var dog i aug. med ca. 28.000 mand brudt op fra Siebenbürgen til Øvreungarn og belejrede i okt. den næppe 9.000 mand stærke kejserlige hær i Göding i Mähren. Gabor fik støtte af ca. 20.000 tyrkiske og 10.000 tatariske hjælpetropper. Habsburgerne frygtede endog en overgang en belejring af Wien. Alligevel var kejseren ikke rede til en føjelig politik over for Den nedresachsiske Kreds (jvf. nr. 72 n. 2). Da efterretningerne om Christian af Halberstadts nederlag og om den fransk–savoyisk–venezianske alliances svigtende kampvilje over for habsburgerne indløb, sluttede Gabor, trods sin militære overlegenhed, våbenstilstand 10. nov. 1623 og indledte i januar 1624 i Wien fredsforhandlinger med kejseren. Depner s. 98 ff; Ritter s. 252 f.
4. Det skete ikke. Jvf. herunder s. 341.

wår allernådigeste konungh schall hafua tilsagt, som här för sanningh vthsprijdes, att hålla sigh neutral i detta krigedt, icke tillåthandes konungen i Pålandh der någon wijdere krigz preparation eller schiepz vthredningh anrätta och vthij wärket ställa [5], schall derföre nu ett annat rådh wara påfunnit, nembligen att vthij Putscherwijk schall giöras ehn hampn, huar konungen schall kunna hafua sijne schiep liggiandes. Och ähr der ehn hollendere vthij konungens tienst antagin för öffuerste arckelijmestere öfuer sådant arkelij, som konungen widh Dansich och der om kringh hafuer. Samma hollendere (huilkens nampn ähr mester Dauidh, ehn gammall man, och hafuer länge tient greffwe Mauritz i Hollandh, huarföre han och estimeres att wara vthij sådane saker mycket klook och förslagin) hafuer sigh vpåtagit, ehuru olijcht och beswärligit det synes wara, att giöra denne hampn vthij Putscherwijk färdigh, så frampt konungen i Pålandh will spendere dervpå, huadh der till hörer. Och hafuer han alrede målt diupet och vthsöcht de orther, som kijster schola sänckias vpå, huar till Johan Weijer låther hugga mycket stort timber och låther föra steen tilsammans, som vthij kisterna schola sänckias. Och effter ett sådant wärch will kosta många penninger, schall Johan Weijer sielff hafua sagt, det konungen will anmoda ständerne vthij Pålandh, att de der till ehn ansehnligh schatt contribuere schole, effter saken ähr aldeles der hen dirigered, att der ehn hampn byggias schall [6].

Och när samma hampn ähr färdigh, schall konungens intent der medh förnembligest wara att hålla der fem eller sex schiep, som åhrligen om wåhren, för ähn wår nådigeste konungz schiep kunna komma vth, och om hösten, sedan de ähre inlopne, schola achta på tijden att taga på de suensche och alla de, som på Swerige handla. Till detta efect ähr här i desse dagar ehn hollensch schiepz capiteen igenom passeret medh beställningh af konungen i Pålandh att antaga 4 kapitener till siös medh alla de officerer, som der till hörer, huilke schola wara af de argeste schalker, han kan bekomma, som hafua lust att röfua på de suensche. Huadh det gemene båtzfolch der till sigh anbelanger, menar konungen i Pålandh det vthij Dansich nogsampt kunna bekomma, när behoff giörs. Doch lyder för:ne capitens beställningh sålunda, det han först samma capitener och officerer schall betinge,

5. Et sådant løfte gav Danzig ikke GA. Jvf. nr. 64 n. 12 og nr. 69 n. 4.
6. AS fik senere underretning om, at Putzig-projektet ikke var blevet til noget. Jvf. herunder s. 369.

gifuandes dem något på handen, och när han dem tilfyllest bekommit hafuer, schall han strax Johan Weijer det genom sijn schrifuelsse wetha låtha, huilken honom incontinente schall öfuerschicka en wäxell på penninger medh wijdere befalningh derhoss, huru han sigh medh samma folch förhålla schall. Denne capiten hether capiten Käijsser och ähr ehn hollendere.

Konungen i Pålandh hafuer och gifuit sijne frije pass till 4 schieppere på Spanien, 3 hollendere och ehn engelschman, medh den condition, att samma schieppere schola så anställa deras reser, att de medh de aldraförste om wåren schola ware vthij Dansich, och, när de der sijne waror hafua lossatt, då wara förobligerede att tiena konungen i Pålandh för betahlningh, om så behöfues, och det emot huem han dem employere will. Huilket desse 4 honom medh ehn halff edh schola hafua tilsagt och dess föruthan lofuat att wele bringe åthschillige andre schiep medh sigh vthij samma maschopij, så att konungen schall sigh dervpå förlåtha, det han alle åhr om wåhren altidh schall finna 16 eller 20 schiep, som honom medh en godh willie schola wele tiene. Doch schola desse frije pass alle åhr förnyas.

Elliest medh schall konungen i Pålandh hafua satt sigh fulkommeligen före att wellia alla åhr giöra en brauada medh schiepz vthredningh, föregifuandes sigh wele öfuer till Suerige der medh allenest, som i åhr schiedt ähr, att bringe wår nådigeste konungh på stor omkostnadt. Och när han det sålunda några åhr effter huar andre continueret hafuer, menandes h: k: m:tt sålunda hafua förswagadt och landet emot h: k: m:tt giordt vprorisch, då schall han medh alle macht wele tilfalla i den acht och meningh, att ingen synnerligh resistentz schall kunna wara förhanden.

Alt detta för:ne ähr migh för wisso sanningh berättadt aff tuänne förnemde personer, som komme ifrån Dansich och wille till Hollandh, huilke alt detta hafua hört af Johan Weijers egen mundh. Men de menthe, att när wår nådigeste konungh allenest håller hele sommeren igenom 5 eller 6 öhrlige schiep gåendes i Östresiön, schulle det wara nogh alla konungens i Pålandz practiker på den sijdan att förekomma. Doch wiste desse, när de migh sådant sade, icke annars, ähn att jagh war ehn dansch, och war dem leedt, sedan de finge wetha, huem jagh war, att de migh den handelen så wijdt vpenbarat hade.

Jagh hafuer härom, på wår nådigeste konungs nådige behagh, tahlt medh Staternes agent, Petter Isachsson, och begärat, det han wille

öfuerschrifua, att denne capiten Käijsser icke måtte effterlåthas att antaga något siöfolch vthij Hollandh der medh att röfua på h: k: m:tz vndersåther och andre, som på Suerige löpa, effter de Herrer Stater och der vtinnan ähre interresserede. Han hafuer lofuat att schrifua medh all flijt derom [7].

Aff schieppere, som i desse dager ähre komne ifrån Spanien, berättas, det princen aff Engelandh ähr icke ähnnu wijgdt wijdh infantan, vthen allenest förlofuatt [8]. Doch schall till bröllöpet inthet annatt hinder wara, vthan att dråttningen i Spanien ähr hafuande, och förr ähn hon blifuer förlossatt, huilket menas schall sche innan 2 monader, kan bröllöpet inthet sche [9], på dät hon genom schiutande eller annat icke schulle blifua förschrächt och sålunda fahra illa.

Aff Helsingör den 24. septemb: åhr 1623.

Jagh hafuer dröijgt i fyre dager effter posten ifrån Hamborgh. Och effter han icke ähr kommin, måste jagh senda mitt egitt bodh till grentzen, synnerligen effter jagh ähn ytterligere hafuer förnummitt, dett konungen i Pålandh schall aldeles wara tilsinnes vthij tilkommande wåhr att försökia sijn lycka på Suerige.

Här ähr (föruthan den schiepz capitenen, som vthij brefuet förmäles) i gåhr sir Arter Astons son [10] igenom passeret till Engelandh medh beställningh af konungen i Pålandh der att frachta ehn hoop engelsche schiep medh stycker vpå, huilke schola läggias vthij balasten och sålunda oförmärcht medh något godz löpa här igenom Öresundh till Dansich. Och der han icke kan frachta så många, som hans commission vthwijsser, schall han de andre kiöpa för rede penninger, huar till han hafuer ehn wäxell på 6.000 pundh stärlingh. Men huru många han schall kiöpa och befrachta, wille han inthet säija.

7. Der er i ARH (Staten-General Liassen Dennemarcken) kun bevaret ret få depecher fra Isacsz til Gen.st., deriblandt ingen fra denne tid.
8. Karl aflagde, trods de håbløse politiske udsigter, ed på ægteskabskontrakten 28. aug. Gardiner, *Prince Charles II* s. 407.
9. Dronning Isabellas graviditet var uden betydning i den forbindelse, selv om hun vitterligt selv, om end senere, ønskede ægteskabet udsat, til hun var kommet sig efter fødselen. *CSPV 1623–25* s. 162, 173 ff. Dronningen fødte 15. nov. en datter, der døde kort efter. *Theatr. Europ.* s. 887.
10. Sir Arthur Astons søn af samme navn tjente ligesom faderen (jvf. nr. 20 n. 1 og nr. 69 n. 2) under Sigismund. S. Konovalov, *Anglo–Russian Relations 1620–24, Oxford Slavonic Papers IV, 1953* s. 108, 82 ff.

Doch hafuer han sigh aldeles höra låthidt, det konungen i Pålandh schulle på 3 sijdor wele anfalla. Johan Weijer schulle falla in wijdh Calmer, Robbert Styfuartt widh Elffssborgh, och ehn annan krigzmacht schulle sendas in vthij Lifflandh [11].

Och synes stor lijknelsse, det sådant anslagh schall wara vthij wärket. Ty jagh hafuer i dagh tahlt medh tuänne schåtsche kiöpmän, som för 14 dager sedan ähre lopne ifrån Schåttlandh. De berätta migh, att der ett mächta roop ähr både af folch och schiep, som Robbert Styfuert låther antaga, föregifuandes sigh der medh wele öfuer till Moschowien. Och på det inge misstancker schola fattas, att han schulle på någon annan orth hafua sijtt anslagh, ähr förordnat, det hans rendevous både medh folch och schiep schall wara vthij Nortschåttlandh och widh de insuler Orcades, huar han sielff schall hafua ett stycke landh. Och schall han hafua sagt att wele gå till segels medh sijn armada den nästkommandes 10. april. Doch weth der ingen annatt, vthan att samma folch och schiep schall brukas emot moschowitterne.

Datum såsom vthij brefuett.

77 30. september 1623

1. Til Axel Oxenstierna
*2. Til Gustav II Adolf**

Den 24. i denne monadh war min seneste och ödmiuke schrifwelsse. Och då mentes här, att effter konungen war förrester till sijn frw moder, det han medh det samma schulle rese vth till Tyschlandh. Men så fulfölgier det nu icke så. Han ähr i gåhr medh sijn frw moder och princen hijt till Chroneborgh ankommin och blifuer här, som man menar, vthij 4 eller 5 dager och rycker sedan till Kiöpenhamn igen. Doch höres nu af ingen begrafningh, effter inge flere främmande komma ähn hans frw moder. Derföre menas, att begrafningen ähr vpsatt till ehn lägligere tijdh [1].

* påtegnet: ankomitt ... och præsent den 11. octobris 1623

11. En lignende plan fik Jacob de la Gardie nys om. Jvf. depeche til AO af Riga 24. juni 1623, *AOSB II,5* s. 219 f.
1. Jvf. nr. 74 n. 2.

Cantzeleren medh flere andre af rådet [2] ähre församblade vthij Ottensse i Fyn, huar, som migh ähr berättadt, och tracteres [3] om de handlinger anlangandes tollen af swenscht godz här i Öresundh, som doctor Salvius lefde här effter sigh [4]. Doch kan jagh ähn inthet förnimma, huadh resolution der vpå will falla [5].

Här ligger cantzelerens broder, Iffwar Frijs, öfuer jordh, huilken om otta dager schall begrafuas [6], och der till wäntas cantzeleren hijt. Och om han kommer, will jagh tala medh honom derom, såsom

2. Erslev (s. 364) mener, at alle 11 råder, bortset fra Jens Juel og Anders Sincklar, var tilstede. Selv om Sincklar ikke underskrev rådsbetænkningen af af 29. sept. og ikke står som medunderskriver i kopierne (efter det eller de tabte konc.) til det danske rigsråds brev til det svenske af Odense 30. sept. i Sverige A II 9 og Sv. Acta 1619–24 f. 141 ff, må det dog bemærkes, at han i kopi efter den tabte orig. i Danica 487 f. 385 ff SRA står som underskriver.
3. Ud over forholdet til Sverige behandledes især forholdet til begivenhederne i Nordtyskland på rådsmødet i Odense fra 19. sept., hvortil rådet indkaldtes ved miss. af Kbh. 29. aug. *KBB 1621–23* s. 660. Chr IV anmodede i sin prop. af Kbh. 5. sept. 1623 rådet om midler til fortsat at underholde de 3.600 mand, som han havde sendt til Den nedresachsiske Kreds. Rådet sagde nej, ønskede troppernes snarlige tilbagekaldelse, men gav dog en bevilling til deres aftakning. Erslev s. 364 ff, især s. 382.
4. Johan Salvius var af den svenske regering overdraget en sendelse til Danmark ikke blot for på GAs vegne at bede Chr IV om ikke at give Robert Stuart lov at passere Sundet med sine engelske og skotske soldater, men især af en anden grund, jvf. indledningen s. 35. GAs kreditiv for J. Salvius til Chr IV Gripsholm 7. aug. 1623, orig. i Sverige A II 36, påtegnet: ankom den 6. septemb. anno 1623. J. Salvius prop. for Chr IV u. d. 1623, orig. i Sverige A II 36. Instruktion for J. Salvius Sth. 12. aug. 1623, kop. i Riksreg. f. 262 ff SRA og Danica 469 SRA. Det svenske rigsråds kreditiv for J. Salvius til det danske rigsråd Gripsholm 7. aug. 1623, orig. i Sverige A I 9. J. Salvius prop. til det danske rigsråd u. d. 1623, orig. i Sverige A II 36.
5. Chr IV ville ikke tilstede noget krigsfolk passage gennem Sundet, Sverige til bagdel. Chr IV til GA Kbh. 6. sept. 1623, konc. af CF i Sverige A I 8, kop. i Sv. Acta 1619–24 f 133 og i Danica 487 SRA. Det danske råd svarede skarpt, at Chr IV ikke ville opgive sundtolden, før GA opgav tolden i Sverige, og at man ikke ville gå med til grænsemøde på den opstillede betingelse, da toldsagen var afgjort ved Knærødfreden. Rådet håbede dog, at Chr IV ville godkende et grænsemøde med proces vedr. de øvrige stridspunkter, mens toldsagen alene kunne behandles i venlighed og ikke rettergangsvis. Det danske råd til det svenske Odense 30. sept. 1623, trykt i Erslev s. 393 ff efter kop. i Sverige A II 36 og Sv. Acta 1619–24 f. 141 ff.
6. Iver Friis til Oxholm døde 17. juni 1623. *DAÅ 1942* s. 90. Om begravelsen, se herunder s. 346.

och om den fången Anders Andersson [7] som wälb: Nils Stierneschöldh hafuer låthidt sättia vthij Helsingborgh [8], om det icke må effterlåtas att föra honom till Suerige. Ty det wore illa, att den stycke förrädaren schulle stå sitt straff här i Danmarch, effter han så schammeligen hafuer både schrefuit och tahlt om wår allernådigeste konung [9]. Och tror jagh wisserligen, att om h: k m:tt måtte fåh honom öfuer till Suerige, det wäll flere sådane schälmar, som han sielff ähr, der igenom schulle vppenbaras [10]. Doch synes här stor lijknelsse, det han icke vthan h: k: m:tz synnerlighe schrifuelse till konungen schall kunna komma till Suerige, effter han dagligen ropar och beder, det han här i Danmarch måtte stå sijtt straff och icke föras till Suerige der att blifua mången till ett spectakell.

Jagh ähr och kommin i förfarenhet, att der hafuer waritt ehn annan suensch inne på grentzen, benemdh Jörgen Nilsson Norbagge, huilken ähr född vthij Nylösa och schall wara slotzfogdens på Stockholm Johan Biörssons hustrus broder. Denne hafuer fört några ostar medh sigh ifrån grentzssen, som honom schola wara lefuererede aff ehn fogde vthij Hallandh, Oloff Persson benemdh, och schall wara fogde öfuer de polsche godz, som der wijdh grentzsen liggia [11]. Doch weth jagh ähn

7. Den i Det svenske Riges tjeneste som foged og fra 1621 som forpagter af hele to kronherreder og af to ladegårde stående Anders Andersson til Törestorp havde været en meget stridbar og besværlig mand og var i beg. af 1623 flygtet til Sigismund af Polen med en stor sum penge, som han var kronen skyldig. Jvf. den udførlige omtale af Anders Andersson-sagen hos Broomé s. 204 ff. I Polen kom han i Sigismunds tjeneste og havde formodentlig ved sit ophold i Skånelandene i efteråret 1623 til opgave at drive spionvirksomhed ved de svenske grænser.
8. Det lykkedes Nils Stiernsköld at få lensmanden på Helsingborg, Anders Bille, til at arrestere Anders Andersson under dennes ophold i Helsingborg. Jvf. Broomé s. 206 n. 70.
9. Dette var sket både over for Nils Stiernsköld og byfogden i Helsingborg. Jvf. det n. 10 nævnte brev fra GA til Chr IV.
10. Hvor ivrig den svenske regering, uden tvivl netop af denne grund, var for at få udleveret Anders Andersson, ses af den veritable diplomatiske offensiv over for såvel Anders Bille som Chr IV, som man satte i gang fra Gripsholm den 30. sept. 1623 med dette formål for øje. Johan Skytte til Anders Bille, orig. i Sverige A II 36; GA til Anders Bille og GA til Chr IV, orig. i Sverige A I 8. I sidstnævnte brev bad GA om at måtte »administrere justitien« imod Anders Andersson ved rettergangen, hvis Chr IV ikke ville udlevere ham. Dette havde GA beordret sekretæren Jonas Buræus til at andrage Chr IV om. Jvf. GAs instruktion for Jonas Buræus Gripsholm 30. sept. 1623, Riksreg. f. 326 ff SRA.
11. Det drejede sig om arvegods i Nørre Halland, der af Sigismund var forlenet

(fortsættes s. 344)

icke wist, om han ähr swensch eller dansch. Vthij ehn af desse ostar schulle ehn lijthen ost wara ingrafuin, huar vthijnnan några breff schola hafua waritt, som wore komne vthur Suerige, huilke denne Jörgen Nilssons wärdh vnderligen kom till att see; doch för hastighet schull icke kunde fåh dem sijn koos, effter wälb:te Jörgen Nilsson kom strax oförmodeligen in vpå hcnom, att han sålunda både medh ostar och breff ähr sijn koos kommin och derhoss warnatt, det han vthij egen person icke schulle komma hijt igen, synnerligen så länge jagh eller någon annan wår nådigeste konungz tienere här i Danmarch ligger.

Staternes agent Petter Isachson ähr medh samma hans wärdh wäll bekant, huilken och honom så wijdt bracht hafuer, det han hafuer lofuatt wele schrifua offtb:te Jörgen Nilsson till, dett han wille senda honom alle de breff, som komma vthur Pålandh och ähre till denne fogde Oloff Pederson adresserede; så wille han dem troligen och wäll beställa. Och der sådane bref kunna komma honom tilhanda, hafuer han lofuat Petter Isachsson att wele dem antingen honom eller migh lefuerere. Och entschyller sigh icke gärna wele komma vthij någon synnerligh kundschap medh migh, förr ähn han några breff bekommit hafuer, dermedh hoss de påler att vndfly alla misstanker. Och hafuer jagh på wår nådige konungs behagh genom Petter Isachson försäkrat honom på ehn schön förähringh, så frampt han något kan bringe tilwäge, som h: k: m:tt kan lända till trogen tienst [12].

Här ähr och för 2 dager sedan igenom passeret till konungen i Pålandh den ihrlenderen Mickell, som tilförende länge hafuer tient wår nådigeste konungh för drängh, huilken hade breff medh sigh både ifrån konungen i Engelandh och Robbertt Styfuert. Och som för:ne Mickell sigh hafuer höra låtit, schall konungen i Engelandh aldeles hafua efterlåtit, det Robbert Styfuert må wärfua de 8.000 man, som konungen i Pålandh begärer, och der till kiöpa och frachta så många schiep, som

(fortsat fra s. 343)
på livstid til Nils Posse til Gäddeholm og Lindorm Posse til Såthenäs. GA havde tidligere forgæves søgt at få underkendt Sigismunds ret til dette gods, vist ikke mindst som følge af den polske efterretningsvirksomhed, der trivedes her. *Elementa* s. 59, 67 ff; Sigismund til Chr IV Warszawa 12. juli 1619 (n. st.), Sv. Acta 1619–24 f. 18 f. Jvf. herunder s. 398 ff og 403 f.

12. Det synes at have været Isacsz, der bragte AS på sporet af spionerne. Den nederlandske agent ville tilstille AS navnene på disse og i øvrigt gøre, hvad han kunne, for at få tag i brevene. Peter Isacsz til AO Helsingør 26. sept. 1623, orig. i O. S. E 689 SRA (med udførlig omtale af spionagen).

till dess transportation och öfuerföringh kunna behöfues. Och när offtb:te Mickell bleff frågat, emot huem samma folch schulle employeres, sade han altidh medh ett falscht löye, att det schulle brukas emot muschowitterne. Doch wore der 4 engelsche schieppere medh honom, som wore antagne att tiena konungen i Pålandh. De sade vttryckeligen, att dett war emot Suerige, och att denne Mickels öfuerresande ifrån Engelandh war till inthet annat intent ähn att gifua konungen i Pålandh tilkienna, dett Robbert Styffwartt hade fådt förloff att wärfua, och att konungen i Pålandh schulle wetha sijne saker der effter att regulere, både medh penninge öfuerschickningh och annatt, som till sådant hörer. De låthe sigh och höra, dett rätte wärfningen går icke ahn för ähn vthij tilkommande februarij, på det folket icke alt förlänge på en stor omkostnadt schall hållas. Deras rende-vous mente desse och förwist schulle sche vthij Nortschåttlandh, såsom jagh vthij ödmiukhet tilförende förmält hafuer.

Här ähre och wisse tijender, att Tilli ähr vthur stifft Munster medh sijn hele krigzmacht vprychter till Wästphalen igen, huar man menar, han medh sitt folch will hålla sitt winterläger [13]. Elliest höres här inthet schrifuärdigt.

Aff Helsingör den 30. septemb: åhr 1623.

78* 10. oktober 1623

1. Til Axel Oxenstierna
*2. Til Gustav II Adolf***

Min seneste och ödmiuke schrifuelsse war den 30. passato. Och effter migh sedan gaffz lägenhet, medan konungen war här i byen, läth jagh honom genom secretereren Jörgen Sefelt anmoda om den fången An-

* Jvf. AS til Gabriel G:son Oxenstierna Helsingør 10. okt. 1623, orig. i O. S. E 1073 SRA. Depechen er identisk med nr. 78, bortset fra sedlerne, der mangler.

** påtegnet: præsent den 22. octob. 1623

13. Tilly rykkede, efter ca. 3 ugers ophold i grevskabet Oldenburg, sydpå for at søge vinterkvarter i Hessen. Han efterlod dog nogle regimenter syd for Ostfriesland og Oldenburg og ved Weser for at hindre Mansfeld i et gennembrud. Brünink s. 130; Henrik Rantzau til Chr IV Oldenburg 14. sept. 1623, orig. i Oldenburg A II 7.

ders Andersson, som sitter i Helsingborgh, att det måtte effterlåtas att föra honom till Suerige, synnerligen effter han wår allernådigeste konungs egen person vthij sijn schälmachtige schrifuelsse så höijeligen angrepit hafuer. Så hafuer konungen suarat, det inthet wäll kunna giöra, synnerligen effter bemte fånge beropar sigh der vpå, att han ähr konungen i Pålandz tienere, protesterendes här icke kunna straffas för något förräderij, helstmedan denne konungen vthi den suensche och polsche handell håller sig aldeles neutral, föregifuandes och derhoss, att här och wäll många kunna finnas wår nådigeste konungs tienere och vndersåter, som wäll så slämmeligen om konungen i Pålandh schrifua och tala kunde och doch lijkwäll icke blifua här apprehenderede och straffade, förmenandes derföre och att niuta samma rätt. Men huadh penningerne widkommer, som han borttagit hafuer, dem menar han igen wele ehrläggie och icke begäre at komma vthur sitt fängzle, för ähn sådant ähr schiedt. Och der det ingelunda må sche, att han då måtte stå sitt straff här i Danmarch, huar han tagin ähr, huilket konungen mente, att entligen sche måste, säijandes, att han hade giordt gansche illa, och derföre borde han icke vthan straff vndkomma. Doch måste medh den saken här i Danmarch procederes och drifuas till ende.

För 2 dager sedan war och cantzeleren här till sijn broders begrafningh, sampt h. Anders Bille, hoss huilke jagh war till måltidh. Och ibland andre discurser talte jagh och om denne fånge, om det ingelunde kunde sche, att han måtte föras till Suerige. Då sade han efwen det samma som konungen, att han här schulle stå sitt tilbörlige straff, när någon der vpå drifuer. Men att föras till Suerige, kunde det inthet schee. Och widh wij här om talte, sade h. Anders Bille sigh hafua fådt schrifuelsse derom vthur Pålandh ifrån Giöstaff Sparre, huarvthinnan han höijeligen protesterer och sigh besuärer, att konungen i Pålandz tienere här vthij et frijtt landh och vnder ehn neutral konungh så plåtzligen schola blifua pågrepne och fängzlade [1]. Då suarade jagh, att han inthet war satt eller angrepin som en konungen i Pålandz tienere, vthan som ehn tiuff. Och derföre borde han och stå ett tiufua straff. Der till suarade både cantzeleren och h. Anders Bille, att det war det rätta fundament, som man måste blifua wijdh, så frampt han elliest till något dödeligit straff schall öfuerwinnas.

1. Gustav Sparre til Anders Bille 6. okt. 1623 (n. st.), vedlagt brev fra Nils Stiernsköld til Anders Bille Älvsborg 3. okt. 1623, orig. i DKIB.

Men det slämmeste ähr, der man nu wille pijna och tuinga honom till att beropa flere sådane schälmer, som han sielff ähr, af huilke vthan tuifuell ähn många wäll vthi Suerige schulle finnas, så bringer här den dansche lagen medh sigh, att ingen må torqueres och pijnas, för ähn han sijn entligh sentens och dom bekommit hafuer. Och alt huadh han sedan, der man en plåga will, bekenner, blifuer achtadt invalido och krafftlöst, lijka som aff tuångh och ehn fånge, som doch alrede ähr dömdh till döden. Men huadh ehn medh gode bekienner, för ähn dommen ähr fält, det blifuer krafftigt hållit. Och denne ähr ehn sådan hårdnackat stycke booff, det han vthan stor pijna nepligen någon schall beropa eller något annat bekienna, som wår nådigeste konungh kan lända till tienst.

Om tollen talte jagh och medh cantzeleren. Men så sade han vttryckeligen, att der vpå kan ingen förandringh sche, förr ähn h: k: m:tt wår nådige konungh först vthij Suerige ställer honom vthij sitt förra bruk, huar om de sade sigh hafua gifuit doctor Salvius fulkommeligh beschedh [2].

Jagh talte och medh dem om Robbert Styfuarts wärfningh vthij Engelandh. De mente, att det schulle föga hafua vpå sigh och schulle mer wara giordt att bringe wår nådigeste konungh på stor omkostnadt ähn att hafua något synnerligit anslagh der medh på Suerige, huar till de doch inthet fundament kunde see, menandes, att konungen i Pålandh schulle nu icke wara mächtigh nogh at bringe ett sådant exploict vthij wärket och dermedh något efectuere och vträtta. Doch mente de, att det ähr bäst icke sättia förmycken tro till honom eller på något sätt achta sijn fijende förringe. Men det något folch för konungen i Pålandh schulle komma här igenom, det sade han ytterligere vttryckeligen inthet schulle schee. Då sade jagh, det Robbert Styfuart medh sitt folch begärer komma här igenom, ähr allenest vnder et scheen, men hans rätte hugh hafuer han der medh wändt till Elffzborgh. Der till suarade cantzeleren, att de Herrer Stater wäll kunde vndsättia wår nådige konungh medh några örlige schiep, som Robbert Styfuart inlopet widh Elffzborgh wäll förhindra schulle. Huar aff jagh nogsampt märckte, att der h: k: m:tt wille hafua några örlige schiep här igenom, schulle det nepligen schee. Och när konungen war sielff här, talte han och medh ståthålleren här på slottet, Jörgen Vrne, der-

2. Jvf. nr. 77 n. 5.

om, om han hade hörtt något ifrån Engelandh om denne Robbert Styfuart. Då sade ståthålleren sigh hafua tijender, att han antager folch och schall dermedh wele infalla widh Elffzborgh. Huarvpå konungen sade: om så ähr, kan ju konungen i Suerige senda sijne schiep till Elffzborgh om sådant infall att förekomma. Huar aff synes, det konungen schulle någorlunda wara inclineret att låtha h: k: m:ttz schiep passere, der h: k: m:tt sådant aff honom begärde, der han elliest aff cantzeleren icke blefue afrådder. Ty vthi honom synes doch gansche lijthen benägenhet emot wår nådigeste konungh, allenest complimenter och schiöne ordh gifuas nogh.

Här ähr och nu på nytt konungens stränge breff affläsit, det ingen må rese eller traffiquere medh de suensche, widh högt straff tilgiörandes, och det för siukdomen schull [3], effter han nu begynner komma på denne sijdan om Jönnekiöpingh. Och elliest schall vthij Laholms lähn i Schåne effter några suensche bönder, som der warit hafua, pestilentien wara itändt i tre bondegårder och folket alrede mäst vttödtt, effter som cantzleren migh sielff berättede. Doch hafuer jagh det aff ingen annan hördt, derföre menar jagh, det ähr allenest en pretext om deras rätt till commerciens förbiudelse och de suensches öfuerresande in i Danmarch der medh deste bättre att öfuerschiula.

Och effter sådant förbudh schall nu strängeligen hållas, frågade jagh cantzeleren, om wår nådigeste konungs tysche poster icke måtte rese till grentzen. Då sade han, att det intet kunde sche, vthan slogh migh ett synnerligit förslagh före, att jagh schulle antaga 5 eller 6 tienere, och ehn aff dem huart monamot, så länge winteren warade, öfuerschicka till grentzen och låtha honom sedan der blifua. Och war detta all den tröst, jagh fick derom. Doch, om icke alt förmycket strängh wacht sättes på wägarne, förmoder jagh likwäll få mine bref till grentzen på samma wijss, som i dett förre förbudh schiedde [4].

3. Jvf. miss. af Vordingborg 18. sept. 1623 til lensmændene i Trondhjem, Aggershus, Bahus, Varberg, Halmstad, Laholm, Christianopel, Helsingborg og Christianstad len. De skulle forordne flittig vagt og tilsyn ved grænserne, så ingen kom over grænserne uden kongens særlige tilladelse, og forbyde al handel og omgang med svenskere og andre, der kom fra befængte steder. *KBB 1621–23* s. 680. Jvf. miss. af Fr.borg 26. okt. 1623 til nogle af grænselensmændene med lignende vagtpåbud. *KBB 1621–23* s. 717; *CCD IV* s. 107.
4. Jvf. herover s. 245 f.

Jagh slogh honom och före, huru höijeligen h: k: m:tt wår nådige konungh nu för detta roop om konungen i Pålandh hade af nöden esom offtast att senda h: k: m:tz tienere öfuer landh till Tyschlandh och annorstädes, om icke de medh h: k: m:tz vnderschrefne pass måtte passere. Hans suar war der till och vttryckeligen neij, säijandes, att oansedt den orth kan wara frij, huar h: k: m:tt håller hoff, lijkwäll måste desse h: k: m:tz vtschickade rese igenom landet, huar siukdomen ähr, huilken och lätteligen sålunda kan komma medh dem hijt in i Danmarch.

Jagh hafuer talt medh några ifrån Dansich. De berätta, att puntkamrerne der och vthij Cöningzbärgen ähre alrede tilslutne, effter nu ingen rogh kommer mer nedh vthur Pålandh. De säija och, att rogen vthij Pålandh står ähnnu mångestädes vthe och ähr aff regn och owäder alt förderfuat. Och af den ringe sädh, de hafua fådt i huuss, få de i åhr icke den tredie part emot dett, säden förr pläger gifua, huar aff ehn grufueligh dyr tijdh vthij Pålandh will förorsakas. Och elliest ähr der på landet så mycken ohyra, medh råtter och möss, på åkrarna, så att ehuadh folket giör der till, kunna de icke öda dem vth. Och menas derföre, att om en starck winter icke kommer, som sådan ohyra slår ihiel, schall i tilkommande åhr vthij Pålandh slätt ingen sädh blifua.

Här i Danmarch hafua de och nu så länge effterlåtidt, rogen vthföras, och förbudit, att ingen främmande rogh må igen införas, så att de nu sielfue ähre så vtsatte, att man här snart inthet brödh kan bekomma [5]. Och wille de nu gärna gifua 4 daler för t*un*nan och kunna honom lijkwäll inthet bekomma, och förr hafua de sielfue såldt t*un*nan för 9 m*ark*.

Vthij Schåttlandh, förnimmer jagh och, schall wara sådan dyr tijdh, att många mennischior dö aff hunger. Elliest berätta de ähn ytterligere, som komma derifrån, om Robbert Styfuarts wärfningh, att der går wäll något roop om, och att honn schall angå; doch ähr der ähn inthet

5. På grund af misvæksten de fleste steder i Danmark på rug og den store dyrtid i Tyskland og andetsteds på korn havde Chr IV i sin prop. til rådet (jvf. nr. 77 n. 3) ønsket forbud mod export af rug og af andet korn, indtil sædetiden næste forår var overstået. Rådet bevilgede 29. sept. forbud mod export af rug (til St. Hansdag 1624), men ikke af vårsæd. E r s l e v s. 366 og 383 f. Åb. brev og miss. til lensmændene om rugforbudet udgik fra Kbh. 4. okt. 1623. *CCD IV* s. 105 f; *KBB 1621–23* s. 689. Om mangelen på rug, se yderligere herunder s. 358 og nr. 79 n. 10.

påbegynt. Om princen wiste de ingen wiss beschedh, vthan att der gick tahl, han schulla komma hem igen vthan brudh [6].

Aff Helsingör den 10. october åhr 1623.

Som jagh hade lychtadt schrifua, kom migh secretererens Jonas Bureus schrifuelse tilhanda ifrån Helsingborgh. Och såsom jagh der af förmärchte, at honom war förbudit, det han ingelunda måtte komma hijt öfuer till Helsingör om wijdere effter wår allernådigeste konungs nådige befalningh att rese till konungen i Danmarch [7], derföre drogh jagh strax öfuer till honom; och sålunda oss samsatte, det jagh wille draga till konungen och solicitere om förloff, att han sielff måtte komma till Kiöpenhamn och der afläggia sitt wärff. Och der det icke må effterlåtas, hafuer han fådt migh h: k: m:tz breff till konungen, att jagh der vpå schall anhålla om beschedh, om wälb:te fånge icke må föras öfuer till Suerige, eller om han entligen här måste suara till rätte. Derföre rycker jagh nu strax här medh till Kiöpenhamn om min störste flijt att anläggia, det secretereren må sielff komma dijt. Huar det och icke sche kan, schall jagh anwända all möijeligh flijt om offtb:te fånges öfuerförningh. Huar om doch gansche ringe förhopningh synes wara effter de ordh, som cantzeleren sielff talte medh migh, som jagh vthij ödmiukhet i brefuet förmält hafuer, medh mindre wår nådigeste konungs egen schrifuelsse der vthij något kan förandra.

[a]Jagh förnimmer och, det h: k: m:tt wår allernådigeste konungh och herre schall någorlunda wara migh ogunstigh, för det jagh icke hafuer först af denne fånge hafft kundschap och honom sålunda låthidt

a ikke i 2. I 2 (Danica 19 f. 147) findes derimod vedlagt en ikke underskreven brevkopi af Haag 30. sept. 1623 med forskellige efterretninger.

6. Karl landede i Portsmouth 5. okt. uden infantaen. *CSPV 1623–25* s. 134.
7. Buræus meddelte herudover fra Helsingborg 11. okt. GA, at den danske regering »wille sigh där någerlunda endskylla ob neutraliteten, att ikke kunne procedere emott honom för skäls ordens skulldh« imod GA. AO ville i sit svar have Buræus til over for kansleren og rådet at argumentere for, at Anders Andersson ikke kunne regnes for Sigismunds, men kun for GAs edsvorne tjener, hvorfor sagen ikke vedrørte den danske neutralitet mellem Sverige og Polen. AO til Jonas Buræus Gripsholm 26. okt. 1623. Riksreg. f. 340 ff SRA; trykt i *AOSB I,2* s. 598 ff, hér fejlagtigt dat. 24. okt. Da var sagen imidlertid i realiteten afgjort: Anders Andersson skulle alene dømmes som tyv. Jvf. herunder s. 355 f, 359 og herover s. 36.

angrijpa. Så schall Gudh wetha, medh huadh flijt jagh frågar effter sådane bofuar. Men effter det ähr här vthij ett frijtt landh, dierfues de wäll gå här vppenbarligen för min ögen; synnerligen de, som tilförende icke hafua suorit wår allernådigeste konungh, vthan förmena sigh allenest wara konungen i Pålandz tienere, såsom i åhr esomofftast medh denne Gotschalch Joensson schiedt ähr. Af huilken jagh migh doch så offta hafuer besuärat för cantzeleren och aldrigh nåhdt andre suar, ähn at han icke annat wiste, vthan att wälb:te Gotschalch hade här ehn rättegångs saak att vthföre. Men omsijdor hafuer han lijkwäll förnummit, det han lågh här på luranterij. Derföre ähr han och nu förwister, att han inthet må komma hijt igen.

Och det wälborne Nils Stierneschöldh hafuer hafft bätter kundschap om denne Anders Andersson ähn jagh, ähr förnembligest der aff kommit, som migh ähr berättadt, det h: h:tt vthij Warbärgh och annorstädes widh grentzen hafuer hafft bestälte personer för penninger, som offtb:te fånge wäll kiendt hafua. Huilke schulle achta på hans ankomst, effter man doch wäll tänckte, han schulle komma igen och sålunda strax derom gifua wiss kundschap. Och när sådane personer, som och denne giordt hafuer, komma hijt, gifua de sigh altidh vth före kiöpmän. Derföre hafuer jagh ont, fast jagh ähn wiste, det wore konungen i Pålandz tienere, att låtha här någon angrijpa, synnerligen så länge jagh derom icke hafuer någon befalningh. Och fast jagh ähn den hade, schulle det här doch inthet effterlåtas, synnerligen så länge denne konungen håller sigh neutral.

Men så ähr jagh nogsampt wiss dervpå, det konungen i Pålandz tienere schola effter denne dagh, så länge jagh eller någon wår nådigeste konungs tienere här ligger, icke så vppenbarligen rese här i landett, som tilförende schiedt ähr. Ty så mycket jagh kan, fråger jagh der effter. Derföre, der och nu några komma, wetha de nogsampt at gifua sigh annatt nampn. Och jagh, som ähr här allene och icke kan drabba på ehn ehrligh suensch, som jagh i det fallet kan hålla migh till! Hafuer jagh derföre ondht widh att giöra, synnerligen så länge trångh på penninger ähr och hoss migh, att jagh till sådane personers vthspanelsse ingen kiöpa kan; huilket jagh altsammans ställer vthij E: h:tz högwijse betänckiande.

Effter secretererens berättelse förnimmer jagh och, dett h: k: m:tt schall medh migh någorlunda wara illa tilfredz, för det jagh icke h: k:

m:tt hafuer adviseret om furstinnan vthij Brunsswijk [8]. Så bekienner jagh wäll, migh det länge sedan hafua warit kunnigt. Men så hafuer jagh ment, dett schulle falla h: k: m:tt så odieus vthij öronen, det jagh derom icke hafuer dierffz något förmäle, såsom E: h:tt, efter som jagh förnimmer, migh derom hoss h: k: m:tt gunsteligen hafuer entschyllat; för huilket jagh vthi alsomstörste ödmiukhet E: h:tt will hafua betackat. Ödmiukeligen ähn ytterligare begärandes, E: h:tt wille migh altidh sijn wahnlige gunst bewijsse och aldrigh tro, det jagh aff en frij willie något schall försumma, som kan lända wår allernådigeste konungh och fädernesslandet till behageligh tienst. Huadh som vthaff owetenhet scheer, derom will jagh vthij alsomstörste vnderdånighet bedia om ehn nådigh förlåtelsse[a].

Datum Helsingborgh såsom vthi brefuedtt.

79 23. (24.) oktober 1623

1. Til Axel Oxenstierna
2. Til Gustav II Adolf *

[a]E: h:tz gunstige schrifwelse, dateret på Gripzholm den 26. pasato, ähr migh för fåh dagar sedan medh min tienere wäll tilhanda kommit, för huilket jagh vthi alsomstörste ödmiukheet E: h:tt will hafua betackat. Och såsom E: h:tt dervthinnan gunsteligen förmäler, det h: k: m:tt wår allernådigeste konungh och herre icke schall medh migh nådigest wara wäll tilfredz, för det jagh icke bätter kan förfara, huadh här i Danmarch förehafues, så schall Gudh wara mit wittne, det jagh nogsampt giör min flijt; men så ähr migh icke möijeligit att kunna penetrera deras hemlige saker[a]. Ty på alt, huadh de handla, gifua de

* påtegnet: 4. novemb:

a 2 i st.: Jagh hafuer vthi vnderdånighet förnummitt aff h: h:ttz cantzelerens schrifuelsse, det E: k: m:tt schulle nådigest någorlunda wara medh migh illa tillfredz, för det jagh icke tillfyllest kan penetrere och förfara, huart deras consilium här i Danmarch dirigeres. Så schall Gudh wethe, huru beswärligit det ähr att komma vnder deras grundh.

8. Det drejer sig ikke om Elisabeth af Braunschweig-Wolfenbüttels forventede forbliven i Danmark, som AS også adviserede GA om. Jvf. herover s. 331 f og 335 n. *a*.

contrarie vthsprijdninger, huar öfuer man seldan kan komma till rätta sanningen, för ähn deras exploict ähr exequeret och brachtt till ende, såsom medh den rysslandsche resan schiedde. Ty då togs folket ahnn att tiena emot Frankerijke och bleff så just fördt nordan om kringh till Rysslandh, huarom jagh vthi ödmiukheet tilförende förmält hafuer [1]. [b]Och effter konungen reser så mycket aff och till i landet och blifuer så ringe tijdh på huartt ställe, hafuer jagh ondt att kunna förfara, huadh hoss honom passerer. Helst medan jagh ingen orsak hafuer, vnder huilkens pretext jagh kunde resa effter honom, och elliest icke ehn ehrligh swensch man här i landet, som jagh stundom kunde hafua någon hielp aff[b]. [c]Huarföre jagh ähr vthi den vnderdånige och ödmiuke förhoppningh, det E:rs h:tt icke tror, att sådant vthaff någon försummelsse kommer. Ty Gudh weth, det giör migh hierteligen ondt, att jagh icke kan see så diupt vthi deras saker, som jagh gärna wille. Doch så mycket som möijeligit ähr, schall jagh altidh beflijta mig om[c].

[d]Och dett här schulle något hafua warit landrychtigt, som jagh icke hafuer adviseret h: k: m:tt och E: h:tt, weth jagh migh icke något hafua förnummit, som icke schrefuit ähr, vthan allenest om furstinnan aff Brunsswijk. Och orsaken, huarföre jagh det icke giordt hafuer, gaf jagh E:rs h:tt vthi min seneste och ödmiuke schrifuelsse tilkienna. Dett kan och wäll wara möijeligit, det någon ähr inkommin, som hafuer rest här igenom hele Danmarch, och sålunda kan hafua hördtt något, som migh icke ähr till öronen kommitt. Ty det ähr ehn stor åthschildnat emellan ehn, som reser twärtt och ändelångz igenom landet, och ehn, som mäst på ehn orth måste liggia stilla, huilket jagh altsammens vthij alsomstörste ödmiukhet will hafua stält vthi E: h:tz högwijsse betänckiande. Ty, der jagh någorstädes wijdere ähn till Kiöpenhamn wille förrese, schulle migh strax blifua åthfrågatt, huadh mitt wärff wore.

Anlangendes rychtedt här i Danmarch om wår nådigeste konungs seneste tilrustningh och öfuerressningh till Dansich, derom hafuer jagh

b ikke i 2

c 2 i st.: Will förthenschuldh vthi alsomstörste vnderdånighet E: k: m:tt hafua ombedit, det E: k: m:tt nådigest icke wille tro, det jagh af ehn frij willie något försumma schall, som kan lända E: k: m:tt till nådigt behagh, så myckett migh möijeligit ähr till att giöra.

d ikke i 2

1. Jvf. herover s. 280 og 326 ff.

i vnderdånighet längesädan om schrefuit [2]. Och giör migh mycket ondtt, att brefuen blifua så slämmeligen vnderstuckne. Gudh förlåthe dem, som det giöre, migh ringe person der medh hoss h: k: m:tt och E: h:tt att bringe på obeståndh. Ändoch jagh hafuer den faste tro till min nådige herre och Gudh, att mine afwundzmän schola inthet kunna vthrätta, fast de ähn finge den glädien, att h: k: m:tt och E: h:tt vthi någon måtte blefue migh ogunstige, så blefue jagh lijkwäll wijdh den vnderdånige tilförsicht, att Gudh then aldrahögste schulle snart beweka h: k: m:tt och E: h:tt till gunst och nåder igen, mine missgynnare till spått och nese.

Cantzleren h. Christian Frijss talte sielff medh migh om h: k: m:tz preparation och läth sigh nogsampt höre, det de här icke wäll wiste, hurulunda de schulle förståedt, synnerligen effter wijdh Calmar lågh så mycket folch. Men sedan wiss kundschap kom, det h: k: m:tt hade satt medh schipzflothen widh Dansich, bars här inthet wijdere twiffuelssmåhl. Vthan cantzleren sielff medh många flere förnemde män måste säija, att det war ett roman stycke att komma der på reddan och brauere konungen i Pålandh i så måtto, att han derigenom bleff tuingat till att afstå ifrån sijn impresa. Och hade de tilförende icke troedt, det h: k: m:tt wår nådigeste konungh vthi den oläglige tijdh schulle hafua kunnit bringe ehn sådan armada till siös och dessförvthan lempna så många tusende män effter sigh vthi landzens wärn. Och oansedt det hafuer kostadt h: k: m:tt ehn öfuermåta stor summa penninger, lijkwäll mente de, att konungen i Pålandh här vthinnan hafuer giordtt h: k: m:tt ehn stor tienst, i dett h: k: m:tt i så måtte icke allenest ähr wärnat, vthan och derigenom på alle fall ähr färdigh att mötha sijne fijender, der de något wijdere attentere wille. Och der detta roop icke hade kommitt, mena de här, det de många kostelige och starcke fortificationer, som nu widh den östre siösijdan ähre färdige giorde, schulle wäll hafua blefuit tilbaka. Men öfuer alt detta förvndrade de sigh, att h: k: m:tt vthi egen person begaff sigh vthur Swerige, synnerligen effter här lithet tilförende war vthsprängt, det dale karlerne schulle emott h: k: m:tt wara vthi vpressningh [3]. Och som de här menthe, schulle konungen i Pålandh förnembligest för den orsach wele bruka ett anslagh på Suerige i den acht och meningh, det samme dale karlar schulle falla honom bij. Och när jagh sådant hörde, swarade

2. Jvf. herover s. 297, 302, 305 f, 307 og 310.
3. Om rygter om uro i Dalarne havde Peder Galt rapporteret. *Galt* s. 56, 67.

jagh, att dett war en lööss grundh för konungen i Pålandh at byggia vpå, helst medan man, Gud sche loff, aff sådant tumult vthi Suerige emott h: k: m:tt slätt inthet wiste, till huilket de och omsijdor måste samtyckia, säijandes, att om så hade waritt, schulle h: k: m:tt icke så lätteligen hafua begifuit sigh vthur rijket. Och ähr detta det förnembste tahl, som här om h: k: m:ttz öf*uer*resande fallit ähr[d].

Wijdere låther jagh E: h:tt i ödmiukhet förnimme, det [e]min seneste schrifuelsse war den förledne 10. i denne monadh. Och då rychte jagh strax till Kiöpenhamn och anhölt, det secret: Jonas Bureus måtte förlofuas sielff att komma dijt, huilket migh strax bleff affslagit. Derföre lefuererede jagh cantzleren h: k: m:tz breff [4], huilken det på samme tijme presenterede för konungen. Och bleff dervpå inthet annat suar gifuit, ähn att det war aldeles emott det stetijnische fördragit, det någon suensch fånge tagin här eller dansch vthij Suerige schulle föras vthöfuer grentzerne. Vthan der, de blefue tagne, schulle de stå till rätte och lijda tilbörligit straff för deras missgärninger. När jagh förmärchte, det fången ingelunda måtte föras öfuer till Swerige, begärade jagh swar på h: k: m:tz breff. Då sade cantzleren, att det inthet giordes behoff, synnerligen effter vthi brefuet inthet förmäles vthan om fångens öfuerlefuereringh eller och justitiens administration här i Danmarch. Huilken seneste begäran, han sade, konungen gärna wille effterkomma, så att h: k: m:tt schulle få här så godh rätt vpå honom, som det wore vthi Swerige [5].

Derföre, när jagh sågh, det inthet annorlunda kunde wara, rychte jagh strax till secretereren igen och så medh honom till h. Anders Bille och begärde, det wij medh aldraförste kunde komma der medh till endschap. Huarvpå strax bleff befahladtt, det borgemestere och rådh i Helsingborgh schulle taga den saken före, huilket schiedde på förledne torssdagh, som war den 16. i denne monadh. Och till bättre affections teckn emot h: k: m:tt satte de både secret: och migh öfuerst wijdh

e Her begynder 2, vel sagtens derfor dateringsangivelse i 1 på dette usædvanlige sted.

4. Proceduren med at levere *kansleren* GAs brev af 30. sept. 1623 til Chr IV foreskrives udtrykkeligt Buræus i dennes instruktion af 30. sept., Riksreg. f. 326 SRA. Jvf. ASs bemærkning om betimeligheden heraf, herover s. 187.
5. Chr IV svarede dog alligevel på GAs brev af 30. sept. i overensstemmelse med CFs argumentation over for AS. Chr IV til GA Kbh. 15. okt. 1623. kop. i Sverige A I 8 og Sv. Acta 1619–24 f. 149.

bordet vthi rätten, oansedt vij oss nogsampt der emot förwägrade. Och bleff sedan hele processen emot be:te fånge vpläsin och hans genn swar antecknade, huilke doch slätt inge fundament hafua. Icke heller kunde han neka till [f]det ringeste[f], han bleff anklagat före, huaröfuer alle, som det hörde, sigh förvndrede och öfuer alt detta. När borgemesteren sade, att för honom war inge andre vthwäijar vthan att bedia om nåden och icke om rätten, då war han ehn sådan hårdnackat booff, att han der till icke [g]wille suara[g] ett ordh.

Nu ähr saken så wijdt kommin, det borgemestere och rådh ehrkläre sigh icke kunna öfuer honom fälla någon dom, för ähn de sigh der vthi hafua berådtfrågat hoss h. Anders Bille och landzdomeren i Schåne. Och ähn dervthöfuer måste saken sedan in för konungen, att han dem gifuer fulkommeligh befalningh der vthi att döma, och huadh sententz de schola der öfuer fälla. Derföre synes stor lijknelsse, det man ähn på 10 eller 12 dager till sielfue executionen icke schall kunna komma. Doch tror man icke annat, vthan han blifuer ju fältt att straffas till liffwedt. Hwadh hele processen och hans igen suar sigh anbelanger, ähr jagh i den ödmiuke meningh, att secret: sender det nu här vp till E: h:tt. Synes migh derföre vthi ödmiukheet onödigt wara E: h:tt widere medh denne saken besuäre.

Konungen fick för några dager sedan schrifuelsse ifrån Tyschlandh och laass det vthe på marken widh Fredrichzborgh. Och när han det läsit hade, blef han synnerligh lustigh och sade: Gudh sche loff, det ähr nu alt klartt. Men wijdere talte han inthet derom, vthan gick genest på husedt. Icke heller kan jagh ähn förfara, ifrån huem samma breff kom. Och ähr nu här vpå för 2 dager konungens tysche secreterere Fridrich Gynther öfuerschickatt till Hollandh om der något synnerligit medh hertigh Christian von Brunsswijk at tractere [6]. Ty,

f 2 i st.: alt det
g 2 i st.: swarade

6. Frederik Günther sendtes til hertug Christian af Halberstadt i Nederlandene med kreditiv af Kbh. 12. okt 1623 (konc. i Halberstadt Stift A II 2) og instruks af s. st. og d. (konc. og orig. s. st.). Han skulle meddele, at Chr IV, hvis hertugen stadig ville fortsætte krigen mod kejseren og stadig resignere Halberstadt stift, var rede til at gå med på overenskomsten af 18. juli 1623. (Ved denne gik hertugen ind på at overgive sit stift til kapitlet til fordel for prins Frederik imod at modtage 100.000 rd. og andre begunstigelser af Chr IV). Christian af Halberstadt skulle i så fald

(fortsættes s. 357)

som han sigh här lät höre, schulle han hoss de Herrer Stater inthet hafua att beställa. Och blifuer här dervpå presumeret, det konungen schall tracta effter administrationen vthöfuer furstendömet Brunsswijk vnder det scheen att dermedh afhålla fijendens infall [7]. Doch ähr vpå dette ähnnu ingen fast grund, vthan allenest et löst tahl.

Jagh låther och E:rs h:tt i ödmiukheet förnimma, det öffwersten von Arnhem war för 2 dager sedan hoss migh och wijste migh E:rs h:tz schrifuelsse på 500 daler, som han här hoss migh finna schulle, huilke h: k: m:tt schulle nådigest hafua öfuerschrifuit honom till täre penninger. Så, aldenstundh jagh derom icke den ringeste befahlningh hafuer, huarken ifrån h: k: m:tt eller E: h:tt, wiste jagh härvpå inthet annat at swara, vthan för det store öfuerlop, som E: h:tt altidh hafuer, måste det E: h:tt wara förgätidt att schrifua migh till om samma penninger. Excuserendes sålunda saken det bäste, jagh kunde, säijandes, att han desse pänninger wäll bekomma schulle, när Gudh will, han kommer sielff till h: k: m:tt, och derföre icke förmodde, som han föregaff att wele giöra, effter han war så när widh grentzen, det han nu wille giöra h: k: m:tt den despect at draga tilbaka igen [8]. Då sade han, det jagh ändeligen måste förschaffa honom penninger, huilket migh doch omöijeligit war till att giöra, helstmedan jagh här alrede, så sant migh Gudh hielpe, både till liff och siäl, ähr schyldigh öfuer 539 rickzdaler. Och nu deröfuer förnimmer aff den anord-

(fortsat fra s. 356)
udstede en ny og for kapitlet antagelig resignation, anbefale dette sagen og bede markgreve Christian Wilhelm af Brandenburg opgive sin fordring på stiftet. Jvf. *DNT III* s. 590 f; J. O. Opel, *Die Resignation des Herzogs Christian, Neue Mittheil. d. Thüringisch-Sächsischen Vereins, 1874* s. 17 ff.

7. Allerede i depecher til Gen.st. af 30. aug., 13. og 27. sept. (orig. i LHD 6026 ARH) gengav Aitzema fra Hamburg verserende forlydender om, at Chr IV en tid skulle overtage administrationen over Braunschweig(-Wolfenbüttel), antagelig for at imødegå truslen fra den kejserlige hær. Chr IVs forhandlinger drejede sig dog næppe om Braunschweig, men derimod givet om stiftet Halberstadt. Det angaves netop i Frederik Günthers instruks (jvf. n. 6) som hovedargument, at en fyrstelig dansk administration over Halberstadt stift var eneste middel til at undgå et kejserligt indfald.
8. Den tyske oberst Hans Georg v. Arnim fortsatte da også til Sverige. Her fik han i Strängnäs 25. nov. 1623 oberst-bestalling, ifølge hvilken han forpligtede sig til i Tyskland at hverve et regiment infanteri på 8 komp. à 170 mand og mønstre det i Tälje eller Sth. i maj 1624. Riksreg. ty. f. 255 ff SRA. AO havde i juni 1623 anmodet Arnim om at træde i svensk tjeneste. G. Irmer, *Hans Georg v. Arnim, 1894* s. 36 f.

ningh, som de wälborne herrer cammerådh för detta åhrs vnderhåldh på migh giordt hafua, det jagh på min beställningh, som lyder på 360 daler, icke schall bekomma mer ähn 300 och till mitt vnderhåldh här i Danmark 730 daler [9], huilket ähr effter h: k: m:tz nådige förordningh för ett halfft åhr, det och nu widh denne tijdh förbij ähr. Och som aldrawärst för migh kan jagh aff desse penninger icke det ringeste bekomma för ähn vthi nästkommande februarij. Ty arrendatorerne Peer Gudmundsson och Måns Jonsson, som hafua befalningh migh samma penninger att tilställa, beswära sigh icke kunna gå ifrån det contract, som emellan h: k: m:tt och dem giordt ähr, och sålunda migh icke kunna något lefuerere, för ähn deras förelagde tijdh kommer. Will derföre vthi alsomstörste ödmiukheet förmoda, det E: h:tt gunsteligen icke wille fatta något misshagh till migh, för det jagh dänne för:ne öffwerste icke hafuer medh nägre penninger kunnit bijfalla. Gudh kallar jagh till wittne, huru giärna jagh det för h: k: m:tz höge reputation schull hade giordt, der det vthi min förmögenhet hade waritt. Ty jagh weth migh nu sielff ingen rådh, huarföre jagh hafuer ondt widh att vndsättia honom.

Ifrån Dansich höres nu inthet schrifwärdigt, vthan allenest continueres, det puntkammeren ähr tilslutin, så att ehn stor dyr tidh ähr förhanden. Här ähr och nu sådan nödh om rogh, att konungen låther antaga all den rogh, som kommer östan effter, och gifuer för t*un*nan 4 daler [10].

Om Robbert Styfuartz procederende kan jagh nu inthet wist förnimma, effter inge schiep ähre nyligen derifrån komne. Allenest ehn kreijer ähr kommin ifrån Schåtlandh; den weth ingen beschedh derom. Icke heller ähr den ihrlenderen Mickell ähnnu tilbaka kommin ifrån konungen i Pålandh.

Aff Helsingör den 23. october åhr 1623.

9. Jvf. nr. 58 n. 10.

10. Jvf. S l a n g e - S c h l e g e l s. 219. Også andre forholdsregler iværksattes. Ved åb. brev af Kbh. 28. okt. 1623 ophævedes importforbudet for hvede, rug, mel og skibsbrød til Kbh., Christianshavn og Helsingør. *KD II* s. 745. Ved miss. af Kbh. 11. nov. 1623 fik 17 lensmænd ordre til ikke af deres lens indkomst at sælge noget rug, mel, byg eller malt til indlandske eller fremmede købmænd, da kongen havde brug for det til egen udspisning og ellers. *KBB 1621–23* s. 725. Ved mandat af Kbh. 18. nov. 1623 udgik der et forbud mod korneksport fra Sjælland, Skåne, Bornholm, Gotland og Øsel, der ved åb. brev af Kbh. 31. dec. 1623 udstraktes til også at gælde det øv-

(fortsættes s. 359)

Sedan jagh hade schrefuit, bekom jagh secretererens Jonas Bureus schrifuelsse, det jagh wille komma öfuer till honom hijt till Helsingborgh, huilket jagh strax effterkom och i så måtte nu aff honom förnimmer, det han i gåhr hafuer hafft fången på rådhuset igen och fådt godh förtröstningh, det saken schall snartt komma till ende. Ty han ähr alrede tilsagt att reda sigh till döden, och att man schulle beställa ehn starck kädia; huar aff presumeres, det han blifuer dömdh till galgen. Wijdere härom warder E:rs h:tt aff secretererens ödmiuke schrifuelsse gunsteligen fornimmandes.

Actum Helsingborgh den 24. octobris åhr 1623.

80 6. november 1623

1. Til Axel Oxenstierna
2. Til Gustav II Adolf

Min seneste och ödmiuke schrifuelsse war den 23. passato. Sedan bleff jagh vthi Helsingborgh hoss secret: Jonas Bureus, så länge han der war, och intill dess hele saken medh den aflijfuade Anders Andersson kom till endschap [1]; huarom migh synes onödigt något widlöfftigt schrifua, effter secret: är nu sielff till h: k: m:tt vprester, af huilken E: h:tt hele handelen gunsteligen förnimmandes warder.

Elliest kan jagh E:rs h:tt vthi ödmiukhet icke oförmält låtha, att dagen effter fången hade stådt sitt straff, bödh h. Anders Bille secret: och migh så wäll som lutenanten Lars Håkonsson [2] vth till sigh på sijn gårdh Rossendaal till middagzmåltidh och tracterede oss der på det kosteligeste, medh store löffter att gärne wele tiene h: k: m:tt vthi alt, det honom möijeligit war och kunde lända h: k: m:tt till nådigt behagh, medh många flere sådane complementer. Men när jagh

(fortsat fra s. 358)
rige Danmark. Forbudene skulle gælde til St. Hansdag 1624. *CCD IV* s. 109 ff, 137 f.

1. I et brev af Helsingør 8. nov. 1623 til CF (orig. i Sverige A II 36) takkede AS på GAs vegne for, at CF for at gratificere GA hos Chr IV havde tilvejebragt, at Anders Andersson havde »stådt sitt tilbörlige straff«.
2. Løjtnant Lars Håkansson (Dufva) til Kårtorp og Måns Guldsmed i Lidköping var som kautionister for Anders Andersson taget til Danmark i forsøg på at få fangen over til Sverige. Nils Stiernsköld til Anders Bille Älvsborg 3. okt. 1623, orig. i DKIB.

begärede af honom, det han wille effterlåta min vtschickade at rese till grentzen och tilbaka igen, läth han oss see konungen i Danmarchs stränge breff, lydandes, att han schulle låta sättia starch wacht på alle wägerne widh grentzen vthi hans hele leehnsmanssdöme och ingen låta igenom passere vthan konungens synnerlige tilstädielsse, så frampt han derföre icke wille ståndа konungen till rätta [3]. När jagh nu förnam, att han derom sådan strängh befalningh hade, talte jagh inthet meer derom, effter jagh nogsampt förnam, at det wille migh doch inthet hielpe. Doch schall jagh anwända all möijeligh flijt att få brefuen till grentzen, ehuru jagh sedan kan få min vthschickade tilbaka, huilket, jagh befruchtar, schall doch vnderstundom mycket beswärligit wele falla. Ty min tienere, som jagh för 14 dager sedan medh de seneste brefuen sende till grentzen, är icke ännu tilbaka kommin.

Jagh låter och E: h:tt i ödmiukhet förnimma, det jagh hafuer talt med bäggie byfogderne här i Helsingör och vthi Helsingborgh och af dem begärat, det de wille hafua scharpt vpseende medh alle dem, som rese här af och till öfuer Sundet, om någon af konungen i Pålandz vtschickade kunde atrapperes, som reser på luranterij inne på grentzerne, att de migh derom wille tilkienna gifua, på det jagh kunde strax fölgia sådant folch i hack och heel effter och dem der sålunda låta angrijpa, effter det här i Danmarch för neutraliteted icke schee må, huilket wälb:te byfogder migh både medh handh och mundh lofuat hafua. Och der emot hafuer jagh dem på wår nådigeste konungz nådige behagh tilsagt en wacker förähringh, så frampt de någon kunna vtspana, som är af för:ne partij och hafuer några breff medh sigh, som h: k: m:tt kan nådigest ware tiendt medh. Elliest, der jagh någon här i Danmarch af sådant folch antala schulle, behöfde jagh en fulmacht och instruction, huru widt jagh migh om någon sådan person schulle vti saken inlåta. Ty der jagh någon af konungen i Pålandz tienere eller vtschickade här wille angrijpa, så förmena de sigh hafua lijka så stor frijheet här i landet som någon af wår nådigeste konungz tienere. Derföre, talar jagh någon till vthan fulmacht, så kan jagh der medh ingen wägh komma.

Belangendes, det jagh senest i ödmiukhet förmälte, att konungen schulle tracta effter administrationen vthöfuer furstendömet Brunsswijk, så synes vthaf alle saker, så widt som jagh derom kan penetrera

3. Jvf. miss. af Fr.borg 26. okt. herom til nogle af grænselensmændene, deriblandt Anders Bille på Helsingborg. *KBB 1621–23* s. 717.

och elliest af andre hafuer förstådt, det konungen schulle det någorlunda så wele hafua. Men rådet schall der till icke wele samptyckia, vthan och jämwäll vthi alle andre saker, så mycket möijeligit är, schola de wara sinnade att vndfly all widlöfftigheet medh käijseren, så länge de det fogeligeste giöra kunna. Ty om konungen schulle det antaga, förmenes här, att han dermedh schulle förgrijpa sigh emot käijsserens högheet [4]. Men så mycket som jagh kan förnimma, schall konungen vthij för:ne landt Brunsswijk hafua förandret några af rådet och igen insatt dem, honom hafua behagat. Och är migh än om denne saken intet mer kunugt.

Migh ähr och berättadt, att en posth ifrån storfursten i Rysslandh schall i desse dager wara till konungen ankommin. Doch weth än ingen något om hans warff att säija; vtan presumeres, att det är om det infall, som konungens schiep giorde i sommars på ryssen widh Malmis. Och blifuer här samma post, som jagh förnimmer, gansche lijthedt respecteret. Wijdere härom får man snart förnimma [5].

Här är och en hollendere, benemdh Rolandh Fyck, huilken hafuer bodtt tolff åhr vthi Spanien. Denne hafuer konungen effter flijtigt soliciterende nådigest bewilgiet, att han schall begifua sigh till Cales i Spanien igen och der blifua boandes såsom en konungen i Danmarchs factor, och sålunda hielpe de dansche till rätte, som der något kunna hafua att beställa [6]. Och äre derföre många i den meningh, att det blifuer icke långt till, för ähn konungen i Spanien sender och en hijt, som här vthij lijka måtte schall blifua liggiandes.

Twänne schåtsche capiteener, som tilförende hafua tient hertigh Christian von Brunsswijk, äre för 2 dager sedan komne ifrån Dansich och hafua warit hoss konungen i Pålandh och der presenteret deras tienst. Och hafua de fådt till swar, det de schulle begifua sigh till Rob-

4. AS synes at tale om rådet i Danmark, ikke i Braunschweig (skal være kapitlet i Halberstadt, jvf. nr. 79 n. 6); sml. hele sammenhængen med ordet »här«. Rigsrådet afgav ikke betænkning om Halberstadt stift, men var givet imod den kgl. aggressive politik hér som ellers i Den nedresachsiske Kreds af frygt for kejseren. Jvf. rådets og rådernes betænkning på rådsmødet i Odense i sept. 1623, Erslev s. 368 ff.
5. Jvf. herunder s. 364 f og nr. 81 n. 3.
6. Chr IV gav ved skrivelse af Fr.borg 7. nov. 1623 (Ausl. Reg. f. 515) Filip IV besked om borgeren i Kbh., Rudolf Fuicks bestalling som sin faktor og sine undersåtters konsul i St. Lucas, Gibraltar, Calés og en række andre byer. Fuick nåede dog aldrig til Spanien, men druknede kort tid efter. Jvf. herunder s. 372.

bert Styfuert och sigh der af honom låtha antaga effter den beschedh, som han der vpå hafuer. Men så mycket som jagh af dem kan förnimma, wele de inthet dijt, vthan mena sigh wele begifua till hertigh Christian igen, effter de wäll see, det wälb:te Robbert Styfuarts anslagh kan icke hafua någon fortgångh, vthan är mäst derhen dirigered at bedraga konungen i Påland en stor summa penninger vtaf, huilket tijdhen nogsampt schall medgifua.

Elliest dessförvthan mente de, det mehrb:te Robbert Styfuert schulle vti Schåtlandh icke något synnerligit folch kunna få tilsammans, effter de några reser tilförende af de poler hafua warit fixerede, i det de äre blefne antagne för 1 monadh, 5 eller 6, och så igen strax casserede till deras store schade och fördärff. Och om han än finge något gement folch, schulle icke gärna någon, som wore förfarin vti krigh och af godh slechtt, så och älder än han, låta sigh aff honom commandere, helst medan han sielff är en oförfarin man vthij krigzsaker.

Men der altingh ginge effter konungen i Pålandz willie, och de anslagh ginge fort, som han nu förehafuer, då måtte wår nådigeste konungh, som de sade, wara wiss dervpå, att pålacken vthi tilkommande åhr will angrijpa Suerige medh macht. De hafua och waritt till gäst hoss Johan Wäijer och lijka så mycket af honom förnummit. Men på huadh orter vti Suerige infallet schulle sche, derom, säija de, blifuer åtschilleligen discurreret. Och som de af wälb:te Johan Wäijer kunde märckia, schall konungen i Pålandh hafua något synnerligit förståndh medh några af de förnemste officerer vti Finlandh och sålunda nästan wara försäkrat, att när han kommer, det landet schall stå honom öpet.

Men emot dette store anslagh brachte desse capitener in åtschillige difficultet, som det storligen förhindra kunde.

1. Att emellan konungen i Pålandh och ständerne är en stor oenighet vpwoxin för den store schade, som tattrerne vthi åhr på åtschillige orther vnder den polnische crona giordt hafua, huarföre de vthi Podolien begära, det konungen wille senda sijn elsta son till dem om der at resideræ och dem emot tatrarnes wijdere infall att fördeffendere. Och der det icke sche kan, nödgas de sökia sigh en annan herre, som dem förswara kan, och hafua sålunda vttryckeligen nemdt Bethlem Gabor, huaröfuer nu vthi Pålandh ett mächta tumult schall wara, ty konungen will intet gärna hafua sijn son in vthi Podolien.

2. Will der slätt ingen contribuition bewilgies till det suensche kri-

gedt [7]; vthan hafuer konungen så mycket af sitt egit, att han det vtföre kan, må han giöre sitt bäste.

3. Effter Bethlem Gabor är emot käijsseren så starch vti vprustningh [8], schulle det och wara ett stort hinder vthi konungen af Pålandz förehafuande emot Suerige.

4. Såsom wår allernådigeste konungh ähr en vigilent och courageux herre, som altidh hafuer sijne saker vthi godh acht, schulle konungen i Pålandh wara omöijeligit något emot h: k: m:tt kunna vträtta, synnerligen så länge h: k: m:tz mächtige schiepzflote är widh macht.

Och war detta desse capiteners opinion vthi denne saken. De berättade och, det konungen i Pålandh hade fådt kundschap, at wår nådigeste konungh schulle hafua nådigest förordnat, det h: k: m:tz hele schiepzflote schulle vthi winter blifua liggiandes widh Elssnabben, på det h: k: m:tt medh det förste i tilkommande wåhr kunde få schiepen till siös [9]; såsom och, att h: k: m:tt schulle hafua vtschickat åtschillige medh beställninger at wärfua folck, som äre grefue Spens, Giöstaff Horn, capiten Coningkäm medh flere andre [10]; huilket desse capitener sade sigh hafua hördt aff konungen i Pålandz egen mundh.

Jagh frågade dem och, om de intet hade hördt talas om några polsche commissarier, som schulle till Lifflandh at tractere om fredh eller stilleståndh medh Suerige [11]. Der om sade de sigh slätt intet hafua hördtt.

Ytterligere frågade jagh och orsaken, huarföre der icke kommer rogh

7. Jvf. herunder s. 369 og nr. 82 n. 4.
8. Jvf. nr. 76 n. 3.
9. Om GAs store flådeforberedelser i vinteren 1623–24, se *Sv. sjökrig* s. 152 f. Jvf. *Galt* s. 99 f.
10. GA foretog rigtigt nok i efteråret 1623 og den flg. vinter adskillige hvervninger i udlandet. Jvf. Hallenberg V s. 103 ff. Gustav Horn, der affærdigedes til Nederlandene, skulle sørge for, at der hvervedes et regiment fodfolk og 50 el. 60 officerer. GAs instruks for Horn af Gripsholm 30. sept. 1623, kopi i Hollandica 1037 SRA; trykt i Schybergson, *Bidrag* s. 50 ff. Oberstløjtnant George Cunningham skulle i Skotland hverve 5 komp. til sin oberst Jacob Seatons regiment. Johan Salvius til GA Hamburg 28. febr. 1624, orig. i Germanica A III 1 SRA. De i Skotland hvervede tropper skulle overføres til Göteborg af Cunningham og Jacob Spens' søn. Rydfors s. 11.
11. De personlige underhandlinger i Wolmar kom først i stand i begyndelsen af 1624, men afbrødes hastigt på grund af ubehørige polske fuldmagter, der ikke forpligtede Sigismund og stænderne i Polen til at holde de aftaler, der måtte indgåes. Jacob de la Gardie til AO Treiden 7. febr. 1624, *AOSB II,5* s. 262; Hallenberg V s. 249 ff.

neder vthur Pålandh till Dansich, om landet ingen mista kan, eller der vnder något annat förståes. Då sade de, det konungen i Pålandh hade förbudit, det ingen rogh schulle i höst mer föras neder. Och schall detta förbudh wara giort till en deel dermedh att tuinge hollenderne, såsom och sielfue staden Dansich, emot huilken konungen schall hafua någon afuundh, och som förnemst är, om han i tilkommande åhr schulle attentere något emot Suerige, at han då måtte hafua godt förrådh på spannemåhl.

Ifrån Engelandh är wisse tijender, det princen är hemkommin vtan brudh. Doch berättas, att hon schall komma effter vti wåhr [12], oansedt här ähre fåh, som sättia någon tro der till, önschandes heller, att hon aldrigh kommer, först de hafua princen igen [13]. Widere här om weth man ähn ingen beschedh.

Aff Helsingör den 6. nouemb: åhr 1623.

81 20. (23.) november 1623

1. Til Axel Oxenstierna
2. Til Gustav II Adolf

Sedan den 6. i denne monadt, jagh E:rs h:tt i ödmiuchet tilschref, är här inthet synnerligit förefallit. Belangandes den rysche post, om huilken jagh senest i ödmiukheet förmälte, så förnimmer jagh nu, at det hafuer warit en fulkommeligh gesant. Och wore 2 de förnembste sielff nijonde [1] starcke, medh tolck och alt deras folch. De blefue här slätt och rätt tracterede. Konungen läth hempta dem, medh sijn egen kutzwagn och sex huijte hester före, vt till ett af sijne huuss, ehn half mijl ifrån Kiöpenhamn, benemdt Ipsterup, huar han gaf dem audientz [2]. Och sedan blefue de strax på samme dagh depescherede,

12. De fortsatte forhandlinger herom strandede imidlertid først og fremmest på Buckinghams og Englands krav om sikkerhed for Pfalz' restitution som betingelse for ægteskabet. Gardiner, *Prince Charles II* s. 426 ff.
13. Om folk i Englands ønske herom, se også *CSPV 1623–25* s. 135; jvf. Gardiner, *Prince Charles II* s. 421 f.
1. Gesandten Bugdan Lupandin og tolken Ignato Cutzina var ifølge Chr IVs pas af Kbh. 9. nov. 1623 for deres rejse til Skåne og videre til Sverige selvtiende, ikke selvniende. *KBB 1621–23* s. 724.
2. Audiensen fandt sted på Ibstrup 4. nov. Ausl. Reg. f. 520.

vtan något wijdere tractament hoss konungen, och droge så tilbaka till Kiöpenhamn igen, huar de sedan finge deras fulkommeligh afschedh och så medh förb:te konungens kutzwagn fördes hijt till Helsingör, huilket war dän förledne 14. i denne monadh. Och strax dagen der effter begåfue de sigh här ifrån på resan åt Suerige, i den acht och meningh att rese till Stockholm och sedan wijdere kringh om igenom Norrbottn till deras landh igen, effter de nu medh schiep icke kunde komma här ifrån till den rysche Narfwen.

De blefue här simpliciter frij håldne, vthan någon extraordinarj tractation, som andre främmande och wälkomne gesanter plägar wederfaras. Och deras prestaff, som fölgde dem till grentzen, war allenest en trummetere.

Huadh deras wärff sigh anbelanger, förnimmer jagh, hafuer intet annat waritt vtan beswär öfuer det infall, som konungens schiep i sommars giorde vthij Rysslandh. Och schall konungen der till hafua suarat sigh icke än der medh wara contenteret, föregifuandes sigh hafua kostat mycket mehr på sijne schiepz vtredningh, än det kunde wara wärdt, som de der finge. Wille derföre storfursten blifua vtan wijdere klammerij, måste han ytterligere ehrläggia, huadh dervpå kostadt är [3]. Ehuru der*om* är, syntes grant på gesanterne, at de wore mycket perturberede och illa tilfredz.

Try konungens schiep lupe för 4 dager sedan här igenom till Fleckeredh vtij Norgie om en hoop kiöpmans schiep till Spanien at confoijere [4], lijka som i fiohl schiedde [5].

Jagh låter och E: h:tt i ödmiukhet förnimma, det Johan Rotcher-

3. Gesandterne overrakte Chr IV et brev af Moskva 28. aug. 1623 fra tsaren (jvf. nr. 73 n. 11), der skarpt bebrejdede Chr IV sommerens hævntogt og foreslog ham at sende gesandter til Moskva for at forhandle om en løsning på grænsestriden i Lapland mellem Norge og Rusland. Chr IV erklærede i sit svar af Kbh. 9. nov. 1623 (Ausl. Reg. f. 519 ff), at man trods repressalier stadig ikke var blevet tilfredsstillet for frarøvelsen af det danske købmandsgods, hvorfor han opfordrede tsaren til at lade embedsmanden på Malmis betale resten. Han ville først sende gesandter, når tsaren opgav sine krav på det område, der lå mellem Vardøhus og Malmis. Om gesandtskabet jvf. i øvrigt *Egh. Br.* s. 350; Slange s. 520; Johnsen s. 143.
4. Jvf. instruks og søpas af omtr. 15. okt. 1623 for skibskaptajn Enevold Kruuse på Raphael som admiral over skibsflåden til Spanien med Jørgen Ulfeldt på Nældebladet og Staller Kås på Fides. *KBB 1621–23* s. 708; sml. *s. st.* s. 723. Rejsen indledtes 10. nov. Kongens klædekammer 1623–24 udgift f. 150.
5. Jvf. herover s. 209 f, 212 og nr. 39 n. 4.

tius passerede den förledne 11. i denne monadt på en Giöteborgz schuta härigenom till Rostock, säijandes sigh sedan wele wijdere till Lybeck, Hamborgh, Brehmen och så till Hollandh [6].

För 3 dager sedan passerede här igenom ifrån Dansich ehn ihrlendisch capiteen, benemd capiteen Botler, huilken lenge hafuer warit vthij konungen i Pålandz beställningh och nu är vtschickat till Robbert Styfuart, som han sade, at wärfua ehn hoop folch vthij Ihrland om sigh dermedh sedan at förfoga till de orter, be:te Robbert Styfuert honom vpläggiandes warder. Elliest wille han om konungens saker vtij Pålandh intet vppenbara huarcken för en eller annan här i staden, som jagh än kan förfara.

Jagh hafuer och talt medh några, som nyligen äre komne ifrån Londen i Engelandh. De berätta sigh slätt intet nu nyligen af mehrb:te Robbert Styfuart hafua hört, wete icke heller, huar han är. Och ifrån Schåttlandh äre på långligh tijdh ingen schiep komne, så att jagh derföre nu om honom intet kan förnimma.

Elliest huadh princen af Engelandh anbelanger, berätta de för sanningh, det han är wist hemkommin, och at infantan af Spanien schall i tilkommande åhr fölgia effter [7]. De berätta och, det Buckingam, konungen i Engelandz store fauorijt eller minion, som han kallas, schall wara vthi Spanien igenblefuin och hafuer sendt till Engelandh effter sit bäste tygh, huilket blef fördt till Dåfuer, och är nu der genom konungens befalningh arressteret. Orsaken kan man än intet wist wetha. En part mena, det gifftermåhledt icke går fort. Derföre schulle be:te Buckingam icke dierfuas komma till Engelandh igen, synnerligen effter han till princens vtresende till Spanien emot Parlementens och de gemenes samtyckie war en stor anstijfftere [8].

6. Johan Rutgers, der var blevet nægtet rejsetilladelse gennem Danmark, havde som opgave de nævnte steder at modarbejde Sigismund. Således skulle han få dem til at nægte Robert Stuarts tropper underhold og gennemmarch til Danzig, der ved Nederlandenes og de tre byers hjælp skulle forpligte sig til ikke at tillade fartøjer, der anløb Danzig, at blive brugt imod Sverige. Desuden skulle han agitere for planen om en evangelisk alliance med en svensk diversion gennem Polen og modarbejde Danmark, hvis overmodige toldpolitik, som det hed, truede med at ødelægge enigheden i Norden. Schybergson, *Bidrag* s. xxv ff; Hallenberg V s. 274; *Sv. Krig II* s. 154 f.
7. Jvf. nr. 78 n. 6 og nr. 80 n. 12.
8. Falsk rygte. Buckingham, der ganske vist var medansvarlig for, at Spaniensrejsen kom i gang, ankom til England sammen med Karl og fik snart

(fortsættes s. 367)

Effter de hamborgesche poster komma allenest hijt huar 14de dagh, äh jagh vtij den vnderdånige meningh, att det schall och h: k: m:tt och Er:s h:tt nådeligen och gunsteligen behaga, det jagh och icke offtare schrifuer än alla 14 dager, synnerligen så länge winteren är och vnderstundom icke något synnerligit förefaller, som schrifuärdigt är, och elliest medh för detta förbudh schull om de suensches vtresande. Ty om jagh än schulle alla 8 dager senda en öfuer, så seer jagh intet, huru det möijeligit schall schee, fördy min tienere, som jagh för 14 dager sedan sende medh mine breff öfuer, är nu först för 2 dager sedan igenkommin, och hafuer han medh stor möda kommit igenom. Doch, der något förefaller, som h: k: m:tt ligger macht vpå at wete, schall jagh då intet bijda effter någon post eller föresatt tijdh, vthan strax en dermedh till h: k: m:tt i vnderdånighet affärda.

Aff Helsingör den 20. nouemb: åhr 1623.

Sedan jagh hade schrefuit, kom en dansch adelssman ifrån konungen, benämdh Ifuar Munck, huilken migh berättar, det konungen schall hafua fådt wiss kundschap, att Tilli begärer hålla sitt winterläger vtij landt Brunsswijk. Hertigen af Holsteen, som är hoss käijseren, schall medh sitt folch wele i winter blifua liggiandes vtij stifft Brehmen [9], och grefuen af Manssfelt vtij Oldenburgerlandh. Huaröfuer konungen (sedan han tilförne hade effterlåtit sitt krigzfolch, som han der vthe hafuer, på 2 månaders tijdh at komma hem) strax sände budh vt igen, at folket schulle der blifua liggiandes [10]. Wijdere härom weeth man än intet.

(fortsat fra s. 366)
den ledende rolle i engelsk politik med det hovedmål at løsrive England fra den politiske tilknytning til Spanien. Gardiner V kap. xlvi ff; H. R. Williamson, *George Villiers, 1940* s. 145 ff.

9. Dét berigtiger AS selv herunder s. 370.
10. Mansfeld havde i okt. lagt 2 regimenter fodfolk og nogle hundrede ryttere ind i Gödens og Kniphausen, som Oldenburg gjorde krav på, hvorfor Anton Günther af Oldenburg bad Chr IV om hjælp og formidling af hjælp hos Den nedresachsiske Kreds mod et evt. angreb fra Mansfeld. Chr IV leverede ham skyts og anmodede kredsen om at lægge dansk og holstensk rytteri ind i ærkestiftet Bremen og i naboområder til Oldenburg. Mansfeld blev kraftigt opfordret til at rømme Kniphausen, hvilket skete i nov. ved denne tid. Extrakt af instruks fra Anton Günther for dr. Johan Prott til Chr IV 3. nov. 1623, TKUA Alm. del 148; Chr IV til Christian og Georg af Braunschweig-Lüneburg og til Mansfeld Kbh. 9. nov. 1623, Ausl. Reg. f. 523 ff; Chr IV til Gert Rantzau Kbh. 9. nov. 1623, konc. i TKIA A 32. Jvf. Brünink s. 139 f.

Jagh hafuer i någre dager wendt effter den tysche posten. Men effter jagh af honom intet förnimmer, dierfdes jagh icke länger dröija medh mine breff, vtan hafuer min tienere dermedh affärdat till grentzen.

Aff Helsingör den 23. novemb: 1623.

82 26. november 1623

Til Gustav II Adolf

Förledne söndagh, som war den 23. i dänne monadh, effter den tysche posten förlänge dröijgde, affärdade jagh ehn min tienere till grentzen. Och nu på tijmen kom posten ahn mädh en låda till pfaltzgrefuinnan, huilken han gaff schull, det han öfuer 14 dager hade warit emellan Hamborgh och här [1]. Och effter Lehonardt von Sorgen schrifuer, at samma låda hafuer honom warit synnerligen recommenderet at öfuerschicka medh aldraförste, sender jagh nu strax ett annat bodh der medh till Marckeredh. Huru eller när jagh fåhr dem tilbaka, måste tijden medgifua.

Här är i gåhr någre dansicher schiep ankomne, som schola till Spanien, aff huilkes schieppere jagh hafuer förnummit, det de af deras vtredere schola hafua synnerligh befalningh, doch hemligen, at när de vti tilkommande wåhr komma ifrån Spanien hijt i Sundet och här förnimma, det konungen i Pålandh emot E: k: m:tt till siös något attentere will, schola de här deras last på bäste sättedt föryttra och sedan wijdere på andre orter vtij wäster länderne sökia deras efwentyr, och icke komma till Dansich medh schiepen förr än emot den tijden på åhret, de förnimma, konungen i Pålandh inge anslagh till siös företaga kan, på det, at der han mädh gewalt någre aff deras schiep vtij Dansich emot E: k: m:tt wille employere, att de då sigh der medh emot honom kunde förswara, at deras schiep icke äre tilstädes. Ty så mycket jagh af alle desse schieppere kan förnimma, schola de dansicher herrer anwända all möijeligh flijt at hålla sigh neutral emellan E: k: m:tt och konungen i Pålandh [2].

1. Følgebrevet til trækisten til Katarina af Pfalz-Zweibrücken og til forsk. breve til svenske regeringsmedlemmer o. a. var dateret Hamburg 10. nov. 1623. Det sendtes fra Hans Jacob Kleinhans til Augustinus Cassiodorus de Reyna i Sth. Orig. i det nr. 38 n. 12 nævnte arkiv.
2. Danzig ville og kunne ganske vist ikke afgive en neutralitetserklæring, men

(fortsættes s. 369)

Jagh frågade och om den hampnen, som i sommars war sagdt vtij Putscherwijk schulle anrättas [3], om det någon framgångh kunde hafua. Då sade de alla, at det är omöijeligit der någon hampn at giöra, effter vtij inlopet icke är öfuer 6 footh wathn. Doch sade de, att några hade sigh samma arbete företagit och meent, det schulle gådt dem ahn; men nu är det igen aldeles till intet.

När dem frågades, om konungen i Pålandh i tilkommande åhr emot E: k: m:tt något schulle kunna attent(e)re, sade icke allenest de, vtan och några förnämmde kiöpmän, som wore medh dem öfuerkomne, att de inthet såge, hurulunda det schulle kunna schee. Fördy först och främpst wele ständerne vtij Pålandh dertill inthet contribuere [4]. Dernäst hafuer han så myket beställa medh tattrernes infall, det han intet wäll schall kunna något annat företaga. Och dess förvthan schall ridderschapet vtij Pålandh på närwarandes tijdh icke wara medh honom synnerligen wäll tilfredz för något slempt mynt schull, som han hafuer låtidt mynte; huilket han nu schall begynna låta afschaffa och igen bättre myndt slå låta. Alt detta, mente både kiöpmännen och schiepperne, schulle hans anslagh på Swerige vtij tilkommande åhr nogsampt förhindre.

Aff Helsingör den 26. novemb: 1623.

83* 10. december 1623

1. Til Axel Oxenstierna
2. Til Gustav II Adolf

Sedan min ödmiuche schrifuelse af den 26. passato hafuer här warit åtschillige poster ifrån Tyschlandh medh breff till kcnungen, huaröfuer

* Jvf. AS til Gabriel G:son Oxenstierna Helsingør 10. dec. 1623, orig. i O. S. E 1073 SRA. Depechen er identisk med nr. 83, bortset fra oplysningen om, at ASs seneste skrivelse var af »20. passato«.

(fortsat fra s. 368)
arbejdede dog i efteråret 1623 og den følgende vinter ivrigt på at få de preussiske stænder, Sigismund og den polske rigsdag til at fastholde freden og på at undgå en søekspedition fra dets havn. S i m s o n s. 511 f.

3. Jvf. herover s. 338.
4. Særlig stænderne i Litauen og Livland var ivrige for fred. Jvf. bl. a. Jacob de la Gardie til AO 21. okt., 8. nov., 19. dec. 1623, *AOSB II,5* s. 237 f, 251 f, 257 ff.

han 3 dager vtaff slagh war så melancolisch, att ingen kunde få någon godh beschedh aff honom. Nu är han sielff per post vtrychter till Tyschlandh; doch wäntas han hijt igen till juul [1].

Vtij Kiöpenhamn giörs och et konungens schiep färdigt, som schall till Weser widh Brehmen mädh 10 läster kruut och några quarteer stycker förvtan myckin annan ammunition [2].

Och såsom här senest war vtsprängt, det hertigen af Holsteen, som är på käijserens sijda, schulle med en deel af käijserens folch wele hålla sitt winterläger vtij stifft Brehmen, så menas här nu, at det schall wara grefuen af Manssfelt, som der om anhåller. Huilken och schall hafua hafft sitt bodh hoss konungen medh begäran, det han medh konungens samptyckie måtte medh sitt folch för en lijten tijdh blifua vtij stifft Brehmen liggiandes, effter vtij Ostfrijsslandh nu slätt intet är till bäste, huarföre han för hunger schull måste sökia winterläger på en annan orth. Doch schall han vtij sin schrifuelse till konungen sigh så högeligen hafua förplichtedt, att icke så mycket, som en höna kan wara wärd, schulle tagas af någon man vtij stifft Brehmen vtan richtigh betalningh; och at konungen elliest till honom ingen misstanke schulle draga, effter han icke vtij någon måtte war sinnader at göra det, som kunde lända konungen till misshagh. Men ehuru högt han sigh förplichtar, lijkwäll säts här ingen tro der till [3], huarföre man och här för sanningh säger, det konungen mäst för denne orsach är vtrychter, om samma Manssfelts öfuerryckningh at förhindra.

1. Chr IV opholdt sig da på Steinburg (jvf. A u s l. R e g. dec), hvor han ifølge Aitzema forhandlede med hertugen af Gottorp og med kommitterede fra ærkebispen af Bremen og fra grevskaberne Oldenburg og Schauenburg, vistnok om forholdsregler til imødegåelse af truslen fra Mansfelds hær. Aitzema til Gen.st. Hamburg 13. dec. 1623, orig. i LHD 6026 ARH. Chr IV kom først tilbage til Kronborg 31. dec. Jvf. herunder s. 381; V i n k æ l d e r r e g n s k. 1623–24.
2. Om skibets afsejling forbi Helsingør, se herunder s. 375. Da et skib til Heiligenhafen fra Kbh. næppe ville sejle forbi Helsingør, drejer det sig næppe om den skipper Oluf Kortsen, der ifølge søpas af Kbh. 3. dec. 1623 skulle begive sig ikke til Weser, men til Heiligenhafen med noget af kongens arkeli og tilbage igen (*KBB 1621–23* s. 754), med mindre man har ændret bestemmelsesstedet efter passets udstedelse.
3. Mansfeld havde i skrivelse af Greetsiel 4. nov., netop især begrundet med hungeren i Ostfriesland, anmodet om fri pas hos Den nedresachsiske Kreds for sine tropper. Dette ville Chr IV i sit svar af Kbh. 9. nov. ikke bidrage til, men formanede ham til at kvitte Ostfriesland. A u s l. R e g. f. 524 ff; R ü t h n i n g s. 18 f. Dette skete da også. Jvf. nr. 87 n. 16.

En part mena, det hertigh Christian von Brunsswijk schall på nytt wara coniungeret medh förb:te grefue af Manssfelt [4], huilke tilsammans medh bäggies deras folck schola wela taga deras passage in vtij Oldenburgerlandh om dem der att vppehålla, till dess de see, huadh mons:r Tilli will taga sigh före [5], om han (för Bethlem Gabors starke infall schull, huilken nu sägz schall hafua belagdt Wien i Österrijk, och som en part meena, schall han alrede hafua förstaden inne [6]) icke medh sitt folch måste ryckia vp åth Tyschland käijseren till hielp, huilken doch menas alrede schall hafua några regementer vpschickatt.

Här kom och konungen i Pålandz breff till konungen, när han war vtij sin melancolia, om den aflijfuade Anders Anderson, att honom här icke någon spott måtte wederfaras, effter han war konungen i Pålandz edsuorne tienere, och att han derföre måtte ställas på frij foot igen. Så schall konungen hafua sagt, när han hade läsidt brefuet, att der man nu wille taga honom, Anders Andersson, neder och ställan på frij foot, schulle han intet långt löpa, måtte derföre, effter han hade stådt sitt straff för en bekiend tiufnadtt, wäll blifua, der han war; och förvndrede sigh, att konungen i Pålandh wille sigh om en sådan stycke booff så mycket bekymbra. Detta breff kom hijt medh en kiöpman ifrån Dansich; hafuer derföre än intet hördt dervpå wara något suar schrefuit [7].

Den förledne 1. i denne monadh kom princen medh de vnge herrer, så och konungens frijlla, frw Kirstin Munck, hijt till Chroneborgh, huilke här schola blifua liggiandes öfuer winteren. Bemälte f: Kirstin schall här liggia vtij barnsängh, huilken nu går vtij wäntande dagar [8]. Och när konungen kommer heem, är det och sagdt, att han will mäst blifua här till wåhren.

4. Christian af Halberstadt havde i Greetsiel i Ostfriesland 2. okt. 1623 skrevet tjenestekontrakt med Mansfeld som generalløjtnant i den forenede hær. Halberstadts hær på ca. 1.000 ryttere og 8 fodkompagnier gik derpå senere på måneden fra Nederlandene ind i Rheiderland i Ostfriesland. Brünink s. 133.
5. Afdelinger af Mansfelds hær søgte ved denne tid et desperat fremstød ind i Münster stift. Det afvistes let af den ligistiske hær, der tilføjede fjenden store tab. Brünink s. 141 f.
6. Falsk rygte. Jvf. nr. 76 n. 3.
7. Nogen brevveksling mellem Sigismund og Chr IV fra denne tid vedr. Anders Andersson findes ikke i RA.
8. Kirsten Munk fødte på Kronborg 28. dec. 1623 datteren Elisabeth Augusta, der 1639 ægtede den bekendte Hans Lindenov, rigsråd fra 1640.

Den hollenderen Rolandh Fyck, om huilken jagh tilförende i ödmiukheet förmält hafuer, som schulle liggia vtij Spanien som en konungen i Danmarkz factor eller consol, ähr nu i desse dager sielff fempte drucknadt här i Sundet.

Åthschillige kiöpmän ifrån Dansich berätta för sanningh, det konungen i Pålandh schall nu nyligen hafua affärdat commissarier till Lijfflandh medh commission, huilken han sielff schall hafua vnderschrefuit och försegladt, om medh wår allernådigeste konungs commissarier ett stillestånd på någre åhr at tractere; och att en rickzdagh vtij Pålandh schall wara förschrefuin till den 10. february, huar då widere schall delibereres om det suensche kriegedt, der bäggie commissarierne dessförinnan icke något fruchtbarligit vträtta kunna [9].

Desse tijender warda nu här för wisso sanningh vtsprijdde. Och så myket jagh kan förnimma, see de här intet gärna, at det kommer till något accord emellan wår nådigeste konungh och konungen i Pålandh.

Samma kiöpmän berätta och, det pesten begynnar flux gracere vtij Pålandh.

Här ähr och i denne wekan öfuer 16 dansicher schiep igenom lupne, huilke hafua mäst befalningh att löpa först till Spanien och sedan medh den last, de der intaga, till Engelandh. Och när de der deras godz föryttradt hafua, schola de begifua sigh till strätedt i Spanien och sålunda icke komma till Dansich på 2 eller 3 åhr. Och schall detta mäst wara giordt för konungen i Pålandh schull, på det han inge schiep schall finna hemma widh Dansich, der han emot h: k: m:tt wår nådig:te konungh något attentere will. Berättas och, att der schall nu icke wara mehr än 3 dansicher schiep hemma widh staden, som någott duga.

Aff Helsingör den 10. decemb: åhr 1623.

9. Dette svarede også til Jacob de la Gardies opfattelse i brev til AO af Treiden 30. dec. 1623. *AOSB II,5* s. 260 f. Om rigsdagen og dens beslutning, se nr. 96 n. 8.

84* 14. december 1623

1. Til Axel Oxenstierna
2. Til Gustav II Adolf

Förledne onssdag, som war den 10.de, war min seneste och ödmiuke schrifuelse. Och effter posten der till icke kom, sende jagh mine breff till Markeredh, synnerligen för de tijender schull, jagh hade ifrån Dansich om de polsche commissarier, som äre affärdade till Lijfflandh. Af huilkas henressning än continueres medh några förnämbde kiöpmän, som i gåhr ähre medh de seneste schiepen af detta åhret komne ifrån Dansich. Af huilke jagh och medfölgiande copia bekommit hafuer, den de hålla före, schall wara sanferdigh effter sielfue originaled [1a].

Dagen effter jagh hade förschicket mine seneste breff till grentzen, kom jagh i lagh medh några förnemde folch ifrån Kiöpenhamn, huilke wist menthe, det konungen war förrester till Brunsswijch [1]. Och som de af alla saker kunde förstå, schulle honom administrationen vtöfuer landt Brunsswijk af fursten der sammastädes wara anpresentered och vplåtin. Huilken, de och wist mente, konungen schulle sigh antaga, synnerligen, som de sade, effter fursten sielff i denne fahrlige tijden för många orsaker schull icke kienner sigh mechtigh samma landh wäll at kunna förestå och förswara, der något fijendtligit vpå kommer. Och elliest menas, det konungen schall hafua låndt honom en stor summa penninger och schall derföre hafua et stycke vtaff landet i vnderpant [2]. Huilket schall wara förnemste orsaken, om han tager sigh regerningen ahnn.

* Jvf. AS til Gabriel G:son Oxenstierna Helsingør 14. dec. 1623, orig. i O. S. E 1073 SRA. Depechen er identisk med nr. 84,2 bortset fra følgende oplysning efter depechens 1. afsnit: »Nu kom posten i går hijt, huarföre jagh på nytt måste senda ett annat bodh till grentzen; på det jagh här medh kunde senda E: h:tt de trychte aviser«.

1a. »Copia af et breff ifrån den turkische keijser till konungen i Pohlandh angåendes Betlem Gabors starke vprustningh emot den romische käijser«, dateret »A° 1033 den letzten tagh des monats lippa« findes vedlagt nr. 84,1. Kopien (på tysk) er skrevet med samme hånd som nr. 84,1 og 2.

1. Dette var ikke tilfældet. Jvf. nr. 83 n. 1.

2. Om Chr IVs braunschweigske politik og forpantningen af amtet Syke, se herunder s. 376 ff og nr. 85 n. 1 og 2.

Några förnemde här af staden, som wore vtij samma lagh, huilket war ett fästnings ööl, disputerede emot desse Kiöpenhamns män och mente, det konungen schulle sigh samma administration icke så lätteligen antaga för det fahrlige och wide vtseende, som det nu i denne oläglige tijden medh sig hafuer. De andre sade, att det war nu rätte tijden, effter Bethlehem Gabor war så starck infallin; huilken wäll schulle få käijseren så mycket at taga wara vpå, det han intet mycket schulle kunna tänkia på desse nedersächsische kräijtz handlinger [3]. Huadh nu här aff will blifua, får man snart förnimma.

De berättade och, det konungen hade öfuergifuit sijlke wäfningen vtij Kiöpenhamn till wisse kiöpmän, effter han förnimmer sigh intet vtan schada deraff kunna hafua; huilke det hafua antagit om widh macht at hålla. Doch stå be:te kiöpmän än hårdt vpå at wele ware derom synnerligen preuilegerede, huar emot konungen schall hårdt sträfua. Och der de samma frijheter bekomma (forvtan huilke de säga sigh samma wärk intet kunna antaga), menas wist, det konungen aldrigh schall kunna komma till att fåh någon nytta der aff för de många penninger, han dervpå spenderet hafuer. Ty det will icke när så mycket förslå, som man tilförende wäll hafuer meent [4].

Han hafuer och öfuergifuit myntningen till wisse män, huar öfuer han och hafuer ledit stor schade. Och de, som det antagit hafua, begynna alrede vtij Kiöpenhamn at mynta smått mynt. Så at man menar, det konungen här effter schall sigh icke taga så mycket före medh sådane handlinger, som tilförende schiedt är, effter han förnimmer sigh der aff icke annat kunna hafua än stor schade [5].

3. Ferdinand II gav i skrivelse af Wien 14. dec. 1623 (n. st.) (orig. i Kejseren A I 3) meddelelse om de forestående fredsforhandlinger med Bethlen Gabor (jvf. nr. 76 n. 3), som han trods dennes fjendtlige oprustning og anslag var gået med til. Samtidig opfordrede han Chr IV til at fremme aftakningen af Mansfelds hær, så rigsfreden atter kunne oprettes. Ved skrivelsens modtagelse på Kronborg 5. jan. 1624 var dansk pression dog ikke længere nødvendig (jvf. nr. 87 n. 16).
4. Overdragelsen af det urentable silkevæveri til købmændene Johan de Willem, Johan og Jørgen Bødicker v. Dellen, Laurentz v. Møllengraf og Karl Thisen skete i henhold til åb. brev af Kbh. 30. nov. 1623. *KD II* s. 750 ff. Overdragelsen fandt sted på særdeles gunstige vilkår for det nye private kompagni. Jvf. åb. brev af Kbh. 18. marts 1624, *KBB 1624–26* s. 81 ff. Kompagniet måtte dog træde i likvidation 1626. Jvf. O. Nielsen IV s. 314 ff; Ellehøj s. 233 f.
5. Tværtimod. Chr IV var utilfreds med møntmesteren Johan Engelbrecht

(fortsættes s. 375)

Schiepet medh det kruut, stycker och annan ammunition, om huilket jagh senest i ödmiukheet förmälte, är nu sedan här igenom lupit.

Bleff och i förschrefne lagh berättadt, att till Kiöpenhamn war tuänne bönder fängzlige ifrån Norgie nyligen ankomne, huilke vtij några åhr schola hafua hafft wedtschap om en sijlfuergrufua, som nu nyligen widh en platz vtij Norgie, benemd Scheen wijkan, schall wara vpfunnin. Och för det de samma sijlfuerbärgh i rättan tijdh icke hafua angifuit, menas, at de schola blifua höijeligen straffade. Malmen af samma bergh schall vtij Kiöpenhamn wara proberet och funnin så godh, som de säga, at huarie 5 lodh malm gifuer 2 lodh reent sölfuer [6]. Huar öfuer cantzeleren schall hafua sagt, at will det så continuere, så will det blifua ett bättre Westindien för Danmarch än det, som konungen i Spanien hafuer. Doch äre mäste parten i den meningh, at den abondantz vtij samma bärgh kan icke länge wara. Wäll tro de, at der will mycket sölfuer komma vtaff, men ikke så öfuerflödigt, som det nu angiffz; huilket tijden måste medgifua.

[a]Medfölgiande breff till h: k: m:tt är kommit ifrån Engelandh ifrån en schåtte, benemdh Johan Fairbairne, huilken schrifuer sigh wara vtij h: k: m:ttz wår allernådigeste konungs och herres beställningh, huarföre han vtij sijn schrifuelsse begärer, det jagh samma breff medh flijt wille beställa. Derföre, på det det deste bättre kan komma fram, hafuer jagh det här medh till E: h:tt inslutidt.

Han begärer och, at om några breff komma ifrån h: k: m:tt eller E: h:tt till honom, det jagh wille senda dem till Lehonard von Sorgen

a ikke i 2

(fortsat fra s. 374)
på Fr.borg, da udgifterne ved møntningen her blev for store, og da kontrollen med forpagteren var for ringe. Han lod Engelbrecht afskedige, standsede møntningen på Fr.borg 30. okt. 1623 og flyttede mønten til Kbh., hvor den herefter under møntmester Nicolai Schwabe blev drevet for kongens egen regning. Jvf. møntordning af Kbh. 14. febr. 1624, *CCD IV* s. 144 f; Wilcke s. 219 f, 206 ff; *Egh. Br.* s. 332 ff m. litt.henv.

6. En bondesøn, Jacob Christophersen Grosvold fra Sandsvær, havde opdaget sølvet, som faderen og en nabo, gårdmand Arne Werp, derefter begyndte at handle med. Dette kom statholder Jens Juel for øre. Han indberettede sagen for kongen og sendte denne nogle malmprøver, der viste deres rigdom på sølv. Chr IV befalede derpå i dec. 1623 statholderen at forberede anlæggelsen af et bjergværk (Kongsberg). M. Thr. Brünnick, *Kongsberg Sölvbergverk i Norge, 1826* s. 47 ff med litt.henv.; jvf. Wilcke s. 221, 223. Om Kongsberg, se i øvrigt herunder s. 389, 410 og 428.

medh begäran, han dem sedan förschicker till en wiss man vtij Amsterdam, som han bestält hafuer samma breff till sigh anamma och dem till Engelandh öfuersenda. Detta jagh E:rs h:tt vtij all ödmiukheet hafuer welat weta låta, på det, at om E: h:tt honom något genom schrifuelser täckies commandere och brefuen komma till migh, så kunna de strax blifue bestälte.

Han förmäler och vtij sin schrifuelse, det han förmodar, wår allernådigeste konungens fijenders preparation på den sijdan schall aldeles wara allenest penningespijllan och icke komma till något efect. Huarom han wäll widlöffteligen till h: k: m:tt förmält hafuer, huarföre migh synes onödigt E: h:tt dermedh mycket besuäre, synnerligen effter han migh om inge particulariteter vtij sin schrifuelsse tilkienna gifuer[a] [7].

Aff Helsingör den 14. decemb: åhr 1623.

85 27. december 1623

*1. Til Axel Oxenstierna**
*2. Til Gustav II Adolf***

Sedan min ödmiuche schrifuelsse af den 14. i denne monadt ähr jagh kommin vtij sådan förfahrenheet om den brunsswijkische handell, at fursten der sammastädes schall stå fast vpå och will, det konungen schall taga sigh regierningen ahn. Men adelen vtij landet will det intet samtyckia, icke heller rådet här i Danmarch, och det synnerligen för den regierende hertigh aff Lüneborgh schull, huilken der igenom schulle schee förnähr, effter han förmenas wara nämbst der till, om

* påtegnet: præs*ent* wid Kopperberget den 8. janu: 1624
** påtegnet: p*ræ*sent wid Kopperberget den 8. janu: 1624

7. Skotten Jean Fairbairne var af den svenske regering sendt til England som hemmelig agent for at modarbejde Robert Stuarts planer. Han vandt Stuarts tillid og fik at vide, hvorledes denne regnede med efter sin invasion ved Älvsborg i løbet af en måned at have 4-doblet sin hær med den svenske hofadels hjælp, og efter tre måneder, støttet af de andre invasionshære, at have bragt hele Sverige under Sigismunds herredømme. Stuart viste Fairbairne sit af Jacob I undertegnede hvervepatent på 8.000 soldater til Sigismunds tjeneste »contra turcas et tartaras et omnes infestantes regna suæ«. Jean Fairbairne til GA London 2. nov. 1623, orig. i Anglica 514 SRA. Jvf. GA til Jacob Spens 15. marts 1624, Riksreg. ty. f. 67f SRA.

fursten af Brunsswijk någodt widh komme. Derföre, om det så widt kommer, at konungen tager administrationen ahn, måste han gifua hertigen af Lüneborgh godh försäkringh, at ehnär be:te furste aff Brunsswijk genom döden afginge, schulle han wara nämst till landet. Men så myket, förnimmer jagh, will blifua deraff, at ständerne vtij landt Brunsswijch så widt hafua bewilgiadt, det konungen alle åhr må komma en reso dijt i landet och tilsee, huru der medh regierningen tilgår. Men huru wijdt han henne sedan förandra kan, om något oschickeligit der iblandh scheer, det weth man ähn intet [1].

Och såsom jagh tilförende hafuer förmält, det han schulle hafua ett stycke af samma land till vnderpant för en summa penninger, så är det allenest ett huuss medh dess vnderliggiande lähn strax widh stifft Veerden, huilkets nampn jagh ähn icke weth, huar vpå schall wara vtlåndt 50.000 rickzdaler. Doch medh den beschedh, at när be:te furste af Brunsswijk eller och den regierende herre aff Lüneborgh det igen lössa will, schall det stå dem frijtt. Så at när konungen fåhr sine vtlagde penninger medh des rentha, schall han dem sedan samma huuss och lähn intet kunna förhålla [2].

Elliest är migh och nu berättat, det konungen schall och hårdt sträfua effter stifft Halberstadt, huilket åhrligen schall ränta 30.000 rijckzd*aler*, om det at coniungere medh stifft Veerden. Och menas wist, at det går honom ahnn, ty både adelen och de andre vndersåther vtij samma stifft ähre medh hertigh Christian så illa tilfredz, det de honom slätt intet mehr för deras herre annamma wele för den stora olägenheet, han dem vpåbracht hafuer genom det tysche krigedt. Och som här berättas, schall han och vtij samma land aff sijne vndersåter hafua vptagit öfuer 120.000 rijkzd*aler*, huilke han dem aldrigh schall kunna betala [3]. Derföre schola de wäll wara tilfredz, det de må komma vnder konungen i Danmarks bescherm, medh den condition, at han dem be:te summa ehrläggier och så lagar, det bischopen af

1. At Chr IV skulle være tilbudt eller tragte efter administrationen over Braunschweig-Wolfenbüttel, fremgår ikke af aktst. i RA.
2. Som pant for 100.000 rd., som Chr IV i jan. 1623 havde lånt Frederik Ulrik, aftrådte denne amtet Syke i grevskabet Hoya til Chr IV. Dette skulle ikke kunne indløses i 50 år. Panteforskrivn. af Wolfenbüttel 29. sept. 1623, orig. på perg. i Egesk. E Brunsvig; kopier i Braunschweig-Lüneburg A III 51; jvf. v. d. Decken s. 119 f; *Egh. Br.* s. 310 f. Jvf. dertil akter vedr. slottet Syke i Braunschweig-Lüneburg A II 36.
3. Hvor stort beløbet var, vides ikke med sikkerhed. Jvf. Opel I s. 434 ff.

Magdeborg, huilken sägs schall wara coadiutor till stifft Halberstadt, blifuer tilfredz stält. Den, man här och menar, schall sig lätteligen låta öfuertala, när han åhrligen der före kan hafua en summa penninger. Huadh nu här af will blifua, måste tijden medgifua. Belangandes confirmationen här vpå aff keijseren, menas, konungen schulle denn lätteligen bekomma [4], lijka så wäll som honom stifft Veerden confirmeret är, huar af han åhrligen hafuer 5.000 rickzd*aler*, till dess hans son blifuer sielff myndigh samma land at regiere. Men der konungen wille låta sijn son blifua der i landet, tilbiuda ständerne sig honom gärna wela vnderhålla, som hans persohn egner och bör, huar till konungen vtij detta fahrlige tilståndh intet consentere will.

Confirmation på stifft Brehmen schall konungen icke ähnnu aff käijseren hafua bekommit. Doch menas här, han fåhr den wist, men icke länger ähn vtij hans sons lijffztidh, som der till waldh är. Och effter be:te hans son är ingen starck herre af naturen, vtan mycket suagachtigh, menas, han lätteligen genom dödzfall kan komma der ifrån. Så är fåfängt och förlorat, alt huadh konungen om mehrb:te stiffter spenderet hafuer, huilket, här achtas, schall wara öfuer 4 t*un*nor gull.

[a]Detta medfölgiande breff til churfurstinnan aff Brandeborg är kommit ifrån konungen här i Danmarch och migh synnerligen recommenderet aff ståthålleren här på Croneborg om det medh flijt at beställa [5]. Huarföre jagh det och här hoss inslutidt hafuer i den ödmiuke förhoppningh, E: h:tt sender det till rätte[a].

Jagh sender h: k: m:tt här medh tuänne breff, adresserede till den

a ikke i 2

4. Chr IVs forsøg på at erhverve Halberstadt stift for sin søn prins Frederik (jvf. nr. 79 n. 6) stødte dog på kraftig modstand. Kejserens modvilje fremgik klart af Sigvard Pogwischs gesandtskab (jvf. nr. 72 n. 2). Domkapitlet erklærede Christian af Halberstadts betingede resignation af 18. juli 1623 for uantagelig, ville stå helt frit ved valget og foretrak koadjutoren i stiftet, Christian Wilhelm af Magdeburg, som administrator. Denne nægtede også stejlt at opgive sit krav på stiftet, som den braunschweigske fyrstefamilie selv nødigt så forsvinde ud af slægtens besiddelse. Endelig var de nedresachsiske kredsstænder, Brandenburg og Kursachsen kraftigt imod en sådan udvidelse af Chr IVs nordtyske indflydelsessfære. Opel I s. 539, 585 ff; J. O. Opel, *Die Resignation des Herzogs Christian, Neue Mittheilungen d. Thüringisch-Sächsischen Vereins, 1874* s. 8 ff; *DNT III* s. 590 ff; *Egh. Br.* s. 562 f.
5. AS afgav recepisse af Helsingør 16. dec. 1623 på brevet til enkekurfyrstinde Anna af Brandenburg. Orig. i DKIB.

aflijfuade Anders Anderson, som för någon tijdh sedan komme hijt medh den samme kiöpman ifrån Dansich, som förde konungen i Pålandz breff hijt till konungen om mehrb:te Anders Anderson. Och effter öfuer samma breff war ett omslagh medh ett breff der hos till byfogden vtij Helsingborgh, sende be:te kiöpman det strax öfuer till honom, för än konungen fick sitt breff. Och nu sedan byfogden dem så länge hoss sigh hafft hafuer och sigh förfrågat, huadh han dermedh giöra schulle, effter Anders Anders*on* alrede hade ståt sitt straff, är honom blefuit rådt, att han schulle schicka dem öfuer till migh, som han och nu giordt hafuer. Och såsom jagh dem förseglade bekom, så sender jagh dem och vtij lijka måtte till h: k: m:tt.

[b]Jagh tuiflar intet, vtan E: h:tt drager sigh gunsteligen tillminnes, hurulunda migh för någon tijdh sedan genom E: h:tz gunstige befordran och[b] befalningh bleff förordnadt af de wälborne herrer cammerådh 730 d*aler* på min förtäringh här i Danmarck att bekomma vtij Sunnerbo aff Måns Jonson [6]. Så, aldenstundh jagh sedan [c]esomofftast[c] haf*uer* hafft mitt budh hoss honom och inge andre suar kunnit ehrlangie, än att jagh måste hafua tolamodh till frambätter, när han kan få några penninger, ähr jagh derföre för min store torfftighet schull tuingader E: h:tt härom än ytterligere att besware medh ödmiuk begäran, mehrb:te Måns Jonson måtte ähn blifua vpå lagdt migh samma pänninger medh förste at tilställa. [d]Jagh hafuer och tilbudit migh hoss honom att wele anamma spannemål eller annat, huadh han kan komma tilwäge, som man här vthe för penninger föryttra kunde, men han will icke heller der till[d]. Ty Gudh weth, huru suårdt det faller migh. Jagh ligger här med hustrue och mycket folch, sielff tijonde starck, som den wälborne herre her Johan Sparre wäll weth, och icke haf*uer* annan rådh till penninger, än att jagh altidh måste vptaga och der aff gifua stor ränta. Och kaller jagh Gudh till wittne, det jagh här alrede fast mere schyldigh är, än summa sigh belöper, som jagh anordning vpå bekommitt hafuer. [e]Fördy ehuru mer gåhr, will jagh gärna

b 2 i st.: Min store torfftigheet tuinger migh at gifue E:rs k: m:tt vtij vnderdånighet tilkienna, hurulunda migh för en god tijdh sedan effter E: k: m:tz nådige ... I dette og flg. afsnit i øvrigt lidt anden disposition og ordvalg end i 1.
c 2 i st.: på åtschillige tijder
d ikke i 1
e ikke i 1

6. Jvf. nr. 58 n. 10.

preseruera E: k: m:tz höge reputation, så mycket jagh effter min ringe person möijeligit kan och förmå. Huilket till at giöra behöfuas dagligen många penninger för den schräckelige dyre tijdh, som här nu är; ehn *tunna* rogh kostar nu här i staden 21 m*ark* och i Kiöpenhamn mehr[c]. Och rester migh än något för dette framledne åhr, huar vpå jagh än ingen anordning bekommit hafuer.

Och på det E: h:tt kan gunsteligen förnimma, huru det hänger ihop, hafuer jagh här hoss i ödmiukhet stält en lijten räckningh i den ödmiuke förhoppning, E: h:tt fatter derföre icke något misshagh till migh, effter jagh aff trångmåhl är der till tuungen. Och ähr räckningen som effterfölgier.

Den nästförledne 24. julij rästade migh på min förtäringh här i Danmarch medh det, jagh för reserne till grentzen till för:ne tijdh, ehmedan förbudet war at rese, vtlagdt hade, 340 d*aler*, som min räckningh wijdere vtwijser, den jagh de wälborne herrer cammerådh på för:ne tijdh tilschickade. Nu ifrån mehrb:te den 24. julij till den sidste i denne monadh, xbris, äre 160 dager, dem multiplicerede medh 4 d*aler* om dagen, effter h: k: m:tz (genom E: h:tz gunstige tilschyndan) nådige förordning, giöra 640 d*aler*. Dessförvtan ifrån den 24. septemb: förledin, sedan förbudet på nytt vtgick, at ingen måtte rese emellan Suerige och här [7], hafuer jagh sendt mine tienere nijo reser till grentzen medh de tysche och mine breff och gifuit för huar rese, aff och till, 7 d*aler* 16 öre, ähr 67 d*aler* 16 öre, huilke medh desse för:ne tuänne summer giöra 1.047 d*aler* 16 öre. Här vpå är migh effter h: k: m:tz och E: h:tz nådige och gunstige befalningh aff de wälborne herrer cammerådh förordnat vtij Sunnerbo desse förb:te 730 daler af Måns Jönsson, huilke här ifrån afdragne, så rester migh än på min förtäringh till den sidste i denne monadh 317 d*aler* 16 öre. Ähn rester migh och för detta åhr vtij Wässbo på min åhrlige beställningh 60 daler, huilke bäggie rester giöre tilsammans 377 d*aler* 16 öre.

Gansche ödmiukeligen begärandes, [f]E: h:tt aff sijn wanlige gunst emot migh ringe person wille förhielpa, det jagh och vpå denne min räst någon gunstigh och wiss anordningh bekomma kunde[f], på det jagh här vtan despect måtte någorlunda komma ifrån mine giell.

f 2 i st.: E: k: m:tt af gunst och nåde nådigest wille migh och någon anordning på denne räst gifua låtha,

7. Jvf. nr. 78 n. 3.

gJagh hafuer och härom i vnderdånighet gifuit h: k: m:tt något tilkienne, will icke förmoda E: h:tt der med hafua förtörnadt. Huar så wore, seer jagh heller, E: h:tt håller brefuet hoss sigh, att det icke öfuer lefreres, huilket jagh ställer vtij E: h:tz gunstige och högwijse betänkiandeg.

Aff Helsingör den 27. decemb: åhr 1623.

86 4. januar 1624

1. Til Axel Oxenstierna
2. Til Gustav II Adolf

Såsom jagh vti min ödmiuke schrifuelsse aff den 27. passato förmälte om den brunsswijkische handell, så hafuer jagh sedan intet kunnit förfara, att derom något annorledes schall wara, medh mindre man nu något annat derom förnimmandes warder, sedan konungen är hemkommin; huilken kom hijt på ny åhrs affton, och det myckit hasteligen, effter hans frijlla frw Kijrstin Munch tuå dager tilförende war här fallin vtij barnsängh aff en vngh dåtter [1].

Och som här berättas, schall han der vthe på den tysche sijdan hafua stält altingh vtij godt lagh, så att han på den sijdan vtij wijnter ingen mehr fahra schall hafua. Hans rytterij, som der vte är, sägs, schall i winter blifua liggiandes vtij landt Holsteen. Somblige mena, en part der af schall affdankas; doch är derom än ingen wiss beschedh [2].

Migh ähr och i dagh berättadt, det ståthålleren på Boohuuss h. Johan Sparre är hijt förschrefuin till den 15. i denne monadh att suara till någre klagemåhl, som bönderne vtij hans lähn öfuer honom angi-

g ikke i 2

1. Jvf. nr. 83 n. 8.
2. Ifølge Aitzema blev krigsfolket overalt i Den nedresachsiske Kreds aftakket, også Chr IVs (jvf. dog nr. 88 n. 5). Kredshæren opløste sig. Stænderne havde nemlig for det meste tiltro til, at kejserens hær ville fortrække derfra, efter at Mansfelds hær var blevet opløst. Kejseren lod imidlertid mange af de aftakkede folk genantage. Aitzema til Gen.st. Hamburg 7. og 24. jan. 1624, orig. i LHD 6026 ARH. 10. febr. kunne Per Sparre fra s. st. meddele GA, at Chr IV og hele Den nedresachsiske Kreds *havde* aftakket alt deres folk. Orig. i Germanica A III 1 SRA.

fuit hafua. Huartill äre och hijt förschrefne till för:ne tijdh 4 af rådet här i Danmarch, som samma saak ransaka schola, som äre h. Anders Sinckler, h. Anders Bille, Oloff Rosensparre och Holger Rosenkrantz [3].

Belangandes stifft Halberstadt, så är migh härom widere berättadt, det konungen schall hafua förschickatt Martinus von der Meden derhedan om medh ständerne der samhme städes at handla och tractere, som jagh senest i ödmiukhet förmälte, att bringe sigh samme stifft vnder. Huadh här aff will blifua, fåhr man snart förnimma. Nogh menas här, att det schall gå honom ahnn [4].

Jagh låter och E: h:tt i ödmiukhet förnimma, det en hollendere benemdh Claes Gilliusson, som wår nådigeste konungh hafuer nådigest öfuerschicket till Hollandh om der någre schiep, som han migh berättade, för h: k: m:tt at betinge [5], är i gåhr här igenom kommin, doch medh stor möda. Och togh strax sijn wägn öfuer landh till Hamborgh om sedan wijdere at fulfölgie sin rese till Hollandh.

Aff Helsingör den 4. januarij åhr 1624.

87 13. januar 1624

*1. Til Axel Oxenstierna**
*2. Til Gustav II Adolf***

E: h:ttz gunstige schrifuelsse, dateret på Gripzholm den nästförledne 20. decemb: medh tuänne h: k: m:tz breff till konungen här i Dan-

* påtegnet: 23. january 1624
** påtegnet: present Carlstadh 10. feb: 1624

3. Jens Sparre til Sparresholm, lensmand på Bahus, var stævnet til at møde i rette for kongen og rådet på Kronborg 15. jan. 1624. Miss. af Fr.borg 6. nov. 1625 til Jens Sparre, *No. Rigs-Reg.* s. 339; Jens Sparre til kancellijunker Jørgen Seefeldt Bahus 18. nov. 1623, orig. i DKIB Bahus. Om ransagningens resultat, se herunder s. 393 f og nr. 88 n. 7, 8 og 9.
4. Ikke Martin v. d. Meden, men Frederik Günther sendtes i dec. 1623 til Halberstadt for sammen med Bernt Hagen at forhandle med stiftet dér om overdragelsen af administrationen til prins Frederik. Memorial for de to mænd af Steinburg 2. dec. 1623, orig. i Halberstadt A II 2; jvf. *DNT III* s. 591. Om resultatet af Chr IVs bestræbelser, se nr. 131 n. 2.
5. GAs skibskaptajn Claes Giliusson skulle i Holland hverve nogle gode og duelige skibsofficerer og føre dem til Sverige. Skibene var det derimod tøjmester Anton Moniers opgave at opkøbe. GA til Anton Monier Gripsholm 6. dec. 1623, Riksreg. f. 392 ff SRA.

march [1], så och ett ifrån de wälborne herrer rijchzens rådh i Swerige till rådet här i Danmark [2], äre migh den 8. i denne monadh tilhanda komne; [a]sampt och en pacquet ifrån E: h:tt till Lehonard von Sorgen, den jagh för twå dager sedan öfuersende medh en aff wår nådigeste konungz egne poster, så den näst Gudz hielp wäll schall komma till rätte.

Och såsom jagh vtaff E: h:tz gunstige breff förnimmer, huadh h: k: m:tz wår allernådigeste konungs och herres breff innehålla till konungen här i Danmarch, så will jagh derföre E:rs h:tt på det aldra ödmiukeligeste hafua betackatt, som migh af samma saak gunsteligen något täckies att participera, på det jagh weeth något att suara dertill, när så behöfues. Och der det icke wore E: h:tt misshageligitt, beder jagh ödmiukeligen om sielfue copierne, på det jagh kunde fatta den rätte grundh och genom sådan information sedan så mycket bättre att kunna förläggia, huadh som om denne saken af någon på denne sijdan kunde proponeres och framställas. Dett jagh altsammans ställer vtij E: h:tz gunstige behagh och högwijse betänkiande, den der bätter weth, huadh migh nyttigt är, än jagh sielff[a].

[b]Anlangandes h: k: m:tz breff, så rychte konungen på samma dagh här ifrån, när de komme hijt. Huarföre jagh fölgde strax effter till Kiö-

a ikke i 2
b lidt anderledes ordvalg i 2

1. De to breve fra GA til Chr IV er begge dat. Strängnäs 27. nov. 1623, orig. i Sverige A I 8. I det ene brev anmodede GA Chr IV om igen trods pesten at åbne grænserne, i hvert fald for hans udsendinge og bude. GA begrundede anmodningen med det vigtige i at få nyheder, især fordi Sigismund skulle planlægge et angreb på Sverige til sommer. Til gengæld lovede GA, at hans udsendinge og bude ikke ville komme fra inficerede steder i riget. I det andet brev betonede GA, at han på grund af religions- og slægtsfællesskabet havde drevet alle gravamina lempeligt, men ikke kunne give efter i toldstriden, da det ville sætte spørgsmål ved rigernes forfatninger og fratage ham hans kongelige højhed og disposition over hans undersåtter. Ville Chr IV ikke lade sig retlede af GAs gendrivelse af de danske argumenter i toldsagen, var der ingen anden udvej end et grænsemøde om denne og de øvrige stridspunkter, men betingelsen for et sådant møde var, at Chr IV lod Øresundstolden falde.
2. Det svenske rigsråd til det danske Strängnäs 27. nov. 1623, orig. i Sverige A I 9. Rådet afviste hvast de danske synspunkter vedr. tolden fra brevet af 30. sept. 1623 (jvf. nr. 77 n. 5). Sverige havde helt holdt sig til traktaterne mellem rigerne i toldsagen. Den danske sundtoldrepressalie var derfor et uforsvarligt og usædvanlig »violent« middel, og man håbede, at det danske råd kunne få Chr IV til at ophæve det, så et grænsemøde kunne komme i stand.

penhamn och der bekom sådant[b] suar om öpningen på passagen vthur Swerige igenom Danmarch, att den är nu aldeles vpgifuen och frijlåtin för alle, som komma den wägen nidh ifrån Marckeredh [3], medh den condition, att h: k: m:tt wår nådigeste konungh nådigest låther vpläggia, det starch wacht hålles widh de orther, som än äre suspect, så att ingen [c]må[c] komma derifrån hijt neder emot grentzen, på det passagen der igenom på nytt icke måtte blifua tilslutin. Breff och suar här vpå till h: k: m:tt hafuer cantzleren lofuat wele medh förste senda hijtt till migh [4]. I medler tijdh måtte jagh frijtt genom min vnderdånige schrifuelsse låtha h: k: m:tt här om förnimma, på det om h: k: m:tt wille nådigest någon vtschicka, att de då vtan någon vppehåldningh schola komma här igenom. Och war ehn godh hielp, att Peer Galt kom just en dagh förr än h: k: m:tz breff, huilken och haf*uer* berättadt konungen, att ingen fahra är för siukdomen emellan Stockholm och grentzen. Elliest hade det besuärligit schiedt, dett passagen hade blefuitt öpin. Ty ehuru högt jagh migh esomofftast hafuer förplichtedt, att ingen fara war på färde, lijkwäll hafuer der till intet welet sättias någon tro. Ähr icke heller än passagen frijlåtin ifrån andre orter, vtan allenest ifrån Marckeredh. Ty vtij Giöteborgh menas här wist, siukdomen schall ännu wara, derföre må ingen komma der ifrån [5].

Huarföre be:te Peder Galt elliest är nedkommin, kan jagh än intet förnimma, annat än, som han sielff säger, att wara hijt kommin för några sijne priuat saker. Men som migh synes, ähr här sedan hans ankomst vtsprängdt en stor suspition om h: k: m:tz wår allernådigeste konungz mechtige preparation båhde till watn och landh [6], så att

c 2 i st.: kan

3. Jvf. miss. af Kbh. 11. jan. 1623 til Anders Bille herom. *KBB 1624–26* s. 11.
4. Chr IV til GA Kbh. 12. jan. 1624, 1. konc. af CF i Sverige A I 8, kop. i Sv. Acta 1619–24 f. 159 og Danica 487 SRA. AS gengav korrekt brevets indhold, hvori Chr IV yderligere lovede at åbne flere veje, når han blev informeret om de øvrige grænseområders tilstand.
5. Ved miss. af Kbh. 11. jan. 1624 fik Jens Sparre og Mogens Gyldenstjerne ordre til at fastholde grænsespærringen fra deres len, Bahus og Varberg, på grund af den endnu vedvarende pest i Göteborg og ved deres lensgrænser. Tage Thott fik derimod dagen efter lov til at åbne grænsen, hvis ikke pesten var smittefarlig nær Sølvitsborg lens grænser. *KBB 1624–26* s. 11.
6. GAs krigsforberedelser omtales i Galts relation af Kbh. 14. jan. 1624. *Galt* s. 106 ff. Galt ankom senest 5. jan. til Kronborg, hvor han da var til bords med kongen. Vinkælderregnsk. 1623–24.

härom fälles sälsamme discurser, lijka som h: k: m:tt (der någon godh fredh eller långligit stilleståndh nu vtij Lijfflandh emellan h: k: m:tt och konungen i Pålandh träffas kunde) schulle hafua något synnerligit anslagh emot konungen i Danmarch. Och går detta tahl här iblandh förnemdh folch vtij fult swangh; doch hörde jagh cantzleren intet tala derom.

Belangandes det andra h: k: m:tz breff om tuldhstriden, så suarade konungen wele medh förste förklara sigh der vpå, så snart rådet kommer tilhopa [7]. Elliest hade cantzleren medh migh derom ett långt discurs och mente, det konungen war icke obligeret att ställa den saak vnder någon opman eller på nytt derom att disputere, helstmedan samma saak tilförende, både vtij fredzfördraget så wäll som och på åtschillige möther, schulle aldeles wara afhandlatt och bijlagdt, så att derom intet meer schulle disputeres. Vtan de dansche schulle hafua deras frij handell vtij Suerige och de suensche vtij lijka måtte här i Danmarch, effter som gammalt och fort hafuer warit, förvtan all exception och nye påfunder, som någon aff bäggie rijkerne kunde lända till schade. Sade och cantzeleren effter konungens mundh, det h: k: m:tt wår nådigeste konungh wäll måtte läggia på h: k: m:tz vndersåther, huadh h: k: m:tt nådigest täcktes, doch så at vndersåternes gamble frijheter vtij bäggie konungerijken der igenom icke blefue förswagade, synnerligen så widt som konungen i Danmarch der vthij är interresserit. Omsijder kom han så wijdt, det han mente wele hoss konungen och de andre af rådet giöre sitt bäste, det saken effter h: k: m:tz begäran måtte dirigeres och stelles henn till ett wänligit möthe, att hon sålunda en gångh för alt måtte på det bäste blifua afhandlat, på det all tilwäxande twist och wijdere oenighet derom aldeles kunde afschaffas. Han sade och, att der som de dansche vtij Swerige måtte hafua någon mer frijheet än de främmande, tuiflade han intet, vtan hans herre schulle wäll någorlunda bewilge, huadh h: k: m:tt begärer, om medh h: k: m:tt deste bättre naboschap att hålla, så frampt han dermedh icke lede alt förmycken förkränkelse på det, som emellan bäggie rijkerne slutedt och förhandladt är. Detta war det discurs, som cantzleren här om hade, huilken och lofuade wele bruka all möijeligh flijt, det wår allernådigeste konungh schulle bekomma en godh satis-

7. Dette meddelte Chr IV ligeledes i 12. jan.-skrivelsen til den svenske konge. Jvf. n. 4.

faction, såsom och medh aldreförste förschaffa suar både ifrån konungen och rådet.

De toll penninger, som jagh några reser tilförende vtij ödmiukhet om förmält hafuer[8], som Erich Larsson vtij Stockholm, Mårten Weijwetzer och capiten Johan Klärck hoss migh nedsatt hafua, som här schulle vtgifues på tollen för h: k: m:tz wijn och toghwärck, som förb:te personer här igenom fört hafua, för huilket jagh hafuer sagdt godh här på tollen, hafuer jagh och nu denne sidste rese, jagh war i Kiöpenhamn, fådt löss[9], effter jagh stodh fast vpå, at det war h: k: m:tz egit wijn och godz, som samma penninger wore vtlagde före, förmente derföre, att sådant h: k: m:tz egit inbestälte wijn i synnerhet till h: k: m:tz hofförtäringh schulle passere frijtt. Då sade cantzleren, at det wore wäll icke mer än billigt, men lijkwäll mente han, det hans herre wille gärna hafua ett ordh derföre. Och sade derhoss, att om h: k: m:tt i tilkommande åhr wille nådigest hafua här något wijn igenom, och hans herre blefue icke derom tilschrefuen, då befruchtade han, at det schulle icke kunna passere frijtt igenom. Då suarade jagh, att om summan aff dette wijn, som i åhr är passeret, hade warit något större, så hade h: k: m:tt vtan tuifuell wäll schrefuit konungen derom till, men effter hon är så ringa, hafuer h: k: m:tt derom icke medh någon schrifuelse welet konungen besuäre. Här medh lätz han wara wäll förnöijgdh.

Och på dett E: h:tt må gunsteligen wetha, huru många af samme penninger hoss migh stå, ähre desse som effterfölgie: Aff Erich Larsson 363 rijckzdaler. Aff Mårten Weijwetzer 104 rijckzdaler. Aff Johan Klärck 101½ rijckzdaler. Huilke giöre tilsammans 568½ rijckzdaler. När jagh fåhr budh ifrån dem som be:te penninger tilkomma, medh mine sedler tilbaka, som jagh på dess anammelsse vtgifuit hafuer, så stå här penningerne tilredz.

Jagh sender och här medh ett register på det suensche godz, som jagh här i sommar effter h: k: m:tz nådige breff och befalningh hafuer anteknadt, huilket jagh länge sedan schulle hafua sendt öfuer. Men jagh hafuer altidh drögdt för desse för:ne toll penninger schull, som stå hoss migh, antingen de schulle blifua frij eller icke. Men der h: k: m:tz nådige willie är, att det suensche godzet vtij tilkommande som-

8. Jvf. herover s. 276 f, 280, 295 f og 298 f.
9. Jvf. dog herunder s. 393 og nr. 88 n. 6.

mer schall här vtij lijka måtte antecknas, så synes migh i vnderdånighet, sådant intet wäll schulle kunna schee, medh mindre h: k: m:tt nådigest läthe förordna widh siöstäderne, det ingen, som löper här igenom medh suenscht godz, schulle gifua sigh an hoss tollenärerne, för än de hade warit hoss migh, på det jagh deste bättre kunde förfara, huadh godz de inne hafua, så wäll som och huadh sedan deraf gifues. Och der h: k: m:tt så nådigest täcktes, på det här inge misstancker der af måtte förorsakas, kunde dem vpläggias, det de schulle sigh först hoss migh angifua, och inthet wijdere låthe dem wethe för huadh orsach, för än de komme hijt, jagh finge sielff vtij stilhet tala medh huar och een i synnerheet och sålunda på det fogeligeste efftterkomma h: k: m:tz nådige befalningh, på det icke förmycket roop schulle gå der af. Huilket jagh vtij alsomstörste vnderdånighet ställer vtij h: k: m:tz nådige behagh [d]och E: h:tz högwijse betänkiande[d].

E: h:tt låther jagh och vtij ödmiukhet förnimma, det een h: k: m:tz vndersåte ifrån Giötheborgh, benemdh Larss Kock, om huilken och vtij registeret förmäles, är lijtedt för juul medh sijn schuta hijtkommin, full medh rostocker ööl, nembligen 28 läster. Huar medh han är här kommin vtij stort klammerij för något öll, som hans folch af deras föringh föryttradt hafua, huilket är således tilgångit.

När han här hade förtollatt och för iss icke kunde komma här ifrån, vtan måste läggia sijn schuta i hampn att blifua här öfuer winteren, effter som och 3 andre giötheborger liggia brede widh honom, bleff han af sijtt folch öfuerlupin om deras hyra, såsom och att de måtte sälgia deras föringh om dem sedan att begifua öfuer landh hem till Giötheborgh, huilket han dem icke wiste at förwägra. Han sielff hafuer och sålt 1 *tunn*a medh den beschedh, att de som kiöpte öhledt af honom, schulle stå honom för all schade och efftertahl, effter som dem och lagligen är öfuertygadt. Lijkwäll ehuru widt jagh derom hafuer anhållidt både hoss cantzleren, princens hoffmestere Christen Thomesson, ståthålleren här på Chroneborgh Jörgen Vrne, det de hoss konungen wille anmoda, att der icke måtte gå någon dom öfuer, lijkwäll kan det nu intet annorlunda sche, än at här måtte dömas i saken, fördy konungen är så grufueligen hetsch på det rostockeröled, att han slätt intet will höra några entschylninger. Synes derföre wara lijcht,

d ikke i 2

de dömma honom effter konungens mandat både schiep och godz ifrån [10], oansedt jagh sträfuer på det bäste sättedt, at frachtegodzet, som han inne hafuer, måtte gå frij, om han entligen schall mista sitt.

Huadh nu här af will blifua, fåhr man om 8 dager förnimma, ty då schall domen afsägas. Den jagh strax schall senda E: h:tt tilhanda, på det E: h:tt aff hele processen kan gunsteligen förnimma, för huadh ringe förseelse be:te Larss Kock kommer om all sijn wälfärdh [11]. Men hade hono*m* kommitt så mycket till råde, det han tilförne hade frågat migh ett ord derom, så hade han wäll kunnit wara denne schade förvtan.

Jagh förnam och af cantzleren, det en dansch borgere ifrån Odense schulle något godz wara ifrån tagit, för det han hade handlat vtij vpstäderne, och dessförvtan felt till hundrede dalers straff [12], huilket han mente schulle wara emot de frijheter, som de dansche der böra hafua. Wiste derföre inthet på något sätt at hielpa mehrb:te Larss Kock, vthan han måtte och wara den dom vndergifuen, som öfuer hans förseelse kan fellas.

Jagh är och kommin vtij förfahrenheet, det konungen i Pålandh schall hafua sijne gesanter vtij Spanien, huilke der starcht anhålla om assistents. Doch gifz det icke vth, att det schall wara emot h: k: m:tt wår allernådigeste konungh, vtan att förekomme turckens och tatternes infall. Elliest schall och konungen i Pålandh vtij Tyschlandh på åthschillige orter hafua sijne beställte öfuerster liggiandes, som nu starcht schola begynna att antaga folch.

Belangandes stifft Halberstadt, så är migh ytterligere för sanningh berättadt, att ständerne der sammestädes schola sigh medh konungen fulkommeligen hafua förehnadt, huar till coadiutoren vtij Magdeborg

10. Overtrædelse af forordn. af Kbh. 16. febr. 1621 om ølimportforbudet medførte »ald medhafvendis guodsis fortabelse och videre straf, som ved bøer«. *CCD III* s. 630 f. Lars Kock blev netop dømt ifølge denne forordn. Jvf. domskopien herunder s. 397 n. *a*. Sagen mod Lars Kock, der bl. a. undskyldte sig med ikke at have kendt forbudet, behandledes af borgmestre og råd i Helsingør rådstue 20. og 24. dec. 1623 samt 2., 5. og 7. jan. 1624. Udførligt referat i Helsingør Rådstueprotokol 6. 1622–24 f. 140, 142 ff SLA.
11. Om Lars Kock-sagens videre udvikling, se herunder s. 394 og 397.
12. Peder Galt havde i december 1623 henvist Odense-borgeren til nærmere at berette CF herom. »Den Örebroske ordinance practiseres stifft«, var Galts kommentar. *Galt* s. 99.

schall och hafua gifuit sitt samtyckie [13]. Men nu menas här, det käijseren hafuer några insager der emot såsom och de geistlige, så att der det icke blifuer accorderet och bijlagdt, schulle här af än mycket klammerij kunna vpwäxa, för än konungen schulle effter sijn egen willie blifuat mechtigh.

Här continueres och om den sölfuergrufua, som vtij Norgie är vpfunnin [14], huilken vtij begynnelsen gifuer mechta rijkelige, så at konungen sigh sielf*uer* der öfuer förvndrar. Vtaf 4 parter schall icke mer än en gå af, de andre 3 äre klartt sölff. Doch är det vtletadt malm, som der ifrån ähr hijt fördh, huarföre det altså vtij längden icke kan fulfölgia. Schall och vtij Norgie en rijk koppergrufua wara vpfunnin, öfuer huilke bäggie grufuer här mycket jubileres, ändoch mången är i meningh, den glädien kommer snart till en ende.

Ifrån Tyschlandh berättas, det käijseren schall nyligen hafua anpresentered hertigh Christian von Brunsswijk pardon. Men han will det intet antaga, ehuru starcht konungen här i Danmarch honom der till persuaderet hafuer; vtan will hålla sigh medh det ringe folch, han hafuer, det längste han möijeligit kan, huilket här blifuer achtadt för en synnerligh obstination och kan på sidlychtone icke lände honom vtan till stort fördärff [15].

Grefuen aff Manssfelt schall och wara pardon anpresenteret medh den condition, att någon gåhr i löffte för hans trohet, huar till ingen schall wele finnas benegen. Vtij lijka måtte schulle han och begära, det käijseren genom löffte schulle försäkra honom at hålla, huadh honom blifuer tilsagdt, huilket, man menar, och besuärligen schall schee. Synes derföre wara lijcht, det be:te grefues hele armada blifuer snart

13. Urigtigt, jvf. nr. 85 n. 4. Koadjutoren i Halberstadt, markgrev Christian Wilhelm af Magdeburg, havde i skrivelse af Wolmirstedt 30. dec. 1623 (trykt i J. O. Opel, *Die Resignation d. Herzogs Christian, Neue Mittheilungen d. Thüringisch-Sächsischen Vereins, 1874* s. 20 ff) afslået Christian af Halberstadts opfordring (jvf. nr. 79 n. 6) om at afstå fra sin fordring på administration over stiftet.
14. Jvf. herover s. 375, herunder s. 410 og 428.
15. Med Tillys billigelse afsluttede Christian af Halberstadt dog 3. jan. 1624 i Oldenburg en akkord, ifølge hvilken Anton Günther af Oldenburg skulle betale Christian 9.000 daler, imod at denne aftakkede sine ca. 1.300 ryttere og 800 infanterister, på ny lovede at underkaste sig kejseren, og indtil sin fulde udsoning med denne gik ind på at opholde sig hos Chr IV. Christian af Halberstadt holdt kun løftet om aftakningen af sin hær. Opel I s. 576 f; Brünink s. 142 f.

disiperet och förschingredt, och det synnerligen aff hungers nödh, efter nu vtij Ostfrijsslandh slätt intet mer är tilbäste. Han sielff, menas, will begifua sigh till de venetianer [16]. Blifuer och här vtsprängdt, det sompt af hans rytterij schall vtij h: k: m:tz wår allernådigeste konungz beställningh wara antagit, huilket schall föras öfuer ifrån Lybech medh förste öpet watn.

Vthur Franckerijke berättas, det konungen der sammestädes schall hafua fattedt en stor owillie emot duc de Rohan och mons:r Soubise, huilke han imputerer schola hafua warit orsach till all den tumult, som senest emellan honom och de ewangelische der sammestädes vpkommit war [17]. Menas derföre, att detta hans misshagh emot desse tuänne herrer schall mycket förminscha den affection, som hän här till emot de Herrer Stater vtij Hollandh dragit hafuer och sålunda mycket blifua tilbaka, som han hafuer lofuat att bijfalla dem medh [18].

Några ordninger och breff, som nu nyligen ähre vtgångne, sender jagh och i ödmiukhet här medh.

Aff Helsingör den 13. januarij åhr 1624.

16. Mansfeld begav sig i jan. 1624 som privatmand til Nederlandene. Forinden havde han forhandlet med Bruxelles-regeringen om betingelserne for indstillingen af fjendskabet med Habsburg og ligeledes aftakket sin hær på ca. 4.000 ryttere og 500 infanterister ifølge traktat af 2. jan. 1624 med de ostfrisiske stænder og Gen.st. Mansfeld modtog med det samme 150.000 gylden til aftakningen af soldaterne, hvoraf største delen straks kom i Gen.st.s tjeneste, mens resten i små grupper trak igennem Oldenburg. Brünink s. 143; Rüthning s. 20 ff.
17. Trods stor huguenotutilfredshed over statens politik genoptoges borgerkrigen i Frankrig, afsluttet ved freden i Montauban i okt. 1622, dog først i jan. 1625. Lavisse s. 219, 239 f.
18. Dette blev dog ikke tilfældet. Frankrig nærmede sig atter snart Nederlandene (jvf. herunder s. 421) og afsluttede efter megen nølen endog i juni s. å., efter Richelieus indtræden i regeringen, en 3-årig defensiv traktat med Staterne om levering til disse af 1,2 mill. livres det første år og 1 mill. hver af de flg. to år. Ritter s. 272; Arend III,4 s. 23 ff; Blok s. 11 ff.

88 22. januar 1624

1. Til Axel Oxenstierna
*2. Til Gustav II Adolf**

Sedan min ödmiuche schrifuelse af den 13. i denne monadh hafuer jagh bekommit konungens breff till wår allernådigeste konungh och herre om öpningen på passagen, det jagh i ödmiukhet sender här medh [1]. Och när jagh härom talte medh h. Anders Bille, sade han sigh hafua fådt befalningh, det passagen schulle wara öpin på bäggie wägerna widh Halmstadh och Marckeredh. Men ifrån Götheborgh, mente han, kunde icke än frijlåtas, effter man stodh i suspition, det siukdomen schulle sigh där än något vppehålla.

Han discurerede och länge medh migh om tuldstrijden och sade, det hans herre war dervtij så höijelighen interresseret, det han stodh i stort betänckiande, om han kunde eller wille vpsättia den saken till någon wijdere afhandlingh. Och sade än ytterligere derhoss, att der som alle fördragh och wänlige afhandlinger, som på åtschillige möthe äre schiedde, icke af de suensche bätter schulle hållas, än at derutij altidh schulle disputeres genom åtschillige nye påfunder, som sedan fördragens slutelse vptänckias, då wore det bätter, at commercien på bäggie sijdor blefue aldeles afslagen. Men som han detta sade, slogh han strax på en annan bogh och mente, at det schulle och wara aldeles emot fördraget. Så at man giörligen kan förnimma, at det är, lijka som de wille, alt deras intent schulle hafua sin fortgångh.

Ibland alt annat talte han och om Giötheborgh, hurulunda det är förafschedet, at det icke schulle byggias det regale i Öresundh till preiudicium [2]. Lijkwäll, mente han, kunde de här icke see, hurulunda der kunde byggias någon stadh, vthan det schulle ju wara konungen i Danmarch till stor schade och sålunda medh emot fördraget. Huar till jagh swarade, att man wille icke förmoda, det konungen i Danmarch schulle wele förhindre h: k: m:tt att byggia på h: k: m:tz egen grund. Och der det icke kallades Giöteborgh, så kunde det wäll hafua ett annat nampn, huilket doch wore lijka långt som bredt. Och sade än yt-

* påtegnet: præsent Goteborg den 20. february 1624

1. Om dette brev, se herover s. 384 og nr. 87 n. 4.
2. Jvf. Knærødfredens § 7. *DNT III* s. 307.

terligere derhoss, det jagh aldrigh hade förstådt, at h: k: m:tt någon tijdh schulle wara tilsinnes förmena konungen i Danm*arch* byggia och fundere städer vtij sitt egit land. Då sade han, det är wäll så och blif*uer* wäll så till sijnom tijdh, och att man nu intet talar derom, vtan allenest per discurs.

Omsijdor badh jagh honom, han wille läggia altingh till det bäste och förhielpa, det h: k: m:tt och rijckzens rådh i Swerige måtte härom med förste få något behageligitt suar. Då mente han, det kunde icke wäll schee, synnerligen ifrån rådet, för än först möthe scher, huilket han icke heller wiste, när det sche schulle; det samma sade och cantzleren. Men elliest ifrån konungen, mente cantzleren, wår nådig:te konung schulle snart få suar [3].

Konungen är nu sielff öf*uer* till Schåne; will medh det samma till Christianstadh och Christianopell.

Här är och nu sedan min sidste och ödmiuke schrifuelse vtsprängt, det wår allernådigeste konungh schall hafua sendt mandater både till Nederlandh, Tyschland och annorstädes, förmälandes, hurulunda h: k: m:tt i tilkommande åhr (der fredh eller stilleståndh i medler tijdh emellan h: k: m:tt och pålacken icke blefue vprättadt) schulle wara tilsinnes att beläggia Dansich och derföre warner huar och en i synnerhet att bruka den seglationen, medh mindre de wille stå deras egit efuentyr och mista både schiep och godz [4]. Huilket här menas, om så schulle gå fort, wäll lätteligen en stor orede deraff emellan h: k: m:tt och konungen här i Danm*arch* schulle vpkomma, i det konungen ingelunda schulle sådant wele lijda för den store afbräck, han der igenom på sijn tull schulle bekomma. Så hafuer jagh här till således suarat, att der som sådant schiedde, huar af jagh doch än slätt intet wiste, så wore det h: k: m:tz fijender, kunde derföre icke see, hurulunda någon schulle medh rätta kunna förhindra, at h: k: m:tt icke måtte förfölgia och giöra sijne fijender afbräck, huar som helst h: k: m:tt sådant bäst kunde tilwäga bringa, helstmedan man nogsampt förnimmer, de schona intet h: k: m:tt, huar de kunna. Och sade jagh derhoss, at de schulle icke så lätteligen tro ett löst tahl, för än de wiste någon bätter besched derom. Ty de måtte det sielfue wäll tänckia, at så länge h: k: m:tz och

3. Det danske råd afgav ikke noget svar på det svenske råds Strängnässkrivelse (om denne, se nr. 87 n. 2). Chr IV svarede først GA i forbindelse med rådsmødet i Kbh. i marts 1624. Jvf. nr. 94 n. 1.
4. Rygtet herom kan være opstået i forbindelse med Johan Rutgers' sendelse. Jvf. nr. 81 n. 6.

de polsche commissarier liggia vtij Lijfflandh och tractere om fredh, så kunde icke sådane mandater gå vth, för än man finge see, huadh der slutades. Då mente de, det mandaterne kunde wäll wara stälte conditionaliter, att om icke fredh blefue sluten, då schulle de icke segla på Dansich. När jagh sågh, de wore i den meningh så obstinat, så frågade jagh, om någon hade seedt samma mandater, huar till migh suarades neij. Och blef så sedan der widh. Doch är ingen af rådet, som hafuer talt härom för migh, vtan andre förnemde personer, som hafua hörtt det af store herrers mundh.

Här hafuer i desse dager waritt en post medh breff ifrån käijseren. Som jagh förnimmer, schall det wara om stifft Halberstadt. Och oansedt käijseren haf*uer* der några insagor vtij, lijkwäll gif*uer* konungen gode ordh, som man menar, till dess han fåredt vnder sigh [5].

Belangandes de tollpenninger för wår nådigeste konungz wijn, om huilke jagh senest i ödmiukhet förmälte, så hafua tollenärerne nu derom fådt konungens breff, huilket lyder allenest på wijnedt [6]. Men för togwärket och annat till h: k: m:tz schiepzflota, som capiten Johan Klärck här igenom förtt hafuer, schall betalas, huilket sigh belöper något mer än et hundrede rickzd*aler*. Doch hafuer jagh ähn härom intet fådt deras afräckningh.

Den twist emellan h. Johan Sparre på Boohuss och bönderne vtij hans lähn är nu slutin. Han haf*uer* fåt dem vnder, så man menar, 5 af dem schall mista lijfuet [7], förvtan en adelssman vtij samma hans

5. Ferdinand IIs brev til Chr IV Wien 22. dec. 1623 (n. st.), der ankom til Kronborg 16. jan. 1624, drejede sig ikke om Halberstadt stift, men om anmodning om bistand til at forpurre Mansfelds planer om fra det udhungrende Ostfriesland via ærkestiftet Bremen, Lüneburg og Brandenburg at begive sig til Schlesien for at sekundere Bethlen Gabors aktioner (orig. i Kejseren A I 3). Chr IV benægtede i sit svar af Kronborg 19. jan. 1624, at Mansfeld og Christian af Halberstadt havde taget vinterkvarter i Jevern, Oldenburg og Bremen stift. På kejserens formodning om Chr IVs store krigsforfatning og -beredskab og hans forespørgsel via kureren om Chr IVs hensigter over for ham, svarede kongen, at han ønskede at holde fred og god korrespondens og i øvrigt, da man intet synderligt mere frygtede i Den nedresachsiske Kreds, dels havde hjemsendt det meste af det hvervede folk til Danmark, dels aftakket det og ikke beholdt mere i tjeneste end til sikring af de oldenburgiske og disse tilhørende grænser. Ausl. Reg. f. 10 ff.
6. Chr IVs miss. af Kbh. 13. jan. 1624 herom (*KBB 1624–26* s. 12) modtoges af tolderne 17. jan. Disse tilbagebetalte derefter 460 rd. 9 sk. for vinen. Sundtoldregnsk. 1623 udgift.
7. De oprørstiftende bønder skulle ganske vist tiltales efter Norges lov, men ikke miste livet. Åb. brev af Kbh. 24. jan. 1624, *No. Rigs.-Reg.* s. 360.

lähn, benemdt Isach Pederson, som hafuer giordt bönderne vpsturtzige; huilken är fördt till Kiöpenhamn, huar han sittia schall till förste herredagh, och då schall han och få sijn dom [8]. Böndernes klagan hafuer warit, det ståthålleren schulle hafua brukat falscht måhl, wicht och aln, såsom och vptagit mer vtlagor, än konungen hade befalt honom, huilket han altsammans så wiste förläggia, det bönderne hafua måst stå medh schammen [9].

Anlangandes Larss Kock vtij Giötheborgh, om huilken jagh senest i ödmiukheet förmälte, så blef han i gåhr dömdh både ifrån schiep och godz. Huadh jagh nu kan vträtta, när konungen kommer tilbaka, fåhr man förnimma. Och oansedt många äre i den meningh, att frachtegodzet bör gå frij, lijkwäll befruchtar jagh, det blifuer och i lopet. Ty när borgemesterne hafua warit hoss cantzeleren och frågadt honom, hurulunda de i den saken schulle döma, då finge de icke annat till suar, än att de hade bokstafuen för sigh, måtte derföre wäll låtha honom blifua omolesteret, och lyder konungens breff om detta rostocker ööls förbudh både på schiep och alt medhafuande godz. Synes derföre lijthen nåde wara förhanden, synnerligen emot de giöteborger, huilke konungen doch för ingen tingh kan lijda. Och såge han wäll gärna, dett alle derifrån, som här igenom segla, wille sigh emot hans mandater förbryta, på det han deste snarare effter sijn willie kunde få dem vnder. Domen beschrefuen hafuer Lars än intet bekommit.

Twänne wår nådigeste konungz capitener, nembligen Matthias von Blittersswijch och Daniel Bom, passerede i gåhr här igenom till Hamborgh [10].

8. Jvf. miss. af Kbh. 24. jan. 1624 til Jens Sparre vedr. Isak Pederssøn Måneskjold, hvis forhold til bondemytteriet skulle undersøges nærmere inden herredagen. *No. Rigs-Reg.* s. 362. På denne fandt man ganske vist, at Måneskjold i flere henseender havde forholdt sig modvillig og fået almuen i Norge til »adschillige sambling och mottuillighed«, men alligevel benådedes han på den betingelse, at han for evigt forvistes fra Norge og blev i Danmark. Herredagsdom af Kbh. 7. juli 1624, Herredagsdombog 1624, bd. 30 f. 172 ff.
9. Dette var ikke ganske tilfældet. Vedr. bøndernes hovedanke, at der toges topmål i st. f. strygmål, skulle strygmålet fastholdes, hvis det var sædvane. I øvrigt fastsattes visse lempelser for bønderne. Miss. af Kbh. 23. jan. til Jens Juel og Jens Bjelke og åb. brev af Kbh. 24. jan. 1624, *No. Rigs-Reg.* s. 358 ff.
10. De to tyske kaptajner, der havde fået svensk kaptajnsbestalling på Gripsholm 10. dec. 1623, skulle hver hverve et kompagni fodfolk på 170 mand. Riksreg. ty. f. 226 ff. Jvf. Hallenberg V s. 104 f, 108.

I dagh kom här igenom den meckelborgesche gesant Jörgen Mulzan, som hafuer waritt hoss wår aller nådigeste konungh [11]. Medh honom war en h: k: m:tz bestälter ryttemestere, benemdh Georgius Wedzell [12].

Här är och i desse dagar vtij Malmö tuänne jesuuiter pågrepne och fängzlade, som länge vnder scheen af kiöpmän sigh här i landet vppehållitt hafua. Vtij deras kijster äre fundne åtschillige förrädelige breff och handlinger, som de medh pa(p)isterne wäxladt hafua [13]. Vtij Kiöpenhamn hafua och waritt twänne af samma maschopij, huilke, så snart de hörde, att de andre wore fängzlade, äre de sijn koos [a]rymde[a]. Och äre nu på åthschillige orter folch vtsende att försöka, om de kunna få dem igen.

Aff Helsingör den 22. januarij åhr 1624.

a 2 i st.: lopne

11. Georg Molzan fik rekreditiv af Näs 2. jan. 1624. Riksreg. ty. f. 17 f SRA. Gesandten havde især haft til opgave at fraråde GA en aggressiv politik over for Polen og Danzig, hvad denne ikke kunne love vedr. Polen og kun betinget vedr. Danzig. GA til Adolf Frederik af Mecklenburg Kopparberget 7. jan. 1624, Styffe s. 427 ff.
12. Georg Gustav Wetzel v. Marsilien skulle i Tyskland hverve et kompagni veludrustede kyrasserer på 140 mand og desuden søge at skaffe officerer til GAs tjeneste. Han fik bestalling og memorial af Näs 2. jan. 1624, Riksreg. ty. f. 17 f SRA. Jvf. Hallenberg V s. 105 ff; *AOSB I,2* s. 603.
13. Det drejede sig om Arnold Weisweiller, prokurator i Malmø for de hamburgske købmænd, en af hovedmændene for den katolske propaganda i Danmark, og om jesuitten Matthias Colen (fra Köln). De fængsledes 17. jan. 1624. *KBB 1624–26* s. 15, 24 f. Jvf. den udførlige omtale i *Egh. Br.* s. 359 ff m. litt.henv.; Einar Molland, *Det jesuitiske misjonsforsøk i Danmark 1623–24, Kirkehist. Saml. 7. r. I. bd.* s. 284 ff; Bjørn Kornerup, *Tillægsbemærkninger om det katolske Missionsforsøg 1623–24, s. st.*, s. 360 ff; Sune Dalgård, *Nogle danske arkivalier til yderligere belysning af det katolske missionsforsøg 1622–24, Kirkehist. Saml. 7. r. II. bd.* s. 231 ff.

89* 4. februar 1624

*1. Til Gustav II Adolf***
*2. Til Axel Oxenstierna****

Min sidste och vnderdånigste schrifuelsse war den 22. passato. Sedan är konungen kommin tilbaka ifrån Schåne, hoss huilken jagh hafuer låtidt anhålla om swar på E: k: m:tz breff angåendes tuldstrijden. Så hafuer han swaratt sigh der vpå inthet swar kunna gifua förr än frambätter, när något möthe scheer, och rådet kommer tilsammans. Men så mycket som jagh hoss förnemde personer genom några ord, som de felt hafua, kan förnimma, schall konungen gärna förhala med suar, till dess han fåhr wist wetha, huru saken aflöper vtij Lifflandh emellan E: k: m:tz och de polsche commissarier. Synes derföre stor lijknelsse, att der som icke någon fredh eller långligitt stilleståndh emellan E: k: m:tt och konungen i Pålandh blifuer vprättadt, det konungen här då icke gärna schall låta komma den saken till något wijdere disputatz. Men fåhr E: k: m:tt stillestånd med pålacken, så blifua de här wäll någott bättre att giöra medh.

Elliest huadh sigh belangar om konungens krigzfolch vtij Tyschland så wäll som och den nedersächsisches, så blifuer här berättadt, att det är nu mest casseret och afdankat [1], så att käijseren schall hafua tilsagdt både konungen och Den nedersächsische Cräijtz, det inthet aff något deras landh schall af hans folck blifua molesteret [2], synnerligen så länge han förnimmer, de inthet befatta sigh medh den behmesche handell.

Och hafua här några capitener berättadt migh för sanningh, det

* Jvf. AS til Gabriel G:son Oxenstierna Helsingør 4. febr. 1624, orig. i O. S. E 1073 SRA. Depechen er identisk med de fire første afsnit i nr. 89, resten er udeladt.

** påtegnet: præsent Stockholm den 11. dito (d. v. s. februar) 1624

*** påtegnet: præsent Stockholm den ... marty 1624

1. Dette var også tilfældet. Jvf. nr. 86 n. 2 og nr. 88 n. 5; Opel I s. 570 f.
2. Da en af Tillys oberster tog kvarter i og brandskattede amtet Syke, foreholdt Chr IV ham, at han derved handlede mod et tilsagn fra kejseren til Chr IV, og krævede, at han straks trak sine soldater ud og holdt hans undersåtter skadesløs for kost og tilføjet overlast. Chr IV til Tilly Kronborg 18. febr. 1624, Ausl. Reg. f. 34 f; jvf. Th. Chr. s. 75.

konungen i Påland schall der vthe hafua sijne öffwerster och capitener, som samma folch igen antaga och låta det troppenwijss marchere igenom Pommeren till Dansich; och att der vthe gick fulkommeligitt rychte, dett konungen i Pålandh schall alrede hafua öfuer 10.000 man tyschtt folch vthi bestelning, förvthan huadh som än dagligen antages [3]. Och der icke stilleståndh blifuer giordt, sprijdes nu vth, lijka som han medh samma folch i tilkommande sommar wille belägra Riga.

Belangandes stifft Halberstadt, så förnimmer jagh, det ähr icke ähnnu alt klartt dermedh emellan käijseren och konungen; tahlas icke heller nu myckett derom.

Ytterligere låther jagh E: k: m:tt i vnderdånigheet förnimma, det princens hoffmestere Christen Thomesson hafuer genom trägit anhållande hoss konungen så widt begåedt, dett Larss Kock hafuer fådt sitt frachtegodz igen så wäll som och sijn anpartt vtij schutan, så att han inthet mer mister ähn sitt och sijn sons ööll, som war här medh honom; huilket är tillsammans 14½ läst. [a]Copian aff hans dom sender jagh E: k: m:tt i vnderdånigheet här medh[a].

E: k: m:tt låter jagh och i vnderdånigheet förnimma, dett Peer Sparre och doctor Salvius passerede här igenom den 31. passato [4]. Och lemp-

a ikke i 2. »Copia af Larss Kocks dom i Giöteborgh, gifuin på Helsingörs rådstufua den 21. januarij 1624« er fejlagtigt indsat i Danica 19 f. 174 ff ved nr. 88,2, men tilhører nr. 89,1.

3. Salvius havde intet hørt om polske hvervninger, bortset fra, at to skotske kaptajner i svensk tjeneste fortalte, at der i Wismar havde været én, der hvervede for Polen: »gifuer allenast officiererne den fyre, den fem på handen; och soldaterne gifuer han patenter, huilke sedan betla sigh genom landet åt Preussen«. Johan Salvius til GA Hamburg 28. febr. 1624, orig. i Germanica A III 1 SRA. Jvf. herunder s. 410 og 420.

4. Salvius' sendelse til Nordtyskland var dels et led i den svenske regerings forsøg på at få Hansestæder og nordtyske fyrster til at hjælpe til med at neutralisere Danzig, dels et led i de store svenske hvervekampagner og opkøb af skibe og ammunition her. I skrivelser af Kopparberget 8. jan. 1624 til de to hertuger af Mecklenburg, Lübeck, Hamburg, Rostock, Wismar og Stralsund anmodede GA om at give Salvius lov at hverve, få løbeplads og afskibe de ryttere og knægte, det var nødvendigt at antage til rigets defension. Riksreg. ty. f. 34 ff. Desuden skulle han købe dåbsgaver, idet Adolf Frederik af Mecklenburg havde fået en søn. Dennes dåb var det Per Sparres opgave at bivåne. GAs memorial for Johan Salvius s. st. og d., Riksreg. f. 10 ff; GAs memorial og kreditiv for Per Sparre til Adolf Frederik s. st. – jan. 1624, Riksreg. ty. f. 23 ff. Styffe s. 440; Hallenberg V s. 103, 112; Ahnlund, *1917* s. 266 f; nr. 92 n. 1.

nade doct: Salvius ett breff här hoss migh till E: k: m:tt [5], dett jagh vthi vnderdånighet här medh öfuersender.

Jagh är och någorlunda kommin vtij förfarenheet, att här schall wara en polensch lurant förhanden, benemdh Steffen Ståle, och är en suensch, huilken tilförende schall hafua tient *salig* hertigh Jahan. Han är nu i Kiöpenhamn och wäntas huar tijme hijt. Och som han der hafuer sigh höra låtidt, will han till den fogden Oloff Pedersson vtij Hallandh, som hafuer befalningh öfuer de polsche bönder [6], som liggia emellan Falkenbärgh och grentzen, om der medh lämpa att för kundschapa om E: k: m:tz preparation och krigzmacht, och i synnerhet om E: k: m:tz egne landsåther schola i wåhr öfuer till Lijflandh.

Derföre, om jagh möijeligitt kan få wiss kundschap, på huilken wägen han begifuer sigh in vnder grentzen, will jagh sielff fölgia effter och tilsee, om jagh icke på något sätt kan fåh antingen honom eller hans breff. Men så mycket som jagh förnimmer, will han inthet sielff fördrista sigh öfuer grentzen, vtan är tilsinnes att senda någon annan in, som sådant schall vtkundschapa. Kan jagh derföre få någon efterrättelse, huem det blifuer, schall jagh ingen flijt spara, det han kan blifua tagen widh halssen, så länge man finge see, huadh breff han hade hoss sigh.

Men huadh den rätte luranten anlanger, om han blifuer vtij konungen i Danmarckz landh, så fåhr jagh intet tala honom till, synnerligen effter, som migh är berättadt, det han sielff schall hafua waritt hoss cantzeleren h. Christian Frijss och wijst konungen i Pålandz pass, huilket lyder, det han hafuer något förrätte medh de polsche bönder vtij Hallandh, att han derföre måtte obehindrett passere.

Detta jagh E: k: m:tt i vnderdånigheet tilkienna gifuer, på dett E: k: m:tt nådigest må wetha, att der medh mine schrifuelsser här effter något länge dröijes, så är detta orsaken, det jagh är rest effter honom.

Aff Helsingör den 4. februarij åhr 1624.

5. Dette var ifølge det n. 3 nævnte brev dateret Helsingør 28. jan. 1624.
6. – »de polsche bönder«; hvordan udtrykket skal forstås, fremgår af teksten herunder s. 399.

90 20. februar 1624

Til Gustav II Adolf *

Den förledne 4. i denne monadt förmälte jagh i vnderdånighet till E: k: m:tt om en polnisch lurant, som här war förhanden, huilkens nampn ähr Staffan Ståle, och är ehn suensch.

Nu hafuer jagh sedan på många handa sätt practiceret och meent att få sådane schälmachtige breff ifrån honom, som jagh wisserligen tror, han hoss sigh hafuer; men hafuer det än här till intet kunnitt bringe tilwäga, annat ähn att jagh nu är kommin på färscht spåår effter honom, så at han nu icke är mer än en mijl här ifrån, vppe vtij Åhrstadh heredh hoss ehn frw benemdh frw Anna Bass på Sånnarp, huilken medh sin fogde, Oloff Pedersson på Tången, regerer öfuer de bönder, som sägas wara konungen i Pålandz arfuagodz, och nu är förlänte till Nils och Linnar Posser. Denne lurare, som han hoss cantzeleren h. Christian Frijs hafuer wijst sitt pass, det han medh samma bönder något synnerligit schall hafua at beställa, är nu der vppe hoss dem, på det här hoss konungen icke schall märkias, det han för någon annan orsach är kommin hijt i landzorten. Nu hafuer han sigh på wägen vttryckeligen låtidt höra, at så snart han hoss denne fogde sijne saker hafuer bestält, will han till Warbergh; och om han tagher den wägen, så tror jagh wisserligett han will till Giötheborg. Derföre, allernådigeste konungh och herre, effter jagh hafuer tuänne wisse karler vthe, som schola förvtkundschapa, huilken wägen han tager, när han drager ifrån be:te fogde, och jagh nu på tijman fick wetha, det E: k: m:tt war på Elfzborgh [1], sender jagh här med min tienere till E: k: m:tt, på det at om denne lurant drager tilbaka igen till Kiöpenhamn och icke rycker fortt under åth Giötheborgh, som jagh menar, eller annorstädes öfuer grentzen in vtij Suerige, att jagh då medh all

* påtegnet: præsent Goteborg den 26. feb. 1624
adresseret: Elffzborgh

1. GA opholdt sig ved Älvsborg-området for at inspicere grænsen, bl. a. foranlediget af et falsk rygte om, at danskerne ved Skårdal lige uden for Bahus på Götaälvens svenske side havde anlagt et nyt toldhus. Det drejede sig dog blot om et færgehus (jvf. *No. Rigs-Reg.* s. 319 f), der solgte øl og vin til de bådfarende. Johan Fegræus til AO Älvsborg slot 13. febr. 1624, orig. i O. S. E 736 SRA.

möijeligh hast kunde bekomma E: k: m:tz nådige befalningh, hurulunda jagh migh i denne saken förhålla schall. Ty att gifua här någon ahn hoss konungen, så befruchtar jagh, han tager brefuen, och E: k: m:tt fåhr icke wethe det ringeste af dess innehåldh. Och elliest medh schall det gifua orsach, det jagh på en annan tijdh icke schall kunna komma till att för vt kundschapa någon. Men nu hafuer jagh så widt der vpå kostadt och är så widt kommin vtij handen medh wisse folch, som om alle desse polsche luranter hafua kundschap, att der jagh icke fåhr denne öfuer grentzen, slår det migh inthet felt, at någon der af schall ju ehn gångh komma i snaran. Allenest E: k: m:tt wille nådigest spendere här något vpå och migh nådigest låta förordna några penninger här till, på det jagh kan contentere huar i sijn stadh, som jagh alrede vtij denne sak på E: k: m:ttz sijde bekommitt haf*uer*; ty jagh haf*uer* på E: k: m:tz nådige behagh lofuatt dem gode löffter, att E: k: m:tt warder dem nådigest wäll belönandes.

Denne lurant, om han nu eller en annan gångh kommer på någon ort in öfuer grentzen, så är hans gestalt som effterfölgier. Han är en medelmåtigh man; scharplagder i ansichtedt; seer och der hoss scharpt vth; hafuer ett diupt arr eller schråmma på det wänstre kinbenet ifrån ögat nedre i schägget rätt neder åth. Hans schägg är suarttbrunt, något bredachtigt, widh pass 3 finger långt nedan för hakan, och mitt vpå hakan in imellan är det något tynnachtigt. Hans klädebonadt, som han nu vpå sigh hafuer, ähr ehn suart hatt medh bredt bräm, och något låågh; och hafuer vnder en lijten huijt lijn myssa, synnerligen när han reser; hans jacka är suartt brun, foradt med räfschin, huilket synes något nedan omkringh jackan. Hans wärria är försölfuerett; och bär han henne vtij et gammalt öfuerhengsell af slätt och rätt gålt läder. Och när han reser, hafuer han en lappekiortell vpå och wänder det ludna vth. Han hafuer intet tijngest hoss sigh mer än en stor byssa eller hake, och ett hynnde, öfuerdragitt med rött kläda, och är giordt öfuan vpå medh snörehåll, så att han hafuer ett lijtedt lååss derföre. Och war det wäll en gång på en godh wägh, att jagh hade så när fådt det ifrån honom vtij Helsingborgh, medan det lågh på släden för hans härbärge, huar till jagh hade bestält en synnerligh karll; men så war der så mycket folch hoss, att det den gången inthet wille lyckas.

Denne samme lurant hafuer vtij drickes måhl låtidt sigh höra, det han i förledne höst, på samma tijdh Anders Anders*son* bleff vphengdh vtij Helsingborgh, schall hafua waritt vtij 8 *d*lager vtij Calmer och

då gaf sigh vth för ehn guldsmed. Och schall jagh bruka all möijeligh flijt, det jagh kan få wethe nampnet på hans wärdh, som han der hade, fördy kan schee, han är intet bätter än denne. Men allernådigeste konungh, om jagh omsijder nu eller en annan tijdh så widt kan bringe, det någon af desse luranter (huilke schola wara 3 och denne den förnempste och argeste, som jagh förnimmer) eller deras breff blifua faste, synes migh i vnderdånighet wara rådeligit, at der medh hålles det stilleste, man någon tijdh kan, så det icke kommer vth, at det ähr schiedt igenom migh. Elliest schola de sedan för migh wäll tage sigh tilwara. Dess för vthan, när konungen i Påland hoss konungen här i Danmark sigh deröfuer beswärer, är att befruchta, det jagh eller någon annan E: k: m:ttz tienere schall här sedan icke lätteligen blifua ledin, synnerligen om här stadigt at residere [2]. Ty jagh kan doch wäll märckia, att de såge här gärna, det jagh wore alrede här ifrån. Derföre wore icke godtt, de schulle fåh denne orsach der till.

Huadh sigh wijdare om denne lurant anbelanger, så är denne min vtschickade drängh trogen och weth hele saken, om E: k: m:tt honom nådigest något härom täckies fråga. Och när han kommer tilbaka, hafuer jagh befalt honom at rese om nätterne och icke om dagen, på det han icke oförmodeligen schall mötha den andre, huilken der aff lätteligen kunde fatta tancker, effter, som jagh förnimmer, han schall hafua sagdt, det han kienner både migh och mitt folch, oansedt han aldrigh talte medh någon af oss.

Nytt här ifrån är intet annatt, vthan folket löper här galit och wethe icke anners, än här schall blifua ofredh emellan bäggie rijkerne, effter E: k: m:tt låter antaga så mycket folch. Doch aff konungen eller rådet höres intet sådant [3]. Lijkwäll hafuer både städerna och krigzfolket

2. GA svarede AS, at han ikke skulle frygte Chr IV. Jvf. herunder s. 407.
3. Også Chr IV nærede dog, som Isacsz bemærkede i samtale med denne, stærk mistanke til Sverige som følge af oprustningen dér, desuden som følge af forlydende om udrustning i Holland af 10 orlogsskibe med 1.000 matroser, der skulle til Älvsborg (jvf. nr. 94 n. 21) og om hvervning af mange bådsmænd til GA i Rostock og dér omkring. Peter Isacsz til AO Kbh. 23. febr. 1624, orig. i O. S. E 689 SRA. Og ifølge Salvius »förmärkte (man) dett oppenbarligen i Danmark, at ther är ett almänn fruchtan för krijgh vthur Swerige, både för den förbudna passage öfwer gräntzen (den the relaxerade allenest för Christianstadz marknadh schuldh), såsom ock för den opålagda owahnlige tull i Sundet och för dett samweett schuldh, som the ännw hafwe om den sidste feigden. För fhå weckor sädan war vthsprängdt öffwer heele Danmarck, thet the swenske wore wist infalne i

(fortsættes s. 402)

på landet nyligen fådt befalningh att hålla deras wärrior i acht, så att de ähre fixe, när vpåbiudes [4].

Men der sådanne misstanker wore hoss konungen, menar jagh, han schulle icke hafua låtidt sättia migh widh sitt egit bordh, som på förledne måndagh schiedde, huilket war den 16. i denne monadh, när han giorde bröllop på Chroneborgh åth ståthålleren där sammestädes Jörgen Vrne, huartill war beditt en heel hoop adell dess förvtan. När måltidh war hållitt, gaf han migh handen och talte länge medh migh både om E: k: m:tt och konungen i Pålandh. Och som han sade, mente han, det konungen i Pålandh schulle emot E: k: m:tt [a]icke mycket kunna vträtta.

Jagh talte och medh cantzleren om suar på E: k: m:tz[a] breff om tuldstrijden. Så suarade han, att der kunde inge suar gifuas vpå, för än rådet kommer alt tilhopa. Och när jagh talte medh Holger Rosenkrantz derom, som war i Suerige [5], sade han sigh icke wetha det ringeste ordh derom, mycket mindre om något breff war kommitt till konungen eller rådet derom.

Aff Falkenbärgh den 20. februarij åhr 1624.

a indskudt i marginen

(fortsat fra s. 401)
Schåne, hade plundret och afbrändt många byar. Huilket rychte opkom, när the swenske soldaterne blefwe heem förlofwade til gräntzen, och confirmerades aldeles, när kungen sidst reeste persohnligh til Christianstadh marknadh. Then sama fruchtan ökas och myket deraf, at the höre them swenska altidh tala illa om them och hota, huru the wele snart hempnas«. Johan Salvius til GA Hamburg 28. febr. 1624, orig. i Germanica A III 1 SRA.

4. Ved miss. af Kbh. 5. febr. 1624 fik lensmændene med købstæder i deres len bud om at lade borgerne mønstre og beordre dem til at holde deres geværer rede og i god stand. *KBB 1624–26* s. 31 f. Brodde kunne ved samme tid som AS meddele, at Chr IV i Skåne lod alle borgere mønstre og forberede til krig. Brodde Jakobsson til AO Markaryd 21. febr. 1624, orig. i O. S. E 574 SRA.
5. Rigsråd Holger Rosenkrantz repræsenterede Chr IV ved GAs bryllup med Maria Eleonora af Brandenburg 1620. Erslev s. 306; J. Oskar Andersen, *Holger Rosenkrantz den Lærde, 1896* s. 164 ff.

91 3. marts 1624

*1. Til Axel Oxenstierna**
*2. Til Gustav II Adolf***

[a]Min sidste och ödmiuche schrifuelsse war den 4. passato[a]. [b]Och såsom jagh då i ödmiukhet förmälte om den polnische lurant Staffan Ståle, så hafuer jagh sedan waritt på färschtt spår effter honom vppe vtij Hallandh och mente wist, han schulle draga in öfuer grentzen. Men sedan han förnam, der stodh så starch wachtt på grentzen och elliest medh, att wår allernådigeste konungh och herre war så när der neder, dierfdes han icke begifua sigh öfuer, vtan förhölt sigh i 6 dager vppe hoss de polnische bönder, som vtij Hallandh liggia och nu äre förlänte till Nilss och Linnar Posser. Och der öfuer regerer en fogde, benemd Oloff Pedersson på Tången, huilken tiener en enkie frw, benemd fru Anna Bass på Sånnarp, ligger 1½ mil ifrån Falkenbärgh. Och strax hoss hennes gårdh boor be:te fogde, och hoss honom hafua desse polnische luranter mycket deras tilhåldh, så att när de sielfue icke fördrista sigh öfuer grentzen, så beställer han deras breff. Och nu förnimmer jagh och, att denne Staffen Ståle hafuer lefvererett honom en stor pacquet, men huadh dett är för breff, kan jagh än inthet förfara. Ty medan jagh lågh der vppe vtij Falkenbärgh och wachtade på denne lurant, huart han wille taga wägen, kunde jagh inthet förnimma, det fogden sende någon ifrån sigh öfuer grentzen. Och nu är sielfue luranten der ifrån rychter till Kiöpenhamn igen, huarföre jagh strax fölgde honom effter i den acht och mening, att der han hade tagitt sijn wägh åth Calmar, så hade jagh fölgdt honom effter på färscht spår.

Nu hafuer jagh bestält vtij Hallandh, huar desse luranter altidh komma, tuänne wisse karler, som schola hafua gran acht vpå, att der någon

* påtegnet: præs: i Stokholm den 15. martij år 1624
** påtegnet: præs: i Stokholm den 15. martij år 1624

a 2 i st.: E: k: m:tz nådige schrifuelsse, dateret vtij Götheborgh den 25. passato är migh i gåhr wäll tilhanda kommitt.
b 2 har en lidt anden disposition, men en tilsvarende skildring, der dog selvfølgelig tager hensyn til skildringen i nr. 90, herover s. 399 f.

polnisch tienere kommer och begifuer sigh öfuer grentzen, schola de strax fölgia effter och oförmärchtt gifua den ahn, så de blefua pågrepne och förde till h: k: m:tt. På desse breff, som be:te fogde nu bekom, schola de och hafua grant vpseende, om han icke sender någon der medh in vpå grentzen. Och der de något sådant kunna förnimma, hafuer jagh gifuit dem fulmachtt att handla på bäste sättedt medh dem, som brefuet förer, det de samma breff för penninger kunna bekomma.

Och äre desse wisse karler, och hafua alrede fådt så mycket på handen förvtan store löffter, som jagh dem tilsagt hafuer, der de något kunna vträtta, så jagh icke annat tror, än att de schola wara trogne, effter de alrede låta sigh finna ifrige nogh i den saken. Och kunde jagh icke heller vpfinna några, som bätter wore här till tienlige än desse. Ty den ene är en borgere vtij Falkenbärgh, benemdh Larss Pedersson i Gnutzgårde, som altidh hafuer sijn kiöphandell vppe i landett hoss desse polsche bönder. Den andre är en snell bonde, benemdh Anders Bengtsson i Lunby, vtij Slöinge sochen i Åhrstadh hered mitt vppå wägen emellan Halmstadh och Falkenbärgh. Och hafuer denne bonde tilförende boodt i grannelagh medh be:te fogde, så att han är synnerligen wäll kiender både mädh honom och de polnische bönder.

Der är och en af desse polnische bönder, benemdh Suen i Diutaby i Sibbarpa sochn vtij Faretz heredh, som är ländzman öfuer de andre bönder, som lyda till Pålandh. Om E: h:tt täckies styrckia till, att h: k: m:tt nådigest förordner någon trogen neder widh grentzen vtij Marck, som oförmärckt ställte sigh vtij kundschap medh be:te bonde, så kunde man vndertijden mycket förnimma af honom om desse luranter, ty, som migh är berättadt, schall han mycket wetha om deras legender.

Jagh hade sielff gärna rychtt vp till denne bonde, effter jagh war så när, men wille det icke göra för misstanker schull, synnerligen effter sielfue luranten på den tijdh war så när derhoss[b] [c]och elliest medh hafua alle ögon på migh och vndra storligen, för huadh orsach jagh reser så igenom landet. Och effter jagh lågh i Falkenbärgh i sex dager stilla och wänte, huartt luranten wille taga sijn wägh, måste jagh der wijsa mitt pass. Ty de wiste icke annatt, än att jagh war en förspeijere. Och till min lycke så hade jagh h: k: m:tz pass hoss migh,

c ikke i 2

som migh gafz att rese medh i Suerige, elliest hade jagh der kommitt på stortt klammerij[c].

[d]Nu effter denne oftb:te lurant vppehåller sigh vthij Kiöpenhamn och låter sigh höra wele blifua här i landett, till dess schiepen gå, och på dett man om honom icke schall fatta några misstanker, hafuer han der stält sigh in medh en lössachtigh quinnes person och giör henne wijss, det han will echte henne och hafuer sigh hoss henne vtgifuit för wår nådigeste konungz secretario[d].

[e]Derföre[e] weth jagh inge bättre rådh, vtan jagh hafuer här en synnerligh man och borgere här i staden, be:d Mårten Bryggare, som länge hafuer hafft kundschap medh desse luranter. Han är och bekiend medh en man vtij Kiöpenhamn, benemd Zaccheus Lehusen, huilkens broder Erich Jörenssons hustru vtij Stockholm tilförende hafft hafuer [1]. Denne Zaccheus beropar sigh på något, som han schall hafua att fordra vtij Suerige och håller sigh altidh till desse polnische luranter, så att han [f]schall weta[f] af alle deras anslagh. Honom schall jagh nu beflijta migh om at få på wår nådigeste konungs sijde för penninger och store löffter, nembligen att högstb:te h: k: m:tt will nådigest förhielpa honom till sijn betalningh såsom och gifua honom en åhrligh pension, som han kan vppehålla sigh medh, så frampt han elliest någott godtt på h: k: m:ttz sijda kan vträtta. Och effter han är en [g]torfftigh man[g] [2], tror jagh wist, han schall dätta tilbudh gärna antaga [3]. [h]Och lijka som denne lurant hafuer låtidt sigh höra, det han i förledne höst war i gansche 8 dager vtij Calmar, så tror jagh fast, att denne Zaccheus schall i det nemste wetha nampnet på hans wärdh, som han der lågh hoss, huilken vtan tuifuell intet är bätter än denne[h].

[i]Och såsom E: k: m:tt migh nådigest befahler, det jagh schall sökia medell att komma i tahl medh denne lurant och tillse, om jagh icke

d i 2 noget kortere
e 2 i st.: Nu
f 2 i st.: weeth
g 2 i st.: fattigh man och icke hafuer mycket tilbäste,
h i 2 kortere
i ikke i 1

1. Erik Jöransson Tegel blev 1603 gift med Magdalena Vilhelmsdottor Dantzeville, der var enke efter den rige borger i Sth. Reinhold Lehusen. S. L j u n g, *Erik Jöransson Tegel, 1939* s. 78 ff, 111.
2. Om Lehusen, se i øvrigt indledningen s. 61.
3. Det lykkedes også i april 1624 for AS. Jvf. herunder s. 439 f og nr. 100 n. 6.

kunde beweke honom att komma in i Suerige [4], så förnimmer jagh, han är en groff papist och taler mycket håånligen om Suerige. Derföre weeth jagh wist, att dett är fåfängt att anmoda honom derom. Doch schall jagh tilsee, om här vtij någott vträttas kan[i].

[j]Men effter som alt detta migh omöijeligitt är att kunna vträtta, vtan der will många penninger till, derföre beder jagh E: h:tt på dett ödmiukeligeste, det migh här till måtte någott förordnas, att de gode folk, som jagh vthij denne saak alrede hafuer fådt på h: k: m:tz sijda och än kan bekomma, icke omsijdor för penninge nödh schola falla migh ifrån igen och blifuer så sedan wärre ähn förr, det jagh altsammans ställer vtij E: h:tz gunstige och högwijse betänckiande.

E: h:tt beder jagh och på det ödmiukeligeste, migh måtte någott förordnas på min förtäringh här i Danmarch. Den förledne 31. decemb: 1623 sende jagh en räckningh öfuer till de wälborne herrer cammerådh, och då rästade migh på min förtäringh effter h: k: m:tz (igenom E: h:tz gunstige tilschyndan) nådige förordningh 377 d*aler* 16 öre. Sedan till detta dato är 63 dag*er*, belöper 252 d*aler*, huilket giör medh den förre summan 627 d*aler* 16 öre. Huadh jagh på denne lurant spenderet hafuer och än kosta måste, kan jagh intet föra till räckningh, förr än jagh seer, huadh man der vtij kan vträtta.

Jagh lefuer i medler tijdh i den ödmiuke förhopningh, E: h:tt hielper migh till någon godh annordningh på för:ne min räst [5]. Ty Gudh weth, huru höijeligen jagh ähr nödgadtt beswäre E: h:tt här medh, effter jagh här hafuer måst vptage till hussens daglige vtgiffter mer än min räst, som jagh haf*uer* at fordra, och der af måste gifua stortt interesse. Lijkwäll kan jagh intet meer begära, än huadh h: k: m:tt migh nådigest förordnat hafuer, medh mindre E: h:tt af wanligh gunst will hafua något anseende till den schräckeligh dyre tijdh, som här nu är, och migh sålunda gunsteligen förhielpa till, huadh E: h:tt synes migh nyttigt wara, vtij huilkens gunstige willie och behagh jagh migh vtij alsomstörste ödmiukhet gärna will hafua submitteret[j].

j ikke i 2

4. GA havde 22. febr. givet AS ordre til at »vpfråga och vpspana« Staffan Ståle. Regest i Riksreg. f. 62 SRA.
5. Dette skete også. I skrivelse af Sth. 5. april 1624 gav GA statholder Erik Jöransson Ulfsparre ordre til af Kronoberg lens bygningshjælp for 1623 at anvise AS de 653½ daler, han havde til gode i løn og betaling. Kamm. reg. f. 71 KA.

[k]Jagh låter och E: h:tt ödmiukeligen förnimma migh wara kommin vtij förfarenhet, att den tijdh, Peder Galt war i Kiöpenhamn [6], hafuer han hafft denne förne polnische lurant till gäst och druckett medh honom ett godtt russ. Derföre, om han will säga sanningen, måste han ju något hafua hördtt af honom, huadh konungen i Pålandz anslagh äre[k].

Dessförvthan förnimmer jagh och, att denne lurant schall sökia att hålla correspondentz medh den dansche procurator Fredrich Lodwichsson, som tilförne hafuer bodt vtij Halmstadh och nu förhåller sigh mäst hoss Peer Galt, att han schall gifua honom kundschap, huadh vtij Suerige passerer [7]. Men dett något sådant här till schall wara schiedt, kan jagh intet förnimma. Derföre wore godtt, det be:te procurator på någott sätt blefue afschaffatt vthur Suerige.

[l]Ytterligere, effter som E: k: m:tt migh nådigest befaler icke bära någon fara för konungen i Danmarck, om han än wiste, det jagh söchte effter sådanne schälmar, så schall jagh här effter intet hafua något anseende der till, effter E: k: m:tt så nådigest behager, vtan medh all flijt sökia dem effter, när jagh förnimmer någon wara förhanden.

E: k: m:tt påläggier migh och nådigest att refferere omstendeligen dett taal, som konungen här i Danmarch hade medh migh här på Croneborgh. Så begynte han först medh churfurstinnan af Brandeborgh, om jagh icke wiste, huru länge hon wille blifua i Suerige, eller när hon komme vth, om hon wille rese öfuer landh eller till schiepz. Då suarade jagh migh hafua förstådt, det hon wille töfua till wåhrdagh och så medh schiep begifua sigh öfuer till Tyschlandh [8]. Der näst frågade han, huadh tijender jagh hade vthur Pålandh. Huar till jagh suarade migh hafua hördt, det konungen i Pålandh schulle sigh starckt emot E: k: m:tt preparere. Och som rychtedt gåhr, schall han, sade jagh, hafua synnerlige anslagh på Suerige i tilkommande sommar.

k i 2 tilsvarende indhold, men ikke helt samme udformning
l ikke i 1

6. Peder Galt var ankommet til Kbh. i første halvdel af jan. Jvf. nr. 87 n. 6. Hans første bevarede brev efter tilbagekomsten til Sth. er dat. 7. marts. *Galt* s. 110 f.
7. Jvf. indledningen s. 45 og 61.
8. Enkekurfyrstinde Anna sejlede først fra Sverige hen på sommeren 1624. Jvf. nr. 112 n. 3.

Då sade konungen, att han mente, det pålacken blifuer wäll derifrån, och der han komme, schulle han föga kunna vträtta. Sedan frågade han, huadh tijender jagh hade ifrån Engelandh om Robbert Styfuertz wärfningh för konungen i Pålandh. Då sade jagh migh icke sedan i höstas hafua hördt något synnerligitt om honom, och effter han förhåller sigh nu mäst vtij Norttschåtlandh, kunde man icke heller, medan winteren ähr, få någon synnerligh kundschap om honom. Då wände konungen sigh till h. Anders Bille och Holger Rosenkrantz, huilke stode derhoss, och sade: Jagh tänker, när det går alt om kringh, så är det scharn altsammans. Huar till Holger Rosenkrantz suarade och sade, att det är lijkwäll godt, man hafuer sijne saker i achtt. Ty bätter är h: k: m:tt i Suerige, sade han, att spendere några t*un*nor gull än att sättia hele kongerijket vtij fahra, synnerligen vtij denne fahrlige tijden. Der till sade konungen: ja, det är wäll så. Och der medh lychtades detta tahl.

Huadh sigh belanger om det rop, här är vtsprängt om E: k: m:tz store preparation till krigz, och att man här derföre schulle bära stor fahra, så hafuer det ingen annan vthsprijdt vthan Peder Galt. Ty sedan han kom hijtt, kom det tahl i alle mands mundh. Men nu, sedan de förnimma, E: k: m:tt är vprychter ifrån Elfzborgh, gifua de sigh wäll tilfredz och säga, att detta krigedt fick snartt en ende.

Belangandes tullpenningerne för E: k: m:tz enschylte wijn, som förledne sommar här igenom passerede, så hafuer jagh alrede så widt anhållidtt, at de äre frijgifne, nembligen 363 rickzd*aler*, som Erich Larsson här nedsatte, och 104 rickzd*aler*, som Mårten Wewetzers broder migh lefuererede, effter som jagh tilförende E: k: m:tt i vnderdanigheet härom tilschrefuitt hafuer [9]. Men huadh schiepz redschapen widkommer, som för E: k: m:tt är här igenom fördt, derföre hafuer jagh måst betala.

Wijdere huadh sigh belanger om det suensche godz, som jagh i sommars här anteknadt hafuer, så hafuer jagh den förledne 13. januarij öfuer sendt till E: k: m:tt ett richtigt register på så mycket, som jagh hafuer kunnitt fåh kundschap om. Och såsom E: k: m:tt migh ytterligere nådigest vpläggier, dett jagh granneligen schall annotera, huadh godz här igenom föres, så schall jagh der till anwända all möijeligh och tilbörligh flijt. Men beswärligitt schall jagh kunna få

9. Jvf. herover s. 386 og 393.

wethschap om altsammans, medh mindre E: k: m:tt nådigest vpåbiuder vthi siöstäderne, dett ingen schall löpå här igenom, vtan de sigh hoss migh angifua. Så kunde jagh wäll oförmärckt och på dett nemste få kundschap om altsammans. Ty här kommer elliest ingen till migh, vtan han kommer vtij någott klammerij, att jagh då schall hielpa honom till rätta[1].

Angåendes nye tijender, så är konungen vtij Kiöpenhamn och låter der strax vtan före der, som inlopett är medh schiepen, widh en platz be:d Sanct Anna Bro, byggia tuänne starcke blåckhuss [10], huilke han will besättia medh folch och stycker, så att ingen schall komma der förby, vtan han der först hafuer wijst sin beschedh. Och scheer detta mäst för hans schiep schull, som innan före liggia, att icke någon oförmodeligen schall komma in och sticka eldh vpå dem, huilkett tilförende lätteligen kunde sche, när farten war frij. Och förvndra många, dett konungen icke hafuer låtidt byggia desse blåckhuuss för många åhr sedan.

Elliest lagas mäst alle konungens schiep till och schola i wåhr vth huar på sitt håll. Några will han hafua kringh om till Rysslandh om det perlemente, som der är begynt [11]. Och 4 eller 5 schola vt emot den frantzoss Abraham de Lene, som hafuer konungen i Frankerijkes tillåtelse breff att taga på de dansche, till dess han är betalt 600.000 gylden, som han hafuer förtt till räckningh medh vmbkostnadt och annatt, huadh han här i Danmarch mist hafuer, effter som jagh E: h:tt i ödmiukheet härom tilförende tilkienna gifuitt hafuer [12]. Denne de Lene hafuer i förledne höst fådt 2 dansche schiep sijn koos och nu i winter ett, som kom ifrån Spanien och war hemma i Kiöpenhamn.

10. Fundamentet for blokhusene skulle være adskillige store skibe, der blev sænket 20. febr. *Da. Saml. II,3* s. 372. Ifølge AS (herunder s. 449) var der dog kun tale om to nedsænkede skibe. Det samme siger O. Worm i sine historiske optegnelser. Rørdam, *Monumenta II* s. 727; jvf. O. Nielsen IV s. 201 ff.
11. Jens Munk fik ved instruks af Kbh. 20. april ordre til som admiral sammen med 2 kgl. skibe at begive sig ud i Vester- og Nordsøen for at jagte efter fribyttere og for i alle havne omkring Vardøhus, Kildin og ellers at vogte over kongens rettigheder over for moskovitterne. »Huad rijsserne selff belanger, schall hand aldeliss inthett findtligh imod dennom begijnde eller i naagen maade forurette«, hvis de lod ham i fred. Sjæll. registre 17 f. 480 f; jvf. *KBB 1624–26* s. 120 f. Pasbreve af Kbh. 21. april for Jens Munk på Leoparden, Thimand Clausen på Nassou og Jørgen Orning på Gribben. *S. st.* s. 122 f.
12. Jvf. herover s. 212 f og 217, desuden nr. 42 n. 7.

Derföre måste nu konungens schiep vth att sökia honom emellan Engelandh och Frankerijke, vthi Hoffden, som dett kallas, huar denne fransos medh sijne schiep sigh mäst förhåller och der lurar på de dansche. Och som här sägs, schall han hafua 4 schöne schiep i siön.

Här är och konungens stränge befalningh vtgången, dett borgerschapett i alle städer schola mönstras [13]. Och är pålagt, det huar borgere schall hafua sijn öfuer och vnder wäria lijka som vtij sidste feigden emellan Suerige och Danmarch. Och der någon befinnes hafua lånt antingen bysse eller wäria, och dett icke är hans egitt, så schall både den, som vtlånar, och den, som lånar, böta huar 40 m*ark* [14]. Och som här sägz, schall samma ordningh och hållas på landett medh bönderne [13].

Ifrån Pålandh kan jagh intet synnerligitt förnimma. Här war för någon tijdh sedan starke tijender, dett konungen der sammestädes hade alrede vtij Tyschland i beställningh öfuer 10.000 man. Nu sedan jagh begynner fråga der effter, kommer ingen som weth säga migh huarken nampnett på orther, der samma folch är wärfuatt, eller och någon beschedh, huadh det är för öfwerster. Derföre kan jagh intet få någon wiss kundschap derom.

Huadh elliest vtij Tyschlandh passerer, är här inge andre tijender, vtan huadh aviserne förmäle.

Jagh sender h: k: m:tt här medh tuänne stycker sölfuermalm, som är kommin ifrån den grufua, som vtij Norgie vpfunnen är [15]. Och haf*uer* konungen vtaff en t*unn*a full af samma slagh fådt 600 lodh sölff, huar af han haf*uer* låtidt giordt en stor stoop lijka som en borgestufue stoop, huilken håller wäll 10 kanner wijn. Och när konungen är lustigh och hafuer mycket folch hoss sigh, hafuer han den stopen fram och dricker sielff tijonde andre 10 till. Så att när tijo personer hafua giordt den stoop en gångh beschedh, så hafua de den gången nästan så mycket, som de kunna draga. Och denne stop hafuer han låtidt giöra för landsåtternes schull, att de schola see, huadh fördeel han alrede af dett norscha sölfuerbärgh bekommitt hafuer.

Aff Helsingör den 3. marty åhr 1624.

13. Jvf. herover s. 401 f og nr. 90 n. 4.
14. Fremgår ikke af det nr. 90 n. 4 nævnte miss.
15. Kongsberg. Jvf. herover s. 375 og 389.

92 9. marts 1624

1. Til Axel Oxenstierna
2. Til Gustav II Adolf

Effter min ödmiuke schrifwelsse af den 3. i denne monadh bekom jagh i gåhr h: k: m:tz nådige breff, dateret på Elfzborgh den 14. passato [1] medh en pacquet till doct: Salvium. Och effter jagh huar tijme förwänter posten ifrån Hamborgh, dierfues jagh icke lefuerere brefuen till någon främmande. Men der någott hinder är posten i wägen förefallitt, att han i dagh eller morgon icke kommer, så schall jagh tilsee, det jagh finner någon annan wiss man, som tager brefuen medh sigh till Hamborgh, på det de icke blifua alt förlänge liggiandes.

Belangandes den polsche luranten, så förnimmer jagh, han är nu sin koos ifrån Kiöpenhamn och hafuer tagitt sin wägh öfuer åth Råstock. Och medh förste schiep ifrån Dansich hafuer han sagtt wele komma hijt igen.

Han hafuer vtij Kiöpenhamn vttryckeligen sagdtt, dett Calmar och Elfzborgh blifua i sommar af pålacken wisserligen anfechtade, eller han wille mista dett, han talade medh. Och sade derhoss, det han förhåppades, att de starka fortificationer, wår allernådigeste konungh och herre hafuer låtidt byggia widh Calmar, så wäll som och de, h: k: m:tt widh Elfzborgh än achtar at låta ställa vtij wärkett, schola alle wara konungen i Pålandh till gode, när han kommer der före medh sijne tysche soldater, menandes, wår nådig:te konungs folch schulle då icke länge kunna giöra något synnerligitt motståndh.

Och öfuer alt detta hafuer han sagtt sigh wara förwissatt, att så snartt konungen i Pålandh medh sitt folch landstiger vtij Swerige, schulle den gemene man strax falla honom till, och att han desslijkeste wäll wiste, att de förnembste h: k: m:tz capitener schulle, när så widt kommer, wara meer på konungen i Pålands sijda än på wår nådigeste konungs. Doch kan man vtaf sådant hans lättfärdige och lössach-

1. AS fik i miss. fra GA ordre til at sende »några bref öfwer till Hamburgh«. Regest i Riksreg. f. 53 SRA. I brevet til Salvius af Älvsborg 15. febr., som denne modtog i Hamburg 23. marts fra den ordinære grænsepost, beordrede GA Salvius til at sørge for, at de 4.000 bestilte musketter hurtigst muligt oversendtes, og til yderligere at bestille 2 »whärbare och well bestyckede skep«. Orig. i Salvii Saml. E 5259 SRA.

tige tahl intet fatta någon synnerligh grundh, så länge han ingen will nempna. Och elliest hafuer jagh här vthaf hans bedriffter så mycket hördtt, det han är doch man en lögnachtigh och spissfundigh booff.

Och kan jagh fåh denne Zaccheus Lehusen medh lempe på wår nådig:te konungs sijda, tror jagh icke annatt, vtan det antingen han eller hans bij sigh hafuande breff schola ju en gångh komma vtij mine händer. I medler tijdh måste jagh nu så länge hafua tolamodh. Och som jagh förnimmer effter denne lurants berättelsse, schall han den tijdh, han war vtij Suerige, hafua tiendt cammerereren Peder Anderson för en drengh, och det den tidh, cammerereren war hoss *salig* och högloffligh i åminnelse hertigh Jahan.

Hwadh nye tijänder sigh anbelanger, är här sedan min sidste och ödmiuke schrifuelsse inthet förefallitt, annatt än att konungen drifuer fort vpå de 2 blåckhuss widh Kiöpenhamn och will medh all hast hafua dem färdige.

Ifrån Spanien är här och i desse dager 3 schiep inkomne, huilke af inge synnerlige tijender wethe berätta, vthan att det war wist, det sölfuerfloten war icke ännu till Spanien ankommin. Wiste icke heller, när eller på huadh sätt de schulle få honom dijt för de många och mechtige hollendsche schiep, som wachta der på; och att fem store schiep wore vtlopne ifrån Dynkerken, huilke sigh schole förfoga till den spansche armada, som der färdigh giörs att confoijere samme flote till Spanien.

Huadh gifftermåledtt anlanger medh princen i Engelandh, så säga desse, att så myckett de derom hafua förnummitt, så kommer dett intet wijdere, än det är.

Rätt nu på tijmen kom en wiss man ifrån Kiöpenhamn, huilken migh berättar, dätt konungen hafuer dijt förschrefuitt mäst af rijkzens rådh [2] så wäll som och de förnembste af krigzbefehledt [3], att de medh all möijeligh hast schola wara der. Och som denne berät-

2. Alle 9 menige råder, bortset fra Jens Juel, indkaldtes ved miss. af Kbh. 5. febr. 1624 til at møde i Kbh., så snart de kunne for isen. *KBB 1624–26* s. 31. Baggrunden herfor var ikke Tilly, der ikke debatteredes, i hvert fald næppe skriftligt, men derimod det overmåde spændte forhold til Sverige. Jvf. Erslev s. 400 ff; *Egh. Br.* s. 366 f; Molbech s. 156 ff; *Sv. Krig II* s. 159 ff.
3. Jvf. miss. af Kbh. 10. febr., hvorved Mogens Kås fik ordre til at sende officererne og adelburserne over bønderne i Jylland og på Fyn, som har genant og underhold af kronen, til Kbh. hurtigst og selv følge med. *KBB 1624–26* s. 35.

tar, ähre alrede några af rådet komne [4]. Men orsaken till denne hastige förschrifningh wiste denne person icke wara annan, än att Tilli schall hafua begärdt en stor summa penninger af Brehmen och icke fådt annatt till suar, än att de wetha honom inthett till willie vthan kruut och lodh, och att man nu derföre här något schall deliberere [5]. Rätta sanningen blifuer wäll snartt rychtbar.

Aff Helsingör den 9. marty åhr 1624.

[a]Jagh sender E: h:tt medh denne enspännare Larss Gudmundsson 122 st*ycke*r pomerantzer inpackade vthi twänne ottinger. Önscher, at de måtte komma behåldne E: h:tt tilhanda. Och som enspännaren sielff sågh, kunde jagh på denne tijdh inge flere bekomma. E: h:tt will derföre gunsteligen denne gången taga desse tilgode.

Datum såsom vthi brefuet[a].

a ikke i 2

4. Anders Sincklar, Anders Bille og Holger Rosenkrantz fik vogne fra Helsingør til Kbh. 19. febr., 24. febr. og 1. marts. Helsingør byfogedregnsk. 1620–27. Endnu midt i marts manglede af råderne i hvert fald Albert Skeel, Iver Juul, Eske Brock og utvivlsomt også Jens Juel. *KBB 1624–26* s. 80. Erslev s. 400 f og 400 n. 4. Mogens Kås udnævntes til rigsråd mellem 19. marts (Erslev s. 401 n. 3) og 21. marts. På denne dato afsagdes der nemlig dom i rettertinget i nærværelse af Kås, CF, Chr. Holck, Jacob Ulfeldt, Anders Bille og Holger Rosenkrantz. Herredagsdombog 1623, bd. 29 f. 639 ff. Erslev formoder (s. 400 f) ud fra *Da. Saml. II,3* s. 372, at rådsmødet først startede 12. marts. Imidlertid var »rådet« forsamlet i Kbh. senest 24. febr.; jvf. *KBB 1624–26* s. 51.

5. Byen Bremen havde i skrivelse af Bremen 13. febr. 1624 anmodet Chr IV om hjælp imod Tillys indkvartering af to kompagnier til fods og ét til hest i dets område Vieland. Orig. i Bremen A I 30. Chr IV, der modtog brevet i Kbh. 3. marts, anmodede derefter i skrivelse af Kbh. 5. marts, men uden trusler, Tilly om atter at trække disse tropper væk. Ausl. Reg. f. 46 ff; jvf. Chr IV til rådet i Bremen s. st. og d. herom, Ausl. Reg. f. 48 f.

93 12. marts 1624

1. Til Axel Oxenstierna
2. Til Gustav II Adolf

Sedan min ödmiuche schrifwelsse af den 9. i denne monadh ähr jagh kommin vtij förfarenhet, att den sammanschrifningh till Kiöpenhamn aff rådett och de förnemste af krigzbefehledt, som konungen hafuer låtidt vtgå [1], ähre förnembligest för den orsach, dett Tilli schall för wisso hafua begärdt af Brehmen såsom en käijserlige frijestadh 300.000 rijkzd*aler*, eller och att han medh sitt folch will läggia sigh der in vtij stifftedt [2]. Huarföre här nu der vtöfuer måste deliberes. Och äre mäste i den meningh, det konungen seer heller till, hurulunda be:te summa kan blifua erlagtt, än att före sigh der vtöfuer vti någon widlöfftighet medh käijsaren. Och på dett jagh härom någon bätter och fastare grundh kan bekomma, will jagh i morgon, om Gudh will, begifua migh till Kiöpenhamn.

Jagh förnimmer och, det konungen will affärda tuänne gesanter till Spanien om den arrest, som der är schiedtt på åtschillige dansche kiöphandels schiep [3], huilke äre beschylte att hafua öfuerfördtt åtschillige hollendsche waror, huarföre och många andre österländische schiep äre och der anhåldne. Och som man menar, blifuer princens hoffmestere Christen Thomesson den ehne, som dijt schall [4]. Den andre weth man ännu icke förwist [5].

Ifrån Frankerijke kom i gåhr ett schiep in, som nu ligger och drifuer

1. Jvf. nr. 92 n. 2 og 3.
2. Jvf. nr. 92 n. 5.
3. Chr IV, der tidligere i breve af Kbh. 18. nov. og Steinburg 6. dec. 1623 (A u s l. R e g. f. 529 f, 543 f) havde klaget til Filip IV over arrestationen, havde på Kronborg 17. febr. 1624 fået besked om, at de 4 skibe med gods 18. nov. 1623 ved dom i Lissabon var blevet kondemneret. Augustinus Bredimus til Chr IV Madrid 25. nov. 1623, orig. i S p a n i e n A II 2.
4. Oprindelig var det meningen, at rigskansler Jacob Ulfeldt skulle have været på sendelsen. Men han synes at have undslået sig, hvorfor Chr IV udpegede Chr. Thomesen Sehested. *Egh. Br.* s. 366. Om sendelsen, se i øvrigt herunder s. 420, 425 og 430, desuden nr. 96 n. 2 og 3.
5. Det var provincialmedicus i Skåne, lægen Niels Foss. *Bricka DBL V* s. 268. Jvf. herunder s. 420 og nr. 94 n. 16.

här i isen, huar af berättas, dett vtij Frankerijke war wisse tijender, att vtij Engelandh schall nyligen hafua waritt ett förräderij förhanden att ombringe konungen och princen, så som och att sticka konungens der sammestädes hele schiepzflote vtij brandtt. Huilke förrädere äre pågrepne och schola nu hafua stådt deras straff. Och der ibland schall hafue waritt en arg jesuvithe (ändoch de wore alle catholische), som vtij ringen schall hafua sagtt, dett han war wisserligen fördömdh till helwettes pijna, effter han icke hafuer fulbordatt det mordische anslagh, som han emot konungen och princen hade i sinnet [6].

Dessa säga och, att giftermåledt emellan Engelandh och Spanien är wist vtslagitt, och att der begynner handlas om et annatt medh konungens yngste syster af Frankerijke. Huilket, de mena, schall lijknas till bätter effect, huar till och schall finnas bättre inclanation på både sijdor [7]. Wijdere härom wetha de än ingen beschedh.

Belangandes wår allernådig:te konungz och herres pacquet till doctor Salvium, så sände jagh i dagh posten der medh tilbaka till Hamborgh, på dett samma h: k: m:tz nådige breff måtte komma deste fortare. Och förschicker nu derföre min drängh till grentzen medh de tysche brefuen.

Aff Helsingör den 12. martij åhr 1624.

94 22. marts 1624

1. Til Axel Oxenstierna
2. Til Gustav II Adolf

Sedan min ödmiucke schrifuelsse af den 12. i denne monadh haf*uer* jagh waritt vtij Kiöpenhamn om förnembligest att förfara orsaken till den församblingh så wäll som och, effter rådet, war der tilstädes, att fordra suar på h: k: m:tz och de wälborne herrer rijchzens rådz breff om tuldstrijden. Så förnimmer jagh, att det hafuer waritt en af de förnembste orsaker till denne förschrifning, att konungen och rådet wille sigh nu derom fulkommeligen förklara. Och när jagh talte medh cantzeleren, sade han, det konungen wille hafua sitt egidt bodh medh

6. Rygtet om forræderiet korrigeres af AS selv herunder s. 419.
7. Om de sidste ægteskabsforhandlinger med Spanien og de første med Frankrig i de første måneder af 1624, se Gardiner V kap. 47 f.

beschedh derom till h: k: m:tt. Och som jagh förnimmar, ähr vnder räntemesteren Axill Arnefeldt alrede affärdatt till h: k: m:tt[1], huilken alrede är här igenom rester. Men här hafuer han intet welet säga, huart han schulle taga wägen.

De hafua här så länge talt om h: k: m:tz starcke preparation till krigz, dett konungen begynner nu sielff bära stora misstanker derom. Ty, som migh vtij Kiöpenhamn för sanningh bleff berättadt, schall konungen hafua talt derom medh några förnämde personer, huilke hafua sagdt, det de hade icke förstådt, att det schulle wara för annan orsach än för Robbert Styfuerts infall widh Elfzborgh. Huar till han då schall hafua suaratt, at det war man ett snack, och att der wist måtte liggia någott annatt vnder.

Och synes wäll store lijknelser, det konungen schall hafua fattadt mechta misstanker härom, fördy han hafuer nu i desse dager låtidt hempta 300 man ifrån Jutlandh, huilke nu äre öfuersände till Schåne och Blekinge[2], om der, till medh de soldater der i landett äre[3], att läggies in vpå befästningerne. Och öfuer alt detta hafuer han vtgifuitt beställninger att wärfua folch här i städerne, huilke och, som

1. I et sidste forsøg på at undgå krig med Sverige lykkedes det på rådsmødet rigsrådet at overtale Chr IV til at gå med til svenskernes krav om opgivelse af sundtolden som betingelse for grænsemøde (jvf. nr. 87 n. 1), men kun imod, at GA til gengæld opgav sin indirekte told på danske i Sverige. Jvf. Chr IV til GA Kbh. 17. marts 1623; 1. konc. af CF i Sverige A I 8, dat. Kbh. 14. marts, indlagt forkert i pakken under 1618–19 f. 55 ff; 2. konc. med CFs rettelser i Sverige A I 8; kop. i Sv. Acta 1619–24 f. 160 ff og i Danica 469, 487 og 488 SRA. I instruktion af Kbh. 17. marts 1624 (konc. af CF i Sverige A II 37, kopi i Sv. Acta 1619–24 f. 159 f) fik Arenfeldt ordre til i iltempo at opsøge og overdrage GA omtalte brev, begære hurtigt svar, straks åbne svarbrevet for at undersøge, om svenskerne godkendte den danske modbetingelse for mødet, og haste hjem, hvis de ikke gjorde det. Ankommet til Sth., hvor der afholdtes rigsdag, fik Arenfeldt trods idelige anmodninger (jvf. Axel Arenfeldt til AO 3. april 1624, orig. i O. S. E 556 SRA) først svar i brev fra GA til Chr IV af Sth. 4. april (orig. i Sverige A I 8). I en venlig tone accepterede den svenske regering, om end nølende, den danske modbetingelse og begærede hurtigst muligt svar på sit forslag om 20. maj som dato og grænsen mellem Ulvsbäck og Knærød som sted for mødet mellem 4 danske og 4 svenske rådskommissærer.
2. Det drejer sig uden tvivl om kaptajn Peder Brun, hans kompagni fra Skivehus og Hald len og hans folk, der skulle indlægges i Christianstad. Jvf. miss. af Kbh. 8. marts 1624 til Otte Marsvin, *KBB 1624–26* s. 68.
3. Vedkommende lensmænd fik ved miss. af Kbh. 19. marts ordre til at indtage 4 kompagnier og 24 bønderknægte i Varberg, Halmstad, Christianstad, Christianopel og Laholm. *KBB 1624–26* s. 86.

här säges, schola öfuer till Schåne [4]. Men der några bestälninger schola wara vtgångne att wärfua främmadt folch, derom hafuer jagh än intet wist förnummedt. Lijkwäll äre några i den meningh, att hemlige bestälninger schola wara vtgångne, huilket tijden snartt måste vppenbara [5].

Några förnemde personer både vtij Kiöpenhamn och här hafua frågatt migh, om jagh icke wiste af ett synnerligitt breff, som wår allernådigeste konungh och herre medh egen hand schulle hafua schrefuit konungen till, lydandes, hurulunda rijkzens rådh vtij Suerighe schola endeligen wele, det h: k: m:tt schulle begynna ett frischt krigh med konungen här i Danmarch, effter man ingen bätter tijdh kunde fåh att hämpnas på honom än som nu; och der som h: k: m:tt icke wille effterkomma deras begäran, då schulle de wele sökia sigh en annan herre [6]. Här till hafuer jagh suaratt, det sådane tijender komme migh mycket vnderligitt före, och att jagh icke wiste det ringeste, att något annat schulle wara förhanden än godh naboschap emellan h: k: m:tt och konungen i Danmarch, och att de, som sådant vtsprijda, borde tilbörligen blifua straffada. Då sade de, at de hade sådant hörd af höge och fornembde personer. Och der något sådant wore förhanden, slutade de deraff, dett Sueriges rijkes rådh måste wist wara vtij stemplingh medh papisterne. Mente derföre, att der h: k: m:tt wille sådan deras begäran emot stå, schulle konungen här i Danmarch strax falla h: k: m:tt bij. Och oansedt jagh icke kan hålla detta vtan för ett löst tahl, lijkwäll går det här i sådant suangh, att de wisserligen tro, dätt schall så wara i sanningh.

Och ehuru om altingh är, så lagas alla konungens schiep till och schola vth. Men som jagh förnimmer, schall wist 6 vtaf dem till Ryssландh [7]. Huart de andre förwisso schola, kan man än intet förnimma [8]. Och effter konungen drifuer så fortt vpå med de 2 blåck-

4. Åb. breve og miss. om disse bestallinger, der omfattede hvervninger af henved 700 gode soldater, danske, norske og tyske, udgik fra Kbh. 23. og 24. marts. *KBB 1624–26* s. 94 f. Jvf. Rentem. regnsk. 1623–24 udgift f. 25.
5. Dette var rigtigt. Jvf. herunder s. 422 og nr. 95 n. 2.
6. Noget sådant brev skrev GA naturligvis ikke.
7. Kun 3 skibe skulle nordpå til Rusland. Jvf. nr. 91 n. 11.
8. De skulle uden tvivl holdes klar imod Sverige. Baggrunden for klargøringen af den danske flåde var den danske regerings frygt for GAs store krigspræparation til søs. Rådet godkendte da også *oprindelig* ved rådsmødet Chr IVs forslag om flådeberedskab. *KBB 1624–26* s. 104; Erslev s. 404; Molbech s. 157.

huuss, som vtij inlopidt widh Kiöpenhamn äre begynte, måtte han ju wist bära någon fara för wår nådig:te konungh och herre.

Den andre orsach till denne sammankomst schall wara om Tilli, effter här säges för wist, det han ligger medh en deel af sitt folch vtij stifft Brehmen och schall af be:te stadh begära icke 300.000 rickzd*aler*, vtan 300.000 gylden, huilke han ändeligen will, staden schall honom ehrläggia. Huadh nu här dervtöfuer beslutas, är än i stillhet.

Elliest blifuer här folket, både i städerne och på landet, mönstrade och strängeligen vpålagde, det de inge andre bösser schola bruka vtan muschetter [9], huilke de vthur konungens rustkammere för billigh betalningh schola bekomma. Och äre alrede öfuerförde till Schåne 4 rustwagnar fulle.

Belangandes Robbertt Styfuerts wärfningh, så hafuer jagh vtij Kiöpenhamn läsidt ett breff, dateret i Londen i Engeland den 11. februarij näst förledin, huilket war schrefuitt till konungens factor här i Dan*march,* en engelsch man, som nu war vtij Kiöpenhamn. Och der vtij förmältes, att denhne be:te factor måtte frijtt för sanning berätta konungen i Dan*march,* det Robbert Styfuertt hade fådt konungen i Engelands tilståndh att wärfua för konungen i Pålandh 10.000 man emot wår nådig:te konungh [10], huilket folch han wille låta landstiga widh Elfz-borgh, att konungen här i Danmarch derföre schulle besättia sine grentshuuss, som der när hoss äre belegne, och sålunda icke sättia för mycken tro till be:te Styfuert, effter han är en groff papist, och alt det folch, han antager, äre mäst papister, som äre idell ihrlendere och nordschåtter. Men huru många han då alrede hade vtij bestälningh, förmäler han in*thet,* vtan schrifuer, det han då först hade nyligen begyndt med alfuar att wärfua [11] och sagdt vttryckeligen, det konungen i Påland schulle secundere honom medh en annan krigzmacht widh Calmar.

9. Ifølge miss. af Kbh. 5. febr. 1624 skulle lensmændene lade borgerne mønstre og lade så mange som muligt være musketerere. *KBB 1624–26* s. 31 f.
10. Robert Stuart *havde* af Jacob I opnået absolut frihed til at bruge tropperne mod hvem som helst, idet han havde fået den oprindelige restriktion, at de ikke måtte anvendes imod kristne, ophævet. Det lykkedes imidlertid for Jacob Spens, der var blevet sendt til England af GA, at få brevene herpå tilbagekaldt kort efter sin ankomst i beg. af febr. Jacob Spens til GA London 16. febr. 1624, orig. i Anglica 514 SRA. Jacob Spens til AO London 4. og 10. marts 1624, orig. i O. S. E 724 SRA; *CSPV 1623–25* s. 233. Jvf. Rydfors s. 9 ff.
11. Stuarts hvervninger var ikke nået meget længere end til uddeling af hvervepatenter og befalingsposter. Jvf. henv. n. 10.

När be:te factor hafuer här sådant anbrachtt, hafuer konungen intet welet sättia någon tro der till, vtan sagdt, at det war man ett löst thal, och att Robbertt Styfuert war icke den man, som en sådan hop folch kunde bringe tilwäga, mente icke heller, han schulle hafua penninger nog der till [12]. Vtan om han något sådant giorde, schulle det wara meer att bringet vtij stort roop än der med något att effectuere.

Vthij samma breff förmältes och, det gifftermåledt emellan Engeland och Spanien är aldeles vtslagitt, och att der war på tahl om ett annatt med konungens syster af Frankerijke. Och om det förräderij, som vtij Engeland hafuer waritt nyligen förhanden, är allenest ett anslagh, som några papister hade giordt på konungens schiepzflote, huilket dem hafuer misslinget, huar öfuer de sedan äre pågrepne och straffade, det och ett schiep, som nu i desse dager är kommit der ifrån, confirmerer. Men elliest något om Robbert Styfuertt wetha desse inthet.

Ifrån Spanien är och för 2 dager sedan ett schiep inkommitt, huar af berättas, att den arrest, som der på de österländische schiep war schiedtt, är nu aldeles löss gifuen, och att det för ingen annan orsach war giordtt, än att konungen wille hafua 2 stycker af huart schiep, som hade öfuer 8 vpå, om der medh att fournere sijn armada, som schall vth till Wästindien effter sölfuerfloten. Och så snartt de sådane stycker godwilligen ifrån sigh lefuererede, finge de förloff att löpa, huartt de wille.

Och effter som desse berätta, schulle vtij Spanien wara tijender, det hollenderne hade alrede vtij Wästindien fådt 4 starcke fästninger in [13]. Huar vtöfuer den spansche sölfuerflota intet dierfues begifua sigh till siös, för än de hafua så starck confoy, att de äre orädde. Huarföre nu vtij Spanien schall wara så stor bräck på penninger, så der schall intet wara vtan mäst ideltt kåppermynt [14].

12. Det var rigtigt. Sigismund havde ikke villet sende Stuart hvervepenge uden Jacob Is borgen for, at soldaterne kunne anvendes imod alle, d. v. s. også imod Sverige. Denne borgen var netop ved at afgå til Polen, da Spens fik den kontramanderet. Dermed var truslen mod Älvsborg i realiteten afværget. Jacob Spens til AO London 10. marts 1624, orig. i O. S. E 724 SRA. Jvf. Rydfors s. 13.
13. Om den hollandske aggression i Vestindien, se bl. a. Aitzema s. 860 ff.
14. Den stadig stærkere mangel på sølvmønter i Spanien hang sammen med, at det fra Amerika indkomne sølv hastigt forsvandt ud af riget, ikke mindst som følge af underskuddet på handels- og betalingsbalancen og den dyre krig mod Nederlandene. Jvf. E. J. Hamilton, *American Treasure and the Price Revolution in Spain 1501–1650, 1934.*

Jagh frågade och, om de intet förnumme, att der några schiep giordes färdige till konungen af Pålands tienst, eller om der taltes något om någon assistentz att giöra honom emot wår aller nådig:te konungh. Så sade de sigh derom slätt intet hafua hördtt.

Såsom jagh vtij min sidste schrifuelse i ödmiukhet förmälte om några gesanter, som schulle här ifrån till Spanien, så är princens hoffmestere Christen Thomesson tilsagdh, det han schall både dijt och medh det samma till Frankerijke. Och drogh för 2 dager sedan till Kiöpenhamn att der taga sin afschedh om sigh sedan öfuer land att begifua [15]. Och kommer ingen med honom vtij commission vtan en priuat person, be:d m. Nilss Foss, som der tilförende är bewandratt [16].

Jagh är och kommin vtij förfarenheet af några breff, som äre hijt komne ifrån Leijpsich ifrån tollenärens son här i byen, som der vppe studerer [17], att vtij Slesien schall liggia en öffwerste, som wärfuar starcht för konungen i Pålandh och schall alrede hafua tilsammans widh pass 6.000 man till foot och 600 ryttere. Och schrifuer, att det schall wara ståteligitt folch, men nampnet på öfuersten nempner han inthett, icke heller huar konungen i Pålandh samma folch bruka will. Om någon annan wärfningh vtij Tyschland för konungen i Påland kan jagh nu intet förnimma.

Ähr och nu vtij Kiöpenhamn tuänne insatte till rijckzens rådh, nembligen Mogens Coos, som tilförende hafuer commanderet öfuer krigzfolket vtij Jutlandh och Fyn. Den andre är Tage Tott Otteson, huilken hafuer waritt ryttemästere vtij Schåne [18].

15. Christen Thomesen Sehested kom dog først afsted i midten af april. Jvf. nr. 96 n. 2 og herunder s. 430.
16. Niels Foss var blevet magister i Kbh. i 1613 og havde til 1622 i mange år dyrket medicin i Tyskland, Frankrig og Italien. *Bricka DBL V* s. 267 f. Jvf. skildringen af gesandtskabsrejsen i Vita D. Nicolai Foss, trykt i Rørdam, *Hist. Saml. og Studier I, 1891* s. 109 f.
17. Ifølge listen over danske studerende i Leipzig (*Kirkehist. Saml. IV* s. 524) studerede der her på dette tidspunkt kun én fra Helsingør, Johannes Andreæ Helsingorâ Danus. Han kan dog næppe have været søn hverken af Morten Jensen eller af David Lucht, der dog havde en søn, Hans. Jvf. V. Hostrup Schultz, *Helsingørs Embeds- og Bestillingsmænd, 1906* s. 118.
18. Chr IV gav rigsrådet meddelelse om udnævnelserne i skrivelse af Kbh. 12. marts 1624. *Egh. Br.* s. 367 f. Mogens Kås fik sin udnævnelse ca. 20. marts. Jvf. nr. 92 n. 4. Kås var fortsat oberst over Jyske Regiment. Tage Thott var blevet ritmester ved Skånske Fane i 1619. *KBB 1616–20* s. 686. Henrik Huitfeldt fik denne stilling i marts 1624. *KBB 1624–26* s. 90.

Elliest är här och konungens breff kommitt, det inge suensche soldater eller andre, som resa af och till emellan Suerige och här, schola förlofuas öfuer Sundett, medh mindre de hafua wår nådig:te konungs vndersch:ne pass [19]. Huadh här med meent är, derom kan jagh än den rätte grund icke förnimma. Så myket som synes wara lijkt, schall dät mäst wara schiedt för de jesuuitter schull, som hemligen sticka sigh här in i landett [20].

Ifrån Hollandh äre åtschillige schiep inkomne, huar af berättas, det wår nådig:te konungs wärfningh der sammestädes går starcht fortt, så att der är schönt siöfarit folch tilsammans kommitt, och att der och äre tuänne schöne schiep för h: k: m:tt vpkiöpte [21].

Elliest om något annat wiste de ingen beschedh, vtan att der gick rychtte, att konungen i Frankerijke schulle nu blifua synnerligh god statisch.

Aff Helsingör den 22. martij åhr 1624.

95 1. april 1624

1. Til Axel Oxenstierna
2. Til Gustav II Adolf

Min sidste och ödmiuche schrifuelsse till E: h:tt war den 22. passato. Och såsom jagh då vtij ödmiukheet förmälte om rådet, som wore förschr*ef*ne till Kiöpenhamn, så äre de nu igen åtschilde, och huar heem till sitt dragne [1].

19. Jvf. miss. af Kbh. 17. marts 1624 til Jørgen Urne herom. *CCD IV* s. 151 f.

20. Baggrunden herfor var dog snarest den dansk–svenske spænding, der nødvendiggjorde denne og andre forholdsregler imod en evt. svensk overrumpling.

21. Tøjmester Anthon Monier var blevet sendt til Holland for ubemærket at opkøbe 9 gode krigsskibe til svensk tjeneste. Memorial af Sth. 31. okt. 1623 for Monier, Riksreg. ty. f. 348 SRA; Hallenberg V s. 111 f. Jvf. herunder s. 432.

1. Her er AS uden tvivl galt underrettet. Jvf. miss. af Kbh. 16. marts 1624 til Albert Skeel, Iver Juul og Eske Brock om straks at begive sig til Kbh., da de andre rigsråder blev der endnu en tid lang. Erslev s. 401; *KBB 1624–26* s. 80; Chr IV til CF Kronborg 23. marts 1624, hvoraf rådets tilstedeværelse ligeledes fremgår, *Egh. Br.* s. 368. Mange af råderne har

(fortsættes s. 422)

Och som jagh sedan förnummitt hafuer, äre åtschillige beställninger vtgifne att wärfua främmadt folch [2], doch, som här föregifues, att bruka till landzens wärn emot Tilli, der han något wille attentere. Och dessförvthan är all adelen här i landet tilsagde att hafua deras hester och rustningh färdige, när behoff giörs [3]. Men om det alt scheer för Tillis ankomst, kan jagh inthet wethe, effter dett är i alle mans mundh, dett konungen hafuer stora misstanker om wår allernådig:te konungz och herres starcke preparation, huarföre här lagas och starkt till. Konungens schiep giöras alle färdige, starkare på allehanda sätt (som här berättas), än som de wore vtij sidste feigden. Och går rychtedt, att han schall wele bruka en deel der aff vtij Östresiön. Doch weth man icke ähn till huadh intent.

Här är och vtspрängtt, att vtij denne sidste församblingh schall konungen hafua anhållidt hoss rijckzens rådh, att effter som Danmarch tilförne hafuer waritt ett wahl rijke, att han det nu kunde bringe till ett arf rijke. Och oansedt rådet ännu der vpå icke schola hafua gifuitt deras fulkommeligh resolution och suar, lijkwäll menas, de schola sigh så widt hafua förklaradt, att alla ständerne schola förschrifuas till in

(fortsat fra s. 421)

ikke kunnet nå at drage hjem og nå tilbage til Kbh. til midten af april, hvor rådet 14. april afgav betænkning på kongens memorial af Kbh. 13. april. Rådet må således, mere eller mindre talrigt, have været tilstede fra i hvert fald 24. febr. (jvf. nr. 92 n. 4) til midten af april. Endnu 17. april var Jacob Ulfeldt og Eske Brock tilstede på Fr.borg hos kongen, og der udleveredes vin til rådet. Vinkælderregnsk. 1623–24.

2. Hofjunker Henrik Holck til Eskildstrup fik omtrent 18. marts i Kbh. pålagt at antage nogle ritmestre, hvortil han modtog dobbelte bestallinger og forpligtede sig til at holde disse strengt hemmelige. I dagene 30. marts til 3. april forpligtede ritmestrene Christopher Georg v. Dannenberg, Joachim Oldehaupt og Leonard v. Stühler i Hamburg og Johan Stryck i Bremen sig herefter til inden udgangen af april på den mønstringsplads, Chr IV ville anvise, at stille hver 120 ryttere. Det samme forpligtede ritmestrene Haitit Schemering og Hans Ludvich Schreineisen sig til i Kbh. 18. marts. Reverser i orig. i TKIA A 46. Desuden fik kaptajnerne Jens Sehested, Vogn Vognsen og Mogens Villumsen ved samme tid ordre til at hverve hver et kompagni fodsoldater. Rentem.regnsk. 1623–24 udgift f. 25. Ifølge Averie hvervede Chr IV 1.200 til hest og 4.000 til fods. Joseph Averie til (Dudley Carleton) Hamburg 21. april 1624, orig. i S. P. Denmark 75,5 f. 302 PRO. Om hvervningerne, se også Jahn s. 111, 482 n. 75; desuden herunder s. 425 f og 429, samt nr. 96 n. 4 og nr. 97 n. 5.

3. Jvf. miss. af Kbh. 19. marts 1624 til en række lensmænd om straks at samle og taksere adelen for rostjeneste, da der kunne overgå riget noget fjendtligt. *KBB 1624–26* s. 84.

augustij nästkommande, och då schall der aldeles om delibereres och beslutas [4]. Och som meste delen mena, kommer det så widtt, att han bringer Danm*arch* wist till ett arff rijke.

Vthi Kiöpenhamn är en hefftigh siukdom vptändt, så att åtschillige persohner döö sin koos vtij stor hast. Borgemesteren Mickell Wibe (som aldrigh hafuer waritt suensche synnerligh godh) gick för 2 dager sedan vth på Amaker, den nye staden widh Kiöpenhamn, huar han ett kåsteligitt huus haf*uer* låtidt vpsättia. Och när han kom tilbaka igen till sitt wanlige huuss vtij Kiöpenhamn, satte han sigh neder vthi en stool och begärde dricka, sägandes sigh wara något wanmächtigh, huilket bleff honom och strax gifuit. Och fick han icke kannan wäll till munnen, för än han störte ned och bleff dödh [5].

Vtij lijka måtte war och cantzlerens frw 3 dager tilförende vte att spatzere med sine barn vtij sin cutzwagn. Och dagen der effter bleff hennes eldste dåtter dödh, som hon då hade med sigh frisch och sundh. Och nu ligger cantzeleren sielff medh 2 af sijn*e* andre barn reent för döden [6]. Och är här vtsprängdt, att det schall wist wara pestilentien, som han haf*uer*.

Såsom jagh senest i ödmiukhet förmälte, att konungens breff war här vpläsidt, det inge suensche soldater i synnerhet måtte komma här öf*uer* Sundet vtan wår nådig:te konungz vndersch:ne pass, så hålles här nu der medh mächta starch wacht, medh synnerlige soldater widh alle bryggerne här i staden, huar båtherna affara, att ingen kan komma huarken aff eller till vtan godh besched ifrån h: k: m:tt [7]. Doch kan jagh än intet förstå, att dett schall wara giordt för annan orsach

4. Falsk rygte, der måske til dels er udsprunget af den stærke spænding på det langvarige rådsmøde mellem konge og råd som følge af den store uenighed om Sverigespolitikken (jvf. nr. 96 n. 6).
5. Mikkel Vibe var den første, der (1622 i Strandgade) fik skøde på nogen grund på det ny Christianshavn, som Chr IV fra 1618 lod anlægge som fæstningsby til forsvar for Kbh., dens havn, flåde og tøjhus. O. Nielsen IV s. 247 ff, 256. Om hans død 30. marts, jvf. i øvrigt ligpr. af Th. C. Vegner, Kbh. 1625; Fr. Thaarup, *Familien Vibe, Geneal. og biogr. Archiv, 1840–49* s. 75; O. Nielsen III s. 200 f.
6. Det var ikke CFs og Barbara Wittrups ældste datter, Else, født 1615, men derimod deres næstældste, Anne Cathrine, født 1616, der døde. *DAA 1942* s. 93. CF og de 2 andre børn kom sig igen. Jvf. herunder s. 426 og 428.
7. Ved miss. af Kbh. 21. marts 1624 fik Jørgen Urne ordre til at tilforordne nogle af kongens soldater til at holde vagt dag og nat ved strandsiden og færgestederne og flittigt iagttage, hvem der førtes over. *KBB 1624–26* s. 89. Jvf. nr. 94 n. 19.

än att vthspana de jesuiter, som rese aff och till vtij landet. Man will och wäll giöra migh wijss, att det schall wara schiedt wår nådige konungh till bäste att förhindra, det inge luranter måge komma in vpå grentzerne vnder det scheen, att de schola wara vtij h: k: m:tz beställningh, såsom och att icke några soldater måge rymma ifrån deras fahner vthur Suerige och sålunda medh list komma här öfuer. Huadh man nu här vthaff tro schall, ställer jagh vthij E: h:tz gunstige behagh.

Här är och i desse dager både vtij Helsingborgh och här i Helsingör effter konungens befalningh granneligen anteknade alle de färger och båther, som till bäggie städerne höre, att inge aff dem schola wara vtaff wägen, vtan tilstädes, när de blifua påeschade. Och som här föregifues, schall det wara meent att släpa timber och steen till en hamn, som konungen här will byggia låta. Om det nu till det effect är schiedt, fåhr man snartt förnimma [8].

På befästningerne lagas och till, lijka som et wist krigh wore förhanden [9].

Belangandes Robbert Styfuert, derom kan jagh ingen wiss kundschap bekomma. Här war wäll för några dager sedan vtsprängt, det några schiep aff hans soldater schola vtij Fläckerödh i Norgie wara inkomne. Men så är det sedan befunnit, at det hafuer allenest waritt ett vthsprängt tahl. Derföre, så länge inge schiep komma ifrån Nordschåttlandh, kan man ingen wiss besched få der om.

Elliest är här och än inge schiep komne ifrån Dansich, at jagh något hafuer kunnit förfara om konungen i Pålandz stat. Men för 2 dager lop här ett fransösch schiep igenom till Dansich, som kom ifrån Spanien. Och synes stor lijknelsse, att det schall wara bestält att tiena konungen i Pålandh, fördy det hade vtij alle måtte anseende till en siöröfuere. Dett war bemannat medh 22 warhafftige karler, alla franssoser, och hade 16 porter vpå, doch allenest 6:götlinger. Men som här nu sedan bärs misstanker om, schulle de andre liggia vtij balasten.

8. Arrestation af alle skuder og færger i en række len i landet til efter nærmere ordre at indtage det af kongen i Hertugdømmerne og Nordtyskland antagne rytteri og fodfolk blev desuden (uden tvivl også som forholdsregel imod Sverige, jvf. herunder s. 425 f) påbudt lensmændene ved miss. af Kbh. 2. april 1624. *KBB 1624–26* s. 103 f.
9. Der iværksattes en stærk bevogtning af grænsefæstningerne, der ligeledes søgtes udbedret og forsynet med skyts og ammunition. Jvf. en række miss. til grænselensmændene i febr., marts og april 1624. *KBB 1624–26* s. 939; *No. Rigs-Reg.* fl. st.; Larsen s. 18 f.

Annat höres här på närwarandes tijdh ifrån andre orter intet, vtan huadh aviserne förmäle.

Aff Helsingör den 1. aprilis åhr 1624.

96 9. april 1624

1. Til Axel Oxenstierna
2. Til Gustav II Adolf

Sedan min ödmiuche schrifwelsse af den 1. i denne monadt ähr här vthspräng̃t, det spansche gesanter schola wara på wägen hijt till konungen [1]. Huarföre princens hoffmestere, som är förordnat till gesant här ifrån till Spanien, hålless ännu vppe och är än vtij Kiöpenhamn [2]. Doch prepareres nu mer till hanss afressningh, än som först war tänkt, effter här sägs, han med det samma schall både till Staterne, infantan af Bryxäll och till konungen i Frankerijke. Men huadh hanss wärff blifuer, derom kan jagh än intet förnimma [3].

Belangandes konungens wärfningh här i Danm*arch*, så går den flux fort både innan och vtan landz [4]. Och såsom jagh senest i ödmiuk-

1. Urigtigt rygte. Jvf. herunder s. 430.
2. Baggrunden for tilbageholdelsen af Christen Thomesen Sehested har snarest været det spændte forhold til Sverige. Hvis Axel Arenfeldt var kommet tilbage med negativt og krigstruende svar fra Sverige (jvf. nr. 94 n. 1), havde det uden tvivl været nødvendigt at ændre instruksen. Ifølge Christen Thomesens regnskab over rejsen startede denne først 16. april (TKUA Gesandtskabsregnskaber 22; jvf. Rentem. regnsk. 1623–24 udgift f. 20), d.v.s. efter Arenfeldts hjemkomst (jvf. nr. 97 n. 5) med beroligende besked.
3. Hans officielle hverv vedrørte handelen og søfarten. Han skulle således i Bruxelles klage over dynkerkernes overgreb, i Frankrig over anholdelsen af danske skibe som repressalier mod opbringningen af de 2 franske skibe (jvf. herover s. 212 f), i Spanien over arrestationen i Lissabon af danske skibe, der var købt i Nederlandene eller havde hollandsk mandskab. Det hovedsagelige punkt var dog i Nederlandene at undersøge, hvilken støtte man ville give Chr IV i tilfælde af et dansk brud med kejseren til fordel for Pfalz' restitution, og i Spanien at fornemme stemningen vedr. Frederik V og en evt. forsoning mellem Spanien og England. Instruks af Kbh. 5. april 1624, konc. med Chr IVs egh. tilføjelser, rettelser og indstregninger i Nederlandene A II 10 (kun delvist optaget i *Egh. Br.* s. 369). Jvf. i øvrigt om sendelsen Sehested s. 26 ff; *Egh. Br.* s. 369.
4. Salvius kunne således fra Rostock 1. april meddele GA, at der før påske

(fortsættes s. 426)

het förmälte om de färger och bother, som här wore anteknade att släpa timber till en hamn, så förnimmer jagh nu, att det är schiedt widh alle passagier emellan Holsteen och här, och det till intet annat intent än at föra krigzfolket öfuer till Schåne vtij hopetahls, effter som det blifuer wärfuatt, att bruka till landzens wärn, om wår allernådig:te konungh och herre något wille attentere, huarföre de här äre vtij store misstanker. Synnerligen för den starke schiepzflota, h: k: m:tt låter vtrusta, huilket de mena icke alt kan sche för konungen i Pålandz schull, effter han ingen macht hafuer till siös [5]. Och elliest är här vtsprängt, det ett långligit stillestånd schall wara vprättadt emellan h: k: m:tt och konungen i Påland, huarföre här bärs så mycket större fara. Och hafuer konungen nu i desse dager sendt en vtaf tysche cantzelijt till Dansich at vpkiöpa en gansche hop kruut. Men at här något emot wår nådigeste konungh schall begynnas, det synes af åtschillige discurser icke wara lijkt, vtan den wärfningh, som scheer, är till landzens deffension [6].

Ytterligere huadh sigh den hefftige och hastige siukdom anlanger, som vtij Kiöpenhamn war vptändt, i det åthschillige personer dödde medh hast sin koos, så höres der nu icke så mycket der aff. Cantzlerens bäggie barn, som wore siuke, äre komne sigh före igen, men han sielf är ännu mycket suagh. Och är wäll af några vtsprängt, det han schall wara dödh, huilket hålles hemligen. Doch är derom än ingen wiss beschedh.

Jagh låter E: h:tt i ödmiukhet förnimma, det Törsten Linnarson (som hafuer wår nådig:te konungz nådige leijdebreff [7]) är i dagh

(fortsat fra s. 425)
var ankommet 8 kaptajner, der allerede hvervede i Hamburg og de steder. I skrivelse af Lübeck 8. april frygtede han ligefrem, at GA ingen soldater fik: »Ty the danske wärfningerne (Erich Larsson schrifuer migh frå Hamburgh til 10.000 man) äre oss mechtegh hinderlige. Många äre oss allereda förlupne och mutinere alla dager«. Orig. i Germanica A III 1 SRA.

5. Dette var åbenbart også Chr IVs opfattelse. Jvf. hans prop. til rigsrådet af 10. marts 1624 § 3. Molbech s. 157. Om GAs store flådeudrustning, se *Sv. sjökrig* s. 152 f.
6. Dette er korrekt. Rådet afviste ved sin betænkning af 14. april reelt enhver mulighed for at føre den over for Sverige provokerende og krigerske politik, som Chr IV lagde op til i sin prop. af 10. marts. Erslev s. 403 ff; Molbech s. 156 f.
7. Torsten Lennartsson til Forstena havde 1624 fået GAs lejdebrev med tilladelse til at vende hjem til Sverige fra Polen, hvortil han 1603 havde fulgt Sigismund. Elgenstierna II, 1926 s. 806.

med en schuta ifrån Rostoch hijtt kommin och will der med till Giötheborgh. Han berättar migh, det 5 pinker giöras färdige vtij Putscherwijk, huilke med aldraförste schola till siös at röfua på dem, som löpa till Suerige. Huarföre han menar, det wore af nöden, att h: k: m:tt wille låta läggia et pahr schiep der före, så kunne desse pinker intet komma vth.

Elliest berättar han, det ständerne vtij Pålandh hafua på sidste herredagh intet bewilliadt till någon contribution till det suensche kriget [8], vtan huadh konungen will anrätta, måtte han giöra på sin egen omkostnadt. Men 2 påborrer säger han wara bewilliadt emot tattrarne.

Och den omkostnadt, konungen i Pålandh i åhr hafuer giordt medh wärfningh, säger han, schall till intet annat intent wara schiedt än at bringe wår nådig:te konungh på fijredobbell omkostnadt, huilket konungen i Påland några åhr af slagh sådane brauader schall wara tilsinnes att giöra, om h: k: m:tt dermed icke allenest att bringe på stor vmkostnadt, vthan och, som han förmenar, till stor säkerhet.

Elliest är här än inge schiep komne ifrån Dansich, icke heller ifrån Hollandh eller Engelandh andre än dem, jagh tilförende i ödmiukhet om förmält haf*uer*, huar öfuer jagh ingen kundschap kan få om Robbert Styfuert. Här är wäll i desse dager breff kommitt öfuer landh ifrån Engelandh. Men det förmäler in*thet* om honom, vthan hurulunda konungen schall nu begynna få annat sinne emot Spanien, än som tilförende schiedt är, i det han schall hafue låtidt bringe alle konungen i Spaniens breff [a](som om dette gifftermåhl hafua honom waritt tilschrefne)[a] in vtij Parlamentet, huar de äre offentligen vpläste. Huar vtöfuer den spansche gesant schall sigh höijeligen hafua beswäradt, förmenandes, sådane hans herres breff borde icke så offentligen vpläsas. Och då schall konungen hafua suarat honom, det han giör det för den orsach, det alle af rådet schulle höra, huru slemmeligen han aff konungen i Spanien war bedragen och vppehållen, huarföre han nu

a ikke i 2 på grund af forglemmelse fra skriverens side (ses af påbegyndt parantestegn: /: efter »breff«).

8. Stænderne havde endog fået Sigismund til at udstede en for Sverige tilfredsstillende fuldmagt til forhandlingerne med de svenske kommissærer. Han måtte love disse ikke at bryde stilstanden. De la Gardie fandt derfor udsigterne gode til en, omend kortvarig, våbenstilstand. Jacob de la Gardie til AO Treiden 17. marts og 27. april 1624. *AOSB II,5* s. 276, 278 f.

wille sökia andre medell att wedergiella honom sådant despect, huilket och snartt schulle spörias [9]. Annat höres här nu intet.

Förledne söndagh bleff, effter konungens befalningh [10], tacksäijelse giordt i kyrckierne här i Danmarch, för det Gudh hade vppenbaratt de jesuiter, som sigh här i landett hemligen hade vppehållidt, huar igenom påwens anslagh till en deel är förhindradtt. Den andre tacksäijelse war för sölfuerbärgett, som i Norgie är vpfunnitt [11]. Och schola desse tacksäijelser afkundas här i hele landett 3 söndager effter huar andre.

Aff Helsingör den 9. aprilis åhr 1624.

97 19. april 1624

1. Til Axel Oxenstierna
2. Til Gustav II Adolf

H: k: m:tz nådige schrifwelsse, dateret i Stockholm den 6. i denne monadh [1], ähr migh den 17. dito wäll tilhanda kommitt. Och såsom h: k: m:tt migh dervtinnan nådigest befahler att anhålla om konungens resolution, om han till möthedt på grentzen wille förstå, så reste jagh strax samma dagh till Kiöpenhamn och der af cantzeleren förnam (huilken nu är bätter af sin siukdom), att en konungens enspännere war dagen tilförne affärdat genom natt och dagh medh breff till wår al-

9. Forlydendet om denne episode er sikkert udsprunget af Jacob Is mere afvisende holdning over for de spanske ambassadører Coloma og Mendosa og den udsendte spanske gesandt Lafuente, manifesteret i hans deklaration til et parlamentsudvalg af Whitehall 23. marts, oplæst 25. marts i Parlamentet, om at opgive forhandlingerne med Spanien imod en lovet parlamentsbevilling på 360.000 £. *CSPD 1623–25* s. 196; *CSPV 1623–25* s. 261 ff; Weiss s. 65 f.

10. Jvf. miss. af Kbh. 6. marts 1624 til bisperne i Danmark *og* Norge. Trykt i H. F. Rørdam, *Danske kirkelove III* s. 107 f; jvf. H. F. Rørdam, *Hist. kildeskr. I,2* s. 726; *KBB 1624–26* s. 64 f. At taksigelsen skulle finde sted 3 søndage i træk, fremgår ikke af miss.

11. Om Chr IVs store glæde over at få rd.sølv til rådighed fra en indenlandsk grube, nemlig Kongsberg, se i øvrigt hans skrivekalender for 31. marts 1624. *Da. Saml. II,3* s. 372 f. Jvf. J. Wilcke, *Speciesættet 1624, Numism. Foren.s Medl.-Blad I, 1916* s. 209.

1. GA til AS Sth. 6. april 1624, Riksreg. f. 141 SRA. Aftrykt i bilag herunder s. 629 f.

lernådig:te konungh och herre, lydandas, att möthedt är beramatt till den 20. may nästkommandes effter h: k: m:tz egen begäran [2].

Och som cantzleren än icke annat wiste, schulle dertill deputeras först han sielff, dernäst rickz cantzleren h. Jacob Vlfelt, sedan h. Albrecht Scheel och Esche Brock [3]. Och om han icke kan komma, mentes Holger Rosenkrantz schulle komma vtij hans ställe.

Belangandes tollen här i Sundet af suenscht godz, så är han nu igen frijgifuen till dess saken blif*uer* vtfördt [4]. Dessförvthan är och konungen nu kommin vti någott bätter förtroende om h: k: m:tz tilrustningh. Ty så snartt Axill Arnefelt kom tilbaka, casserades alt det ny vptagne folch, som här i landet war antagitt. Ähr och konungens befalning vthgången till de capitener, som vthanlandz wärfue, det de incontinente schulle icke allenest afstå medh wärfningen, vtan och afdanka, huadh folch de hade antagitt [5]. Medh schiepen ställes det

2. Jvf. Chr IV til GA Kbh. 15. april 1624, 1. konc. af CF i Sverige A I 8, kop. i Sv. Acta 1619–24 f. 168 f og Danica 487 SRA. Ud over accepten af GAs forslag vedr. grænsemødet (jvf. nr. 94 n. 1) meddelte Chr IV, at han ville give sine kommissærer nøjagtig fuldmagt. Desuden oversendte han en liste over de vigtigste danske gravamina til mødet og anmodede om en tilsvarende liste over de svenske. GA svarede, at han ville lade sine råder få så nøjagtig fuldmagt, som sagen kunne forudse, men fandt det unødvendigt at oversende de svenske gravamina, da de fleste var af samme oprindelse som de danske og kunne forhandles sammen med disse. GA til Chr IV Sth. 25. april 1624, orig. i Sverige A I 8.
3. Usikkerheden om Eske Brocks deltagelse skyldtes nok hans meget svage helbred. Jvf. Jens Gödesen, *ligpr. over Eske Brock, 1626*. Han døde 15. dec. 1625. Christen Holck kom med i stedet for Albert Skeel. Jvf. miss. af Kbh. 14. april 1624 til de 4 råder om at indfinde sig i Knærød 19. maj. *KBB 1624–26* s. 114 f. De fik instruktion af Kbh. 21. april 1624 (konc. i Sverige A II 37, kopi i Sv. Acta 1619–24 f. 174 ff) og fuldmagt af s. st. og d. (orig. på perg. i Egesk. E Sverige).
4. Jvf. miss. af Kbh. 14. april til tolderne i Øresund om indtil videre ikke at oppebære told af svenske undersåtter i Øresund. *KBB 1624–26* s. 114. Tilsvarende gav GA ordre til indtil afslutningen af grænsetraktaten at suspendere »den tull, som de swenske skole gifue vtaf dett godz, de danske af dem handle«. GA til statholderne over hele Sverige og Finland Sth. 11. maj 1624, Riksreg. f. 242 SRA.
5. Det drejede sig ifølge Joseph Averie om den nyligt udskrevne styrke på ca. 4.000 til fods og 1.200 til hest omkring Hamburg, der skulle have været mønstret i løbet af få dage i nærheden. Chr IV lod ifølge Averie disse tropper aftakke, fordi hans frygt for et svensk angreb nu var ophørt. Joseph Averie til (Dudley Carleton) Hamburg 21. april 1624, orig. i S. P. Denmark 75,5 f. 302 PRO. Jvf. Salvius: »Danus sägz nw hafue förnummit sigh för Swerige säker ware, hwarför danckes dagligen hans

(fortsættes s. 430)

och ahn vtij lijka måtte, så at det låter sigh nu wäll see, det konungen schall någorlunda wara försäkradt på alla sijdor. Cantzleren sade migh och, att konungen hade nyligen fådt schrifuelse ifrån Tilli [6], så att på den sijdan och ingen fahra schulle wara förhanden.

Konungens broder hertig Vlrich är dödh och schall begrafuas den 24. may nästkommandes. Och äre tuänne af rådet deputerede, som schola till be:te tidh medh 2 schiep [7] öfuer till Rostoch, nembligen Mogens Cåås, huilken och nu är ståthållere på Kiöpenhamns slott [8], och Tage Tott Ottesson, som sidst komme i rådett [9].

Konungen will och sielff medh 3 schiep öfuer till Norgie att besee sölfuergrufuan, som der vpfunnin är, och det så snartt möthedt är ståedt widh grentzen [10].

Såsom jagh tilförende i ödmiukhet hafuer förmält om princens hoffmestere Christen Thomesson, så är han nu för fåh dager sedan sin koos öfuer land. Och mentes här, det några spansche gesanter schulle hafua waritt förhanden; men så snartt Tillis schrifuelse kom, bleff be:te Christen Thomeson strax affärdatt.

Den starke wachtt, som här widh Sundet war satt, att inge suensche måtte komma öfuer vtan wår nådig:te konungs vnderschrefne

(fortsat fra s. 429)

folck af«. Johan Salvius til GA Lübeck 26. april 1624, orig. i E 371 UUB. Også Aitzema meddelte fra velunderrettet kilde, at Chr IV lod de antagne soldater aftakke. Aitzema til Gen.st. Hamburg 24. april 1624, orig. i LHD 6026 ARH. Om dækning af omkostningerne ved krigsfolkets aftakning lod Chr IV rigsrådet forhandle 13.–14. april. *Egh. Br.* s. 370, 372 f; Erslev s. 406. Hjemkommen fra Sverige fik Axel Arenfeldt 11. april vogne fra Helsingør til Kbh. Helsingør byfogedregnsk. 1620–27.

6. I et beroligende brev af Lemgo 9. febr. 1624 havde Tilly bl.a. benægtet at ville okkupere Kassel og stiftet Halberstadt. Orig. i TKUA Alm. Del 3, 62.
7. Ikke 2, men 3 skibe, nemlig Patientia, Victor og Sorte Rytter. Jvf. ASs rulle af 20. maj (herunder s. 451) og Vinkælderregnsk. 1623–24.
8. AS sammenblander her to Kås'er, rigsråden Mogens Eriksen Kås til Støvringgård, lensmand på Mariager kloster fra 1619, og Mogens Jensen Kås til Frøstrup, lensmand, men ikke statholder, på Kbh.s slot fra 1624. Følgebrev af 20. maj, *KBB 1624–26* s. 140. Chr IV havde ikke siden Breide Rantzaus død 1618 udnævnt nogen statholder her.
9. De to råder fik ved miss. af Kbh. 14. april 1624 ordre om at være til stede i Kbh. 16. maj for at begive sig til begravelsen i Bützow 24. maj. Samme dag udgik lign. miss. til en række adelige og lensmænd udenfor rådet. *KBB 1624–26* s. 112 f. Jvf. *Fabricius* s. 160.
10. Det skete dog forinden grænsemødet. Jvf. herunder s. 432 og nr. 98 n. 1.

pass, är nu och så igen vptagen, så att passagien är aldeles frij [11].

Ifrån Dansich är tijender, det Hans Weijer schall nyligen hafua fådt befalningh af konungen i Pålandh at vthdeele beställninger på 5.000 man till foot, huilke han till en deel schall alrede hafua vtdeelt, så att på åtschillige orther der om kringh antages folch.

De, som komma ifrån Cöningzbärgen, berätta och dett samma. Twärtt emott säga de och, att der är god förhopningh om stilleståndh emellan wår nådigeste konungh och pålacken. Elliest war der och tijender, det altingh schulle icke wara klartt emellan Rysslandh och Pålandh, och att de wist trodde, det snartt schulle yppas till ett vppenbart krigh. Tattaren schall och wara starch vthij hans landh infallin [12], huarigenom menas, han schall wäll hafua sitt folch behoff.

Ifrån Engelandh och Hollandh äre och åtschillige schiep inkomne. Doch kan jagh icke få någon wiss kundschap om Robbertt Styfuart. Men ifrån Holland berättas, att dett folch, som för wår nådig:te konungh vtij Engelandh är antagitt, schall effter konungens befalningh der sammestädes wara anhållidt till wijdere beschedh. Huar öfuer presumeres, han sielff samma folch schall hafua vtaf nöden, effter man nu begynner fulkommeligen säga, det han schall aldeles wele läncka sigh till krigh emott Spanien. Och om h: k: m:tz folch för sådane orsaker är anhållidt, är ingen tuifuell, vthan Robbertt Stufuartt medh sitt folch blif*uer* och wäll förbudin att komma der vth. Och när några schiep komma ifrån de nordische orter vtij Schåttlandh, will jagh icke annatt förmoda, vtan han får ju någon kundschap om honom.

Aff Helsingör den 19. aprilis åhr 1624.

11. Jvf. miss. af Kbh. 13. april 1624 til Jørgen Urne herom. *KBB 1624–26* s. 111.

12. Nogen polsk–russisk krig udbrød dog ikke. Et polsk gesandtskab krævede i foråret 1624 i Tyrkiet, at sultanen skulle forbyde og hindre tatarernes idelige indfald og plyndringer i Podolien og Volhynien. *Roe* s. 223; Zinkeisen IV s. 486 f.

98 22. april 1624

1. Til Axel Oxenstierna
*2. Til Gustav II Adolf**

Min sidste och ödmiuche schrifuelsse war den 19. i denne monadh. Och då wiste jagh icke annat, än konungens rese till Norgie at besee sölf*uer* grufuan schulle icke gå ahnn, förr än möthedt war schiedt widh grentzen. Nu är han sielff i dagh medh 2 schiep neder kommin och will i morgon, om winden fogar, gå till segels åth Norgie. Doch menas, han schall wara här igen innan möthedt scheer [1].

Och [effter] jagh i gåhr bekom schrifuelse ifrån Anthonio Munier om den ammunition, som han vtij Hollandh för wår allernådigeste konungh och herre bestält hafuer [2], dett jagh här schulle anhålla, om ammunitionen måtte passere igenom Sundett, på det han icke schulle landsättias widh Elfzborgh och sålunda igenom den långe wägz förande icke allenest fara myckett illa, vthan och på många handa sätt fördärfuas och slåes sönder. Huarföre jagh strax i dagh, så snartt konungen kom i landh, läth anhålla om audientz, huilket migh bleff strax effterlåtidt vtij konungens egen kammer. Och när jagh anmodde honom om frij passage, stodh han något stilla och betänkte sigh. Sedan suarade han, det han wille låtha beschedh hoss cantzleren, och frågade ytterligere, om der war h: k: m:tz wår nådig:te konungz pass hoss. Huar till jagh suarade, att der kunde wäll wara h: k: m:tz pass hoss, men jagh wiste icke, om dett lydde här på Sundett, effter det be:te Munier drogh vth, när de suensche wore här ofrij, och då vthan

* påtegnet: præsent Stockh. den 11. may 1624

1. Ifølge skrivekalenderen gik Chr IV til skibs ved Kronborg 24. april, besø og målte sølvgruben ved Kongsberg 29. april og kom tilbage til Kronborg 7. maj. *Da. Saml. II,3* s. 373. 8. maj spiste han på Fr.borg. Vinkælderregnsk. 1623–24. Ifølge AS kom han først tilbage 9. maj, jvf. herunder s. 437. Han sejlede selv på Patientia med Gabriel Kruuse som kaptajn og ledsagedes bl. a. af prins Christian, Kirsten Munk og dr. Arnisæus. Vinkælderregnsk. 1623–24.
2. Derved håbede man samtidigt at få det største af de 9 gode krigsskibe, som Anthon Monier skulle opkøbe i Nederlandene, ført gennem Sundet. De øvrige otte skulle ligge ved Älvsborg og ankom hertil i beg. af maj. Hallenberg V s. 111 f; *Sv. sjökrig* s. 153.

tuifuell hafuer meent att landstiga medh samma ammunition widh Elfzborgh. Och effter wägen är mycket långh och beswärlig, hafuer han schrifuit migh till, det jagh schulle anhålla, om det medh E: m:tz minne måtte passere här igenom, och att jagh schulle schrifua honom beschedh igen, på dät han icke schulle komma hijtt medh schiepett och blifua sedan nödder at löpa tilbaka igen till Elfzborgh. Då gaff konungen migh, effter någott betänkiande, entligen till suar, att ammunitionen schulle passere medh den condition, det jagh förschaffade godh beschedh ifrån wår nådigeste konungh, såsom och, att jagh schulle specificere och vtij persedle wijss rätt angifua, huru mycket der är af huart slagh, huilket jagh sade så schee schulle. Derföre schrifuer jagh nu strax Munier der om till, om h: k: m:tt i medler tijdh nådigest tächtes befala, at någon beschedh dervpå måtte medh det forderligeste hijt förschickas [3].

Elliest frågade konungen migh, om freden war slutin emellan wår nådigeste konungh och konungen i Pålandh, såsom och, huadh beschedh jagh wiste om de papister, som i Suerige wore pågrepne, sampt och om dät tumult, vthi Smålandh schall hafua waritt, i det de schola der hafua vptagitt sigh en synnerligh konungh widh nampn Peer Sijlkelock [4], en gammall höfuidzman, och hans rådh schulle hafua waritt twänne Herman Wrangels schytter.

Då suarade jag först, att huadh freden anlanger, wiste jagh derom än ingen wiss beschedh. Vthan så myckett jagh hade förståedt, schulle der till wara godh apparentia. Då sade konungen sigh hafua fådt synnerligen schrifuelse, det stilleståndet schulle wara slutidt på någre åhr [5].

3. Selv om nr. 98,2 tilsyneladende først ankom til GA i Sth. 11. maj (jvf. n.*), synes denne at have svaret, sikkert på 98,1, dagen før: Da AS meddeler, at GAs krigsammunition tillodes passage, hvis GAs pas var tilstede, sendes dette til AS. Han skulle dog ikke vise det, »med mindre hårdtt der på stränges«. GA til AS Sth. 10. maj 1624, regest i Riksreg. f. 240 SRA. Jvf. Hallenberg V s. 281.
4. Sven (ikke Per) Silkelok syntes angivet af avind og uden grund. Hovedmanden Jödde Stinn »undskyldte og frigjorde« ham på retterpladsen. GA til Bengt Kafle og Gustav Horn Sth. 13. maj 1624, Riksreg. f. 242 f SRA. Jvf. n. 7.
5. Toldskriveren i Helsingør, Villum Mortensen, havde i et brev fra en fornem borger i Danzig fået melding om stilstanden. Denne melding videregav tolderne i Helsingør, Morten Jensen og David Lucht, til kongens kammertjener Hans Pedersen i brev af Helsingør 19. april 1624. Orig. i DKIB.

(fortsættes s. 434)

Dernäst, angåendes de papister, som wore pågrepne, sade jagh migh wäll hafua förståedt, det en borgemestere i Tälgie medh en tysch schrifuare schulle wara i hafft satte, men icke än wethandes, huadh deras intent hafuer waritt [6]. Då sade konungen sigh hafua hördtt, att vtij Suerige schulle wara öfuer hundrede prester, som schola hafua bekiendt sigh wara af den påwesche religion, ändoch han än icke hade fåedt deras nampn.

Till tumultet vtij Smålandh suarede jagh migh wäll någott hafua hördtt. Men effter jagh ingen synnerligh schrifuelsse hade derom vthur Suerige, kunde jagh intet säija derom. Då sade konungen, när desse 2 schytter schulle fångas, brände de sigh sielfue inne, der de wore, heller än de wille gifua sigh [7]. Här medh endade konungen sitt tahl.

Här är och konungens breff vthgångett, att alle de, som hafua någon richtigh beschedh att kräfua gieldh vthi Suerige, schola nu till detta möthe låtha sigh finna på grentzen om der att wijse deras han-

(fortsat fra s. 433)
Kongen besluttede herefter at beholde det hvervede fodfolk til grænsemødets afslutning og anmodede ved miss. af Kbh. 21. april 7 af råderne om at afgive betænkninger herom. *KBB 1624–26* s. 125. Kun Anders Bille bifaldt ikke dette. Erslev s. 427 ff.

6. De to krypto-katolikker, borgmesteren i Södertälje Zakarias Anthelius og kancelliskriveren Göran Bähr, der begge tidligere havde gået på jesuitseminarer, havde af religiøse grunde søgt at smugle en tysk jesuit ind i Sverige. De blev afsløret, forgæves torteret for at få dem til at indrømme politisk forræderiske hensigter og endelig henrettet. Roberts I s. 109 ff m. litt.-henv.
7. Oprøret i Möre i Småland ved den danske grænse opstod som en soldateropstand imod oberst Patrick Ruthwen og dennes officerer og fik tilslutning af en del økonomisk betrængte bønder. Dackefejden, som GA kaldte den, blev dog ret hurtigt standset. Hovedmanden Jödde Stinn førtes til Sth. og henrettedes, de andre straffedes på stedet. Nogle, der satte sig til modværge i en gård, opbrændte sammen med denne. Ikke mindst som følge af den spændte situation over for Danmark og Polen var GA, der havde de to lande mistænkt for at »spille med« under oprøret, nervøs for, at dette skulle brede sig videre blandt almuen. Han ønskede således ikke, at der skulle graves for dybt i sagen, udstedte beroligende erklæringer til almuen i S. og N. Möre og lettede vilkårene for grænsehandelen noget. GA til enkedronning Christina Sth. 15. april 1624, Riksreg f. 146 SRA. GAs memorial for Gustav Horn (der med det norrlandske krigsfolk sendtes til Kalmar for at undersøge og dæmpe oprøret) Sth. 13. april 1624, orig. i Skoklostersaml. E. 8854 SRA; *AOSB I,2* s. 716. GA til almuen i S. Möre og mut. mut. til almuen i N. Möre Sth. 5. april 1624, Riksreg. f. 134 f SRA. Hallenberg V s. 138 ff m. arkivhenv.; Roberts I s. 109 m. litt.henv.

schriffter till wår allernådigeste konungz och herres commissarier [8], säijandes här, att de intet twifle, vthan efwen det samma scheer och på h: k: m:tz sijda, om der några finnes, som hafua något at fordra af de dansche.

Ifrån Dansich äre sedan min sidste och ödmiuke schrifuelse inge schiep komne, som migh någon kundschap hafua wist berätta. Icke heller ifrån Schåttlandh, att jagh någon wiss kundschap kan få om Robbert Styfuartt.

Ifrån Engelandh kan jagh icke heller få höra något om honom, vthan alle säga, at der kommer intet folch vth, förr än konungen är aldeles resoluerat om den spansche handell, huarom ännu delibereras vthi Parlamentet.

Aff Helsingör den 22. aprilis åhr 1624.

99 25. april 1624

1. Til Axel Oxenstierna
2. Til Gustav II Adolf *

Sedan min ödmiuche schrifuelse af den 22. i denne monadh ähr några schiep komne ifrån Dansich, huar af berättas, dett be:te stadh bär stor fahra för wår allernådigeste konungh och herre, besöriandes sigh för en stark belägringh, huarföre de dagligen taga folch ahnn [1]. Tw schiep lagas der och till för konungen i Pålandh, som låtha sigh höra medh förste wele löpa till siös att taga på wår nådig:te konungz vndersåther och andre, som segla på Suerige. Doch schola de dansicher herrer sigh derom således hafua resoluerat, det be:te schiep måge wäll löpa vth; män ingalunda schola de blifua tilstadde att komma der in igen,

* påtegnet: præsent i Stockh. den 11. may 1624

8. Jvf. miss. af Kbh. 14. og 15. april 1624 til lensmændene i Skånelandene og på Bahus og borgmestre og råd i flere byer om at fremsende akter med specificerede tingsbevidnede oplysninger om klager over uretmæssig svensk told- og markedspolitik. *KBB 1624–26* s. 115 f.

1. O. midten af april vedtog rådet i Danzig af frygt for et svensk angreb at hverve 2.000 infanterister, mønstre borgerskabet, udbedre og forstærke fæstningsværkerne i byen og ved Weichselmundingen m. m. Leidig s. 35 ff; Simson s. 455 ff, 512.

föregifuandes den fahra, de sedan måste vthstå för wår nådigeste konungh.

Elliest säga desse schieppere, att de må wäll låta gå ordh både widh Dansich och Putsch, dett de wele hafua någre schiep och pinker vth att röfua på Suerige. Men det kan doch lijkwäll icke så lätteligen schee, ty der war än huarken folch eller annatt, som der till schulle. Och om de än komme vth, så wore ett eller tw af h: k: m:ttz wår nådigeste konungz schiep mechtige nogh att drifua dem in igen eller och att få dem fast.

Ifrån Engelandh äre och i gåhr schiep inkomne, huar jagh medh flijt hafuer frågat effter Robbert Styfuartt. Så war der en kiöpman vpå, som sade sigh hafua hörtt någott om honom, nembligen, att han schulle hafua antagitt någott folch vtij Schåttlandh och wänte effter wijdere beschedh och wexell ifrån Pålandh. Nu, säger denne kiöpman, talas der intet myckitt om Styfuartz wärfningh; vthan man menar wist, hans anslagh blifuer aldeles till inthett. Och elliest schall konungen inthet folch wele vtstädia; ty man weth der än intet annat, än att kriget schall gå ann emellan honom och Spanien. Och om han än icke aldeles vpsäger konungen i Spanien freden, så schall han lijkwäll wara tilsinnes att assistere phaltzgrefuen så widt, om möijeligitt är, dett han medh gewalt, om icke andre medell will hielpa, må komma till sitt arflandh igen [2]. Och som desse berätta, schall der formeras ett läger på 30.000 man, som medh det förste schall infalla vtij Flanderen [3].

Elliest höres här nu inthett, vthan konungen medh princen är nu sijn koos åth Norgie och hafuer sagtt wele wara här igen till mötedt.

Aff Helsingör den 25. aprilis åhr 1624.

2. Baggrunden for, at det lykkedes Jacob Spens at få Jacob I til at nægte Stuart hvervninger med henblik på Sverige (jvf. nr. 94 n. 10) var netop den engelske regerings nye, mere aktive virken for Pfalz' restitution i og med den spansk-venlige politiks ophør. Jvf. Rydfors s. 11.

3 Mansfeld fik ved denne tid i England fra Jacob I løfte om dækning af omkostningerne for en hær på 13.000 mand til genoprettelse af freden i Tyskland. Betingelsen herfor var dog, at Ludvig XIII opstillede og underholdt en lige så stærk hær. Weiss s. 68.

100* 10. maj 1624

1. Til Axel Oxenstierna
2. Til Gustav II Adolf

Min sidste och ödmiuche schrifuelsse war den 25. passato. Sedan är förbijdat konungens hemkomst ifrån Norgie, huilken kom i gåhr hijt konungen här i Danm*arch,* huilken hafuer legat här i 4 dager och förbijdat konungens hemkomst ifrån Norgie, huilken kom i gåhr hijt tilbaka igen och förreste strax till Fredrichzborgh. Drogh och strax posten derhedan om sine bref at öfuerlefuerere. Och så mycket som jagh kan förnimma, hafuer han inge breff vthan allenest ifrån konungen sielff vtij Pålandh till denne konungen [1].

Och till så mycken bätter lycka kom be:te post här in till härbärges hoss den Mårten Bryggare, som jagh på h: k: m:tz wår allernådigste konungz och herres sijda alrede bekommitt hafuer, effter som jagh tilförende i ödmiukheet förmält hafuer [2], till huilken och mäst de polsche poster och luranter indraga, icke wethandes, at samma man

* Jvf. AS til enkedronning Christina Helsingør 13. maj 1624 (ptg.: ankom den 26. may *1*624) orig. i D a n i c a 19 f. 209 f SRA. Depechen meddeler, at kongen efter ASs sidste depeche af »19. passato« er kommet hjem fra Norge »och hafuer der förordnadt bärgwärckzmän vthi sölfuergrufuan, så att af deras berättelsse, som komma der ifrån, schall der synas godh lijknelsse, det samma grufua schall wäll till en godh tijdh continuere och rijkeligen gifua, om icke watnedt, när de komma länger neder, giör något hinder; ty de säga, at de förnemste ådrar sträckia sigh vth emot haffsijdan, så att om de gå så rätt fram, som de begynna, måste de snartt komma vnder siökanten«. Desuden berettes om formålet med den polske posts tilstedeværelse (svarende til, men noget kortere end i nr. 100) og (identisk med nr. 100) om tilstanden i Polen, om resultatet af Robert Stuarts hvervninger, om de svenske hvervninger og om de engelske militære planer. Endelig meddeles egh., at AS 14. maj modtog Christinas brev med pakke til Erik Larsson, som han straks sendte videre til Hamburg.

1. Utvivlsomt Sigismunds brev til Chr IV af Warszawa 30. marts (n. st.) 1624, orig. i P o l e n A I 2; trykt i *Elementa* s. 78. Om brevets indhold, se det flg. Derimod drejer det sig næppe om den polske konges brev om et mindre væsentligt undersåtproblem) til Chr IV af Warszawa 8. maj (n. st.), orig. s. st.; trykt i *Elementa* s. 79. Posten med dette brev var nemlig Staffan Ståle, der var for godt kendt til ikke at blive nævnt ved navn i nr. 100. Ståles rejsetid skulle i så fald også have været ekstraordinær kort.
2. Jvf. herover s. 405 og indledningen s. 61.

hafuer någon correspondentz medh migh. Och är denne Mårten Bryggere en sådan förslagin karl, det han nogh medh behendigheet weth att draga så mycket vtaf dem, som de möijeligitt wethe, icke låthandes sigh hoss dem annat förnimma, än att han ähr synnerligh godh polsch. Och hafuer han så widt interrogeret denne post, som nu är kommin, det han hafuer honom vpenbart så mycket, honom wetterligit är, om dette hans medhafuande breffz innehåldh, huilket schulle förnembligest hängia på tränne punchter, som är:

För den förste, hurulunda konungen i Pålandh höijeligen beswärer sigh öfuer h: k: m:tt wår nådigeste konungh, i det han icke allenest är olagligen och vthan någon gifuin orsak (som han förmenar) drifuin ifrån sitt arfrijke Suerige, vthan och der ofuan vpå, att högstb:te h: k: m:tt sigh der medh icke hafuer låtidt nöija, vthan ytterligere, den tijdh han war occuperat emot christenhethens fijende turcken, ähr medh macht infallin och hafuer honom den mechtige stadh Riga ifrån tagit och afhändt [3], som doch så långligh tidh hafuer legadt vnder den polsche crona. Och än förvthan alt detta, huadh spått han i förledne åhr måtte vthstå, i det h: k: m:tt medh en sådan mechtigh schiepzflota kom och brauerede honom in för nesan på reddan widh Dansich, den tijdh han doch (som han här föregifuer) icke vtij någon annan meningh kom till Dansich vthan sigh medh sin dråtningh och barn att förlusta, förvndrandes sigh storligen, att konungen här i Danmarch och sådant wille lijda, effter han der vthaff icke annat kunde see, än att hanss toll här i Öresund derigenom mycket måtte förminschas.

Den andre punct schall wara, att effter Dansich befahrar sigh för en belägringh vthaf wår nådigste konungh, och den besynnerligin till siös, att konungen här i Danmarch sådan h: k: m:ttz mächtige schiepzflota vtij Östresiön icke schulle eller kunde medh sin gode reputation tolerere och lijda, vthan snarare borde sådant medh alle macht förhindra och emot stå, på det handelen derigenom icke allenest blefue liber och frij, vthan och jemwäll den dominio, konungen i Danmarch hafuer vtij Östresiön, der medh att fördeffendere och förswara [4].

3. Også Mitau i Kurland nævnes i brevet fra Sigismund af 30. marts (n. 1), hvad det flg. i dette punkt derimod ikke gør.
4. Dette andet punkt findes ikke i Sigismunds brev af 30. marts (n. 1). Tværtimod klagede Sigismund over ikke at have fået svar på sin henstilling fra 1623 om, at hans skibe og folk i Østersøen »icke något hinder eller förfång af Eders k:tz skepp eller fålck skie måtte«.

Den tredie punct schall vthgå på intet annat intent än att vphitze denne konungen emot h: k: m:tt; synnerligen effter konungen i Pålandh hafuer hafft godh kundschap om den irringh angåendes tuldstrijden, som bäggie rijkerne Suerige och Danmarch är emellan vpkommin, huarföre och nu detta möthe schulle schee på grentzen, huilket konungen i Pålandh hafuer altsammans wäll wist. Huilket och är förnembligest orsach, det han nu hafuer sitt budh här, på det denne konungen schall stå fast vpå den rättighet, som han sigh vtij denne irringh om tullen förmenar att hafua [5].

Dette är denne posts berättelsse, så mycket honom denne sak kunug är, doch dett hemligen hoss mehrb:te Mårten Bryggare. Dessförvthan hafuer han sagdtt, det konungen i Pålandh hafuer alla 8 dager så godh kundschap vthur Swerige, huadh der passerer, så han förmenar h: k: m:tt wår aller nådigeste konungh och herre schall sielff icke synnerligen bätter kunna wetadt. Doch kunde man icke få vthaf honom, ifrån huem sådane kundschaper komma.

Men jagh hafuer nu här igenom denne Mårten Bryggare så widt practiceret, dett jagh i desse dager hafuer fådt den Zaccheus Lehusen på wår nådigeste konungs sijda, effter som E: h:tt af denne hans medfölgiande vthgifne obligations copia gunsteligen förnimmandes warder [6]. Och effter han hafuer synnerligh godh correspondentz medh

5. Toldstriden mellem Sverige og Danmark omtales ikke i Sigismunds brev af 30. marts (n. 1). Derimod meddeler den polske konge, at han har tilladt en ét-årig forlængelse af den svensk–polske våbenstilstand, og at GA til trods herfor ruster stærkt både i Tyskland og Sverige og ikke ifølge Sigismunds kilder har i sinde at holde nogen stilstand. Sigismund anmoder derfor Chr IV om ikke at tilstede GA og hans krigsfolk fri passage gennem sit rige eller sine strømme, men hjælpe til at hæmme hans overmodige forehavende mod Polen. Endelig ønskede Sigismund ikke alene fri passage for sine egne skibe og folk på Chr IVs strømme, men også for skibe og folk fra fremmede steder til sit behov.
6. I denne obligations-kopi, dat. Helsingør 28. april 1624, der findes i både nr. 100,1 og 2, hedder det bl. a.: »effter som åhrligen några polsche luranter sigh in vnder den suensche grentzen förfoga vnder dätt scheen, det de hafua att beställa medh de polsche bönder, som vthi Hallandh äre belegne, derföre, effter jagh gemeenligen plägar hafua synnerlig godh kundschap om mehrb:te luranter och i synnerhet correspondere medh en der af, benemdh Staffan Ståle«, forpligter Zaccheus Lehusen sig til at gøre, hvad han kan til GAs behag og især til at skaffe AS »icke allenest god kundschap, när desse eller några andre luranter äre förhanden, och huart de wele, vthan och jämwäll, om jagh möijeligitt kan, att förfara, medh huem de vthij Swerige correspondere, såsom och att tilsee, om jagh på någott

(fortsættes s. 440)

konungen i Pålandz vtschickade, som hijt inkomma, will jagh icke annat förmoda, vthan han warder ju medh tijden något fruchtbarligitt vträttandes.

Och på det ingen af desse polsches anhangh schola sådant märkia, ähr oss emellan beslutidtt, det Zaccheus schall kundgiöra Mårten Bryggare, huadh han förnimmer, och sedan Mårten migh igen, på det icke någon argwon der aff kunde fattas; så att Zaccheus är och blifuer vthij Kiöpenhamn, och Mårten bor här i staden. Kan migh sålunda icke wäll några af desse luranter eller vthschickade vndslippa, vtan jagh måste ju få någon kundschap vtaf dem, så frampt desse twänne, som jagh på h: k: m:tz sijde bekommitt hafuer, blifua widh deras löffter. Huilket vthan tuifuell wäll scheer, der h: k: m:tt genom E: h:tz gunstige tilschyndan nådigest täckies ihugkomma dem medh någott för deras omack och trohet. Jagh hafuer till en begynnelse contenteret dem effter min ytterste förmögenhet, heller än jagh wille, h: k: m:tz angelegne tienst här vtij schall blifua tilbaka.

Huadh nu för beschedh denne post fåhr vthaf konungen [7], derom hafuer Mårten schrefuit Zaccheus till, att han medh flijt schall der effter fråga. Och twifler jagh intet, vtan posten kommer ju hijt igen om här att stiga till schiepz åth Dansich. Så kan man wäll få at wethe, så mycket som han derom förstådt hafuer.

Elliest huadh konungen i Pålandz stat anlanger, så berättar och posten, att der giörs ingen synnerligh tillrustningh. Icke heller schola ständerne på richzdagen emot h: k: m:tt wår allernådigeste konungh något hafua bewilliadtt, vthan der konungen icke wille inlåta sigh till ett billigtt stillestånd, måtte han vtförat på sin egen vmbkostnadt. Icke heller weth denne post, at konungen i Pålandh schall wara inclineret till något stilleståndh medh h: k: m:tt, vtan det wore på ett åhr eller 2 till det högste. Huarföre Hans Weijer schall än ytterligere hafua fådt befalningh att antaga så mycket folch, som han vtij hast kunde bekomma, der h: k: m:tt på de orter något wille attentere, så wäll som och att bijfalla Dansich, om så behöfues. Doch menar posten, han schall hafua ondt widh att få någott folch tilsammans för den owisshet, som han medh sine wärfninger håller, i dett han den ene

(fortsat fra s. 439)
sätt medh lämpe och behändighet kan få sådane breff ifrån dem, som de kunna hafua medh att fara, och dem sedan vtij lijka måtte strax till Anders Suensson att lefuerere«.

7. Om denne besked, jvf. nr. 101 n. 1.

monaden tager folch an, och den andre casserer han dem igen och dessförvthan gifuer dem intet contentement.

Jagh hafuer i desse dager talt medh wisse personer, som äre komne ifrån Schåttlandh, huilke migh för sanning berätta, det Robbert Styfuertz wärfningh är nu aldeles vthslagin och till intet kommin, så at han sielff medh en deel af de capitener, som han för konungen i Pålandh antagit hade, är nu vtij beställningh hoss konungen i Engelandh att brukas phaltz grefuen till vndsättningh. Så att desse, som nu komma der ifrån, försäkra mig med hand och mundh, det h: k: m:tt altidh nu i detta åhr ingen fahra bör hafua för mehrbe:te Robbert Styfuertz eller hanss folchs infall, huarken widh Elfzborgh eller annorstädes vnder h: k: m:tz dominion, och att Styfuert alrede schall hafua schrefuit sin entschyldningh till konungen i Pålandh, föregifuandes, att effter giftermåledt emellan Engelandh och Spanien icke hade sin fortgångh, genom huilketz medell Phaltz hade kunnitt blifua restituerat, så är konungen i Engelandh nu förorsakatt att sökia andre medell att förschaffa sin måågh till sitt arfflandh igen, huarföre han och är förbudin att föra någott folch vtur landet till konungen af Pålandz tienst, och dett synnerligen till dess käijseren sigh om Phaltzes igen lefuereringh annorledes förklarer, än här till schiedt är. Och elliest dessförvthan schall Styfuertt hafua leditt så stor bräck på penninger till (att) fulkomna samma wärfningh medh, att der som han än hade hafft förloff, förmenas, han hade denn lijkwäll effter sin willie icke kunnit bringe tillwäge; helst medan att alle de officerer, som han hade antagitt, wore allenest förtröstade på wäxill, som komma schulla, och sålunda ringa eller inge penninger bekommitt på handen, huar öfuer de hafua spenderet mycket af deras egitt och altidh lefuit i hoppett. Och äre de nu intet bätter belönte, än att huadh Styfuert hade med sigh vthur Pålandh, det hafuer han för sigh behållidtt. Och de andre hafua måst spendera om sunst.

Belangandes det folch, som h: k: m:tt wår nådigeste konungh der låther antaga, så berätta desse, det min herr Spens hafuer wärfuat konungens tilståndh vtij Engelandh på 4.000 man att vthföra h: k: m:tt [8], och att de hafua seedt 6 af wår nådigeste konungs capitener

8. Spens kunne allerede 16. febr. 1624 meddele GA, at han havde fået tilladelse fra Jacob I til at hverve skotske tropper for svensk regning. Rydfors s. 13.

[a]vtij Schåttlandh[a] i twänne städer widh nampn Lijdt och Haberdijn, huar de hade fådt tilsammans schönt folch. Och wiste att nempna tuänne af desse capitener, som äre capiten Carr och Garden, huilke mäst hade deras compagnier complet till 150 man huar, så att capiten Gardens schiep lågh färdigt vtij Haberdijn att gå till segels åth Elfzborgh; och om Carr icke kunde strax komma medh, schulle han innan få dagar fölgia. Och effter som desse säga, måste desse twänne capitener nu wara på wägen, om de alrede icke äre framkomne till Elfzborgh. Wijdh Lijdh, sade de, lågh och 5 schiep bestälte för de andre capitener, huilke och wärfuade alt, huadh de kunde der om kringh på landet [9].

För konungen i Engelandh tages der och folch an. Ty som desse berätta, hafuer Parlamentet beslutidtt, att en armada på 50.000 man schall formeras om Phaltz grefuen der medh att hielpa vtij sitt land igen insättia. Schola och konungens schiep i Engelandh till samma effect giöras färdige [10] och schall allenest stå på de suar, som konungen nu medh sijne vthschickade gesanter förwänter ifrån käijseren [11].

Jagh låter och E: h:tt i ödmiukhet förnimma, att effter det Gudh then aldrahögste, några dager för än konungen drogh till Norgie, nådeligen förlossade min *kära* hustru af en vngh dåtter, så badh jagh konungen till fadder på samme tijdh, jagh talte medh honom om h: k: m:tz ammunition, som schall komma ifrån Hollandh. Så befalte han ståthålleren här på Croneborgh Jörgen Vrne at stå för honom. Och förährade han migh i faddergåfua ett förgylt kredentz om 187 lodh, dett jagh E: h:tt i ödmiukhet icke hafuer dierfz låtidt okunnigt blifua, effter jagh doch nogsampt kan tänckia, att han migh sådan schänk

a ikke i 1

9. Jens Sparre kunne siden rapportere om tilstedeværelsen af 600 skotske soldater, der var rejst fra Nylöse og ca. 6 mil ind i landet. Jens Sparre til de danske kommissærer ved grænsemødet Bahus 3. juni 1624, orig. i DKIB Bahus. 1. juni ankom 2 bojorter fra Skotland med soldater, der straks sendtes fra Göteborg ind i landet. Jens Sparre til CF Bahus 5. juni 1624, orig. s. s t.
10. Ordre til udrustning af 12 kgl. skibe udgik fra Westminster 18. april *CSPD 1623–25* s. 217. Det af Parlamentet til kongen bevilgede beløb (jvf. nr. 96 n. 9) var dog ubetydeligt og skulle anvendes både til kystsikringen, opbygningen af en stærk flåde og understøttelse af hollænderne og andre allierede. Parlamentet ønskede desuden krig imod Spanien, derimod ikke militær intervention til fordel for Pfalz' restitution. Weiss s. 65 f.
11. Noget engelsk gesandtskab til kejseren kom dog ikke i stand.

mäst derföre hafuer förährattt, att jagh h: k: m:tt i vnderdånighet derom schulle wetha låta, så wäll som och E: h:tt.

Twänne af rickzens rådh, som äre h. Anders Sinkler og h. Anders Bille, wore och mine faddrar. H. Anders Bille kom sielff tilstädes, och effter h. Andres Sinkler är något suagh [12], sende han sitt budh till migh. [b]....[b]

Aff Helsingör den 10. may åhr 1624.

101 15. maj 1624

*Til Axel Oxenstierna**

E:rs h:ttz gunstige schrifuelsse medh enspänneren Larss Gunnersson ähr migh i gåhr wäll tilhanda kommitt. Och såsom E: h:tt migh dervthinnan gunsteligen befaler att fly E: h:tt alle de tollordninger, som här i Danmarch hafua waritt och ähn ähre i bruket, så wäll som och vthi kiöpstäderne medh dess marcknader, så sender jagh E: h:tt här medh vthi en book alle konungens trychte ordninger både om toll, accise, marcknader och annatt, huadh här i landet hållas och effterkommas schall, som E: h:tt wijdare af dess innehåldh gunsteligen förnimmandes warder.

Och weth jagh här inge medell till att fåh några schrifftlige tollordninger, huarken af en eller annan, om jagh än wille kosta der aldrigh så myckett vpå. Thy jagh hafuer några resor anhållidtt hoss däm, som vmgåes på tulbodan här i Helsingör, om icke möijeligitt wore, jagh kunde fåh deras tollordningh beschrefuin. Så hafuer jagh lijkwäll icke kunnitt komma der till, meer ähn huadh jagh per discurso hafuer kunnitt förnimma aff en af tollschrifuerne, huar aff jagh och sender E: h:tt ett register [1a], så mycket migh effter hans och andres

* påtegnet: ankomedt 25. may 1624

b I det udeladte afsnit nævnte Anders Bille ved den lejlighed navnene på de fire danske grænsekommissærer. Jvf. herover s. 429 og nr. 97 n. 3.

12. Anders Sincklar døde 17. jan. 1625, »næsten fuldstændig slået ned af alderdomssvækkelse og gigtsmerter«. Erslev s. 439; *Breve fra og til Ole Worm, I, 1607–36, 1965* s. 94.

1a. Jvf. herunder s. 446 f.

berättelser witterligitt ähr. Kan jagh något meer derom fåh att wethe, schall jagh anwända all möijeligh flijt och E: h:tt det sedan medh aldraförste öfuerschicka.

Såsom jagh vthi min sidste och ödmiuke schrifuelsse aff dän 10. i denne monadh förmälte till E: h:tt om en post ifrån Påland, så hafuer han nu bekommitt sin affschedh ifrån konungen och kom i gåhr morgons hijt och stiger i dagh, som han hafuer sagtt, på et schiep här ifrån åth Dansich.

Han hafuer berättadtt sigh hafua waritt mechta wäll antagin hoss cantzleren h. Christian Frijss, så att han twänne gånger hafuer hållidtt ehnlighitt discurs medh honom wäll öfuer $1^1/_2$ timme huar gångh. Men huadh thahl cantzeleren hafuer hafft medh honom, det hafuer jagh än icke kunnitt erfare, vthan att cantzeleren hafuer sielff mycket hastadtt på de breff vthur cantzelijt, som han fick medh sigh [1]. Och så mycket som jagh ytterligere effter postens berättningh kan förnimma, schall konungen i Pålandh wara tillsinnes att sända extraordinari gesanter hijt till denne konungen [2]. Huarföre han nu iblandh alt annatt schall hafua begärat at wetha tijden, när det fölle konungen i Danmarch lägligitt, att de kunde komma. Så weeth icke posten annatt, ähn att de schola komma, så snart han möijeligitt kan komma tilbaka.

Jagh hafuer och här medh bekommitt h: k: m:tz wår allernådigeste konungz och herres nådige breff, lydandes, det jagh schall förfahra om konungens schiep här i Danmarch, huru många de ähre, som rustas vth, och huadh folch och stycker dervpå kommer [3]. Så ähr det wäll sant, att de giöras färdige; doch sprijdes vth, att 3 af de bäste schola till Spanien, icke wethandes till huadh effect [4]. Men aff altingh synes

1. Chr IV til Sigismund Kbh. 11. maj 1624, 1. og 2. konc. af CF i Polen A I 2, kopi i Sv. Acta 1619–24 f. 172 f; trykt i *Elementa* s. 80 ff. Chr IV meddelte bl. a., at han med rigsrådets betænkning af hensyn til sit riges højhed havde besluttet aldeles at nægte passagen gennem sit rige for Sigismund som for alle andre med krigsskibe, folk og ammunition.
2. Det ses ikke, at der var tale om at sende noget polsk gesandtskab til Chr IV. Ikke usandsynligt har AS ret i sin formodning om baggrunden for den polske posts åbne udtalelser herom; se herunder s. 445 f.
3. GA til AS Sth. 30. april 1624, Riksreg. f. 214 SRA; trykt i bilag herunder s. 630 f.
4. De tre omtalte skibe var sikkert Gabriel, Havhesten og Marekatten, der under skibskaptajnerne Staller Kås som admiral, Vogn Vognsen og Jens Vognsen skulle begive sig ikke til Spanien, men ud i Vester- og Nordsøen

(fortsættes s. 445)

mere lijknelsse, att det scheer i den meningh, att om icke altingh nu på möthedt wäll afginge, och h: k: m:tt wår nådigeste konung wille något fijentligitt begynna, att de då här icke aldeles ähre oberedde. Men så myckett som jagh kan förnimma, ähr här gansche litedt siöfolch i förrådh, så att många säga, att der konungen nu vthi hast schulle hafua alle sine schiep vth (huilke icke kunna blifua öfuer 16 eller 18 till dett högsta, som nu hemma ähre, både små och stora) schulle det schee medh stor möda för folcknödh schull. Icke heller höres, det han nu låter wärfua någott folch huarken till watn eller landh, vthan huadh han af främmadtt folch tilförende hafuer låtidt antaga, är mäst igen casseret [5]. Wijdere härom schall jagh medh all flijt effterfråga.

Aff Helsingör den 15. may åhr 1624.

eJagh erfarer, det konungen i Påland gifuer denne konungen synnerlige gode ordh och tillbiuder sigh wele affstå till den dansche crona all den rättighet, som han pretenderer hafua vthij Östresiön, heller ähn at lijda det spått, at h: k: m:tt wår aller nådigeste konungh och herre schall honom århligen medh sin schiepz armada så öfuer brauere.

Doch schall denne cantzeleren hafua sagt, at hans herre håller det allenest för et löst tahl och nogsampt genom sådane tilbudh förstår konungen i Pålandz meningh wara till inthet annat effect ähn at vphitze honom emot wår aller nådigeste konungh och herre. Men lijckuäll förnimmer jagh, det konungens willie ähr, det de polsche gesanter medh aldraförste kunna komma hijt, och det synnerligen för mötedt, som nu schall stå på grentzen, menandes der medh wår nådigeste konung någorlunda at brauere, lijka som h: k: m:tt vtaff sådane

(fortsat fra s. 444)
for at holde kronens strømme rene for sørøvere og fribyttere. Pasbreve af Kbh. 18. maj 1624. *KBB 1624–26* s. 138. Som følge af den opståede spænding på grænsemødet udgik der 31. maj miss. til Staller Kås om straks med de 3 skibe at sejle hjem til Kbh. og give Claus v. Byssen på Trost samme ordre, hvis de så dette skib. *KBB 1624–26* s. 144; jvf. *s. st.* s. 127 f. Staller Kås kom tilbage fra Vestersøen til Helsingør red omtr. 4. juli. Helsingør byfogedregnsk. 1620–27.

5. Jvf. herover s. 429 f. Chr IV lod endog ved miss. af Kbh. 16. maj 1624 de i Christianstad og Christianopel indlagte nationale kompagnier hjemsende. *KBB 1624–26* s. 138.

orsaker nu på grentzen genom E: h:tt och de andre commissarier [6] något vthi sin rättmätige saak schulle cedere och låta falla. Huarföre synes stor lijknelsse, det de dansche commissarier schola tilbiuda at föra saken vthi widlöfftigt disputatz, om E: h:tt och de andre wälborne herrer der medh at vppehålla till de polsches gesanters ankomst, om så mycket bätter sedan at stormodeligen framhtura vthi deras förmätandes rätt. Det jagh altsammans ställer vthi E: h:ttz höguijse betänckiande, huilcken det gunsteligen bättre förstår, ähn jagh derom schrifua kan.

Datum såsom vthij breffuet.

Tollordning [7] vthi Öresundh, så mycket migh derom berättadtt ähr

1 ballastadt schiep, som kommer vthur Wästresiön och will in i Östresiön, gifuer i roor penninger: rosenobell	1 st*ycke*
1 lastadtt schiep, antingen fram eller tilbaka (förvthan huadh af dess innehafuande godz gåhr), roor penninger: rosenobler	2 st*ycker*

Aff godzet gifues som effterfölgier:

kläde	8	stycker kläde, grantt eller grofft	1 rickzd*aler*
sijdentygh	8	stycker sijdentygh, sammet, atlasch eller huadh det ähr	1 *rickzdaler*
bommersijde / groffgrönt	24	stycker bommersijde äller grofgrönt	1 –
kåpper	1	schiepp*und* kåpper	1 –
stångjern	6	schiepp*und* stångjern	1 –
ossmundz jern	1	läst ossemundh	1 –
miödh	1	läst miödh	2 –
salt	1	läst salt	1 –

6. GA havde forordnet rigsråderne Axel Oxenstierna, Bo Ribbing, Gabriel Bengtsson Oxenstierna og Lindorm Ribbing til grænsemødet, Fuldmagt og instruktion for disse af Sth. 1. maj 1624, *AOSB II,1* s. 225 ff.
7. Det af AS herover s. 443 f omtalte register synes identisk med denne originale, af AS egh. underskrevne, men udaterede »tollordning«, der findes i Handlingar rör. tullväsendet, Öresundstullen, vol. 22 SRA.

hwethe	1	läst hwete	1	*rickz*d*aler*
rogh	1	läst rogh	1/2	–
smör	1	läst smör	2	–
talgh	1	läst talgh	2	–
oxehuder	10	deker oxehuder	1	–
bockeschin	20	deker bockeschin	1	–
kiött	1	läst kiött	1	–
tiära	1	läst tiära	1/2	–
epler	1	läst epler	1	*rickz*ort
rostocker ööl	1	läst rostocker ööl	1/2	*rickz*d*aler*
pepper	300	schålp*und* pepper	1	–
sucker	400	p*und* sucker	1	–
timber	40	timberstockar	1	–
lächtare	100	lächtare	1/2	*rickz*ortt
bräder	1000	bräder	1	*rickz*d*aler*

Aff wijn gifz huar trettionde penning effter dess wärde, som det för tollenärerne insättes, och sedan 1 *rickz*d*aler* för huartt faat eller stycke, huilket kallas bodemgelt. Om det och angifz för mindre, än det kan wara wärdt eller hafua kostadtt, så tages det vp till konungens behoff för samma prijss, som det sättes in före.

Medh huar richzd*aler*, som vthgifz i toll, schall fölgia ehn lybesch schelling, huilkett kallas fyhr penninger.

För huartt schiep och schuta, antingen det är lijtedt eller stortt, gifues hampne penninger 1/2 *rickz*d*aler*.

102 20. maj 1624

*1. Til Gustav II Adolf**
2. Til Axel Oxenstierna

[a]E: k: m:tz nådige breff, dateret i Stockholm dän sidste passato, ähr

* påtegnet: ankom 8. juny

a ikke i 2, hvor der dog i slutn. af depechen findes 5 linier om modtagelsen af brevet fra Monier.

migh den 14. i denne monadh wäll tilhanda kommitt [1]. Och såsom E: k: m:tt migh der vthi nådigest befahler, hurulunda jagh om det schiep, som för E: k: m:tt vtij Hollandh kiöptt ähr, argumentera schall, när det kommer hijt i Sundett, der någon geensäijelsse fölle, att det icke frijtt måtte passere, så hafuer jagh derom talt medh tollenärerne. Och mena de icke vnderstå sigh E: k: m:ttz schiep att förhålla, effter det icke är munteret, vthan passerer såsom ett kiöpmans schiep. Doch märchte jagh wäll, att deras meningh war, jagh schulle tahla medh denne slotzherre derom, att de hade honom för sigh. Så weth jagh wäll, han wijser migh hen till cantzleren, och så kommer det sedan för konungen.

Men om det schall så widtt, så will jagh sielff tala medh konungen både derom och ammunitionen, som kommer medh på samma schiep. Ty jagh hafuer i gåhr bekommitt Muniers breff, att min schrifuelsse till honom ähr wäll öfuerkommitt, huarföre han sender E: k: m:tz ammunition vthij detta E: k: m:tz schiep och schrifuer, att jagh schall dett här effter huar dagh förwänta. Doch kan jagh om dess frij passage intet vträtta, för än schiepet ähr här, att jagh fåhr ett richtigtt register på ammunitionen, huru mycken den är af huartt slagh, huilkett konungen här will wetha[a].

[b]Belangandess E: k: m:ttz nådige befalningh om konungens schiep, huru många de ähre, och huadh folch han der vpå hafuer, så sender jagh E: k: m:tt i vnderdånighet här medh en rolle der vpå [2], dett nemeste, som jagh det vthan misstankar hafuer kunnitt förfare.

Men elliest huadh siöfolket anlanger, ähr här gansche litedt i förrådh. Ty här antages nu intet främmadt folch, huarken soldater eller botzmän, vthan snarare casseres, huadh tilförende hafuer waritt antagitt, så att alla säga, att om konungen vthi hast schulle hafua sin schiepzflota vth, kunde det icke möijeligit schee vthan stort beswär

b i 2 samme indhold, men anden disposition; dertil en lidt divergerende udførlighed i de to depecher. To identiske ruller findes ved nr. 101 og nr. 102,2. Den første må uden tvivl placeres ved nr. 102,1. Desuden findes kopi af rullen (uden ASs egh. underskrift) ved nr. 102,2. Den er ved en fejltagelse dat. 29. maj.

1. Jvf. nr. 101 n. 3.
2. Jvf. herunder s. 451 ff. Rullen er ufuldstændig. Sml. med listen i *Sv. sjökrig* s. 269 ff.

för folknödh schull [3], medh mindre han wille bruka den ordning, som han vthi sidste feigden hade. Ty när honom feltes siöfaritt folch, togh han en eller 2 man af huart schiep, som lop här igenom Sundett, och vnderstundom flere, effter som honom gott syntes. Och på samma sätt, menas, han kan nu och wäll snartt få båtzmän, om det giordes behoff [4].

Elliest ähr här nu medh altingh heelt stilla. Icke heller drifues någott mehr på de blåckhuuss, som ähre begynte vtij inlopedtt widh Kiöpenhamn. Och ähre allenest twänne store schiep nedsänchtte, ett på huar sijda om inlopett, huar om kringh ähre åtschillige steenkistor nedsenchte, så att de äre nogsampt starchtt funderade. Doch ähre de icke ähn nähr så färdige, att man kan läggia stycker der vpå.

Elliest ähr migh berättadtt, det konungen will sielff i morgon öfuer åth Schåne [5], på det han kan wara när hoss grentzen, der som möthedt står[b], [c]om någott disput eller beswär förefölle, som icke kunde slijthas, vthan han måste wetha deraff[c].

[d]Såsom jagh vthij min vnderdånigste schrifuelsse aff den 10. i denne monadh förmälte om en post medh breff ifrån konungen i Pålandh, så hafuer han för 6 dager sedan hafft sin afschedh ifrån denne konungen. Men för mottwäder ähr han icke kommin sin koos för ähn

c 2 i st.: om någon irringh förefölle, som hans commissarier vthan hans rådh och befalningh icke kunde resoluere sigh vpå.

d 2 i st.: Den polsche post hafuer för motwäder icke kunnitt komma här ifrån för ähn i gåhr, han stegh på ett schiep åth Dansich. Huaröfuer han hafuer sigh mycket grämadtt, det hans rese schulle gå så långsampt, och dett synnerligen för detta mötedt schull, som nu står på grentzen. Huar af nogsamptt kan slutas, att de här gärna sågo, det de polsche gesanter komme hijt, förr än möthedt endades. I de udeladte afsnit gentages forlydenderne fra nr. 101 om det forventede gesandtskab fra Sigismund og dennes agt at afstå sin rettighed i Østersøen til Chr IV. Desuden gentages, med andre ord og lidt kortere, begrundelsen fra samme nr. for, at »de här gärne« så de polske gesandters ankomst før grænsemødets afslutning (jvf. herover s. 445 f).

3. Dette bebrejdede kongen da også sine grænsekommissærer i breve af Kbh. 30. maj og 8. juni. *Egh. Br.* s. 375 og 377 f. Rigsrådet var i sin betænkning af 14. april gået imod en udrustning af flåden og ind for en aftakning af krigsfolket. Erslev s. 404 ff.
4. En sådan tvangsudskrivning ses ikke at have fundet sted.
5. Dette skete dog, så vidt det ses, ikke. Han færdedes under grænsemødet imellem Kronborg, Fr.borg og Kbh. *KBB 1624–26* s. 140 ff; Vinkælderregnsk. 1623–24.

i gåhr, att han stegh på ett schiep till Dansich .... Och dess förvthan schall han hafua gifuitt denne konungen sådane gode ordh vthij sijn schrifuelsse, att när hans gesanter komma hijt, schulle de tracttere om det, som kunde lända både konungen i Dan*march* och honom till godhe. Huarföre cantzleren hafuer mycket hastadt medh denne posts afschedh och honom i synnerhet fauoriserat medh långwarige discurser. Doch schall han sedan hafua sagtt, dett konungen i Påland gifuer hanss herre mächta gode ordh, men att man nogsampt förstoge de papisters practiker, huilke i detta fall lända till intet annat effect än att vphitze hans herre emott E: k: m:tt, på det den hele papistische liga sedan deste bättre kunde hafua sin fortgångh. Dett doch här igenom (som han schall hafua sagtt) icke lätteligen schee kan, medh mindre E: k: m:tt antingen sielffwe någott begynte eller der till gofue synnerligh orsak ....[d]

[c]Sedan min ödmiuke schrifwelsse af den 15. i denne monad hafuer jagh ytterligare effter E: h:tz gunstige befalningh beflijtadt migh om att fåh några flere tolordninger och annat, huadh E: h:tt på dette möthedt kunde wara nyttigtt. Men ehuadh flitjt jagh anwänder, så kan jagh lijkwäll icke möijeligit bekomma några schrifftlige ordninger, mehr ähn det jagh sidst i ödmiukhet öfuer sende. Ty här på tollen hålles mycket strängtt deröfuer, att ingen kan få see deras tollordninger. Men alt huadh på tryck ähr vthgångitt, dett hafuer E: h:t vthi den book, jagh öfuerschickade. Beder derföre ödmiuckeligen, E: h:tt icke wille täncka, det jagh här vthij sparer någon flijt. Gudh weth, huru gärna jagh wille E: h:tz gunstige befalningh effterkomma. Men här ähr sådant folk, att när jagh ähr förträgen om en tingh, fatta de strax argwon der af och begynna see på migh som onde tiurar, huarföre man medh stor behendigheet måste vmgås medh dem, och synnerligen nu vthi sådane saker[e].

[f]Elliest continueras, det Robbert Styfwartz wärfningh är aldeles till inthett. Annatt kan jagh nu här inthet förnimma[f].

Aff Helsingör den 20. may åhr 1624.

e ikke i 1; udgør beg. til 2
f ikke i 1; udgør slutn. af 2

Thaal på konungen i Danmarchz schiep, både de, som hemma ähre, och de, som ähre vthsende, pro anno 1624 den 20. may

Dessa effter:ne ähre öfuer till Rostoch till hertigh Vlrichz begrafningh [6] *att hempta princen tilbaka igen, hafua inge soldater vpå:*

1.	Patientia	hafuer	42	och mäst kåpperstycke vpå; der vpå ähr capiten Moritz Prins [7], en hollendere; och är på samma schiep 300 dansche båtzmän.
2.	Swarte Ryttaren	förer	36	stycker, små och store; hafuer 150 båtzmän vpå; och deröf*uer* ähr capiten Nilss Rossenkrantz, en dansch adelssman.
3.	Wechtor	hafuer	24	stycker vpå och 100 båtzmän.
4.–8.	.....			till dett rysslandsche fijscherijt ähre 3 konungens schiep [8] och till Norgie 2 [9].

Desse effter:ne liggia färdige vthi Kiöpenhamn medh stycker vpå:

9.–10.	.....			som schola på Elfwen för Hamborgh [10];
		det ehne förer	16	stycker.
		och det andre	18	
11.	Swensche Hector ...	hafuer	24	st*ycke*r vpå.
12.	Markattan	hafuer	22	

6. Jvf. herover s. 430 og nr. 97 n. 7 og 9.
7. Ifølge Vinkældерregnsk. 1623–24 var kaptajn Gabriel Kruuse på dette skib.
8. Jvf. nr. 91 n. 11.
9. Næppe 2, men 4. Jvf. nr. 101 n. 4.
10. Det gjaldt i hvert fald for skibskaptajn Johan Mortensen. Det andet skib var muligvis dét, som Jens Vognsen skulle ligge med i Storebælt. Bestallinger for de to af Kbh. 13. maj 1624, *KBB 1624–26* s. 133.

13.	Nellebladh ..... hafuer	24	}	stycker vpå; ähre nyligen komne
14.	Fides ..... hafuer	30	}	ifrån Spanien [11].
15. 16.	de 2 föra huardere	20	}	stycker vpå; liggia i Tyghuuss-
17. 18.	och de andre 2 huardere ...	18	}	hampnen färdige.

Desse liggia ähn omunterade, som doch snart kunna giöras färdige, om så behöfues:

19.	Argo ..... kan föra	42	}	stycker.
20.	Röde Layonet .... kan föra	36	}	
21.	Sanct Anna ..... kan föra	24	}	
22.	Justitia ..... kan föra	24	}	

Desse ähre gamble, och äre widh Schiepzholmen anholdne och affrefne, huilke schola igen förbyggas:

23.	Tre Croner	ett gammalt stortt schiep.
24.	Spes	blifuer snart färdigtt och ähr ett tämmeligitt stort schiep.
25.	Recompens	ähr refuett meste delen aff och ähr ett stort schroff.

Desse stå på stapelen och ähre nyss påbegynte:

26. 27.	.....	små schiep, som nepligen i denne sommer blifua seyelrede.
28.	.....	ähr ett stortt schiep, vpsatt i Laland, och förmenas icke kan blifua färdigt på 2 åhr [12].

11. Ikke blot Nældebladet og Fides, men også Raphael kom hjem fra Spaniensturen (jvf. nr. 81 n. 4) 4. maj 1624. Kongens klædekammer 1623–24 udgift f. 150; s. st. 1624–25 udgift f. 11.
12. Uden tvivl Store Sophia, der fra 1624 byggedes hér og var sejlklar 1627. *Sv. sjökrig* s. 270; H. D. Lind, *Tidskr. f. Søvæsen, N. R. 25. bd., 1890* s. 382 f; *KBB 1624–26* s. 26 f, 42 f, 72 f.

Desse effter:ne ähre kiöpmandz schiep, som lyda till Kiöpenhamn och segla om winteren på Spanien och om sommeren på Isslandh:

6, som föra huardere gottlinger 10
4, som föra huardere gottlinger 8 } *stycker.*
4, som föra huardere gottlinger 6

Båtzmändh, som nu ähre tilstädes på Holmen vtij Kiöpenhamn, äre icke öfuer ..... 500 man

Och ähre båtzmändh förordnade at grafua på Fredrichzborgh ..... 400 man

Gaff konungen sielff pingessdagh affton [13] förloff at draga heem af de nyvthsch:ne bossmän [14], som han inthett wille hafua ..... 150 man

Huadh galleyer anlangar, weeth man här inge wara vtan en, som bygges vtij Kiöpenhamn [15]. Men vthij Norgie, ähr migh berättadtt, schall byggas 15 eller 16 st*ycker* för vthan 6, som alrede ähre färdige, huilke schola liggia widh Bååhuuss.

13. 16. maj.
14. Lensmænd i Danmark og Norge havde ved miss. af Kbh. 5., 6., og 25. febr. fået ordre til at udskrive godt 1.600 bådsmænd til den kgl. flåde. *KBB 1624–26* s. 32, 54; *No. Rigs-Reg.* s. 367 f.
15. 24. april fik 60 bådsmænd og 22. maj 385 bådsmænd, der forløvedes af Chr IVs tjeneste, deres løn udbetalt. Kongens klædekammer 1624–25 udgift f. 359.
16. Ved miss. af Kbh. 5. febr. havde kongen dog givet ordre til, at alle norske galejer straks skulle gøres sejlklare og de store straks nedsendes til Kbh., de små til Marstrand. *No. Rigs-Reg.* s. 367.

103* 24. maj 1624

*Til Axel Oxenstierna***

Jagh låther E: h:tt här medh ödmiukeligen förnimma, hurulunda breffwijsare ehrligh och wälförståndigh Lucas Wastesson en tijdh långh hafuer hafft en saak här vthi rätta medh konungens tolschrifuare här sammestädes, benemdh Wellem Mårthensson, angåendes ett contract, han medh honom i förledne åhr hafuer giordtt på några hundrede schieppund jern [1], såsom och en arrest, som be:te Wellem Mårtensson hafuer olagligen låtidt giöra på Lucas Wastessons godz här hoss honom liggiandes på en hollenders wägne vthi Amsterdam, som Lukas schall något schyldigh wara.

Så hafuer wij nu så länge kämpatz derom, det Lucas omsijdor ähr tildömbdt hele saken [2], som han E: h:tt i ödmiukhet sielff berättandes warder [3]. Huarföre migh synes onödigt E: h:tt derom widlöfftеligen

* Mellem nr. 103 og nr. 104 er ingen depecher fra AS bevaret. Bortset fra den nu tabte depeche af 8. juni (jvf. herunder s. 458) er der måske heller ikke skrevet nogen. AS var nemlig under grænsemødets første fase i Ulvsbäck under GAs tilstedeværelse her (jvf. herunder s. 471) og leverede en række krydderier, vin og madvarer »till edle och wälbördigh Christoffer Ribbing vthi Vlfzbäck den 28. may åhr 1624«. ASs egh. underskrevne fortegnelse over disse varer til brug for den svenske grænsedelegation i Danica 469 SRA.

** adresseret: Vlffzbäck

1. Købmand Lucas Wastesson fra Sth. havde 19. april 1623 sluttet kontrakt med toldskriver Villum Mortensen om at levere denne 400 skippund svensk stangjern mod til gengæld at aftage 100 skippund islandsk fisk af denne. I en strid om betalingen, hvor Villum ikke havde villet gå med til at give Lucas den pris for fisken, som gjaldt, da Lucas leverede jernet i juli 1623, måtte Villum efter kontraktens ordlyd bøje sig. Dommen blev afsagt af borgmestre og råd i Helsingør 31. marts 1624. Helsingør Rådstueprotokol 6. 1622–24 f. 159 f SLA.
2. 21. maj dømte borgmestre og råd i Helsingør, at Villum ulovligt havde arresteret Lucas' islandske fisk »och bør derfor att staa Lucas Wastesen till rette«. Den n. 1 nævnte protokol f. 175. Den omstændelige sagsbehandling var blevet indledt 7. april. Jvf. s. st. f. 161.
3. Lucas Wastesson fandt i skrivelse til AO af Helsingør 25. maj 1624 (orig. i O. S. E 749 SRA), at misundelse over GAs garanti for hans kredit lå bag Villum Mortensens opførsel »hwilcken doch borde oss swänskom som christelige naboer och grannar, såoch för det höglåfflige fredz fördrag emel-

(fortsættes s. 455)

beswäre. Står än förnembligest på tuänne puncter dem emällan, som ähr först om ett breff, som Lucas honom i förledne höst hafuer tilschrefuitt, det han den samme man vthi Amsterdam schulle betala, effter han hade Lucasses godz och penninger vnder händerne, och at Lucases credit och gode nampn der vpå hängde, at denne mannen blefue för altingh betalt. Huilket breff Wellem Mårtensson icke will låta komma för dagen [4], huarigenom han försååtliger wijss hafuer kommit Lucass vthur sijn credit. Huarföre Lucass nu ändeligen will och, som migh synes, bör hafua det breff fram, på det godt folch kunna see, det Lucas är icke sielff orsak till sin creditz försweckelsse. Vthan Wellem Mårtensson hafuer det giordt i den meningh icke allenest denne gode man at ruinera och fördärfua, vthan och att föra wår suensche nation ett ondt nampn vpå, som man nogsampt af acterna kan see och förfara. Huilket spått, jagh förmodar, schall doch altsammans gå vthöfuer honom sielff vth, innan denne saak kommer till fulkommeligh endschap.

Den andre punct, som Lucass hafuer at tala på, ähr om kost och täringh, försummelsse och schadegieldh, om huilke tuänne punctar jagh hafuer talt medh borgmesterne, om de wille dömma dervpå och sålunda nampngifua, huadh Lucass för kost och täringh, spått och försummelsse hoss be:te Wellem schulle sökia; så och, om de icke wille

(fortsat fra s. 454)

lan begge desse höglåfflige christelige konungsrycken fram för andra nationer wara till wårtt bäste befordelige vthj alle rätferdige sacker«. Der var ganske vist i Helsingør fældet dom i sagen (jvf. n. 2), som »icke wäl behagar« Villum Mortensen, men Lucas Wastesson mente, at borgmestre og råd ville tøve med at skrive og forsegle den, så han »samma dom på grentzen icke skal kwnna bewisa och min saack der ahngiffwa«. Wastesson bad derfor AO, om ikke AS på grænsemødet måtte føres som vidne i sagen og i øvrigt drive den »det högsta hon bordess och henne befinner rätmettig at wara, som han och nogsampt giordt hafuer«. De svenske grænsekommissærer skrev derefter til AS, at han skulle befordre Wastessons sag. Lucas Wastesson til de svenske grænsekommissærer Kbh. 22. juni 1624, orig. i O. S. E 749 SRA. Disse indgav også en intercessionsskrivelse af Ulvsbäck 5. juni for Wastesson til de danske rådskommissærer. Sv. Acta 1619–24 f. 295 f. Disse meddelte derpå ved miss. af Knærød 6. juni 1624, efter de svenske kommissærers ønske, Lucas Wastesson deres forskrift til landsdommeren på Sjælland Jacob Korfitsen Ulfeldt, at han uden lang forhaling skulle hjælpe Lucas til ret, så han kunne meddeles stævning til herredagen, hvis han ville klage over Ulfeldts dom. *KBB 1624–26* s. 147.

4. Villum erklærede i retten 7. april, at han havde forlagt brevet. Den n. 1 nævnte protokol f. 161.

fälla Wellem till at läggia fram det breff, som Lucass beropar sigh vpå, eller giöra sin eedh icke wete, hwar det ähr, eller huadh der vthi war schrefuit. Huar vpå de suara sigh intet widere kunna dömma, än som schiedtt ähr.

Icke heller ähre de mächtige att tuinga honom till att läggia samme breff fram, oansedt borgmesteren sielff på landztingh (dijt saken och hafuer warit henwijst) hafuer sigh schrifftligen förobligerat att dömma vtij alle de saker, som Lucass och Wellem war emellan, till den 21. i denne monadh [5], som samma schrifft wijdere vthwijser. Huilket doch icke schiedt är, huaröfuer man nu deste större orsach hafuer sigh att beswära. Huilket jagh tilförende icke wäll hafuer kunnit göra, som Lucass sielff wäll weth. Orsaken, att de hafua lofuat ifrån den ene tijden till den andre att dömma dehm emellan. Och på det man schulle på allehanda sätt måhla dem schieppan full, wille jagh icke förklaga dem för konungen, på dett de der medh icke schulle hafua kunnitt vrsechta sigh, att de hade loffwadtt dömma der vthi på den och den dagh, och att jagh wille icke gifua dem så länge respit. Men nu, sedan de hafua sigh till en wiss dagh förbunditt och derass schrifft och löffte icke effterkommitt, kan man deste bättre hålla dem i någon twångh. Doch förr än man widere giör här någott mehr till i samma saak, will Lucass besökia E: h:tt, på det E: h:tt gunsteligen måtte see, huadh orätt denne Wellem honom tillfogar.

På rådhusedt hafuer jagh och offte begärdt, det Lucases pass måtte vpläsas, som h: k: m:tt wår allernådigeste konungh och herre honom nådigest gifuitt hafuer, att de der vthaf kunde erfare, huadh han war för en man, och hurulunda högstb:te h: k: m:tt hade honom nådigest vtij sin credit insatt, den Wellem Mårtensson nu vthan lagligh orsak hafuer forswagatt [6]. Men så kunde wij aldridh komma så widtt, det passett måtte vplässas.

Dessförvthan synes och stor lijknelsse, att den samme hollendere vthij Amsterdam, benemdh Jacob Janssen Hopp, medh Wellem Mårthensson hafuer giordt ett, om Lucass att fördärfua. Ty af hans egne breff kan bewijsas, det han i förledne höst hafuer bekommitt 2 schiepzladdninger medh godz, som Lucass honom tilsende ifrån Åbo medh begäran, at om han till den tijdh aff Willem Mårtensson icke war betalt,

5. Denne skriftlige vedtægt, underskrevet af borgmester Dirich Mehr, var dat. Ringsted 11. maj 1624. Den n. 1 nævnte protokol f. 173. At dommen skulle gælde »alle ... saker«, fremgår ikke af det korte referat i protokollen.
6. ASs begæringer herom fremgår ikke af Helsingør Rådstueprotokol.

det han då fram för någon annan aff samma godz schulle taga sin betalningh [7]. Nu schrifuer han lijkwäll hijt (huilket breff kom först för 2 dager) och säger sigh wara tillfredz, det Lucasses godz är här arresterat. Sender och en räkningh af det godz, han ifrån Lucass bekommitt hafuer, vthi huilken han icke fulkommeligen specificerer, huru mycket samma godz hafuer waritt, eller huru högt det är såldt, vthan sätter för altingh ontrent ontrent, huar vthaff nogsampt erfares, det han måtte och wara en orättrådigh man, eller och att de samptligen hafua tänkt, det Lucass schulle hafua waritt dödh [8].

Huadh nye tijender anlanger, är sedan min sidste schrifuelsse inthet förefallitt, vthan allenest jagh hafuer förståedt, det ett h: k: m:tz wår allernådigeste konungz och herres schiep medh en pincka schall ware nyligen till Dansich ankommitt, innehafuandes några breff ifrån högst:te h: k: m:tt til de dansicher herrer. Aff huilke presumeras, h: k: m:tt schall nådigest begära, det be:te stadh schall ehrläggia och betala den omkostnadt, som h: k: m:tt i förledne åhr giorde på sin schiepzflotas vthrustningh [9], huar af här fälles åthschillige discurser. En part mena, det kan icke wäll schee, effter konungen i Pålandh är deras schytzherre; och måste de derföre giöra, huadh han dem vthi sådane fall vpläggier. Andre mena, att om h: k: m:tt kommer derföre medh en schiepzflota och sålunda förtager dem deras näringh, schulle de häller ehrläggia h: k: m:tt pänningerne än vthstå någon belägringh.

Men det är alt deras meningh här, att om h: k: m:tt lade sigh medh macht der före, och sålunda för hijndrede commercien, huar igenom konungen här i Danm*arch* kunde lijda stor schade på sin toll här i Öresundh, att han derföre icke gärna schulle see, att sådant schedde [10].

Aff Helsingör den 24. may åhr 1624.

7. Hoop havde ved miss. af Amsterdam 2. april 1624 bekræftet modtagelsen af de 2 skibsladninger gods. Den n. 1 nævnte protokol f. 169.
8. Om sagens videre udvikling, se herunder s. 470 f, 473 og 487 ff.
9. Noten fra GA til Danzig af 20. april 1624 drejede sig fortsat om Danzigs neutralitet. GA ville fastholde sit gode venskab med Danzig og sikre handelens frihed, hvis byen ville forsikre Sverige om sin fuldstændige neutralitet i krigen mod Polen og de andre modstandere af Sverige. Danzig fastholdt i sit svar af 31. maj sit tidligere standpunkt. Byen vidste ikke af rustninger imod Sverige og ville bestræbe sig på at forblive neutral. L e i d i g s. 37 f.
10. Det var ikke så meget handelen og tolden som Danmarks dominium maris Baltici, som Chr IV (og rigsrådet) i en sådan situation fandt truet. *Egh. Br.* s. 366; jvf. E r s l e v s. 404.

104 11. juni 1624

Til Axel Oxenstierna

Sedan min ödmiuke schrifuelsse af den 8. i denne monadh bekom jagh min drängh igen ifrån Kiöpenhamn, huilken mig berättar, det konungen färdas der om kringh som ett grymt leyon [1] och låther tillaga alt, huadh möijeligitt vthi hast schee kan [2]. 16 schiep hafuer han alrede låthidt vthläggia på redderne för Kiöpenhamn; 8 af sine bäste på denne sijdan, der blåckhusen liggia, som rätta inlopett ähr, och 8 på den andre sijdan widh Amakers inlop. Doch äre desse allenest kiöpmandz schiep, som anhåldne ähre [3]. Dessförvthan ähr vthsendt beställninger på alle orther, synnerligen till Holsteen och der om kringh, at wärfua folch; och lofuas dem store löffter.

Som jagh senest förmälte migh wara berättadt, det stycker schulle

1. Chr IVs vrede hang sammen med den meget hårdhændede svenske politik på grænsemødet, der under dækning af den store svenske hær- og flådemobilisering og under trussel om krig fik de danske grænsekommissærer til efterhånden at give sig på næsten alle stridspunkter, således vedrørende hovedsagen, toldstriden. *Egh. Br.* s. 274 ff; Molbech s. 151 ff; *AOSB I,2* s. 610 ff og *II,1* s. 242 ff; De danske grænsekommissærer til de svenske, Sv. Acta 1619–24; »Protocoll och handlingar« fra grænsemødet, Danica 21 SRA. Jvf. *DNT III* s. 568 ff; Hallenberg V s. 284 ff; Ahnlund, *AO* s. 284 ff; Roberts I s. 232 ff; Paul s. 151.
2. Således fik ved miss. af Kbh. 8. juni 2 adelige rytterkompagnier på Sjælland ordre til straks at forlægge sig til Helsingør og Køge. De 2 fynske kompagnier skulle hurtigst begive sig til Nyborg for at føres over Bæltet med de dér arresterede skibe. Skånske Kompagni skulle begive sig ind i Christianstad fæstning. Og bønderknægte på Sjælland og Fyn skulle snarest mønstres og holdes klar til marchering. En række lensmænd i det østlige Danmark fik ordre til at holde vagt og afværge en evt. fjendtlig landgang. Ved miss. af Fr.borg 5. juni beordredes bådsmænd og søfolk i begge riger udskrevet, galejer klargjort og straks sendt fra Norge til Kbh. *KBB 1624–26* s. 150 f, 146 f; *No. Rigs-Reg.* s. 402. Ved en række miss. både fra grænsekommissærerne og fra Chr IV fra og med 3. juni søgtes desuden fæstningerne og grænserne mod Sverige sikret, selv om det var vanskeligt på grund af herskende forfald og mangel på ammunition, skydevåben og proviant i de fleste fæstninger. *KBB 1624–26* s. 145 ff; grænselensmændenes svar til CF og grænsekommissærerne i *DKIB*. Et af disse svar er trykt i *Årsberetn. fra det kgl. Geheimearchiv VI, tillæg* s. 22.
3. 9. juni anholdt Chr IV 14 skibe, så han kunne gå til søs med 24 orlogsskibe. *Egh. Br.* s. 379.

wara vthförde på blåckhusen för Kiöpenhamn, så säger min drängh, att blåckhusen äre icke en gångh widh rörde, men att desse 8 konungens schiep liggia der strax vthanföre.

Icke heller fick min drängh förfara om alle saker, som han gärna wille, effter han war der för mycket kiendh, huarföre alle hade ögon vpå honom. Och när han schulle der ifrån, blef han på grepin och fördt på slottedt, huar han den natten öfuer sittia måste. Och de, som kiende honom, sloge det före, att de icke trodde, det han ähnnu war vthi min tienst, vthan måste wist på speijerij för någon annan wara dijt kommin. Då sade han dem, att jagh hade sendt honom dijt effter något tygh, som kiöpmandens breff vthwijser, som det seedt hade, effter huilken de strax sende. Och när han kom, läthe de sigh lijkwäll icke effter hans ordh nöije, vthan toge dette hans inlagde breff till migh och bröthe det vp. Och när de der vthi inthet funne, som de söchte effter, förseglade de brefuett igen, som nogsampt kan sees; och finget sedan min tienere och läthe honom så vth, att han måtte rese, huartt han wille.

Belangandes Staffan Ståle, så synes wara idell narrij, det han medhfahr, som E: h:tt af denne hans inlagde sedell gunsteligen förnimmandes warder. Och som han förmäler icke hafua talt ett ordh om leigde breff, så suär min hustru på det högste, att han medh stor ifuer anhölt hoss henne, det hon schulle schrifua om samma leigdh. Elliest kunde jagh wäll draga till Kiöpenhamn och tala medh honom; men effter jagh af alla saker förnimmer, dett konungen i Pålandh söker medh all flijt att vphitza denne konungen emot h: k: m:tt wår allernådigeste konungh och herre, måtte migh derföre, om jagh nu i denne ifuer komme till Kiöpenhamn, lätteligen wederfaras någon affront. Will derföre ännu något dröija, till dess man fåhr see, huru altingh aflöper. Ty som jagh förnimmer, blifuer Staffan Ståle ännu wäll 14 dager och kan sche meer vthi Kiöpenhamn [4].

Elliest förnimmer jagh och en annan post wara kommin ifrån ko-

4. Sigismunds brevviser og tjener Staffan Ståle synes ved denne lejlighed at have overbragt Chr IV skrivelsen af Warszawa 8. maj 1624 (orig. i Polen A I 2; trykt i *Elementa* s. 79; jvf. nr. 100 n. 1). Chr IV anmodedes om at overdrage Staffan Ståle efterladenskaberne efter to kgl. polske tjenere, den i fængsel i Kbh. afdøde Hans Röper og den i Helsingborg henrettede Anders Andersson (om denne, se herover s. 343, 345 ff, 350 f, 355 f, 359 og indledningen s. 60). Chr. IV svarede først ved skrivelse af Haderslev 22. nov. 1624. 1. konc. af CF i Polen A I 2; trykt i *Elementa* s. 85 f.

nungen i Pålandh, som sägs schall wara en suensch vthaff adell, huilkens nampn jagh ähnn icke hafuer kunnit förfara. Han schall hafua commission om munteligen at tala medh konungen. Doch schall det gå så hemligen till, att ingen schall märkiatt. Och schall mäst gå der vpå vth, att om nu någott krigh begyntes emellan Suerige och Danmarch, will konungen i Pålandh och giöra sitt bäste på sin sijda och der vtij bijfalla konungen i Danm*arch*, så myckett han kan [5].

Vthi Schåne, Hallandh och Blekinge schall och wara tilsagtt, det alt krigzfolkedtt i landett schall medh aldraförste församblas på wisse orther [6] och schola hafua deras fulle gewer och 14 dagers kost medh dem. Huarföre almogen dersammestädes är kommin vthi sådan förschräckelsse, dett alle man låther föra sitt godz hijt öfuer Sundett, oansedt de på denne sijdan och synnerligen här i staden ähre nästan ju så redde, som de kunna wara på den andre sijdan. Och om jagh icke wore här, schulle de här ju så wäll flyttia som vthi Schåne. Och oansedtt jagh gåhr här altidh för ögonen på dem, lijkwäll hafuer förschräckelsen tagitt sådan öfuerhandh, att de altidh säija, huru jagh huar natt är bort rymder medh hustru, barn, och huadh jagh här hafuer [7].

Belangandes Dirich Staffensson, så warder han sielff E: h:tt berättandes, medh huadh beswär jagh fick honom vth och måste wara borgen för några penninger, som innan fåh dagar schola sättias här vthij rätte, till dess Dirich wijdere dervthij apellerer [8].

Jagh sender här medh handscharna till h. Gabriell Oxenstierna. Och är migh leedt, att de icke ähre aldeles, som h: h:tt begärde. Beder ödmiukeligen, E: h:tt wille dem genom sin tienere låtha öfuergifua. Jagh bekom vthaf h: h:tt 2 richzd*aler*. Derföre kiöpt samma handschar för 2 d*aler* 6 öre; 1 tupp sucker 1 d*aler* 5 öre; 1 book papper 1 m*ark*. Ähr 3 d*aler* 19 öre.

Och effter secret: [9] beklagade sigh om något litedt pargement,

5. Aktstykker vedr. en sådan post er ikke bevaret i RA.
6. Jvf. miss. af Knærød 7. og 8. juni 1624 fra grænsekommissærerne herom. *KBB 1624–26* s. 147, 149 ff.
7. Selv Chr IV vidste ikke, om forlydenderne om den svenske agents hemmelige bortdragen var rigtige, og lod dem undersøge. *Egh. Br.* s. 379. Udgiverne af *Egh. Br.* mener fejlagtigt (s. 379 n. 4), at agenten var Jonas Buræus.
8. Dirich Staffansson er utvivlsomt identisk med den Täljeborger, Dirick Steffens, som ved juletid 1623 havde fået noget Rostockerøl konfiskeret af Falk Lykke i Christianopel, selv om han tidligere havde fået tilladelse til at sælge det. Først i okt. 1626 fik Staffansson dom på, at han straks skulle have sit øl igen eller erstatning herfor. *KBB 1624–26* s. 843.
9. Uden tvivl Lars Nilsson Tungel, der deltog i grænsemødet.

sender jagh och här medh 2 arck. Om der behöfues meer, kan man bekommat ifrån Kiöpenhamn, oansedt migh synes, detta är icke synnerligitt, doch lijkwäll dyrt nogh.

Aff Helsingör den 11. juny åhr 1624.

105 18. juni 1624

*Til Axel Oxenstierna**

I förledne natt kom richz cantzleren Jacob Vlfelt hijt. Och i morgons klocken fem war han vppe hoss konungen, huar han strax fick afschedh och rychte öfuer Sundet igen till grentzen. Men så kunde man inthet märkia, för huadh orsach han förnembligest kom hijt; vthan schall hans tienere hafua sagtt, att det war om den strijdige puncht belangandes de lapper emellan Tittissfiorden och Waranger; effter konungen i Danmarch der vpå begärer någon richtigh beschedh, att de bönder och byar, som h: k: m:tt wår allernådigeste konungh och herre honom på de orther cederet hafuer, schulle nampngifuas och der vpå vthgifuas schrifftteligh beschedh. Huar emot E:rs h:ters samptligen schola sigh höijeligen hafua entschyllatt, säijandes der vpå ingen schrifftteligh beschedh kunna gifua, effter h: k: m:tt wår allernådigeste konungh det medh bewepnadt handh af ryssen intagitt hafuer och det sålunda igen öfuergifuitt, som han det bekom, icke wetandes sielff annan beschedh der vpå att gifua [1]. Så kan man än inthet förnimma, huru konungen sigh dervpå förklaradtt hafuer [2], vthan strax i dagh, när han hade gifuit Jacob Vlfelt afschedh, giordes altingh färdigtt, och rychte så medh sine systrar sin koos igen till Kiöpenhamn [3].

* adresseret: Vlffzbäck

1. Laplands-gravaminet var det 7. af de 8 danske gravamina, som forhandledes på grænsemødet. Svenskerne havde flere gange under mødet, sidst ved skrivelse af Sjöaryd 16. juni, kort afvist dette gravamen. *AOSB I,2* s. 684.
2. Om Chr IV ved dén lejlighed opgav sit gravamen imod svenskerne om Laplands-cessionen (jvf. herover s. 270 f) vides ikke med sikkerhed. Hvis ikke, er det nok sket, da Jacob Ulfeldt og Christen Holck senere afsendtes til ham fra Knærød (jvf. herunder s. 467 og nr. 107 n. 4). Jacob Ulfeldt har i øvrigt sikkert drøftet de punkter med kongen, som denne i sit brev af 17. juni (*Egh. Br.* s. 381 f) afgav erklæring om til rådskommissærerne.
3. Chr IVs søstre, hertuginderne Elisabeth af Braunschweig-Wolfenbüttel og

(fortsættes s. 462)

Aff de twänne fahner ryttere, som hijt schulle komma, weth man ännu ingen wiss beschedh [4]. Somblige säya, de hafua fådt budh at töfua till wijdere beschedh. Huadh rytterij konungen hade här medh sigh, dät rychte medh honom här ifrån igen.

I afftons öfuer måltidh hafuer konungen önschatt, dett han hade sijne commissarier igen ifrån grentzen, och att det sedan måtte gå, som dett wille, huilket honom syntes lijka wara. Desförvthan hafuer han och förundrat, att der lågh så myckett krigzfolch widh grentzän i Suärige [5], och hoss hans commissarier war inthett. Icke heller woro de dijtkomne att fechtta, vthan wänligen att tractere och sakerna i wänligheet at bijläggia. Och sade ytterligere derhoss wara altidt de suensches lagh och sedwane, att när de något på grentzerne schulle tractere, måste de altidh hafua ett antahl krigzfolch hoss. Antingen de der medh meente någon att brauera, eller dett schiedde af reddhuga, kunde han icke säija. Och bleff migh detta sagtt af en, som hade ståedt och hördt dett af konungens egen mundh.

Elliest hafuer konungen i gåhr talt medh tuänne schieppere, som komme ifrån Stockholm, och granneligen förfrågatt om h: k: m:tz wår nådigeste konungz schiepzflotha; om han war färdigh, eller huru der medh war; om några schiep wore vthlopne, och huartt de wore wägen tagne. Då hafua schiepperne suaratt, dät meste schiepen lågo ähnnu omunterade, och kunde icke heller på den tijdh förnimma, att där war

(fortsat fra s. 461)

Augusta af Gottorp, var ifølge skrivekalenderen ankommet til Fr.borg 10. juni og rejste bort igen 24. juni. *Da. Saml. II,3* s. 373. Også Prins Christian deltog i turen fra Helsingør til Kbh. 18. juni. Helsingør byfogedregnsk. 1620–27, 100 b RA.

4. Der kom i Helsingør, så vidt det ses, kun til at ligge ét kompagni ryttere, nemlig Jørgen Urnes, der allerede 8. juni havde fået besked om uden forhaling at begive sig dertil. Videre havde kaptajn Peder Ibsen Ålborg 16. juni fået samme ordre for sit kompagni sjællandske bønderknægte. *KBB 1624–26* s. 150, 157. Endelig kom siden to hvervede kompagnier fodsoldater til byen. *KBB 1624–26* s. 191; jvf. herunder s. 476.
5. I Sverige lå der ca. 27.000 mand, hvoraf ved Horns by o. 4.750, ved Kalmar og på Öland o. 2.950 og ved Älvsborg o. 2.700 mand. *Sv. Krig II* s. 162. Lensmanden på Bahus meddelte, at der lå 14 kompagnier svenske soldater à 120 mand dér ved grænsen, som dagligt arbejdede på den påbegyndte fortifikation af Göteborg, og at der forventedes flere til afløsning af disse. Jens Sparre til de danske grænsekommissærer 3. og 9. juni 1624, orig. i DKIB Bahus.

någon synnerligh preparation till schiepens vthredningh [6]. Icke heller war der någott tahl om ofredh ehmellan Suerige och Danm*arch*. Då wände konungen sigh till dem, som honom folgde, och sade: han måste inthet hafua lust att fechta i åhr. Huar till honom bleff suaratt: folkett säger så myckett, dett måste icke alt wara sant. Då sade konungen igenn: ja, det hafuer och föga vpå sigh.

Der medh wände han sigh igen till schiepperne och frågade, om der war mycket främmadtt krigzfolch i Stockholm. Då sade schiepperne, att der war folch nogh, men de främmande soldater dödde myckett sin koos [7]. Huar till konungen suarade, att det war så deras gamble wahne, ty de kunde icke fördraga lufften i desse nordische landh. Der medh schildes han ifrån dem.

Aff Helsingör den 18. juny åhr 1624.

106 22. juni 1624

*Til Axel Oxenstierna**

Här continueres ähnnu medh preparation till krigz. Doch hastass der icke så mycket medh som i förstonne [1]. Konungen låter vpkasta en skantz vthan för Amaker på Drakerön, huar vthmedh inlopedt är medh schiepen, och strax der vthan före, der tynnerna liggia, är förordnatt, att konungens störste schiep 3 Croner schall läggias lijka som ett blåckhuuss på den andre sijdan om diupedtt. Nu ligger det här widh Kiöpenhamn mitt emellan de 2 blåckhuuss, som här äre begynte. Och strax innan före liggia 8 andre konungens störste schiep färdige att

* påtegnet: præsent Elfznebben den 29. juny 1624 (Da depechen var til AO i Ulvsbäck, må den utvivlsomt straks af denne være sendt videre til GA).

6. Dette var forkert. Midt i juni kunne ca. 7.800 krigsfolk embarkeres på den store nu krigsklare krigsflåde i Sth., der dog først imod slutn. af måneden afsejlede til Älvsnabben. *Sv. Sjökrig* s. 153.
7. Disse skipperoplysninger, som der kun vedr. pesten var noget om (jvf. *AOSB II,3* s. 74), synes kongen at have ønsket at tage for pålydende værdi. Alt tyder i hvert fald på, at det var dem, som han uden forbehold refererede samme dag. Chr IV til grænsekommisærerne Kronborg 17. juni 1624, *Egh. Br.* s. 382.

1. Dette fremgår også af miss.-udstedelsen, der ved denne tid ophørte. I tiden indtil 20. juni udgik derimod en række miss. vedr. preparationen. *KBB 1624–26* s. 145 ff.

gå till segels, när dem blifuer befalt. Några liggia och här widh Tyghusedt och schiepzholmen, som och innan få dager blifua färdige, för vthan 10 st*ycke*r kiöpmans schiep, som alrede äre färdige, som alle äre tienlige till wärn. Huadh 3 Croner anlanger, der vpå äre inge masteer; schall icke heller några sättias der vthi, så frampt det schall blifua liggiandes widh Drakerön [2]. Det är nu nyss förhydatt och achtas at brukas till Ostindien, så frampt altingh går wäll aff emellan Swerige och Danmarch.

Nu i desse dager äre och några capitener afreste till Tyschlandh; doch schola än icke hafua några fullkommelige beställninger att wärfua, vthan allenest befalningh att förhålle sigh stilla vthi Hamborgh till widere beschedh ifrån konungen [3].

I gåhr war jagh hoss h. Anders Bille, huilken war något hefftigh och mente, E: h:tt nu på gräntzen schulle hafua begärdt obillige tingh, som konungen i Danm*arch* icke kunde ingå. Huar aff war nogsampt att judicera, det h: k: m:tt wår aller nådigeste konungh söchte man orsach till krigh, och det, som han sade, genom onde rådgifuare och icke af sigh sielff. Huarföre be:te h. Anders Bille mente, det några af Sweriges rijkes rådh måtte vthi deras hierta wist wara konungen i Pålandh mehr tillgedan ähn h: k: m:tt vthi Swerige. Då begärde jagh, att om han något sådant wiste eller kunde märkia, det han samma personer wille nampngifua, huilket schiedde h: k: m:tt i Suerige till stor tienst och kunde sålunda för sådanna tage sigh till wara. Då sagde han, att de yppas wäll medh tijden. Han behöfde icke dervthöfuer att bringe sigh vthi något klammerij.

2. Det skulle blive liggende. Jvf. ansættelsen på årsløn af en opsynsmand på Tre Kroner, der bl. a. skulle holde øje med og om nødvendigt visitere ind- og udgående skibe. Instruks for denne af Kbh. 25. aug. 1624, *CCD IV* s. 171 ff. Jvf. yderligere herunder s. 515 og 517.

3. Det drejede sig om skibskaptajnerne Ove Gedde, Enevold Kruuse, Gabriel Kruuse og Henrik Vind. Bestallingerne var fuldkomne nok. De forpligtede sig til hver at hverve en fane (200 mand) gode fodsoldater og hurtigst muligt levere dem på mønstringspladsen. Reverser i orig. af Kbh. 15. juni 1624 i TKIA A 46. Også skibskaptajn Niels Rosenkrantz og kaptajnerne Mogens Villumsen (Rosenvinge) og Jens Sehested modtog (14. juni) fra rentekammeret penge til hvervning af hver deres kompagni soldater, og skibskaptajn Jørgen Ulfeldt dagen efter til antagelse af 200 skibsfolk. Desuden hvervede Mogens Villumsens løjtnant Jens Bay i Kbh.; og kaptajn Peder Brun, hvis jyske kompagni lå i Christianstad, fik, dog først i juli, ordre til at hverve 136 mand til indlægning i Christianstad, R e n t e m. r e g n s k. 1624–25 u d g i f t f. 18.

Huilke de obillige puncter äre, som E: h:tt medh de andre wälborne herrer commissarierne schall hafua begärdtt, äre desse. Först om frij passagien igenom Öresundh medh h: k: m:tz wår allernådigeste konungs ammunition. Den andre om de räwelsches tollfrijhet i Öresundh. Huilke tuänne punchter, han sade, konungen här wille slätt intet ingå, ehuadh der aff schulle komma [4]. Orsaken, att dän förste af desse tuänne punchter kunde icke bewillias, ähr för det neutralitet schull, som han hafuer lofuatt blifua widh, emellan h: k: m:tt vthi Suerige och konungen i Pålandh, så att ingendere schulle hafua orsach sigh öfuer honom at beswäre [5]. Till den andre punchts benekelsse schall orsaken wara, som han sade, det konungen i Danm*arch* pretenderer någon rättigheet på Räfwels stadh och derföre medh sin reputation icke kunde ingå, dett samma stadz inwånere schulle wara så frije vthi Öresundh som andre swensche [6]; och om han sådant tilläthe, schulle det wara hanss högheet myket förnähr och gofue sålunda bort der medh den rättighet, som han förmenar sigh der till hafua.

Om titulen emellan bäggie richz rådh talte han och, säijandes, att Sueriges rijkes rådh gofue först orsach der till, i det de schola hafua abreuierat de dansche richz rådz titell och kalladt dem allenest edle och wälbördige, der som de tilförände titulerade dem edle, wälborne och wälbördige. Och effter sådan abreuiation är dem schiedtt, hafua de sedan på samma sätt titulerat de suensche richz rådh, förmenandes sigh, som han sade, icke till dät ringeste wara något mindre vthi ehre, högheet och reputation än de suensche; wille derföre icke högre titulera andre af samma ståndh, än de sielffwe blefue. Ändoch huadh den puncht widkommer, sade han, det kommer konungerne intet widh,

4. Selv om de svenske kommissærer energisk søgte at presse også disse to krav igennem, lykkedes det da heller ikke på grund af kongens modstand. *Egh. Br.* s. 380 ff; *DNT III* s. 574 f. Vedr. ammunitionspassagen vedtoges det at opretholde de gamle aftaler, mens Revals toldfrihed toges ad referendum. Traktaten af Ulvsbäck 29. juni 1624, *DNT III* s. 583, 584.
5. Det drejede sig ikke blot om neutraliteten (*Egh. Br.* s. 381), men også om kongens og rigets regale og højhed i Sundet (traktatens begrundelse, *DNT III* s. 583).
6. Den begrundelse nævntes ikke af de danske kommissærer over for de svenske. Deres argument var, at Reval-punktet ikke indgik i de tidligere traktater mellem rigerne og var imod Stettinfreden (–forbundet), og at toldfrihed for byen ikke tidligere var begæret. *AOSB I,2* s. 697; de danske kommissærer til de svenske Knærød 2., 3., 4., 10., 14. og 19. juni. Konc. i Sverige A II 37, kop. i Sv. Acta 1619–24 f. 223 ff, 228 ff, 238 f, 268 f.

vthan war en priuat saak; kunde och derföre lätteligen slijtas [7]. Han förvndrade och, det konungen i Danm*arch* hade cederet så mycket vthi tullpuncten, som schiedtt är.

I gåhr blästes här om, dett herredagen schulle begynnas öfuermorgon [8]. Huaröfuer här nogsampt jubileras, och förmoda, att der något hastigh krigh wore förhanden, schulle man wäll få något annat beställa än hålla herredagar.

Konungens bäggie systrar äre ännu här, och sägz, de schola ryckia vp i morgon på wägen åth Tyschlandh.

Aff Kiöpenhamnn den 22. juny åhr 1624.

107* 7. juli 1624

1. Til Axel Oxenstierna
*2. Til Gustav II Adolf***

Sedan de dansche commissarier komme hit tilbaka igen [1], hafuer här waritt mycket stilla medh krigzpreparationen. Doch liggia här nu widh Kiöpenhamn 14 [2] konungens och 10 kiöpmandzschiep färdige. Och oansedt altingh widh grentzen är tämmeligen wäll aflupitt, lijkwäll kunna kiöpmandz schiepen ännu inthet få förloff. Huadh han här

* Jvf. AS til statholderen på Kalmar Bengt Kafle Kbh. 9. juli 1624, trykt i C. C. Gjörwell, *Det swenska biblioteket II,3* s. 194 ff. Depechen er identisk med nr. 107 bortset fra de i n. 2, 10 og 11 nævnte afvigelser og afsnittene om Staffan Ståle, Lucas Wastesson og ASs løn, der er udeladte.

** påtegnet: præsenterat vthi Stock: den 20. july 1624

7. Modsat de danske hævdede de svenske kommissærer, at titelspørgsmålet ikke var privat, men vedrørte GAs og Sveriges riges højhed. Traktaten endte med at fastslå, at de to råd skulle give hinanden samme og tidligere, således ved Knærødfreden, brugte titel. *DNT III* s. 582 f. Jvf. gennemgangen af titelstriden i Erslev s. 435 ff.

8. Herredagen, der ved åb. brev af Kbh. 30. dec. 1623 var blevet udskrevet til 21. juni 1624 (*KBB 1621–23* s. 759), blev ikke, som Chr IV 15. juni påtænkte det (*Egh. Br.* s. 380 f), udsat som følge af krigstruslen. *Da. Saml. II,3* s. 373. Der fældedes domme på herredagen fra og med 22. juni Herredagsdombog 1624, bd. 30.

1. Det skete ifølge skrivekalenderen 2. juli. *Da. Saml. II,3* s. 373.

2. I depechen til Bengt Kafle (n.*) står i st. f. »14« fejlagtigt »et« i Gjörwells afskrift.

medh menar, kan man än inthet förnimma [3]. En part presumera, det han will hafua hele flothan till siös, men ingen kan weta huartt. Och när det kommer altomkringh, syness wara lijkast, det han will man hafua några schiep till Brehmen på Weseren, effter Tilli ligger der så när vnder staden, doch än på andre sijdan om Weseren. Elliest mumblas här och i hemligheet, det han schulle wele något attentere emot Lybek, effter han nu hafuer fådt något folch tilsammans och än dagligen får meer, huilket han doch 3 monader hålla måste [3]. Huarföre menas, han schall der medh i medler tijd wara tilsinnes något att vthrätta, om rådet icke sådant förhindra, huilke doch mäst alle sträfua effter fredh på alle sijdor.

Och der det nu på grentzen hade gådt effter hans willie, då hade han intet welet cedere vthi någon puncht. Ty han schall vttryckeligen hafua sagt, att h: k: m:tt wår allernådigeste konung måtte giöra, huadh h: k: m:tt wille, han war der medh lijka tilfredz. Men när richz cantzeleren Jacob Vlfelt och Esche Brock [4] komme till honom ifrån grentzen, sträfuade de så hårdt medh honom, at de omsijdor brachte honom vthi en annan meningh [4]. Desförvthan hafuer och richz admiralen h. Albrecht Scheel [5] i synnerhet, medh de andre af rådet waritt mechta hårdt i hop medh honom om denne saak, så at han

3. Det skyldtes hverken Tilly eller Lübeck, men fortsat frygt for et svensk angreb. Jvf. herunder s. 476 f; *Egh. Br.* s. 388; *KBB 1624–26* s. 169. Se i øvrigt rådsforhandlingerne på herredagen i juli-aug. 1624, der prægedes af den nu skærpede frygt for Sverige. Molbech s. 163; Erslev s. 411 ff. Tilsvarende beordrede GA, foranlediget af og refererende nr. 107,2, straks efter modtagelsen af denne depeche bl. a. Gustav Horn i Kalmar til at holde sine sager i »godh acht och altidh hafue wisse kundskaper vthe att förnimme, huadh hoos de danske för hender hafues«. GA til Gustav Horn Sth. 20 juli 1624, Riksreg. f. 338 f SRA. »Såsom jagh kan förmerkie«, skrev Johan Fegræus med rette efter modtagelsen af ASs depeche, »tuiflar h: k: m:t ennu på fredhen, och derföre ähr resoluerat att låthe dhe tyske soldaterne mästa delen blifue här vthi stadhen liggiandhe«. Johan Fegræus til AO Sth. 20. juli 1624, orig. i O. S. E 736 SRA.
4. Det drejede sig ikke om Eske Brock, men om Christen Holck. Jvf. *AOSB I, 2* s. 696 og de danske kommissærers breve til de svenske Knærød 18. og 19. juni, der kun er underskrevet af CF og Eske Brock (kop. i »Protocoll och handlingar«, Danica 21 f. 67, 68 SRA. De to råder søgte at bevæge Chr IV til indrømmelser vedr. sundpassagen, Revals toldfrihed og en strid om påståede danske overgreb ved Bahus, desuden måske (jvf. nr. 105 n. 2) vedr. Laplands-cessionen. *AOSB I,2* s. 695 ff; *DNT III* s. 575.
5. AS var altså ikke bekendt med Albert Skeels tidligere afgang som rigsadmiral. Jvf. nr. 45 n. 4.

några resor är gången mycket wredh och förbittradt ifrån dem. Och nu, när commissarierne komme heem och sade, at alt war klardt, hafuer han vttryckeligen suarat: ja, huru länge tro den freden will nu wara [6]?

Huadh krigzfolket anlangar, som här och vthi Tyschlandh är antagit, som hijt alrede är kommitt, så är det icke öfuer 800 man främmadt folch, huilke schiepz capitenerne hafua wärfuatt [7]. Ty konungen hafuer giordt en sådan ordningh, at widh huartt af de störste hans schiep schall wara et companij soldater till 200 man starch, och deröfuer schall schiepz capitenen commandere. Andre soldater att bruka i felt äre ännu intet hijt komne, vthan allenest en capiten, som er på sin egen hand medh et companij kommin ifrån Dansich. Huilken och medh sitt folch är här strax blefuin antagin [8].

Elliest, huadh här nu judiceras om detta beslutne tractat på grentzen [9], så säga förnemde vthaff adell, som [a]både[a] liggia vthi mitt härbärge, [b]så och andre, som dagligen komma der in[b], at på hundrede åhrs tijdh hafuer icke warit en sådan scharp disputation på någott möthe som nu denne gången. Doch kasta de all schullan in vppå E: h:tt [10], säijandes, att h: k: m:tt hade aldrigh samptycht till ett sådant widlöfftigt disputatz, hade icke E: h:tt vrgerat så mycket der vppå [11]. In summa, all den tuist, som hafuer denne gång warit på färde, beschylles E: h:tt före; men h: k: m:tt beschylla de inthet. En part säga och, det h. Johan Sparre schall hafua hiulpitt mycket der

a ikke i 2
b ikke i 2

6. Jvf. Leonard v. Sorgen til AO Hamburg 23. juli 1624, orig. i O. S. E 721 SRA. v. Sorgen havde af de sikreste adviser fra Danmark erfaret, hvor hårdt det var gået til hos Chr IV, og hvor svært det havde været at bringe ham dertil.
7. Jvf. nr. 106 n. 3.
8. Det synes at dreje sig om Johan Wisterfeldt, der overførte 72 soldater fra Danzig og 12. juli af rentekammeret modtog 30 rd., »huilcke pendinge kon: mai: nådigste haffuer ladet dem forære, och nu er antagen her vdj tieniste«. Wisterfeldt anføres som løjtnant under Niels Rosenkrantz. Rentem.-regnsk. 1624–25 udgift f. 20.
9. Afskeden på Knærød-grænsemødet undertegnedes 28./29. juni 1624. *DNT III* s. 576.
10. I st. f. »E: h:tt« står der i depechen til Bengt Kafle (n.*) ifølge Gjörwell »några af rådet vti Swerige«.
11. I st. f. »icke E: h:tt vrgerat så mycket der vpå« står der i depechen til Bengt Kafle (n.*) ifølge Gjörwell »han icke blifwit dertil så mycket vrgerat«. Desuden er det flg. afsnit indtil »landzens lägenhet« udeladt.

till [12], effter han här så wäll weth landzens lägenhet; och hålla det sålunda dem wara schiedt till en stor brauada, säijandes der hoss, det altingh hafuer sin tijdh, och att deras konungh en gång wäll schall komma goder igen, när man minst tänker der vpå, kan han man elliest, säija de, få någon rättmätigh orsach der till. Och der han nu icke hade burit någon fara för Tilli, schulle han sigh så inthedt hafua låtidt brauera.

Sådane discurser gå här nu i fult suangh iblandh de förnembste vthaff adelen. Ingen kan däm och heller annat inbilla, ähn at all den wärffningh och preparation, som h: k: m:tt wår allernådigeste konungh nu i detta åhr hafuer giordt, måste ju wara schiedt för konungen schull i Danmarch [13], att h: k: m:tt nu kunde brauera denne konungen effter sin egen willie.

För 4 dager sedan kom grefuen aff Oldenborgh gesantzwijss ifrån käijseren hijt til konungen. Och sägs, hans förnembste wärff schall wara, att effter käijseren hafuer gratificeret konungen i Danm*arch* medh så många och gode priuilegier vthi Tyschlandh medh de stiffter, konungen der hafuer, att han derföre igen till tackhsamhetz tehn wille bijfalla käijseren medh 200.000 richzd*aler* in specie tillåndz på en godh betalningh och wiss tijdh att erläggia. Och oansedt ehn partt hållat derföre, att käijseren schall man här igenom sökia någon orsach, om han penningerne icke bekommer, så menas lijkwäll, det konungen slepper icke en sådan summa vthur landet, synnerligen till den, han förmenar sigh doch aldrigh att få något igen vthaf. Elliest är be:te gesant loseret på slottedt och blifuer kosteligen tracteret. Och menas, han schall innan 4 eller 5 dager få sin afschedh [14].

12. Johan Sparre har dog næppe fremmet den skarpe holdning over for Danmark, hvis regering han under sit ophold i landet i 1623 synes at have stået i det bedste forhold til. Jvf. nr. 50 n. 4, nr. 61 n. 6 og nr. 63 n. 1.
13. Den svenske regerings hær- og flådemobilisering havde sigtet på både Polen og Danmark. *Sv. Krig II* s. 159 ff.
14. Anton Günther af Oldenburg ankom til Kbh. 2. juli, var til audiens hos kongen og rigsrådet 4. juli, fik rekreditiv og skriftlig resol. af Kbh. 8. juli (ændret 19. juli) og drog bort 14. juli. Ferdinand IIs hensigt med sendelsen var næppe at låne penge, men derimod at bevæge Chr IV til fortsatte fredsmæglingsbestræbelser og vinde klarhed over, om han var ved at lade sig vinde for en evangelisk krig imod kejser og Liga. Chr IV afgav et svævende svar, men lod dog indirekte forstå, at en hovedforudsætning for hans fortsatte neutralitet var en fuldstændig restitution af Øvre- og Nedrepfalz til Frederik V af Pfalz og tilbagegivelse af dennes kurhat, som var overdraget

(fortsættes s. 470)

Hertigh Christian von Brunsswijch är och på närwarandes tijdh här hoss konungen och är allenest kommin om honom at besökia [15].

[c]Jagh hafuer och talt medh Staffan Ståle (huilken ännu är här i staden och hafuer intet at beställa eller wänta effter). Så kan jagh vtaff honom intet annat förnimma, vthan hans discurs går alt der vpå vth, att om h: k: m:tt wår allernådigeste konungh och herre wille inrymma konungens son i Pålandh et furstendömme vthi Suerige, schulle då wäll finnas medell, att en godh fredh emellan Suerige och Pålandh kunde vprättas. Men der kan ingen rätta sigh effter hans thal, ty han är en lättfärdigh booff.

Och det han sidst begärde leygdebreff att komma öfuer till Suerige, förnimmer jagh nu, är till intet annat intent schiedt, än at han hafuer meent, jagh schulle hafua waritt så dårligh och fådt honom sielfue brefuett, att han dermed sedan på åthschillige tijder hade effter sin egen willie kunnit rese in öfuer grentzen och tilbaka igen och sålunda brukat samma läigdh, så länge honom hade tächts. Men min meningh war så, at der han hade welet draga in, hade jagh welet sendt twå wisse karlar medh honom till Markeredh. Och sedan kunde Brådde hafua låtidt fölgdt honom till Jönnekiöpingh, att han sedan sålunda hade ytterligare kunnit komma fort till h: k: m:tt. Men den wägen wille han inthet vth, huarföre jagh behåller leigdebrefuet hoss migh, till dess E: h:tt migh gunsteligen befahler, huadh jagh dermedh giöra schall.

Belangandes Lucass Wastessons saak, så är dermedh ännu lijka när. Landzdommeren hafuer alt här till hållidt oss vppe medh gode ordh. Och i gåhr slogh han oss före, det han intet så hastigdt kunde dömma i saken, effter han är en vngh karll, och saken är mycket widlöfftigh. Huarföre han will schiuta henne vp ännu på några wekors tijdh,

c ikke i 2

(fortsat fra s. 469)

Maximilian af Bayern. *Da. Saml. II,3* s. 374; *Egh. Br.* s. 382 ff; Th. Chr. s. 84 ff; Schäfer s. 429 ff, 755 ff.

15. Christian af Halberstadt var i Kbh. for at forhandle om den kejserlige pardon, om betingelserne for sin resignation af Halberstadt stift og overdragelsen af koadjutoriet her til Chr IVs søn hertug Frederik, der erhvervede dette 23. sept. 1624. Protokol over CFs og Christoffer v. Eckstedts forhandlinger med Christian af Halberstadt Fr.borg 19. aug. 1624 i Braunschweig-Lüneburg A II 36. Jvf. *DNT III* s. 594 f; Schäfer s. 409 f med litt.henv.

allenest Lucas der medh at vppehålla, på det saken nu på denne herredagh icke schall komma för konungen och rådet, huar vthi migh synes Lucas scheer mycket förnähr [16]. Nu hafuer jagh i dagh warit hoss cantzleren derom. Han lofuade sigh wele tala medh landzdomaren och der vthi giöra sitt bäste. Och om det icke kan hielpa, så nödgas jagh tala konungen sielff till[c].

[d]E: k: m:tt will jagh på det vnderdånligeste hafua betackat för den nådige förbättringh, som E: k: m:tt senest widh grentzen migh nådigest bewilliade på min åhrlige beställningh [17]. Huarföre jagh vthi alsomstörste vnderdånigheet schall beflijta migh (som jagh doch dessförvthan schyldigh och plichtigh är) att bewijsa E: k: m:tt min vnderdånige rättrådige och ganscha trogne tienst, så länge jagh lefuer[d].

Aff Kiöpenhamn den 7. julij åhr 1624.

d ikke i 1

16. Jvf. Lucas Wastesson til de svenske grænsekommissærer Kbh. 22. juni 1624, orig. i O. S. E 749 SRA. Wastesson fandt, at de danske fortsat forhalede sagen, idet landsdommeren havde udsat den til landstinget 9. juni. Desuden havde han lovet AS og ham dommen i Kbh. 21. juni, men uden at være kommet tilstede. »Synes der vthaff, at dett ingen alffwar med dem ähr mig at låta wederfara det, som rätt ähr, vthan twiffwel (dij ähre vthj den förhåpning, der Gwd nådeligen förbiwde något annat på gräntzen beslwtadess ähn det, som kwnde lända till fred och enighet) jag då föga eller plat ingen rätt här då haffwer till förwänta«. – Det er ikke uden interesse til belysning af den dansk–svenske handelspolitiske spænding at citere Wastessons begrundelse for sit sagsanlæg: »att godt folck kwnne see och förnimma, det jag ingen orsack der till ähr, vthan de danskes affgwnst ähr, att wy swänske någon trefycker förmå driffwa vthj Wästerhaffwet, sådant at förhindra derass vpsåt ähr«.

17. »Copia aff Anders Swenssons förbättringz beställningh på hans åhrlige löhn aff Wässbo arrende gifuin i Vlffzbäck den 29. maij *1*624«, i O. S. E 759 SRA. Årslønnen blev forbedret fra 360 til 660 daler. Derudover fik AS nu sit årlige deputat på 1.460 daler for agentskabet i Danmark bevilget af den årlige rente af det nærbeliggende Kronobergs len, hvoraf halvdelen »owägerligen« skulle tilstilles ham i sept., halvdelen i jan., »på det han icke schall förorsakas at giöra förgäffueligh omkostnadt och långe resor förb:te sitt deputat at vpfordra«. Kopi af GAs brev herpå af Ulvsbäck 3. juni 1624 i O. S. E 759 SRA. Statholderne i Jönköping, Carl Bonde til Bordsjö, og i Kronoberg, Erik Jöransson Ulfsparre, fik derpå af kammerrådet i skrivelser af Sth. 15. juli 1624 ordre til at tilstille ASs befuldmægtigede de nævnte beløb til tiden. Desuden fik Ulfsparre af kammerrådet i skrivelse af Sth. 20. juli ordre til at levere AS de 337 daler, han gjorde krav på for fortæring og al omkostning til 3. juni 1624. Pengene skulle tages af sidste års restance eller, hvis det slog fejl, af 1624 års rente. K a m m. r e g. 1624 u. f. KA.

108* 12. juli 1624

1. Til Axel Oxenstierna
2. Til Gustav II Adolf

Sedan min ödmiuke schrifuelsse aff den 7. i denne monad är här ankomne widh pass 600 tysche soldater förvthan flere, som dagligen förwäntas, så at ingen lijknelsse synes, det konungen än will afdanka sitt folch. Schiepen liggia och ähnnu alle vthi lijka måtte, som jagh senest i ödmiukhet förmälte. Doch höres än intet wist, huadh han der medh hafuer i sinnet.

Jagh hafuer hördt aff några förnemde personer, det käijseren igenom denne gesant, grefuen aff Oldenborgh (som i dagh förreste till Fredrichzborgh om det at besee och kommer sedan hijt igen at taga sin afschedh [1]), schall hafua konungen anpresenterat, det han schulle besättia festningerne vthi Ostfrijsslandh medh sitt folch, huilket käijseren heller schulle see, än at Staterne vthj Nederlandh schulle dät hafua inne. Huarföre man menar, det samma folch, som konungen hafuer låthidt wärfua och än wärfuas, schall förschickas derhedan. Andre mena, det konungen schall sigh sådant intet antaga, att han derigenom icke bringer sigh de Härrer Stater på halssen, effter Ostfrijsslandh är alrede besatt medh deras folch [2]. Huadh här aff will blifua, måste tijden medgifua [3].

* Jvf. AS til ubekendt Kbh. 12. juli 1624, orig. i Cod. Ups. E 371 UUB. Brevet er uden tvivl en efterskrift til en nu tabt orig. af ca. 10. juli. Den kan dog muligvis tilhøre den herover s. 466 n.* nævnte depeche til Bengt Kafle, idet AS meddeler, at brevet har ligget færdigt i to dage, og at de 600 tyske soldater i mellemtiden er ankommet. Iøvrigt omtales, næsten identisk med nr. 108s andet og tredie afsnit, forlydender om greven af Oldenburg og om formålet med kongens hvervninger. Som begrundelse for, at AS ikke finder det sandsynligt, at Chr IV vil fordre sine hverveomkostninger godtgjort af GA, anføres ikke, som i nr. 108, Lucas Wastessonsagen, der ikke omtales, men derimod den ordre om, at alt det jyske og fynske rytteri skulle rykke tilbage, der udgik, efter at kommissærerne kom tilbage fra grænsen.

1. Jvf. den udførlige exkurs over Anton Günthers gesandtskabsrejse i Schäfer s. 761.
2. Ernst Cassimir af Nassau havde allerede i jan. 1624 ladet fæstninger i Ostfriesland besætte i overensstemmelse med traktat med Mansfeld og de ostfrisiske stænder. Brünink s. 143.
3. Hvervningerne gik ikke på Ostfriesland, men på sikringen af grænsefæstningerne imod Sverige. Jvf. herunder s. 474 og 476 f.

Elliest är migh och vthi hemlighet berättadt, att när konungen hafuer fådt et antahl folch tilsammans, det han då schulle wara tilsinnes att fordra den vmbkostnadtt aff h: k: m:tt wår allernådigeste konungh, som han på desse tuänne wärffninger i wåras och nu anwendt hafuer, säijandes h: k: m:tt wara orsach der till. Doch synes icke wäll lijcht, han sådant schulle hafua i sinnet. Ty om Lucass Wastessons saak (effter E: h:tz och de andre wälborne herrers befalningh, som på grentzen woro) talte jagh i går mer än en tijma medh konungen sielff derom vthi hans egen kammer. Huilken och tolmodeligen hörde hele saken igenom och lofuade förordna tuänne herremän och 4 kiöpmän, som saken schulle vptaga och der vpå göra aldeles en ände antingen medh förlijkningh eller dom, huar vpå det nu står [4]. Och då kunde jagh af konungen intet annatt förnimma, än at han schulle wara godh. Doch talte han icke ett ordh medh migh om något annat vthan om denne sak.

Elliest hafuer och rytterijtt vthi Jutlandh och Fyn waritt i vpryckningh, men nu fådt beschedh [5], så det är alt igen tilbaka rychtt.

Aff Kiöpenhamn dän 12. julij åhr 1624.

109 15. juli 1624

1. Til Axel Oxenstierna
2. Til Gustav II Adolf

Såsom jagh den 12. i denne monadh i ödmiukhet förmälte om konungens schiep, så liggia de här ännu vthi lijka måtte alle färdige. Och sägz wäll, det konungen will hafua dem vth, men så ähr derom än

4. De to herremænd var lensmanden på Dragsholm, Claus Då til Ravnstrup, rigsråd fra 1625, og lensmanden på Tryggevælde, Frederik Reedtz. Jvf. miss. af Kbh. 10. juli 1624 til disse om, for at parterne uden lang proces kunne komme til ende med sagen, at indstævne disse for sig og sammen med 4 uvildige borgere fra Kbh. dømme i denne, hvis de ikke kunne blive enige med dem om forlig. *KBB 1624–26* s. 173. Dette miss. er sikkert først udstedt efter samtalen med AS, der i så fald må være foregået før den af agenten anførte dato, 11. juli.
5. Jvf. miss. af Kbh. 9. juli 1624 til ritmestrene i Jylland om at hjemsende de adelige ryttere under deres kompagnier. Rytterne skulle dog være klar til straks at møde med deres rostjeneste og altid have rytteriet i godt beredskab. *KBB 1624–26* s. 171 f.

ingen wiss beschedh [1]. Det främmande folch, som han antager, will han åhrligen behålla vthi beställningh, som här sägz, 6.000 man [2], aff huilket folch alrede är förordnadt och inschiepadtt 300 man, som schall till Gottlandh [3]. Till Ösell och Bornholm schall och en hoop förordnas, såsom och vthi lijka måtte på grentzhussen vthi Norgie, Hallandh, Schåne och Blekinge [4]. Så at han här effter, som de här säga, icke så will blifua brauerat al improuiso vthaff h: k: m:tt wår allernådigeste konungh, som nu denne gångh schiedt ähr.

Men lijka som borgerschapet här i staden och annorstädes talte tilförende mycket illa om Suerige, så tala de nu igen myket wäll om h: k: m:tt, betackandes h: m:tt, som är orsach, dätt konungen åhrligen måste hålla några tusende man främmadt folch, att penningerne sålunda kunna komma iblandh folket.

Käijserens gesant är nu sin koos och bekom inge penninger. Icke heller kunde han (så widt som jagh än hafuer förnummitt) persuadere konungen at antaga sigh några saker om Ostfrijsslandh, som jagh senest i ödmiukhet förmälte. Jagh kan icke heller förnimma, det samma gesant schulle hafua någott annatt wärff [5].

Ifrån Brehmen är här och i desse dager en gesant ankommin [6]. Doch kan man inthet förnimma, at hanss wärff schall gå på något annat vth än om mons:r Tilli.

Aff Kiöpenhamn den 15. julij åhr 1624.

1. Kort tid efter kunne Brodde alarmerende meddele, at den over traktaten meget vrede Chr IV lod meget folk besolde fra Tyskland, lod grave volde omkring Helsingør og Helsingborg, vist ville i krig og efter sigende kun havde samtykket til forliget på grænsen, til han kunne få folk sammen og havde forstærket byerne. Nogle danske mente, at Chr IV, der var meget vred på Göteborg, ville sende en skibsflåde imod denne by. Brodde Jakobsson til AO Markaryd 21. juli 1624, orig. i O. S. E 574 SRA.
2. Dette var muligvis kongens, men i hvert fald ikke rigsrådets tanke. Dette gik ved sin betænkning af 3. aug. 1624 med til, at riget i *freds*tid underholdt 600 hvervede adelburser, der skulle indlægges i grænsefæstningerne. De resterende 5.400 skulle bønderne i Danmark underholde i *krigs*tid. Erslev s. 419 ff.
3. Kaptajn Jens Klausen Sehested var forordnet hertil med sit hvervede kompagni for at afværge ethvert fjendtligt angreb. Jvf. miss. af Kbh. 12. juli til Christoffer Ulfeldt herom, *KBB 1624–26* s. 175.
4. Om antallet og placeringen af de hvervede tropper, se ASs egen korrektion herunder s. 476.
5. Om Anton Günthers hverv, se nr. 107 n. 14.
6. Christoph Hans v. Bülow fik efter audiens hos Chr IV rekreditiv af Kbh. 18. juli 1624. Ausl. Reg. f. 167. Hans ærinde kendes ikke.

110 27. juli 1624*

1. Til Axel Oxenstierna
2. Til Axel Oxenstierna
3. Til Gustav II Adolf

[a]E:rs h:tt låther jagh ödmiukeligen förnimma, migh hafua i dagh bekommitt secret: Larss Nilssons schrifuelsse, huar vthi han förmäler, dett E: h:tt på långligh tijdh inge breff hafuer fådt ifrån migh [1], huilket migh storligen förvndrar, ty jagh hafuer i denne monadh schrifuit E: h:tt 4 gångär till, som war den 9. [2], 12., 15., 26. Men kan sche, E: h:tt hafuer någorstädes waritt affsijdes på landet, at brefuen sålunda ähre E: h:tt förbij förde till Stockholm, huar jagh wist tror, E: h:tt warder dem finnandes [3]. Beder derföre ödmiukeligen, E: h:tt wille gunsteligen icke förtänkia migh här vthi. Det breff, jagh schref i gåhr, sendes medh öffwerstens wälb: Gustaff Horns fendrich, widh nampn Johan Hindrichson. Will icke annat förmoda, vthan han warder det ju wäll beställandes. Der emot förhopningh annorlunda

* 2 og 3 i st.: 26. juli 1624

a ikke i 2 og 3

1. Jvf. GA til Brodde Jakobsson i Markaryd Sth. 14. juli 1624, Riksreg. f. 331 SRA. Da GA i nogle uger ikke havde fået brev fra AS og »icke grundeligen kunne förfahra, huru konungen ähr tillfredz medh den fredztractaten, nu sluthen är«, beordres Brodde til straks at sende en karl til AS for at undersøge, om han holdtes fangen, var syg eller hvad. Dertil skulle han sende nogle pålidelige bønder ind over grænsen for at undersøge, om Chr IV fortsat hvervede tropper eller afdankede folket, om hvordan de »gemeene danske« opfattede traktaten, og om de mente, at deres konge ville holde den eller havde større lyst til krig. GA skrev samtidig til statholderen på Kalmar, Bengt Kafle, i »samme meningh« og 15. juli fik statholderen på Älvsborg, Nils Stiernsköld, ligeledes ordre til at undersøge tilstanden i Danmark. S. st. f. 331 f.
2. – skal være den 7. Jvf. herover s. 466 og 472.
3. Brodde kunne bekræfte, at AS i reglen skrev hver ottende dag, og at Brodde selv straks efter modtagelsen sendte hans breve til Jönköping slot, hvis statholder havde lovet, at de hurtigt skulle komme op til GA. Brodde Jakobsson til GA Markaryd 29. juli 1624, orig. i O. S. E 721 SRA. Brevene er således næppe faldet danskerne i hænde. Brodde meddelte i samme brev, at Chr IV ikke lod hverve mere folk, men at den gemene almue ikke troede, at freden ville holde længe, selv om almuen var så ræd, at den næppe turde driste sig til at »opwäke till krig«.

schiedde, låther jagh E: h:tt här medh i ödmiukheet förnimma samma tenor och innehåldh, huilken är som effter följier[a].

Konungens främmande krigzfolch, som war vthi Kiöpenhamn, är [b]sedan min ödmiuche schrifuelsse af den 15. i denne monadh[b] alt förlagdt vthi garnisoner; nembligen vthi Seelandh Nilss Rosenkrantz, schiepz capiten, ligger medh sitt compagny vthi Köge; Enwoldh Kruuss, schiepz capiten, Måns Willenssonn, capiten till landz, liggia medh derass compagnier här vthij Helsingör; vthij Schåne Offe Giedde, schiepz capiten, ligger medh sitt compagny vthij Helsingborg; Gabriell Kruuss, ståthållere på Landz Crona och schiepz capiten, ligger medh sitt company vthi förb:te Landz Crona; Hindrick Windh, schiepz capiten, ligger medh sitt compagny vthi Malmö; Jöns Seest, capiten till landz, ligger medh sitt compagny på Gottlandh [4].

Desse siu compagnier äre intet öfuer 1.400 starch. Och meer främmadt folch är här nu inthet; icke heller höres nu, det något mer schall komhma hijt, vthan sägz, at huadh han der vthe på den tysche grentz haf*uer*, schall der blifua liggiandes. Doch bleff migh nu på tijmen berättadt, det konungen hafuer nemdt tränne dansche adelssmän, som schola huardere wärfua ett company dragoner, som äre Peder Galt, som war i Suerige, Falke Göö och Jöns Wogensson, så at [c]här af synes lijchtt, det han[c] will hafua 2.000 man tillfyllest [d]på denne sijdan[d] [5].

Belangandes konungens schiep, så liggia de änu färdige lijka såsom tilförende. Några aff kiöpmandzschiepen äre förlofuade. Och menas, de andre schola och snart löössgifuas, allenest konungen fåhr wiss kundschap om wår nådigeste konungz schiepzflota, huadh h: k: m:tt der med hafuer i sinnet.

Och effter här är nu förlofuatt at vthföra både korn och malt aff landett [6], synes det wäll wara tekn, det konungen icke schall wara

b ikke i 1
c 2 og 3 i st.: konungen
d ikke i 2 og 3

4. ASs oplysninger om antallet af hvervede kompagnier og disses placering var korrekte. Jvf. *KBB 1624–26* s. 191 f; E r s l e v s. 415 f.
5. De tre adelsmænds hvervninger blev næppe iværksat. Jvf. herunder s. 481 f og 486 n. *a*. Jvf. dog om yderligere underhold af hvervede soldater nr. 119 n. 4.
6. Jvf. åb. brev af Kbh. 12. juli om delvis ophævelse af kornudførselsforbudet fra slutningen af 1623. *CCD IV* s. 165. Ved miss. af Kbh. 14. juli fik rigsråderne ordre til at underrette kongen, førend der opstod mangel på eller fare for mangel på korn, da forbudet var ophævet på den betingelse. *KBB 1624–26* s. 178.

tilsinnes något fijendtligitt emot h: k: m:tt att wele attentera, synnerligen effer man nu inthet hörer, vthan altingh schall ju wara wäll. Doch är här nu igen nyligen vthsprängtt, det h: k: m:tz schiepzflota schall liggia vthi Calmersundh [7], och att mycket h: k: m:tz krigzfolch schall wara vthi marchering neder emot grentzen [8], och at ett stort antahl schall alrede wara kommitt. Måtte derföre sådane tijender (om något deraf finnes i sanningh) lättelighen förorsaka någon förandringh på denne sijdan. Ändoch jagh hafuer här till suaratt, at der något krigzfolch wore på grentzen, kunde det icke wara annat än det, som boor nedre vthi Smålandh och Wästergiötlandh. Och elliest, effter denne konungen besätter sijne grentzehuuss medh krigzfolk, så kan ingen förvndra, det h: k: m:tt giör det samma på den suensche grentzen. Och det synnerligen, effter h: k: m:tt hafuer så mycket krigzfolck vthi landet, huilket doch måste omläggias [9], och kan icke alt liggia på en orth. Men de bära alt fara, det h: k: m:tt icke schall wele hålla, huadh som nu på grentzen är afhandladtt.

Här är i desse dager en engelsch gesant ankommin öf*uer* landh ifrån Hagen i Hollandh (huar han länge legat hafuer [10]) widh nampn her Robbertt Anstruther, huilken tilförende hafuer tiendt denne konungen för en drängh och sägz ännu wara vthi konungens bestälningh såsom en agent [11]. Hanss wärff schall förnembligest wara, så widt

7. Det drejede sig vistnok kun om obersterne Gustav Horns og Thomas Muscamps regiment på den svenske galejflåde. *AOSB II,1* s. 263; jvf. Hallenberg V s. 302.
8. Nogen opmarch mod grænserne fandt ikke sted. Dog fik Nils Stiernsköld på Älvsborg ordre til at beholde først 10, siden 8 kompagnier af de længst borte boende og hjemsende de nærmeste. Og Gustav Horn på Kalmar fik ordre til at beholde 2, og hjemsende 4 regimenter, nemlig 2 västgöta- og 2 smålandsregimenter. GA til Nils Stiernsköld Sth. 20. og 27. juli samt 2. aug., Riksreg. f. 338, 345, 362 f SRA. GA til Gustav Horn Sth. 20. juli, s. st. f. 338. Jvf. *Sv. Krig II* s. 164 f.
9. En sådan omlægning skete virkelig i en vis udstrækning. Jvf. Hallenberg V s. 304 f. Muligvis er det bevægelser fra denne omlægning, som man har registreret fra dansk side.
10. Robert Anstruther ankom dog allerede 17. juli efter et *kortere* besøg i Haag fra 23. juni til 1. juli. Anstruthers gesandtskabsregnskab af 20. april 1625, S. P. Denmark 75,6 f. 50 PRO; jvf. *Da. Saml. II,3* s. 374; Schybergson s. 28.
11. Agenten Robert Anstruther, der havde været i dansk tjeneste siden 1606, var det også efter 1624 med en årlig pension på 400 enk. daler (Rentem. regnsk. 1624–25 udgift f. 2) selv om han, ifølge Grundtvig (s. 176, 124), syntes ophørt hermed 28. juli 1624.

jagh derom kan förnimma, at tractere om en liga och nytt förbundh emellan åthschillige potentater, furster, respubliker och Henssestäder emot Den catholische Liga, som de papister på deras sijda vprättadt hafua [12]. Och så mycket jagh änn kan förfara, schall denne konungen och der till wäll wara inclineret [13], huarföre han medh rådet nu dagligen derom delibererer. Elliest hade denne herredagh för 8 dager sedan waritt till ende. Och hafuer denne gesant låtidt sigh höra, at så snart han får denne konungens resolution och suar, will han widere begifua sigh vthi tractat medh de ewangelische tysche furster och Henssestäder. Och kan sche, han kommer wäll till wår nådigeste konung medh [14] (såframpt h: k: m:tt sigh i denne sach alrede icke resolueret hafuer). Doch weth jagh derom än ingen wiss beschedh, ty han säger intet förwist, huart han först will, när han schall här ifrån, förr än han får denne konungens fulkommelige suar. Elliest tahler han mycket godt om h: k: m:tt och Suerige och säger, at konungen i Engelandh ähr h: k: m:tt mycket tilgedan.

Här är och tijender, at den spansche macht är på alle orther vthij vpryckningh emot Hollandh, så att de i åhr wele giöra derass bäste om Nederlandh att beengstiga [15].

[e]E: h:tt drager sigh gunsteligen tillminnes det gode löffte, E: h:tt migh senest vthi Vlfzbäck tilsade, i det E: h:tt gunsteligen förtröstade migh på h: k: m:tz nådige breff på frälsse på min *salig* broders Vdde

e ikke i 2 og 3

12. Jacob I ville med Anstruthers sendelse opnå Danmarks indtræden sammen med England, Nederlandene, de nordtyske stænder og Sverige i et stort forbund med Frederik af Pfalz' fuldstændige restitution og sikringen af Tysklands friheder som mål. Instruktion for Robert Anstruther af juni 1624, kopi i S. P. Denmark 75,5 f. 312 ff PRO; Robert Anstruthers prop. til Chr IV af 25. juli, kopi i England A II 13; Molbech s. 161 f; *Egh. Br.* s. 384 f; Th. Chr. s. 86 f; Schäfer s. 430 ff; Schybergson s. 27 ff; *DNT III* s. 620 ff.
13. Ja, det fremgår klart af Chr IVs replik til rigsrådet af Kbh. 22. juli 1624 om Anstruthers forslag. Kongens begrundelse herfor var ikke mindst det for Danmark højst risikable i et svensk–engelsk–nederlandsk forbund uden om Danmark. Molbech s. 160 ff.
14. Det skete ikke. Jacob Spens var i stedet for sendt til GA i et lignende ærinde. Schybergson s. 27, 31 ff; Rydfors s. 19 ff; Paul s. 154.
15. Spinola lå med en stor hær i Brabant, truede Nederlandenes grænser og forberedte en belejring af Breda. Blok s. 16; jvf. herunder s. 487 og nr. 113 n. 12.

Suenssons gårdh Böresiö, effter jagh ingen lägenhet fick medh min *kära* hustru, som wij kunna boo vpå. Ähr derföre tilsinnes (om jagh igenom E: h:tz gunstige tilschyndan kan nåh h: k: m:tz nådige breff på frijheten) at sällia så mycket af min hustrus godz, som jagh kan vthlösa mine bröder medh, huilke doch hafue störste parten der vthi, ty jagh är icke meer än en halffbroder dertill. Lefuer derföre vthi den ödmiuke förhopningh, E: h:tt är här vthi (så wäll som annat huadh E: h:tt migh synes nyttigt wara) min gunstige herre och befordrere, huilket Gudh then aldrahögste rijkeligen warder belönandes [16]. Och jagh effter min ringe persons förmögenhet schall altidh finnas E: h:tt och alle de sijne en ödmiuk och gansche tienstwillig tienere, så länge jagh lef*uer*[e].

Aff [f]Helsingör den 27.[f] julij åhr 1624.

111 3. august 1624

1. Til Axel Oxenstierna
2. Til Gustav II Adolf

Sedan min ödmiuke schrifuelsse af den 26. passato ähre alle kiöpmandzschiepen, som här wore anhåldne, löösse gifne. Men konungens schiep liggia ähnnu på reddan; doch föres både stycker och proviant vthaf dem, så at man intet annat kan förnimma, vthan de schola och snart vpläggias. Elliest ähr här nu alt stilla.

Den engelsche gesant rycker i desse dager sin koos till churfursten aff Brandeborgh och kommer sedan hijt igen, ty konungen hafuer sigh ähnnu inthett resolverat om den nye liga. Han är der till wäll benägen, män rådet sträfua der emot [1]. Doch schola de hafua slagidtt den engelsche gesant några conditiones före; om han dem wille ingå, så

f 2 og 3 i st.: Kiöpenhamn den 26.

16. AS måtte senere gentage sin anmodning herom. Jvf. herunder s. 513 f og 564 f.

1. Rådet begrundede især sin kraftige modstand mod alliancen med, at man erfaringsmæssigt ikke kunne regne med Englands hjælp i en nødsituation, og med, at Sverige, både hvis det gik Danmark godt og skidt i Pfalzkrigen, måtte frygtes at ville angribe riget. Betænkning af juli 1624 og duplik af Kbh. 25. juli 1624, E r s l e v s. 411 ff.

kunde altingh blifua klartt [2]. Men så kan jagh än intet förnimma, huadh det ähr. Som här presumeras, schall konungen wele hafue någon försäkringh på de penninger, han till denne liga försträcker, hoss huem han sin betalningh schall igen sökia [3]. Så aldenstundh gesanten härom ingen instruction hafuer, är en af hanss folch affärdat till konungen i Engelandh medh denne konungens meningh och schall ware här medh besched igen, när gesanten kommer tilbaka [4]. Som migh är berättadt, schall han och hafue öfuärschickatt en af sijne bijhafuande adelssmän till h: k: m:tt wår allernådigeste konungh och herre. Och så mycket jagh kan förnimma, lägger han mycket godtt till emellan h: k: m:tt och konungen här i Danmarch.

Annat höres här nu intet. Krigzfolkät ligger ännu stilla vthi garnisoner, som jagh tilförne i ödmiukhet förmält hafuer.

Aff Helsingör den 3. augusty åhr 1624.

2. Anstruther modtog skriftlig kgl. resol. af Kbh. 27. juli i overensstemmelse med rigsrådets forslag af Kbh. 25. juli til svar til gesandten. Resol. var hverken et tilsagn eller et afslag. På grund af Tillys nærhed løb Danmark en særlig fare ved at antage krigsforbundet. Man kunne trods sin velvilje for sagen ikke udtale sig nu, men ville i høj grad tage hensyn til resultatet af Anstruthers rejse til de øvre- og nedresachsiske kredsstænder. Erslev s. 414 f. Chr IV føjede til, at han meget gerne ville imødekomme Jacobs og Karls ønsker, blot det kunne ske uden øjensynlig fare for Danmark. Rusdorf I s. 350; Schybergson s. 30 f. Jvf. Paul s. 152 f.
3. En dansk pengeunderstøttelse berørtes efter henstilling fra rigsrådet ikke i resol. af 27. juli. Rigsrådet erklærede sig imidlertid i duplik af 25. juli rede til at bevilge pengehjælp til 3.–4.000 mand i 4–5 mdr., men først når Jacobs hær *var* på fode, og hvis Danmark ikke var truet (underforstået: af Sverige). Erslev s. 413.
4. Budet skulle meddele, at Chr IV anså en diversion, der kunne trække Tilly bort, for nødvendig, og at han først ville se en engelsk hær midt i Tyskland, før man var overbevist om Englands oprigtighed. Budet skulle tilbagebringe nøjere efterretninger om det engelsk–franske forbund, om Frankrigs, Venezias og Savoyens hjælp, om den engelske hær og dens aflønning og om Sveriges evt. engagement i sagen. Schäfer s. 434 f. med litt. henv.

112 11. august 1624

1. Til Gustav II Adolf
2. Til Axel Oxenstierna

E:rs k: m:tz nådige schrifuelsse, dateret i Stockholm den 20. passato, ähr migh den 7. i denne monadh wäll tilhanda kommitt, huar vthi E: k: m:tt migh nådigest befahler medh det forderligeste att låtha E: k: m:tt i vnderdånigheet förnimma, huru denne konungen sigh medh sijn krigz preparation anställer [1]. Så will jagh icke annat förmoda, än att mine åthschillige och vnderdånige schrifuelsser härom måtte ju nu för än denne tijdh wara E: k: m:tt tilhanda komne, så frampt posterna ifrån Stockholm sigh icke försummat hafua, huilket doch, som migh är berättadt, esomofftast schier, huarigenom brefuen blifua offta nedlagde och komma så seendt, eller kan sche vnderstundum intet till rätte. [a]Män alle mine vnderdånige schrifuelsser till E: k: m:tt adresserer jagh till h: h:tt cantzleren[a]; måtte derföre wara en stor dristigheet, om någon schulle vnderstå sigh samma breff att vndersticka, nederläggia eller försumma.

Och der sådant emot förhopningh wore schiedt, så låther jagh ytterligere E: k: m:tt i vnderdånighet förnimma, det alt det främmande folch, som konungen hafuer här i desse landzorther, ähr icke öfuer 1.400 mann. Huilket är aff hanss schiepzcapitener mäst antagitt att brukas på schiepen, huaröfuer de och commandere, och är nu förlagdt i garnisoner som effterfölgier [b]....[b]

Dette folch, sägz, att konungen åhrligen will hålla vthi beställningh. Och nembde han wäll för någon tijdh sedan 3 dansche herremän, [c]....[c] huilke schola wärfua huardere ett compagny dragoner, [d]....[d]

a 2 i st. efter den flg. sætning: synnerligen effter de alle till E: h:tt adresserede ähre.

b I det udeladte afsnit gentages oplysningerne fra nr. 110, herover s. 476, om garnisoneringen, blot med et delvist lidt andet ordvalg og flg. tilføjelse om Gabriel Kruuse: »för:ne Enwoldh Kruses broder«.

c I det udeladte afsnit gentages oplysningerne fra nr. 110, herover s. 476, om de 3 adelsmænd.

d I det udeladte afsnit gentages oplysningerne fra nr. 110, herover s. 476, om antallet af fremmede folk.

1. GAs miss. til AS Sth. 20. juli 1624 (Riksreg. f. 339 SRA; aftrykt i bilaget herunder s. 631 f) var foranlediget af nr. 107,2.

men så tahlas nu inthet meer om desse dragoner. Peer Galt är ännu vthi Kiöpenhamn och talar inthet synnerligit meer om sin wärfningh.

Belangandes konungens schiep, så liggia ännu 14 stycker strax vthan för Kiöpenhamn på strömen när hooss, der de doch måste vpläggias. Och föres dagligen både proviantet och ammunitionen vthaf dem, så at man menar, de medh aldraförste schola aldeles aftaklas och vpläggias. Kiöpmandz schiepen, som wore anhåldne, ähre och alle löössgifne och nu huar på sitt håldh hennlupne.

Konungen will och sielff i desse dagor till Norgije [2], huar ähnnu, sägz, tuänne sölfuer och en kåppergrufua schola wara vpfundne, huaraff tijdenn måste sanningen vptäckia. Seer derföre nu ingen meer lijknelsse till krigh, icke heller talas här något om vthan fredh på denne tijdh. Doch mumplas här ondt nogh, att han schall wäll komma igen, när man minst tänker der vpå.

[e]Huadh sigh belanger om hennes churfurstlige nådes, churfurstinnans aff Brandeborghz öfuer resande ifrån Suerige, så är här derom wäll kundschap aff deem, som hafua seedt schiepen i siön; men så talas här intet derom, huarken ondt eller godtt [3]. Fördy här är nu wiss kundschap nogh, dett E: k: m:tz störste flota ligger widh Stockholm och i wärket, som de här säga, att aftaklas och vpläggias, huarföre de nu intet meer bära någon fara derföre[e].

Den engelsche gesant h. Robbert Anstruther, som här hafuer waritt att tractere om den nye liga, som nu är i wärkett at vprättas emellan åthschillige ewangelische potentater och furster, är nu här ifrån till churfursten af Brandeborgh så och flere andre furster och Henssestäder,

e ikke i 2

2. Chr IV kom dog først afsted 17. sept. 1624. *Da. Saml. II,3* s. 374; jvf. herunder s. 494 f og 500 f. Om baggrunden herfor, se herunder s. 493.
3. GA, der åbenbart nærede mistanke om en dansk flådedemonstration over for den svenske eskadre, der skulle ledsage enkekurfyrstinde Anna til Brandenburg (jvf. hans instruktioner til AS i bilag herunder s. 631 f), gav rigsråd Clas Carlsson Horn særlig instruks for et evt. møde med en dansk flåde. Horn skulle skyde svensk løsen og sende dem en esping ombord. Hvis de begærede at se hans pas, skulle det ske, hvis de vil vise deres. I øvrigt skulle han rette sig efter traktaten af 1580. Med Anna ombord skulle han undgå al vidtløftighed og om nødvendigt aldeles stryge, men på hjemturen skulle han forsvare sig mod fjendtlighed, hvis de ikke havde mere end 3 eller 4 skibe mod hans 2. Memorial af Rotholmen 24. juli 1624, Riksreg. f. 344 SRA.

som hans commission vpålyder [4]. Doch kommer han hijt igen, när han der bestält hafuer, fördy denne konungen hafuer sigh icke ännu om samma förbundh resolveret. Och så mycket jagh nu nyligen hafuer förnummitt, will han och icke heller rätt gärna der till, föregifuandes, at denne sidste tuist emellan E: k: m:tt och honom wara störste orsach der till, att han intet wäll kan schillia sigh widh penninger, icke wetandess, huadh framdeles igen emellan desse bäggie rijkerne, Suerige och Danmarch, kan förefalla [5].

Dessförvthan schola och tuänne af rådet, cantzleren och Holger Rosenkrantz, som migh för sanningh är berättadt, råda konungen myckett ifrån denne liga, föregifuandes, at när man stoge fastast der vthij, schulle konungen i Engelandh, som henne nu mäst drifuer, genom gode löffter af käijseren och konungen i Spanien snart falla der ifrån igen och sålunda låtha de andre förbundz herrer vthij stickett.

Huarföre och nu be:te engelsche gesant hafuer affärdat en af sitt medföllie til konungen i Engelandh, huilken schall här igen mötha gesanten, när han kommer tilbaka. Och menas då, at om konungen här schall till samma liga bewillia, måste han hafua synnerligh godh försäkringh aff konungen i Engelandh, att han med alfuar will fara fordtt och medh dem andre till enden vthärda [6].

Ähr och vthsprängtt, det pestilentien schall wara itend vthi Dansich och Rostoch, huarföre här hålles starch wacht, att inge, som komma der ifrån, måge städes i landh meer än schiepperne medh derass tollpenninger [7]. Nestan det samma begynna de nu att hålla medh dem,

4. Om denne rejse, se nr. 133 n. 4. Han forlod Kbh. 3. aug. Robert Anstruthers gesandtskabsregnskab af 20. april 1625, S. P. Denmark 75, 6 f. 50 PRO.
5. Hensynet til truslen fra Sverige var vitterligt meget stærkt fremme i rådsdebatten ved herredagen 1624 og i Chr IVs svar til Anstruther. Jvf. nr. 111 n. 1 og 3.
6. Dette er rigtigt opfattet. Jvf. nr. 111 n. 4.
7. Jvf. miss. af Fr.borg 31. juli 1624 til Jørgen Urne, at ingen Rostocker skuder må løbe til Helsingør, men skal befales at sejle tilbage. *KBB 1624–26* s. 211. Ved miss. af Kbh. 1. aug. 1624 fik lensmændene ordre til at forkynde forbud mod handel med Rostock og andre steder, hvor pesten grasserede og med folk derfra. Mod forbindelse med Danzig og omegn udgik der først forbud ved miss. af Kbh. 26. aug. 1624. *KBB 1624–26* s. 234; jvf. dog *s. st.* s. 231. Ifølge miss. af Kbh. 2. aug. 1624 til tolderne i Sundet måtte *ingen* fra Rostock komme i land, ligesom visitatorerne ikke måtte besøge Rostockskibe, men kun optegne deres navne og ladning. *KBB 1624–26* s. 211; jvf. *Egh. Br.* s. 388 f.

som komma ifrån Stockholm, föregifuandes, att de hafua kundschap, det samma siukdom schall och der igen begynna grassere [8]. Och oansedtt schiepperne, som komma derifrån, säga aldeles ney der till, lijkuäll blifua de inthet betrodde.

Här kom i gåhr på ett schiep ifrån Stockholm öffwerste Sijttons fru sampt några grefuen aff Turns selschap [9], huilke måste blifua sittiandes i bothen widh stranden, folch till widvnder, till dess jagh fick slotzherrens consent, att de måtte komma i landh.

Aff Helsingör den 11. augusty åhr 1624.

113 17. august 1624

1. Til Gustav II Adolf
2. Til Axel Oxenstierna

Jagh hafuer den 13. i denne monadh bekommitt E: k: m:tz nådige schrifuelsse, dateret i Stockholm den 31. passato [1], medh E: k: m:tz confirmations breff till konungen i Danmarch, på huadh som sidst widh grentzen är affhandlatt och beslutidt [2]. Huar medh jagh strax [3] rychte till konungen och honom det öfuerlefuererede. Och lofuade han migh först, det jagh schulle strax få suar der vpå igen, huarom jagh hafuer soliciterat i 3 dager. Omsijdor fick jagh icke annor besched, än at han lofuade med aldraförste schrifua suar der vpå och senda migh brefuet hijt till Helsingör [4].

Och synes wäll wara störste orsach, det han icke nu wille schrifua, effter ingen af rådet är hoss honom. Cantzleren ähr och icke tillstädes;

8. Det havde Chr IV også, hvorfor han befalede, at ingen fra Sth. måtte komme i land. *Egh. Br.* s. 388 f.
9. Både Jacob Seaton og greve Frans Bernhard v. Thurn var oberster i svensk tjeneste.
1. GAs miss. til AS Sth. 31. juli 1624, Riksreg. f. 350 f SRA (aftrykt i bilaget herunder s. 632) var bl. a. foranlediget af nr. 109,2.
2. GA til Chr IV Sth. 29. juli 1624, orig. i Sverige A I 8. GA havde altid bestræbt sig på dét fortrolige venskab med Chr IV, der var bedst egnet til i den nuværende farlige tilstand for kristenheden at sikre de nordiske rigers tryghed. Det ville derfor være ham kært at holde afskeden fra grænsemødet, idet han ikke tvivlede på, at Chr IV ville gøre det samme.
3. – dette skete dog først 14. aug. *Da. Saml. II,3* s. 374.
4. Om Chr IVs svar, se nr. 115 n. 2.

han ähr i Lalandh och schall wara mycket swagh, så man inthet weth, när han kan komma der ifrån. Dessförvthan hafuer här waritt mycket at beställa med konungens yngste sons vthresende till Tyschlandh, huilken i gåhr rychte ifrån Fredrichzborgh och schall öfuer till Bitzow om der at hyllas och insättias [5]. Doch kommer han effter hyllningen strax hijt tilbaka igen.

Här är och för 4 dager sedan en gesant ifrån churfursten af Brandeborgh ankommin widh nampn Christianus von Bellijn [6], medh huilken konungen giör sigh dagligen synnerligh lustigh. Och så mycket jagh kan förnimma, schall till en deel hanss wärf wara, det konungen som en mediator wille läggia sigh vthi den tuistige saak, som är vpkommin emellan hertigen af Brunsswijch och hanss furstinna, huilken nu igen schall wara tilsinnes at wele sigh inställa hoss sin herre. Och schall konungen här vthi hafua suarat, det han gärna wille giöra sin flijt, men kunde icke wäll see de medell, hurulunda det schulle kunna schee, föregifuandes, det be:te hertigh af Brunsswijch schall hafua suorijt henne till sigh icke meer at wele anamma [7].

Om den nye liga schall och gesanten något hafua proponeret, huru konungens meningh derom är, om han der till will samptyckia eller icke, och att churfursten af Brandeborg schall sigh effter hans meningh här vthi aldeles wele regulere. Så synes här dagligen mindre och mindre lijknelsse, det konungen der till schall wele bewillia. Nu gifuer han före (sedan han är försäkradt vthaf E: k: m:tt), at om han schulle medh vthi samma liga inträda, kunde ingen deraf fatta så stor schade som han, der annars än wäll ginge, säijandes, at hans landh är ett

5. Hertug Ulrik var 28. juni 1622 blevet valgt til koadjutor i Schwerin stift i stedet for broderen hertug Frederik. En formynderregering overtog efter Chr IVs bror, biskop Ulriks død 27. marts 1624 (jvf. herover s. 430) administrationen af stiftet på hertug Ulriks vegne. På Bützow-rejsen, der varede fra 17. aug. til 13. sept., ledsagedes prinsen bl. a. af Jørgen Schulte, desuden på Rytteren af Staller Kås, Jørgen Ulfeldt og dr. Metzner. *DNT III* s. 541 f; Slange s. 504; *KBB 1624–26* s. 225; Vinkælderregnsk. 1623–24.
6. Gehejmeråd Christian v. Bellin ankom til Fr.borg 14. aug. (*Da. Saml. II,3* s. 374) med kreditiv af Cölln an der Spree 31. juli (orig. i Brandenburg A II 20) og instruktion af 30. juli for at forhandle om dannelsen af et evangelisk forbund. Schybergson s. 41.
7. Om denne sag, hvor kurfyrsten af Brandenburgs søster Anna Sofia var rejst til Brandenburg efter at være blevet anklaget for utroskab mod sin mand, Frederik Ulrik af Braunschweig-Wolfenbüttel, se Opel I s. 535, 580 ff og *Egh. Br.* s. 399 ff.

öpet landh och nemst widh elden. Ty der käijseren finge någon öfuerhandh, schulle han strax falla honom in vthi landett. Och de andre förbundz herrer kunde han det icke giöra, effter deras landh liggia honom icke så när eller läglige tillhanda, huarföre han då måste vthstå stor fara [8]. Desse considerationes slår han nu före och låther sigh ansee, det han medh stort beswär schall dragas der till. Och om han sitter stilla, synes stor lijknelsse, det churfursten af Brandeborgh medh åtschillige andre furster och Henssestäder i Tyschlandh schola sigh och der effter anställa och aldeles see vpå honom, huadh han der vthi giörandes warder. Huilket tijden måste vptäckia. Och menas, at denne gesant fåhr innan en dagh eller twå sin afschedh.

Belangandes konungens krigzfolch och schiepzflotha, så hafuer jagh derom på åthschillige tijder i vnderdånigheet förmält [a]....[a]

Schiepen liggia ännu på strömen för Kiöpenhamn. Doch ähre alle båtzmännen, som till dette tumult blefue antagne [9], igen casserede och förlofuade [10], så att konungen nu inthett meer schiepzfolch hafuer, än som ordinarien ähr. Proviantet, som war på schiepen, är och mäst igen affördt, vndantagandes 3 schiep, som liggia fulkommeligen färdige at föra konungen öfuer till Norgie. Huilket, man menar, schee schall, så snart dänne brandeborgische gesant ähr expedierat.

[b]Elliest om någon contribution och schatt schall wara pålagtt till soldaternes vnderhåldningh, som E: k: m:tt nådigest förmähler, derom höres än inthett [11]. Och effter tahlet på de främmande soldater är så ringa, lefua de här vthi förhopningh, att han der till icke schall dem någon schatt vppåläggia.

Om hennes churfurstelige nådes, churfurstinnans af Brandeborgz

a I det udeladte afsnit gentages oplysningerne fra nr. 112, herover s. 481 f, om de 1400 soldater og om de tre danske herremænd.

b ikke i 2

8. Dette var netop en hovedindvending mod alliancen fra rigsrådets side, som Chr IV ikke kunne imødegå. Erslev s. 414; Molbech s. 163. Dertil udtalte Chr IV over for Bellin stærk mistro mod Frankrig og ringe tillid til England. De svage og upålidelige protestantiske fyrster i Tyskland kunne man ikke bygge noget fast på, hvorfor han foretrak at se tiden an frem for at begive sig ind i dansen. Bellin fandt dog, at en kraftigere understøttelse ville få ham med. Schybergson s. 41 f; Schäfer s. 440 f.
9. Jvf. nr. 104 n. 2.
10. 31. juli 1624 udbetaltes løn til 334 bådsmænd, som da hjemsendtes. Kongens Klædekammer 1624–25 udgift f. 359.
11. Dette var dog tilfældet. Jvf. Erslev s. 418 ff og nr. 122 n. 2.

öfuer resande till Tyschlandh är här wäll kundschap. Doch tahlas der inthet om[b].

Ifrån Hollandh är tijender, att de spansche schola medh 3 läger hofuera kringh om Breda, doch hafua det än icke fulkommeligen belagtt [12]. Såsom och, at de schola hafua Cleue inbekommitt, huilket medh brandeborgisch garnison schall hafua waritt besatt [13].

Aff Helsingör den 17. augustij åhr 1624.

114 21. august 1624

*1. Til Gustav II Adolf**
*2. Til Axel Oxenstierna***

Effter som jagh den 12. passato i vnderdånigheet förmälte om Lucass Wastessons saach, så är det nu så widt kommitt, att der är gången dom vthij [a]af de deputerade, som konungen der till vthi Kiöpenhamn hafuer förordnat[a], doch emot Lucass [1]; huar vthi migh synes (så widt jagh denne saak kan förstå) det honom är mycket förnähr schiedtt, huarföre jagh sådant i vnderdånigheet E: k: m:tt icke hafuer dierfz låthidt okunnugt blifua, synnerligen effter Lucass förlorade saken och derföre är tilsinnes att appellere in för konungen och rådet.

Doch will han först i vnderdånigheet gifua E: k: m:tt [b]så wäll som och E: h:tt[b] här om tillkienna [c]och sedan här vthi fölgia E: k: m:tz nådige befalningh i den vnderdånige förhoppningh, (om E: k: m:tt så nådigest synes och det rådeligitt finner,) att nåh[c] E: k: m:tz nå-

* adresseret: Stockholm
** adresseret: Stockholm

a ikke i 1
b ikke i 1
c 2 i st.: i den ödmiuke förhoppningh, E: h:tt wille gunsteligen förhielpa honom hoss högstb:te wår aller nådigste konungh (om så rådeligit finnes) till

12. Spinola med ca. 18.000 mand havde dog i aug. næsten omringet Breda. Aitzema s. 828 ff; Arend III,4 s. 37.
13. Kleve var i 1614 tilfaldet Brandenburg.
1. Dommen blev afsagt i Kbh. 21. juli. Jvf. Helsingør Tingbog 36. 1622–25 f. 160 SLA.

dige förschrifft till denne konungen [d]eller och (om E: k: m:tt här om nådigest icke täckies schrifua)[d] en gunstigh förschrifningh ifrån Sweriges rijkes rådh till rådet här i Danm*ark*, [e]på det denne saak på nästkommande herredagh [2] deste flijtigare och medh större åhuga måtte vptagas och wäll schärschodas, att konungen sielff kan see, huadh orätt Wellem här vthi giordtt hafuer[e].

Fördy vthi domen befinnes, så wäll som och af andre breff och documenter kan bewijsas, det Wellem Mårtensson haf*uer* hafft godz och penninger tillfyllest hender emellan om Lucass Wastessons bommerybreff medh att infrija, och hafuer det lijkwäll i förledne åhr vthij rättan tijdh icke giordt, som honom borde och der till war ombedin och betrodt både af Lucass sielff [3] och hanss creditor vthi Amsterdam [f]som penningerne hafua schulle[f]. Huilken och vthi förledne höst hade sitt budh här och begärde anamma Lucasses godz vthi betalningh lijka så högtt, som Willem schulle det Lucass lefuerere, men kunde det lijkwäll icke blifua mechtigh [4]. Huar aff giörligen kan sees, det Wellem der medh hafuer söchtt Lucass att fördärfua och komm*a* vthur sin credit och lofuen, honom icke allenest der medh at vthschämmä och förringa vthi främmande landh, vthan och jämwäll hele nationen, så widtt honom står tillgiöra, at bringa vthi ondt nampn och efftertahl, synnerligen dem, som bruka och än achta hafua deras handell vthi Wästersiön. Ty han hafuer både här och ann*o*rstädes så vthfördt denne fattige

d 2 i st.: så wäll som och genom E: h:tz gunstige tilschyndan
e 2 i st.: att de denne saach wille vptaga och wäll igenom schärschoda.
f ikke i 1

2. Den svenske regering intercederede ikke, og sagen kom ikke for på næste herredag.
3. I et bodmeribrev af Nantes 8. april 1623 havde Lucas Wastesson forpligtet sig til 3 dage efter ankomsten til Sundet at levere Villum Mortensen 1.200 rd. in specie på Jacob Janssen Hoops vegne i Amsterdam. Lucas skrev herefter 10. juli 1623 til Villum og anmodede denne om at betale bodmeriet, når han havde modtaget de 400 skippund stangjern fra Lucas. Referat i Helsingør Rådstueprotokol 6. 1622–24 f. 169 SLA.
4. Villum havde i Helsingør Rådstue »omsier« indrømmet, at Hoop i efteråret 1623 havde haft sin tjener hos ham og forgæves anmodet om som godtgørelse for Lucas' gæld at modtage de fisk, denne havde stående hos Villum. Toldskriveren forsvarede sig med, at han ikke ville aflevere fisken »vden hand haffde nogen skadisløs breff aff Jacob Hop eller fuldmagt aff Lucas«. Han meddelte dertil, at han havde skrevet til Hoop, at han ville beholde fisken, til Lucas havde indfriet sin gæld hos Hoop. Referat i den n. 3 nævnte protokol f. 161.

mannen, att de, som af saken icke grundtligen wetha, schola här effter bära fahra att handla medh en suensch.

[g]Och nu sedan domen gick Lucass nogårlunda emot, brauerer han öfuer oss effter sin egen willie och menar, han hafuer nu aldeles schantzen wunnitt. Warder där och inthet meer omtalt, så blif*uer* han så mycket slemmare. Jagh hafuer här vthi effter E: h:tz och de andre wälborne herrers gunstige befahlning ifrån grentzen giordt min högste och störste flijt, som Lucass sielff icke annat schall kunna säija. Doch hafuer det icke meer hulpit, än at saken så mycket snarare är kommin till dombs, huilken dom man hade wäll strax kunnit instempna för konungen och rådet[g].

[h]Och ähr domen emot Lucass här vpå funderat, att effter Willem sigh schrifftligen emot Lucass icke hade förobligerat at inlösa hans bommerijbreff, war han der till icke plichtigh, oansedt han aff Lucass hade hafft aldrigh så mycket godz hender emellan. Vthan det stodh till hans frije willie här vthi att giöra, som honom syntes, huilket så mycket meer confirmerer hans onde vpsåt om Lucass att bringa vthur sin credit.

Och oansedt Lucass för rätten hafuer bewist, att hans creditor vthi Amsterdam i förledne höst hafuer ifrån honom bekommitt 4 schiepzladninger medh gott godz och derföre än Lucass ingen nöyachtigh räckenschap giordt [5], lijchwäll bleff Lucass nu tilldömdt, det han innan 3 solemärke schulle sielff inlösa sitt bommerijbreff och derföre Willem Mårtensson contentere. Huilket han och sigh till stor schade hafuer måst giöra, i det han här war tuungen at sälgia sitt godz för ringa prijss; och när han samme pänninger betalt hade, wille han dem här igen vthij rätten låtha arrestera, till dess förb:te hanss creditor vthij Hollandh hade giordt honom en vprichtigh räckenschap; men så kunde han samma arrest icke blifua mechtigh, oansedt jagh migh tilbödh både mundtligen och schrifftligen att wara hanss borgen och aldeles för samma arrest wille hålla byfogden schadesslööss. Huilket altsammans inthet kunde hielpa, vthan Willem bleff tillstadd att taga pänningerne vthur rätten [6] och der medh giöra, huadh han wille[h]. Huar af

g ikke i 1

h i 2 tilsvarende indhold, dog kortere, med anden disposition og tildels andre ord

5. Ikke 4, men 2 skibsladninger. Jvf. herover s. 456 f og nr. 103 n. 7.

6. 3. aug. måtte Lucas Wastesson i Helsingør Rådstue levere Villum Mortensen

(fortsættes s. 490)

man giörligen kan förnimma, att det förste haat, sedan sidste möthedt stodh widh grentzen, är vthkastadt på denne fattige mannen.

Doch lefuer han vthi den vnderdånige förhopningh, dett E: k: m:tt af konungzligh gunsth och nåde warder honom nådigest förhielpendes medh någon frijheet på någon handell, huar igenom han någorlunda kan komma tillrätte igen, på det denne arge Wellem Mårtensson och många flere onde männischior här i landet icke schola glädias öfuer hanss aldeles vndergångh. Ty nu sedan denne doom feltes honom emot, hafuer jagh först sport deras hierta emot oss suensche. Huar och ehn leher och gnattrar i miuk både öfuer honom och migh, effter jagh dreff den saken så hårdtt både hoss konungen och rådet. Och hade Lucass wäll strax stemdt domen in för konungen och rådet.

Men så hafuom wij observerat tuänne onde kiennemerkän, som ähr först, att effter konungen hade siälff nemdt desse tuenne herremän och 4 kiöpmän, som hafua dömbdt, schulle han icke lätteligen hafua felt derass doom; [l]ty der wij hade strax appellerat, hade de wäll inbillatt konungen så myckett, det han eller rådet icke en gångh schulle hafua seedt saken rätt igenom, vthan aldeless satt tro till derass berättelsser och intet mycket der emot achtadt wåra insagor[l].

[j]Der näst förmärchte wij, att cantzleren war mycket på Willems sijda. Ty dagen, förr än domen feltes, wore de deputerede på en godh wägh och talthe någorlunda effter samwetzlagen; men sedan, förr än de dömde, wore de hooss cantzleren och communicerade saken medh honom, och då bleff strax derass gode meningh omwendt[j]. Och hafua så (effter som dem bleff ingifuit) dömdt [k]i saken, som E: k: m:tt här nådigest förnimmer[k].

[l]Desse tvänne och onde kienneteken hafua hållitt oss tilbaka, att wij icke wille apellere, för än wij hade gifuitt E: k: m:tt saken i vnderdånigheet tillkienna. Ty der wy nu strax hade kommit in för konungen

i ikke i 2

j i 2 tilsvarende indhold, dog lidt kortere, med anden disposition og tildels andre ord. Sætningen om CFs partiskhed for Villum er udeladt. I st. f. »de deputerede« står de »tuänne adelssmän«.

k 2 i st.: Willem Mårthensson frij.

l ikke i 2

(fortsat fra s. 489)
de 1.200 rd. samt et års renter, 72 rd., og fik til gengæld bodmeribrevet tilbage. Helsingør Rådstueprotokol 7. 1624–26 f. 4f SLA; jvf. Helsingør Tingbog 36. 1622–25 f. 160 SLA.

och rådett, och derass doom hade blefuit stadfest, så hade man sedan inthet wijdere kunnit tala der vpå[l].

[m]Och effter Lucass rycker sielff här medh till E: h:tt, synes migh i ödmiukhet onödigt wara E: h:tt om denne sak wijdere beswäre[m].

Aff Helsingör den 21. augusty åhr 1624.

115 24. august 1624

1. Til Axel Oxenstierna
2. Til Gustav II Adolf

[a]Sedan min ödmiuke schrifuelsse af den 17. i denne monadh hafuer jagh i förgåhr bekommitt E: h:tz gunstige schrifuelse medh några breff ifrån h. Jacob Spens till h. Anstruther. Huilke jagh nu medh denne post schall beställa till Hamborgh, effter be:te gesant är länge sedan här ifrån, och än intet höres, på huadh tijdh han kommer hijt igän. Derföre will jagh schrifua Lehonard von Sorghen till, om han kan spörija, huar han är, det han honom brefuen tilhanda senda will.

Elliest huadh be:te gesantes wärff här hafuer waritt, och huadh resolution han dervpå hafuer bekommitt, derom haf*uer* jagh i ödmiukheet, så widt migh därom är wetterligitt, på åtschillige tijder E: h:tt tilkienna gifuitt. Och kan jagh här ännu inthet höra, det han här några behagelige suar med det förste schall förwänta; ty denne konungen schall för myckett sträfua effter at hålla godh correspondentz medh käijseren och konungen i Spanien. Men där han omsijdor ändeligen något till denne liga måste bewillgia, då låter han sig höra det icke wele giöra, för än han seer, de andre förbundzherrer hafua medh alfuar begynt, och de vthi samma sach någorlunda kunna prosperera. Och så mycket jagh kan förnimma, schall ingen råda konungen så mycket der ifrån som cantzleren (huilken nu är igen kommin till Kiöpenhamn och är något bätter blefuen) och Holger Rosenkrantz. Huarföre många här i landet, som gärna såge, at samma liga ginge fortt, begynna at bära fara, dät cantzleren de papister schall wara meer tillgedan än de ewangelische, huilket nu tijden måste medgiffwa; ty änn höres här ingen wissheet om denne sach.

m ikke i 1
a ikke i 2

E: h:tz gunstige schrifuelsse till Petter Izachson hafuer jagh honom öfuergifuitt, och hans suar E: h:tt härmed igen tilhanda sänder[a] [1].

[b]Jagh sänder och i ödmiukhet här medh konungen i Danm*arch*s breff til wår allernådigeste konungh, suar vpå h: k: m:tz breff af den 29. passato[b] [2].

Och kan jagh nu intet annat förnimma, ähn at denne konung schall ju någorlunda wara tilfredz medh, huadh som på grentzen afhandlat är. Ändoch han kan vthi den och andre saker mycket bättre dissimulere, än rådet giöre. Ty ehn part aff dem låta sigh wäll höra, lijka som konungen schulle sådant wäll ihugkomma, när wår nådigeste konungh tänckte minst der vpå. Och så mycket, jagh kan erfare, är ingen, som tahler med större ifuer härom än h. Anders Bille, föregifuandes, det h: k: m:tt medh Axill Arnefelt såwäll som och tilförende schulle hafua schrefuit denne konungen till och inthet heller önschadtt, ähn att godh wenschap och naboschap emellan wår nådigeste konungh och honom måtte vppehållas, och at han ingen ombrage schulle taga vthaf h: k: m:tz starke wärfningh, huar medh han doch icke vthi någon måtte war meendt [3]. Och vpå sådan h: k: m:tz schrifuelsse schulle han strax hafua affdankat alt sitt främmande folch [4] och sålunda tilstadt, det h: k: m:tz öffuerster och capitener hafua det sedan igen antagitt. Huar medh h: k: m:tt honom omsijdor mäst schall hafua brauerat, huilket här räcknas för en stratagema, och lika som h: k: m:tt icke fullkommeligän schulle hafua hållidt, huadh som h: k: m:tt honom vthi sådane förb:te schrifuelser schulle tilsagtt hafua. Här medh wele

b i 2 anden ordstilling og tilføjelsen, at AS havde »bekommitt« Chr IVs brev »i dagh«.

1. AO havde i sin skrivelse klaget over manglende depecher fra Isacsz, der i sit svar af Helsingør 22. aug. 1624 (orig. i O. S. E 689 SRA) derfor gengav hovedindholdet i sine seneste depecher af 25. juli og 3. aug. Disse er bevaret i orig. s. st. og omtalte især indgående Robert Anstruthers allianceforhandlinger, som Isacsz også var inddraget i.
2. Chr IV til GA Fr.borg 21. aug. 1624, 1. konc. af CF i Sverige A I 8, kop. i Sv. Acta 1619–24 f. 320 f, og i Danica 487 og 488 SRA. Chr IV lovede at holde den sidste afsked på grænsemødet, sådan som han havde holdt de tidligere afskeder og traktater, der var sluttet mellem rigerne.
3. Det drejer sig om GAs skrivelse til Chr IV af Sth. 4. april 1624 (jvf. nr. 94 n. 1). Hverken heri eller i den øvrige brevveksling mellem rigerne dette forår omtaltes imidlertid GAs rustninger.
4. Jvf. herover s. 429.

de partijsche någorlunda förbloma deras sach, ändoch en part dierfuas wäll säga vttryckeligen, att det war en stor dårschap, det konungen till at spara några tusende daler schulle förlofua sitt folch, för än han wiste, huru altingh på grentzen schulle afgå.

Elliest ligger krigzfolket än vthi garnisonerne såsom tilförende. Doch låtha många af soldaterne sigh höra, at när de hafua vttient de 3 monader, som de äre antagne före [5], wille de intet längre blifua här i landet. De klaga fast meer öfuer hunger, än när de wore vthi Tyschlandh. En gemeen soldat hafuer om wekan icke meer än 3 m*ark* och en t*un*na rogh gieller her 18 m*ark*. Och dess förvthan är all annor fetalie schräkeligh dyr, fram för det plägar wara, så at jagh wäll märker, det en part af desse soldater wele gärna till Suerige, om wår nådigeste konungh dem nådigest begärer.

Schiepen liggia än vthi lijka måtto för Kiöpenhamn, doch alt proviantet mäst affördt, så när som de 3, som konungen will hafua med till Norgie. Ändoch här begynnas nu om samme rese något at tuiffla, i det här i desse dager äre komne tijender, at et vplop schall wara schiädt på Gottlandh om den förpackningh och arrendering, som der är. Huarföre konungen schall hafua låtidt sigh höra, det han sielff wijll dijt. Men dät är wist, att h. Anders Bille är tilsagtt, det han schall derhedan och i tijdh stilla, huadh der kan wara på färde [6].

Ifrån Hollandh continueras icke, det Breda schall fullkommeligen wara belagtt, vthan at de spansche schola liggia vngefer 2 mijll derifrån. Och förmenas, det schall ingen nödh hafua.

Annat höres här nu inthät.

Af Helsingör den 24. augustij åhr 1624.

5. De var antaget til o. midten af okt. Rentem. regnsk. 1624–25 udgift f. 21 f.
6. Det meddeltes ved åb. brev af Kbh. 12. juli 1624 indbyggerne på Gotland, at kongen ville lade holde retterting der for at hjælpe enhver klagende til ret. *KBB 1624–26* s. 175. Anders Bille og Tage Thott fik ordre til at sidde i rettertinget. *KBB 1624–26* s. 201. Om uroen på øen og rettertingets forløb se herunder s. 494 og 501.

116 30. august 1624

1. Til Axel Oxenstierna
2. Til Gustav II Adolf

Sedan min ödmiuke schrifuelsse aff den 24. i denne monadh ähr här inthett annat förefallitt, vthan konungen lop i förgåhr ifrån Kiöpenhamn medh 10 örlige schiep och ett proviant schiep och achtade sigh till Gottlandh. När han kom vthan för Drakeröön, lop Patientia på grundh, huar vpå konungen sielff war. Huarföre hele flotan måste wända tilbaka igen, huilken nu ligger vthe på reddan en halff mijhl ifrån Kiöpenhamn. Och i gåhr finge de och Patientia vthaff grunden, huilken nu och ligger hoss flothan. Och wela medh förste godh windh ghå till segels igen [1].

Orsaken, at han tager så många schiep medh sigh, schall förembligest wara, som de här föregifua, att han will komma något starch för det vplop schull, som på Gottlandh schall wara schiedtt. Doch hafuer han intet krigzfolch medh sigh, vthan allenast schiepzfolket [2].

Och är det vplop mäst kommitt af de compagnier, som här vprättade äre [3], huilke schola försörgia landschaperne här i Danmarch medh salt, fisch och annan nödtorfftigh provision, som sielffwe landet icke aff sigh gifuer. Nu sättia en partt aff samma compagnier deras waror så högtt (som på Gottlandh i synnerhet schiedt är, huarigenom detta tumult är kommitt), så at almogen måste nu betala tredobbelt meer både för salt och fisch, än som de tilförende giorde. Och kunna det ändå vnderstundom icke bekomma, när de det bäst behöffwa [4].

1. Flåden afsejlede 2. sept. *Da. Saml II,3* s 374. Rigsråd Mogens Kås og skibskaptajn Gabriel Kruuse sejlede på Patientia sammen med kongen. Vinkælderregnsk. 1623–24.
2. Han ledsagedes ifølge sognepræsten på Gotland ud over Mogens Kås og Gabriel Kruuse som admiral af flg. herremænd: sekretær Gregers Krabbe, Henrik Holck til Eskilstrup, Jens Pedersen Juel til Lindbjerg, Otte Kruuse til Trudsholm, Caspar v. Buchwaldt, kongens hofjunkere. Hans Nielsen Strelow, *Cronica Guthilandorum, 1633* s. 402.
3. Også Strelow omtaler kort »den store w-enighed oc opløb aff landsatterne« samt kompagniet, »som var landit oc byen en stor skade oc affbreck«, uden dog at sætte de to forhold i forbindelse med hinanden. Hans Nielsen Strelow, *s. st.* s. 403, 401.
4. Ved miss. af Visborg 8. sept. 1624 til borgmestre og råd i Visby fik disse

(fortsættes s. 495)

Krigzfolket ligger här ännu, såsom wandt är. Höres ähnn aff ingen affdankningh.

Annatt höres här inthett.

Aff Helsingör den 30. augustj åhr 1624.

117 6. september 1624

1. Til Axel Oxenstierna
2. Til Gustav II Adolf

Sedan min ödmiuke schrifuelsse aff den 30. passato ähr konungen gången till segels medh 6 schiep åth Östresiön och will förwist, som de här säga, både till Bornholm, Gottlandh och Ösell [1]. Men krigzfolch hafuer han slätt inthet medh sigh, vthan det liggär i garnisoner, som wanligitt ähr.

De 4 schiepen, som hemma blefue, ähre de störste. Och effter det ledh så när emot hösten, dristede sigh intet styremännerne till at löpa medh dem inn vthij de trånge hamner på Gottlandh och de andre ölanden. Ähre derföre igen vplagde och ammunitionen medh proviantet affördtt.

H. Anders Bille är rychter öfuer landh [2] genom Suerige och schulle såsom den 1. i denne monadh wara på Gotland. Och när han der beställt hafuer, är han befalt att wara een aff de commissarier, som schola jämka om den tuist, som är fallin emellan h: k: m:tz vndersåther och

(fortsat fra s. 494)
lov til at overtage hele handelen på Gotland mod, at de og det menige borgerskab betalte det gullandske kompagni dets udgivne penge tilbage og overtog den evt. restance hos bønderne. *KBB 1624–26* s. 239. Det gullandske kompagni, hjemhørende i Helsingør og Helsingborg, havde i febr. 1623 fået ret til alene at sælge spansk og fransk salt og vin (ikke fisk) på øen. *KBB 1621–23* s. 541 f. Ved miss. af Kbh. 29. april 1625 tilbød kongen endelig ophævelse af kompagniet på bl. a. den betingelse, at borgmestre, råd og borgerskab i Visby forpligtede sig til snarest at udruste 2, 3 eller flere defensionsskibe. *KBB 1624–26* s. 395 f.

1. Øsel besøgtes ikke. På hjemturen fra rettertinget på Gotland mønstrede Chr IV landfolket på Bornholm 14. sept. *Da. Saml. II,3* s. 374; Slange s. 510; Slange-Schlegel s. 229 f.
2. Han og Tage Thott havde ved miss. af Kbh. 26. juli 1624 fået ordre til på vej til Gotland at rejse til Blekinge og dømme i en sag mod kronens bønder, som skulle have forset sig mod deres lensmand, foruden i andre sager. *KBB 1624–26* s. 201 f; jvf. *s. st.* s. 243.

de danscha vthi den gårdh Schårdala twärtt öfuer ifrån Boohuuss, så at konungen will, derom i höst schall jämkas, på det huar och ehn må wetha, huru wijdt hans rättigheet stigar [3].

Jagh låter och E: h:tt i ödmiukheet förnimma, att här i landet är en schräckeligh dyr tijdh på spannemåhl och andre ätandes waror. Ehn t*unn*a rogh, som nu denne tijdh på åhrett schulle wara bäst kiöp vpå, gieller 18 à 19 m*ark*. Och äre några norbagger komne ifrån Boohuuss och de orther der om kringh, huilke sigh besuära öfuer det stränga förbudh, wår allernådigeste konungh haffuer nådigest låthidt vthgå, at ingen spannemåhl måtte föras öfuer grentzen till de dansche. Doch måtte de här alle säga, som förståndh haffwa, at h: k: m:tt giör der vthi mycket wijssligen, effter spannemålen allestädes stiger schräckeligen vp. Och hade deras konungh i förledne åhr giordt det samma, så hade han nu inthet waritt så dyr här i landett, som han ähr [4].

Ifrån Dansich och Rostoch continueras ännu, at siukdomen gåhr der i fult suangh. Kan derföre intet synnerligit ifrån Dansich förnimma, effter här hålles stark wachtt [5], att ingen må komma i landh vthan schiepperen allena medh sijna tollpenninger. Elliest höres här inthett.

3. Skårdal gård lå i Nödinge sogn og Ale herred på Götaälvens venstre bred, netop på grænsen mellem Älvsborgs og Bahus' fæstningsområder. Norge havde af arild ret til dagsværket og den halve fordring, Sverige havde de øvrige rettigheder. Den strategisk vigtige vej mellem Gl. Lödöse og Göteborg gik over Skårdal. Den svenske regering var derfor meget følsom vedr. den strid, der siden 1621 var pågået om de indbyrdes rettigheder her. Striden var i beg. af 1624 blevet accentueret ved rygtet om oprettelsen af et dansk toldhus på stedet (jvf. nr. 90 n. 1). Den accentueredes yderligere, da statholderen på Bahus, Jens Sparre, begyndte at ødelægge omtalte vej. Punkt 9 og 10 i de svenske gravamina ved grænsemødet sommeren 1624 drejede sig herom (*AOSB II,1* s. 237 f). Det besluttedes på mødet, at Chr IV skulle undersøge sagen og befale Jens Sparre ikke at ændre forholdene, som de af alder havde været, og ikke lade det nybyggede hus være til forfang eller præjudits for Sveriges krone (*DNT III* s. 283 f). Som kommissærer ved ransagningen, som næppe fra dansk, men derimod i højeste grad fra svensk side tillagdes betydning, forordnede GA AO og Nils Stiernsköld, mens Chr IV forordnede Anders Bille og Tage Thott (jvf. miss. af Kbh. 20. juli 1624, *KBB 1624–26* s. 187). Forhandlingen mellem de fire kommissærer, om hvilken intet nærmere er kendt, fandt sted i okt. 1624 og afgjordes til tilfredshed for svenskerne (*AOSB I,2* s. 767; Styffe s. 447, 448). Udførligt om striden og dens baggrund hos Broomé s. 207 ff; jvf. Hallenberg V s. 306 f.
4. Chr IV havde dog i slutn. af 1623 udstedt kornudførselsforbud (jvf. nr. 79 n. 10) og gjorde det igen i 1624 (jvf. nr. 126 n. 6).
5. Jvf. nr. 112 n. 7.

[a]Jagh sender E: k: m:tt i vnderdånighheet här medh ett cart aff den stadh S. Salvador vthij Brisilien, som hollenderne föröfradtt haffwa[a] [6].

[b]E: h:tt låter jagh och ödmiukeligen förnimma, det jagh för 14 dager sedan bekom ehn hefftigh tertiana febris, huilken migh alt här till strängeligen medh hetha plågatt hafuer, så att jagh inthet hafuer kunnitt komma aff sängän. Doch begynner hon nu, Gudh sche loff, någorlunda förandra sigh, så at jagh hafuer henne nu huar dagh doch icke aldeles så strängtt som i förstonne. Huarföre jagh leffwer i godh förhopningh, att Gudh hielper migh snart på fötterna igen. Men der så illa wore, att hon här effter toge migh någott strängtt ahnn igen, så att jagh derigenom några resor försummade och icke kunde schrifua, beder jagh ödmiukeligen, E: h:tt wille nu såsom tilförende wara migh en gunstigh herre hoss h: k: m:tt min allernådigeste konungh och herre, att jagh för denne min swagheet schull icke blifuer kallat ifrån denne min lägenheet, som E: h:tt migh gunsteligen tilförhiulpit hafuer. Jagh hoppas lijkwäll näst Gudz hielp, at här igenom inthet mycket försummas schall, ty jagh schall giöra min högste flijt, så mycket jagh möijeligitt förmåhr. Och är det min störste tröst, dess Gudhi sche loff, at altingh är klart emellan wår nådigeste konungh och konungen här i Danmarch, och at Gudh schonte migh, så länge det wärste roop gick öfuer här i landett[b].

Aff Helsingör den 6. septemb: åhr 1624.

a ikke i 1
b ikke i 2

6. Skitsen over byen havde AS modtaget af Isacsz. Peter Isacsz til AO Helsingør 3. sept. 1624, orig. i O. S. E 689 SRA. Også hovedbyen i Brasilien, Bahia de Todos los Sanctos, var blevet erobret fra spanierne. Det skete i maj 1624. Arend III,4 s. 41 f; C. R. Boxer, *The Dutch in Brazil 1624–1654, 1957* s. 21 ff.

118 9. september 1624

*Til Axel Oxenstierna**

Denne breffwysare Mårten Bryggare, elliest och kallas Mårten Häcker, ähr den samme, om huilken jagh talhte mädh E: h:tt senest på grentzen, att han haffwer något att fordra vthaff h. Erich Bielke[1]. Så aldenstundh han sielff begiffwer sigh in vthij Swerige, haffwer han begäratt dänne min schrifuelse til E:rs h:tt i den ödmiuke förhoppningh, E: h:tt wille honom gunsteligen hoss be:te hanss giellenär förhielpa någorlunda till rätta. Han låther sigh wäll nöija, om han på 2 eller 3 terminer kan fåh sin betahlningh. Och effter jagh haffwer altidh befunnitt hanss troheet emot wår aller nådigeste konungh och herre, och det vthij synnerheet medh desse pålscha luranter, som rese här aff och till igenom landet, aff huilka han migh altidh tilkienna giffwer, haffwer jagh honom denne min schrifuelsse icke kunnitt förwägra, i den ödmiuke tilförsichtt E: h:tt warder migh derföre icke förtänkiandes. Han vthstodh och senest widh grentzen ett stortt affront, för det han allenast råkade at tala någott lijthedt medh Lucass Wastesson. Huarföre cantzleren medh yrehammer läth sönderslå hanss bijhaffwande schrijn, menandes der vthi att haffwa funnitt några stämplingz breff mädh oss swensche. Hwilken saak han E: h:tt sielff bäst berättandes warder.

Aff Helsingör den 9. september åhr 1624.

* adresseret: Stockholm

1. Sigismund-tilhængeren Erik Bielke til Nynäs og Penningby, der 1617 var blevet benådet og 1619 vendte tilbage til Sverige, havde også andre kreditorer. Chr IV interecederede således 6. marts og 20. juli 1620 hos GA for danske kreditorer og igen via Peder Galt 6. marts 1623. Konc. i Sverige A I 8 og Sverige A II 36; *Galt* s. 58, 74.

119 13. september 1624

*Til Axel Oxenstierna**

E:rs h:tz gunstige schrifuelsse, dateret i Stockholm den 28. passato, sampt twänne pacquetter breff, den ehna till Rotchertium och den andra ifrån phaltzgreffwen till Lehonard von Sorgen, ähre migh i afftons medh Johan Enspännere wäll tilhanda komne. Huilke jagh medh första wisse budh schall beställa.

Doch står jagh i tuiffwell, om jagh dierffwes sända pacquetten till Rotchertium medh schiep öfuer till Hollandh, effter jagh förnimmer vthij siön wara stor osäkerhet för dynkärkerna [1]. Menar derföre wara bätter heller dröija ehn dagh, twå eller tre effter ehn hollendsch confoyer (aff huilke ehn mäst alla wekor ehn eller twå gånger komma hijt i Sundett) ähn at ställa breffwen vthij fahra att komma vthij de spansches händer, effter der vthan tuiffwell stor macht vpå ligger. Att sendat på Hamborgh öfuer landh synes och wele gå alt för långt-sampt till, effter posten hafuer så nyligen waritt här, som war i förgåhr. Och kommer derföre nu ingen igen innan 8 dager.

Belangandes konungens swar på wår allernådigeste konungz och herres breff, så sende jagh det öfuer den 24. passato [2]. Will icke annat förmoda, ähnn att dät måtte nu länge sedan wara E: h:tt tilhanda kommitt.

Cantzleren war för några dager sedan här och mönstrade folket [3]. Och war här i staden öfuer 50 man, som toge deras afschedh; doch war det mäst handtwärks folch. Lijkwäll war capitenen Enwoldh Kruusse sedan hooss migh och sade, att konungen will hafua compagnierne complet igen. Doch schall ingän antagas vthan dem, som hafua fölgdt

* adresseret: Stockholm

1. Ikke mindst denne usikkerhed har været baggrund for udsendelsen af to kgl. danske skibe, Lamprenen og Nældebladet, i Vestersøen og farvandet mellem Holland og Flekkerø. Jvf. *KBB 1624–26* s. 237, 245.
2. Jvf. herover s. 492.
3. Andre lensmænd skulle før 7. sept. 1624 mønstre de hvervede kompagnier i Helsingborg, Landskrone, Laholm, Malmø og Køge. Jvf. miss. herom af Kbh. 1. sept. 1624, *KBB 1624–26* s. 239. Rockstroh (s. 56) mener urigtigt (jvf. herunder s. 501), at det drejede sig om en mønstring for *hele* landet af de *nationale* kompagnier.

kriget effter och hafua lust at blifua der widh. Han sade och, det konungen schulle sielff hafua sagtt, det han wille hafua 2.000 man främmadt folch tillfyllest, som han altidh will hafua vthij beställningh och åhrlighen schola liggia vthij de näste städer och befästninger emot den suensche grentzen [4]. Jagh kunde nogsampt aff honom förnimma, det konungen hafuer något i sinnet, som icke ähr alt godtt, när han dät elliest mädh lämpe och lägenheet kan vthbräkia. Ty han sade medh flatt löije: så män! Konungen i Swerige hafuer denne gången giordt oss ett mächta puss. Bliffwer det icke en gångh igen vpåtänkt, da gifues det migh vnder. Och sade, att han wiste wäll, huadh der medh tijdhen effter wille fölgia. Medh många sådane discurser, huilke alle medh ett smilande tahl komme ifrån honom. Och effter han ähr myckett hoss konungen och aff honom wäll estimerat, hafuer han vthan tuiffwell sådant tahl inthet alt vthaff sigh sielff, det jagh ställer vthij E: h:tz högwijse betänkiande.

Medh siukdomen vthi Dansik och Rostock continueras ähnnu. Och sägs, att der döör vthi Dansich alla wekor öfuer 500 mennischior. Huadh min siukdom sigh anbelanger, så tacker jagh Gudh, att det begynner nu något bättras igen.

Aff Helsingör den 13. septembris åhr 1624.

120 26. september 1624

1. Til Axel Oxenstierna
2. Til Gustav II Adolf

Konungen kom den 15. i denne monadh tilbaka ifrån Gottlandh. Och 2 dager der effter lop han medh twänne schiep och ehn galleya här igenom till Norgie att besee dhe sölffwer grufuor, som der sägz wara nyss vpfundne. Och ähr ähnnu inthet igen kommin; doch förwäntas han huar dagh tilbaka [1].

4. Rigsrådet havde 3. aug. 1624 bl. a. bevilget midler til varigt underhold af 432 officerer og soldater på Varberg, Christianopel, Halmstad, Christianstad og Laholm, desuden til besoldning af 720 officerer og adelburser for den nationale milits. Disse skulle i fredstid indlægges i fæstningerne. Erslev s. 418 ff.

1. Formålet med Norges-rejsen, der indledtes 17. sept., var også at afstikke

(fortsættes s. 501)

Han läth föra 4 bönder medh sigh ifrån Gotlandh, huilke sittia vthi Kiöpenhamn och ähre angifne at hafua welet medh ehn stor hop flere der på landet fallitt wår allernådigeste konungh och herre tilhanda, om krigedt vthi sidsta tumulten hade angådtt. Och sägz, att desse 4 i synnerheet medh många flere, som menas, de ähn wäll schola ahngifua, hafua önschat, det krigedt schulle hafua gådt fordt. Så schulle de wäll snart hafua fådt den herre, vnder huilken de icke vthij sådan twångh schulle lefua, som de nu giöra. Och schola desse bönder blifua sittiandes, till dess konungen kommer tilbaka, för ähn de blifua något widere examinerede.

Belangandes den engelsche gesanten h. Robbert Anstruther, så ähr han ähnnu inthet kommin tilbaka; höres icke heller något vthaf honom. Doch hafuer cantzleren sagt, det han wist schall komma hijt igen om konungens resolution att affwänta.

Elliest ligger det främmande krigzfolket vthi de samme städer såsom tilförände. Och i den staden något mehr schulle wärfuas, huar om här nogh tahlas, så förminschas desse nogh, som här nu ähre, i det at många dagligen taga deras affsched både här och i de andre städer, som det främmande folket ligger. Och ähr mäst handtwärkz folch, som tager förloff.

Jagh låther och E: h:tt i ödmiukheet förnimma, dät tollenärerne här i Sundet hafua fådt cantzlerens stränge befalningh att inthet suenscht godz låtha passere, som icke ähr nöyachtigt certificatz hooss, och att de inthet meer schola see vpå migh vthij borgens wijss, vthan de, som icke hafua strax richtigh beschedh mädh, schola betahla [2]. Tilförende hafua de på tollen låthidt sigh nöija, att jagh hafuer caverat för många suensche, som ähre komne medh godz vthan pass, och dem sedan richtigh besched förschaffatt. Huarigenom de suensche hafua offta spartt många wackra penninger. Men nu ähr den benegenheten all vthe. När nu någon suensch kommer, som icke hafuer strax pass hoss sigh, och jagh presenterer migh att wara borgen, så fåhr

(fortsat fra s. 500)
og fundere den nye købstad uden for Aggershus, Christiania, samt at mønstre den søndenfjeldske hær og galejflåde. *Da Saml. II,3* s. 374; *No. Rigs-Reg.* s. 433 ff; Slange s. 510 (med forkert tidsfæstelse af afrejsen). Det ene af skibene var Patientia, som Chr IV sejlede på. Vinkælderregnsk. 1623–24. Det andet var sikkert Nældebladet under skibskaptajn Vogn Vognsen. Jvf. *KBB 1624–26* s. 245 f. Om tilbagerejsen gennem Halland, se herunder s. 505 og nr. 122 n. 1.

2. Miss. herom er ikke bevaret eller ikke udstedt.

jagh inthet annat til suar, ähn att jagh der vpå måste förschaffa dem cantzlerns sedell. Och effter han sielff dem sådant hafuer förbudit, synes migh i vnderdånigheet honom derom icke wele anmoda, förr ähn jagh här vthi weth h: k: m:tz wår allernådigeste konungz och herres nådige willie och behagh, [a]eller och derom i synnerheet någon gunstigh befalningh ifrån E: h:tt bekommer[a]. Och när de dansche wederfaras det samma igen vthi Swerige, så kunna de inthet klaga, at dem scheer förnähr.

Ifrån Hollandh ähr tijender, att Breda schall nu wist wara belagdtt, och att greffwe Mauritz schall medh macht wara vprychter at tilsee, om han kan draga fienden där ifrån [3].

[b]Den breffknippan till Rotchertium, som E: h:tt migh senest sende medh Johan Enspännere, fick jagh wäll beställa strax dagen der effter, så jagh hoppas, de schola nu länge sedan wara honom tilhanda komne. Sädan den 6. i denne monadh hafuer jagh aff ingen hamborger post förnum*m*itt[b].

Aff Helsingör den 26. septemb: åhr 1624.

121 7. oktober 1624

1. Til Axel Oxenstierna
2. Til Gustav II Adolf

Min seneste och ödmiuke schrifuelsse war den 26. passato. Sedan hafuer man ifrån konungen intet förnummit. Och bärs fahra, det han genom storm schall wara kommin på någon olycka.

I gåhr reste cantzleren här igenom öfuer till Schåne och läth sigh höre wele cassere och förlofua alt det främmande krigzfolket, som der ligger vthi garnisoner, effter de 3 månader, som det war antagit före, ähre nu förbij [1]. Och när han kommer tilbaka, hafuer han sagt wele

a ikke i 2
b ikke i 2

3. Formålet med Maurits af Oranjes oprykning med en hær på næsten 30.000 mand, samlet ved Nimwegen, var dog i st. f. et overraskelsesangreb på Antwerpen, der imidlertid mislykkedes. A r e n d III,4 s. 38 ff.
1. I dagene 15. til 25. okt. udbetaltes der fra rentekammeret penge til aftakning af Mogens Villumsens, Gabriel Kruuses, Enevold Kruuses, Henrik

(fortsættes s. 503)

cassere alt det folket, som här i staden ligger. Så at här vthi synes ehn hastigh förandringh schiedt wara, effter man tilförände hafuer vthsprängt så mycket om meer wärffningh.

Vthur Pålandh ähr här tijender, att konungän hafuer förschrefuitt ehn richzdagh till nästkommande martini, huar då särdeles schall delibereres om det suensche krigedt; såsom och, huru de sigh anställa schola emot turcken, effter här berättas, han på nytt igen något emot Pålandh will attentere [2]. Så blifuer och här för sanningh berättadt aff dem, som ähre komne vthur Pålandh, att dhe littowische ständer wele slätt inthet meer beuillia till det swensche krigädtt [3]. Huarigenom menas, konungen måste ingå något billigt accord medh h: k: m:tt wår allernådigeste konungh och herre, så frampt han icke will hafua sitt landh på den sijdan fördärffwatt.

Ifrån Hollandh continueras, det Breda ähr belagdtt, och att greffwe Mauritz medh sitt läger approcherer när in på fijendens läger [4], effter som E: h:tt aff medfölgiande cart gunsteligen kan see och förnimma.

Blifuer och för sanningh berättadt, det konungens eldste son i Påland schall wara vthi Spinolas läger [5] och begiert passage aff greffue Mauritz igenom Hollandh, att han sedan kan komma fort till Frankerijke, Italien och Spanien, effter som han sigh föresatt hafuer. Och sägz, at han schall wele begäre konungens syster aff Spanien, som princen aff Engelandh schulle hafua hafft.

Greffwen aff Manssfeldt schall till Londen wara ankommin och der mechta wäll vndfången. Sägz, at han schall hafua huar monadh i besoldningh aff den nye liga 180.000 croner; nembligen aff konungän i Frankerijke 60; aff konungen i Engelandh 60; aff de venetianer 40;

(fortsat fra s. 502)
Vinds, Ove Geddes og Niels Rosenkrantz' kompagnier, 15. dec. til aftakning af Jens Sehesteds kompagni på Gotland. Soldaterne modtog ekstra en halv måneds sold. Rentem. regnsk. 1624–25 udgift f. 21 f.

2. Dette var dog ikke tilfældet. Freden (jvf. herover s. 154) og de bestående traktater mellem Tyrkiet og Polen var i juni 1624 blevet bekræftet ved et polsk gesandtskab til Porten. *Roe* s. 248.
3. Jacob de la Gardie kunne fra Riga 22. og 26. sept. 1624 meddele AO tilsvarende efterretninger, dog at rigsdagen skulle være udsat fra okt. 1624 til febr. 1625 på grund af pest. *AOSB II,5* s. 299 f, 303 f.
4. Efter det mislykkede angreb på Antwerpen rykkede Maurits frem mod Breda for at få Spinola til at opgive belejringen. Blok s. 17.
5. Vladislav var på rejsen kommet hertil for at besigtige belejringsværkerne. Aitzema s. 849 f; Arend III,4 s. 39.

och aff hertigen aff Savoya 20.000 croner. Och menas, han kommer medh förste öfuer till Hollandh [6].

De, som komma ifrån Cales vthi Spanien, berätta, att der prepareres en armada på 40 schiep, huar medh konungen menar at drifua hollenderna vthur Brissilien. Doch menas, at samma schiepzflotha kan ähnnu icke på 5 eller 6 monader blifua färdigh at gå till segelss [7]. Annat höres här inthet.

[a]Jagh hafuer för några dager sedan bekommitt tuänne pacquetter medh breff ifrån E: h:tt till Rotchertium. Den förste fick jagh strax beställa medh ehn wiss schieppere till Louys de Geer vthi Amsterdam. Den andre medh penningeknippan dierfdes jagh icke efwentyra till siös, vthan sende henne medh posten till Lehonard von Sorghen, på det hon deste wissere schall blifua beställdht[a].

Aff Helsingör den 7. october åhr 1624.

122 14. oktober 1624

1. Til Axel Oxenstierna
2. Til Gustav II Adolf

Såsom jagh vthi min ödmiuke schrifuelsse aff den 7. i denne monadh i ödmiukheet förmälte om det främmande krigzfolkets cassering, så ähr i dagh både compagnierne, som låge här i staden, blefne afdankade på to man när, som konungen behåller här på slåttedt. Både fahnerne blefue strax refne ifrån stengerne.

Konungens tygmestere Thomes Nolle, som desse casserat hafuer, re-

a ikke i 2

6. England var ikke med i den liga mellem Frankrig, Venezia og Savoyen, der var blevet fornyet i St. Germain 26. aug. 1624. Mansfeld, der i sept. 1624 var ankommet til London fra Paris, krævede, at England skulle forene sine tropper med ligaens for at erobre Pfalz. Jacob I tillod ham at bringe en hær på 12.000 mand på benene for engelsk regning, mens Ludvig XIII havde givet tilladelse til at sikre sig 13.000 mand i Frankrig, der skulle underholdes af ligaen. Frankrig var dog ikke interesseret i et snævert engelsk–fransk samarbejde til fordel for Pfalz' generobring. Weiss s. 76 f; Gardiner V s. 266 f.
7. Dette viste sig at være rigtigt. Om flåden og dens ankomst til Bahia, se nr. 141 n. 11.

ser strax öfuer till Skåne att afdanka det folket, som der ligger, på några de bäste soldater när, som konungen will hafua på grentzhusen. Här ähre skutor förordnade, som strax schola föra dem öfuer till dän tysche sijdan.

Konungen kommer öfuer landh ifrån Norgie och schall vthij wägen wele besee alle sine befästninger vthi Hallandh och Skåne, så at man inthet wist weth, när han kommer heem [1].

Här ähr i desse dager ehn konungz schatt vpålagdtt både på städerne och landet. Denne staden Helsingör schall gifua 500 richzdaler in specie och Kiöpenhamn, som migh ähr berättadt, 1.200, och sedan huar stadh effter som han ähr stor till. Huru mycket huar gårdh på landet till denne skat schall gifua, höres ähn inthet, ty de schola nu först till tingss at förnimma, huadh dem blifuer pålagdt. Gifz före, at denne skat schall wara till at vpfylla åthschilligh omkostnadt medh, som konungen i denne sommar till rijckzsens tarff schall hafua vthlagt [2].

Både här och i Kiöpenhamn så wäll som och vthi Helsingborgh begynner pestilentien någorlunda at yppas. Doch tager hon ähn sachta vpå; mädh vngh barn begynte hon först, slår och nu medh till de gamble, så at på 5 dagers tijdh ähre här i staden 7 eller 8 starke personer der aff döde blefne. Elliest gåhr och ett hitzigt febris här med iblandh, huaraff här till hafuer dödt mehr än af pestilentien.

Den engelsche öffwersten h. Arter Aston, som för 2 åhr sedan war här i Sundet medh det antahl engelsche krigzfolket för konungen i Pålandh, huilket bleff wijst tilbaka och icke måtte passere [3], ähr nu här i staden och wäntar effter passage för Engelandh. Han ähr kommin ifrån konungen i Pålandh, huar han hafuer waritt at solicitere om sijn

1. Chr IV beså på hjemturen fæstningerne Bahus, Varberg og Halmstad. Han kom til Kbh. 19. okt. *Da. Saml. II,3* s. 374; jvf. S l a n g e s. 510.
2. Ved åb. breve af Kbh. 8. aug. 1624 til bønderne og købstæderne udskreves i overensstemmelse med rigsrådets betænkning af 3. aug. en skat til dækning af udgifterne ved det i foråret 1624 antagne og straks aftakkede krigsfolk (jvf. herover s. 422 og 429), til betaling af de 7 hvervede kompagnier fodfolk (jvf. herover s. 476), til dækning af de ekstraordinære udgifter til flåden og de antagne skibe i sommeren 1624 og endelig til tilbagebetaling af to lån fra 1605 og 1621 til enkedronning Sofie. I alt 177.671 rdl. E r s l e v s. 409, 415. Skatten skulle være udgivet til Mortensdag 1624. Helsingør skulle betale 520 rd., Kbh. 1.788 rd. *CCD IV* s. 762. Hver ti jordegne bønder lagt i læg skulle give 25 enk. dr., den rige hjælpe den fattige, hver ti fæstebønder 12½ enk. dr. *S. st.* s. 170 f.
3. Jvf. nr. 20 n. 1 og herover s. 155 ff.

betalningh, som han på förb:te krigzfolch kostadt hafuer. Så aldenstundh han medh samma folch icke kom så widt, at han der medh hafuer giordt konungen någon tienst, wille konungen honom derföre intet wetha till willie, vthan wijst honom till sin gesant, som då på den tijdh wahr vthi Engelandh och honom antogh, huilket schulle wara schiedt vthan commission och befahlningh. Lijkwäll hafuer konungen honom omsijdor genom andre store herrers intercession förähradt (doch icke såsom schyldigh) 15.000 pålsche gylden, huar medh be:te Aston hafuer sigh måst låtha nöija, oansedt han säger sigh wäll hafua spenderet på samma folchs wärfningh öfuer 40.000 gylden. Och ähr han nu sålunda mechta illa content der ifrån kommin.

Jagh hafuer talt medh tuänne capitener, som ähre vthi hans fölgie, huilke migh för sanningh berätta, det konungen i Påland står i stor tuist och oenigheet medh tattrerne vthi Walachyt, så at de esomofftast giöra honom store infall och myckin schade. Och dessförvthan weth han och icke ähnnu förwist, huru han står medh turcken. Och bärs stor fahra, att turken schall igen något fijendtligitt emot Pålandh wele begynna.

Elliest wiste desse capitener af ingen främmadt wärfningh för konungen i Pålandh annan ähn den, som h. Robbert Styfuert vthi Engelandh hafuer vnder händer, huilken de mena ähnnu emot tilkommande währ schall hafua sin framgångh. Och läthe de migh see konungen i Pålandz egen hand, att han wijser dem till be:te Styfuardt, huilken dem schall gifua commission och beställningh at wärfua för konungen [4].

Men effter de see, att medh samma Styfuartz handlinger går så långsampt till, och de der vthinnan finna sådan owissheet, mena de at wele sökia sigh en annan herre och wore först sinnade at presentere deras tienst till wår allernådigeste konungh och herre. Doch stå de ähnnu in dubio, huadh de schola giöra. De befruchta, att h: k: m:tt schall fatta några misstanker till dem, effter de hafua tient konungen

4. Efterretningerne om oberst Arthur Astons og andre hverveofficerers ophold i Kbh. på vej til England (jvf. også herunder s. 508 og 510) i forening med angsten for oprettelsen af et polsk–dansk forbund (jvf. nr. 126 n. 4) fik den svenske regering til at tro, at det nu skulle være alvor med Sigismunds angreb på Sverige. Spens fik derfor i nov. ordre til at modvirke alle hvervninger og flådeudrustninger i Storbritannien for Polen og Danmark og lade protestere imod engelske indrømmelser til Polen (Robert Stuart). Rydfors s. 29 med litt.henv.

i Pålandh, huilket dem kan sche håller tilbaka, att de icke dierfuas till Suerige. Icke heller fördrister jagh migh här vthinnan dem aff eller till att råda, effter jagh icke weth, om h: k: m:tt schall deras tienst nådigest behaga.

[a]Desse medfölgiande breff till greffwe Spens ähre migh öfuer gifne medh synnerligh recommendation, att jagh dem medh flijt wille beställa, och at der vpå schall liggia stor machtt. Huarföre jagh dem här medh E: h:tt i ödmiukheet tilsender, på det de icke schola blifua nedlagde, effter der ligger macht vpå. Det ehne schall wara kommit ifrån konungen i Bohemens agent, som ligger i Engelandh, huar vthi i synnerheet schall förmählas om greffwen aff Manssfelts handlinger[a] [5].

Aff Helsingör den 14. octob: åhr 1624.

123 22. oktober 1624

1. Til Axel Oxenstierna
2. Til Gustav II Adolf

Sedan min ödmiuke schrifuelsse af den 14. i denne monadh ähr konungen heemkommin ifrån Norgie och hafuer nu aldeles gifuit de främmande soldater deras affschedh, så at de ähre nu mäst alle sijn koos öfuer till den tysche sijdan. Konungen förährade dem ehn monadz besoldningh [1], nempligen 5 daler huardere.

Beschatningen, som jagh senest i ödmiukheet om förmälte, hafuer sin fortgångh. Huar bonde, som hafuer en fulsätin gård, schall gifua till denne skatt ehn richzd*aler* in specie [2].

Princen hafuer legat siuk af barnekåpperna och ähr nu igen vpkommin. Han seer deraff illa vth i ansichtedt. Doch menas, det schall medh tijden någorlunda förgåås.

Pestilentien tager ähn så sachta vpå, så at ähn icke hafuer warit öfuer 4 lijk om dagen.

a ikke i 2

5. Disse omtaltes netop udførligt af den pfalziske agent i England Johan v. Rusdorf i depecher fra den tid. *Rusdorf* s. 358 ff.
1. Kun en halv måneds. Jvf. nr. 121 n. 1.
2. Jvf. dog nr. 122 n. 2.

Ifrån Hollandh och andre orter för motwäder schull ähre på åtta dagars tijdh inge schiep inkomne, att man något wist hafuer kunnit höra om Bredas belägringh.

Jagh hafuer och i desse dager ytterligere talt medh ehn annan capiten, som ähr kommin ifrån konungen i Pålandh, som och hafuer beschedh at sökia Robbert Styfuardt om beställningh at wärfua. Och säger, at konungen i Engelandh hafuer på nytt tillsagdt konungen i Pålandh så mycket folch, som han hafuer behoff. Doch gifz före, att det schall brukas emot tattrerna.

Aff Helsingör den 22. october åhr 1624.

124* 30. oktober 1624

1. Til Axel Oxenstierna
2. Til Gustav II Adolf

Såsom jagh den 22. i denne monadh i ödmiukheet förmälte, det konungen hade gifuit det främmande krigzfolkedt mäst derass afschedh, så at ehn part der aff woro alrede sin koos öfuer till Tyschlandh, så ähr medh dem, som icke så snart kunde komma sin koos, strax ehn förandringh schiedt, i det at konungen sigh betänchte och läth dem igen antaga, som hade lust at tiena [1]; men dem, som icke wille, måtte draga, huart de hade lust [2].

* Jvf. AS til enkedronning Christina Helsingør 2. nov. 1624, orig. i Danica 19 f. 245 f SRA. Her meddeles, at sidste depeche var af »24. passato«. Ud over de i n. 1, 3 og 6 nævnte tilføjelser er form og indhold næsten identisk med nr. 124. Desuden omtales den voldsomme pest i Danzig og Polen og forlydenderne om Robert Stuart, som Jacob I skulle have givet lov at hverve så meget, som han ville. Endelig omtales Breda, som ganske vist var godt forsynet med proviant, ammunition og 7.000 udvalgte soldater, men som Spinola skulle have forskanset så stærkt, at Maurits var rykket derfra for at falde ind i Brabant.

1. I depechen til enkedronning Christina (n.*) tilføjes: »att när de andre låge färdige at gå till segels, läth konungen hempta dem i landh igen vthaff schuterne (effter winnen war dem och emott)«.
2. Ved miss. af Kbh. 21. okt. 1624 til lensmændene og til borgmestre og råd i købstæderne fik disse ordre til at indkvartere dét folk på landsbyerne og i byerne, som kongen ellers havde villet aftakke, men som han som følge af kristenhedens sælsomme tilstand og nogle uformodede underretninger

(fortsættes s. 509)

Ähr sålunda ehn godh hoop igen blefne, huilke ähre fördeelte at liggia widh 40 och 50 persohner på huart slott vthi Hallandh, Skåne och Blekinge, dijt de alrede marcherede ähre; doch icke vnder nampn af compagnier, fördy fahnerne ähre alle refne ifrån stängerne.

Orsaken till denne förandringh berättas på twäggiehanda sätt. Ehn part säija, det konungen togh på det sidsta medynkan öfuer soldaterne at cassere dem emot winteren, huilket kunde förorsaka, det han på ehn annan tijdh, när behoff giordes, icke lätteligen schulle få främmadt folch igen. Will derföre heller hålla dem, som hafua lust att blifua, öfuer winteren och der vpå några penninger spendere. Andre sprijda vth, det han ähnnu, genom några förflugne tijender, icke schall sättia något fast förtroende till h: k: m:tt wår allernådigeste konungh och herre, effter här dagligen meer och meer vthsprängies om den store machtt, som h: k: m:tt dragär tilhopa.

Här ähr nu i desse dager vthsprängtt, det h: k: m:tt schall nu i höösst igen hafua bekommitt ifrån Tyschlandh ett tusende wäll munterade ryttare, och at h: k: m:tt schall ähn dagligen låtha wärfua både rytterij och footfolch [3]. Huaröfuer här mycket discureras och förvndras storligen, huadh h: k: m:tt will giöra medh alt det främmande krigzfolket, icke troendes, at det kan alt wara för konungen schull i Pålandh [4].

Vthi Hadersleff i Holsteen ähr berammadt en härredagh till den 12. i nästkommande monadh, dijt konungen och sielff till be:te tijdh will förrese [5].

(fortsat fra side 508).

havde besluttet endnu nogen tid at underholde. 760 mand indlagdes i landsbyerne, 662 i købstæderne, heraf henholdsvis 158 og 106 i Skånelandene. *KBB 1624–26* s. 248 f. Kort tid efter, ved miss. af Kbh. 28. okt., fik lensmændene på Malmøhus, Varberg, Laholm og Halmstad ordre til at indkvartere de soldater, der havde været indkvarteret i Skåne, Sjælland og de nævnte lensmænds len, i deres fæstninger. *KBB 1624–26* s. 258 f.

3. I depechen til enkedronning Christina (n.*) tilføjes: »In summa, ehuru altingh (Gudh sche loff) är sidst på grentzen wäll aflupitt, så bärs här ännu store misstanker«.
4. Det var frygten for krig, både mod Polen og Danmark, der fik Sverige til i efteråret 1624 at hverve en mængde fremmed krigsfolk. AO til J. Rutgers Vadstena 18. nov. 1624, *AOSB I,2* s. 775 ff.
5. Jvf. herunder s. 510 og 515 f. Erslev ved ikke af noget ekstraordinært rådsmøde i Haderslev i nov. 1624, hvortil ingen aktstykker er bevaret. AO kender det imidlertid, muligvis fra anden kilde end AS (*AOSB I,2* s. 781). Hertil kommer, at kongen opholdt sig i Haderslev fra 9. nov. (*Da. Saml. II,3* s. 375) til vistnok i hvert fald 28. nov. (jvf. *KBB 1624–26* s. 267 ff)

(fortsættes s. 510)

Den engelsche gesanten h. Robbert Anstruther schall dagligen förwäntas till Kiöpenhamn, effter som cantzleren siälff sagtt hafuer [6].

Medh siukdomen gåhr alt ähn så sachta till. Och förmodas, det han aldeles schall stillas, när winteren kommer. Vthi Dansich begynner han någorlunda at taga aff.

Den engelsche öffwersten h. Artor Asten ligger ähnnu här och wänter effter passage. Han låther sigh och höra, det konungen i Pålandh ähr tillsinnes, det Robbert Styffwertz wärffningh vthi Engelandh schall hafue sin framgångh.

Ifrån Hollandh ähre inge andre tijender, vthan huadh medfölgiande hollendsche aviser förmäle.

Aff Helsingör den 30. october åhr 1624.

125 8. november 1624

1. Til Axel Oxenstierna
2. Til Gustav II Adolf

Sedan min ödmiuke schriffwelsse af den 30. passato ähr konungen förrest till herredagen vthi Holsteen. Och förmenas nu, att h. Robbert Anstruther kommer inthet till Kiöpenhamn. Ty man sprijder vth, det konungen will slett inthet medh samma liga hafua att beställa. Vthan här yppas alt meer och meer, huru han schall wara tilsinnes at låtha antaga flere soldater. Och ähr migh aff trowärdigtt folch berättadt, det han emot tilkommande wåhr will vthreda 30 örlige schiep [1].

Ehn part mena, han bär ähn fahra för h: k: m:tt wår allernådigeste konungh och herre. Andra hållat före, at han will der medh bringe

(fortsat fra s. 509)
og at han af »alt raadet« 25. okt. straks begærede medunderskrifter på assekuration til kapitlet i Halberstadt (Erslev s. 438 f). I øvrigt må der vedr. Haderslev-rådsmødets drøftelser henvises til den i indledningen s. 76 bebudede afhandling.

6. Han ankom dog først ved årsskiftet. Jvf. nr. 133 n. 4. I depechen til enkedronning Christina (n.*) tilføjes: »Doch kan man ähn inthet förnimma, huadh resolution konungen vthi denne saak tagit hafuer. Här befares, at han inthet will hafua medh samma förbundz herrar at beställa, effter han icke gärna will föra sigh i trätta medh käijseren. Huilket tijden nu snart måste vptäckia«.

1. Om den danske flåde og dens udrustning, se i øvrigt herunder s. 515 ff.

h: k: m:tt vthi twiffwelssmåhl, att h: k: m:tt icke schall komma så mächtigh öfuer till Lifflandh, som h: k: m:tt kan sigh nådigest hafua föresatt, på det h: k: m:tt och der icke schall blifua för mächtigh.

Och synes här till någorlunda lijknelsse, fördy här kom i gåhr ehn post medh breff ifrån konungen i Pålandh, huilken rychte strax effter konungen [2]. Han hade godt modh, att denne konungen icke schulle allenest fauorisere konungen i Pålandh der medh att hålla h: k: m:tt in dubio; vthan och jämwäll, at der konungen i Pålandh i tilkommande åhr finge något krigzfolch hijt i Sundet, det då icke schulle förmehnas passagien.

Elliest confirmerer och denne post tatteräns mächtige infall vthij Pålandh, och at ähn dagligen befares deras igenkomst.

Ifrån Hollandh sedan min sidste och ödmiuke schrifuelsse ähre för mootwäder inge schiep inkomne, at man något derifrån hafuer kunnitt förnimma.

Aff Helsingör den 8. novemb: åhr 1624.

126 11. november 1624

Til Axel Oxenstierna

Sedan min ödmiuke schrifuelsse af den 8. i denne monadh ähr migh E: h:tz gunstige schrifuelsse, dateret på Elffzborgh den 23. passato, medh 400 richzd*aler* för Petter Isachson wäll tilhanda kommitt. Huilke pänninger medh E: h:tz breff jagh honom strax öfuergaff, som E: h:tt wijdere aff detta hanss medfölgiande breff och suar gunsteligen warde förnimmandes [1a]. Det andre breff ifrån E: h:tt till Lehonard von Sorgen sende jagh strax medh posten till Hamborgh så wäll som och det breff ifrån grefue Jacob Spens till den engelsche predicanten vthi Hamborgh, att han det wijdere till h. Robbert Anstruther wille beställa, effter här nu för wisso sägz, det han inthet kommer hijt.

Huadh E: h:tt migh elliest gunsteligen befahler at förfara, schall jagh derom giöra min högste flijt. Och hafuer jagh vthi mine näste förre tuänne schrifuelser i ödmiukheet någorlunda om det samma förmält.

2. Posten blev dog liggende i Kbh. Jvf. herunder s. 516.

1a. Peter Isacsz til AO Helsingør 11. nov. 1624, orig. i O. S. E 689 SRA (forkert påtegnet: 1622).

Och nu om nampn och rulla på skiepen schall jagh, om Gudh will, rese till Kiöpenhamn och all möijeligh flijt anwända at få der vpå någon wiss beschedh. Jagh hafuer ähn inthet hördt, det han schall hafua bestält några schiep ifrån främmande orther, som ähre tienlige till krigh, vthan ett, som han sielff hafuer låthidt giöra vthi Holsteen [1]; huilket ähr nu nyligen kommit till Kiöpenhamn och sägz wara ett schönt schiep. Doch hafuer jagh det ähn inthet seedt. Samma mestere, ehn hollendere, som detta giorde, schall igen hafua fådt konungens befalningh at timbra 6 der till vthi be:te Holsteen, och det, det snaraste han möijeligit kan. Ifrån Hollandh ähr och ett wackert stort schiep [2] medh ehn jagt ankommitt. Doch ähre de bestälte för Det ostindische Compagnyt vthi Kiöpenhamn. Ähre och dagligen där medh till wärke at rede dem vth nu i höst. Och om konungen ähn wille bruka desse tu schiepen, så ähre de doch, som här berättas, inthet tienlige till öhrligh, vthan alt för swaga.

At konungen schulle hafua sendt et myndigt sendebudh till Pålandh, derom hafuer jagh slätt inthet hördt. Vthan som migh i gåhr bleff berättadt, schall han hafua förschickat ehn cantzelij bodh derhedan medh breff [3]. Och det han schall sökia något starkt förbundh medh konungen i Pålandh [4], dät tahlas här wäll om; doch icke vthaf sådant folch, som jagh kan schrifua något wist effter. Lijkwäll säija ehn part, det practiker schall wara på färde emellan honom och pålacken emot Swerige, att huar på sin sijda schulle giöra sitt bäste, och huadh denne sålunda schulle kunna ifrån Swerige föröfura, schulle han behålla. Doch hålles denne meningh hoss förnemdh folch allenest för ett löst tahl. Och mena, det han inlåther sigh doch aldrigh så widt medh konungen i Pålandh. Ey heller sätter någon tro till alle

1. Nemlig skibet Svanen. Se herunder s. 518 og 525 f; jvf. *Sv. sjökrig* s. 271. Den hollandske skibsbygger var uden tvivl Peter Michaelsen. Jvf. Lind s. 376 f.
2. Nemlig Diamanten, se herunder s. 526.
3. Det ses ikke at have været tilfældet.
4. AOs ordre til AS om at søge efterretning om et dansk–polsk forbund imod Sverige skyldtes længere tids stærke rygter, bl. a. fra doktor Elias Pauli i Stettin og oberst Hans v. Arnim, om et sådant for Sverige livsfarligt foretagende. Clas Carlsson Horn til AO Sth. 10. okt. 1624, orig. i O. S. E 627 SRA; Gabriel G:son Oxenstierna til AO Sth. 11. okt. 1624, *AOSB II,3* s. 81. Jvf. en række breve fra AO, *AOSB I,2* s. 767 ff, 773 f, 775 ff, 779 f, 781, 782, 783, 784; GAs tale u. d., Styffe s. 208 ff; *Sv. Krig II* s. 166.

hans schöne löffter. Men så mycket mena de wäll, han schall giöra konungen i Pålandh till willie, dät han schall biuda till at hålla min allernådigeste konungh och herre altidh in suspenso och lijka såsom vthi ehn wichtschåål, så at h: k: m:tt inthet schall wist wetha, huadh h: k: m:tt sigh till honom kan förlåtha. Och schall detta sche mäst i den meningh, at h: k: m:tt icke schall vthi Lijfflandh alt för mycket florere och blifua der mächtigare, ähn h: k: m:tt nu ähr.

Huadh här judiceras om h. Anders Billes och Tage Tottes förrättande widh Bohuuss om Skårdala, så sägz här inthet annat, ähn att altingh bleff wäll förlijkt [5]. Höres icke heller, at konungen schall hafua något misshagh deröfuer. Doch kunna de här wäll hemligen hålla ondt vthi sigh, när dem gåhr något vnder ögonen, och det ingän så wäll som konungän siälff.

Här ähr i desse dager konungens stränge breff affläsidt, at inge ätandes waror, ware sigh huadh som hälst det wara kan, schola måge vthur landet föras innan nästkommande johanni 1625, huarken lönligen eller vppenbarligen. Och om någon befinnes här emot at giöra, schall han icke allenest hafua förbruthidt medhafuande godz, vthan och dessförvthan wara förfallin vnder konungens högste straff och onådhe [6].

Aff Helsingör den 11. novembris åhr 1624.

127 16. november 1624

*Til Axel Oxenstierna**

Såsom mitt hierta sigh dagligen frögdar vthaf den gode förtröstningh, som E: h:tt migh sidst widh Vlfzbäck gunsteligen täcktes gifua om min *salig* broders Vdde Swenssons effterlåtne gårdh Böresiö vthi Östgiöthe bärgzslagen och i Rijsinge sochn belägen, så hafuer jagh nu här medh vthi alsomstörste ödmiukheet tagit migh den dristigheet vpå och

* adresseret: Stockholm

5. Jvf. nr. 117 n. 3.
6. Begrundet med dyrtid og hunger udgik ved åb. brev af Kbh. 25. okt. 1624 forbud mod udførsel af korn, flæsk, smør og ost fra Danmark og Norge mellem Mortensdag 1624 og St. Hansdag 1625. *CCP IV* s. 173 ff. Ikke blot gods, men også skib skulle være forbrudt ved overtrædelse af forbudet.

förschickatt breffwijsere min tienere Oloff Anderson till E: h:tt i den ödmiuke förhopningh, om möijeligit ähr, att E: h:tt af medfödd mildheet wille migh till h: k: m:tt min allernådigste konungz och herres nådige breff på förb:te gårdh gunsteligen förhielpa, att jagh honom vnder frälsse måtte bekomma [1], som för:ne min *salig* broder honom altidh niutidt och hefdat hafuer.

Och förmodar jagh wisserligen, E: h:tt ähr migh här vthinnan såsom wahnligit ehn gunstigh herre och befordrere, huilket Gudh warder E: h:tt igen wisserligen belönandes, och jagh effter mitt ringe ståndh och wilkor altidh gärna will och schall finnas öfuerbödigh att giöra alt, det jagh weth, E: h:tt och de sijne kan lända till ehre, tienst och gunstigt behagh.

Och ähr störste orsaken, det jagh E: h:tt här om ähr nödgat at importunera, det min *kära* hustru hafuer ingen lägenheet, som wy kunna bo vpå. Ey heller kan jagh migh någon gårdh få tilbyta, som der till ähr tienligh; menar derföre (om jagh genom E: h:ttz gunstige intercession i vnderdånigheet kan nåh h: k: m:tz nådige breff på dänne gårdh Böresiö) då at sälgie så mycket af *min kära* hustrus godz, som jagh mine bröder medh kan vthlösa; till huilken handlingh jagh inthet kan träda, för ähn jagh ähr wiss vpå högstb:te h: k: m:tz nådige breff på frälsett. Elliest schulle det af migh wara ehn stor dårheet at sälgie frälsse godz och kiöpa der ehn skattegårdh före igen; det jagh ställer vthi E: h:tz högwijse betänkiande, huilkens gunstige förklaringh jagh här vpå i alsomstörste ödmiuchheet will förwänta.

Aff Helsingör den 16. novembris åhr 1624.

128 21. november 1624

1. Til Gustav II Adolf
2. Til Axel Oxenstierna

[a]E: k: m:tt låther jagh i vnderdånighet förnimma, det jagh för tijo dager sedan bekom h: h:tz cantzlerens gunstige schrifuelsse, lydandes, at jagh ytterligere schulle förfara om konungens skiep här i Danmarch,

a ikke i 2

1. AS fik ikke held med sig denne gang. Jvf. indledningen s. 53 og herunder s. 564 f.

huru många han hafuer, och huar de liggia, och der vpå öfuersenda E: k: m:tt en rulle.

Så reste jagh strax hijt till Kiöpenhamn om sådant och annat mere at förvthkundschapa[a]. [b]Och hafuer jagh omsijdor ehrfaritt om alle schiepens lägenhet, effter som de nu i sommars wore vthrustade och ähn emot tillkommande sommar kunna vthredas, huar aff jagh E: k: m:tt ehn rulle i vnderdånigheet öfuersender[b]. Och oansedt denne icke aldeles kom*m*er öfuereens medh den, jagh förr dette i vnderdånighet öfuersendt haf*uer* [1], [c]synnerligen medh tahlet på styckerne till huart schiep[c], så menar jagh, at denne schall wara den wisseste [d]både på nampnen, tahlet, såsom och huru många stycker huart schiep förer[d], effter som migh för sanningh ähr berättadt, [e]och jagh sielff någorlunda kan see och judicere[e].

Och kunna alle desse konungens schiep, som på rullen antecknade ähre, i tilkommande sommer vthredas och komma till siös, vndantagandes 3 Croner, som han will hafua liggiandes här widh blåckhusen. Och det han på några andre orther schulle hafua flere schiep liggiandes eller några ifrån främmande städer bestält, kan jagh inthet förnimma. Allenest vthi Holsteen will han, några schola byggias till det ehne, som på rullen står antecknadt, huilket ähr nyligen kommit där ifrån. Men så will det gå mycket långsampt till, fördy der ähr för fåh timmermän och arbetz folch, som der medh kunna vmgå. Och effter han ähr så knapp medh betalningen, will ingen gärna komma [2]. Lijkwäll hafuer han sagtt, som migh ähr berättadt, det han will ähn hafua 6 schiep timbrada vthi Holsteen, och det medh aldraförste.

Huadh hanss siöfolch anbelanger, så ähr här ehn ringa hoop. Doch är migh för sanningh sagt, at det han medh sitt rådh hafuer sålunda beslutidt (på det icke hans naboer något schola märkia), at när han något fijendtliget eller annat anslagh hafuer i sinnet, schall han wele taga 3 eller 4 man aff huart schiep af den första flotha, som först om wåhren kommer ifrån Hollandh och andre orther hijt i Sundet (huilke på de tijder mäst komma till 2 eller 300 schiep tillijka) och

b i 2 andet ordvalg
c ikke i 1
d ikke i 2
e ikke i 1

1. Jvf. herover s. 451 ff.
2. Tømmermændenes lønninger på Bremerholm forbedredes dog ved miss. af Kbh. 6. maj 1625. *KBB 1624–26* s. 406.

sålunda gifua alle desse båtzmän 3 monader soldh förr vth, på det de icke schola måge begära förloff eller elliest komma sin koos, förr ähn han däm will mista [3]. Och menas, det han och sålunda aldrabäst kan komma till siöfolch om vthi hastighet något medh at anrätta.

Och mumplas här i Kiöpenhamn nogh, det han i tillkommande åhr schall hafua något i sinnet. Doch kan man ähn inthet förnimma, huart det will lända. Doch ähr migh af några förnemdh foloh berättadt, at det ähr inthet annat, ähn at han bähr fahra, det E: k: m:tt schall träda till något wijdere och långligit stillestånd medh konungen i Pålandh och sedan (effter E: k: m:tt hafuer krigzfolket i landet) sökia någon orsak emot honom. Män det han nu i denne farlige tijden något fijendtligitt emot E: k: m:tt [och Sweriges crono] vthan stor orsach schulle begynna, mena de icke lätteligen schall sche, ey heller, at han vthi sådanne fall emot E: k: m:tt något schulle wele fauorisere konungen i Pålandh, mycket heller hafuandes E: k: m:tt till nabo ähn som konungh Sigismundus eller någon af hans anhangh. Lijkwäll förwäntas här medh aldraförsta pålsche gesanter, och menas, at Wäijer kommer hijt.

Den pålsche post, som för 12 dager sedan kom hijt medh breff, ligger ähn här i staden och wänter effter konungens hemkomst. Han will och ingen lefuerere breffwen vthan konungen sielff. Och innan han fåhr suar och kommer tilbaka, säger han, at Wäyer schall icke komma.

Konungens budh kom i gåhr hijt, det han genom natt och dagh will hafua 12 store gullkedior färdige, huar öfuer alle gullsmeder här i staden nu medh all flijt arbeta. Doch weth man ähn inthet, huar till han dem bruka will [4].

Han hafuer och här om kringh Kiöpenhamn låthidt affstaka och will, at det salta wathnedt schall gå runt om kringh staden både vthan före förstäderne, trägårderne och ladegården. Ooh begynna alrede at grafua der vpå [5]. Och om det så kan gå fordt, menas, att det schall blifua ehn oöfuerwinneligh stadh. Ooh som migh ähr berättadt, will

f ikke i 1

3. Nogen sådan beslutning kendes ikke. Det er også usandsynligt, at rigsrådet skulle være gået med hertil, bl. a. af hensyn til en grundpille i dets politik, ønsket om at fastholde et godt forhold til Nederlandene.
4. Jvf. nr. 129 n. 3.
5. Om arbejdet på voldgraven, se i øvrigt herunder s. 519; G. F. Lassen, *Doc. og Aktst. til Kbh.s Befæstnings Historie, 1855,* kap. II; O. Nielsen IV s. 444 f; Larsen s. 17.

han och låtha vpkasta ehn schantz strax på denne sijdan om S:t Anna Bro, twärt emot der som inlopidt medh sohiepen ähr [6].

Elliest om något främmadt folchz wärffningh höres ähn inthet synnerligit. Allenest några här i staden hafua bekommitt wartgelt. Lijkwäll förhålles ingen, som icke will blifua. Här kom i desse dager 4 soldater ifrån Skåne, som hade deras pass och wille till Tyschlandh.

Aff Kiöpenhamn den 21. novembris åhr 1624.

[g]Nampnen och tahlet på alle konungens i Danmarchz skiep och galäyer, så och huru många stycker huart schiep kan föra; huilke nu alle liggia här widh Kiöpenhamn vndantagandes 7 galeyer, som schola liggia widh Bohuus vthi Norgie

1.	Tre Croner; kommer inthet vth; det schall blifua liggiandes här widh blåckhuusen.		
2.	Argo, förer	50	stycker
3.	Patientia	40	–
4.	Recompens	40	–
5.	Spes, förer	34	–
6.	Rappael	28	–
7.	Swennsche Hector	26	–
8.	Flenssborgh	20	–
9.	S:t Anna	30	–
10.	Justitia	26	–
11.	Nettlebladh	26	–
12.	Fides, förer	30	–
13.	Röde Leyonedtt	30	–
14.	De witte Lowe	34	–
15.	Swarte Ryttaren	40	–
16.	Der Trost	24	–
17.	Haffhästen, förer	20	–
18.	Vector	28	–

g ikke i 2. I Danica 31 SRA findes en hermed identisk rulle indlagt under dubletter til K: m:tt. Da rullen savnes i nr. 128,2, tilhører den sikkert denne depeche.

6. Arbejdet herpå pågik de flg. mange år. G. F. Lassen, *s. st.* s. 48 ff; jvf. herunder s. 553.

19. Gabriell ..... 26 stycker
20. Lehoparden ..... 22 –
21. Markattan ..... 16 –
22. Ett nytt schiep, som ähr timbradt vthi Holsteen [7], förer 16 –
23. Ett stort schiep på 400 läster, som i desse dager ähr kommitt ifrån Hollandh [7].
24./25. Tw små schiep stå på stapell här på Holmen och blifua färdige till wåhren. De schola kunna föra huardere vngefehr ..... 16 –

Galleyer ..... 2 –
Små lådior ..... 3 –
Widh Bohuuss i Norgie, som migh ähr berättadt, schall liggia galleyer ..... 7 –

Tolff tämmelige schöne schiep hafuer Kiöpenhamns stadh, som åhrligen segla på Spanien, huilke och nu alle ähre derhedan och schola till wåhren wara hemma igen. Det störste der aff förer ..... 24 –

Actum Kiöpenhamn den 21. novembris åhr 1624[g].

129 28. november 1624

1. Til Axel Oxenstierna
2. Til Gustav II Adolf

Min sidste och ödmiuke schrifuelsse war den 21. i denne monadh. Och förwäntas nu konungen dagligen til Kiöpenhamn.

Ähr migh och wäll berättadt, det ehn stor summa penninger, öfuer 100.000 richzd*aler*, schall wara vthfördt till Holsteen om något fram bätter folch medh at låtha wärffwa. Doch weth jagh ähn derom ingen wiss beschedh. Höres icke heller ähn, at der vthe schall något folch för honom antagas [1]. Och der någon wärfningh schiedde, ähre alle

7. Rullens nr. 22 og 23 var Svanen og Diamanten. Jvf. herunder s. 526.
1. Bortset fra visse forsvarsforberedelser mod et frygtet svensk angreb, synes der ikke at have været tale om særlige hvervninger og rustninger før mobiliseringen i febr. 1625. Larsen s. 35 n. 1; jvf. Jahn s. 123 f; Opel II s. 100. Jvf. dog også nr. 132 n. 4. Forlydendet om de 100.000 rd. gjorde dog tydeligvis GA betænkelig. Styffe s. 211.

mäst i den meningh, at han giör det till deffension, om något vpåkommer.

Och ähr här i desse dager vthsprängt, att stilleståndh schall wara giordt emellan wår allernådigste konung och konungen i Pålandh för nijo åhr [2], huarföre de här ähre bångse nogh, synnerligen effter de ähn förnimma, at h: k: m:tt will låtha wärfua meer främmadt folch.

De gullkedior, som konungen läth giöra vthi Kiöpenhamn, will han förähra, som migh för sanningh ähr berättadt, till de förnembste af adelen vthi Holsteen, fördy, som här vthsprängies, schola der inge främmande gesanter hafua waritt hoss honom [3].

Medh grafuan kringh om Kiöpenhamn går det fortt; der arbeta dagligen öfuer 200 personer vpå.

Elliest förnimmer jagh och, at konungens befalningh ähr nyligen vthgången, det adelen öfuer hela landet schola emot tilkommande wåhr hafua deras hester och karler färdige, om något fijendtligit förefölle. Vthi lijka måtte schola och bisperne tilhålla presterschapet, at huar aff dem schall sigh och försöria medh en godh häst och karll [4], lijka som de vthi den sidsta feigde emellan Suerige och Danmarch hölle.

Om Wäijers ankomst höres ähn inthet annat, ähn at den pålsche post måste först medh beschedh tilbaka.

Förledne torssdagh, som war den 24. i denne monadh, emellan 5 och 6 om afftonen medh ett heftigt wäst sunnan wäder, blåste konungens stall här i byen om kull och ihielslogh aderton vthaf konungens bäste hester, iblandh huilke 6 wore, som wore skattade huardere på

2. Urigtigt rygte.
3. Kongen modtog dog i nov. i Haderslev gesandter fra Halberstadt og hertug Alexander af Sønderborg. *Da. Saml. II,3* s. 375; *Egh. Br.* s. 389 og 363; herunder s. 523. Guldkæderne var muligvis bestemt for medlemmer af kapitlet i Halberstadt efter dets valg af Hertug Frederik til koadjutor i stiftet.
4. Ved åb. brev af Kbh. 26. okt. 1624 påbydes det i betragtning af den stadig mere sælsomme tid alvorligt alle at have rostjenesten klar, så de kan ride når som helst. *KBB 1624–26* s. 256. Ved miss. af Haderslevhus 22. nov. 1624 fik Eske Brock, Christen Holck, Albert Skeel, Anders Bille, Iver Juul og Holger Rosenkrantz ikke blot ordre til at få adelens rostjeneste færdigtakseret, men også til sammen med bisperne og statholderen på Haderslevhus Gert Rantzau at få færdigtakseret gejstligheden i Danmark for 250 kyrasserer og købstæderne i Danmark og Hertugdømmerne for 1.000 mand til fods, alt inden udgangen af januar 1625. *KBB 1624–26* s. 275 ff; jvf. Erslev s. 421.

600 richzd*aler* in specie. Otta finge de medh lifuet der ifrån, huilke och ähre schamferede, så at de nepligen kunna blifua färdige igen. Och hålles detta här för ehn synnerligh stor olycka och ondt omen, effter konungen just nu emot denne winter schulle låtha hijt försambla alle sine bäste häster, huilket tilförende vthi fredeligh tijdh aldrigh ähr schiedt, vthan hafua altidh waritt fördeelte på athschillige orther.

Ifrån Holland ähr tijender, att Breda håller sigh ännu wäll, och at de schola hafua giordt vthfall och affslagitt Spinola öfuer 300 man. Och sägz, at vthi Spinolas läger schall wara sådan nödh på foder, att mäst af hanss rytterij måste endeligen der ifrån. Annan victualie ähr och der schräckeligh dyre, fördy han kan ingen tilförningh få vthan stark confoy. Och achtar grefue Mauritz så wäll der vpå, at de spansches tilförningh offte kommer i Staternes läger, i den staden det achtas till Spinola. Elliest ähr en godh förhopningh vthi Hollandh, dät Spinola måste omsijdor förlåta belägringen, effter de vthi staden hålla sigh ähn frische och schola ingen nödh haffwa [5].

Här ähre breff komne ifrån Frankerijke, huarvthi förmäles, det giffttermåledt emellan konungens syster och princen aff Engelandh ähr aldeles beslutidt, så at der vpå nu ingen tuifuell schall wara [6]. Annat höres här inthett.

Aff Helsingör dän 28. nouemb: åhr 1624.

130 9. december 1624

1. Til Axel Oxenstierna
2. Til Gustav II Adolf

Såsom den pålsche post här tilförende hafuer vthsprängtt om de polsche gesanter, att ingen schulle komma hijt, för ähn han medh beschedh schulle komma tilbaka, så förnimmer jagh nu, att det hafuer man waritt ehn stratagema, på det man schulle altidh förmoda Wäijers

5. Selv om fæstningen Breda var velforsynet, og Spinola havde visse forsyningsvanskeligheder, styrkede denne dog sin militære position omkring Breda og afviste forsøg på at bryde belejringen fra den leversyge Maurits af Oranje, der i nov. tog til Haag og overlod greve Ernst Cassimir af Nassau hærkommandoen. A r e n d III,4 s. 39 f, 57 f.
6. Ægteskabskontrakten undertegnedes i Paris 10. nov. 1624 og ratificeredes af Jacob I i Cambridge 12. dec. G a r d i n e r V s. 270 f, 277.

ankomst medh mycket folch och stor pracht och pråhl, som seneste gången schiedde, när han war här i Danmarch [1].

Men så ähr migh nu i hemlighet berättadt, att tuänne pålsche sendebudh schall i desse dager wara till Kiöpenhamn ankomne [1]. Den ehne schall wara ehn förnemdh vthaf adell; doch menas icke, at dät schall wara Wäijer. Och den andre schall wara ehn doctor. Huilke schola hafua mächta ringa folch hoss sigh och hålla sigh så hemligen och stilla, att icke många schola ähn wetha, att de der ähre. Och som migh ähr berättadt, komma de inthet sielfue till cantzleren, vthan den post, som tilförende war här, gåhr dem medh breff och budh emellan. Wärden, som de liggia hooss, schall och strängeligen wara förbudin icke allenast aff dem, vthan och aff cantzleren, det han icke för någon schall säija, at dee ähre pålsche gesanter, vthan elliest föregifua, att de ähre främmande, som rese igenom landet och wele sigh så elliest på några dager vthi Kiöpenhamn förlusta.

Och som posten migh berättar, ähr konungen på hemwägen ifrån Holsteen och kommer i morgon till Kiöpenhamn. Så kan det inthet gå så hemligett till, vthan man fåhr ju höra något af deras wärff, om de der elliest ähre. I morgon, om Gudh will, reser jagh och dijt. Så fåhr jagh wäll någon wiss kundschap om dem.

Migh ähr och berättadt, det huarie 3 prester vthi Holsteen schola emot tilkommande åhr hålla konungen ehn häst och karl, och att han nu nyligen der vthe schall hafua några capitener antagitt, huilke medh aldraförsta schola begynna till at wärfua. Något främmadt rytterij schall han och wele låta antaga. Doch föregifz det icke till annat intent, ähn at han fruchtar för h: k: m:tt min allernådigeste konungh och herre [2].

Mäst alle de tysche soldater, som vthi Skåne wore förlagde, ähre nu igen församblade till Malmö, huar nu schall liggia öfuer 700 man [3], så at många borgare hafuer 8 soldater i husedt. Doch kan

1. Weijer var i Danmark i 1617. Jvf. Thyr. s. 119 ff. Forlydendet om de to polske gesandters tilstedeværelse var urigtigt. Jvf. ASs egen korrektion herunder s. 523.
2. Jvf. nr. 129 n. 1; herunder s. 524; nr. 132 n. 4.
3. Ved miss. af Kbh. 28. okt. 1624 havde lensmændene på Sjælland og en del af Skåne fået ordre til i Malmø at indkvartere de soldater, der skulle have været indkvarteret i deres len. *KBB 1624–26* s. 259; jvf. nr. 124 n. 2. Der blev ved miss. af Kbh. 21. dec. 1624 givet ordre til, at 200 af disse soldater indkvarteredes i Landskrone. *KBB 1624–26* s. 289.

man inthet förnimma till huadh intent. Man sprijder wäll vth, att effter deromkringh ähr bäste sädesbygden, will konungen hafue dem der liggiandes, på det proviantet på de andre och nämre grentzhusen kan vthi winter deste bättre sparas.

Pestilentien tager nu dagligen mehr och mer till. Här i byen begynner nu dö om dagen emellan 8 och 12 personer. Vthi Kiöpenhamn tändes och mer vthi, än här till schiedt ähr [4].

Ifrån Hollandh continueras, det Breda håller sigh ähn wäll. Ähr ehn skieppere i dagh ankommin, som berättar (doch inge skrifuelsse eller aviser derhooss), dät Spinola schall för watnedt schull hafua flytt sitt läger ehn mijhl ifrån staden. Doch sättes här ringe tro der till. Han berättar och, at vthi Holland war tijender, det Spinola schulle wara dödh [5]. Säger och, det öfuer 70 schuter eller byser, som de i Hollandh kallas, ähre öfuersende till Engelandh at öfuerföra Manssfelts folch [6], och att till Cales vthi Frankerijke schall och liggia några tusende fransoser för Manssfelt [7]. Huru nu här om ähr, måste tijden vptäckia.

[a]E: h:tz breff till min her Rasche ähr migh dän 29. passato tillhanda kommit, huilket jagh strax sende medh posten till Lehonard von Sorghen. Schreff honom och till, att han brefuet strax till her Rasche wille öfuer senda[a].

Aff Helsingör dän 9. decemb: åhr 1624.

a ikke i 2

4. Ved miss. af Kbh. 8. dec. 1624 fik borgmestre og råd i Kbh., Helsingør og Helsingborg ordre til at lade de huse, hvori pesten grasserede, aflukke og foretage andre forholdsregler. *CCD IV* s. 175 f; *KBB 1624–26* s. 282.
5. Falsk rygte. Om belejringen, jvf. nr. 129 n. 5.
6. Ifølge den venezianske ambassadør i Haag havde Gen.st. beordret 40 skibe fra sildefiskeriet til at gøre sig klar til at transportere Mansfelds hær fra England til Frankrig. *CSPV 1623–25* s. 503. Denne førtes dog først over langt senere, og da til Nederlandene. Jvf. nr. 139 n. 6.
7. Det drejede sig om ca. 2.000 franske ryttere. *CSPV 1623–25* s. 508.

131 14. december 1624

1. Til Axel Oxenstierna
2. Til Gustav II Adolf

Belangandes de pålsche gesanter, om huilche jagh den 9. i denne monadh i ödmiukhet förmälte, at de (effter som migh då war berättadt) schulle hijt till Kiöpenhamn wara ankomne, så reste jagh strax hijt om sådant vthi sanningh at förfara; och nu förnimmer, at migh derom hafuer wrångeligen warit berättadt. Ty jagh hafuer sielff både waritt i husedt, der alle främmande gesanter införas, såsom och talt medh wärden der sammestädes. Huilken migh berättar, at tuänne polsche poster effter huar andre hafue legedt hoss honom, som wore hijt komne, den ehna medh bref till konungen, och den andre om några sijne egne priuat saker at beställa. Huilke och nu både ähre igen förreste till Pålandh och läthe sigh wäll förnimma, det konungen i Pålandh ähr tillsinnes at senda hijt myndige gesanter[1]. Doch kunde posten inthet wethe, huadh der af wille blifua, för än han medh suar ifrån denne konungen kom tilbaka igen. Och om några gesanter schulle komma, så mente han, at det icke kunde sche för ähn widh pass 3 wekor effter juul. Men så mycket som jagh här af några förnemde folch kan ehrfare, mena de, at konungens suar schall så hafua fallidt, at de icke schola komma.

Elliest hafuer jagh och derom talt medh ehn af konungens tysche secret:, huilken och mente, at de icke schulle komma. Doch wille han icke rätt vth dermedh. Han sade migh, at inge gesanter woro hooss konungen, medan han war vthi Holsteen, mehr ähn ifrån stifft Halberstadt, huilke komme medh electionen, at hans andre son hertigh Fredrich ähr och der vthwaldh till coadiutor[2]. Huarföre här nu

1. Noget polsk gesandtskab ankom ikke. Den førstnævnte post har muligvis været i Danmark for at fordre svar på Sigismunds skrivelse af 8. maj 1624 om Hans Röper og Anders Andersson. Jvf. nr. 104 n. 4. Spor af brevveksling fra denne tid findes ellers ikke i RA. Lars Nilsson Tungel meddelte 13. febr. fra Kbh. GA, at den polske post, der var her i efteråret, ifølge flere personers udsagn ingen breve havde med til kongen, men at hans hverv alene var med lempe at føre Staffan Ståle med sig herfra til Polen. Dog skulle posten nogle gange have været hos CF og talt in secreto med ham. Orig i Skriv. till GA SRA.
2. Hertug Frederik postuleredes til koadjutor 23. sept. 1624 af domkapitlet i

(fortsættes s. 524)

för wisso presumeras, at konungen med den nye vnion och förbundh nu slätt inthet fijendtligit emot käijseren och hans anhangh attentera schall.

Han är nu sielf här i staden och drifuer fort vpå, at schiepen måge blifue färdige emot wåhren; doch icke, at han något fiendtligit emot h: k: m:tt min allernådigeste konungh och herre schall wele attentere, som alle förnemde folch här mena, vthan at han will hafue sine schiep färdige till defension, om det giordes för nöden.

Om främmande soldaters wärfningh kan jagh här inthet annat förnimma, ähn at konungen, medan han war vthi Holsteen, schall 2 eller 3 capitener hafue antagit; doch ähn ingen commission vthgifuitt, att de schola wärfua.

Jagh hafuer talt medh en adelssman, som är kommin ifrån Wirtenbärgh, om här några sijne priuat saker at beställa [3]. Han berättar för sanningh, det konungen i Frankerijke hafuer Veltolin medh alle de förnemde passen vthi Switzerlandh, som konungen i Spanien inne hade, igen föröfradt och inbekommitt [4], så at han mente, det wille blifue en stor orsach till Phaltzes restituition.

Han sade och, at altingh war vthi stillhet emellan käijsaren och Bethlem Gabor, så at de begynna wexla wänlige breff sigh emellan; dooh icke, at freden war ähn dem emellan fulkommeligen slutin [5].

Elliest om Bredas belägringh höres inthet annat, ähn huadh jagh senest i ödmiukhet förmälte, såsom och vthi lijka måtte af grefuen aff Manssfelt.

[a]Jagh bekom för 2 dager sedan E: h:tz gunstige schrifuälsse, dateret

a ikke i 2

(fortsat fra s. 523)
Halberstadt. *DNT III* s. 595 f, 598 ff. Gesandter fra Halberstadt havde 10. nov. 1624 audiens hos Chr IV på Haderslevhus og modtog den af Chr IV og rigsrådet underskrevne assekuration til Halberstadt-domkapitlet. *Egh. Br.* s. 389; Erslev s. 438 f; *Da. Saml. II,3* s. 375.

3. Sikkert den fyrstelige wirtembergske tjener Levin Buech. Jvf. *KBB 1624–26* s. 286.
4. Efter 3 ugers let kamp med de pavelige garnisoner var en stor del af Veltlin nylig kommet i den fransk–savoyisk–venezianske ligas magt. Spanierne holdt dog fortsat bl. a. la Riva. Ritter s. 270.
5. Der var ganske vist sluttet fred mellem dem i Wien 28. april 1624, men Gabor var ikke til sinds at holde denne, med mindre kejseren ville give ham sin datter og herredømmet over Ungarn, hvad Ferdinand II ikke var indstillet på. Depner s. 102 ff; Ritter s. 253 f, 313 f.

på E: h:tz gårdh Tidhöön den 1. avent [6]. Och såsom E: h:tt der vthi gunsteligen förmäler om de pacquetter bref till Lehonard von Sorghen, om de ähre wäll bestälte, så hafuer jagh dem altidh lefuereredt posterne öfuer medh synnerligh befalningh, at de dem medh flijt schulle beställa. Will derföre icke annat förmoda, ähn at de ähre honom ju wäll tilhanda komne, effter som posterne migh sielfue berätta, när jagh dem derom interrogerar.

Suar vpå E: h:tz gunstige schrifuelse ifrån Elfzborgh hafuer jagh alt länge sädan för detta i ödmiukhet öfuersendt brede widh ehn rolle på alle konungens schiep här i Danm*arch* [7]. Will derföre i ödmiukhet förmoda, at dät schall E: h:tt nu wäll wara tilhanda kommit[a].

Aff [b]Helsingör[b] den 14. decemb: åhr 1624.

132 22. december 1624

1. Til Axel Oxenstierna
2. Til Gustav II Adolf

Sedan min ödmiuke schrifuelsse af den 14. i denne monadh ähr här inthet synnerligit förefallitt, allenast jagh hafuer talt medh den byggemesteren, som bygger alle konungens schiep vthi Holsteen. Huilken migh berättar, det konungen will der wäll hafua några flere schiep bygde. Men de kunna inthet accordere medh huar andre. Konungen ähr för knapp medh betalningen [1] och hafuer inthet wäll contenterat be:te byggemestere för det, han alrede giordt hafuer.

Det schiep, hann senest bygde, som och står på den rolle, jagh senest i ödmiukhet öf*u*ersende, huilket då wahr nyligen kommit hijt

b 2 i st.: Kiöpenhamn

6. 28. nov.
7. Jvf. herover s. 517 f.
1. Det gjaldt ikke blot over for bygmesteren i Itzehoe, hollænderen Peter Michaelsen. Mester Daniel Sinklar havde således stadig et beløb til gode for bygningen i Blekinge af skibet Røde Løve, som var sejlklar 1622. Han fik først bevilget sin besoldning herfor efter dom ved miss. af Kbh. 23. febr. 1625. *KBB 1624–26* s. 336; jvf. *s. st.* s. 266; *Sv. sjökrig* s. 270. Og den tredie mester, David Balfour, fik først 12. maj 1625 restbeløbet for bygningen på Bremerholm af Hummeren, der var sejlklar 1624. R e n t e m. r e g n s k. 1625 u d g i f t f. 52; *Sv. sjökrig* s. 269.

till Kiöpenhamn, hether Suanen och förer 24 stycker. Och det stora schiepet, som i höst ähr kommitt ifrån Hollandh, hether Diamanten; ähr stort till 650 läster; doch inthet bequämligit till örlighe schiep, huarföre det och nästkommandes sommar schall vthredas till Ostindien.

Det skiepet, som vthi Laland schall byggias, huar af länge hafuer gådt sådant roop, at det schulle blifua så stort, at det till Kiöpenhamn icke schulle kunna komma in [2], ähr ähnnu inthet på stapell kommitt. Doch ähr timbredt der till alt framfördt; och felas inthet mer ähn accorderingen medh byggemestere, så kan der strax begynnas vpå[3]. Och så mycket som byggemesteren deraff hade förnummitt, schall konungen samma schiep åhrligen wele hafua liggiandes antingen vthi Öresundh eller och på Elfuen för Hamborgh.

Migh ähr och berättadt, at vthi Holsteen schall 300 ryttere för konungen vptagas, huilke schola hafua wartgelt, 5 richzdaler om monaden på huar hest. Om footfolchs wärfningh höres ähn inthet [4].

Icke heller kan jagh någon wisshet ehrfahre om de polsche gesanter, antingen de schola komma hijt eller icke.

Aff Kiöpenhamn den 22. decemb: åhr 1624.

2. Uden tvivl Store Sophia, der byggedes af Daniel Sinklar. Det var det vist hidtil største skib i Danmark, på hele 430 sv. læster og med 54 kanoner. Jvf. nr. 102 n. 12.
3. Hertil kom, at rigsrådets godkendelse af projektet vist endnu ikke forelå. Ifølge en adelig dansk skibskaptajn resolverede Chr IV i hvert fald 21. febr. 1625 med rigsrådet »att låte byggia ded stoore skeeped, som han nu een tidh lång hafwer hafft i wercked; och skall aff dess stoorleck ingen ting diminueras«. Lars Nilsson Tungel til GA Kbh. 22. febr. 1625, orig. i Skriv. till GA SRA.
4. Fra Hamburg informerede Philip Sadler 25. dec. 1624 GA om, at der dér omkring af officerer hvervedes nogle soldater for Chr IV. Orig. i Skriv. till GA SRA. Fra s. st. gav Aitzema 29. dec. 1624 Gen.st. meddelelse om allehånde krigsforberedelser, som Chr IV havde foretaget mod Sverige »ende ten deel nu daechlichs noch uerwachtet worden«. 22. jan. 1625 meddelte han, at GA dagligt styrkede sin hær, og at Chr IV skulle have uddelt »diuerse commissien om uolck te lichten ... ende dat tot dien einde albereit int landt te Bronsuijck diuerse krijchsofficiers gearriuert waren«. Orig. i LHD 6025 ARH.

133* 7. januar 1625

1. Til Axel Oxenstierna
*2. Til Gustav II Adolf***

Sedan min ödmiuke schrifuelsse af den 22. passato ähr här ehn gesant kommin ifrån konungen i Frankerijke widh nampn Mons:r la Haye, ehn vngh man sielff ottonde starch, huilken nu ähr på Fredrichzborgh hoss konungen, huar han blifuer dagligen wäll tracterat. Och schall hanss förnemste wärff wara at bringa denne konungen medh vthi vnionen [1]. Och så mycket jagh ähn kan förnimma, will han icke gärna der till att erklere sigh offentligh fiende emot käijseren. Men om han der till något schall beuilgia, måste det gå vnder andras nampn, som ähre Staternes i Hollandh och konungens i Bohemen. Doch ähr härom ähn inthet wist beslutidt. Och som jagh förnimmer, will denne fransösische gesant innan några dager öfuer till h: k: m:tt min allernådigste konungh och herre om samma saak [2]. Och som här ähn presumeras,

* Jvf. AS til kammerråd Johan Sparre Kbh. 7. jan. 1625, trykt i C. C. Gjörwell, *Den swänska Mercurius V,4* s. 251 f. Depechen er identisk med nr. 133,2.

** Nr. 133,2 blev modtaget af GA senest 16. jan., på hvilken dato kongen fra Jönköping meddelte pfalzgreve Johan Cassimir ASs underretning om Deshayes' forventede ankomst (jvf. herunder s. 527 og 529). Orig. i Stegeborgsaml. E 30 SRA.

1. Louis Deshayes de Cormenin ankom til Fr.borg 27. dec. 1624 og fik audiens 30. dec. *Da. Saml. II,3* s. 375. Hovedformålet med hans sendelse til Danmark og Sverige var at sondere stemningen og overtale Chr IV og GA til fælles intervention i Tyskland som medlem af en liga, der også skulle omfatte England, Brandenburg, fyrsterne i Den nedresachsiske Kreds og Hansestæderne. Ligaens formål skulle være at beskytte religionsfriheden i Tyskland imod Ferdinand II og dermed sikre de føderative institutioners beståen i Det tyske Rige. Desuden skulle Deshayes søge at overtale Chr IV til en revision af de afsagte kendelser i skibsbeslaglæggelsessagerne imod kaptajn du Quesne og baronen af Chapellaine (jvf. herover s. 212 f). Instruktion for Deshayes 12. sept. 1624, aftrykt i Gérard Tongas, *L'Ambassadeur Louis Deshayes de Cormenin, 1937* s. 121 ff.
2. Deshayes ankom til GA i Jönköping omtrent 20. jan. 1625. Riksreg. f. 39; Riksreg. ty. f. 42 f SRA; *AOSB I,3* s. 7. Hans formål var også at mægle i den opståede krise mellem Sverige og Danmark og genoprette det gode forhold mellem de to lande, hvilket var af stor betydning for »le general de la christienté«. Jvf. Ludvig XIIIs kreditiv for Deshayes til GA af St. Germain 31. okt. 1624 (n. st.), kopi i Gallica 549 SRA.

schall denne konungen sigh inthet fullkommeligen ehrklere, förr ähn be:te gesant kommer hijt tilbaka igen.

Den engelsche gesanten h. Robbert Anstruther ähr och i desse dager sielff siette kommin till Fredrichzborgh om samma sak, oansedt man här tilförende inthet trodde, det han schulle komma igen. Doch hafuer han för någon tijdh sedan affärdat ehn post till konungen i Engelandh och kan här till ingen fulkommeligh afschedh komma, förr ähn samma post kommer tilbaka igen [3]. Huarföre man menar, det be:te engelsche gesant blifuer här i landet ähn ehn godh tijdh. Och så widt jagh kan förnimma, schall han hoss de tysche furster något godt hafua vthrättadt [4]. Och ähr han derhoss i fulkommeligit hopp, att denne konungen schall sigh och der till omsijdor wäll låtha öfuertahla; om det icke scheer vppenbarligh, då hemligen medh ehn godh summa penninger [3].

Om de polsche gesanters ankomst höres ähn inthet.

Elliest ähr här wisse tijender, att gifftermåledt emellan Engelandh och Frankerijke schall vthi Londen celebreras den 15. i denne monadh och princessen aff Frankerijke då sielff komma öfuer [5].

Om greffwen aff Manssfelt blifuer och för sanningh berättadt, det han nu schall wara i fält medh 20.000 man [6].

3. Der ankom netop på dette tidspunkt post med instrukser fra den engelske regering, der gav Anstruther beføjelse til at forhandle med Chr IV om de bidrag i tropper og penge, som England ville støtte det fælles forehavende med. Kop. uden dat. og underskrifter i England A II 13, af Chr IV egh. påtegnet: »hulssom Rubberdt Anstruder fyck fraa Engeland 6. january anno 1625 paa Frede:«, og: »huissom systgang er kommin aff Engeland 7. jano: anno 1625«. Anstruther blev herefter enig med Chr IV om en engelsk troppehjælp på 6.000 mand til fods og 1.000 til hest, fuldt udrustet og fremover bekostet af England, mod et dansk bidrag på 4.000 til fods og 1.000 til hest, tilsvarende udrustet og bekostet af den danske regering. Schybergson s. IV.
4. Robert Anstruther, der ankom til Kbh. 31. dec. 1624 (sml. Nyerup s. 110), havde dog haft ret karrigt udbytte af sin rejse til hertugerne af Pommern, kurfyrsterne af Brandenburg og Sachsen, Wolfenbüttel, Wolmirstedt, Celle, Lüneburg, hertugerne af Mecklenburg, Lübeck, Ratzeburg, Hamburg og Gottorp. Datering for ankomst og afrejse de forsk. steder i Anstruthers gesandtskabsregnskab af 20. april 1625, S. P. Denmark 75,6 f. 50 PRO. I Berlin havde han mødt størst velvilje, i Dresden blankt afslag, i øvrigt tilbageholdenhed. Schäfer s. 435 ff; Opel II s. 81 ff; Schybergson s. 35.
5. Ægteskabet fandt først sted senere, i Notre Dame 1. maj 1625. *CSPV 1625–26* s. 44.
6. Det var ikke tilfældet. Jvf. nr. 139 n. 6.

Och ifrån Hollandh ähr tijender, det Breda ähr ähnn provianteret för otta månader, så at man menar, det schall denne gången ingen nödh hafua för Spinola.

[a]Jagh hafuer mehr ähn 10 dager drögdt effter postens ahnkompst. Och effter af honom inthet höres, hafuer jagh här medh måst affärda mitt egit budh till grentzen, på det h: k: m:tt och E: h:tt något måtte wethe om denne fransösische gesant, förr ähn han kommer.

Och wille jagh wäll gärna draga till Fredrichzborgh om både vthi wisshet at förnimma, när han will begifua sigh på resan till Swerige, såsom och något annat om denne vnions saach der at förfara. Men, effter jagh ingen befalningh hafuer, huarken ifrån h: k: m:tt min allernådigeste konungh och herre eller ifrån E: h:tt, synes migh icke wäll kunna draga dijt, på det de dansche icke schola fatta någon argwon däraff; tij de see lijkwäll nogh surdt vpå migh. Doch sägz här, att den fransösische gesanten kommer hijt till Kiöpenhamn [7], för ähn han reser till Swerige.

Här reste för några dager sedan ehurfurstinnans aff Brandeborgz enspännere, widh nampn Jörgen Seidell, igenom medh en hest sampt ehn collatz och ehn kijsta full medh penninger (effter hans berättelsse), som h: k: m:tt min allernådigeste konungh schall hafua.

Och effter be:te enspännere feltes här några tähre penninger, försträchte jagh honom 20 richzd*aler* in specie, huarvpå han gaff migh sin handschrifft. Och effter jagh ähr owiss, om han kommer denne wägen tilbaka igen, beder jagh ödmiukeligen, E: h:tt wille honom tilhålla, at han migh samma penninger förschicker medh ehn aff posterne till grentzen. Kommer han och sielff denne wägen, så tror jagh icke annat, vthan han må ju wara richtigh[a].

Aff Kiöpenhamn den 7. january åhr 1625.

a ikke i 2

7. Det skete 10. jan. 1625. Nyerup s. 111.

134 24. januar 1625

*Til Axel Oxenstierna**

E:rs h:tz gunstige schrifuelsse, dateret i Jönnekiöpingh den 16. i denne monadh, ähr migh i dagh wäll tilhanda kommitt. Och såsom E: h:tt migh der vthi gunsteligen befahler, det jagh vthan något drögzmåhl schulle sända ifrån migh alle de breff, som migh alt hijt in till ifrån h: k: m:tt min allernådigeste konungh och herre så och ifrån E: h:tt tillschrefne ähre [1], så hafuer jagh derom talt medh h: h:tt h. Gabriell Oxenstierna [2]. Och effter den gode förhopningh man ähn hafuer, att h: h:tt schall bekomma ehn sådan expedition, som h: k: m:tt min allernådigeste konungh och herre schall nådigest wäll behaga [3], förmenthe h: h:tt, det jagh medh samma breffz öfuersendingh ähn wäll något kunde dröija. Och der så ähr, man något kan förnimma (huilket ähn icke schiedt ähr), som icke will rätte wägen vth, schola mina breff och concepter wäll snart komma öfuer till grentzen. Men alle de concepter, som jagh in till den sidste tractaten schrefuit hade,

* påtegnet: præsent: i Jenkjöp*ing* den 29. jan: år 1625

1. Den svenske regering foretog også en række andre forholdsregler med henblik på den krig med Danmark, som man frygtede umiddelbart forestående. Se Riksreg. f. 23 ff SRA. Jvf. Hallenberg V s. 314 f; *Sv. Krig II* s. 166.
2. Rigsdrosten Gabriel G:son Oxenstierna var ankommet til Kbh. 20. jan. 1625 som gesandt for at skaffe klarhed over Danmarks stilling og for, om muligt, at genoprette det gode forhold til Danmark, så en for Sveriges eksistens yderst farlig tofrontkrig kunne undgås. Rigsdrosten fik bi-instruks om at fordre en kategorisk og hurtig skriftlig resol., der klart tilkendegav, at Chr IV ikke ville indgå nogen alliance med Polen, at hans hvervninger kun skete med henblik på hans eget forsvar, og at han ville holde afskederne og fordragene mellem rigerne. Instruktion og biinstruktion af Sth. dec. 1624, orig. i Danica 470 SRA, trykt i *Oxenstierna* s. 51 ff og 64 ff. Kreditiv af Sth. 30. dec. 1624. Gabriel Oxenstiernas prop. til Chr IV udat., men aflagt 22. jan., orig. i Sverige A II 37, fyldigt uddrag i Weibull s. 12 f.
3. Jvf. herom Gabriel Oxenstiernas gesandtskabsberetning, *Oxenstierna* s. 90 f, 96 ff. Chr IVs første resol. af Kbh. 25. jan. (konc. af CF i Sverige A II 37) var dog holdt så generelt, at Oxenstierna i replik af Kbh. 26. jan. (orig. s. st.) måtte kræve og også fik det ønskede kategoriske svar. Chr IVs duplik af Kbh. 26. jan. (konc. af CF s. st.).

brände jagh vp, när möthedt stodh, på det, om annars ähn wäll hade aflupit, jagh då der medh icke schulle blifua förraschat. Och dem, jagh sedan hafuer schrefuit, ähre wäll förwarade.

Att bruka de cyphrer, som E: h:tt migh sendt hafuer, schall jagh migh om beflijta, när det finnes af nöden; ändoch jagh hoppas, här schall så godh resolution falla, at man inthet schall bära någon fahra, det breffwen schola blifua vptagne.

Ty jagh war i dagh hoss cantzleren. Då discurerede han rätt vth medh migh och sade, att det kom hanss herre mycket vnderligit före, det h: k: m:tt min allernådigeste konungh någon tijdh schulle tänkia, det denne konungen schulle wara tillsinnes at träda vthi något förbundh medh konungen i Pålandh emot h: k: m:tt i Swerige, mycket mindre at han derom alrede något schulle hafua tracterat; vthan sade, at hans herre icke tractäde effter annat ähn at erhålla naboeligh wänschap medh h: k: m:tt min allernådigeste konungh; och att alt det, denne lättfärdige Fredrich Ludwichsonn hade schrefuit, war inthet vthan lauter lögn [4], såsom sendebudet vthaf sijn entlige resolution och swar wäll schulle förnimma. Huarföre be:te Ludwichsson schulle ställas för rätte och sedan straffas effter den dom, som öfuer honom fällas kunde [5].

Och effter mehrb:te Ludwichson så wäll som andre flere här icke annat tro, ähn at hanss lättfärdige breff ähr igenom mitt angifuande vthkommitt, förnimmer jagh honom något hafua förewänt, lijka som det först schulle wara kommitt ifrån migh, om sigh der medh öfuer migh at hämpnas; och i synnerhet om confirmationen på tractaten, som schiedde på gräntzen, i det jagh schulle hafua vthspridt, att konungen i Danm*arch* den inthet wille confirmere, vthan at min nådi-

4. Gabriel Oxenstiernas sendelse var ikke mindst foranlediget af, at den svenske regering havde opsnappet et brev fra Frederik Ludvigsen (om denne, se indledningen s. 45 f og herover s. 407) til Gabriel Posse af Helsingør 15. aug. 1624 (kopi i S v. A c t a 1619–24 f. 322 f). Han skrev, at Christian ikke mere havde i sinde at intercedere hos GA. Den danske konges tro på denne var nemlig meget svækket, fordi han ingen troskab og oprigtighed havde fundet på grænsemødet. Enhver måtte nu være tålmodig og afvente en gunstig tid. Chr IV og rigsrådet ville af samme grund ikke gå ind i det evangeliske forbund, hvor GA vel også skulle danse med. Her blev der nu udgivet patenter og bestallinger. AS havde nemlig nu været hos Chr IV og ville have konfirmation på afskeden (jvf. herover s. 484), men svenskeren havde fået en lang næse.

5. Dette lovedes også den svenske gesandt i de n. 3 omtalte resol.

geste konungh der vpå schulle hafua fådt ett kortt suar, och jagh war afdragen medh ehn långh nesa [6].

Så weth E: h:tt gunsteligen wäll, at sådant tahl inthet kunde komma ifrån migh. Ty jagh wijste wäll, att denne konungen stadfäste, huadh på grentzen bleff tracterat. Och der det ähn icke hade schiedt, så schulle det hafua warit långt ifrån migh sådanne ordh at fälla emot min allernådigeste konungh och mitt k: fäderneslandh, huilket den lättfärdige sällen migh och aldrigh bewijsa schall. Ey heller kan han föra någon wittnessbördh, som sådant hafua hört, vthan säger sigh det hafua vthaf ett alment rychte, om migh allenast der medh at förolämpa. Men jagh schall, näst Gudz hielp, wäll ståppa hanss mundh till. Hafuer och derhooss ett godtt samweth och slätt inthet fruchtar, at någon schall migh medh rätte öfuertyga annat ähn det, som länder till trogen tienst emot min allernådigeste konungh och fädernesslandet. Beder derföre gansche ödmiukeligen, om sådant h: k: m:tt förekommer, att E: h:tt wille hoss h: k: m:tt wara migh ehn gunstigh herre och befordrere, at sådan osanfärdigheet icke må lända migh till någon skada. Ty E: h:tt schall, medh Gudz hielp, snart min oschyldighet förnimma.

E: h:tz breff till Petter Isachsson schall jagh wäll beställa [7]. Han ähr i Helsingör; och nu medh dette samma sender jagh min drängh der medh till honom.

Jagh sender E: h:tt här medh någott lack; och kunde icke mehr bekomma, som godt war. Jagh hafuer förschrefuit något ifrån Hollandh. Så snart det kommer, schall jagh E: h:tt mere öfuersända.

Aff Kiöpenhamn den 24. januarij åhr 1625.

6. Jvf. om Frederik Ludvigsen-sagen i øvrigt indledningen s. 45 f og 49; desuden nr. 136 n. 11, nr. 149 n. 8 og 9 og herunder s. 573 f.
7. På AOs brev af 16. jan. 1625, hvori der ønskedes oplysninger om den formodede trussel fra Danmark imod Sverige, gav Peter Isacsz fra Helsingør 26. jan. et beroligende svar efter samtaler med Chr IV og Robert Anstruther, som agenten refererer. Orig. i O. S. E 689 SRA.

135 5. februar 1625

Til Gustav II Adolf

Sedan gesanten h. Gabriell Oxenstierna förreste här ifrån [1], ähr inthet synnerligit förefallitt annat ähn ehn post medh breff ifrån käijseren, effter som migh ähr berättadt, huilken bringer tijender, det Tilli will sigh vthi stifft Brehmen och Verden inquartera, doch icke vthan för betalningh [2]. Och förmenas, at konungen måste sådant ⟨lij⟩da.

Lijkwäll ähre nu några nyssankomne officerer förtröstade på beställninger, iblandh huilke ähre tuänne, som ähre komne ifrån Swerige, nembligen ryttemester Schemeringh [3] och capiten Cloot [4]. Och schall hertigen af Weimar och wara antagen och åhrligen tillsagdh 3.000 specie daler, antingen konungen hafuer fredh eller icke. Och när krigh ähr, schall han dessförvthan hafua beställningh på 1.000 häster [5]. Och ähr han nu medh den engelsche gesanten hoss konungen på Fredrichzborgh [6].

Här förwäntas och dagligen ehn gesant ifrån Hollandh. Och menas, at min her Foss Bärgen schall komma [7].

1. Han forlod Kbh. 27. jan. 1625. Nyerup s. 113.
2. Nogen post fra kejseren ses ikke at være ankommet ved denne tid.
3. Haitit Schemering (Schemeringshausen, Skammeling) fik ritmesterbestalling af Fr.borg 11. febr. Fortegnelse i TKIA A 46. Han modtog 10. febr. 1.412 dr. til hvervning af et kompagni ryttere. Nyerup s. 115. Der udfærdigedes også ritmesterpatenter til Henrik Holck, Niels Sehested, Jacob Ulfeldt, Heinrich Brockdorf, Hieronimus Plessen og Wulf Heinrich v. Wersabe. Larsen s. 26 n. 1. Orig. reverser fra disse af henh.vis Fr.borg 12. febr., Haderslev 16. febr., s. st. og d., Hamburg 21. febr., s. st. og d., Bremen 26. febr. i TKIA A 46. Desuden fik Frantz Ulfeldt ritmesterbestalling. Nyerup s. 115.
4. Julius Ernst Klodt fik sin kaptajnsbestalling 21. febr. Fortegnelse i TKIA A 46. Han blev kaptajn i kongens livregiment. Larsen s. X og XXI.
5. Jvf. herunder s. 538 og nr. 137 n. 3.
6. Hertug Johan Ernst af Sachsen-Weimar var ankommet til Kbh. 18. jan. 1625 og drog sammen med Chr IV og Robert Anstruther til Fr.borg 23. jan. 5. febr. tog de derfra til Kronborg. Nyerup s. 112 ff; jvf. herunder s. 535.
7. Chr IV selv havde over for Isacsz udtalt, at han mente, Vosbergen skulle komme for at befordre den gode sag (unionsforhandlingerne). Peter Isacsz til AO Helsingør 26. jan. 1625, orig. i O. S. E 689 SRA. Vosbergen ankom dog først som gesandt til Chr IV i Steinburg 25. maj 1625. Nyerup s. 130.

Aff den polsche gesanten höres ähn inthet annat, ähn at man honom medh det snaraste förmodar [8].

Migh ähr och för sanningh berättadt, att Christen Thomessonn, som sidst war gesant här ifrån till Spanien, sohall hafua förnyadt det gambla förbundh, som vprättadt war emellan konungen i Spanien och konungen här i Danmarch, så at de dansche vndersåther schola nu frijt vthan någon molesterning måge segla till Spanien medh hwadh som hälst för folch, de kunna inne hafua [9].

Aff Helsingör den 5. february åhr 1625.

136 7. februar 1625

1. Til Axel Oxenstierna
2. Til Gustav II Adolf

Jagh bekom i afftons [a]medh Brådde i Markeredh E: h:tz gunstige schrifuelsse, dateret i Jönnekiöping den 1. i denne monadh; sampt[a] tuänne breff ifrån h: k: m:tt min nådigeste konungh och herre, det ehne till konungen här i Danmarch och det andre till hertigen af Weijmar [1]; så och 2 ifrån den fransösische gesanten, det ehne till ko-

a ikke i 2

8. At et polsk sendebud efter sigende forventedes, bekræftede CF 23. jan. over for Gabriel G:son Oxenstierna. *Oxenstierna* s. 101.
9. Nogen traktat afsluttedes ikke. En fornyelse af den gamle burgundiske traktat opnåedes ikke. Sehested fik dog resol. på, at de arresterede skibe skulle frigives og Lingen-tolden afskaffes. Videre ville Filip IV udstede patenter i alle sine lande om, at Chr IVs undersåtter skulle behandles godt og have samme frihed som Ludvig XIIIs og Jacob Is undersåtter. Christen Thomesen Sehested til Chr IV og til CF Bruxelles 2. nov. 1624, orig. i Spanske Nederlande B 12. Jvf. Sehested s. 31 f. Hvad angår det hollandske mandskab på de danske skibe, se herunder s. 540.

1. GA til Chr IV Jönköping 1. febr. 1625, orig. i Sverige A I 8. I et særdeles venligt brev takkede GA broderligt Chr IV, fordi han (via Deshayes, som 28. jan. fra Fr.borg pány var taget til Sverige) havde fortalt ham om sine hvervningers formål (jvf. n. 2). Det var hans højeste ønske, at en evangelisk potentat, – og ingen var ham kærere end Chr IV –, ville støtte den evangeliske sag. Han ønskede denne held til at samle en stor hær og ville ikke bryde sig om, at Sverige anvendtes som påskud (jvf. n. 3). Kopi af GAs brev til Johan Ernst af s. st. og d., Riksreg. ty. f. 66 f SRA.

nungen [2] och det andre till h. Anstruther; såsom och ett ifrån h. Gabriell Oxenstiärna till den engelsche gesanten [3].

Och war just konungen nu här medh förme främmande herrer, huarföre jagh i dagh tijdeligen gick vp på slottedt och lefuererede konungen och dem andre sielff brefuen öfuer. Och strax konungen hade läsidt h: k: m:tz breff, satte han sigh på ehn wagn och rychte fort till Kiöpenhamn, huar nu rådet ähre församblade [4]; och war han derhoss synnerligh lustigh.

Hertigen af Weijmar ehrbiuder sin vnderdånighe tienst till h: k: m:tt min allernådigeste konungh och herre och lofuade medh förste schrifua h: k: m:t till. Han ähr nu färdigh och rycker innan fåh dager här ifrån till Tyschlandh om wärfningen på 1.000 hester at ställa vthi wärket.

Här schall och beställninger vthgå på 4.000 man till foot. Och sade

2. Deshayes til Chr IV Jönköping 11. febr. 1625 (n. st.), orig. i Frankrig A II 7. Deshayes meddeler det heldige resultat af den efter kongens ønske førte forhandling med GA om anvendelsen af Sverige som påskud for de danske hvervninger. Han betonede, at GA trods hensynet til Polen havde »tant d'affection pour la cause commune, que j'estime, quil la preferera a ses propres affaires«.
3. Gabriel G:son Oxenstierna til Robert Anstruther Jönköping 1. febr. 1625, Riksreg. f. 77 f SRA. Idet Oxenstierna beklagede den korte omgang med Anstruther i Kbh., meddelte han GAs særdeles gode »contentament« over hans relation og over Chr IVs resol., som Anstruther uden tvivl havde været en stor årsag til. Den franske ambassadør havde fortalt GA om, hvorledes Chr IV ikke bekvemt kunne hverve folk til sin assistance for det gemene væsen og Pfalz' restitution undtagen under det påskud, at han søgte sikkerhed imod GA. Det havde Anstruther selv talt med den franske ambassadør om, og efter Chr IVs begæring havde han formanet Deshayes til at bede GA om ikke at lade sig »turbere« over rygtet herom. Anstruther fik oversendt en kopi af GAs brev til Chr IV (jvf. n. 1). GA var så ivrig for det gemene væsens og Pfalz' restitution, at han ikke alene gerne lod sig dette rygte behage, men også, hvis Chr IV kunne bekvemme sig hertil, bad Anstruther personligt om diskret at undersøge muligheden for et nyt møde mellem kongerne. Så kunne der måske »något gott och helsesampt till det gemene väsendes hielp och besta, när den förre wenskap genom personligit omgänge blefue renoverat, slutet warda, som elliest icke så bequämmeligen skee kunde«. – Anstruthers svar herpå fremgår af nr. 136.
4. Ifølge skrivekalenderen drog Chr IV dog ikke til Kbh. den dag, men til Fr.borg, og først 11. febr. til Kbh. (Nyerup s. 114 f), utvivlsomt til forhandling med rigsrådet. Derimod tilsendte kongen straks 7. febr. CF brevene fra GA og fra Deshayes. *Egh. Br.* s. 406. Chr IV havde ved miss. af Fr.borg 5. jan. 1625 indkaldt rådet til møde i Kbh. 2. febr. *KBB 1624–26* s. 299. Mindst 7 råder indfandt sig; jvf. underskrifterne i Erslev s. 444 og 453.

den engelsche gesanten, at konungen will och sielff innan 2 eller 3 wekor vth till den tysche grentzen, och at han schall nu aldeles wara resoluerat att bijspringe konungen i Bohemen. Allenest wärfningerne måtte gå vnder den pretext, lijka som samma folch sculle brukas till landzens wärn, om min nådigeste konungh något emot Danmarch wille attentere [5]. Och när de få folket tillhopa, schulle man då wäll förnimma, att det inthet schulle giella emot Suerige.

Be:te gesant war och hierteligen gladh, at h: k: m:tt hade sigh nådigest låthidt behaga den resolution, som h. Gabriäll Oxenstierna här senest bekom [6]; och förhoppades, at ett godt och stadigt förtroende schulle nu wara emellan h: k: m:tt och konungen i Danmarch, och att h: k: m:tt min nådigeste konungh nu och schulle nådigest bijfalla det tysche wesendet medh ett antahl folch, säijandes, huru högtt h: k: m:tt schulle förobligera de ewangelische konunger och furster [b]och[b] giöra h: k: m:tt ett troligt bijståndh igen, när sådant kunde behöfuas. Och effter han sade alt dette så rundt vth, merchte jagh wäll, at han wille, det jagh i vnderdånighet derom schulle gifua h: k: m:tt tilkienna. Han reser och sielffuer i dagh medh hertigen aff Weijmar till Fredrichzborgh. Och när konungen reser till Tyschlandh, sade gesanten, att han drager medh [7].

Om sammankompsten vthaf h: k: m:tt och konungen i Danmarch [8] mente han, nu inthet wäll schulle kunna sche; först effter tjden ähr alt för kortt; och sedan kan det icke heller wäll schicka sigh, om elliest folchet vnder ett sådant scheen schall wärfuas, som förb:tt ähr. Ty om så hende, att h: k: m:tt komme nu personligen tillsammans medh konungen här i Danmark, så schulle Tilli icke sättia någon tro till denne wärfningh, vthan till efuentyrs strax plåtzligen falla in vthi

b 2 i st.: at

5. Dette udspredtes da også. Jvf. Johan Salvius til GA Hamburg 28. febr. 1625, orig. i Germanica A III 1 SRA: »Om the danske wärfningerna säger hwar man oppenbart i Danmarck, at thett äre ahnsedde till thet gemeene bästa. Men ju närmare man hijt kommer, jw meer continueres, at thet är emot Swerige; så at the danske officiers, som här i staden liggia, th*et* oppenbart i wärdzhuserna tale, at the ingen annan fiende än Swerige weta«.
6. Uofficielt var GA dog ikke fuldt overbevist om det danske venskabs pålidelighed, selv om han lod krigsfolket hjemsende igen. GA til Christina og til Johan Baner Jönköping 1. febr. 1625, Riksreg. f. 72 SRA; jvf. *AOSB I,3* s. 19.
7. De fulgtes dog ikke ad. Jvf. Nyerup s. 117 f.

stifft Brehmen och det sigh bemechtige, för ähn konungen kunde komma till wärn. Vthan sade offtbe:te gesant, att dette möthe kunde better sche på ehn annan och lägligare tijdh.

[c]Medh E: h:tz breff till secretereren Larss Nilsson [9] och h. Gabriell Oxenstiernas till cantzleren [10] rycker jagh nu, om Gudh will, i morgen sielff till Kiöpenhamn, på det jagh och må wethe, huadh den gode cantzleren hafuer i sinnet emot migh, om han will senda någon till Suerige, som migh schall anklaga eller icke. Ty som jagh alrede någorlunda hafuer märkt, så schall konungen icke hafua talt något derom, medh mindre det ähr schiedt för cantzleren allena. Och i dagh, jagh war hoss konungen, kunde jagh ingen ogunst förnimma; ty han både gaff migh sin handh och togh sin myssa vthaf.

Elliest huadh secret: om Fredrich Ludwijkson hafuer vthrättadt, weth jagh ähn inthet. Ty jagh reste för 8 dager sedan ifrån Kiöpenhamn, och sedan hafuer jagh inthet hördt ifrån secret:, antingen Ludwichson hafuer warjt till förhör eller icke[c] [11].

Aff Helsingör den 7. februarj åhr 1625.

---

c ikke i 2

---

8. GA havde bedt Deshayes om i forening med Robert Anstruther (jvf. n. 3) at undersøge, om Chr IV var villig til en ny sammenkomst med GA. *Oxenstierna* s. 118 f. Chr IV undskyldte sig 27. jan. overfor Deshayes med at være optaget af det forestående møde i Den nedresachsiske Kreds; han ville dog ikke »abhorrera« sig, »der det kunde ske något fram bättre«. *Oxenstierna* s. 120 f.
9. GA til Lars Nilsson Tungel Jönköping 1. febr. 1625, Riksreg. f. 76 SRA. Selv om Tungel havde fået ordre til at søge Ludvigsen eksekuteret, skulle han, hvis Ludvigsen var dømt fra livet, alligevel søge om nåde for ham, »berömmandes kongen i Danmarcks ifwer och nijtt att vppeholla godh wenskap oss emellan och rijken och att straffua den, som der göra emot«. Bliver han skånet for GAs skyld, »skole wij dett holla för en wenskap«. Tungel fik ordre til flittigt, men diskret at anmode, om Ludvigsen måtte forhøres om, med hvem og om hvad han i Sverige havde forhandlet på Sigismunds vegne, »exaggererendes högtt, att der dedh skedde, skulle ded medh synnerligh benägenheett blifua af oss förståndett«.
10. Gabriel G:son Oxenstierna til CF Jönköping 1. febr. 1625. Riksreg. f. 77 f SRA. Brevet, der drejer sig om CFs klage over AS, er aftrykt i bilaget herunder s. 633.
11. Frederik Ludvigsen og Peder Galt var til forhør i rådstuen 7. febr. Ludvigsen vidnede for Galts uskyld, og sagen mod denne ansås dermed for afsluttet. CF meddelte derpå den svenske sekretær, at Ludvigsens sag, modsat Galts, ikke hørte under rigsrådet, men under borgmestre og råd i Kbh. Allerede 8. febr. proponerede sekretæren sagen på Kbh.s rådhus. Der var

(fortsættes s. 538)

137 17. februar 1625

1. Til Axel Oxenstierna
2. Til Gustav II Adolf

Förledne söndagh, som war den 13. i denne monadh, förreste hertigen af Weijmar ifrån Fredrichzborgh [1]. Och som migh ähr berättadt, hade han medh sigh patenter på 16 fahner ryttere, som han der vthe schall vthdela [2]. Och sielff schall han wärfua 1.000 ryttere, så att i alt schall wärfuas 33 fahner ryttere, huart compagny till 125 man; öfuer huilket rytterij bemälte hertigh schall wara general leutenant [3].

Och gifues till anretz gelt på huar ryttere 12 specie daler [4]. Och sedan, när de föras på mönstreplatzen, schall huar ryttere hafua om månaden 15 specie daler. Doch schall han derföre, brede wijdh sin lijffhäst, wara förobligerat at hålla ehn biddett [5]. Ehn ryttemester schall hafua huar månadh på sigh, sijne hester och tienere 400 richzdaler, hanss leutenandt 100 och fendrichen 50 specie daler [6].

(fortsat fra s. 537)
atter rettergang 11. og 12. febr., men herefter fandt Tungel, at retten forhalede sagen. 18. febr. dømtes Ludvigsen dog fra livet, fordi han, som Tungel refererede dommen, »sigh illa forseedt och förgryped hafuer emot begge rykens låflige fördragh och affskeeder, serdeeles emot den 21. articull vthi Ded stettinesche Fördragh«. Ludvigsen havde ganske vist kastet al skylden på Staffan Ståle, fordi denne med »sine sööte ordh och store löffter« havde bedraget og overtalt ham til at give sig i Sigismunds tjeneste, men Tungels forsøg på at drage Ståle ind i sagen afvistes af retten. Lars Nilsson Tungels relation om processen imod Frederik Ludvigsen u. st. og d. (febr. 1625), kopi i Danica 470 SRA; første del af relationen (vedr. Peder Galt) er trykt i *Galt* s. 145 ff.

1. Ifølge Chr IVs skrivekalender rejste han mod Tyskland 12. febr. Nyerup s. 115.
2. Med sig fik han (ifølge fortegnelse i TKIA A 46) 12. febr. 4 ritmesterbestallinger uden navn.
3. Johan Ernst af Sachsen-Weimar fik 11. febr. 1625 på Fr.borg bestalling som oberst for 4.000 ryttere, d. v. s. for 32 faner à ca. 125 mand. Han blev først nogen tid senere, måske i beg. af juni, generalløjtnant over rytteriet. Af Aitzema, der nylig havde været på Steinburg hos Chr IV, kaldes hertugen i depeche til Gen.st. af Hamburg 11. juni for »general uan de Cauallerie«. Orig. i LHD 6025 ARH. Jvf. *Egh. Br.* s. 452 f; Larsen s. 36, 43 f, 51. Hans oberstbestalling er trykt i Heermann s. 180 ff; hans revers i orig. findes i TKIA A 46.
4. Dette beløb angiver Chr IV netop i sit overslag. *Egh. Br.* s. 453.
5. De 4 af de 15 rd. var til håndhesten. Heermann s. 182.
6. Jvf. ASs korrektion af sine oplysninger herunder s. 544.

Ehn capiten till foot schall hafua 120 specie daler om monaden på sigh och sijne tienere, ehn leutenant 30, fendrichen 25, ehn gefrijder 6 eller 7, som han ähr till. Och ehn gemehn soldat hafuer 4 richzdaler om månaden. Och bekommer capitenen till anretz gelt på huar soldat 1 specie daler. Och huart compagny till foot schall wara 200 starck [7].

Och som nu här berättas, schall beställninger i alt vthgifuas på 12.000 man till foot [8] och 4.000 ryttere, huar af konungen här i Dan*march* schall wele hålla vnionen till vndsättningh på sin egen vmbkostnadt 4.000 man till foot och 1.000 ryttere. Konungen i Engelandh schall af samma armada betala 7.000 man [9]. Och de andre 4.000 man sägz, at denne konungen will betala [10]. Doch schall han af konungen i Engelandh hafua assecuration framdeles at blifua derföre igen betahlt.

Dett förste rendevous eller mönstreplatz, som här vthsprijdes, schall wara vthi Krempen i Hollsteen allenest på 4. eller 5.000 man, huilke nu widh pass 6 eller 7 wekor här effter der schola församblas [11]. Men rätte lägredt schall formeras vthi Ossnabrygge [12], och det icke för ähn till den nästkommande förste may.

Konungen hafuer och giordt ehn ordningh på adelens rusttienst, at af huar 250 t*un*nor hardt korn schall hållas ehn bewäpnadt hest och karll [13].

Elliest låther konungen giöra liuerij af blått och huijtt till alt sitt hoffgesindh och lijffahnan, huilket altsammans innan 3 wekor måste wara färdigtt, och giörs af fijnt kläde till 5 och 6 daler alnen [14].

Hanss kiöpman Johan de Wellem, ehn förnemdh man i Kiöpen-

7. Disse tal svarer stort set til de af L a r s e n s. 45 anførte.
8. Dette skete også. Jvf. nr. 138 n. 1.
9. Jvf. nr. 133 n. 3.
10. Forlydendet herom udsprang muligvis af bevillingsforhandlingerne på rådsmødet, hvor rigsrådet først, i sin betænkning af Kbh. 11. febr. 1625, kun bevilgede 100.000 rd., nemlig til underhold af 3.–4.000 mand i 4–5 mdr., men så, under tryk fra Chr IV, kort tid efter fordoblede bevillingen. E r s l e v s. 444 f.
11. De af Johan Ernst hvervede 4.000 ryttere skulle samles ved Hamburg inden 15. maj 1625. H e e r m a n n s. 181; L a r s e n s. 35.
12. Dette blev ikke tilfældet. Jvf. herunder s. 570 og nr. 148 n. 3.
13. Der udgik dog først forordn. herom af Kbh. 1. april 1625. Tallet var ikke 250, men 312 tønder korn, dog således, at også ejeren af mellem 236 og 380 tønder incl. skulle holde en væbnet hest og karl. *CCD IV* s. 214 f.
14. Chr IVs ordre om det blå–hvide liberi til kongens livfane udgik tilsyneladende først 4. marts. Jvf. *Egh. Br.* s. 407 f.

hamn, förreser innan ehn dagh eller tuå öfuer landh till Hollandh att vpkiöpa wapn och ammunition för 40.000 specie daler [15]. Och sägz, at konungen will och sielff i desse dager öfuer till Holsteen.

Om flothens vthredningh höres nu inthet synnerligitt. Allenast några schiep giöras färdige, som schola till Elffwen [16]. De förnemste af schiepz capitenerne ähre tagne ifrån flothen, huilke och nu schola wärfua och tiena till foot [17].

Såsom jagh tillförende vthi ödmiukhet hafuer förmält, det Christen Thomeson nu sidste rese, han war till Spanien, schulle hafua förnyadt förbundet emellan hans herre och konungen i Spanien, så att de dansche vndersåther måtte här effter frijtt segla derhedan medh huadh som hälst för folch, de inne hade [18], så ähr migh nu derom aff trowärdigt folch berättadt, att det ähr icke aldeles så, vthan at konungen i Spanien schall sigh der vthi så wijdt hafua förklaratt, at alle de hollendere, som 20 åhr och der öfuer hafua bodt i Danm*arch,* schola räcknas för rätte dansche vndersåther och frijtt måge segla på Spanien. Men de andre, som icke så länge här hafua bodt, måge icke komma derhedan.

Här ähr och tijender, det Spinola schall wara vprychter ifrån Breda at förhindra greffwen af Manssfelts infall vthi Brabant [19]. Doch hafuer jagh derom inge particularia.

Vthi lijka måtte sägz här och, det Tillis folch schola wara rychta vthur stifft Veerden.

[a]Jagh hafuer funnitt rådeligen inthet at tala medh cantzleren om

a ikke i 2

15. Beløbet angives som 50.000 rd. herunder s. 544. Der udstedtes kreditiver af Fr.borg 3. febr. 1625 til Gen.st. og Maurits af Oranje for Johan de Willem, der skulle opkøbe geværer i Nederlandene. Ausl. Reg. f. 285 f. I april fik Johan de Willem yderligere ordre til at anskaffe geværer i De spanske Nederlande og i ærkestiftet Köln. Ausl. Reg. f. 331 f; jvf. *Egh. Br.* s. 447.
16. Jvf. nr. 138 n. 5. Tungel havde af en adelig dansk skibskaptajn uspurgt fået at vide, at der udrustedes 12 skibe, 2 til Weser, 10 til de hollandske farvande imod dynkerkerne. Lars Nilsson Tungel til GA Kbh. 22. febr. 1625, orig. i Skriv. till GA SRA.
17. Dette gjaldt således de to løjtnanter til søs, Vogn Vognsen og Hartvig Sasse, desuden skibskaptajn Magnus Alexander Trompt, jvf. nr. 138 n. 1. Jens Vognsen fik bestalling af Kbh. 23. febr. både til lands og vands, men kom til at tjene til fods i det såkaldte grønne regiment. *KBB 1624–26* s. 336; Larsen s. XI.
18. Jvf. herover s. 534 og nr. 135 n. 9.
19. Spinola fastholdt belejringen af Breda. Jvf. herunder s. 544.

min saak [20] för effterfölgiande betänkiande schull. Först, om jagh schulle bedia honom fara fort, om han något emot migh hade, så kunde han det så vptaga, lijka som jagh schulle tråtza honom der medh. Sedan, om jagh gafue honom några gode ordh, at han icke wille achta något kärlinge swaller, så kunde han fattadt, lijka som jagh schulle gifua migh schyldigh och bedia honom om wänschap. Och sålunda, kan sche (på det han deste bättre kunde komma der ifrån), schulle han schrifua h. Gabriell Oxenstierna till igen, det jagh hade waritt hoss honom och saken medh bediande afsonadt, huarföre han och samma gravamen hafuer låthidt falla.

Desse considerationes hålla migh tilbaka, att jagh inthet will tahla medh honom, synnerligen medan jagh inthet annat ährende hafuer ähn härom. Vthan menar, att der som någon sendes till Swerige att klaga migh ahnn, så må de ju låtha migh wethedt, så frampt de icke wele, att han schall liggia i Stockholm och wänta, att jagh genom befalningh kommer dijt. Om E: h:tt gunsteligen synes, att jagh här vthinnan icke giör rätt, beder jagh gansche ödmiukeligen, E: h:tt wille migh härom sin gunstige befalningh wetha låtha[a].

Aff Helsingör den 17. februarij åhr 1625.

138 23. februar 1625

1. Til Axel Oxenstierna
2. Til Gustav II Adolf

Sedan min ödmiuke schrifuelsse af den 17. i denne monadt ähre här beställningerne på det främmande folchens wärfningh mäst vthdeelte till så många capitener, som här hafua warit, huar af jagh här hoss i ödmiukhet sender E: h:tt copier, så at man menar, det konungen sohall nu denne gången inge flere vthdela. Och continueras, det han will hafua 12.000 man [1] till foot och 4.000 ryttere.

20. Om denne sag, se indledningen s. 48 ff.

1. I dagene 17. til 21. febr. udstedtes i alt 60 kaptajnsbestallinger svarende netop til en fodfolkstyrke på 12.000 mand; heraf var 29 uden navn. De 31 med navn på var til: Jens Sehested, Abraham de la Haye, Mogens Villumsen, Holger Rosenkrantz, David Rossel, Georg Grey, Jacob Sehested, Daniel

(fortsættes s. 542)

Jagh hafuer widlöffteligen discureret medh tuänne aff hanss capitener. Den ehne ähr ehn gammall man och bleff förledne sommar antagen, huilken alt sedan hafuer legadt vthi Landz Crona i Skåne. Och som jagh förnimmer, schall han hoss cantzleren så wäll som många andre förnembde vthaf adell här i landet wara vthi stort anseende, så at han wäll något kan hafua hördt, som alle man inthet må wethe [2]. Aff hans discurser (ändoch de woro mächta widlöfftige och hängde på schrufuar) fattar jagh effter mitt ringa förståndh vnderlige tankar och befruchtar, att denne wärfningen ähr äntligen icke aldeles henseedt till vnionens bäste. Ty jagh beslogh honom 2 eller 3 gånger vthi sine ordh, så at jagh wäll kunde märkia, det han några secret saker hade på hiertadt, som han inthet wille vth medh. Ty när jagh talte medh honom och slogh wijdt om kringh, om han wäll trodde, att denne konungen (om saken vthi Tyschlandh wäll afflupe) då strax sedan schulle cassera och affdanka sitt folch, vthan något annat der vthe at attentere antingen emot Lybek eller Hamborgh, synnerligen äffter här nu på ehn långlig tijdh hafuer synts, någon owillie hafua waritt emellan honom och de lybesche, då suarade han och suor, det han wäll wiste, att konungen i Danmarch nu dänne rese inthet annat hade före ähn at hielpa insättia konungen i Behmen vthi sitt landh igen.

Sedan, något der effter, föll han på ett annat tahl och discurerede wijdlöffteligen om h: k: m:tt min allernådigeste konunghz starcke preparation i förledne sommar, hurulunda h: k: m:tt medh sitt folch war embarquerat och färdigh at angripa denne konungen, och at sådant war anseedt genest på Kiöpenhamn. Då suarade jagh, att sådane tankar woro man inbildninger, som inthet woro funderade på någott annat

(fortsat fra s. 541)

v. Buchwaldt, Marquard Rantzau, Heinrich v. Ahlefeldt, *N.* Jochim, Jarislaus Wulff v. Steinbach, Heinrich v. Buchwaldt d. æ., *N.* Lawerwaldt, Heinrich v. Buchwaldt d. y., Vogn Vognsen, Wilhelm v. d. Hude, Jørgen Rohr, Hartvig Sasse, Kasper Keseberg, Hans Hacke fra Danzig, Julius Ernst Klodt, Abraham Nielsen Bjerring, Henrik Sincklar, Nicolaus Malkau fra Stralsund, Evert Helmus (Helmersen), Frans Reimer fra Ronneby, Magnus Alexander Trompt, Jens Bay, Heinrich Hambruch, Jochum Wermitz (Worms) fra Rostock. Fortegnelse i TKIA A 46. De fleste af disse indsattes som kaptajner i kongens eget livkompagni. Jvf. L a r s e n s. X ff.

2. Det synes at dreje sig om skibskaptajn Gabriel Kruuse, lensmand på Landskrone, der netop i juni 1624 fik bestalling på at hverve tropper (jvf. nr. 106 n. 3). Han synes at have været vellidt af Chr IV, der således gav ham admiralskabet på sin tur til Gotland 1624 (se nr. 116 n. 1 og 2). Jvf. i øvrigt *Bricka DBL IX* s. 560 f; L i n d s. 177 f.

ähn löst tahl, vthsprängt af gemene foloh, som inthet sielfue wiste, huadh de sade. Och berättade honom sålunda, huru det war anseedt på Lifflandh; men såsom h: k: m:tt hade fådt folchet till schiepz och schulle gå till segels, kom fäldttherrens breff, att stilleståndet war slutthidt för ett åhr; öfuer huilke tijender h: k: m:tt bleff någorlunda perturberat och måste så vthschiepa folket igen. Men detta mitt tahl wille han inthet sättia någon tro till [3], säijandes, at han det wäll bätter wiste. Doch måste han det bekienna, att der det hade gådt fort, då schulle h: k: m:tt i förstonde store tingh hafua vthrättadt. Men nu, sade han, wore det förseendt, om h: k: m:tt elliest något hade i sinnet. Och i det han detta sade, monstrerade han migh sådane miner, det jagh nogsampt kunde märkia, att han någodt hade i sinnet, som han inthet wille vth medh.

Aff andre förnemde folchs discurser fattar jagh och vnderlige tankar, i det att de synas låtha sigh höra, lijka som denne konungen, nähr han fåhr ehn armada på behnen, icke dän lätteligen schall cassere, för ähn han något synnerligit schall hafua vthrättadt. Doch wille de ähn icke så widt komma, at om Suerige blifuer något mentioneret, vthan säija, at när konungen fåhr sijtt foloh tilhopa, schall man wäll få höra vnderlige tijender, som gemene man nu inthet wethe vthaf [4].

Elliest berättas och, det schiepzflothen schall all giöras färdigh, huar af han schall wele vthsända 4 schiep, som schola liggia på Weser. Och 10 schiep schall han wele hafua gåendes vnder Norgie och der emellan

3. Det var med rette. GA var ganske vist blevet »perplex« ved underretningen 19. maj 1624 om, at Jacob de la Gardie imod hans ønske havde indgået en ét-årig stilstand med Polen *(AOSB II,10* s. 277), idet stilstandsaftalen berøvede ham muligheden for at bruge sin store hær den sommer imod Polen, hvis opgøret med Danmark endte fredeligt. Men han havde dog allerede *inden* visheden om stilstanden forlagt tyngdepunktet i sine troppers gruppering fra den polske til den danske front og givet ordre til at indstille troppetransporterne til Livland. *Sv. Krig II* s. 161 f.
4. Det var sandsynligvis ikke mindst foranlediget af disse oplysninger fra AS, at GA fra Sth. 13. marts 1625 nervøst beordrede statholderne på Älvsborg og Kalmar, Peder Jöransson Ulfsparre og Bengt Kafle, til at søge oplysninger om og beskytte befæstninger og flåde mod et fjendtligt dansk overraskelsesangreb, »serdeles om han (Chr IV) församblar någon anseenlig troupe sold*ater* uti siöstäderne Wissmar, Stralssund och Råstäck, eller och uti Holstein, Stensborg eller elliest uth medh siökanten«. R i k s r e g. f. 107 ff SRA. Tilsvarende i instruks for feltmarskal Herman Wrangel Sth. 3. april 1625, R i k s r e g. f. 154 f SRA. Wrangel sendtes til Jönköping for at forsvare slottet og landet dér.

på det hollendsche farwathnedt emot dynkerkerne och andre, som kunna hafua i sinnet hans landh at wele molestere [5].

Migh ähr och af trowärdigt folch berättadt, som säga sigh hafua hördt aff cantzlerens egen mundh, det han schulle hafua talt om det tysche wesendet och sagt: nu ähre wij der vthi medh embarquerade och faste; huru wij elliest komma der vth, få wij see, om wj det icke medh tijden ångre.

Den pretext, som först föregafz, att denne wärfningh inthet wäll schulle kunna sche vthan vnder det scheen sigh at fördeffendere emot h: k: m:tt min nådigeste konungh, tahlas nu inthet mehr om; vthan säija vttryckeligen vthi huar winkell, att det ähr emot käijseren.

Såsom jagh senest i ödmiukhet förmälte, att ehn ryttemestere schall hafue om månaden 400 *richzdaler* och ehn cornet 50, så ähr migh sädan berättadt, att ryttemesterne icke fåhr mehr ähn 350 *richzdaler* om månaden och cornetten 80 [6]. Men medh rytternes besoldningh blifuer det, som jagh tillförende förmält hafuer.

Konungens kiöpman Johan de Wellem ähr nu sin koos till Hollandh och schall der vpkiöpa wapn och annan ammunition för 50.000 *richzdaler*. Och hafuer befalningh dem at lefuerere vthi Krempen i Holsteen.

Elliest om Spinolas vpryckningh ifrån Breda continueras inthet, vthan sägs, at han ligger der ähnnu före.

[a]Jagh kan E: h:tt ödmiukeligen icke oförmält låtha, att sidste gången jagh war hoss den engelsche gesanten, discurerede han något om h. Gabriell Oxenstiernas protestation om presedentian, när han nu war här, och konungen wille hafua dem både på ehn tijdh hoss sigh till måltijdh. Så aldenstundh migh effter mitt ringa förståndh synes, detta discurs icke wara af ehn ringa consequentz, hafuer jagh det icke dierfs låtha gå förbij, vthan E: h:tt tilkienna gifua, huru hanss tahl föll. Doch

a ikke i 2

5. Niels Rosenkrantz på Svanen og Jørgen Ulfeldt på Hummeren skulle ligge på Weseren; Henrik Vind på Sorte Rytter, Ernst Pricker på Raphael, Claus v. Byssen på Nældebladet og Jørgen Orning på Postillonen skulle ligge på Elben, Vestersøen og Nordsøen; Børge Juel på Trost og Christoffer Movat på Marekatten i Bæltet. Jvf. søpas for disse kaptajner af Kbh. 16. april 1625, *KBB 1624–26* s. 371 f. Desuden var Peter Kjeldsen på Gribben og Jakob Isbrandtsen (Isebrandt) på jagten Lamprenen udsendt i tiden fra 24./28. maj indtil 18. aug. 1625. Kongens klædekammer 1625–26 udgift f. 241.
6. Dette var korrekt. Jvf. Johan Ernsts bestalling, Heermann s. 192.

hafuer jagh härom inthet förmält till h: k: m:tt, icke wetandes, om det E: h:tt kunde behaga. Och war hans discurs sålunda, det han storligen förvndrade, att h. Gabriell Oxenstierna wille giöra presedentien disputerligh emellan konungen i Engelandh och h: k: m:tt vthi Suerige, wäll wethandes, at icke allenest suensche konunger, vthan och andre (som han inthet wille nempna) hafua altidh cederat konungen i Engelandh [7]. Och befruchtade, att der det nu emot sedwahnligitt bruk schulle giöres disputerligit, at då den wänschap, som emellan konungen i Engelandh och h: k: m:tt i Suerige vprättadt ähr, der igenom mycket schulle förminschas och dessförvthan på många samquem och tractater lända till stor förhindringh för bäggie gesanternes sammankommelsse schuldh. Och förhoppades, att sådant icke schulle wijdere blifua h: k: m:tt i Engelandh eller hans gesanter anmodat, och att h: k: m:tt i Suerige till att ahnhålla deste bättre wänschap och borttaga de opinioner, som konungen i Engelandh här vthaf kan hafua fattadt, giorde mycket wäll, om h: m:tt wille medh förste schrifua konungen i Engelandh derom till, entschyllandes sigh, at sådan hans legates protestation war icke medh h: k: m:tz willie, och at konungen i Engelandh icke heller derföre wille förtänkia gesanten, som icke förmodde vthi Danmarch at finna någon engelsch ambassadeur och derföre icke heller wäll mindre kunde giöra ähn der vthi någorlunda at protestera, serdeles effter han icke wiste sin herres willie, ey heller derom någon instruction hade.

Detta war h. Robbert Anstruthers tahl. Och sade derhos, at honom tychte ganschе illa wara, at sådant war förefallit, och at han derom hade schrefuit sin herre till; doch altingh till det bäste så vttydt, at han förmoder, det konungen i Engelandh schall det icke för mycket illa vptaga. Och märkte jagh wäll, at han migh detta sade, på det jagh det schulle öfuerschrifua. Och kom det medh stor ifuer ifrån honom [8].

7. Gabriel G:son Oxenstierna kom ikke til taffel hos Chr IV 22. jan. 1625, »effterdi han besværede sig at sidde under den engelske gesandt«. Nyerup s. 112. Jvf. Oxenstiernas egen beretning herom, *Oxenstierna* s. 77 ff. Anstruther havde desuden ifølge denne meddelt Chr IV, at det var ham udtrykkeligt pålagt hverken at cedere for spanske eller franske kongers legater. Chr IV skal herefter have besluttet at opgive taflet for ikke at komme til at dømme om Jacobs Is eller GAs prioritet. *Oxenstierna* s. 79. Jvf. desuden Gabriel G:son Oxenstierna til AO u. st. og d., *AOSB II,3* s. 88.

8. Jvf. Robert Anstruther til GA Fr.borg 23. febr. 1625, orig. i Skriv.

(fortsættes s. 546)

Han säger sigh nu innan några dager wela sin koos till Hamborgh[a] [9].

Aff Kiöpenhamn den 23. februarij åhr 1625.

139 14. marts 1625

1. Til Axel Oxenstierna
2. Til Gustav II Adolf

Sedan secret: Larss Nilsson reste här ifrån, ähr här intet synnerligit förefallitt. Konungen ähr i desse dager öfuerrester till sijn frw moder och wäntas hijt igen till påsche [1].

I medler tijdh arbetas här idkeligen på liueryt både till hans hoffolch och lijffahnan, så at här vthsprängies, det han will komma mächta kosteligh i fäldtt.

Elliest lagas här fortt till medh krigz preparationen, i synnerhet medh sådan ammunition, som tienligh ähr till landz. Och gifues här nu inge flere beställninger vth att wärffwa.

Aff de främmande soldater, som sedan i fiohl hafua legadt vthi Skåne, ähre ähnnu 500 man beholdne, huilke liggia vthi Malmö och Landz Crona. Och som migh för sanningh ähr berättadt, will konungen dem iblandh det inlandsche folchet fördele på grentzhusene vthi Hallandh, Schåne och Blekinge, så att de inthet schola komme vth på detta togh. Doch ähre alle de bäste officerer der ifrån tagne och gifne beställninger att wärffwa till det tysche wesendet [2].

De fijra schiepen, som schola liggia på Weser, giöras och färdige. Och nu i desse dager schola konungens capitener wärdera all hans

(fortsat fra s. 545)
till GA SRA. Heri omtales samme sag meget mere afdæmpet, og GA anmodes om at støtte »ce braue roy icy« og hans fæller med nogle tropper.

9. Robert Anstruther drog fra Fr.borg 25. febr. på vej til England (Nyerup s. 117) via Haag. Han modtoges i april med velvilje af den nye engelske konge Karl I, der godkendte de af Chr IV stillede forslag. Schybergson s. 85, 100.

1. Chr IV, der forlod Kbh. 2. marts, skulle have været på Falster undervejs til sine møder med Den nedresachsiske Kreds. Han forandrede imidlertid i Vordingborg 4. marts rejserute af tidsmæssige grunde og drog over Fyn til Segeberg i Holsten, som han nåede 10. marts. Han var atter i Kbh. 2. påskedag, 18. april. Nyerup s. 118 f, 124 f; *Egh. Br.* s. 407.

2. Jvf. herunder s. 562 f og nr. 145 n. 3 og 4.

schiepz redschap, som han hafuer vthi Kiöpenhamn [3]. Huadh han der medh menar, höres ähn inthet.

I desse dager ähr här igen affläsidt, det alle ätandes waror måge föras in och vthur landet, vndantagandes främmadt ööhl [4].

Den engelsche gesanten ähr och sin koos till Hamborgh. Och som han hafuer låthidt sigh höra, schall han der mäst hele sommaren blifua liggiandes at furnera penninger till det krigzfolkets affbetalningh, som konungen i Engelandh vthij denne nedersächsische armee hålla schall [5].

Här ähr tijender, det greffwen aff Manssfelt schall hafua öfuerschiepat ifrån Engelandh 24.000 man, huar medh han alrede schall wara arriuerat och ankommin till Bergen vp Som vthi Hollandh; och at hertigh Christian von Brunsswijch schall och wara kommin ifrån Cales i Frankerijke till be:te Manssfelts armada medh 3.000 hester och 7.000 man till foots, idell fransoser [6].

Och schall nu, som tijenderne här löpa, grefue Mauritius på den ehne och mehrb:te grefue aff Manssfelt på den andre sijda medh all machtt tilfalla att försökia, på huadh sätt de kunna vndsättia Breda och få Spinola der ifrån [6].

[a]Den fransösische gesanten reste i förgåhr här igenom till Kiöpenhamn och sade sigh strax wele vth till konungen [7].

Posten ähr på wägen siuk blefuin. Hafuer derföre sendt migh bref-

a ikke i 2

3. Ved miss. af Kbh. 15. jan. 1625 havde 8 kgl. skibskaptajner fået ordre til straks stykvis at inventere alle redskaber på krigsskibene efter vægt, tal, mål og tykkelse. Inventariet skulle være helt færdigt til midfaste. *KBB 1624–26* s. 306 f. Jvf. miss. af Fr.borg 20. maj til Sten Villumsen om at få udført befalingen om inventaret. *S. st.* s. 425.
4. Jvf. miss. af Kbh. 22. febr. 1625 til lensmændene og borgmestre og råd i Kbh. om ophævelse af udførselsforbudet for flæsk, ost, smør, tælle og lign. fedevarer. *CCD IV* s. 209.
5. Jvf. herom *Egh. Br.* s. 449, 454; Nyerup s. 134 f; Molbech s. 206 f; Opel II s. 220 f.
6. Mansfelds hær havde ved afsejlingen fra Dover 30. jan. blot udgjort ca. 12.–14.000 mand. Den landede ved Vlissingen i Zeeland, lejrede sig ved Gertruidenburg og svandt snart ind til under 6.000 mand som følge af underernæring, sygdom, dødsfald og bortløben. Christian af Halberstadt kom først fra Calais 13. marts med under 2.000 franske ryttere. De to lejetropførere tilbød at hjælpe med undsætningen af det belejrede Breda. *CSPV 1623–25* s. 578, 580 ff, 603, 616; Weiss s. 78 f; jvf. Opel II s. 214 f; Ütterodt s. 618 ff.
7. Det kom Deshayes ikke. Jvf. herunder s. 549, 555 og 557.

fwen medh ehn Kiöpenhamns post, som och kom ifrån Hamborgh. Måste derföre senda mitt egitt budh der medh till Markeredh. Ty jagh betror inthet breffwen vthi någon främmandes händer.

Och berättar migh denne post, att denne konungen mötte honom och rychte vth till Holsteen[a].

Aff Helsingör den 14. marty åhr 1625.

140 19. marts 1625

Til Axel Oxenstierna

Sedan min ödmiuche schrifuelsse aff den 14. i denne monadh ähr här inthet synnerligit förefallitt, vthan huadh jagh då förmälte. Allenast jagh hafuer sedan förnummitt, det konungen ähr öfuärrychter till Holsteen. Doch schall han snart komma till Kiöpenhamn [1].

Och som här vthsprängies, schall ehn käijserlige post wara kommin till honom medh breff, dess inneholdh man än icke fullkommeligen kan förnimma. Doch sägz, att de schola wara mächta spåtsche och schola lyda, att effter denne konungen (som wäll kunde hafua fredh, om han wille) tager sigh ett onödigt krigh före och sålunda will bijfalla ehn orättfärdigh saak, schulle Den catholische Liga aldrigh åther wända, förr ähn de schulle bringe honom så widt, som konungen i Behmen ähr kommin. Öfuer denne schrifuelsse schall konungen hafua blefuit mycket förbittradt. Dette sprides så vth; om det ähr sant, weth jagh inthet [2].

Jagh sender E: h:tt här hooss ett breff ifrån den fransösische gesanten, huilken ähnnu ligger vthi Kiöpenhamn. Och der aff warder E: h:tt vthan tuiffwell wäll gunsteligen förnimmandes, om något ähr på färde medh denne käijserlige post [3].

Här ähr schiep inkomne ifrån Hollandh ladde medh rogh och korn,

1. Det synes også at have været Chr IVs oprindelige hensigt straks efter Lauenburg-mødet 20.–25. marts (jvf. nr. 141 n. 1) at tage tilbage til Danmark igen. Zechlin-mødet 10. april med kurfyrsten af Brandenburg (jvf. nr. 142 n. 1) hindrede dog dette. *Egh. Br.* s. 409 ff.
2. Det var et falsk rygte. Jvf. ASs eget delvise dementi herunder s. 549; jvf. ligeledes n. 3.
3. Deshayes nævnte ikke noget om rygtet og skrivelsen fra kejseren i sine skrivelser til AO af Kbh. 28. marts (n. st.) og 2. april (n. st.). Orig. i O. S. E 588 SRA.

som de här wele försälgie. De begära för 1 *tunna* rogh 21 m*ark* och för 1 *tunna* korn 18 m*ark;* men kunna på så högt prijs inge kiöpmän bekomma.

De berätta, at Breda håller sigh ähnnu wäll och hafua godt modh, dett Spinola schall draga medh oförrättadt saak der ifrån. Elliest wetha de inthet om några particularia at berätta.

Aff Helsingör den 19. marty åhr 1625.

141 31. marts (3. april) 1625

1. Til Axel Oxenstierna
2. Til Gustav II Adolf

Såsom jagh den 19. i denne monadh i ödmiukhet förmälte, hurulunda här war vthsprängt om ehn käijserligh post, som schulle wara kommin medh några spåtsche breff till konungen, så hafuer jagh sädan medh flijt effterfrågat, om sådant schulle wara vthi sanningh. Så synes dät inthet wele fulfölgia. Ey heller finnes här någon, som dätta för fullkommelig sanningh kan berätta, vthan hafua det allenest af vthsprängt tahl. Doch ähre många, som önscha, att sådane breff måtte komma, på det konungen måtte der igenom blifua deste mere irriterat emot papisternes anhangh.

Och som här nu vthsprijdes, schall han nu sielff wara vthi Lyneborgh medh de nedersächsische ständer att berådslå om detta påbegynte wäsendets fortgångh [1]. Och schall nu medh förste förwäntas till Kiöpenhamn igen, huar den fransösische gesanten ähnnu ligger och wäntar effter hans heemkomst.

Elliest continueras här alt fort medh krigzpreparationen [2]. Nije af

1. Chr IV deltog ikke selv i kredsdagen i Lüneburg, men i det vigtigere samtidige møde i Lauenburg, som han havde sammenkaldt fyrster fra kredsen til. I en reces af 25. marts enedes fyrsterne om tripelhjælp in triplo fra kredsen, hvervninger, forholdsregler til kredsens forsvar, samt valg af Chr IV til kredsoberst. Nyerup s. 121; *Egh. Br.* s. 409 f; Opel II s. 122 ff; Schäfer s. 451 ff.
2. Den svenske udsending i Lüneburg kunne berolige den ængstelige svenske regering med, at Danmarks hvervninger efter alle omstændigheder at dømme ikke gjaldt Sverige, men det gemene væsens restitution. Johan Salvius (til AO?) Lüneburg 22. marts 1625, kopi i J. Adler-Salvius' samling SRA.

konungens schiep giöras färdige, som medh aldraförsta schola vth, somblige till Weser och somblige schola sigh förhålla vnder Norgie [3] att passa på dynkerkerna, huilke alrede hafua giordt stor schade vthi siön. Och, som tijenderne här ähre, schola de taga ju så wäll på engelsche och skåtter som på hollenderne. Ty i desse dager ähr ehn engelschman inkommin, medh huilken de hafua waritt om bordh och röfuat honom ifrån alt thet, som löst fants i schiepet, som dem tienligh war. Och der de vthi samma schiep icke hade funnitt ehn godh summa penninger, som schiepperen dem måste vthwijsa, så hade de tagitt schiepet medh sijn koos.

Här ähre och åthschillige schiep inkomne ifrån Skåttlandh medh rogh och korn, så at 1 *tunna* rogh sälgies nu här för 18 *mark* och ehn *tunna* kornn för 12 *mark*. Och huadh de här icke kunna föryttra, säga de sigh wele föra öfuer till Dansich, Cöningzbärgen och andre städer vthi Östresiön. Huilket här synes mycket vnderligit wara [4], effter spannemåhlen plägar altidh tillförende föras ifrån sådane orther, som han nu föres till.

Här sprides och nu för wisso vth, att denne konungen schall wara general fältherre öfuer dän nedersächsische armada, huarföre och samma folch schall mäst vnder hans nampn blifua wärfuatt [5].

Aff schiep ifrån åthschillige orther berättas och för sanningh, att alle dansche, österländische och andre främmande schiep schola vthi Spanien wara anhåldne [6], nu sedan desse tijender ähre öfuerflugne, att denne konungen kommer medh i fält emot Den catholische Liga. Och menas här, att det kan wäll wara sant, effter ähn inge schiep ähre ifrån Spanien hijt ankomne. Huilke intet pläga dröija så länge, vthan altidh medh de förste wara här om wåhren.

Ifrån Hollandh continueras och, det grefuen af Manssfelt schall medh ett anseenligitt antahl footfolch till Gertrudenbärg wara ankommin, huilket icke ähr mehr ähn 3 mijl ifrån Breda. Och att hertigh Christian von Brunsswijk schall strax hafua fölgdt effter ifrån Frankerijke, som här sägs, medh 6.000 ryttere. Så man säger, det grefue Moritz

3. Jvf. herover s. 543 f og nr. 138 n. 5.
4. Dette hang sammen med den store dyrtid i Polen. Jvf. *AOSB II,5* s. 312 og 327.
5. Det mere formelle valg til kredsoberst eller general fandt sted på kredsdagen i Lüneburg, det reelle på fyrstemødet i Lauenburg, hvor det også besluttedes, at Chr IV skulle påtage sig opstillingen af hæren. Opel II s. 129 f, 126.
6. Det dementeres herunder s. 552.

och Manssfelt wela nu medh macht angrijpa Spinola och tillsee, på huadh sätt de kunna få honom ifrån Breda [7]. Och effter han sådant förnimmer, schall han nu anwända mere flijt att öfuerwäldige staden medh stormande och skiutande, ähn som tilförende schiedt ähr; aldenstundh han förmärker sigh medh vthungrande nu för tijdzens kortthet schull inthet mere kunna vthrätta, effter för sanning berättas, det Breda ähr ähn wäll försörgdh för 5 eller 6 monader, både medh folch, ammunition och proviant.

De, som komma ifrån Engelandh, berätta, att der och vthi Skåttland wärfuas ähnnu dagligen mer folch, som schall öfuer till Manssfelt, och at der schall wara stor preparation till krigz. De säga, at der vthredes 100 örlige schiep. Doch kan man ähn inthet förnimma konungens intent der medh [8].

Der wäntas och ehn spansch gesant widh nampn Gondumar, ehn gammall och listigh man, som de säga, huilken tillförende vthi legations wijss till Engelandh schall wara brukat. Och oansedt der presumeras, att han schall komma medh några schöne löffter, der medh at bringa vnions wäsendet in suspenso, doch förmenas, at konungen schall icke ehn gångh wele höra honom, vthan wijser honom hän till Parlamentet [9].

Emellan giffterméledt medh princen och konungens syster af Frankerijke schall och, som de berätta, något impediment wara kommitt, i det att konungen i Frankerijke schall något nytt om den catholische religionens exercerande vthi Engelandh för sin syster och hennes folch hafua låtidt proponera. Doch menas, at de schola der om wäll förlijkas, att det inthet hinder i saken gifua schall [10].

[a]Dätta medfölgiande breff ifrån grefue Jacob Spens kom migh i

a ikke i 2

7. Jvf. nr. 139 n. 6.
8. Målet var en søkrig mod Spanien, bl. a. en erobring af den spanske sølvflåde. *CSPD 1625–26* s. 22 f; Gardiner V s. 302 f.
9. Den planlagte legation for greven af Gondomar til England blev dog ikke til noget som følge af den engelske regerings og Parlamentets antispanske politik og de snart efter heldigt afsluttede, om end besværlige forhandlinger om det fransk–engelske ægteskab. *CSPV 1623–25* s. 513, 573, 610, 616; *CSPV 1625–26* s. 2, 9, 24 m. fl. st.
10. Den franske regering havde søgt at få pavens krav om bl. a. fri gudstjeneste for katolikker i England igennem som betingelse for sin dispensation til ægteskabet, men opgav kravene den 21. marts. Herefter var ægteskabet sikret. Gardiner V s. 307.

gåhr medh ehn engelschman tillhanda, som medh schiep kom ifrån Londen. Dett andre gaff migh den hollendsche deputerade, som kom ifrån Rysslandh, Isach Massa, huilken i desse dager reste här igenom och togh sin wägh öfuer landh åth Hamborgh[a].

Aff Helsingör den 31. marty åhr 1625.

Sedan mine breff wore färdige, och jagh wänte effter postens ankomst, komme i dagh tuänne schiep in ifrån Spanien, som ähre hemma vthi Kiöpenhamn; af huilke berättas, att de främmande schiepen vthi Spanien hafua icke fullkommeligen waritt arresterade; vthan allenast der war på tahl, att de schulle hafua blefuitt anholdne. Doch hafua desse lijkuäll inthet waritt förhindrade att löpa der ifrån. Och berätta, at flere komma medh aldraförste effter, så frampt icke någon förandringh ähr schiedt, sedan de komme der ifrån.

De wetha om inthät synnerligit nytt at säga, vthan at konungen rustar sigh stark till siös om de orthers ricuperande, som de Herrer Stater vthi Bræsilien inne hafua [11].

Dynkerkerne hafua och med behändigheet fådt desse schiepperne om bordh till sigh, som de berätta, och sedan plundrat vthur deras schiep, huadh dem tienligitt wahr, både penninger och annatt, så at de nu inthet schola skona någon nation, ehuem det ähr.

Datum Helsingör dän 3. aprilis åhr 1625.

142 11. april 1625

1. Til Axel Oxenstierna
2. Til Gustav II Adolf

Sedan min ödmiuke schrifuelsse af den 3. i denne monadh ähr i denne landzorthen inthet synnerligit förefallitt.

Konungen ähr ähnnu vthi Lyneborgerlandh, som man här säger, vthi ehn lithen stadh, hether Vlsen, huar de andre tysche furster och

11. Efter hollændernes erobring af Bahia i maj 1624 blev der udrustet en stor spansk–portugisisk generobringsflåde på 52 skibe, der ankom til Bahia 29. marts 1625. C. R. Boxer, *The Dutch in Brazil 1624–1654, 1957* s. 23 ff.

nedersächsische ständer och schola wara församblade [1]. Lijkuäll ligger den fransösische gesanten ähnnu vthi Kiöpenhamn och förbijdar konungens hemkomst.

Schiepen giöras färdige; men ähn ähre inge vthlupne.

På den skantzen, som i förledne höst begyntes att vpkastas [2], arbethas nu medh all flijt, att han medh aldrasnareste kan blifua färdigh, lijka som de befruchtade någon belägringh.

Jagh hafuer talt medh tuänne kiöpmän, som komme vthur Pålandh, huilke berätta, at der gick i fult suangh, at kriget schulle igen ångå emellan turken och pålacken. Doch wiste de migh ingen beschedh at säija, huadh som sidst på richzdagen vthi Warsow war beslutidt om det suensche kriget, annat ähn at dem war berättadt, at konungen hade samtycht, dät stilleståndet schulle allenast på ett åhr prolongeras [3].

I går kom ett schiep ifrån Engelandh, huar af berättas, at konungen der samme städes ähr den 26. passato afsomnadt och princen strax igen för konungh vthropat, och at cröningen schall stå på nästkommandes pingesdagh [4]. Desse berätta och, at altingh ähr nu klartt om giftermålet emellan princen och princessan aff Frankerijke, så at Buckingam schall medh aldraförste öfuer at hempta henne.

Ifrån Hollandh schrifues, att der formeras medh Frankerijkes, Engelandz och Staternes foloh ett läger på 50.000 man till foot och 10.000 ryttere, så at de nu hafua godt modh, det Spinola måste snart vpryckia ifrån Breda.

Vthi samme breff förmäles och, lijka som vthi aviserna, att 30.000 man aff konungen i Frankerijkes, hertigen af Savoyas och de venetianers

1. Chr IV var næppe i Ülzen. Efter mødet med de tyske fyrster, der fandt sted i Lauenburg (jvf. nr. 141 n. 1) drog han 26. marts til Oldesloe og dagen efter til Segeberg, hvor han opholdt sig til 7. april. Derfra red han over Waarlitz i Mecklenburg og Zechlin i Brandenburg, hvor han mødtes med kurfyrst Georg Wilhelm, til Bützow i Schwerin, som han nåede 12. april. Nyerup s. 121 ff.
2. Jvf. herover s. 516 f.
3. Stænderne, især de lithauiske, havde ikke på rigsdagen villet gå ind på Sigismunds krav om krig med Sverige. De opnåede dog blot, at man ikke fra polsk side opsagde den stilstand, der ellers skulle ophøre 1. juni 1625. Jacob de la Gardie til AO Riga 8. april 1625; *AOSB II,5* s. 327; Lengnich s. 173 ff; *Sv. Krig II* s. 180.
4. Karl I blev dog ikke kronet 5. juni 1625, men først 2. febr. 1626. *CSPV 1625–26* s. 320 f.

folch ähr vthi marcheringh till Genua om det till landz at belägra; och att både ifrån Engelandh, Nederlandh och Venedien ehn mächtigh schiepzflota schall församblas, som det och till siös schall beläggia [5]. Så at vnions herrerna schola giöra deras högste flijt om samma stadh at föröfra, effter han ähr altidh konungen i Spaniens sidste vthflucht och skattcammer, när han till något extremitet drefwin ähr och tränger till penninger.

Aff Helsingör den 11. aprillis åhr 1625.

143 19. april 1625

1. Til Axel Oxenstierna
2. Til Gustav II Adolf

Min sidste och ödmiuke schrifuelsse war den 11. i denne monadh. Och sedan ähr migh för sanningh berättadt, det princens hoffmestere Christen Thomesson, som i förledne åhr war i gesantzwijs till Spanien, schall nu i desse dager hafua fådt schrifftteligh befalningh och instruction ifrån konungen (huilken ähnnu ähr hoss sin fru moder vthi Lalandh [1]) at begifua sigh medh aldraförste öfuer till h: k: m:tt wår allernådigste konungh och herre om denne vnions handell [2]. Och sägz, at han i dagh eller morgon will ryckia ifrån Fredrichzborgh, huar han nu ähr, att taga sin rese här igenom och genest åth grentzen.

Somblige mena, att effter konungen förwäntas huar dagh till Kiöpenhamn, det han så länge söker till att dröija, effter denne legation ähr

5. De allierede hære i Italien udrettede intet videre, og flådebelejringen af Genua blev ikke til noget. Klopp II s. 480 ff; Lavisse s. 238, 240.

1. Efter sejlads fra Warnemünde nåede Chr IV Nykøbing 16. april. To dage senere drog han videre til Kbh., hvorfra han 21. april tog til Fr.borg. Nyerup s. 124 f.

2. Kreditiv for Christen Thomesen Sehested Kbh. 19. april 1625 (konc. i Sverige A II 37, kop. i Danica 487 SRA og Sv. Acta 1625–36 f. 21) Instruktion s. st. og d. (1. konc. mest af CF og 2. konc. i Sverige A II 37; kopi i Sv. Acta 1625–36 f. 16 ff, aftrykt i Weibull s. I ff). Sehested betonede i sin prop. Sth. 2. maj 1625 (kop. i Danica 453 og 487 SRA), at Chr IV ikke kunne gennemføre krigen alene, hvorfor han håbede, at GA ikke ville trække sig tilbage, men i det mindste, som lovet Deshayes, sende kurfyrsten af Brandenburg 4.000 mand.

honom så hastigt och oförmodeligen vpå kommin [3]. Doch kan jagh derom ingen wisshet förnimma. Ey häller kan jagh något egentligit erfare om hans wärff, annat ähn att [effter] här vthsprijdes och continueras, att ehn stor deel af den nedersächsische cräijtz hafua suoritt denne konungen för deras general feltherre vthi det tysche wesendet. Doch schola sigh här vthi de förnemste furster och Hänssestäder hafua erklärett neutral, som ähre, effter som här berättas, churfursten aff Brandeborgh och churfursten af Saxen, och aff Henssestäderne Lybek, Hamborgh, Rostoch, Strålsund och flere andre [4]. Huaröfuer denne konungen schall wara mycket perplex, och för den orsach schuldh förmenas, att be:te Christen Thomesson blifuer öfuerschickat till wår nådigeste konungh.

Den fransösische gesanten ligger ähnnu vthi Kiöpenhamn. Doch hafuer han tuänne reser waritt tillsinnes att ryckia vth till konungen. Men effter man honom dagligen hafuer förwäntadt, ähr gesanten aff cantzleren blefuin vppehållin.

Aff skiepen komma heller inge vth, förr ähn konungen kommer heem. Och ähre 16 st*ycke*r alrede färdige, huar af 2 schola kryssa aff och till vthi Östresiön at förfara, huart wår nådigeste konungh medh sin skiepzflotha anländer, såsom och at gifua grann acht vpå, om några af h: k: m:tz schiep tillfoga antingen dansche eller andre främmande något förnähr på de dansche strömar [5]. De andre 14 schiepen schola vthi Westersiön såsom at kryssa emellan Schagen och Norgie och hålla siön reen för dynkerkerne. Några schola till Rysslandh, och så på Elfuen för Hamborgh och vthi Belt [6]. Men huru många på huar

3. Dette var vistnok rigtigt. Efter hjemkomsten fra Tyskland skrev Chr IV egh. et tillæg til instruksen, dat. Rosenborg 20. april, hvori han erklærede sig villig til at overlade GA sin hvervede hær mod godtgørelse af sine omkostninger. *Egh. Br.* s. 426.
4. Dette gjaldt endnu ikke kurfyrsten af Brandenburg (jvf. nr. 144 n. 2). Chr IVs besvær med Hansestæderne fremgik netop af tillægget, idet han forespurgte GA, om denne ville være imod en dansk indgriben imod de af stæderne, der modsatte sig medvirken i det fælles værk. *Egh. Br.* s. 426. Om motiverne til gesandtskabet, se i øvrigt de divergerende opfattelser hos Schäfer s. 460 f; Larsen s. 37; Weibull s. 19 ff; Schybergson s. 87 ff; desuden ASs opfattelse i nr. 144 n. 2.
5. Muligvis Gribben og Lamprenen. Jvf. nr. 138 n. 5. Sml. miss. af Vordingborg 3. aug. 1625 til Sten Villumsen om altid at lade den lille jagt ligge i Østersøen, ved Øsel, Den rigiske Boden (Rigabugten) og andetsteds på kundskab. *KBB 1624–26* s. 484.
6. Jvf. nr. 138 n. 5. Også ifølge Isacsz udrustede kongen 16 orlogsskibe,

(fortsættes s. 556)

ort blifuer förschickatt, weth ähn ingen, för ähnn konungen det sielff förordner [7].

Ifrån Engelandh ähr här sedan min sidste och ödmiuke schrifuelsse inge schiep komne. Lijkuäll ähr migh för sanningh berättadt, det cantzleren hafuer fådt wiss schrifuelsse, det konungen i Engeland ähr dödh.

Elliest schrifues ifrån Hollandh, hurulunda Spinola schall vthij sitt läger hafua ledit stor schade och genom eldh mist mäst alt sitt proviant, i det at några hafue der till vthaf de Herrer Staters sijda waritt kiöpte at ansticka proviant husedt, huilket war ehn stor kyrckia, och omsijdor hafua det bracht så widt medh kruut och annat fyrwärk, att deras ahnslagh hafuer fådt sin framgångh, och sålunda affbrändt vthi spannemåhl allena 2.000 läster och 12.000 *tun*nor miöll, förvthan mycken annan provision. Och schola de Herrer Staters folch medh greffuen af Manssfelts strax der vpå wara anfaldne och berent Spinolas läger, så at han slätt ingen tillförningh kan bekomma [8]. Huarföre förmenas, det han sigh der nu länge inthet kan förhålla, vthan måste slå sigh igenom och see, på huadh sätt han kan komma der ifrån.

Annat höres här nu inthet.

Aff Helsingör den 19. aprilis åhr 1625.

(fortsat fra s. 555)

hvoraf 4 skulle krydse i Nordsøen. Peter Isacsz til AO Helsingør 23. april 1625, orig. i O. S. E 689 SRA. Ifølge S l a n g e (s. 520) udrustede Chr IV, mistænksom over for GA, sin flåde, så 24 store orlogsskibe og 6 fregatter samt flere lastskibe i marts var klar til at sejle ud.

7. Allerede 16. april, altså før kongens hjemkomst til Kbh. fra Nykøbing, var der dog udstedt søpas for 8 skibskaptajner. Jvf. nr. 138 n. 5.
8. Dette dementeres tildels herunder s. 560. Om branden, se A i t z e m a s. 1050; *Theatr. Europ.* s. 942.

144* 25. april (1. maj, 2. maj) 1625

1. Til Gustav II Adolf
2. Til Axel Oxenstierna

Sedan min vnderdånigste schrifuelsse aff dän 19. i denne monadh ähr konungän för 4 dager sedan hemkommin och ähr nu på Fredrichzborgh, dijt den fransösische gesanten och förrester ähr att anhålla om sin affschedh [1].

Och dagen effter konungen kom heem, reste princens hoffmestere Christen Thomessonn och den brandeborgische gesanten genom natt och dagh öfuer åth Swerige [2], säijandes sigh wara alffwarligen vpå-

* Jvf. AS til Nils Stiernsköld Helsingør 2. maj 1625, kopi i O. S. E 759 SRA. Depechens indhold er tildels gengivet i n. 2 og n. 11. Derudover har den meddelelser som i nr. 143 og især nr. 144 om Chr IVs krigsforberedelser, Maurits af Oranjes død, posten fra Bethlen Gabor og hans oplysninger, angrebene på Spinolas lejr (mere udførligt end i nr. 144) og pesten i Kbh.
Jvf. desuden en optegnelse over 3 rapporter fra Danmark i Danica 470, Strödda förh. 1625–26 SRA om den danske armés stilling og styrke m. m. fra kalmarborgeren Hans Janich (dat. 3. maj), fra en södermörebonde, indsendt i Danmark (u. d.), og fra AS (u. d., men, så vidt det ses, forfattet 30. april). ASs »adviser« svarer stort set til oplysninger i nr. 144; jvf. dog n. 4.

1. Louis Deshayes, der var ankommet med kreditiv af Paris 30. jan. 1625 (n. st.) (orig. i Frankrig A II 7), fik sin afsked ikke på Fr.borg, men i Kbh. 24. april 1625. Nyerup s. 126. Om resultatet af hans sendelse, se n. 14.
2. Sehested og den brandenburgske gesandt Sigismund v. Götze afrejste først fra Kbh. 21. april. Nyerup s. 125. Det brandenburgsk–danske gesandtskab var blevet aftalt ved mødet i Zechlin (jvf. nr. 142 n. 1). Det var især Brandenburgs og Götzes mål at få GA til at gå ind på en engelsk–hollandsk plan om, at Sverige og Danmark opstillede hver deres hær i Tyskland på hver ca. 25.000 mand. Schybergson s. 77 f. Ifølge AS var Sehested sendt til GA for at få kategorisk resol. på, hvor meget folk GA ville sende unionen til hjælp: »Hwilcket denne konungen doch well weet, innte schee kann, för änn h: k: m:tt ähr försäckret, huru h: m:t ståår medh pålackenn. Menn dette, kann schee, scheer mesth derföre att separera h: k: m:tz machtt, påå det h: k: m:tt sedenn emot sin fijennde pååla ckenn ssåå mycket mindre schall kunna vtretta. Eller och, om h: k: m:t icke sennder et anseenliget taal krigzfolck öffuer åth Tyschlanndh, att mann dåå der igenom kann söcka orsack att giöra h: k: m:tt odieux hooss dee anndre vnions herrer och ssålunnda driffua saackenn, att all prysser bliffuer påå denne sijdenn«. AS til Nils Stiernsköld 2. maj 1625 (jvf. n. *)

lagde at sökia E: k: m:tt vthi egen persohn, ehuar som hälst de E: k: m:tt finna kunde [3], fast om ähn E: k: m:tt wore öfuerrychter åth Lijfflandh.

Här lagas flux till, och will konungen medh aldraförste vth igen till Tyschlandh. Och som migh ähr berättadt, schall han nu på nytt hafua låthidt vthgå beställninger på mehre folch, ähn som han tillförende war tillsinnes at antaga; och derhoss befalt, at folket till den förste may schall wara på mönsterplatzen, huilket tillförende war sagt först sche schulle den 15. may [4], effter som capitulationerna gifne till capitenerna vthwijsa.

Tuänne schiep lastas och fulle medh iddell harnisch, musschetter och annan krigz ammunition, som schola medh aldraförste afflöpa till Brehmen. Folchett här i landet, som dijt vth schall, begynner och at marchera. Och ähr för 2 dager sedan något rytterij öfuerkommitt ifrån Schåne, som och schall derhedan.

För 3 dager sedan reste här igenom ehn post till de Herrer Stater vthi Nederlandh, huilken kom ifrån Bethlem Gabor och hade rest hemligen och pille grijms wijss igenom Pålandh. Han berättade, at Bethlem Gabor war i tillrustningh medh 150.000 man, medh huilket folch han wille giöra infall på effter:ne orther. Vthi Österijch wille han insenda 26.000 man, vthi Styrmarch 15.000, emot pålacken 29.000 man. Och wille han sielff vthi egen person medh 80.000 man taga sin wägh genest åth Pragh. Och schall til denne mächtige armada, som denne post berättade, ehn deel aff vnions herrerne hafua försträchtt ehn stor summa penninger, som ähre konungen i Engelandh, konungen i Frankerijke, de venetianer och de Herrer Stater [5].

Och orsaken, at denne post nu kom denne rese, schall wara at förnimma, huru starke de Herrer Stater medh de andre vnions herrer på

3. Jvf. instruksen for Sehested herom. W e i b u l l s. I.
4. Ifølge ASs adviser (jvf. n. *) havde Chr IV til den tyske krigs fortsættelse »låthedh vtgå beställninger opå 12.000 man till footh och 4.000 till hästh, huilkedh folck skall den 15. may ware wedh Segebergh tillhope«. Mønstringen fandt dog først sted senere. Jvf. nr. 148 n. 3.
5. Det var ikke tilfældet. Gabor havde endnu ikke opgivet forhandlingerne med Ferdinand II, og de anti-kejserlige magter hverken kunne eller ville honorere Gabors høje subsidiekrav. D e p n e r s. 111 f. Peter Isacsz nævnte de samme tal på Gabors styrker, men med mere detaljerede oplysninger. Udsendingen fortalte desuden Isacsz om kejserens forsøg på tilnærmelse til sin herre. Peter Isacsz til AO Helsingør 23. april 1625, orig. i O. S. E 689 SRA.

denne sijdan kunna komma i fält; och huru snart det kan schee, såsom och vpå huadh orther de achta wända deras anslagh, på det Bethlem Gabor sigh der effter weth att regulere.

Berättar och denne post, at Bethlem Gabor schall hafue sine gesanter hooss churfursten aff Brandeborgh att ahnhålla om churfurstens syster [6]. Och som här presumeras, schall den brandeborgische gesant, som nu ähr öfuer till E: k: m:tt, mäst derföre wara vthschickatt, att hans churfurstelige nåde må wetha E: k: m:ttz nådige behagh och rådh der vthij [7].

Elliest berättar och mehrb:te post, det han vthi Pålandh wäll hade på åthschillige orther förstådt (ty han ähr och ehn polsch född), att de polsche ständer inthet wille gärna wjdere befatta sigh medh det suensche krigett. Doch schall konungen der ifrån slätt inthet wele affstå, vthan det kan wara på några ringe åhrs stilleståndh om allenast att winna tijdh medh.

Pestilentien begynner och här och vthij Kiöpenhamn flux at tända vthi. Doch höres ähn inthet synnerligitt vthaff henne på den andre sijdan om Sundet vthi Schåne.

Ifrån Hollandh ähr tijender, att greffwe Mauritz schall wist wara dödh [8]. Continueras och, det Spinolas provianthuuss i lägredt för Breda ähr vpbrändt, såsom och, att de Herrer Staters folch hafua berent hanss läger. Och när de komme der före, schall Spinola wara vthfallin om sådant att förhindre; doch igen, som tijenderne här gå, indrifuin vthi sijne schantzer. Och schall vthi samma slagh hafua förlorat ett ahnseenligitt thal folch, som här berättas, wäll till 14 eller 15.000 man. De Herrer Staters folch schola och wara blefne widh pass 5.000 man, så at Spinolas läger schall nu så wara besatt, at han inthet proviant kan inbekomma.

Aff Helsingör dän 25. aprilis åhr 1625.

6. Bethlen Gabors livlæge og gesandt Weinhard Schulz opholdt sig netop i april i Berlin for at forhandle om et ægteskab med Georg Wilhelms søster, markgrevinde Katharina af Brandenburg, desuden for at undersøge, om protestanterne ville »etwas tentieren«, og hvad målet med krigsforberedelserne var. Depner s. 106 f, 111.
7. Det var ikke hovedformålet med Sigismund v. Götzes sendelse. Om dette, se n. 2. I hans prop. af Sth. 4. maj 1625 (Moser s. 220 ff) nævnes intet om ægteskabsforhandlingerne.
8. Maurits af Oranje døde 13. april 1625.

[a]Sedan mine breff wore färdige, och jagh wänthe effter posten, ähre i medler tijdh åthschillige schiep ifrån Hollandh inkomne. Huar medh icke fullkommeligen synes wele continuere om det slagh, som Staternes folch hafua hafft medh Spinola; ey heller, at hanss läger schall aldeles wara beränt. Vthan säija, at alt krigzfolket vthi Hollandh samblas nu tillhopa; och som de mena, schall det nu widh denne tijden icke wara långt ifrån Spinolas läger. Och effter som desse bringa tijender, schall Spinola alrede begynna föra sine store stycker vthur lägredt till Antwerpen. Huar aff och presumeras, det han medh lägredt och snartt måste vpbräckia [9].

Medh desse schiepen berättas och förwist, at greffwe Mauritz ähr dödh.

Konungen ähr ähnu vthi Kiöpenhamn [10]. Kan derföre mönstringen medh hanss folch der vthe inthet så hastigt angå, som här för någre dagar sedan war vthsprängtt [11].

Här ähr och tijender, at churfurstinnan aff Brandeborgh ähr affsomnadt [12].

Greffwe Jacob Spens kom för 3 dager sedan hijt ifrån Hollandh och war i gåhr hooss konungen [13], och der wäll så mycket förnam, det

a ikke i 2. Jvf. et med *a* identisk brevstykke, indlagt i Danica 31 SRA under dubletter til Kungl. Maj:t. Det fremgår af brevstykkets afslutningsformular: »E:rs h:ttz etc.«, at det ikke er til GA. Sandsynligvis tilhører det nr. 144,2.

9. Dette blev ikke tilfældet. Jvf. nr. 148 n. 6.
10. Chr IV drog først fra Fr.borg til Kbh. 2. maj og tilbage igen dagen efter. Nyerup s. 127.
11. Jvf. herover s. 558. Dagen efter kunne AS berette, at »folcket her i landett, som vt schall, ähr och mesth allt sinn kooss till Hollsteenn. Några solldatter äre her ännu igenn, som i morgonn scholle begynna at machera; såå att man nu innte annet kann see, vtann at hann meener alffuar med tet tyscha wässenndet, ännddoch hann låter innte änn offennteligen höra sigh willa moot kiesserenn något fijenndtligett attentere, för änn hann fåår altt folcket tillsammenn ... Presumeres, schall hann, strax lägeret är formeeret, wara tilsinnes att tage sinn wägh geeneste ått Phaltz«. AS til Nils Stiernsköld 2. maj 1625 (jvf. n.*).
12. Enkekurfyrstinde Anna døde 31. marts/1. april 1625. *Neue Deutsche Biographie II, 1953* s. 300
13. Spens var ifølge skrivekalenderen på Fr.borg hos Chr IV, ikke 30., men 29. april. Nyerup s. 126. Han var af den engelske regering sendt til GA for at motivere valget af Chr IVs, fremfor GAs tilbud, for at bidrage til oprigtig tillid mellem de to naboer og for at få GA til at medvirke ved Chr IVs foretagende. Rydfors s. 46 f.

han önschade, att den dansche gesanten icke måtte aff E: k: m:tt något cathegorischt swar bekomma, förr ähn han komme till E: k: m:tt. Begärde derföre, att jagh vthi min vnderdånige schrifuelsse schulle förmäle, det han ähr på wägen.

Migh ähr och i dagh berättadt, att den fransösische gesanten ähr nu affrester. Doch schall han icke hafua fådt fullkommeligitt suar på sitt andragande [14], vthan schall wara vpsatt till nästkommande herredagh. Och då schall derom delibereras [15]. Och menas, at han kommer till den tijdh hijt tilbaka igen.

Datum Helsingör den förste may åhr 1625[a].

[b]Desse brefuen ähre migh i afftons seendt (twå tijmar effter jagh hade affärdat posten till grentzen) medh ehn Kiöpenhamns ordinarij post ifrån Lehonard von Sorghen tilhanda komne. Och effter der vthij ähr breff ifrån doct: Salvio till E:rs h:tt [16], som kan liggia stor macht vpå, sender jagh dem strax till Brådde i Marckeredh, at han genom natt och dagh sender ehn post der medh till E:rs h:tt [17].

Elliest höres här in*thet* sedan i gåhr, annat ähn migh i dagh ähr berättat, at de 2 schiepen medh ammunitionen, som schola till Brehmen, blifua i morgon segelrede [18].

Aff Helsingör den 2. maij *1625*[b].

b ikke i 1

14. På sin prop. af 30. april 1625 (n. st.) (orig. og kopi i Frankrig A II 7) fik Deshayes resol. 21. april (kopi s. st.). Chr IV troede ikke meget på effektiviteten af den diversion ved hjælp af støtte til Mansfeld og forøgelse af hæren i Elsass med 4.000 mand, som Ludvig XIII gav meddelelse om. Frankrigs tilbud om forbundsfornyelse gav Chr IV et højst tvivlsomt tilsagn om at gå ind på, mens han bifaldt et løfte om, at Frankrig ikke uden Chr IVs viden og fuldstændige tilfredsstillelse af alle sine forbundsfæller ville indgå på forlig i det tyske spørgsmål. Frankrigs fordring om en skadeserstatning på 60.000 livres for de tagne skibe (jvf. herover s. 212 f) kunne han kun delvis anerkende. Jvf. Opel II s. 135 ff.
15. Dette skete også, idet rådet i sin betænkning af Kolding 18. juni 1626 gik ind for at betale mellem 10. og 50.000 rd. i erstatning for de tagne skibe imod godtgørelse for de danske og norske skibe, som de franske som repressalie havde taget. Erslev s. 486.
16. Muligvis bl. a. det herover nr. 141 n. 2 omtalte brev.
17. Depechen til Nils Stiernsköld (jvf. n.*) var øjensynlig foranlediget ved en begæring fra dr. Salvius om med allerførste at oversende Nils Stiernsköld et medfølgende brev.
18. Modstridende hermed meddelte AS i det n.* nævnte brev, at skibene passerede Helsingør 1. maj.

145* 9. maj 1625

1. Til Axel Oxenstierna
2. Til Gustav II Adolf

Sedan min ödmiuke schrifuelsse aff den 1. i denne monad ähre tuänne konungens schiep medh ammunition här igenom lupne, som schola till Lyckestadh på Elffwen för Hamborgh, huar samme ammunition vthlossas schall [1]. Schiepas ähnnu ehn hoop stycker in widh Kiöpenhamn, som han will bruka i fält, effter som här berättas, wäll til 60 st*ycker*, små och store, huilke och schola vthschiepas igen widh Lyckestadh.

I desse dager hafuer han schickat öfuer landh vth till Holsteen 1.200.000 richzd*aler* till folkets affbetalningh, när mönstringen står [2].

Ifrån Malmö ähre och 3 skutor medh soldater afflupne, som ähre vthtagne af landzens och de främmande soldater, som låge vthij Schåne [3], så at hann lemner inthet hemma, mer ähn som nogast

* Jvf. AS til statholderen på Älvsborg Peder Jöransson (Ulfsparre) Helsingør 7. maj 1625 (adr.: Elffzborgh), orig. i O. S. E 759 SRA. Udover det i n. 1 og 5 nævnte, underrettede AS om Chr IVs bestallinger og mønstring ved Segeberg 15. maj, om afsendelse af 1,2 mill. rd. til mønstringen og meddelelse om, at »alt huadh han till dette vnions krigh försträcker (vndantagandes hans quota, som böhr vthgå aff lehnett Holsteen), det schola de vnierede herrer och furster honom igen betala«. Desuden berettes kort om Christen Thomesen Sehesteds og den brandenborgske gesandts afrejse i disse dage til GA og formålet med deres sendelse (jvf. herover s. 554 f og 557 f); om posten fra Bethlen Gabor og dennes meddelelser (næsten identisk med nr. 144); endelig om Bredas belejring.

1. I depechen til Peder Jöransson (jvf. n.*) meddeles, at »all hans krigz ammunition ähr med schiep öfuerschickat till Elffuen och Weser för Hamborg och Brehmen«.
2. Ifølge depechen til Peder Jöransson (jvf. n.*) skete dette »för några dager sedan«. Ifølge skrivekalenderen lod Chr IV 2. maj pakke 42.000 dr., som sendtes til Holsten. Nyerup s. 127. I Steinburg modtog han desuden 1. juni 15.000 guldgylden, møntet i Kbh., 6.000 dr. fra renteriet og 4.000 dr. af sundtolden. S. st. s. 131.
3. Chr IV havde løst de bedste officerer fra de nationale regimenter og givet dem fuldmagt til at hverve de bedste folk ved Skånske Regiment til sit livregiment til fods. *KBB 1624–26* s. 324, 334, 336, 347 f; Rockstroh s. 61. Det gjaldt således ved Skånske Regiment Evert Helmus, Abraham Nielsen Bjerring, Jens Bay og Henrik Sincklar; sml. Larsen s. I med nr.

(fortsættes s. 563)

grentzhusen kunna besättias medh [4]. Här af slottet Croneborgh ähre och de bäste soldater vthtagne och igen några knechtar insatte, så att nu af alle saker synes, att han menar dät tysche wäsändet medh alfuar [5].

Och som jagh af alle discurser kan förnimma, schall han wara mycket perturberat om h: k: m:tt wår allernådigeste konungh och herre och befruchtar, att h: k: m:tt schall wele beläggia Dansich. Och för den orsach schull schall han mäst hafua öfuersendt sin gesant Christen Thomesson att försökia, om han kan bringe h: k: m:tt till at öfuersenda några tusende man vnionen till hiälp [6]. Och om det scheer, ähr man här i den fullkommelige meningh, att h: k: m:tt sedan inthet schall kunna molestera Dansich. Ty der går deras practiker mycket vth på, at de kunna hålla h: k: m:tt där ifrån.

Och om nu h: k: m:tt på den andre sijdan icke nådigest will senda något folch öfuer till Tyschlandh, så schola de wäll på denne sijdan

(fortsat fra s. 562)

138 n. 1. De tre skippere fik 26. april betaling for at overføre soldater fra Malmø til Lübeck og Tyskland i øvrigt. Rentem. regnsk. 1624–25 udgift f. 313.

4. Ved miss. af Kbh. 1. marts 1625 havde kaptajn Kasper Keseberg fået lov til at hverve 200 mand af de bedste soldater på lenene i Skåne til togtet i Tyskland og 200 tilsvarende af »wartgelderne« i Malmø og Landskrone. *KBB 1624–26* s. 347 f. Södermörebonden (jvf. herover s. 557 n.*) kunne berette, at 400 af de bedste mænd i det nyligt oprettede blekingske regiment, opbudt til Christianstad, var marcheret til Kbh. (Derfra skulle de, ifølge Hans Janich, i små trupper hurtigt marchere til Holsten). Chr IV havde ifølge omtalte bonde pålagt statholderne på Sølvitsborg og Christianopel (Tage Thott og Malte Juul) at holde udskrivning, så regimentet kunne blive komplet igen. I øvrigt »förnimmes på denne sijdhan om Sundett ingen tillrustningh, icke heller något om den danska flothans vthreedningh. Medh Christianstadh hafwer han allenesth 60 man i guarnison (jvf. *KBB 1624–26* s. 352), huaresth ett noga vpseende hållas, att ingen swensk blifwer i staadenn innlåthen«. Jvf. Larsen s. 47 f; Rockstroh s. 61.
5. På Älvsborg-statholderens forespørgsel af Älvsborg 28. april, om der skete noget her i »landzorthen«, »så behöfues«, svarede AS, »altidh vthij dette åhr ingen fara bäras pååå wår sijda, medh mindre någon oförmodeligh och hastigh förandringh schiedde. Ty denne konungen ähr nu så widt vthij det tysche wesendet imbarquerat och inwefuat, att han der medh hafuer nogh at beställa ... Men när dette tysche kriget ähr kommitt till ende och altingh stält i roligheet igen, ... då kan wäll schee, at han icke lätteligen schall cassere sitt folch, förr ähn han något wijdere der medh attenterer, på huilken sijda det sedan bähr, så frampt han det elliest medh reputation och lämpa kan bringa till wäga«. AS til Peder Jöransson Ulfsparre Helsingør 7. maj 1625 (jvf. n.*).
6. Jvf. nr. 143 n. 2.

sökia medell, om det med lämpe kan schee, att giöra h: k m:tz höga nampn odieux hoss de andre vnierade herrer och furstar. Ty man kan giörligen höra, at man här på denne sijdan will hafua ehran för den gansche krigzpreparation, som nu i wärket ähr till Phaltzes restituition, och mena, att der denne konungen denne saken icke hade tagitt i handh, då hade phaltz grefuen aff Heidelbärgh aldrigh kunnit komma till rätta. Men nu inbilla de sigh här, att dänne konungen schall vthrätta store tingh, och at alle see på honom.

Som här sägz, så rycker han i morgon vp ifrån Fredrichsborgh dijt vth, som folket schall mönstras [7].

Ifrån Hollandh ähr tijender, at Staternes folch schola nu på ehn halff mijhl när wara approcherade intill Spinolas läger, och att de schola wara fullkommelige sinnade at grijpa honom medh macht ahnn.

Annat höres här nu inthet.

Aff Helsingör den 9. maij åhr 1625.

146 10. maj 1625

*Til Axel Oxenstierna**

Näst all wälferdz lyckönschningh och gansche ödmiuch tacksäijelsse för all gunstigh befordran och mycket otaligitt bewijst godt, thet Gudh then aldrahögste E: h:tt rijkeligen belönandes warder, och jagh effter mitt ringa ståndz wilkor altidh schall finnas öfuerbödigh och redebogen sådant att företiena, så länge jagh lefuer, kan jagh E:rs h:tt här medh ödmiukeligen icke oförmält låtha, det jagh i förledne höst sände breffwijsere, min tienere Oloff Andersson, vp till Stockholm medh min ödmiuke schrifuelsse till E: h:tt om den gunstige förtröstningh, E:rs h:tt migh vthij förledne sommar widh Vlffzbäck gaff om min *salig* broder Vdde Swänssons gårdh Böresiö [1].

Men effter h: k: m:tt wår allernådigeste konungh och herre på de tijder war vthrest på landet, och E: h:tt wore icke heller i Stockholm, förde min tienere brefuet medh sigh tilbaka igen. Och när han kom

* adresseret: Stockholm

7. Chr IV rejste 9. maj fra Fr.borg via Roskilde, Nykøbing Falster, Rødby og Heiligenhafen til Segeberg, som han nåede 13. maj. Nyerup s. 128.

1. Jvf. herover s. 478 f.

till grentzen, mötte honom secret: Lars Nilsson, huilken då kom här ifrån. Och då lefuererede min tienere honom breffwet, att han det E: h:tt öfuergifua wille. Så aldenstundh jagh sedan aff wälb:te Larss Nilsson inthet förnummitt hafuer och icke weth, om E: h:tt samma breff hafuer bekommitt, sender jagh nu be:te min tienere igen till E: h:tt vthij den gansche ödmiuke tillförsichtt, att E: h:tt aff medfödd mildheet wille migh till h: k: m:tz wår allernådigeste konungz och herres nådige breff på förb:te gårdh gunsteligen förhielpa, att jagh honom vnder frälsse måtte bekomma, som min *salig* broder honom altidh nutidt och heffdat hafuer. Och förmodar jagh wisserligen, E: h:tt ähr migh här vthinnan ehn gunstigh herre och befordrere [2].

Och effter min *kära* hustrus moder hafuer några penninger hoss cronan at fordra, som hon i förledhne tijder hafuer försträchtt, huar aff hon hafuer förähradt migh 1.500 d*aler*, som hennes egen handh der vpå vthwijser, sågo jagh heller, at migh deraff något måtte affkortas, ähn att jagh högstb:te h: k: m:tz nådige breff på Böresiö schulle gå förvthan. Doch hemställer jagh det vthij E:rs h:tz gunstige behagh, om E:rs h:tt synes migh sådant nyttigtt wara för h: k: m:tt att framdraga. Och der E: h:tt sådant finner godtt, och h: k: m:tt det nådigest behager, så will jagh strax senda min swäras schrifft der vpå i cammaren, eller huart E: h:tt migh gunsteligen befaler, bediandes gansche ödmiukeligen, dät E: h:tt icke wille fatta något misshagh till migh, att jagh så dristeligen härom förmäler.

Jagh kan och E: h:tt här medh ödmiukeligen icke okunugt låtha, att effter som cantzleren h. Christian Frijss i förledne winter gaff migh ahn hoss h: h:tt h. Gabriell Oxenstierna [3], som E: h:tt gunsteligen weth, och han där medh icke kunde bringa migh på någon olycka, effter det war allenast ett löst tahl aff ehn gammall kärlingh [4], så hafuer han sedan tractat på annat sätt effter migh, nämbligen om jagh i förledne åhr, när Lucass Wastessons saach agerades, migh icke på något sätt medh ordh hade förgrepitt. Och på dät han bäst schulle få orsach derom at låtha förfara, hafuer han, som migh ähr berättadt, hafft Lucass Wastesons wederpart Wellem Mårtensson hoss sigh och

2. AS fik snart efter løfte herom. Jvf. herunder s. 582. Om løftets sene indfrielse, se indledningen s. 53.
3. Jvf. indledningen s. 49.
4. Den »gamle kælling« var en borgerske i Helsingør, Maren Hermand Roses. Hendes erklæring om sagen af Kronborg 28. febr. 1625 (orig. i DKIB) er trykt i bilag herunder s. 634 f.

först aff honom erfaritt, om jagh inthet vthij hastigheet för rätten något schulle hafua sagdt, som wore emot konungen i Danm*arch* eller den dansche lagh och rätt. Och då schall Wellem Mårtensson hafue sagt, det jagh in för ehn sittiande rätt schulle hafua bannat Lucass Wasteson, för det han någon tidh gaff sigh i handell medh ehn dansch man, effter dem suenschom wederfors huarken lagh eller rätt i Danm*arch*, medh många andre förachtelige ordh, som han angaff, jagh för rätten schulle sagt hafua.

Der medh mente den gode herren cantzleren strax at hafua migh fast. Schreff derföre hijt till slotzherren, att han schulle fordra borgmestere och rådh för sigh och dem på deras eedh examinere, om de sådant aff migh hade hördt [5], huilket och schiedt ähr. Och betygade de medh vprächte fingre, at de aldrigh något hade hördt aff migh, som lände den dansche lagh eller någon ehrligh dansch man förnähr.

Och när cantzleren fick det suar, befalte han, at man schulle på inthet sätt låtha sigh höra, at sådan angifningh och examen om migh war schiedt, på det jagh derom icke något schulle wetha, effter deras anslagh gick dem inthet ahnn.

Lijkuäll ähr jagh omsijdor der medh kommin vnder wädret och brachtt det så widt, at ehn aff borgemesterne här i staden hafuer det offentligitt sagtt och bekiendt vthij gode mäns närwaru, huar aff jagh och strax togh deras schrifftlige wittnesbördh, effter som E: h:tt aff medfölgiande copia gunsteligen förnimmandäs warder [6]. Det samma war migh och wäll några dagar tillförende hemligen och vthij tromåhl sagt af den andre borgmesteren [7] och aff ehn aff rådmännen. Men de wore så kloke, at de inthet wille sägat vthij någon mans närwarelsse [8], vthan allenast såsom ehn warningh till migh vthij eenligheet, effter de synas wara mina wänner.

5. Det skete ved miss. af Kbh. 27. jan. 1625. *KBB 1624–26* s. 316.
6. Kopien, dat. Helsingør 16. marts 1625, findes ikke ved depechen, men derimod fejlagtigt indsat efter nr. 139,2 (Danica 19 f. 274 SRA). De gode mænd var Lars Håkansson, løjtnant over en fane västgötaryttere; Peter Isacsz, nederlandsk agent i Helsingør; Ippe Watzess Friis, borger i Helsingør. Denne er utvivlsomt identisk med ASs meddeler Ippe Watzer.
7. Denne borgmester hed Povl Lejel. V. Hostrup Schultz, *Helsingørs Embeds- og Bestillingsmænd, 1904–06* s. 7.
8. I det skriftlige vidnesbyrd søgte underskriverne at sikre sig imod, at den uforsigtige borgmester evt. vægrede sig ved at stå ved sine udtalelser: »Och der Dirich Mehr will förebära, att det schiedde vthij dryckzmåhl, och han derföre icke drager sigh till minnes sådant hafua sagtt, då betyge wij, att han war inthet drucken, vthan wiste wäll, huadh han talte«.

Nu hafuer jagh här medh alt här till tegat stilla, på det cantzleren icke schall märkia, at jagh weth något der aff. Ty om jagh besuärer migh dervthöfuer hoss honom och begärer wetha, huem migh så falscheligen för honom angifuit hafuer, så weth jagh wäll, han säger migh det inthet. Och vthan han dät sielff will bekienna, kan jagh det ingen öfuertyga. Derföre, om jagh schulle derom något röra, så kan jagh inthet annat vthrätta ähn at för wärfua migh ehn stor hoop owenner. Och när de såge, at jagh grepe saken medh alfuar ahnn, så schulle de wäll samsättia sigh och giöra borgemesteren, som jagh hafuer tagit witne vpå, till ehn lögnare. Och elliest om jagh schall liggia här något länge i landet, så måste jagh fulle schrymte medh dem det bästa, jagh kan. Ty jagh weth doch wäll, at alt det cantzleren söker at komma migh eller någon annan swensch på olycka, ähr allenast för Peder Galtes [9] och Fredrich Ludwjksons schull. Men nu sedan jagh sådant weth, hoppas jagh, de schola inthet på något sätt grijpa migh.

Om nu E: h:tt godt synes, att jagh medh denne saach schall tijga stilla, beder jagh ödmiukeligen om E: h:tz gunstige befalningh. Jagh hafuer härom till h: k: m:tt inthet förmält, vthan hemställer dät till E:rs h:tz gunstige behagh.

Aff Helsingör dän 10. may åhr 1625.

147 19. maj 1625

1. Til Axel Oxenstierna
2. Til Gustav II Adolf

Dagen effter min sidste och ödmiuke schrifuelsse aff den 9. i denne monadh rychte konungen vp här ifrån till Holsten [1]. Doch hafuer man här sedan om mönstringen inthet förnummitt, antingen hon alrede ståndeu ähr eller icke [2].

I gåhr lupe fem konungens schiep och ehn schuta här igenom, alle ladde medh krigz ammunition, stycker och rustwagner, huar aff 3

* påtegnet: præsent Stockh. den 29. may 1625

9. Om den svenske regerings langvarige modvilje mod og angreb på Peder Galt, se *Galt* s. II ff.
1. Jvf. nr. 145 n. 7.
2. Mønstringer fandt først sted i den flg. tid. Jvf. nr. 148 n. 3.

schola på Elffwen för Hamborgh; och de andre 2 schiepen medh skutan (huilken inthet annat innehafuer ähn idell stycker) schola till Weser för Brehmen [3].

Och medan förb:te schiep låge här på reddan, fördes dagligen 3 eller 4 lijk i landh, som dödde aff pestilentien, så at samma siuka och mycket grasserer ibland konungens schiepzfolch [4]. Vthi Kiöpenhamn tänder hon och så hårdt vthij, att der dagligen döör emellan 40 och 50 personer, så at cantzleren sielff medh de förnemste vthi staden ähre mäst flytte der ifrån till Rotschieldt, 4 mijhl ifrån Kiöpenhamn [5]. Här i Helsingör och Helsingborgh tager och samma siukdom mycket öfuerhanden.

Gesanten Christen Thomessonn reste i gåhr här igenom till Fredrichzborgh och wille strax genom natt och dagh vth till konungen [6]. Han wiste icke nogh at säija vthaf, huadh ehre honom vthaff h: k: m:tt wår aller nådigeste konungh och herre war wederfarin både medh förähringh och tractement, så at han medh flere andre, som vthi min närwaru wore hooss honom, tychte illa wara, at h: h:tt h. Gabriell Oxenstierna bleff här senest så slätt tracteret och affärdigat [7]. Doch

3. De tre første skibe var sandsynligvis Sorte Rytter, Raphael og Postillonen (jvf. nr. 138 n. 5), hvis kaptajner og bartskærere der fra 7. til 10. maj udbetaltes lønninger til. Kongens Klædekammer 1625–26 udgift f. 11 f. De to andre skibe var vistnok Svanen og Hummeren (jvf. nr. 138 n. 5). Bartskæreren på Svanen fik udbetalt løn for turen fra 5. maj, kaptajnen på Hummeren fra 7. maj. S. st. f. 13, 242.
4. Pesten fortsatte på Henrik Vinds flåde, der ved miss. af Rotenburg 17. juni fik ordre til at gå ud i Vestersøen for at rense kongens strømme for sørøvere, men ved miss. af Wintum 26. juni (22. juni) fik besked om forinden, da sygdommen dagligt tiltog på skibene, at bringe de syge folk i land. *KBB 1624–26* s. 446, 454.
5. Ved miss. af Fr.borg 4. juni 1625 fik også rentemestrene ordre til at flytte fra Kbh. til Roskilde med renteriet på grund af pesten. *KBB 1624–26* s. 443.
6. Han ankom til Chr IV på Steinburg allerede 20. maj 1625, idet kongen havde givet ham ordre til at skynde sig derud. Nyerup s. 129; *Egh. Br.* s. 433. Christen Thomesen havde modtaget rekreditiv og resol. af Sth. 10. maj (orig. i Sverige A II 37, resol. trykt i Weibull s. Vff). Den var i realiteten et afslag på anmodningen om troppehjælp. GA var derimod villig til på visse betingelser at gå ind på forslaget om et delt direktorium mellem Sverige og Danmark, så GA med sin hær enten tog vejen ad Weseren, ad Elben eller gennem Cassubien og Polen til Schlesien. Jvf. *Verbaal* s. 27 ff; Schäfer s. 460 ff m. litt.henv.
7. Christen Thomesen fik i instruksen af Kbh. 19. april (jvf. nr. 143 n. 2) besked om at forære Gabriel G:son Oxenstierna et kontrafej på Chr IVs

(fortsættes s. 569)

sade de alle offentligen, at der till hade ingen schuldh vthan cantzleren.

Ifrån Dansich ähr tijender, att de sigh der för ehn belägringh aff wår nådigeste konungh mycket befruchta. Låthe derföre föra ehn heel hop stycker till Tramynden [8]. De hafue och schrefuit hijt i Sundet, at när några aff deras schiep komma vthur Wästresiön och förnimma, at några aff h: k: m:tz schiep liggia för Dansich, schola de här i Danmarch föryttra deras warur det bäste, de kunna, och sedan begifua sigh in vthij Wästersiön igen at löpa på fracht, huar de kunna emellan Frankerijke och Engelandh, till wjdere beschedh ifrån Dansich.

Om Bredas belägringh ähr här sedan min sidste och ödmiuke schrifuelsse inge tijender komne, som man kan hafue någon rättelsse vthaff, annat ähn at grefue Hindrich brukar dagligen sitt bäste medh approcherande intill Spinolas läger.

Och schrifues ifrån Hollandh, det breff schola wara interciperade, som konungen i Spanien hafuer schrefuit till Spinola, att ehuadh det kostade, schulle han giöra sitt bäste at få Breda sin koos, och at han war herre mechtigh noch till at vthstå, huadh där vpå spenderades [9].

Annat höres här nu inthet.

Aff Helsingör den 19. may åhr 1625.

(fortsat fra s. 568)

vegne. At det ikke var sket tidligere (nemlig ved afskeden på jan.sendelsen) skulle Christen Thomesen begrunde med, at Chr IV lettere derved uhindret kunne foretage sine hvervninger i Tyskland, idet manglen på foræring kunne udspredes som udtryk for nogen misforståelse mellem Danmark og Sverige (konc. i Sverige A II 37 til denne del af instruksen ikke forfattet af CF) (sætningen om kontrafejet er faldet ud i Sv. Acta 1625–36 f. 20, d. v. s. også hos Weibull s. IV). Svenskerne havde selv fundet forglemmelsen af den ellers mellem de to riger sædvanlige brug af gaver til hinandens gesandter »noget sælsom«. Peder Vibe til CF Jönköping 2. febr. 1625, orig. i Sverige A II 37.

8. Danzigs forsvarsforberedelser i sommeren 1625 var ikke mindst foranlediget af Sigismund, der i april–maj stærkt frygtede et svensk angreb på den preussiske kyst. Simson s. 513; G. Köhler, *Geschichte der Festungen Danzig und Weichselmünde I, 1893* s. 307 f.
9. Udgifterne herved udmarvede dog spanierne. Jvf. nr. 151 n. 5.

148 28. (29.) maj 1625

1. Til Axel Oxenstierna
2. Til Gustav II Adolf

Sedan min ödmiuke schriffwelsse aff den 19. i denne monadh ähr här inge wisse tjender komne om konungens mönstringh, annat ähn at resande folch säya, det konungen schall sielff wara på Sägebärgh [1], och hans folch schall mäst liggia vthi de lybeches gebiet ooh der mechta illa medh bönderne husere, huaröfuer de lybesche sigh mycket besuäre [2]. Och schall samme folch, som här berättas, ähnnu icke wara mönstradt [3]; ey heller ähn bekommitt deras öfuergewehr, så at ingen ähn kan förnimma, huart vth han will taga sin wägh, förr ähn marcheringen angåhr.

De lybesche hafue här till waritt vthij stor frucht, att han schulle wele dem angrijpa [4]. Men nu synes lijcht, at de schola hafue fådt någon försäkringh vthaff honom; ty för 3 dager sedan lupe här igenom 21 schöne lybesche schiep, som schola till Spanien. Menas derföre, att om de icke hade någon wissheet om fredh, då hade de icke vthsendt deras bäste schiepzflotha.

Princen medh 3 aff rådet, nembligen cantzleren h. Christian Frijs,

1. Chr IV opholdt sig fra 13. til 17. maj på Segeberg, hvorfra han drog til Steinburg. Her havde han hovedkvarter en stor del af den flg. tid. Nyerup s. 128 ff.
2. Om misstemningen mellem Lübeck og tropperne, se i øvrigt *Egh. Br.* s. 440 og *Verbaal* s. 58, 71.
3. Mønstringer fandt sted i slutningen af maj og begyndelsen af juni. Ud over på Lübecks område lå tropperne i maj på Hamburgs, i stifterne Bremen og Verden, i Holsten, i grevskabet Schauenburg og i Pinneberg. Instruks vedr. mønstringerne for Johan Ernst af Sachsen–Weimar og Gert Rantzau samt 3 andre af Steinburg 22. maj 1625, konc. i TKIA A 32; Georg Stewart til GA Hamburg 31. maj (1625 – fejlagtigt med senere hånd dat.: 1624), orig. i Skriv. till GA SRA; *Verbaal* s. 30 f, 35 f. Nyerup s. 129 f; Larsen s. 48 f; Opel II s. 166 ff. Generalmønstring holdt han først ved Verden 18. juni, hvorved soldatesken syntes i god mængde og velmunderet. Jørgen Schulte til CF Verden 19. juni 1625, orig. i *DKIB;* jvf. Nyerup s. 133.
4. Det var ikke blot Lübeck blandt Hansestæderne, der frygtede angreb. Jvf. Fleischfresser s. 26 f. Chr IV havde dog i skrivelser af Lauenburg 25. marts lovet Lübeck og Hamburg at lade sine tropper optræde ordentligt. Ausl. Reg. f. 315.

h. Anders Bille och Tage Tott, schola vthij konungens frånwaru föreståå regerningen [5].

De aff Dansich hafue igen på nytt schrefuit hijt i Sundet, at när några af deras schiep komma, schulle de strax begifua sigh hem. Ähre derföre för 2 dager sedan 3 deras schiep här igenom lupne, som komme ifrån Spanien.

Ifrån Hollandh ähr på långh tijdh inge schiep komne. Doch ähr här schrifuelsse öfuer landh kommitt, at Spinola schall Breda medh accord hafua föröfradtt [6]. Men här sättes ähn ingen tro der till, föregifuandes, at det ähr ehn papist, som samma breff schrefuitt hafuer.

De, som komma ifrån Frankerijke, berätta, att der ähr godtt modh om Genuas föröfringh. Doch wethe de aff inge particularia derom at säija.

[a]Detta medfölgiande breff till den brandeborgische gesanten [7] ähr migh för 3 dager sädan tillschickat ifrån ståthålleren här på Chroneborg, huilken säger sigh dät hafua fådt ifrån princen. Och effter jagh ähn icke weth, om be:te gesant är dragen ifrån Suerige eller ey, wiste jagh der medh inge bättre vthwägar ähn at sendat till E: h:tt, eansedt det synes hafua gådt igenom många mans händer och sålunda måste wara ett gammalt breff[a].

Aff Helsingör den 28. may åhr 1625.

Sedan jagh i gåhr hade schrefuit mine breff, kom i dagh ett annat breff ifrån Hamborgh, lydandes tuärt emot de andre tijenderne om Breda, nembligen, det grefue Hindrich schall medh all macht hafua giordt ett anfall på ehn aff Spinolas förnemste schantzer, widh nampn Gin-

a ikke i 2

5. Dette er ikke helt rigtigt. Chr IV gav ved miss. af Kbh. 3. maj 1625 CF, Claus Då og Christen Thomesen Sehested ordre om at være tilstede hos prinsen under kongens forestående udenrigsophold. Anders Bille, Tage Thott og Christoffer Ulfeldt fik samtidig ordre om ved flittigt tilsyn at afværge et uformodet angreb fra Sverige. *KBB 1624–26* s. 400 f. Ved instruks af Fr.borg 9. maj for regeringens førelse fik Christian V ordre til udover de 3 førstnævnte råder at medtage en skånsk rigsråd i regeringen. *CCD IV* s. 745 ff.
6. Breda kapitulerede 26. maj 1625 mod ærefulde betingelser for byen og dens troppebesætning. Aitzema s. 1065 ff; jvf. herunder s. 572 f og 575 f.
7. Sigismund v. Götze. Jvf. nr. 144 n. 2.

neken, vthij så måtto, att hertigh Christian schall först wara anfallin och fådt samme schantz in. Doch schall han strax igen wara vthdrefuin. Sedan kom grefuen aff Manssfelt honom till vndsättningh. Och hafua så både vthi ehn furia fallitt på samme schantz igen och fådt honom in, så at Spinola inthet kunde få dem vth igen. Och schola sålunda ähn hafua samme schantz inne, huarigenom förmenas, at staden schall nu widh dänne tijdh wara vndsätt. Der schall wara blefuit på bådhe sijdor öfuer 3.000 man. Och greffuen aff Manssfelt war och så när blefuin. Grefue Hindrich schall och wara anfallin på ehn schantz widh nampn ther Heiden och fådt honom in; doch måste igen wijka der ifrån, så han inthet sedan den gången kunde vthrätta [8]. Huilke nu aff desse tijender sannest ähre, måste tijden vptäckia.

Aff Hälsingör den 29. may åhr 1625.

149 14. juni 1625

1. Til Axel Oxenstierna
2. Til Gustav II Adolf

Sedan min ödmiuke schrifuelsse af den 29. passato ähr här för wisso vthsprängt, det konungen här i Danmarch schall nu hafue låthidt sättia alt sitt folch öfuer Elffuen och schall hafue widh pass 20.000 man [1]. Och som tijenderne här löpa, schall han wara vthij marcheringh genom stifft Brehmen och wara sinnader at marchera genest åth Cölen [2].

Ty här ähr nu wisse tijender, at Spinola hafuer den 5. denna monadh, stilo novo, föröfradt Breda medh accord och låthidt 3.000 soldater, som der inne woro, vthdraga medh flygande fahner, 6 stycker och brännande lunter. Borgerschapet hafuer han och gifuit godt quarter, at de, som der wele blifua boandes, schola bruka deras frije handell

8. Bredas kapitulation fulgte efter det mislykkede angreb på skanserne ved ter Heiden. Arend III,4 s. 59; Klopp II s. 484.
1. Chr IV gik 7. juni over Elben ved Haseldorf. Indtil da var kun 7 ryttere regimenter og 4 fodregimenter mønstret, d. v. s. højst 15.000 mand. Nyerup s. 131; Schäfer s. 471 f m. litt.henv.
2. Köln har næppe nogensinde været målet. Det gentages da heller ikke herunder s. 575. Chr IV rykkede fra Stade over Bremervörde til Rotenburg, som han nåede 10. juni. Nyerup s. 131 f. Samtidig sattes tropperne i march imod egnen omkring Verden. Larsen s. 71.

så nu såsom tillförende. Och de, som icke hafue lust at blifua, ähre förlofuade at wända deras huuss och godz vthij penninger och sedan draga, huartt dem synes [3]. Men Spinola medh sitt läger schall ähn liggia vthan för staden såsom tillförende, till dess han fåhr proviantere staden och låtha slätta de schantzer, som han der vthan före giordt hafuer.

Derföre, sedan all hoppningh om Bredas vndsättningh war vthe, sägz, at greffwen aff Manssfelt och hertigh Christian ähre medh 30.000 man vprychte emot Emerijch och Wesell [4] och schola wara sinnade, som tijenderne här gå, at taga och deras wägh åth Cölen om der at mötha konungen i Danm*arch* och sedan tillsammans at grijpa staden ahnn medh machtt; menandes der medh at draga Spinola vthur Nederlandh, på det at grefue Hindrich sedan emot fijenden något vthrätta kan. Och warder detta här för full sanningh berättadt.

Här ähr i staden ehn polsch vthaff adell, som will till Frankerijke, huilken berättar sigh hafua fådt schrifuelsse ifrån Warsow, det konungen i Pålandh schall wist wara dödh. Hafuer derföre sagt till sin wärdh [5] (huilken migh det igen berättadt hafuer), att der konungen i Swerige nu wiste om konungens dödh i Pålandh, och elliest huru vthij Pålandh tillstår, då wore dät nu rätt tijdh at grijpa pålacken ahnn. Och begärde han, at hans wärdh icke schulle säija migh något deraff, på dät han icke schulla wara den förste, som sådant vthsprängde. Och om det ähr sant, fåhr man wäll snart höra något wijdere derom [6].

Ifrån Engelandh ähr tijender, att princessan aff Frankerijke schall wara öfuerkommin [7], och at der ställes stor preparation i wärket till krigz, både till wathn och landh.

Elliest höres här nu inthet.

[a]Jagh hafuer i desse dager talt medh ehn af borgemesterne vthij Kiöpenhamn och frågade, huru Fredrich Ludwijkssons saach nu stodh,

a ikke i 2

3. Jvf. om kapitulationsbetingelserne Arend III,4 s. 59 f; *Theatr. Europ.* s. 943 ff.
4. De gik over Rhinen og Maas og slog sig ned mellem Wesel og Rees i hertugdømmet Kleve nær Westfalen. Deres troppestyrke var langt mindre. Jvf. herunder s. 575 og nr. 150 n. 3.
5. Sikkert Ippe Watzer eller Morten Häcker. Jvf. indledningen s. 59 ff.
6. Rygtet om Sigismunds død var falsk. Jvf. herunder s. 576.
7. Dronning Henriette Marie ankom til Dover i England 12. juni. *CSPV 1625–26* s. 87.

sedann h: k: m:tt war allernådigeste konungh och herre hade nådigest schäncht honom lijffwet [8]. Då suarade han, at konungen i Danmarch will nu hafua dom vpå honom igen, ty han will inthet låta honom blifua ostraffat. Dooh mister han inthet lijffuet. Men när konungen fåhr domen, huilken icke annorledes kan falla ähn den förra, så will han, andre til exempell, at Fredrich Ludwichsson schall slåes vthij järnkädior och all sin lijffztijdh gå och arbeta på Schiepzholmen widh Kiöpenhamn [9]. Detta sade migh be:te borgemestere för wisso sanningh schee schulle. Låther derföre i ödmiukhet E:rs h:tt härom wetha, om h: k: m:tt nådigest der effter frågade[a].

Aff Helsingör den 14. juny åhr 1625.

150* 29. juni 1625

1. Til Axel Oxenstierna
2. Til Gustav II Adolf

Sedan min ödmiuke schriffwelsse aff den 14. i denne monadh ähre här wisse tijender komne, det konungen mädh sitt folch schall nu liggia

* Det må af tidsmæssige grunde antages, at det var nr. 150,1 og 2 og ikke nr. 149,1 og 2, som Johan Skytte 18. juli modtog og efter ordre fra GA opbrød, gennemlæste, viste de øvrige rigsråder og afsendte til GA. Johan Skytte til GA Sth. 18. juli 1625, orig. i Skriv. till GA SRA.

8. Allerede i skrivelse af Jönköping 1. febr. 1625 til Chr IV anmodede GA om, at Frederik Ludvigsen måtte benådes for dødsstraf. Orig. i Sverige A I 8. Tungel fik ordre til kun at aflevere brevet til Chr IV, hvis Ludvigsen dødsdømtes, hvilket skete 18. febr. Jvf. nr. 136 n. 9; *KBB 1624–26* s. 341. Desuden intercederede Sigismund for Ludvigsen i skrivelse af Warszawa 25. april 1625 (n. st.). Orig. i Polen A I 2; trykt i *Elementa* s. 88. Ludvigsen selv anmodede i bønskrivelse af Blåtårn 6. april 1625 CF om at give sig en gunstig resol. vedr. den svenske handel. Ludvigsen mente, at Peder Galt burde give tilkende, hvorledes Galt med fare for Ludvigsens liv havde brugt ham i Sverige som spejder, hvorved denne havde givet Galt gode oplysninger. Orig. i DKIB.

9. Ved miss. af Kbh. 26. april fik Mogens Kås ordre til pány at lade ham tiltale for sit brev om kongen og riget (jvf. nr. 134 n. 4). Ansås forseelsen for så grov, at han skulle dømmes, ville kongen benåde ham til at gå ét år i jern på Bremerholm. *KBB 1624–26* s. 380. Han beordredes dog i juli 1625 sendt til arbejde på Fr.borg. *S. st.* s. 472. Ved åb. brev af Fr.borg 17. april 1626 blev han frigivet, idet det pointeredes, at hans grove forseelse ikke skulle komme ham til skade på hans ære og gode navn. *S. st.* s. 634. Jvf. omtalen af Ludvigsen i *Egh. Br.* s. 443 f.

vth medh Wäseren widh Rodenborgh [1]; doch ähn icke hafua fådt sitt tahl complet, som här wäll tillförende ähr vthsprängt. Vthan sägz, at han schall icke hafua mer ähn 36 fahner footfolch, huart compagny beräknadt på 200 man, och 16 fahner ryttere, till 125 man huar fahna, och sålunda ähn dagligen låther wärfua. Doch menas, han schall nu snart få 20.000 man tillsammans [1]. Och sedan, säger man här, at han will taga wägen vp vth medh Wäseren igenom Wästphalen och Hessen, in vthi Phaltz.

Tilli sägz wara rychter vthur Hessen neder emot den wägh, som konungen will komma, och schall sigh hafua förschantzet widh ehn platz, som schall hetha Höltz; så at konungen, som här menas, icke kan komma der förbij, vthan han först måste fächta medh honom, så frampt han ikke will låta ehn starck fijende baak effter sigh på ryggen. Och sägz, at Tilli schall ähnn icke wara öfuer 10.000 man starch [2]. Doch schall han sigh och dagligen stärckia medh folch.

Om grefuen af Manssfelts vprychningh vth medh Rehn continueras och. Doch hafuer jagh talt medh dem, som ähre komne vthur hanss läger, huilke berätta, at han icke ähr nähr så starch, som man tillförende här vthsprängt hafuer. Och schall han icke hafua mehr ähn 8.000 man till foot och 3.000 ryttere. Och effter honom schall wara vthij marchering aff fijendens folch hertigen af Ahnhalt medh 9.000 man [3].

Ifrån Hollandh fullfölgier om Bredas föröfringh, och at Spinola

1. 17. juni drog Chr IV fra Rotenburg over Verden, Nienburg og Stolzenau til Windheim og egnen omkring Minden, som han nåede 24. juni. Han havde hovedkvarter i Windheim til 6. juli. Nyerup s. 132 ff. Tiden brugtes til nye hvervninger og mønstringer. Ifølge en ukendt deltager i Chr IVs felttog udgjorde hæren i slutn. af juni 14.000 til fods og 4.500 til hest. Hertil kom yderligere 5.500 heste, heraf 1.500 fra Braunschweig, 1.000 fra bispen af Halle, 1.000 fra hertug Friedrich af Sachsen-Altenburg, 1.000, der hvervedes af Leo Freytag, samt 1.000 af Conrad Nelle for hertug Christian af Braunschweig. Engelsk oversættelse af tysk brev af feltlejren 3. juli 1625, S. P. Denmark 75,6 f. 99 PRO. Jvf. Larsen s. 72; Schäfer s. 471 f.
2. Tilly lå på dette tidspunkt i Herford i Paderborn stift i fremrykning fra Hessen langs den venstre Weserbred. *Egh. Br.* s. 450. Tillys hær skal i beg. af juni have udgjort ca. 9.000 mand til fods og 6 regimenter kavalleri. Villermont I s. 297. Höltz er sikkert Holzminden, et vigtigt pas ved Weser i Braunschweig.
3. Mansfelds hær, bevogtet af Anholt med vistnok ca. 8.000 mand, var da på under 6.000 mand og i fuld opløsning. Villermont I s. 284 f; Opel II s. 291 f; Utterodt s. 625; *Egh. Br.* s. 450.

schall ähnnu liggia vthij staden och der om kringh medh sitt folch. Doch schall grefue Hindrich hafua besatt alle passen näst kringh om staden, så at Spinola ingen tillförningh kan få vthan genom starcke confoyer och stor fahra.

De, som komma ifrån Frankerijke, berätta för sanningh, at konungens procederande der sammestädes hafuer vthi Veltolin godh framgångh, och at et godtt antahl krigzfolch schall wara försambladt vthij Picquardien, som schall giöra infall vthi Elsass och sålunda sigh coniungere medh Manssfeltz armada om tillijka at marchera in vthij Phaltz [4].

Hertigen aff Savoya medh konungen i Frankerijkes och de venetianers folch på den sijdan schall och hafua godh framgångh och alrede inbekommitt några faste orther kringh om Genua, så at när det och till siös blifuer starkt belagtt, huilket man menar, nu snart schee schall af den schiepzflota, som vthij Engelandh, Frankerijke och Hållandh der till vthredes, förmenas, att staden måtte sigh då snart accomodera och öfuergifua [5]. Och effter här ifrån Engelandh fullfölgier, at princessan af Frankerijke ähr wist öfuerkommin, och Parlamentet schall alrede hafua sethidt öfuer 3 wekor at berådslå och concludere om denne saaohs tillståndh, förmenas, at det schall nu icke länge dröija, förr ähn schiepzflothen kommer i siön, huilken sägz schall blifua öfuer 150 schiep starch, små och stora [6].

Vthij min sidste och ödmiuke schrifuelsse förmälte jagh, hurulunda här war vthsprijdt om konungens dödh i Pålandh. Så synes dät inthet wele fullfölgia. Ty alle de, som nu komma ifrån Dansich, säija sigh nu inthet höra deraff, vthan berätta för wisso sanningh, att hans syster fröijken Anna schall wara afsomnadt [7]; huar af detta rychte om konungens dödh först måste hafua sitt vrsprungh.

Här ähr nu tijender, att h: k: m:tz wår allernådigeste konunghz och herres schiepzflota medh alt h: k: m:tz bäste krigzfolch schall liggia färdigh vthij Elffznabben, och at h: k: m:tt medh aldraförste

4. Det skete ikke, bl. a. fordi Richelieu valgte at gøre op med huguenotterne først. L a u g e l s. 179 ff; L a v i s s e s. 242 ff.
5. Det skete ikke. Jvf. nr. 142 n. 5.
6. Den store engelsk–nederlandske flåde, der fik ikke Genua, men Cadiz som mål, kom imidlertid først afsted i okt. 1625. *CSPV 1625–26* s. 197, x ff; jvf. nr. 158 n. 8 og herunder s. 602.
7. Anna, Johan IIIs datter, døde i Strassburg 27. jan. 1625. *Svenskt biografisk lexikon II, 1920* s. 27.

schall wara tillsinnes der medh vthij egen persohn at wele gå till segels. Och blifuer här många gissninger felte, huart vth h: k: m:tt der medh schall wele lända [8]. En part coniecturere, att h: k: m:tt schall wele landsättia sitt foloh widh Wissmar, om sedan at taga den wägen vp vth medh Elfuen genom Mekelborgh, Brandeborgh och Saxen. Andre mena, att h: k: m:tt schulle snarare landstiga widh någon orth vthij Pomehren, och at h: k: m:tt sedan schulle wele taga sin wägh genom Cassuben och Pålandh och så in vthij Slesien. Ty de ähre nu här alle vthij den meningh, at h: k: m:tt will komma medh öfuer till Tyschlandh; doch icke till at beläggia Dansich, som de tillförende hafua tänkt, vthan allenast det tysche wäsendet till vndsättningh. Huaröfuer h: k: m:tt blifuer och nu här höijeligen prijsadt och berömdh, både af dansche och andhre främmande, huilke sigh och till ehn deel förvndra, att h: k: m:tt will vthij egen persohn begifua sigh så långt ifrån sitt egit konunge rijke.

Jagh sänder E:rs h:tt här medh tuänne ordninger, den ehne om lille tollens förhöyningh och den andre om myntens affsättningh här i Danmarch, huilke för 8 dager sedan ähre här först blefne publicerade och affläste [9].

Aff Helsingör den 29. juny åhr 1625.

[a]Som jagh på tijmen hade lychtadt mine bref, kom ehn schrifuelsse vthur lägredt ifrån konungens egen kammertienere hijt till ehn af tollenärerne; huar vthi han schrifuer om konungens macht, lijka som jagh vthi mitt ödmiuke breff förmäler, och at konungen ligger medh folket widh Rodenborgh vthij stifft Veerden, huar han sigh dagligen stärker medh mere folch. Men om Tilli förmäler han, att han schall wara infallin vthij landt Brunsswjk och sigh beschantzet wid ehn orth, kallas Höchster, om konungen deste bättre at diuertere ifrån sin rese

a Af de to sedler er sedlen til AO fejlagtigt indsat i Danica 19 f. 298 ved nr. 151,2. Bl. a. af den her udeladte tiltaleform fremgår, at den tilhører 150,1.

8. GA afsejlede 28. juni 1625 fra Sandhamn på en stor flåde med tropper til Riga. Målet for sommerens felttog var en erobring af resten af de polske besiddelser i Livland. *Sv. sjökrig* s. 155 f; *Sv. Krig II* s. 174 f.
9. Både forordningen om småtolden af Kbh. 3. febr. 1625 (*CCD IV* s. 196 ff) og om mønten af Kbh. 4. maj 1625 (*s. st.* s. 229 f) sendtes først ved miss. af 8. maj 1625 til lensmændene og landsdommerne til bekendtgørelse. *KBB 1624–26* s. 413 ff.

och dessein åth Phaltz [10]. Dooh förmäler han, dät konungen siälff schall hafua sagtt, at så snart han fåhr widh pass 20.000 man tillsammens, will han besökia Tilli och tillsee, på huadh sätt han kan få honom der vth igen.

Datum såsom vthi brefuet[a].

151 16. juli 1625

1. Til Axel Oxenstierna
2. Til Gustav II Adolf

Min sidste och ödmiuke schriffuelsse war den 29. passato. Sädän är här tijender komne, att konungen ähr vprychter vthur stifft Veerdän och schall nu medh sitt folch liggia vthi stifft Mynden, som här berättas, på 4 eller 5 mijlar när Tillys läger. Och menas, at konungen schall nu wara öfuer 20.000 man starch. Tilly schall och hafua widh pass 15.000 man, så at de dagligen stärkias på både sijdor.

Blifuer här och för sanningh vthsprängt, dät her Robbert Anstruther schall wara kommin till konungen medh ehn stor summa penninger ifrån konungen i Engelandh, vthschickat till krigzfolchzäns affbetalningh [1], så at man menar, det konungen schall nu icke länge dröija, förr ähn han emot Tilli någott attenterar.

Här ähr och tijender, det h: k: m:tt wår allernådigeste konungh och herre medh h: k: m:tz krigzmacht schall wara landat till Riga [2]. Huaröfuer deras förre gissninger om h: k: m:tz landstigande widh Wissmar eller widh någon orth vthij Pohmeren ähre wordne till inthet. Doch tyda de denna h: k: m:tz resa ähn till det bästa, säijandes, att h: k: m:tt kan der giöra godtt bijståndh nogh, i det at h: k: m:tt grijper pålacken ahn medh machtt och sålunda håller denn assistentz

10. Dette var sket i beg. af juni. Villermont I s. 297.
1. Robert Anstruther ankom til Chr IVs kvarter i Windheim 30. juni. Nyerup s. 134. Med sig havde han 46.000 £ i rede penge og løfte fra Karl I om 30.000 £ til Chr IV i mdl. subsidier. Instruktion for Anstruther af Whitehall 10. maj 1625, kop. i S. P. Denmark 75,6 f. 58 ff PRO; *Egh. Br.* s. 449, 453 ff; Weiss s. 83; Opel II s. 220; Schybergson s. 100.
2. GA og flåden ankrede op i Dünas munding 30. juni 1625. *AOSB I,1* s. 104.

tilbaka, som han elliest kunde giöra käijseren. Doch hade de fast heller seedt, det h: k: m:tt hade medh ehn armée kommitt öfuer åth Tyschlandh, som man tillförne här hafuer tänkt. Huilkät vthan twiffuell aff Christen Thomessons resa till h: k: m:tt måste wara judicerat [3] och sådant aff honom, kan schee, sielff vthsprängt.

Ifrån Dansich om Pålandz stat kan jagh inthet förnimma om någon krigz preparation emot h: k: m:tt wår nådigeste konungh, vtan allenast till deffension [4]. Och berättas, at pestilentien schall vthij Pålandh häfftigt gracere. Om konungens dödh dersammestädes fullfölgier inthet, vthan att han ähn wist lefuer. Doch continueras om hans systers dödh.

Aff dem, som komma ifrån Hollandh, berättas, at Spinola hafuer slättadt alle skantzerne kringh om Breda och besatt staden medh några tusende soldater, och sedan medh hele lägredt vprycht der ifrån och tagit sin wägh åth Lillo, ehn starch skantz de Herrer Stater tilhörandes. Huilken skantz de mena, han schall wele angrijpa. Sägz och, det grefue Hindrich will medh aldraförsta vpryckia medh Staternes folch. Doch weth här ingenn beschedh, huart vth han ähr sinnader, vthan presumeras, dät han will marchera effter Spinola och hafua et öga på honom [5].

Grefuen af Manssfelts läger schall ähnnu liggia emellan Emerick och Rees. Och schola både fransoserne och de engelsche löpa honom mycket ifrån för peninge nödh schull. Doch berättas der hoss, at han schall nu sielff hafua waritt vthij Hagen hoss konungen i Behmen och så widt bracht till wäga, dät han schall hafue bekommit en godh summa penninger [6].

Ifrån Engelandh continueras för wisso sanningh, dett bröllopet ähr för 3 wekor sedan öfuerståndet, och at flothen ähr till siös lupen 10 dager der effter och hafuer tagit sin coosa, som här sägs, åth bugten

3. Jvf. GAs resol. til Christen Thomesen Sehested, nr. 147 n. 6.
4. Polakkernes forsvarsforanstaltninger var endda slette, hvilket blev baggrund for det livlandske felttogs succes. Hallenberg V s. 390 f.
5. Spinola kunne efter erobringen af Breda og skansernes sløjfning intet mere foretage sig i 1625, fordi Bruxelles-regeringens finanser var udtømt oven på den lange belejring. Store militære aktioner i den spansk–nederlandske krig blev der herefter ikke tale om, heller ikke fra Hendrik af Nassaus side. Aitzema s. 1089 f; K. Th. Wenzelburger, *Geschichte der Niederlande II, 1886* s. 892; herunder s. 584.
6. Mansfeld opnåede her 50.000 floriner i subsidier fra Nederlandene, men hærens opløsning fortsatte. *CSPV 1625–26* s. 126; Opel II s. 291 f.

till Roschelle. Huar aff presumeras, att samme flothe schall till en deel wara vthsändt at tuinga mon:r Soubise till förlijkningh medh konungen i Frankerijke, huilken sägz schall wara i starch vprustningh medh de roscheller både till landh och wathn emot konungen [7].

[a]Jagh bekom för 8 dagar sedan ehn pacquet breff ifrån E:rs h:tt adressered till konungen i Behmens commissario h. Ludovico, residerande vthij Hagen. Huilken jagh strax medh ehn wiss man sende till Louys de Geer vthij Amsterdam medh begäran, at han den sedan wäll beställa wille. Förhoppas derföre, at samma pacquet schall nu wäll wara öfuer kommin. Jagh war nogh derom bekymbradt för dynkerkerne schull, om de schulle få samma breff bortt, huar igenom de måtte få mehr at wetha ähn dem borde. Derföre badh jagh mannen, som brefuen togh, at der någon nödh kommer på färde, så at schiepet blefue borttagitt, at han då wille binda en steen om samma breffknippa och der medh låtha henne heller siunka till bottnen, ähn at fijenden schulle få dem.

Jagh hade och tänkt, at sendan öfuer till Lehonard von Sorghen, men så hade det gådt så mycket långtsampt till. Ty här hafuer nu på 4 wekors tijdh ingen af posterne waritt. Ey heller weth jagh, om han vthaf E: h:tt hafuer befalningh att hålla dem slätt vppe [8]. Hafuer derföre några resor måst senda mitt egit budh till grentzen medh mine breff, icke dierfuandes dröija förlänge effter posten. Beder derföre gansche ödmiukeligen, der posterna icke längre schola gå, om E:rs h:tz gunstige befalningh, hurulunda jagh migh medh mine och andre breffz öfuersändande förhålla schall[a] [9].

Aff Helsingör den 16. july åhr 1625.

a ikke i 2

7. En engelsk flåde på 8 skibe afsejlede 9. juni 1625 til Dieppe for ifølge aftale med den franske regering at støtte denne imod enhver magt, bortset fra England. Da instrukserne var uklare, og det viste sig, at modstanderne var huguenotterne i La Rochelle, sejlede flåden imidlertid hjem igen i slutn. af juni uden at have villet hjælpe Ludvig XIII imod byen. Gardiner V s. 378 ff; *CSPV 1625–26* s. xvi.
8. AO gav først ved brev af Riga 10. nov. 1625 Leonard v. Sorgen afsked fra agentskabet i Hamburg. Begrundelsen for afskedigelsen var netop v. Sorgens forsømmelighed med postgangen. *AOSB I,3* s. 220 ff. Jvf. herunder s. 609 og nr. 163 n. 1.
9. Johan Skytte modtog dog 30. juli pány breve fra v. Sorgen, der derefter endnu nogen tid synes at have opretholdt postgangen. Johan Skytte til GA Jönköping 30. juli 1625, orig. i Skriv. till GA SRA.

152 24. juli 1625

[e]*Til Gustav II Adolf*

Sedan min vnderdånigste schrifuelsse aff den 16. i denne monadh öfuer landh ähr här tijender komne vthur konungens läger, huilcket schall ähnu liggia vthij stijfft Mijnden. Och schrifues der ifrån, det konungen schall nu wara starck 20.000 man till foot och 6.000 ryttere, och Tillij schall wara 23.000 man starck. Huilcken schall liggia på den andre sidan om Wäseren, icke mer ähn 3 milar ifrån konungens läger, så att Wäseren ähr ähn emellan bäggie lägren [1]. Doch sprijdes här vth, det konungen medh aldraförste will ryckia öfuer på den sidan, som Tillij ligger [2].

[a]. . . .[a]

Doch ähre många i den meningh, at det (den engelske flådes formodede afsejling imod La Rochelle) schall allenest wara ehn stratagema och spegelfechtningh om de spansche der medh at förblinde, till dess bäggie krigzmachterne, den fransösische och den engelsche, komma tilsammans. Huilcke, man menar, wäll sedan schola hafua något annatt anslagh före emot konungen i Spanien.

Annat höres här nhu in*thet*, vtan huadh aviserne förmäle, dem jagh i vnderdånighet här medh öfuersender.

Aff Helsingör den 24. julij åhr 1625.

---

a Det udeladte afsnit svarer til efterretningerne i nr. 151, herover s. 578 ff, om Anstruthers sendelse, tilstanden i Polen, krigen mellem Spinola og Hendrik af Nassau, Mansfeld, det fransk–engelske bryllup og den engelske flådes sejlads til La Rochelle.

---

1. Chr IV rykkede 6. juli med lejren langs den østlige side af Weseren fra Windheim via Hausbergen og Oldendorf til Hameln, hvortil han ankom 14. juli. Nyerup s. 135 f; *Egh. Br. VII* s. 42 f. Samtidig fulgte Tilly ham sydpå på få mils afstand, men på den vestlige side af Weser, fra Herford over Lachem til Vloto, derpå mod Höxter. Larsen s. 73; Opel II s. 179 f; Jahn s. 136; Villermont I s. 302.
2. Chr IV førte 14. juli en del af hæren over Weser ved Hameln. Nyerup s. 136; Larsen s. 74.

153 10. august 1625

1. Til Axel Oxenstierna
*2. Til Gustav II Adolf **

[a]Jagh låther E:rs h:tt här medh ödmiukeligen förnimma, at min sidste och vnderdånigste schrifuelsse till h: k: m:tt wår allernådigeste konungh och herre war den 24. passato. Huilket breff jagh sände till Riga medh ehn borgare dersammestädes widh nampn Herman Witt. Will icke annat förmoda, vthan han ju det bestält hafuer. Och effter jagh då icke annars wiste, ähn at E:rs h:tt war blefuin hemma vthi Swerige, schreff jagh den gången E:rs h:tt inthet till. Beder gansche ödmiukeligen, E:rs h:tt wille derföre icke fatta något misshagh till migh.

Jagh betacker och E:rs h:tt på det gansche ödmiukeligeste för den store gunst och benägenhet, E:rs h:tt hafuer till att promovera migh till h: k: m:tz wår allernådigeste konungz och herres nådige breff på min *salig* broders gårdh Böresiö. Så aldenstundh E:rs h:tt nu denne gångh (effter som min tienere vthi sin schrifuelsse förmäler) sådant för högstb:te h: k: m:tz öfuerresande icke medh lämpe och fogh hafuer kunnit bringa tillwäga, leffwer jagh ähn vthi den gansche ödmiuke tillförsicht, E:rs h:tt hafuer migh gunsteligen vthi minne, när lägenheten tillsäger, och E:rs h:tt så godtt finner.

Be:te min tienare schrifuer och, hurulunda E:rs h:tt schulle honom gunsteligen hafua sagt, att h: k: m:tz nådige willie ähr, det jagh här effter schulle blifua liggiandes vthi Hamborgh [1]. Så betacker jagh och E:rs h:tt på det ödmiukeligeste, ifrån huilken jagh wist weth all sådan gunstigh promotion och befordran kommer. Ähr och vthij den fullkommelige och ödmiuke tillförsicht, E:rs h:tt förhielper migh till det, som migh ähr nyttigast, och till ehn sådan lägenhet, som ähr något warachtigh. Huar jagh och vthi then helige Trefaldighets nampn gärna will tiäna min allernådigeste konungh och fäderneslandet vthij all vnderdånigh trohet och flijt.

Belangandes nye tijänder, så ähr här schrifuelsse kommit[a], det ko-

a 2 i st.: Sedan min vnderdånigste schrifuelsse aff den 24. passato ähr här wisse tijender komne,

1. Jvf. herunder s. 610 og nr. 163 n. 1.

nungen hafuer hafft et fahrligit fall medh ehn häst, huilket schall wara schiedt i Hamel, en stadh vthij landt Brunsswijch, huar han hafuer redit rundt om natten. Och som han wille rijda nedh vthaf wallen, huilken wägh war tämmeligh högh och bratt vthföre, hafuer hans häst stupat med honom, så at han ähr kommin vnder hesten och fohr så illa, det han i 24 tijmar war måhllööss [2]. Och när han omsijdor kom sigh något före igen, war hanss förste ordh, at han ropade på sin son princen, det man strax schulle sända effter honom, huilket och så schiedde.

Och ähr nu princen genom natt och dagh vthrychter till Veerden, huar konungen schall nu liggia. Och menas, at han schall wara mycket suagare, ähn som här vthsprijdes. Doch ähr man här i godh förhopningh, det han schall snart blifua bättre [3], effter honom inthet schall schade, som här sägz, på någon af sine lem*m*ar, vthan schall allenast wara illa trychter vthaf sadelen, i det at hesten hafuer legat vpå honom.

Elliest ligger hans folch ähn mäst vthi stifft Mijnden och stärkies dagligen. Men hertigen af Weijmar schall wara rychter öfuer Wäseren medh alt konungens rytterij [4]. Men effter detta oförmodelige fall ähr konungen vpåkommitt, menas, att rytterijt kommer öfuer tilbaka igen [5]. Elliest schulle hele lägredt hafua marcheret öfuer [6].

2. Faldet med hesten på volden i Hameln skete 20. juli 1625. Nyerup s. 137. Ifølge Slange (s. 552) skete faldet, hvorved hesten brækkede halsen, kort før solnedgang i et 22 fod dybt af brædder dækket hul i volden, og Chr IV skulle bagefter have været bevidstløs i to dage. Sml. dog Opel II s. 279; Schybergson, *Bidrag* s. 274; *Theatr. Europ.* s. 956. Ifølge Aitzema lå han tre dage »in dodesgestalt ende spraecklos«. Aitzema til Gen.st. Hamburg 6. aug. 1625, orig. i LHD 6025 ARH.
3. Prinsen ankom 4. aug. til Verden, hvortil Chr IV 28. juli var blevet bragt i sikkerhed for et forventet angreb fra Tilly. Nyerup s. 137; jvf. herunder s. 585. Kongen var meget svag, men kom sig, i hvert fald legemligt, meget hurtigere end ventet. 17. aug. overtog han igen befalingen over hæren. Larsen s. 79 ff.
4. Kun en del af rytteriet sattes over Weseren. Johan Ernst af Sachsen-Weimar synes ikke at have været med. Nyerup s. 136; Larsen s. 74.
5. Hæren trak sig 26. juli, dagen efter den syge konge forlod Hameln, nordpå igen langs Weserens østlige bred og samledes mellem Verden og Nienburg for her at standse Tillys fremmarch. Larsen s. 80 f.
6. Det er rimeligvis rigtigt. Af Chr IVs brev af Hausbergen 11. juli 1625 til ærkebisp Johan Frederik af Bremen synes nemlig at fremgå, at kongen havde tænkt sig et snarligt slag imod Tilly, så snart noget nyhvervet folk var kommet til lejren ved Hameln. *Egh. Br. VII* s. 42 f.

Tilly stärker sigh och mycket, så at här fullkommeligen menas, det konungän schall medh dätta sitt folch icke wäll dierfuas at grijpa honom ahn, så at han kommer medh honom till slagz vthij öpet fäldt.

Ifrån Dansich eller Cöningzbärgen kan jagh ähn inthet förnimma några wärfninger wara på färde för konungen i Pålandh; ey heller någon annan tillrustning widh siösijdan, som något ligger macht vpå.

Vthi Hollandh ähr nu alt stilla. Man hörer, inthet attenteres på någondere sijdan, vthan at både grefue Hindrich och Spinola schola hafua förlagt deras folch mäst vthij garnisoner. Doch schrifues, at Spinola schall sigh preparere till något nytt anslagh emot winteren om någon stadh eller befästningh igen at belägra.

Elliest schrifues, at Bayet vthij Bræsilien håller sigh ähn wäll. Och schall vthi Hollandh ehn jagt och et schiep wara inkommit, som för 10 wekor sedan schola wara Bayet förbij lupne och då erfaret, at den spansche flotha lågh der inne och schöt flux vpå staden, och de vthaf staden igen på dem, så at de ähn hafua seedt princens af Oraniens flaggor flyga på stadzwallen. Och när denne jagt och schiep komme 30 wekesiös på denne sijdan om Bayet, säija de sigh hafua mött den hollendsche flothen, som ähr vthsendt at secourere be:te Bay. Huilken de hafua gifuit kundschap, huru der tillstodh, huar öfuer en stor frögd vthi flotan hafuer warit, förhoppades sålunda at vndsättia staden och få de spansche vthi klämman. Menas derföre, at de förste tijender man nu fåhr, schall Bayet wara vndsatt [7].

Såsom jagh tillförende i ödmiukhet förmält hafuer, hurulunda här war tijender, det mons:r Soubyse sampt de roscheller schulle wara förlijkte medh konungen i Frankerijke, så ähre ähn många i den meningh, att altingh schall icke wara så klart dem emellan, som tijenderne här hafua gådt. Doch schola de lijkwäll stå vthi handell medh huar andre. Och menas, at de wäll komma till en godh förlijkningh [8].

Ifrån Engelandh schrifues, att pestilentien schall der hefftigt gracere,

7. Den hollandske garnison havde dog allerede 30. april unødvendigt kapituleret, og den 34 sejl store hollandske hjælpeflåde, der ankom til Bahia 26. maj, var ikke nær stærk nok til at forsøge en generobring, men forlod efter uafgjorte kampe med den spanske flåde snart igen stedet. C. R. Boxer, *The Dutch in Brazil 1624–1654, 1957* s. 27.
8. Fredsforhandlingerne lykkedes dog ikke i denne omgang, idet La Rochelle i aug. nægtede at ratificere den afsluttede traktat. Lavisse s. 242. Jvf. herunder s. 588.

så at vthi London döör huar weka emellan 2 och 3.000 mennischior. Elliest höres här nu inthet.

Aff Helsingör den 10. augusty åhr 1625.

154 7. september 1625

1. Til Axel Oxenstierna
2. Til Gustav II Adolf

Sedan min ödmiuke schrifuelsse af den 10. passato medh ehn rigesch borgare widh nampn Jochim Alckes ähre här inge schiep komne, som wele till Riga. Måste derföre senda denne min ödmiuke schrifuelsse öfuer landh till Stockholm.

Och som jagh sidst i ödmiukhet förmälte om denne konungens oförmodelige fall, huar igenom han länge hafuer warit mycket suagh, så schrifues nu, det han ähr tämmeligen kommin till sijn helssa igen.

Och effter denne olycka kom honom vpå, och Tilly lågh honom så nähr, mycket starkare ähn han, och elliest märchte, det hertigen af Brunsswijk medh det vthschått, som lofuat wahr, icke wille coniungere medh honom, vthan sigh förhålla, effter som här berättas, nästan lijka såsom neutral [1], hafuer han sigh medh sitt folch retireret till Veerden, otta mihl ifrån Hamborgh, på det Tillij, genom hans oförmodelige fall, icke schulle giöra honom någon förraschningh. Huar han och nu ligger, och sägz icke wara öfuer 20.000 man starch [2]. Orsaken, at han schall wara försäkradt af några öffwerster på ett ansehnligit tahl vthualdt folch, som de för honom wärfua schulle; huilke icke ähnnu ähre framkomne [3].

Lijkuäll schall han hafua vthmönstradt ehn stor hoop af sitt folch, somblige, fördet de wore icke så wäll klädde, som han wille, andra, för det de icke kunde bewijsa medh deras pass at hafua fölgt kriget så länge effter, som han wille; så at han der igenom sijn krigzmacht

1. Det er rigtigt. Frederik Ulrik af Braunschweig-Wolfenbüttel førte en højst tvetydig politik. Opel II s. 248 ff.
2. Denne vurdering svarer til Robert Anstruthers. *Roe* s. 429; jvf. Larsen s. 80.
3. Jvf. ordre de bataille for de i aug. tilkomne afdelinger. Larsen s. XIII f, bilag 7.

mycket hafuer försuagadt [4]. Doch berättas, at hertigh Christian von Brunsswijk schall wara kommin till honom medh 10.000 man ifrån de Herrer Stater [5]. Dessförvthan liggia här tijo af hans schiep och wänta effter windh, huilke schola vth til honom. Huar af fem schola liggia på Wäseren för Brehmen och de andre fem på Elffwen för Hamborgh [6].

Så snart konungen rychte tilbaka vthur landt Brunsswijch, ähr Tillij medh sitt folch till 30.000 man kommin öfuer Wäseren och Hamelen vthi landt Brunsswijch, huar konungen hade sitt fall, sigh strax bemächtigit. Och sädan nedrycht till Mynden, huilket han och nu inne hafuer, och ligger icke mehr ähn 4 mijhl ifrån konungens läger. Och röfuar på tuå mijl när Wolffen Beutell [7], så at hertigen af Brunsswijk schall nu hafue schrefuit konungen till at wele samka, huadh macht han kan tillwäga bringa emot Tilly; effter han nu förnimmer, det hanss landh inthet blifuer förschonadt, vthan af Tillys folch härriadt och fördärfuat. Huarföre här menas, det konungen medh det vthschått af

4. Det drejede sig ifølge Dudley Carleton om en stor del af hans fodfolk. Hans 50 kompagnier til hest var derimod gode. *Roe* s. 435; jvf. Opel II s. 288.
5. Det dementeres af AS selv herunder s. 590.
6. Ved miss. af Verden 30. juli 1625 gav Chr IV kansleren ordre om snarest muligt at lade udruste 10 af galejerne og de mindste orlogsskibe med folk og tilbehør og sende de 5 til Elben, de 5 til Weser. *KBB 1624–26* s. 478. Ved miss. af Roskilde 10. aug. gav CF ordre om udtagning af bådsmænd, officerer og soldater m. v. *KBB 1624–26* s. 485 ff. Skibene afsejlede ifølge AS 10. sept. (se herunder s. 591). Ved instruks af Nienburg 27. sept. 1625 fik skibskaptajn Jens Munk ordre til som admiral at begive sig til Weser med orlogsskibene Havhesten, Hummeren, Trost og Nassou under henh.vis skibskaptajn Maurits Printz som underadmiral, løjtnant Joachim Grabow og skibskaptajnerne Børge Juel og Peter Kjeldsen. Jagten Lamprenen skulle følge med. Ved instruks af s. st. og d. fik skibskaptajn Jørgen Ulfeldt til Borsø ordre om straks som admiral at begive sig til Elben med skibene Hector, Gabriel, Marekatten, Postillonen og Gribben under henh.vis kaptajn Ernst Pricker som underadmiral, skibsløjtnant Jakob Isbrandtsen, skibskaptajnerne Christoffer Movat og Jørgen Orning og skibsløjtnant Tyge Kristensen. Formålet var bl. a. at kontrollere skibsfarten på de to floder, at sørge for at der ikke førtes proviant til fjenden og at få respekteret den kgl. højhed på Elben og Weser. *KBB 1624–26* s. 510 f; jvf. Garde s. 151 f.
7. Efter overgangen over Weser ved Höxter 18. til 19. juli indtog Tilly Hameln 3. aug. og trak, groft plyndrende i Braunschweig-Wolfenbüttel, efter erobringen af Minden i midten af aug. frem til de danske forposter ved Stolzenau og Rehburg. Larsen s. 76 f, 82 f; Opel II s. 235 ff, 281.

landt Brunsswijk schall nu snart försökia, på huadh sätt de kunna få Tilly vthur landet igen [8].

Och som här schrifues, schall hertigen aff Weijmar hafua förraschat något af Tillys folch, som hafua warijt vthe på ströperij, och nedhuggit widh pass 600 man [9].

Berättas och, at den vnge hertigh af Holsteen, som ähr hooss käijseren [10], schall nyligen hafua warit hooss Tilly medh et ansehnligit tahl folch honom till vndsättningh. Huilken schall hefftigt hafua vpådrefuit, sedan konungen i Danm*arch* sigh retirerade, att Tilly schulle attacquere konungens läger, förr ähn han blefue starkare. Huaröfuer de några dagar schola hafua hållidt rådh.

Och som de vthi den deliberering bäst stoge, schall ehn post wara kommin ifrån käijseren medh express befalningh, det be:te hertigh aff Holsteen cito medh alt sitt folch måste komma vp till käijseren igen. Effter wiss kundschap war förhanden, det Bethlem Gabor war i marchering medh 40.000 man [11], huilke han schulle hafua fördeelt, halffparten emot käijseren och den andre halffue part emot de polsche grentzer, schall sålunda be:te hertigh i hast wara igen vprychter.

Och om detta will så fullfölgia, ähr man här i godh förhopningh, det konungens saker schola hafua någon bätter framgångh, ähn här till schiedt ähr. Men der Bethlem Gabor icke kommer medh i fält emot käijseren, ähr här halff modet förlorat [12], effter de see ähnn föga lycka på deras konungz sijda.

Ifrån Hollandh schrifues, det junker Wellem von Nassau ligger för Dynkerken medh 50 örlige schiep. Orsaken, at der liggia tillrustade 28 schöne schiep medh 4.000 muscheterer, huilke sigh hafua achtadt,

8. 29. aug. besluttedes det at opbyde 6.000 mand; det wolfenbüttelske ridderskab skulle møde 5. sept. og det calenbergske 8. sept. Opel II s. 253 ff.
9. Johan Ernst af Sachsen-Weimars heldige overraskelsesangreb med nogle få rytterkompagnier, hvorunder han erobrede fire rytterfaner og gav fjenden et betydeligt tab, fandt sted 23. til 24. aug. 1625 ved Rehburg, ikke langt fra Nienburg. Larsen s. 83; Opel II s. 282.
10. Hertug Adolf af Gottorp var på det tidspunkt for nylig trådt i Albrecht Wallensteins tjeneste og skulle som oberst hverve 1.000 heste. Khevenhiller X s. 803; jvf. Handelmann, *Jahrb. d. Landeskd. d. Herzogt. VIII* s. 44.
11. Bethlen Gabor foretog dog intet felttog i 1625.
12. Chr IV selv lagde stor vægt på Bethlen Gabors støtte. Jvf. *Egh. Br.* s. 448, 455, 465, 467; *s. st. II* s. 2 f; Ahnlund, *1917* s. 292 n. 1.

som rychtet gåhr, på Wäseren för Brehmenn [13]. Och hålles der mechta starch wacht, at samma schiep icke måge komma vth. Elliest ligger både Staternes och Spinolas folch vthi garnisoner; och attenteras ähn inthet nå någondere sijdan. Vthan sägz, at Spinola låther giöra åthschillige instrumenter till en ny belägringh.

Medh konungän i Frankerijke och mons:r Soubyse står det ähnnu vthi handell, så at de ähn inthet ähre komne till någon endeligh förlijkningh.

Den store engelsche flotan till 150 schiep, som här länge sedan sades schulle wara vthlupin, ligger ähnnu på den wästerste cost vthi Engelandh vthi Wicht och Pläymoth och kan icke få så mycket folch tillsammans, som der till behöfues. Orsaken ähr den hefftige pestilentien, som nu vthi Engelandh gracerer, och synnerligen vthi London, så at der huar weka schall döö emellan 5 och 6.000 mennischior. Och berättas, at der alrede schall wara öfuer 20.000 huuss tilluchte, som folket ähr både vthdödt och vndwijket aff staden.

Migh ähr och berättadt, at h. Gabriell Oxenstierna ähr wäll öfuer kommin och bleff hoss konungen synnerligen wäll vndfången. Men elliest något wijdere om h: h:tt hafuer jagh ähn inthett förnummitt [14].

Medh Bayet de Todos los Sanctos vthi Bresilien schall det sålunda tillstå, at de spansche hade fådt slottedt in, huar öfuer stor jubilering hafuer warijt både vthi Spanien och Flanderen. Men som de mente hafua victorian vthi händer och tänkte, at staden schulle sigh och öfuergifua, schall den hollendsche flothan, som här schrifues, wara inkommin vthi Bayet och medh all macht de spansche igen angrijpt och somblige af deras schiep förbränt och somblige schutedt i grundh;

13. 20 af skibene under Willem af Nassau som admiral skulle deltage i det store engelsk–nederlandske flådetogt mod Cadiz. Den engelske flåde hertil lå klar i Plymouth og ventede kun på den hollandske afdelings ankomst. 25 hollandske skibe fortsatte efter de 20s afsejling sammen med 10 engelske skibe blokaden mod Dünkirchen. Arend III,4 s. 95; *CSPV 1625–26* s. 167, 133, 155, xi.

14. Gabriel G:son Oxenstierna var i juli blevet sendt til England og Nederlandene med instrukser af 25. og 28. juni 1625. Det var hans hovedopgave at modarbejde Chr IVs indflydelse og øge GAs. Konkrete allianceforslag måtte han dog blot tage ad referendum. Han ankom først i slutn. af aug. og fik audiens hos Karl I 8. sept. Hallenberg V s. 336 ff; Rydfors s. 59 ff; *AOSB II,3* s. 84 ff; Schybergson, *Bidrag* s. LXIII ff.

och sålunda medh gewalt slottedt igen inbekommitt [15], så at dät aldeles ähnnu schall höra de Herrer Stater till, så frampt desse tijenderne sålunda wele continuere. Huilket tijden snart warder vptäckiandes.

[a]Sig:r Emanuell Agenna ähr aff pesten affsomnadt. Gudh gifue honom en gladeligh vpståndelsse. Han war ehn frommer man och beuiste suensche alt godtt [16].

Petter Isachsson ähr illa beladd medh ehn wathnsiuka. Så man fruchtar, han schall icke medh liffwet komma der ifrån [17], vthan Gudh will honom synnerligen hielpa[a].

Aff Helsingör den 7. septemb: åhr 1625.

155 14. september 1625

1. Til Axel Oxenstierna
2. Til Gustav II Adolf

Min sidste och ödmiuke schrifuelsse war den 7. i denne monadh medh ehn hollender widh nampn Fredrich Classon von Rijp, huilken seglade här ifrån till Riga. Sedan ähr här tijender komne vthur konungens läger, det hertigen af Wäijmar medh alt konungens rytterij och 4.000 man till foot hafuer på 2 dager effter huar andre scharmutzeret medh Tillys hele armada och honom öfuer 4.000 man afslagidt. Och schall det wara schiedt widh Nyenborgh vthi landt Brunsswijch [1].

Ehn fästningh widh nampn Stoltenow, som konungen hade besatt medh 300 man, hafua capitenerna såldh till Tillij för 3.000 och 300 richzd*aler* och sielfue medh be:te 300 man sigh till honom öfuergifuidt, så at det synes inthet wäll wele fort medh denne konungens krigzwäsen. Lijkuäll hafuer han 2 dager der effter medh stormande handh fådt samma fästningh in igen [2].

a ikke i 2

15. Det sidste lykkedes ikke. Jvf. nr. 153 n. 7.
16. Jvf. indledningen s. 54 ff.
17. Peter Isacsz døde ifølge AS 16. el. 17. sept. 1625. Jvf. herunder s. 594.
1. Det drejer sig tilsyneladende om den nr. 154 n. 9 nævnte rytterkamp. Tallene er stærkt overdrevne, og fodfolk deltog ikke i det danske indhug.
2. De to kommandanter, kaptajnerne Abraham Nielsen Bjerring og Heinrich

(fortsættes s. 590)

Tillij stärker sigh daghligen och tyranniserer grufueligen vthi landt Brunsswijk. Och som här schrifues, schall hertigen af Lyneborgh wara konungen aldeles ifrån fallin och schall hafua bedit Tillij till fadder. Huilket wäll synes wara lijkt, effter åthschillige schrifuelser förmäle, det Tillij attenterer inthet fijendtligit emot honom eller hanss landh [3]. Och ähre här många i den meningh, att det ähr föga bätter medh hertigen aff Brunsswijk [4], effter han seer, det konungens saker gå så långsamligen fort.

Såsom jagh sidst i ödmiukheet förmälte, det hertigh Christian von Brunsswijk schulle wara kommin till konungän mädh 10.000 man, så hafuer jagh sedan förnummitt, det konungen hafuer wäll fådt ett ansehnligit tahl folch till sigh både ifrån Hållandh [5] och elliest hans egidt, som för honom wärfuat ähr; men så ähr icke hertigh Christian ähn kommin, vthan förhåller sigh hoos grefuen aff Manssfelt; huilken sägz nu hafua fådt penninger både ifrån Engelandh och Frankerijke om sijn armee igen at formere [6]. Och berättas derhoos, at 7.000 man schola komma till honom ifrån Engelandh, huar aff 1.600 ähre alrede öfuerkomne. Dessförvthan schall han ähn sielff hafua 4.000 man och ähr der till medh lofuadt af de Herrer Stater 3 eller 4.000 man, så at här berättas, det han snart schall komma i fäldt igen medh 15 eller 16.000 man [7].

(fortsat fra s. 589)
Plessen, overgav unødigt det strategisk vigtige slot Stolzenau til Tilly 20. aug. uden kamp mod fri afmarch for sig selv og den 300 mand store garnison. Det lykkedes først for Chr IV, der lod kaptajnerne henrette, at generobre fæstningen 26. okt. Nyerup s. 138, 145; Larsen s. 83, 42, 88; Slange s. 555.

3. Christian af Braunschweig-Lüneburg og Georg af Braunschweig-Celle søgte i denne tid ved underhandlinger med Tilly, kejseren og Chr IV forgæves at få deres neutralitet anerkendt. *Egh. Br.* s. 458 f; Nyerup s. 140; v. d. Decken s. 151 ff.
4. Jvf. nr. 154 n. 1.
5. Det var i Haag i aug. lykkedes for Jacob Ulfeldt og Foppius v. Aitzema at få Gen.st. til at beslutte at sende et regiment på 3.000 mand til Chr IV. *Roe* s. 441; Opel II s. 351; jvf. *Egh. Br.* s. 458.
6. Det var i beg. af aug. lykkedes Mansfeld at få en pengeunderstøttelse fra Frankrig, Nederlandene og England. Dertil lovede Richelieu i sept. at betale Mansfeld 240.000 dr., mod at England betalte det dobbelte. Opel II s. 292 f; *CSPV 1625–26* s. 135, 137.
7. Dette var langt fra tilfældet. Efter danske krav i sept. om subsidier til Mansfeld lovede Nederlandene at understøtte ham med 3.000 mand til fods og 500 til hest, og England og Frankrig sendte en fransk–engelsk

(fortsættes s. 591)

Och när han samma folch fåhr tillhopa, och om denne konungen tillförende icke kan få Tillij vthur landt Brunsswijk, presumeras, det Manssfält då medh sin armee schall sigh förfoga till konungen, huilket tijden måste vptäckia. Elliest ähr vthij Hollandh alt stilla.

Här ähr nu tijender komne, att den engelsche flothan schall wara vthlupin, och at junker Wellem von Nassau schall sigh mädh 20 schiep till samma flotha hafua förfogadt. Och i hans stadh schola igen wara 12 engelsche schiep lagde för Dynkercken. Och som rychtedt gåhr, schall mons:r Soubyse medh sijn flotha wara der till kommin [8], ähndoch man ähn derom ingen wiss beschedh hafuer. Ey heller ähr här ähn någon kommin, som weth, huadh cosa den store flothe hafuer tagidt.

Denne konungens elste son princen, som för någre dager sedan ähr kommin ifrån konungen [9], hafuer på hemresan vthij Fyn (huar han nu ligger [10]) och hafft ett fahrligitt fall. Hans hester hafue scheent medh honom, att han ähr fallin vthur wagnen, så at hans ansichte ähr mycket illa skamferadt. Och war i förstonne så suagh, at man lijthedt hopp hade om hanss lijff. Doch hörer jagh nu, at han kommer sigh någodt före igen.

De tijo konungens schiep, som här låge och wänte effter windh, ähre för 4 dager sedan vthlupne, så man icke annat tror, ähn att de schola nu wäll wara öffwerkomne.

Ifrån Dansich berättas, att en stor stadh vthij Pålandh widh nampn Gerslow schall nyligen så reen wara affbrändt, som man hade sopadt honom öfuer medh ehn quast. Orsaken, at det hafuer mäst warijt träähuus; så at de icke heller schola sigh mycket frögda öfuer den olycka, som, Gudh bättre, vthij Stockholm vthaff elden schiedt ähr.

Annat höres här nu inthet.

Aff Helsingör den 14. septemb: åhr 1625.

(fortsat fra s. 590)

hjælpehær til Chr IV under Mansfeld som generalløjtnant. Hele hæren, som sluttelig af de to magter sendtes til hjælp for Chr IV, udgjorde dog højst 4.000 mand til fods og 2.–3.000 til hest. Opel II s. 293 f.

8. Disse forlydender dementeres herunder s. 593.
9. Prins Christian (V) forlod Verden 25. aug. Nyerup s. 139.
10. Han synes at have opholdt sig i Dalum på Fyn mellem 3. og 12. sept. *KBB 1624–26* s. 491 ff.

156 24. september 1625

*1. Til Axel Oxenstierna**
2. Til Gustav II Adolf

Sedan min ödmiuke schrifuelsse af den 14. i denne monadh medh ehn hollensoh schieppere widh nampn Here Pettersen von Mulquern, huilken lop medh sitt schiep hähr ifrån till Riga, ähr här ytterligere fullfölgdt om den schermutzerningh, som konungen hafuer hafft medh Tilly widh Nyenborgh vthi landt Brunsswijk.

Och blifuer der hos berättadt, att de på nytt igen, som war den 3. i denne månadh, schola hafua waritt tilhopa, så at ehn heel hoop folch schall wara spilt på både sijdor. Doch schall konungen hafua behållit platzen, så at här förmodas, att det schall här effter gå något bätter fort medh konungens saker, ähn som här till schiedt ähr [1].

Lijkuäl ähr i desse dager konungens breff hijt kommitt till ståthålleren här på Chroneborgh, Jörgen Vrne (huilken schall wara ryttemestere för adelssfahnan [2], om hon elliest schall vth), att han medh adelens hester här i landet schall wara wederrede och färdigh, om behoff giörs [3], at konungen i hast kan få rytterijt vth till sigh. Och samma befalningh ähr vthgångin öfuer hele landet, så at de medh aldraförste schola mönstras [4]. Vthi landt Holsteen ähre och huar

* påtegnet: præsent i felttlägredh widh Berson den 11. decemb: 1625

1. Tilly måtte 14. sept. opgive sin belejring af Nienburg, der startede 22. aug., med tab på ca. 6.000 mand. Nyerup s. 139 ff; *Egh. Br. VIII* s. 67; Larsen s. 83 ff.
2. Jørgen Urne var fra marts 1624 ritmester ved den ene af de to sjællandske adelsfaner. *KBB 1624–26* s. 90.
3. Miss. er ikke bevaret. Tilsvarende miss. af Antvorskov 30. juli 1625 udgik til ritmestrene i Jylland og på Fyn. *KBB 1624–26* s. 480 f.
4. Ordre om at mønstre rostjenesten var ved miss. af Antvorskov 15. sept. 1625 udgået til ritmestrene i Jylland. Det skulle ske 5. okt. i Viborg. Først ved miss. af Asminderup Jagtgård 29. okt. fik ritmestrene på Fyn ordre til mønstring i Odense 16. nov. Mønstring af den skånske rostjeneste udsattes ved miss. af Antvorskov 8. nov. 1625. *KBB 1624–26* s. 501, 527, 532. Ved miss. af Sorø 29. nov. 1625 fik ritmestrene i Jylland, på Fyn og på Sjælland ordre til at have deres ryttere klar til at møde, når og hvor de tilsagdes. *KBB 1624–26* s. 546.

siette man tillsagde at wara färdige, när konungen dem behöfuer [5].

Blifuer och berättadt, det hertigen af Brunsswijk, nu sedan han seer, det hans landh af Tillys folch inthet blifuer förschonadt, vthan härriadt och fördärfuat, schall och hafua vpbudit huar fempte man vthöfuer sitt hele landh om sigh medh konungen at coniungere emot Tilly [6], fördy Tillij schattas öfuer 30.000 man och fåhr der till medh dagligen mere follch till sigh.

I dagh ähr här ehn schieppere kommin ifrån Frankerijke, huilken icke hafuer warijt mer ähn 3 weker der ifrån. Han berättar, det konungen och mons:r Soubyse ähre icke ähnnu förlijkte. Ey heller hafuer han hördt af någon accordering, vthan säger, det Soubyse ligger vthan för Roschelle widh S:t Martyn medh 70 schiep. Och konungens schiepzflota medh hollendernes och wäll så starcke lågh icke meer ähn 4 mijhl der ifrån. Och war beramadt, som han säger, at bägge floterne schulle komma till slags 4 dager effter, han lop der ifrån. Huar af man nu wäll snart fåhr något wijdere höra [7].

Han berättar och, at den engelsche flothan lågh ähnnu vthij Wicht och Playmouth, nähr han lop der förbij. Doch war han mäst färdigh at gå till segels. Han säger och, det junker Wellem von Nassau ähr icke medh sijne schiep komne till den engelsche flothan, vthan ligger ähnnu för Dynkerken, doch icke starkere ähn medh 34 schiep.

Och ähr både Spinola och ertzhertiginnan aff Bryxell vthij Dynkerken och wele ändeligen hafua schiepen vth medh de 4.000 muscheterer, som der till ähre förordnade [8]. Och det om liuse dagen och icke om natten, på det man icke schall säija, at de schola stiela sigh hemligen vth och sålunda fruchta för deras fijender. Doch kan han inthet få dem der till; vthan nu, sedan han står der vpå, at de schola löpa vth

5. Jvf. miss. af Nienburg 29. okt. til amtmændene i Hertugdømmerne om at lade bønderne væbne sig med musketter for at støde til hæren eller væbne sig mod angreb. Jahn s. 156 og 497.
6. Ifølge Jahn s. 156 blev landfolket i hele Nedresachsen opbudt til at væbne sig. Om Frederik Ulriks svage forsvarsforanstaltninger trods Tillys grove hærgninger, se Opel II s. 250 ff.
7. I slaget ved Saint-Martin de Ré fra 4. til 7. sept. fik den kgl. franske admiral Henri de Montmorency hjælp af en hollandsk eskadre, så den 66 sejl store flåde var Soubises meget overlegen. Laugel s. 190 f. Om kampens resultat, se herunder s. 595 og nr. 157 n. 4.
8. Blokaden sprængtes dog, trods Spinolas og ærkehertugindens nærværelse og anstrengelser, først af en storm i slutn. af okt. *CSPV 1625–26* s. 197, 213; jvf. herunder s. 602.

om dagen, förlöper honom mäst hans båtzfolch; ty de see doch inthet vthan döden för sigh. Det samma säija och alla, som derom hafua något förståndh. Och schulle den hollendsche flothan, som vthan före ligger, inthet heller see, ähn at de om dagen wille komma vth.

Här continueres och, det Bayet de Todos los Sanctos vthij Bresilien schall ähnnu höra de Herrer Stater till.

För otta dagar sedan ähr och Petter Isachsson i Herranom affsomnadt, och dogh aff wathn siuka.

Aff Helsingör den 24. septembris åhr 1625.

157 4. oktober 1625

Til Axel Oxenstierna

Min sidste och ödmiuke schrifuelsse öfuer landh war den 24. passato. Sedan ähr konungens befalningh kommin, att här i Sundet schall vpkiöpas ett tusende läster rogh. Och dess förvthan schall här och ehn stor hoop annat proviant vthschiepes, huar till åthschillige hollendsche schiep ähre anhåldne. Så at vthij lägredt schall wara stor bräck på fetallie, och i synnerheet på brödh. Derföre blifuer rogen här anhåldin, oansedt ehuad endtschyldninger de förebära, doch icke vthan för betalningh [1]. Här ähr och konungens breff affläsidt, att ingen sädh må föras vthur landet, vthan allenast till Brehmen [2].

Här fullfölgier och, det adelens hester öfuer hele Danm*arch* och huar siette man vthij Holsteen schola wara färdige, när konungen vpå escher; effter Tilly stärkes dagligen och ligger icke mehr ähn 3 mijhl ifrån konungens läger och hafuer starkt belagt Nyenborgh vthi landt Brunsswijk. Så at ingen lijknelsse synes, vthan at både lägren blifua der i winter liggiandes.

1. Jvf. miss. af Verden 26. aug. 1625 til CF, *KBB 1624–26* s. 487. Alle skibe gennem Øresund, der sejlede med ikke blot rug, men også byg og havre, skulle arresteres. Formålet var at sikre kongens vinterlejr forsyning af al slags korn og proviant. Ved miss. af Antvorskov 15. sept. 1625 fik rentemestrene ordre til at akkordere med fremmede kornopkøbere om, at de skulle føre korn til Bremen til kongen. To dage senere fik lensmændene bud om at lade sende korn og anden proviant til Elben eller Weseren i samme øjemed, og tolderne i Sundet fik ordre til at fragte skibe dertil til billigste pris. *KBB 1624–26* s. 500, 503 ff.
2. Åb. brev herom er ikke bevaret.

Huarföre här och continueres, det samma furste hafuer låthidt vpbiuda huar fempte man öfuer sitt hele landh. Doch kan man ingen wiss kundschap bekomma, antingen det scheer till hanss egidt landz defension eller och der medh at bijfalla denne konungen. Och som här blifuer berättadt, schola de förnembste af hans rådh wara käijseren mer tillgedan ähn som konungen i Danm*arch*. Huaraf åthschillige discurser blifua fälte öfuer dette brunsswijkische vthschått, som ähr vpbudit, icke wetandes på det sijdste, huem det warder bijfallandes [3]. Ähndoch här bähres ingen tuiffuell om hertigens gode affection emot konungen i Danm*arch* och detta vnions wäsendh, om icke hans rådh hafua mere macht ähn han.

Ifrån Frankerijke continueras medh åthschillige schiep, det konungens och Soubyses schiep hafua nu wist waritt till slagz, och att Soubyse hafuer hafft stort nederlagh, så at man ähnnu icke weth, om han ähr sielff blefuin medh äller icke. Ooh ähre mäst alle hans schiep blefne, så när som 16 eller 18 stycker. Huilke, när de såge sigh hafua förloradt slagedt, hafua satt deras cosa åth store siön, så at man menar, de nu på inge städer måge sökia hampnar, medh mindre de gifua sigh vnder konungen i Spanien og kunna sålunda komma derin, eller och at de slå sigh till turcken och blifua siöröfuare [4]. Fördy konungen i Frankerijkes flotha ligger nu widh S:t Martyn för Roschelle. Och menas, innan han kommer der ifrån, måste de roscheller och deras anhangh wäll den wägen vth, som konungen will. Huarföre dässe förschingrade schiep af Soubyses flotha lijthet hopp hafua der at komma in, förr ähn saken blifuer förlijkt och aldeles bijlagdt, huilket menas nu wäll lätteligen schee kan, sedan konungen hafuer fådt denne victoria.

Och som här aff detta nederlagh discureres, schall det wara nyttigtt för detta vnions wäsendh, effter konungen i Frankerijke schall och till dess vthförande wara mycket benägen, huilket han här till för Sou-

3. Dette var korrekt. Frederik Ulrik førte omstændelige og længe uafgjorte forhandlinger med sit delvist anti-danske råd, om man skulle underordne udskuddet den danske øverstbefalende eller ej. Opel II s. 256 ff.
4. Dette skete dog ikke. Efter sit store nederlag til den fransk–hollandske flåde, der bl. a. erobrede Oléron og Ré, tog Soubise med en flåde på 14 skibe tilflugt i den engelske havn Falmouth, forfulgt af den franske admiral Menty, der ikke fik lov til at røre ham. *CSPV 1625–26* s. 178, 183, 189, 191; Laugel s. 191 f.

byses schull icke hafuer effter sijn willie kunnitt förrätta [5]. Huarföre menas, at det ähr godtt, det Soubyse och hanss anhangh ähr dämpat, så frampt konungen icke förandrar sitt sinne och här medh vthrothar alle de ewangelische vthur Frankerijke. Ty de, som om detta slagh berätta, säija, at der bleff ingen schonadt huarken på S:t Martyn eller Oloron (ett annat ölandh, som der hos ligger), vthan af konungens folch vthij den furia alt nedhuggitt.

Om den engelsche flothan ähr inge*n* annan kundschap, ähn att han ähnnu ligger vthij Engeland. Och ähre många i den meningh, att han i detta åhr inth*et* kommer vth.

Junker Wellem von Nassou ligger ähnnu för Dynkercken. Och ähre de, som komma ifrån Frankerijke, i den meningh, att om de schiepen vthij Dynkerken medh de 4.000 muscheterer hade kommitt vth, då schulle deras intent hafua warijt at bijfalla mons:r Soubyse. Ty vthij Frankerijke gåhr fult och fast rychte, det han schall hafua hafft hemligit förståndh medh konungen i Spanien och till detta krigzvthförande emot konungen i Frankerijke bekommitt ehn stor summa penninger.

Ifrån Hollandh schrifues, att de Herrer Stater låtha vthtaga några soldater aff huartt compagny om denne konungen medh att bijfalla [6], effter han sigh besuärer icke hafua så godt footfolch, som han gärna wille. Men hans rytterij sägs wara mycket bätter ähn Tillys.

Och ähre nu på tijmen åthschillige schiep inkomne, huilke bringe tijender, det Bayet de Todos los Sanctos vthij Bresilien ähr nu aff de spansche igen wist föröfradtt, så at de Herrer Stater ähre det nu aldeles quitt [7]. Ty vthij Flydt war ett schiep fult medh soldater inkommitt af Staternes folch, så att der vpå nu ingen tuifuell schall wara. Lijkuäll hafuer här nyligen tilförende waritt vthsprängtt, det hollenderne hade afslagidt de spansche, huilket nu finnes annorlunda.

Aff Helsingör dän 4. octobris åhr 1625.

5. Dette var rigtigt. La Rochelle måtte efter nederlaget indlade sig i forhandlinger med Richelieu, og under engelsk mægling afsluttedes en for huguenotterne ret ugunstig fredstraktat i jan. 1626. Leopold v. Ranke, *Französische Geschichte II, 1857* s. 299 ff; Lavisse s. 245.
6. Om disses ankomst til Chr IVs lejr, se herunder s. 600 og nr. 158 n. 13.
7. Jvf. nr. 153 n. 7.

158 22. oktober 1625

1. Til Axel Oxenstierna
2. Til Gustav II Adolf

Min sidste och ödmiuke schrifuelsse war den 9. i denne monadh, huilket breff jagh sende till Riga medh ehn hollendsch schieppere widh nampn Claes Clopper.

Och såsom jagh då i ödmiukheet förmälte om Tillijs vpryckningh ifrån Nyenborgh, så hafua samma tijender sålunda här alt sedan continueret, så at han schall aldeles hafua förlåthidt belägringen och sigh 3 mijhl tilbaka medh sitt läger retireret [1].

Och nu sädan han förnimmer grefuen aff Manssfelt wara vthij vpryckningh medh sitt rytterij, schall han, som tijenderne här gå, hafua satt ett ahntahl aff sitt folch öfuer Wäseren in vthij Wästphalen om be:te greffwe af Manssfelt passagen at förhindra. Huar öfuer denne konungen schall och hafua vthsendtt hertigen aff Weijmar medh 8.000 man emot samma folch om Manssfelder till sitt läger att beledsaga. Så at man här menar, det schall vthan slagh icke lätteligen affgå [2].

Elliest menas här, det Manssfälders footfolch schall nu till Brehmen wara ankommit. Huar och icke schall det nu inthet länge kunna dröijas, förr ähn det kommer dijt, effter här för sanningh berättas, det vthij Hollandh för 14 dager sedan låge 180 farekoster färdige, som samma folch schulle öfuerföra [3].

Och om grefuen aff Manssfeldt medh sitt folch kommer wäll öfuer till konungens läger, ähr man här vthij godh förhopningh, det konungen sedan schall sökia medell at få Tillij vthur landt Brunsswijk. Och discureres här alrede, hurulunda det ähr omöijeligitt för Tillij att kunna öfuer winteren medh sitt läger förhålla sigh vthij Brunsswijkerlandh, effter han ingen fetallie eller annan provision till sitt lä-

1. Tilly trak sig helt tilbage til Hameln og havde ingen forposter nordligere end Minden. Larsen s. 87.
2. Dette blev ikke tilfældet. Mansfelds rytteri, vistnok mellem 500 og 800 mand, ledsagedes af nederlandske tropper til Lingen ved Ems. Herfra drog de til Diepholz og sluttede sig her til hans fodfolk. Opel II s. 364; Larsen s. 99; jvf. herunder s. 599 f.
3. Mansfelds fodfolk, 2.–3.000 mand, sendtes med skib til Weser og landsattes i grevskabet Delmenhorst. Larsen s. 99; jvf. herunder s. 600.

gers vppehälle schall kunna bekomma. Huarföre man begynner här at säija, det han schall wara tillsinnes at hålla sitt winterläger vthij landt Hessen. Doch ähr här ähn därom ingen wiss kundschap [4].

H. Gabriell Oxenstierna ähr och wist öfuerkommin till Hollandh [5]. Och continueres om förbundet, som schall wara slutidtt på 15 åhr offensive och deffensive icke allenast emellan Frankerijke, Engelandh och Hållandh [6]; vthan sägz nu, at wår allernådigeste konungh och konungen i Danmarch ähre medh der vthij författade [7]. Huarvthöfuer här gladelige discurser fällas, att dette mechtige förbundh icke allenast schall gifua ligisterna ehn stor schräck, vthan och jämwäll förorsaka ehn godh och förtroligh wänschap emellan wår nådigste konungh och konungen i Danmarch, i synnerhet så länge desse 15 åhren wara.

Här fullfölgier och för wisso, det mons:r Soubyses schiepzflotha ähr slagen, och at konungen i Frankerijke hafuer belagdt Roschelle både till wathn och landh.

Om dän engelsche flothan ähr här ingen wiss kundschap. Ehn part mena, han schall nu mäst wara färdigh och wist komma vth i höst [8]. Andra mena, han kommer inthet vth, förr ähn saken emellan konungen i Frankerijke och de roscheller ähr förlijkt och aldeles bijlagdtt, att den fransösche och hollendsche flothan sedan kan foga sigh till den engelsche och sålunda tillsammans så mycket starkare företaga deras anslagh. Huilket alt tijden måste vptäckia.

Bayet vthij Bresilien ähr wist förloradtt, ty de Herrer Staters folch, som der vpå wahr, ähr hemkommitt och der ifrån sendt medh hamborgische schiep.

Aff Helsingör den 22. octobris åhr 1625.

4. Om placeringen af Tillys vinterlejr, se nr. 162 n. 2.
5. Gabriel G:son Oxenstierna var taget fra England til Nederlandene kort efter audiensen hos Karl I. Rydfors s. 62; Arend III,4 s. 119 f; jvf. nr. 154 n. 14.
6. Det 15-årige offensive og defensive forbund blev i Southampton 7. sept. 1625 alene indgået mellem Nederlandene og England og var rettet imod Spanien. Rydfors s. 61 f.
7. Hverken Frankrig eller Sverige kom med i det forbund til forsvar for den evangeliske religion og de tyske fyrsters frihed, der 29. nov. afsluttedes i Haag mellem England, Nederlandene og Danmark. Der udgik ganske vist ifølge traktaten opfordring til Frankrig, Sverige o. fl. stater om indtrædelse heri, hvad ingen af de opfordrede dog ønskede. Schybergson s. 102 ff; *DNT III* s. 634 ff; Arend III,4 s. 120.
8. Den engelsk-hollandske flåde afsejlede 8. okt. 1625. *CSPV 1625–26* s. 197.

[a]Post scriptum.

Sedan jagh hade sluthidt mine breff, kom här tijender, det konungen hafuer fådt Hammelen in igen och nedhuggit 500 man aff Tillijs soldater, som der inne woro [9]. Så at Tillij nu vthij landt Brunsswijk inthet schall hafua meer ähn Mijnden, dijt han sigh schall retireret hafua.

Bethlem Gabor sägz wara affsomnadt [10]. Och greffwen aff Walstein, som för hans schull schulle wara kallat tilbaka, schall hafua söcht passage till Tillij, men aff det brunsswijkische vthschått wara slagen tilbaka [11]; huaröfuer hertigh Christian von Brunsswijk schall commandere [12].

Grefuen af Manssfelts rytterij till något mer ähn ett tusende man, vnder ehn af hans öffwerster widh nampn Carpesans beledsagningh, schall nu till konungens läger wara ankommitt, confoyeredt af 1.200

a P.S.et til AO er fejlagtigt indsat i Danica 19 f. 316 efter nr. 160,2. Det enslydende P.S. til GA er omvendt fejlagtigt indlagt i O. S. E 759 ved nr. 160,1. Af oplysninger i P.S.et sammenholdt med oplysninger i nr. 159, således de »flygande tijender ... här sidst« om Hamelns generobring (herunder s. 601), fremgår, at det må placeres her.

9. Det urigtige rygte herom dementeres af AS selv herunder s. 601.
10. Det urigtige rygte herom dementeres af AS selv herunder s. 602.
11. Ferdinand II havde i juni givet Wallenstein instruks som øverstbefalende over en hær på 24.000 mand, der skulle virke sammen med Tilly imod Chr IV. Det var på tale, at han skulle have forenet sig med Tilly ved Nienburg, men i stedet gik han til egnen ved Göttingen og derfra med en del af hæren til egnen syd for Hannover, mens ca. 10.000 mand sendtes til Halberstadt. Nogen forening med Tillys hær fandt ikke sted, hvilket væsentlig skyldtes personlige uoverenstemmelser mellem de to hærførere. Ingen ville indordne sig under den anden. Det skyldtes derimod ikke det braunschweigske udskud, der ganske vist var udsendt for at hindre foreningen, men i øvrigt snart måtte vige for Wallenstein. Denne brugte over for Tilly truslen fra Bethlen Gabor som påskud for ikke som aftalt med Tilly at rykke til Hildesheim, men derimod til det nærmere Elben liggende Halberstadt og Magdeburg. Opel II s. 306 ff; Larsen s. 94 ff; Gindely, *Waldstein während seines ersten Generalats I, 1886* s. 64 ff; Klopp, *Tilly I* s. 272 ff, 280 ff.
12. Christian af Halberstadt overtog i okt. i realiteten en stor del af regeringsmagten og dermed ledelsen af udskuddet i Braunschweig-Wolfenbüttel, idet han med 2 regimenter arkebuserer slog sig ned i Wolfenbüttel, derfra foretog hvervninger for Chr IV og førte en ret fast politik over for Tilly. Opel II s. 358 f; Larsen s. 99.

statische ryttere, huilke schola och igen wara wäll tilbaka komne [13].

Manssfelder sielff medh sitt footfolch ähr för 10 dager sedan gången till segels ifrån Amsterdam åth Brehmen och hafuer leffdt något folch effter sigh vthij Amsterdam, som och medh förste schall öfuerföras.

Mons:r Soubyse sägz medh några schiep wara inkommin vthij Engelandh, huar han ähr beslagen och nu låther ahnhålla hos konungen der samme städes, att h: k: m:tt wille intercedere för honom hoss konungen i Frankerijke, det han igen måtte tagas till nåder [14].

Datum såsom vthij breffwett[a].

159* 4. november 1625

1. Til Axel Oxenstierna
2. Til Gustav II Adolf
3. Til Axel Oxenstierna

Sedan min ödmiuke schrifuelsse af den 22. passato medh ehn hollendsch schieppere widh nampn Thönes Pettersson von Leek, som lop till Riga, ähr här wisse tijender komne, det grefuen aff Manssfelt medh alt sitt rytterij och footfolch ähr till konungens läger wäll öfuerkommin [1], och at de Herrer Stater laga ähnnu meer folch till, som schall öfuer till konungen [2]. Orsaken: at grefuen aff Walstein, oansedt han

* Jvf. AS til GA Helsingør 4. nov. 1625, orig. i Danica 31 SRA, identisk med nr. 159,2.

13. Jvf. dog n. 2. Mansfeld selv ankom først til Nienburg 14. nov. Nyerup s. 147. Hans fodfolk var ifølge Gregers Krabbe allerede 4. okt. tilstede i Nienburg og udgjorde tre tusinde og nogle hundrede mand. Hans kavalleri, under oberst Joachim Capitzon, ankom 4. okt. Gregers Krabbe til CF 4. okt. 1625, orig. i DKIB; jvf. Nyerup s. 143. Mansfelds hær lagdes dog ikke sammen med den kgl., men rykkede først til Hoya og siden over mod Elben. Larsen s. 100.
14. En sådan anmodning udgik fra Karl I til Ludvig XIII, men den franske regering var ikke rede hertil, og Soubise blev i England. *CSPV 1625–26* s. 178 m. fl. st.
1. Jvf. dog nr. 158 n. 13.
2. Det drejer sig uden tvivl om folk til det rytterregiment på 3.000 mand, som Nederlandene ifølge traktat af Haag 6. okt. 1625 forpligtede sig til at sende Chr IV til hjælp. *DNT III* s. 618 f. Oberstløjtnanten for regimentet, der ved ankomsten til Bremen vist næppe talte halvdelen af den lovede styrke, meldte sig hos Chr IV i Nienburg 2. nov. 1625. Nyerup s. 146; Arend III,4 s. 118 f; Larsen s. 100.

för det förste aff det brunsswijcksche vthschått war slagin tilbaka, schall [han] lijkuäll omsijder, sedan han mer folch till sigh bekom, hafua slagitt sigh igenom och för det förste intagitt Halberstadt vthij landt Brunsswijk [3]. Och sedan han den wäll besatt hade, ähr han nedkommin till Tillij, som man här säger, medh 15.000 man, doch icke halffparten deraff bewäpnadt folch [4]. Och som tijenderne vthij konungens läger gå, schall Tillij wara sinnader at formere tuänne armeer, den ehne vnder sitt egidt directorium och den andre vnder ofuanbe:te greffwe aff Walsteins commando, om sålunda medh tuänne läger at angrijpa denne konungen.

Doch ähr man här i godh förhopningh, det konungen schall wara dem bäggie mechtigh nogh. Och förmodar man här, det hungeren schall slå dem meer ähn konungens folch. Ty som tijenderne här gå, schall vthij fijendens läger wara stor bräck på fettalie [5], så att aff Tillijs folch löper hopetahls öfuer till konungens läger. Ty der ähr nu på en kortt tijdh så mycken tillförningh kommin, att man vthij konungens läger mycket bätter kiöp hafuer på allehanda etandes warur, ähn som här i landet ähr. Och ähr här vthur landet spannemåhl vthfördh till lägredt, förvthan den, som här i Sundet ähr vpkiöpt, öfuer 1.500 läster. Så at konungen ingen nödh kan hafua, så länge han hafuer Elffwen och Wäseren frij.

Såsom här sidst kom flygande tijender, det konungen hade fådt Hammelen in igen, så hafuer jagh sedan förnummitt, at dät ähr inthet i sanningh. Vthan Tillij hafuer det ähnnu inne och ligger medh sitt hele läger wäll beschantzet widh Poppenburgh emellan Mijnden och Hammelen [6], så at han förmenar sigh nästan wara orädd, det konungen schall på den orth emot honom något kunna attentere. Lijkuäll schrifues vthur lägredt, det konungens folch hafua nyligen igen schermutzeredt medh Tillijs folch och fådtt ett cornett medh ehn heel hoop fångar.

3. Jvf. n. 158 n. 11. Grev Schlick rykkede efter overenskomst med stiftet ind i Halberstadt 9. okt. med en styrke fra Wallensteins hær. Opel II s. 320.
4. Urigtigt. Tilly og Wallenstein var ganske vist 2. okt. enedes om en forening af de to hære syd for Hannover, men en sådan kom ikke i stand. Om en årsag hertil, se nr. 158 n. 11.
5. Om manglerne i Tillys hær, se bl. a. Larsen s. 86.
6. Tilly var dog på dette tidspunkt draget øst på og lå med næsten hele sin hær i grevskabet Calenberg, hvis fæstning indtoges 22. okt. Larsen s. 90 f.

Här berättades och sidst, det Bethlem Gabor schulle wara dödh. Nu synes det ey heller at wele fullfölgia, vthan sägz nu, det han schall wara förlijkt medh käijseren och schall mäst låtha affdanka alt sitt folch [7].

Ifrån Hollandh schrifues, det Mons:r Arstens, som war extraordinario ambassadeur till konungen i Engelandh, schall nu wara förschickatt till Frankerijke at tilsee, på huadh sätt tuisten emellan konungen och de hughenotter kan blifua bijlagdt [8].

Här continueres nu medh åthschillige schiep, som hafua seedt den engelsche flothan vthlöpa till 180 schiep, och hafuer tagit sin cours åth den spansche siö. Den hollendsche admiralen, junker Wellem von Nassau, som lågh för Dynkerken, ähr derhos medh 20 kostelige örlige schiep [9].

De andre hollendsche schiepen, som för Dynkerken hafua legadt, hafua genom storm och owäder hafft ehn stor olycka, så at många deraff hafua huggit alle deras master öfuer bordh, och somblige ähre strannade och sönderslagne [10]. Och, effter som tijenderne här ähre komne, schall der en stor schade wara schiedt. Och medh den samme occasion ähre 15 dynkerker schiep komne i siön, huilke alrede hafua borttagit några hollendsche byser och flere andre fischere schiep [11].

[a]Effter migh ähr berättadt, det h: k: m:tt schall nådigest wara tillsinnes at hålla sitt winterläger vthi Räfuell [12], och här kom ett schiep, som wille dijt, hafuer jagh och sendt desse breffz innehåldh derhedan till högstb:te h: k: m:tt och E:rs h:tt[a].

Aff Helsingör den 4. novembris åhr 1625.

---

a ikke i 2 og 3

---

7. Bethlen Gabor forhandlede dog på dette tidspunkt med de anti-habsburgske magter om et nyt angreb på Habsburg. R i t t e r s. 313 ff.
8. Frans Aerssens, herre til Sommelsdijk, skulle ligeledes på sit gesandtskab bl. a. søge at få Frankrig med ind i den engelsk–dansk–nederlandske alliance. A r e n d III,4 s. 123 ff.
9. Jvf. nr. 158 n. 8 og nr. 154 n. 13.
10. Den frygtelige storm rasede 13. okt. 1625.
11. Ifølge den venezianske ambassadør i England drejede det sig om 16 skibe, der fangede og ødelagde 60 store ubevæbnede hollandske fiskeskibe. *CSPV 1625–26* s. 213; jvf. *s. st.* s. 223, 237.
12. Dette blev ikke tilfældet. GA havde derimod fra slutn. af nov. 1625 til beg. af jan. 1626 sin lejr i Berson i det sydøstlige Livland. 19. jan. forlod han sine tropper for over Reval og rundt om Finske og Bottniske Bugt at tage til Sverige. *Sv. Krig II* s. 219, 223, 234.

160* 22. november 1625

1. Til Axel Oxenstierna
*2. Til Gustav II Adolf***

Såsom jagh den 4. i denne monadh i ödmiukhet förmälte, det grefuen aff Manssfelt medh sitt rytterij och footfolch war wäll öfuerkommin till konungens läger, så continueres det sedan alt sålunda. Doch sägz han nu för sanningh icke hafua warijt starkare i alt ähn 6.000 man.

Och strax effter han ankom, hafua 2.000 aff konungens rytterij schermutzeret medh Tillijs hele armada, doch icke förmodandes mer ähn ett partij aff Tillys folch [1]. Och hafuer konungen den dagh förloradt 130 hester och tuänne cornetter medh effter:ne officerer. Öffuersten Obertroudt ähr blefuin borte, så man ähn inthet weth, om han ähr dödh eller fångin. Nils Seestedh och richz cantzlerens son Jacob Vlfelt ähre slagne. En aff hertigen aff Weijmars bröder sägz och vthi samma schermutzell wara blefuin. Doch ähr här ähn derom ingen wiss beschedh. Vpå Tillijs sijda schall wara blefne 600 man medh ehn öffwerste widh nampn Cortenback. Och 4 cornetter schall han hafua förloradt [2]. Och schall detta wara schiedt den 25. octobris näst förledin, en mijl på denne sijda Hannouer vthi landt Brunsswijk.

* Jvf. AS til Johan Skytte Helsingør 22. nov. 1625, orig. i Ink. brev och supl. E II a : 14 KA. Depechen er identisk med nr. 160, dog med tilføjelse om postproblemer og med anmodning til Skytte om befordring af den fordring på kronen på over 7.000 daler, som Skytte havde givet ASs svigermor, Brita Kijl på Skäggesnäs, fortrøstning om betaling af, og hvoraf svigermoderen havde givet AS og hans hustrus bror, Per Kijl, hver 1500 daler. Kopier af kammerets udregning af fordringen fra 1609 og 1611 findes vedlagt. Skytte modtog depechen 8. dec. 1625 og refererede ASs meddelelser om Chr IVs krigsførelse i Tyskland for dronningen. Johan Skytte til Maria Eleonora 9. dec. 1625, Kamm. reg. f. 643 KA.

** påtegnet: präsent: i lägred ved Birzen den 14. january 1626

1. Tilly ville for at isolere Hannover og derved lettere indtage byen overmande den kgl. postering i landsbyen Seelze, der havde kontrol over den nærliggende bro over Leine. Hertugen af Sachsen-Weimar ønskede omvendt fra Seelze at rette et angreb mod Tillys belejringshær ved Calenberg for at sikre forbindelsen til Hannover. Det førte til slaget ved Seelze 25. okt. Om dette slag, se nærmere herunder s. 606 og nr. 161 n. 1.
2. Generalløjtnant Obentraut blev hårdt såret taget til fange og udåndede

(fortsættes s. 604)

Stoltenow, ehn wacker fästningh och et godt pass, som Tillij inne hade, hafuer nu konungen igen föröfradt [3].

Grefuen af Walstein hafuer nu intagit både stiffterne Magdeburgh och Halberstadt. Och felas honom inthet meer ähn sielfue staden Magdeburgh, huarom kringh han nu medh sitt läger ligger och hafuer begärdt, det staden sohulle intaga 3.000 man, så wille han inthet fijendtligit emot honom attentere. Doch schola de sigh hafua erkleret, som tijenderne här för wisso gå, ingen garnison wele intaga [4]. Och der be:te Walstein något fijendtligit emot dem wille begynna, måtte han giöra, huadh han icke låtha kunde, de wille sigh till det ytterste fördeffendere. Och så länge Magdeburgh håller sigh wäll, menas här, det mehrb:te Walstein inthet wäll kan komma wijdere. Men der, Gudh förbiude, han samma stadh föröfrade, förmenas honom sedan inthet hinder kunna wara i wägen att först kunna komma öfuer Elffwen och sedan neder till Lybek.

Huarföre de lybesche herrar, som för sanningh här berättas, strax de finge höra, han war inkommin vthi stifft Magdeburgh och läth sigh höra wele komma bätter neder, hafua de vthgifuitt beställninger på 400 ryttere och 6.000 man till foot, menandes sålunda icke wele intaga någon garnison aff käijsarens folch, vthan heller, om de kunna, hålla sigh neutral [5].

Hertigen aff Brunsswijk medh sijn frw moder och de förnemste aff adelen i landet förtror sigh inthet at blifua på sitt huus Wolffbeutell, vthan schall sigh hafua begifuit in vthij staden Brunsswijk. Men

(fortsat fra s. 603)
i greven af Anholts egen vogn. Ritmester Jacob Ulfeldt faldt rigtignok, men ritmester Niels Sehested blev blot taget til fange. Hverken oberst Curtenbach, der førte et af de tre tillyske rytterregimenter i slaget, eller Bernhard af Sachsen-Weimar faldt. Andetsteds angives de danske tab til 300–500 mand og 5 kornetter eller ca. en trediedel af den i slaget deltagende kgl. styrke. Nyerup s. 145; Havemann, *Vaterländisch. Archiv d. hist. Vereins f. Niedersachsen, 1841* s. 5 ff; Opel II s. 355; Larsen s. 91; Slange s. 555 f; Jahn s. 157 f; Khevenhiller X s. 828.

3. Jvf. nr. 155 n. 2.
4. Hansestaden Magdeburg, der ønskede at holde sig neutral, havde nægtet at indlægge de af Wallenstein forlangte 3.000 mand fodfolk og 1.000 heste i byen, hvad Wallenstein godtog. Han undlod i øvrigt klogt at belaste byen med krigsbegæringer, idet Magdeburg og Hansestæderne havde lovet kejseren en velvillig neutralitet. Opel II s. 463 ff.
5. På hanse-dagen i aug. 1625 i Lüneburg havde man besluttet at holde sig neutral, trods stærkt pres fra fransk, nederlandsk og dansk side. Opel II s. 188 ff; Fleischfresser s. 27 f.

hans broder, hertigh Christian von Halberstadt, sägs liggia siuk på Wolffenbeutell aff ehn fierdedags schelffue. Och ähr sådan schräck kommin iblandh folket aff denne Walsteins oförmodelige ankomst, at de inthet annat refugium wethe at sökia vthan medh store böner at måge inkomma vthi Brunsswijk.

Och der Magdeburgh blefue öfuerwäldiget, menas, det konungen inthet schulle kunna förhindra Walstein at komma neder till Lybeck, effter Tillij fåhr honom nogh på den sijdan at tage wara vpå, och hans macht kan han vthan stor perickell inthet fördeele.

Vthi Hollandh ähre 3.000 wartgelder casserede, som konungen hafuer igen låthidt antaga, huilke medh förste säges schola komma öfuer [6]. Elliest höres nu ifrån Hollandh inthet synnerligitt. Här hafuer wäll gådt rychte, att de hollendsche örlige schiepen hafua warijt till slagz medh dynkerkerne och schulle hafua obtineret ehn godh victoria emot dem; men så höres nu inthet meer deraff.

Ifrån Frankerijke kan jagh inthet annat förnimma, ähn at man der lefuer i godh förhopningh, det tuisten emellan konungen och de hughenotter schall komma till ehn godh förlijkningh [7].

Här continueres för wisso, att den engelsche flothan ähr vthlupin och hafuer strax incontreret några spansche sciep medh ammunition och penninger, som schulle till Dynkercken. Huilke flotan strax föröfradt hafuer och dem insendt till Engelandh.

Man säger och nu, det konungen i Engelandh hafuer låthidt warna alle Hänssestäder och andre österlendinger, at de inthet schola segla på Spanien, medh mindre de wele stå deras risico at blifua tagne och prijs giorde. Och till det effect schola några engelsche schiep krytza siön emellan Doffuer och Cales i Frankerijke.

Denne konungens sex schiep, som liggia på Elffuen för Hamborgh [8], sägz och hålla sådan starkt inseende medh alle hamborgische schiep, som wele till Spanien, att icke et kan komma der forbij, vthan det först blifuer visiteret. Och alle de förbudne waror, som der vthij finnes aff all krigzammunition och toghwärck, tages der vth och

6. Jvf. nr. 159 n. 2.
7. Jvf. nr. 157 n. 5.
8. De fem af skibene var Hector, Gabriel, Marekatten, Postillonen og Gribben under Jørgen Ulfeldt som admiral (jvf. nr. 154 n. 6). Det sjette skib var Svanen (Kongens klædekammer 1625–26 udgift f. 245), som hidtil i 1625 havde været under Ulfeldts kommando, og som han ved miss af Verden 2. sept. 1625 havde fået ordre til at gå til søs med fra Weser. *KBB 1624–26* s. 490 f; jvf. Garde s. 151 f.

sendes till Hamborgh igen [9]. Och gifues sedan schiepen förloff at löpa, huart de wele.

Aff Helsingör den 22. novembris åhr 1625.

161 4. december 1625

1. Til Axel Oxenstierna
*2. Til Gustav II Adolf**

Min sidste och ödmiuche schrifuelsse war den 22. passato. Sedan ähr här continueret om den schermutzell, som ehn deel aff konungens rytterij hafuer hafft medh Tillijs folch. Och sägz nu för wisso, det konungens folch hafuer aff Tillij warijt förraschadt, så at mycket mer folch af konungens ähr bleffuitt, ähn som här må omtalas. Och ähre åthschillige aff adell och officerer blefne öfuer dem, jagh sidst i ödmiukhet förmälte. Doch måste det hållas så förborgat, at ingen må wethadt. Öffwersten Obertrout fördes lefuandes vthij Tillijs quarteer, men bleff strax dödh. En furste aff Altenburgh schall och vthij samma slagh wara blefuin [1]. Huaröfuer denne konungen schall wara mycket förbittradt och hafuer låthidt sigh höra medh aldraförste wele angrijpa Mijnden medh alla macht. Och sägs nu, det han hafuer inbekommitt och wäll besatt Hannouer [2], huar widh för:ne schermutzel ähr fallin.

* påtegnet: præsent den 10. feb: 1626 på Räwell

9. Ikke blot fra dansk, men også fra engelsk og hollandsk side søgte man fra sommeren 1625 at hindre Hansestædernes handel med Spanien, englænderne og hollænderne ikke blot handelen med krigskontrabande, men også i øvrigt. Fleischfresser s. 28 ff; Loose s. 24.
1. Hertug Friedrich af Sachsen-Altenburg, der 25. juli 1625 af Chr IV havde fået patent som oberst på at hverve 800 arkebuserer, havde holdt landsbyen Seelze, det sydlige brohoved for Leinebroen, besat med sit regiment, nu på 700 arkebuserer, og var blevet overrasket af nogle af Tillys ryttere, der var sprængt ind i hans hovedkvarter. Selv om han først fik kastet fjenden tilbage og fik hjælp af to rytterregimenter under generalløjtnant Obentraut, rykkede Tilly frem med en overmægtig styrke, 3 rytterregimenter og ca. 3.000 mand fodfolk, der kastede de kgl. tropper i uorden tilbage ned mod Leinebroen. Selv om det ikke lykkedes Tilly at sikre sig denne bro, hovedmålet for hans angreb på Seelze, faldt eller fangedes flere højere kgl. officerer. Jvf. nr. 160 n. 2 vedr. litt.henv.
2. Det lykkedes netop 27. okt. hertug Johan Ernst af Sachsen-Weimar med støtte fra borgerne, men imod aristokratiet i Hannover at besætte den strategisk vigtige by, lige før Tilly skulle til at rykke ind. Opel II s. 353 ff.

Greffuen af Walstein medh den fridlandische armeé sägz suåra gracere vthij stifft Magdeburgh och hafuer nu medh appoinctement inbekommitt och wäll besatt den bischoplige stadh Halle [3], huaröfuer stor schräck ähr kommin iblandh folket der om kringh. Lijkuäll sägs, att de vthij landt Brunsswijk begynna at reppa modh och försambla, huadh folch de kunna bringa tillwäga. Och när hårdt vpå gäller, ähr påbudit, det alle man schall marchere. Der till medh församblas der och dagligen folch, som denne konungen dijt försender. Ändoch de ähn inthet hafua attenteret, effter hertigh Christian von Brunsswijk ähr ähn beladder medh sin wahnlige schälffwe. Churfursten aff Brandeburgh sägz och försambla något folch dem till vndsättningh emot Walstein [4].

Här sprijdes för sanningh vth, det Bethlem Gabor schall nyligen hafua hafft sijne gesanter hos denne konungen. Huilke schola hafua warijt mächta wäll vndfångne och tracterede [5], så at man här lefuer i godh förhopningh, det Bethlem Gabor på sijn sijda schall emot käijseren något godtt vthrätta, som kan lända vnionen till fördeel [6]. Elliest sägs och, det giffterm åledt emellan honom och fröijken aff Brandeburgh schall wara beslutidt [7].

Ifrån Hollandh eller andre orther höres här nu inthet.

Aff Helsingör den 4. decembris åhr 1625.

3. Halle besattes uden virkelig kamp af en hærstyrke på ca. 4.000 ryttere og 5.–6.000 fodfolk efter overenskomst med byrådet 5. nov. Opel II s. 321 ff.
4. Urigtigt. Brandenburg forbød endog hvervninger til den kgl. hær på sit område og nægtede desuden i jan. 1626 at gå i forbund med Chr IV. Opel II s. 352, 388.
5. 16. okt. 1625 ankom Sigismund Zaklika fra Bethlen Gabor med kreditiv af Alba Julia 1. juli 1625 (orig. i Ungarn 1) til Nienburg, hvor han opholdt sig helt til 17. nov. Chr IV anså ham for meget indflydelsesrig hos Gabor, overtalte ham til at tage lige hjem i st. f. til Nederlandene og forærede ham ved afrejsen 35 rosenobler. Han fik rekreditiv af Nienburg 16. nov. Nyerup s. 144, 147; *Egh. Br.* s. 467.
6. Zaklika fortalte Chr IV, at Bethlen Gabor med 12.000 mand ville falde ind i Steiermark til jan., efterfulgt af tyrkiske tropper. *Egh. Br.* s. 467.
7. Forhandlingerne om brylluppet afsluttedes i Berlin i forbindelse med et forbund mellem Brandenburg og Gabor, der lovede at komme til hjælp, hvis kurfyrsten på grund af brylluppet skulle blive angrebet af Polen og kejseren. Brylluppet fandt sted 10. jan. 1626 i Berlin, siden 17. febr. 1626 i Kaschau. Opel II s. 427; Depner s. 106 f.

162 22. december 1625

*1. Til Axel Oxenstierna**
*2. Til Gustav II Adolf***

Sedan min ödmiuke schrifwelsse aff den 4. i denne monadh ähr här inthet synnerligitt förefallitt. Allenast richzens rådh hafua warijt församblade på Andvorschogh här i Sielandh och ähre nu nyligen åthschilde. Men så kan jagh ähn inthet förnimma, huadh de på detta möthe tracteret eller slutidt hafua [1]. Ey heller ähr der ähn någodt vpåfölgdt.

Konungen ligger ähnnu medh sitt folch på sitt wahnlige ställe vthi stifft Veerden och wijdh Nyenborgh vthij landt Brunsswijk. Och Tillij ligger, der han plägar, emellan Mijnden och Hammelen. Och höres nu inthet synnerligit mehr om någon schermutzeringh, vthan huadh de kunna förrascha huar andre någon tillförningh ifrån.

Greffwen aff Walstein håller sigh ähn vthi stifft Magdeburgh och deromkringh [2]. Och förmenas, om Elffwen will bära i winter, det han wäll schall tee sigh öfuer in vthij landt Meckelborgh.

Men så berättas här, att der prepareres nu tämmeligen emot hans ankomst. Vthij Holsteen schole 4.000 man till foot och 2.000

* påtegnet: ankom: och præsent den 18. feb: 1626
** påtegnet: den 18. feb: 1626 præsent

1. Christian V havde ved miss. af Antvorskov 19. nov. 1625 indkaldt rådet til møde 10. dec. *KBB 1624–26* s. 538. Forhandlingerne drejede sig først og fremmest om en af Holsten begæret forbundshjælp. Rådet bevilgede ved betænkning af 15. dec. de 600 ryttere på rigets bekostning og foreslog, at de enten skulle hverves, så adelens rostjeneste kunne blive hjemme til forsvar for Danmark, eller også udtages af de jyske og fynske kompagnier. Repræsentanter for adelen foresloges indkaldt til møde i Nyborg i febr. 1626 til forhandling om udredelse af rytterne. Erslev s. 455 ff. Om dette møde, se nr. 164 n. 4.
2. Chr IV, der havde hovedkvarter på Rotenburg fra 23. nov. 1625 til 13. febr. 1626 (Nyerup s. 148; *Da. Saml. II,3* s. 375) havde hovedparten af sin hær liggende mellem Leine og Elben i en linie fra Stolzenau over Hannover og Wolfenbüttel og derfra nordpå i retning mod Lauenburg. Tilly lå sydvest herfor ved mellemste Weser fra Minden helt ned i Hessen-Kassel, østligt helt til Harzen og vestligt ind i Osnabrück stift. Wallenstein lå især fra egnen ved Goslar til henimod Elben i ærkestiftet Magdeburg og syd herfor. Opel II s. 366 f; Larsen s. 92.

ryttere liggia aff konungens folch, som strax schola marchere, när Walstein begynner at röra sigh. Dessförvthan ähre och alle man tillsagde både vthij landt Brunsswijk, Meckelborgh och Holsteen at wara färdige, [a]när[a] behoff giörs [3].

Här berättas och, det konungen schall hafua sendt grefuen aff Manssfelt medh något folch till de lybesche herrer at begära quarteer öfuer winteren vthi deras gebidt för penninger, huilket de honom schola hafua vthslagit. Huar öfuer han sigh emot deras willie schall lijkuäll hafua inquarteret [4].

Ifrån Hollandh ähr flygande tijender, att den engelsche flothan schall hafua intagit Lissebon vthij Spanien och der bekommitt ehn otaligh stor schatt [5]. Doch will här ähn icke sättias fullkommeligh tro der till, förr ähn det wijdere fullfölgier, effter staden ähr suåra mächtigh och starch på folch och dessförvthan schall sigh hafua preparerat emot den engelsche flothans ankomst. Måste derföre tijden härom sanningen widere vptäckia.

[b]Jagh beder ödmiukeligen, E:rs h:tt wille migh icke förtänkia, det jagh nu på så långligh tijdh icke hafuer ijdkeligen kunnit senda trychte aviser medh mine schrifuälsser. Och ähr schullan inthet hoss migh. Nu sedan h: k: m:tz poster inthet resa emellan Hamborgh och grentzen, hafuer jagh inge kunnitt bekomma, oansedt jagh några resor hafuer schrefuitt Lehonard von Sorghen till, det han wille förschaffa migh ehn wiss man vthi Hamborgh, som migh alla otta dagar medh huadh poster, som ginge, senda 16 eller 20 stycker aviser medh huadh annat, som der kunde förefalla. Så wille jagh honom åhrligen ehn wiss genant derföre gifua. Men så kan jagh inthet få något suar aff honom der vpå, huarföre jagh nu will sökia medell genom någon annan godh wän, som migh till ehn wiss man kan förhielpa. Ty ehuadh

a 2 i st.: om
b ikke i 2

3. Behovet var da netop opstået. I henhold til, at det på den nyligt afholdte Kiel-landdag fra alle sider blev anset for nødvendigt at holde sig klar til opbud ved behov, befaledes det ved Chr IVs og hertug Frederiks IIIs åbne brev til ridderskabet af Haderslev 20. dec. 1625, at dette ufejlbarligt med sine heste og knægte skulle stille i Kiel ved næste omslags begyndelse. Orig. af det trykte åbne brev i TKIA 127 II Landdagsakter 1579–1627. Jvf. Waitz s. 508 f.
4. Dette er korrekt. Jvf. Opel II s. 429 og herunder s. 612 f.
5. Rygtet dementeres af AS selv herunder s. 614.

det migh kostar, will jagh suåra gärna så laga, det jagh altidh kan få trychte aviser medh mine breff. Så judicerer och tager E:rs h:tt der vthur, huadh E:rs h:tt godtt synes. Och oansedt der vthij esomofftast någon osanningh finnes, så ähre de lijkuäll vndertijden kortuillige at läsa[b].

Aff Helsingör den 22. decembris åhr 1625.

163 3. januar 1626

1. Til Axel Oxenstierna
*2. Til Gustav II Adolf**

[a]E:rs h:tt låther jagh i all ödmiuchet förnimma migh hafua i gåhr bekommitt E:rs h:tz gunstige schrifuelsse, dateret i Riga den 10. novemb: 1625, såsom och h: k: m:tz wår allernådigeste konungs och herres nådige breff och instruction [b]daterede vthi Riga den 19. octobris 1625 och migh tillhanda ifrån secret: Jonas Bureus[b], lydandes om agentschapet vthi Hamborgh, som högstb:te h: k: m:tt aff konungzligh gunst och nåde migh nådigest ombetrodt hafuer [1].

Och såsom jagh bähr ingen tuifuell, vthan wist weth, det all min wälfärdz promotion (näst Gudh) kommer ifrån E:rs h:tt, så will jagh derföre E:rs h:tt vthij alsomstörste ödmiukhet hafua betackat; offererendes migh och de fattige mine altidh at giöra effter wår ytterste förmögenheet alt thet wij kunna wetha och vptänkia, som kan lända

* påtegnet: ankom och præsent: den 18. feb: 1626.

a kortere i 2
b ikke i 1

1. GAs miss. til AS om agentskabet i Hamburg af Riga 19. okt. 1625. Riksreg. f. 595 SRA; instruks i orig. af s. st. og d. i Germanica D II SRA (jvf. omtalen af instruksen i indledningen s. 52 f). I breve af s. st. og d. gav AO Johan Skytte, kammerrådet og Jonas Buræus besked om afskedigelsen af Leonard v. Sorgen fra agentskabet i Hamburg samt om ansættelsen af AS dér og af Buræus i Danmark. *AOSB I,3* s. 221 ff. Ved miss. af s. st. og d. fik Buræus ordre til straks at begive sig til Danmark og affærdige AS til Hamburg. Riksreg. f. 600 f SRA. Jvf. instruks til Buræus af s. st. og d. Riksreg. f. 601 ff SRA. Han modtog ordren herom i Sth. 5. dec. 1625. *AOSB I,3* s. 225. Kreditiver fra GA til Chr IV og Christian V for Jonas Buræus som deputeret agent Riga 19. okt. 1625, orig. i Sverige A II 37.

E:rs h:tt och alle de sijne till ehre, ödmiuk tienst och gunstigt behagh; betackandes E:rs h:tt derhos ytterligere på det ödmiukeligeste för den gunstige vnderrättelsse, E:rs h:tt migh vthi sijn gunstige schrifuelsse hafuer täckts gifua; önschandes aff Gudh alz:tigh, det jagh samme agentschap så kan förestå, at det kan lända Gudij till ehre, wår allernådigste konungh och E:rs h:tt till nådigt och gunstigt behagh. Huarom jagh migh, näst Jesus nådige tillhielp, vthij all vnderdånigh trohet schall beflijta[a]. Och så snart secret: kommer hijt, will jagh i the helige Trefåldighets nampn begifua migh på resan till Hamborgh [c]och der affräckna medh Lehonard von Sorghen effter E:rs h:tz gunstige befalningh [2] och affräckningen E:rs h:tt sedan strax öfuersenda.

Jagh låther och E:rs h:tt här medh ödmiukeligen fornimma, at de wälborne herrer cammerådh hafua kallat min åhrlige löhn ifrån migh, som jagh altidh hafuer hafft vthi Wässboheradt i Smålandh, både förr ähn jagh bleff agent och sedan (huilken h: k: m:tt aff gunst och nåde, när möthet stodh widh Vlffzbäck nådigest förbättrade medh 300 d*aler*), och den tilldeelt secret: Jonas Bureus, effter som E:rs h:tt af medfölgiande copia gunsteligen hafua att förnimma [3].

Men så ähr jagh vthi den vnderdånige mening, det h: k: m:tt och E:rs h:tt hafuer nådigest förordnadt secret: det deputat, som jagh vthij Danm*arch* hafft hafuer, nembligen 4 d*aler* om dagen, huilket jagh vthij Cronebärgz lähn aff ståthålleren wälb: Erich Jörensson hafuer åhrligen bekommitt, och at icke min åhrlige och stående löhn der medh schall wara meent, vthan allenast deputatet till agentschapet, förordnadt såsom till täre penninger.

Lefuer derföre vthi den vnderdånige och ödmiuke tillförsicht, det E:rs h:tt hielper migh medh sijn gunstige schrifuelsse till de wälborne herrer cammerådh, det jagh samma min löhn, huilken ähr nu åhrligen

c ikke i 2

2. AO havde udtrykkeligt pointeret nødvendigheden af, at v. Sorgen skulle stilles tilfreds og klageløs af hensyn til den svenske krones og Sveriges høje reputation. *AOSB I,3* s. 221, 223.
3. Kammerrådet til AS Sth. 22. dec. 1625, K a m m. r e g. f. 671 KA, kopi findes vedlagt nr. 163,1. GA havde 4. nov. 1625 fra Riga givet kammerrådet ordre til snarest at afsende Buræus til Danmark med samme årlige deputatsunderhold som AS. R i k s r e g. f. 648 SRA. Ved miss. af Sth. 10. dec. 1625 fik arrendatoren Per Gudmundsson ordre til at levere Buræus de 660 daler fra Västbo herred, som AS før var deputeret. K a m m. r e g. f. 649 KA.

660 d*aler*, må här effter bekomma, såsom här till schiedt ähr. Effter jagh lefuer vthi den otuiffuelachtige och vnderdånige förhoppningh, att h: k: m:tt icke nådigest räcknar min åhrsslöhn vthij deputatet, huilket icke warar länger, ähn h: k: m:tt migh på den orth nådigest täckies bruka. Och när jagh då komme der ifrån, så hade jagh sedan slätt inthet. Och tror jagh wisserligen, at huarken h: k: m:tt eller E:rs h:tt hafue nådigest meent min löhn, vthan allenast, at deputatet schulle förordnas till secret:. Och de wälborne herrer cammerådh hafua, kan sche, icke annorlunda förstådt, ähn at secret: schulle hafua både deputatet och löhnen [4]. Förbijdar derföre vthij all ödmiukhet här vpå E:rs h:tz gunstige erkleringh[e].

Belangandes nye tijender, så war min sidste och ödmiuke schrifuelsse den 22. passato. Och såsom jagh då vthij ödmiukhet förmälte, hurulunda grefuen aff Manssfelt hade sigh inquarteret vthij de lybesches gebiedt, så continueres här, det han ähr der inkommin medh 8.000 man och hafuer sigh strax ehn fästningh dem tillhörandes, widh nampn Möllen, bemächtigitt och der inlagdt 600 soldater [5]. Doch sägz honom inthet fijendtligit emot de lybesche attentere [6], oansedt här

4. Herom skrev AS også til kammerrådet. Jvf. Johan Skytte på kammerrådets vegne til AS 27. jan. 1626, K a m m. r e g. f. 163 KA. Skytte meddelte, at kammeret ikke havde frakaldt AS noget, men at GA og AO udtrykkelig havde befalet, at Jonas Buræus skulle deputeres alt, hvad AS havde været anordnet, mens AS skulle have alt, hvad v. Sorgen hidtil havde haft. Da AS for 1625 allerede havde fået de 660 daler fra Västbo, kunne han beholde dem, og kammeret ville spørge GA, hvordan han ellers ville disponere hermed. AS skulle imidlertid af v. Sorgen erfare, hvor meget denne havde haft til sit deputat af spionpengene; forslog det ikke, måtte AS nyde de 660 daler fra Västbo, hvorefter Buræus måtte anordnes lige så meget andetsteds fra.
5. Mansfelds styrke nåede først i foråret 1626 op omkring denne størrelse. L a r s e n s. 115, 105 ff. Fæstningen hed Möllens.
6. Han konfiskerede dog lübske købmænds varer på disses rejser til og fra markeder. F l e i s c h f r e s s e r s. 29. Hvor angst den svenske statsledelse var for en kgl. dansk blokade og erobring af Lübeck, fremgår bl. a. af et brev fra Johan Skytte, medunderskrevet af Gabriel G:son Oxenstierna, til GA Sth. 8. jan. 1626, K a m m. r e g. f. 173 f KA. Heri trøster brevskriverne, trods i øvrigt falske rygter om Mansfelds blokade, sig med, at AS »hafwer icke heller ett ord der om skrifwit«. Det hedder yderligere: »Såsom bådhe h: f: n:de pfalsgrefwen (Johan Cassimir) såsom och hoffmesteren (v. Falkenberg) göre påminnelsse om det store interesse, såsom E: k: m:t och Sweriges crono der vthj hafwer, att den (Lübeck) icke kommer vthj jutens händer, så kunne wij och för wåre personer dess förvthen wäl besinne dedh samme, effter som här om och förledne sommer och

(fortsættes s. 613)

ähr tijender, det de schola sigh aldeles hafua ehrkleret inthet medh detta krigzwäsendh något wele hafua at beställa, huarken medh ligisterna eller vnionen; vthan wele sigh aldeles hålla neutral; doch deras edh oförkränkt, som de hafua giordt käijsseren; så at de sigh schola hafua ehrkleret, at de wele wara och blifua hanss trogne vndersåther. Men så wele de ingen garnison intaga, vthan förmena sigh sielfue at wara mechtige nogh om sigh at fördeffendere, der någon dem på fijendtligitt sätt wille attacquere [7].

Och ähr man här i den meningh, at der Manssfelder sigh vthij de lybesches omliggiande landh och egendom icke hade inquarteret, då schulle Walsteineren wäll hafua giordt sitt bästa att komma der in. Och menas nu, det passagen öfuer Elffuen kan honom inthet förmenas, vthan at han wäll kan komma öfuer, när han will [8]. Men så sägz, at hertigh Christian von Brunsswijk ähr nu bätter af sijn schälfuo och håller Walsteineren tämmeligen warm. Han schall nyligen hafua slagit honom 300 man ifrån och fådt ett ståteligitt pass in igen widh Elffwen, som grefuen aff Walstein sigh tillförende impatroneret hade, så och några wagnar, som här sägz, medh ståteligit bythe [9].

Man säger och, det Tillij hafuer sendt ett ansehnligit tahl folch till Walstein och will, det han ändeligen schall ryckia öfuer Elffuen och försökia, om han icke kan komma så wijdt, det han kan attacquere grefuen aff Manssfelt. Huilket migh ståthålleren här på Chroneborgh, Jörgen Vrne, sielff berättadt hafuer [10]. Och sade sigh hafua wiss

(fortsat fra s. 612)
elliest vthj E: k: m:tz egen præsentz esomoffest discurser ähre faldne. Och wille fördenskuld önske, at E: k: m:t måtte ware så när stadd, at E: k: m:t hadhe kunnet här vthinnan remediere«.

7. Byen nægtede tilmed Mansfeld proviant til sine tropper og foretog endog, da disse tropper havde sat sig fast meget nær Lübeck, udfald fra byen mod disse. Opel II s. 429; Fleischfresser s. 29 f. Jvf. Jørgen Urne til CF Kronborg 17. jan. 1626, orig. i DKIB.
8. Det skete allerede 24. og 25. dec., da han lod elbbroen ved Dessau besætte og lagde en besætning ind i byen. Opel II s. 368.
9. Det drejer sig muligvis om Christian af Halberstadts anslag med ca. 2.000 ryttere mod landsbyen Sallern, hvor han overraskede et kejserligt regiment og tog 400 heste. Opel II s. 397.
10. Derimod tav Jørgen Urne stille med Chr IVs bestræbelser på i efteråret 1625 at opnå lån hos adel og borgerskab i Danmark til financiering af krigen i Tyskland. Urne havde forhørt sig om penge hos dem, som ikke var agenten synderlig affektioneret, så han ikke skulle få det at vide, nemlig hos Morten Jensen og Villum Mortensen. Jørgen Urne til CF Kronborg 10. dec. 1625, orig. i DKIB.

beschedh, det konungen wille ähnnu senda 2.000 ryttere och 2 regemente till foots öfuer till Manssfelderen [11], på det han deste bättre kunde wara prepareret emot Walsteins ankomst.

Konungen hafuer och på nytt vthgifuit beställninger at wärfua det mästa folch, de kunna få [12]. Ty här sägz, det han i tillkommande sommar will formera tuänne arméer, ehn vnder sitt eget directorium och den andra vnder hertigh Christian von Brunsswijk [13]. Här i Hallandh, Schåne och Blekinge sägz och schall wärfuas 2 regemente till foot [14], så at i tillkommande sommar synes först kriget medh alfuar wele grijpas ahnn. Ty ähn estimeres Tillij och Walstein wara mycket starkare ähn konungen. Tillij sägz wara öfuer 30.000 och Walstein 15.000 man starch. Och konungen schall icke mycket wara öfuer 26.000 man medh sin hele macht, oansedt hans macht ähr här tillförende fast högre vthsprängdt.

Såsom jagh sidst i ödmiukhet förmälte, huadh tijender här då war om den engelsche flothan, at han schulle hafua intagitt Lissebon vthij Spanien, så war det inthet vthan flygandhe tijender. Och oansedt nu vthij aviserne förmäles, det han schulle sigh hafua bemechtiget Cales-malis der sammestädes, så menas här lijkuäll, at det ähr ähn inthet så wäll; vthan at man ähn ingen wiss beschedh kan hafua, huadh flothen hafuer vthrättadt [15]. Fördy tollenären här i staden fick för 2 dager sedan breff ifrån Hollandh, som inthet war gammalt, huar vthij förmäles, det man ändå ingen wiss beschedh hade om den engelsche flotanss procederende.

Vthan der stodh vthij, at Roschelle vthij Frankerijke war ähnnu belagt aff konungen, och at der lijten lijknelsse synes till fredh medh

11. Mansfeld modtog vistnok omved våbenhvilens udløb to kgl. rytterregimenter og et hollandsk fodregiment; hertil kom administratoren af Magdeburgs tropper. Larsen s. 111.
12. Ifølge en rulle fra tiden efter 6. dec. 1625 var det planen ved intensive hvervninger at bringe hæren op på henved 60.000 mand. Larsen s. 101 f. Om hvervningerne, jvf. i øvrigt s. st. s. 101 ff; Opel II s. 358 ff.
13. Ikke Christian af Halberstadt, men Mansfeld.
14. Det tal var for stort. Jvf. nr. 164 n. 3.
15. Der var ganske vist planer om et angreb mod Lissabon, som imidlertid måtte opgives. Man gik i land ved Cadiz, søgte ikke at erobre byen, men nøjedes med en kort overgang at okkupere fæstningen Puntal, der vogtede indgangen til Cadiz. Den elendigt ledede og udrustede flåde måtte imidlertid hurtigt, 16. nov., vende næsen mod England igen efter en dundrende fiasko. Gardiner VI s. 14 ff.

de hughenotter. Vthan war till at befara, det han omsijdor schulle vthrotha dem alle vthur Frankerijke [16]. Soubyse schall ähnnu hålla sigh vppe vthij Engelandh.

[d]Önschandes E:rs h:tt sampt alle de edre ett godtt och lycksaligitt nytt åhr[d].

Aff Helsingör den 3. januarij åhr 1626.

164 4. februar 1626

Til Axel Oxenstierna

Jagh låther E:rs h:tt i ödmiukhet förnimma, det secretereren Jonas Bureus kom för tijo dager sedan hijt till Helsingör och hade aff de wälborne herrer cammerådh bekommit inwijssningh till Chronebärgz lähn på störste summan aff de penninger, som h: k: m:tt nådigest förordnadt hafuer, vthij cammaren anammas schulle till migh att vthdele effter E: h:tz befalningh, när Gudh will, jagh kommer till Hamborgh. Huilke nu wälb: h. ståthålleren Erich Jörensson låther omwexla vthij richzd*aler*, huarföre jagh ähr förorsakat här så länge at dröija. Doch hafuer både be:te ståthålleren och arrendatorerne loffuat giöra deras högste flijt, det penningerne medh aldraförste schola wara här [1]. Och så snart de komma, och secretereren hafuer medh migh, effter h: k: m:tz nådige befalningh, clareret, schall jagh strax i Jesu nampn begifua migh på resan till Hamborgh.

Medh h. Ludouico Cammerario hafuer jagh clareret om de 900 richzd*aler*, som han schall hafua, så at han der vpå alrede något bekommitt hafuer. Och rästen schall honom sendas aff de penninger, som komma ifrån Chronebärgh, huar medh han ähr wäll tillfredz.

Och ähr det godt, att han dem nu bekommer, effter jagh förnimmer, stor fara ähr at resa medh penninger emellan Flenssborgh och Hamborgh för Manssfelderens folch. Ty de schona ingen, ehuem han

d ikke i 2

16. Jvf. dog nr. 157 n. 5.

1. Statholderen på Kronoberg Erik Jöransson Ulfsparre havde af kammerrådet ved miss. af Sth. 14. dec. 1625 fået ordre til straks at levere Jonas Buræus 2.500 daler af de arrender i Kronoberg len, som var anordnet klædemanufakturen. K a m m. r e g. f. 655 KA.

ähr, eller huru godt pass han hafuer. Vthan när de komma öfuer någon, taga de alt, huadh han hafuer. Doch hafuar man ähn inthet hördt, at de hafua slagit någon ihiel.

Och fåhr jagh nu lijkuäll widh pass 1.400 richzd*aler* vthi rede vth medh migh. Ty Mårten Wewetzer hafuer vthij Stockholm lefuererat ett tusende richzd*aler*. Och 200 richzd*aler* hafuer han lofuat medh sin tienare at lefuerere här i Helsingör, huilken wij dagligen förwänta.

Jagh hafuer hafft mitt budh till Kiöpenhamn och meent finna der någon, som schrefue migh mäste summan öfuer per wexell. Men der fins ingen, som hafuer några penninger vthij Hamborgh ståendes, vthan många, som gärna wele haffue penninger dijt. Måste derföre ewentyre dem medh migh öfuer landh.

Såsom jagh sidst i ödmiukhet förmälte om min åhrsslöhn, huilken de wälborne herrer cammerådh hafue kalladt ifrån migh och den igen deputeret secretereren Jonas Bureus, så hafuer jagh nu derom i vnderdånigheet schreffuit h: k: m:tt till. Gansche ödmiukeligen bediandes, E:rs h:tt will här vthinnan wara min gunstige herre och förhielpa migh, det jagh samma löhn, så här effter som här till, må behålla. Ty när jagh drager aff mitt deputat, som migh genom E:rs h:tz gunstige befordran ähr förordnat vthij Hamborgh, huadh som till posterne will behöffuas, som rese till grentzen, och sedan huadh landposterne schola hafua, som rese vthij Tyschlandh, så blifuer inthet så mycket behållitt till min förtäringh, som sielfue deputatet war vthij Chronebärghz lähn. Leffuer derföre vthij den vnderdånige förhopningh, E:rs h:tt hielper migh, det jagh fåhr behålla min löhn.

Huadh mitt förste deputat vthi Chronebärgz lähn wedkommer, så aldenstundh mitt deputat vthij Hamborgh gick ahnn nu vthij förledne ny åhr, hafuer jagh aff mitt förige inthet mer behållidt ähn intill för:ne ny åhr. Huadh sedan faller, bekommer secretereren alt intill den 3. juny nästkommandes, när åhret vthe ähr. Effter som E:rs h:tt aff medfölgiande copia aff deputatz brefuet gunsteligen hafue at förnimma, så ähr summan, som secret: behåller aff deputatet, 608 d*aler*. Jagh sender och E:rs h:tt här medh copia aff cammerådz breff till migh, sampt copier af min gamble och nye beställningh, på det E:rs h:tt gunsteligen kan förnimma, det min åhrsslöhn inthet kommer widh deputatet.

Jagh hafuer och i förledne sommar, medan posterne låge stilla, vthgifuit för åthschillige resor medh breff till grentzen 84 d*aler*. Gansche

ödmiukeligen bediandes, E:rs h:tt wille migh dem bestå och gunsteligen förordna migh dem igen vpå någon orth at bekomma [2].

Belangandes nye tijender, så ähr konungens breff hijtkommitt, at vthöfuer hela Danmarch schall vthagas 4.000 man till foot aff det krigzfolket, som hemma ähr, huilke medh aldraförste schola vth till lägredt. Och schall strax igen så många vthschrifuas och ställas i staden för dem, som schola vth. Och som migh här aff slotzherren ähr berättadt, kommer 900 man ifrån Schåne, 600 här ifrån Sielandh och 1.400 ifrån Fyn och Lalandh, och de öfrige ifrån de andre landzorther [3].

Till Nyborgh ähr och i denne månadh ehn herredagh förschrefuin, huar till tuänne aff adell vthaff huar landzorth ähre kallade. Och förmenas, at adelens rustienst schall förstärkias. H. Anders Bille och Holger Rosenkrantz hafua befalningh at proponere, huadh konungen begärer [4].

Schiepzfolket lagas och till och schall all vth i wåhr.

2. GA havde fra Riga 4. nov. 1625 givet kammerrådet ordre til »vthan vpskoff« at befordre evt. fordringer fra AS vedr. hans underhold, så man undgik, at han og Buræus blev opholdt »med tidz spille och wåre wärfz försummelsse«. R i k s r e g. f. 648 SRA. Johan Skytte lovede på kammerrådets vegne 1. marts 1626 AS at befordre dennes sager til det bedste og bad ham snarest sende regning på sine fordringer, og skrive til AO herom. Hvad angik ASs ønske om at måtte beholde lønnen fra Västbo herred, lovede Skytte, at både AS og Jonas Buræus skulle få anordnet et bestemt deputat. K a m m. r e g. f. 222 KA.

3. Ved bestallinger af Rotenburg 12. dec. 1625 havde major Didrich Weidemeyer og 7 kaptajner fået ordre til i Danmark at antage i alt 2.400 dygtige mænd af landfolket til kongens hær i Tyskland. Disse skulle udgøre et regiment, det såkaldte Danske Regiment. *KBB 1624–26* s. 549 f. De 8 officerer har næppe kunnet hverve nok, og der er blevet behov for flere, for ved miss. af Kbh. 17. jan. gav rigsrådet ordre til tvangsudskrivning til hæren i Tyskland af 3.000 mand vel eksercerede knægte fra Jyske og Skånske Regiment, heraf 1.200 mand fra de jyske kompagnier, 300 fra de fynske, 600 fra de sjællandske og 900 fra de skånske. Hullerne efter de udskrevne skulle straks udfyldes. *KBB 1624–26* s. 566 ff, 581 ff; jvf. L a r s e n s. 103 f. AS fik sikkert de ikke helt korrekte meddelelser fra Jørgen Urne, da han sammen med Buræus kyndelmissedag 2. febr. var gæst hos ham på Kronborg. Urne »tracterede oss wäl och bewijste alt gott, såsom Anders säger, han alltijdh pleger göra«. Jonas Buræus til AO Helsingør 9. febr. 1626, orig. i O. S. E 575 SRA.

4. Det drejede sig ikke om en herredag, men om et møde fra 3. til 5. febr. med repræsentanter for den menige adel, nemlig 2 fra Sjælland-Lolland, 2 fra Skånelandene, 2 fra Fyn-Langeland og 4 fra Jylland. De 10 fik ved miss. af Antvorskov 16. dec. 1625 besked om mødet, og samme dag fik Jacob Ulfeldt og Holger Rosenkrantz ordre til at proponere, at de 10

(fortsættes s. 618)

Blifuer här och berättat, det konungen hafuer hafft sitt bodh till Lybek och Hamborg och begärdt, både städerne wille sigh erklere, huadh han sigh till dem schall försee. Så sägz, at Hamborgh hafuer sigh wänligen erkleredt, så at konungen schall medh dem wäll wara tillfredz.

De lybesche hafua sigh högeligen besuäradt öfuer Manssfelderens inquarteringh vthi deras landh. Doch schola de sigh så widt hafua resoluerat, det de ingen garnison aff käijserens folch wele intaga; ey heller honom huarken hemligen eller vppenbarligen vthi någon måtte assistere; vthan wele hålla sigh neutral, så mycket de möijeligit kunna; fauoriserandes lijkuäll konungen i Danmarch det mästa de förmå. Så at man förmodar, de schola lijkuäll medh tijden fatta ehn godh resolution till det gemehne bäste [5].

Ifrån Engelandh ähr ehn man kommin, som icke hafuer warjt mer ähn 6 wekor ifrån London. Huilken migh berättar, at den engelsche flothan, sedan han lop vth, schall hafua hemsändt 26 spansche schiep fulle medh kosteligit bythe, huilket estimeres öfuer tolff hundrede tusende pundh stärlingh [6]. Huar öfuer vthij Engelandh ehn stor triumph hålles, så at der ähre giorde wijsor om. Men at flothen schall hafua någon fast platz vthij Spanien eller på någon annan orth, konungen i Spanien tillhörande, intagit, derom wiste han ingen beschedh. Vthan desse schiep schola mäst wara tagne i siön aff den flotha, som intogh Bayet vthi Bresilien igen ifrån de Herrer Stater [7].

(fortsat fra s. 617)

på den menige adels vegne ydede en bevilling til underhold af 600 ryttere, som det var rådslået om at holde i Hertugdømmerne i tilfælde af et uformodet indfald her. *KBB 1624–26* s. 555 f. I stedet for Jacob Ulfeldt mødte Albert Skeel, hvorimod Anders Bille ikke var tilstede. Da de indkaldte ikke havde fuldmagt fra hele adelen, turde de ikke yde nogen bevilling. Det skete først ved adelige provinsmøder i april og juli s. å. Erslev s. 469 ff; Vedel Simonsen, *Jørgen Brahe, 1845* s. 26 ff.

5. Det skete ikke. Chr IV havde sendt Ludvig Camerarius og kammerjunker Caspar v. Buchwaldt til Hamburg og Lübeck for, uden held, at opfordre dem til at opgive den under omstændighederne umulige neutralitet og tilslutte sig den dansk–engelsk–nederlandske alliance. Instruktion af Rotenburg 30. dec. 1625; relationer fra de to gesandter af Hamburg 4. jan. og Lübeck 14. jan. med fl. akter fra deres sendelse i Lübeck A II 19.
6. Uhyre overdrevet. Cadiz-flåden led betydelige tab, fastholdt ingen erobringer og fik kun ringe bytte. Gardiner VI s. 14 ff; jvf. nr. 163 n. 15.
7. Der synes snarest at have været tale om den række franske og nederlandske

(fortsættes s. 619)

Effter jagh förnimmer, secretereren ingen schrifuelsse hafua för migh till borgmesterne eller rådet vthij Hamborgh huarken ifrån h: k: m:tt eller E:rs h:tt, ey heller någon special befalningh, om jagh schall gifue migh ahnn hoss dem eller icke, weth jagh icke, hurulunda jagh migh här vthijnnan schall förhålla. Beder derföre gansche ödmiukeligen, det jagh härom måtte wethe E:rs h:tz gunstige meningh, om det ähr aff nöden, det jagh schall gifua migh ahn hoss borgemesterne eller icke. Ty intill dess jagh härom fåhr E:rs h:tz gunstige befallningh, förmenar jagh at hålla migh det stillaste, jagh kann.

Aff Helsingör den 4. february åhr 1626.

165 17. februar 1626

1. Til Axel Oxenstierna
2. Til Gustav II Adolf

[a]Kong: May:tz och Sweriges Rykes högtbetrodde man, rådh och cantzler, så och lagman vthi Norrlanden, den wälborne herre herr Axill Oxenstierna, fryherre till Kimitto, herre till Fyholm och Tidöön, riddere. Min gunstige herre och befordrere, ödmiukeligen och tienstligen.

Wälborne herr cantzler. E:rs h:tt schall min ödmiuke och trogne tienst troligän och ödmiukeligen bewijssas, så länge jagh lefuer.

Wälborne herre[a]. Min sidste och ödmiuke schrifuelse war den 4. i denne månadh. Sedan hafuer secret: Jonas Bureus och jagh hafft wårt egit

a 2 i st.: Den stormächtigeste högborne furste och herre, her Gustaff Adolph, Sweriges, Göthes och Wendes konungh, storfurste till Finlandh, hertigh vthi Estland och Carelen, herre vthöfuer Ingermannelandh. Min allernådigeste konungh och herre vnderdånligen och ödmiukeligen.

Stormächtigste konungh allernådigeste herre. E:rs k: m:tt schall min ödmiuke och troplichtige tienst troligen och ödmiukeligen bewijssas, så länge jagh leffwer.

Allernådigeste konungh och herre.

(fortsat fra s. 618)
skibe, som blev taget som priser i efteråret 1625, mistænkt for at føre kontrabande over til De spanske Nederlande. Af disse varer blev en stor del netop solgt i jan. Gardiner VI s. 11 f, 39 ff.

bodh på nytt till Chronebärgh om de penninger, som migh [b]aff E:rs h:tt[b] ähre förordnade till Hamborgh [1]. Och effter wij förnimme, at det gåhr något långtsampt till, förr ähn de kunna förwäxlas vthij richzd*aler* och komma migh här tillhanda, haffwom wij samsatt oss, på det h: k: m:tz saker vthij Hamborgh icke schulle alt förlänge försummas, och vptagit aff wår wärdh vthij Helsingör så många penninger, som restade på den summa, secret: migh effter E:rs h:tz gunstige befalningh lefuerere schulle. Så at wij ähre nu både här i Kiöpenhampn och haffwom i dagh warijt hos cantzleren, huar secret: öfuergaff sitt creditif, och jagh togh min affschedh. Och förreser i morgon, om Gudh will, här ifrån på wägen till Hamborgh [2], huar jagh vthij all vnderdånigh troheet schall beflijta migh at effterkomma h: k: m:tz och E:rs h:tz nådige befalningh.

Nye tijender ähr här nu inge, annat ähn huadh jagh sidst i ödmiukheet förmälte. Allenast man säger, det princen kommer snart hijt och hafuer den regerande hertigh aff Brunsswijk sampt hans frw moder medh sigh [3].

[c]När jagh togh min affschedh hos cantzleren, entschyllade han sigh swåre emot migh, om det han migh så hårdt angaff hos h: h:tt h. Gabriell Oxenstierna [4]. Och sade, at jagh det inthet schulle förvndra, i synnerheet effter Peder Galt bleff på grentzen så hårdt angiffwen [5], huilket hans herre på den tijdh någorlunda gick till hiärtadt. Oansedt sedan ähr befunnitt, som han sade, det Peder Galt war oschyldigh [6]. Doch schulle jagh nu inthet meer tänckia der vpå, vthan h: m:tt hade

b 2 i st.: effter E:rs k: m:tz nådige befalningh
c ikke i 2

1. Jvf. nr. 164 n. 1.
2. AS meddelte 3. marts AO fra Hamburg, at han nu var vel ankommet til byen. Orig. i O. S. E 760 SRA.
3. Christian (V) var ankommet til Rotenburg 24. dec. 1625. Han forlod byen 9. febr. 1626 og var vistnok i Kbh. senest 23. febr. Nyerup s. 150; *Da. Saml. II,3* s. 375; *KBB 1624–26* s. 575 ff. Frederik Ulrik af Braunschweig-Wolfenbüttel, der da havde afgivet regeringsmagten til Christian af Halberstadt, og Elisabeth ledsagede ikke prinsen til Danmark. Opel II s. 398 ff; *Da. Saml. II,3* s. 375; *Egh. Br.* s. 5.
4. Jvf. indledningen s. 49.
5. Jvf. *Galt* s. 142 ff.
6. Noget kompromitterende kunne den danske regering naturligvis ikke lade komme frem, hvilket heller ikke skete. *Egh. Br.* s. 443 f; *Galt* s. IV; nr. 136 n. 11.

dät alt förgätidt och war migh nu medh all gunst och nåde bewogen.

Elliest om h: k: m:tt wår nådigeste konungh frågar E:rs h:tt, om jagh här bekom någon förähringh, så låther jagh E:rs h:tt i ödmiukhet wetha, thet jagh här inthet bekom[c].

Will här medh hafua [d]E:rs h:tt[d] vthij Gudz thens alzmechtiges nådige bescherm till [e]långwarigh liffzundhet ödmiukeligen och tienstligen[e] befahladt.

Aff Kiöpenhampn den 17. february åhr 1626.

[f]E:rs h:ttz ganscha ödmiuke
och tienstuillige[f] tienare,
så länge jagh lefuer.
Anders Swensson Wast.

d 2 i st.: E:rs k: m:tt

e 2 i st.: ett långwarachtigt och roligit regemente vnderdånligen och ödmiukeligen

f 2 i st.: E: k: m:tz ganscha vnderdånige och troplichtige

Bilag

En fortegnelse over bilagene findes i indholdsfortegnelsen s. 9 f. Talnoterne ved bilagene henviser til de steder i noteapparatet, hvor kildeangivelse for de enkelte bilag er anført.

Gustav II Adolfs kommission for Anders Svensson Stockholm 29. marts 1621[1].

Commission för Anders Swensson, hwadh han vthi Danmark i Öresundh vttretta skall.

Wy Gustaf Adolph göre wetterligit, att effter dedh åhrligen åhrs om wåre vndersåteres seglande igenom Öresund nye klagemåhl och beswähr så wäl hoos dhe danske som hoos wåre vndersåther vpwexe: i så motto, at wåre vndersåther blifue beskyllte, at dhe annadh fremmande godz medh vndersticke och vnder sitt nampn igenom Sundet föhre och således sin tull frihet missbruke, och wåre deremoth sigh beswähre, att dhe öfwer dedh, som wahnligitt och brukeligitt hafuer waridt, på många handa sätt i Sundet blifue betungede; så på dett at sådanne beswär på både sidor her effter må förekommes och kunnigdt och oppenbart blifue, hoos hwem skulldh eller orsak finnes, hafue wy afferdet närwarende oss elskeligh wår tro tienere Anders Swensson och honom i commission gifuidt och befahlet, at han sigh nu straxt till Danmark skall begifue och der i Sundet qwar liggiendes blifwe, förnimmandes, hwilke af wåre vndersåthere sin tullfriheet missbruke eller icke, och tillseendes, at hwarkenn wåre vndersåthere någott annedt göre, än det fördraget är lykmätigt, och att dem icke heller någott må för nähr skee.

Och skall han i så motto efftersch:ne puncter i acht hafue och sigh så myckitt mögeligit att afwärie beflyte.

Först medan han i Danmarch är, skall han see flitigt oppå, at dhe swenske, som segle medh deres godz igenom Sundet, icke må blifue i någon motto beswärede anten medh tull, maste peninger etc. eller i någon motto; såsom och icke heller twinges till några beedigte certificatzier (såsom dedh där ähr emot gamult bruuk och icke i fördraget afskedet); ey heller blifue vppeholdne vthy deres rehser sigh till försumelsse och skada etc.

Sedhen skall han förhindre, så myket han kan, att dhe fremmende, som swenskt godz föhre, icke måge, derföre att dhe föra swenskt godz, mehre på syne skep och master blifwe beswärede än andre, såsom man förnimmer i fiohl wara skedt, i det de hafua most gifua öfuer rette ordningen en rosenobell af huart skepp och en richsdaler af huar masth

1. Jvf. herover s. 15 n. 1.

mehre än de, som hafue fördt andre fremmendes godz. Och der han sådant eller annadt offtere skee förnimmer, skall han taga der godh beskedh åpå och notere alla omstendigheter och oss seden derom tillskrifue.

Och på det han dette deste fogeligere och bequemligere må kunne förrette, skall han alldraförst begifue sigh till Köpenhampn, öfuerandtwardendes der cantzleren h. Christian Frys dedh bref, honom här är medgifuidt, och begäre, at han wille meddehle honom bref och förskrifft till tullenären i Sundet, at han motte blifue hördh, när han någott hafuer att anbringe.

Actum Stockholm den 29. marty åhr 1621.

Gustav II Adolfs kreditiv for Anders Svensson til Christian IV Stockholm 12. april 1622[2].

Wij Gustaf Adolph ... Stormechtige, högborne furste ... Effter som wy för ett åhr sedhen till att erholle all förtroligh wenskap oss och wåre ryken emellan, så och förhindre och aff wägen rymme allt, dedh misshagh kunde förorsaka, hafwe för gott anseett att hafwe wår tienare liggende i E: k:tz konge ryke Danmark, som serdeles motte tillsy, att wåre vndersåter icke allenest skedde rätt, vthan och wethe oss beskedh, där någen fredzfördragett ofwerträdde och sig hafwende fryhet misbruke wille. Och E: k:tt wårtt consilium hafwer sigh låthett behaga, och så på sijn sijdha till all godh naboskapz vppeholdningh och stadhfestelsse nu för någen kortt tijdh sedhen techtts att affärde hyt til oss sin agent, oss elskeligh Peder Galtt till Tisenholtt, som E: k:ttz vndersåters åliggende och andre ährende oss skulle wedh lägenhet andrage; så hafwe wy icke allenast behaget E: k:tt wenlige wälmenende intention, b:te des agent hörtt och tillåtedt honom access, när så kan kräfwis, vthan och till samma ände affärdat wår tiänare och agent, oss elskeligh Anderss Swensson till Issberga, att på någen tijdh sigh vppeholla vthy E: k:tz konge rijke wedh E: k:tz hoff eller in i Hellsinge Öhr och Köpenhampn, hwar wåre vndersåthers lägenhett eller wåre ährenden dedh mäst fordre; honom enkannerligen påleggiendes att medh all flijt tillsy, dedh wåre vndersåther vthy deres effter afskedh haffwende tullfryhett

2. Jvf. nr. 30 n. 1.

icke motte skee för kortt eller någott hinder vthij deras nauigation eller någådt annedt beswär emot öfligit bruk dem tillfoges; såsom och icke minder bäre omsorgh, dedh icke någon aff wåre vndersåter missbruker sin fryhett till E: k:tts skadha. Effter som oss inthett kärare ähr eller vthy dette den ewangeliskes christenhetenns fahrlige tillståndh nyttigere, ähnn att dedh godhe förtroende, som oss emellan ähr, motte dageligen tillwaxa, och alle des hinder och mothståndh i tijdh afskaffes och förtages.

Wy försee oss fördenskweldh till E: k:tt wenligen, att E: k:tt tillständer för:te wår agent på hans ödhmiuke anfordring till audientz och låther honom vthy dhe ährenden, honom af oss betrodde äre, wederfahres, hwadh wår broderlige wänskap och fördragett är lijkmätigdtt. Vthy hwadh motte wy wette att göra, dedh E: k:t kan igen lände till ähre, willie och wälbehagh, dertill finnes wy alltidh godwillige och benägne.

Och befahle ... Schryfwidt på wårt kongelige slott Stockholm den 12. aprilis åhr 1622.

E: k:z gode wen, broder och swåger *Gustavus Adolphus* mp.

Gustav II Adolfs missive til Anders Svensson Stockholm 24. maj 1622[3].

Till Anders Swensson att öfuerandtwarda k: m:tz bref konungen i Danmarch.

Gustaf Adolph etc. Wår gunst. Wett, Anders Swensson, att wy hafue medh herr Gabriell Oxenstierna bekommet ifrån h: k:tt konungen i Danmarck een sådan resolution, dedh h: k:tt will holla sigh neutral vthi dette polniske krygh och huarcken oss eller konungen i Polen tillstädie att föhra något krigzfolck, öhrligh skepp eller ammunition öfuer Danmarckz strömar. Så efterdy oss dermedh icke nöijes, hafue wy medh wår schrifuellsse anhollet om en bettre resolution, serdeles att oss icke motte förhindres eller wägres någon fry passage genom Sundedh, efter som du hafuer till sakzsens widare kennellsse att sy af medfölliande copie. Hwarföre är wår nådige willie, att du straxt begifuer digh medh

3. Jvf. nr. 32 n. 1.

dette wårtt bref till konungen i Danmarch och solliciterer om swar, byggiandes vnder så myckidt du kantt, att den resolution måtte blifue förandrat. Och dedh breff, du fåår tilbaker, gifue wy digh tillståndh att vpbryte. Och der du deraf förnimmer, att konungen i Danmarch blifuer alltt stadig wedh sin resolution att förwägre oss passagen, dhå skallttu sollicitera om audientz hoos rykzsens rådh i Danmarck på rykzsens rådz wägner i Swerigie och öfuerantwarda dem dette bref, som wårt rådh dem tillschrifdh hafue, och föhra saken frem, som medfölliande memorial vthwyser. Men der h: k:tz bref till oss är så stelltt, att passagen oss blifuer fry, dhå behöfuer du icke att öfuerantwarda rykzsens rådz bref eller widere öka dervpå, vthan sendt dem tillyka hytt tilbaker igen.

Om och i medler tydh någon wår ammunition ankommer på Sundedh vthur Hollandt, då gör din flijtt, att den icke arresteres eller hindres där för oss, vthan att den fritt till oss passerer. Rette digh etc. Gudh etc.

Det svenske rigsråds instruktion for Anders Svensson Stockholm 24. maj 1622[4].

Memorial för Anders Swensson, huadh han vthi rykzsens rådz i Sweriges nambn rykzsens rådh i Danmarck andraga schall.

1. Så snart Anders Swensson hafuer vpnnedt konungen i Danmarchz breff till k: m:tt wår allernådig:te herre och befunnet, att konungen i Danmarch alltt blifuer wedh den resolution ingen deere huarken k: m:tt och Sweriges crono eller konungen och polnische cronan att tillstädie passagen öfuer sine strömer för krigsfolck, öhrlighskepp och ammunition, skall han fordra audientz hoos rykzsens rådh i Danmarck, än dhe ähre tillstädes, eller jw hoos cantsleren eller den, som tillstädes ähr, och då på rykzsens råds veegner hellssa dem tilbörligen, såssom och öfuerantwarda dem dedh brefuet, som dem ähr tillschrifuit.

2. Förmälendes derhooss, att sendebudedh herr Gabriell Oxenstierna hade fördt iblandh annadh och så denne resolution och förklaringh ifrån konungen i Danmarch opå de wärf, som han der hade aflagdt, att h: k: m:t wille thee sigh neutral vthi dette polniske krigh och huarcken tillstädie k: m:t och Sweriges crono heller konungen och polniske

4. Jvf. nr. 32 n. 4.

cronon någon fry passage öfuer Danmarckz ström medh folck, öhrligh skepp och ammunition.

Så endogh rykzsens rådh icke mindre hadhe trodt, än att een fry passage schulle h: k: m:t emot öfligit bruuk och allt härtill holdne wenskap och correspondents blifue förwägret och fördenschuldh ännu begäre och förmodhe, att dhe godhe herrer rykzsens rådh i Danmarch låthe sigh wara anläget att vpbringa en annann och bettre resolution på dette ärende; lichuäll, så frambt icke annars skee kan, vthan att h: m:t i Danmarch will så wryde vthtyde och extendere sin neutralitet, att h: m:t den ene part i alle motto och ändeligen hafuer ärnat att göre den andre lyk, då äre rykzsens rådh i Swerigie wenligen begärendes, att de godhe herrer Danmarchs rådh wille dedh så begåå, att ingen deere parten huarcken oss eller de poler tillföringen blefue förwägret genom Sundedh, vthan så den ena som den andra fry låthen; så att huar wenskapen medh polniske cronan hindrede, dedh h: k: m:t i Danmarch icke wille tillathe oss, dedh de poler förwägres, att dedh då på både sidhor motte stå frytt och öppedt, och den wenlige communication, frye handell och durchtugh, som härtill hafuer warit ryken emellan, icke motte i något motto förswäges eller minskes. Huilckedt rykzsens rådh sigh till de godhe herrer fullkombligen försy, och finnes de igen till all naborligh och wenligh tienst och willie benägne.

När han dette så proponerat hafuer och rådedh i Danmarch schriftligen öfuerantwardet hafuer, schall han fordra der resolution vpå och jw beflyte sigh om, att kan dedh ene icke nåås, att då neutraliteten sedan blifuer, dedh oss på ingen dera sidhen skeer hinder eller intrångh i frye passagen.

Gustav II Adolfs missive til Anders Svensson Stockholm 6. april 1624[5].

Till Anders Swensson att anholla hos konungen i Danmarck swar opå h: k: m:tz skrifuelsse.

Gustaf Adolph. Wår gunsth etc. Wy hafue, Anders Swensson, igenom konungens i Danmarks serdeles vtskickade, ränttemästare Axel Arn-

5. Jvf. nr. 97 n. 1.

feldh, nyligen bekommitt h: k:tz breff och swar på wår senaste skrifwellsse belangande den tollstridh och andre rijken emellan vpwuxne irringars affskaffellsse. Hwar på wy och strax swarad hafwe och effter h: k:tz egedt förslagh och begäran sakerne till en wenligh och fördragedh lijkmättigh afhandlingh wedh gräntzen remitterad, som I af bijliggande wårt brefz afskrifft medh mehra hafue att see och förnimma. Och aldenstundh wy gierna medh första här på h: k:tz endtlige resolution wetta måtte, om k: h:tt till mötedt förstå will eller ey, hwarföre är wår willie och befalldningh, så snart I förnimme ofuanbe:te Arnfelldt wara tillbaka kommen, att I då flijtigt om swar anholla och oss dedh med första och oförtöfwadt tillskicka, på dedh wy sedan wåre sacker der effter disponera och anstella kunne. Dette effterkommer Gudh befallandes.

Gustav II Adolfs missive til Anders Svensson Stockholm 30. april 1624[6].

Till Anders Swensson om itt skep, som Monier ifrån Holland genom Sunded inskicke skall.

Gustaf Adolph etc. Wår gunst etc. Wy låte digh weta, Anders Swensson, att wy hafue latedt vpköpa några skep i Hollandh; der iblandh ett ähr, som wy hafwe befalltt wår tienare och tygmästare Monier att skicka hijdt till oss genom Sundedh; och förmode, att dedh i desse dagar ankommandes warder. Ähr derföre wår willie och befallningh, att du, nähr dedh ankommer, då, så frampt något hinder vthy dess genom fartt sigh sij låter, hafuer digh dedh befalltt medh all flijt att skaffa dedh genom, så at dedh oss må komma ohindrat och oskadt tillhanda. Och der någon disput eller besuär der öfuer moveres, må då enkannerligen bruka dedh argument, at wy jw förhoppas att niuta en fry navigation igenom Sundedh medh wåre skep så well som andre nationer, serdeles nähr wy wåre skep ovtrustade och omunterede vthan någon Danm*archs* cronos fara vtskicka eller till oss fordra. Och är dette icke annat än eet omunteredt köpmannsskep, hvillkedt man till köpenskap eller örligh effter lägenheten bruka kan. Huadh der opå föllier för swar, dedh lat oss weta, om dedh elliest icke hielpa will.

6. Jvf. nr. 101 n. 3.

Efter wy och förnimme nu at wara i Danmark en starck præparation på ferde, serdeeles att skepzsflottan skall starckt tillrustas, hvarföre är wår willie, att du granneligen förfarer, huru många örligh skep kongen i Danmark alls kan vtrusta, huru stoore huart ähr, och huru många; så och huadh slagz stycken der opå är förordnat, och huadh för officerer, ammiraler och capitainer på dem skall brukas; så och huru mycket siöfollck han hafuer och på huart skep ärnatt at bruka, huad för soldater till skepen ähr deputerede, tyske eller danske, och huadh deres officerer ähre för karlar.

Wy hafue och förnummidt, att några galleier skole wara bygde i Danmarck, hwarföre du och der effter skall ransaka och förfara, huadh slagh de ähre, huru store och huru många, och huart kongen dem achtar at bruka. Lät oss dette medh första weta. Och befale digh Gudh.

Gustav II Adolfs missive til Anders Svensson Stockholm 20. juli 1624[7].

Till Anders Swensson om konungens tillrustningh i Danmarck.

Gustaf Adolph. Wår gunst. Wij hafue, Anderss Swensson, i dagh bekommet din skrifuellsse och deraf förnimme, att konungen i Danmarck ännu holler præparationen wedh macht både medh skiepp och folck, medh huadh mehr samme skrifuelsse inneholler och förmäler. Så, aldenstundh wij icke kunne förnimme, huadh sådant skall betyda, och huart han will dermedh vth, om det icke till ewentyrs geller oss ann, befalle fördenskull, att du grannerligen derom förfahr och oss esomofftest kundskaper derom tillskicker; både om folckedh, om deraf ännu mehr tages an, eller och om det, som antagedh ähr, blifuer oförskingret liggiande eller och antingen afdanckadh eller i garnizon förlagdt; sossom och, om skiepen blifue stilla liggiande, eller de skole till siöes, och när dedh skeer, och huartt dedh lände skall; på dedh wij måge wetta wåre saker der efter rätte.

Och effter såssom wij nu i desse dagar skole affärdige några wåre skepp ådt Tydzlandh medh h: k:tt churfurstinnan, och kunne wij wäll tänckie, nähr de komme vth i siöen, att dijtt föhres kundskaper derom, så befalle wij och, att du grannerligen förnimmer, huadh der om tales

7. Jvf. nr. 112 n. 1.

och giörs, och oss då medh första sådant adviserer och tilkenna gifuer. Gudh etc.

Gustav II Adolfs missive til Anders Svensson Stockholm 31. juli 1624[8].

Till Anders Swensson, huadh han i Danmarck bestelle skall.

Gustaf Adolph etc. Wår gunst. Låthe wy digh, Anders Swensson, gunsteligen förnimme, att wy hafue skrifuidh konungen vthj Danmarck till och brefuedh sambdt medh en copia deraf digh hermedh tilhande skicke. Befalle fördenskull, att du, så snartt samme bref kommer digh tilhande, konungen dedh öfuerlefuerere och medh första fordrar swar deropå och sender oss dedh tilbaker igen.

Sedhan skall du om effterfölliande sakar grannerligen förfahre och oss medh förste derom till kenne gifue, som ähr:

Först huru med de 6.000 man, som du skrifuer om, vthj wärfningh äro bestellt; om de skole förleggies i garnison, och huar de skole förlegde warda, eller och huart konungen elliest will medh dem vtt; om någodh ähr handlet derom nu på den sidsthåldne rijkzdagen, och om någon ny skatt eller tunga ähr till folckzsens vnderhåldh landet pålagdt; huadh och huru myckit dedh då är, och på huadh sädt han vpbäres skall. Och såge wij hellst, att du kunde bekomma sielfue trychte recesserne och oss dem tillhanda skicke.

Dernäst skall du och förnimma, huadh öfuerste och capitein öfuer folcket ähr, och oss deres nampn tillkenne gifue.

Sidst skall du och förfahra om konungen i Danmarckz skieppzflotta, huadh dermedh företages.

Och såssom wij wäll tänckie kunne, att dedh skall falla discurser om wårt ohrlugskip, som äre vthj siöen och hafue öfuerfördt h: k:tz churfurstinnan ådt Tydsklandh, så skall du, efter såssom wij digh tillförenne tillskrifuidh hafue, flijteligen förfahre, huadh derom talas, och oss straxtt derom tillkenne gifue.

När du om alltt dette bestellt hafuer, skall du, huadh du hafuer kunnedh förnimme, oss oförsummeligen derom förstå låthe. Här rätte digh efter etc.

8. Jvf. nr. 113 n. 1.

Gabriel G:son Oxenstiernas brev til Christen Friis Jönköping 1. februar 1625[9].

Till cantzleren i Danmarck i her Gabrielz nampn.

Min wenlige hellssan sampt huadh mehre gott jagh förmå medh Gudh alzmechtigh tillförende. Edle och wälborne her cantzler, besynnerlige gode wän. Jagh tackar honom wenligen för all courtoisie migh sidst wederfors. Och kan här hos icke låtha her cantzleren att förståndige, dedh jagh haffuer wedh min heemkompst i vnderdånigheett berättatt h: k: m:t min allernådigste herre, huruledes cantzleren ibland annadt hafuer berättadt migh, dedh h: k: m:tz agent Anders Swensson skulle för någon tidh hafua felltt några ord, som honom inthet borde, medh begäran, att jagh sådantt högstb:te h: k: m:tt rapportere wille, inthet twiflandes, att h: k: m:t i Danmarck deröfuer rätt skee motte.

Deropå hafuer h: k: m:t sigh således förklarat, att såssom h: k: m:t inthet behagh hafuer till någon sin tieneres eller vndersåthers acter, som emot fördragedt och den wenlige correspondence, deres m: m:ter wåre herrar och rijker emellan är, löper, alttsså will h: k: m:tt mykit mindre dedh af sin agent lijda, så frampt honom något sådant medh skääll oos ordenteligen kan ofuertygas. Där nu k: m:tt i Danmarck täckes at latha honom lagligen förföllie, förmenendes honom någod anned giordt eller sagt hafue, än honom bör, och sådant blifuer h: k: m:t wetterligitt, så will h: k: m:t låthe fordra honom hijtt in så lenge, att han swarar till rätta och, der han skyldigh finnes till någon groff misshandell, lathe justicien tillbörligen administreres.

Haffuer nu sådant welet herr cantzleren wetta låthe och begärar att blifua härom medh förste adverteret. Kan jagh i någon måtto göra, ded herr cantzleren är till willie och wälbehagh, dertill är jagh altidh willigh och redebogen. Och befaler honom här medh i Gudz milde skytt till all godh wällmågo wenligen.

9. Jvf. herover s. 49 n. 7.

Maren Roses' vidnesbyrd mod Anders Svensson Kronborg 28. februar 1625[10].

Efftersom jeg haffuer bekommid kong: maytz: minn allernaadigste herris missiue, anlangendis at jeg for mig skulle fordre Marren Hermand Roessis i Helssingør udj ennerum och aff hinder forfare, hues ord som er falden seenistenn paa grendzenn emellum denn suenske agent Anders Suendssen och hinder, da haffuer for:ne Marren Hermand Roessis wed hindis høyeste eed beret for mig den 28. februarij 1625 som effterfølger:

Att hun for nogen tid forleden haffuer werret hoes her canzeler welb: Christen Friis anlangendis nogen gield, hun hoes her Claus Steenbock aff Suerrig haffde at fordre. Da effterdj hinder kon: ma: breeff derom for nogenn rum tid forleden er bleffuen meddeeltt, hafuer her canzeler giiffued hinder forloff at begiiffue sig hen op der, som modet schulle werre. Och som hun kom til Markerød, fand hun der wforwarendis den suenske agent Anders Swendssenn. Da berette hun, at waar kommen der att kreffue hindis gield hoes for:ne her Claus Steenbock, effterdj hun haffde kon: ma: aff Danmarcks breeff till hans ma: aff Suerige. Da suarede for:ne Anders Suendss*en* hinder, at kongen waar alt bortdragen, och de, hun kreffde gield, waar icke heller der, men canzelern kommer i dag her till Markerøds kirke. Da sagde hun: jeg frygter suarlig for disse mange folck her er. Och hun spurde hann*em,* huad hand tycktis, om wii schulle faae fred eller ey. Da suarede for:ne Anders Suendssen hinder: haffde kongen aff Danmarck wille talt en halff time på broen m*eth* kongen aff Suerig, det haffde weret meg*eth* gott. Jeg will nu drage neder till Danmarck, thj kongen aff Suerrig haffuer forbedret min løn 700 d*aler*. Jeg faar at bie paa pladzenn och will see, huor jeg faar min fattige høstrue och børn herop. Thj det seer sellssom wd, och kongen aff Suerrig haffde aldrig saa meged folk, som hand nu haffuer, bode till land och wand, och er well en halff hundrede tussind mand. Dissligeste sagde hand: der som det icke inden faae dage bliff*uer* stillet, da will baade Halländ och Schaane gaae wnder, och Kiöffenhaffn och Hellssingør will faae en rem aff hudenn m*eth*. End berette hand, at der haffuer weret stor striid om tholdenn, men det waar nu nogrelunde stillet. Mens der er endnu en punct; wille kongen aff Danmark lade det effter, saa bleff det well gott. Men saa frampt det

10. Jvf. herover s. 50 n. 9.

icke skeede, bleff der en elendig blodkrig aff, fordj de wiste well, at kongen aff Danmark haffde icke nu folk huercken till land eller wand, thj kongen aff Danmarkis skibe ware ochssaa wdsseglede. Da spurde hun for:ne Anders Suendssen, huad det waar; huortill hand suarede, att det waar for, kongen aff Suerrig icke wille, att de danske kiøffmend motte handle oppe udj hans lande wndertagendis wed søekanten, Stokholm, Elssborgh, Kalmer och anden stedz wdm*eth* strandssiden. Disse ord repeterede hand trende gange: derssom det icke scheede, bleff der saadan et blodbad, som aldrig waar skeed. Och wiidre suarede hand och wille ynske, at der waar nogenn Guds menniske, der wille berette her canzeler Christen Friis dette, att hand wille lade kongenn aff Danmark det forstaae, att hans maytz: wille det samtyke, saa bleff altingest gott.

Huilke for:ne ord ere gaaen och faren emellum for:ne Anders Suenssen och mig, det bekiender jegh for:ne Marren Hermand Roessis m*eth* egen haand wnderskrefuidtt.

Actum Croneborgh ut supra.

[a]Dett bekender jeg
Maryne salieg Harmen Rose
med egen hand[a].

a egh.

Anders Svenssons depecher til andre anført i udgaven

Til Johan Skytte	Helsingør	28. juni	1622	s. 193
Til kammerrådet	Helsingør	10. aug.	1622	s. 203
Til Nils Stiernsköld	Helsingør	27. febr.	1623	s. 245
Til Gabriel G:son Oxenstierna	Helsingør	26. april	1623	s. 275
Til Carl C:son Gyldenhielm	⟨Helsingør⟩	24. ⟨juni⟩	1623	s. 295
Til Carl C:son Gyldenhielm	Helsingør	15. juli	1623	s. 306
Til Gabriel G:son Oxenstierna	Helsingør	28. juli	1623	s. 312
Til Carl C:son Gyldenhielm	Helsingør	29. aug.	1623	s. 322
Til Johan Skytte	Helsingør	14. sept.	1623	s. 333
Til Gabriel G:son Oxenstierna	Helsingør	10. okt.	1623	s. 345
Til Gabriel G:son Oxenstierna	Helsingør	10. dec.	1623	s. 369
Til Gabriel G:son Oxenstierna	Helsingør	14. dec.	1623	s. 373
Til Gabriel G:son Oxenstierna	Helsingør	4. febr.	1624	s. 396
Til Christina	Helsingør	13. maj	1624	s. 437
Til Bengt Kafle	København	9. juli	1624	s. 466
Til ubekendt	København	12. juli	1624	s. 472
Til Christina	Helsingør	2. nov.	1624	s. 508
Til Johan Sparre	København	7. jan.	1625	s. 527
Til Nils Stiernsköld	Helsingør	2. maj	1625	s. 557
Til Peder Jöransson Ulfsparre	Helsingør	7. maj	1625	s. 562
Til Johan Skytte	Helsingør	22. nov.	1625	s. 603

Til de trykte depecher af 29. aug. 1623, 9. juli 1624 og 7. jan. 1625 har originaler, koncepter el. samtidige kopier ikke kunnet findes.

Forkortelser

De mest almindelige forkortelser er ikke anført i listen. Det samme gælder de hyppigt anvendte kilder fra TKUA speciel del, RA: Sverige, Bremen stift, Kejseren, Braunschweig-Lüneburg, Lübeck, Nederlandene, Polen, England etc. A I, A II, B og C. Jvf. *Vejledende arkivregistraturer XI, 1962* s. 50 ff.

Ahnlund, *AS* = Nils Ahnlund: Anders Svensson. Svenskt biografisk lexikon. I. Sth. 1918.

Ahnlund, *AO* = Nils Ahnlund: Axel Oxenstierna intill Gustav Adolfs död. Sth. 1940.

Ahnlund, *Sveriges Riksdag* = Nils Ahnlund: Ståndsriksdagens utdaning 1592–1672. Sveriges Riksdag. I,3. Sth. 1933.

Ahnlund, *1917* = Nils Ahnlund: Gustav II Adolf och tyska kriget 1620–25. S. H. T. 1917. Sth. 1918.

Aitzema = L. van Aitzema: Historie of Verhael van Saken van Staet en Oorlogh, in, ende omtrent de Vereenigde Nederlanden. I. Haag 1657.

Anglica = Diplomatica: Anglica. SRA.

AO = Axel Oxenstierna.

AOSB = Rikskansleren Axel Oxenstiernas skrifter och brefvexling. Serie I og II. Utg. av C. G. Styffe m. fl. Sth. 1888 ff.

Arend III = J. P. Arend: Algemeene Geschiedenis des Vaderlands, van de vroegste tijden tot op heden. III,3 og 4. Amsterdam 1860–63.

ARH = Algemeen Rijksarchief. Haag.

AS = Anders Svensson.

Ausl. Reg. = Ausländisch Registrant. Alm. del 1. (–1676). TKUA.

Blok = P. J. Blok: History of the People of the Netherlands. IV. New York, London 1907.

Bricka DBL = Dansk biografisk Lexikon. Udg. ved C. F. Bricka. I–XIX. Kbh. 1887–1905.

Broomé = Bertil Broomé: Nils Stiernsköld. Sth. 1950.

Brünink = Wolfgang Brünink: Der Graf von Mansfeld in Ostfriesland (1622–1624). Abhandlungen und Vorträge zur Geschichte Ostfrieslands. XXXIV. Aurich 1957.

Byfogedregnsk. = Byfogedregnskaber. Registrant 108 b. RA.

Camerarius = F. H. Schubert: Ludwig Camerarius 1573–1651. Eine Biographie. Kalmünz 1955.

CCD = Corpus Constitutionum Daniæ. Forordninger, Recesser og andre kongelige Breve, Danmarks Lovgivning vedkommende 1558–1660. Udg. ved V. A. Secher. III–IV. Kbh. 1891–97.

CF = Christen Friis til Kragerup.

Cronholm = Abraham Cronholm: Sveriges historia under Gustaf II Adolphs regering. I–V. Sth. 1857–71.

CSPD = Calendar of State Papers, Domestic Series, of the Reign of James I. Ed. by M. A. E. Green. 1619–23, London 1858; 1623–25, London 1859.

CSPV = Calendar of State Papers and Manuscripts relating to English Affairs. Existing in the Archives and Collections of Venice, and in the other Libraries of Northern Italy. Ed. by A. B. Hinds. 1621–23, London 1911; 1623–25, London 1912; 1625–26, London 1913.

DAÅ = Danmarks Adels Aarbog.

D a n i c a = Diplomatica: Danica. SRA.

D a l g å r d = Sune Dalgård: Dansk-Norsk Hvalfangst 1615–1660. Kbh. 1962.

D a l g å r d, *1619* = Sune Dalgård: Det Petsoriske Kompagni af 1619. Kbh. 1955.

Da. Saml. II, 3 = Udtog af 14 af Kong Christian IV's hidtil uudgivne Skrivkalendere. Udg. ved C. F. Bricka. Danske Samlinger II,3. Kbh. 1873–74.

DBL = Dansk biografisk Leksikon. Red. af Povl Engelstoft under Medvirkning af Svend Dahl. I–XXVI. Kbh. 1933–44.

v d. D e c k e n = F. von der Decken: Herzog Georg von Braunschweig und Lüneburg. Beiträge zur Geschichte der dreissigjährigen Krieges, nach Originalquellen des Königlichen Archivs zu Hannover. I. Hannover 1833.

D e p n e r = Maja Depner: Das Fürstentum Siebenbürgen im Kampf gegen Habsburg. Stuttgart 1938.

DK = Danske Kancelli. RA.

DKIB = Indlæg til registre og tegnelser B (–1660), 160. Danske Kancelli. RA.

DKUA = Danske Kancellis udenrigske afdeling. RA.

DNT = Danmark-Norges Traktater 1523–1750. Udg. ved L. Laursen. II–III. Kbh. 1910–16.

e = egenhændig (jvf. indledningen s. 76).

E g e s k. E = Egeskabene E. Forholdet til udlandet. RA.

Egh. Br. = Kong Christian den Fjerdes egenhændige Breve. Udg. ved C. F. Bricka og J. A. Fridericia. I. Kbh. 1887–89.

Egh. Br. II–VIII = Samme værk. II–VII. Kbh. 1878–91. VIII. Udg. ved Johanne Skovgaard. Kbh. 1947.

Elementa = Elementa ad fontium editiones. XX. Res polonicae ex archivo regni Daniae. II pars. Ed. C. Lanckorońska et G. S. Jensen. Romae 1969.

Elgenstierna = G. Elgenstierna: Den introducerade svenska adelns ättartavlor. I–IX. Sth. 1925–36.

Ellehøj = Svend Ellehøj: Christian 4.s Tidsalder 1596–1660. Politikens Danmarks Historie. VII. Kbh. 1964.

Eller = Poul Eller: Kongelige portrætmalere i Danmark 1630–82. Kbh. 1971.

Ericsson = Georg Ericsson: Gustav II Adolf och Sigismund 1621–1623. Uppsala 1928.

Erslev = Aktstykker og Oplysninger til Rigsraadets og Stændermødernes Historie i Christian IV's Tid. Udg. ved Kr. Erslev. I. Kbh. 1883–85.

Erslev II–III = Samme værk. II–III. Kbh. 1887–90.

Fabricius = Jacob Fabricius den Yngres optegnelser 1617–1644. Udg. ved A. Andersen. Tønder 1964.

Fleischfresser = W. Fleischfresser: Die politische Stellung Hamburgs in der Zeit des dreissigjährigen Krieges. Program d. höh. Bürgerschule in Hamburg. I. Hamburg 1883.

Fr.borg = Frederiksborg.

Fridericia = J. A. Fridericia: Danmarks ydre politiske Historie i Tiden fra Freden i Lybek til Freden i Prag (1629–1635). Kbh. 1876.

GA = Gustav II Adolf.

Galt = Peder Galts depescher 1622–24. Utg. genom Nils Ahnlund. Hist. handl. rör. Skandinaviens historia. 26. Sth. 1924.

Garde = H. G. Garde: Den dansk-norske Sømagts Historie 1535–1700. Kbh. 1861.

Gardiner = S. R. Gardiner: History of England from the Accession of James I to the Outbreak of the Civil War (1603–1642). IV–VI. London 1886.

Gardiner, *Duke of Buckingham* = S. R. Gardiner: History of England under the Duke of Buckingham and Charles I. I–II. London 1875.

Gardiner, *Prince Charles* = S. R. Gardiner: Prince Charles and the Spanish Marriage (1617–23). I–II. London 1869.

Gen.st. = Generalstaterne.

Germanica = Diplomatica: Germanica. SRA.

Gindely = Anton Gindely: Geschichte des dreissigjährigen Krieges. IV. Prag 1880.

Goll = Jaroslav Goll: Der Convent von Segeberg. Abhandl. der königl. böhm. Gesellsch. der Wissensch. 6. Folge 8. Bd. Prag 1875.

Grundtvig = Meddelelser fra Rentekammerarchivet. Udg. ved Joh. Grundtvig. Kbh. 1871–72.

Hallenberg = J. Hallenberg: Svea rikes historia under konung Gustaf Adolf den stores regering. IV–V. Sth. 1794–96.

Heermann = G. E. Heermann: Beytrag zur Ergänzung und Berichtigung der Lebensgeschichte Johann Ernsts des Jüngern. Weimar 1785.

Herredagsdombog = Herredagsdombog. Rigsdomstolen. Kongens Retterting. RA.

Holm = Teodor Holm: Sveriges allmänna postväsen. I. 1620–42. Sth. 1906.

H. T. = Historisk Tidsskrift.

Ink. brev och supl. = Inkomna brev och suppliker. KA.

Ipsen = A. Ipsen: Die alten Landtage der Herzogthümer Schleswig-Holstein 1588–1675. Kiel 1852.

Jahn = F. H. Jahn: Grundtræk til Christian den Fjerdes Krigshistorie. II. Historie om Danmarks Deeltagelse i Trediveaarskrigen. Kbh. 1822.

Johnsen = Oscar Albert Johnsen: Finmarkens politiske Historie. Kristiania 1923.

KA = Kammararkivet. SRA.

Kamm. reg. = Kammarens registratur. KA. SRA.

KBB = Kancelliets Brevbøger vedr. Danmarks indre Forhold. I uddrag udg. ved L. Laursen af Rigsarkivet. 1616–20, Kbh. 1919; 1621–23, Kbh. 1922; 1624–26, Kbh. 1925.

KD = Kjøbenhavns Diplomatarium. Udg. ved O. Nielsen. II. Kbh. 1874.

Khevenhiller = Annales Ferdinandei II. Hg. von F. C. Khevenhiller. IX–X. 1618–27. Leipzig 1724.

Klopp = Onno Klopp: Der dreissigjährige Krieg bis zum Tode Gustav Adolfs 1632. I–III. Paderborn 1891–95.

Klopp, *Tilly* = Onno Klopp: Tilly im dreissigjährigen Kriege. I. Stuttgart 1861.

Kongens klædekammer = Regnskaber ... v. K. M.s Klædekammer. RA.

Koser = Reinhold Koser: Geschichte der brandenburgische Politik bis zum westfälischen Frieden von 1648. Geschichte der brandenburgisch-preussischen Politik. I. Stuttgart, Berlin 1913.

Lackmann = A. H. Lackmann: Einleitung zur Schleswig-Holsteinischen Geschichte. II. Hamburg 1733.

Larsen = Axel Larsen: Kejserkrigen. Kbh. 1896–1902.

Latina = Kopibog Latina 1616–31. Alm. del 1. (–1676). TKUA.

Laugel = Auguste Laugel: Henry de Rohan. Paris 1889.

Lavisse = Ernest Lavisse: Histoire de France depuis les origines jusqu'à la Révolution. VI,2 (Jean H. Mariéjol: Henri IV et Louis XIII). Paris 1905.

Leidig = Eugen Leidig: Die Beziehungen Gustav Adolfs zu Danzig. I. Zeitschrift des Westpreuss. Geschichtsvereins. 14. Danzig 1885.

Lengnich = G. Lengnich: Geschichte der Lande Preussen Kön. polnischen Antheils. V. 1606–32. Dantzig 1727.

LHD = Staten-General II A 8a. De Liassen Hoogduytschland (Liassen Agent Foppe van Aitzema 6025 (1617–22), 6026 (1623–37)). ARH.

Lind = H. D. Lind: Kong Kristian IV og hans Mænd på Bremerholm. Kbh. 1889.

Loose = Hans-Dieter Loose: Hamburg und Christian IV. von Dänemark während des dreissigjährigen Krieges. Hamburg 1963.

Lundorp = Der Römischen Kayserlichen Majestät und des Heiligen Römischen Reichs ... Acta Publica, durch Michaelem Casparum Londorpium. I–III. Frankfurt a. M. 1668.

Macray, *Second, (Third) Report* = W. D. Macray: Report on the Royal Archives of Denmark ... II–III. London 1885–86.

Molbech = Kong Christian den Fierdes egenhændige Breve. Udg. ved C. Molbech. I. Kbh. 1848.

Moser = Patriotisches Archiv für Deutschland. Hg. von F. C. Moser. V. Leipzig, Frankfurt 1786.

N. = navnet ukendt.

O. Nielsen = O. Nielsen: Kjøbenhavns Historie og Beskrivelse. III–IV. Kbh. 1881–85.

No. Rigs-Reg. = Norske Rigs-Registranter. Udg. v. O. Gr. Lundh og J. E. Sars. V. 1619–27. Christiania 1874.

Nyerup = Kong Christian den Fjerdes Dagbøger for Aarene 1618, 1619, 1620, 1625, 1635. Udg. ved R. Nyerup. Kbh. 1825.

Opel = J. O. Opel: Der niedersächsisch-dänische Krieg. I–II. Halle 1872, Magdeburg 1878.

Oxenstierna = Om Riks-Drotsen Friherre Gabriel Gustafson Oxenstiernas Ambassade til Dannemark år 1625. Utg. av S. Loenbom. Svenska Archivum. II. Sth. 1768.

O. S. = Oxenstiernska samlingen. SRA.

Pagès = G. Pagès: La Guerre de Trente Ans 1618–1648. Paris 1949.

Paul = Johannes Paul: Gustaf Adolf. I. Leipzig 1927.

RA = Rigsarkivet. Kbh.

Rentem. regnsk. = Rentemesterregnskaber. RA.

Riksreg. = Svenskt riksregistratur. SRA.

Riksreg. ty. = Utgående tyskt och latinskt riksregistratur. SRA.

Ritter = Moriz Ritter: Deutsche Geschichte im Zeitalter der Gegenreformation und des Dreissigjährigen Krieges. III. Stuttgart, Berlin 1901–08.

Roberts = Michael Roberts: Gustavus Adolphus. A History of Sweden 1611–32. I–II. London 1953–58.

Rockstroh = K. C. Rockstroh: Udviklingen af den nationale Hær i Danmark i 17. og 18. årh. I. Kbh. 1909.

Roe = The Negotiations of Sir Thomas Roe in His Embassy to the Ottoman Porte from the Year 1621 to 1628 . . . London 1740.

Rusdorf = Memoires et Negociations Secretes de Rusdorf. Ed. E. G. Kuhn. I. Leipzig 1789.

Rydfors = Aron Rydfors: De diplomatiska förbindelserna mellan Sverige och England 1624–maj 1630. Upsala 1890.

Rüthning = Gustav Rüthning: Tilly in Oldenburg und Mansfelds Abzug aus Ostfriesland. Oldenburg 1890.

Rådets brev till GA = Rådets (ävensom kammarrådets) brev till kungl. maj:t 1612–1632. Rådets handlingar och brev. SRA.

Schlegel, *Saml. II,1* = Kong Christian IV Almanak for Aaret 1621. Samlung zur Dänischen Geschichte, Münzkenntniss, Ökonomie und Sprache. Hg. von J. H. Schlegel. II,1. Kbh. 1774.

Schweitzer = Vinzenz Schweitzer: Christian IV von Dänemark und die niederdeutschen Städte in den Jahren 1618–25. Hist. Jahrbücher der Görresgesellschaft. XXV. München 1904.

Schybergson = M. G. Schybergson: Underhandlingarna om en evangelisk allians åren 1624–25. Helsingfors 1880.

Schybergson, *Bidrag* = M. G. Schybergson: Sveriges och Hollands diplomatiska förbindelser 1621–1630, belysta genom aktstycken ur svenska riksarkivet. Bidrag till kännedom af Finlands natur och folk. 36. Helsingfors 1881.

Schäfer = Dietrich Schäfer: Geschichte von Dänemark (1559–1648). V. Gotha 1902.

Ščerbačev, *D. A.* = Datskij Archiv. Udg. ved J. N. Ščerbačev. Moskva 1893.

Ščerbačev, *R. A.* = Russkie Akty. Udg. ved J. N. Ščerbačev. St. Petersborg 1897.

Sehested = Thyra Sehested: Cantsler Christen Thomesen Sehested. Kbh. 1894.

S. H. T. = (Svenskt) Historisk Tidskrift.

Simson = Paul Simson: Geschichte der Stadt Danzig. II. Danzig 1918.

SLA = Landsarkivet for Sjælland.

Slange = Niels Slange: Den stormægtigste Konges... Christian den Fierdes Historie... forbedret af Hans Gram. Kbh. 1749.

Skriv. till GA = Skrivelser till kungl. maj:t. Gustav II Adolfs tid. SRA.

Slange-Schlegel = Niels Slange: Geschichte Christian des Vierten Koenigs in Dänemark. Kürzer vorgetragen und mit Anmerkungen und Zusätzen erweitert von Johann Heinrich Schlegeln. III. (1613–29). Kbh., Leipzig 1771.

S. P. PRO = State Papers. Public Record Office. London.

SRA = Riksarkivet. Sth.

SRP = Svenska riksrådets protokoll. I. 1621–29. Utg. av N. A. Kullberg. Sth. 1878.

Styffe = Konung Gustaf II Adolfs Skrifter. Utg. av C. G. Styffe. Sth. 1861.

Sundtoldregnsk. = Sundtoldregnskaber. Øresunds toldkammer. RA.

Sv. Acta = Svenske Acta. DKUA (–1670). RA.

Sv. Krig = Generalstaben: Sveriges krig 1611–1632. I: Danska och ryska krigen. II: Polska kriget. Sth. 1936.

Sv. Sjökrig = Generalstaben: Sveriges krig 1611–1632. Bilagsband I. Sth. 1937.

Sv. Trakt. = Sveriges traktater med främmande magter jemte andra dit hörande handlingar. Utg. av O. S. Rydberg og C. Hallendorff. V,1. Sth. 1903.

Tham = Wilhelm Tham: Den svenska utrikespolitikens historia 1560–1648. I,2. Sth. 1960.

Th. Chr. = Theodor Christiansen: Die Stellung König Christian IV. von Dänemark zu den Kriegsereignissen im Deutschen Reich und zu den Plänen einer evangelischen Allianz 1618–25. Kiel 1937.

Theatr. Europ. = Theatrum Europæum (1617–29). I. Beschr. durch M. Joannem Philippum Abelinum. Frankfurt a. M. 1635.

Thyr. = Bertil Thyresson: Sverige och det protestantiska Europa från Knäredfreden till Rigas erövring. Uppsala 1928.

TKIA = Tyske Kancellis indenrigske afdeling. RA.

TKUA = Tyske Kancellis udenrigske afdeling. RA.

UUB = Universitetsbiblioteket. Uppsala.

Verbaal = Verbaal van de Ambassade van Gaspar van Vosbergen bij den Koning van Denemarken, den Nedersaxischen Kreis en den Koning van Zweden 1625. Uitg. door het Historisch Genootschap. N. R. N° 9. Utrecht 1867.

Villermont = Le Comte de Villermont: Tilly ou la guerre de trente ans de 1618 à 1632. I. Paris, Tournai 1860.

Vinkælderregnsk. = Vinkælderregnskaber. Registrant 108 b. RA.

Waitz = Georg Waitz: Schleswig-Holsteins Geschichte. II,2. Göttingen, Leipzig 1852.

Wedgwood = C. V. Wedgwood: The Thirty Years' War. London 1938.

Weibull = Martin Weibull: Gustaf II Adolf och Christian IV 1624–1625. Indbjudningskrift till Lunds Universitet. Lund 1894.

Weiss = Elmar Weiss: Die Unterstützung Friedrichs V. von der Pfalz durch Jacob I. und Karl I. von England im Dreissigjährigen Krieg (1618–1632). Stuttgart 1966.

Wertheim = Hans Wertheim: Der tolle Halberstädter Herzog Chri-

stian von Braunschweig im pfälzischen Kriege 1621–1622. I–II. Berlin 1929.

Weskamp = Albert Weskamp: Das Heer der Liga in Westfalen (1622–23). Münster 1891.

Wilcke = J. Wilcke: Christian IVs Møntpolitik 1588–1625. Kbh. 1919.

Ütterodt = Ludwig Grafen Ütterodt zu Scharffenberg: Ernest Graf zu Mansfeld (1580–1626). Gotha 1867.

Zinkeisen = J. W. Zinkeisen: Geschichte des osmanischen Reiches in Europa. III–IV. Gotha 1855–56.

Zwiedineck = H. von Zwiedineck-Südenhorst: Die Politik der Republik Venedig während des Dreissigjährigen Krieges. I–II. Stuttgart 1882–85.

Personregister

Registret medtager de i indledningen, bilagene, depecherne og noterne forekommende personnavne. Dette gælder for noternes vedk. også brevskriver og -modtager i arkivhenvisninger, derimod ikke personer i arkivbetegnelser eller forfattere af trykt litteratur, med mindre disse forfattere og deres opfattelser diskuteres eller kritiseres.

Personer med sen- og sonnavne anføres under fornavn. Personer med ikke -sen(son)navne anføres under slægts- eller tilnavn. Fyrster anføres dog i reglen under fornavn, med mindre de er særlig kendt under deres tilnavne.

Hvor af AS forsvenskede eller/og forvanskede navne er mindre genkendelige, gives i reglen henvisninger til de her anvendte former.

Enkelte vigtigere organer er medtaget i slutningen af registret, nemlig det danske og svenske rigsråd og det svenske kammerråd. Andre organer må søges i stedregistret, hvor de har hjemme.

Spørgsmålstegn efter et personnavn angiver tvivl om vedkommendes identitet, efter sidetal tvivl om, hvorvidt personen er den i registret anførte.

Der anvendes flg. forkortelser: *da.* (= dansk); *eng.* (= engelsk); *ned.* (= nederlandsk); *sv.* (= svensk) og *ty.* (= tysk); desuden *g. m.* (= gift med) og *kgl.* (= kongelig).

Udover Anders Svensson selv er flg. personer ikke medtaget i registret:

Christian IV	Gustav II Adolf
Friis, Christen til Kragerup; rigsråd; kongens kansler	Oxenstierna, Axel til Tidö; sv. rigsråd; rigskansler

Abbot, George; ærkebisp af Canterbury 277–78
Adolf; hertug af Holsten-Gottorp; oberst 85, 130, 176–77, 226, 238, 242, 367, 370, 587
Adolf Frederik; hertug af Mecklenburg-Schwerin 122, 130, 202, 279, 322, 327, 331, 336–37, 395, 397, 528 A. F.s søn 397
Aerssens, Frans; herre til Sommelsdijk; ned. gesandt 602
Agenna, Emanuel; ned. agent i Kbh.; hemmelig korrespondent til den sv. regering; meddeler til AS 54–56, 59, 89, 99, 114, 255, 589
Ahlefeldt, Baltzer v., til Heiligenstedt; kgl. da. gesandt 126, 148
Ahlefeldt, Bertram v., til Thorstorff; bror til Heinrich v. A; kaptajn 323
Ahlefeldt, Georg (Jørgen) v., til Quarnbek; kgl. krigskommissær 248, 323
Ahlefeldt, Godske v., til Gadeland; oberstløjtnant 300, 323
Ahlefeldt, Heinrich v., til Thorstorff; kaptajn 323, 542
Ahnlund, Nils; sv. historiker 22
Aitzema, Foppe (Foppius) van; ned. agent i Hamburg 85, 99, 109, 111, 124, 167, 177, 215, 220, 225, 249–50, 283, 357, 370, 381, 430, 526, 538, 583, 590
Akeleje, Henning Gabrielsen; kaptajn 117
Akershus, lensmand på; se Juel, Jens
Albrecht; ærkehertug af Østrig; regent i De spanske Nederlande 94–95, 123, 125
Alckes, Joachim; borger i Riga 585
Alexander; hertug af Sønderborg 238–39, 519
Alfelt; se Arenfeldt
Ambassadører i England, venezianske; se Lando, Pesaro og Valaresso
Ambassadør i Haag, veneziansk; se Contarini
Ambassadør i Nederlandene, fransk; se Maurier
Amelandt, herre van 95
Anders Andersson til Törestorp; tidl. sv. foged; i polsk tjeneste 36–37, 60, 343, 345–47, 350–51, 355–56, 359, 371, 379, 400–01, 459, 523
Anders Bengtsen; bonde i Lundby; meddeler til AS 61, 404
Anders Nielsen; kaptajn 223
Andres Pettersson v. Staveren; skipper 162
Anholt; Johan Jakob; greve af Bronkhorst; friherre af; ligistisk feltmarskal 220–21, 226, 229, 234, 239, 265–66, 317, 337, 575, 604
Anna; enkekurfyrstinde af Brandenburg 202, 378, 407, 482, 486–87, 529, 560, 631–32
Anna; Jacob Is dronning; Chr IVs søster 297
Anna; Sigismund IIIs søster 576, 579
Anna af Østrig; dronning af Frankrig 326
Anna Kathrina; Chr IVs dronning 16, 332
Anna Sofia; hertuginde af Braunschweig-Wolfenbüttel; Georg Wilhelm af Brandenburgs søster 485
Anna Sofie; Anton Günther af Oldenburgs søster 98
Anstruther, sir Robert; diplomat i eng. og da. tjeneste 43, 46, 62, 72, 84–85, 103, 155, 316, 477–80, 482–83, 491–92, 501, 510–11, 528, 532–33, 535–37, 544–47, 578, 581, 585
Anthelius, Zakarias; borgmester i Södertälje 434
Anton Günther; greve af Oldenburg 98, 109, 232, 367, 389, 469, 472, 474
Arenfeldt, Axel Hansen til Basnæs; kancellijunker 1615–23; rentemester fra 1623 39, 116, 416, 425, 429–30, 492, 629–30
Arnim (Arnheim), Hans Georg v.; oberst i polsk, fra 1623 i sv. tjeneste 179, 357–58, 512
Arnisæus, Henning; Chr IVs livlæge 432
Arundel, earl of; se Howard, Thomas
Aston, Arthur; søn af sir Arthur A.; i polsk tjeneste 340–41
Aston, sir Arthur; eng. oberst i polsk

tjeneste 151, 155–57, 314–15, 318 340, 505–06, 510 A. A.s hustru 151, 156
Aston, sir Edward; se Aston, sir Arthur
Augusta; hertuginde af Gottorp; Chr IVs søster 461–62, 466
Averie, Joseph; eng. korrespondent i Hamburg 422, 429

Bahus, lensmand på; se Sparre, Jens
Balfour, David; skibsbygmester 525
Banér; Johan Gustavsson til Målhammar; sv. oberst 536
Barleben, Gerd v.; Anton Günther af Oldenburgs kammerjunker 232
Basse, Anna til Sannarp; enke efter Corfitz Klausen Thott 37, 399, 403
Basse, Christoffer Lauridsen til Urup; lensmand på Kronborg 1619–april 1623 63, 157, 215, 232, 253–54
Bay, Jens; kaptajn 464, 542, 562
Bayern, hertug af; se Maximilian
Beck, Sivert Lavesen til Førslev; rentemester 230
Becker, Gevert; Gert Rantzaus generalmønsterskriver 301, 323
Bedlegauer; se Gabor
Bellin, Christian v.; brandenburgsk gehejmeråd; gesandt 485–86
Below, Claus; Anna af Brandenburgs og Adolf Frederik af Mecklenburgs råd; gesandt 202
Berent Hindrichsen van Sardam; skipper 97
Berg, Henrik v. d.; greve; general i Bruxelles-regeringens tjeneste 154, 218
Bernhard; hertug af Sachsen-Weimar 603–04
Besche, William Giliusson de; (mäster Willem i Finspång); ned. industrimagnat 28, 97, 149, 163, 171
Bielke, Erik til Nynäs og Penningby 498
Bille, Anders Stensen til Rosendal; rigsråd; lensmand på Helsingborg 42–44, 63–64, 229–30, 241, 243, 262, 298, 343, 346–48, 355–56, 359–60, 382, 384, 391–92, 408, 413, 434, 443, 464, 492–93, 495–96, 513, 519, 570–71, 617–18
Bille, Hartvig Knudsen til Billeskov; lensmand i Nordlandene 212
Bjelke, Jens Ågesen til Østraat; Norges riges kansler 394
Bjerring, Abraham Nielsen; kaptajn 223, 542, 562, 589–90
Blitterswich, Matthias v.; ty. kaptajn i sv. tjeneste 394
Blom, Simon; borger i Åbo 336
Blom(e), Anders og hans bror (?); officerer 84
Blome (Blomme, Blom, Bluhm(e)), Clemens Jørgensen; kaptajn; købmand på Petsjorisk Kompagnis ekspeditioner; Chr IVs russiske tolk 280, 328–29, 331
Bogislav XIV; hertug af Pommern; bisp i Kammin stift 268, 297, 528
Bohemen (Bøhmen), kongen i; se Frederik V
Boll, Tijss Johansson; skipper 162
Bom, Daniel; ty. kaptajn i sv. tjeneste 394
Bonde, Carl Filipsen til Bordsjö; statholder på Jönköping 471, 475
Botbergen, Elbert van; adelsmand fra Geldern 95
Bouillon, hertug af; se Tour, Henri de la
Braem, Johan; købmand i Kbh. 100
Brahe, Abraham Persson til Rydboholm; sv. rigsråd 241
Brahe, Otte Pedersen til Krogholm; lensmand på Koldinghus 238
Brahe, Per til Rydboholm; student; søn af Abraham B. 241
Brandenburg, enkekurfyrstinde af; se Anna
Brandenburg, kurfyrste af; se Georg Wilhelm
Brandenburg, markgrever af; se Christian Wilhelm, Joachim Sigismund og Johann Sigismund
Brandenburg, markgrevinde af; se Katharina

Braunschweig (Brunsvig), hertug af; se Frederik Ulrik
Braunschweig (Brunsvig), (den unge) hertug af; se Halberstadt, Christian af
Braunschweig-Lüneburg, hertug af; se Christian
Braunschweig-Wolfenbüttel, hertuginde af; se Anna Sofia
Bredimus, Augustinus 414
Bremen, (ærke)bisp af; se Johan Frederik
Bricka, C. F.; historiker 77, 236
Brock, Eske Lavesen til Estrup; rigsråd; grænsekommissær i Knærød 1624 40–41, 49, 51, 198, 200–01, 229, 255, 301, 303, 306, 310, 413, 421–22, 429, 442–43, 446, 449, 455, 458, 460–63, 465–68, 472, 519
Brockdorf, Heinrich; ritmester 533
Brodde Jakobsson; länsman i Markaryd 19, 107, 135, 186, 204, 230, 402, 470, 474–75, 534, 561
Brugktorff, Dietrich; kaptajn 323
Brûlart, Noel; fransk gesandt 311
Brun, Peder; kaptajn 223, 416, 464
Bruun, Jens; kaptajn 223
Bruxelles, infanta af; se Isabella
Brygger, Morten; se Häcker
Buchwaldt, Caspar v., til Pronstorf; hofjunker 1620–25; kammerjunker fra 1625 494, 618
Buchwaldt, Daniel v., til Muggesfelde; kaptajn 323, 541–42
Buchwaldt, Heinrich v; kaptajn (nok lig en af de to flg.) 323
Buchwaldt, Heinrich v., d. y.; kaptajn 542
Buchwaldt, Heinrich v., d. æ.; kaptajn 542
Buchwaldt, Joachim v., til Pronstorf; far til Wulf v. B. 285
Buchwaldt, Joachim v.; søn af Hans v. B. til Muggesfelde; kaptajn 323
Buchwaldt, Wulf v., til Pronstorf; Chr IVs hofmarskal 1621–24; derpå ritmester for Chr IVs livfane 93, 115 (?), 116, 215, 218, 285
Buckingham; Georges Villiers; hertug af 152, 257, 364, 366, 553
Buech, Levin; fyrstelig wirtembergsk tjener 524
Buquoi, greve af; Karl Bonaventura v. Longueval 125, 127
Buræus (Bureus, Bure), Jonas til Burvik; kgl. sv. sekretær; agent i Danmark 1626–29 21, 36, 52, 55–56, 67, 343, 350–51, 355–56, 359, 460, 610–12, 615–17, 619–20
Butler, Jacob; irsk kaptajn i polsk tjeneste 366
Bülow, Bartel; mecklenburgsk gesandt 122
Bülow, Christoph Hans v.; råd i Bremen; gesandt 225, 232, 235, 474
Bülow, Joachim v. 192
Byssen, Claus v.; kaptajn 96, 117, 260, 445, 544, 556
Bähr, Göran; sv. kancelliskriver 434
Bødicker, Johan v. Dellen; købmand 374
Bødicker, Jørgen v. Dellen; købmand 374
Bøhmen, dronning af; se Elisabeth
Bøhmen, konge af; se Frederik V
Båd, Birgitte; Peder Galts hustru 154–55
Bååt, Anna Åkesdotter; AOs hustru 278

Calvert, Georg; eng. korrespondent i Hamburg 84, 127, 130, 309
Camerarius, Ludvig; kurpfalzisk råd; gesandt 580, 615, 618
Capitzon, Joachim v.; Mansfelds generalvagtmester; gesandt 232, 235–36, 599–600
Carleton, Dudley; eng. ambassadør i Nederlandene 23, 84–85, 103, 126–27, 130, 214, 309, 422, 429, 586
Carr; se Karr
Chapellaine, baron de 212, 527
Chichester, lord Arthur; eng. gesandt 184
Chodkiewic, Johan Karl; polsk feltherre 154
Christen Andersen; skipper 210
Christen Davidsen; toldskriver i Helsingør 443 (?)

Christian; bisp af Minden 177
Christian; hertug af Braunschweig-Lüneburg 83, 121, 220, 259, 279, 282, 285, 367, 376–77, 590
Christian; hertug af Braunschweig-Lüneburg; bisp af Halberstadt; se Halberstadt, Christian af
Christian I; hertug af Anhalt-Bernburg 253–54
Christian I; konge af Danmark 106
Christian (II); hertug af Anhalt-Bernburg 253–54
Christian (V); Chr IVs ældste søn 39, 89–90, 100, 111, 116, 120, 122, 125, 132, 160, 163, 168, 172, 185, 189, 197, 235, 287, 292, 341, 371, 387, 397, 414, 420, 425, 430, 432, 436, 451, 462, 507, 554, 557, 570–71, 583, 591, 608, 610, 620
Christian Wilhelm; markgreve af Brandenburg; administrator i Magdeburg ærkestift; koadjutor, derpå administrator i Halberstadt stift 357, 377–78, 388–89, 575, 614
Christianopel, lensmænd på; se Juul, Malte og Lykke, Falk
Christianstad, lensmand på; se Marsvin, Otte
Christina; sv. enkedronning; g. m. Karl IX 256, 434, 437, 508–10, 536
Christoffer Jensen; skipper 210
Christoffer Steensen til Grimstedgård; kaptajn, siden oberst; bror til Vincens S. 93, 117
Christoffer Svensen; kaptajn 181
Claen, Joachim; hamburgsk gesandt 114
Claes Cornelissen; skipper 155
Claes Giliusson; kaptajn i sv. tjeneste 382
Claus Andersen; kaptajn 300
Clopper, Claes; ned. skipper 597
Cluit, Johaan Ariensen; ned. skipper 97
Clüwer, Burkard; domherre i Bremen stift; gesandt 168, 172–73, 176
Colen, Matthias; jesuit 395
Coloma, Don Carlos; spansk ambassadør i England 315–16, 319, 428
Constantia; dronning af Polen 277, 288, 306, 438
Contarini, Alvise; veneziansk ambassadør i Haag 522
Cordoba, Gonzalez de; spansk general 154, 159, 182, 199, 218, 317–18
Corsini, Ottavio; pavelig nuntius i Paris 384
Corssmyr, Hans; se Cosmus
Cosmus, Hans; kaptajn 223
Cramon, Anna v.; mecklenburgsk adelsdame; enke efter Joachim v. Bülow 190, 192
Crappé, Roland; ned. købmand; kommandør over Dansborg 263
Crequy, Charles de; fransk marskal 325
Cruus, Jesper Mattsson til Harviala; sv. rigsråd; rigsskatmester; guvernør i Riga 152–53
Cunningham, George; oberstløjtnant i sv. tjeneste 363
Curtenbach; oberst i Tillys hær 603–04
Cutzina, Ignato; russisk tolk; gesandt 364–65
Cäcilia Renata; ærkehertuginde; Ferdinand IIs datter 524

Dacke, Nils; oprørsleder 434
Dalgård, Sune; historiker 131
Dannenberg, Christopher Georg v.; ritmester 422
Dantzeville, Magdalena Vilhelmsdottor; g. m. Erik Jöransson Tegel 405
David, mester; ned. arkelimester i Sigismund IIIs, tdl. i Maurits af Oranjes tjeneste 338
Davila, Don Antonio de Toledo y; markis af Mirabel 326
de Geer; se Geer
Deshayes, Louis de Cormenin; fransk gesandt 46, 527, 529, 534–35, 537, 547–49, 553–55, 557, 561
Digby, lord John; eng. gesandt 169
Dilli; se Tilly
Dirich Jacobsson; skipper 162

Dirich Staffansson; se Steffens, Dirick
Dohna, Achaz v.; borggreve og friherre v.; kurpfalzisk geheimeråd og gesandt 127, 129–30, 137, 265
Dorothea Augusta; hertug Johan Adolf af Holstens datter 330
Dragsholm, lensmand på; se Då, Claus
Drakenberg, Nils Börjesson; slotsfoged på Älvsborg 204
Due, Manderup Jørgensen til Hegnet; hofjunker fra 1621 116
Duffwa; se Due
Dufva, Lars Håkansson til Kårtorp; sv. løjtnant 359, 566
Dumonstier, David; kunstmaler 41
Dunthe, Jobst; borger i Reval 204–05, 216, 240
Dussen, Adriaan v. d.; bagmand bag anslag mod Maurits af Oranje 250
Dyre, Hans Jensen til Boller; oberstløjtnant 224
Dyre, Iver Jensen til Hvidstedgård 224
Då, Claus Olufsen til Ravnstrup; lensmand på Dragsholm; rigsråd fra 1625 473, 490, 571

Eckstedt, Christoffer v.; diplomat 470
Eggebrecht, Nikolaus; sekretær i Tyske Kancelli 235–36
Eindhouts, Adrian van; schout i Kuik 95
Elisabeth; dronning af Bøhmen; Frederik Vs hustru 87–88, 107, 297
Elisabeth; hertuginde af Braunschweig-Wolfenbüttel; Chr IVs søster 71, 220, 279, 282, 331–32, 335–36, 352–53, 461, 466, 604, 620
Elisabeth Augusta; datter af Chr IV og Kirsten Munk 371, 381
Engelbrecht, Johan; møntmester 374–75
England, konge af; se Jacob I og Karl I
Enspännare, Johan 499, 502
Erik Jöransson; se Ulfsparre
Erik Larsson (v. d. Linde); købmand i Sth. 172, 280, 296, 386, 408, 426, 437
Ernst, greve; se Ernst Cassimir
Ernst; greve af Mansfeld; se Mansfeld
Ernst; greve af Schauenburg 85, 106, 109–11, 113–14, 124
Ernst; hertug af Anhalt-Bernburg 253–54
Ernst Cassimir; greve af Nassau; statholder i Friesland 111, 134, 331, 472, 520
Erslev, Kristian; historiker 77, 173, 200, 216, 303, 342, 413, 509
Ewert *N.*; se Helmus

Faber, Daniel; dr. jur.; enkedronning Sofies kansler 192
Fairbairne, Jean; sv. agent i England; skotte 375–76
Faktor i England, Chr IVs; se Marcier, Lorenz
Falk, Peter; kgl. sv. sekretær; kommissær i Haag 1620–21 107, 135, 139
Falkenberg, Dietrich v.; hofmester hos Johan Cassimir af Pfalz 612
Farensbach, Volmar v.; eventyrer og diplomat fra Kurland 288–89
Fegræus, Johan (Strömfeldt); kgl. sv. sekretær 399, 467
Ferdinand II; kejser 18, 35, 46–47, 53, 62, 86–89, 93, 106–07, 109, 111, 127, 132–33, 154, 156, 162, 165–67, 169, 177, 180, 185, 189, 195, 215–16, 218–20, 225–26, 230, 235–38, 242, 254–55, 259, 267, 279, 286, 292, 295, 301, 303–04, 306, 308, 310–11, 314, 317–18, 321–22, 337, 356, 361, 363, 367, 370–71, 373–74, 378, 381, 389, 393, 396–97, 414, 425, 441–42, 469, 472, 474, 483, 486, 491, 510, 524, 527, 533, 544, 548, 558, 560, 579, 587, 590, 595, 599, 602, 604, 607, 613, 618
Ferdinand IIs datter; se Cäcilia Renata
Ferdinand af Bayern; ærkebisp og kurfyrste af Köln 167, 267–68
Filip; hertug af Glücksborg 238–39
Filip III; konge af Spanien 88
Filip IV; konge af Spanien 152, 233, 237, 249–51, 261, 272, 284, 309, 312, 316, 361, 375, 414, 419, 427,

431, 436, 483, 491, 524, 534, 540, 552, 554, 569, 581, 595–96, 618
Filip Julius; hertug af Pommern 297
Filip Sigismund; hertug af Braunschweig; bisp af Osnabrück og Verden 167, 239, 242, 265, 267, 271, 285
Fleming, Claes Larsson til Villnäs; sv. viceadmiral 305
Flensborg, Poul; skipper 118
Flores, Anthoni; kaptajn 223
Forrath, Alexander; kaptajn i sv. tjeneste 287–88
Foss, Niels; læge 414, 420
Frankrig, konge af; se Ludvig XIII
Frankrig, prinsesse i; se Henriette Marie
Franz Albrecht; hertug af Lauenburg 309
Frederik; Chr IVs søn; koadjutor i Bremen 1621; bisp i Verden 1623; koadjutor i Halberstadt 1624 15, 19, 37, 85–86, 90, 98, 100, 111, 116, 120, 123–25, 130, 148, 167–68, 172, 176–77, 189, 212, 238–39, 267, 271, 277–78, 285–86, 293, 295, 302, 322, 356, 371, 378, 382, 470, 485, 519, 523
Frederik; hertug af Braunschweig-Lüneburg 167
Frederik; hertug af Kurland 133, 153, 273
Frederik; hertug af Nordborg 238–39
Frederik III; hertug af Holsten-Gottorp 83, 106, 111, 126, 130, 148, 238, 249, 609
Frederik V; kurfyrste af Pfalz; konge af Bøhmen 18, 66, 85, 87–89, 93–94, 99, 106–07, 123, 127, 129, 130–31, 134, 137, 141, 147, 152, 154, 161–62, 165–66, 169, 181, 184, 186, 189–90, 195, 203–04, 206, 214, 236, 254, 265, 297, 308, 425, 436, 441–42, 469, 478, 507, 527, 536, 542, 548, 564, 579–80
Frederik Ludvigsen; købmand i Halmstad; varetager af de da. undersåtters privatinteresser i Sverige; meddeler til Peder Galt 45–46, 49, 51, 61, 407, 531–32, 537–38, 567, 573–74
Frederik Ulrik; hertug af Braunschweig-Wolfenbüttel 83–85, 107, 111, 121, 177, 219–20, 286, 301, 322, 327, 331–32, 335–37, 373, 376–77, 485, 585–86, 590, 593, 595, 604–05, 620
Freytag, Leo; oberstløjtnant 575
Fridericia, J. A.; historiker 77, 236
Friedrich; friherre v. Dohna; regeringsråd i Preussen 99
Friedrich; hertug af Sachsen-Altenburg; oberst 575, 606
Friis, Anne Cathrine; CFs datter 423
Friis, Else; CFs datter 423, 426
Friis, Iver Jørgensen til Oxholm; CFs halvbror 342, 346
Friis, Niels Jørgensen til Krastrup; øverste sekretær i Da. Kancelli 1616–23; CFs bror 116, 235, 279
Fuick, Rudolf; borger i Kbh.; udpeget til kgl. da. konsul i Spanien 361, 372
Fyck, Roland; se Fuick, Rudolf
Fåborg, Jens Andersen; skipper 119

Gabor, Bethlen; konge af Ungarn; fyrste af Siebenbürgen 89, 125, 127, 133, 162, 165, 181, 289, 337, 362–63, 371, 373–74, 393, 524, 557–59, 562, 587, 599, 602, 607
Gabriell, Hemming; se Akeleje
Galt, Peder Nielsen til Tidselholt; da. agent i Sverige 1621–24 30–31, 37, 45–46, 49, 51, 61, 69–70, 82, 144–45, 154–55, 173–74, 183, 192, 195, 202, 206, 231, 246, 271, 274, 305, 354, 384, 388, 407–08, 476, 481–82, 486, 498, 537–38, 567, 574, 620, 626
Garden; se Gordon
Gardie, Jacob Pontusson de la; sv. rigsråd; marsk; generalguvernør i Livland 205, 288, 331, 341, 363, 369, 372, 427, 503, 543, 553
Garner, Jacob i Rösnekrantz; borger i Sth. 224
Gedde, Ove Brostrupsen til Tommerup; kaptajn 90, 117, 206, 212, 464, 476, 481, 503

Geer, Jacques v. de 203
Geer, Louis de; ned. storkøbmand 103–04, 108, 193, 197, 210, 504, 580
Geist, Bernt; se Hagen
Georg; hertug af Braunschweig-Lüneburg; generalfeltherre for Den nedresachsiske Kreds' hær 268, 367, 590
Georg Frederik; markgreve af Baden-Durlach 182
Georg Wilhelm; kurfyrste af Brandenburg 89, 99, 102, 112, 138, 140–41, 144, 155, 226, 265, 479, 482, 485–86, 528, 548, 553–55, 559, 607
Gjörwell, C. C.; sv. historiker 466
Glaudy, Johan; brevviser 237
Golinski, Albert; kgl. polsk sekretær 307
Gondomar, Diego Sarmiento d'Acuña, greve af; spansk ambassadør i England 132, 152, 169, 551
Gordon, Alex; kaptajn, siden oberst; muligvis lig den af AS nævnte kaptajn Garden 442
Gotskalk Jonsson; sv. lurant i polsk tjeneste 60, 64, 140, 145–46, 157–58, 286–87, 351
Gottorp, hertuginde af; se Augusta
Grabow, Kjøn Joachim til Wuticke; løjtnant 586
Grave, Otte; kaptajn 222
Gregor XV; pave 311, (428)
Grey, Georg; kaptajn 541
Grimigen, abbed af 182
Groenevelt, herre til; René Oldenbarnevelt 250, 264, 284–85
Grosvold, Christopher; bonde fra Sandsvær 375
Grosvold, Jacob Christophersen; bondesøn fra Sandsvær 375
Grubbe, Erik Eriksen til Olstrup; kaptajn 118
Grubbe, Sigvard (Sivert) Eilersen til Hofdal; lensmand på Malmøhus 252, 509
Guldsmed, Måns; borger i Lidköping 359
Gustav I Vasa; sv. konge 246
Gyldenhielm (Gyllenhielm), Carl Carlsson til Bergkvara; sv. rigsråd og rigsadmiral 295, 306–07, 322
Gyldenstjerne, Knud Axelsen til Tim; lensmand på Hald; ritmester 238, 253
Gyldenstjerne, Laxmand Mogensen til Bjersgård; landsdommer i Skåne 356
Gyldenstjerne, Mogens til Bjersgård; lensmand på Varberg 298, 348, 384, 416, 509
Günther, Frederik; oversekretær i Tyske Kancelli fra 1621; gesandt 55, 131, 356–57, 382
Götze, Sigismund v.; brandenburgsk råd; gesandt 557–59, 562, 571
Gøye, Falk Falksen til Bratskov 476, 481, 486
Göö, Falke; se Gøye, Falk

Hacke, Hans; kaptajn (fra Danzig) 542
Hadeln, Otto v.; kaptajn 117, 119, 131
Haersolte, Sweder van; kommissær for Overijssel 131, 148
Hagen, Bernt v.; kaldet Geist; kgl. krigskommissær; oberstløjtnant 84, 93, 116, 215, 218, 382
Hagen, Christoffer v.; ritmester 323
Halberstadt, Christian af; hertug af Braunschweig-Lüneburg; administrator af H. 34, 47, 66, 88, 181–82, 189, 191, 199, 203–04, 206, 214, 218, 220–21, 226, 232, 236, 238, 242, 249, 279, 283, 286, 298, 301–02, 304–05, 309–10, 313, 317–21, 324–25, 337, 356, 361–62, 371, 377–78, 389, 393, 470, 547, 550, 572–73, 575 (?), 586, 590, 599, 605, 607, 613–14, 620
Halmstad, lensmand på; se Rosenkrantz, Erik Akselsen
Hambruch, Heinrich; kaptajn 542
Hamburgske gesandter hos Chr IV; se Vogler, Hieronymus; Claen, Joachim; Moller, dr. Vincent; Moller, lic. Vincent
Hammer, Laurids (Lorentz); kaptajn 133

Hammer, Niels; kaptajn 117, 119, 181, 300
Hans den Yngre; hertug af Sønderborg 220, 239
Hans den Yngre af Sønderborgs sønner; se Alexander af Sønderborg; Frederik af Nordborg; Filip af Glücksborg og Joachim Ernst af Pløn
Hans Friedrich; erbtruchs og friherre til Waldburg; regeringsråd i Königsberg 99
Hans Ludvich Schreineisen; ritmester 422
Hans Nansen; købmand; senere borgmester i Kbh. 328
Hans Nielsen; byfoged i Helsingborg 60, 243, 343, 360, 379
Hans Pedersen; kgl. kammertjener 433, 577
Hans Poulsen 121
Hans Thorkildsen; skipper 119
Haye, Abraham de la; kaptajn 541
Haye, la; se Deshayes
Hedde Clausson; skipper 204
Heidelberg, pfalzgreve af; se Frederik V
Heisterman, Laurenz; domherre i Bremen stift; gesandt 168, 172–73, 176
Helmstether, *N.;* oberst 93, 117
Helmus (Helmersen), Evert; kaptajn 83, 222, 542, 562
Helsingborg, byfoged i; se Hans Nielsen
Helsingborg, lensmand på; se Bille, Anders
Helsingør, byfoged i; se Holger Olufsen
Helsingør, toldere i; se Rosenvinge, Meckelborg og Lucht
Helsingør, toldskrivere i; se Lucht, Rosenvinge og Christen Davidsen
Helversen, Otto Plato v.; oberst 85
Hendrik; greve af Nassau; Maurits' bror 134, 182, 186, 304, 309, 311, 318, 321, 569, 571–73, 576, 579, 581, 584
Henri; hertug af Rohan; bror til Soubise 390
Henriette Marie; prinsesse af Frankrig; Ludvig XIIIs søster 43, 415, 419, 520, 528, 551, 553, 573, 576, 581
Henrik IV; konge af Frankrig 134, 284
Herbert, sir Edward; eng. ambassadør i Frankrig 122
Hess, Henrik; løjtnant 118
Hessen, landgreve af; se Moritz
Hinlopen, Tijme Jacobsen; kaptajn; bewindthebber i Ostindiske Kompagni 117, 120
Hjortö, Ivar Christersson; statholder på Kalmar 144
Hohenhouck, Kornelius van; ned. krigskommissær 111
Holck, Christen Henriksen til Højgård; rigsråd; grænsekommissær i Knærød 1624 40–41, 49, 51, 198, 201, 229, 255, 413, 429, 442–43, 446, 449, 455, 458, 460–63, 465–68, 472, 519
Holck, Eiler Christensen til Gedsholm; kancellijunker 1619–25 116
Holck, Henrik Ditlevsen til Eskilstrup; hofjunker, ritmester 1625; siden oberst og kejserlig feltmarskal 116, 422, 494, 533
Holger Olufsen (Olsen); byfoged i Helsingør 60, 360, 489
Hoop, Jacob Janssen; borger i Amsterdam 454–57, 488–89
Horn, Clas Carlsson til Ingeritz; sv. rigsråd 482, 512
Horn, Gustav Carlsson til Björneborg; sv. oberst; gesandt 363, 433–34, 467, 475, 477
Howard, Thomas; jarl af Arundel 257
Huberinus, Kasper; dr.; syndikus i Verden; gesandt 167
Hude, Ditlev v. d.; kgl. krigskommissær 323
Hude, Wilhelm v. d.; kaptajn 300, 542
Huitfeldt, Henrik Jacobsen til Lillø; ritmester 420
Hussein, Mere; storvezir 214
Häcker, Morten, også kaldet Brygger; værtshusholder i Helsingør; meddeler til AS 61, 405, 437–40, 498, 573

Høeg, Jens Styggesen til Vang; hofjunker 1619–24 116
Høeg, Ove Christensen til Todbøl; kancellijunker 1622–25; derpå da. agent i Sverige 116
Isabella; dronning af Spanien 340
Isabella; ærkehertuginde af Østrig; regent over De sydlige Nederlande 95, 123, 242–43, 425, 593
Isacsz, Isac; kgl. hofmaler; søn af Peter I. 20
Isacsz (Isaacsz, Isaksen), Peter; kgl. portrætmaler; ned. agent i Helsingør og Kbh.; hemmelig korrespondent til AO; meddeler til AS 16, 20, 39, 54–56, 59–60, 94, 166, 168–69, 197, 208–09, 222, 224, 227, 255, 261–62, 265, 281, 300, 337, 339–40, 344, 401, 492, 497, 511, 532–33, 555–56, 558, 566, 589, 594
Itzehoe, bygmester i; se Peter Michaelsen
Ivar Christersson; se Hjortö
Iwolosky; hospidar 162

Jacob I; konge af England 18–19, 26, 43, 62, 66, 86, 106, 122, 132, 138, 140–41, 147, 151–52, 155, 158, 166, 169–70, 184, 194–95, 199, 204, 206, 208, 210, 215, 221, 231, 237, 257, 276, 278, 292, 297, 299, 308, 315–16, 319, 321, 323–24, 344, 366, 376, 415, 418–19, 428, 431, 436, 441–42, 478, 480, 483, 503–04, 508, 520, 528, 534, 539, 545, 547, 551, 553, 556
Jakob Isbrandtsen (Isebrandt); kaptajn 544, 586
Janich, Hans; borger i Kalmar 557, 563
Jens Rasmussen; kaptajn 223
Jens Vognsen; kaptajn 280, 444, 451, 476, 481, 486, 540
Joachim Ernst; hertug af Pløn 238–39
Joachim Friedrich; kurfyrste af Brandenburg 99
Joachim Sigismund; markgreve af Brandenburg 100 (?)
Jochim, *N.*; kaptajn 542
Johan; hertug af Östergötland 247, 398, 412
Johan III; sv. konge 576
Johan Adolf; hertug af Holsten 330
Johan Albrecht; hertug af Mecklenburg-Güstrow 122, 130, 147, 279, 322, 327, 331, 336–37, 397, 528
Johan Björsson; slotsfoged på Sth. slot 343 J. B.s hustru 343
Johan Cassimir; greve af Pfalz-Zweibrücken 499, 527, 612
Johan Ernst; hertug af Sachsen-Weimar; 1625 oberst og s. å. generalløjtnant 88, 533–36, 538–39, 544, 570, 583, 587, 589, 597, 603, 606
Johan Frederik; ærkebisp i Bremen stift; hertug af Holsten-Gottorp 85, 98, 106, 109, 111, 122, 124, 126, 128, 130, 148, 215–16, 218, 220, 225, 229, 232, 300, 370, 583
Johan Georg; kurfyrste af Sachsen 88, 125, 127, 133, 191, 232, 236, 265, 314, 528, 555
Johan Henriksson; oberst Gustav Horns fænrik 475
Johan Janssen van Sardam; skipper 193–94
Johan Knutsson; borger i Åbo 336
Johan Mortensen; se Rosenvinge
Johann Sigismund; kurfyrste af Brandenburg 89, 99
Johann Sigismund; søn af Georg Wilhelm af Brandenburg 100(?)
Johannes Andreæ Helsingorâ Danus; studerende i Leipzig 420
Jon Olafsson; bøsseskytte 206
Judich, Moises Johanssen; silkefarver 104–05
Juel, Børge Mogensen til Lungegård; kaptajn 544, 556, 586
Juel, Jens Hermansen til Kjeldgård; rigsråd; statholder i Norge; lensmand på Akershus 188, 212, 229, 292, 342, 348, 375, 394, 412–13
Juel, Jens Pedersen til Lindbjerg; hofjunker 1619–25 116, 494
Juul, Iver Akselsen til Villestrup; rigsråd 229, 413, 421, 519
Juul, Malte Iversen til Villestrup;

kammerjunker hos prins Christian 1621–25; lensmand på Christianopel fra 1625 116, 120, 163, 348, 563
Jägerndorf, Johan Georg af; general i Frederik Vs tjeneste 127
Jönköping, statholdere på; se Kafle og Bonde
Jörgen; hertug af Lüneburg; se Georg; hertug af Braunschweig-Lüneburg

Kafle, Bengt; statholder på Jönköping, fra 1624 på Kalmar slot 138, 278, 433, 466, 468, 472, 475, 543
Kaiser, *N.;* ned. kaptajn i polsk tjeneste 338–40
Kallundborg, Hans; kaptajn 223
Kalmar, statholdere på; se Hjortö og Kafle
Kammerråder, sv.; se Natt och Dag, Åke Axelsson; Peder Andersson; Skytte, Johan og Sparre, Johan
Kammin stift, bisper, se Bogislav XIV og Ulrik, hertug af Pommern
Karl; prins af Wales (se også Karl I; konge af England) 18, 34, 43, 122, 169, 184, 199, 237, 239, 241, 243, 251, 257, 260, 264, 269, 284, 297, 305, 309, 312, 314–16, 319, 324, 340, 350, 364, 366, 412, 415, 419, 427, 441, 480, 503, 520, 528, 546, 551, 553
Karl I; konge af England 553, 558, 578–79, 581, 588, 598, 600, 602, 605
Karl IX; konge af Sverige 23
Karl Emanuel; hertug af Savoyen 250, 304, 326, 504, 553, 576
Karl Thisen; tilsynsførende for Chr IVs fremmede silkevævere i Kbh.; købmand 104–05, 374
Karr, (Kerr), Thomas; kaptajn i sv. tjeneste 441–42
Katarina; grevinde af Pfalz-Zweibrücken; g. m. Johan Cassimir; GAs søster 368
Katharina; markgrevinde af Brandenburg; Georg Wilhelms søster; g. m. Bethlen Gabor 559, 607
Kejseren; se Ferdinand II
Keseberg, Kasper; kaptajn 542, 563
Kiel; se Peter Kjeldsen
Kijl, Agneta; ASs hustru 23–25, 28–30, 53, 113, 174–75, 177, 209, 228, 262, 278, 379, 442, 459–60, 478, 514, 565, 603, 634
Kijl, Brita Olofsdotter til Skäggesnäs; ASs svigermor 24, 565, 603
Kijl, Knut til Arnäs og Skäggesnäs; admiral; Agneta K.s far 24–25
Kijl, Måns til Kålltorp; Agneta K.s farbror 24
Kijl, Nils til Apelnäs; Agneta K.s farbror 24
Kijl, Per til Arnäs og Skäggesnäs; Agneta K.s bror 603
Kleinhans, Hans Jacob; postmester i Hamburg 368
Klerck, Johan; sv. kaptajn; siden holmadmiral i Sth. 386, 393
Klerck, Richard; holmadmiral i Sth. 280, 296
Klingspor, Johan til Bällsta; sv. adelsmand 240
Klingspor, Staffan (Stefan) til Klingsporshof; far til Johan K. 240
Kloch, Michel; skotsk kaptajn i polsk tjeneste 183
Klodt, Julius Ernst; kaptajn 533, 542
Kniphausen, Dodo v.; oberst i Christian af Halberstadts tjeneste 318, 321, 325
Knut Svensson til Börsjö; fænrik; siden major; ASs (halv?)bror 22, 228 (?), 479(?), 514(?)
Kock, Lars; skipper i Göteborg 387–88, 394, 397
Konstantinopel, storvezir i; se Hussein
Korecki, Samuel; polsk feltherre 214
Krabbe, Erik Christiansen til Bjørnholm; kancellijunker 1619–23 116
Krabbe, Gregers Nielsen; kancellijunker 1617–25; øverste sekretær 1623–25 116, 190–91, 494, 600
Kreytzen, Andreas v.; obermarschall i Preussen 99
Kronborg, lensmænd på; se Basse, Christoffer og Urne, Jørgen
Kruuse, Enevold Christoffersen til Tulsted; kaptajn 84, 117, 211, 365, 464, 476, 481, 499, 500, 502

Kruuse, Enevold Tygesen til Hjermeslevgård; rigsråd; statholder i Norge 212
Kruuse, Gabriel Christoffersen til Tulsted; kaptajn; lensmand på Landskrone 46, 432, 451, 464, 476, 481, 494, 502, 542
Kruuse, Jørgen Christoffersen til Vinge(gård), siden til Kærsgård; kaptajn 84, 117
Kruuse, Jørgen Enevoldsen til Hjermeslevgård; kancellijunker 1620–26 116
Kruuse, Otte Enevoldsen til Trudsholm; hofjunker fra 1620 494
Kuik, schout i; se Eindhouts
Københavns slot, lensmand på; se Kås, Mogens Jensen
Køge, Rasmus; skipper 118
Köln; kurfyrste af; se Ferdinand af Bayern
Kås, Mogens Eriksen til Støvringgård; oberst over Jyske Regiment; rigsråd fra 1624 224, 412–13, 420, 430, 494
Kås, Mogens Jensen til Frøstrup; kancellijunker 1621–24; lensmand på Kbh.s slot fra 1624 116, 430, 574
Kås, Niels Hermansen til Skovsgård; løjtnant 118
Kås, Staller Hermansen til Faddersbøl; kaptajn 191, 210, 365, 444–45, 485

Lafuente, Diego; spansk gesandt 427–28
Laholm, lensmand på; se Rosenkrantz, Holger Akselsen
Lando, Girolamo; veneziansk ambassadør i England 147, 158, 182, 211
Landskrone, lensmand på; se Kruuse, Gabriel
Langen, Johan v.; dr.; Filip Sigismund af Osnabrück og Verdens kansler 167, 173
Lars Eskilsson; sv. kaptajn 200
Lars Gudmundsson; enspænder 413
Lars Gunnarsson; enspænder 443
Lars Håkansson; se Dufva
Lars Månsson; foged 179
Lars Nielsen 121
Lars Pedersen i Gnutzgårde; borger i Falkenberg; meddeler til AS 61, 404
Lasse Månsson; enspænder 208, 210
Laurids Hartvigsen; skipper 210
Lawerwaldt, *N.*; kaptajn 542
Leek, Thönes Pettersen van; hollandsk skipper 600
Lehusen, Reinhold; borger i Sth. 405
Lehusen, Zacheus; borger i Kbh., tidl. i Sth.; meddeler til AS 61, 405, 412, 439–40
Lejel, Poul; borgmester i Helsingør 49, 51, 522, 566
Lenart Tommesen; skipper 227
Leonora Christina; datter af Chr IV og Kirsten Munk 124
Leopold; ærkehertug af Østrig 207
Lesdiguières; François de Bonne; hertug af; fransk feltherre 325
Lindemann, Th.; dr; rådsherre i Rostock; gesandt 147–48, 151
Lindenov, Hans Hansen til Gavnø; rigsråd 371
Lindenov, Hans Hansen til Ørslevkloster; kaptajn 117
Linnebergh; se Lindemann
Lotterman; se Luttermann
Lucas Wastesson; købmand i Sth. 42, 49, 51, 454–57, 466, 470–73, 487–91, 498, 565–66
Lucht, David; toldskriver i Helsingør, fra okt. 1623 tolder s. st. 63, 121, 387, 393, 420, 429, 433, 447–48, 483, 501, 577(?), 594, 614(?)
Lucht, Hans; søn af David L. 420
Ludovico; se Camerarius
Ludvig XIII; konge af Frankrig 18, 66, 112, 114–15, 122–23, 125, 134, 182–83, 199, 203, 212–14, 217, 237, 250–51, 272, 280, 284, 293, 304, 311, 325–26, 390, 409, 415, 419, 421, 425, 436, 503–04, 524, 527, 534, 551, 553, 558, 561, 576, 580, 584, 588, 595–96, 598, 600, 602, 605
Ludvig Filip; greve af Pfalz-Simmern 87–88
Lunte, Jörgen; købmand i Danzig; le-

verandør af skibsartikler til den da. krone; død 1623 134, 156, 189
Lupandin, Bugdan; russisk gesandt 361, 364–65
Luttermann, Johann; rådsherre i Rostock; gesandt 147–48, 151
Lvov, Aleksei Michailovitsch; russisk gesandt 327, 330
Lyclama, Martin van; kommissær for Friesland 131, 148
Lykke, Falk Eriksen til Skovgård; lensmand på Christianopel 348, 416, 460
Lüneburg, hertug af; se Christian
Læsø, Mads; skipper 210

Magdeburg, administrator af; se Christian Wilhelm
Magnus; hertug; søn af Christian III 240
Malkau, Nicolaus (fra Stralsund); kaptajn 542
Malmøhus, lensmand på; se Grubbe, Sigvard
Mandeville, viscount af; Henry Montague; Lord High Treasurer 152
Mansfeld, grev Ernst af; lejetropfører 32, 37, 47, 66, 87, 126–27, 133, 153–54, 159–60, 166, 181–82, 203, 206–07, 214, 218, 220–21, 225–26, 229, 232, 235–36, 239, 242–43, 249, 265, 284, 293, 301, 304, 309–10, 312–14, 318, 320–21, 325, 345, 367, 370–71, 374, 381, 389–90, 393, 436, 472, 503–04, 507, 522, 524, 528, 540, 547, 550–51, 556, 561, 572–73, 575–76, 579, 581, 590–91, 597, 599–600, 603, 609, 612–15, 618
Marcier, Lorenz; Chr IVs faktor i London 418–19
Maria; infanta af Spanien 18, 34, 43, 169, 184, 237, 239, 241, 243, 251, 257, 260, 264, 284, 297, 309, 312, 315–16, 324, 340, 350, 364, 366, 412, 415, 419, 427, 441, 503
Maria Eleonora af Brandenburg; g. m. GA 208, 402, 603
Markaryd, länsman i; se Brodde Jakobsson
Markdanner, Hans; kaptajn 117
Marmeduck Wilson; eng. født købmand i Chr IVs tjeneste 328
Marsvin, Otte Jørgensen til Dybæk; lensmand på Christianstad 83, 217, 221, 348, 416
Massa, Isak; ned. gesandt 552
Maurier, Aubery du; fransk ambassadør i Nederlandene 233, 237, 241, 251
Maurits; fyrste af Nassau-Oranje; statholder i fem provinser i Nederlandene 66, 88, 94, 107, 111–12, 114, 127–28, 133–34, 139, 146, 148, 154, 164, 166, 182, 186, 190, 199, 207, 214, 231, 236, 242, 250, 264, 304–05, 309, 311, 320–21, 325, 338, 502–03, 508, 520, 540, 547, 550, 557, 559–60, 584
Maximilian; hertug af Bayern; fra 1623 kurfyrste 18, 88, 133, 154, 159–60, 182, 189, 236, 259, 470
Meckelborg, Hans; tolder i Helsingør 25, 27–28, 36, 63, 82, 90, 95, 97–98, 121, 149, 153, 155, 172, 183, 185, 193, 197, 219, 258(?), 269, 276, 280, 334, 626
Mecklenburg, hertuger af; se Adolf Frederik og Johan Albrecht
Meden, Martin v. d.; kgl. gesandt; kansler i Verden stift fra 1623 126, 148, 168, 189, 271, 285–86, 300, 382
Mehr, Dirich; borgmester i Helsingør 49, 51, 338, 394, 454–56, 522, 566–67
Meisner, Daniel; forfatter 33
Mendoza, Juan de; markis af Hinojosa; spansk gesandt 315–16, 319, 428
Menty, Gaspard de; baron d'Alliers; fransk admiral 595
Metzner, Leonard v. Salhausen; professor; sekretær i Tyske Kancelli til 1623 136, 485
Michael Feodorovitsch Romanov; tsar af Rusland (storfyrste af Moskov) 96, 155, 323, 328–30, 332, 361, 365
Mickel; i polsk tjeneste 344–45, 358
Minister i Nederlandene, veneziansk; se Suriano

Mittendorf, Wenzel; sekretær i Danzig 302, 305, 307, 315
Moller, Vincent; dr.; hamburgsk gesandt 114
Moller, Vincent; lic.; hamburgsk gesandt 114
Molzan, Georg; mecklenburgsk gesandt 395
Mom, Jakob; amtmand i Nederlandene 95
Monier, Anton; sv. tøjmester 382, 421, 432–33, 447–48, 630
Montmorency, Henri de; fransk admiral 593
Moritz; landgreve af Hessen 279, 282–83
Morosini, Antonio; veneziansk ambassadør 311
Moskov, storfyrste af; se Michael Feodorovitsch Romanov
Movat, Christoffer; kaptajn 544, 556, 586
Muijle; se Dussen
Mulquern, Here Pettersen van; hollandsk skipper 592
Munk, Iver Frederiksen til Vosnæsgård; kancellijunker 1617–22 116, 367
Munk, Jens Eriksen; kaptajn 57, 117, 280, 327, 330, 332–33, 335, 409, 586
Munk, Jørgen Frederiksen til Krogsgård; hofjunker 1618–24 116
Munk, Kirsten; Chr IVs hustru 39, 124, 371, 381, 432
Murad IV; sultan i Tyrkiet 373, 431
Murrey, Jacob; skotsk kaptajn i polsk tjeneste 180
Muscamp, Thomas; oberst i sv. tjeneste 477
Myr, Alexander; skotsk kaptajn i polsk tjeneste 183, 193, 200
Mölenhoff, Dirich; købmand 185
Møllengraf, Laurentz v.; købmand 374
Måneskjold, Isak Pederssøn; adelsmand fra Bahus len 394
Måns Jonsson; arrendator i Sunnerbo herred 358, 379–80
Måns Wellemsson; se Rosenvinge, Mogens Villumsen
Natt och Dag, Åke Axelsson til Göksholm; sv. kammerråd 238, 278, 321
Nelle, Conrad; oberstløjtnant 575
Niels Maltesen til Højris; måske = Sehested, Niels Klausen; se denne
Nieuland, Rochus van; sv. resident i Nederlandene; korrespondent til AO 208
Nils Börjesson; se Drakenberg
Nils Hansson; købmand i Hudiksvall 336
Nold (Noll), Thomas til Magløe; hopmand på Kronborg; 1624 øverste arkelimester på Tøjhuset 83, 128, 504
Norbagge, Jörgen Nilsson; sv lurant i polsk tjeneste 60, 343–44
Nuntius, apostolsk; se Corsini

Obentraut, Hans Michael Elias; generalløjtnant 603, 606
Oldehaupt, Joachim; ritmester 422
Oldenbarnevelt, Jan van; rådspensionær 250, 264 O.s hustru 250
Oldenburg, greve af; se Anton Günther
Olof Andersson; brevviser; ASs tjener 514, 564–65, 582
Oluf Kortsen; skipper 370
Oluf Petersen (Persen) på Tangen; foged i Halland 37, 343–44, 398–99, 403–04
Oluf Svendsen; skipper 119
Orne, Niels; skipper 118
Orning, Jørgen; kaptajn 409, 544, 556, 586
Osman II; sultan i Tyrkiet 86, 133–34
Osselinski, Georg; voyvode af Sendomir; polsk gesandt 132–33, 136–38, 140–41, 150, 168, 506
Otte *N.*; se Grave, Otte
Oxenstierna, Gabriel Bengtsson til Lindholm; sv. rigsråd; grænsekommissær i Ulvsbäck 1624 40, 429, 435, 446, 454–55, 458, 461, 465–67, 471, 473, 489
Oxenstierna, Gabriel Gustavsson til Kimito; sv. rigsråd; Sth.s statholder;

gesandt 31, 45–46, 48–49, 51–52, 187, 201, 227, 262, 275, 312, 333, 345, 369, 373, 396, 460, 512, 530–31, 533–37, 541, 544–45, 565, 568, 588, 598, 612, 620, 627–28, 633

Papenheim, Alexander Rabe v., til Snedinge; lensmand på Holbæk slot 247
Parsberg, Frederik Nielsen til Harrested; debitor hos Johan Sparre 273
Parsberg, Manderup Vernersen til Hagesholm; rigsråd 189
Parsberg, Oluf Christoffersen til Sødal og Jernit; Chr IVs kammerjunker 1618–22 116
Pauli, Elias; dr.; sv. hofråd; borgmester i Stettin 512
Pauw, Reinier; borgmester i Amsterdam; kommissær for Holland 131, 148
Paven; se Gregor XV og Urban VIII
Pecchius, Peter; kansler i Bruxelles-regeringen 95
Peder Andersson; kammerråd 412
Peder Jöransson; se Ulfsparre
Peder Nielsen; kaptajn 117
Pens (Pentz), Marquard (Marcus) til Neuendorf; amtmand i Segeberg; holstensk landsråd; oberstløjtnant 84, 93, 116
Per Gudmundsson; arrendator 358, 611
Pesaro, Zuane; veneziansk ambassadør i England 602
Peter Jakobsen van Horn; skipper 160
Peter Kjeldsen (Kiel); kaptajn 97, 120, 138, 544, 586
Peter Michaelsen; hollænder; kgl. skibsbygmester i Itzehoe 512, 525
Philip; greve af Mansfeld 207
Philip Julius; hertug af Pommern 190, 528
Plessen, Heinrich; kaptajn 589–90
Plessen, Hieronimus; ritmester 533
Podebusk, Henrik Clausen til Kjørup; kaptajn 306, 323
Pogwisch, Sigvard (Sivert) til Haselau; kgl. holstensk råd; gesandt; krigskommissær 93, 195, 248, 286, 300, 303, 322, 378
Polen, konge af; se Sigismund III
Pollidor, Adrian v. Katz; oberst i polsk tjeneste 261, 287, 289, 292
Pommern, hertuger af; se Bogislav XIV, Philip Julius og Ulrik
Posse, Gabriel Göransson; leder af den sv. eksilbevægelse i Polen 45, 49, 286, 531
Posse, Lindorm til Såthenäs 344, 399, 403
Posse, Nils til Gäddeholm 344, 399, 403
Poul Henriksen; ligger ved Kbh.s slot 173–74
Pricker, Ernst; kaptajn 544, 556, 586
Prinsen; se Christian (V)
Printz, Maurits; kaptajn 90, 117, 119, 132, 183, 190, 210, 451, 586
Prott, Johan; dr.; oldenburgsk gesandt 367

Quesne, Abraham du; købmand i Dieppe, Frankrig 212–13, 217, 409–10, 527

Radziwill, Kristoffer; hertug; litauisk feltherre 110, 137, 153, 170, 181, 198, 202, 314
Rantzau, Breide Henriksen til Rantzausholm; statholder i Kbh. 430
Rantzau, Ditlev Henriksen til Panker; holstensk landråd; amtmand i Steinburg; kgl. krigskommissær og gesandt 126, 148, 283, 306, 323
Rantzau, Gert Henriksen til Breitenburg; statholder i Hertugdømmerne; lensmand på Haderslevhus; krigskommissær 84, 116, 124, 126, 148, 230, 248, 286, 300–01, 306, 323, 367, 519, 570
Rantzau, Henrik Jespersen til Schmoel; holstensk landråd; kgl. krigskommissær og gesandt 248, 286, 306, 320, 345
Rantzau, Kaj Breidesen til Rantzausholm; gesandt 191–92

Rantzau, Marquard Breidesen til Neverstorf; kaptajn 323, 542
Rasche, Christoffer Ludvig; sv. hofråd; gesandt 315, 319–20, 522
Recke, Johan; friherre v. d.; kejserlig gesandt 317
Reedtz, Frederik Pedersen til Tygestrup; lensmand på Tryggevælde 253, 473, 490
Reimer, Frans (fra Ronneby); kaptajn 542
Reventlow, David; mecklenburgsk gesandt 122
Reyna, Augustinus Cassiodorus de; postmester i Sth. 368
Ribbing, Bo Svensson til Säby; sv. rigsråd; grænsekommissær i Ulvsbäck 1624 40, 429, 435, 446, 454–55, 458, 461, 465–67, 471, 473, 489
Ribbing, Christoffer Pedersson til Ulvsnäs; medlem af den sv. grænsedelegation til Ulvsbäck 1624 454
Ribbing, Lindorm Pedersson til Näs og Mossebo; sv. rigsråd; grænsekommissær i Ulvsbäck 1624 40, 429, 435, 446, 454–55, 458, 461, 465–67, 471, 473, 489
Richelieu; Armand Jean du Plessis; kardinal af 43, 251, 326, 390, 576, 590, 596
Rijp, Frederik Classen van; hollænder; brevviser 589
Roe, sir Thomas; eng. ambassadør 273, 289
Rohan, Henri de; se Henri
Rohr, Jørgen; kaptajn 542
Rosenkrantz, Erik Akselsen til Glimminge; lensmand på Halmstad 298, 348, 416, 509
Rosenkrantz, Holger Akselsen til Glimminge; lensmand på Laholm 298, 348, 416, 509
Rosenkrantz, Holger Frederiksen; kaptajn, siden oberst 541
Rosenkrantz, Holger Jørgensen til Rosenholm; rigsråd 44, 64, 121, 124, 126, 130–31, 229, 255, 292, 303, 382, 402, 408, 413, 429, 483, 491, 519, 617
Rosenkrantz, Niels Akselsen til Budenrupholm; kaptajn 117, 206, 255, 310, 451, 464, 468, 476, 481, 503, 544, 556
Rosensparre, Oluf Steensen til Skarholt; rigsråd 198, 201, 229, 247, 255, 382
Rosenvinge, Johan Mortensen; kaptajn 96, 117, 120, 185, 451
Rosenvinge, Mogens (Magnus) Villumsen; kaptajn 245, 248, 300, 323, 422, 464, 476, 481, 502, 541
Rosenvinge, Morten Jensen; tolder i Helsingør 25, 27–28, 36, 63, 82, 90, 95–98, 117, 120–21, 149, 155, 162, 172, 183, 185, 193, 197, 219, 230, 258(?), 269, 276, 280, 334, 387, 393, 420, 429, 433, 447–48, 483, 501, 577(?), 594, 613–14(?), 626
Rosenvinge, Steen Villumsen; Bremerholms admiral 97, 117, 137–38, 141–43, 147, 547, 555
Rosenvinge, Villum Mortensen; toldskriver i Helsingør 42, 49, 121, 230, 433, 443(?), 454–56, 488–90, 565–66, 613
Roses, Maren Hermand; borgerske i Helsingør 40, 49–51, 541, 565, 634–35
Rossel, David; kaptajn 541
Rotchertius; se Rutgers
Rothkirk, Venzel; prins Christians staldmester og beridder til 1621; derpå hofjunker 120
Rud, Korfitz Eriksen til Fuglsang; ritmester 253
Rusdorf, Johan v.; pfalzisk agent i England 507
Rusland, tsar af; se Michael Feodorovitsch Romanov
Rutgers, Johan; hollandsk advokat i sv. tjeneste; hofråd; resident i Nederlandene fra 1623 365–66, 392, 499, 502, 504
Ruthwen, Patrick; oberst i sv. tjeneste 434
Röper, Hans; kgl. polsk tjener 459, 523

Sachsen, kurfyrste af; se Johan Georg
Sadler, Philip; sv. gesandt 526

Salvius, Johan (Adler); dr.; gesandt; kgl. sv. sekretær 35, 53, 342, 347, 363, 397–98, 401–02, 411, 415, 425, 429–30, 536, 549, 561
Sasse, Hartvig; kaptajn 540, 542
Savoyen, hertug af; se Karl Emanuel
Schaffer, Gossen; kommissær for Groningen 131, 148
Schauenburg, greve af; se Ernst
Schelling, Åtte Jacopsson v. d.; skipper 336
Schemering (Schemeringshausen, Skammeling), Haitit; ritmester 422, 533
Schipov, Stidan Michailovitsch; russisk gesandt 327, 330
Schlick, Heinrich v.; greve af Passan 601
Schreineisen, Hans Ludvich; ritmester 422
Schulte, Ditlev; krigskommissær 323
Schulte, Jørgen til Findstrup; domherre i Bremen; prins Frederiks kammerjunker; Chr IVs hofmarskal 1625–26 120, 168, 172–73, 176, 485, 570
Schulz, Weinhard; Bethlen Gabors livlæge og gesandt 559
Schwabe, Nicolai; møntmester 375
Schwarzenberg, Adam v.; brandenburgsk hofråd; gesandt 138–39, 144
Schütte, Joachim; borgmester i Rostock; gesandt 147–48, 151
Seaton, Jacob; oberst i sv. tjeneste 363, 484 J. S.s hustru 484
Seefeldt, Jørgen Christoffersen til Refsnæs; kancellijunker 1622–27, siden rigsråd 345, 382
Seest; se Sehested
Seest Maltesen; muligvis = Malte, Mogens eller Jens Sehested; sønner af Claus Maltesen til Højris; se disse
Sehested, Christen Thomesen til Storgård; prins Christians hofmester 1617–27; gesandt; fra 1625 rigsråd 46, 120, 168, 191, 286, 387, 397, 414, 420, 425, 430, 534, 540, 554–55, 557–58, 561–63, 568–69, 571, 579
Sehested (Sested), Jacob Hennekesen til Rinkenæs; kaptajn, siden oberstløjtnant 249, 541
Sehested, Jens Klausen til Holmgård; kaptajn 84(?), 323, 422, 464, 474, 476, 481, 503, 541
Sehested, Malte Klausen til Rydhave 84(?)
Sehested, Mogens Klausen til Holmgård 84(?)
Sehested, Niels Klausen til Bækmark; ritmester 84(?), 117(?), 323, 533, 603–04
Seidell, Jörgen; enspænder 529
Seland (Sjælland), Oluf; skipper 118
Sigismundus; se Joachim Sigismund og Johann Sigismund
Sigismund III Vasa; konge af Polen 15, 26, 32, 34–39, 45, 60–62, 64–66, 70, 86–89, 91, 99–100, 102, 132, 137, 140–41, 144, 147, 150, 155–56, 161–63, 165, 168, 170, 176, 180–81, 183, 187, 190–91, 194, 198, 200, 202, 204, 214, 217, 231, 256–57, 261, 264, 268, 272–73, 277, 280–83, 286–89, 291–92, 294–95, 297–98, 302, 305–07, 310, 313–15, 319, 323–24, 338–41, 343–47, 349–51, 354–55, 358, 360–64, 366, 368–69, 371–73, 376, 379, 383, 385, 388, 397–99, 401–02, 407–08, 411, 418–20, 424, 426–27, 431, 433, 435, 437–41, 444–45, 449–50, 457, 459–60, 464–65, 498, 505–13, 516, 519, 523, 531, 537–38, 553, 569, 573–74, 576, 584, 627–28
Silkelock, Sven; gl. høvedsmand 433
Simon Johansen; købmand 206
Sincklar, Anders til Sincklarsholm; rigsråd; oberst; gesandt 102, 106, 222, 224, 229, 342, 382, 413, 443
Sincklar, Henrik; kaptajn; siden major 542, 562
Sinklar, Daniel; skibsbygmester 525–26
Sjælland, landsdommere på; se Urne og Ulfeldt
Skeel, Albert Christensen til Fussingø; rigsråd; rigsadmiral til 1623 42, 198, 201, 229–30, 255, 413, 421, 429, 467, 519, 618
Skipper Oluf; skipper 118
Skipper Rasmus; skipper 118

Skomager, Joakim; kaptajn 212
Skytte, Johan Bengtsson; sv. rigsråd; præsident i Räkningekammaren 193, 207–09, 234, 278, 321, 332–33, 336, 343, 574, 580, 603, 610, 612, 617
Skytte, Lars; understatholder i Sth.; bror til Johan S. 261–62
Skåne, landsdommer i; se Gyldenstjerne, Laxmand
Slatius, Hendrik; tdl. remonstrantisk prædikant i Bleiswijk 265, 284–85
Snakenborg, Helena; markise af Northampton 23
Sofie; enkedronning; Chr IVs mor 96, 147, 160, 192, 209, 285, 327, 331, 335, 337, 341, 505, 546, 554
Solms, greve af; måske slægtning til den pfalziske Grosshofmeister Johann Albrecht S., greve af S.-Brannfels 129
Sorgen, Leonard van; sv. resident i Hamburg 19, 48, 66, 101, 204, 207, 227, 233, 285, 290, 368, 375, 383, 468, 491, 499, 504, 511, 522, 525, 561, 580, 609–12
Soubise, herre til; Benjamin de Rohan; baron af Frontenay; huguenotfører 182–83, 215, 390, 580, 588, 591, 593, 595–96, 598, 600, 615
Spanien, konge af; se Filip IV
Sparre, Gustav Eriksson; i polsk tjeneste 346
Sparre, Jens Villumsen til Sparresholm; lensmand på Bahus 298, 348, 381–82, 384, 393–94, 435, 442, 462, 496
Sparre, Johan; se Sparre, Jens
Sparre, Johan Eriksson; gesandt; sv. kammerråd 150, 221, 226, 230, 234, 237, 239, 247, 268, 272–73, 278–79, 286–87, 295–96, 300, 312, 321, 379, 468–69, 527
Sparre, Per Eriksson til Ängsö; sv. udsending 381, 397
Speigelberg, Hans (Johan, Jockum); kaptajn 222
Spelbärg; se Speigelberg
Spens, Jacob; diplomat i eng. og sv. tjeneste; sv. oberst 43, 158, 305, 324, 363, 376, 418–19, 436, 441, 478, 491, 506–07, 511, 551, 560–61
Spens, Jacob; søn af oberst J. S.; hverver tropper for den sv. regering 363
Spinola, Ambrosio; genuesisk feltherre i Bruxelles-regeringens tjeneste 66, 88–89, 109, 111–12, 114, 133–34, 139, 146, 148, 154, 166–67, 169, 173, 203, 214, 217, 221, 234, 239, 242, 309, 311, 478, 487, 503, 508, 520, 522, 529, 540, 544, 547, 549, 551, 553, 556–57, 559–60, 564, 569, 571–73, 575–76, 579, 581, 584, 588, 593
Spiring, Peter (Silvercrone); købmand 210
Steffens, Dirick; borger i Tälje 460
Steinbach, Jarislaus Wulff v.; kaptajn 542
Stenbock, Claus; Maren Roses' debitor 634
Stewart, Georg; brevskriver til GA 570
Stiernsköld, Niels Göransson til Biby; sv. rigsråd; generalstatholder på Älvsborg; oberst 25, 60, 92, 138–39, 143–44, 178, 245, 307, 343, 346, 351, 359, 475, 477, 496, 557, 560–61
Stinn, Jödde; leder af oprør i Möre i Småland 433–34
Stoutenburg, herre til; Villem Oldenbarnevelt 250
Streithorst, Anton v. d.; statholder i Braunschweig-Wolfenbüttel 219–20
Strelow, Hans Nielsen; sognepræst på Gotland; krønikeskriver 494
Strick, Adrian; Chr IVs agent i Haag 94
Struve, Hans; klædefabrikant i Jönköping 241
Struve, Peter; klædefabrikant i Jönköping 241, 244
Stryck, Johan; ritmester 422
Stuart, sir Robert; skotsk greve; oberst i polsk tjeneste 35, 39, 62, 64, 291–93, 295, 299, 305, 319, 323–24, 341–42, 344–45, 347–49, 358, 361–62, 366, 376, 408, 416, 418–19, 424, 427, 431, 435–37, 441, 450, 506, 508, 510

Sture, Svante; råd og kansler hos Johan af Östergötland 245, 247
Stygge, Tyge Nielsen; kaptajn 118(?)
Stühler, Leonard v.; ritmester 422
Ståle, Staffan; sv. lurant i polsk tjeneste 37, 45, 60–61, 64, 70, 398–401, 403–07, 411, 437, 439, 459, 466, 470, 523, 538
Suriano, Christofforo; veneziansk resident i Nederlandene 211, 311
Sven i Diutaby; bonde; meddeler til AS 61, 404
Sven Knutsson; skrædder; ASs far; rådmand i Vadstena(?) 22
Sølvitsborg, lensmand på; se Thott, Tage Ottesen

Tegel, Erik Jöransson til Huvudsta; sv. historieskriver; i GAs tjeneste 54–55, 245–46, 405
Thimand Clausen; kaptajn 280, 409
Thott, Tage Andersen til Egede; lensmand i Trondhjem 348
Thott, Tage Ottesen til Eriksholm; lensmand på Sølvitsborg; ritmester; fra 1624 rigsråd 44, 117, 287, 384, 420, 430, 493, 495–96, 513, 563, 570–71
Thurn, Frans Bernhard v.; greve; oberst i sv. tjeneste 484
Thurn, Heinrich Matthias v.; greve 289
Tilly; Johann Tserklaes; greve af; feltherre for Den katolske Liga 34, 47, 62, 66, 69, 87, 126, 154, 160, 181–82, 199, 214, 239, 279, 298, 301–04, 309–10, 313, 315, 317–18, 321–22, 337, 345, 367, 371, 389, 396, 412–14, 418, 422, 430, 467, 469, 474, 480, 533, 536, 540, 575, 577–78, 581, 583–87, 589–94, 596–99, 601, 603–06, 608, 613–14
Torsten Lennartsson til Forstena 426
Tour, Henri de la; hertug af Bouillon 203
Trompt, Magnus Alexander; kaptajn 540, 542
Trondhjem, lensmand i; se Thott, Tage Andersen
Tungel, Lars Nilsson; kgl. sv. sekretær; gesandt 190, 460, 475, 523, 526, 537–38, 540, 546, 565, 574
Tyge Kristensen; skibsløjtnant 586
Tyge Tygesen; vist = Stygge, Tyge; se denne
Tyme Jacopsson; se Hinlopen
Tyrkiet, kejsere i (sultaner af); se Osman II og Murad IV
Udde Svensson; tiendefoged i Småland og på Öland; ASs bror 22, 228, 478–79, 513–14, 564–65, 582
Ulfeldt, Christoffer Knudsen til Svendstrup; lensmand på Gotland 1619–25; rigsråd fra 1625 93, 117, 474, 571
Ulfeldt, Corfitz Jacobsen; rigsråd; statholder i Kbh. 332
Ulfeldt, Frantz; ritmester; siden rigsgreve; søn af rigens kansler Jacob U. 533
Ulfeldt, Jacob; kancellijunker 1616–21; ritmester 1625; søn af rigens kansler Jacob U. 116, 533, 603–04
Ulfeldt, Jacob Jacobsen til Urup; rigsråd; rigens kansler; gesandt; grænsekommissær i Knærød 1624 40–42, 49, 51, 56, 95, 103, 121, 124, 126, 130–31, 229, 255, 301, 303, 306, 310, 413–14, 422, 429, 442–43, 446, 449, 455, 458, 460–63, 465–68, 472, 590, 603, 617–18
Ulfeldt, Jacob Korfitsen til Bavelse; landsdommer på Sjælland 455, 470–71
Ulfeldt, Jørgen Frederiksen til Bursø; kaptajn 210, 365, 464, 485, 544, 556, 586, 605
Ulfsparre, Erik Jöransson til Näs; statholder på Kronoberg 178, 230, 406, 471, 611, 615
Ulfsparre, Peder Jöransson til Råda; statholder på Älvsborg 543, 562–63
Ulrik; bisp af Schwerin; Chr IVs bror 147, 192, 209, 211–12, 285, 430, 451, 485
Ulrik; Chr IVs søn; koadjutor og 1624 bisp af Schwerin 15, 90, 92, 100, 111, 116, 120, 123, 125, 167–68,

172, 189, 212, 285–86, 293, 302, 371, 485
Ulrik; hertug af Pommern; bisp i Kammin stift 268
Updam, herre v. 95
Urban VIII; pave (428), 511, 551
Urne, Aksel Knudsen til Ryegård; landsdommer på Sjælland til 1624; lensmand på Ringsted Kloster 145
Urne, Axel Jørgensen til Brobygård; kancellijunker 1619–21 116
Urne, Jørgen Knudsen til Alslev; kgl. hofjunker 1618–23; lensmand på Kronborg fra 1623; ritmester fra 1624 38, 49–51, 63, 72, 93, 116–17, 217, 347, 378, 387, 402, 421, 423, 431, 442, 448, 462, 483–84, 566, 571, 592, 613, 617

Valaresso, Alvise; veneziansk ambassadør i England 211
Varberg; lensmand på; se Gyldenstjerne, Mogens
Varbjerg, Laurids Andersen; skipper 118
Vellem Peterssen; kaptajn 117
Verden, bisper i; se Filip Sigismund og Frederik
Vibe, Mikkel; borgmester i Kbh. 423
Vibe, Peder Mikkelsen; diplomat 569
Villiers, sir Edward; eng. gesandt 166
Villum Mortensen; se Rosenvinge
Vincens Hansen Steensen til Stensgård; prins Ulriks kammerjunker 27, 92–93, 120, 126–27
Vind, Henrik Jacobsen til Grundet og Aggersvold; kaptajn 96, 117, 120, 210, 464, 476, 481, 502–03, 544, 556, 568
Vind, Jørgen Jacobsen til Gundestrup; kaptajn; senere rigsråd og rigsadmiral 96, 117, 120, 210, 255, 263
Vladislav; Sigismund IIIs søn 146, 154, 161–62, 288, 306, 470, 503
Vogler, Hieronymus; hamburgsk gesandt 114
Vogn Vognsen til Stenshede; bror til Jens V.; kaptajn 300, 323, 422, 444, 501, 540, 542
Vosbergen, Caspar van; ned. gesandt 56, 86, 533
Vroom, H. Cornelisz; ned. kunstmaler 64

Wallenrodt, Martin v.; kansler i Preussen 99
Wallenstein (Waldstein), Albrecht Wenzel v.; fyrste af Friedland; kejserlig general og feltmarskal 47, 62, 587, 599–601, 604–05, 607–09, 613–14
Watzer (Watzes Frijs?), Ippe; værtshusholder i Helsingør; meddeler til AS 28, 59–60, 92, 97, 136, 139, 156, 175, 178, 566, 573, 620(?)
Weidemeyer, Didrich; major 617
Weijer (Weiher), Hans (Johan); oberst i polsk tjeneste; gesandt 179–81, 193, 338–39, 341, 362, 431, 440, 516, 519–21
Weisweiller, Arnold; prokurator i Malmø 395
Weiwitzer, Berthold; købmand i Lübeck 276, 280(?), 408(?)
Weiwitzer, Mårten; købmand i Sth.; siden kgl. sv. rentemester 276, 280, 296, 386, 408, 616
Weiwitzer, Valentin; købmand i Hamburg 276, 280(?), 408(?)
Wensin, Lorents; hofjunker 1621, kammerjunker hos prins Frederik fra 1622 116
Wermitz (Worms), Jochum; kaptajn 542
Werp, Arne; gårdmand i Sandsvær 375
Wersabe, Wulf Heinrich v.; ritmester 533
Westerholz, Herman v.; ritmester 84
Weston, sir Richard; Chancellor of the Exchequer; eng. gesandt 152, 189, 206
Wetzel, Georg Gustav v. Marsilien; ty. ritmester i sv. tjeneste 395
Wiburgo-Carelio, Henrik Martini 247
Wilhelm; hertug af Sachsen-Weimar 317
Willem af Nassau; uægte søn af Mau-

rits af Oranje; admiral 587–88, 591, 593, 596, 602
Willem, Johan de; kbh. storkøbmand af ned. oprindelse 170, 374, 539–40, 544
Willem, mester; se Besche
Willem Peterssen; kaptajn 117, 120
Wilson, Marmeduck; se Marmeduck
Wische, Marquard v. d.; kaptajn 323
Wisterfeldt, Johan; løjtnant 468
Witt, Herman; borger i Riga 582
Wittrup, Barbara; CFs hustru 423
Wollter Simonsson; skipper 160
Worm, Ole; professor i medicin 197, 409
Wrangel, Herman; feltmarskal 433, 543

Zaklika, Sigismund; gesandt fra Bethlen Gabor 607
Zbarawsky, fyrst Christoph v.; polsk gesandt 198, 214, 273
Zeronski, Petrus; polsk gesandt 111–12, 132

Älvsborg, generalstatholder på; se Stiernsköld

Ödell (Ödla); navnet, som AS adles under 1630 53, 116

Åke Axelsson; se Natt och Dag
Åke Hansson; skipper i Hudiksvall 336
Ålborg, Peder Ibsen; kaptajn 223, 462

Kammerråd(er), sv. 31, 90, 144, 159, 178, 197, 203, 207–08, 221, 226, 234, 239, 247, 278, 321, 358, 379–80, 406, 471, 610–12, 615–17

Rigsråd(er), da. 31, 33, 35, 38–39, 42–44, 55, 63–64, 69, 72, 83, 86, 89, 96, 101–03, 113–16, 121, 129, 141, 148, 161, 163–64, 166–67, 170, 173, 187–88, 190–92, 194–97, 199–201, 203, 205, 212, 216–17, 220, 225, 229, 232, 234, 236, 255, 258–59, 262, 268, 274, 277, 287, 291–93, 300–01, 303, 310, 313, 342, 349–51, 361, 376, 382–83, 385–86, 392–93, 401–02, 412–17, 420–22, 426, 430, 434, 444, 449, 457, 465–66, 469, 471, 474, 476, 478–80, 484, 486–92, 500, 510, 515–16, 524, 526, 531, 535, 537, 539, 608, 628–29

Rigsråd(er), sv. 31, 35, 39, 45, 63, 144, 175, 187–88, 194–97, 200–01, 204, 207, 211, 238, 244, 259, 262, 274, 342, 383, 392, 417, 464–66, 468, 488, 574, 628–29

Skibsregister

Langt størsteparten af de i registret anførte skibe er dansk ejede, de fleste kongelig danske. Svensk-ejede skibe betegnes sv.

Hvor af AS forsvenskede skibsnavne er mindre genkendelige, gives henvisninger fra svensk til dansk form.

Jvf. i øvrigt listen s. 11 over de af AS producerede ruller over Christian IVs skibe.

Andromeda; sv. 315
Argo 119, 452, 517

Christian 206
Christianshavn 206

De Libste; hollandsk 185
Diamanten 512, 518, 526

Elefanten 206
Engelen; sv. 288

Fides 119, 205–06, 209–10, 269, 365, 452, 517
Flemssborgh; se Flensborg
Flensborg 118, 517

Gabriel 119, 137–38, 141, 150–51, 185, 277, 279–80, 326–27, 330, 332, 335, 444–45, 451, 518, 586, 605
Gribben 97, 120, 277, 279–80, 326–27, 330, 332, 335, 409, 417, 451, 544, 555, 586, 605
Gryp; se Gribben

Harboviks Lejonet; sv. 200
Havhesten 90, 96, 120, 277, 279–80, 326–27, 330, 332, 335, 444–45, 451, 517, 586
Hector 211, 277, 279–80, 326–27, 330, 332, 335, 586, 605
Heringnæs 210, 269
Hollandske Fløjte 206
Hummeren 525, 543–44, 546, 550, 567–68, 586, 681
Hvide Løve 100, 120, 131, 517
Håbet 210

Jupiter 206, 227, 256, 260, 262–63, 267
Jupiter; sv. 200
Justitia 119, 197, 201, 211, 452, 517
Jægeren 137–38, 141, 150

Kong David 206
København 206

La Colombe; fransk 212, 425, 527, 561
Lamprenen 156, 499, 544, 555, 586
Lange Hollænder 210
Leoparden 409, 417, 451, 518
Lion d'Or; fransk 212, 425, 527, 561

Marekatten 137–38, 141, 150–51, 181, 255–56, 260, 263, 267, 271, 310, 444–45, 451, 518, 544, 586, 605

Nassou 210, 409, 417, 451, 586
Nassouske Pris; se Nassou
Nældebladet 119, 137–38, 141, 150–51, 197–98, 205–06, 209–11, 269, 365, 452, 499, 500–01, 517, 543–44, 550

Orfeus; sv. 200

Patienta 118, 197, 201, 211, 430, 432, 451, 494–95, 500–01, 517
Perlen 206, 227, 256, 260, 262–63, 267
Postillonen 543–44, 550, 567–68, 586, 605

Raphael 118, 197, 201, 211, 365, 452, 517, 543–44, 550, 567–68
Recompens 118, 452, 517
Rytteren; se Sorte Rytter
Røde Løve 100, 120, 131, 205–06, 209–10, 269, 452, 517, 525

Sorte Rytter 90, 96, 120, 137–38, 141, 143, 150–51, 181, 197, 201, 205–06, 209, 211, 269, 430, 451, 485, 517, 543–44, 550, 567–68
Soutkiell; hollandsk 185
Spes 118, 452, 517
St. Anna 119, 197, 201, 211, 452, 517
St. Mikael 133, 328–29
Store Sophia 452, 526
Svanen 512, 515, 518, 525–26, 543–44, 546, 550, 567–68, 605
Svenske Hector 118, 451, 517
Swarte Reuter; se Sorte Rytter

Tre Kroner 118, 452, 463–64, 515, 517
Trost 100, 119, 131, 260, 445, 451, 517, 544, 586

Victor 183, 190–91, 197, 300–01, 430, 451, 517

Stedregister

Registret medtager de i indledningen, bilagene, depecherne og noterne forekommende stednavne. Det gælder også afsendelsessted for i noterne anførte breve, derimod ikke steder i arkivsignaturer og litteratur.

Stednavne i tilknytning til fyrster og andre personer må søges i personregistret (f. eks. skal *England* i forbindelsen: kongen i England søges under Jacob I og Karl I og *Tidselholt* i forbindelsen: Peder Galt til T. under Galt).

Hvor et sted har samme navn for by, fæstning og len (f. eks. Christianstad), for by og hertugdømme eller grevskab (f. eks. Oldenburg) og for by og stift (f. eks. Verden), er disse i reglen ikke adskilt i registret. Dette gælder dog ikke byer som Bremen og Braunschweig, der politisk ikke udgjorde en enhed med tilsvarende stift og hertugdømme.

Hvor af AS forsvenskede eller/og forvanskede navne er mindre genkendelige, gives som regel henvisninger til de her anvendte former.

Spørgsmålstegn efter et stednavn angiver tvivl eller uvished om identifikation af vedk. sted, efter sidetal tvivl om, hvorvidt stedet i registret er det af AS anførte.

Følgende stednavne er udeladt:

Danmark(-Norge)
Frederiksborg (slot og len)
Helsingør
Kronborg
København (by, slot og len)
Stockholm
Sverige
Øresund (Sundet)

Aberdeen 442
Adrianopel 134
Akershus 348, 501
Alba Julia 607
Ale herred 496
Alperne 146
Altona 308
Alunn (?) 182
Amager 423, 458, 463
Amerika 419
Amsterdam 100, 103, 107, 131, 193, 204–05, 336, 376, 454–57, 488–89, 504, 580, 600
Andenes 212
Antvorskov 216, 221, 253, 259, 592, 594, 608, 617
Antwerpen 132, 231, 502–03, 560
Appenerheide 84–85
Archangelsk 328–29
Arnhem 318
Artois 325
Aschaffenburg 87
Asminderup jagtgård 592
Assens 216
Augsburg 87
Aurich 235

Bahia de Todos los Sanctos 497, 504, 552, 584, 588, 594, 596, 598, 618
Bahus (Bohus) 17, 44, 298, 348, 381–82, 384, 393, 399, 435, 442, 453, 462, 467, 496, 505, 513, 517–18
Baltiske Hav, Det 103
Bayern 189
Bayet; se Bahia
Berga sogn 177
Bergen 176, 185, 189, 195, 275
Bergen op Zoom 203–04, 207, 214, 547
Berlin 528, 559, 607
Berson 592, 602
Birże 603
Biskayen 100
Bleiswijk 265
Blekinge (se også Skånelandene) 16, 221–24, 226, 230, 232, 235, 244, 416, 460, 474, 495, 509, 525, 546, 614
Blåtårn 574
Bolmaryd 150, 221, 226, 278–79, 287
Bordeaux 182
Bornholm 16–18, 181, 358, 474, 495
Botniske Bugt, Den 159, 602
Bourg Louis; se St. Jean d'Angely
Brabant 88, 132, 182, 186, 214, 237, 312, 478, 508, 540
Brandenburg (se også Georg Wilhelm) 132, 378, 393, 487, 527, 553, 557, 577, 607
Brasilien 497, 504, 552, 584, 588, 594, 596, 598, 618
Braunschweig 85, 111, 114, 121, 127, 221, 225, 301, 304, 309, 314, 367, 373, 526, 575, 577, 583, 586–87, 589–92, 594, 597, 599, 601, 603–05, 607–09
Braunschweig by 243, 249, 259, 268, 277, 303, 313, 317, 322, 373
Braunschweig-Lüneburg (se også Christian, hertug af B.-L.) 111, 393, 552
Braunschweig-Wolfenbüttel (se også Frederik Ulrik) 37, 69, 219, 283, 337, 357, 360–61, 367, 373, 376–77, 586–87, 599
Breda 66, 478, 487, 493, 502–03, 508, 520, 522, 524, 529, 540, 544, 547, 549–51, 553, 559, 562, 569, 571–73, 575–76, 579
Breêvoort 317
Bremen 115, 234, 283, 558, 561, 597, 600
Bremen by (se også Hansestæderne) 109, 111, 114, 121–22, 125–26, 173, 176, 234, 255–56, 260, 263, 265, 316, 366, 370, 413–14, 418, 422, 467, 533, 558, 561–62, 568, 586, 588, 594
Bremen ærkestift (se også Johan Frederik) 19, 26, 32, 47, 85–86, 98, 101, 109, 111, 116, 124, 126, 130–31, 148, 167–69, 172, 177, 212, 215, 217–18, 221, 225, 229–30, 235, 238–39, 242, 249, 255, 267–68, 279, 300, 333, 367, 370, 378, 393, 414, 418, 469, 474, 533, 537, 570, 572
Bremerholm (Holmen) 117, 132, 137, 452–53, 515, 518, 525, 574
Bremerland; se Bremen ærkestift

Bremervörde 85, 225, 572
Bruxelles (se også Isabella) 88–89, 111, 182, 189–90, 206, 243, 250, 309, 390, 425, 534, 579
Bysta 58
Bützow 430, 485, 553
Bælt; se Storebælt
Bøhmen (se også Frederik V) 85, 87, 94, 99, 107, 136, 169, 177, 190, 195, 221, 236
Børringe kloster 50
Børsen 313
Börsjö (nu Stjärnvik) 22, 53, 228, 479, 513–14, 564–65, 582

Cadiz (Calles) 256, 361, 504, 576, 588, 614, 618
Calais 250, 280, 522, 547, 605
Calenberg 302, 601, 603
Calés; se Cadiz (Calles)
Cambridge 520
Carelen 81, 619
Cassubien 568, 577
Celle 528
Ceylon 206
Chocim 87, 146, 154, 162, 165, 273
Christiania 501
Christianopel 348, 392, 416, 445, 460, 500, 563
Christianshavn 358, 423
Christianstad 216, 221–22, 226, 348, 392, 401–02, 416, 445, 458, 464, 500, 563
Crotin 144
Cölln an der Spree 485

Dagelycke (?) 96
Dalarne 354
Dalum 591
Dalum kloster 253
Dansborg 263
Danzig 17, 26, 32, 35, 38, 56, 65, 72, 87, 102, 104, 107, 112, 128, 132, 134, 136, 138–40, 145–46, 150–51, 153, 156, 158, 161–62, 164, 180–81, 183, 185–86, 189, 193, 200, 202, 219, 256, 260–61, 264, 268, 272, 275, 277, 280–83, 287–92, 294–95, 297, 302, 305–07, 310, 313–15, 319–20, 323, 328, 335, 337–40, 349, 353–54, 358, 361, 364, 366, 368, 371–73, 379, 392–93, 395, 397, 411, 424, 426–27, 431, 433, 435–36, 438, 440, 444, 449–50, 457, 468, 483, 496, 500, 508, 510, 542, 550, 563, 569, 571, 576–77, 579, 584, 591
Danzig-bugten 193
Delmenhorst 323, 597
Dessau 613
Diepholz 337, 597
Dieppe 114, 580
Diutaby 404
Dnjester 87, 146
Dover 280, 366, 547, 573, 605
Dragsholm len 223, 473
Dragør 463–64, 494
Dresden 236, 528
Düna 148, 578
Dünkirchen 88, 412, 587–88, 591, 593, 596, 602, 605
Dörbern 323

Elben 17, 19, 56, 84, 105–06, 109, 111, 114, 119, 242, 255, 263–64, 271, 277, 279–80, 308, 451, 526, 540, 544, 555, 562, 568, 572, 577, 586, 594, 599–601, 604–05, 608, 613
Elsass 182, 561, 576
Emden 331, 333
Emderland; se Emsland
Emmerich 304, 325, 573, 579
Ems 56, 218, 304, 597
Emsland 304
Enckhuizen 164
Engelholm 223
England (se også Jacob I og Karl I) 18, 23, 32, 44, 46–47, 53, 57, 65–66 76, 84–85, 89–90, 92–93, 102, 106, 123, 130, 132–33, 137–38, 141–43, 147, 151–52, 158, 160–61, 164, 166, 169–70, 182–84, 186, 190, 199, 204, 210, 213, 215, 237, 240, 257, 260, 276–77, 280–81, 284, 291, 294–95, 297, 299, 305, 309, 312, 314–16, 318, 324, 340, 345, 347–48, 364, 366–67, 372, 375–76, 408, 410, 415, 418–19, 425, 427, 431, 435–36, 478–

80, 486, 504–07, 510, 522, 527–28, 546–47, 551, 553–54, 556, 569, 573, 576, 579–80, 584, 588, 590, 596, 598, 600, 605, 614–15, 618
Estland 81, 619
Europa 19, 21, 64, 112
Eutin 225, 230

Falkenberg 37, 61, 223, 398, 402–04
Falmouth 595
Falster 160, 546
Faretz; se Faurås
Faurås herred 404
Fiholm 81, 619
Finland 81, 333, 336, 362, 429, 619
Finske Bugt, Den 602
Finspång 22, 28, 97, 149, 228
Flandern 436, 588
Flekkerø 209–10, 212, 365, 424, 499
Flensborg 130, 220, 238, 253–54, 277, 615
Flydt; muligvis = Vliet; se denne
Frankenthal 154, 159, 166, 214
Frankfurt am Main 199, 308
Frankrig (se også Ludvig XIII) 23, 43, 47, 57, 65–66, 76, 89, 112, 114–15, 117, 119, 122, 134, 182, 199, 203, 206, 213–14, 217, 221, 231, 237, 248–51, 257, 260, 272, 280, 293, 309, 311–12, 325–26, 353, 390, 410, 414–15, 420, 425, 480, 486, 503–04, 520, 522, 547, 550, 553, 561, 569, 571, 573, 576, 590, 593, 595–96, 598, 602, 605, 614–15
Friesland 131
Fyn 223–24, 229, 234, 253–54, 258–59, 342, 412, 420, 458, 473, 546, 591–92, 617
Fyrstendømmerne; se Hertugdømmerne

Gascogne 325
Gelderland (Geldern) 95, 131
Generalstaterne; se Nederlandene
Genua 554, 571, 576
Gerslow (?) 591
Gertruidenburg 547, 550
Gibraltar 361
Ginneken 571–72
Glatz 221
Gl. Lödöse 496
Glücksburg 220
Glückstadt 263–64, 267, 271–72, 300, 320, 323, 562
Gnutsgårde 404
Goslar 608
Gotland 16–17, 44, 117, 181, 358, 474, 476, 481, 493–95, 500–01, 503, 542
Gottorp 111, 528
Grasse 114–15
Greenwich 297
Greetsiel 370–71
Gripsholm 278, 321, 324, 333, 342–43, 350, 352, 363, 382, 394
Groningen 131, 320–21
Grønland 119–20, 131, 185
Gylick; se Jülich
Gödens 367
Göding 337
Gøinge herred 222–23
Götaälven 399, 496
Göteborg 32, 38, 216, 219, 363, 366, 384, 387, 391, 394, 397, 399, 403, 427, 442, 462, 474, 496
Göttingen 309, 599

Haag (Gravenhagen) 23, 88, 94–95, 103, 106–07, 111, 127, 130, 166, 169, 221, 231, 237, 251, 297, 309, 311, 350, 477, 520, 522, 546, 579–80, 590, 598, 600
Haberdijn; se Aberdeen
Habsburg 18, 390, 602
Haderslev 83, 216–18, 220, 225, 228, 239, 279, 459, 509–10, 519, 533, 609
Haderslevhus 84, 216, 519, 524
Halberstadt stift (se også Halberstadt, Christian af) 37, 238, 283, 302, 322, 356–57, 361, 377–78, 382, 388–89, 393, 397, 430, 470, 510, 519, 523–24, 599, 601, 604
Hald len 416
Halland (se også Skånelandene) 16–17, 37, 60, 223–24, 226, 230, 235, 244, 398, 403, 439, 460, 474, 501, 505, 509, 546, 614, 634
Halle 575, 607

Halmstad 45, 82, 217, 223, 226, 298, 348, 391, 404, 407, 416, 500, 505, 509
Hamburg (se også Hansestæderne) 19, 21, 33, 41, 47–48, 52–53, 59, 66, 84–85, 93–94, 98–99, 101, 103, 105, 109, 111, 114, 119, 124–25, 130, 132, 137, 153, 158, 164, 167, 173, 176, 207, 215, 219, 225, 227, 231, 233, 249–50, 255, 263, 276–77, 280, 283, 292, 302, 308, 324, 340, 357, 363, 366, 368, 370, 381–82, 394, 397, 402, 411, 415, 422, 426, 429–30, 437, 451, 464, 468, 491, 499, 511, 526, 528, 533, 536, 538–39, 542, 546–48, 552, 555, 562, 568, 570–71, 580, 582–83, 585–86, 605–06, 609–11, 615–16, 618–20
Hameln 70, 581, 583, 586, 597, 599, 601, 608
Hannover 599, 601, 603, 606, 608
Hansestæder(ne) (se også Hamburg, Lübeck og Bremen) 17, 19, 47, 53, 84, 103, 173, 176, 231–32, 397, 478, 482, 486, 527, 555, 570, 604–06
Harzen 608
Haseldorf 572
Haselünne 304
Hausbergen 581, 583
Havel 323
Heidelberg 214
Heiden, ter 572
Heiligenhafen 370, 564
Helsingborg 36–37, 42, 63, 230, 241, 244–46, 298, 343, 346, 350, 352, 355, 359–60, 379, 400, 424, 459, 474, 476, 481, 495, 499, 505, 522, 568
Herford 575, 581
Herrestaterne; se Nederlandene
Hertugdømmerne (se også Holsten) 15, 18, 32, 41, 46, 59, 114, 121, 229, 234, 239, 253, 258, 277, 306, 320, 424, 519, 593, 618
Herzogenbosch 199
Hessen (se også Moritz, landgreve af H.) 304, 345, 575, 598
Hessen-Kassel 301, 608
Hildesheim 599
Hitzhowen; se Itzehoe
Hoffden (?) 410
Holbæk len 223
Holland; se Nederlandene
Holmen; se Bremerholm
Holsten (se også Hertugdømmerne) 32, 84–85, 90, 93, 98–99, 101, 105–06, 109, 114, 121–22, 124, 130, 177, 180, 185, 218–20, 224–25, 231, 234, 238–39, 242, 248, 253, 255, 257–58, 267–68, 271, 275, 277–79, 282, 293, 300–01, 303, 306, 310, 314, 322, 333, 381, 426, 458, 509–10, 512, 515, 518–19, 521, 523–26, 539–40, 543–44, 546, 548, 560, 562–63, 567, 570, 592, 594, 608–09
Holsten, grevskabet 106
Holzminden 575
Horn 462
Horsens 225, 229, 259
Hoya 337, 377, 600
Hudiksvall 336
Hvide Bjerg, Det 18, 254
Höchst 199
Højbrostræde 137
Höxter 322, 577, 581, 586

Ibstrup 364
Indien 263
Ingermanland 81, 619
Irland 133, 156, 295, 366
Isberga 23, 177
Island 211, 453
Italien 23, 117, 119, 183, 420, 503, 554
Itzehoe 93, 525

Jevern 393
Jülich 154, 234, 239
Jylland 18, 84, 93, 216, 218, 223–24, 229, 231–32, 234, 248, 253–54, 268, 302, 412, 416, 420, 473, 592, 617
Jönköping 32, 49, 138, 224, 228, 241, 348, 470–71, 475, 527, 530, 534–37, 543, 569, 574, 580, 633

Kalmar 16–17, 22, 32, 57, 64, 70, 102, 179, 197, 292, 307, 335, 341,

354, 400, 403, 405, 411, 418, 434, 462, 466–67, 475, 477, 543, 635
Kalmar sund 477
Kalundborg len 223
Kaminiek 198
Kammin stift 269
Kap Verde 212
Karlstad 382
Kaschau 607
Kassel 430
Kattegat 216
Kiel 230, 239, 253, 293, 609
Kildin 96, 330, 409
Kimito 81, 619
Kleve 487, 573
Kniphausen 367
Knærød 39, 41, 49, 57, 271, 274, 342, 391, 416, 429, 455, 460–61, 465–68
Kolding 84, 223, 229, 232, 234–36, 238, 253–54, 268, 561
Koldinghus 216, 224
Kolmogov 328
Kongsberg 39, 375, 389, 410, 428, 430–32, 437
Konstantinopel 87, 134, 198, 214, 273, 289
Kopparberget 376, 395, 397
Korsør 246
Krempe 84, 306, 323, 539, 544
Kronoberg 178, 406, 471, 611, 615–16, 620
Kungsbacka 223
Kurland 30, 133, 152, 176, 273, 289, 438
Kursachsen (se også Sachsen og Johan Georg) 93, 98, 378
Kärnan 20
Køge 252, 458, 476, 481, 499
Köln 85, 159, 540, 572–73
Königsberg 89, 99, 129, 135, 144–45, 152, 161, 181, 256, 349, 430, 550, 584

Lachem 581
Laholm 298, 348, 416, 499–500, 509
Landskrone 244, 476, 481, 499, 521, 542, 546, 563
Langeland 617
Lapland 328–29, 365, 461, 467
Lauenburg 548–50, 553, 570, 608
Leine 603, 606, 608
Leipzig 420
Leith 442
Lemgo 430
Lijdt; se Leith
Lillebælt 19
Lillo 579
Lindesnes 96, 147
Lingen 109, 134, 173, 218, 220, 304, 309, 534, 597
Lippstadt 221, 226
Lissabon 414, 425, 609, 614
Litauen 87, 110, 153, 256, 302, 369
Livland 19, 26–27, 30, 37, 56, 59, 66, 123, 127–28, 145, 159, 163, 166, 170, 176, 189–90, 194, 196, 198, 202, 256–57, 264, 272–73, 275, 288–89, 307, 314, 341, 363, 369, 372–73, 385, 393, 396, 398, 511, 513, 543, 558, 577, 602
Lolland 452, 485, 526, 554, 617
London 151, 155–56, 158, 183, 276, 297, 316, 319, 366, 376, 418–19, 503–04, 528, 552, 585, 588, 618
Lund 252
Lundby 404
Luxemburg 206
Lübeck 17, 23, 47, 53, 94, 105(?) 169, 173, 176, 202, 219–20, 225, 230, 260, 276, 292, 366, 390, 397, 426, 430, 467, 528, 542, 555, 563, 570, 604–05, 612–13, 618
Lübeck stift 111, 216, 225
Lüneburg; se Braunschweig-Lüneburg og Christian, hertug af B.-L.
Lüneburg by 304, 317, 528, 549–50, 604

Maas 226, 573
Madrid 257, 264, 414
Magdeburg by 243, 249, 599, 604–05
Magdeburg ærkestift 388, 599, 604, 607–08
Mainz 85, 89
Malmis 57, 96, 280, 328, 330, 332, 361, 365
Malmø 395, 476, 481, 499, 521, 546, 562–63

Malmøhus 222, 509
Mannheim 166, 214
Mariager kloster 430
Mark 404
Markaryd 19, 33–34, 40, 48, 50, 59, 107, 135, 139, 174–75, 177–79, 186, 207, 216–17, 227, 230, 233, 243–44, 246, 258, 300, 312, 320–21, 368, 373, 384, 391, 402, 470, 474–75, 534, 548, 561, 634
Marstrand 453
Mecklenburg (se også Adolf Frederik og Johan Albrecht) 122, 147, 202, 553, 577, 608–09
Mens; se Mainz
Metz 203
Mevae 286
Middelhavet 132
Milano 250
Minden 234, 239, 283, 337, 575, 578, 581, 583, 586, 597, 599, 601, 606, 608
Mingolsheim 181
Mitau 153, 158, 176, 192, 198, 202–04, 231, 307, 314, 438
Moldau 156, 273, 289
Montauban 199, 203, 221, 390
Montpellier 199, 221, 272
Moskva 328, 330, 332, 341, 365
Mühlgraben 135
Münster Niederstift 218, 304
Münster Oberstift 226
Münster stift 85, 220, 234, 345, 371
Mähren 337
Mälaren 17
Möllens 612
Möre 434

Nantes 221, 488
Narva 159, 365
Neder-Elten 317
Nederlandene (Holland, Generalstaterne) (se også Maurits) 18–19, 23, 26, 31, 40, 47, 53, 55–56, 60, 65–66, 76, 84–88, 92–97, 99–100, 103–05, 108–09, 111–12, 114–15, 121–22, 124–29, 131–33, 138–39, 144, 146, 148, 152, 154, 157, 160–61, 164, 166–67, 177, 182, 184, 186–87, 190, 196, 200–01, 203, 206–07, 210, 214–15, 218, 221, 225–26, 229, 231, 233, 236–37, 241, 243, 249–51, 257, 264–65, 283–85, 293, 304, 309, 311, 313, 315, 317–20, 324–25, 331, 338–340, 344, 347, 356–57, 363, 366, 370–71, 381–82, 390, 392, 401, 419, 421, 425, 427, 430–32, 442, 448, 472, 477–78, 487, 489, 493, 499, 502–04, 508, 510–12, 515–16, 518, 520, 522, 526–27, 529, 532–33, 538, 540, 544, 547–48, 550, 552–54, 556, 558–60, 564, 569, 571, 573, 575–76, 579, 583–84, 586–91, 594, 596–98, 600, 602, 605, 607, 609, 614, 618, 628, 630
Nedrepfalz 88, 154, 159, 166, 469
Nedresachsen 308, 593
Nedresachsiske Kreds, Den 15, 19, 32–33, 35, 37, 46, 84, 93–94, 129, 173, 177, 235, 239, 250, 259, 268, 277, 283, 292–93, 300, 302–04, 313, 317, 320, 322, 337, 342, 361, 367, 370, 374, 381, 393, 396, 527, 537, 546, 555
Neuhäusel 125
Neumünster 177
Newcastle upon Tyne 169 (?)
Nienburg 300, 323, 575, 583, 586–87, 589, 592–94, 597, 599–600, 607–08
Nimwegen 502
N. Möre 434
Norden 15, 18, 62, 69–70, 366
Nordeuropa 19
Nordhavet 37
Nordlandene 212
Nordnorge 117
Nordskotland 341, 345, 408, 424
Nordsøen 96, 103, 280, 409, 444, 544, 556
Nordtyskland 15, 17–19, 32, 35, 41, 43, 46–48, 53, 56, 62, 69, 306, 327, 342, 397, 424
Nordvesttyskland 17, 56
Norge 39, 44, 57, 94–96, 118, 156, 185, 189, 194–95, 197, 201, 205, 209, 211–12, 229, 232, 235, 260, 275, 329, 365, 375, 389, 394, 410, 424, 428, 430, 432, 436–37, 442,

451, 453, 458, 474, 482, 486, 493, 496, 500, 505, 507, 513, 517–18, 543, 550, 555
Norrbotten 365
Norrland 619
Northampton 23
Notre Dame 528
Nya Lödöse 343, 442
Nyborg 216, 458, 608, 617
Nye Casteel; måske = Newcastle upon Tyne; se denne
Nykøbing Falster 160, 333, 337, 554, 556, 564
Nyköping 149, 237
Nylöse; se Nya Lödöse
Nynäshamn 190
Nürnberg 87
Närke 58
Näs 315, 395
Nödinge sogn 496
Nørre Halland 343

Odense 234, 239, 254–55, 259, 268, 342, 361, 388, 592
Ogra 231, 256, 262, 302, 307
Oldenburg (se også Anton Günther) 218, 232, 300, 306, 345, 367, 370–71, 389–90, 393
Oldendorf 581
Oldesloe 323, 553
Oléron 183, 595–96
Oliva kloster 287
Orcades; se Orkney-øerne
Orkney-øerne 341
Osnabrück (se også Filip Sigismund) 85, 167, 169, 173, 234, 239, 249, 255, 265–68, 337, 539, 608
Ostende 88
Ostfriesland 32, 37, 218, 220, 226, 235, 243, 249, 265, 284, 293, 309–11, 313, 318, 325, 345, 370–71, 390, 393, 472, 474
Ostindien 117, 121, 152, 206, 212, 227, 256, 262–63, 464, 526
Ottersberg 148
Overijssel 131

Paderborn stift 220, 226, 234, 575
Paris 250, 325, 504, 520, 557
Parlamentet 86, 169, 257, 316, 319, 324, 366, 427–28, 435, 442, 551, 576
Pernau 129, 158
Petsjora 328
Petsjora-mundingen 328
Pfalz (se også Nedrepfalz, Øvrepfalz og Frederik V) 18, 44, 66, 88, 93–94, 99, 107, 160–61, 169, 184, 186, 189–91, 195, 206, 214, 265, 297, 308, 364, 425, 436, 441–42, 479, 504, 524, 535, 560, 564, 575–76, 578
Picardiet 325, 576
Pilsen 87
Pinneberg 106, 110–11, 114, 570
Plymouth 588, 593
Podolien 102, 146, 362, 431
Polen (se også Sigismund III) 15, 17, 21, 26, 31–32, 35–37, 39, 45–47, 53–54, 56, 62, 65, 69, 76, 83, 86, 89, 91, 107, 112, 115, 128, 133–34, 139–40, 146, 153, 155–57, 162, 165, 170–71, 181, 186–87, 189, 196, 198, 202, 214, 217, 231, 235, 237, 273, 280–81, 286, 288, 293, 302, 307, 310, 313–14, 323, 331, 335, 338, 343–44, 346, 349–50, 362–64, 366, 369, 372, 395, 397, 404, 407, 410, 419, 426–27, 431, 434, 436–37, 439–41, 444, 457, 469–70, 503, 506–09, 511–12, 523, 530, 535, 543, 550, 553, 558–59, 568, 573, 577, 579, 581, 591, 607, 628–29
Polle 337
Pommern 52–53, 191, 397, 528, 577–78
Poppenburg 601
Porten; se Tyrkiet
Portsmouth 350
Prag 87, 126, 133, 136, 254, 279, 308, 558
Pressburg 125
Preussen 89, 99–100, 102, 112, 129, 141, 144, 155, 288, 369, 397
Puntal 614
Pusterwik; se Putzig
Pustozersk 328
Putzig 185, 200, 338, 369, 427, 436
Pyrenæerne 325

Ratzeburg 528
Ravensberg 221
Ré 595
Rees 304–05, 573, 579
Regensburg 236, 259, 265
Rehburg 586–87
Rendsborg 238–39, 258, 277
Reval 129, 204, 210, 216, 240, 465, 467, 602, 606
Rheiderland 371
Rhinen 160, 182, 304–05, 317, 325, 573, 575
Riez 183
Riga 17, 19, 26–27, 32, 35, 52–53, 56, 63, 83, 89, 102, 109–10, 112, 115, 123–24, 127, 133–37, 145, 149, 152–53, 158–59, 163, 170–71, 176, 181, 190, 192, 194, 197, 203, 205, 208, 210, 256, 289, 341, 397, 438, 503, 553, 577–78, 580, 582, 585, 589, 592, 597, 600, 610–11, 617
Rigabugten 555
Ringsted 223, 247, 456
Risinge sogn 22, 228, 513
Riva, La 524
Roan Diepe; se Dieppe
Rochelle, La 112, 122, 134, 182–83, 199, 203–04, 215, 221, 272, 580–81, 584, 593, 595–96, 598, 614
Roiston 155
Ronneby 542
Rosborg 223
Rosenborg 16, 555
Rosendal 359
Roskilde 223, 332, 564, 568, 586
Roskilde domkirke 332
Roskilde hede 224, 228
Rostock 140, 147–48, 151, 161, 190–92, 197, 202, 211, 366, 397, 401, 411, 425, 427, 430, 451, 483, 496, 500, 542–43, 555
Rotenburg 310, 316, 323, 568, 572, 575, 577, 608, 617–18, 620
Rotholmen 482
Royan 183
Rusland (se også Michael Feodorovitsch Romanov) 37, 57, 65, 96, 181, 271, 326–30, 332, 335, 353, 365, 409, 417, 431, 552, 555
Rødby 564
Sables-d'Olonne 183
Sachsen (se også Kursachsen og Johan Georg) 577
Sallern 613
Sandhamn 83
Sandsvær 375
Savoyen 250, 284, 480, 504
Schauenburg (Schaumburg) (se også Ernst, greve af S.) 106, 111, 370, 570
Schelde 203
Schenkenschanz 318, 321
Schlesien 127, 393, 420, 568, 577
Schweiz 249–50, 311, 524
Schwerin stift 469, 485, 553
Sedan 203, 206
Seelze 603, 606
Segeberg 84–85, 93, 107, 303, 546, 553, 558, 562, 564, 570
Sibbarp sogn 404
Siebenbürgen 156, 337
Sjælland 223–24, 229, 234, 247, 253, 358, 458, 476, 481, 509, 521, 592, 608, 617
Sjöaryd 266, 461
Skagen 141, 184, 555
Skanderborg 216–17, 219, 224–25, 229, 231–32, 234, 236, 247–48, 252, 302
Skibsholmen; se Bremerholm
Skien vig 375 (?)
Skivehus 416
Skotland 133, 158, 169, 183, 204, 211, 295, 341, 349, 358, 362–63, 366, 431, 435–36, 441–42, 550–51
Skåne (se også Skånelandene) 16, 83, 93, 222–24, 226, 228, 230, 232, 235, 240, 244–45, 248, 252, 266, 298, 314, 348, 358, 364, 392, 396, 402, 414, 416–18, 420, 426, 449, 460, 474, 476, 481, 502, 505, 509, 517, 521, 542, 546, 558–59, 562–63, 614, 617, 634
Skånelandene (se også Skåne, Halland og Blekinge) 17, 32, 47, 59, 232, 343, 435, 509, 617
Skårdal 399, 496, 513
Slöinge sogn 404
Smolensk 181, 186, 189
S. Möre 434

Småland 22, 221, 226, 433–34, 477, 611
Sorø 592
Southampton 598
Spanien (se også Filip III og Filip IV) 18, 34, 53, 66, 76, 88, 96, 112, 117, 119, 121, 123, 153, 161, 166, 169, 184, 200, 205–06, 209–10, 212–13, 219, 237, 241, 243, 247–52, 256–57, 260–61, 264, 269, 272, 284, 294, 303, 305, 309, 311–12, 314–16, 319, 324, 325–26, 340, 361, 365–68, 372, 388, 409, 412, 414–15, 419–20, 424–25, 427–28, 431, 436, 442, 444, 452–53, 503–04, 518, 534, 540, 550–52, 554, 570–71, 588, 598, 605–06, 609, 614, 618
Spanske Nederlande, De (se også Bruxelles og Isabella) 95, 203, 540, 619
Speyer stift 166, 207
Spitsbergen 100, 185
Stade 337, 572
Stadtlohn 34, 317–18
St. Annæ bro 409, 517
Steiermark 558, 607
Steinburg 81, 83, 90, 93, 103, 105, 109, 111, 114, 122, 124–25, 134, 231, 236, 239, 242, 248–49, 253, 255, 262, 279, 282–83, 286, 301, 370, 382, 414, 533, 538, 543, 562, 568, 570
Stensholm 199
Stettin 30, 53, 101, 204, 274, 465, 512
St. Germain 504, 527
St. Jean d'Angely 112, 115, 122, 125
St. Lucas 361
St.-Martin de Ré 593, 595–96
Stolzenau 575, 586, 589–90, 604, 608
Storbritannien 35, 62, 69, 94, 324, 506
Storebælt 19, 97, 120, 138, 150, 246, 451, 458, 544, 555
Stralsund 190, 260, 397, 542–43, 555
Strassburg 87, 576
Strängnäs 38, 357, 383, 392
Strömsholm 241
St. Salvador 497
Sundbyerne 42
Sunnerbo herred 178, 278, 379–80
Syke 37, 286, 323, 373, 377, 396
Södermöre 557, 563
Södertälje 434
Sølvitsborg len 384, 563
Sønderborg 220

Tangen 37, 399, 403
Teusina 34, 271
Thedinghausen 242
Thorn 139, 280, 289
Tidö 81, 285, 525, 619
Tiel 95
Tilbury 147
Titisfjord 34, 270–71, 461
Trankebar 263
Travemünde 569
Treiden 363, 372, 427
Trier ærkestift 85
Trollegård 275
Trondhjem 348
Tryggevælde len 223, 473
Tyrkiet (se også Osman og Murad) 65, 128, 132–33, 162, 170, 273, 431, 503
Tyskland (Det tyske Rige) (se også Ferdinand II) 18, 34, 44, 46–47, 62, 64–65, 76, 81, 84, 87, 98, 101, 121, 124, 126, 133, 136, 139, 146–47, 154, 158, 162, 166, 181, 189, 191, 199, 202–03, 207, 211, 215, 227, 230–32, 237, 239, 249, 262, 265, 277, 293, 302, 304, 310–11, 313, 315, 320, 337, 341, 349, 356–57, 369–71, 388–89, 392, 395–96, 407, 410, 420, 436, 439, 464, 466, 468–69, 474, 478, 480, 485–87, 493, 508–09, 517, 527, 535–36, 538, 542, 555, 557–58, 563, 569, 577, 579, 603, 613, 616–17, 631–32
Tälje 287, 290, 357, 434, 460
Tøjhuset 119, 464
Tøjhushavnen 452

Ulm 87
Ulvsbäck 39–40, 416, 454–55, 461, 463, 465, 471, 478, 513, 564, 611
Ungarn 127, 165, 181, 524

Vadstena 22, 509

Valakiet 156, 164, 506
Varanger 34, 270–71, 461
Varberg 117, 223, 298, 348, 351, 384, 399, 416, 500, 505, 509
Vardøhus 326, 332, 365, 409
Veltlin 249–51, 272, 311, 325–26, 524, 576
Venezia 170, 250, 284, 480, 504, 554, 576
Verden 167–68, 189, 212, 234, 239, 242, 255, 265–68, 271, 277, 279, 285–86, 293, 295, 300, 302, 323, 377–78, 469, 533, 540, 570, 572, 575, 577–78, 583, 585–86, 591, 594, 605, 608
Verdun 203
Vesterhavet 15, 270, 471
Vestersøen 96, 147, 150, 211, 260, 280, 409, 444–46, 488, 499, 544, 555, 568–89
Vestindien 121, 241, 261, 272, 375, 419
Viborg 592
Vieland 413
Villstads sogn 177
Vilna 314
Visborg 494
Visby 494–95
Vliet 596(?)
Vlissingen 547
Vloto 581
Volhynien 431
Vordingborg 348, 546, 555
Vor Frue Kirke 332
Värnamo 177–78
Västbo herred 22–23, 177, 278, 380, 471, 611–12, 617
Västergötland 113, 477
Västerås 23, 234, 256, 258, 261–62, 267, 274, 279, 287–88

Waarlitz 553
Waidhaus 126
Wandsbeck 99, 308
Warnemünde 554
Warszawa 272, 288, 291, 344, 437, 459, 553, 573–74
Weichselmundingen 435
Wesel 112, 154, 573
Weser 17, 19, 56, 106, 218, 242, 255–56, 263–64, 271, 310, 345, 370, 467, 540, 543–44, 546, 550, 562, 568, 575, 581, 583, 586, 588, 594, 597, 601, 605, 608
Westfalen 182, 226, 242, 265, 317–18, 321, 345, 573, 575, 597
Westfalske Kreds, Den 218, 249
Westminster 442
Wetterau 239
Whitehall 299, 316, 428, 578
Wien 93, 169, 301, 322, 337, 371, 374, 393, 524
Wiesloch 181
Wight 588, 593
Wilden; se Wilna
Wildeshausen 265
Wilna (tidl. på tysk: Zur Wilden) 256
Wimpfen 166, 182
Windheim 575, 578, 581
Wintum 568
Wirtemberg (Württemberg) 524
Wismar 202, 397, 543, 577–78
Wolbeck 226
Wolfenbüttel 107, 220, 337, 377, 528, 586, 599, 604–05, 608
Wolmar 159, 363
Wolmirstedt 389, 528
Worms 166

Ülzen 552–53
Ystad 222
Ütersen 84. 99

Zechlin 548, 553, 557
Zeeland 88, 547

Älvsborg 17, 25, 32, 60, 64, 70, 82, 92, 138, 143, 178, 184, 197, 204, 208–09, 237, 245, 292, 341, 346–48, 359, 376, 399, 401, 408, 411, 416, 418–19, 432–33, 441–42, 462, 475, 477, 496, 511, 525, 543, 562–63, 635
Älvsnabben 363, 463, 576

Ödenburg 195
Öland 22, 462

Ölstad 53
Örebro 286
Øsel 16–17, 181, 203, 240, 358, 474, 495, 555
Østen 263
Östergötland 22, 138, 228
Østersøen 15–18, 20, 30–32, 35, 56, 60, 65–66, 69, 101, 103, 179, 180–81, 183–85, 200–01, 206, 216, 257, 260, 293, 339, 422, 438, 445–46, 449, 457, 495, 550, 555
Østersøprovinserne 262
Østeuropa 17
Östgöta bergslagen 513
Östra herred 208–09
Østrig 250, 371, 558
Øvrepfalz 87, 126, 154, 469
Øvresachsiske Kreds, Den 293
Øvreungarn 337

Åbo 336, 456
Åby; gård i Berga sogn 177
Årstad herred 399, 404

Rettelser

s. 140 n. *å* linie 2. *Står:* Gabriel Jonsson. *Læs:* Gotskalk Jonsson

s. 363 n. 10 linie 9–10. *Står:* Jacob Spens' søn. *Læs:* oberst Jacob Spens' søn af samme navn. Jvf.

s. 413 linie 8. *Står:* [a]Jagh. *Læs:* [c] [a]Jagh

s. 433 n. 4 linie 1. *Står:* Silkelok. *Læs:* Silkelock

s. 456 linie 28. *Står:* forswagatt. *Læs:* förswagatt

s. 482 linie 9. *Står:* dagor. *Læs:* dager

s. 510 sidste kildetekstlinie. *Står:* hållat. *Læs:* hållatt

s. 604 n. 2 linie 1. *Står:* greven. *Læs:* friherren

s. 634 5.sidste kildetekstlinie. *Står:* Halländ. *Læs:* Hallænd. 6.sidste kildetekstlinie. *Står:* Kiöffenhaffn. *Læs:* Kiøffenhaffn

s. 662 *Står:* Kammin stift, bisper,. *Læs:* Kammin stift, bisper i;

s. 667 indsættes: Rockstroh, K. C.; militærhistoriker 499

s. 675 *Står:* Patienta. *Læs:* Patientia

Skrifter udgivet af Jysk Selskab for Historie

1. *Hans H. Fussing:* Bybefolkningen 1600–1660. 1957. 125 sider. Udsolgt.
2. *Viggo Sjøqvist:* Peter Vedel. Udenrigsministeriets direktør. I. 1957. 287 sider. Udsolgt.
3. *Erik Rasmussen:* Statslånskrisen 1919. 1957. 2. opl. 1970. 125 sider. Kr. 28,75 (23,00).
4. *P. G. Lindhardt* og *Jørgen Swane:* To højkirkemænd. Brevvexling mellem bisperne H. Stein og J. Swane. 1958. 504 sider. Udsolgt.
5. *Aksel Lassen:* Skæbneåret 1659. Hungersnød og pest over Sydvestdanmark. 1958. 169 sider og 18 plancher. Udsolgt.
6. *Troels Fink:* Spillet om dansk neutralitet 1905–09. L. C. F. Lütken og dansk udenrigs- og forsvarspolitik. 1959. 2. opl. 1970. 343 sider og 4 plancher. Udsolgt.
7. *Kristian Hvidt:* Venstre og forsvarssagen 1870–1901. 1960. 2. opl. 1971. 220 sider, illustreret. Kr. 46,00 (41,40).
8. *Vagn Dybdahl* og *Birgit Nüchel Thomsen* (udg.): M. P. Bruuns dagbog 1856–74. 1961. XXXXI + 312 sider, illustreret. Kr. 19,90 (14,70).
9. *Troels Fink:* Ustabil balance. Dansk udenrigs- og forsvarspolitik 1894–1905. 1961. 2. opl. 1969. 254 sider, illustreret. Udsolgt.
10. *V. Sjøqvist:* Peter Vedel. Udenrigsministeriets direktør. II. 1962. 388 sider, illustreret. Udsolgt.
11. *Gunnar Sandfeld:* Thalia i provinsen. Dansk provinsteater 1870–1920 med særligt henblik på Jylland. 1962. 401 sider, illustreret. Udsolgt.
12. *Aa. Rasch:* Niels Ryberg 1725–1804. Fra bondedreng til handelsfyrste. 1964. 432 sider, illustreret. Kr. 32,70 (25,30).
13. *Aksel Lassen:* Fald og fremgang. Træk af befolkningsudviklingen i Danmark 1645–1960. 1965. 565 sider, illustreret. Udsolgt.
14. For jysk og for dansk historie. Jysk Selskab for Historie, Sprog og Litteratur 866–1966. 1966. 147 sider, illustreret. Kr. 20,75 (16,10).
15. *Ib Gejl* (udg.): J. C. H. Fischers politiske dagbøger 1852–56, 1872–75. 1966. XVI + 284 sider. Kr. 34,50 (26,70).
16. *Tage Kaarsted* (udg.): Admiral Henri Konows erindringer. I. Marine- og Hoftjeneste 1877–1914. 1966. 384 sider, illustreret. Udsolgt.
17. *Tage Kaarsted* (udg.): Admiral Henri Konows erindringer. II. Guvernør – minister – flådechef: 1914–27. 1967. 372 sider, illustreret. Kr. 39,10 (33,15).
18. *Aksel Lassen:* Vælgere på vandring. Nordiske valg 1947–66. 1967. 210 sider. Kr. 39,10 (32,20).
19. *Ib Gejl* (udg.): For venner som kan tale og tie. Folketingsmand Anders Tanges breve til købmand Rasmus Winckler 1873–83. 1968. XVI + 235 sider. Kr. 41,40 (34,50).

20. *F. H. Kjølsen:* Rokokogreven Pierre d'Esneval og Christian VIs etiopiske projekt. 1968. 170 sider, illustreret. Kr. 34,50 (30,40).
21. *Hans Chr. Johansen:* Dansk økonomisk politik i årene efter 1784. Bd. I: Reformår 1784–88. 1968. 379 sider. Kr. 46,00 (41,40).
22. *Aage Rasch:* Staten og kunstnerne. Bevillinger og meninger under enevælde og folkestyre. 1968. 219 sider, illustreret. Kr. 41,40 (34,50).
23. *Tage Kaarsted:* Påskekrisen 1920. 1968. 426 sider, illustreret. Udsolgt. 2. opl. 1969, hæftet. Kr. 43,70 (36,80).
24. *Vald. Andersen:* Den jyske hedekolonisation. 1969. 246 sider, illustreret. Udsolgt.
25. *Ole Degn* (udg.): Livet i Ribe 1560–1700 i samtidiges optegnelser. 1971. 253 sider, illustreret. Udsolgt.
26. *Leo Tandrup* (udg.): Svensk agent ved Sundet. Toldkommissær og agent i Helsingør Anders Svenssons depecher til Gustav II Adolf og Axel Oxenstierna 1621–1626. 1971. 689 sider, illustreret. Kr. 85,50 (69,00).

Endvidere har selskabet bl. a. udgivet:

Sophie Brahes regnskabsbog 1627–40. Ved *Henning Paulsen.* 1955. 256 sider. Kr. 12,90 (9,20).

Troels Fink: Fem foredrag om dansk udenrigspolitik efter 1864. 1958. 2. opl. 1967. 81 sider. Kr. 12,65.

Tage Kaarsted: Hvad skal det nytte? De radikale og forsvaret 1894–1914. 1958. 3. opl. 1969. 102 sider. Kr. 18,40 (14,20).

C. O. Bøggild-Andersen: Hannibal Sehested. II. 1970. 604 sider. Kr. 80,50 (62,10).

Vagn Dybdahl: Historisk kommentar til nationaløkonomi. 1971. 173 sider. Kr. 26,05 (20,70).

C. O. Bøggild-Andersen: Statsomvæltningen 1660. 1936. 2. opl. 1971. 464 sider. Kr. 96,25 (70,15).

Priserne i parentes er særpriser for selskabets medlemmer.

Leo
Tandrup
•
Svensk
agent ved
Sundet